ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 1 ՅՈՒԼԻՍ
SAMEDI 1er Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4081

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ԱԽՏԱՆՇԱՆ

Զուգադիպութի՞ւն,— ճիշդ այն պահուն երբ Լոնտոն ճամբայ կը ցու-ցնէ Գերմանիոյ, լուծելու համար առկախ հարցերը, Մոսկուայի կուսակ-ցական պաշտօնաթերթը մեղադրանքներ կ'ուղղէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի դէմ։ Համբաստանէ զանոնք թէ անկեղծ չեն, թէ արուեստական դժուարութիւններ կը յարուցանեն եւն.։

— «Անգլիա եւ Ֆրանսա չեն ուզեր Խ. Միութեան հետ համաձայնութիւն մը կնքել հաւասարութեան սկզբունքին վրայ։ Այդ երկիրները կ'ուզեն բանակ-ցութիւնները շարունակել, համոզելու համար Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հանրա-յին կարծիքը Խ. Միութեան բոլորովին երեւակայական յամառութեան մա-սին, եւ այս՝ միջանկեալ սակարկութիւններ կատարելու համար նախայարձակ պետութեանց հետ։ Անգլիացիները եւ Ֆրանսացիները կ'ուզեն ձեռք բերել դաշնագիր մը որուն մէջ Խ. Միութիւնը պիտի ստանձնէ բեռը վերցնող բանուո-րի դերը ... Բանակցութիւնները սկսելէ ի վեր, 75 օրուան վրայ 16 օրեր սպառուեցան Խ. Միութեան պատասխանին պատրաստութեան, իսկ մնացեալ 59 օրերը անցան Անգլիացիներու եւ Ֆրանսացիներու խուսափողական խաղե-րով։ Լոնտոնի եւ Փարիզի կառավարութիւնները արհեստական դժուարու-թիւններ դիզեցին, այն տպաւորութիւնը ձգելով թէ լուրջ տարակարծութիւն-ներ կը տիրեն»։

Յօդուածագիրը ականաւոր դէմք մըն է, անդամ Գերագոյն Խորհուրդին եւ ընկերը Սթալինի։ Այնպէս որ, սոսկ անհատական տեսակէտ մը չի ներկա-յացներ։

Ամէն պարագայի մէջ, Լոնտոնի կրկնակի կոչերը՝ Գերմանիոյ եւ Մոս-կուայի արտնեղութիւնը նոր ախտանշան մը կը մատնեն,— ծանրացում կամ սրդացում կացութեան։

Կը թուի թէ Լոնտոն անխուսափելի համարելով ընդհարումը, գերագոյն ճիգ մը կը փորձէ, ողոքելու համար Գերմանիան, միեւնոյն ատեն պահելով բոլոր պատուութիւն՝ Մոսկուայի հանդէպ։

Ինչպէս ալ ուզենք մեկնել, եզրակացութիւնը մէկ է.— յարաճուն տագ-նապ խաղաղութեան ճակատին վրայ, իբրեւ հետեւանք Պերլինի եւ Հռոմի պառնալից դիրքին եւ խորհրդաւոր շարժումներուն։

Արդարեւ, միայն Տանցիկի շուրջը սարքուած ժխորը, Հիթլէրի մարտա-կան խումբերուն շոգեկինդ համախմբումը, ինչպէս եւ Լեհերու ծովային տօ-նին առթիւ կատարուած հանդիսաւոր ցոյցերը եւ երդումը կ'ապացուցանեն թէ մթնոլորտը երթալով կը պղտորի։ Որքան կը զօրանայ «խաղաղութեան ճա-կատը», այնքան անհամբեր կը դառնան միւսները։

Նշանակալից պարագայ մը եւս,— Անգլիոյ մէջ այլ եւս չեն խորշիր գոր-ծածել Գերմանիոյ նշանախօսքերը,— գաղթավայր, «կենսական տարածու-թիւն» եւն.։ Անշուշտ իրենց հասկցած իմաստը տալով անոնց։

ՍԱՆՃԱՔԸ ՊԱՐՊԵԼ ՍԿՍԱՆ

Անտիոքէն կը հեռագրեն թէ ֆրանսական զինուորները յունիս 29ին սկսան պարպել Սանճաքը, համաձայն ֆրանքօ-թուրք դաշնագրին։ Գնդ. Քոլէ Պէյ-րութ գնաց, տեսակցելու համար մարզպանին հետ։ Սանճաքին Թուրքիոյ կց-ման գործողութիւնները սկսած են արդէն։

Փարիզի սուրիացի ուսանողները բաց նամակ մը հրատարակեցին, բողո-քելով Սանճաքի յանձնումին դէմ, իբրեւ «բացայայտ բռնաբարում Ֆրանսայի ստանձնած հանդիսաւոր յանձնառութեանց», որոնց համաձայն պիտի պաշտ-պանէր Սուրիան։ Նամակը Ֆրանսան կ'ամբաստանէ թէ «Սուրիան գործածեց իբրեւ սակարկութեան նիւթ եւ դէպ ի կործանում առաջնորդեց զայն, բաժնե-լով քմահաճ կտորներու եւ տեւական խռովութեան մէջ պահելով երկիրը»։

ՈՐՈ՞Ւ ԴԷՄ ՈՒՂՂՈՒԱԾ ԷՐ ՏԱԼԱՏԻԷԻ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

»»» . «««

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Փարիզի թղթակիցը կը գրէ թէ վարչապետ Տալա-տիէի ճառը մեծ տպաւորութիւն գործած է ամբողջ երկրին վրայ։ Տպաւորու-թիւնը խիստ մեծ եղած է այն պատճառով, որ կարգ մը շրջանակներու մէջ կասկած էր լաւատեսութիւն տիրել, թէ կացութիւնը բարւոքած է։ Քաղաքական շրջանակներ կ'ըսեն, թէ Պ. Տալատիէի ճառին իմաստը այն է, որ Ֆրանսա ան-միջապէս զինուորական օգնութեան պիտի փութայ Լեհաստանի, եթէ Գերմա-նիա պետական հարուած մը սարքէ Տանցիկի գլխուն։

Պ. Տալատիէ այս ազդարարութիւնը ըրաւ, որովհետեւ Քէ տ'Օրսէ լուր առած էր թէ Գերմանները գործօն աշխատանքներու լծուած են վերջերս, նախնական մը պայթեցնելու Տանցիկի մէջ։ Կը կարծուի թէ կը կազմակերպեն արուածային զօրամաս մը, որ անդամալուծէ Լեհերը նրբանցքի մէջ քանի մը ժամ, մինչեւ որ գերման բանակը հասնի։ Կը կարծուի նաեւ թէ Գերմանիա պատրաստ է որ Տանցիկի ծերակոյտը կցում յայտարարէ Գերմանիոյ։ Այս պա-րագային՝ եթէ Լեհաստան միջամտէ, Գերմանիա պիտի մեղադրէ զայն իբրեւ նախայարձակ, որով Ֆրանսա եւ Անգլիա պատրուակ պիտի ունենան խուսա-փելու Լեհերուն օգնութեան դիմելու իրենց պարտաւորութենէն։

Վարչապետին ճառը ազդարարութիւն մըն է Պերլինի, թէ այս խաղերը անօգուտ են, որովհետեւ Ֆրանսա անմիջապէս պիտի մտնէ պատերազմի, եթէ Լեհաստան շարժի։

«Էփոք»ի մէջ Քէրիլիս կը գրէ թէ դէպքերը Եւրոպայի մէջ կրնան յան-կարծ դահավէժ հանգամանք ստանալ։ Ըստ անոր կարծիքին՝ Տանցիկի ծերա-կոյտը պիտի յայտարարէ կցում, գերման բանակը պիտի գրաւէ քաղաքը, Լե-հաստան պատերազմ պիտի յայտարարէ, բայց այդ պահուն Պերլին պիտի դառ-նայ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ եւ պիտի առաջարկէ ընդհանուր զինաթափում, որ-պէսզի արգիլէ անոնց՝ օգնութեան հասնիլ Լեհաստանին։

**** Լեհական թերթերը կիսապաշտօնական ձեւով կ'ազդարարեն Գերմա-նիոյ թէ Տանցիկի մէջ ո եւ է գերման զօրամասի կազմութիւն պիտի խափան-ուի Լեհաստանի կողմէ զինուորական միջոցներով։ Տանցիկի կառավարութիւ-նը քաղաքին ձիերը պետական գրաւման ենթարկեց։*

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵՒՍ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ԵԹԷ ՆՈՐ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ԿԱՏԱՐՈՒԻ, ԱՆԳԼԻԱ ՊԻՏԻ ԿՌՈՒԻ

«Պատրաստ ենք յաղթ իր գաղթային պահանջները»

Անգլիական կառավարութեան յունիս 28ի ծանուցագրէն վերջը, արտաքին նախարար Լորտ Հալիֆաքս ճառ մը խօսելով, նորէն ազդարարութիւններ ուղ-ղեց Գերմանիոյ, որպէսզի վերջ տայ բռնի գործողութեանց եւ ջանայ բանակ-ցութիւններով գոհացնել իր պահանջները։

Ահաւասիկ իր ճառին ամփոփումը.—

Նախարարը բացատրեց թէ Անգլիոյ փոխադարձ աջակցութեան դա-շինքները Լեհաստանի եւ Թուրքիոյ հետ, իր միակողմանի երաշխաւորու-թիւնը Ռումանիոյ եւ Յունաստանի եւ իր մօտալուտ համաձայնութիւնը Խ. Միութեան հետ պարզապէս շարունակութիւնն է «իր իսկ պատմութեան ան-խուսափելի ուղեծին,— ընդդիմանալ ո եւ է պետութեան փորձին՝ տիրապե-տելու Եւրոպայի, ի վնաս ուրիշ ազգերու ազատութեանց»։ Անգլիա ունի նա-ւատորմիղ մը «որուն հետ կարելի չէ չափուիլ», օդատորմիղ մը «որ այժմ չի վախնար ուրիշ որ եւ է օդատորմիղէ», եւ բանակ մը «զոր երբեմն կը հեգ-նէին Գերմանիոյ մէջ իբրեւ զանցառելի եւ որ սակայն հզօր ազդակ մը կը կազմէ մեր եւ ուրիշներու ազատութեանց պաշտպանութեան համար։ Այս ա-հարկու զինաշարէն ոչ մէկը ասպարէզ պիտի նետուի, բացի այն պարագայէն երբ հարկ է կռուիլ նախայարձակման դէմ։ Ոչ մէկ հարուած պիտի արձակ-ուի, ոչ ալ գնդակ։ Այս երկրին մէջ ամէն մարդ համոզուած է այս ճշմարտու-թեան։ Նոր յարձակման մը պարագային, մենք վճռած ենք անմիջապէս գոր-ծածել մեր բովանդակ ուժը, կատարելու համար մեր յանձնառութիւնները։ Մենք գայրոյթով կը կարդանք չարամիտ մեկնութիւնները եւ այն գրգռիչ ա-նարգանքները որոնց կ'ենթարկուին մեր հեռաւոր հայրենակիցները։ Անգլիա տեղի պիտի չտայ գրպարտութեանց կամ բռնի ուժին առջեւ։ Մեր ժողովուր-դին դէմ եղած ամէն անարգանք, մեր յարգած եւ պաշտպանած բաներուն դէմ եղած ամէն կոպիտ մարտահրաւէր պարզապէս կը ծառայէ միացնելու մեզ, կրկնապատկելու մեր վճռականութիւնը եւ կը զօրացնէ մեր հաւատարմու-թիւնը անոնց հանդէպ որ կը բաժնեն մեր զգացումներն ու բաղձանքները։

Մեզի կ'ըսեն թէ մեր նպատակն է մեկուսացնել Գերմանիան։ Այդ երկիրը ինքն է որ կը մեկուսացնէ ինքզինքը, կատարեալ յաջողութեամբ եւ ամբող-ջութեամբ։ Ան ինքզինքը ուրիշ երկիրներէ կը մեկուսացնէ տնտեսապէս՝ իր ինքնաբաւութեան քաղաքականութեամբ, քաղաքականապէս՝ հետեւելով ուղ-ղութեան մը որ շարունակ անձկութիւն կը պատճառէ ուրիշ ազգերու եւ մշա-կութային գետնի վրայ՝ իր ցեղապաշտ քաղաքականութեամբ։ Երբ մէկը ինք-զինքը կը մեկուսացնէ ուրիշներէն իր իսկ գործերով, միայն ինքզինքը պէտք է մեղադրէ եւ ցորչափ կը շարունակուի այդ մեկուսացումը, անոր անխու-սափելի հետեւանքները պիտի ըլլան աւելի զօրաւոր եւ աւելի չեչտուած։ Մեր միտքէն չանցնիր զրկանքներու ենթարկել գերման անհատը, կինը կամ մա-նուկը, բայց եթէ անոնք զրկանքներ կը կրեն, մեղաւորը մենք չենք, այլ միայն գերմանական կառավարութիւնը։

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՆՇԱՆԱԿԷ «ԿԵՆՍԱԿԱՆ ՏԱՐԱԾՈՒԹԻՒՆ»

Ինչ կը վերաբերի «կենսական տարծութեան», այդ խնդիրը չի կրնար լուծուիլ պարզապէս նոր հողեր ստանալով, որ կրնայ աւելի սրել զայն։ Եթէ կենսական տարածութիւնը կը նշանակէ միջոցներ ձեռք առնել փոքր եւ տկար դրացիներուն անկախութիւնը ջնջելու համար, մենք կը մերժենք զայն եւ պարտաւոր ենք ընդդիմանալ անոր գործադրութեան։ Նշանակալից է որ կեն-սական տարածութեան խնդիրը կը յուզուի ճիշդ այն պահուն երբ Գերմանիա ներգաղթ կը կատարէ, բանուորներ ներածելով Չեխոսլովաքիայէն, Հոլանտա-յէն եւ Իտալիայէն, գոհացնելու համար իր ճարտարագործութեան եւ հողա-գործութեան պահանջները։ Այն ատեն Գերմանիան ի՞նչպէս կրնայ գանգատիլ թէ չափազանց խճողուած է։ Բրիտ. կայսրութեան եւ Մ. Նահանգներու ընդարձակ տարածութիւնները եւ բնական հարստութիւնները չկրցան այդ ազգերը յարաճուն նեղութենէ փրկել 1929 — 1932ի մեծ տագնապին ատեն։ Տնտեսական տեսակէտով ազգերը այնքան սերտօրէն կապուած են իրարու հետ որ, ո եւ է մէկը չի կրնար օգուտ քաղել ի վնաս իր դրացիներուն եւ Գերմա-նիան ուրիշ ո եւ է մէկէն աւելի չի կրնար իր տնտեսական խնդիրները լուծել մեկուսացումով։ Միայն գործակցութեամբ կարելի է ամէնուն ապահովել տնտեսական կեանքի ծաւալումը — կենսական տարածութիւն— եւ մենք մեր մասին պատրաստ ենք գործակցելու։ Բայց այդպիսի գործակցութիւն կարելի չէ հաստատել բռնութեան վրայ եւ աւելորդ է խօսիլ խաղաղութեան մասին հոն ուր խաղաղութիւն չկայ։ Օրուան այս ժամուն բռնութեան վարդապետու-թիւնը կը խափանէ համաձայնութեան ճամբան եւ աշխարհը կը լեցնէ նա-խանձով, ատելութեամբ, չարագործութեամբ եւ բրտութեամբ։ Եթէ մէկդի դրուի բռնութեան վարդապետութիւնը, փարատելով պատերազմի վախը որ կը ճնշէ աշխարհը, բոլոր առկախ հարցերը դիւրաւ կրնան լուծուիլ։ Եթէ այն ճիգը որ կը վատնուի սպառազինութեանց անմիտ կուտակման համար, սատարկացնելով անապահովութիւնը եւ կասկածը, գործածուի ընդհանուր հա-րստութեանց զարգացման համար, աշխարհի ժողովուրդները պիտի ուզեն գործակցիլ ի խնդիր ընդհանուր բարիքին։ Եւ այն ատեն ազգերը պիտի կրնան քննել քաղաքական պահանջները եւ տնտեսական դժուարութիւնները, միջազ-գային թէ գաղթային գետնի վրայ, յաջողութեան հեռանկարներով։ Ինչ որ ալ ըլլան գաղթային հարցին դժուարութիւնները, ես յուսահատ չեմ կարգա-դրութեան միջոցներէն, կը բաւէ որ իւրաքանչիւրը իսկապէս կամք ունենայ համաձայնութեան մը յանգելու։ Բայց, անկարելի է բանակցիլ կառավարու-թեան մը հետ որուն ամէնէն իրաւասու բերանները բարեկամ երկիր մը կը կոչեն գող եւ չորթող, եւ ամէն օր հրէշային զրպարտութիւններ կը կատարեն անգլիական քաղաքականութեան մասին»։

Լորտ Հալիֆաքս անկարելի չի գտներ որ պետութիւնները փոխանակ Եւրո-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՇՆՈՐՀՔՈՎ ՄԱՐԴԻԿ»

Սրտնեղած՝ քաղաքական ալեկո-ծութեան ժխորէն, երէկ անկիւն մը քաշուեցայ եւ սկսայ «հայ – լայֆ» կեանքի պատմութիւններ կարդալ, իբրեւ բերանփոխ։

Անգլիացի երեւելի մը, հարիւրա-պետ Քընինկէմ – Րէյտ, միեւնոյն ա-տեն երեսփոխան, դատ կը բանայ կը-նոջը դէմ, ամբաստանելով թէ շնա-ցած է ֆրանսացի դերասանի մը հետ։

Տիկինն ալ ազնուական մըն է, աղ-ջիկը պառոնի մը եւ ժառանգորդ մեծ հարստութեան մը։ Ամուսնացած՝ 1927 մայիս 12ին, Լոնտոն, երբ 19 տարեկան էր։ Ունին երկու մանչ զա-ւակներ։

Դատավարութեան ատեն, փաստա-բանները պատմեցին թէ էրիկ – կնիկ շատ լաւ էին մինչեւ 1936, բայց անց-եալ տարի դեկտեմբերին Տիկինը լքեց ամուսինը եւ մեղրը վերածուեցաւ քացախի։

Ամուսինը երկար ատեն ֆրանսացի գաղտնի գործակալներու միջոցաւ կը հետապնդէ իր կինը, տեղեկութիւն-ներ քաղելով անոր եւ ֆրանսացի դե-րասանին յարաբերութեանց մասին։ Ու վերջապէս փաստացի եւ վճռական եզրակացութեան մը յանգելով, ապա-հարզան կը պահանջէ։

Արդարեւ, ամուսինը պատմեց եւ Ֆրանսայէն տարուած վկաներ ալ հաստատեցին թէ Տիկինը շնութիւն գործած էր անցեալ օգոստոսին, Ան-թիպի մէջ (Քանի մօտ), փառաւոր վիլլայի մը չեմ գիտեր ո՛ր անկիւնը։ Անշուշտ գինովնալով միմոզաներէն.. Դատարանը որոշեց չեղեալ համարիլ ամուսնութիւնը։

Նոյն օրը լուծուեցաւ ուրիշ ազ-նուական ամուսնութիւն մը եւս, Լոն-տոնի մէջ։

Տիկին Մէրի Կլէտիս Սմիթ, իր ա-մուսինը կ'ամբաստանէր թէ շնութիւն կ'ընէր իր մօրը հետ։

Այր եւ կին ամուսնացած էին 1926-ին։ Անցեալ տարի, երկուքը մէկ եւ զոքանչ մայրիկը պարահանդէս մը կ'երթան, ուր Պ. Սմիթ կը պարէ զո-քանչին, բայց ոչ կնոջը հետ։

Պարահանդէսէն վերջը, ամուսինը կառք մը նստելով զոքանչ մայրիկը, մասնաւոր տուն մը կ'առաջնորդէ եւ գիշերը կը լուսցնէ անոր հետ։

— Կ'արժէ՞ր թուղթ մրոտել այս գռեհիկ պատմութիւններուն համար։

— Ի՛նչ տափակ մարդ ես։ Միշտ Չինումաչի՞ն պիտի հոլովես։ Այս ալ ուրիշ մէկ երեսն է Եւրոպային, թե-րեւս աւելի իրական եւ հարազատ...

— Գոնէ հայկական կեանքէ պատ-կեր մը յիշէիր։

— «Հայ – լայֆ»ը ազգ չի ճանչ-նար այս ճակատին վրայ։ Իսկ եւ իսկ միջազգային է, աւելի քան Բ. կամ Գ. Միջազգայինը։ Ահա Պ. Գ. Կիւլ-պէնկեանի գլխուն պատահած դժ-բախտութիւնը։ Տղան դատարան կը քաշէ ծերունի հայրը, առնելիք – տա-լիքի վէճի մը առթիւ, ափ ի բերան ձգելով նոյն իսկ դատաւորը։ Այս այն տղան է որ անցեալ տարի ալ դատ-ուեցաւ իր անգլիացի կնոջը հետ, ա-մուսնութիւնը լուծելու համար։

— Այս բոլորին բարոյակա՞նը, դա՞սը։

— Կատարեալ վարժապետ ես դար-ձեր։ Իմ համեստ կարծիքով, միայն մէկ հոգի կայ որ կրնայ շառաչուն դաս մը տալ, այս առթիւ,— Պ. Գա-լուստ Կիւլպէնկեան։ Այսպէս, ի խո-րոց սրտի դառնացած՝ իր տղուն եւ փեսին պատճառած սրտնեղութիւն-ներէն, կ'որոշէ եթէ ոչ ամբողջ հա-րստութիւնը, կամ տղուն եւ աղջկան ժառանգութիւնը, գոնէ Իրաքի քա-րիւղէն ստացած տարեկան եկամու-տը, 250,000 ոսկի, յատկացնել ազ-գային ձեռնարկի մը։

ՎԱՀԷ

Ռումանիա կազմ եւ պատրաստ

Ռումանիոյ վարչապետը ճառ մը խօսեցաւ խորհրդարանին առջեւ եւ ը-սաւ, թէ երկրին արտաքին քաղաքականութիւնը կարելի է ամփոփել երկու բառի մէջ — «սահմաններու պաշտպանութիւն»։

— «Պաշտպանութեան պատրաստութիւններուն արագ թափ տրուած է, եւ զէնք բռնելու ընդունակ ամէն Ռումանացի պիտի պաշտպանէ իր հայրե-նիքը»։

Վարչապետը ընդունեց, թէ Մարտի տագնապին ատեն պաշտպանութեան կազմակերպումը թերութիւններ ունէր, բայց անոնք սրբագրուած են այժմ։ Ռազմական բոլոր ուժերը լաւ սպառազինուած ու պարենաւորուած են, իսկ զինաւորումը ամբողջապէս արդիական է։ Վերջին տարիներուն Ռումանիա կը ծախսէր սպառազինման վրայ տարեկան 12 —15 միլիոն սթերլին, իսկ 1939ի առաջին չորս ամիսներուն ծախսած է 35,500,000 սթերլին։

Վարչապետը բացատրեց թէ Ռումանիոյ մէջ փոքրամասնութիւններու խնդիրը միմիայն մշակութային եւ տնտեսական է, ոչ թէ հողային. այդ պատ-ճառով ալ՝ զուտ ներքին հարց մըն է։ Անոնք որ արտաքին դրդութեան գե-տին կը տեսնեն այստեղ, շատ սխալ կը գնահատեն Ռումանիոյ ըմբռնումը պե-տութեան մասին։

Վարչապետը պատմեց, թէ Կոկայի վարչապետութեան օրով, երբ ինք ներքին գործերու նախարար էր, պարտաւորուեցաւ ներկայանալ թագաւորին եւ տեղեկացնել, թէ ծանր կացութեան առջեւ կը գտնուի երկիրը։ Ասիկա՝ այն ատեն, երբ Երկաթեայ Պահակները սպառնալից էին դարձած եւ Պ. Կոկա կը ջանար փրկութիւն փնտռել հակահրէական սեղմումներու մէջ։ Պ. Կոկա բարի տրամադրութիւններով մարդ մըն էր, բայց կարողութիւնը չունէր ղեկավա-րութեան, ուստի ինք դիմեց ուղղակի թագաւորին։

Վարչապետը մեղադրեց նախկին քաղաքական կուսակցութիւնները, ո-րոնք միշտ պառակտած են երկիրը, փոքր վէճեր յարուցանելով իրարու մէջ։

Ակնարկելով ապագային՝ վարչապետը ըսաւ թէ Ռումանիա հողային տե-սակէտէ գոհացած երկիր մըն է։ Ան կը բաղձայ միայն ամրապնդուիլ խաղա-ղութեան մէջ։ Վարչապետը յիշեց Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ հետ կնքուած առեւտրական դաշնագիրները, ցոյց տալու համար թէ Ռումանիա միակողմանի քաղաքականութիւն չէ որ կը վարէ։

**** Զորեքշաբթի օր օդանաւով Պուքրէշ հասաւ Անգարայի ֆրանսական դեսպան Պ. Մասիլի եւ խորհրդակցութիւններ ունեցաւ վարչապետ Քալինէս-քոյի եւ արտաքին նախարար Գաֆէնքոյի հետ։ Կը կարծուի թէ առաջարկներ ներկայացուցած է, ուժեղացնելու համար Պալքանեան Ուխտը։ Դեսպանը Փա-րիզ կը գտնուի այժմ։*

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ *անդամներու ընդհանուր թիւը Մ. Նահանգներուն մէջ* 1938ին *եղած է* 52,378,026 *հոգի։ Ասոնց մէջ 13էն վեր տարիք ունեցողները բաժնուած են հետեւեալ կերպով.— Բողոքական՝* 31,487,608, *բողոքական ան-չափահասներ՝* 1,453,357, *կաթոլիկ՝* 15,492,016, *հրեայ՝* 2,930,332։ *Եկեղեցի-ներու թիւն է բողոքական* 223,229, *կաթոլիկ՝* 18,379, *հրէական սինակոկ՝* 4150, *արեւելեան ուղղափառ եկեղեցի՝* 714, *լեհական եկեղեցի՝* 144 *եւ* հայ եկեղեցի՝ 51։

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՓԱՐԻԶԻ ԹԱՂԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

1.— ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈ

Հայերը մասնաւոր ճաշակ մը ու – նին իրենց բնակարանները հաստատե – լու լաւ օդ եւ տեսարան ունեցող բար – ձունքներու գագաթը:

Իսիի մէթրոյէն ելլելէս վերջ կը մագլցիմ զառիվերէ մը դէպի բար – ձունքը, ճամբու երկայնքը կը հան – դիպիմ Հայերու, նպարավաճառի մը կրպակին եւ քանի մը հայ տուներու:

Երկար վերելքէ մը ետք, վերջապէս աչքս կը կառչի հիանալի տեսարանի մը որ կը բացուի դիմացս: Ահա հոս է հայկական թաղը:

Եթէ պահ մը մոռցած ըլլայի Ֆը – րանսա գտնուած ըլլալս, երբեք պի – տի չտարակուսէի Հայաստան ըլլալու մասին: Ապացոյց՝ առաջին ակնար – կիս իսկ փողոցը կը հանդիպիմ, բա – ւական թիւով Հայերու եւ մանաւանդ, բազմաթիւ հայ մանուկներու որոնք իրենց ֆրանսացի ընկերներու հետ խումբեր կազմած կը խաղային: Այս հայկական դիմագիծերով, սեւ խոշոր աչքերով սիրուն թխորակ մանուկնե – րը իրարու հետ ֆրանսերէն կը խօ – սէին: Երբ ես սկսայ հայերէն խօսիլ, կցկտուր հայերէնով եւ ֆրանսերէն հնչումով հազիւ կրցան պատասխա – նել: Թերեւս իրենք ալ ճշգօրէն չէին գիտեր թէ ո՛րն է իրենց բուն մայրե – նի լեզուն...

Իմ գտնուած գլխաւոր փողոցին եր – կու կողմի տուներու մեծ մասին մէջ Հայեր կը բնակին, եւ շատերն ալ սե – փականատէր են: Շատեր այդ տունե – րը կառուցած են ամսավճարով, 3—4 տարի առաջ, երբ կ'աշխատէին գոր – ծարաններու մէջ, բայց ներկայիս գործազուրկ են մեծ մասով եւ խոշոր պարտքերու տակ ճզմուած, տուները կորսնցնելու վտանգին ենթակայ:

Ճամբուս վրայ գտնուած առաջին խանութը որ մսավաճառի է, Հայու մը կը պատկանի: Ներս կը մտնեմ: Խանութին տէրը, միջին տարիքով ազնիւ Հայու տիպար մը, զբաղած է հայ յաճախորդներովը, որոնք եկած են միս գնելու: Խանութին խորը հա – յուհի մը եւրոպացիի նման կ'օգնէ ա – մուսնին, գործունեայ, աշխատասէր կին մը:

Սոյն խանութին դիմացը գտնուած սրճարանի մը առջեւը գործազուրկ Հայեր կը խօսակցին հանդարտօրէն: Սրճարանին տէրը, 40 տարեկանի մօտ Հայ մը, հաշուեսեղանին առջեւ կանգնած, տաք խօսակցութեան մը բռնուած է հայ տարիքոտ յաճախորդ – ներու հետ: Սրահին խորը, փոքր սե – ղանի մը չուրջ երեք հայ անգործ եր – տասարդներ ժամանակ անցընելու համար թուղթ կը խաղային, չիչ մը գինիի դիմաց:

Սրճարանին կից գտնուած խանու – թը հայ նպարավաճառատուն մըն է: Նոյն միջոցին մուտք գործեց նաեւ խիստ ծերունի հայ կին մը, իր վեց տարեկան թոռնիկին ձեռքէն բռնած: Ծերունին գոհ էր որ գնել ուզածը կրնար իր մայրենի լեզուովը հաս – կցնել, իսկ երբ ֆրանսերէն խօսիլ պէտք ըլլար, իր թոռնիկն էր որ թարգմանի դեր կը կատարէր:

Նպարավաճառուհին՝ երիտասարդ, գիրուկ, սիրուն հայուհի մը, խիստ ճարտարօրէն կը ծառայէր իր յաճա – խորդներուն, կատարելապէս իւրա – ցուցած տեղին սովորութիւնները, ու յաճախորդներու հետ վարուելու ձեւերը: Այս աշխոյժ կինը մայր է երկու երախաներու:

Հետզհետէ յառաջանալով, յաջոր – դաբար հանդիպեցայ կօշկակարի, վարսայարդարի, դերձակի, պզտիկ վաճառի խանութներու: Սոյն հայաբնակ փողոցին վրայ կը գտնուի նաեւ Պ. Հ. Կարմիր Խաչի բուժարանը: Պատահեցայ նաեւ երիտասարդ կիներու, որոնք աշխատանք մը չունէին. փոքր երախաներ գրկած եւ քանի մը հատ ալ իրենց չուրջը կը խաղակցէին, դրան առջեւ: Մերոնց կիներ ալ բուրդէ գուլպայ հիւսելու զբաղած էին: Մէկը, հիւրասէր պատուական հայ մօր մը տիպար, զիս հրաւիրեց իրենց բնակարանը: Հոն երթալու համար բաւական սանդուղներէ վար իջանք:

Այդ տուներու բոլոր անկիւնները հայ ընտանիքներով լեցուած էին: Շատերը աննպաստ եւ վատառողջ պայմաններու մէջ են: Շատ մը տու – ներու մէջ ջուր իսկ չկայ, որով ըս – տիպուած են փողոցի աղբիւրէն բե – րել:

Ինծի առաջնորդող տիկնոջ հետ բաւական վեր վար իջնելէ վերջ, տան մը երկրորդ յարկը հասնելով անմի – ջապէս մեր դէմ գտնուած սենեակին ներս մտանք: Մեզի հետ ներս խու – ժեցին նաեւ խումբ մը երախաներ, ո – րոնք արդէն մեզ կը հետեւէին: Սեն – եակին անկիւնը նշմարեցի առկախ օ – րօրան մը որուն մէջ կը ճչար երկու ամսուան երախայ մը: Նիհար մանկա – մարդուհի մը կերակուր պատրաստե – լու զբաղած էր, ամուսինը, թիթեղի աշխատաւոր երիտասարդ մը, թիթեղ հիւսելու մեքենաներու ժխորին մէջ լռիկ կ'աշխատէր: Նոյն միջոցին ծե – րունի մայրը գետինը մաքրել սկսաւ եւ բուրդի փոշին ամպի մը պէս ծած – կեց սենեակը եւ նաեւ օրօրոցին մէջ քնացող երախան, զոր նոր լուացած էին: Դժբախտաբար շատերը սխալ ըմբռնած են մաքրութիւնը: Հարկ ե – ղաւ բացատրել, ցոյց տալու համար թէ իրենց ըմբռնած մաքրութեան ե – ղանակը վատառողջ է, մանաւանդ ե – րախաներու համար:

Նոյն պահուն ներս մտան 3—4—7—8 տարեկան դպրոցականներ: Ճաշի կուգային: Ահա համերաշխ ընտանիք մը: Այր եւ կին աշխատանքի լծուած անտրտունջ:

Բովի տունը երթալու համար սան – դուղներէն վեր կ'ելլեմ: Ինծի կ'ըն – կերանայ 7 տարեկանի մօտ աշխոյժ տղեկ մը, խելացի աչքերով, զիս կ'ա – ռաջնորդէ իր ծնողքին մօտ, որ նոյն տան տէրն էր: Բոլոր սենեակները Հայերու կողմէ վարձուած էին: Ա – ռաջին յարկէն վար իջանք. գետինը սենեակ մը բացուեցաւ մեր դիմաց: Տղեկը բսաւ. «այս է մեր տունը» եւ ներս առաջնորդեց: Առաջին ակնար – կիս սենեակին մէջ նշմարեցի բազմոց մը, որուն վրայ երկարած էր տժգոյն երիտասարդ մը: Ոտքը կտրած էր արկածի մը հետեւանքով եւ երկար ժամանակէ ի վեր դադրած գործա – րանի մը մէջ աշխատելէ: Հոն ալ օ – րօրոցին մէջ գտայ մէկ ամսուան մա – նուկ մը, որ ծնողքին վեցերորդ զա – ւակն էր: Մայրը լուացք ընելու զբա – ղած էր, նիհարակազմ կին մը, բայց զուարթ եւ տունը մաքուր: Այդ տու – նը թէեւ իրենց կը պատկանէր եւ ե – րեւութապէս հարուստ կ'երեւէին, բայց 40,000 ֆր. պարտք ունին այն ընկերութեան որ շինած է տունը: Ա – նոր շինութեան ձեռնարկած էին այն միջոցին երբ այր եւ կին կ'աշխատէին, հիմա թէ անգործ էին եւ թէ շռայլած չէին ստանար: Ամէն ամիս 1000 ֆը – րանքի մօտ դրամ մը պէտք է վճա – րեն, տունը իրենց մնալու համար, բայց ի՞նչպէս...

Գետնայարկին վրայ կը բնակէր ու – րիշ ընտանիք մը որ 7 զաւակ ունի, այրը չաշխատիր, մայրը սենեակին խոնաւութենէն ոտքի ցաւ ունի: Նը – պաստ ալ չեն ստանար: Երախաները տժգոյն, վտիտ, տկար բոլորն ալ, օ – դափոխութեան կը կարօտին, իսկ մայրն ալ հիւանդանոցի:

Ուրիշ ընտանիք մը 7 հոգի, ան – գործ ծեր ամուսին մը, 140 ֆր. մի – այն կը ստանայ ամսըս, եւ 250ֆր. տան վարձք ունին, եւ եթէ չվճարեն տան վարձքը տէրը կը սպառնայ ըն – տանիքը փողոց նետել: Մայրը նոյն – պէս կը տառապէր, սենեակը գետնա – յարկ ըլլալով:

Դիմացի մայթին վրայ տուն մը բարձունքին գագաթը գտնուելով, հարկ եղաւ քարէ սանդուղներէ վեր ելլել, 70ամեայ ծերունիի մը փափա – քին զոհացում տալու համար: Առա – ջին յարկին վրայ ընդարձակ սենեակ մը առաջնորդեց զիս. հոն իբրեւ կա – րասի նշմարեցի քանի մը խեղճուկ մահճակալներ, սեղան մը, քանի մը աթոռ, վառարան մը եւ խոհանոցի սպասներ: Սենեակին առաջքը վե – րանտայ մը շինուած էր իբրեւ պար – տէզ, խլխլած տախտակներով եւ մի – անգամայն կը ծառայէր հանոցի, աղբանոցի, խոհանոցի... Մէկ ան – կիւնը կուտակուած էին ամէն տեսակ հին առարկաներ, խոշոր չունի մըն ալ որջն էր այդ վայրը: Այդ վերան – տայէն կ'իջնէին փայտէ ան – կանոն բաժանումներ, որոնց մէջ ալ ընտանիքներ կը բնակէին: Պատու – հանէ մը դուրս կախուած էին ձիւնի նման ճերմակ լուացուած ճերմակե – ղէններ, կարծես սպասելով հոն ին – կած... Մերոնին սկսաւ ճաշ պատ – րաստել չուկայէն բերած ուտելիքներ – ով: Ցետոյ սկսաւ պատմել իր ցա – ւերը: Երկու տղայ ունէր որոնց կի – ները մեռած էին երկ-երկու զաւակ ձգելով, որոնց մէկը հիւանդ, միւսը գիւղ մը փոխադրուած: Երկու տղա – քը, 6 եւ 7 տարեկան քիչ մը անխնամ թողուած կ'երեւէին. տկար ծեր կին մը կրնա՞ր ամէն բանի հասնիլ, բրա – ծը արդէն հերոսութիւն էր: Իր զին – ուցած չէր չեղեր, պայմաններն ալ չէին ներեր. Թոռները զինքը մօտիկ չէին ըներ: Խիստ պատուաւոր մըն էր, նի – հար, սեւ լաչակը գլուխը, բայց իր զուարթութիւնը պահած էր:

Իսիի ժողովուրդը լաւատես է եւ աշխատութենէն չի փախչիր, ըլլայ այր, ըլլայ կին: Հաճախակի տարր, կը տեսնեմ որ հոն ալ թշուառութիւնը բոյն դնել սկսած է:

Ճամբուս վրայ հանդիպեցայ երկու նոր ամուսնացած կիներու, որոնք շատ կոկիկ ու մաքուր հագցուցած էին իրենց երախաները: Մէկը ու – նէր երկու երախայ, ամուսինը կօ – շկակար էր, ընտանիքը կրնար ապրե – ցնել: Իսկ միւսին ամուսինը գործա – դուրկ էր եւ նպաստով կ'ապրէին, բայց ո՜րքան լաւ մայրեր եղած էին: Փողոտային վրայ ուշադրութիւնս կը գրաւեն նորահաս սերունդին պատ – կանող երեք գեղատիպ հայուհիներ ո – րոնք կը խօսակցէին ֆրանսերէն: Ե – րեւոյթով բոլորովին արդիացած էին, գլուխները բաց, մազերը յարդար – ուած եւ խոպոպիկներով զարդար – ուած, շպարուած, յօնքերը հանուած եւ քիչ մը վերը նոր մը դրուած: Գոր – ծէ կը վերադառնային կարծեմ: Երբ իրենց հետ հայերէն խօսել փորձեցի, ֆրանսերէն կակազումներով լեցուն կցկտուր հայերէնով մը հազիւ կրցան պատասխանել: Կարծես կ'ամչնային յայտնել իրենց հայութիւնը եւ հայե – րէն խօսիլ: Անմիջապէս սկսան ֆրան – սերէնի դառնել խօսակցութիւնը: Անշուշտ կը պատկանէին իմաստակ հայ օրիորդներու շարքին, որոնց թի – ւը երթալով կը շատնայ դժբախտա – բար: Անոնք օտարացած են, եւ ոչ մէկ կերպով կը հետաքրքրուին իրենց ազ – գակիցներու տառապանքներով:

Երկու խօսք ալ Իսիի Հայերու ըն – կերային վիճակի մասին, որ գոհա – ցուցիչ է: Բոլորը իրարու հետ, նաեւ տեղացի ժողովուրդին հետ կ'ապրին համերաշխութեամբ: Բարեսիրա – կան ձեռնարկներու օգնելու մեծ փա – փաք մը ունին, ազգասէր եւ աշխա – տող են եւ ազնիւ: Իրենց ներկայ վի – ճակով իսկ կը ջանան օգտակար ըլլալ չքաւորներուն եւ հիւանդներուն:

ԶԱՐՈՒՀԻ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ

ՇԱՀՐԻՄԱՆԵԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

Մեծ հետաքրքրութեամբ կարդացի այն գեղեցիկ յօդուածը, զոր Սուլ – թանապատէն՝ Պ. Ա. Մաքսապետեան հրատարակած է Պոսթընի «Հայրե – նիք» ամսաթերթին Ապրիլ ամսու թի – ւին մէջ (էջ 82—100), եւ որ կը խօ – սէր Շահրիմանեան ծանօթ հին ըն – տանիքի մասին, եւ կուտար ժամանա – կակից կարգ մը ազգային դէպքերու վրայ կարեւոր տեղեկութիւններ եւ լուսաբանութիւններ:

Մաքսապետեանի այդ գրութիւնը, որ կատարեալ դասախօսութիւն մըն է, ո՛չ միայն Շահրիմանեան ընտանի – քի ծագումի մասին, այլ եւ Նոր Ջու – ղայի 17—18րդ. դարու հայ կեանքին, կ'ապացուցանէ յօդուածագրին պատ – մագիտական կարողութիւնը:

Նպատակ չունիմ բնաւ դիտողու – թիւններ ուղղելու իրեն, որովհետեւ ո՛չ մէկ բառ իր գրութեանը մէջ դի – տողութեան տեղի չի տար: Պիտի չծանրանամ նաեւ թէ Ջուղայեցի Շահրիմանեանները կաթոլի՞կ էին թէ ոչ. փոյթս չէ այդ. այլ կ'ուզեմ ար – ձանագրել թէ Շահրիմանեան անուն բժիշկ մը եղած է ժամանակին, 18րդ դարում էջ, ծնած Թիֆլիս:

Այս բժիշկին կենսագրութիւնը գը – ծած եմ 1911ին, երբ Վիէննական Մը – խիթարեան Միաբանութիւնը իր հա – տատման հարիւրամեակին առթիւ կը հրատարակէր «Յուշարձան» անունով մատենար հատոր մը:

Շահրիմանեան Ստեփան բժիշկ գը – րած է «ԱՆԴԻՆԱՑ ԺԱՆՏԱԽՏԻ» ա – նուն գործ մը, որուն Ցասաճարանին վերջը, ինքը իր ձեռքով կը ստորա – գրէ:— «Շարադրեալ 'ի բժիշկ Ըստե – փաննոսէ Շէհրիմանեան Տփխիսեց – ւոյ, յամի փրկութեան մերոյ՝ 1796»:

Այս բժիշկին համար գրած եմ, թէ նախնական ուսումը ծննդավայրին մէջ առնելէ վերջ, գրկուած է Վիէննա, Մխիթարեանց քով նախապատրաստուելու բժշկութեան, զոր աւար – տած ըլլալ կ'երեւի Փատովայի հա – մալսարանին մէջ:

Բաւական ատեն Պոլսոյ իր ազ – գականներու մօտ ապրելէ վերջ, հայ – րենիք երթալու նպատակով նաւ կը նստի եւ Կ. Պոլիս հասնելով, կը տեսնէ որ ժանտախտի համաճարակ է ծագած: Ուստի կը մնայ Կ. Պոլիս եւ կը սկսի զարմանել ժանտախտաւոր – ներ եւ երբ համաճարակը կը դադրի, գրիչը ձեռք կ'առնէ ու կը չարադրէ վերոյիշեալ աշխատութիւնը, որ ժանտախտի վրայ գրուած գիտական աքանչելի գործ մըն է: Բուն իսկ իր ձեռագիրը ունիմ քովս:

Դէպի 1800ին, կը մեկնի Պոլսէն եւ կ'անցնի հայրենիք, քիչ ատեն վերջը մեծ ճամբորդութիւն մը կ'ընէ եւ կ'ուսումնասիրէ Հայաստանի բոյսե – րը, ապա 1818ին կը գրէ եռահատոր գործ մը «Փնդրայն Հայաստանի», որ ձեռագիր է եւ կը մնայ այժմ Թի – ֆլիսի համալսարանին մատենա – դարանը:

Անոր կրօնական դաւանութիւնը ի՞նչ էր, կը թողում որ գուշակուի հետեւ – եալ փաստերէն:

Գիւտ քահանայ Աղանեան իր «Դի – ւան Հայոց պատմութեան» աշխա – տութեան Ե. հատորին մէջ (էջ 416) Դաւիթ – Դանիէլեան կաթողիկոսա – կան կռիւներու ատեն կը յիշէ Ստե – փան բժիշկ Շահրիմանեանը իբրեւ հակակիր Դաւիթ կաթողիկոսին, նա – եւ Ներսէս Աշտարակեցիի կաթողիկոս ընտրութեան ընդդիմադիրներու ցու – ցակին մէջ 1816ին կը գրէ բժիշկ Շահ – րիմանեանի անունն ալ:

Ներկայ գրութիւնս Պ. Մաքսա – պետեանի, ինչպէս եւ իմ վաղեմի բա – րեկամ կալկաթացի յաւելի պատմա – գիր Պ. Մեսրովբ Սեթեանի նպա – տակամ յանձնելով, կարեւորութենէ զուրկ չըլլար կարծեմ գիտնալ՝ թէ ՍՏԵՓԱՆ ՇԱՀՐԻՄԱՆԵԱՆ անուն բը – ժիշկ մը ծնած է կովկասահայութե – նէ, բժիշկ՝ որ հեղինակութիւններ թողած է եւ ապրած է 18րդ դարէն մինչեւ 19րդի առաջին քառորդին մէջ, եւ կօլէժակիստեսօր պատուանու – նըն ալ ունեցած է:

Արդէն ուրիշ Շահրիմանեաններ չատ եղած են: Ինչպէս Մարգար Շահ – րիմանեան մը 1785ին Թրիէսթէի մէջ տպագրել կուտայ «Տնտեսութիւն Մարդկային կենաց» բարոյականի գեղեցիկ գիրքը, զոր 1845ին ալ Վե – նետիկի միաբանութիւնը վերստին կը հրատարակէ:

ՏՈՔԹ. Վ. Ց. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ՉԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիբիլ Արազ.— Երբ օրերու խնդիր է միայն որ մեր չրջանաւարտները պիտի բաժնուին մեր դասարանէն, Թոյլ տուր, իբրեւ հրաժեշտի ողջոյն, այսօր ներկայացնել նմոյշ մը քերա – կանական վերլուծութեան: Ուրեմն, ընթանանք յառաջ: Առնենք այդ նմոյ – շը բանաստեղծական հատուածէ մը.
— սա, զոր օր. Աստղազարդ ժա – մուն, գիշերային անոյշ լռութիւնը:
Հիմա պիտի վերլուծենք այս տողը, որ ամբողջ նախադասութիւն մըն է:

Կը հրաւիրենք Վարդգէսը այս գոր – ծին, ի դիմաց իր ընկերակիցներուն: Վարդգէս ոտքի է արդէն.— Բայց, Պարոն, վերլուծումի անհրաժեշտ տարրը կը պակսի հոս: Մենք այն ձե – ւով գիտենք լուծումը, որ վերլուծելի հատուածին առաջին պայմանն է բա – յը առնել, մինչ հոս բայ չկայ:—Շատ ճիշդ է դիտողութիւնը Վարդգէսին, որուն համամիտ կը գտնուին ահա իր ընկերները համակրական նշաններով: Ահա մեր, այսինքն՝ քերականութեան պատասխանը.— Իրաւ է թէ նախա – դասութեան մը անհրաժեշտ տարրն է բայը, որ այս տողին մէջ չի գտնը – ւիր: Եւ որովհետեւ ո եւ է հատուած կամ նախադասութիւն լուծելու հա – մար՝ պէտք է նախ այդ տարրը գտա – նենք ու առնենք, մարդ կը չուարի Վարդգէսին պէս, երբ չորս աչքով ալ փնտռէ զայն ու չգտնէ: Սակայն մեծա – նոյն ատեն գիտէք որ «լուեյական» (virtuel) կոչուած բառեր կան, բայեր կան, զոր պէտք է բերել գետեղել հարկ եղած ատեն, ինչպէս հոս այ – սօր այս տողին մէջ: Այս տողը տե – սակ մը բացագանչութիւն, բացա – դարձութիւն է, այսինքն՝ զարմանք, հիացում, սարսափ, չփոթութիւն ցոյց տուող արտայայտութիւններէն մին կամ անոնց տեսակէն: Արդ, ճշ – դիւ, բանաստեղծական այսպիսի տո – ղերու մէջ տրամաբանական կարգը իր ուղիղ կամ սովորական ընթացքէն կը չեղի: Ամէնուդ գիտցած բանն է, որ երբ կը զարմանաք կը հիանաք յան – կարծ, կը սարսափիք բանէ մը ու կ'ազդուիք, հոն զգացումի վարա – նոտ, արբեցող, երկչոտ (ըստ պարա – գաներու) Թափն է որ կ'իշխէ ոչ թէ տրամաբանական պայմանը: Կը խորհիմ թէ այս համառօտ տեսու – թիւնը բաւեց, որպէսզի դուք հիմա, Վարդգէսին բերանով, յայտնէք թէ պէտք է ուրեմն այդ վերլուծելի տո – ղին յարմարագոյն բայը, որ «լուեյա – կան» է, գործնականօրէն գետեղենք: Ըստ այսմ, փորձենք.—

Աստղազարդ ժամուն, գիշերային լռութիւնը անոյշ է: Հոգ չէ, տողը այսպէս կը կորսնցնէ թէ իր ներդաշ – նակութենէն եւ թէ ներքին ուժէն, բայց ըրածնիս վերլուծում է, ոչ թէ ... բանաստեղծութիւն: Ուրեմն ահա գտանք բայը, էական, սահմ. գ. դէմք եզակի (բոլոր մանրամասնու – թիւններով կ'ընենք, որովհետեւ քե – րականական լուծում կ'ընենք, ոչ թէ տրամաբանական: Կը յուսամ որ եր – կուքին տարբերութիւնը գիտէք ար – դէն չրջանաւարտներդ, արտաքին բո – լոր «զարգացելոց» հետ...): Հիմա, ըստ կանոնի եւ անխտրաբար, գտնենք անմիջապէս ենթական կամ տէր բա – յին (բային տէրը).— Լռութիւնը, չէ՞: Լաւ: Ուստի՝ լռութիւն, վերաց – եալ բառ կամ գոյական (abstrait), եզ. ուղղ. ենթակայ: Ցետոյ, գիտէք ար – դէն, կը փնտռենք կը նայինք, թէ են – թական իրեն վերաբերեալ կամ սե – փական բառ մը ունի՞ արդեօք: Կար – ծատեսն ալ կը տեսնէ— գիշերային, որ ուղղակի տեսակը, որակը ցոյց կուտայ լռութեան: Ըսինք արդէն՝ տրամաբանական: Բայց չենք կրնար տակաւին բաժնուիլ լռութենէն, ա – նուղղակի բառ մըն ալ ունի իրեն վե – րաբերեալ, որ կը տատանի իրեն ու բային միջեւ.— անոյշ է: Բնական է, չէ՞, որ կը հարցնես բայէն մտա – ծող, թէ ի՞նչ բան անոյշ է, եւ իս – կոյն կը պատասխանես՝ լռութիւնը: Ուրեմն, բային ու ենթական միջեւ տատանող, սրսփացող այդ որակա – կանը կ'անցնի սեփականութիւնը կ'ըլ-

---

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (130)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Բացի այդ, պետական զօրախմբերը, որոնք արքայի երկարատեւ բացակա – յութեան եւ, մանաւանդ, միմեանց յաջորդող անյաջողութեանց պատճա – ռով ցրուել էին զանազան կողմեր եւ կամ այս ու այն իշխանի դրօշի տակ մտել, լսելով Մարզպետունու յաջո – ղութիւնները եւ իմանալով, որ նա գործում է թագաւորի հրամանով՝ գունդագունդ եկան եւ միացան նրա զօրքին:

Այդպիսով Մարզպետունու բանակը ստուարանալով՝ զօրքերի թիւը հա – սաւ հազարների:

Եւ ահա յաջողութիւնները նոր միտք ծնեցրին իշխանի գլխում: Նա որո – շեց ձեռնարկել այնպիսի մի զօրաւոր միջոցի, որով կարողանար միանգա – մայն երկիրը Հագարացիներից ազա – տել եւ դահի հաստատութիւնն ընդ – միշտ ապահովել: Նա կամենում էր յարձակուել Դուինի վրայ, գրաւել մայրաքաղաքը եւ հալածել այդտե – ղից Բէշիրին, քանի Ոստիկանը չէր վերադարձել Ատրպատականից:

Բայց որովհետեւ իր այդ ձեռնար – կութիւնն աւելի դժուարին էր քան առաջինները, ուստի մտածեց աւելի հիմնաւոր պատրաստութիւններ տես – նել դրա համար: Նա խորհուրդ արաւ իր զինակիցների, այն է՝ Վահրամ Սեպուհի, Մուշեղ բերդակալի եւ Գոռ – որդու հետ եւ որոշեց, որ զօրաբա – նակը մնայ տակաւին Գեղայ լեռնե – րում, ուր Մազազի, Ոստանի եւ Ուր – ծաձորի ժողովուրդը առատ պաշար էր հոգում նրա համար, իսկ ինքը գը – նայ Բագարան՝ խորհուրդ տալու կա – թողիկոսին վերադառնալ իր աթոռը — Դուին. ապա անցնի Երազգաւորս՝ յորդորելու Արքայեղբայր Աբասին՝ հաշտուել Թագաւորի հետ եւ սիրով ընդունել նրան, եթէ վերջինս վերա – դառնալու լինէր իր աթոռանիստը— Երազգաւորս: Այնուհետեւ նա պիտի դիմէր Սեւան՝ Թագաւորին ու Թա – գուհուն հրաւիրելու, որպէսզի Դուի – նի վրայ յարձակած ժամանակ՝ Ոս – տանում գտնուէր Թագաւորը եւ օգ – նէր իրան իր մասնակցութեամբ կամ խորհուրդներով:

Կէսօր էր: Իշխանը իր խմբով Ա – խուրեանն անցնելով՝ սկսաւ դէպի Բագարանի լանջիվերը բարձրանալ: Այդ վերելքը, որ դիւրադնաց էր, ըս – կսւում էր գետաձորից եւ աստիճա – նաբար բարձրանում մինչեւ քաղաքի հարաւային սահմանը, ուր կանգնած էին պարիսպները. Նրանց վրայ շըր – ջում էին պահնորդներ, որոնք ու – շադրութեամբ դիտում էին մօտե – ցողներին:

Նժոյգներն ընթանում էին արշա – ւասոյր եւ նրանց ասպազէնը փայ – լում էր արեւի առաջ: Խմբի համար – ձակ ընթացքից դուշակեցին պահա – պանները, որ եկուորները բարեկամ – ներ են: Ուստի ամրոցի երկաթապատ դռներն անարգել բացուեցան նրանց առաջ:

Իշխանը դիմեց ուղղակի Սպարա – պետի ապարանքը՝ իր առաջին ող – ջոյնը նրան մատուցանելու: «Բռնա – ւորը», որ տակաւին թագաւոր էր ան – ւանում իրան եւ նոյն անունով ճա – նաչւում թէ՛ Շիրակայ դաշտում եւ թէ Արշարունեաց ձորում, ընդունեց իշխանին արժանավայել մեծարան – քով:

— Եթէ իմանայի, որ յաղթող Մարզպետունին պիտի մեզ այցելէ, չքախումբ կ'ուղարկէի նրան դիմա – ւորելու, ասաց Սպարապետը ժպտա – լով:

— Քո խոնարհ ծառան, Մեծափառ Տէր, գոհ է արդէն այս ընդունելու – թեամբ, որին, գուցէ, եւ արժանի չէ, պատասխանեց իշխանը համես – տութեամբ:

— Արժանի՞... ի՞նչ ասացիր դու, յարեց իսկոյն Սպարապետը. քեզ դափնիներով պիտի պսակեն եւ յաղ – թական կամար կանգնեն ամէն տեղ: Բէշիրը փախուստի վրայ է մտածում, իսկ Դուինի ամիրաները դողալով են քո անունն արտասանում... ինչո՞ւ այդ աստիճան սարսափեցրել ես նը – րանց:

Մարզպետունին ժպտաց եւ այդ ժը – պիտի տակ թաքցրեց իր կասկածը, որով նա վերաբերւում էր դէպի Սպա – րապետի անկեղծութիւնը: Նա գիտէր որ այդ գովութիւնները տըւում էին իրան առ երես եւ որ իր զէնքի յաջո – ղութիւնը բնաւ ցանկալի չէ «բռնա – ւորին»:

—Կը փափաքէի իրաւամբ արժանա – նալ այդ դրուատեաց... բայց որքա՜ն հեռի եմ ես նրանցից, նկատեց իշխա – նը լրջութեամբ:

— Օ՛, մի՛ ասիր այդ. իմ եղբօրոր – դին բաղդաւոր է, որ քեզ նման զի – նակից ունի, բացականչեց Սպարա – պետը. բոլոր Երասխաձորը կը նըւի – րէի նրան, ով քեզ զուգակից մի համ – հարզ կը գտնէր ինձ համար:

Իշխանը սեւեռեց իր հայեացքը Սպարապետի աչքերին, կամենալով կարծես թափանցել նրա սրտի մէջ եւ դուրս կորզել այդտեղից չարակամու – թեան ու նախանձի ոգին: Նրան թը – ւում էր թէ՝ հէնց այդ ոգին է, որ խօ – սում է իր հետ այդ վայրկեանին. Նա խոր վիշտ զգաց եւ հոգւոց հա – նեց...

Եւ ի՞նչպէս չվշտանար: Իր առաջ կանգնած էր Սմբատ Թագաւորի հա – րազատ եղբայրը. պարթեւ հասակով, գեղեցիկ դէմքով, քաջալանջ եւ հաս – տաբազուկ. նրա ձայնը որոտում էր, երբ խօսում էր իր հետ, եւ գետինը թնդում՝ երբ քայլում էր նրա վրայ: Եւ այս հզօր մարդը փոխանակ Թա – գաւորին, հետեւապէս եւ Հայրենի – քին պաշտպանը լինելու, նրա թշնա – մին ու հակառակորդն էր. փառամո – լութիւնը փակել էր նրա հոգու աչքե – րը, օտարի ննդամտութիւնը յիմա – րացրել էր նրան եւ մահմետական մի Ոստիկանի տուած ունայն թագը մեռ – ցրել էր նրա սրտում զգացմունքներից ազնուագոյնը— սէրը դէպի Հայրենի – քը: Եւ այս զօրաւոր հսկայն փոք – րացնում, ոչնչացնում էր չարակա – մութեան զգացումը. Նրա լեզուն չէր կարողանում «Թագաւոր» անունը տալ Աշոտ Երկաթին. Նրա մասին խօսե – լիս՝ նա ասում էր՝ «իմ եղբօրորդին», կարծես վախենալով թէ՝ մի գուցէ «արքայ» կամ «Թագաւոր» անուանե – լով նրան՝ զրկէ իրան աշխարհի բոլոր բարիքներից...:

(Շար.)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

Դաւաճանութիւն մը քրիստոնէութեան դէմ

Պրիւսէլի Le Pays Réelը, որ օրկանն է Ռէքսի, այս խորագրին տակ կը հրատարակէ հետեւեալ առաջնորդող յօդուածը, Լէոն Տըկրէլի ստորագրութեամբ (26 Յունիս): Գլխաւոր խորագրին տակ՝ գրուած է նաեւ «Ալեքսանտրէթը տրուեցաւ Թուրքերուն, փակուեցա՞ն Որոնդէսի պարտէզները»:

Առանցքներու քաղաքականութիւնը գործել տուաւ բազմաթիւ տխմարութիւններ, որոնք ծանր պիտի կըշռեն աշխարհի ճակատագրին վրայ:

Դեռ երէկ էր, որ Սովետները եզական լրբութեամբ մը արտասանեցին իրենց մերժումը: Եւ Ֆրանսացիներն ու Անգլիացիները, որոնք պաղատագին կը խոնարհէին Սթալինի առջեւ, ըստիպուեցան ետ քաշուիլ խայտառակութիւնէ զատ ուրիշ շահ չկարենալով ապահովել:

Եւ որովհետեւ արտաքին քաղաքականութիւնը հիմակ կը լուծուի հրապարակներու վրայ, եւ որովհետեւ միշտ պէտք է դիւանագիտական յաղթանակներ ծանուցանել ժողովուրդին, ամէն գնով անհրաժեշտ է ջնջել Մոսկուայի հետ համաձայնելու փորձին ձախողութեան գէշ ազդեցութիւնը ժողովրդապետութեանց Դաշնակցութիւնը ընդարձակելու լուրերով: Ահա թէ ինչո՛ւ ահապարանք ցոյց տրուեցաւ փճացնելու համար, Թուրքեւֆրանսական նոր համաձայնութեամբ, քրիստոնէութեան եւ Ֆրանսայի ազդեցութիւնը Ալեքսանտրէթի Միջերկրականեան ծոցին վրայ:

Ընթերցողը թերեւս անհրաժեշտ ուշադրութիւնը չընծայեց այդ համաձայնութեան: Ալեքսանտրէթի Սանճա՞քն ինչ է: Անծանօթ անուն մը իրեն համար:

Իրեն անծանօթ կը մնայ Անտիոքի այս պատմական հողամասը, ուր այնքան խաչակիրներ են մեռած եւ որուն վրայ աչք տնկած էին, խաչակիրներէն առաջ, Բիւզանդիոն, Հռոմ, Աթէնք, Մեծն Աղեքսանդր: Մայրը Որոնդէսի կապոյտ ջուրերուն, զորս Պառէս երգած է զգայապաշտ, արեւելեան երկինքներով, թաւշածուփ պարտէզներով եւ գաղջ մշուշներով լեցուն, կը փռուի Միջերկրականը, սքանչելի ծոցը, որուն խորն է Ալեքսանտրէթ կայսերական նաւահանգիստը:

Կայսերական անոր համար, որ Ֆրանսայի գաղթային կայսրութեան դրօշը կը ծածանէր գերեզմանին վրայ այն հազարհինգհարիւր զինուորներուն, որոնք հերոսի պէս ինկան թրքական գնդակներուն տակ:

Ահաւասիկ նոր գլուխ մը ժողովուրդներու դիմափոխութեան: Դեռ քանի տարի առաջ, Ֆրանսացիներն ու Թուրքերը իրար կը ջարդէին Տարտանէլի մէջ, տասնեակ հազարներով Ֆրանսացիներ ծովամոյն եղան Ֆրանսայի ամէնէն արժէքաւոր մարտանաւերուն հետ՝ այդ Նեղուցին մէջ, ուրիշ հազարաւոր Ֆրանսացիներ սպաննուեցան՝ առանց կարենալու մագլցիլ Նեղուցները եզերող ժայռերն ի վեր, ու կարելի չէ այսօր անցնիլ Նեղուցներէն՝ առանց սառելու այդ եղերերգութեան յիշատակներէն, կարծես ծովն ու հանդիպակաց եզերքները ձեր ականջին կը զրկեն մեռնողներու աղաղակները...

Ինչո՞ւ մեռան: Երէկ թշնամի, այսօր դաշնակից: Պատերազմի տխմարութիւն...

×

Թուրքեւֆրանսական այս դաշինքը նոր դաս մըն է այն պարապ գլուխներուն համար, որոնք, առանց անհրաժեշտութեան, գիրք կը բռնեն գաղափարաբանական վէճերու մէջ, որոնք յաճախ կը ծածկեն եսասիրութիւն եւ ծակամտութիւն:

Քսան տարի վերջ, կը չքանայ դիրք ու ճակատ: Տխմարը այն է որ կը խաբուի այդ խաղին մէջ:

Բայց աւելին կայ: Մինչ Կիլիկիոյ մէջ մեռած երիտասարդներուն մայրերը ողջ են տակաւին, թուրքեւֆրանսական եղբայրութիւնը կը կնքուի հողային նուէրով մը: Ռուսոյ տամբին խլելու համար Թուրքերէն, հարկ եղաւ տալ աւելի քան խոստումներ: Անոնք խոստացան,— ի՛նչ դիւրին է խոստանալը...,— պայման դնելով որ Ֆրանսացիները իրենց վերադարձնեն Ալեքսանտրէթի Սանճաքը, հողամաս մը որ եզական արժէք կը ներկայացնէ վերին Միջերկրականին մէջ: Փոխարինութիւնը հաստատուն է, ամուր,— ծովեզերք մը, քանչելի նաւահանգիստներ, եւ Անտիոքը, եւ պատմական գետ մը:

Ժողովրդապետ Ֆրանսան ձեռքէն թափեց այս դրախտը, Միջերկրականին մէջ ապահովութեան այս կայանը, որպէսզի ընտրութեան ժամանակ յայտարարէ թէ դաշնակից մը եւս շահած է:

Ֆրանսացի ընտրողը լուր իսկ չունի թէ այլեւս իր ճակատագիրը կապուած է պուլկարական սահմանագլուխին պաշտպանութեան հետ, կամ Արաբներու, Կովկասցիներու կողմէ Թուրքերու դէմ կատարուելիք յարձակումի մը հետ: Ֆրանսացի ընտրողը չի գիտեր մանաւանդ թէ ի՛նչ հսկայական արժէք կը ներկայացնէ նուէրը, զոր Ֆրանսա տուաւ՝ փոխարէն ստանալու համար ժպիտ մը փէսին տակէն, ժպիտ մը որ բան մըն ալ չարժեր: Նուէր մը, զոր կուտան իրեն: Նուէր մը զոր պիտի տան, վաղը, Հիթլէրին ...:

Փարիզի մէջ ոչ ոք պիտի ուզէ ըսել այն զայրալից եւ կսկծալի բառերը, զորս պիտի ըսէր Պառէս:

Այն Ֆրանսան, որ վեց ամիս առաջ կը յայտարարէր Տալատիէի բերնով, թէ «թիզ մը հող պիտի չտան, քար մը իսկ պիտի չտան ֆրանսական կայսրութենէն», այդ Ֆրանսան ահա, դաշնագրով մը որ դիակ եւ խունկ կը հոտի, կուտայ մէկը այն ծաղիկներէն, որ հպարտ է, որ ուռճացած է քրիստոնէական եւ ֆրանսական աւիշով, մէկը իր կայսերական կալուածներէն:

Ան կը լքէ զինուորական բացառիկ արժէք ներկայացնող այս դիրքը, այս նաւակայնը, ուր հազարաւոր տարիներէ ի վեր զօրաւոր ազգերը ամրացեր են հսկելու համար վերին Միջերկրականի անցուդարձերուն վրայ:

Ան կը թողու, որ ութսուն հազարնոց թուրք փոքրամասնութիւն մը տիրապետէ այսուհետեւ աւելի քան երկու հարիւր հազար հոգինոց բազմութեան մը վրայ:

Եւ այս իրողութեամբ կը դաւաճանէ ֆրանսական պատմական առաքելութեան, որ կատարուեր է դարերէ ի վեր, Մերձ. Արեւելքի մէջ, իբրեւ պաշտպան քրիստոնեայ ժողովուրդներու:

Ու կը յայտարարէ այն դժբախտներուն, որոնք հազարներով գացին ծառայել ֆրանսական բանակներուն մէջ 1915ին, թէ անշուշտ իրենց թոյլ պիտի տրուի որ կարենան Սուրիա փախչիլ:

Ինչ աղքատիկ մխիթարանք:

Ուրիշ ի՞նչ կը մնայ արդէն այս դժբախտ ընկերութեան, որ քրիստոնեայ կը մնայ Քրիստոսէ ի վեր, որ ամէնէն սարսափելի հալածանքները կրեց Թուրքերուն կողմէ:

Հայերը Ֆրանսայի ուղղած են հետեւեալ սրտակեղեք յայտարարութիւնը, զոր հրապարակեց կարտինալ Պոտրիյար.—

«Եթէ Ֆրանսա լքէ մեզ մեր թշնամիներուն ձեռքը, մեր ձեռքերով պիտի սպաննենք մեր կիները եւ երախաները, ու պիտի մեռնինք պատուոյ դաշտին վրայ, մեր սուրը մեր ձեռքին մէջ բռնած:

Երբեք եւ ամենեւին Թուրքերը պիտի չկարենան իրենց ձեռքը դնել ապրող Հայու մը վրայ Մուսատաղի մէջ»:

Ուշ էր: Դաշինքը կնքուած է արդէն: Ան աւելի ծանր կշռեց քան աւանդութիւնները, քան երախտագիտութիւնը, քան հոգիներու փրկութիւնը: Հայերը, լքուած իրենց բախտին, յուլիս 23ին պիտի տեսնեն որ թրքական բանակը պիտի բարձրանայ իրենց գեղեցիկ լեռներն ի վեր, ուր մէկ հատիկ Թուրք չէր բնակեր, ուրկէ քրիստոնեայ եկեղեցիները խաղաղութեամբ կը դիտէին Միջերկրականի ջուրերուն պսպղումը:

×

Մենք չենք հաւատար դաշինքներուն: Անոնք պիտի դադրին գոյութիւն ունենալէ այն պահուն՝ երբ պէտք է կիրարկել: Եւ այդ դաշինքները յուսախաբութենէ զատ ուրիշ բան պիտի չտան երբեք:

Այդ դաշինքները ընտրական փրոփականտի անհեթեթ գործիքներ են եղած միշտ՝ տագնապի մատնուած ժողովրդապետութեանց ձեռքին մէջ:

Գէթ Ֆրանսա ամէնէն սուղ գնովը գնած է այդ դաշինքները:

Ազնուահոգի Պառէսը երբեք միտքէն պիտի չկարենար անցնել թէ այսպիսի առեւտուր մը պիտի կատարուէր, երբ իր ամէնէն սքանչելի տողերուն մէջ կ'երգէր Ասիոյ հողը, դարերէ ի վեր թրծուած՝ քրիստոնէական արիւնով եւ ֆրանսական փառքով, իսկ երէկ՝ դաւաճանեալ եւ զոհաբերեալ վասն Առանցքին մեծութեան:

լայ ենթակային, բայց անուղղակի կերպով, եւ կը կոչուի ստորոգելի (attribut): Կը տեսնէք, կոռնակ, համբերութեամբ ինչպէս ամէն բան իր տեղը կը գտնէ, համբերութեամբ, այո, բայց գործօն համբերութեամբ, որպէսզի, ինչպէս հոս վերլուծելի հատուածի մը մէջ ամէն բառի իր տեղը կուտանք, մենք ալ օր մը, շնորհիւ այդ գործօն համբերութեան, մեր նպատակին հասնինք — մեր տեղը բռնենք, ուրկէ մեզ վտարեց տխմար դիւանագիտութեան ապուշ բանաստեղծութիւնը: Հասկցայ, սիրելի Արամ, եթէ քու ժուժկալ զգուշաւորութիւնդ ալ չըլլայ, ծայրը չենք բերեր, եւ հատուածը օրերով կը սպասէ, լուծուելիք մասերով:

Ուստի առնենք մնացածը.— Աստեղազարդ ժամուն: Գիշերային լռութիւնը անոյշ է, ե՞րբ (Մի մոռնաք բնաւ թէ վերլուծումի համար ամէնէն դիւրին միջոցն է հարցումը) — ժամուն: Հիմա, միտքէդ կ'անցընես անշուշտ որ կը պակսի մէջ (ֆր. à կամ dans), եւ կը խորհիս որ հայերէն նոր գրականին մէջ յաճախ նախդիրները կը ջնջուին: Այսպէս՝ ժամուն կ'ըլլայ բնութեան կամ (լաւ– եայն) նախադրութեամբ խնդիր, սատեղազարդը ածականն է ժամուն:

Որքան շուտ վերջացաւ ...

ՏԱՐԱԶ

Հայ ծերունի մը խեղդուած

«Նիւ Եորք Հէրըլտ»ի Փարիզի տըպագրութենէն առնելով, գրած էինք թէ Հայկազուն Գասպարեան անուն Հայու մը մասին քննութիւն կատարուելով, կասկածներ ծագած են այդ մահուան եւ Դուրեան արք.ի սպանութեան միջեւ.

Ամերիկեան վերջին թղթաբերը բոլորովին կը փարատէ այդ կասկածները, նոյն թերթին Նիւ Եորքի տպագրութեամբ:

Հայկազուն Գասպարեան յունիս 13ին Ֆորթ Լիի մէջ (Նիւ Ճըրզի) գտնուած է ոտքէն ծառին կապուած եւ ողջ ողջ վառած: Զոհին քով գտնուած է քարիւղի պարապ աման մը, ինչ որ ենթադրել կուտայ թէ նախ քարիւղով օծուած, յետոյ կրակի տրուած է:

Հանգուցեալը Պոլսեցի վաճառական մըն էր, 6—7 տարի առաջ Ամերիկա գացած եւ կ'ապրէր իր կնոջ, երկու որդիներուն, երկու աղջիկներուն եւ փեսաներուն հետ: Երկու փեսաներն ալ, Փիլիպպոս Մովսէսեան եւ Գալփաքեան կը յայտնեն թէ շատ երջանիկ էր:

Դատախազ Ճան Ճ. Պրեսլին կը յայտարարէ թէ Հայկազուն Գասպարեան «անձնասպանութիւն գործած է որոշապէս»: Դատախազը հետեւեալ պատճառները կուտայ իր այս եզրակացութեան համար:

1. Քարիւղի ամանը, որ գտնուեցաւ զոհին մարմնին քով, անոր տրուած էր իր փեսային՝ Վիքթըրի կողմէ, որ կ'ապրի Լիթըլ Նէք (Լոնկ Այլընտ):

2. Իր գրպանին մէջ գտնուած լուցկին առնուած էր Կրէյթ Նէքէն (կազօլինի կայան մը), ուր կը բնակի անոր միւս որդին, [illegible]:

3. Գլուխը փաթթուած սրբիչը առնուած էր աղջկան տունէն:

4. Երկաթ թելը, որով իր սրունքները կապուած էին ծառի մը, առնուած էր այն օթոմոպիլի գործատեղիէն, ուր Վիքթոր կը գործէ:

5. Գասպարեան նախապէս բարեկեցիկ եղած է: Եւ վերջերս շատ կը մտածէ եղեր, որ բեռ մը դարձած է իր զաւակներուն:

6. Անգամ մը Վիքթըր զաւկին հետ պտոյտի ելած ժամանակ հարցուցած է անոր թէ ինչո՞ւ զօրաւոր կազոլին կը գործածէ: Վիքթըր ըսած է՝ որովհետեւ արագ կը վառի:

7. Վերարկուին գրպանին մէջ կային տրցակ մը լուցկիներ, փաթթուած թերթի մը մէջ, որ առնուած էր իր որդիին տունէն:

8. Երկուշաբթի օր երբ աղջկան տունէն մեկնած է, աղջիկը խնդրած է որ եղբօր աղջկան փոքրիկ նուէր մը տանի: Ծերունին իրեն հետ չէ տարած նուէրը:

9. Զոհին մօտ գտնուած է մէկ տոլար, որով ուտելիք եւ քարիւղ գնած էր: Մնացեալ 43 սենթը տակաւին գրպանին մէջ կը գտնուէր:

Դատախազը կը ժխտէ այն զրոյցները, որոնք այս խնդիրը կը կապէին Դուրեանի սպանութեան դէպքին: Դժբախտ մարդը ոչ մէկ վկայութեան կոչուած էր Դուրեանի դատին ժամանակ, եւ ոչ մէկ թշնամի ունէր, ըստ իր զաւկին՝ Վիքթըրի վկայութեան:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Սանուհիներու նոր ձեռնարկը

ՄԱՐՍԷՅԼ – ՓՈՄՈՆ, 27 յունիս.— Կիրակի իրիկուն հոծ բազմութիւն մը Փոմոնի «Վարանդեան» սրահը փութացած էր, քաջալերելու համար Կ. Խաչի սանուհիներու միութեան Փոմոնի մասնաճիւղին Բ. ձեռնարկը, որուն յաջողութեան համար ջանք չէին խնայած խաչուհիները:

Գեղազանցապէս շէնցող մթնոլորտ մը համակած էր բովանդակ սրահը, դեռ հանդէսը չբացուած:

Բացումը կատարեց Օր. Յակոբեան, կարդալով զեկուցում մը սանուհիներու միութեան կազմակերպութեան եւ կատարած աշխատանքներուն շուրջ:

Սանուհիները, որոնց շնորհալից խանդավառութիւնը ջերմապէս գնահատելի էր, բոլորն ալ յաջողեցան դերասան Յ. Ղազարեանի ղեկավարութեան տակ ապրեցնել իրենց յանձնուած դերերը: Բոլորն ալ տասնըհինգէն վար եւ ֆրանսական դաստիարակութիւն ստացած օրիորդներ:

Յատկանշական էին հայկական պարերը տոհմիկ տարազով, (երկու մենապար եւ մէկ խմբապար), ինչպէս նաեւ սպանիական զուգապարը իր հրապուրիչ ճկունութեամբ:

Ներկայացուեցաւ մէկ արար ողբերգութիւն «Խոկումը», որ շատ յաջող անցաւ, յատկանշելով մեր օրիորդներուն բազմակողմանի ընդունակութիւնները ու նաեւ գեղարուեստին հանդէպ ունեցած խանդավառութիւնը:

Երկու արար քրքջալից զաւեշտ մը «Ես մենայ» արժանացաւ բուռն ծափերու եւ բազմապատկեց սրահին խանդավառութիւնը:

Տեղի ունեցաւ նաեւ աճուրդ, որմէ գոյացաւ կլորիկ գումար մը:

Խաչուհիներու եւ սանուհիներու համեստութեան դէմ մեղանչած պիտի ըլլայի, եթէ գնահատանքի խօսքեր չարէի անոնց: Իրենք կ'ուզեն որ հանրութիւնը գործը գնահատէ եւ ոչ թէ անձերը:

Վստահ եմ թէ այդ իրիկուն բոլոր սիրտերը արդար հպարտութեամբ մը բաբախեցին ի լուր իրական նոր սերունդի այնքան մաքուր հայերէն առոգանութեան: Մեր «մեծասքանչ» լեզուն անգամ մը եւս փառաւորուեցաւ սանուհիներու շրթներէն, ցոյց տալով ցեղին տոկունութեան հմայքը բոլոր այն թերահաւատներուն, որոնք ձուլումի, այլասերումի մղձաւանջովը կը տառապին:

Փշուր մը կամք ու նաեւ լուռ, յարատեւ աշխատանք, ահա միջոցը, որով խաչուհիները այնքան կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ կրցան կերտել այդ իրիկուան հոգեպարար մթնոլորտը:

Պէտք է վերջապէս ամէն հայ ըմբռնէ թէ մեր ցեղին երակները օժտուած են ազնուաշիթ արիւնով մը, որ ընդունակ էր բնորոշ առանձնայատկութիւնները պահել, հակառակ բոլոր աննպաստ պայմաններուն:

Վերյիշեցէք քանի տարի առաջ անապատէն վերադարձող սերունդը, Թուրք եաթաղանէն մազապուրծ, եւ ահա յուսացնցող պզտիկներուն վրայ հասակ նետողները, նոյնքան հայեցի, որքան իր նախորդը ...:

— Հարիւրին քանի՞, պիտի հարցնէ յոռետես մը:

— Հարիւրին 95, եթէ մեր բազուկները չընկրկին ջահը վեր բռնել, լուսաւորելու համար յետնորդներուն ճամբան:

Օ. Ճգնաւորեան

Ի պատիւ Ա. Չաքրեանի

Անցեալ ուրբաթ երեկոյ, Փարիզի ամէնէն փարթամ պանդոկներէն մէկուն՝ «Օթէլ տէ Տէօ Մոնտ»ի մէջ տեղի ունեցաւ հացկերոյթ մը, նախաձեռնութեամբ խումբ մը հայ մտաւորականներու, ի պատիւ Պ. Ա. Չաքրեանի:

Կը նախագահէր Փրոֆ. Աղաջանեան, որ նախ ներկայացուց Պ. Չաքրեանի մէջ գիտնականը, յետոյ խօսք տուաւ կարգով Պ. Պ. Ա. Չօպանեանի, Լ. Կերտանի, Գ. Կիրակոսեանի, Լ. Գեւոնեանի, Շ. Նարդունիի, Ա. Խանճեանեանի, Վ. Անդրէասեանի, Ա. Շահխաթունիի, Մ. Մալումեանի, Լ. Տօնիկեանի, որոնք ներկայացուցին ուսուցիչը, որբախնամը, հայրենասէր եւ ընկերային մարդը:

Տարօն – Տուրուբերան Հայր. Միութեան կողմէ, Պ. Լեւոն Տօնիկեան Պ. Չաքրեանի նուիրեց ոսկի ինքնահոս գրիչ մը, իսկ մամուլի ներկայացուցիչներուն կողմէ՝ նուիրուեցաւ ոսկեմատեան մը, որուն մէջ ստորագրած էին սեղանին մասնակցողները մօտ 50 հոգի:

Ամէնէն վերջ խօսք առաւ Պ. Ա. Չաքրեան, զգածուած այս մեծարանքէն, շնորհակալութիւն յայտնեց ճառով մը, որ տեսակ մը ինքնակենսագրութիւն էր եւ միաժամանակ բարքերու պատկեր մը Հայոց կեանքէն Թրքական իշխանութեան տակ:

Լ.

ԻՏԱԼԱԿԱՆ կառավարութիւնը պատուանշան տուաւ 127 սպաներու եւ զինուորներու, որոնք արտակարգ քաջութեամբ կռուած էին Ալպանիան գրաւելու ատեն:

ԹՈՒՆՈՒԶԻ գերագոյն խորհուրդը որոշեց 85,000 սթերլին յատկացնել զինուորական պաշտպանութեան նպատակներու:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Եւոզեան շրջանին մէջ երկրաշարժի ուժեղ ցնցումներ տեղի ունեցան: Անցեալ շաբաթ ալ միջերկրականեան ափերուն վրայ երկրաշարժ պատահած էր, որուն զոհ գացած էին 66 հոգի:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (60)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

ԵՐՐՈՐԴ ԳԻՐՔ

ՔՕՆՎԱՆՍԻՕՆ

Ա.

ՔՕՆՎԱՆՍԻՕՆ

Կը մօտենանք ահեղ բարձրութեան. ահա Քօնվանսիօնը:

Հայեացքը այդ բարձրութեան հանդէպ սեւեռած կը մնայ:

Մարդկութեան հորիզոնին վրայ երբեք չէ երեւցած բան մը, որ աւելի բարձր ըլլար:

Միակ է Հիմալայեանը, միակ է նաեւ Քօնվանսիօնը:

Քօնվանսիօնը գուցէ պատմութեան գագաթնակէտը կը կազմէ:

Քօնվանսիօնը իր կենդանութեան ժամանակ— որովհետեւ Քօնվանսիօնը նոյնպէս կեանք ունի եւ կ'ապրի— ժողով մըն էր, որ իրեն հաշիւ չէր տար, թէ ի՞նչ է ինքը: Ինչ որ ժամանակակիցներու հայեացքէն կը խուսափէր, այդ ճիշդ իր այդ մեծութիւնն էր, այն մեծութիւնը, որ արդէն շատ հեռու գացած էր հիացում ներշնչելէ եւ սարսափ կ'ազդէր: Ինչ որ իսկական մեծութիւնը կը կազմէ, ան իր սրբազան ահաւորութիւնը ունի անպատճառ: Հեշտ է հիանալ միջակութիւններով, բլուրներով, բայց ինչ որ շատ բարձր է— հանճար ըլլայ այդ կամ լեռնագագաթ, ժողով ըլլայ կամ գլուխ գործոց— երբ շատ մօտէն կը դիտուի, անպատճառ կ'ահաբեկէ: Ամէն բարձրագագաթ ինքն ըստ ինքեան չափազանցութիւն մըն է: Դըժուար է անոր վրայ մագլցիլը, ատիկա ուժասպառ կ'ընէ մարդ: Դարավայրերը շնչասպառ կ'ընեն ձեզ, ուղղաձիգ զառիվարները կը զահվիժին, անհարթութիւնները, որոնք մէյ մէկ գեղեցկութիւններ կը կազմեն, կը վիրաւորեն ձեզ: Փրփրադէզ հեղեղները կը գալարուին անդունդներու ոտքերուն տակ, ամպերը կը ծածկեն կատարները: Սարսափելի է վերելքը, սարսափելի է եւ գահավիժումը: Եւ այդ է պատճառը, որ հիացումը տեղի կուտայ սարսափի: Կը համակուիս տարօրինակ զգացումով մը, կը ծնի տեսակ մը խորշում դէպի մեծութիւնը: Անդունդները կը տեսնուին, վեհութիւններն են որ անտեսանելի կը մնան: Հրէշները կը դիտուին, հրաշքներն են որ թափանցիկ կը մնան: Սկիզբները այդպէս կը դատէին Քօնվանսիօնը, զայն կը չափէին կարճատեսները, երբ ան ստեղծուած էր արծիւներու աչքերով դիտուելու համար:

Այսօր Քօնվանսիօնը արդէն իր զենիթէն վար իջած է եւ հորիզոնին վըրայ երկինքի խորութեան տակ հեռո՛ւն, հեռո՛ւն եղերերգական հանդարտութեան մը մէջ կը գծագրէ ֆրանսական յեղափոխութեան անհուն դիմագիծը:

Բ.

Յուլիս 14ը ազատեց:

Օգոստոսի 10ը շանթահարեց:

Սեպտեմբերի 21ը հիմնեց:

Սեպտեմբերի 21ը— արեւադարձը, գիշերահաւասարը — հաւասարութիւնը, կշիռքի աստեղանշանը: Այդ հաւասարութեան եւ արդարութեան աստեղանշանի տակն էր որ հրատարակուեցաւ Հանրապետութիւնը, ինչպէս շատ ճիշդ նկատած էր Ռոմ: Համաստեղութիւնը ստոյգ ազդանշան կուտար:

Քօնվանսիօնը ժողովուրդի առաջին համախմբումն էր: Քօնվանսիօնն էր որ բացաւ տիեզերական պատմութեան նոր մեծ էջը: Անով կը սկսի ներկայի ապագան:

Ամէն նոր գաղափարի պէտք է տեսանելի մարմնացումը, ամէն սկզբունքի՝ շօշափելի կայան մը: Եկեղեցին— Աստուածն է ամփոփուած չորս պատերու մէջ: Ամէն հաւատքի համար անհրաժեշտ է իր տաճարը: Երբ Քօնվանսիօնը կազմուեցաւ, անոր առաջին գործը բնակավայրի խնդիրն էր:

Նախ ընտրեցին Մանէժը, յետոյ Թիւիլըրին: Զայն շրջապատեցին վանդակապատով, զարդարեցին Դաւիթի նկարած մեծ գորշանկար տէքօրներով. համաչափ կարգով շարուած նստարանները, քառակուսի ամպիոնը, զուգահեռական գիծերով սիւնաշարը, պատուանդանները, որոնք կոճղերու կը նմանէին, ուղղանկիւնի վերնագաւիթը, ուրտեղ խռնուած էր ամբոխը եւ որ կը կոչուէր ժողովուրդի ամպիոն, վրանասրահ մը, հռոմէական ոճով, կահաւորում մը, յունական ճաշակով.— ահա այս ուղղագիծ անկիւններու, այս զուգահեռական շարքերու մէջ կը տեղաւորուէր Քօնվանսիօնը, այս ճարտարապետական ուղիղ գիծերու մէջ կ'ուզէին պարուրել զինքը՝ փոթորիկը: Ամպիոնի ճակատին վրայ կարմիր գդակը նկարուած էր գորշ գոյնով: Սկիզբները արքայականները ծաղրի առարկայ դարձուցած էին այս գորշագոյն ներկուած կարմիր գդակը, այս անձեւ դահլիճը, այս խաւաքարտէ արձանները, այս փալանկերէ պատրաստուած սրբարանը, այս բանթէոնը՝ կազմուած ցեխէ եւ թուղթէ. բայց այս ծիծաղը որչա՞փ շուտ պիտի անյայտանար: Եւ արդարեւ սիւները շինուած էին պարապ տակառներէ, կամարները՝ բարակ տախտակներէ, բարձրաքանդակները՝ մաղտաքէէ, պատի դրուագները՝ հասարակ եղեւնափայտէ, արձանները՝ հասարակ գաճէ. մարմարիոնը պատկերացած էր ներկերով, իսկ պատը կազմուած պաստառէ: Եւ այս թղթեայ ապարանքին մէջ Ֆրանսան ստեղծեց յաւիտենականը:

Երբ Ֆրանսան իր նիստերը կը կատարէր դեռ Մանէժի մէջ, վերջինին պատերը ամբողջապէս պատած էին յայտարարութիւններով, որոնք հեղեղած էին Փարիզը՝ Թագաւորին Վարենէ վերադարձին: Մէկուն վրայ կը կարդացուէր. «Թագաւորը կը վերադառնայ. կը գանակոծուի ան՝ որ կը ծափահարէ, կախաղան կը հանուի ան՝ որ կը նախատէ»: Ուրիշի մը վրայ. «Հանդի՛ստ. գլխարկը պէտք չէ հանել. ան շուտով դատաւորներու առջեւ կը հանուի»:

(Շար.)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ ու թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

պան պատակտելու, դառնան սաղմը լաւագոյն դրութեան մը։ «Նոր մթնոլորտի մը մէջ, կրնանք քննել բոլոր հարցերը,— գաղթավայր, նախանիւթ, մաքսային պատուար, կենսական տարածութիւն, սպառազինութեանց սահմանափակում եւն.։ Դժբախտաբար տակաւին այդ կացութեան մէջ չենք գտնուիր։ Զինուորական ուժին սպառնալիքը կը սեղմէ աշխարհի կոկորդը եւ մեր անմիջական պարտականութիւնն է դիմադրել նախայարձակման»։

Հիթլեր եւ Մուսոլինի տեսակցա՞ծ են

Քանի մը օրէ ի վեր զրոյց կը շրջի թէ Հիթլեր եւ Մուսոլինի գաղտնի տեսակցութիւն մը ունեցած են կիրակիօր, խտալեւգերման սահմանագլուխին վրայ։ Լրատուները կը պնդեն թէ Մուսոլինի ատենէ մը ի վեր քննական պտոյտներ կը կատարէ հիւսիսային Իտալիոյ մէջ, իսկ Հիթլեր Միւնիխ կը գտնուէր, որով ֆիզիքապէս արգելք չկար հանդիպելու, առանց ուշադրութիւն գրաւելու։ Միւս կողմէ, անցեալ կիրակիէն ի վեր գաղտնի կը պահուին Մուսոլինիի պտոյտները։ Պաշտօնական շրջանակները կը շարունակեն լռութիւն պահել այս մասին. ոչ կը հաստատեն, ոչ ալ կը հերքեն։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ տեսակցութիւնը կրնայ կատարուած ըլլալ Վենետիկի մէջ, ուր հանդիպած կ՚ըլլայ Մուսոլինի, Ֆիումէէն վերադարձին։ Վերջերս այնքան երթեւեկներ կատարուեցան Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ զինուորական վարիչներուն միջեւ որ, զարմանալի չի թուիր երկու պետութեանց գերագոյն հրամանատարներուն հանդիպումը, մանաւանդ ներկայ յարաճուն տագնապին ատեն։

Միւս կողմէ խրագեկներ կը հաւաստեն թէ Գերմանիա տենդագին գործունէութիւն կը ցուցնէ Նուկոսլավիոյ մէջ։ Ընդհանուր հիւպատոսութիւն մը հաստատուած է Մարիպորի մէջ, Խրուաթիա, գերմանական փոքրամասնութեան կեդրոնին մէջ, որ ունի 33,150 բնակիչ։ Հիւպատոսութեան կցուած է բազմանդամ պաշտօնէութիւն մը,— 23 հոգի, որոնց չորսը նախապէս ծառայած են Զուտէթեան շրջանին մէջ։

Լրագրական ճակատամարտը

Գերմանական մամուլը կը շարունակէ իր հականգլիական յարձակումները։ Ամէն օր շնդալից խորագիրներ կ՚երեւան.— «Անգլիական առիւծին բաշերը թափած.— Ծայր. Արեւելքը կ՚անդամալուծէ Անգլիան.— Ճօն Պուլ (Անգլիա) կը լզէ Սթալինի կօշիկները.— Ճափոն կը զիջանի խորհրդակցիլ Անգլիոյ հետ.— Արդեօք անգլիական կատարեալ անձնատուութեան նախօրեակի՞ն ենք»։

Նախարար Տօքթ. Ֆրիք, խօսելով Վերսայլի դաշնագրին քսանամեակին առթիւ, ըսաւ.— «Վերսայլի ոգին տակաւին կը վարէ ժողովրդապետութիւնները»։ Բոլոր թերթերը միաբերան կը հնչեցնեն այն տեսակէտը, թէ Մեծն Բրիտանիա, թէեւ անկարող ու վատոյժ, կ՚առաջնորդուի միմիայն հակագերման ատելութենէն։

80,000 Լեհերու ուխտը

Լեհերու ծովային տօնին առթիւ, շնդալից արարողութիւններ կատարուեցան Կտինայի մէջ։ Կը մասնակցէին աշխարհի ամէն կողմէն եկած պատուիրակներ։ Այս առթիւ հայրենասիրական ճառ մը խօսեցաւ զօրավար Քվազնէվսկի, Լեհաստանի ծովային եւ գաղթային միութեան նախագահը, շեշտելով թէ վճռած են պաշտպանել իրենց իրաւունքները Պալթիկ ծովուն վրայ։ Յետոյ բոլոր պատուիրակութիւնները թափօր մը կազմեցին բազմաթիւ դրօշներով եւ վերտառութիւններով որոնց մէջ աչքի կը զարնէր հետեւեալ նշանախօսքը.— «Ծովը մեր կենսական տարածութիւնն է։ Մենք թոյլ պիտի չտանք որ մեզ դուրս նետեն Պալթիկէն»։ Կային նաեւ հակագերման յայտարարութիւններ։

Ճառ մըն ալ Հանրապետութեան նախագահը խօսեցաւ, պաշտպանելով Լեհաստանի իրաւունքները Պալթիկ ծովուն եւ Տանցիկի վրայ։ «Տանցիկի ազատ քաղաքը, հաստատուած՝ Վիսթուլայի գետաբերանին վրայ — թաղուհին լեհական գետերուն — Լեհաստանի կապուած է դարաւոր եւ անխորտակելի կապերով։ Լեհաստան նոյն իսկ երբ անկախ չէր, միշտ ներկայ էր Պալթիկի վրայ»։

Այս հանդիսութեանց առթիւ 80000 Լեհեր ուխտեցին պաշտպանել իրենց բոլոր իրաւունքները։

*** Տանցիկի մասին հասած վերջին լուրերը խոր մտահոգութիւն կը պատճառեն։ Հակառակ Պերլինի հերքումներուն, խրագեկներ կը պնդեն թէ հազարաւոր գերման ռազմիկներ կը համախմբուին Տանցիկի մէջ, իբրեւ զբօսաշրջիկ։ Բազմաթիւ մարտական խումբեր տեղաւորուած են Տանցիկի զօրանոցներուն մէջ։ Հիթլերականները գրաւած են նաեւ անթելի կեդրոնական կայանը։ Կ՚ըսուի նաեւ թէ թնդանօթներ ալ փոխադրուած են։ Լեհական կառավարութիւնը զինուորական միջոցներ ձեռք առաւ սահմանագլուխին վրայ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼՕԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ բանակցութեանց առթիւ, Խ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին ականաւոր անդամներէն Ժտանով, որ Սթալինի մտերիմն է, յօդուած մը գրելով կուսակցական պաշտօնաթերթին մէջ, ուժգնօրէն կը մեղադրէ Անգլիան եւ Ֆրանսան։ Կ՚ըսէ թէ անոնք անկեղծ չեն եւ արուեստական դժուարութիւններ կը յարուցանեն։— Բանակցութիւնները վերսկսան երէկ։

ԹԻԷՆՑԻՆԻ պաշարումը պիտի սաստկանայ այսօրուընէ սկսեալ (շաբաթ)։ Ճափոնի զինուորական շրջանակները շատ հաւատք չունին Անգլիոյ հետ կատարուած բանակցութեանց ելքի մասին։

ՑՈՒՆԱՍՏԱՆԻ թագաւորը, ընկերակցութեամբ գահաժառանգ իշխանին եւ ուրիշ իշխանուհիներու, Իտալիա գնաց, ներկայ ըլլալու իր քրոջ՝ իշխանուհի Իրէնի ամուսնութեան Սփոլէթոյի դուքսին հետ։ Այս հարսանիքին ներկայ եղած են նաեւ Քէնթի իշխանն ու իշխանուհին, Ռումանիոյ գահաժառանգը եւ Եուկոսլավիոյ խնամակալ իշխանը։ Անշուշտ քաղաքական խօսակցութիւններ ալ տեղի ունեցած են։

ԱԶԳ. ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ պարգեւները պիտի աւելնան 12րդ շարքէն սկսեալ, 170,597էն բարձրանալով 316,713ի։ Ամէնէն կարեւոր նորութիւնը այն է որ 150,000 պարգեւներ պիտի հաստատուին 220 ֆրանքի, կրկնապատկելով 110 ֆրանքի 150,000 պարգեւները։ Այս պարգեւներուն համար միայն մէկ թիւ պիտի քաշուի եւ նոյն թիւով վերջացած բոլոր տոմսակները պիտի շահին։ Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը կը մնայ. յետոյ կուգան,— երեք պարգեւ՝ մէկ միլիոնի, 4 հատ՝ 500,000 ֆրանքի, 10 հատ՝ 200,000ի եւն.։

ՄԱՅԻՍ 28 ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ, 2 Յուլիս, կիրակի երեկոյ ժամը 8ին
Սալ Իւնիոն տէ Ռեփիւպլիքէնի մէջ

ԿԸ ԽՕՍԻ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Կ՚երգէ Օր. Մ. ԴԱՄԱՏԵԱՆ։ Գեղարուեստական բաժին եւ հայկ. պար
կը ներկայացուի Աթարոնեանի ՈՒԽՏԱՒՈՐԸ, դերասան Քոչաւեանի եւ
ցէսինի սիրողներու կողմէ։

«ՐԱՖՖԻ» ԼՍԱՐԱՆ

ՐԱՖՖԻ Լսարանի տարեշրջանի փակման հաւաքոյթը տեղի կ՚ունենայ 1 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին 8 Ռիւ Զոսիւէ։ Խօսք կ՚առնեն լսարանի դասախօսները։ Գեղարուեստական բաժին։ Մասնակցութեան համար 5 ֆր. (շամփանը եւ անուշեղէն միասին)։

Ֆ. Կ. Խաչի օգնախմբութեան կայանի Ա. խումբը կը ճնկնի

Շաբաթ օր (Յուլիս 1) երեկոյեան ժամը 10ին, կառ տ՚Օրսէյէն (métro Solferino), հաւաքուիլ ժամը 9ին կայարանին pas perdu ըսուած մասին մէջ։

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻԻ Կ. ԽԱՉԻ ԽՐԻՄԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ԿՈՂՄԷ

դպրոցի սրահին մէջ 2Ռիւ տը լա Տէֆանս

1 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին Ա. եւ Բ. կարգի աշակերտներու հանդէսը։ 2 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ Գ. Դ. եւ Զ. կարգի աշակերտներու հանդէսը։

Երգ, արտասանութիւն, ներկայացում եւ պարգեւաբաշխութիւն։
Հասոյթը ամբողջութեամբ կը յատկացուի դպրոցի աղքատներու ճոխացման
Մուտք 5 ֆրանք

ՄԻՒԹԻՒԱԼԻԹԷԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

24, Rue St. Victor — Մէթրօ Maubert-Mutualité

ՄԻՄԻԱՅՆ ՄԷԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ — ՄԻՄԻԱՅՆ ՄԷԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

8 Յուլիս, Շաբաթ գիշեր ժամը ճիշդ 9ին

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ԿԱՏԱԿԵՐԳԱԿ

ԴԵՐԱՍԱՆ Ե. ԶԱՓՐԱՍՏԻ ԿՈՂՄԷ

Մեծ պատրաստութեամբ կը բեմադրուի

ՔՆԱՇՐՋԻԿԸ

ԵՐԵՔ ԺԱՄ ԾԻԾԱՂ — ԱՆՎԵՐՋ ԾԻԾԱՂ

ծիծաղաշարժ Թատերախաղ 3 արար

Կը մասնակցին՝ յայտնի դերասանուհի ԱՍԻԱ ԿՈՍՏԱՆԵԱՆ, Տիկին Կ. ՍԷՏԷՖԵԱՆ, ՕՐ. Ա. ՔԷՕԼԷԵԱՆ, Պ.Պ. Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆ, Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ, Ա. ՍԱՐԱՖԵԱՆ, ԳՐԻԳՈՐ-ՎԱՀԱՆ եւայլն

Բեմադրիչ՝ ԵԴ. ԶԱՓՐԱՍ

Մօտ օրէն պիտի ներկայացուի շարժանկարով

ԹԱԹԱՐԱԿԱՆ ԱՐՇԱՒԱՆՔԸ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՎԵՐԱԾԵՑ Ե. ՍԵԹԵԱՆ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՄԵԾ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Կը ներկայացնէ Անդրկովկասի ժողովուրդին ազատագրութիւնը եւ թաթարական բարբարոսութիւնները։

Դերակատարներ՝ Ա. ՊՈՒԶՄԱ, Ժ. ՊԱՊԱՆԵԱՆ, Ռ. ԲՈՒՇԱՅՍ։ ԵՐԱԺՇՏԱՍԼՐՆԵՐՈՒՆ ՍԶԲԸ ԼՈՅՍ

Ծանօթ.— Փարիզ ժամանած են Պ.Պ. Տէրտէրեան եւ Ալքազ, սկաւառակի ժապաւականները, միասին բերելով հայկական եւ արեւելեան բազմաթիւ նոր տիպքեր։ Փափաքողները դիմեն հետեւեալ հասցէին՝ Derderian, Hôtel Italie, 174 Av. de Choisy, métro Place Italie.

ՃԱՇԱՐԱՆ "ՏԱՄԱՍ"

4 Traverse du Mont-Pieté — MARSEILLE

Tél. : Colbert 41-92

ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԱԾ Է ՅՈՒՆԻՍ 19ԻՆ

Ճաշարանիս տնօրէնութիւնը վերստանձնեցի, առաջուան նման հոն պիտի գտնէք՝ ԼԻՒՔՍ, ՄԱՔՐՈՒԹԻՒՆ

փորձառու խոհարարի կողմէ պատրաստուած ՀԱՄԵՂ ԽՈՐՈՎԱԾՆԵՐ եւ ԿԵՐԱԿՈՒՐՆԵՐ։ Անպատ կարգով ԽՄՈՐԵՂԷՆՆԵՐ եւ զանազան ԱՆՈՒՇԵՂԷՆՆԵՐ, ԱՊԷՐԻԹԻՖՆԵՐ առատ աղանդերներով եւ հաշակաւոր պաղ

PHENIX ԳԱՐԵՋՈՒՐ

ԱՐԱԳ ԵՒ ԱԶՆԻՒ ՍՊԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆ — ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆ

Կը հրաւիրեմ յարգելի յաճախորդներս եւ հասարակութիւնը այցելել մէկ անգամ, համոզուելու համար։

ՍՈՒՐԷՆ ԱՐԶՈՒՄԱՆՋԱՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Դերասան Ց. Ղազարեան կը ծանուցանէ թէ 2 Յուլիս, Կիրակի առաւօտ ժամը 11ին Պօմոնի (Մարսէյլ) Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ տեղի կ՚ունենայ հոգեհանգիստ, իր ողբացեալ կնոջ՝ դերասանուհի ՍԻՐՈՒՇԻ մահուան տարելիցին առթիւ։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17 Rue Damesme .. Paris (13)

Թատերական ներկայացում Մարսէյլի մէջ

Հովանաւորութեամբ Պօմոնի Վարանդեան սրահի Վարչութեան «Սիլուշ» թատերախումբը ղեկավարութեամբ դերասան Ց. ՂԱԶԱՐԵԱՆի եւ մասնակցութեամբ Մարսէյլի Conservatoireի առաջին մրցանակին արժանացած Օր. ԱՆԺԷԼ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆի ու տեղական կարող ուժերու կը ներկայացնէ Ց. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆի

ԱՆՈՅՇ ԴՈՒՍԱՆԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ.— 1 Յուլիս, Շահբիկեան սրահը, 5, Rue d'Eclipse
ՊՕՄՈՆԻ ՄԷՋ.— 2 Յուլիս, կիրակի երեկոյ, Պօմոնի Վարանդեան սրահը 10 bis, Bld. Marguerite, Beaumont.

Խնամուած պատրաստութիւն, 30 հոգի բեմի վրայ։
Մուտք 8 եւ 6 ֆր., փոքրիկներու 2 ֆր.

Ֆ.Կ. ԽԱՉԻ ՕՐԸ ԵՒ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

1 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ լոյս ընկերվարականներու սրահին մէջ, 149 bis, Av. d'Argenteuil

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ ԽԻՍՏ ԾԻԾԱՂԱՇԱՐԺ ԹԱՏԵՐԱԽԱՂ ՄԸ 1 ԱՐԱՐ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, արեւելեան եւ եւրոպական պարեր։ Կ՚արտասանէ ԶԱՐԵՀ ՂԱՐԻՊԵԱՆ, կ՚երգեն ԼՈՅՍՊԱՐՈՆԵԱՆ եւ ՏԷՐ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ, եւայլն։ Կը նուագէ թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ, փոքրիկն ՌԷԺԻՆԱ պարէ հայկական եւ կովկասեան պարեր։

Ընտիր ճազ ղեկավարութեամբ թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆԻ։
Ճոխ պիւֆէ պատրաստուած անդամուհիներու կողմէ։ Մուտք 5 ֆր.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286
Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)
Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Միւս երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 2 ՅՈՒԼԻՍ
DIMANCHE 2 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4082
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՕՐՀՆԵԱԼ ՋԱԽՋԱԽԸ...

«Ազգ. Խորհուրդի մը անհրաժեշտութիւնը» կը շեշտէ Հայրենիք, խմբագրականի մը մէջ, իբրեւ օրինակ ներկայացնելով Չեխօ-Սլովաքները :

Իմացած էք անշուշտ, — այս վերջինները իրենց անկախութեան տապալումէն վերջը գլուխ գլխի տալով, առեղծեցին ընդհանուր ղեկավարութիւն մը, — Ազգ. Խորհուրդ — հետապնդելու համար իրենց ազատագրութեան դատը :

— «Դժբախտաբար, ասկէ բոլորովին տարբեր պատկեր մը կը պարզենք մենք՝ արտասահմանի Հայերս:

Հայաստանի անկախութիւնը կորսնցնելէ աւելի քան 18 տարի ետքն ալ, մենք տակաւին չենք կրցած համախմբուիլ մէկ ընդհանուր ազգային մարմնի շուրջ՝ միացեալ ճակատով ու աւելի արդիւնաւոր կերպով առաջ տանելու համար Հայաստանի ազատութեան եւ անկախութեան պայքարը:

Քաղաքական այս ապիկարութիւնը առաւել եւս զարմանալի է անոր համար, որ մենք՝ արտասահմանի Հայերս արտասահմանի Չեխօ-Սլովաքներէն շատ աւելի անմիջական ու շատ աւելի ստիպողական պատճառներ ունէինք եւ ունինք ազգովին համերաշխ ըլլալու եւ մէկ ընդհանուր ղեկավար մարմնի շուրջ համախմբուած գործելու»:

Ինչպէս կ'երեւայ, «Հայրենիք» տակաւին կը հաւատայ թէ կարելի է դաս առնել օտարներէ, գոնէ մեր բախտակիցներէն — եւ կամ թշնամի Թուրքէն — երբ մարդիկ բան-գործ ըրած են ջախ-ջախը փնտռել, ջուրին տալով ջաղացքը: Եւ այս՝ տարիներէ ի վեր:

Կը բաւէ աչքէ անցընել միայն օրուան թերթերը, իմանալու համար ամբողջ ողբերգութիւնը :

Թողո՛ւնք անկախութեան կորուստը: Վերջին արտագաղթէն, 1922էն ի վեր դուք տեսա՞ք որ եւ է ապացոյց, որ հաստատէր թէ ազգովին կ'ըմբռնենք մեր կացութեան պահանջները:

Լեռներ կրնան կազմել այդ օրերէն ի վեր տպուած թուղթերն ու խօսուած ճառերը: Անոնց քով ալ բլուրներ՝ գոյնզգոյն ծրագիրները: Եւ դեռ գետը կը հոսի, գիր եւ խօսք ցանելով իր ափերուն վրայ:

Արդի՞ւնքը: Ճիշդ է, մթնոլորտը նօսրացած է եւ մարդիկ այսօր աւելի մօտ կ'երեւան իրարու քան երկու-երեք տարի առաջ: Ամէն պարագայի մէջ կը զգուշանան կոպիտ շարժուձեւերէ :

Բայց, մեր շնո՞րհն է այդ — իրական սթափո՞ւմ — թէ հետեւանքը շարք մը դէպքերու, որոնք թոյլ չեն տար նիզակներ արձակել, ասպարէզ կարդալ նախկին մոլեգնութեամբ :

Կը բաւէր յիշել միայն Հայաստանի պարագան — խմբական «մաքրագործումներ» եւ յարաբերութեանց խզում Արտասահմանի հետ — լուսաբանելու համար կարգ մը հոգեփոխութիւններ : Կըրնայինք յիշել նաեւ բուն քաղաքական կացութիւնը, որ իր վրդովիչ ելեւէջներով մտածել կուտայ ամէնէն անտարբերին ալ :

Եւ սակայն, ի՞նչ օգուտ այս երեւութական սթափումէն, երբ լեռ ու ձոր կը բաժնեն խօսքն ու գործը, բաղձանքը եւ իրականութիւնը :

Այսպէս, ունինք հոսանքներ եւ թերթեր որոնք տակաւին ջուր կը ծեծեն, կամ հէքեաթներ կը պատմեն, իբրեւ լուսինէն ինկած աւետաբերներ: Եւ կը մոլտան ալ, բութ սլաքներ արձակելով, — դուք այնպէս, մենք այսպէս ...

Անոնց աւետարանը կը պարունակէ մէկ նշանախօսք, — տունը նստիլ եւ խելք ծախել: Առեն առեն ալ պատուհանէն առջեւ անցնելով կանչեր կամ հայհոյչներ արձակել, հասկցնելու համար թէ արթուն են:

Ի զուր գլուխդ քարին կը զարնես, գոնէ անոնց շուքը տեսնելու համար ո՛ր եւ է կենդանի գործի մէջ: Միայն խրատ: Բուն բառով՝ չան-քարոզ :

Հայաստանը կապուած է Խ. Միութեան, հանդի՛ստ եւ ապահով: Մեզի կը մնայ միայն սաղմոս քաղել·

— «Իսկ արտասահմանի մէջ հարկ է որ իւրաքանչիւր գաղութ ինքն իր մասին խորհի, իր միջավայրին պարտադրութեանց եւ պահանջներուն համաձայն լեզու եւ ճամբայ գտնէ: Անօգուտ, մինչեւ իսկ վնասակար է, դուրսէն որ եւ է ձեւով ու նպատակաւ մէկը միւսին գործերուն միջամուխ ըլլալ»· (Հ. *Կոչնակ*, 27 մայիս) :

— Լաւագոյն չէ՞ որ բաժան բաժան ու հանդարտ մնանք, ամէն գաղութ ինքզինք հոգայ· ինչպէս որ յարմար է ու կրնայ· իսկ իբրեւ ազգութիւն առ այժմ լուռ ու վերապահ սպասենք»· (Ա. Նազար, *Պայքար*, 17 մայիս) :

Դեռ «սոցիալ-դեմոկրատներ» ալ ունինք որ իմաստութեան կնիքը իրենց ճակտին դամած, միայն արկածախնդրութիւններ կը տեսնեն իրենց շուրջը: Եւ անուշ-անուշ կը հաչեն, ամէն անգամ որ Դաշնակցութեան շուքը տեսնեն: Նոյն իսկ առանց տեսնելու ...

Գոնէ իրենց պարզած համեստ ծրագրի՞ն հաւատային, — «Թող ամէն գաղութ իր գլխուն ճարը նայի»:

Ո՛չ: Անոնք բացակայ են նոյն իսկ այդ ճակատին վրայ :

Կը հրաւիրես, չեն գար: Կամ կուգան միայն բիւզանդաբանութիւններ փորձելու, եթէ ոչ խանգարելու համար:

Հարցուր, — ի՞նչ է ուզածդ, բարեկամ: Այս չէ, այն չէ, հապա ի՞նչ ...

Պատասխան չունին, որովհետեւ ամէն բանէ առաջ պատասխանատուութեան զգացումն է որ կորսնցուցած են:

Ի՞նչ արժէք ունի ջաղացքը· թող ջուրը տանի ո՛ւր որ կ'ուզէ : Կեցցէ՛ ջախջախը: Գոնէ ձայն կը հանէ եւ կրնանք ապացուցանել թէ «մենք էլ կանք»...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

15 ՄԻԼԻԱՌԻ ՆՈՐ ՎԱՐԿ ՄԸ ԱԶԳ. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ելմտական նախարարութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց, որուն համաձայն Յուլիս առ հարիւր տոկոսով երկամեայ պարտաթուղթեր հրապարակ պիտի հանուին, սպառազինութեանց համար : Այս պարտաթուղթերը պիտի բռնեն ազգ. պաշտպանութեան երկամեայ պարտաթուղթերուն տեղը: Նախարարութիւնը միեւնոյն ատեն հաղորդեց թէ 3 առ 100ի զեղչուած է ազգ. պաշտպանութեան Ինքնավար Սնտուկին կողմէ հրապարակ հանուած 18ամսեայ պարտաթուղթերուն տոկոսը: Նոր հրամանագիրներով 15 միլիառ ֆրանքի վարկ մը կը սահմանուի ազգ. պաշտպանութեան համար :

ՀԻԹԼԷ՞Ր ՏԱՆՑԻ՞Կ ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՅ

30,000 ՆԱՑԻՆԵՐ ՆԵՐՍ ՄՏԱԾ ԵՆ

ԱՅՍ ԹԻՒԸ ԿՐՆԱՅ ՀԱՍՆԻԼ 150,000Ի

Իբրեւ պատասխան Անգլիոյ արտաքին նախարարին ազդարարութեան, Գերմանիա ձեռնարկած է բուռն պայքարի մը, փութացնելու համար Տանցիկի կցումը: Թերթերը կը գրեն թէ արդէն իսկ 30000 հիթլէրականներ կը գտնուին Տանցիկի մէջ, բոլորն ալ անդամ մարտական խումբերու: Ուրիշ հազարաւորներ ալ պիտի ղրկուին կառախումբով եւ շոգենաւով, յառաջիկայ շաբթուան ընթացքին: Կը կարծուի թէ այս թիւը մինչեւ 150,000ի պիտի բարձրանայ, երբ Հիթլէր Տանցիկ այցելէ :

Ստոյգ լուրեր կը պակսին այս այցելութեան մասին· բայց իրազեկներ կը պնդեն թէ Առաջնորդը որոշած է վճռական քայլեր առնել յուլիս ամսուան ընթացքին, ինչպէս ըրաւ անցեալ մարտին, Փրակա մտնելով: Բնականաբար գաղտնի կը պահուին Առաջնորդին մտադրութիւնները: Կարծողներ կան թէ Հիթլէր Տանցիկ մտնելով, պիտի յայտարարէ թէ այդ քաղաքը Գերմանիոյ կը պատկանի եւ պիտի հրաւիրէ Լեհաստանը գոհացում տալ: Աւելի չափաւորներ կ'ըսեն թէ Հիթլէր Տանցիկ մտնելով բարձրաստիճան սպաներու հետ եւ գերմանական մարտանաւերը շարելով նաւահանգստին առջեւ, պարզապէս պիտի ուզէ ապացուցանել ի լուր աշխարհի թէ Տանցիկը իրապէս մաս կը կազմէ Գերմանիոյ և թէ չարժեր պատերազմիլ անոր համար: Այցելութիւնը պիտի կատարուի Տանցիկի Ծերակոյտին հրաւէրով: Առաջնորդը մարտանաւ մը պիտի նստի, որուն պիտի ընկերանան բազմաթիւ յածանաւեր, թորփիլանաւեր, սուզանաւեր եւ օդանաւեր :

**** Գերմանական թերթերը կը շարունակեն բուռն յարձակումներ ուղղել Անգլիոյ դէմ, լորտ Հըլիֆաքսի ճառին առթիւ: Քարոզութեանց նախարարը, Տոքթ. Կէօպէլս, յօդուած մը հրատարակելով պաշտօնաթերթին մէջ, կ'ըսէ թէ ճառը կը կազմէ «անամէջ քարոզութիւն» մը: Եւ կ'ազդարարէ. — «Մենք ճառ չենք ուզեր, այլ գործ: Անգլիա կրնայ հասկնալ Գերմանիոյ միտքը, եթէ ուզէ: Բայց չուզեր հասկնալ»: Պերլինի բոլոր թերթերը կը գրեն թէ Անգլիոյ «կեղծաւոր յայտարարութիւնները չեն հետաքրքրեր Գերմանիան», թէ «Գերմանիա մինակ չէ եւ իր քաղաքականութիւնը որ եւ է վախ չի պատճառեր» եւայլն: Անոնց եզրակացութիւնը այն է թէ Անգլիա պիտի չկռուի, որքան ալ ճառեր խօսին Լոնտոնի մէջ :*

Տանցիկի մէջ 16 —25 տարեկան բոլոր երիտասարդներուն հրահանգ տըրուած է մտնել «պաշտ գունդ»երու մէջ: Ասոնցմէ մաս մը այժմ արդէն կը մարզուին արեւելեան Փրուսիոյ մէջ: Յուլիս 6ին պէտք է աւարտի բոլոր երիտասարդներու արձանագրութիւնը՝ այս կազմերուն մէջ :

Լեհական լուրերը կ'ըսեն, թէ գաղտնաբար արեւելեան Փրուսիայէն Տանցիկ փոխադրուած են 16 թնդանօթ եւ թէ կը շարունակուի ռազմամթերքի կուտակումը : Զբօսաշրջիկի անունին տակ ծպտուած հազարաւոր գերման զինուորներ կը համախմբուին: Նոյնիսկ Լեհաստանի սահմանագլուխին վրայ սկսած է ամրութեանց կառուցում :

Տանցիկի նացի մամուլը կոչ ուղղած է ամէն գերման մարդու եւ կնոջ՝ պատրաստ ըլլալ «վճռական ժամուն»: Այս ժամը կրնայ հնչել որ եւ է օր : Նացի թերթերը կը գրեն նաեւ, թէ Գերմանիա պիտի չգոհանայ Տանցիկի կըցումով, այլ պիտի գրաւէ նաեւ Նըրանցքը :

Ծանր մտահոգութիւն Լոնտոնի մէջ

Պերլինի մէջ յամառ զրոյցներ կը շրջին, թէ գերման կառավարութեան անդամներ պիտի այցելեն Տանցիկ: Կ'ըսուի թէ այնտեղ հրաւիրուած է նաեւ Հիթլէր, իբրեւ «պատուաւոր քաղաքացի Տանցիկի»: Կ'ըսուի նաեւ թէ վերջին 10 օրերու ընթացքին Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի միջեւ փոխանակուած են անձնական գաղտնի նամակներ, որոնք կը վերաբերին Առանցքին ընդհանուր քաղաքականութեան, եւ մասնաւորապէս Լեհաստանի ու Գերմանիոյ յարաբերութեանց, հետեւաբար նաեւ Տանցիկի հարցին:

**** Վարշաւայի անգլիական դեսպանը Լոնտոն գնաց օդանաւով, զեկուցում տալու համար կացութեան մասին: Անգլիոյ մէջ առ այժմ երկրորդական կարգի վրայ դրած են Ծայր. Արեւելքի տագնապը, ուշադրութիւնը կեդրոնացնելով Տանցիկի վրայ: Աջ թէ ձախ, մամուլը մեծ մտահոգութիւն կը յայտնէ դէպքերու ընթացքի մասին: Կը վախցուի որ պատերազմ ծագի, եթէ Գերմանիա փորձէ բռնութեամբ կցել Տանցիկը: Նոյնիսկ ծանրաբարոյ «Թայմզ»ը խօսելով լորտ Հըլիֆաքսի ազդարարութեան մասին, կը հասկցնէ թէ Անգլիա հարկադրուած է կատարելու իր յանձնառութիւնները: Բայց եւ այնպէս, կը թելադրէ կարգադրութեան ձեւ մը գտնել· «ոչ թէ որովհետեւ ներկայ կարգուսարքը անարդար է կամ հիմնապէս անգոհացուցիչ, այլ որովհետեւ գերմանական կառավարութիւնը այդպէս կը պահանջէ»: Կը յիշուի թէ այս թերթն էր որ խմբագրականով մը թելադրեց Չեխոսլովաքիայէն անջատել Զուտէթեան շրջանը: Ամէն պարագայի մէջ, կը վախցուի որ Գերմանիա նորէն կատարուած իրողութեան առջեւ դնէ աշխարհը, բուն իսկ Տանցիկի ժողովուրդին*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՀԱ՛Յ, ՀԱ՛Յ, ՀԱ՛Յ ...»

Կը բնակիմ վեցերորդ յարկի վրայ : Դրացի Աստուծոյ, հոգ չէ թէ մնանք անհաշտ դրացի մէկս միւսին:

Երբ, առաւօտուն, ոտքի կը կանգնիմ պահ մը պատուհանիս առջեւ, աչքէ կ'անցընեմ զօրանոցը որ կը կատարուի դիմացի տանիքներուն վըրայ,— դժնետեսիլ եւ ուրուատիպ զինուորներ են զօրանոցին մասնակցողները: Տե՛ս սա մէկը, որ եռանկիւնաձեւ գլխարկ է դրած, տե՛ս սա միւսը, որ յանկարծ կը դարձնէ գլուխը ինծի եւ կը բարեւէ՝ երբ... հովը փչէ: Հասկցաք անշուշտ, ծխնելոյզներն են,— իմ զինուորնե՛րս :

Այս առաւօտ, սովորական զօրանոցը դիտելէ վերջ, փիսիկի մը պէս փռուեցայ թիկնաթոռիս մէջ՝ մինչ աբեւը պատուհանէն կը հազցնէր ինծի եւ պատուհանս կը զարդարէր ոսկեդրուագ ծաղիկներով: Ընթերցում մը առեր տարեր էր զիս, երբ յանկարծ ձայն մը լսեցի·

— Հա՛յ, Հա՛յ, Հա՛յ ...

Ո՞վ է որ հրաւէր կը կարդայ Հային, կը հարցնեմ ես ինծի: Եւրոպացին սորվեցա՞ւ վերջապէս որ Հայ կը կոչուինք մենք: Հա՛յ, որ թարգմանի *տիրող* կամ *տիրապետող*: Դուք ըսէք՝ *ապրող*, այլակերպեալ բայց միշտ կենդանի :

Բացի պատուհանը:

Այո՛, մէկը կը պոռայ, յստակ առոգանութեամբ ·

— Հա՛յ, Հա՛յ, Հա՛յ ...

Վերջապէս պէ՛տք ունեցան մեզի, հա՞: Գիտցա՛ն մեր յարգը, հիմա «Հա՛յ» կը պոռան մեզի, եւ ոչ թէ *«սալ էթրանժէ»*: «Հայ» կ'անուանեն գաղթականներս, «վա թոն փէյի»ներս: Մեզ կը կոչեն անունո՛վը մեր ցեղին, շեշտո՛վ մը ազնուական եւ հայկարժան, ինչպէս կը կոչուէինք, է՜ր երբեմն, Արտաշէսներու եւ Տիգրաններու արքունիքին մէջ:

— Հա՛յ, Հա՛յ, Հա՛յ ...

Կը պոռայ տակաւին անծանօթ ձայնը: Ի վերջոյ կը տեսնեմ որ դիմացը, ծխնելոյզներու անտառին մէջ, երիտասարդ մը կը շարժտկի, մերթ վար կը կախուի եւ կը պոռայ·

— Հա՛յ, Հա՛յ, Հա՛յ ...

Ափսո՛ս, ծխան մաքրող մըն է, որ ծխնելոյզէն վար՝ ձայն կուտայ իր ընկերոջ, (Փարիզի ծխան մաքրողները «հա՛յ» կը պոռան ծխնելոյզներէն վար, ծխան մաքրելու ժամանակ, յարաբերութեան մէջ մտնելու համար տանիքին վրայ գտնուողն ու վարը գտնուողը՝ իրարու հետ):

Իրար կանչելու համար ուրիշ աղաղակ չգտա՞ք, ա՛յ անաստուածներ :

✕

Խօսքս քեզի՛ է, հա՛յ երիտասարդ, — ահա կը տեսնես որ կը խրինք քաղաքակրթութեան գաղջ աւազին մէջ մենք՝ որ չխրեցանք բարբարոսութեան ցուրտ աւազին մէջ: Ծովամոյն կը կորսուինք, անպատկառօրէն կը մոռցուինք, ու մեր ցեղին անունը աղաղակ մը դարձած է հիմա, կանչ մը ծխան մաքրողներու բերնին մէջ: Անիմաստ աղաղա՜կ մը դառնայ մեր անունը, որ փոթորիկի ձայն մըն էր ատենօք Մասիսի ստորոտը, որ Աստուծմէ աւելի սիրելի էր վահէվահեան մեհեաններուն մէջ, որ Նայիրեան եւ արմենական ժողովուրդներու արեան հրայրքն ունէր իր մէջ:

Հա՜յ երիտասարդ, արթնցի՛ր եւ թօթափէ՛ թմբիրը թարթիչներուդ վրայէն, որպէսզի, Եւրոպայի մէջ, մեզ չկանչեն... ծխան մաքրելու համար միայն:

ԱՐԱՁ

ԽՆԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏԱՐԱԳ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ ՍԱՆՃԱՔԻ ԿՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ...

Պոլսոյ պատրիարքը եւ Վարչական Ժողովը (Ազգ. վարչութիւն) առանձին առանձին հեռագիրներ ուղղեցին Թուրքիոյ հանրապետութեան նախագահին եւ վարչապետին, ջերմապէս շնորհաւորելով «Հաթայի վերջնական կցումը մեր սիրելի հայրենիքին»: Միեւնոյն ատեն գոհաբանական աղօթութիւններ կատարուեցան եւ քարոզներ խօսուեցան բոլոր եկեղեցիներուն մէջ: Յունիս 25ին պատրիարքը հանդիսաւորապէս պատարագելով Ղալաթիոյ եկեղեցին մէջ, իր քարոզը վերջացուց հետեւեալ յայտարարութեամբ ·

— «Հաթայ երկու օրէ ի վեր միացած է մայր հայրենիքին, որմէ բաժնուած էր 20 տարիէ ի վեր: Բոլորիս փափաքն էր որ մայր հայրենիքին միանայ այդ անջատուած մասը: Շնորհիւ երկրին Բարձր Պետին իրատես դիւանագիտութեան եւ երկրին ղեկավարներուն ճարտար գործունէութեան, Հաթայ մայր երկրին միացաւ: Հաւեռո... ... ... մեծ ծառայութիւններ մատուցած են երկրին եւ միշտ հաւատարիմ հպատակներ եղած, մեծ գոհունակութիւն կը զգան ի տես այս յաջողութեան, որով վերջացաւ այս կարեւոր ազգ. դատը :

«Աղօթենք երկրին Պետին երջանկութեան եւ կառավարութեան բարօրութեան ու յառաջդիմութեան համար եւ ջանանք ըլլալ արժանաւոր հպատակներ երկրին, միշտ ի սպաս դնելով մեր օգտակար ծառայութիւնները »:

Թուրք թերթերն ալ կը գրեն թէ «Հաթայի միացումը մեծ ուրախութիւն պատճառած է մեր հայ հայրենակիցներուն մէջ եւ թէ պատրիարքը հրամայած է բոլոր քարոզիչներուն հանդիսաւոր արարողութիւններ կատարել եւ քարոզներ խօսիլ այս առթիւ»: Նարոյեան պատրիարք հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրած է «Ճիւմհուրիյէթ»ի ·

— «Հաթայի Թուրքիոյ կցումը վերջին ծայր ուրախացուցած է Թրքահայերը: Թրքահայերը, այս ազգ. դատին սկզբնաւորութենէն ի վեր, իրենց վրճակած պարտականութիւնը կատարելով, Հաթայի Հայերը լուսաբանելու համար միջոցներ ձեռք առած էին: Ինչպէս որ մեր կողմէ Հաթայ ղրկուած Ասլանեան արք. Հաթայի Հայերուն իրենց Թուրք եղբայրներուն հետ գործակցութեանը համար ջանք թափած եւ Հաթայի Հայերուն այս ուղղամիտ ընթացքը ամէն կողմ գնահատուած էր: Մեծ մասով Թուրքիայէն Հաթայ ապաստանած Հայերուն Թուրք հանրապետութեան եւ մեծ Թուրք ազգին հանդէպ ցոյց տուած անխախտ վստահութիւնը ամէն կարգի օտար քարոզութեանց յաղթած եւ Թուրքեւհայ եղբայրակցութիւնը իրականացուցած էր: Օտար երկրի մէջ «գաղթական» կոչուած Հաթայի Հայերուն այսօրուընէ սկսեալ Թուրք հայրենակցութեան պատիւին արժանանալը մեծ բախտաւորութիւն մըն է: Այս արժանիքը Հաթայի Հայերուն հաւատարմութեան ու բարեկամութեան վարձատրութիւնն է: Մայր հայրենիքին ջերմ եւ գուրգուրալի ծոցը վերադարձող Հաթայի Հայերը, մեզի ղրկած հեռագիրներով, Ազգ. Պետ Իսմէթ Ինէօնիւի, Թուրք հանրապետութեան կառավարութեան ու Թուրք ազգին հանդէպ իրենց անհուն երախտագիտութիւնն ու կապը կը յայտնեն»:

**** Սուրիոյ թերթերը կը գրեն թէ Սանճաքի ելեկտրական ընկերութիւնը, հեռաձայնը, երկաթուղին եւ կարգ մը շէնքեր որոնք ֆրանսական սեփականութիւն են, պիտի գնուին Թուրքիոյ կողմէ, 1,280,000 ոսկիի : Այս գումարին 280,000ը կանխիկ պիտի վճարուի, իսկ մէկ միլիոնը հինգ տարուան ընթացքին: Փոխանցումի գործողութիւններն սկսան յուլիս 1ին: (Ֆրանսական թերթերը 50 միլիոն ֆրանք կը հաշուեն ֆրանսական ստացուածքներու գինը) :*

ՄԵՐ ԼԵԶՈՒՆ

Ժողովուրդի մը մեծագոյն հարստութիւնն է լեզուն. գանձը, ցեղային յատկանիշներու խտացումն ու դրօշակը անոնց:

Գրուած ըլլայ ան թէ կենդանի խօսակցութիւն, կը յատկանշէ այն անհատը կամ ազգը՝ որ կը գրեն ու կը խօսին զայն: Աւելի՛ն. կ'արժէ ան զինքն ստեղծող ժողովուրդը, որովհետեւ իրմո՛վ կ'ապրի ստեղծողը ու կը տեւէ եւ իր մահով ու մոռացումով կը մոռցուի կամ կը մեռնի ան:

Էջ մը գրութիւն երբեւան կը բերէ գրագէտի մը արժէքը, ժամ մը, չըսելու համար քանի մը վայրկեանի խօսակցութիւն՝ մարդու մը արժէքն ու էութիւնը: Այդ մէկ էջին, այդ քանի մը վայրկեաններուն մէջ չե՞ն խըտացած անհատին կարողութիւնները, անոր ճաշակները, ձգտումները, ըղձացումներու եւ գաղափարներու շողքը. անոր բովանդակ մշակոյթին ցոլքը եւ վերջապէս աշխարհի եւ մարդոց հանդէպ իր ըմբռնումին կայծկլտուքը:

Բառերը նշաններ են, առանց զգացումներու եւ առանց գաղափարներու. բայց լեցուած անոնցմով՝ պերճախօս վկայութիւններ՝ մեր խառնուածքին, մեր յուզականութեան, մեր մտածողութեան, գաղափարական թռիչքներուն կամ անկումներուն:

Անկարելի է մաքուր բարոյականութիւն, պայծառ նկարագիր ունենալ և գռեհիկ բառերով բացատրուիլ եւ համ առնել անոնցմէ: Եւ անկարելի է աղճատ ներաշխարհի մէջ շնչել հեշտութեամբ, ու բարձրագոյն ոլորտներու կարօտն ունենալ:

Այսպէս է լեզուն. յայտարար նշան ու չափանիշ մարդուն եւ անոր անկշռելի արժէքներուն:

Ինչ որ ճիշդ է անհատներուն համար, ճիշդ է մանաւանդ ժողովուրդներուն համար, որովհետեւ լեզուն անհատականէն աւելի հաւաքական ստեղծագործութիւն է:

Հայ լեզուն մեր գանձն է, մեր պարծանքն ու հպարտութիւնը: Բայց, աւելի քան այս բոլորը. հայերէնը հայոց պատմութիւնն է. հայութեան ցեղային խառնուածքը, անոր հոգեկան ու բարոյական բովանդակ կառոյցը: Ցեղային մշակոյթի բարձրագոյն արտայայտութիւնը:

Որովհետեւ անկարելի է բարձր մըշակոյթ ունենալ եւ աղքատ, նսեմ լեզու. եւ միւս կողմէ, անկարելի է մըշակոյթով աղքատ ըլլալ ու լեզուով հարուստ ու բարձր: Այնքան ձուլուած են ազգն ու լեզուն, բառն ու բարքը, խօսքն ու խորհուրդը՝ ցեղային աւազանին մէջ:

Դարերով պահած ենք հայերէնը. դարերով պահած է ան մեզ. մեր կորուստներուն մէջ՝ ամէնէն անկորնչելին. մեր հարստութիւններուն մէջ՝ ամէնէն թանկագինը եւ մեր պարտութիւններուն մէջ՝ ամէնէն անպարտելի ամրութիւնը. ցեղային անառիկ պատնէշը:

Այսօր, երբ ամէն բան վտանգի մէջ [illegible] հայ լեզուն. աւելի արթուն պահակ ցեղային ոգիի պաշտպանութեան, քան հայերէնը, գրուած ըլլայ ան թէ խօսուած: Պանդուխտ ու հեռու հայրենիքէն, մեր լեզուն մեր հայրենիքը կը ստեղծէ մեր մէջ, մեր հայրենիքին ու հայրերուն կը կապէ մեզ: Կը ձուլուի հայրենիքին ու կը խօսի մեզ ու մեր միջոցով՝ բոլոր դարերուն, յանուն հայրենիքի:

Եւ անշուշտ, այս է պատճառը որ հայերէնի սէրը հաւասար է եղած յաճախ մեր մէջ հայրենասիրութեան եւ հայրենասէրը, գուրգուրացած է հայերէն բառին վրայ այնքան, որքան հայրենի ափ մը հողին վրայ: Ու սա՝ անո՛ր համար, որ բառը իր մէջ բեկոր մը ունի հայրենիքէն, մասնակից անոր պատմութեան ու ճակատագրին, անոր պայքարին, պարտութեան ու յաղթանակներուն:

Կարելի է ժողովուրդի մը պատմութիւնը գրել, միայն լեզուին պատմութիւնը հիմ առնելով:

Ու այսօր, մեր պատմութեան նման վտանգի տակ է մեր լեզուն: Կը գրենք անփոյթ, կը խօսինք անփոյթ ու աղճատ:

Գէշ կը գրենք ու գէշ կը խօսինք: Շատեր, մինչեւ իսկ գրոց-բրոցներ, դպրոցական ու նոյնիսկ գրող, հայերէնի հետ կը վարուին այնպէս ինչպէս պիտի վարուէին որեւէ բանի հետ. առանց հոգածութեան, առանց յարգանքի զգացումի, առանց բարեխղճութեան:

Եւ ի՛նչ սնափառութիւններ՝ օտար լեզուներով պճնազարդուելու. ի՛նչ տգիտութիւն ու բարոյական տխեղծութիւն՝ ազգային գանձին շողքէն զուրկ մնալու:

Ձենք խօսիր խորհրդային լաբիւրինթոսէն, ուր ամէն բանի նման մեր լեզուն ալ կը ճզմուի, կը քամուի իր ազգային գոյնէն ու ոգիէն եւ օտար զգեստաւորումով՝ կ'այլանդակուի:

Կը խօսինք մեր գաղութներէն, ուր օտար բարքին հետ բառը, օտար շունչին հետ բացատրութիւնը կը խուժեն ներս եւ հետզհետէ կ'ապազգայնացնեն մեր ազգային անճառելի ստեղծագործութիւնը: Օտար լեզուները, բոլո՛րը, Ամերիկայէն Եւրոպա եւ մինչեւ արեւելք, կը թափանցեն հետզհետէ մեր էութեան մէջ եւ կը կտրեն, կը փշրեն մեր աննուաճելի անկախութիւնը, վտանգելով հայ բառը, բացատրութիւնը, կազմութիւնը եւ վերջապէս շունչը:

Ձե՛նք անդրադառնար, որ հայապահպանման մեր պայքարին մէջ, ամենէն զինակից մը կը կորսնցնենք օրէ օր:

Հայ լեզուն՝ պահուած իր հարազատութեան մէջ, ամենաապահով պաշտպանն է մեր ազգային ու ոգեկան հարստութեանց, անխորտակելի բերդը՝ մեր ազգային ինքնուրոյնութեան եւ նորահաս սերունդներու ազգային կրթութեան բարձրագոյն աւետաբանը:

Ատենը չէ՞ որ անդրադառնանք այս բոլորին եւ դպրոցներէն մինչեւ մեր տուները, մինչեւ շուկաները տէր կենանք մեր լեզուին ու գուրգուրանք անոր անաղարտ պահպանման:

Գիտնանք որ այն Հայը՝ որ հայ բառ մը կը փրկէ, այն հայ մայրը՝ որ [illegible] բերնին մէջ եւ հայերէն բառ մը կը դնէ հոն, հայապահպանման գործին նպաստ մը կը բերեն. հայրենասիրական գործ մը կը կատարեն, հայ հոգէն ու ոգիէն բեկոր մը կը պաշտպանեն:

Լայն է ազատագրական, ազգային պայքարի մեր ճակատը, Փիզիքականէն մինչեւ ոգեկանը, բարքերէն մինչեւ բառերը: Բայց, եթէ ամէն Հայ իր պարտքը կատարէ եւ իր բաժինը բերէ, մեր ճակատը ոչ միայն անպարտելի կը դառնայ, այլ եւ յաղթական: Կարեւորը այն է՝ որ պահակները մը- [illegible] ու պատուանդանները՝ կանգուն:

Հայ լեզուն ամէնէն հզօր պահակն է հայ ոգիին. ամենաչքեղ պատուանդանը ազգային գոյութեան:

(Խմբագրական «Յուսաբեր»ի)

ԵՐԿՈՒ ՆՈՐ ՁԵՌԱԳԻՐ ՂԵՒՈՆԴ ՊԱՏՄԻՉԻ ԳՈՐԾԷՆ

« Խորհրդ. Հայաստան»ի մէջ (9 Յունիս) Աշ. Աբրահամեան, որ պատմագիտութեամբ կը զբաղի, վերի խորագրին տակ կը գրէ.—

Հայ ժողովրդական դիւցազներգութեան՝ «Սասունցի Դաւիթ»ի դարաշրջանին գրուած ու մեզի հասած պատմութիւններուն եւ տարեգրութիւններուն մէջ կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ Ղեւոնդ պատմիչի գործը:

Ղեւոնդը Ը. դարու երկրորդ կէսի պատմիչ է: Գրած է Շապուհ Բագրատունիի պատուէրով, այսպէս մեզի ժառանգ ձգած է հայ ժողովուրդի պատմութեան մէկ կարեւոր հատուածը, 632 թուականէն սկսեալ մինչեւ 788 թուականը:

Ղեւոնդի նկարագրած ժամանակաշրջանը հայ ժողովուրդի պատմութեան ամենածանր եւ արիւնոտ ժամանակաշրջաններէն մէկն է: Խալիֆան, Է. դարու կէսերուն, նուաճելով Հայաստանը, սկսեր էր անասելի հարստահարութիւններ կատարել Հայաստանի մէջ: Անոր պատերազմական արշաւախումբերը կանոնաւորաբար կը մտնէին Հայաստան, սուրէ եւ հուրէ կ'անցընէին բնակչութիւնը: Կը կողոպտէին եւ հազարներ գերի կը տանէին: Հայ ժողովուրդը, եղբայրակից վրացի եւ աղուան ժողովուրդներուն հետ, հերոսական պայքար կը մղէր Խալիֆային դէմ՝ իր ազատութեան համար: Ահա այս ժամանակաշրջանի պատմական կարեւոր փաստերը նըկարագրողն է Ղեւոնդ պատմիչը:

Ղեւոնդ իր պատմութիւնը գրած է կարճ, բովանդակալից ու պատկերաւոր լեզուով: Ղեւոնդ այն հին հայ պատմիչներէն է, որոնք շատ տեղ կուտան եկեղեցական պատմութեան, (իր այս աշխատութեան մէջ կրօնական բովանդակութիւն ունին միայն ԺԳ. եւ ԺԴ. գլուխները, որոնք, սակայն, ինչպէս ապացուցուած է, ընդմիջարկութիւն են— interpolation): Ղեւոնդի պատմութեան միւս դրական կողմն այն է որ հաղորդուած փաստերը չեն տառապիր ժամանակավրէպէն, եւ մանաւանդ ինքնատիպ են: Խալիֆայի եւ խազարական իշխանութեան մէջ տեղի ունեցած որոշ ընդհարումներ, Ղեւոնդէն զատ, յիշատակող չէ եղած ոչ արաբական, ոչ այլ աղբիւրով մը:

Հին հայկական պատմութիւններու եւ տարեգրութիւններու մեծ մասը, որոնց կարգին նաեւ Ղեւոնդի պատմութիւնը, մեզի չեն հասած իրենց բնագրով: Ընդօրինակուած են զանազան ժամանակներու մէջ եւ յետագայ գրիչներու կողմէ եւ այդ ընդօրինակութիւններն են, որ պահպանուած են եւ այժմ ցրուած՝ աշխարհի զանազան թանգարաններու մէջ: Ղեւոնդի պատմութեան ձեռագրին ընդօրինակութիւններէն մեզի յայտնի էին 10 հատ: Անոնցմէ ամէնէն հինը՝ Սարգիս գրիչի օրինակն է, որ ընդօրինակուած է 1279—1311 թուականներուն, Կարբի գիւղին մէջ: Այս ձեռագիրը առաջին անգամ տեսած է Էջմիածնի մատենադարանին մէջ ակադեմական Բրոսէն եւ այդ մասին իր տեղեկութիւնները հաղորդած 1849ին (Brosset, - Rapport sur un voyage archéologique dans la Géorgie et dans l'Arménie, III, St. Petersbourg, 1849):

Յետոյ նոր ձեռագրին վրայ կանգ առած եւ մանրամասն նկարագրած է ակադեմական Մառը (1894):

Ձեռագիրը այժմ կը գտնուի պետական մատենադարանին մէջ, թիւ 1902 (Գէորգեան ցուցակով թիւ 1722, Կարինեան ցուցակով՝ թիւ 1680):

Մեզի հասած ձեռագիրներէն մինչեւ այժմ բանասիրութեան ծանօթ են.

1— Մարկոս գրիչին ձեռագիրը, գրուած՝ 1675ին, որ այժմ կը գտնուի Երեւանի պետական մատենադարանին մէջ, թիւ 1889:

2— Կարապետ եպիսկոպոսի ձեռագիրը, գրուած՝ 1673ին:

3— Եղեանի ձեռագիրը, գրուած ԺԸ. դարուն, որ այժմ կը գտնուի Երեւանի պետական մատենադարանին մէջ, թիւ 4584:

4— Վենետիկեան Մխիթարեաններու մատենադարանի երկու անարժէք օրինակները:

5— Փարիզի պետական մատենադարանի երկու օրինակները, նորագոյն գրչութիւն:

6— Ոսկան գրիչին օրինակը, որ կը գտնուի Երեւանի պետական մատենադարանին մէջ:

7— Անարժէք ձեռագիր մը եւս, ԺԸ. դարու գրչութիւն:

Բանասիրութեան անծանօթ կը մընան, մինչեւ այժմ, ԺԷ. դարուն ապրող նշանաւոր հեղինակի մը, Վարդան Բաղէշցիի երկու ժողովածոյ ձեռագիրները, որոնք կը յիշատակուին անոր գրացուցակին մէջ,— առանց կարգին՝ Ղեւոնդի պատմութիւնը: Այդ ցուցակը տպագրուած է «Արարատ»ի մէջ, 1903ին:

Այս ժողովածու ձեռագրերը կորսուած կը կարծուէին (Հանդէս Ամսօրեայ): Վերջերս, սակայն, Երեւանի պետ. մատենադարանի ձեռագիրներուն մէջ գտնուած պատմիչներու մատենագրութիւնը պատրաստուած ժամանակ, տեսնուեցաւ որ այդ երկու ձեռագիրներն ալ կը գտնուին մատենադարանին մէջ: Ձեռագիրներն ստացած են 5501 եւ 3070 թուահամարները:

Առաջինը գրուած է ալիտակ, կոկած թուղթի վրայ, երկսիւն, մանր բոլորագրով: Բաղկացած է 385 թերթերէ, 21 պրակ: Ձեռագիրը վնասուած է եւ յետագային վերանորոգուած: Պատռած ու թափած թերթերուն փոխարէն դրած են նոր ճերմակ թերթեր՝ վնասուած մասերը նորոգելու նպատակով: Յիշատակարանէն կը յայտնուի, որ Ղեւոնդի պատմութեան առաջին օրինակին գրիչը Միքայէլ կը կոչուի, երկրորդ օրինակինը՝ Գրիգոր: Ձեռագրին տէրն է Վարդան Բաղէշցին: Ձեռագիրը ընդօրինակուած է 1682—1683 թուականներուն, Բաղէշի մէջ:

Համեմատաբար լաւ վիճակի մէջ հասած է մեզի 3070 թուագրուած ձեռագիրը: Գրուած է նոյնպէս ճերմակ թուղթի վրայ, երկսիւն, մանր բոլոր ու նոտր գիրով, ու կը բաղկանայ 431 թերթերէ: Պրակները խառնուած են: Սկզբնատառերը գրուած են զարդագիրով: Կան զարդեր նաեւ լուսանցքներուն վրայ: Գրելու պատուէր տուողը Վարդան Բաղէշցին է, որ իր ձեռքով ձեռագրէն վերջը ընդօրինակած է Ստեփաննոս Օրբէլեանի պատմութիւնը: Աւելի վերջի շրջանի գրիչներու կողմէ ձեռագրին վերջը աւելցուած են Վարդան Բարձրբերդցիին եւ Յովհաննէս Անկիւրեցիին «Աշխարհացոյց»ները: Ձեռագրին սկիզբը դըրուած է Ձենոբ Գլակի գունազարդ նըկարը:

Ձեռագրին յիշատակարանէն կը յայտնուի, որ Վարդան Բաղիշեցիի այս ձեռագիրները առնուած են Բաղէշի Ամիրդոլուի մատենադարանէն, ձեռքէ ձեռք անցեր են ու երկար թափառեր: Ձեռագիրին տէրերը յիշատակարանին մէջ արձանագրեր են իրենց անունները:

Երեւանի պետ. մատենադարանի այս ձեռագիրներուն, ինչպէս նաեւ Սարգիս գրիչին ուշադիր ուսումնասիրութենէն կրնանք հետեւցնել այժմ.

1... Ղեւոնդի պատմութիւնը կը բաղկանայ ոչ թէ ութ գլուխներէ, ինչպէս կ'երեւի Շահնազարեանի 1857ի տպագրութեան մէջ, կամ քառասուն եւ երկու գլուխներէ, ինչպէս կ'երեւի Եղեանի 1887ի տպագրութեան մէջ, այլ ԽԸ գլուխներէ: Այդ գլխակարգութիւնը պահպանուած է Սարգիս գրիչին եւ Բաղէշի ձեռագիրներուն մէջ:

2.— Ղեւոնդի Պատմութեան սկիզբը երկու գլուխ, որոնց մէջ նաեւ հեղինակին կողմէ Շապուհ Բագրատունիին ուղղուած ընծայականը, նախագաղափար ձեռագրին սկիզբի թերթերը ապահովաբար փճացած ըլլալուն համար, անդամատուած են եւ չեն հասած մեզի:

3.— Ղեւոնդի Պատմութեան գլուխներն ունին իրենց խորագիրները: Եղեանի հրատարակած Ղեւոնդի բնագիրը «Վասն Աշոտի իշխանութեանն, եւ այրեցածին Հռոմի, եւ մահուան Աշոտի» (էջ 16), «Վասն նորին կրօնին» (էջ 19) եւայլն, կը կազմեն Ղեւոնդի Պատմութեան առանձին գլուխներուն խորագիրները:

4 Ղեւոնդի Պատմութեան մինչեւ այժմ մեզի յայտնի խորագիրը, «Յաղագս երեւոյն Մահմեդի» (Մահմեդի երեւալուն մասին), ոչ թէ ամբողջ աշխատութեան խորագիրն է, ինչպէս սխալմամբ ընդունուած էր բանասիրութեան կողմէ մինչեւ այժմ, այլ միայն երրորդ գլխին:

5— Ղեւոնդի Պատմութեան խորագիրն է Պատմութիւն Հայոց: Ատիկա պարզօրէն կը տեսնուի Ղեւոնդի Պատմութեան վերջը գրուած յիշատակարանին հետեւեալ տողերէն. «Վերջացաւ Ղեւոնդի աշխատութեան շարադրութիւնը՝ Թորգոմեան տան իրադարձութիւններու մասին՝ Շապուհ Բագրատունիի պատուէրով»:

Բանասիրական այս եզրակացութիւններէն զատ, Վարդան Բաղիշեցիի եւ Սարգիս գրիչի օրինակներուն հիման վրայ՝ կարելի է գրչական կարգ մը ուղղումներ կատարել Ղեւոնդի Պատմութեան բնագրին մէջ: Այս ձեռագիրները մաքուր են ընթերցանութեան համար:

Ղեւոնդի Պատմութեան այս նորձեռագիրները թանկարժէք եւ եզական վաւերագրեր կը մնան պետական մատենադարանին մէջ: Մեծ արժէք կը ներկայացնեն հայ պատմագրութեան համար եւ կ'օգտագործուին Ղեւոնդի Պատմութեան գիտական - քննական հրատարակութեան ժամանակ:

ԹԱՏՐՈՆ

ԵԴՈՒԱՐԴ ԶԱՓՐԱՍՏ

Յունական դիցաբանութեան մէջ սիրուն զրոյց մը կայ: Օրհնեալ ծառ մը, որուն ստուարածներ հպածէին, տարիներու երաշտին դէմ որքան ալ չորնար ու խանձէր՝ պատահական քանի մը կաթիլ ջուրի սրսկում բաւէր՝ որպէսզի դարձեալ բողբոջէր, կեանք առնէր ու իր շուքը երկարէր, յոգնատանջ ճամբորդներու գլխուն: Նման ծառ մըն ալ մեր մշակոյթն ու ի մասնաւորի հայ թատրոնը: Ամուլ տարիներ կը բարդուին իրարու վրայ, ու յանկարծ, պատահական մէկ երկու ներկայացումներ խանդավառութիւն եւ կեանք կը ստեղծեն իրենց շրջապատին մէջ:

Փարիզահայ թատերական կեանքը, սա վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին ուշադրութեան արժանի միայն մէկ ներկայացում կրցաւ տալ, «Օշին Պայլը»: Այժմ Զափրաստ հասած Փարիզ, կ'ուզէ մէկ կաթիլ ներկայացում - ջուրով փարիզահայ բեմը ծաղկեցնել, ու մեզ բոլորս կը հրաւիրէ Միւթիւալիթէ, «Քնաշրջիկը»ին ներկայացման: Այս խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտին մէջ Զափրաստ ըստանձնած է, Պ. Մոնկոտէնի (Տիկին Մօնկոտէնի) դժուարին դերը: Մեր տաղանդաւոր արուեստագէտին փայլուն դերերէն մին՝ որ այնքան մեծ ընդունելութիւն գտած է ըլլայ Պոլիս թէ ուրիշ հայաշատ կեդրոններ:

Իր յայտարարութեանց մէջ Զափրաստ կ'ըսէ թէ պիտի տայ միայն «մէկ ներկայացում»: Շատ ափսոս. կ'երեւի կ'աճապարէ կամ ստիպուած է օր առաջ Ամերիկա մտնել: Այլապէս պիտի ուզէինք զինքը անգամ մը եւս տեսնել իր աննման «Աբխողոմ Աղա»յի (Մեծապատիւ Մուրացկաններ), «Հայրապետ եւ Ծպլիծատուր»ի (Նամուս), «Բ. Գամէլքիարեան»ի (Եգիպտ) դերերուն մէջ:

Եդուարդ Զափրաստ որդին է պոլսահայ մեծանուն դերասան Միքայէլ Զափրաստի: Ծնած է Կ. Պոլիս 1892 թուականին, Սկիւտար: Բեմ բարձրացած է իր պատանութեանը օրերէն, ստանձնելով տղեկի դերեր: 1909ին մուտք կը գործէ հայ բեմէն ներս, առաջին անգամ անդամակցելով Աշոտ Մատաթեանցի, Ենովք Շահէնի եւ Շահին Յովհաննէսեանի կազմած «Ազատ Թատրոն» թատերախումբին: Դարձեալ առաջին անգամ բեմ կ'ելլէ՝ Գում - Գափուի մէջ, մասնակցելով «Արքայն զբօսնու»ի ներկայացման, մունջ դերով մը:

1910ին, Զարիֆեան թատերախումբին հետ կը մեկնի Զմիւռնիա, ուրկէ դարձին՝ խումբը կը ցրուի Զարիֆեանի մեկնումով: 1911ի աշնան կը կազմուի «Հայ Թատրոն» թատերախումբը, Զափրաստ կ'անդամակցի եւ խումբին հետ կը մեկնի Նիկոմիդիոյ շրջանը:

1912ին Վ. Փափազեանի վերադար-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (131)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Եւ սակայն զովարանում, բարձրացնում էր նրա հաւատարմին, աշխատում էր գրաւել Մարզպետունու սիրտը, որպէսզի,յարմար դիպուածում կարող լինի նրան կապել իւր հետ եւ կամ հեռացնել հարազատ թագաւորից:

Այս ամէնը հասկանում էր իշխան Մարզպետունին եւ կարդում էր նրա սիրտը իւր իսկ դէմքի վրայ, այն դէմքի, որ այնքան վեհ ու հպարտ էր երեւում արտաքուստ, որ ստեղծուել էր կարծես յարգանք ու ակնածութիւն ներշնչելու համար, բայց որին նսեմացնում էին փոքրոգութեան տուերները... Ի՞նչպէս ուրեմն չվստահնար, ի՞նչպէս չհառաչէր հայրենասէր հոգին:

Սակայն Սպարապետը իշխանի հայեացքից խուսափելու համար՝ շատ շեց հարցնել նրա գալստեան պատճառը:

— Բարարանը, իշխան, դու չես սիրում բնաւ. անշուշտ ունիս դու մի կարեւոր խորհուրդ, որ ստիպել է քեզ մեզ այցելելու, աւելացրեց նա ժպտալով:

— Այո՛, ունիմ, պատասխանեց Մարզպետունին եւ յայտնեց նրան իւր գալստեան պատճառը, որ էր՝ դարձնել կաթողիկոսը իւր աթոռը:

— Ինչո՞ւ համար ես կամենում զրկել մեզ վեհափառի հովանաւորութիւնից, հարցրեց Սպարապետը խորհրդաւոր եղանակով:

— Նրա համար, որ այսօր կամ վաղը Ոստիկանը պիտի վերադառնայ Ատրպատականից. եւ եթէ անտէր գտնէ կաթողիկոսարանը, անշուշտ կը յափշտակէ նրան, որպէսզի դրանով Բէշիրի կրած պարտութեան վրէժը լուծէ մեզանից:

— Բայց ի՞նչ կը շահէ նա դրանով:

— Ի՞նչ կը շահէ... միթէ՞ յայտնի չէ քեզ այդ: Հարիւրաւոր վանքեր ու միաբանութիւններ կերակրւում են կաթողիկոսարանի կալուածոց հասոյթով:

— Այո, այդ ուշադրութեան արժանի կէտ է: Վանքերը կորուստ կ'ունենան... պատասխանեց Սպարապետը եւ ապա մի խորհրդաւոր հայեացք ձգեց Մարզպետունու վրայ: Նրան թւում էր թէ՝ իշխանը ուրիշ գաղտնի դիտաւորութիւններ էլ ունի, որոնց, սակայն, ծածկում է իրանից, բայց չէր կարողանում գուշակել թէ՝ ի՞նչ դիտաւորութիւններ են դրանք:

Ինքը Մարզպետունին էլ ոչինչ չըյայտնեց եւ զգուշանում էր աւելին խօսելուց:

— Կարո՞ղ եմ այժմ տեսնել վեհափառին, հարցրեց իշխանը, կարծելով թէ հայրապետը գտնւում է Սպարապետի ապարանքում:

— Ինչո՞ւ չէ. բայց կը ցանկայի որ հանդիստ առնէիր մի փոքր. վեհափառի տան ճանապարհը բաւական հեռի է եւ դժուարագնաց. դու կարող ես յոգնել, մանաւանդ որ արեւը սաստիկ այրում է:

— Միթէ՞ նա այստեղ, քո ապարանքում չէ, զարմացած հարցրեց իշխանը:

— Ոչ:

— Ուրեմն քաղաքացիներից մինի տա՞նն է ապրում:

— Դարձեալ ոչ, նա լինում է միջնաբերդում, պատասխանեց Սպարապետը ժպտալով:

— Միջնաբերդո՞ւմ... ի՞նչ է շինում նա այնտեղ, բացականչեց Մարզպետունին:

— Այն օրից ի վեր, որ դու քո խըմբերով սկսար անհանգիստ անել Հագարացիներին, վեհափառը փախաւ միջնաբերդը. նա չէ վստահանում իւր պաշտպանութիւնը նոյնիսկ իմ զօրքերին:

— Ահա՛ մի մարդ, որ Աստծոյ տըւած պարգեւը գնահատում է ըստ արժանւոյն, հեգնական ժպիտով նկատեց Մարզպետունին:

Ապա ուղղելով հայեացքը դէպի միջնաբերդը, որ ահարկու հսկայի նման բազմած էր հանդիպակաց բարձրութեան վրայ, հարցրեց.

— Ո՞ւմ կը հրամայէք առաջնորդել ինձ, Տէր. ես կամենում եմ այժմ եւեթ ներկայանալ վեհափառին:

— Իմ թիկնապահների պետը քեզ կ'ընկերանայ, եթէ հաճիս ընդունիլ, պատասխանեց Սպարապետը:

Իշխանը շնորհակալութիւն արաւ եւ իւր թիկնապահների ու ցոյց տուած առաջնորդի հետ ուղղուեցաւ դէպի միջնաբերդը:

Ճանապարհը, որ տանում էր միջնաբերդը, անցնում էր ապառաժուտ զառ ու փոսերի վրայով: Նա մերթ քերում էր խորաձորի ժայռերը եւ մերթ բարձրանում թումբերի վրայ: Այդպիսով ուղին դառնում էր դըժուարագնաց, իսկ շատուոր մարդկանց համար անանցանելի: Այս պատճառով իշխանն ու հետեւորդները գնում էին շատ տեղ միմեանց ետեւից, կազմելով այդպիսով մի երկար շարք:

Վեհափառն այդ միջոցին եպիսկոպոսների մինի հետ կանգնած էր դըղեակի պատշգամում: Նրա առաջ բացւում էին գեղեցիկ տեսարաններ՝ մինը միւսից գեղեցիկ, մինը միւսից հաճելի, բայց նա չէր նայում նրանց վրայ: Ոչ գեղեցիկ Արագածը, որ ամբառնում էր արեւելեան - հիւսիսից, իւր չորս բրգաձեւ գագաթներով, ոչ Կապոյտ լեռը, որ եզերում էր հորիզոնը հարաւից եւ ծածկում իւր ետեւում Երասխի ալիքները, ոչ Արշարունեաց ձորահովիտը, որ բացւում էր արեւմուտքից, ոչ գեղադիր Բագարանը, որ տարածւում էր իւր առաջ հարուստ շինութիւններով եւ գմբէթազարդ եկեղեցիներով, ոչ արգաւոր Ախուրեանը, որ խորաձորի ժայռերը կոծելով մռնչում էր իւր ոտքերի տակ եւ վիշապի նման գալարուելով՝ բերդի շուրջը պտտում, եւ ոչ, վերջապէս, ահարկու քերծերն ու խարակները, որոնք կախւում էին անդունդների վրայ, կամ սեպաձեւ ցցւում խորաձորի ափերին, չէին գըրաւում այդ րոպէին վեհափառ հօր ուշադրութիւնը: Նա իւր հայեացքը սեւեռել էր ապառաժուտ կածանով յառաջացող խումբի վրայ:

«Ովքե՞ր են արդեօք դրանք, ինչո՞ւ են դէպի միջնաբերդը դիմում եւ այն՝ միջօրէի ժամանակ, երբ արեւը կիզում է վերեւից, իսկ ջերմացած խարակները ներքեւից», մտածում էր վեհափառն ինքն իրան. սակայն եկուորների ով լինելը չէր կարողանում գուշակել:

(Շար.)

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

ԺԳ.

ՎԱՅԵԼՔ

Աստուածածնի տօնի սրբազան,
Սուրբ Մարաթուք բարձր լերան,
Կը կատարուէր վաղնջական
Արեգ ամսէն մինչ ահեկան :
Ասպակունիք շարան, շարան ,
Հարկատուէն մինչեւ իշխան,
Վանք կ՚երթային ասպնջական,
Նոյնիսկ ցեղեր հոծ այլազան :

Հաւատաւոր մանուկ ու ծեր
Հազար իղձով լեցուն սրտեր,
Ոտագնաց ուխտաւորներ,
Ասպազէնն ալ իրենց ընկեր
Օրեր առաջ ճամբայ ինկեր
Զուարթ աշխոյժ տանէին վեր
Զոհարանի հօտեր, հաւքեր,
Ի՜նչ երիցներ, ինչքա՜ն նուէր :

∴

Դեռ մութ գիշեր հոն վերն հեռու
Լեռը նոր կեանք կը զգենու,
Կանանչ բոցով անթիւ լեզու
Խարոյկներն են դեռ լուսատու
Փայլատակին երերաչու ,
Մինչեւ իջնէ շողքն արեւու
Ու ղօղանջը զանգակներու.
Սիրոյ ողջոյն տան իրարու :

Երբ անհամար զոհեր հլու
Ականջահերձ կամ մատաղցու
Կազմեն արեան բարակ առու
Տանարէն դուրս հաւատք զեղու :

Լուսին աղօթքներ օրհներգու ,
Հուսկ աղաւնեպարն օդաչու
Վերստեղծէ պահը աղու
Նաւասարդեան հին օրերու :

Հարուստ, աղքատ, քիրտ տքնաջան ,
Ամիսներով դառն տեւական
Սպասած են այս խինդ օրուան
Ու կը սկսին ալ անխափան՝
Հոգեկանէն վերջ մարմնական
Վայելքներու, գիրգ, այլազան ,
Գոհ ու վստահ իրենց վաղուան.
Մթնոլորտն է խոհ, ոգեկան
Հողէն լոյսէն դուրս կուգան՝
Փող ու թմբուկ կը գոռգոռան ,
Ցիշատակներ նուիրական :

Ծափ, աղաղակ, երգ, կանչ ու ձայն
Երկինք երկիր համակ ցնծան
Ներկան ծնի իր ապագան ·
Լաւագոյնն է ինքնիշխան
Ազատ կեանքը իրական
Նոյնիսկ ըլլայ մէկ օրուան :

Ալ ձիարշաւ նիզակաբախ ,
Ա՛լ գօտեմարտ ու լարախաղ
Ըմբշամարտ ու պար յաճախ ,
Մերթ գեղանեմ զոյգեր չքնաղ ,
Ոտզմաձեւ հուսկ ձոյլ շաղախ ,
Ստուար խմբեր կայթռին անվախ :

Դեռ տղամարդ, կամ աջ ու ձախ
Կռուի մղեն զոյգ աքաղաղ :
Դափ ու ծնծղայ, երգ անընդհատ ,
Սիրող զոյգեր կան աննկատ,
Ու բամբիշներ գեղազուարթ
Բամբիռ կտեն սատապապատ
Վրանին տակ քաջաց ազատ :

Հոն գուսաններ լուսաճակատ՝
Նուագերգեն խոհուն, հանդարտ՝
Անգիր ու հին հերոսամարտ :
Հոս գեղջուկ մը թիկնեղ ու կարճ
Տկնոր փչէ մշտագուարճ
Պարեցնէ մի գորշուկ արջ
Միմոսական ու դիւրաշարժ :

Ծուէնազարթ ծառի մը տակ
Պառաւ մը կայ բախտագուշակ
Գետին փռած մի լայն դիպակ՝
Կեանքի գաղտնեաց ինքը գիտակ
Կուտայ եռածալ հմայեակ
Դիմողներուն իբր յիշատակ ,
Դեղարբոյսեր բուժիչ ատակ
Ու գոյնզգոյն քարեր յստակ :

Հեռուն շամփրած որս մը փարթամ
Բարկ կրակին շրջեն տարտամ
Բոյրը բռներ օդը համայն
Սամիթ, զանպուր, ու համադամ:
Սփռոցի շուրջը բազմանդամ
Ընտանիքներ յօժարակամ
Հիւրասիրեն անցորդն անգամ,
Հոսի առատ գինին նռան :

Իսկ մանուկներ շենշող խմբեր
Իրենք ծաղիկ ծաղիկ հագեր
Փափաքէին երկար տեւէր
Երանաւէտ տօնի օրեր:

Կուգան կ՚երթան այնքան մարդեր
Կեանքը սահի հեշտ պատուարեր
Մին իր սրտին սէրն է գտեր
Միւսը յոյս հաւատքի տէր :

X

Սակայն օրերն ափսոս անցան
Ու ամէնքը դէպ տուն դարձան,
Պահնորդ պահած ընկերացան ,
Վանքը մնաց տխուր անձայն :
Դարանակալ, գազիր որսկան
Շողիքավազ բորենական
Խմբեր, յանկարծ լերկ բլրան
Գլուխ ցցած ծունկի կեցան,
Կաղկանձիւնով պլեծածան:
Մղձաւանջ մը վանքի վրան
Գիշերուան պէս մութ ու զնտան
Թեւը բախեց զանգակատան,
Մսրայ շներ ո՞ւրկէ բուսան ...:

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱԾԱՆԻ

...ով, կը վերակազմուի «Հայ Թատերախումբը» ու կը մեկնի Զմիւռնիա: Փոթորկալից ամիս մը ...ոլորք վերջ, խումբը կը ցրուի. աւելի ճիշդ երկու մասի կը բաժնուի, մին մեկնելով Եգիպտոս, իսկ միւսը՝ վերադառնալով Կ. Պոլիս: Վերջիններուն մէջ է նոյնպէս Զափրաստ: Պոլսոյ մէջ դառնալ կը սկսի մաս ...ակցիլ Պէնլեանի ներկայացումներուն, դառնալով խումբին յայտնի դերակատարներէն մին եւ ստանձնելով ...ով հետեւեալ պատասխանատու դերերը.— «Պէնուա», (Քէնէֆ), «Լօ...», (Մամզէլ Նիթուշ) «Սաւոյ», (Նասրէտտին Հօճա), «Քէօսէ Քահեա» (Քէօսէ քէհեա) եւայլն:

Զափրաստի արուեստին իսկական ...ումը կը սկսի 1918ի վերջերէն, ընել ...ուղեմ այն օրերէն, երբ խումբ մը ...երեւելներ (Մատաթեան, Զարեան, ...բաշեան, Գ. Կառավարեան, Զափ...եան, Տ. Նշանեան, Ն. Պէշիկթաշլեան, Տիկին Աստր, Պէնկէրեան, ... Նալպանդ, Տիկին Ս. Ալէքսանեան ...) Պոլսոյ մէջ հիմնեցին Հայ ...ամաթիք Թատերախումբը, որուն ...ուն միանալ յաջորդաբար՝ Տիկին ... Գոլեան — Պէնկլեան, Տիկին ...արեան, Ա. Շահխաթունի, Գրիգոր Աւետեան, Վ. Փափազեան եւ նման ...արժէք ուժեր: Այդ օրերուն Տրա...թիքը, մինչեւ 1921, Պոլսահայ գեղարուեստական կեանքին կեդրոնն ... միջ ազգային էր: Երիտասարդ ...ութիւնը հեւ ի հեւ կը հետեւէր ի ...նց ներկայացումներուն: Եսայեան ... կեդրոնական վարժարաններու ա...կերտները արդէն մէկ երրորդով կը ...ցնէին թատրոնը: Այդ թուականին ...ապարակ եկած երիտասարդ դերասաններուն մէջէն համարձակ կրնամ ...լ թէ, մեր նախասիրածն էր Եդ...արդ Զափրաստը: Կեդրոնականի ...ջ, մեր ազատ պահերուն յաճախ ...փրաստին չարժուձեւերը կը կեղ...նք: «Նամուս»ին մէջէն: Իր մէկ ...խաղաղութիւնը — «խնամի, պա...ն ես գնում... պինդ ա, պինդ...» ...դէն սանդուխներուն վրայ մեր սա...ական յանկերգն էր: Իսկ իր «Ա...ղում Ալման» կամ «Մլլիծատուռ»ը ...ղէն կը դիմէր կ՚անցնէր ամէն հիւ...ն բացատրութիւններ:

1922ի փոթորիկը տարաղնեց պոլ...կան այդ վերջին մշակութային ...թուժը: Զափրաստ, խումբ մը ըն...ներով անցաւ Կովկաս: Ցետոյ ...ին՝ Պաքու: Ցաջորդաբար 1927 — ... Իրանի այլազան քաղաքները — ...ուն, Թէհրան, Սպահան, Համա...ն, Սուլթանապատ, Քիրմանշահ, ...ին՝ Պէյրութ, 1932ին՝ Կիպրոս, ...ին՝ Ցունաստանի գրեթէ բոլոր ...աստ քաղաքները. յետոյ 1934էն ...ուլկարահայ կեդրոնական ...նները, անշուշտ ամէն տեղ սար... ... ներկայացումներ:

Զափրաստի ստանձնած դերերուն ...ուն բոլորն ալ զաւեշտական ..., ...ը ընդարձակ է ու պէսպիսուն, ... որ իր ընդունակութիւնը ամէն ...աւելի այդ ճիւղին մէջ զարգացած ...եւլին, Զափրաստ Թրքահայ ժա...կակից թատրոնին միակ կատա...կ դերասանն է:

...գլխաւոր դերերը յիշած ըլլալու ...ը՝ «Ճիմի» (Պէպէքա), «Քի–քիլոնիտէս» (Ցո՞ երթաս), «Քո–...իէ» (Տիւրան — Տիւրան), «Պր. ...ոտէն» (Տիկին Մօնկոտէն), «Լէյ...» (Սատանայ), «Էրնէստ» (Սէրը ...ակէ), «Քլենով» (Փրոֆ. Քլե–նով), «Տօն Բիէթրօ» (Տօն Բիէթրօ Քարուզօ), (Քրիստոֆէրսըն» (Աննա Քրիստի), «Բօթաշ» (Բօթաշ – Քեր – լամութօ), «Արխողոմ աղա» Մեծա – պատիւ Մուրացկաններ), «Խեղկա – տակ» (Արքայ Լիր), «Գերեզմանա – փոր » (Համլէթ), «Բիսթօլ» (Դերա – սան Քին), «Նալպանտ Ոսկան » (Զար Ոգի), «Սաղաթիկ» (Փրկանք), «Պո – նիէս» (Խամաճիկներ), «Բժիշկ եւ Թաղոս» (Կենդ. Մեռեալներ) եւայլն, եւայլն:

Նկատած եմ որ մեր երիտասարդ դերասանները իրենց սկզբնական շըր– ջանին անպայման վարպետներ կը կեղծեն: Զափրաստ բացառութիւն մըն էր իմ տեսած բոլոր երիտասարդ արուեստագէտներուս մէջ: Ինքնատիպ էր՝ սկսեալ իր չարժուձեւերէն մինչեւ բառերը արտասանելու չեշտն ու քալուածքը: Բեմը կ՚այլափոխէր Զափրաստին ընթացիկ էութիւնը: Արուեստին բոցը զինք կը վերածէր տարբեր, մեզի համար նորատեսիլ էակի մը: Բաւ էր որ բեմէն ներս մտնէր եւ անմիջապէս, նայուածքով մը, պզտիկ չարժուձեւ մը, աչքերու քթթում՝ իր շուրջ կը ստեղծէին մթնոլորտ եւ տրամադրութիւններ: Անշուշտ այս բոլորը տասնեւհինգ տարիներ առաջուան տպաւորութիւններն են: Իսկ այժմ, երբ Զափրաստ հասունցեր է արդէն, ինչ բարեբախտութիւն ծափահարել զինքը Փարիզի մէջ:

Ցուսով ենք թէ փարիզահայ հասարակութիւնը յառաջիկայ չաբաթ գիշեր արժանավայել կերպով պիտի դիմաւորէ այս արժէքաւոր արուեստագէտը:

ՀՐԱՆՏ ԲԱԼՈՒԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ՍՐՈՒԵՍՏ

Կէօթէի սէրը

Անտրէ Ժէրմէն հետաքրքրական գիրք մը հրատարակեց վերջերս, նուիրուած՝ Կէօթէի սիրոյ պատմութեան: Կէօթէ շատ կիներ է սիրած, բայց Անտրէ Ժէրմէն կը պատմէ միայն այն սէրը, զոր Կէօթէ զգաց՝ երբ կը գտնուէր ողիմպեան բարձրութեան վրայ, իր յիսունեւութ տարիներուն մէջ, հանդէպ աղջկան մը, որ հազիւ քսաներկու գարուն տեսած էր, ինք եւս գարնանային թիթեռնիկ մը:

Պեթինա կը կոչուէր այդ աղջիկը: Որ եւ է ազդեցութիւն ձգա՞ծ է Կէօթէի իմացական ճառագայթաւորումին վրայ: Մինչեւ այժմ, կարգ մը քննադատներ կը մերժէին այս աղջիկէն որ եւ է ազդեցութիւն տեսնել Կէօթէի ներշնչումներուն մէջ: Բայց Կէօթէի ձեռագիրներուն մէջ գտնուեցան թուղթեր, որոնք կը հաստատեն ազդեցութիւնը: Անշուշտ Ասպասիա մը չէր Պեթինա,— կարելի չէ զայն բաղդատութեան դնել հելլէն գեղուհիին հետ, որ իր միտքին ու մարմինին հրայրքով բոցավառեց ոչ միայն Պերիկլէսը կամ Սոկրատը, այլեւ ամբողջ պատմաշրջան մը, (այս տեսակէտով՝ հետաքրքրական ուսումնասիրութիւն մը պիտի ըլլար այն աշխատութիւնը, որ պիտի պարզէր սիրոյ արուեստով ու գեղեցկութեան շնորհքներով բախտաւորուած աղջիկներու — հին բառով՝ պերճաղիճներու — ազդեցութիւնը տաղանդներու բողբոջումին մէջ):

Պեթինա տարբեր ծաղիկ մըն էր, թէեւ շատ ինքնատիպ: Անոր կեանքով զբաղած են նաեւ Ռոմէն Ռոլան եւ Էտմոն Ժալու: Ինք եւս, Պեթինա, կը ներկայացնէ կապը զոր կը միացնէր զինք Կէօթէի,— «Կէօթէի թղթակցութիւնը աղջնակի մը հետ», այսպէս կը կոչուի այդ հրատարակութիւնը, երկու հատոր, լոյս ընծայուած, առաջին անգամ, 1835ին:

Պեթինա ծնած է 1785ին, (մեռած, Պերլինի մէջ, 1859ին): Կը պատկանէր Պրէնթանօ ընտանիքին, որ մեծ բանաստեղծ մը տուած է Գերմանիոյ: Բայց այս ընտանիքը, կազմութեամբ կամ արիւնով՝ կէս գերմանացի, կէս իտալացի եւ կէս ֆրանսացի, անուն հանած էր իբրեւ... խենթերու սերունդ:

Պեթինայի մեծ մայրը, Սոֆի տը լա Ռոշ, ծագումով ֆրանսացի, հեղինակ վէպերու, սիրային կապեր ունէր Կէօթէի հետ, երբ դեռ 23 տարեկան էր այս վերջինը: Կէօթէ յետոյ սիրահարեցաւ Պեթինայի մօրը, Մաքսիմիլիանի:

Եւ ահա Պեթինա, — դեռ մանուկ՝ որբ մնացած այս աղջիկը աշխոյժ, անհանդարտ եւ խելացի արարած մըն էր, անզուսպ ու խօլ՝ իր նկարագրով, կայծկլտուն եւ շնորհալի՝ իր իմացականութեամբ, կենսայորդ եւ զգայապաշտ՝ իր ապրումներով, Պեթինա կը սիրէր գայթակղութիւնը, ազատ կատակները, սովորականէն վեր արկածները, ձիւնը, հովը, աստղերը, մանաւանդ բարձր տեղերը, օրինակ ծառ մագլցիլը (ոմանք այս պարագան կը մեկնեն Ֆրոյտի վարդապետութեամբ): Երբեք տեսնուած չէր աթոռի մը վրայ նստիլը, այլ անպայման պիտի թառէր սեղանի մը եզերքը, կամ... սեղանի մը տակը, կամ պատուհանի մը եզերքը: Իր այս սովորութեան մասին գաղափար մը կազմելու համար, կը բաւէ կարդալ իր մէկ նամակը, որով կը վկայէ Կէօթէի թէ այդ նամակը գրած է... ախոռ մը մտած, մսուրի մը մէջ նստած, մինչ կով մը խոտը կը քաշէր իր տակէն: Պեթինա, այս տարօրինակ աղջիկը, կը սիրէր իր ընկերներն ալ ընտրել իր նմաններէն,— այդպէս էր Քարոլինը, չափազանց զգայապաշտ, եւ ռոմանթիք, որ Հռենոսեան անտառի մը մէջ սուրը մխեց իր սրտին եւ անձնասպան եղաւ:

Ահա այս աղջիկն է, որ կը յաջորդէ մօրը, ինչպէս մայրը յաջորդած էր իր մեծ մօրը՝ սիրելու համար Կէօթէն:

Պեթինայի ընտանիքին մէջ լաւ չէին խօսեր Կէօթէի մասին, — հին սէրերու պատմութեան պատճառով: Ու Պեթինա հետաքրքրութիւն ցոյց չէր տար հանդէպ Կէօթէի, որ արդէն տարիքը առած, արդէն փառքերու հասած, հեռացած էր Ֆրանքֆորթէն: 1807ին, օր մը, Պեթինա ընտանիքին թուղթերուն մէջ գտաւ դէզ մը ձեռագիր,— նամակներ էին, արդէն դեղնած, ժապաւէնով մը կապուած: Կարդաց լափեց: Այդ սիրային նամակներէն-Կէօթէ զանոնք ուղղած էր իր մեծ մօրը — Պեթինա իմացաւ որ «Գերմանիոյ մեծ բանաստեղծը» սիրահարած էր մեծ-մօրը, բայց ակնարկներ ունէր նաեւ իր մօրը մասին, վաղուց մեռած: Թունդ ելաւ սիրտը: Ուրեմն մեծ բանաստեղծը սիրած էր իր մեծ-մայրը, նոյնիսկ իր մայրը: Եւ ինք ալ իր կարգին սէր զգաց հանդէպ Կէօթէի, խորհելով որ մայրը իրեն ժառանգ ձգած էր այդ զգացումը:

Ի՞նչպէս սակայն մօտենար Կէօթէի: Ուրիշ միջոց չգտաւ, ուղղակի գրեց Կէօթէի մօրը: Ցետոյ գնաց Կէօթէի մօրը մօտ: Կէօթէի մայրը կը պաշտէր իր տղան, ուստի ով որ կը սիրէր իր տղան, սիրելի էր իրեն: Լաւ ընդունելութիւն մը ըրաւ, իր աղջիկը անուանեց զինք: Ցետոյ չարունակեցին թղթակցութիւն մը, որու մէջ Կէօթէի մայրը կ՚ըսէ թէ Վոլֆկանկը լաւ բարեկամ մը պիտի ըլլայ իրեն, միայն թէ կը յանձնարարէ չխռովել տղուն կեանքը, որ այլեւս կը մտնէ խաղաղութեան մէջ: Այնուհետեւ Պեթինա չարունակ կ՚երթար Կէօթէի մօրը մօտ, որու միակ հաճոյքն էր խօսիլ իր բացակայ տղուն մասին, պատմել մանկութիւնը, սովորութիւնները, սիրոյ արկածները: Պեթինա գրի կ՚առնէ այս բոլորը, կազմելով թանկագին վկայարան մը, որմէ պիտի օգտուէր եաքէն Կէօթէ, երբ պիտի գրէր իր յիշատակները: Բայց անհանդարտ Պեթինան կրնա՞ր գոհանալ Կէօթէի մօրը բարեկամութեամբ, — կ՚ուզէր տեսնել Կէօթէն:

Ճամբայ կ՚ելլէ դէպի Վայմար, նոյն տարին (1807): Իրեն կ՚ընկերանայ իր քոյրը՝ ամուսինին հետ, երկու քոյրերը հագուած են մանչու զգեստներ: Պեթինա հրացան մըն ալ ունի հետը, նախազգուշութեան համար աւազակներէն: Բայց ոչ մէկ աւազակի կը հանդիպին, ու Պեթինա, ձանձրացած, կը պարպէ հրացանը, որպէսզի քիչ մը աղմուկ ելլէ: Եւ ահա կը կորսնցնեն ճամբան: Պեթինա կը բարձրանայ ծառի մը գագաթը, կը ստուգէ ճամբան: Վայմար հասած են արդէն,— բոլոր այս մանրամասնութիւնները Պեթինան է որ կը պատմէ, ի՜նչ գեղեցիկ պատկեր, ուսումնասիրելու համար իր նկարագիրը:

Կէօթէ կ՚ընդունի Պեթինան հօր մը պէս,— յիսունեւութ տարեկան է արդէն, ողիմպեան վեհութիւն մը կը ճառագայթէ լայն ճակատէն: Պեթինա պիտի խեղդուի ուրախութենէն, սրտիկը փշուր փշուր պիտի ըլլայ կարծես, ա՛յնքան կը ծեծեն մուրճով: Կէօթէ կը նստեցնէ այս կենսախայտ աղջիկը դիւանին վրայ, հարցումներ կ՚ուղղէ: Ի՜նչ չարչարանք Պեթինայի համար, որ ստիպուած է խելօք նստիլ, տեղէն չշարժիլ: Ի վերջոյ կը խնդրէ, որ թոյլ տրուի քիչ մը երերտալ, տեղ փոխել:

— Լաւ, շարժէ ինչպէս որ կ՚ուզես, աղջիկս, կ՚ըսէ Կէօթէ:

Հոփ, Պեթինա կը ցատկէ Կէօթէի վրայ ու կը փաթթուի վզին: Մեծ բանաստեղծը, շուարած, կը դրկէ զայն, բազուկներուն մէջ կը պահէ ժամանակ մը: Պեթինա կը քնանայ իր Աստուծոյն կուրծքին վրայ: Ռոմէն Ռոլան կը գրէ թէ քուն մը չէր այդ, այլ նուաղում մը, ազդեցութեանը տակ ուժեղ յուզումի մը, որ կը սեղմէր աղջկան մատղաշ կուրծքը:

Պեթինա կը մեկնէր Վայմարի պալատէն՝ ձեռքը մատանի մը: Ինչ ուրախութիւն, ամուսնացած կը կարծէր ինքզինք մեծ բանաստեղծին հետ:

Այնուհետեւ չարունակաբար թղթակցեցաւ Կէօթէի հետ,— քիչ կը պատասխանէր Կէօթէ, բայց կը փափաքէր որ Պեթինա գրէր՝ ներշնչումի նիւթ տալու համար իրեն: Ու Պեթինա կը գրէր, հեղեղի պէս: Քիչ են եղած իրենց տեսակցութիւնները, — Կէօթէ հասած էր այն տարիքին, որ չէր կրնար խոստանալ աւելին: Այսուհանդերձ սեռային չկշտացող ախորժակ մը ունէր,— օր մը, երբ Պեթինա եւ Կէօթէ առանձնացած են նորէն, մեծ բանաստեղծը այլեւս կը մոռնայ ամէն պայման կամ արգելք, կը քակէ աղջկան լանջակալը, ուրկէ դուրս կը ցայտեն ստինքները սունկի պէս: Ու «Վէրթէրի» հեղինակը կը ծռի աղբիւրին առջեւ ծարաւի ճամբորդին պէս, կը խմէ՛, կը խմէ՛: Պատմութիւնը ուրիշ բան չի գրեր այլեւս:

Անկէ վերջ խզում: Կ՚ըսեն թէ Կէօթէ չուզեց շարունակել այդ կապը, շատ քիչ կը պատասխանէր իր պզտիկ սիրականին, որովհետեւ այդ օրերուն Պեթինա ծանօթացեր էր Պէթհովէնի հետ, եւ հիացած անոր ալ հանճարին վրայ, կ՚ուզէր ծիածան մը ըլլալ այդ երկու ողիմպեան ճակատներուն միջեւ՝ միացնելու համար զանոնք: Կէօթէի հաճելի չթուեցաւ որ Պեթինա նոյն հիացումով մօտենայ Պէթհովէնի:

Ի վերջոյ Պեթինա, այլեւս հասունցած, ամուսնացաւ Աշիմ տ՚Առնիմի հետ: Քանի մը տարի վերջ, միջադէպ մը վերջնապէս փակեց յարաբերութեան ամէն ճամբայ Կէօթէի տան հետ: Այցելութեան մը ընթացքին, Պեթինա ծաղրեց նկարիչ մը, որ կը վայելէր Կէօթէի տան պաշտպանութիւնը: Կէօթէի կինը վազեց Պեթինայի վրայ, հին վրէժ մը լուծելու համար՝ առաւ փշրեց անոր ակնոցները: Պեթինա, կատղած, «երշիկ» անուանեց տիկին Կէօթէն: Մեծ բանաստեղծը, ուրախ այս միջադէպէն, փակեց իր տանը դուռը: Այլեւս երբեք չպատասխանեց պզտիկ սիրականին նամակներուն: Պէտք է աւելցնել, որ ոչ Կէօթէն կը ներշնչուէր այլեւս Պեթինայով, ոչ ալ Պեթինա կը զգար նոյն սքանչացումը,— Կէօթէ վերջին տարիներուն դարձած էր դասական, աւելի ողիմպեան, պաղ ինչպէս մարմարը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (61)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

...ճակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

...որդի մը վրայ.«Թագաւորը ամ... ...ազգին երեսին վրայ փռուած էր ...կար ժամանակ կրակով կը հար...էր զայն. այժմ կրակելու կարգը ...ն եկած է»: Չորրորդին վրայ.«Օ... , օրէ՛նք»: Այս պատերուն մէջն ...ր Քոնվանսիոնը կը դատէր Լուի ...:

...իլըրիի մէջ, ուր Քոնվանսիոնը , ...ւ 1793ի Մարտ 10էն, իր նիստե... գումարէր եւ որ կը կոչուէր ...ային Պալատ», կեդրոնական ...ճը բռնած էր այն բոլոր տարա...ինը, որ կ՚երկարէր Օրլօժի տա...րէն, կոչուած Մեքենաներու տա...՝ մինչեւ Մարսան տաղաւարը՝ ...ծ Ազատութեան տաղաւար : ... տաղաւարը կը կոչուէր Հաւա...թեան տաղաւար: Ժան Բիւլանի ... հոյակապ սանդուղները կը ...ն դէպի նիստերու դահլիճը:

Առաջին յարկը յատկացուած էր ժողովին, իսկ անոր ներքնայարկը կը ձեւացնէր տեսակ մը երկար սրահ՝ խճողուած խաչաձեւ տնկուած հրացաններով եւ անկողիններով: Այնտեղ կը բանակէին ամէն տեսակ զէնքի պատկանող զինուորներ, որոնք կը հսկէին Քոնվանսիոնի վրայ: Ժողովը ունէր պատուակալ պահակախումբ մը, որ կը կոչուէր, «Քոնվանսիոնի Կրենատիէներ»:

Երիզաձեւ եռագոյն վարագոյր մը իրարմէ կը բաժնէր դղեակը՝ ուր կը գտնուէր ժողովը եւ պարտէզը՝ ուր կ՚երթեւեկէր ժողովուրդը:

Գ.

Շարունակենք քիչ մը նիստի դահլիճին նկարագիրը եւ վերջացնենք: Սարսափի այս վայրին մէջ ամէն ինչ հաւասարապէս հետաքրքրական էր:

Ներս մտած ատեն՝ ինչ որ ամէնէն առաջ աչքի կը զարնէր, ազատութեան այն վիթխարի արձանն էր, որ զետեղուած էր երկու լայն պատուհաններուն մէջտեղը:

Քառասուն երկու մեթր երկարութիւն, տասը մեթր լայնութիւն եւ տասնը մէկ մեթր բարձրութիւն— ահա չափերը այն շէնութեան, որ նախ եղած էր արքայական թատրոն, բայց յետոյ դարձաւ յեղափոխութեան թատրոն. Վիկարանիի՝ պալատական սատանիկներու համար շինուած այդ վայելչագեղ եւ սքանչելի դահլիճը բոլորովին անհետացած էր այդ հաստ տախտակամածին տակ, որ 93ին ահագին ժողովին ամբողջ ծանրութիւնը իր վրայ առած էր: Այս տախտակամածը, որուն վրայ յենած կը բարձրանային ժողովրդական ամպիոնները, իբրեւ միակ յենարան ունէր միայն սիւն մը, որ միապաղաղ կտորէ շինուած էր եւ կը բռնէր տասը մեթր տարածութիւն: Շատ քիչ սիւնաշարերու վիճակուած է այսպիսի ծանր աշխատանք, ինչպէս այս սիւնին. տարիներու ընթացքին մէջ իր վրայ կրած է ան յեղափոխութեան ամբողջ թափը. կրած է ան եւ ծափահարութիւն, եւ խօլ ոգեւորութիւն, եւ հայհոյանք, եւ աղմուկ եւ ժխոր. բարկութիւններու անհուն քաոս մը, կիրքերու անզուսպ արտայայտութիւն: Եւ ան մնաց անընկճելի. Քոնվանսիոնէն յետոյ ան տեսաւ Հիներու խորհուրդը: Պրիւմէրի 18ը զայն տապալեց: Այն ժամանակ ճարտարապետ Պերսիէ փայտէ սիւնը փոխանակեց մարմարիոնով, որ սակայն աւելի քիչ կեանք ունեցաւ:

Ճարտարապետներու յղացումները երբեմն շատ տարօրինակ կ՚ըլլան: Այսպէս՝ Ռիվօլի փողոցի ճարտարապետը իբրեւ ծրագիր ընդունած է Թնդանօթի ռումբին գծած շառաւիղը, Կարլսրուէի ճարտարապետը՝ սովորական հովահար. իսկ այն ճարտարապետը, որ շինած էր այս դահլիճը, ուր 1793 Մարտ 10էն սկսեալ Քոնվանսիոնը իր նիստերը կը գումարէր, իբրեւ ծրագիր ընդունած էր պահարանի հսկայական մէկ արկղը, երկայն, բարձր եւ հարթ: Անոր զուգահեռական կողերէն մէկուն վրայ կը բացուէր ընդարձակ կիսաշրջանակ մը. ասիկա ներկայացուցիչներու աթոռներուն ամփիթատրոնն էր՝ առանց սեղաններու կամ գրակալներու: Կարան-Գուլօնը, որ շատ կը գրէր, սովորաբար կը գրէր ծունկի վրայ: Աթոռաշարերուն առջեւ՝ ամպիոնը, ամպիոնին առջեւ՝ Լըպէլըթիէ-Սէն-Ֆարժոյի կիսարձանը, ամպիոնին ետեւ՝ նախագահական աթոռը:

Կիսարձանին գլուխը քիչ մը վեր կը բարձրանար ամպիոնի ծայրէն, որ ետքը պատճառ եղաւ անկէ վերցուելուն:

Ամփիթատրոնը կը բաղկանար տասնը ինը կիսաշրջան նստարաններէ՝ կարգով հետզհետէ բարձրանալով իրարու ետեւ շարուած. այդ շարքերուն ծայրերը կ՚երկարէին մինչեւ ամփիթատրոնին երկու անկիւնները:

Բեմին մէկ կողմը, սեւ փայտեայ շրջանակի մէջ, պատէն կախուած էր ինը ոտք բարձրութիւն ունեցող յայտարարութիւնը, որուն երկու երեսներուն վրայ իրարմէ բաժնուած տեսակ մը արքայի գաւազանով կ՚երեւար. «Մարդու իրաւունքներու հրատարակումը»: Միւս կողմի մասը ազատ մնացած էր, բայց յետոյ այն տեղ կախեցին ուրիշ նոյնանման շըրջանակ մը, որ իր մէջ կը պարունակէր «Բ. տարւոյ Սահմանադրութիւնը», որուն երկու երեսները իրարմէ այս անգամ բաժնուած էին սուրով: Ամպիոնին վերեւը, ճառախօսի գլխուն վրայ, կը ծածանէին երեք լայնարձակ եռագոյն դրօշակներ, որոնք դուրս ցցուած էին ներս մտած խորշաւանդակէ մը, բաժնուած երկու մասերու, որոնք միշտ լեցուած կ՚ըլլային ամբոխով: Այդ դրօշակները կախուած էին գրեթէ հորիզոնական գիծով եւ յենած բեմի մը վրայ, ուր կը կարդացուէր «Օրէնք» բառը: Այս բեմին տակը, իբրեւ ազատ խօսքի պահապան զինուոր, կը բարձրանար հռոմէական գաւազանախուրձ մը, նշան տիրապետութեան, բարձր ինչպէս սիւն մը: Հոյակապ արձանները, երեսնին դէպի ներկայացուցիչները դարձուցած, ուղղաձիգ կանգնած էին պատերուն դէմ: Նախագահին աջ կողմը կը բարձրանար Լիքուրկոս, իսկ ձախը՝ Սոլոն: Լեռնականներուն վրայ բազմած էր Պղատոն:

(Շար.)

հաջակել տալով կցումը (ինչպէս ըրին Թուրքերը՝ Սանճաքին մէջ...)։ Այդ պարագային Լեհաստան պիտի հարկադրուի հրաժարիլ իր իրաւունքներէն եւ կամ արշաւել։ Այն ատեն Գերմանիա պիտի գանգատի թէ Լեհաստան յարձակում կատարած է եւ պիտի միջամտէ ։

Խորհ. ռազմափորձ Պալթեան սահմաններուն վրայ

Խորհրդային ապայակոյտի պաշտօնական մէկ զեկոյցը կ՛ըսէ թէ կարմիր բանակի աշնանային ռազմափորձերը այս տարի տեղի պիտի ունենան Լէնինկրատի շրջանին մէջ, այսինքն՝ պալթեան պետութեանց սահմաններուն վրայ։

Ուրիշ տարիներ այս փորձերը կատարուած են աւելի հարաւային կողմը՝ լեհական սահմանի մօտ։ Այս անգամ պալթեան սահմանները ընտրած է ապայակոյտը քաղաքական նկատումներով, որովհետեւ այս շրջանը միակն է որ անգլօ-ֆրանսական երաշխիքի տակ չէ առնուած ցարդ։ Զեկոյցը կ՛ըսէ թէ ռազմափորձը զօրաշարժ չի նշանակեր ։

Պաշարումը կը շարունակուի Թիէնցինի

Մինչ Թոքիոյի մէջ ճափոնական եւ անգլիական պատուիրակները կը բանակցին, Թիէնցինի մէջ զինուորական իշխանութիւնները խստացուցած են պաշարումը՝ անգլիական եւ ֆրանսական թաղամասերու մէջ։ Ոչ ոքի թոյլ կը տրուի այս թաղամասերը ելեւմուտ ընել։ Ուտելիքի խնդիրը շատ սուր հանգամանքստացած է։

Ճափոնի ներկայացուցիչը, պաշարումը խստացնելու առթիւ, հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրաւ.— « Մեր վճռականութիւնը փոխուած չէ։ Դատն փորձերէ ետք եկած ենք այն եզրակացութեան թէ անգլիական դիւանագիտութիւնը խարդախ է։ Մենք կրնանք պաշարումը խստացնել, բայց թուլցնել՝ երբեք ։

Ճափոնական պաշարում սկսաւ նաեւ Ֆուչէուի եւ Ցէնչէուի նաւահանգիստներուն մէջ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ առեւտրական բանակցութիւնները կը շարունակուին Մոսկուայի մէջ։ Գերմանական դեսպանը լիազօրութիւն ստացաւ իր կառավարութենէն։ Այս առթիւ թերթերը նորէն կը գրեն թէ Գերմանիա տրամադիր է երկու միլիառ մարքի վարկ մը բանալու հինգ տարուան համար։ Խ. Միութիւնը ճարտարագործական արտադրութիւններ պիտի դնէ, իսկ Գերմանիա՝ նախանիւթեր ։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ Թէլավիվի մօտ 11 Արաբներ սպաննուեցան եւ հինգ Արաբներ ծանրապէս վիրաւորուեցան Յունիս 29ին։ Տեղին զինուորական հրամանատարը արգիլեց երթեւեկը դէպի Թէլ Ավիվ։ Ուրբաթ օր ալ ռումբ մը պայթեցաւ Երուսաղէմի կեդրոնին մէջ, վիրաւորելով 15 Արաբներ։ Կը կարծուի թէ դաւադիրները մոլեռանդ Հրեաներ են։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ պատրիարք ընտրուեցաւ Մոլտավիոյ առաջնորդը, Նիկոդիմոս արք. յաջորդելով Քրիսթէա պատրիարք – վարչապետին, որ մեռաւ քանի մէջ։ Նոր պատրիարքը 73 տարեկան է եւ հեղինակ շարք մը աստուածաբանական գիրքերու ։

ՀԻՆԳ ԻՐԼԱՆՏԱՑԻ ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐ 20ական տարի բանտարկութեան դատապարտուեցան Լոնտոնի մէջ, իբրեւ մեղսակից վերջերս պատահած պայթումներու։ Ամբաստանեալներէն մէկը, որ անցեալ տարի Տըպլին գացած էր ռումբերու գործածութեան դաս առնելու համար, բացագանչեց, վճիռը լսելէ վերջը.— «Քրիստոնէական պարտականութիւն է կռուիլ բռնակալութեան դէմ եւ ծառայել իր հայրենիքին »։

ՊԵԼԺԻՈՅ ՄԷՋ երեւան հանուած լրտեսական գործը աւելի ծանր հանգամանք ունի քան կ՛ենթադրուէր։ Ամբաստանեալներէն տեղակալ Տոմպրէ խոստովանեցաւ եղած մեղադրանքներուն մէկ մասը, ընդունելով թէ 1937էն ի վեր զինուորական գաղտնի փաստաթուղթեր ճարած է գերմանական գործակալին, փոխան մեծ գումարներու։ Տեղակալին սիրուհին կարգ մը յայտնութիւններ ըրած էր, այնպէս որ ամբաստանեալը այլեւս չկրցաւ ուրանալ։ Թերթերը կը գրեն թէ ոչ միայն լրտեսութիւն կատարուած էր, այլ եւ դաւ մը սարքուած՝ պետութեան ապահովութեան դէմ։ Զօրաշարժի պարագային, դաւադիրները ըմբոստութիւն պիտի յարուցանէին պահեստի բանակին մէջ։— Երեսփ. ժողովը քուէարկեց կառավարութեան առաջարկած օրինագիծը, որ ծանր պատիժներ կը սահմանէ օտար քարոզութեանց դէմ ։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ կառավարութիւնը նոր օրինագիծ մը քուէարկեց, որով կ՛երկարաձգուի նախագահ Ռուզվէլթի լիազօրութիւնը տոլարին գինը արժեզրկելու եւ արծաթ գնելու մասին։ Նախապէս մերժուած էր այս երկարաձգումը, բայց միջին բանաձեւ մը գտնուեցաւ ։

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ կռիւները կը շարունակուին Մոնկոլիոյ եւ Մանչուրիոյ սահմանագլուխին վրայ։ Ճափոնական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ խորհրդային օդանաւերը հեղձուցիչ կազեր արձակած են։ Զեկոյցը կ՛աւելցնէ թէ մայիս 20–էն 27 յունիս 560 խորհրդային օդանաւեր մասնակցած են կռիւներուն, իր 253ը վար ձգուած են, իսկ 38ը խորտակուած՝ կայաններու մէջ, եւ թէ Ճափոնցիները միայն 9 օդանաւ կորսնցուցած են։

ՓՕԼԱ ՆԷԿՐԻ, շարժանկարի աշխարհահռչակ դերասանուհին, դատ բացաւ ֆրանսական շաբաթաթերթի մը դէմ, մէկ միլիոն ֆրանք հատուցում պահանջելով։ Թերթը գրած էր թէ Փօլա Նէկրի մաս կը կազմէր Հիթլէրի մտերիմ շրջանակին եւ վերջերս կեդրոնացման բանակատեղի մը փոխադրուեցաւ ։

ՍՊԱՆԻՈՅ մէջ գործող իտալական կամաւորներու վերջին կարաւանը՝ 5000 հոգի, հասած է Իտալիա։ Կոմս Չիանօ, Իտալիոյ արտաքին նախարարը, Սպանիա պիտի երթայ յուլիս 10ին, տեսակցելու համար Զօր. Ֆրանքոյի հետ։

ՆԻՒ ԵՈՐՔԷՆ Փարիզ հասաւ, 48 ժամէն, ամերիկեան օդանաւ մը, «Տիքսի Քլիփըր», 18 ճամբորդներով։ Ուղեւորներէն մէկը 675 տոլար վճարած էր 1931ին 125,600 ֆրանք), եւ հազիւ Փարիզ հասած, Նիւ Եորք կանչուեցաւ անխողղաբար ։

ՅՈՒԼԻՍ 14Ի ՏՕՆԻՆ այս տարի պիտի մասնակցին անգլիացի զինուորներ ալ, յեղափոխութեան 150ամեակին առթիւ։ Շան զ՛Էլիզէի պողոտան եւ Էթուալի հրապարակը պիտի զարդարուին նաեւ անգլիական դրօշներով։ Զօրահանդէսին պիտի մասնակցին 10,000 զինուորներ, օտար ռազմիկներու հետ։

ԱՐՏԱՔՍՈՒՄԻ դատապարտուեցաւ գերմանական քարոզութեանց գործակալ մը, հաստատուած ըլլալով թէ Ֆրանսայի շահերուն դէմ կը գործէր քանի մը շաբաթէ ի վեր ։

Ամենուն ուշադրութեան

ՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ Միութեան Փարիզի Մասնաճիւղի կողմէ կազմակերպուած մշակոյթի տարեկան վիճակախաղը հանդիսաւորապէս տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ 8 Յուլիս, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, Բարեգործականի Տան մէջ, 8 Ռիւ Պոսիւէ (մեթրօ Փուասոնիէռ) հաճելի ժամանցով։ Հիւրամեծարութիւն տեղի պիտի ունենայ։ Մուտքը ազատ է։

Կ'ուզուին գործաւորներ եւ գործաւորուհիներ

Ստանձնած ենք ֆրանսական բանակի զինուորներու համար համազգեստներ կարելու գործը։ Տեւական աշխատանք, լաւ վճարում։ Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ ամէն օր, հայ մարտիկներու միութեան գրասենեակը, 9, rue Thénard, Paris (5), մեթրօ Սէն Միշէլ։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSARIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ	ՆՌԱՄՍԵԱՑ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 4 ՅՈՒԼԻՍ
MARDI 4 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4083

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՎՃՌԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹ ՄԸ

Կարելի էր այսպէս կոչել ամէն մէկ շաբաթ որ կը սկսի, վերջին ամիսներու ընթացքին :

Բայց, գոնէ երկու տեսակէտով խիստ աւելի վճռական շաբաթը կրնայ համարուիլ այն որ կը սկսի :

Առաջին՝ ընդհանուր կարծիքն այն է թէ այս շաբթու վերջնական ելքի մը պիտի յանգին անգլեւխորհրդային բանակցութիւնները :

Արդարեւ, որոշ լաւատեսութիւն կը տիրէ անգլիական նոր ծրագրին յանձնումէն ի վեր։ Սթալին եւ Մոլոթով երկարօրէն քննած են զայն, եւ կը թուի թէ եղած զիջումները բաւական պիտի համարուին, մանաւանդ որ Փարիզ մասնաւորապէս կը ճնշէ :

Երկրորդ՝ Տանցիկի խնդիրը հասած է իր ամէնէն վտանգաւոր հրջանին։ Այն աստիճան որ, Լոնտոն հարկ դատեց կրկին եւ կրկին ազդարարել թէ պիտի կատարէ իր յանձնառութիւնները, եթէ Տանցիկի կարգուսարքը խանգարուի բռնութեամբ եւ Լեհաստան հարկադրուի զէնքի դիմել։ Փարիզ ալ իր կարգին ազդարարութիւն մը ուղղեց արտաքին նախարարին միջոցաւ, որ յատկապէս իր մօտ հրաւիրած էր գերմանական դեսպանը, այս առթիւ։

Միւս կողմէ, նախարարական խորհուրդը շաբաթ օր կարգ մը բացառիկ միջոցներ եւս ձեռք առաւ, դրամական թէ զինուորական, զօրացնելու համար ազգ. պաշտպանութիւնը։ Թերթերը ի հարկէ չեն կրնար մանրամասնութիւններ հրատարակել, հաղորդելով միայն սպարապետին վերադարձը Փարիզ :

Ի՞նչ անցաւ մէկ շաբթէն միւսը, արդարացնելու համար այս համատարած մտահոգութիւնը :

Ամէնէն նշանակալից դէպքը այն է որ, Պերլին այլեւս աջ-ձախ չի նայիր, եւ ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած է Տանցիկի վրայ :

Այսպէս, Գերմանիայէն մարտական խումբեր կ'երթան Տանցիկ, հազարներով եւ ոչ թէ հարիւրներով, իբրեւ «շրջիկ»։ Անոնք արդէն բռնած են քաղաքին կեդրոնական դիրքերը, զօրանոց, հիւրանոց թէ անթելի կայան կամ հաղորդակցութեանց միջոցներ։ Միեւնոյն ատեն զէնք եւ ռազմանիւթ կը փոխադրեն, կազմ եւ պատրաստ գտնուելու համար։ Յետոյ, ոչ միայն թերթերը, այլ եւ պատասխանատու անձեր բարձրաձայն կը հռչակեն թէ «Տանցիկի վերադարձը վճռուած է եւ թէ Առաջնորդը ինք պիտի որոշէ թուականը»։

Մէկ խօսքով, արտակարգ իրարանցում եւ տեսակ մը մարտահրաւէր, որ կրնայ աղէտի մը յանգիլ, եթէ, վերջին պահուն, կարելի չըլլայ կասեցնել։

Այդ նպատակին կը ձգտին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի վերջին ազդարարութիւնները :

Մինչեւ այսօր ալ, Պերլինի եւ Հռոմի մէջ շատ քիչերը կը հաւատան թէ Անգլիա խսկապէս պիտի միջամտէ։ Աւստրիոյ, Չեխոսլովաքիոյ եւ Ալպանիոյ դէպքերը տեսակ մը ինքնավստահութիւն ներշնչած են երկու դիկտատուրաներուն, որոնք ամէն բանէ առաջ կը հաւատան մէկ իմաստութեան, — կատարուած իրողութեան առջեւ դնել աշխարհը։ Եւ զարմանալի չէ որ այս առթիւ խտալական թերթ մը կը յիշեցնէ Սանճաքի խնդիրը։ (Արդարեւ, Անգարա դաշնագրին ստորագրութենէն մէկ շաբաթ առաջ հանդիսաւորապէս ջնջած էր Թուրքիոյ եւ Սանճաքին սահմանները)։

Անշուշտ թէ Պերլինի եւ թէ Հռոմի մէջ գիտեն թէ շատ բան փոխուած է Աւստրիոյ, Չեխոսլովաքիոյ եւ Ալպանիոյ գրաւումներէն ի վեր։

Այդ արշաւանքներէն վերջն էր որ Անգլիա փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիր մը կնքեց Լեհաստանի հետ, իր երաշխաւորութեան տակ առաւ Ռումանիան եւ Յունաստանը, եւ պարտաւորիչ զինուորութիւն հաստատեց։ Դարձեալ, նոյն դէպքերուն հետեւանքով էր որ, փոխադարձ օգնութեան յայտարարութիւն մը ստորագրեց Անգարայի հետ, որուն միացաւ նաեւ Փարիզ, ինչպէս միւս պարագաներուն մէջ։ Ու վերջապէս, ահա շաբաթներէ ի վեր բանակցութիւններ կը կատարուին Լոնտոնի, Մոսկուայի եւ Փարիզի միջեւ, Խ. Միութիւնն ալ երաշխաւորութեանց քաղաքականութեան կապելու համար :

Եւ սակայն, երկու դիկտատուրաները ամուր կառչած կը մնան նոր ազդանշանին, «կենսական տարածութիւն»։ Կը թուի թէ Անգլիոյ նախարարներուն ողոքիչ խօսքերը կամ ազդարարութիւնները տակաւին ազդեցութիւն չեն գործած Պերլինի եւ Հռոմի մէջ, որոնց մամուլը պարզապէս կը հեգնէ զանոնք, իբրեւ «կեղծաւորութիւն եւ սնամէջ սպառնալիք»։

Ուրեմն, ուրիշ ի՞նչ միջոցներ պիտի փորձուին, համոզելու համար թէ Անգլիա իսկապէս պիտի գործէ, նժարին մէջ նետելով իր ամբողջ ուժը :

Այս հարցումին պատասխանը բաւական կը դիւրանայ, եթէ այս շաբթու, վերջապէս, ստորագրուի անգլեւխորհրդային դաշնագիրը :

Այն ատեն խաղաղութեան ճակատը աստիճան մը եւս զօրացած կ'ըլլայ, եւ թերեւս Պերլին հարկադրուի յետաձգել Տանցիկի կցումը։ Կ'ըսենք՝ «թերեւս», որովհետեւ բոլոր երեւոյթները կը հաստատեն թէ Գերմանիոյ համար արժանապատուութեան հարց է դարձեր Տանցիկի խնդիրը,— տեսակ մը Սանճաք :

Միւս կողմէ, երկու դիկտատուրաները լրջօրէն կ'ըմբռնեն թէ ժամանակը իրենց դէմ կ'երթայ։ Որքան ուշանան, այնքան կը դժուարանայ իրենց դիրքը, քանի որ զինարշաւը կը շարունակուի շոգեպինդ, ահաւոր համեմատութիւններ ստանալով :

Ուրեմն պատերա՞զմ։ Ոչ տակաւին։ Բոլորովին փակուած չեն դուռները, եւ եթէ դէպքերը չգահավիժին, անկարելի չէ որ Լոնտոն ի վերջոյ հաւանի անուշի կապել նաեւ Տանցիկի խնդիրը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԱՆԳԼԻՈՅ ՆՈՐ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

«ՊԻՏԻ ԿԱՏԱՐԵՆՔ ՄԵՐ ՅԱՆՁՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐՆ ԱԼ ԿՈՉ ՄԸ Կ'ՈՒՂՂԷ

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը շաբաթ օր ունկնդրութեան ընդունելով Վարշաւայի ֆրանսական դեսպանը, լրացուցիչ տեղեկութիւններ քաղեց Տանցիկի կացութեան եւ Լեհաստանի մտահոգութեանց մասին։ Յետոյ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետին հետ եւ կացութիւնը շատ ծանրակշիռ համարելով, իր մօտ հրաւիրեց գերմանական դեսպանը, պարզելու համար Ֆրանսայի դիրքը։ Նախարարը հանդիսաւորապէս յայտարարեց թէ Ֆրանսա վճռած է ամէն գնով պաշտպանել Լեհաստանը, եթէ յարձակում կատարուի։ Նախարարը յետոյ տեսակցութիւն մը ունեցաւ անգլիական դեսպանին հետ, խորհրդակցելով կացութեան մասին։

Պ. Ժոռժ Պոնէ գերմանական դեսպանին յիշեցուց 1938 դեկտեմբեր 6ի ֆրանքեւգերման յայտարարութեան տրամադրութիւնները եւ ցաւով դիտել տուաւ թէ Տանցիկի մէջ պատահած դէպքերը եւ զինուորական շարժումները անոր սահմանին վրայ կրնան տեղի տալ միջազգային դժուարութեանց, հետեւաբար կը պահանջեն փոխադարձ խորհրդակցութիւն մը։ Այս առթիւ բացէ ի բաց պարզեց Ֆրանսայի դիրքը, որ կատարելապէս համաձայն է Անգլիոյ դիրքին։ Ուրիշ խօսքով, նորէն ազդարարեց թէ Ֆրանսա եւ Անգլիա պիտի յարգեն իրենց մարտ 31ի յանձնառութիւնները։ «Եթէ պատահի որ եւ է գործողութիւն որ կը սպառնայ Լեհաստանի անկախութեան եւ լեհական կառավարութիւնը կենսական համարի դիմադրել իր ազգային ուժերով», անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները իրենց կարելի օգնութիւնը պիտի ընծայեն, ինչպէս յայտարարած են արդէն։ Ուրեմն, Գերմանիա անգամ մը եւս պաշտօնապէս իմացած կ'ըլլայ երկու կառավարութեանց դիրքը :

Նոյն օրը նախարարական խորհուրդը նիստ գումարելով, որոշեց Ալպեան շրջանէն ետ կանչել սպարապետը, Զօր. Կամլէն, որ քննական պտոյտ մը պիտի կատարէր Քորսիքայի մէջ։ Այդ պտոյտը չեղեալ համարուեցաւ, նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը : Զօրավարը Փարիզ հասաւ կիրակի օր եւ անմիջապէս պատերազմական նախարարութիւն երթալով, մէկ ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Տալատիէի հետ։ Սպայակոյտին խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին, համաձայն օրուան պահանջներուն։ Թէեւ զրոյց կը շրջէր թէ նոր զօրադասեր դրօշի տակ պիտի առնուին, բայց անմիջապէս հերքուեցաւ։ Կառավարութիւնը բոլոր անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առած ըլլալով, պէտք չի տեսներ կիսկատար միջոցներու։ Եթէ հարկ ըլլայ, նոր միջոցներ ձեռք պիտի առնուին շատ աւելի լայն տարողութեամբ։

Նախարարական խորհուրդը նոյն օրը որոշեց նոր վարկեր սահմանել ազգ. պաշտպանութեան, երկու գլուխներով,— 1994 միլիոն եւ 4406 միլիոն։ Միեւնոյն ատեն որոշեց ընդլայնել նահանգապետներուն իրաւասութիւնները, որպէսզի անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնեն ոստիկանութեան հետ, անմիջապէս պատժելու համար ոճիրները, օրինազանցութիւնները։ Ամէն նահանգապետ օգտուելով այս նոր իրաւասութիւններէն, պարտաւոր է իր տնօրինութիւնները հաղորդել ընդհ. դատախազին, մինչեւ երեք օր :

ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՅՆ ԴԱՐՁԵԱԼ ԿԸ ՅԻՇԵՑՆԷ

Տանցիկի կացութեան առթիւ, Անգլիոյ թագաւորը եւ վարչապետը նոր ազդարարութիւններ ուղղեցին կիրակի գիշեր, որպէսզի Գերմանիա համոզուի թէ պիտի գործեն, եթէ յարձակում կատարուի։ Թագաւորին պատգամը եւ վարչապետին ճառը կը լսուէին անթելի կայաններէն :

Պ. Չէյմպըրլէն նախ կարդաց թագաւորին պատգամը։ Այս ընթերցումէն քանի մը ժամ առաջ, թագաւորը աչքէ անցուցած էր 20,000 զինուորներ։ Թագաւորը իր գոհունակութիւնը յայտնելով նոր կամաւորներուն համար որոնք անմիջապէս պատասխանած էին զօրակոչին, ինչպէս եւ պահեստի եւ երկրապահ զինուորներուն, կը յայտարարէր.— «Գիտէք որ մեր բոլոր պատրաստութեանց նպատակն է ոչ թէ պատերազմ յարուցանել, այլ պահպանել խաղաղութիւնը։ Մենք տակաւին կը յուսանք թէ ազգերը պիտի կրնան ապրիլ բարեկամութեամբ եւ ներդաշնակութեամբ։ Սակայն, միեւնոյն ատեն, մենք վճռած ենք զանց չառնել որ եւ է բան, պահպանելու համար երկրին ապահովութիւնը»։

Իսկ Չէյմպըրլէն իր կարգին յայտարարեց.

— «Կ'ապրինք տագնապալի եւ վտանգաւոր ժամանակի մը մէջ։ Մենք խաղաղասէր ազգ մըն ենք եւ չենք ուզեր կռուիլ ո եւ է մէկուն հետ։ Բայց թող ոչ ոք մտքէն անցընէ թէ պատրաստ չենք մեր ամբողջ ուժը նժարին մէջ դնելու, եթէ պէտք ըլլայ, դիմադրելու համար նախայարձակման մը, ան ուղղուած ըլլայ մեզի դէմ թէ անոնց դէմ որոնց անկախութիւնը պաշտպանելու խոստում տուած ենք։ Այսօրուան զօրահանդէսը նորութիւն մը կը կազմէ մեր պատմութեան մէջ։ Արդի պատերազմը աւելի երկար կը տեւէ քան առաջ, երբ ընդհարում մը կը սահմանափակուէր զինեալ ուժերուն։ Այսօր քաղաքային ժողովուրդը կը գտնուի առաջին գծին վրայ եւ իւրաքանչիւր քաղաքացիի պարտականութիւնն է օգնել իր երկրին պաշտպանութեան : Ասոր համար է որ ձեզմէ կը խնդրուի որոշել թէ ինչ կրնաք ընել եւ ինչ դեր կրնաք ստանձնել ազգային ծառայութեան մէջ։ Դուք պատասխանեցիք,— եւ քանի մը ամսուան ընթացքին երկիրը տրամադրեց 1,250,000 կամաւոր, մեր պաշտպանողական ուժերուն համար։ Կամաւորներուն ցոյց տուած ոգին վեր է ամէն գովեստէ։ Ամէն օր յառաջ կ'երթայ մեր քաղաքային պաշտպանութիւնը։ Ձեր կատարած գործը մեծապէս կ'աւելցնէ մեր վստահութիւնը՝ հանդարտութեամբ դիտելու համար ապագան»։

*** Զօրահանդէսին կը մասնակցէին նաեւ 2000 Անգլուհիներ, իրենց յա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՍԱՆՃԱՔԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ԼՈՒԾՈՒԵՑԱՒ ԵՒ ԿՑՈՒՄԸ ՍԿՍԱՒ

Անգարայէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն (յուլիս 1).—

Անտիոքէն կը տեղեկացնեն թէ Հաթայի խորհրդարանը գումարեց վերջին յիշատակելի նիստ մը, ուր բազմաթիւ ճառախօսներ պանծացուցին Հաթայի վերադարձը Թուրքիոյ :

Յետոյ Ալեքսանտրէթի շուկային եւ հանրային վայրերուն մէջ զետեղուած բարձրախօսներով յայտարարուեցաւ Հաթայի խորհրդարանին լուծումը, որով նաեւ վերջ գտաւ Հաթայի կարճատեւ անկախութիւնը եւ անցաւ պատմութեան :

Ֆրանսական զօրքը սկսաւ աստիճանաբար պարպել Հաթայը։ Պարպումը պիտի աւարտի Յուլիս 22ին։ Յուլիս 23ը նշանակուած է պաշտօնապէս ազգ. տօնի օր, երբ կ'աւարտի Սանճաքին կցումը Թուրքիոյ :

Սանճախը շատոնց միացած էր...

Սանճաքին նախագահը, Թայֆուր Սէօքմէն հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— Այսօրուան կացութիւնը արդէն մեր դիւցազն բանակին անցեալ տարի Յուլիս 5ին Հաթայ մուտքով գործնապէս իրականացած էր։ Ես օգոստոս 24ին Հաթայ ղրկուած էի իբր հայրենակից եւ միւս ընկերներուս պէս՝ մեր ազգ. դատին յաջողութեան համար աշխատելու նպատակով։ Յարգելի հայրենակիցներուս իմ խոնարհ անձիս հանդէպ ցոյց տուած համակրութեամբ եւ վստահութեամբ Հաթայի պետութեան նախագահ ընտրուած էի։ Իրականին մէջ Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ ժողովին մէկ անդամն էի եւ Հանրապետական կառավարութեան մէկ պաշտօնեան։ Այսօրուան ուրախ արդիւնքը ձեռք բերուեցաւ մեր յաւերժական Պետին՝ Աթաթիւրքին և մեր Ազգ. Պետին՝ դիւցազն Ինէօնիւի բարձր հանճարին եւ ուղեգիծներուն շնորհիւ։ Այս յաջողութեան իրականացման ազդակները հանդիսացան թուրք ազգին անայլայլ հաստատամտութիւնը, Ազգ. Մեծ Ժողովին պատշաճ որոշումները եւ Հանր. կառավարութեան բարձր կամքն ու վերջապէս մեր դիւցազն բանակին անպարտելի ուժն ու գոյութիւնը։ 20 տարուան բաժանում մը դառն երազի մը պէս երեւցաւ եւ այլեւս պատմութեան անցաւ։ Մեծ թուրք հայրենիքին մէկ անբաժանելի կտորը՝ Հաթայ արդէն անկարելի էր որ բաժնուած մնար։ Մեր այսօրուան գոյութեան յաւերժական հիմնադիրը, Մուսթաֆա Քէմալ 1936 ապրիլին Հաթայի՝ ազգ. ուխտին մէջ գտնուած ըլլալուն կամ չըլլալուն մասին իրեն քաշուած հեռագրին՝ Կազի Անթէպի հրամանատար հազարապետ Րէճէպի միջոցով տրուած պատասխանին մէջ, յայտնած էր որ Հաթայ մաս կը կազմէ ազգ. ուխտին։ Եւ այս կերպով այս իրականութիւնը առաջին անգամ ինք աւետած էր։ Յաւերժական պետը 923 Մարտին երբ Ատանա հասաւ, այս ճշմարտութիւնը անգամ մըն ալ հռչակեց ամբողջ աշխարհի եւ ըսաւ որ 40 դարու թուրք բոյնը գերի պիտի չմնայ : Մեծ փրկարարը 936 նոյեմբերի առաջին օրը Ազգ. Մեծ Ժողովի բացման առթիւ խօսած պատմական ճառով՝ Հաթայի խնդիրը Թուրքին ազգային դատը դարձուց։ Յաւերժական պետը ազգ. դատը վայրկեան մը չմոռցաւ, եւ հիւանդ վիճակի մէջ մինչեւ Հաթայի մօտերը գալով մօտէն հետեւեցաւ ազգ. պայքարին։ Ան, իր վերջին շունչով իսկ, Հաթայը մտածեց եւ այս դատը իր միակ յաջորդին, Ինէօնիւի աւանդ ձգելով՝ յաւերժութեան մէջ մտաւ, հանգիստ կերպով»։

Ուիլեըմ Սարոյեան մեր մէջ

Երիտասարդ անգլիագիր գրագէտը, Ուիլեըմ Սարոյեան, շաբաթ օր Փարիզ եկած ըլլալով, Ա. Խտրխեանի ընկերակցութեամբ ներկայ եղաւ Հ. Յ. Դ. «Րաֆֆի» խումբի երեկոյթին։ Թէեւ Ամերիկա ծնած, նեղութիւն չի կրեր հայերէն արտայայտուելու եւ հայերէն ճառ մըն ալ խօսեցաւ։ Մասնաւորապէս կ'ազդուէր հայերէն երգերէն, մեներգ թէ խմբերգ :

Պ. Սարոյեան ամերիկեան ընկերութեան մը հետ պայմանաւորուած ըլլալով, յաջորդ օրն իսկ, կիրակի, մեկնեցաւ Լոնտոն, ուրկէ Ամերիկա պիտի վերադառնայ այսօր, երեքշաբթի։

Երեկոյթին մանրամասնութիւնները յաջորդով։ Այս առթիւ իմացանք թէ արդէն իսկ ձեռնարկուած է Սարոյեանի գործերը թարգմանելու ֆրանսերէնի, իտալերէնի եւ գերմաներէնի։ Երիտասարդ գրագէտը նոր թատերախաղ մը գրած է վերջերս :

Կապոյտ Խաչի առաջին խումբին ժամանումը

»»» . «««

Սէն Ժոռժ տը Տիտոնէն կը հեռագրեն մեզի թէ Կապոյտ Խաչի տարեկան օդափոխութեան առաջին խումբը, որ մեկնած էր շաբաթ գիշեր, կայան հասած է կատարեալ ապահովութեամբ։ Տղաքը, մանչ եւ աղջիկ, բոլորն ալ շատ հանգիստ են :

Սուրիոյ նոր կարգուսարքը

Սուրիոյ մարզպանը հրամանագիր մը հրատարակեց, Սուրիոյ Վարչական վերակազմութեան մասին։Այս հրամանագրին համաձայն, կը հաստատուին երեք «մուհաֆըզութիւններ» (նահանգապետութիւն),— Ալէվիներու երկիր, Ճէպէլը Տրիւզ եւ Ճէզիրէ։ Այս երեք նահանգները պիտի ըլլան ինքնավար, կապուած մնալով հանդերձ սուրիական միութեան։ Անոնց դրօշը պիտի ըլլայ սուրիական պետութեան դրօշը, որուն կարելի է կցել տեղական խորհրդանշան մը։ Կեդրոնական իշխանութիւնը պիտի ներկայացնէ ընդհ. վարիչ մը, որ գերագոյն պետն է վարչութեան եւ կը նշանակուի Սուրիոյ նախագահին կողմէ, ներկայացուելով իւրաքանչիւր շրջանի խորհուրդին կողմէ, գաղտնի քուէարկութեամբ եւ երկու երրորդի մեծամասնութեամբ։ Վարիչին պաշտօնն է ապահովել բարեկարգութիւնը եւ գործադրել օրէնքը։ Ան պիտի նշանակէ բոլոր պաշտօնեաները։ Իւրաքանչիւր շրջան պիտի վայելէ ելմտական կատարեալ ինքնավարութիւն։ Շրջանային խորհուրդը, որ կ'ընտրուի վեց տարուան համար, պիտի բաղկանայ 17 անդամներէ՝ Ալէվիներու երկրին մէջ, 12 անդամէ՝ Ճէպէլը Տրիւզի մէջ։ Այս երկու շրջանները պիտի ունենան նաեւ դատական մասնաւոր կազմակերպութիւն մը, ենթակայ՝ Ֆրանսացի դատաւորներու :

Նոր կարգուսարքը յայտարարուեցաւ անմիջապէս :

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

«ՀԻՒԱՆԴ ՄԱՐԴԸ»

«Առա՞ջ կ'երթան թէ ետ» վերնագրով յօդուածաշարքի մը մէջ, խօսելով Թուրքիոյ տնտեսութեան մասին, կը շեշտէի թէ թրքական ճարտարարուեստը ապագայ չունի, քանի որ հակատնտեսական է, հիմնուած ըլլալով մէկ կողմէ անբնական պայմաններու, միւս կողմէ քաղաքական – տնտեսական նկատումներու վրայ։

Կ'արժէ քիչ մը աւելի խորանալ այս գետնին վրայ, միշտ Թուրքը ունենալով իբրեւ առաջնորդ։ Որովհետեւ, քաղաքականէն աւելի տնտեսական նուաճումներն են որ կը կշռեն ազգի մը ապագայի նժարին մէջ։ Ուզածիդ չափ զինակցութեան հանգոյցներ կապէ, ոեւէ տեւական օգուտ չեն ունենար, եթէ անդին չկան տնտեսական լուրջ յաջողութիւններ։

Պէտք է խոստովանիլ թէ Թուրքիա մեծ խոյանքներ ըրաւ— եւ կ'ընէ տակաւին— քաղաքական մարզին մէջ։ Միաժամանակ յեղաշրջեց իր տնտեսական – ընկերային կեանքը, արձանագրելով յաջողութիւններ որոնք կրնան շլացուցիչ նկատուիլ։

Օրինակ, գրեթէ փոխառութիւն չկնքեց, երբ սահմանադրական վարչաձեւն ալ չկրցաւ խուսափիլ այդ պարտադրանքէն։ Մեր խիղճը պիտի տապկենք, ըսաւ Իսմէթ Լօզանէն վերադարձին, եւ անշեղ հետեւեցաւ այս սկզբունքին, ի դերեւ հանելու համար Լորտ Քըրզընի կողմէ իրեն ուղղուած ագդարարութիւնը.

— Քաղաքական անկախութիւնը առիք, բայց ոչ տնտեսականը։ Ասոր համար պիտի ստիպուիք մեզի դիմել...։

«Տապկուիլ»ն ալ միայն խօսք եղաւ։ Իրականին մէջ պետութիւնը ապրեցաւ շռայլօրէն։ Կը բաւէ ըսել թէ պիւտճէն որ 50 միլիոն ոսկի էր 16 տարի առաջ, այսօր բարձրացած է 261 միլիոնի։ Եւ միշտ առանց բացի։

Գալով պաշտօնեաներուն, միջին հաշուով «ամսական 100 ոսկի» կ'առնեն (Թան, 13 Յունիս 1939), իսկ ոմանք «խելացնոր յաւելումներ» ստացած են (նոյն թերթին նոյն թիւը) մինչեւ «700 ոսկի» թոշակ դանձելով։

Արդ, այս թիւերը չկային սահմանադրութեան շրջանին, եթէ նկատի առնենք իսկ հնչուն ոսկիի եւ թղթադրամի տարբերութիւնը։ Կը նշանակէ թէ պետական սնտուկը հիմա աւելի կը վճարէ եւ անիկա ալ կ'ընէ սեփական միջոցներով, առանց փոխառութեան դիմելու։

Եթէ ճիշդ է թէ պիւտճէն հայելին է երկրի մը տնտեսութեան, ապա ուրեմն պէտք է եզրակացնել թէ թրքական յաղթանակը կատարեալ է նաեւ տնտեսական ճիւղին մէջ։

Ասիկա գործին երեւութական մասն է, այն որ շարունակ կը ծառայէ իբրեւ նիւթ քարոզութեան եւ կը խաբէ միտքերը։

Իրականին մէջ, այդ փայլուն ցոլացումը, կուգայ ո՛չ թէ առողջ կազմէ մը, այլ տնտեսական տարօրինակ դրութենէ մը։

Այդ դրութիւնն է պետականացումը (էթաթիզմ), որուն շնորհիւ կառավարութիւնը ոչ միայն հնգապատկեց իր պիւտճէն, ինչ որ աննախընթաց երեւոյթ մըն է, այլ եւ տասնեակ միլիոններ յատկացուց հանրօգուտ շինութեանց.— երկաթուղի, գործարան, դպրոց, նաւահանգիստ, եւն.։

Բայց պետականացում մը որ նմանը չունի ուրիշ տեղ, եթէ չհաշուենք Խորհրդային Ռուսիան։ Կառավարութիւնը ձեռք առած է ոչ միայն հանրօգուտ սպասարկութիւնները (ջուր, ելեկտրականութիւն, փոխադրական միջոցներ, եւն.), այլ եւ ամբողջ առուտուրը, բառին ամենալայն առումով։ Գրեթէ չկայ ճիւղ մը, ուր կառավարութիւնը խօթած չըլլայ քիթը։ Արտածում, ներածում, փոխադրութիւն, եւն., ամէն ինչ կը կատարէ։ Օրինակ, դեռ քանի մը տարի առաջ ձեռք անցուց նաեւ չոգենաւերը եւ փոխադրանաւերը (մավունա), ի հարկէ բռնագրաւելով, այսինքն ուզած գինը տալով։ Այսպէս է որ կազմուեցաւ նաեւ հռչակաւոր Տէնիզ Պանքը, որ միայն պաշտօնեաներուն տարեկան մէկ միլիոն ոսկի թոշակ կուտայ։

Մէկ խօսքով, պետութիւնը դարձած է հսկայ վաճառական մը, որ կը զբաղի ամէն բանով եւ վաճառում կը կատարէ մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ։

Բայց խօսքը տանք թուրք խմբագրապետներու, որպէսզի աւելի ցայտուն գիծերով ներկայացնեն այս պատկերը։

Մենաշնորհներու վարչութիւնը, որ ի մէջ այլոց մենաշնորհ դարձուցած է նաեւ օղիի, գինիի եւ լիքէօրի պատրաստութիւնը, ամիսէ մը ի վեր ըսկսած է նաեւ քօլօնիա շինել։ Միւս կողմէ, Պոլսոյ քաղաքապետութիւնը որոշած է հացի մեծ գործարան մը հիմնել եւ արդէն իսկ նուազուրդի դըրած է գործարանին շինութիւնը։

Անդրադառնալով այս ձեռնարկներուն, երեսփոխան Հիւսէյին Ճահիտ Եալչըն «սկզբունք»ի հարց մը կը յարուցանէ,

— Սկզբունքը այն է որ, անհատներու թողուած առուտուրի եւ արհեստի (էսնաֆլըք) գետինը հետզհետէ կը նեղնայ։ Այսօր երկրին մէջ ԱԶԱՏ ԱՌՈՒՏՈՒՐ ՉԿԱՅ այն իմաստով, որուն վարժուած ենք հինէն ի վեր։

Եւ իբրեւ առաջին պատճառ ցուցնելէ յետոյ շանթի եւ տըվիզի դժուարութիւնները կը շարունակէ.

«Յետոյ, մենաշնորհները առին քալեցին։ Այն աստիճան որ, հիմա երբ առուտուր ըսուի, մարդուս միտքը կուգայ միջնորդութիւնը՝ պետական այս կամ այն հաստատութեան պէտքերը գոհացնելու համար ինչպէս նաեւ շինութեան յանձնառութիւնը (միւթէահիտլըք)։ Երկաթուղիներ կը շինուին, գործարաններ կը կառուցուին, տուներ եւ դպրոցներ կը շինուին։ Այս պատճառաւ մէջտեղը կայ շարժում մը, շահի աղբիւր մը։ Բայց անկարելի է բուն իմաստով առուտուր կոչել աչքի զարնող այս տնտեսական գործունէութիւնը։ ՇՈԳԵՆԱՒ ՉԷՔ ԿՐՆԱՐ ԲԱՆԵՑՆԵԼ. ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՋԵՌՔՆ Է։ ԱՍԻԿԱ ՉԷՔ ԿՐՆԱՐ ԸՆԵԼ. ԿԸ ԳՐՏՆՈՒԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽՈՎ ԿԱՄ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՀԻՄՆԸՒԱԾ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՁԵՌՔԸ։

— «Այն միջոցին, երբ առեւտրական ասպարէզը այսպէս կը փակուի անհատներուն առջեւ եւ փակման այս շարժումը ՀԵՏԶՀԵՏԷ Կ'ԸՆԴԱՐՁԱԿՈՒԻ, եթէ անհատներու ձեռքէն առնենք նաեւ մանր առուտուրը, եթէ ոչ էսնաֆութիւնը, գոնէ առուտուրին եւ էսնաֆութեան միջեւ գտնուող ասպարէզը, Ի՞ՆՉ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՅ ՄԵՐ ՎԻՃԱԿԸ։ Այս ժողովուրդը Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ԱՊՐԻ, Ի՞ՆՉՊԷՍ ԴՐԱՄ ՊԻՏԻ ՇԱՀԻ, Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ՀԱՐՍՏԱՆԱՅ որ ապրանք գնէ, շահատուրք վճարէ, սպառում ընէ։ Եթէ անհատներու մասին չխորհինք, պետութիւնը ԿԱՑԻՆԱՀԱՐԱԾ կ'ըլլանք, որովհետեւ եթէ մենք հարստանանք, ՄԻԱՅՆ ԱՅՆ ԱՏԵՆ պետութիւնը կրնայ բարձր պիւտճէներ կազմել։ Եթէ առուտուրի եւ արհեստներու բոլոր դուռները գոցենք անհատներու առջեւ, անհատները պիտի ստիպուին պետական դրան առջեւ փնտռել իրենց ապրուստը։ Այն ատեն պիտի դառնանք պաշտօնեաներէ, ծառայողներէ կազմուած ազգ մը, որ կ'ապրի պետութեան բաշխած բարիքներովը եւ երբեք չի կրնար ազատիլ նեղութենէն։ Այս գնացքին տրամաբանական արդիւնքն ալ միայն պետական սոսիալիզմը կրնայ ըլլալ» (Ենի Սապահ, 26 Մայիս 1939)։

Թուրք խմբագրապետը յետոյ հիմնական դիտողութիւն մը կ'ընէ։ «Անհատները ինչպէ՞ս պիտի ապրին, եթէ անոնց ձեռքէն խլենք նոյնիսկ փերաւաճառութիւնը, կաթնավաճառութիւնը եւ քօլօնիաճիութիւնը»։ Որովհետեւ, «պաշտօնական հաստատութիւնները միշտ կրնան ծմռող մրցակցութիւն մը կատարել անհատներուն դէմ եւ կործանել զանոնք», քանի որ չեն կրնար յարգել առեւտրական պահանջները, ծախքը եւ ամորթիսըման։

Յատկանշէս քիչ մը երկար ըրի մէջբերումը։ 1925—26էն ի վեր, գրեթէ լսուած չէին այս տեսակ խօսքեր։ Կառավարութիւնը ամէն ինչ կը խլէր ժողովուրդի ձեռքէն, եւ թերթերն ալ իւրաքանչիւր կորզումը կը պանծացնէին իբրեւ նոր յաղթանակ մը։ Իսմէթի նախագահ դառնալէն ասդին, կարծես բան մը փոխուած է։ Ցայտնապէս կ'երեւի թէ նոր դիկտատորը անդրադարձած է տնտեսական անտանելի կացութեան եւ կը փորձէ ելք մը գտնել։ Եւ կամ կը փորձէ այն տպաւորութիւնը տալ թէ ինքը չէր յանցաւորը, այլ միւսը, Քէմալը։

Այսպէս թէ այնպէս, իրողութիւն է որ վերաքննութեան առաջին ազդանշանը տուաւ ինքը Իսմէթ, Գասթէմունիի եւ Պոլսոյ մէջ լսելով ժողովուրդի ցաւերը։ Միւս կողմէ, թերթերը սկսած են շատ զբաղիլ տնտեսական հարցերով եւ լուրջ քննադատութիւններ ընել։

Ահա այս տեսակէտով ալ կարեւոր է Ճահիտի անսովոր ելոյթը։

«Թանին»ի նախկին խմբագրապետին խօսքերը այնքան պարզ ու չեշտակի են որ, մեկնութեան չեն կարօտիր։ Միայն կէտ մը մատնանշենք։

Ճահիտ կ'ըսէ. «եթէ մենք հարուստ ըլլանք, ՄԻԱՅՆ ԱՅՆ ԱՏԵՆ պետութիւնը կրնայ բարձր պիւտճէներ կազմել։

Արդ, իրողութիւն է որ պետութիւնը ԱՐԴԷՆ ԻՍԿ ԿԱԶՄԱԾ է բարձր պիւտճէներ։ Եւ ախոյեանական մը ցանիչով մը, 16 տարուան մէջ ՀՆԳԱՊԱՏԿԵԼՈՎ։

Եւ որովհետեւ, բուն իսկ Ճահիտի խոստովանութեամբ, ժողովուրդը չէ հարստացած, այլ ընդհակառակն հասած է վիճակի մը, որ իրեն հարցնել կուտայ թէ «ի՞նչպէս պիտի ապրի այս ազգը», կը նշանակէ թէ պիւտճէի հնգապատկումը եղած է ժողովուրդի թշուառացման գնով։ Կառավարութիւնը ոչ միայն հաստատեց ուղղակի եւ անուղղակի տուրքեր, որոնք մօտ 70ի կը հասնին, այլեւ խլեց առուտուրի բոլոր ճիւղերը, դառնալով մեծ ու փոքր վաճառական, էսնաֆ, կաթնավաճառ, փռապան, քօլօնիաճի, մավունաճի, եւն.։ Եւ կորզումը շարունակելի է, ինչպէս կը յայտնէ թուրք երեսփոխանը։

Հետեւա՞նքը։ Ճահիտ պատանի եղանակ կը գործածէ. «պիտի դառնանք պաշտօնեաներէ, ծառայողներէ կազմուած ազգ մը, որ կ'ապրի պետութեան բաշխած բարիքներովը եւ երբեք չի կրնար ազատիլ նեղութենէն»։

Կարենալ խօսելու ձեւ մըն է ասիկա։ Ապա թէ ոչ Հիւսէյին Ճահիտ շատ լաւ գիտէ թէ ազգը արդէն իսկ կը պարզէ այդ խղճալի վիճակը։

Բայց այս մասին՝ յաջորդով։

ԴԷՏ

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԿԸ ԳԱՂԹԵՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԸ

Նախապատմական ժամանակներու մէջ Փոլինէզիոյ բնակիչները իրենց ծառափոր նաւակներով կը ճամբորդէին հարաւ. ծովերու անսահման տարածութեան վրայ։ Անոնք բնակութիւն հաստատած էին Խաղաղական ովկիանոսի հասարակածային ծովամասին հոս ու հոն ցրուած հարիւրաւոր կղզիներուն մէջ, որոնց մասին առասպելական աւանդութիւններն ու ժողովրդական երգերը արտակարգ դիւցազներգութիւններ յօրինած էին։

Քրիստափոր Քոլոմպոս տակաւին Ամերիկան չգտած, էսքիմօները իրենց նախնական նաւակներով մինչեւ Սկովտիա եկած էին։ Մեր օրով Գնչուները կամ բոշաները չունին որոշ կայան մը, եւ շարունակ երկրէ երկիր կը թափառին, պահելով իրենց լեզուն ու սովորութիւնները։ Անոնք հանգստաւէտ ու բարեկեցիկ կեանքէն նախամեծար կը համարեն իրենց բազմադար թափառաշրջիկ կեանքը։

Ինչո՞ւ ժողովուրդները այսպէս հոծ զանգուածներով կը տեղափոխուին, ի՞նչ է պատճառը մարդկային այն գաղթերուն, որոնք տեղի ունեցած են անցեալին մէջ եւ կը շարունակուին տակաւին ներկայիս մասնաւոր ցեղախումբերու կողմէ։

Պ. Ռ. Նիւմըլէն այս մասին իր երկարաշունչ ուսումնասիրութեան արդիւնքը ամփոփած է մեծահարուստ գիրքի մը մէջ, որ «Մարդկային գաղթերը» խորագիրը կը կրէ։ Այդ գիրքին բովանդակութիւնը վերացական ուսումնասիրութիւն մը չէ, այլ դրական ու շօշափելի օրինակներու վրայ հիմնուած վերլուծում մը, երեւան հանելու համար գաղթի պատճառները։

Գնչուներուն գաղթային բնազդին յատկացուած գլուխին մէջ հեղինակը կ'ամփոփէ այն բոլոր ծանօթութիւնները, զորս կարելի եղած է մինչեւ այսօր հաւաքել այս խիստ հետաքրքրաշարժ նիւթին մասին։

Ո՞ւրկէ եկած են Գնչուները։ Կը կարծուի թէ անոնք Հնդկաստանէն գաղթած են դէպի արեւմուտք։ Արդարեւ, մեր օրով Հնդկաստանի մէջ գոյութիւն ունին բոշայանման ցեղեր, որոնք երկրէ երկիր կը թափառին։ Ըստանչական է որ Գնչուներու լեզուին մէջ չկայ բառ մը, որ տեղի մը վրայ մնալու գաղափարը արտայայտէ, մինչդեռ թափառելու իմաստը տալու համար հինգ բառեր կան։ Բոշաներուն համար հայրենիքգոյութիւն չունի։ Անոնց հայրենիքն է ամբողջ երկիրը, անոնց բնակավայրը՝ ազատ բնութեան անսահման տարածութիւնը, եւ անոց տան երդիքը՝ կապոյտ երկինքի անծայրածիր կամարը։ Անոնց քով կը պակսին ընկերային ու կրօնական ըմբռնումները, եւ հաւանաբար այս է պատճառը որ անոնք հակում ունին թափառելու։

Պ. Նիւմըլէն բազմաթիւ օրինակներով կը ջանայ ապացուցանել այդ երեւոյթին պատճառները։ Ժխտելով հոգեվերլուծական տեսակէտը, որ գաղթելու ամէն բնազդ սեռային հարցի կը վերածէ, հեղինակը անցողակի կը մատնանշէ թէ՝ զտարիւն ցեղի մը գոյութիւնը էապէս պատմական կեղծիք մըն է։ Իր կարծիքով, մարդիկ միշտ սիրած են թափառիլ, եւ այդ տրամադրութիւնը իրենց մէջ աւելի զօրացած է զանազան ազդակներով, ինչպէս՝ սնունդի պէտքը, ռազմատենչ ձգտումները, դրացիներու ճընշումը, գաղթելու փափաքը, առեւտրական շահերը, եւն.։

Կարգ մը նախապաշարումներ ալ պատճառ կը հանդիսանան տեղափոխութեան։ Երբ ցեղախումբի մը պետը հիւանդութենէ մը մեռնի, կը կարծեն թէ այդ մահը արդիւնք է ոգիի մը վրէժխնդրութեան, որով կը ձգեն տուն տեղ եւ կ'երթան ուրիշ երկիր։

Հարաւային Ամերիկայի մէջ կը գտնուին կարգ մը ցեղեր, որոնք ճամբայ կ'ելլեն ի խնդիր եդեմական դըրախտին, դէպի այն առասպելական երկիրը, ուր մարդ միշտ երիտասարդ ու երջանիկ կ'ապրի։

Պ. Նիւմըլէն մարդկային գաղթերը կը բաղդատէ թռչուններու եւ կենդանիներու գաղթերուն։ Անոնց պատճառը կը վերագրէ աշխարհագրական եւ սննդական պայմաններուն, սակայն միեւնոյն ատեն դիտել կուտայ թէ՝ կենդանիները զուտ բնազդէ մղուած կը գաղթեն, մինչդեռ մարդոց գաղթի գլխաւոր մղիչ ուժը կը կազմէ կամքը։ Թափառելու պէտքը աւելի զգալի է յետամնաց ժողովուրդներու քան թէ քաղաքակիրթ ազգերու մէջ։ Կարգ մը վայրենի ցեղեր կենդանիներու նման հոս ու հոն կը թափառին, եւ քանի մը օրէն աւելի չեն մնար միեւնոյն տեղին վրայ։— Ամերիկայի եւ Ափրիկէի լայնածաւալ գաղթականութիւնները արդիւնք են մարդուն գաղթելու բնածին տրամադրութեան եւ հարստանալու տենչին։

Հ. ՏԷՐՈՍԻ

ՄԻՍԱՔ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

(ՄԱՀՈՒԱՆ ՔԱՌԱՍՆՕՐԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ)

1903 — 4 թւերին էր որ ծանօթացանք մեր սիրելի ընկեր Միսաքի հետ։ Թէհրանի շրջակայքից, համեստ ընտանիքի զաւակ, մայրաքաղաքի ֆրանսական դպրոցին մէջ ուսում առած, մաքսային ընդհ. վարչութեան կողմից ուղարկուել էր Էնզէլիի մաքսատունը, ուր գործում էր վիճակագրութեան բաժնում, իբրեւ օգնական պաշտօնեայ։

Ծուրջ 23 — 24 տարեկան, համեստ եւ անկեղծ տիպար, անխոնջ եւ եռանդուն աշխատող, խոհեմ եւ շրջահայեաց, երիտասարդական տարիքի հաճոյքներից եւ չփոթ կենցաղից միանգամայն խուսափող, ընկերական շրջանում զիջող եւ սիրալիր, ու անխըտիր բարեացակամ ամէնի հանդէպ։ Ամբողջովին տարուած՝ հանրային գործի գիտակցութեամբը, իր ազատ ժամերն իսկ բաժանած էր, ըստ յուշատետրում նշանակած ցուցակի, որպէսզի ո եւ է թերացումի տեղիք չտար, թատերասիրաց, գրադարան – ընթերցարանի, դպրոցական, խըմբական եւ այլ կարգի ժողովներին ուր աչքի էր ընկնում իր առողջ եւ խոհուն դատողութեամբն եւ պատշաճ թելադրանքներովը։ Վերին աստիճանի բարեխիղճ եւ անկոզմնակալ վերաբերմունք ունէր բոլոր իր ստանձնած պարտականութեանց գործադրութեան մէջ։

Ահա, այսպիսի բարեմասնութիւններով օժտուած գաղափարական մի անդին ընկեր էր մեր սիրելի Միսաքը, որ 7 — 8 տարիներ շարունակ անսայթաք եւ անրասիր գործեց «Փորթ – Արթիւր»ի կազմին մէջ, մինչեւ 1912 թուականը, երբ, այլեւս կեանքի վըտանգի գնով հարկադրուեցաւ ընդմիշտ հեռանալ Էնզէլիից, ջերմ համակրանքի անջնջելի յիշատակներ թողելով բոլոր իրեն ճանաչողների մտքին մէջ։

Այդ թուականին էր, որ ցարական բռնակալ կառավարութիւնը չուզեց հանդուրժել իր սահմանամերձ պարսկական – հիւսիսային նահանգներում (Գիլան եւ Ատրպատական) 1909ի սկիզբներին տեղի ունեցած ժողովրդական յեղափոխական շարժումների փառաւոր յաղթանակին, — որի նախաձեռնութեան եւ յաջողութեան զօրավիգն հանդիսացան Հ. Յ. Դաշնակցութեան կազմակերպած Եփրեմեան խումբի անվեհեր եւ հերոս ընկերները։ Եւ, սահմանադրական կարգերի վերահաստատումից երեք տարի վերջ, Ռէվէլի համաձայնութեամբ, միջամտութեան իրաւունքներ կորզած, կամեցաւ զգացնել տալ ռուսական սարսափը պարսկական հողամասի այդ յեղափոխականացած ժողովրդին։ Էնզէլիի մաքսատան ջըրերում խարսխած իր փոքրիկ մարտանաւի (Գրաննավոտաք) նաւաստիներից մէկին սպանումի եւ դիտումնաւոր փախուստը վերագրելով տեղացի պարսիկ եւ հայ յեղափոխական տարրերի թելադրանքներին, ցարական իշխանութիւնը վերոյիշեալ երկու նահանգները ղրկեց մի քանի զօրամաս Խազախներ եւ որովհետեւ դրանց դէմ ճակատող ո եւ է ույժ մէջտեղ չէկաւ, իբրեւ տէր տիրական, սկսան ձերբակալել բոլոր նրանց որոնց ցուցակը նախապէս պատրաստած էին տեղական ռուս գործակալները։ Եւ տեղի ունեցաւ քաղաքական աշխարհի հրէշային խաղերից մէկը. Էնզէլին, Ռաշտն ու Թաւրիզը հանդիսապէս եղան քստմնելի տեսարաններ։ Ռուսական կառավարութեան դէմ կամ հետ, ո եւ է կապ առնչութիւն չունեցող անմեղ անձեր կախաղան հանուեցան։ Պարսկահպատակներ, պարսկական քաղաքներում, կախաղան էին

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Բայց ահա վերջապէս նրանք մօտեցան բերդի լանջին. մի քանի քայլ եւս, եւ նրանց ով լինելը կ'իմացուէր։

— Այդ նա՛ է, այո՛, նա ինքն է, ի՞նչ ունի այստեղ... բացականչեց յանկարծ կաթողիկոսը, ճանաչելով Մարզպետունի իշխանին, որ մեծաքայլ ու քաջալանջ դիմում էր դէպի բերդի դուները։

— Ո՞վ, վեհափառ Տէր, հարցրեց եպիսկոպոսը, որ մինչեւ այն խօսակցում էր նրա հետ։

— Նա՛, այն անհանգիստ մարդը... որ սահեղծուել է յաւիտեան թափառելու համար... շշնջաց կաթողիկոսը, վախենալով կարծես թէ իր ձայնը կը հասնէ մինչեւ բերդի ստորոտը։

— Բայց ո՞վ է նա, հարցրեց եպիսկոպոսը երկրորդ անգամ եւ բարձրացաւ տեղից եկողներին նայելու։

— Մարզպետունի իշխանը. անշուշտ անհաճոյ մի նորութիւն է բերում մեզ... յարեց կաթողիկոսը, գուշակելով որ իշխանը գալիս է իւր հանգիստը վրդովելու։

— Ինչո՞ւ անպատճառ անհաճոյ նորութիւն, հարցրեց եպիսկոպոսը։

— Չգիտեմ, ինձ այսպէս է թըւում... պատասխանեց վեհափառը եւ սենեակը քաշուեցաւ։

Մի քանի վայրկեանից ճռնչալով բացուեցան բերդի երկաթեայ դռները, որոնք գտնւում էին երկու աշտարակների մէջտեղում եւ հանդէպն ունէին հաստատահիմն պատուար։ Բարձր պարիսպները, որոնց գըլխում էին լայնադիր աշտարակներ, ներսից աւելի անմատչելի էին կացուցանում բերդը։ Իշխանը նայելով իւր չուրջը եւ տեսնելով այն զօրութիւնը, որ հաւաքել էր այդտեղ Սպարապետը, ակամայ ժպտաց։ Իւր այդտեղ գալը նա անմտութիւն համարեց։

— «Միթէ՞ կարելի է գաղտնիք վստահանալ մի մարդու, կամ անձնուիրութիւն պահանջել մի հոգեւորականից, որ դողում է իւր կեանքի վրայ եւ իւր անձը այսպիսի ամրութիւնների մէջ է խնամում...», շըշնջաց նա ինքն իրան եւ առաջ անցաւ յուսահատ սրտով։

Վեհափառը, սակայն, ընդունեց իշխանին սիրով ու օրհնութեամբ, եւ բազմեցնելով կողքին՝ իւր գոհութիւնն ու անսահման հիացումը յայտնեց այն քաջագործութեանց համար, որ նա կատարել էր միայնակ։

— Ես կամեցայ ապացուցանել մեր իշխաններին եւ քեզ, Վեհափառ Տէր, թէ մեծ գործեր կատարելու համար հարկաւոր չեն մեծ ուժեր, այլ միայն հաստատուն կամք. թէ Հայրենիքը փրկելու համար՝ չպէտք է սպասել յաջող հանգամանքների եւ ոչ էլ իշխանների ձեռնտուութիւնը մուրալ, այլ պէտք է յուսալ միայն Աստուծոյ եւ սեփական բազկի վրայ եւ անձը նըւիրելու չափ հայրենասիրութիւն ունենալ։ Ես ապացուցեցի այդ կարծեաց ճշմարտութիւնը. այժմ ձեզ է մնում հետեւել իմ օրինակին, նկատեց իշխանը, օգուտ քաղելով կաթողիկոսի խօսքերից։

— Ի՞նչ պիտի անենք մենք, հարցրեց կաթողիկոսը անհանգստանալով։

— Ձեզանից իւրաքանչիւրը պիտի կատարէ իւր պարտքը։

— Այսի՞նքն։

Իշխանը յայտնեց նրան մի քանի խօսքով Դուինը գրաւելու համար ունեցած իւր դիտաւորութիւնը, այլ եւ վեհափառի իւր աթոռը դառնալու մասին ունեցած ցանկութիւնը։

— Դու կամենում ես Դուինը գրաւե՞լ... զարմացած հարցրեց վեհափառը։

— Այո՛, եւ որքան կարելի է շուտ։

— Եւ դու չե՞ս վախենում Ամիրապետի բարկութիւնից, արաբական հզօր բանակներից։

— Ո՞վ է Ամիրապետը. մենք մեր թագաւորն ունենք, բացականչեց իշխանը եռանդով։

— Բայց Դուինը նրա կալուածն է. նա տիրում է Ոստանի մեծ մասին, Ծակատքը, Կոկովիտը, մինչեւ անգամ Ծաղկոտը նա համարում է Տուբերանի մասն, որին եւ տիրում է ամբողջապէս։

— Եւ նրանք ուրեմն զարչելի հարազատ սեփականութի՞ւնն են... բարկացած հարցրեց իշխանը։

— Առայժմ, այո՛, պատասխանեց կաթողիկոսը հանդիստ ձայնով։

— Ոչ, հազար անգամ ոչ, բացականչեց իշխանը. Հայոց երկիրը Հայերին է պատկանում։ Դուինը Խոսրովի թագաւորի ձեռակերտն է. Ծակատքը, Կոկովիտը, Ծաղկոտը մեր արքայանիստ նահանգի գաւառներն են. Տուրուբերանը Մամիկոնեան Տան սեփականութիւնն է. Հայաստանի ամէն մի գաւառը մի հատոր պատմութիւն ունի. ո՞վ կարող է այն ուրանալ. դու որ հայ ազգի պատմութիւն ես գրում, ի՞նչպէս ես կարողանում այդ վկայութիւնը տալ զարչ արաբացու համար։ Եթէ այս բոպէին երեւէր այստեղ պատմաբաններիդ նախահայր Խորենացու ոգին, կը կարողանայի՞ր արդեօք կրկնել նրա առաջ այդ վկայութիւնը...

— Ես ասացի «առայժմ»...

— Ոչ առայժմ եւ ոչ առյապայ... ընդհատեց իշխանը. արաբացին Աբարիայում պիտի իշխէ եւ ոչ թէ Հայոց երկրում։

— Թո՛ղ այդպէս լինի. ես չցանկացողը չեմ։

— Այդպէս կը լինի, վեհափառ Տէր, եթէ չես յապաղիլ խնդիրս կատարելու։

— Ի՞նչ խնդիր։

— Մի վայրկեան առաջ յայտնեցի, դու պիտի վերադառնաս քո աթոռը։

— Դուի՞ն։

— Այո։

— Բայց ի՞նչ օգուտ ունի քեզ համար իմ վերադարձը. ես կռուող չեմ, ոչ էլ զօրախումբ ունիմ, որով կարողանայի քեզ օգնել։ Եթէ դու մտադիր ես Դուինը գրաւել եւ յոյս ունիս քո զօրութեան վրայ, գրաւիր նրան. ազատիր քաղաքը Հագարացիներից, այն ժամանակ ես կը վերադառնամ իմ աթոռը՝ քո կեանքը լիաբերան օրհնելով։

— Կամենում ես անիծիր ինձ, միայն վերադարձիր այժմէն իսկ, քանի Ոստիկանը բացակայ է Դուինից եւ քանի իմ զօրքերը չեն պաշարել նրան։

(Շար.)

բարձրացած ռուս Խազախների միջոցաւ....: Ու այդ ոճրագործ արարքը փոխանակ սարսափ ազդելու պարսիկ ժողովուրդին, աւելի եւս հրահրեց նրան ատելութիւնն և զայրոյթը դէպի ցարական բռնակալ կառավարութիւնը :

Այս վտանգաւոր կացութեան մասին սկզբի օրէն իսկ, «Փորթ – Արթիւր»ի մարմինը իրազեկ լինելով որ իր ընկերներից եւս երեք հոգի դատապարտուած են կախաղանի, պէտք եղած միջոցները նախօրօք ձեռք էր առել, նրանց գոյութիւնը փրկելու համար : Ընկեր Միսաքը X չոգենաւի X նաւապետի աջակցութեամբ մեքենաշարժ – նաւաստիի ծպտումով փոխադրուեցաւ Բագու եւ անտեղից Ժընեւ : Միւս ընկերը իբրեւ Պարսկուհի քօղածածուկ Գիլանի վտանգաւոր շրջանից դուրս բերուելով փոխադրուեցաւ Թէհրան, իսկ երրորդը՝ որի բնակարանը ամենախիստ խուզարկութեան ենթարկուեցաւ եւ բան չգտնուեցաւ , իբրեւ օտարահպատակկրցաւ օձիքնազատել, ու մի առ ժամանակ ինդէլի մնալէ վերջ պաշտօնով անցաւ Ղազվինի շրջանը :

Այդ թուից հազիւ երկու տարի անցել էր որ համաշխարհային պատերազմի ահռելի արհաւիրքները ցնցեցին ամբողջ մարդկութիւնը (1914) եւ կռւող ազգերի կրկէսին մէջ, քաւութեան նոխազ հանդիսացաւ Թուրքիոյ հայ ժողովուրդը: Ես ալ, ծննդավայրիս հիմնայատակ աւերումից (շուրջ 2000 տուն հայ) եւ ազգականների ու անբաւ տնտեսութեանց անդարձ կորուստներից ընկճուած, միեւնոյն ատեն խորապէս ազդուած 1920ին դէպի Երեւան կատարած ճամբորդութեանս վերադարձին պատահած ընտանեկան կորուստներից, երկար ժամանակ բնաւ տրամադրութիւն չզգացի հետաքրքրուելու արտաքին աշխարհով: 1923ին էր միայն որ կամաց կամաց թղթակցելու փափաքն ունեցայ արտասահմանի ծանօթներիս եւ ի միջի այլոց մեր սիրելի ընկեր Միսաքի հետ :

Իր նամակներից տեղեկացել էի որ Ինդէլից իր հեռանալուց յետոյ Ժընեւում համալսարան էր յաճախել ուր քաղաքատնտեսութեան ճիւղում պըսակաւորի աստիճանի էր արժանացել. ամուսնացել եւ զաւակներու հայր էր դարձած ազգային եւ ընկերային կեանքում, եւ այլ ասպարէզներում իր համեստ մասնակցութիւնը չէր խնայում, իսկ վերջերս իր տնտեսական անձկութեան մասին դժգոհանքներ էր յայտնում: 1930ին յուլիս 2ին էր որ մեր սիրելի ընկեր Միսաքի տիկնոջից մի բաց նամակ ստացայ , որով յայտնում էր թէ Միսաքին փոխադրել են հիւանդանոց եւ 4 — 5 շաբաթ լուրջ խնամքներից վերջն էր որ ապաքինումի յոյս են ունեցել, պայմանաւ սակայն որ մի քանի ամիսներ եւս բացարձակ հանգիստ վայելէ :

Ընտանիքով ծանրաբեռնուած մէկը ի՞նչպէս կարող է, մի քանի ամիսներ անգործութեան դատապարտուել, երբ միւս կողմից կեանքի անողորմ կարիքները, աշխատանք են դառում , մարմնական տքնում եւ մտքի եւ ջիղերի լարումն են պահանջում, ապրելու եւ ապրեցնելու համար :— Այդ պատճառով ալ վերջին նամակներով խորհուրդ էի տալիս նրան վերադառնալ Իրան, ուր աւելի հեշտ պիտի լինէր տնտեսական բարւոք վիճակ ստեղծել: Սակայն պատասխանեց թէ արտասահմանում ունեցած իր կապերն ու կաչկանդումները արգելք են հանդիսանում վերադառնալու իր ծննդավայրը :

Ճակատագիրը չուզեց այլ կերպ տնօրինել, ու կատարուեց անխուսափելին: Նա էլ գնաց եւ հեռացաւ այն ուղիով որով անդարձ մեկնել են մեր անմոռանալի ընկերներն եւ պաշտելի հոգեհատորները :

Էհ, Հայու սեւ ճակատագիր որ աւելի քան եղերական է դառել այս վերջին քառորդ դարու ընթացքումը ...:

Ո՞ւր ենք ծնւում, ո՞ւր մեծանում , եւ ո՞ւր հանգչում ... :

Թող, փարիզեան անզարդ գերեզմանդ անջնջելի յուշարձանը դառնայ քեզ ճանաչող համակիրներու եւ սրգակիր մերձաւորներու համար, ազնիւ ընկեր Միսաք եւ թող, մահուանդ այս քառասնօրեակին իմ այս տողերը իբրեւ ընկերական անկեղծ վշտակցութեան արտայայտիչ, սոյն հեռաւոր տարածութիւնից մխիթարանքի կենսատու ցօղը դառնան վշտահար սրտերին :

ԽԷՋՕ

Մայիս 28ը Պերլինի մէջ

ՊԵՐԼԻՆ.— Հայաստանի անկախութեան հռչակման 21րդ տարեդարձը տօնուեցաւ Opern - Restaurant սրահին մէջ, շաբաթ, յունիս 10ին, մեծ հանդիսաւորութեամբ, նախաձեռնութեամբ Գաղթ. Միութեան եւ գործօն մասնակցութեամբ «Հայ Երիտասարդաց Միութեան»:

Կը նախագահէր Պ. Դ. Դաւիթխանեան որ իր բացման խօսքին մէջ ողջունեց բոլոր ներկաները, առանձնապէս տեղացի ներկայացուցիչները, ինչպէս եւ մեր հարեւանները՝ Ազէրի, Վրացի եւ Լեռնականներ: Յետոյ հրաւիրեց ներկաները յոտնկայս յարգել ազատագրութեան զոհերու յիշատակը:

Օրուան բանախօսներն էին Տոքթ. Աբեղեան (գերմաներէն) եւ Դ. Դաւիթխանեան (հայերէն), որոնք գեղեցկօրէն վեր հանեցին 28 Մայիսի նշանակութիւնը մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ: Առաջին անգամն էր որ Պերլինի մէջ Մայիս 28ի առթիւ խօսք առին Կովկասեան հարեւան ազգերու ներկայացուցիչները : Ազէրիներու կողմէ խօսեցաւ Պ. Հ. Մոնչի, Վրացիներու կողմէ՝ Պ. Տոգոնիձէ, իսկ Լեռնականներու կողմէ՝ Պ. Կուլատի: Երեք բանախօսներն ալ ողջունեցին հայ ժողովուրդի անկախութեան հռչակումը, շեշտեցին Կովկասեան ժողովուրդներու միութեան անհրաժեշտութիւնը, ցանկալով հայ ժողովուրդի ազատութիւնը:

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերին, Պ. Զաւէն Խաչատրեան՝ նուագով, Օր. Մարիա Դաւիթխանեան՝ հայերէն եւ գերմաներէն գեղեցիկ արտասանութիւններով եւ Օր. Սեդա Ներսէսեան (Սեդա Զարեհ) իր ճկուն պարով:

Հայերէն եւ գերմաներէն ազգային քայլերգներով վերջացաւ տօնակատարութեան պաշտօնական մասը եւ սկսան կովկասեան եւ եւրոպական պարերը, տեւելով մինչեւ առտուան ժամը 5 :

Ց. ՇԱՒԱՐՇ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Անկախութեան տօնը

ՊԱՆԵՕ – ՔԱՇԱՆ, (Ցառաջ).— Մեր շրջանն ալ տօնեց Մայիս 28ը, անցեալ կիրակի օր, կէսօրէն մինչեւ կէս գիշեր տեւող հանդէսով մը: Հասարակութիւնը ժամանակին արդէն խռնուած էր: Բացի մեր շրջանի ընկերներէն եւ համակիրներէն, հեռու տեղերէ ալ եկած էին համակիրներ , եւ ինչպէս նաեւ օտարներ :

Օրուան նախագահն էր ընկեր Սեդրակ Գարակէօզեան, որ ընկեր Սահակ Ցովհաննէսեանի երգչախումբի երգած քառաձայն «Մեր հայրենիք»էն յետոյ, —յոտնկայս— հանդէսը բացուած յայտարարեց: . Բացատրեց իմաստը այդ մեծ տօնին, թուեց գերմարդկային աշխատանքները որ տարաւ հայ ժողովուրդը այդ առթիւ , հերոսային կռիւները և վար առաջնորդները անոնց որ ամէն ճիգ կը թափէին այդ տօնը սրբելու հայ պատմութեան էջերէն:

Բացման խօսքէն վերջ Ալֆորվիլի մեր երիտասարդներէն խանդավառ կերպով արտասանեց Ջոհրապ Մուրատեան: Մխիթարեան վարժարանի աշակերտներէն Ստեփան Պօղոսեան յաջողապէս երգեց հայ եւ օտար երգեր: Թառիստ Գարեգինի նուագէն վերջ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը, ընկեր Աստուր որ իր բանախօսութեան մէջ խտացուց Մայիս 28ի իմաստը:

Պատմական քանի մը օրինակներով պարզելէ ետք, թէ Մայիս 28 հայութեան քաղաքական վերածնունդի մեծագոյն օրն է, արծարծեց այն գաղափարը թէ Հայութիւնը իր ազգային արժէքները պէտք չէ որ թերագնահատէ եւ թէ ամէն հայ պարտաւոր է հպարտ զգալ իր հայութեամբ, եթէ կ'ուզէ պայքարիլ այլասերման դէմ սփիւռքի մէջ եւ իբրեւ արժէք յաւերժանալ հայրենիքին համար :

Ընկերոջ խանդավառ եւ իմաստալից ճառէն վերջ Օր. Գուրուեան երգեց քանի մը երգեր, քնքոյշ եւ համակրելի ձայնով մը:

Տասը վայրկեան դադարէ վերջ ըսկսաւ գեղարուեստական երկրորդ բաժինը: Կ. Խաչի սան – սանուհիներէն կազմուած խումբը, յաջողութեամբ երգեց հայրենասիրական քանի մը երգեր քառաձայն: Ինկապէս գովելի է խումբի յառաջդիմութիւնը թէ ընդհանուր կազմով, թէ անհատապէս առանձին առանձին, ինչպէս եւ քանի մը անդամներ՝ որոնք իրենց մասնակցութիւնը բերին արտասանութեամբ եւ մեներգով: Երգչախումբի անդամուհիներէն Օր. Արաքսի Սահակեան իր մեղմաղձոտ եւ զգայուն ձայնով անակնկալ մը եղաւ, երբ երգեց Պետոյի երգը (Գարահիսար լերան կրծքին):

Օր. Ֆըչըճեան արտասանեց Աղթամարը, իսկ մեր պատանեկան միութեան անդամներէն Կարպիս Գապատեան, յստակ առոգանութեամբ մը «Երեւանը»:

Թառիստ Գարեգինի նուագէն եւ ընկեր Արթաքի Ճիլաճեանի երգած «Սեւ հողեր»էն վերջ, նախագահը ժամը 7,30ին փակուած յայտարարեց հանդէսի պաշտօնական մասը: Յետոյ սկսան պարերը: Ներկաներուն մէջ մանաւորաբար աչքի կը զարնէին երիտասարդները որոնք մինչեւ հանդէսի վերջը մնացին, խանդավառ մթնոլորտ մը ստեղծելով:

Հանդէսը իր ամբողջութեան մէջ գովելի էր: Գոհացուցիչ էր նիւթականն ալ: Հազար ֆրանքէ աւելի գումար մը գոյացաւ, իբրեւ զուտ շահ :

Թղթակից

Կ. Խաչը Կուսէնվիլի մէջ

ԿՈՒՍԷՆՎԻԼ.— Կուսէնվիլին ալ ունեցաւ Կ. Խաչի մասնաճիւղ մը, տասներկու անդամուհիներով :

Նորակազմ Կ. Խաչի Միութիւնը 25 յունիս կիրակի օր Թէյասեղան մը սարքած էր իր կազմութեան առթիւ: Քառասուն ընտանիքէ բաղկացեալ այս գաղութէն գիտակից ընտանիքներ եկած էին լսելու օրուան դասախօսը , Տիկին Է. Բիւզանդ, որ դաստիարակիչ դասախօսութեամբ մը պարզեց Կ. Խաչի ծրագիր կանոնագիրը եւ դերը: «Երբեք պէտք չէ վհատիլ ձեր թիւին փոքրութեամբ , քիչերն են որ շատերու գործ կը տեսնեն: Դուք ոչ թէ տասներկու էք այլ տասներկու հազարնոց մեծ ընտանիքի անդամը, աշխատեցէք հայ պահել ձեր զաւակները, տալով հայեցի դաստիարակութիւն »:

Տիկին Մերտինեան բոլորին ալ խօսք տուաւ: Շատեր երգեցին եւ արտասանեցին և իրենց գոհունակութիւնն ու շնորհակալութիւնը յայտնեցին նորակազմ միութեան եւ վարչութենէն խնդրեցին ընդունիլ իրենց փոքրիկ լումաները իբրեւ հիմնադրամ, վարչութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնեց բոլորին եւ խոստացաւ ամէն ջանք չխնայել Կ. Խաչը իր բարձրութեան հասցնելու.—

Նուէրներ.— Տիկին Է. Խանչէրեան, Տիկին Ժամկոչեան եւ Տիկին Է. Այվազեան 20ական ֆրանք: Տիկին Մ. Ճիհանեան, Տիկին Գաբրիէլեան եւ Տիկին Վարդանեան 10ական ֆրանք : Տիկին Է. Բիւզանդ, Տիկին Ներսէսեան, Տիկին Ճանըչեան, Տիկին Էմինեան, Տիկին Մազմանեան, Տիկին Եղիաեան, Օր. Ցակոբեան, Օր. Ներսէսեան եւ Տիկին Մովսէսեան 5ական ֆրանք: Գումար՝ 135 ֆրանք :

Թղթակից

ՍԱՄՈՒԷԼ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՄԸ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայրենիք» խմբագրականի մը մէջ իբրեւ օրինակ յիշելով արտասահմանի Ձեխօ – Սլովաքները որոնք Ազգ. Խորհուրդ մը կազմած են, նախագահութեամբ Պ. Պենէշի, պաշտպանելու համար իրենց ազգ. դատը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ (16 Յունիս).

— «Դժբախտաբար, ասկէ բոլորովին տարբեր պատկեր մը կը պարզենք մենք՝ Հայերս:

Հայաստանի անկախութիւնը կորսնցնելէն աւելի քան 18 տարի ետքն ալ, մենք տակաւին չենք կրցած համախմբուիլ մէկ ընդհանուր ազգային մարմնի շուրջ՝ միացեալ ճակատով ու աւելի արդիւնաւոր կերպով առաջ տանելու համար Հայաստանի ազատութեան եւ անկախութեան պայքարը :

Քաղաքական այս ապիկարութիւնը աւելի եւս զարմանալի է անոր համար, որ մենք՝ արտասահմանի Հայերս արտասահմանի Ձեխօ – Սլովակներէն անմիջական եւ շատ աւելի ստիպողական պատճառներ ունէինք եւ ունինք ազգովին համերաշխ ըլլալու եւ մէկ ընդհանուր ղեկավար մարմնի շուրջ համախմբուած գործելու: Բաւական է հոս յիշել միայն, որ Ձեխօ – Սլովակները արտասահմանի մէջ, շատ չնչին բացառութեամբ, քաղաքական տարագիրներ չեն եւ անօթի ու անապաստան բազմութիւններ չունին , մինչդեռ արտասահմանի Հայերս մեծ մասամբ քաղաքական հարկադրեալ տարագիրներ ենք եւ տարիներ շարունակ ունեցած ենք եւ ունինք անօթի , անապաստան եւ հանրային օգնութեան կարօտ զանգուածներ:

Եւ հակառակ այն աղաղակող իրողութեան, որ ոչ միայն Հայաստանի ազատագրութեան համար մղուած պայքարը, այլ եւ մեր տարագիր բազմութեանց պաշտպանութիւնը ստիպողաբար կը պահանջէն հայկական բոլոր հոսանքներու եւ կազմակերպութեանց նորդաշնակ գործակցութիւնը մէկ ընդհանուր ազգային մարմնի ղեկավարութեան տակ, անցած աւելի քան 18 տարիներու ընթացքին կարելի չեղաւ իրագործել այն, ինչ որ Ձեխօ–Սլովակները կրցան ընել քանի մը շաբթուան կամ ամսուան ընթացքին: Եթէ չըլլար ուրիշ ոեւէ փաստ, այս մէկն ալ պիտի բաւէր ցոյց տալու համար, թէ մենք՝ Հայերս ճղաճակաճապէս որքա՛ն տակաւին ետ ենք Ձեխօ–Սլովակներէն:

Այլապէս ի՞նչ արդարացուցիչ պատճառ կայ, որ մենք ալ ցարդ յաջողած չըլլայինք Ձեխօ – Սլովակներու նըման կազմակերպելու Ազգային Խորհուրդ մը՝ մեր քաղաքական և ոչ–քաղաքական ազգային ստիպողական խնդիրները լուծելու համար:

Ոչ ոքի համար գաղտնիք է, որ Հայաստանի Հանրապետութեան անկումէն յետոյ, Հ. Ց. Դաշնակցութիւնը արտասահմանի մէջ տարիներ շարունակ աշխատեցաւ ազգային միութիւն ու համերաշխութիւն առաջ բերելու համար: Վերջին աւելի քան 18 տարիներու ընթացքին, ան բազմաթիւ փորձեր ըրաւ համաձայնութեան գալու հայ քաղաքական միւս կուսակցութեանց հետ՝ ազգային կեդրոնական մարմին մը կազմելու համար , որպէսզի կարելի դառնար վերջապէս հաւաքական ուժերով պաշտպանել հայ ժողովուրդի կենսական շահերը , ինչպէս եւ հետապնդել հայ ազգային գերագոյն նպատակները:

Սակայն, դժբախտաբար, այդ ուղղութեամբ Հ. Ց. Դաշնակցութեան թափած բոլոր ջանքերը ապարդիւն անցան: Եւ այսօր, երբ համայն մարդկութիւնը կ'անցնի պատմական անօրինակ տագնապի մը բովէն, երբ աննախընթաց տակնուվրայութիւն մը կը սպառնայ բոլոր ազգերուն, մենք՝ Հայերս տակաւին կը շարունակենք մնալ պառակտեալ վիճակի մէջ եւ չենք յաջողիր գտնել ոչ մէկ ընդհանուր գետին, որուն վրայ ընդունակ ըլլայինք բոլորս ալ միանալու եւ համերաշխաբար գործելու:

Եթէ լրջօրէն կ'ուզուի, որ Հայութիւնը իբր ազգ պահէ իր գոյութիւնը, կարենայ ասկէ ետքն ալ զարգացնել իր հինաւուրց մշակոյթը եւ ապահովել ազատ ու անկախ կեանք մը իր սեփական հայրենիքին մէջ, անհրաժեշտ է, որ հայ քաղաքական եւ ոչ–քաղաքական կազմակերպութիւնները մէկ մարմին եւ մէկ կամք կազմեն :

Օտարի բռնակալ լուծին ենթակայ Հայաստանի մեր մայր զանգուածը անկարող է այսօր ձայն ծպտուն իսկ հանել՝ իր ազգային շահերը պաշտպանելու համար:

Արտասահմանի աւելի ազատ հայութիւնն է, որ գերագոյն պարտականութիւնն ունի ղեկավարելու հայ ազգային գոյամարտն ու ազատամարտը:

Իսկ ատոր համար ոեւէ բանէ առաջ մենք այսօր պէտք ունինք կազմելու Հայոց Ազգային Խորհուրդ մը, ինչպէս որ ըրած են Ձեխօ – Սլովակները»:

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ԶԱՒԷՆ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ ուրախութեամբ կը ծանուցանեն իրենց ազգականներուն եւ բարեկամներուն՝ ծնունդը իրենց երկրորդ զաւկին՝ ԱԲԳԱՐի: Մարսէյլ, 14 յունիս 1939

Անգլիոյ աշխատաւորութիւնը պատրաստ է կռուելու

Անգլիոյ ընկերվարական կուսակցութեան ղեկավար Արթըր Կրինվուտ յայտարարեց թէ գերման նախայարձակման մը պարագային անգլիական աշխատաւորութիւնը պիտի կռուի :

— Կը լսեմ այս օրերս, թէ վաղը պատերազմ պիտի ծագի: Չեմ գիտեր : Ինչ որ գիտեմ, սա է թէ անգլիական աշխատաւորութիւնը, որ պատրաստ է ըմբռնելու ուրիշ ժողովուրդներու, նաեւ գերման ժողովուրդին հարցերը, պիտի կռուի, եթէ Գերմանիա ձեռնոցը նետէ: Երբեք չէի կարծեր թէ այսպիսի խօսքեր ընելու պիտի կոչուէի : Բայց կան բաներ, որոնք աւելի թանկագին են քան կեանքը. ասոնցմէ է ազատութիւնը: Եթէ չարիքը պատահի, ժողովրդապետութիւնները յաղթական պիտի ելլեն :

ՎԻԷՆՆԱՅԻ ոստիկանութիւնը խուզարկեց Փնչուներու կեդրոնները եւ 400 հոգի ձերբակալելով կեդրոնացման կայանները ղրկեց :

ՓԱՐԻԶԻ Սէն Ժէրմէն լ'Օքսէրուա հնամենի եկեղեցւոյ հարաւային դրան կողմի պատը փլաւ: Եկեղեցիին այս մասը 6րդ դարէն կուգայ եւ Լուվրի պալատին ետեւի կողմին վրայ կը բացուի: Իր պատմական արժէքին համար փլած մասը պիտի նորոգուի: Այս եկեղեցւոյ զանգակն էր, որ ղօղանջեց 1572 օգոստոսին, երբ տեղի ունեցան Բարթուղիմէոսեան ջարդերը:

ՄՕՏ 67 ՄԻԼԻԱՌ ՖՐԱՆՔ սահմանուեցաւ (11,775,600,000 տոլար) Մ. Նահանգներու գործազուրկներուն եւ կարօտեալներուն, 1940ի տարեշրջանին համար: Այս գումարէն 1,477,000,000 տոլար պիտի գործածուի հանրօգուտ շինութեանց, գործի կապելով երկու միլիոն բանուորներ :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (62)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՕՐ ՀԻԿՕ

Թարգմ. Ս. Չ.

Այս արձաններուն իբրեւ պատուանդան կը ծառայէին պարզ քառակուսի քարեր, դրուած՝ դուրս ցցուած երկայն կարնիզի մը վրայ, որ օղակի նման շրջապատած էր դահլիճը, բաժնելով ժողովուրդը ժողովէն: Հանդիսատեսները արմուկով յենած էին այս կարնիզին վրայ:

Սեւ փայտեայ շրջանակը, որ իր մէջ կը պարունակէր «Մարդոց իրաւունքներուն հրատարակութիւնը», կը բարձրանար մինչեւ կարնիզը եւ այնտեղ կը կտրէր անոր համաչափ գիծերը եւ վեր կը բարձրանար, խանգարելով այսպէս անոր նկարին ամբողջութիւնը, ինչ որ տրտունջներ կը պատճառէր Շաբօյին. «Ահ, անիկա չա՛տ կը տգեղցնէ» կ'ըսէր Վատիէին:

Արձաններու գլուխները փոխ առ փոխ զարդարուած էին կաղնի եւ դափնեայ պսակներով:

Կանաչ վարագոյրները, որոնց վրայ նկարուած էին միեւնոյն տեսակի պըսակներ, միայն աւելի խտացած գոյներով, իրենց լայն ծալքերով կարնիզէն, երիզաձեւ ու ուղղահայեաց , վար կ'իջնէին եւ կը հասնէին մինչեւ դահլիճին յատակը: Այս վարագոյրներուն վրան կը բարձրանար սպիտակ եւ սառն պատը, որուն մէջտեղը, կարծես կտրիչի գործիքով ճեղքուած, սակայն առանց քանդակներու եւ առանց զարդանկարներու. կը բացուէին ժողովուրդի բեմին երկու յարկերը, ներքեւինը քառակուսի, իսկ վերեւինը՝ շրջանակաձեւ, ինչ որ ընդունուած սովորութիւն էր այն ժամանակ, երբ Վիդրիւվի ոճը դեռ կ'իշխէր: Դահլիճին լայնարձակ կողերէն ամէն մէկուն վրայ կը բացուէին տասը բեմեր եւ երկու ծայրերէն ամէն մէկուն վրայ երկու ահագին օթեակներ, բոլորը միասին՝ քսանը չորս : Այստեղ կը դիզուէր ամբոխը:

Ներքեւի յարկի հանդիսականները կը լեցուէին ծայրերուն վրայ եւ կը շարուէին ճարտարապետական ամէն տեսակ զարդարանքերու վրայ : Երկաթեայ երկար ձող մը, պինդ կերպով ամրացած վրայի յենարանին, կը ծառայէր վերի բեմին համար իբրեւ վանդակապատ եւ հանդիսատեսները կը պաշտպանէր սանդուղները բարձրացող ամբոխէն սեղմուելէ : Սակայն եւ այնպէս անգամ մը մարդ մը ժողովին մէջ գահավիժեցաւ եւ ինկաւ դրեթէ Մասիէօյի՝ Պօվէի եպիսկոպոսին վրայ, բայց անկումը մահաբեր չեղաւ եւ վեր ելլելով ըսաւ. «Փա՛ռք Աստուծոյ, ահա բանէ մը որ եպիսկոպոսն ալ բանի մը պէտք եղաւ»:

Քօնվանսիօնի դահլիճը իր մէջ կըրնար պարունակել երկու հազար մարդ, իսկ ապստամբութեան օրերուն՝ երեք հազար:

Քօնվանսիօնը օրական երկու նիստ ունէր՝ ցերեկուան եւ գիշերուան:

Նախագահին թիկնաթոռը կլոր էր, զարդարուած՝ ոսկեզօծ բեւեռներով: Անոր սեղանը կը ներկայացնէր իրարու դէմ կանգնած չորս թեւաւոր հրէշներ, յենած միայն ոտքի մը վրայ, որոնք կարծես դուրս եկած էին Ապօկալիպսէն, որպէսզի յեղափոխութեան հանդիսատես ըլլան: Կարծես զանոնք արձակած էին Եզեկիէլի կառքէն, որպէսզի լծէին Սամսոնի մահակառքին:

Նախագահի սեղանին վրայ կը գըտնուէին հնչակ մը այնքան մեծ՝ որ զանգակի տպաւորութիւն կը թողուր, պղնձեայ լայն թանաքաման մը եւ մագաղաթեայ կազմով քառածալ մը, որ արձանագրութիւններու գիրքն էր:

Կտրուած գլուխներ, անցուած նիզակներու ծայրերուն, արիւն կը կաթեցնէին այս սեղանին վրայ:

Ութը աստիճաններէ բաղկացած սանդուղ մը կը տանէր դէպի բեմը : Այս աստիճանները բարձր ու թեք էին, եւ անոնցմէ բարձրանալը շատ դժուար էր: Օր մը Ժանսօնէ անոնց վրայ մագլցած ատեն սայթաքեցաւ . «Կարծես թէ կառափնատի սանդուղը ըլլայ» տրտնջաց: «Ուրեմն վարժուէ՛ անոր վրայ բարձրանալ» պոռաց Քաբրիէր:

Դահլիճին անկիւնները՝ ուր որ մերկ էր երեւցած, ճարտարապետը ծածկած էր զարդարանքներով, որոնք կը կազմէին հռոմէական զաւազանախուրձերը՝ կացինը դուրս ցցուած:

Բեմին ձախ եւ աջ կողմերը պատուանդաններու վրայ կը բարձրանային տասն երկու ոտք երկայն ճրագակալներ, որոնց ծայրերէն կը վառէին զոյգ զոյգ մոմերը: Ժողովուրդի բեմերէն ամէն մէկը լուսաւորուած էր նոյնանման ճրագներով: Այս ճրագակալներու պատուանդանին վրայ քանդակուած էին օղակներ, զորս ամբոխը կ'անուանէր «կիյօթինի մանեակներ»:

Ժողովին նստարանները աստիճանաբար կը բարձրանային դրեթէ մինչեւ բեմերուն կարնիզը, այնպէս որ երեսփոխանները եւ հանդիսատեսները կրնային խօսակցիլ:

Բեմերու ելքերը կը բացուէին միջանցքներու ամբողջ լաբիւրինթոսի մը մէջ, որ յաճախ կը լեցուէր վայրագ աղմուկով մը:

Քօնվանսիօնը կը լեցնէր պալատը եւ կ'երկարէր մինչեւ յարակից Լօնկվիլի եւ Քուանիի ապարանքները: Եթէ հաւատալու ըլլանք լորտ Պրէտփորտի մէկ նամակին, Օգոստոս 10էն յետոյ այս Քուանիի ապարանքը փոխադրեցին թագաւորին կահ կարասիքը. ամբողջ երկու ամիս պէտք եղած էր Թիւըլըրին պարպելու համար:

Յանձնաժողովներուն նիստերը տեղի կ'ունենային դահլիճին շրջակայքը: Հաւասարութեան տաղաւարին մէջ՝ օրէնսդրութեան եւ առեւտուրի յանձնաժողովները. Ազատութեան տաղաւարին մէջ՝ ծովային, գաղթային, ելեւմտից, թղթադրամի եւ Հասարակաց Փրկութեան յանձնաժողովները. իսկ Միութեան տաղաւարին մէջ՝ պատերազմի յանձնաժողովը:

Հասարակաց Ապահովութեան Յանձնաժողովը ուղղակի յարաբերութեան մէջ կը մտնէր Հասարակաց Փրկութեան Յանձնաժողովին հետ մութ միջանցքի մը միջոցով որ գիշեր ցերեկ լուսաւորուած էր ցոլացիկ լամբարով մը: Այդտեղ կ'երթեւեկէին ամէն գոյնի լրտեսներ եւ ոչ ոք այդտեղ չէր խօսեր:

(Շար.)

տուկ տարազներով :

*** Շաբաթ օր Անգլիոյ աշխատաւորական եւ ազատական կուսակցու – թիւններն ալ ձայնասփիւռ կոչեր ուղղեցին Գերմանիոյ, անգլիերէն եւ գեր – մաներէն լեզուներով, հաստատելու համար թէ Անգլիա ի հարկին պիտի կռուի, խափանելու համար որ եւ է բռնութիւն Տանցիկի մէջ կամ այլուր : Լոնտոնի թերթերն ալ ամէն օր ազդարարութիւններ կ'ուղղեն, շատ ծանր գտնելով կա– ցութիւնը :

Գերմանացիները պատրաստ են ամէն զոհողութեան

Անդին Գերմանացիները կը շարունակեն տենդագին պատրաստութիւններ տեսնել, անակնկալ մը սարքելու համար Տանցիկի մէջ :

Տանցիկի հիթլէրական շրջանապետը, Ֆորսթէր, ճառ մը խօսելով ազդա– րարեց.

— « Տանցիկի գերման ժողովուրդը վճռած է բոլոր անհրաժեշտ զոհողու– թիւնները կատարել, որպէսզի այդ քաղաքը Գերմանիոյ վերադառնայ եւ պի– տի վերադառնայ : Տանցիկի ժողովուրդը թոյլ պիտի չտայ որ խափանեն իր կամքը : Լեհերը կրնան աւելցնել իրենց մաքսային քննիչներուն թիւը Տանցի– կի մէջ. այդ ուրիշ բանի չի կրնար ծառայել եթէ ոչ փութացնել Տանցիկի վե– րադարձը Գերմանիոյ » :

Տանցիկի հիթլէրական պաշտօնաթերթն ալ կիրակի օր խմբագրական մը հրատարակեց, նոյն բովանդակութեամբ, ինչ որ մեծ ուշադրութիւն գրաւեց դիւանագիտական շրջանակներու մէջ : Խմբագրականը կ'ըսէ թէ «Տանցիկի վերադարձը վճռուած է եւ թէ Առաջնորդն է որ պիտի որոշէ անոր թուականը» : Այս թերթը միշտ պաշտօնական շրջանակներու տեսակէտներն է որ կ'արտա – յայտէ, ուրեմն մեծ արժէք ունի իր խօսքը :

*** Լեհական կառավարութիւնը լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի Տանցիկի անցուդարձին եւ ամէն օր ժողովներ կը գումարուին : Տանցիկի լե – հական ներկայացուցիչը Վարշաւա գնաց եւ տեսակցութիւններ ունեցաւ կա– ռավարութեան ինչպէս եւ սպարապետին հետ : Վարշաւայի անգլիական դես– պանատան խորհրդականն ալ արտաքին նախարարին ներկայանալով, տեղե – կութիւններ հաղորդեց իր կառավարութեան դիրքի մասին : Կը կարծուի թէ Լեհաստան այս շաբթու ծանուցագիր մը պիտի ուղղէ Տանցիկի ծերակոյտին : Վարշաւայի մէջ կը կարծեն թէ Գերմանիա մարտական խումբեր եւ զէնքեր մտցնելով Տանցիկի մէջ, կ'ուզէ միջնաբերդի մը վերածել զայն աստիճանա– բար, առաւ մը անոր կցումը հռչակելու համար ժողովուրդին բերնով :

Պերլինի պաշտօնական շրջանակները լռութիւն կը պահեն Հիթլէրի այցե– լութեան մասին, բայց իրազեկներ կը պնդեն թէ այդ այցելութիւնը որոշուած է արդէն եւ պիտի կատարուի յուլիս 20ին : Սովորութիւնը կը պահանջէ որ նախապէս լուր տրուի լեհական կառավարութեան, եթէ օտար վեհապետ մը կամ վարչապետ մը Տանցիկ այցելէ : Գերմանիա կ'ուզէ անտեսել այդ կանոնը եւ կը թուի թէ Լեհաստան ալ խնդիր պիտի չհանէ :

Տանցիկի խնդիրը եւ... Սանճաքը

Իտալական մամուլը լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի Տանցիկի ան– ցուդարձին : «Ճօրնալէ տ'Իթալիա» նշանակալից խմբագրականի մը մէջ Տանցիկի հարցը կը կապէ Սանճաքի յանձնումին հետ, դիտել տալով թէ այդ շրջանը Թուրքիոյ յանձնուելէ վերջ, Ֆրանսա այլ եւս իրաւունք չունի ընդդի– մանալու որ Տանցիկն ալ Գերմանիոյ յանձնուի : Այս առթիւ բուռն յարձա– կումներ կ'ըլլան նաեւ Անգլիոյ դէմ :

Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան օրկանը, «Ռէլացիոնի Էնթէրնացիո– նալի», իր շաբաթական տեսութեան մէջ կը յայտարարէ թէ Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի շահերը երբեք ներդաշնակ չեն : «Ֆրանսա կ'ուզէ խոնարհեցնել Ի– տալիան, իր կենսական տարածութիւնը համարելով Եւրոպան» : Ցետոյ քննե– լով Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի անհաշտ ընթացքը, կ'ազդարարէ թէ այդ քաղաքա– կանութիւնը ուրիշ բանի չի կրնար յանգիլ եթէ ոչ պատերազմի : «Պաշտպա– նելով Տանցիկի ներկայ կարգուսարքը, խօսքը տրուած կ'ըլլայ թնդանօթին, եւ առով ճամբայ բացուած կ'ըլլայ նաեւ Իտալիոյ պահանջներուն կարգա – դրութեան» :

Թերթը կ'եզրակացնէ թէ Իտալիա չի յուզուիր, եթէ կ'ուզեն նոր փուշ մը մխել իր կողին, որովհետեւ գիտէ որ այդպէս վարուելով պարզապէս կը մօ– տեցնեն հաշիւներու կարգադրութեան ժամը : «Իտալեւգերման զինակցութիւ– նը կրնայ ի հարկին գործել իր ամբողջ ուժով : Իտալիոյ շահերը տրամագծօրէն հակառակ են Ֆրանսայի շահերուն : Փոխանակ տեղի տալու այդ շահերուն ճամբուն վրայ, իտալացի ժողովուրդը կը նախընտրէ եւ կրնայ կրել ամէն զոհողութիւն, մինչեւ անգամ գերագոյն զոհողութիւնը » :

Ազգ. Վիճակահանութեան պարգեւները

Ազգ. պարգեւախաղին 11րդ վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ շաբաթ գիշեր, Նանթի մէջ : Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 968,377 թիւը :

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 1,000,000 ֆրանք.— 286,912, 701,959, 547,732, 1,038,196:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 ֆրանք.— 566,709, 425,895, 179,331, 1,485,746, 1,409,050, 644,703:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 200,000 ֆրանք.— 005,501, 1,342,939, 922,276, 1,100,137, 080,753, 1,230,644:

59462, 14293, 40718, 86050, 19045 եւ 86520 վերջացող թիւերը շահեցան հարիւր հազար ֆրանք :

86936, 85933, 83203, 40347, 71530 եւ 28793 վերջացող թիւերը շահեցան 50,000 ֆրանք :

1680, 1782, 0596, 6439, 2512 եւ 2116 վերջացող թիւերը շահեցան 20,000 ֆրանք :

051 վերջացող թիւերը շահեցան 10000 ֆրանք :
974 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք :
103 վերջացող թիւերը շահեցան 2000 ֆրանք :
95 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք :
3 վերջացող թիւերը շահեցան 110 ֆրանք :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՌԼԱՆՏԱՑԻ ահաբեկիչները նոր ռումբեր ձգեցին Լոնտոնի երկաթուղի– ներու կայաններուն մէջ, ծանր վնասներ պատճառելով : Այս առթիւ վիրաւոր– ուեցան շատ մը քաղաքացիներ : Հետապնդումները աւելի սաստկացած են, երեւան հանելու համար դաւադիրներուն կեդրոնը :

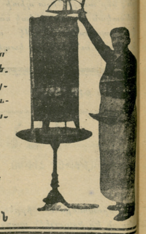
ԱՆԳԼԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ բանակցութիւնները վերջացած պիտի ըլլային ե– րէկ, երկուշաբթի : Անգլիոյ մասնաւոր բանագնացը Պ. Մոլոթովի յանձնած ըլլալով նոր ծրագիրը, պատասխանի կը սպասէ : Մոլոթով եւ Սթալին երկար խորհրդակցութիւն մը կատարեցին :— Կ'ըսուի թէ Անգարայի գերմանական դեսպանը, Ֆոն Փափէն, Մոսկուա պիտի երթայ մասնաւոր պաշտօնով :

ԱՆԳԼԵՒՃԱՓՈՆԱԿԱՆ բանակցութիւնները կը սկսին այսօր, երեքշաբթի : Հակառակ այս մերձեցումին, Ճափոնի զինուորական իշխանութիւնները կը շարունակեն հետապնդել եւ խուզարկել անգլիական հպատակները : Անոնք Անգլիացի մը եւս մերկացնելով, անցագիրն ալ երեսին զարկին, իբրեւ ապ – տակ :

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ երեսփ. ժողովը որոշեց անփոփոխ պահել այն օրէնքը որ կ'արգիլէ զէնք ծախել պատերազմիկներուն : Այս որոշումը մեծ ուրախու – թիւն պատճառեց Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ մէջ, որոնց թերթերը զայն հարուած մը կը նկատեն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի համար : Փարիզի թերթերն ալ դժբախ – տութիւն կը սեպեն այդ որոշումը :

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17 Rue Damesme .. Paris (13)

ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ վարձքերու յաւելումը, որ պիտի կատարուէր յուլիս 15էն սկսեալ, յետաձգուեցաւ մինչեւ 1939 հոկտեմբեր : (1500 ֆրանքէն վեր եղած վարձքերու համար) : Այս առթիւ կը ջնջուի նաեւ, մինչեւ 1939 հոկ – տեմբեր, 10 առ հարիւր յաւելումը որ նախատեսուած էր 1939 յուլիս 1էն սկսեալ :

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Այլեւ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
5
ՅՈՒԼԻՍ
MERCREDI
5 Juillet
1939

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4084

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՍԻ՞ՐՏՆ ԱԼ ՑԱՄՔԵՑԱՒ

Զարաչուք ախտանշան մը չէ՞ք տեսներ սա ամենօրեայ հոգեբանութեան մէջ,— «Թող իւրաքանչիւր գաղութ ինքն իր մասին խորհի»: Եւ կամ,— «լաւագոյն չէ՞ որ բաժան - բաժան եւ հանգարտ մնանք, ամէն գաղութ ինքզինք հոգայ, ինչպէս որ յարմար է ու կրնայ»:

Այս տողերուն հեղինակները կը համարուին ողջամիտներ: Հասո՛ւն մարդիկ, որոնց բերանը այրած է դառն փորձերէն:

Իրականին մէջ, իրենց հոգեկան թշուառութիւնն է որ կը մատնեն անոնք: Թշուառութիւն մը մերկապարանոց եւ անպարտկելի:

Այս ժողովուրդը երբեք չունեցաւ այդ ցաւագար հոգեբանութիւնը, երբ կը գտնուէր իր հայրենի հողերուն վրայ եւ ունէր աւելի հաստատուն վիճակ:

Աւելի բախտաւո՞ր էինք այն ատեն: Կարգ ու մե՞ղր կը հոսէր եւ ազատութեան, ապահովութեան օրհնութի՞ւնը կը վայելէինք:

Այն ատեն, ինչո՞ւ դէպի դուրս յառած էին մեր աչքերը: Եւ ինչո՞ւ չէին ոստաններ պարտականութիւն կը սեպէին օգնութեան հասնիլ, մինչեւ անգամ խրա՛տներ տալ աւելի համեստ կամ չքաւոր շրջաններու: Ինչո՞ւ կը կազմուէին Միութիւններ, մշակոյթի կամ խնամատարութեան հոգերով: Ինչո՞ւ իրարու կը յաջորդէին ժողովներ եւ խորհրդակցութիւններ, մարմիններ եւ կազմակերպութիւններ, «բարենորոգում» կամ Հայկական Դատ հետապնդելու համար: Ինչո՞ւ ...

Կրնաք հարցումները բազմապատկել եւ մանրամասնել ձեր ուզածին չափ, եզրակացնելու համար թէ որքան մանրացեր, ցամքեր են հոգիները, բաղդատելով երէկուան հետ:

Աւելի քան քսան տարիէ ի վեր հիմնովին փոխուած ըլլալով մեր գոյութեան խարիսխը, անշուշտ շատ բան փոխուած պիտի ըլլար նաեւ մեր գործունէութեան եղանակներուն մէջ:

Բայց այս տարրական ճշմարտութիւնը կրնա՞յ արդարացնել սա փոքրոգի բանաձեւը,— Թող ամէն գաղութ իր գլխուն ճարը նայի, մնացեալը ձգելով նախախնամութեան:

Այսօր ալ չունի՞նք բախտաւոր կամ ունեւոր շրջաններ — բնէք նահանգներ — ինչպէս եւ տկար եւ անճար գաղութներ, որոնք փոխադարձ օգնութեան, գէթ բարոյական հոգածութեան կը կարօտին:

Զրկուած ըլլալով հայրենի հողէն, այսօր շատ աւելի սուր կարօտ մը չե՞նք զգար փոխադարձ գուրգուրանքի եւ աշխատանքի:

Բուն իսկ պանդխտութեան տագնապը չի՞ պարտադրեր որ իւրաքանչիւր գաղութ, իւրաքանչիւր համրանք վայելէ կեդրոնական աչքի մը, ընդհանուր ղեկավարութեան մը հովանին:

Տարագիր բազմութիւններ կան որ տարիներէ ի վեր կարօտակէզ նայուածքներ կ'ուղղեն դէպի վարթամ ափերը Եւրոպայի կամ Ամերիկայի: Իսկ այս վերջիններն ալ, հետզհետէ կտրուելով այդ բազմութիւններէն, կը հիւծին հոգեպէս:

Արդ, ինչ որ երբեմնի Պոլիսն ու Թիֆլիսը կը կատարէին հեռաւոր Սասունի կամ Զէյթունի, Տարօնի կամ Վասպուրականի համար, ինչո՞ւ ներշնչումի աղբիւր մը պիտի չդառնայ այսօրուան կացութեան մէջ:

Ինչո՞ւ, օրինակ, Փարիզն ու Նիւ Եորքը պիտի չգիտնան ի պաշտօնէ, ուղղակի, թէ ի՛նչպէս կ'ապրին Սուրիոյ կամ Իրաքի, Պուլկարիոյ կամ Յունաստանի հազարաւոր բազմութիւնները, ի՛նչ հոգեր եւ պահանջներ ունին, ի՛նչ մտահոգութիւններ՝ իրենց ուժերէն վեր:

Տակաւին չենք խօսիր քաղաքական հոգերու մասին, որոնք մեր բարեհաճութեան չեն սպասեր, իրենց սրընթաց եւեւէջներով:

Անոնք որ տարին տասներկու ամիս ճառեր կը խօսին կամ թուղթ կը մրոտեն զանազան արկածախնդրութեանց մասին, անոնք ամէնէն աւելի պարտաւոր են ատեան ներկայանալու:

Ի՞նչ օգուտ այդ ճառերէն եւ ճամարտակութիւններէն, երբ լո՛ւր անգամ չունիս օրուան անցուդարձէն: Երբ չես գիտեր, չես ալ զգար թէ ինչե՛ր կ'որոճան բարեկամն ու թշնամին, հարեւանը եւ հովանաւորը, ներսէն թէ դուրսէն:

Եթէ հարկ ըլլար անուններով խօսիլ, մենք պիտի կրնայինք ցանկ մը շարել առ նուազն մէկ էջի վրայ: Ցանկը այն բանդէտներուն, տարէց թէ երիտասարդ, որոնք լման 15 տարի օրը իրիկուն ըրած են խելք ծախելով, ծխել ծամելով, մուր քսելով,— առանց մտքը մոխիրը թաթխելու: Առանց տարրական գաղափար ունենալու ո՛չ Հայաստանի, ոչ ալ գաղութներու իրական կացութեան մասին:

Եթէ այդպէս չըլլար, մենք ինչո՞ւ միշտ միեւնոյն մարդիկը պիտի տեսնէինք իբրեւ ղեկավար հանրային կեանքի: Եւ ինչո՞ւ այսպէս տժգոյն, անկերպարան, անիշխանական վիճակ մը պիտի պարզէին տարագիր բազմութիւնները:

Մտաւոր կարողութի՞ւնն է որ կը պակսի:

Այդ կարողութիւնը աւելի բարձր չէր երէկ, չհաշուելով բացառութիւնները: Ընդհակառակը, շատ մը տեսակէտներով աւելի նոր եւ բազմազան պաշար ունինք այսօր, քանի որ խաւարակուռ Ասիայէն նետուած ենք աշխարհի լուսացնցուղ ափերուն վրայ:

Բայց երէկուան մարդիկը ունէին թանկագին գանձ մը,— սի՛րտ:

Ո՞ւր թաղուեր է այսօր այդ գանձը ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱ ՊԱՏԱՍԽԱՆԵՑ ԱՆԳԼԻՈՅ ՆՈՐ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐՈՒՆ

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ ՄՕՏԱԼՈՒՏ ԿԸ ՀԱՄԱՐՈՒԻ

Խորհրդային կառավարութիւնը վերջապէս պատասխանեց Անգլիոյ նոր առաջարկներուն՝ եռեակ զինակցութեան մասին: Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Մոսկուա «սկզբունքով ընդունելի» կը գտնէ այդ առաջարկները. հետեւաբար համաձայնութիւնը մօտալուտ կը համարուի:

Նոյն աղբիւրներուն համաձայն, Անգլիա հաւանած է որ դաշնագիրը երաշխաւորութիւններ պարունակէ Ֆինլանտայի, Էսթոնիոյ եւ Լաթվիոյ մասին, ինչպէս կը պահանջէր Մոսկուա: Ինչպէս յայտնի է, Լոնտոն եւ Փարիզ մինչեւ հիմա կը վարանէին այդպիսի երաշխաւորութիւն խոստանալ, նկատի առնելով պալթեան երեք երկիրներուն բացորոշ ընդդիմութիւնը: Այժմ նոր դժուարութիւն մը ծագած է,— Անգլիա եւ Ֆրանսա կ'ուզեն որ դաշնագիրը երաշխաւորութիւններ պարունակէ նաեւ Զուիցերիոյ եւ Հոլանտայի մասին: Դժուարութիւնը այն է որ Զուիցերիա դիւանագիտական յարաբերութիւններ չունի Խ. Միութեան հետ: Կը յուսացուի այս դժուարութիւնն ալ հարթել նոր բանակցութիւններով: Եթէ ձեւ մը գտնուի Զուիցերիան եւ Հոլանտան ալ երաշխաւորութեան տակ առնելու համար, այն ատեն տասը պետութիւններ միացեալ ճակատ կազմած պիտի ըլլան, իբրեւ զինակիցներ, դիմադրելու համար նախայարձակման փորձերուն: Այդ պետութիւններէն հինգը արդէն կը վայելեն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի երաշխաւորութիւնը,— Լեհաստան, Ռումանիա, Յունաստան, Թուրքիա եւ Պելժիա: Միւսները պիտի ըլլան Ֆինլանտա, Էսթոնիա, Լաթվիա, Զուիցերիա եւ Հոլանտա:

*** Մոսկուայի բոլոր թերթերը հրատարակեցին լորտ Հէլիֆաքսի ճառը, ամբողջութեամբ: Ցարդ այսքան ընդարձակ կերպով ո եւ է անգլիացի նախարարի ճառ հրատարակած չէին խորհրդային մամուլին մէջ:

*** Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ նորէն հարցումներ ուղղուեցան անգլեւ-խորհրդային բանակցութեանց մասին: Ընդդիմադիրները բացորոշ յայտարարութիւն մը պահանջեցին, բայց Պ. Չէմպըրլէն պատասխանեց թէ առ այժմ չի կրնար գոհացում տալ:

*** Անգլիոյ պատերազմական նախարարը Փարիզ եկաւ օդանաւով, խորհրդակցելու համար կառավարութեան հետ:

ԼԵՀԱՍՏԱՆ ԲԱՂՕՔԱ՞Ծ Է ՏԱՆՑԻԿԻ ԾԵՐԱԿՈՅՏԻՆ

Երկու օրէ ի վեր զրոյց կը շրջի թէ Լեհաստան ծանուցագիր մը ուղղած է Տանցիկի ծերակոյտին, հետեւեալ պահանջները դնելով.— 1. Ապազինել քաղաքը,— 2. Լուծել մարտական խումբերը.— 3. Գերմանիա վերադարձնել ներածուած զէնքերը:

Վարշաւայի կառավարական շրջանակներուն մէջ կը հերքեն այս տեղեկութիւնը, դիտել տալով թէ Լեհաստան իր դիրքը պիտի ճշդէ Փարիզի եւ Լոնտոնի հետ կատարուած բանակցութիւններէն վերջ, ձեռքի տակ ունենալով բոլոր անհրաժեշտ նիւթերը: Գերմանացիները կը շարունակեն մարտական խումբեր եւ զէնք ղրկել Տանցիկ: Միւս կողմէ պաշտօնապէս կը հաստատուի թէ գերմանական «Քէօնիկսպէրկ» յածանաւը Տանցիկ պիտի այցելէ օգոստոս 26 — 31, եւ Հիթլէրի այցելութիւնն ալ պիտի կատարուի այն ատեն: Որովհետեւ Թանէնպէրկի մեծ ճակատամարտին տարեդարձը կը զուգադիպի օգոստոս 27ին, հաւանական է որ Հիթլէր ճառ մը խօսի այս առթիւ, Տանցիկի մէջ, եւ այն ատեն դղրդագին ցոյցեր կատարուին, Ազատ Քաղաքը Գերմանիոյ կցելու համար:

Տանցիկի Ծերակոյտը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն անհատական ձեռնարկները եւ հանրային սպասարկութիւնները պէտք է իրենց պաշտօնեաներուն եւ բանուորներուն մէկ մասը դնեն Ծերակոյտին տրամադրութեան տակ, «քաղաքական ստիպողական գործեր կատարելու համար, անսահման ժամանակով»: Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց կը կարծուի թէ ծրագրուած աշխատանքները կապ ունին Տանցիկի ամրութեանց եւ զէնքերու փոխադրութեան հետ:

Մինչ այս մինչ այն, տենդագին գործունէութիւն կը տիրէ դիւանագիտական ճակատին վրայ: Լոնտոնի լեհական եւ ֆրանսական դեսպանները տեսակցութիւններ ունեցան Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ: Լեհաստանի արտաքին նախարարը ունկնդրութեան ընդունեց անգլիական դեսպանատան գործակատարը: Գերմանական դեսպանն ալ տեսակցութիւն մը ունեցաւ նախարարի օգնականին հետ:

Գերմանական գործակալութիւնը կը հերքէ այն լուրերը թէ ծանուցագիր մը պիտի ղրկուի Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի, Տանցիկի հարցին առթիւ:

ՊԵՐԼԻՆ ՆՈՐ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵ՞Ր ՏՈՒԱԾ Է ՏԱՆՑԻԿԻ ՄԱՍԻՆ

«Տէյլի Թելէկրաֆ»ի դիւանագիտական թղթակիցը կը գրէ.

— Վերջացող շաբաթը անձկութեան շրջան մը եղաւ, որովհետեւ բազմաթիւ նշաններ ցոյց կուտային, թէ Տանցիկը Գերմանիոյ կցելու անակնկալ մը կը սարքուի: Բայց վերջին վայրկեանին Պերլինէն հրահանգ տրուած է, թէ առ այժմ պէտք չէ գահավիժել դէպքերը եւ Լեհերուն հետ բախումի առիթ ստեղծելէ զգուշանալ: Արտասահմանի գերման կարեւոր դեսպանատուները կ'ըսեն, թէ Հիթլէր երբեք հրաման պիտի չարձակէ Տանցիկի մէջ պետական հարուած մը սարքելու, այլ համբերութեամբ պիտի սպասէ, որ Լեհաստան քայլեր առնէ, որպէսզի մեղադրէ զայն թէ նախայարձակման դիմած է:

Լաւատեղեակ շրջանակներէ կ'իմանամ թէ Հիթլէր դժգոհ է որ իր արտաքին նախարարը՝ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ ճշգրիտ կերպով տեղեկագրած չէ իրեն Անգլիոյ ու Ֆրանսայի մէջ տիրող իրական տրամադրութիւնները: Կ'ըսուի թէ արտաքին նախարարը մասնաւոր տեղեկութիւն ստացած է Փարիզի իր գոր-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՒ ՍԱԿԱՅՆ ԿՈՒԳԱՆ ՈՒ ՊԻՏԻ ԳԱՆ ՆՈՐԵՐԸ

Արմաղան մը եւ Աթէնէն:

Նորահաս գրիչ մը, Տիրան Ալէքսանեան, հատորով մը կ'ուսումնասիրէ Ա. Զօպանեանի գրական վաստակը՝ անոր յիսնամեայ յոբելեանին առթիւ:

Պիտի չխօսիմ գրքին բովանդակութեան մասին,— ուր՞շ է այս սիւնակին «առաքելութիւնը»: Կ'ուզեմ ներկայացնել հեղինակը, մատղաշ մտաւորականը որ յարգանքի է կեցեր ալեւոր մտաւորականին առջեւ:

Դժոխային տարիներուն, ընդհ. պատերազմին մէջ, դաշտի ծաղիկի մը հասակն ունէր տակաւին Ատափազարի այս ծաղիկը: Ու կը մեծնար իր տարիքին անհոգութեանը մէջ, անտեղեակ այն սարսափէն, որ կը ճնշէր բոլոր Հայոց հոգիներուն վրայ: Քենքուշ նկարագիր մը ունէր, ու նազանք մը, որ զինք կը զատորոշէր միւս եղբօրմէն, նոյնքան փոքր՝ թէեւ տրամադիր շարունակ ... ըմբշամարտելու Տոք. Նաւասարդին հետ, իրենց ազգականին: Դպրոց չկար, ու դժուար էր երեւակայել թէ օր մը մտաւորական մը պիտի դառնար այս տղան:

Քանի մը տարիներէ ի վեր, իր անունը արձագանգ կուտար Յունաստանի հայ մամուլին մէջ,— իբրեւ յարաբերութեան խողովակ յոյն եւ հայ մտածման:

Եւ ահա գիրք մը իրմէ,— անվերապահ յարգանք եւ հիացում հանդէպ յոբելեարին: Զօպանեանի վաստակը անշուշտ որ մեծ է եւ կը լեցնէ յիսուն տարիներու գրական շրջան մը: Բայց այդ վաստակը չափելու ժամանակ՝ սխանչացումի *ուժեղ* արտայայտութիւնները կը վնասեն գործին:

Եւ ահա հարց կը ծագի, — լա՞ւ է թէ գէշ՝ նորահաս սերունդին հոգւոյն մէջ կաթեցնել սկեպտիկ աւիշը կամ մատղաշ միտքերը թրծել վերագնահատութեան ոգիով:

Քանի մը տարիներ առաջ որ եւ է երկմտութիւն չունէի,— հիմակ որ բաւական ճամբայ քալած եմ (տարիքը, քանի կը բարդուի, յետադարձ մղո՞ւմ մը կը ստեղծէ արդեօք), ընդունելով հանդերձ վերագնահատութեան ոգիին սրբազնութիւնը, մանկավարժական պայման կը համարիմ հիացումի մթնոլորտ մը ստեղծել նախ՝ գրգռելու համար երեւակայութիւնը, արծարծելու համար հոգեկան թաքուն ուժերը: Այդ ձեւով յագեցած մթնոլորտի մը մէջ աւելի ուժեղ կը պայթի, եռէէն, յեղափոխութիւնը: Ընդհակառակն, երբ քննական ոգին կը տիրէ հոգիներուն՝ առաջին իսկ օրէն, կը խամրեցնէ եւ կը ցամքեցնէ ամէն ինչ: Վա՛յ եթէ արտը ներթաղ ալ չունի:

Ահա թէ ինչո՛ւ հակառակ եմ այն ուղղութեան, որ քննադատութեան գործիքը կը դնէ երիտասարդներու ձեռքը: Քննադատութիւնը կը պահանջէ տարիք,— այսինքն հմտութիւն, լայն ծանօթութիւն, գեղեցկագիտական վարժութիւն: Ու մանաւանդ, ամէն քննադատ պէտք է անպայման գիտնայ *Քննադատութեան Պատմութիւնը*,— Արիստոտէլէն մինչեւ մեր օրերը: Եւ երբ Հայ է քննադատը, պէտք է գիտնայ նաեւ հայկական քննադատութեան պատմութիւնը,— Եզնիկէն մինչեւ մեր օրերը: Եւ ահա անոր համար նախ, որ կարելի դառնայ ուժգնութիւն տալ մտածումին խոյանքին,— մտածումը նետ մըն է, որ դարերէն կուգայ եւ կ'երթայ դէպի յաւերժութիւն: Եւ անոր համար երկրորդ, որ օրաթերթերու «քննադատութեան» սիւնակը մաքուր ծիրտէն:

Բարեբախտաբար, Ալէքսանեանի գիրքը յաւակնութիւն չունի քննադատութիւն մը ըլլալու: Հիացիկ աղանդ մըն է ան, որու մէջ կը թրթռայ սէրը հայ գրականութեան, սէրը հայ մշակոյթին, սէրը հայ ստեղծագործութեան: Ալէքսանեան Զօպանեանի մէջ կը փառաբանէ նուիրումը հայ արուեստին: Փոյթ չէ թէ սխալ կշիռ գործածէ երբեմն: Կը բաւէ որ իր հոգին կը լեցնէ մտաւորական փառքին գեղեցկութեամբ եւ մտածման գինիին հրայրքով:

Մենք որ կը կարծէինք թէ վերջին սերունդն ենք, թէ պարապ պիտի մնայ մեր տեղը, իրաւունք ունինք ուրախանալու՝ տեսնելով որ ուրիշներ կուգան մեր ետեւէն, տեսնելով որ միայն *չարչըլը*ներու բազմութիւն մը պիտի չդառնայ, վաղը, մեր ժողովուրդը:

ԱՐԱՋ

Թուրքիա եւ Եգիպտոս պիտի զինակցի՞ն

Իտալական մամուլը կը շարունակէ պայքար մղել անգլեւ-թուրք եւ ֆրանքօ-թուրք զինակցութեան դէմ: «Ռելացիոնի Ինթէրնացիոնալի», արտաքին նախարարութեան կիսապաշտօնական օրկանը, դիտել կուտայ թէ Փարիզի եւ Անգարայի փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիրը ուղղուած է Իտալիոյ դէմ, ձեւով թէ ոգիով: Եւ կ'աւելցնէ թէ այդպիսի դաշնագրի մը կնքումով գործնապէս վերջ կը գտնէ Թուրքիոյ պաշտօնը Եւրոպայի մէջ, որովհետեւ կարելի չէ որ ո եւ է բան ընել Պալքաններուն մէջ, առանց Իտալիոյ կամքին: «Իտալիա դարձած է պալքանեան առաջնակարգ պետութիւն մը. պալքանեան շահերը իր իսկ շահերն են եւ կը վանեն որ եւ է թրքական միջամտութիւն»:

Իտալական մամուլը միեւնոյն ատեն կը յարձակի Եգիպտոսի դէմ, ինչ որ նոր երեւոյթ մը կը կազմէ: Այդ մամուլը մինչեւ հիմա կը զգուշանար որեւէ քննադատութիւն ուղղել Եգիպտոսի դէմ: Կարգ մը թերթեր հաւանական գտնելով փոխադարձ աջակցութեան դաշինք մը՝ Եգիպտոսի եւ Թուրքիոյ միջեւ, կը մատնանշեն անոր վտանգները Եգիպտոսի համար: Այս առթիւ կ'ազդարարեն թէ թուրք զինուորներու ներկայութիւնը Սուէզի ափերուն եւ Լիբիոյ սահմանին վրայ՝ պիտի խախտէ Եգիպտոսի անկախութիւնը: «Այդպիսի դաշինքի մը կնքումով Եգիպտոս պիտի գտնուի միաժամանակ երկու տէրերու միջեւ,— Անգլիացին եւ Թուրքը, անգլեւսաքսոնը եւ Մոնկոլը, շահագործողը եւ աւազակը»:

Հեղինակաւոր թերթ մը, «Սթամփա», կը գրէ այս առթիւ.

— «Կ'ուզէինք չորս բացորոշ եւ պարզ խօսքեր ուղղել Եգիպտոսի: Գահիրէի վարիչներուն համար, չի բաւեր իրենց տունին մէջ ունենալ Անգլիացիները. անոնք կ'ուզեն հոն տեսնել նաեւ Թուրքերը, որոնց դէմ կռուած են դարերով: Անոնք կը նախընտրեն ամէն բան, մինչեւ անգամ Պաղեստինի իրենց եղբայրներու դատին կատարեալ դաւաճանութիւնը, քան թէ ուղղամտօրէն համաձայնիլ Իտալիոյ հետ, որ միշտ պատրաստ է յարգելու Եգիպտոսի սահմանները: Բայց մեր առաջարկները մինչեւ հիմա հանդիպած են բացարձակ թշնամութեան, դիւանագիտական ժպիտներու տակ: Պիտի գայ օրը այս երկդիմութիւնը լուսաբանելու»:

Ինչպէս կ'երեւայ, հետզհետէ խարխուլ վիճակ մը կը ստանայ անգլեւ-իտալական համաձայնութիւնը՝ Միջերկրականի հաւասարակշռութեան մասին:

ՖՐԱՆՔԵՈՒԹՈՒՐՔ առեւտրական բանակցութիւններն սկսան երէկ, առեւտրական նախարարութեան մէջ: Թրքական պատուիրակութեան նախագահն է Հալիտ Քէմի, Թուրքիոյ առեւտրական նախարարութեան խորհրդականը:

ԻՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

«ՀԻՒԱՆԴ ՄԱՐԴԸ»

Երէկ կ'ըսէի թէ Թուրք ազգը արդէն իսկ մտնուած է «պետութեան բարիքներովը» ապրելու վիճակին, զոր իբրեւ գալիք վտանգ կը մատնանշէ խմբագիր Ճահիտը: Բողոն ալ ես չեմ, այլ ուրիշ խմբագիր Ճահիտ մը, Պիւրհան Ճահիտ:

«Պետութեան դուռը» (տէվլէթ գափըսը) յատկանշական վերնագրին տակ, Պիւրհան Ճահիտ կը բաղդատէ իրենց երկրին երէկն ու այսօրը:

«Հին դարերուն, Թուրք մտաւորական դասը տէրութեան դռնէն կը ըսպասէր իր ապրուստը: Ուսումնական կրթական ամբողջ կազմակերպութիւնը կը տանէր իրեն պաշտօնեայ հասցնելու ողիով: Դեռ նախակրթարանին տարիքէն, տղուն երազը սա էր·

— Պետութեան դռնէն ներս մտնել:

Հազարաւոր եւ հազարաւոր Թուրք երիտասարդներ՝ մաղ մօրուք ճերմկցուցած են այս խոհէալին սիրոյն: Զննենք թէ այս ընդհանուր հակումը ի՞նչ հետքեր ձգեց Թուրք ընկերութեան վրայ»:

Ինչպէս բնական է սպասել, յօդուածագիրը այս առթիւ կը յիշէ նաեւ ոչ–Թուրքը: Պաշտօնէութեան մէջ գտնուեցան Թուրքեր որ անուն եւ դիրք չինեցին· բայց անոնց ժառանգ թողած հարստութիւնը հալեցաւ գնաց նոյն մտայնութեան մէջ: Ասոր փոխարէն, ոչ – Թուրքը որ ապրուստ չէր սպասեր պետութեան դուռնէն, թէ՛ աւելի բարօր կեանք մը ապրեցաւ եւ թէ թողած հիմնած կեանքը չլուծուեցաւ, այլ ընդհակառակն շարունակուեցաւ աւելի արդիւնաւոր կերպով մը:

Այս բաղդատութենէն յետոյ, յօդուածագիրը կը շարունակէ·

— «Ասիկա երէկուան դառն յիշատակն է: Գալով այսօրուան, չենք կրնար պնդել թէ ներկայ կրթական կազմակերպութիւնը եւ ներկայ մտայնութիւնը ամբողջովին տարբեր է երէկուընէ: Ճիշդ է, այսօր չկան խեղճ փաշազադէներ որ աւելն սրբեն իրենց վսեմաշուք պապերու ժառանգութիւնը: Բայց կրնա՞նք պնդել թէ մեր տղաքը պետութեան դուռնէն զատ ուրիշ ազատ ասպարէզի մը համար կը պատրաստենք:

«Կեանքի մէջ մտնելու թեկնածու եղող մեր երիտասարդները տակաւին սա խոհէալի եաւէն են·— կամ բարձր թոշակով պետական պաշտօնեայ ըլլալ, կամ տեղաւորուիլ դրամատուն մը, որուն արձակուրդն ալ առատ է իր թոշակին նման» (Սօն Փօսթա, 9 Յունիս 1939):

Հոս ալ անխուսափելի բաղդատութիւնը: Լիսէի ընթացաւարտ Թուրքի մը եթէ ըսես թէ՝ «վաճառող եղիր սա խանութին մէջ, հինգ տարիէն գործատէր կը դառնաս», պարզապէս՝ անարգած կ'ըլլաս զայն:

— «Մինչդեռ յոյն երիտասարդը որ օրինակի համար Բերայի մեծ նպարավաճառատան մը մէջ երկու երեք լեզուով կը խօսի յաճախորդին հետ, կրնայ դրամատան պաշտօնեայէ մը աւելի դրամ շահիլ: Եւ քանի մը տարիէն անպայման տէրը պիտի ըլլայ համեստ ճամբան հաստատութեան մը»:

Ինչպէս կը տեսնէք, Պիւրհան Ճահիտ կը փորձէ երիտասարդներուն եւ մանաւանդ ծնողներուն բացնել յանցանքը: Այնպէս մը չեն կրթեր իրենց տղաքը, որ անոնք պետութեան դուռնէն տարբեր ասպարէզի մը հետեւին:

Մինչդեռ բուն յանցաւորը կառավարական տնտեսական դրութիւնն է, երբ ազատ ասպարէզ չես թողուր, երբ կառավարութիւնը կաթնավաճառ իսկ կ'ըլլայ, Թուրք երիտասարդը ինչպէ՞ս կրնայ տարբեր դուռ մը առնել: Չէ՞ որ գոցուած են բոլոր դուռները, համաձայն Հիւսէյին Ճահիտի խոստովանութեան:

Ուրեմն, երկու Ճահիտները կը լըրացնեն իրար: Երեսփոխան Ճահիտը կ'ըսէ·

— Ազգը վաղը կրնայ դառնալ պաշտօնեաներու բանակ մը եւ երբեք չազատիլ նեղութենէն:

Խմբագիր Ճահիտ կ'ըսէ·

— Ազգը արդէն վերածուած է այդ վիճակին: Ոչ մէկ տարբերութիւն երէկուան եւ այսօրուան մտայնութեանց միջեւ:

Անդին, խմբագիր Ճահիտ այս վիճակին պատասխանատու կը նկատէ ազգը, որ չի գիտեր օգտուիլ ոչ–Թուրքերու օրինակէն: Երեսփոխան Ճահիտ պատասխանատու կը նկատէ կառավարութիւնը, որ աշխատելու եւ ապրելու հնարաւորութենէն զրկած է ազգը:

Մէկէն մաս մը, միւսէն ալ մաս մը առնելով բաղադրեցէք եւ կ'ունենաք երկրին կացութիւնը, որ պարզուեցաւ խորհրդարանի Յունիս 12ի նիստին, պարէմի օրէնքի վիճաբանութեան առթիւ:

Այսպէս, ելմտական յանձնաժողովի տեղեկարար Ֆայիք Պայսալի զեկուցումէն երեւան եկաւ որ ներկայիս պետութենէն թոշակ ստացողներուն թիւը կը հասնի 42,755 հոգիի: Ներկայ օրէնքով, 161 հոգի պիտի կըրճատուի, բայց փոխարէնը 2½ միլիոն ոսկի պիտի աւելնայ թոշակներու ընդհանուր գումարին վրայ, 120 միլիոնի բարձրացնելով զայն:

Մանիսայի երեսփոխան Թէֆիք Ինճէ շատ գտաւ ասիկա, դիտել տալով թէ պիւտճէին հարիւրին 40ը կը կազմէ:

— «Այս տարուան պիւտճէն 261 միլիոնէն բան մը աւելի է: Թոշակներուն յատկացուած գումարը պիւտճէին հարիւրին 40ը կ'անցնի: Հարեւան երկիրներու մէջ, այս համեմատութիւնը հարիւրին 25էն աւելի չէ» (Ճումհուրիէթ, 13 Յունիս 1939):

Պատկերը պարզ է ուրեմն: Իբրեւ հետեւանք առեւտրական ամէն ճիւղ ձեռք անցընելու քաղաքականութեան, պետութիւնը ստիպուեցաւ անդադար պաշտօնեայ առնել, միայն անոնց տրամադրելով գումար մը, որ աւելի քան կրկինն է 1925ի պետական ընդհանուր պիւտճէին:

Բայց ի՞նչ կ'ըսենք: Միայն պահանջը չէ որ նկատի առնուեցաւ: Ազդեցիկ անձերը հոս ու հոն տեղաւորեցին իրենց եօթը պորտը, անոնց յատկացնելով թոշակներ, զոր «խնլացնոր» (պաշ տէօնտիւրիւճի) կոչեց երեսփոխան Զիյա Կէվհէր, յայտնելով թէ 300—700 ոսկի ամսական առնողներ կան (Յունիս 13ի նիստ):

Հապա անոնց տրամադրուած ինքնաշարժները եւ ճամբու ծախքերը: Խորհրդարանի 17 Մայիս 1939ի նիստին, նոյն երեսփոխանը կը գանգատէր թէ այդ ինքնաշարժներուն հատը 4000 ոսկիի կը գնուի, երբ ինքը դեռ վայրկեան մը առաջ հեռաձայնեց եւ հրապարակէն ստուգեց թէ գինը 1600—2000 ոսկի է: Աւելի ըլլալով, «կեցցէ՛» ձայներու մէջ պոռաց·

— «Պաշտօնական ինքնաշարժները կը տրուին պաշտօնատարին, ՇՈՒԿԱՑԷՆ ԼԵՄՈՆ, ՓՐԱՍԱ ԲԵՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՉԵՆ ՏՐՈՒԻՐ: Ինքնաշարժները կուտանք մեր վարիչ ընկերներուն յարգելի անձին, ՉԵՆՔ ՏԱՐ ՏՂՈՑ ԵՒ ԿԻՆԵՐՈՒ (չօլուք չօճուք) ԶԲՕՍԱՆՔԻՆ ՀԱՄԱՐ» (Ճումհուրիէթ, 18 Մայիս 1939):

Խորհրդածութիւնը աւելորդ է: Միայն ըսենք թէ ինքնաշարժներուն համար տարեկան մէկ միլիոն ոսկի դրուած է պիւտճէին մէջ, համաձայն նոյն երեսփոխանին:

Ուրեմն, Թուրքիոյ մէջ պետութիւնն է որ վաճառականութիւն կ'ընէ: Երկու խմբագիր, Հիւսէյին Ճահիտ եւ Պիւրհան Ճահիտ, տարբեր բառերով նոյն գանգատը կըբանաձեւեն.

— Ինչպէս հին դարերուն, հիմա ալ Թուրք ազգը տնտեսութիւն չըներ, այլ դարձած է սպառողներու, ձրիակերներու բանակ մը.

Եւ երկուքն ալ անուղղակի կը թելադրեն վերջ տալ այս դրութեան:

Ուրիշ խմբագիր մը, երեսփոխան Մուհիտտին Պիրկէն, շատ աւելի բաց կը խօսի:

Տարիներով գանուած ըլլալով առեւտրական հաստատութեան մը գըլուխը, Մուհիտտին ամէնէն աւելի լաւ տեղեակ է տնտեսական կացութեան, եւ ամէնէն աւելի կը մատնանշէ անոր թերիները: Եթէ կը յիշեն ընթերցողները, ան է որ քանի մը ամիս առաջ գրեց թէ պէտք է հրաժարիլ ճարտարարուեստի ծրագրէն եւ զարկ տալ երկրագործութեան: Անշուշտ ասիկա յայտնեց ուրիշներու բերնով. «այսպէս կ'ըսեն»· բայց դժուար ըլլալու հարկ չկայ, գիտնալու համար թէ իր անձնական համոզումն է խօսողը:

Շարունակելով իր տնտեսական ուսումնասիրութեանց շահեկան շարքը, Մուհիտտին կը հասկցնէ թէ ծրագիր կայ վերաքննելու ներկայ տնտեսական դրութիւնը:

«Առնէ մը ի վեր, կ'ըսէ, ուշադրութիւն կ'ընեմ: Երկրին քաղաքականութեամբ զբաղող լուսաւորեալ շրջանակներու մէջ, տնտեսական գաղափարներու տեսակէտով փոխանցման մեծ շարժում մը առաջ եկած է»:

Եւ կը յիշէ երեք բարեկամներ, որոնք երբ ըսած են թէ իրաւունք ունէր, երբ դեռ տարիներ առաջ «դէմ կ'արտայայտուէր չիրականացուած ուղղակի դրութեան»:

Բայց յօդուածագիրը, յայտնապէս վախնալով աւելի առաջ երթալէ, պէտք կը տեսնէ զսպելու իր բարեկամները:

—«Քաղաքականութիւնը դիւրաւ կը դառնայ, իսկ տնտեսութիւնը դառնալու համար նախ պէտք է խօսի իր հունին մէջ»:

Իմա՞ստը այս մանուածապատ խօսքին: Այն որ, գիտնալով հանդերձ թէ աւելի յանգած է ներկայ տնտեսական դրութիւնը, կարելի չէ մէկ օրէն միւսը փոխել զայն: Այլ խօսքով՝ տնտեսութիւնը խաղալիք չէ որ անդադար փոխուի:

Մնաց որ, Մուհիտտինը աւելի բաց կը խօսի վարը, իր բարեկամներու կարծիքի փոփոխութիւնը մատնանշելով.

— «Կարծիքները փոխելէն աւելի դիւրին բան մը չկայ: Բայց տնտեսութիւնը դիւրաւ դիւրաւ չի փոխուիր»:

Ի՞նչ կը թելադրեն, սակայն, այդ բարեկամները, որոնք երէկ, կողմնակից էին պետականացումին, մինչ այսօր տարբեր կը խորհին: Լսենք, որովհետեւ շատ շահեկան է.

«Տեսաբանը, որ երէկ կը պաշտպանէր ամէնէն ծայրայեղ պետականացումը, այսօր կրնայ 8 բառէ բաղկացեալ նախադասութեամբ մը կատարել ճահանջ մը, որ մինչեւ «լիպերալիզմ» կ'երթայ: Ասիկա մեզմէ միայն քիչ մը «երեւի յանդգնութիւն» կ'ուզէ: Բայց 8 միլիոն բառով իսկ կարելի չէ մազաչափ տեղէն շարժել 15 տարուան ընթացքին երկրին տնտեսական կազմը: Հետեւաբար, պետականացումի դրութիւնը պիտի մնայ» («Սօն Փօսթա», 13 յունիս 1939):

Ըսէ, չէ՞, ինք Մուհիտտինն է որ կը խօսի «բարեկամներ»ու բերնով, ինքն է որ կը հասկցնէ թէ սնանկացած է ներկայ տնտեսական ծրագիրը, բայց միաժամանակ ստիպուած է յարմարիլ վարչաձեւին, գոնէ եղրակացութեան մէջ չհակասելով անոր: Այնպէս որ չզարմանաք, երբ մէկ կողմէ կ'ըսէ թէ ճարտարարուեստը չէ յաջողած, իսկ միւս կողմէ կ'աւելցնէ թէ շարունակելու է զայն, հոգ չէ թէ վնասի գնով: Երբ մէկ կողմէ կը պարծենայ թէ ինք 10 — 15 տարի առաջ դէմ արտայայտուած է պետականացումի դրութեան, իսկ միւս կողմէ կը վճռէ թէ մնալու է այդ դրութիւնը: Կաշկանդուած գրիչը միշտ զիկզակ կ'երթայ, մէկ վեր, մէկ վար, երբեմն առաջ, երբեմն ետ:

Աւելի շահեկան է, սակայն, պատճառաբանութիւնը:

«Պետականացումը երեւան կուգայ միայն այն երկիրներու մէջ, որոնց ընկերային կամ տնտեսական հաւասարակշռութիւնը խախտած է, այսինքն որոնց ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԿԱՄ ՏԸՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋՈՒԹԻՒՆԸ ԽԱՆԳԱՐՈՒԱԾ Է: ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԱՅՍ ՏԵՍԱԿ ԵՐԿԻՐՆԵՐԷՆ ՄԷԿՆ Է:

«Ընկերային եւ տնտեսական տեսակէտով, պետութիւնը տեսակ մը բըժիշկ է: Անգլիոյ, Ամերիկայի եւ Ֆրանսայի նման երկիրներու մէջ, այս բժիշկին պարտականութիւնն է միայն «առողջապահութիւն» ընել, այսինքն կազմին օգնել: Որովհետեւ անոնց ընկերային եւ տնտեսական հաւասարակշռութիւնը խանգարած չէ: Բայց հոն ուր հիմնապէս խանգարուած է այդ հաւասարակշռութիւնը, պետութիւնը շատ անգամ վճռապէս կը միջամտէ եւ «հիւանդները ռէժիմի տակ» կ'առնէ, կամ նոյնիսկ ռատիքալ (արմատական) գործողութեանց կը դիմէ:

«ԹՈՒՐՔԻԱ ՊԷՏՔ ՈՒՆԻ ԱՅՍ ԲԸԺԻՇԿԻՆ ԵՒ ԱՆՈՐ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԵԱՆ: Ամբողջ խնդիրը այն է որ, բըժիշկը կարենայ բժշկութիւն ընել: Համոզուած ըլլալով որ Թուրքիոյ ընկերային եւ տնտեսական հիւանդութիւնները խոր չեն, հինէն ի վեր պաշտպանած եմ անուղղակի պետականացումի դրութիւնը: Այսօր ալ այդ կարծիքն ունիմ: Ասոր համար կը զարմանամ, երբ կը տեսնեմ թէ տեսաբաններ որոնք երէկ պարզապէս մոլեռանդութեամբ կը պաշտպանէին ամէնէն ձախ գաղափարները, այսօր շատ արագօրէն եւ առանց այդ կազմը քննելու կ'երթան դէպի աջ» (Սօն Փօսթա, 13 Յունիս 1939):

Դժուար չէ եզրակացնել:

10 — 15 տարուան բազմածախս փորձառութենէ մը վերջ, իրենք Թուրքերն ալ հասկցած են թէ անելի առջեւ կը գտնուին:

— Առուտուր չկայ, գործ չկայ, այս ժողովուրդը ի՞նչպէս պիտի ապրի, կ'ըսէ Հիւսէյին Ճահիտ:

— Պաշտօնեայ էինք եւ պաշտօնեայ մնացինք, դիտել կուտայ Պիւրհան Ճահիտ:

— 120 միլիոն ոսկի կուտանք 42,775 պաշտօնեաներու, կը պոռան երեսփոխանները:

— Դէպի աջ երթանք, կը յայտնեն երէկուան թունդ ձախերը: Պետականացումը չի քալեր:

Իսկ Մուհիտտին Պիրկէն, երէկ ճարտարագործ (էնտիւսդրիէլ), այսօր՝ երեսփոխան, վտանգաւոր կը գտնէ անմիջական փոխանցումը, չեշտելով թէ Թուրքիա հիւանդ է ընկերային եւ տնտեսական տեսակէտով, եւ հետեւաբար պիտի մեռնի առանց պետութիւն կոչուած բժիշկին միջամտութեանը:

Ուրեմն, եթէ քէմալական Թուրքիան առողջացած է եւ կրնայ զինակցութիւն խաղալ մեծերու հետ, ընկերապէս եւ տնտեսապէս, սակայն, կը մնայ հին «հիւանդ մարդ»ը, այն՝ որուն կ'ըսէր Լորտ Ֆըրզըն, Լօզանի մէջ խօսքն ուղղելով Իսմէթի.

— Քաղաքական անկախութիւնը ըստացաք, բայց ոչ տնտեսականը: Ասոր համար պիտի ստիպուիք մեզի դիմել...:

Յիշեցէք 1923ին ըսուած այս խօսքը, բաղդատեցէք 1939ին Թուրք վարիչներու ըրած խոստաճանաչումներուն հետ, եւ կազմեցէք ձեր գաղափարը:

ԴԷՏ

« ՅԱՌԱՋ » ԿԱՐԴԱ ՈՐ ՄԻԱՅՆ ԶԱՐԳԱՆԱԼՈՒ, ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐՈՒՆ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ, ԱՅԼԵՒ ՔՈՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻԴ ՀԵՏ ԿԱՊՈՒԱԾ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ ԾԱՆՕԹԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ :

ՄԵՌԵԱԼՆԵՐՆ ՈՒ ՈՂՋԵՐԸ

Մեռեալներուն հանդէպ բարեպաշտութիւնը չի նուազիր, եւ կը թուի թէ տարուէ տարի սովորականէն աւելի բազմութիւն կը հաւաքուի հողակոյտերուն շուրջ: Այս տարի նոյն իսկ մանիշակի փնջիկներ տեսայ Ալֆրէտ Միւսէի շիրիմին վրայ: Ուրեմն, վիպականութիւնը, բնազդական յարգանքը հանդէպ անոնց, որոնք անկենդան իսկ բնութեան սէրը կ'արթնցնեն մեր մէջ, չէ մեռած տակաւին ողջերուն մէջ, մանաւանդ երիտասարդներուն, պատանիներուն մէջ: Կրնայ ըլլալ որ շատ ծերեր յօղացուէ բռնուած ըլլալով, քիչ շարժին իրենց տեղերէն, կամ միշտ դեռադեռ սիրելիներ ունենան ողբալու լռելեայն:

Աշխարհը միշտ նոյն աշխարհն է, մեր երեւակայածէն շատ աւելի քիչ կը փոխուի, եւ մարդկութիւնը, որ Օկիւսթ Գոնթի հռչակաւոր խօսքին համեմատ, աւելի մեռելներէ կը բաղկանայ քան թէ ողջերէ, բարեբախտաբար իր ալքին մէջ կը պահէ տակաւին զգացումներու եւ բնազդումներու միեւնոյն խաւը: Կը պատուէ մեռելները՝ որովհետեւ իր կեանքին լրացուցիչ մասը կը կազմեն անոնք, որովհետեւ անոնց աճիւնը անսաղմնաւոր չէ, եւ որովհետեւ եթէ անոնց յիշատակը ջնջուած իսկ ըլլայ, եւ անունը մոռցուած, անոնք կը յաւերժանան մեր խորունկ գիտակցութեան մէջ եւ անոնք են որ կը թելադրեն մեր գործերուն մեծագոյն մասը: Ի՞նչ եղկելի զանգուած մը պիտի ըլլար մարդկութիւնը, եթէ մեռելներուն եւ ողջերուն միջեւ այդ նրբին ու ամուր կապը քակուէր — ինչ որ, բարեբախտաբար, անհնարին է, քանի որ անոնք են որ կ'օգնեն մեզի ապրիլ: Կապին այդ քայքայումը անըմբռնելի է: Այդպիսի չարաղէտ պարագայի մը՝ մարդկութիւնը պիտի ըլլար առանց կողմնացոյցի, առանց շարժիչ ոյժի եւ առանց խարիսխի նաւ մը, որ պիտի խրէր ամէնէն մօտիկ խարակներուն վրայ:

Ըսենք ուրեմն բանաստեղծին հետ.

«Ո՛վ Մեռեալներ, մենք գիտենք որ քանի մը տարիէն ձեզի պէս պիտի ըլլանք, եւ մեր ներկայ բազմատանջ ու յոգնահեծ յուզումները առ ոչինչ պիտի համարուին: Ու սակայն կ'ուզենք ապրիլ: Այդպէսյոյսը սիրելի է մեզի: Պիտի ցանկայինք որ այդ բոցը պահուի միշտ միեւնոյն մակարդակին վըրայ: Գոնէ կուզանք, տարին քանի մը անգամ, անոնց մօտ զոր սիրեցինք, գգուեցինք, կ'ուզենք ողողուիլ, ջրդեղուիլ անոնց յիշատակով, որպէսզի այդ անհրեւոյթ եղած անցեալը սըրտապնդէ մեր ապագան: Կուզանք յաճախ ձեզմէ խորհուրդ առնելու համար: Քանիներ ձեր մէջէն կիսատ ձգեցին իրենց գործը, ու երբ այսօր մեզի կը մնայ շարունակել զայն, կուզանք ձեր անշնչացած յաւերժութեան մօտ քանի մը կտոր գուղձերու առջեւ կամ, ի չգոյէ անոնց, կը սուզուինք ձեր կատարած գործերուն կամ երկնած ծրագիրներուն տարերային ներշնչումին մէջ, որպէսզի թօթափենք մեր անտարբերութիւնը եւ մեր ընելիքը անպատրուակ ու անծածկոյթ տեսնել ձեր յիշատակին սրբութեան մէջ: Այո, գիտենք, մենք ալ պիտի չյապաղինք ու ձեր մօտ պիտի գանք, յաւելուլ առ հարս, բայց ձեր իսկ յիշատակին համար պէտք ունինք դեռ ամբողջ պահպանելու մեզի վստահուած կեանքին աւանդը: Կը զգանք թէ այդ աւանդը վտանգուած է եւ մահուան մղձաւանջը կը ծանրանայ ոչ միայն մեր վրայ, այլ ձեր կիսատ թողած գործին վրայ: Պէտք ունինք որ մահը չչփանայ եւ չերազէ այնքան սաստկութեամբ իր քայլն ու կշռոյթը: Ձեզի կուգանք, ով մեռեալներ, խնդրելու համար որ օգնէք մեզի զուարթօրէն կրելու դառնութիւնը կեանքին, որուն մէկ մի վայրկեանը այնքան թանկ է մեզի համար, մեր գործին համար: Ահա թէ ինչու ձեր յաւիտենական հանգիստը կուգանք կը խռովենք, ձեր խորհուրդներուն կայծով առկայծ խանդը վերարծարծելու համար:

Թարգմ. ***

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (133)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Բայց ի՞նչ օգուտ ունի իմ վերադարձը, բացատրիր վերջապէս:

— Բացատրե՞մ...:

— Այո՛:

— Արդեօք ի զուր չի՞ անցնիլ իմ գաղտնիք յայտնելը, քանի դու գտնւում ես այս բերդում:

— Ոչ, ես ինկոյն կը հեռանամ, թէ համոզուեմ որ անհրաժեշտ է այդ:

— Բարի: Օգուտն այն է, վեհափառ Տէր, որ ինձ այս միջոցում հարկաւոր են Դուինում հաւատարիմներ: Իմ մարդկանցից չեմ կարող ոչ ոքին մտցնել այնտեղ· Բէշիրը նրանց մուտքը կ'արգիլէ: Մինչդեռ դու ազատօրէն կարող ես վերադառնալ քո աթոռը եւ այդ, մինչեւ անգամ, կը չոյէ Ոստիկանի ինքնասիրութիւնը: Քեզ հետ վերադարձող հոգեւորականների հետ ես կը մտցնեմ քաղաք իմ մի քանի հաւատարիմներին:

— Ոչ մի աշխարհականի թոյլ չեն տալ անցնել Դուինի դռներով, ընդհատեց կաթողիկոսը:

— Գիտեմ, բայց նրանք կը մտնեն իբրեւ վեղարաւորներ...

— Աստուա՛ծ իմ... դու ուրեմն Ոստիկանի սուրը կախում ես իմ գըլխի՞ն... բացականչեց կաթողիկոսը երկիւղից այլայլուելով:

— Մի՛ վախենար, վեհափառ Հայր, ես թոյլ չեմ տալ, որ Ոստիկանը իւր սուրը մերկացնէ, ո՞ւր մնաց թէ կախէ քո գլխին:

— Ի՞նչ պիտի անեն քո հաւատարիմները:

— Հարկաւոր դէպքում խրամատ պիտի փորեն կաթողիկոսարանի նըկուղներից մինչեւ արտաքին պարիսպը:

— Օ՛ն եւ օ՛ն... չեմ կարող ես միանալ այդ խորհրդին: Նա որ հրամայեց մեզ՝ «տալ զԱստուծոյնն Աստուծոյ», նոյնը հրամայեց՝ «զկայսերն տալ կայսեր»... խօսեց կաթողիկոսը վճռական ձայնով:

—Ո՞վ է քո կայսրը, հարցրեց իշխանը բարկութիւնից դողալով:

Վեհափառը չպատասխանեց:

— Դու մի թագաւոր ունես, որին պարտաւոր ես հարկել, — դա Աշոտ Երկաթն է, շարունակեց իշխանը: Հագարացին իրաւունք չունի այս երկրի վրայ· նա մի յափշտակիչ, մի աւազակ է: Այն հայը, որ տիրապետ է անուանում նրան՝ մի դաւաճան է. իսկ դաւաճանին իրաւունք ունի մեռցնել առաջին զինուորը, առանց արդարութեան դէմ մեղանչելու:

— Ես փախչում էի բռնակալի վըրէժխնդրութիւնից, խօսել սկսաւ կաթողիկոսը· դու ինչո՞ւ ուղարկում ես ինձ այդ վրէժխնդրութեան առաջ: Ի՞նչ օգուտ կարող է բերել քեզ իմ մահը:

— Մի՛ ասիր «քեզ», այլ ասա՛ «Հայրենիք»ին: Եթէ կարծում ես, թէ քո վերադարձը մահ պիտի պատճառէ քեզ, ապա ուրեմն ուրախ եղիր: Միթէ աւելի լաւ չէ՞ Ղեւոնդեանց հետ դասուիլ, քան անյիշատակ ոչնչանալ...:

Իշխանի խիստ լեզուն փոխանակ վեհափառի բարկութիւնը գրգռելու, ընդհակառակը, ճնշում, մեղմացնում էր նրան: Նա տեսնում էր, որ այդ մարմնացեալ եռանդը խօսում էր ոչ թէ իւր, այլ Հայրենիքի օգտին. ի՞նչպէս ուրեմն զայրանար նրա դէմ: Չէ՞ որ ինքն էլ պակաս չէր սիրում այդ Հայրենիքն ու նրա ազատութիւնը. բայց ի՞նչ անէր, որ Աստուած չէր տուել իրան Մարզպետունու սիրտը, Մարզպետունու հոգին. նա վախենում էր վտանգներից, սարսափում էր արտաքին սրից... կը կամենար, այո՛, ծառայել փրկութեան գործին. կը կամենար, մինչեւ անգամ, զոհուել... բայց չէր կարող, բնութիւնը զրկել էր նրան այդ քաջութիւնից:

— Ղեւոնդեանց հետ դասուել ասացիր, խօսել սկսաւ վեհափառը, կը ցանկանայի, այո՛, արժանանալ այդ փառքին. բայց միթէ՞ կարող եմ...

— Կամենալը՝ կարենալ է: Եւ յարմար առիթը, ահա՛, հրաւիրում է քեզ: Քաջ եղիր, արհամարհի՛ր անցաւոր կեանքը· կատարի՛ր այն՝ ինչ որ քարոզում ես աշակերտներիդ եւ քո յիշատակը եկող սերունդները կ'օրհնեն...

— Ի՞նչ պիտի լինի իմ գործը Դուինում, հարցրեց վեհափառը:

— Պիտի հովանաւորես այն մարդկանց, որոնք քո հոգեւոր ծառաների անունով կ'ապրեն կաթողիկոսարանում: Ցերեկը նրանք պիտի քնեն, իսկ գիշերը գործեն:

— Իսկ եթէ մատնիչները մեզ խանգարե՞ն:

— Այն ժամանակ մի քանի մարդկանց մահ կը հասնի, նրանց թւում գուցէ եւ Հայրապետին· բայց այդ զոհերն անհրաժեշտ են:

— Ծանր պայման է այդ...

— Ի՞նչ, մեռնե՞լը: Կա՞յ միթէ աւելի դիւրին եւ սիրելի բան՝ քան Հայրենեաց համար մեռնելը:

— Քաջի եւ հայրենասէրի համար, այո՛, դիւրին է, բայց...

— Դու քաջ չես, վեհափառ Տէր, այդ գիտեմ· բայց հայրենասէր ես, այդ չես ուրանալ:

— Թող կատարուի քո կամքը, սիրելի իշխան. եթէ Աստուած մահ է որոշել ինձ համար, կ'ընդունեմ նրան յօժարութեամբ: Մարտիրոսների կարգը չեն դասիլ ինձ, գիտեմ, բայց անէծքը գոնէ չի մօտենալ իմ շիրմին, խօսեց վեհափառը վճռական եղանակով:

— Աստուծով ազատ կը մնաս փորձութիւնից, վեհափառ Տէր. բաղդն արդէն ծիծաղում է մեզ, անկարելի է, որ այս վերջին ձեռնարկութիւնը եւս չյաջողէ մեզ, յուսադրեց իշխանը կաթողիկոսին:

— Տեսնենք· գուցէ Աստուած լսէ արդարների աղօթքը:

Իշխանը վեր կացաւ տեղից, համբուրեց վեհափառի աջը, եւ շնորհակալութիւն յայտնելով նրան իւր խնդիրը չմերժելու համար, հարցրեց թէ՝ ե՞րբ կը հաճի մեկնել Բագարանից:

— Նոյնիսկ վաղը, եթէ անհրաժեշտ է շտապել, պատասխանեց կաթողիկոսը:

— Այո՛, անհրաժեշտ է. իւրաքանչիւր աւուր կորուստը անփոխարինելի վնաս կարող է բերել մեզ:

— Ուրեմն մի կամ երկու օրից, եթէ Սպարապետը չի ստիպիլ ինձ ուշանալ:

(Շար.)

Թափառական Հրեաները

―o―

Նիւզըրպուքըր «Լ'Էօվր»ի մէջ կը պատմէ ողբերգականը այն տասը հազար Հրեաներուն, որոնք թափառական դարձած են ծովերու վրայ :

Չկայ երկիր մը, որ ընդունի զա– նոնք: Վտարուած են Գերմանիայէն : Զուրին վիզա: Ոչ ալ ունելիք: Եւ ծո– վէ ծով կը թափառին, անօթի, ան– սուաղ :

Վերջին երկու ամիսներու ընթացքին, 18 անդրատլանտեան շոգենաւեր հին աշխարհէն Նոր աշխարհ փոխա– դրած են 5627 Հրեաներ, — կին, ծե– րունի, երեխայ,— բայց մերժուելով՝ վերադարձուած են դարձեալ Եւրո– պա, որ իր կարգին կը մերժէ ընդու– նիլ: Ցուսահատ, բազմաթիւ Հրեաներ ցամաք կ'ելլեն անծանօթ տեղ մը, ու կը կորսուին :

Բայց միայն կառավարութիւնները չեն որ արիւն – արցունք կը քամեն այս խեղճերուն աչքերէն: Այլեւ նա– ւապետները: Անոնք ամէն միջոցի կը դիմեն կողոպտելու համար բախտէն զրկուած երիցս թշուառ այս խըլ– եակները: Ջուր չկայ, կ'ըսեն ծովուն վրայ, եւ ծարաւահիւծ այս թշուառ– ներէն կ'առնեն, պուտ մը ջուրի հա– մար, ժամացոյց, մատանի, ինչ հա– րստութիւն որ մնացած է անոնց վը– րայ:

Քանի մը օր վերջ կը յայտարարեն թէ ուտելիք չկայ, եւ գաղթականներուն վերջին սանթիմն ալ կը գրպանեն պա– տառ մը հացի համար :

Եթէ անոնք հարուստ ըլլային, կը– նային օրինականացնել իրենց ճամ– բորդութիւնը, վիզա ստանալ եւ ներս մտնել երկիր մը: Ուրեմն աղքատ գաղթականներն են ասոնք, հարուստ– ները արդէն կրցած են տեղաւորուիլ որ եւ է երկրի մէջ :

« Սէն – Լուի » շոգենաւով Քուպա տարուած գաղթականները, երբ կը մերժուին Հավանայի առջեւ, կը սպառնան ծով ցատկել: Գաղթական– ներու յուսահատութիւնը արձագանգ գտաւ միջազգային մամուլին մէջ, այնպէս որ Հավանայի նաւահանգիս– տէն ետ վերադարձուածները առժա– մապար ապաստան գտան Հոլանտա– յի, Պելճիքայի, Անգլիոյ եւ Ֆրանսա– յի մէջ :

Ցունական շոգենաւ մը եւս 552 Հր– եաներ կ'առնէ Գերմանիայէն, Մարտ 1ին ճամբայ կ'ելլէ դէպի Պաղեստին: Գաղթականները մուտքի արտօնու– թիւն չունէին, բայց պայմանաւոր– ուած էին յոյն նաւապետին հետ, որ, իբրեւ փորձառու, զիրենք գաղտնօրէն ցամաք հանէր Պաղեստինի ծովեզեր– քը, անկիւն մը: 31 Մարտին նաւա– պետը կը փորձէ ցամաք հանել զա– նոնք, անծանօթ վայր մը, Պաղեստի– նի ծովեզերքին վրայ: Ծովեզերքի շր– ջուն պահապանները կը տեսնեն ու կը կրակեն, գաղթականները կը փախ– չին, մէկը կը սպաննուի: Ցոյն նա– ւապետը, ստիպուած, զանոնք կը տա– նի Կրետէ, ուր եւս կը մերժուին: Շոգենաւը ամբողջ ամիս մը կը պտը– տի Եգէական ծովուն կղզիներուն շուրջը, գաղտնօրէն ցամաք հանելու համար գաղթականները: Ուտելիք չունին, ցամաք հացով ու թէյով կ'անցընեն իրենց օրը: Նաւապետը, յուսահատ, նաւուն ցռուկը կ'ուղղէ դէպի Տարտանէլ, կ'անցնի Պոլիսէն, կը մտնէ Սեւ ծովը ռումանական նաւահան– գիստներուն: Ռոմանականութիւնը կը մերժէ: Նաւը դարձեալ ճամբայ կ'ել– լէ, աւելի քան հարիւր օրէ ի վեր խեղճերը այսպէս կը թափառին տա– կաւին ծովերուն վրայ :

Ցունական ուրիշ շոգենաւ մը, «Աա– թիր», 6 Ապրիլին ճամբայ կ'ելլէ Գեր– մանիայէն, առնելով 641 Հրեաներ, բոլորն ալ որ եւ է երկիր մտնելու ար– տօնութիւն չունին,— Շոգենաւը նախ կը մօտենայ Պաղեստինի ծովեզեր– քին,— անկարելի կ'ըլլայ ցամաք հա– նել: «Աաթիր» կը վերադառնայ Ե– գէական, արտօնութիւն մուրալու համար նաւահանգիստներէն: Այս թափառումներուն ընթացքին, շոգե– նաւը կը մօտենայ Կրետէի անմար– դաբնակ եզերքներուն, ուր կը տես– նուի որ ամիսներ առաջ այնտեղ ցա– մաք ելեր են 434 գաղթականներ, բայց ոստիկանութիւնը մերժած ըլ– լալով ընդունիլ՝ անօթի եւ թշուառ սպասեր են բախտին: Դրեթէ վայրե– նիի կերպարանք առած էին արդէն: Ուստի կը խնդրեն «Աաթիր»էն նաւա– պետէն, որպէսզի լուր տանի Թէլ–Ա– վիվ, ուտելիք եւ զգեստ ստանալու համար: Մինչեւ 17 Մայիս, յունական շոգենաւը ամէն կողմ պտտեցաւ, ար– տօնութիւն չկրցաւ առնել, այնուհե– տեւ լուր չկայ թէ ուր գնաց այս շո– գենաւը, իր 641 գաղթականներով :

« Մարմարա » յունական շոգենաւը 500 Հրեաներ առնելով վերջերս մեկ– նեցաւ ռումանական նաւահանգիստէ մը: Այս Հրեաներն ալ արտօնութիւն չունին երկիր մը մտնելու: Լուր չկայ նաեւ այս շոգենաւէն, ո'ւր գնաց, ո'ւր ցամաք հանեց գաղթականները :

« Օրպիթա » շոգենաւը 78 Հրեաներ առաւ տարաւ հասարակածային եր– կիր մը: Գաղթականները առժամա– բար ցամաք հանուած են Պալպոայի մէջ, բայց ո'ւր պիտի երթան եաքէն:

« Աւիմի » շոգենաւը, որ 320 թոն տարողութիւն ունի եւ բեռ փոխա– դրելու յատկացուած ըլլալով՝ խցիկ չունի, 270 հրեայ գաղթականներով կը մեկնի Եւրոպայէն Մարտ ամսուն: Նաւապետը կը յաջողի զանոնք ցամաք հանել Պաղեստինի ծովեզերքը: Ոստի– կանութիւնը սակայն կը ձերբակալէ բոլորն ալ: Հրէական ազգային մար– մինները կը միջամտեն,— անօգուտ : Իշխանութիւնը կը բռնէ նաւապետը, կը հրամայէ նաեւ լեցնել այս «բեռնե– րը » եւ անմիջապէս տանիլ ծով, այ– լապէս կը սպառնայ բանտարկել զինք: «Աւիմի» կ'առնէ գաղթական– ները եւ ճամբայ կ'ելլէ, սակայն գի– շեր մը, օգտուելով մութէն, ցամաք կը հանէ 245 հոգի, անոնք որ կը յօ– ժարին այդ արկածալից փորձին: Ոս– տիկանութիւնը դարձեալ կը ձերբա– կալէ զանոնք:

Անգլիական շոգենաւ մը արշիպե– ղագոսի մէջ, ամայի կղզիի մը վրայ կը գտնէ 906 Հրեաներ, ցնցոտիներ հագած, անօթի ծարաւ,— Անգլիացի– ները կը գթան ու կ'առնեն կը տանին Պաղեստին: Ասոնց փոխարէն, քոթա– յով Պաղեստինէն մտնող Հրեաներու թիւը պիտի կրճատուի :

Եւ դեռ քանի՜ շոգենաւեր, որոնք կը շրջին ծովերուն վրայ, հրեայ խըլ– եակներու համար ապաստան մուրա– լով նաւահանգիստներէն :

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Հայ գաղթականներ Յունաստանի մէջ

―o―

Ազգաժողովի գաղթականներու վե– րաբնակեցման նախագահը, Սըր Հըրպըրթ Էմըրսըն, իր քարտուղա– րին՝ Լորտ Տըրնըրի հետ Աթէնք հասած ըլլալով, քարտուղարը հե– տեւեալ յայտարարութիւններն ըրած է, «Նոր Օր»ի խմբագրութեան, տե– սակցութեան մը առթիւ .

— Այս ճամբորդութիւնը բնաւ կապ չունի գերման գաղթականներուն հետ, այլ ռուս եւ առաւելապէս հայ գաղ– թականներու հետ:Սըր Էմըրսըն յանձ– նուար մէկէն միայն սահմանած է «Նանսէնեան»ին յաջորդող այս գոր– ծը, եւ ես ալ, որ երեք տարի «Գեր– ման Գաղթականաց»ին մէջն էի, այժմ այս գործին մէջ իր ընդհանուր քար– տուղարն եմ. ես ալ տակաւին բոլո– րովին յստակ կերպով տեղեակ չեմ հայ գաղթականական գործերու. իսկ սըր Էմըրսըն փափաքեցաւ որ անձնա– պէս եւ մօտէն շփման մէջ մտնէ Պալ– քաններու Ազգերու Դաշնակցութեան այս ճիւղին ներկայացուցիչներուն եւ նաեւ հայ ներկայացուցիչներուն հետ ու մօտէն քննէ անոնց վիճակը : Այս է մեր ճամբորդութեան բուն նպա– տակը :

— Անցանք Պուքրէշէն եւ մօտէն շփման մէջ մտանք Սոֆիայի հայ ներկայացուցիչներուն հետ: Կ'երեւի համիտեան շրջանէն Պուլկարիա հաս– տատուած են շուրջ 18,000 Հայեր, ո– րոնք բաւական օգներ են վերջին ան– գամ հոն գացող իրենց գաղթական հայրենակիցներուն : Հիմա ինչպէս կը տեսնէք Աթէնք ենք: Ասկէ պիտի անցնինք Պելկրատ եւ ապա պիտի վե– րադառնանք Լոնտոն, ուր կը գտնուի մեր դրասենեակին կեդրոնը :

— Երէկ ընդունեցինք Հայոց Առաջ– նորդը եւ Հայերու ներկայացուցիչնե– րէն մէկ երկու հոգի: Այսօր կէսօրէ վերջ պիտի այցելենք հայ գաղթա– կաններուն զետեղման վայրը եւ կա– յաններ :

Սըր Հ. Էմըրսըն ալ իր կարգին յայ– տարարած է.

—— Հայ գաղթականներու տեղաւոր– ման լաւագոյն վայրը անշուշտ Հա– յաստանն է. բայց կ'երեւի ներկայ պայմաններուն մէջ ատիկա անկարելի է : Մեծ եւ անսահման փոփոխ մը չկայ ւրամադրութեանս տակ. բայց կրնաք վստահ ըլլալ որ մեր եւ ձեր ներկա– յացուցիչներու ըրած խնդրանքները խիստ լրջօրէն նկատի պիտի առնուին: Հոս տեսնուեցայ մեր ներկայացուցիչ Պ. Փալլիսի հետ, ընդունեցի նաեւ Հայոց Արքեպիսկոպոսը եւ ներկայա– ցուցիչները :

** Բարեգործականի Աթէնքի մաս– նաճիւղը եւ գաղթականներու տեղա– ւորման յանձնախումբը թէյասեղան մը սարքած են ի պատիւ հիւրերուն, Ակրոպոլ Փալասի մէջ: Ֆրանսերէն եւ անգլիերէն ճառեր վերջ, Սըր Հ. Է– մըրսըն շնորհակալութիւն յայտնելով ըսած է.

— « Կարելի է ըսել թէ յունահայ գաղթականները բախտաւոր եղած են, երբ նկատի ունենանք մանաւանդ այն դժուարութիւնները որոնց են– թարկուեցաւ Յունաստան՝ իրենները տեղաւորելու մէջ: Նոյն դժուարու– թիւնները գոյութիւն ունին նաեւ այսօր, երբ Ն. Թուրքիայէն հազարա– ւոր Ցոյներու ներգաղթը տեղի կ'ու– նենայ: Այսուհանդերձ, կը յուսամ թէ անցեալին մէջ ցոյց տրուած բար– կացակամութեան քաղաքականու– թիւնը պիտի շարունակուի: Գրեթէ վստահ եմ որ հպատակութիւնը լաւա– գոյն միջոցը պիտի ըլլայ ձեր տեղա– ւորման հարցը հիմնապէս լուծելու համար: Ձի բաւեր միայն պատրաս– տակամութիւն ցոյց տալ ծառայելու, այլ պէտք է միջոցներ ստեղծել այդ բանը գործապէս ապացուցելու համար: Վստահ եմ որ ձեր բոլոր յոյսերը կր– նան իրականութիւն դառնալ այս ուղ– ղութեամբ : Բայց պէտք է ամէն բանէ առաջ դուք ձեզի օգնէք: Դժբախտա– բար ցարդ չլինուած տնակները անբա– ւարար են՝ բոլոր կարօտեալները պատսպարելու: Պէտք է բազմապատկել ձեր ճիգն ու զոհողութեան բաժինը: Եթէ կառավարութիւնը կարենայ նոր հողեր տրամադրել, վստահ եմ որ պիտի տրամադրէ, այսուհանդերձ ե– թէ շարունակուի Թուրքիայէն կատար– ուած ներգաղթը, կրնայ ըլլալ որ չկարենայ ընթացք տալ իր բարեա– ցակամութեան: Ջեռնարկման հարցին լուծումը, ուրեմն առաւելապէս կա– խում ունի ձեզմէ: Հեռատես եւ ան– խոհական ոգիով կրնաք առաւելա– գոյն օգտակար ձեռք բերել: Սխալ մը պիտի ըլլար ձեր կողմէն տուները տալ մէկ կողմին, երբ անոնք շինուած են բոլորին համար: Պէտք է աճապարէք: 1942ին կրնան հողերը սուղնալ: Շատ լաւ գիտեր ունիք ձեր ազգային նկա– րագրին մէջ: Դուք չափազանց վե– հանձն էք իրարու օգնելու մէջ: Գոր– ծունեայ, ճարպիկ եւ տնտեսող ցեղ մըն էք: Այս յատկութիւններով կր– նաք լուծել ձեր բոլոր խնդիրները : Իմ կողմէս ինչ որ կարելի է պիտի ը– նեմ օգտակար ըլլալու համար, բայց գլխաւորը այն է որ դուք ձեզի օգ– նէք»:

Թուրքերը կը գաղթեն Սանճաքէն

Հալէպի «Եփրատ»ը որ շատոնց ի վեր դադրեցուցած էր իր հրատարա– կութիւնը, 10 յունիս Թուական թիւ մը լոյս ընծայած է, որուն մէջ յիշելէ վերջ թէ Սանճաքի Թուրքերը քրիս– տոնեայ տարրերուն հանդէպ փոխած են իրենց ընթացքը, կը գրէ.

— « Տնտեսական ճնշումը անտանե– լի համեմատութիւններու հասած է Սանճաքի մէջ : Բազմաթիւ քէմալա– կան Թուրքեր, Անտիոքէն եւ Ալեք– սանտրէթէն, իրենց անհատական բո– լոր ապառնութիւնները կորսնցնելէ վերջ, չկարենալով տոկալ այս տնտե– սական ճնշումներուն, սկսած են գաղ– թել դէպի Լաթաքիոյ եւ Տրիպոլսոյ շրջանները » :

Սանճաքէն եկող ճամբորդ մը, Թը– ւելէ վերջ Թուրք բնակչութեան մէկ մասին դժգոհութիւնները Սանճաքի կցումին առթիւ, կը յիշէ ծանօթ Թուրքի մը հետեւեալ խօսքերը .

— « Երանի Հայերուն եւ միւս քը– րիստոնեաներուն, որոնք երթալիք տեղ մը ունին՝ ապաստանելու համար այս դժոխք դարձած շրջանէն: Քանի մը ամիս առաջ իզուր կը մեղադրէինք գաղթող Հայերը. հիմա կը հասկնանք թէ որքան հեռատես եղած են անոնք: Ճիշդ է որ ջարդ չկայ, սակայն ո՞վ կրնայ տոկալ ներկայիս հաստատ– ուած տնտեսական սեղմումներուն » :

ՍԱՄՈՒԷԼ

ՄԱՅԻՍ 28

―o―

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն հե– տեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (2 Յունիս).

— «Մայիս 28ը հայ ժողովուրդի հաւաքական ստեղծագործութիւնն է, անոր արիւնի, քրտինքի, պատուի եւ ինքնութեան պատկերացումը, որ դա– րերէն ծնունդ առած է եւ դարերու կը նայի: Եւ իբր ներշնչարան կը հանդի– սանայ ոչ միայն ժամանակակից սե– րունդին, այլ գալոց բոլոր սերունդ– ներուն համար: Մայիս 28ը լոկ քա– ղաքական աքթ մը չէ, այլ անոր մէջ խտացած է մեր քաղաքակրթական, մշակութային, տնտեսական, ընկե– րային եւ մարտական ճիգն ու աշխա– տանքը, ինչպէս նաեւ մեր գաղափա– րական բոլոր որոնումներն ու տեն– չերը :

Աւելին. Մայիս 28ով հայ ժողո– վուրդը նոր եւ պայծառ դարագլուխ մը կը բանայ իր պատմութեան մէջ, յոյսով, հաւատքով եւ վստահու– թեամբ նայելով իր ներկային եւ ա– պագային:

Եւ նիւթական ու բարոյական ի՜նչ մեծ զոհողութիւններով ձեռք բեր– ուած է Մայիս 28ը. մեր ժողովուրդը իր ուղիղ կէսը զոհեց այս անձնուա– գործ Տաճարը ամրաշէն կառուցանե– լու համար:

Մայիս 28ով մենք կը դադրինք լոկ կրօնական համայնք մը ըլլալէ, ու կը դառնանք ինքնավար միաւոր մը, հո– ղային որոշ սահմաններով, պետա– կան կարգ ու սարքով, բանակով եւ հայկական օրէնքներով ու վարչական ինքնայատուկ սիստեմով:

Մեր Մասիսի պէս յաղթ ու վեհա– փառ է մեր Մայիս 28ը: Եթէ առաջի– նը անբարբառ վկայ մըն է դարերու մեր գոյութեան ու յարատեւութեան, երկրորդը խօսուն եւ բաբախուն իրա– կանութիւն մըն է մեր հաւաքական եւ ամբողջական գոյութեան:

Բանաստեղծական զովք չէ որ կ'ը– նենք թուականի մը, որ կը խորհրդա– նշէ մեր պետականութիւնը, մեր եր– կիրը եւ մեր ժողովուրդը իրենց խոր– հուրդներով, տեսիլներով, դերմարդ– կային նկարումով ու խոյանքով ի խնդիր ազատութեան, անկախութեան եւ մարդկայնօրէն կեանքի մը:

Մայիս 28ով դրուած է մեր նոր կեանքի հիմը, ու կառուցումը կը շա– րունակուի մինչեւ անոր վերջնական աւարտումը:

Դեռ շատ աշխատանք կայ ու տա– կաւին շատ զոհողութիւններու առջեւ պիտի գտնուինք վերստին ձեռք բե– րելու համար մեր ազատութիւնն ու անկախութիւնը:

Մեր պայքարը դեռ չէ վերջացած. տակաւին դատ ու դատաստանի մէջ ենք աշխարհի եւ մանաւանդ մեր դա– րաւոր թշնամիներու հետ, ու կը հա– ւատանք մեր դատի արդարութեան ու անոր յաղթանակին:

Աշխարհը կը պատրաստուի նոր եւ ահաւոր զօտեմարտի մը, որ պիտի ըլլայ ահարկու եւ սոսանելացուցիչ:

Մեր կամքէն անկախ աղէտները պի– տի հասնին նաեւ մեզ, ինչպէս հակա– ռակ մեր կամքին ու ցանկութեան ճաշակեցինք համաշխարհային պատե– րազմի դառնագոյն հետեւանքները:

Այն ժամանակ աւելի պարզամիտ եւ անպատրաստ, մեծ զոհեր տուինք եւ հիասթափութեամբ վարձհատոյց եղանք:

Մեզ լքեցին բոլորը, նոյնիսկ մեր հաւատարիմ եւ հզօր դաշնակիցները: Ապաւինեցանք մեր կորովին ու մեր բազուկին եւ փրկեցինք ա'յն, ինչ որ դատապարտուած էր վերջնական ո– չնչացման:

Հիմա աշխարհը տեսած ու փորձած ենք, ու գիտենք, որ մեզմէ դուրս ոչ ոք պիտի օգնէ մեզի:

Վա՜յ մեզի եթէ պարզամտութիւնն ու անփորձութիւնը նորէն մեզ առաջ– նորդ ընտրենք, եւ մեր յոյսը ուրիշ– ներու վրայ դնենք:

Հայկական հակամարտութիւնը ճըշ– դորոշուած է Մայիս 28ով, որմէ դուրս ուրիշ ոեւէ հակամարտութիւն խաբուսիկ է եւ կործանարար:

Ու պէտք է պատրաստուինք ահա– ւոր գալիքը եթէ ոչ խափանելու, գո– նէ անոր հետեւանքները մեղմացնե– լու համար:

Դեռ տոկուն կը մնայ հին իմաս– տութիւնը— Միութիւնը ուժ է:

Պէտք է ուժ ու զօրութիւն դառնանք միանալով եւ համախմբուելով» :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

Սիրելի «Յառաջ», Յունիս 7ի թի– ւի «Օրը Օրին»ի բաժնին մէջ կար– դացի Տիկին Մարիամ Սօլաքեանի նա– մակէն քաղուած մասերը էրիկ մար– դոց թերութիւններու մասին:

1923էն իվեր Ֆրանսա կ'ապրիմ գործի բերումով, շատ մը տեղեր գտնուած եմ, — Մարսէյլ, Լիոն, Մուլէն, Էքս լէ Պէն, Շամպէրի, Թուլոն, Նիս, Քան, Կրաս, Տրակին– եան, եւայլն: Այդ վայրերուն մէջ հանդիպած եմ բազմաթիւ ամուսին– ներու որոնք օրը իրիկուն կ'ըլլան սր– ճարաններու մէջ, երեսի վրայ ձգե– լով իրենց կիները եւ զաւակները : Դուք միայն «պլօթ»ը յիշեր էիք: Հա– պա «փոքէ՞ր»ը, «պասամ»ն, «պաքա– րա՞ն», ուր իրենց տաժանակիր աշ– խատանքով շահածը կը մսխեն : Մէկ ժամուան մէջ 100 —200 — 300 — 500 ֆրանք տուող եղած է: Շատեր ալ ուրիշէն դրամ ուզած են, կրկին խա– ղալու համար :

Աւելորդ է ըսել թէ խաղի մէջո– ցին կամ վերջը, կռիւն ու անար– գանքը անպակաս են: Իրար կը վար– կաբեկեն կոշտ բառերով, կրնաք ե– րեւակայել ասոնց ընտանիքներուն վիճակը: Շատերը ստիպուած են օ– րական 10 — 20 ֆրանքով 3 —4 հոգի կերակրել եւ անոնց հագուստ կա– պուստը հոգալ, ան ալ չունին ոսկոր նետած պէս :

Այո, Ֆրանսա կ'ապրինք, ազատ երկրի լուսաւորեալ քաղաքներուն մէջ: Բայց ինչո՞ւ տեղացիներու լաւ կող– մերը չօրինակել, փոխանակ գէշերը իւրացնելու: Իսկ ապագայի հոգերը, մանաւանդ այս տագնապալի օրերուն: Այսօր կ'աշխատինք, վստա՞հ ենք մին– չեւ վերջ գործ պիտի ունենանք: Այ– սօր Ֆրանսա ենք, վստա՞հ ենք թէ մինչեւ վերջը հոս պիտի մնանք: Չէ՞ որ ամէն օր սահմանափակումներ կը հաստատուին օտարականներու հա– մար :

Վարդան Քասիկեան

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ Թարգմ. Ս. Զ.

―o―

Փաստաբաններու վանդակապատը շատ անգամ տեղափոխուած էր եւ սո– վորաբար կը բռնէր նախագահին ա– ջակողմը:

Դահլիճին երկու ծայրերը երկու ուղղահայեաց շրջափակեր, որոնք աջ եւ ձախ կողմէն կը փակէին ամփի– թատրոնին կեդրոնական կիսաշրջա– նակները, իրենց եւ պատին միջեւ կը ձգէին երկու նեղ եւ խոր միջանցք– ներ, որոնց վրայ կը բացուէին երկու մռայլ քառակուսի դուռներ. այստե– ղէն կը մտնէին կ'ելլէին:

Երեսփոխանները կը մտնէին դահ– լիճը ճիշդ այն դուռնէն, որ կը բաց– ուէր Թիւյըրիներու պատշգամին վը– րայ:

Այս դահլիճը, ցերեկը տժգոյն լու– սամուտներէ հազիւ լուսաւորուած, գիշերը, մանաւանդ արշալոյսին գէշ լուսաւորուած այդ լամբարներով, կարծես անբացատրելի մռայլ մթու– թիւն մը կը շնչէր: Այդ տարտամ լոյ– սերը կը խառնուէին երեկոյեան մու– թերուն եւ կը մարէին անոնց շերտե– րուն մէջ: Լամբարներուն լոյսին տակ նիստերը թախծալի տպաւորութիւն կը ձգէին: Զիրար չէին տեսներ: Ամ– բողջ դահլիճին մէջ, մէկ ծայրէն մինչեւ միւսը, աջէն մինչեւ ձախ կ'ե– րեւային խումբ խումբ հաւաքուած դէմքերուն տարտամ եւ անորոշ ուր– ուագիծերը միայն, որոնք իրարու հասցէին հայհոյանքներ կ'արձա– կէին: Այնտեղ կը հանդիպէին իրա– րու՝ առանց սակայն փոխադարձա– բար ճանչնալու: Օր մը Լէնըլօն դէ– պի բեմը վազած պահուն միջանցքին տակը զարնուեցաւ մէկուն:

— Ներողութիւն, Ռօպէսփիէր, ը– սաւ ան:

— Դուն զիս ո՞վ կարծեցիր, պա– տասխանեց խռպոտ ձայն մը:

— Ներողութիւն, Մարա, ըսաւ Լէ– նըլօն:

Ներքեւը, նախագահին աջ եւ ձախ կողմերը, երկու բեմեր վերապահ– ուած էին, որովհետեւ՝ թէեւ շատ տարօրինակ, բայց Քոնվանսիօնն ալ իր մենաշնորհեալ հանդիսատեսներն ունէր: Ասոնք բոլոր բեմերէն միակն էին, որ վարագոյրներ ունէին: Սիւ– նազլուխներու քանդակներուն վրայ բանուած ոսկեզօծ երկու ճութեր կը բռնէին այդ վարագոյրները: Ժողո– վուրդին բեմերը մերկ էին:

Այս բոլորը, հաւաքուած իբրեւ ամ– բողջութիւն մը, սոսկալի էր, վայ– րագ, բայց կանոնաւոր: Ուղղութիւնը կատաղութեան մէջ ամփոփուած, կարծես ամբողջ յեղափոխութեան արտապատկերը ըլլար: Քոնվանսիօնի դահլիճը կը ներկայացնէր ամենա– կատարեալ տիպարը այն ոճին, որուն յետոյ արհեստագէտները «Մէսսիդօ– րի ճարտարապետութիւն» անունը դը– րին: Ամրապինդ էր այդ, բայց միեւ– նոյն ժամանակ նրբաշէն: Այդ ժա– մանակ չէնք կառուցանողները համա– չափութիւնը գեղեցկութեան տեղ կ'ընդունէին: Վերածնութեան վեր– ջին խօսքը ըսուած էր Լուի ԺԴ.ի ժա– մանակ եւ բէաքսիօնը սկսած էր: Այն ժամանակ չքեղութիւնը հասցուցած էին ձանձրալի անգունութեան: Ճար– տարապետութիւնն ալ գիտէ կեղծ ըզ– գօն ձեւանալ: Արուեստը տասնեւու– թերորդ դարու գոյներուն եւ ձեւե– րուն յղփացումէն յետոյ սկսած էր իր ծոմապահութիւնը եւ կը թոյլա– տրէր միայն ուղիղ գիծեր: Այսպիսի յառաջդիմութեան ծայրը տգեղութիւ– նը կը հանդիսանայ: Արուեստը կը– մախքի կը վերածուի եւ ճիշդ ատոր մէջ կը կայանայ անոր բոլոր շնորհը: Ատիկա այն անպատեհութիւնն է, որ առաջ կու գայ այս տեսակի զգօնու– թենէն եւ չափաւորութենէն: Այնքան կ'աղօտանայ ոճը, որ հիւծեալի կեր– պարանք կը ստանայ:

Եթէ մինչեւ անգամ բոլէ մը մէկ– դի ձգենք քաղաքական յուզումները, միայն բաւական էր տեսնել այս ճար– տարապետութիւնը զգալու համար այն սարսուռը զոր կ'արտաշնչէ այդ դահլիճը: Տարտամ կերպով կը վերա– կենդանանար հին թատրոնը, պատկե– րազարդ օթեակները, երկնագոյն եւ ծիրանի առաստաղը, բիւրեղեայ ջա– հերը, ադամանդազարդ ճիւղաւոր աշ– տանակները, մանիշակագոյն նկարնե– րը, վարագոյրներուն եւ կերպասնե– րուն վրայ վխտացող ամուրները եւ յաւերժահարսերը, բոլոր այս արքա– յական, այս տարփալի վայելչութիւ– նը նկարուած, քանդակուած, ոսկե– զօծուած, այս բոլորը իրենց ժպիտով միաժամանակ լեցուցած էին այս դա– ժան տեղերը, ուր այժմ ամենուրեք կը տեսնուէին այդ ուղղագիծ եւ կար– ծըր անկիւնները՝ ցուրտ եւ սուր ինչ– պէս պողպատը, կարծես Պուշէնը ըլ– լայ Դաւիթէն գլխատուած ժամա– նակ:

Դ.

Բայց բաւական էր անգամ մը տեսնել ժողովը, դահլիճը մոռնալու համար, ինչպէս տրամը տեսած ատեն կը մոռ– նան թատրոնը: Չկայ բան մը, որ ա– ւելի տարօրինակ եւ միանգամայն ա– ւելի վեհ ըլլար: Հերոսներու խումբ մը եւ երկչոտներու հօտ մը: Վայրագ– գիշատիչները՝ լեռան վրայ, եւ սո– ղոսկող որդերը՝ ճահիճի մէջ: Այս– տեղ կ'եռային, կ'ընդհարէին, կը յար– ձակէին, կը սպառնային, կը մարտն– չէին եւ կ'ապրէին բոլոր այս մար– տիկները, որոնք այժմ ուրուական– ներ են այլեւս:

Տիտանական Թուահամար:

Աջը Ժիրոնտը— մտածողներու լե– գէոն, ձախը լեռը— մենամարտիկնե– րու խումբը: Մէկ կողմէն Պրիսօ, որ ընդունած էր Պասթիյլի բանալիները. Բարբարու, որուն կը հնազանդէին Մարսէյլցիները, Քէրվէլէգան, որ իր ձեռքին տակ կը պահէր Պրէստի վաշ– տը՝ բանակած Սէն–Մարսօ արուար– ձանին մէջ. Ժանսոնէ, որ հաստատած էր ներկայացուցիչներու գերիշխա– նութիւնը զօրավարներուն վրայ. ա– ղէտաբեր Կոտէն, որուն գիշեր մը Թիւիլըրիի մէջ թագուհին ցոյց տը– ւած էր քնացած Տօֆէնը: Կոտէն համ– բուրեց մանկան ճակատը, իսկ անոր հօրը գլուխը դետին ձգել տուաւ. Սալ՝ այդ երեւակայական լրտեսը, որ երեւան հանած էր Լեռան իբր թէ մօտ յարաբերութիւնները Աւստրիոյ հետ. Սիյըրի՝ աջակողմեան կաղը այնպէս, ինչպէս Քուրօնն ալ ձախա– կողմեան հաշմանդամն էր. Լօզ–Տիւ– պէրրէ, որ երբ անգամ մը լրագրա– կան գործիչ մը «սրիկայ» կոչուած էր, զայն իր տունը ճաշի հրաւիրեց ըսելով թէ՝ «Ես գիտեմ որ ուզեցիք պարզապէս «սրիկայ» կոչել այն մար– դը, որ մեզի պէս չի մտածեր » :

(Շար.)

ծակցէն՝ Հէր Ալէցէ, թէ Ֆրանսա երբեք ալ պատերազմի պիտի չմտնէ Տան-ցիկի համար եւ այս պարագան տեղեկացուցած է Հիթլէրին, մինչ իրողութիւ-նը այն է որ Ֆրանսա պիտի յարգէ, Անգլիոյ հետ միասին, իր յանձնառու-թիւնը Լեհաստանի հանդէպ: Այս այն Ալէցն է, որ անցեալ շաբաթ Փա-րիզ կը գտնուէր, եւ որ յանկարծ մեկնեցաւ Պերլին, որովհետեւ ֆրանսական կառավարութիւնը յայտնած էր իրեն, թէ բաղձալի չէ իր ներկայութիւնը Փարիզի մէջ: Միւս կողմէ՝ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ ըսած է Հիթլէրի, թէ Անգլիա եւս պիտի չպատերազմի Տանցիկի համար, եւ իր այս կարծիքը հիմնած է այն տեսութեան վրայ, թէ Լոնտոնի վերջին ծանուցագրին մէջ Մեծն Բրիտանիա բանակցելու բաղձանք կը յայտնէ Գերմանիոյ հետ:

Այժմ, քաղաքական շրջանակները կը հաւաստեն թէ Հիթլէր ծանօթացած է վարչապետ Տալատիէի եւ արտաքին նախարար Հըլիֆաքսի ճառերու ամբող-ջական պատճէններուն, թէեւ Առաջնորդը անգլերէն ու ֆրանսերէն չի գի-տեր: Հիթլէր գիտէ որոշապէս, թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա տեղեկացուցած են լեհական կառավարութեան, թէ պիտի աջակցին ու կատարեն իրեն յանձնա-ռութիւնները, եթէ Լեհաստան վտանգուած զգայ իր կենսական շահերը, Տան-ցիկի վէճին առիթով: Միւս կողմէ Ֆրանսայի արտաքին նախարարը իր մօտ հրաւիրելով գերմանական դեսպանը, բացորոշապէս պարզած է Ֆրանսայի դիրքը:

Վարշաւայէն հասած լուրերէն կ'երեւայ, որ գնդ. Պէք ամենայն համբե-րատարութեամբ կը հետեւի դէպքերուն եւ ո եւ է քայլ պիտի չառնէ որ կա-ցութիւնը բարդացնէ, բայց թոյլ պիտի չտայ որ Գերմանները ներսէն կամ դուրսէն, խանգարեն Տանցիկի իրաւական վիճակը:

Լորտ Հըլիֆաքս երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Վարշաւայի անգլիական դեսպանին հետ, որ Լոնտոն եկած էր, զեկուցանելու համար կացութեան մա-սին: Կ'ըսուի թէ քանի մը օրէն Լոնտոն պիտի գայ նաեւ Պերլինի անգլիական դեսպանը, անձամբ տեղեկութիւններ հաղորդելու համար Գերմանիոյ մէջ տիրող տրամադրութիւններու մասին:

ՍՈՒՐԻՈՅ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

Երէկ հաղորդեր էինք Սուրիոյ մարզպանին հրամանագիրը, որով երեք ինքնավար շրջաններու կը վերածուին Ալէվիներու երկիրը, Ճէպէլ Տրիւզ եւ Ճէզիրէ: Առաջին երկուքը պիտի ունենան իրենց առանձին վարիչները եւ շր-ջանային խորհուրդները, վայելելով ելմտական եւ դատական ինքնավարու-թիւն: Իսկ Ճէզիրէի շրջանը առ այժմ պիտի կառավարուի մարզպանի փոխ-պատուիրակին կողմէ, որ կրնայ սուրիացի օգնական մը նշանակել:

Դամասկոսի առժամեայ կառավարութիւնը այժմ կը քննէ այս հրամանա-գիրը: Բուն կացութիւնը պիտի պարզուի նոր դահլիճին կազմութենէն վերջը: Սուրիոյ ազգայնականները կը շարունակեն իրենց պայքարը, կատարեալ ան-կախութիւն պահանջելով, համաձայն 1936ի դաշնագրին:

Իտալիոյ տրամադրութիւնները

Իտալական մամուլը կը գանգատի, թէ Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ կը տիրէ «խուճապ եւ ջղայնութիւն» եւ թէ «պատերազմի հոգեբանութիւնը» կը ծա-ւալի, մինչ Առանցքի պետութեանց մէջ կը տիրէ լուրջ հանդարտութիւն:

Կիրակի օր Հռոմի պատերուն վրայ փակցուցին մեծատառ յայտարա-րութիւններ, որոնցմով ժողովուրդը կը հրաւիրուի գնել կազմրգել դիմակ-ներ: Շատ մը թերթեր այս առթիւ կ'ըսեն, թէ «ժողովրդապետութիւնները ռազմատենչ են ու պատերազմ կը բաղձան», թէեւ մամուլի մեծագոյն մասին յանկերգը այն է, թէ Անգլիա երբեք ալ պատերազմի պիտի չմտնէ Տանցիկի համար:

*** Հիթլէրի անմիջական գործակիցներէն Հէր Հէս ճառ մը խօսեցաւ Զիքֆրիտի բանուորներուն եւ յարձակեցաւ Անգլիոյ վրայ, ըսելով — «Արտասահմանի մէջ ջանք կը թափուի համոզելու գերման ժողովուրդը, թէ դուրսը ոչ ոք թշնամի է Գերմանիոյ, այլ հակառակութիւնը ուղղուած է գեր-ման կառավարութեան եւ ղեկավարներուն դէմ: Ասոնք ճիշդ այն խօսքերն են, որոնք գործածուեցան 1918ին: Այս ողոքիչ ու կեղծ խօսքերուն արձագանգը տակաւին մեր ականջներուն մէջ է: Հին անգլիական յանկերգն է, նոր սրինգ-ներու վրայ երգուած: Բայց մենք չենք խաբուիր»:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵՐԼԻՆԷՆ կը հերքեն այն լուրը թէ Անգարայի դեսպանը, Ֆոն Փափէն, Մոսկուա պիտի երթայ մասնաւոր պաշտօնով:— Հիթլէր Պերլին վերադար-ձաւ, ընդունելու համար Պուլկարիոյ վարչապետը: Հունգարիոյ սպայակոյ-տին նախագահն ալ Պերլին գնաց երէկ:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ կառավարութիւնը խորհրդակցութիւններ կը կատարէ Սուէզի ընկերութեան հետ, ջրանցքին պաշտպանութեան միջոցները զօրացնելու հա-մար:

ՄՈՆԿՈԼԻՈՅ եւ Մանչուրիոյ սահմանին վրայ օդանաւային կռիւները կը շարունակուին անընդհատ: Վերջին լուրերու համաձայն, Ճափոնցիները յա-ջողած են ետ մղել 3000 խորհրդային – մոնկոլ զինուորներ, 30 հրասայլերով: Ճափոնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ խորհրդային եւ մոնկոլ զինուորները Ման-չուրիա մտեր էին շաբաթ օր, բայց առտուն ճափոնական զօրքը յաջողեցաւ վանել զանոնք: Ցարձակողականը կը շարունակուի:

ՄԷԿՈՒԿԷՍ ՄԻԼԻՈՆ ՖՐԱՆՔԻ նուէր մը յանձնուեցաւ ազգ. պաշտպանու-թեան համար, հարուստի մը կողմէ որ կ'ուզէ գաղտնի պահել իր անունը:

ՀՆԴԿԱՉԻՆԻ մէջ կատարուած քննութեան մը համաձայն, ֆրանսական այդ գաղթավայրը կրնայ 100,000 զինուոր հանել, զօրաշարժէն մէկ ամիս վերջը:

ԿՐԹԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ Պ. Զէյ բացումը կատարեց Պալզաքի արձանին, որ շինուած է 41 տարի առաջ: Արձանագործը մեռած է 22 տարի առաջ:

ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ միութիւններու դաշնակցութեան խորհրդաժողովը բացուեցաւ Ցիւրիխի մէջ: Կը մասնակցին 27 երկիրներու 20 միլիոն կազմա-կերպուած աշխատաւորներու 150 պատգամաւորները: Աչքի զարնող դէմքերէն կը մասնակցին Սըր Ուոլթըր Սիթրին եւ Լէոն Ժուհօ: Օրակարգի ամէնէն կա-րեւոր խնդիրն է՝ միջազգային այս կազմակերպութեան մէջ առնել ռուսական կազմակերպութիւնը եւս:

ՍԻԱՄԸ յուլիս 1էն սկսեալ կը կոչուի «Թայլէնտ» (ազատ մարդոց երկիր), իսկ Սիամցիները պիտի կոչուին «Թայ» (ազատ):

ՍԱՇԱ ԿԻԹՐԻ, հեղինակ եւ դերասան, որ չորրորդ անգամ կ'ամուսնա-նայ, առջի օր ստորագրեց ամուսնութեան թուղթերը, բայց քաղաքային պաշ-կին առեն ոչ ինք երեւցաւ, ոչ ալ հարսնցուն: Այսօր 150 հիւրեր հրաւիրուած են կրօնական պսակին առթիւ:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը արգիլեց օտարալեզու երգերը: Շատ մը պարեր ալ «այլասերած» կը համարուին, ուստի անհրաժեշտ է նախապէս ար-տօնութիւն ստանալ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ հասած լուրերու համաձայն, վերջերս ձերբակալուած է հռչակաւոր բեմադրիչը, Վզէլոլոդ Մէյէրհօլտ, որ անցեալ տարի քշուած էր իր իսկ հիմնած թատրոնին վարչութենէն, իբրեւ «ձեւապաշտ»:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ ռումբ մը պայթեցաւ Հայֆայի մէկ սրճարանին մէջ: Երեք Արաբներ մեռան, քսան անցորդներ ալ վիրաւորուե-ցան, արաբ թէ հրեայ:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ հրամանագրով մը արգիլեց երկաթի գործածութիւնը՝ տու-ներու եւ պարտէզներու ցանկապատերուն համար:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme .. Paris (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	180 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլեւ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 6 ՅՈՒԼԻՍ
JEUDI 6 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4085 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

«ՀԷՆՑ ԷՍ ԲՈՊԻՍ...»

Երբեք այնքան հարազատօրէն ճշմարտուած չէր այս խօսքը, որքան անգլօ-խորհրդային բանակցութիւններէն ի վեր:

Առաջին խօսակցութիւնները տեղի ունեցան ապրիլ 12ին, եւ լաւատեսներ կը կարծէին թէ բարեյաջող ելքի մը պիտի յանգին քանի մը օրէն :

Չէ՞ որ Խ. Միութիւնը ամէնէն աւելի մտահոգութեան մատնուած էր, իբրեւ հետեւանք երկու դիկտատուրաներու խորհրդաւոր շարժումներուն :

Օրերը շաբաթներ եղան, շաբաթներն ալ վերածուեցան ամիսներու, եւ սակայն տակաւին առաջին քայլն է որ առնուած է,— համաձայնութիւն «սկզբունքով» :

Լոնտոն, որ նոյնպէս կը սիրէ ձգձգել, բարակ բարակ մաղել շատ մը կենսական հարցեր, ի վերջոյ որոշեց մասնաւոր եւ մասնագէտ բանագնաց մը ղրկել, գլուխ գլխի խօսելու համար: Մանաւանդ որ, ընդդիմադիրները միշտ կը նեղէին կառավարութիւնը, անհրաժեշտ գտնելով նոյն իսկ Չէմպըրլէնի կամ արտաքին նախարարին այցելութիւնը :

Շուտով կը լրանայ երեք շաբաթը, բանագնացին մեկնումէն ի վեր: Եւ սակայն, նորէն ծանուցագիրներ է որ կը փոխանակուին, եւ կառավարութիւնը կը ստիպուի միշտ նոր հրահանգներ ղրկել:

Արդեօք բանագնա՞ցն է անճարակ:

Ընդհակառակն, բոլորն ալ կը հաւաստեն թէ այդ մարդը, Սթրէնկ, ամէնէն յարմար թեկնածուն էր, իբրեւ փորձը արեւելեան Եւրոպայի վերաբերեալ գործերու եւ մասնագէտ մը ռուսական դիւանագիտութեան: Տագնապալի պահու մը, ան էր որ Մոսկուա գնաց, եւ յաջողեցաւ լուծել վէճը: Թրծուած՝ դիւանագիտական ասպարէզին մէջ, ծայր աստիճան համբերատար եւ խորհրդապահ, Սթրէնկ վհատիլ չի գիտեր, «գործ եփելու համար»:

Կը նշանակէ թէ ծրագրուած զինակցութեան խնդիրը այնքան բարդ է որ, դիւանագիտական վարպետութիւնն ալ անզօր կը մնայ:

Թերթերը մանրամասնութիւններ չեն հրատարակեր բանակցութեանց մասին: Բայց, ինչ որ կ'իմանանք օրը օրին, բաւական է, լուսաբանելու համար շարք մը կէտեր :

Այսպէս, Խ. Միութիւնը սկիզբէն ի վեր կը պնդէ որ երաշխաւորութեան տակ առնուին, նաեւ, պալթեան երեք երկիրները,— Ֆինլանտա, Էսթոնիա եւ Լիթուանիա:

Անգլիա նախապէս չէր ուզեր շատ ընդլայնել իր յանձնառութիւններուն ցանցը, մանաւանդ որ երեք պետութիւններն ալ կը մերժեն որ եւ է երաշխաւորութիւն: Բայց ի վերջոյ հաւանութիւն յայտնեց, «սկզբունքով»: Կը մնար ձեւ մը գտնել :

Ինչպէս կ'երեւայ, այդ ձեւն ալ գտեր են,— երաշխաւորութիւն ընծայել լռելեայն, արձանագրելով տեենագրութեան եւ ոչ թէ դաշնագրին մէջ, եւ առանց զատ - զատ յիշելու երեք երկիրները :

Մոսկուա կը մերժէ այս ձեւը, պահանջելով երեք երկիրները յայտնապէս արձանագրել զինակցութեան դաշնագրին մէջ, իբրեւ ենթակայ երաշխաւորութեան :

Զար բերաններ կ'ըսեն թէ խորհրդային իշխանութիւնը յատկապէս կը պնդէ այս կէտին վրայ, որպէսզի պատրուակներ ունենայ միջամտելու այդ երկիրներուն մէջ, որոնք նախկին Ռուսաստանի մաս կը կազմէին :

Չէ՞ որ, երաշխաւորութեան բերումով, եւ իբրեւ սահմանակից պետութիւն, իրաւունք պիտի ունենայ զինուորական խորհրդակցութիւններ կատարելու տեղին վրայ, եւ հետեւաբար խառնուելու նաեւ ներքին գործերու...

Արդ, երեք փոքր պետութիւնները ամէնէն աւելի այդ հեռանկարէն կը վախնան: Մանաւանդ որ, Գերմանիան ալ կրնայ պատրուակներ փնտռել, իր կարգին միջամտելու, հետեւաբար եւ չէզոքութիւնը խախտելու համար :

Միւս կողմէ, Մոսկուա կը դժկամակի փոխադարձաբար երաշխաւորութիւններ ստանձնել Զուիցերիոյ եւ Հոլանտայի մասին, առարկելով թէ անոնք դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատած չեն իրեն հետ :

Եւ ահաւասիկ նոր պահանջ մը,— Խ. Միութիւնը կ'ուզէ որ Ռումանիա եւ Թուրքիա երաշխաւորեն իր հողային ամբողջութիւնը: (Գէթ այդպէս կը գրեն կարգ մը թերթեր):

Թուրքիոյ պարագան մասնաւոր դժուարութիւն մը չի ներկայացներ, քանի որ Մոսկուա եւ Անգարա զինակիցներ են 1920էն ի վեր, եւ սահմաններն ալ վերջնապէս ճշդուած (ի վնաս հայ ժողովուրդին): Իսկ Ռումանիա լուրջ պատճառներ ունի զգուշանալու:

Այսպէս կամ այնպէս, հարցը այն է որ Մոսկուա հաւատարմօրէն կը հետեւի ռուսական առածին,— «Սը՛չաս» — «հէնց էս բոպէիս»: Ուրիշ խօսքով, կը ջանայ ձգձգել եւ ժամանակ շահիլ, որոճալ անվերջ, կարելի առաւելութիւնները ապահովելու համար:

Ուրիշ պարագայ մը եւս,- ինչպէս «Թան»ն ալ դիտել կուտար, Մոսկուայի մէջ այն համոզումը կը տիրէ թէ ժողովրդավար երկիրները բացարձակապէս պէտք ունին իրենց օգնութեան, հետեւաբար, կ'աշխատին սուղ ծախել իրենց աջակցութիւնը, միշտ նոր առարկութիւններ յարուցանելով :

Թերեւս աւելի ճիշդ կ'ըլլար ենթադրել թէ՝ Լոնտոն եւ Փարիզ կը վախնան որ Մոսկուա հրապուրուի գերմանական խայծերէն, նոր անակնկալի մը առջեւ դնելով աշխարհը: Ուստի կը հանդուրժեն բոլոր ձգձգումներուն, հաւատալով վերջնական ելքին - զինակցութիւն :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱ ՄԻՇՏ ԿԸ ՍԱԿԱՐԿԷ

ԹՈՒՐՔԻԱՅԷ՞Ն ԱԼ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՐՏՆԵՂՈՒԹԻՒՆ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Խ. Միութեան նոր պատասխանը խոր յուսախաբութիւն պատճառած է Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ:

Մոսկուա «սկզբունքով» կ'ընդունի զինակցութեան գաղափարը, բայց մանրամասնութեանց մէջ այնքան առարկութիւններ կը ներկայացնէ որ յոյս չկայ արագ ելքի մը յանգելու: Ամէն պարագայի մէջ, իրազեկներ կանխահաս կը նկատեն այն լուրը թէ զինակցութիւնը պիտի կնքուի այս շաբթու :

Քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, Ֆրանսա եւ Անգլիա հաւանած են երաշխաւորութիւն ընծայել պալթեան պետութեանց — որոնք միշտ կը մերժեն — սակայն կ'ուզեն որ այդ պարագան գաղտնի մնայ, արձանագրուելով դաշնագրին կցուած տեենագրութեան մէջ: Մոսկուա չընդունիր այս պայմանը, եւ կը պահանջէ որ երեք պետութիւնները — Ֆինլանտա, Էսթոնիա եւ Լիթուանիա — յայտնապէս յիշուին դաշնագրին մէջ :

Յետոյ, Ֆրանսա եւ Անգլիա կ'առաջարկեն որ Խ. Միութիւնը իր կարգին երաշխաւորէ Հոլանտայի եւ Զուիցերիոյ անկախութիւնը եւ հողային ամբողջութիւնը: Մոսկուա կը դժկամակի ընդունիլ այս պայմանը, առարկելով թէ այդ երկու պետութիւնները չեն ճանչցած խորհրդային իշխանութիւնը եւ դիւանագիտական յարաբերութիւններ չունին իրենց հետ: Դժուարութիւն մըն ալ,— Մոսկուա կը պահանջէ աւելի բացորոշ եղանակով մը սահմանել անուղղակի յարձակման պարագան :

Ինչպէս ըսինք, պալթեան երեք պետութիւնները կը մերժեն երաշխաւորութիւնը, վախնալով հետեւանքներէն: Փարիզի հոլանտական դեսպանն ալ առջի օր Ֆրանսայի արտաքին նախարարին ներկայանալով, բացատրեց թէ իր երկիրը չուզեր ընդունիլ Խ. Միութեան երաշխաւորութիւնը եւ թէ այդպիսի յանձնառութիւն մը պիտի նշանակէ խախտել Հոլանտայի չէզոքութիւնը :

Խ. Միութեան ձգձգումները այնքան գէշ ազդած են որ, Փարիզի մէջ կասկածողներ կան թէ Մոսկուա չուզեր զինակցութիւն կնքել: Կիսապաշտօնական «Թան»ն անգամ կը տրտնջար իր երէկուան խմբագրականին մէջ.

— «Դատելով Մոսկուայի բանակցութեան մեթոտներէն եւ խորհրդային մամուլի լեզուէն, մարդ կը կարծէ թէ ռուսական աջակցութիւնը բացարձակապէս անհրաժեշտ է ժողովրդավար պետութեանց եւ թէ Քրէմլինի վարիչները պէտք է գայն ընծայեն ամէնէն սուղ գնով: Արդ, ինչպէս բացատրած ենք արդէն, իրականին մէջ գլխաւորաբար Ռուսիոյ շահն է որ կը պահանջէ ամէն արգելք դնել Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ դէմ կատարուելիք որ եւ է նախայարձակման, քանի որ այդ երկու երկիրներուն մէջէն է որ ուղղակի սպառնալիքի պիտի ենթարկուին Խ. Միութեան սահմանները»:

*** Զուիցերիոյ թերթերը կը գրեն թէ կառավարութիւնը որ եւ է պաշտօնական տեղեկութիւն ստացած չէ երաշխաւորութեան մասին: Այս երկիրն ալ վերապահ դիրք մը բռնած է, ճանչցած չըլլալով խորհրդային իշխանութիւնը :

*** «Էքսչէյնճ»ի Լոնտոնի թղթակիցը բացատրելով բանակցութիւններու ձգձգումը, կ'ըսէ թէ Խ. Միութիւնը պահանջած է որ Թուրքիա եւ Ռումանիա եւս երաշխաւորութիւններ ընծայեն իր հողային ամբողջութեան մասին: Թղթակցին կարծիքով, Թրքական երաշխաւորութիւնը անկարելի չէ, քանի որ Մոսկուա եւ Անգարա շատ լաւ են իրարու հետ: Բայց Ռումանիոյ կացութիւնը տարբեր է: Պուքրէշի կառավարութիւնը տրամադիր չէ որ եւ է երաշխաւորութիւն ընծայելու Խ. Միութեան, ոչ ալ ընդունելու իր արեւելեան հարեւանին երաշխաւորութիւնը: Մանաւանդ որ Ռումանիա եւ Լեհաստան փոխադարձ աջակցութեան համաձայնութիւն մը կնքած են, ի նախատեսութիւն ռուսական յարձակումի մը:

ԱՆԳԼԻՈՅ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵ՞Ը

Ինչպէս ըսինք, խորհրդային պատասխանը մեծ յուսախաբութիւն պատճառած է Լոնտոնի մէջ եւ թերթերը յոռետես ենթադրութիւններ կ'ընեն: Բայց կառավարութիւնը կը յուսայ ելքի մը յանգիլ, անվհատ շարունակելով բանակցութիւնները: Այժմ կը քննուի ռուսական պատասխանը եւ նոր հրահանգներ պիտի տրուին Անգլիոյ մասնաւոր բանագնացին :

Միւս կողմէ, Չէմպըրլէն ծրագիրներ կ'որոճայ, կառավարութեան կազմը զօրացնելու համար: Կարգ մը թերթեր կը պահանջեն ծովային նախարարութիւնը յանձնել Չըրչիլի, եւ Չէմպըրլէն ալ համաձայն կ'երեւայ, ազդելու համար Հիթլէրի վրայ: Չըրչիլ այդ պաշտօնը կը վարէր 1914ին ալ: Թէեւ 64 տարեկան է այժմ, բայց ամէնէն յարմար թեկնածուն կը համարուի, իբրեւ կորովի կազմակերպիչ: Չըրչիլ զանազան պաշտօններէ վերջ ծովային նախարար նշանակուեցաւ 1911ին եւ իր աշխատանքին շնորհիւ էր որ 1914ին անգլիական նաւատորմը կազմ եւ պատրաստ կը գտնուէր: Պատերազմի վերջին շրջանին ռազմանիւթերու նախարարութիւնը կը վարէր, յետոյ կարգով եղաւ պատերազմական եւ գաղթային նախարար: Տրամադրութեամբ հակագերման է եւ ֆրանսասէր, ճիշդ հակառակը Լոյտ Ճորճի: Եւ ինքն էր որ ամիսներ առաջ հրապարակաւ կը թելադրէր զինակցիլ պալքանեան պետութեանց եւ մասնաւորապէս Թուրքիոյ հետ :

*** Անգլիոյ պատերազմական նախարարին Փարիզ այցելութեան առթիւ հացկերոյթ մը սարքուեցաւ առջի օր: Նախարարը ճառ մը խօսելով, յայտարարեց թէ երկու երկիրները միեւնոյն նպատակները կը հետապնդեն: «Թող աշխարհ գիտնայ թէ երկու երկիրները կը հասկնան իրենց նետուած մարտահրաւէրին հանգամանքը: Մենք կ'ապրինք իբրեւ ընկերներ եւ եթէ հարկ ըլլայ, պիտի մեռնինք իբրեւ ընկերներ»: Յետոյ խօսելով Անգլիոյ պարտաւորիչ զինուորութեան մասին, որ միայն չորս տարի գործադրուած է 250 տարուան ընթացքին, ըսաւ թէ արդէն իսկ զինուորագրուած են 400,000 երիտասարդներ եւ թէ մէկ տարիէն Անգլիա կազմ եւ պատրաստ պիտի ունենայ մէկ միլիոն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՒԻԼԵԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

Գալն ու երթալը մէկ եղաւ: Շաբաթ երեկոյ եկաւ, կիրակի մեկնեցաւ:

Հեռաձայն մը՝ շաբաթ առտու, ժամադրութիւն ստանալու համար «Յառաջ»էն: Անապարանքի մէջ ըլլալով, համաձայնեցանք հանդիպիլ Րաֆֆի լսարանի երեկոյթին մէջ :

Երեկոյթը տեւեց երեք ժամ, բայց որովհետեւ շատեր կ'ուզէին խօսիլ իրեն հետ, գոնէ բան մը հարցնել, ամէն մէկուն երեք վայրկեան ալ չինկաւ :

Երբ ներս մտաւ սրահէն, ընկերակցութեամբ Ա. Խատիսեանի, կարծես մեր տղաքներէն մէկն էր: Բարեւ մը բոլորին, առանց սեթեւեթի, եւ գնաց նստաւ իր տեղը :

Հայ տղայ մը, բարին հարազատ առումով: Ճակատը լայն, աչքերը սուր, շարժուձեւերը աշխոյժ: Ոչինչ ամերիկեան կամ սալոնական:

Դիմագիծն ալ հայկական, տաք եւ պայծառ :

Առաջին հարցումս հայերէն էր արդէն, իբրեւ փորձ: Որոշեր էի անգլիերէնը օգնութեան կանչել կարելի եղածին չափ ուշ: (Քաղաքականութեան մէջ ալ այդպէս չե՞նք ըներ):

Երբեք պէտք չմնաց այդ օգնութեան, եւ Սարոյեան բոլորին ալ պատասխանեց հայերէն: Մինչեւ անգամ իր ճառը խօսեցաւ հայերէն, անշուշտ իինքնուրոյն շեշտով մը :

Շրջապատին ծանօթանալէ վերջ, ուզեց յուշատետրին մէջ արձանագրել կարգ մը անուններ: Մա՛րդ չէր ճանչնար, բայց կ'ենթադրէր թէ յայտնի դէմքեր են այս եւ այն :

Եւ ահա կը թնդայ երգչախումբը, ափյափոյ կազմուած՝ Սիփան - Կոմիտասի ներկայ անդամներէն:

Սարոյեան աչք եւ ականջ կտրած է:

Երկու խօսք ալ, եւ այս անգամ մեներգ մը,— «Երկինքն ամպել ա»...:

Սարոյեան կը խանդաղատի եւ կը ծափահարէ:

— Կը հասկնա՞ք երգերուն բառերը :

— Ոչ ամէնը, բայց սրտովս, հոգիովս՝ ամբողջապէս (եւ կը ցուցնէ սիրտը):

Եւ երբ անգլիերէնի կը թարգմանեմ «Երկինքն ամպել ա»ն,— աչքերը կը շողան: Կ'ըսես՝ խորհուրդ մը կը ծաղկի դէմքին վրայ :

— Իսկ նառե՞րը :

— Այո, կ'ըմբռնեմ իմաստը, բայց ոչ ամբողջ խորութիւնը :

— Ո՞ւրկէ սորվեցաք հայերէնը: Կարդալ - գրել ալ գիտէ՞ք :

— Կարդալ - գրելը չեմ գիտեր: Խօսիլը սորված եմ մայրիկէս :

Խատիսեան պատմեց թէ ժամերով հարցումներ ուղղած եւ գրի առած է հայկական հանրապետութեան պատմութիւնը:

Այս տողերը գրողը ճառ մը խօսած էր, յիշելով Ֆրանց Վերֆէլի խօսքը,— «Հայ ըլլալը անկարելութիւն մըն է»:

Երբ կարգը իրեն եկաւ ճառելու, Սարոյեանի առաջին խօսքն եղաւ.

— «Անկարելի է Հայ չըլլալ...»

Եւ խնդրեց որ նորէն երգեն: Նոյն իսկ մատով կը ցուցնէր այս ու այն երգիչը :

Կէս գիշերը անցած էր արդէն: Սրահին լոյսերը կը մարէին: Ու մինչ ներկաները Սարոյեանը կը փնտռէին հրաժեշտ առնելու համար, տեսանք որ երգիչներու խումբի մը հետ առանձնացած, ինքն ալ կ'երգէ.

— *Սարը սարի նման չէ...*

Անտէ՛ր ժողովուրդ: Քու պատմութիւնդ ալ նման չէ որ եւ է պատմութեան...

ՎԱՀԷ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԲՈՂՈՔԸ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ԼՔՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

«ՅՈՒՆԻՍ 23Ը ԱԶԳ. ՍՈՒԳԻ ՕՐ»

Սուրիոյ ազգ. խմբակցութիւնը (Պլօք) բուռն բողոքագիր մը հրատարակեց, Սանճաքին լքման առթիւ: Բողոքագիրը կ'ըսէ.

— «Ֆրանսա Սանճաքի խնդիրը կարգադրեց շատ ցաւալի կերպով, խլելով զայն մեզմէ եւ յանձնելով Թուրքիոյ, մինչդեռ քանիցս պաշտօնապէս խոստացած էր պաշտպանել Սուրիոյ սահմանները: Քանի որ ֆրանսական բանակը պիտի չպաշտպանէ մեր սահմանները, ինչո՞ւ կը մնայ մեր երկրին մէջ :

Ֆրանսացի քաղաքագէտները կ'ըսեն թէ Ֆրանսա, համաձայն հոգատարութեան ուխտին, պիտի պաշտպանէ քրիստոնեաները: Սանճաքի յանձնումով Ֆրանսա ցոյց կուտայ թէ ճիշդ չէ այդ պնդումը. որովհետեւ Սանճաքի փոքրամասնութեանց շահերն ու իրաւունքները երբեք նկատի չառնուեցան :

Ֆրանքլէն Պույէնի օրէն սկսեալ, Ֆրանսացիները միշտ զիջող գտնուեցան Թուրքիոյ հանդէպ եւ աւելի գրգռեցին անոր ախորժակը :

Թուրքիա ոչ մէկ օր մտքէն անցուց գրաւել Սանճաքը, այլ միայն մշակութային առաւելութիւնները կը պահանջէր այդ շրջանին մէջ: Ֆրանսա իր կամքով յանձնեց Սանճաքը: Մենք գրացի Թուրքիան չենք մեղադրեր իր այս քայլին համար. որովհետեւ Թուրքերը շատ անգամ կրկնեցին բարեկամական յարաբերութեանց անհրաժեշտութիւնը երկու երկիրներու միջեւ :

Այս տխուր կարգադրութեան առթիւ, վիրաւոր սրտով կը բողոքենք Ֆրանսայի վարած քաղաքականութեան դէմ, որ մեր հայրենիքին թանկագին մէկ մասը յանձնեց ուրիշին: Թող լաւ գիտնան Ֆրանսացիները որ իրենց այս քաղաքականութեամբ պիտի չկրնան ապահովել Թուրքիոյ բարեկամութիւնը. ընդհակառակն պիտի կորսնցնեն Արեւելքի մէջ իրենց ունեցած բոլոր շահերն ու ազդեցութիւնը : Պաշարինութեան կը հրաւիրենք ժողովուրդը եւ կը թելադրենք որ ասկէ վերջ ապաւինի միայն իր ուժին»:

Տոքթ. Շահպէնտէր եւս բողոքագիր մը ստորագրած է, ուր կ'ըսէ.

— «Սուրիացի ժողովուրդ, Ֆրանսա համաձայնութեամբ քու հայրենիքէդ մաս մը նուիրեց Թուրքիոյ, առանց բան մը վճարելու քեզի, նոյն իսկ առանց քու գիտութեանդ... Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութիւնը չի կրնար պարտադրուիլ Սուրիոյ, որովհետեւ Սուրիացի ժողովուրդը եւ կառավարութիւնը քանիցս շեշտած են թէ պիտի չկրնան ընդունիլ Սանճաքի մասին գոյացած որ եւ է համաձայնութիւն: Բուռն կերպով կը բողոքենք Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ կողմէ կազմակերպուած այս դաւին դէմ եւ կը յայտարարենք թէ Սուրիա կը պահէ իր բոլոր իրաւունքները Սանճաքին վրայ: Եւ յունիս 23ը կը յայտարարենք ազգային սուգի օր, ամէն տարի տօնելու համար այդ թուականը, մինչեւ որ Սանճաքը վերադարձուի մեզի»:

*** Սուրիոյ թերթերը կը գրեն թէ բազմաթիւ հայ եւ արաբ ընտանիքներ կը փախչին Սանճաքէն, լքելով իրենց հողերն ու գոյքերը: Թուրքերը երեք նոր պահականոցներ հաստատած են Սանճաքի սահմանին վրայ :

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ծովային փոխ - գործավար ծովակալ Իսաքով յայտարարեց, թէ Ռուսիա այժմ առաջին տեղը կը գրաւէ աշխարհի մէջ, սուզանաւային ույժի տեսակէտէ: «Պատերազմի պարագային մենք պիտի ջախջախենք թշնամին՝ իր իսկ ջուրերուն մէջ»:

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԹԷ՛ ԲԱՆԱԼԻ ԹԷ՛ ՃԱՄԲԱՅ

Ցառաջի ընթերցող մը, նամակով մը կը յայտնէ թէ՝ «անգլեւթուրք զինակցութեան նուիրուած յօդուածներէն վերջինը կապարեայ ու ծանր «չըլլալիք» մըն էր նաեւ հայ մարդուն համար»: Եւ, աւելցնելէ վերջ թէ՝ «կրնայի՞ք այդքան խրապաշտ չըլլա՛լ այդքան անողոք չըլլալու համար», կ՚առաջարկէ որ «լայն ու սպառիչ կերպով խօսիք նաեւ այն տողի մասին որ հազի՛ւ յօդուածին վերջամասին հանդիպեցանք եւ որով կ՚ըսէիք թէ հակառակ այս զինակցութեան Թուրքիան զերծ չէ վտանգէ»:

Կ՚ընդունինք, իրաւցիս, որ յիշեալ յօդուածը կրնար միայն մտահոգել հայ միտքը: Բայց, երբեք համաձայն չենք, որ մենք իրողութիւնները չարունակենք դիտել կողմնակի: Այս զինակցութեան առթիւ, առանձին առանձին պիտի խօսինք Նեղուցներու եւ Սեւ ծովի (Անգլիա եւ Ռուսիա), Պալքանեան Ուխտի, իտալեւթուրք եւ գերմանեւթուրք յարաբերութիւններու եւ այլ խնդիրներու մասին: Կ՚արտայայտուինք նամակագրին դրած հարցի շուրջ եւս: Մինչ այդ, սակայն, կ՚ուզէինք, ներկայ յօդուածով, շօշափել ուրիշ պարագայ մը զոր հարցումի ձեւով դրած էինք նախապէս:

Այսինքն,— Թուրքիա կրնա՞ր չէզոք մնալ:

Եւ, եթէ ստիպուած եղաւ կողմ դառնալ, ինչո՞ւ չմիացաւ Առանցքին:

Այս երկու հարցումները, սակայն, ըստ էութեան կը նոյնանան: Վասն զի, ոչ միայն երկուքն ալ անկարելիութիւններ էին Թուրքիոյ համար, այլեւ՝ թէ՛ չէզոք չմնալը եւ թէ՛ Առանցքին չմիանալը արդիւնքն են միեւնոյն պատճառներուն:

Արդ, պետութիւն մը կողմ կը դառնայ երկու պատճառներէ մղուած: Առաջին,— կը հետապնդէ որոշ ծրագիր մը՝ ի վնաս ուրիշի կամ ուրիշներու: Եւ կ՚ապահովէ շահակիցներ: Երկրորդ,— ենթակայ կ՚ըլլայ ուրիշի մը կամ ուրիշներու ծրագրին, ու կը փնտռէ՝ վտանգի ընկերներ:

Պարզ է, որ առաջին տեսակի պետութիւններէն չէ Թուրքիան: Ու նոյնքան պարզ է, որ երկրորդ տեսակի պետութիւններէն է ան:

«Եէնի Սապահ», 5 Մայիսի թիւով եւ Հիւսէյին Ճահիտի ստորագրութեամբ, խօսելէ վերջ թէ՝ «Գերման կայսրութեան ծրագրած կենսական տարածութիւնը ամբողջ Օսմ. կայսրութիւնը պիտի ծածկէր», կ՚աւելցնէր.

— «...Վարչաձեւերը կը փոխուին, բայց ազգերն ու քաղաքականութիւնները իրենց ախորժակներէն, փառասիրութիւններէն չեն հրաժարիր: Մի՞թէ իրաւունք չունի՞նք հարցնելու թէ, Հիթլէրի դիտումնաւոր կերպով անորոշ թողած «կենսական տարածութիւն» ասացուածքին տակ Պալքաններն ու Թուրքիան ալ կա՞ն»:

Նոյն Հ. Ճահիտը 10 Մայիսին կը գրէր.

— «Պալքաններու մէջ՝ Գերմանիա մը՝ մեզի՝ Թուրքերուս համար միայն եւ միայն վտանգ մը կրնայ ըլլալ, որովհետեւ Պալքանները այնքան փոքր են, որ չեն կրնար «վերջին նպատակակէտ» կազմել Գերմանիոյ համար: Եթէ Գերմանիա Պալքանները արշաւէ, անիկա միայն հանգրուան մը պիտի կազմէ անոր առջեւ»:

Մինչ նոյն Հիւսէյին Ճահիտը, ուրիշ յօդուածի մը սկիզբը կը խօսէր նաեւ Իտալիոյ մասին, ու կ՚ըսէր.

— «Իտալիա կը պնդէ թէ չեն յարգուած 1915ին տրուած խոստումները եւ այս պատճառաւ վշտացած է հին դաշնակիցներուն: Ստիպուած ենք ըսել թէ Արեւելեան Միջերկրականը Աֆրիկէի մէկ ամայի անապատը չէ: Միջերկրականի արեւելեան ափերու վրայ կան իրենց անկախութեան չափազանց կապուած ազգեր, որոնք ամէն զոհողութեան պատրաստ են՝ օտար ազդեցութեան եւ տիրապետութեան չենթարկուելու համար»:

Շատ աւելի առաջ, Մ. Զէքէրեան Թուրքերէն Թանի մէջ կը գրէր (3 Դեկտ.).

— «Դէպի Արեւելք քաղաքականութիւնը, որուն կը հետեւէր Գերմանիա՝ 1914էն առաջ, նացի վարչաձեւին օրով վերակենդանացաւ: Եւ, մեծ պատերազմին շարժառիթներէն մէկն ալ այս քաղաքականութիւնը եղաւ, որուն այսօր սկսած է հետեւիլ նացի Գերմանիան»:

Ուրեմն, կրկին «Տրանկ Նախ Օսթէն»...

Եոնուս Նատի, Ճումհուրիյէթի մէջ կը գրէր.

— «Գերմանական միութիւնը մինչեւ Դանուբի աւազանը իջած է: Ներկայիս Միջերկրականը անապահով է: Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ զինակիցը՝ Ճափոն կը շարունակէ Չինաստանի գրաւումը: Այնպէս կ՚ենթադրուի որ Ռուսաստան չի կրնար տեղէն շարժիլ»:

Եոնուս Նատի այս տողերը կը գրէր 1938 Մարտ 17ին: Կրնաք 1918ը 1919ի փոխել, ու Մարտը Յուլիսի՝ բայց իր մատնանշած կէտերէն բա՞ն փոխած չենք ըլլար...

Այսպէս, ուրեմն, աւելի քան տարի մըն է, որ Թուրք թերթերը կը խօսին ոչ թէ միայն իտալական վտանգի, այլ իտալական ու գերմանական վտանգի մը մասին: Եւ, գլխաւ այդ զոյգ վտանգներու մեծութեան, ահազանգ կը հնչեցնէին.

— «Այդ բարբարոսները պիտի կլլեն անանար, խեղճ ազգերը եւ անոնց կարգին նաեւ մեզ...: Պիտի փնանա՞նք...»:

Այս լուրջ մտահոգութիւնը կար արդէն, երբ տակաւին Չեխոսլովաքիան ամբողջովին գրաւուած չէր, ու Իտալիան իր ոտքը նետած չէր Պալքաններ,— Ալպանիա:

Այս երկու դէպքերէն վերջ, բնականաբար աւելի որոշ ու աւելի արագ թափ պիտի ստանար ծրագրեալ արշաւանքը: Որովհետեւ, Ալպանիոյ գրաւումով, Իտալիա կը դառնար Պալքաններու մէջ մեծագոյն ազդակը: «Քաղաքական ազդեցութեան» խնդիր մը չէր այլեւս: Այլ՝ «կենսական տարածութեան» հարց մը: Միւս կողմէ, Ռումանիա զինաթափ կ՚ըլլար փաստօրէն: Եւ Իտալիա անվերջ կ՚աւելցնէր իր զինուորական ուժերը՝ Երկոտասան կղզիներուն մէջ: Նաեւ Լիբիա (ռազմագիտական տեսակէտով ուշագրաւ է, ապահովաբար, որ մինչ Գերմանիա կը ջանար թափանցել Ռումանիա, Իտալիա իր զինուորական համախմբումները կ՚ընէր 1) աֆրիկեան ափը՝ աւելի ուղիղ գիծով տեսնելու համար Փոքր Ասիան, իսկ 2) Ալպանիա՝ նոյնքան ուղիղ գիծով անշարժութեան մատնելու համար մասնաւորապէս Յունաստանը,— զինակիցը Թուրքիոյ):

Աւելցնենք, որ, այս դէպքէն առաջ, երբ Չէյմպըրլէն Հռոմ այցելեց՝ իտալեւֆրանսական վէճի տաք օրերուն, Էնկլիւրի ունեցաւ ուրիշ մտահոգութիւն մըն ալ.— Ալպիոնը, հեռացնելու համար իտալական սլաքը Արեւմտեան Միջերկրականէն, կը համաձայնէր Իտալիան գոհացնել Արեւելեան Միջերկրականի մէջ, ընթացք տալով 1915ի դաշնագրի գործադրութեան:

Ուրեմն, կար.— 1) իտալական ծրագիրը՝ 1915ի դաշնագրով: 2) գերմանիոյ վերանորոգուած ծրագիրը: 3) իտալեւանգլիական համաձայնութեան մը հաւանականութիւնը:

Միւս կողմէ, Իտալիա եւ Գերմանիա կ՚աշխատէին արագ ու լայն կերպով թափանցել Թուրքիա: Կը յիշուի տօքթ. Ֆունքի այցելութիւնը Էնկլիւրի: Գերմանական վարկը: Եւ, Ֆոն Փափէնի նշանակումը՝ իբրեւ դեսպան:

Թուրքիա ըսելը՝ Տարտանէլ ըսել է: Երբ Նեղուցները փակ են, Ֆրանսան ու Անգլիան չեն կրնար կապ ունենալ հարաւային Ռուսիոյ հետ: Թուրքիա՝ յարելով Գերմանիոյ, ինքնին կը քայքայէր Պալքանեան եւ Սաատապատի Ուխտերը: Իսկ անիկա կը նշանակէ Համպուրկ – Պաղտատ:

Իտալիոյ համար՝ Թուրքիան՝ (Փոքր Ասիա) անմիջական եւ միակ պահանջն էր, որ կարելի կրնար ըլլար,

Գերմանիոյ համար՝ Թուրքիան՝ կայսերական ծաւալումին միակ ճամբան էր: Չմոռնանք նաեւ որ Թուրքիա ամենէն մօտիկ վայրն է քարիւղի երկու շտեմարաններուն,— Իրանի եւ Իրաքի: Իսկ Պոլիսը միշտ կը մնայ բանալին այն ճամբաներուն, որոնք դէպի այդ երկիրները կը տանին, ինչպէս եւ, ցամաքէն, դէպի Սուէզ:

Միւս կողմէ, Իտալացիները քանի մը տարիէ ի վեր, Պուլկարներն ու Սերպերը կը մղէին դէպի Յոնիական ծով՝ ի վնաս Յունաստանի: Արդ, Յոնիական ծովը Թուրքիան է: Աւելի ճիշդ՝ Թուրքիոյ «Մանշ»ը:

Այս պայմաններուն մէջ, Թուրքիոյ կամքէն կախում չունէր՝ չէզոք մնալը: Ինք անխուսափելի նշանակէտ մըն էր: Ու որեւէ կասկած չկար այդ մասին: Անվիճելի էր, նոյնիսկ, որ «վտանգը դուռը հասած էր»: Ենթակայ՝ ծրագրի մը, ստիպուած էր բախտակից փնտռել: Ուրեմն, հարկ էր կողմ ըլլալ: Դառնալ Առանցքի՞ն: Էնկլիւրի գիտէր թէ Գերմանիոյ հետ ըլլալ՝ կը նշանակէ երկիրը գերմանական գաղթավայր դարձնել: «Պատերազմին եթէ Գերմանիա յաղթական ելլէր, օսմանեան կայսրութիւնը գերմանական գաղթավայր մը պիտի դառնար»— կը խոստովանէր դեռ վերջերս, Թուրք հրապարակագիր մը:

Տնտեսական վարկը, Ֆունքի կողմէ, կը ձգտէր արդէն այդ նպատակին: Ցետոյ, Թուրքիա կ՚ուզէր կանխել անգլեւիտալական համաձայնութիւն մը — որ բնաւ անհաւանական չէր ու նաեւ այսօր բնաւ անհաւանական չէ — արեւելեան Միջերկրականի մասին: Կար եւ Ռուսիոյ հետ իր դրացնութեան եւ բարեկամութեան պարագան: Իսկ Թուրքիոյ յարումը Առանցքին, պիտի նշանակէր արեւմտեան ճակատի մտահոգութիւնը (Փոքր Ասիա) փոխադրել արեւելեան ճակատ (Կովկաս):

Ցարելով Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի, Թուրքիա, ուրեմն, ոչ թէ կամովին լքեց չէզոքութիւնը, այլ հարկադրաբար հակեցաւ կողմերէն մէկուն: Ու միացաւ անգլեւֆրանսական ճակատին, որովհետեւ միանալով Առանցքին՝ փաստօրէն պիտի կլանուէր անկէ, մինչ, այս կերպով, պաշտպանութեան գոնէ երաշխիքը ունի:

Էնկլիւրի, ուրեմն, իր այս քայլով, Թուրքիոյ հարցը տարաւ դրաւ՝ մեծ պայքարի շրջանակին մէջ: Ինք՝ աշխարհագրական իր դիրքով՝ հոն էր արդէն, ըլլալով բանալի եւ ճամբայ: Հոն անցաւ նաեւ քաղաքականութեամբ: Որովհետեւ, աշխարհագրութիւնն է որ քաղաքականութիւններ կը թելադրէ:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԽՄԲ.— Ի պատասխան մեզի եղած հարցումներու կը յայտնենք թէ թրքական բաժնի մեր երկու աշխատակիցները, Դէօ եւ Իշխանեան միեւնոյն անձերը չեն:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Սիրելի Վահէ, քանի մը օր առաջ, Արուշին հանդիպած էի, հետս առնելու եւ, կարեւոր գործի մը համար է. արուարձանն երթալու համար:

Արո՞ւշը,— մեր բոլոր ակնկալութիւնները իրականացուց եւ, լաւագոյն հայրենասէր մը դուրս եկաւ: Մինակ, քիչ մը...: Սակայն, հոգ չէ: Ամէն մարդ ալ անպայման թերութիւն մը կ՚ունենայ: Այդ անոր թերութիւնը թող ըլլայ: Մնաց որ, վերջերս ջանքեր կը թափէ սրբագրելու:

Երբ իրենց այցելեցի, անմիջապէս յիշեց քեզ: Այն օրուան մեր չէնուփինը... իրենց տան մէջ: Եւ այն խօսքը թէ՝ «Մեր ընտանիքին մէջ միայն ես բաղաձայն եմ...»:

Սակայն, կ՚ըսէր Արուշ, դարձեալ շատ աղուոր երգեց: Ցիշեց մանաւանդ, որպէս հետեւեալը զոր այնքան եռանդով երգեցիր այն օրը.

Էս օր ուրբաթ է պաս է,
Դէ՛, հէ՛, զը՛նգը, զը՛նգը, դէհ հէյջան,
Սըրտիկ արծաթէ թաս է:
Դէ՛, հէ՛յ, զը՛նգր, զը՛նգր, դէհ հէյջան,
Սըրտիկ, մալուլ մի մընայ,—
Աշխարհի մարդու չի՛ մընայ:

Չէր մոռցած նաեւ իր մօր այն եւլոյթը,— երբ իմացաւ որ մայրիկդ կ՚ապրի տակաւին, Ս. գիրքի թերթիկ մը առնելով առջեւդ վազեց դուրս ելլելու ատեն ու ըսաւ.

— «Քանի որ մայրիկդ ողջ է տակաւին, այս թերթիկը իրեն տար, թող կարդայ...»:

Ձե՞ս գիտեր, որ անցեալը միշտ անոյշ կ՚ըլլայ: Ու այդ օրը, Արուշ վերյիշելով այս փոքրիկ յուշը, խնդալու առիթ մը ստեղծած եղաւ մեզի:

Մօտաւորապէս կէս ժամուան ճամբայ է Ե. արուարձանը մեր բնակավայրէն, ու մենք քալելով կորեցինք զայն:

Կիրակի առտու մըն էր, եւ օրն ալ աղուոր ու արեւոտ:

Կարեւոր գործի մը համար բարեկամ մը պիտի տեսնէի: Սակայն, զինքը տունը չգտնելով, կը դիմենք ցոյց տրուած սրճարանը:

Գիտես որ, ես տարին չորս անգամ միայն սրճարան կը մտնեմ,— երկու անգամ ձմեռը, մէկ անգամ գարունը, ու մէկ անգամ ալ աշունը: Ամառըննաւ գործ չունիմ հոն: Սակայն բացառութիւններ կ՚ըլլան երբեմն, ինչպէս այդ օրը:

Ներս կը մտնենք Արուշին հետ: Հազիւ կրնանք քսոտ պարապ սեղան մը գտնել, ու ոտքի վրայ չմնալու համար կը սեղմուինք անկիւն մը: Սրճարանի 13 սեղաններն ալ — ամէն մէկուն վրայ 3 — 4 հոգի — գրաւուած են հայ երիտասարդներու կողմէ: Ծխախոտի թանձր ծուխը այնպէս մը պատած է, որ, քանի մը սեղան անդին եղածները չես կրնար ճանչնալ: Եւ մեր երիտասարդները այս ամառուան արեւ – բարի օրով լեցուած են այստեղ՝ «պլօթ», «փինէքիլ» ու «Ռոմի» կը դարձնեն անդադար:

Հազիւ տասը վայրկեան էր որ ներս մտած ենք, արդէն մեր աչքերը սկըսան մզմզալ: Ի՞նչպէս կ՚անցնեն ամբողջ օրը այստեղ...

Սեղաններուն վրայ կը տեսնես մոխրամանները, որոնք լեցուած են մոխիրով ու գլանիկի աւելցուքներով, — աւելի աղբամաններու կը նմանին քան թէ մոխրամաններու...

«Փերնօ»ի, գինիի ու գարեջուրի շիշերն ու գաւաթներն այնքան ալ խիտ չեն... բայց, դարձեալ եթէ հաշուելու ըլլաս միայն սեղաններուն վրայ եղածները, հարիւրնոցէ մը աւելի գումար կը բանէ:

Մեր բարեկամը դեռ «փառթի»ն.. չէ լրացուցած, ու մենք կը սպասենք իրեն:

Արուշը կը կանչէ սրճեփը ու «անոյշ բան մը» կ՚ապսպրէ: Իսկ ես, ուշադրութեամբ կը զննեմ շուրջս, լեզուի տեսակէտով կատարեալ բաբելոն, — հայերէն, ֆրանսերէն, բայց ամէնէն շատ թուրքերէն...

— Սէնքանը, պլօթ, թիէրս...
— Ես ալ ունիմ թիէրս մը...
— Քուկդ ինչէ՞ն է...

Երկրորդ եղանակ մը.

— Զորս իննսունը հինգ մը կ՚ըսեմ չիւրիկիս...
— Հինգ մըն ալ ես կուտամ...
— Հինգ յիսուն...
— Շատ առաջ մի երթար, վերջը տակ կուտանք...

Երրորդ եղանակ մը.

— Տասը ինծի դրէ, քանը մէկ հայկին...
— Թող դրէ, բայց, այդպէս խաղ չեն խաղար...
— Դիմացինիդ լաւ նայէ...
— Զօճուխի հետ գործ չունիմ...

Ես հոս դրի խօսուած խօսքերուն ազնի՛ւ տեսակներէն փունջ մը միայն...:

Ու մենք տակաւին կը սպասենք մեր բարեկամին...:

Մեր մօտիկը՝ սեղանի մը շուրջ կը գտնուին երեք հոգի: Իրենց առջեւ գոց նարտի տուփ մը կայ, ու երկու հատ ալ սուրճի գաւաթ: Մէկը երիտասարդ մըն է, խորասուզուած սրճարանատիրոջ «Ցառաջ»ին էջերուն մէջ: Առջեւը սուրճի գաւաթ մը անգամ չերեւար... միւս երկուքը վաթսունը նոցէ մը պակաս չեն, եւ թաղուած են տխուր խօսակցութեան մը մէջ: Ուշադրութիւնս կը լարեմ: Անոնց դիմագիծերուն վրայ այնքան տխուր պատկերներ կը տեսնուին: Մանաւանդ մէկը, որու ճակտին վրայի կնճիռները հերկուած արտի մը ակօսներուն կը նմանին: Հաստ գլանիկները ծխափողերու ծայրերուն անցուած, կը ծծեն անյագ: Մուխի ծուէն մը անգամ դուրս չեն տար առաջին անգամ: Եւ, ինծի այնպէս կը թուի թէ այդ հաստ ծուխի գուլանները հինգ վայրկեան ետք դուրս կուգան զօրաւոր արտաշնչումով մը: Անոնցմէ կքած կ՚երեւան, ոչ այնքան տարիքէն որքան կարօտի ծանրութեան տակ:

— «Խօսէ, Վարդան աղբար, խօսէ...:

Ու կը խօսի Վարդան աղբարը, երբեմն «ախ, ախ» քաշելով: Եւ կը կարծես թէ հոգին է որ կը քանդուի խօսած պահուն.

— «Ամերիկայէն Կովկաս», Կովկասէն Կիլիկիա... Ու ահա 15 տարին ալ անցաւ հոս: Ե՞րբ պիտի վերջանայ մեր այս Գողգոթան, պանդխտութիւնը: Մենք այս երկիրները պիտի չգայինք: Մեր մէկ միլիոնը թաղելէ ետք, մեր հողերէն, մեր հայրենիքէն դուրս պիտի չելլէինք... մե՞զ ալ պիտի ջարդէին, թող ջարդէին...:

Ու կը նայիմ, կը նայիմ չարունակ աչքերս չորս դիս պտտցնելով.— Սա երկու երէցները իրենց վիճաբանութեան մէջ կը լողան հառաչելով: Իսկ երիտասարդները, բոլորովին անձնատուր թղթախաղին, ամէն բան մոռցած են կարծես:

Եւ ասոնք բոլորն ալ Ապրիլեան սերունդէն են... Ահա այսպէս կը հալին անզգալաբար, սրճարաններու ապականուած օդին ու գործարաններու խղուտ մեքենաներուն տակ:

Մենք, դաշտի, մաճի ու մաճկալի ժողովուրդ, կրնա՞նք այս կեանքին դիմանալ:

Ու ես, որ հոն գացած էի գործի մը համար բարեկամ մը տեսնելու, մոռցայ ամէն բան այդ վայրկեանին:

ԶԱՐՄԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Երեւանի համալսարանի հունձը

Յունիսի վերջերը, Երեւանի Համալսարանին մէջ թէզ ներկայացուցին.

1— Բ. Ցարութիւնեան, նիւթ ունենալով «Վանական մեծ տնտեսութիւնը Հայաստանի մէջ»: Քննիչ մարմին՝ փրոֆ. Խ. Սամուէլեան եւ Դ. Գաբրիէլեան:

2— Պ. Յակոբեան, նիւթ ունենալով «Եարովացման դերը հացահատիկի եւ գետնախնձորի բերքը բարձրացնելու տեսակէտով, Սեւանի աւազանին եւ Ջանգի գետին վերի հովտին մէջ»: Քննիչ մարմին՝ փրոֆ. Գ. Աղաջանեան եւ փրոֆ. Հ. Բեղելեան:

3— Գ. Աւագեան, նիւթ ունենալով «Մարախը Լէնինականի տափաստաններուն մէջ»: Քննիչ մարմին՝ փրոֆ. Ա. Տէր – Պօղոսեան եւ Մ. Տէր – Մինասեան:

*** Երեւանի Համալսարանին տեսչութիւնը մամուլին տուած է ֆակուլթէներու մուտքի պայմանները: Առկէ կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

1— Բնագիտութեան եւ մաթեմաթիքի ֆաքիւլթէ, ուսման շրջանը՝ հինգ տարի, մասնագիտական պատրաստութիւն կուտայ հետեւեալ գիտութեանց մասին. Ա) Բնագիտութիւն, Բ) Մաթեմաթիք, Գ) աստղա-

ԳԵՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (134)

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԵԱՆ

— Սպարապե՞տը... այո՛, ես մոռացայ: Այս դաղանիքների մասին, վեհափառ Տէր, չպիտի յայտնես նրան ոչինչ:

— Ի՞նչ պատճառ բերեմ ուրեմն Բագարանից հեռանալու համար:

— Ես արդէն պատճառը յայտնեցի նրան: Դու գնում ես Դուին՝ կաթողիկոսարանը Ռստիկանի յափշտակութիւնից ազատելու համար:

Վեհափառը բաւարար գտաւ այդ տարակութիւնը եւ պայման դրաւ իշխանի հետ՝ ելնել Բագարանից երրորդ օրը: Իսկ մինչեւ այն՝ իշխանը պիտի պատրաստէր իւր մարդիկը, որոնք կը միանային կաթողիկոսի հետեւորդներին Ծնծղոց անապատում եւ նրանց հետ միասին կ՚ուղեւորուէին Դուին:

Նոյն օրը երբ հրաժեշտ տալու Մարզպետունին Աշոտ Սպարապետին եւ իւր թիկնապահների հետ ուղղուեցաւ Գեղայ լեռները:

Բ.

ԵՐԵՔ ԿԵՏԻ ՎՐԱՅ

Հազիւ Մարզպետունի իշխանը հեռացաւ Բագարանից, եւ ահա Սպարապետը դիմեց Միքնարբրդ, նրա գալստեան բուն պատճառը կաթողիկոսից իմանալու: Բայց որովհետեւ համոզուած էր թէ՝ վերջինս նոյնպէս կարող է ծածկել այդ իրանից, ուստի որոշեց դիմել խորամանկութեան:

— Իշխանի մտադրութեանը ես չեմ համակրում,— ասաց նա կաթողիկոսին, առանց ուղղակի հարցեր անելու դու պիտի զգուշանաս այդ մարդուն գործիք դառնալուց:

— Ի՞նչ, նրա մտադրութիւնն արդէն յայտնի՞ է քեզ, միամտաբար հարցրեց կաթողիկոսը:

— Ի՞նչպէս չէ. սկզբում նա ծածկեց ինձանից. բայց երբ քո մօտից վերադարձաւ, ես ստիպեցի նրան եւ նա իւր ծրագիրը բացաւ իմ առաջ:

— Մի՞թէ... բայց նա ինձ զգուշացնում էր...

— Ինձ ոչինչ չյայտնել, այնպէս չէ՞, հարցրեց Սպարապետը՝ խորամանկ ժպիտով:

Կաթողիկոսը մի տարակուսական հայեացք ձգեց Սպարապետի վրայ եւ լռեց. նա չգիտէր ի՛նչ պատասխանել:

— Մի՛ ծածկիր ոչինչ, վեհափառ Տէր. նա արդէն ամէն ինչ ինձ խոստովանեց: Միայն չկարծես թէ՝ իմ արքայական ճաշը կամ ազնիւ զինինեըը նրա սիրտը բացին. ո՛չ, ես նրան խոստացայ իմ զօրագնդերն ուղարկել իւր օգնութեան... Նրա վերջին մտադրութիւնը կարօտ է աջակցութեան:

— Ի՞նչպէս, դու խոստացա՞ր, եւ այդ խոստմունքը կը կատարե՞ս... հարցրեց կաթողիկոսը անհանգիստ ուրախութեամբ:

— Անշուշտ. ընդհանուր հայրենիքի շահը այդ է պահանջում:

— Կեցցես, Մեծափառ Տէր, այդպիսով դու կ՚ազատես քո կաթողիկոսին անարգ գործ կատարելուց: Չէ՞ որ երկու տարի առաջ Դուինը միայն գրաւեցիք. այժմ էլ կարող էք նոյն ձեւով գրաւել:

— Անարգ գո՞րծ... Այո՛, դու չպիտի կատարես, ես այդ թոյլ չեմ տալ:

— Ես կ՚աղօթեմ քո եւ իշխանի համար. կ՚աղաչեմ Աստծուն, որ նա անպարտելի կացուցանէ ձեր բանակը, բայց կաթողիկոսարանի մէջ դաւադրութիւն սարքել անկարող եմ...

— Մի՞թէ իշխանը քե՞զ յանձնեց այդ գործը:

— Այո՛. «դու Հովանաւորիր, ասում է, այն մարդկանց, որոնք հոգեւորական հագուստով ծպտեալ կ՚ապրեն կաթողիկոսարանում եւ նրա նկուղներից խրամատ կը փորեն մինչեւ արտաքին պարիսպը...»: Մի՞թէ այդ կարելի՞ է:

— Սպարապետն իմացաւ արդէն ինչ որ պէտք էր. մի ներքին ուրախութիւն նրա էութիւնը տոգորեց:

— Ոչ. այդ անարգ գործին չպիտի մասնակցես դու: Ես թոյլ չեմ տալ որ Հայոց կաթողիկոսը դաւադիր Հաշնակուի աշխարհում, իմ բազուկը դեռ զօրաւոր է եւ նա կը գործէ քո փոխարէն: Ես կը միացնեմ իմ գնդերը իշխանի զօրքերի հետ, եւ մենք Դուինը կը գրաւենք բռնի ուժով. այդպէս էլ ես ասացի նրան:

Կաթողիկոսը, որ արդէն այդպիսի մի առիթ էր որոնում խոստացած վտանգաւոր քայլից յետ կանգնելու, ուրախութիւնից իրան կորցրեց եւ Գէորգ իշխանի՝ իւր հետ ունեցած բոլոր խօսակցութիւնը մանրամասն պատմեց Սպարապետին:

Վերջինս կրկին եւ կրկին միամտացնելով վեհափառին, վերադարձաւ իւր ապարանքը գոհ սրտով:

—«Ոչ, այդ չի յաջողիլ քեզ, Մարզպետունի իշխան, սկսաւ խօսել ինքն իրան Սպարապետը, ճեմելով իւր դեղապարդ դահլիճի մէջ: Դու կամենում ես արդէն մեռած եւ Սեւանում թաղուած թագաւորին յարութիւն տալ. կամենում ես նորէն աթոռի վրայ բազմեցնել նրան. բայց այդ թոյլ չի տալ քեզ օրինաւոր թագաւորը: Եթէ Հայ ժողովուրդը խաղաղութիւն է կամենում, թող նա ինձ խոնարհի եւ իմ բազկին ապաւինէ: Աշոտ Սմբատեանը չի կարող փրկել նրան, երբ Աշոտ Շապուհեանը այդ չի կամենում...: Այո՛, ես եմ Հայոց գահի պայազատը. ինձ են խոնարհում Ոստանիկ զօրքերը, Սեպուհների գունդը, Դրանիկ վաշտերը... Եթէ Աշոտ Երկաթը թագաւոր է, ինչո՞ւ է Սեւանում ճգնում: Ինչո՞ւ չէ իւր թշնամիները հալածում: Եւ դու կամենում ես իմ փառքը կապտել եւ տալ ճգնաւորի՞ն: Չէ՛, բարեկամ, այդ նուաստութիւնը կրելու համար չենք ծնուել աշխարհում. ոչ էլ դրա համար ենք այս հասակն առել, պատերազմներում ծերացել, թագ ու գաւազան ձեռք բերել... այո՛, մեր թագը խուցերում չի ծածկուիլ. նա կը փայլէ աշխարհի առաջ. օրինաւոր թագաւորի գործը ամէնքը կը տեսնեն, պատմութիւնները կ՚արձանագրեն...»:

Այդ մտածութիւններով ոգեւորուած նա մտաւ առանձնարանը, կանչեց դպրին եւ նրանից մագաղաթ ու մելան ստանալով՝ նստեց ու սկսաւ գրել մի նամակ: Ըստ երեւոյթին գաղտնի հաղորդագրութիւն էր այդ, որովհետեւ դպրին չյանձնեց գրելու՝ բացի այդ, նա չպիտի ուղղէր այն որեւէ Հայի, ըստ որում պիտի էր արքունիքին:

(Շար.)

բաշխութիւն ։

2— Քիմիագիտութեան փաքիւլթէ, ուսման շրջանը՝ հինգ տարի, մասնագիտական պատրաստութիւն կուտայ հետեւեալ գիտութեանց մասին. Ա) Անգործարանաւոր եւ տարրալուծական քիմիագիտութիւն, Բ) գործարանաւոր քիմիագիտութիւն ։

3— Կենսաբանութեան փաքիւլթէ, ուսման շրջանը՝ հինգ տարի, մասնագիտական պատրաստութիւն կուտայ հետեւեալ գիտութեանց մասին. Ա) Կենդանաբանութիւն, Բ) Բուսաբանութիւն ։

4— Երկրաբանութեան եւ աշխարհագրութեան փաքիւլթէ, ուսման շրջանը՝ հինգ տարի, մասնագիտական պատրաստութիւն կուտայ հետեւեալ գիտութեանց մասին. Ա) Երկրաբանութիւն, Բ) Աշխարհագրութիւն ։

5— Բանասիրութեան փաքիւլթէ, ուսման շրջանը՝ հինգ տարի, մասնագիտական պատրաստութիւն կուտայ հետեւեալ ճիւղերուն մասին. Ա) Հայոց լեզու եւ գրականութիւն, Բ) Ռուսաց լեզու եւ գրականութիւն (բոլոր առարկաները դասաւանդումը ռուսերէն լեզուով), Գ) եւրոպական լեզու եւ գրականութիւն ։

6— Պատմութեան փաքիւլթէ, ուսման շրջանը՝ հինգ տարի, մասնագիտական պատրաստութիւն կուտայ պատմագիտութեան մասին ։

7— Տնտեսագիտութեան փաքիւլթէ, ուսման շրջանը չորս տարի, մասնագիտական պատրաստութիւն կուտայ հետեւեալ ճիւղերուն մասին. Ա) Ընկերվարական արդիւնաբերութիւն եւ գիւղատնտեսութիւն, Բ) Խորհրդային առեւտուր, Գ) Ելմտագիտութիւն, Դ) Վիճակագրութիւն ։

8— Իրաւաբանութեան փաքիւլթէ, ուսման շրջանը չորս տարի ։

Այս փաքիւլթէներուն մէջ կ՚ընդունուին 17էն 35 տարեկան թեկնածուները, երկու սեռէն, պայմանով որ աւարտած ըլլան լրիւ միջնակարգ վարժարան մը ։ Մուտքի քննութեան առարկաներն են՝ Հայոց լեզու (շարադրութիւն, քերականութիւն, գրականութիւն), Ռուսաց լեզու (նոյնպէս), Խորհ. Միութեան ժողովուրդներու պատմութիւն, Խորհ. Միութեան սահմանադրութիւն, մաթեմաթիք, բնագիտութիւն, քիմիագիտութիւն, օտար լեզու մը (անգլերէն, գերմաներէն, ֆրանսերէն՝ ընտրութիւնը ուսանողին ձգուած է) ։

Գեղարուեստական
[illegible]

Գործավարներու Խորհուրդին մէջ արուեստի գործերու վարչութեան ենթակայ որոշուեցաւ կազմել Գեղարուեստից Խորհուրդ մը, որ պիտի ունենայ երեք ճիւղ. 1) Թատրոն, 2) Երաժշտութիւն, 3) Կերպարուեստ ։

Թատրոնի ճիւղին վարչութիւնը կազմուեցաւ հետեւեալ անձերով.— Ա. Գալլաքեան, Յ. Ս. Յակոբեան, Լ. Քալանթար, Տ. Շամիրխանեան, Ա. Արմէնեան, Ս. Քոչարեան, Դ. Դէմիրճեան, Սիւլէյմանով, Վ. Միխայլով ։

Երաժշտութեան ճիւղին վարչութիւնը կազմուեցաւ հետեւեալ անձերով.— Յ. Ստեփանեան, Կ. Սարաջեան, Ա. Այվազեան, Մ. Թաւրիզեան, Հ. Դանիէլեան, Շարա Տալեան ։

Կերպարուեստի ճիւղին վարչութիւնը կազմուեցաւ հետեւեալ անձերով. Մ. Սարեան, Կոջոյեան, Ա. Սարգսեան, Մ. Արուտչեան ։

Լենինականի վերակառուցումը

Լենինականի քաղաքային խորհուրդը քննութեան առաւ քաղաքին վերակառուցման յատակագիծը, զոր պատրաստած է ճարտարապետ Մուրզա՝ Լենինկրատի ճարտարապետներէն Իլյինի հսկողութեան տակ ։ Յատակագիծը վերակառուցման համար նկատի ունի 15 տարի ։ Այս քննութեան կը մասնակցէին Հայաստանի պետական նախագիծերու եւ համայնական տնտեսութեան գործավարութեանց ներկայացուցիչները, ինչպէս նաեւ Թիֆլիզի քաղաքային խորհուրդին ներկայացուցիչ ճարտարապետ Գուրգէնի եւ հանրային հաստատութեանց ներկայացուցիչները ։

Յատակագիծը կը նախատեսէ Լենինականի մէջ շինել կամուրջներ, թատրոններ, սինէմաներ, մշակոյթի պալատներ, կրկէս, հանրակառք, եւայլն ։

Շնորհակալութիւն յայտնուեցաւ յատակագիծը պատրաստողներուն ։

Հայկական խաղողը

Հայաստանի խաղողը աշխարհի հընագոյն խաղողներէն մէկն է ։ Դարերով հայկական խաղողը մշակուած է մատներով (չիւ), այդպէս փոխադրուած է մէկ տեղէն միւսը ։

Ներկայիս Երեւանի գիտութեանց ակադեմիային կենսաբաններէն Ս. Պօղոսեան կ՚աշխատի որթատունկը բազմացնել սերմերով,— շատ հետաքրքրական փորձ մը ։ Մինչեւ այժմ յաջող կ՚ընթանան փորձերը ։ Սերմերը ծլած են եւ մատղաշ որթատունկերը կ՚աճին ։ Այս փորձերուն նպատակն է երիտասարդացնել հայկական որթատունկին հնադարեան վազը, ինչպէս եւ յաջողցնել որթատունկին մշակութիւնը լեռնային շրջաններու մէջ ։

Կարկուտ
Ջաջուռի մերձակայքը

«Խորհ. Հայաստան»ի կը հեռագրեն Ջաջուռէն (17 յունիս).—

Այս վերջին օրերուն յորդ անձրեւ կը տեղայ Ջաջուռի շրջակայքը, երբեմն կարկուտի հետ ։ Յունիս 15ին դաշտերը ճերմկեցան կարկուտով, մինչեւ 6 սանթիմեթր ։ Կարկուտէն վնասուած են Ղոնախռանի փոքր անասունները ։ Քանի մը օր առաջ կարկուտ տեղաց հաւի հաւկիթի մեծութեամբ ։ Երկրաբանական հետազօտութեանց մարմինին առժամեայ տաղաւարին կտուրը ծածկուած էր կարկուտով ։

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ՆՈՐ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐ ՄԸ

ՊԵՐԼԻՆ.— Յուլիս 28ին առիթը ունեցանք դարձեալ լսելու երիտասարդ դաշնակահար Ջաւէն Խաչատուրեանը, Պերլինի բարձրագոյն երաժշտանոցի սրահին մէջ ։ Այս անգամ նուագեց Շոփէնի Barcarole op. 60 եւ Polonaise fis - moll, op. 44 ։ Յաջողութիւնը կատարեալ էր ։ Հարիւրաւոր ներկաներէ մեր հայրենակցին խլած ջերմ ծափերը հպարտացուցին մեզ քանի մը Հայերս ալ, վասնզի նորէն ու նորէն քիչ մը ամէն մարզի մէջ կրնանք հրապարակ գալ եւ նոյնիսկ մրցիլ ։

Ֆ.

ԶԱՆԱԶԱՆ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

«Ոսկի Հէքեաթ»

ՓԱՐԻԶ, (Ուշացած).— Թէեւ անցեալ տարի ներկայացուած էր «Ոսկի Հէքեաթ»ը, սակայն ժողովուրդի ընդհանուր փափաքին վրայ այս տարի ալ բեմադրուեցաւ, գերազանցելով նախորդը ։ Ա. Ահարոնեանի «Ոսկի Հէքեաթ»ի վրայ Ա. Գ. Մեսումենց աշխատած էր անցեալ տարի, երկար նախադասութիւնները չափածոյի վերածելով երաժշտական բաժին մը ունենալու համար ։ Այս տարի ալ վերամշակած էր, որպէսզի գործը աւելի գեղեցիկ դուրս գայ, կատարելագործուած՝ երաժշտական բաժինով ։

Մեր երիտասարդ երգահանը նուագախումբի համար երաժշտական նախերգանք մը հեղինակած է «Ոսկի Հէքեաթ»ի մէջ ։ Ինչպէս նաեւ աւելցնելով պատկեր մը, ուր որսորդները խրախճանքի տեսարան մը կը ներկայացնեն անտառին մէջ ։ Մեսումենց, այս, մէկ քառորդ ժամ տեւող պատկերի սարքաւորումով ուզած է միօրինակութենէ դուրս հանել ունկնդիրը ։ Կը կարծեմ որ որսորդներու այս տեսարանով ուզած է աւելի չեշտել նոյնինքն գլխաւոր հերոսին՝ որսորդին, աշխարհիկ մարդու պերճանքը ։

Անշուշտ այս յաւելումը կատարած է երգերու բաժինով մը, առանց հեղինակի գործի ընդհանուր կազմէն մազաչափ շեղելու ։ Միեւնոյն ատեն չափածոյի վերածած կտորներէն փունջ մը երգեր ալ յօրինած է, այնպէս որ գործին երաժշտական բաժինն ալ այժմ ներկայանալի է ։

Մեզ որ նիւթական միջոցներէ զուրկ ենք, զայն ամբողջութեամբ հրատարակելու համար ։ Այլապէս արտասահմանի մեր թատերասէր հասարակութիւնը պիտի ուզէր մէկէ աւելի անգամներ տեսնել ու լսել այս գեղեցիկ գործը, իր երաժշտական ճոխ բաժինով ։ Մանաւանդ որ մեր այնքան սիրելի եւ այժմ կարօտալի Ա. Ահարոնեանի դիւթական գրչին վերջին գործերէն մէկն է ։

Գալով տեսարաններուն, որ մեծապէս նպաստեցին ներկայացման, կը պարտինք ճարտարագէտ - ելեկտրագէտ Պ. Վ. Ս. Պաղտասարեանի ։ Ան ուղղակի նուիրուած մըն է թատերախումբի գործերուն եւ առհասարակ մեր գաղութի բոլոր այն պէտքերուն որոնք հայուն անունը բարձր կը պահեն օտարին առջեւ ։

Դպրցի «Սունդուկեան» Թատերախումբի 1938 — 1939 տարեշրջանի 6րդ եւ վերջին ներկայացումը տեղի ունեցաւ 11 յունիս, կիրակի օր, Սընոնի «Բարսեղ – Շահպազ» ակումբին մէջ ։

Թատերասէր հասարակութիւնը փութացած էր տեսնելու «Ոսկի Հէքեաթ»ը, ղեկավարութեամբ Պ. Վ. Ս. Պաղտասարեանի ։

Մեսումենց քանի մը խօսք ըսաւ հայ թատրոնի մասին ։ Յիշեց թէ թատերախումբը լրացուցած է իր առաջին տարին, շնորհիւ անդամներու բարոյական եւ նիւթական զոհողութիւններու ։

— «Այս բոլորը կ՚ընենք, որովհետեւ գործը կը սիրենք եւ կ՚ուզենք որ հասարակութիւնն ալ որոշ չափով սիրէ եւ դիւրացնէ մեր գործերը» ։

Տերուն Փիլիպոսեանի պատասխանատու դերը այնքան լաւ կերպով կատարեց Պ. Վ. Ս. Պաղտասարեան ։ Մանաւանդ իր խաղարկութեան հետ երգի դժուարին բաժիններով յայտ բերաւ լաւ երգիչի (պաս) յատկութիւնը ։

Եւայի դժուարին դերը՝ Օր. Ե. Վարդանեան (շրջանաւարտ Արարատ Միութեան դպրոցէն), իր զուսպ խաղարկութեամբ արժանի է գնահատանքի ։ Թէեւ բաւական նեղուելով, բայց անթերի կատարեց իր երգի դժուարին բաժինն ալ ։

Որսորդի (Եւայի ամուսինը) գլխաւոր դերակատարին՝ Ա. Քէօսէեանէն աւելին կը սպասէինք ։

Ելենայ (դուստրը) զգայուն խառնուածքով աղջկան դերը կատարեց Օր. Մ. Բարսեղեան ։ Անծանօթ (թիապարտ) ուրուականի դերը՝ Կ. Տօնէրեան ։ Պառաւի՝ Տիկին Տօնէրեան, գիւղացիի՝ Մ. Նաթրեան, հովիւի՝ Կ. Տօնէրեան ։ Յուշարար Մ. Յակոբեան ։

«Սունդուկեան» Թատերախումբի վարչութիւնը նիւթական բեռ մըն ալ ստանձնած էր, որպէսզի ժողովուրդը աւելի գոհ մնայ ։ Այս անգամ դաշնակարուհի մըն ալ վարձած էր, Օր. Օտէթ Լէհման, իսկ Ա. Գ. Մեսումենց ջութակով կ՚ընկերանար միեւնոյն ատեն ղեկավարելով երաժշտական բաժինը ։

Մուտք գոյացաւ 208 ֆրանք ։

Զալկարացի

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«Յառաջ»ի յունիս 18ի խմբագրականին մէջ.— «Մենք երգելով կ՚ուզենք ապրիլ» — հայ երաժշտական կեանքի մասին արդար դիտողութեանց կարգին, անդրադառնալով Մարսիլիոյ երաժշտական Միութեան, գրած էիք թէ «պաղ հովեր կը փչեն այն կողմէն եւ թէ յիշատակ մը մնացած է այդ միութենէն» ։

Իբրեւ համակիր մը այդ Միութեան, ու տեղեակ անոր գործունէութեան, կ՚ուզէի տալ պզտիկ լուսաբանութիւն մը ։

Մարսիլիոյ երաժշտ. միութիւնը հեռու յիշատակ մը ըլլալէ, կը շարունակէ իր գոյութիւնը եւ աշխատանքը, առաջուան պէս ։ Վերջացող եղանակին անիկա ունեցաւ իր հերթական պարահանդէսը,— մէկը ամէնէն ժողովրդականներէն.— ինչպէս արձանագրուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ ։ Ան հովանաւորեց եւ իր նիւթական եւ բարոյական աջակցութեամբ գլուխ հանեց ջութակահար Ֆիլիփ Աղազարեանի նուագահանդէսը ։ Տակաւին մօտադրութիւն ունէր Արա Պարթեւեանի ղեկավարութեամբ Մարսէյլի օփերային մէջ կազմակերպել հայկական նուագահանդէս մը, եթէ բանակցութեանց ընթացքին, նիւթական դժուարութիւններ չծագէին ։

Միութիւնը ներկայիս կը գտնուի վստահելի ձեռքերու մէջ, որոնք կը յուսան յառաջիկային ալ շարունակել իրենց լուռ աշխատանքը, առանց աղմուկի ։

«Պաղ հովերը», որուն կ՚ակնարկէք, թերեւս չարամիտ փափուքներն են չկամ նախանձորդներու, որոնք միութիւնը ներսէն ջլատելու անկարող, զայն դուրսէն վարկաբեկելու ամուլ փափաքը կը սնուցանեն» ։

Երաժշտասէր

ԽՄԲ.— Ինչպէս կ՚երեւայ, ««Երաժշտասէր»» ուշադրութեամբ չէ կարդացած մեր խմբագրականը եւ անոր բառերն անգամ պակաս կ՚արտագրէ ։ Ահաւասիկ ամբողջ հատուածը.

— «Մարսէյլը պարբերաբար կը սարքէ երգահանդէսներ, ղեկավարութեամբ ծանօթ երաժշտագէտներու ։ Թէեւ, պաղ հովեր կը փչեն անկէ մը ի վեր, եւ եթէ չենք սխալիր, յիշատակ մը միայն մնացած է երբեմնի Երաժշտական Միութենէն» ։

Ընդհանուր տպաւորութիւն մըն էր այդ, բոլորովին անկախ, դատելով երեւոյթէն ։ Բարեկամաբար կը յանձնարարենք «Յառաջ»»ին չվերագրել ուրիշներու մեղքը, ոչ ալ միտք անցընել թէ փսփսուքները կրնան որեւէ դեր կատարել մեր խմբագրատան մէջ ։

ՍԱՄՈՒԼ

ՕՐՀՆԵԱԼ Է ՊՏՈՒՂ
ՈՐՈՎԱՅՆԻ ՔՈՅ

Պուքրէշի «Արազ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (25 Յունիս).

— «Անոնք որ կարդացին վիճակագրական նօթերը Խորհրդային Միութեան մէջ տեղի ունեցած վերջին մարդահամարին՝ չեն կրնար սրտանց հրճուած չըլլալ, ի տես այն պերճախօս թիւերուն որոնք ցոյց կու տային Հայաստանի բնակչութեան արտասովոր աճումը, նախընթաց մարդահամարէն ի վեր, որ կատարուած էր 1926 Դեկտեմբերին ։

Վիճակագրական այդ թիւերէն իմացան մեր ընթերցողները թէ մինչ Հայաստան 881,290 բնակիչ ունէր 1926ին, այս տարուան գարնան 1,281,599ի բարձրացած էր Հայաստանի բնակչութեան թիւը, ինչ որ ցոյց կուտայ 45 առ 100ի յաւելում 12 տարուան ընթացքին ։ Երեւան 1926ին 64,613 բնակիչ ունէր. ներկայիս 200 հազար 031 բնակչութեամբ քաղաք մըն է արդէն, ինչ որ կը նշանակէ թէ 309 առ 100 աճած է բնակչութիւնը Հայաստանի մայրաքաղաքին ։ Իսկ Հայաստանի երկրորդ ոստանին՝ Լենինականի բնակչութեան թիւը 42,313-էն բարձրացած է 67,707ի 12 տարուան մէջ, 160 առ 100ի յաւելում մը ներկայացնելով ։ Աճումը նոյն համեմատութեամբ տեղի ունեցած է ուրիշ քաղաքներու մէջ եւս, այնպէս որ Հայաստանի քաղաքներուն թիւը որ 7 էր 12 տարի առաջ, այսօր բարձրացած է 18ի ։

Թիւեր են ասոնք որոնք չեն կրնար հրճուանքով ու միեւնոյն ատեն խանդավառութեամբ չլեցնել մեզ ։ Տասներկու տարուան մէջ մէկուկէսի վերածուած է Հայաստանի բնակչութիւնը,— փաստ մըն է աս որ պէտք է մեզ կեցնէ պահ մը ։ Ամէնէն առաջ զմայլելի ապացոյցն է ատ այն կենսունակութեան զոր ունի հայ ժողովուրդը իր ընդերքին մէջ, իր բեղմնաւորութիւնը ճակատեցնելով բնութեան դէմ ու մարդոց,— նախճիրներուն ու աղէտներուն, լուծերուն ու ռէժիմներուն դէմ ուրիշ զէնք չունենալով յաճախ բայց եթէ դիմանալու, տեւելու բնազդական այս ուժը, որ ամէն փորձութենէ ու պատուհասէ յետոյ յայտնուեր է կրկին, հեղնելով բնութեան հարուածները ու իրենց փորին մէջ խեղդելով դահիճներու ծիծաղը ։

Մխիթարական փաստը միայն հոդ չէ սակայն ։ Երբ գաղութներու մէջ օրէ օր կը քամուինք, մէկ կողմէ աւնքնուած չողչողուն պղոտաներու անդոյրէն ու մեր հոգին ի վաճառ հանած եւ միւս կողմէ ամլացնելով աճման մեր ուժը ու ամայացնելով հայ ընտանիքը, որքա՜ն ոգեւորիչ է տեսնել որ հայ ժողովուրդի հայրենիքին մէջ կենսունակութեան թափը կը չէզոքացուի այսպէս, ու հայ հողին կառչած զանգուածները միշտ բեղմնաւոր կը պահեն հայ օճախը ։ Հոս կը հանենք ամէն օր՝ յաճախ յղփացած մեր բարօրութեանը մէջ, հոն զրկանքներու մէջ իսկ հայ ժողովուրդը կը պտղաբերէ ու կ՚աճի ։

Օրհնեա՜լ է պտուղ որովայնի քոյ ։ Ի զո՛ւր ճգնեցան մարդիկ փչրել զքեզ ու մոխիրը ցրուել հովերուն ։ Դուն աւելի կարօտով փարեցար հողիդ, ու օճախդ աւելի ջերմ պահեցիր ։ Ամէն հարուածէ յետոյ՝ ոտքի ելար դուն, ու ամէն աղէտէ յետոյ բաշդ ցցեցիր կրկին ։ Քամեցին արիւնդ՝ բայց ան դարձեալ եռալ սկսաւ, ձորերուն ու անապատներուն մէջ դիակներդ փռեցին՝ դարձեալ արեւուն հանեցիր գլուխդ ։ Շղթաներու զարկին քեզ՝ բայց խոփդ չձգեցիր դուն, ու փոթորիկին դէմ մաքառեցար՝ որպէսզի ճրագը չմարի օճախիդ մէջ ։ Ամէն ըսպանդէ յետոյ նոր կիրք վառեցաւ մէջդ, ու լուծերուն հակառակ՝ արգանդդ միշտ խաղաց ։ Օրհնեա՜լ է պտուղ որովայնի քոյ, հա՛յ մարդ որ կպած ես հայ հողին ։ Փոյթ չէ՛ հայ սփիւռքը թող ամլացնէ կողերը ու իր օճախը դեւերուն բանայ. դուն կա՛ս. դո՛ւն պիտի պահպանես համբանքը, ու դո՛ւն պիտի օրրես ու դիեցնես ըղձալի զարմը վաղուան մանուկներուն» ։

ՄԵՐ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

Լիսէներու ամէնէն յաջողակ աշակերտներու ընդհ. մրցումին մէջ մրցանակի արժանացած է նաեւ Հայ մը, Աւագեանց (լիսէ Պիւֆոն), անգլերէնի եւ սպաներէնի համար ։

Մրցանակի արժանացած այս երիտասարդներուն մրցանակաբաշխութիւնը տեղի պիտի ունենայ 10 Յուլիսին, Սորպոնի մէջ, ի ներկայութեան Հանրապետութեան նախագահին եւ կրթական նախարարին ։

*** Փարիզի արեւելեան լեզուներու վարժարանին այս տարուան աւարտական քննութիւնները յաջողութեամբ տուած են Պ. Պ. Պատրիկ եւ Նուրհան Կէնճեան եղբայրները ։ Անոնց հետ յաջողապէս աւարտած է Ֆրանսացի մը եւս, Ժ. Պառա, հայերէնի եւ գրականութեան դասընթացքները ։

«ՅԱՌԱՋ» «ԿԱՐԴԱ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ԶԱՐԴԱՆԱԼՈՒ, ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐՈՒՆ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ, ԱՅԼԵՒ ՔՈՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻԴ ՀԵՏ ԿԱՊՈՒԱԾ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ ԾԱՆՕԹԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (64)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Ռապօ-Սէնդ-Էթիէն, որ իր 1790թըւականին օրացոյցը սկսած էր այս բառերով՝ «Յեղափոխութիւնը վերջացած է». Քինէդ՝ մէկը անոնցմէ, որոնք գահավէժ ըրին Լուի ԺԶ.ն. Ժանսէնիստ Քամիւ, որ հոգեւորականներուն համար քաղաքական սահմանադրութիւն խմբագրած էր, բայց կը հաւատար Պարիզ սարկաւագին կատարած հրաշքներուն եւ ամէն գիշեր ծնրադիր կ՚աղօթէր իր սենեակին պատէն կախուած եօթը ոտք բարձրութիւն ունեցող՝ Քրիստոսի պատկերին առջեւ. Ֆօշէ, քահանայ մը, որ Քամիլ – Տէմուլէնի հետ Յուլիս 14ը յառաջ բերած էր. Իսնար, որ ոճիր գործեց աղաղակելով՝ «Փարիզը պիտի կործանի», ճնշդ այն րոպէին, երբ Պրաունշվայգի հերցօգը կ՚ըսէր «Փարիզը պիտի այրուի». Ժաքօթ-Տիւպօն՝ առաջինը՝ որ աղաղակեց՝ «Ես անաստուած եմ», եւ որուն Ռոպէսփիէր պատասխանեց՝ «Անաստուածութիւնը քիչ մը շատ արիստոքրաթիք է». Լանժիւնէ՝ ամուր, կորովամիտ եւ քաջ Պրըթօն գլուխ մը, Տիւկօս՝ Պուայէ – Ֆօնֆրէտի էօրիալ. Ռէպէկի՝ Պարպարուի Բիլատը. Ռէպէկի կուտար իր հրաժարականը, որովհետեւ տակաւին չէին գլխատած Ռոպէսփիէր. Ռիշօ, որ կը մարտնչէր յանձնաժողովներու տեւականութեան դէմ, Լասուրս, որ հրապարակ նետեց այս յայտնի խօսքը. «Վա՜յ երախտապարտ ազգերու», եւ որ պատուանդանին վրայ պիտի հակասէր ինքն իրեն, հետեւեալ հպարտ խօսքերը Լեռնականներու հասցէին արտասանեց. «Մենք կը մեռնինք, որովհետեւ ժողովուրդը կը քնանայ, բայց դուք ալ պիտի մեռնիք, որովհետեւ ժողովուրդը պիտի արթննայ».

Պիրոտօ, որ քուէարկել տուաւ երեսփոխանի անձին անձեռնմխելիութեան ոչնչացումը եւ այդպիսով ան անգիտակցաբար երկսայրի սուր դարբնեց եւ իրեն համար կառափնատ պատրաստեց. Շարլ – Վիլլադ, որ իր խիղճը պաշտպանեց այս բողոքը արտասանելով՝ «Ես չեմ ուզեր մերկացուած դաշոյններու տակ քուէարկել». Լուվէ՝ Ֆոպլասի հեղինակը, որ վերջ ի վերջոյ Բալէ – Ռուայեալի մէջ գրավաճառ պիտի ըլլար, ինչպէս Լատոյական հաշուապահ, Մէրսիէն՝ «Փարիզի պատկերներու» հեղինակը, որ կը պոռար՝ «Բոլոր թագաւորները իրենց ծոծրակին վրայ զգացին Յունուար 21ը». Մարէկ, որուն ցաւն էր հին սահմաններու պահուիլը. օրագրող Քարրա, որ կառափնատի պատուանդանին վրայ ըսաւ դահիճին՝ «Շատ ցաւալի է այսպէս շուտ մեռնիլ. ես կ՚ուզէի ապրիլ եւ տեսնել թէ վերջը ի՞նչ կ՚ըլլայ». Վիժէ, որ Մայէն-է-Լուարի երկրորդ վաշտին մէջ նռնակաձիգի անունը կը կրէր, եւ երբ ժողովրդական բեմերէ անոր կը սպառնային, գոռաց՝ «Ես կը խնդրեմ որ մենք ժողովրդական բեմերէ առաջին տրտունջը լսած ատեն ամէնքս թողունք հեռանանք այստեղէն եւ դիմենք ուղղակի դէպի Վերսայլ՝ սուրը ձեռուընիս բռնած». Պիւզօ, որուն վիճակուած էր անօթութենէ մեռնիլ. Վալազէ, որ պիտի սպաննուէր իր իսկ դաշոյնէն. Քոնտորսէ, որ պիտի մեռնէր Պուրկ-լա-Ռէնի մէջ, որ վերակոչուած էր Պուրկ Էկալիթէ, մատնուելով Հօրասէն, Բէդիօն, որուն ճակատագիրն էր 1792ին պաշտուիլ ամբոխէն, իսկ 1794ին յօշոտուիլ գայլերէն. դեռ քսանըչորս ուրիշները՝ Բոնդէկուրան, Մարբօզ, Լիդօն, Սէն-Մարդէն, Տիւսօ՝ Ժիւվէնալի թարգմանիչը, որ մասնակցած էր Հանօվէրի կռուին, Պուալօ, Պէրթրան, Լէսդէրբ–Պօվէ, Լըսաժ, Աւթիպուլ եւ անոնց գլուխը՝ Պարնավ մը, զոր կ՚անուանէին Վէրնիէօ ։

Միւս կողմէ, Անթուան–Լուի–Լէօն-Ֆլօրէլ տը Սէն Ժիւսթ, տժգոյն, ճակատը նեղ, դիմագիծերը կանոնաւոր, միշտ մելամաղձոտ եւ տխուր, քսաներեք տարեկան ։ Մէրլէն տը Տիօնվիլ, զոր Գերմանացիները կը կոչէին Ֆէօյէր–Տէօյֆէլ, այսինքն կրակէ սատանայ. Մէրլէն տը Տուէ՝ կասկածելիներու մասին հրատարակուած օրէնքին մեղաւոր հեղինակը. Սուրբրանի, զոր Փարիզի ժողովուրդը Պրէրիալ ամսուն 1ին իրեն զօրապետ ընտրեց. հին ժողովրդապետ Լըպօն, որ իր այն ձեռքին մէջ, որով օրհնեալ ջուր կը սրսկէր, այժմ սուր բռնած էր, Պիյօ-Վարէն, որ կը նախատեսէր պաշտօնավարներու ապագայ ազգեցութիւնը, երբ դատաւորները պիտի կորսնցնէին այլեւս իրենց բոլոր նշանակութիւնը. Ֆապր – տ՚Էկլանդը, որ սիրուն գիւտ մը ըրաւ՝ հանրապետական օրացոյցը. ինչպէս Ռուժէ-տը-Լիլը, որ յղացաւ վեհ ներշնչում մը՝ այն է Մարսէյյէզը, բայց երկուքն ալ ատոր վրայ մնացին. Քոմմիւնի ընդհ. դատախազը, որ ըսած էր՝ «Թագաւորը՝ մահուան դատապարտուած՝ գոնէ կը կորսնցնէ իր արժանապատուութիւնները իբրեւ մարդ». Կուժօն, որ մտած էր Թրիպշտատ, Նէվշտատ ու Սպիր եւ տեսած էր բրուսիական բանակին փախուստը. Լաքրուա՝ փաստաբան զօրավարի վերածուած, Օգոստոս 10էն ճիշդ վեց օր առաջ Սէն Լուի շքանշանի ասպետութեան արժանացած էր. Ֆրէրօն – Տէզիւա՝ Ֆրէրօն – Զօիլի որդին. Ռուտ՝ անողոք խուզարկիչը այն երկաթէ պահարանին, որ նախասահմանուած էր յեղափոխութեան մեծ անձնապանութեան համար. ան անձնապան պիտի ըլլար ճիշդ այն օրը, երբ պիտի մեռնէր յեղափոխութիւնը. Ֆուշէ, հոգիով դեւ, իսկ դէմքով՝ դիակ, Կամպուլաս, հայր Տիւշէնի բարեկամը, որ Կիյեօթինին կ՚ըսէր՝ «Դուն կը պատկանիս Ֆէօյեաններու ակումբին, իսկ քու աղջիկդ՝ Ժաքօպէններու ակումբին». Ժագօ, որ այս կատաղի խօսքը արձակեց անոնց, որոնք կը գանգատէին բանտարկեալներու մերկութեան վրայ՝ «Բանտը ինքնըստինքեան քարէ հագուստ մըն է». Ժավօդ, Սէն – Տընիի գերեզմաններու սարսափելի քարուքանդիչը. Օսսըլէն՝ աքսորողը, որ սակայն իր մօտ կը պահէր ուրիշ աքսորեալ մը՝ տիկին Շարի – Պէնթապպ, որ ժողովին նախագահած ատեն ժողովրդական բեմերու նշան կ՚ընէր ծափահարելու. օրագրող Ռոպէր, ամուսինը օրիորդ Կէրալիոյի, որ կը գրէր՝ «Իմ մօտս ո՛չ Ռոպէսփիէրը կուգայ եւ ոչ Մարան. Ռոպէսփիէր կրնայ գալ երբ կ՚ուզէ, իսկ Մարան երբե՛ք».

(Շար.)

զինուոր ։

Ֆրանսայի արտաքին նախարարն ալ խօսք առնելով, ըսաւ Թէ Անգլիա եւ եւ Ֆրանսա պատրաստ են ոչ միայն պահպանել իրենց կայսրութեանց անկախութիւնը եւ ամբողջութիւնը, այլ եւ որոշ ապահովութիւն հաստատել աշխարհի մէջ, այլապէս կեանքը անտանելի պիտի դառնայ։ «Անհանդուրժելի է որ մարդիկ ամէն օր վախ ունենան իրենց սահմաններուն համար եւ ամէն առտու արթննան բռնութեան եւ պատերազմի երկիւղով»։

Տագնապը Տանցիկի շուրջ

« Տէյլի Թէլէկրաֆ »ի դիւանագիտական թղթակիցը կը հաղորդէ ·

— Վարշաւայի անգլիական դեսպանը երկար խորհրդակցութիւն ունեցաւ վարչապետ Չէյմպըրլէնի հետ, Տանցիկի կացութեան շուրջ։ Ներկայ էր նաեւ արտաքին նախարար Լորտ Հըլիֆաքս։ Յետոյ վարչապետը այցելեց Թագաւորին։ Ունկնդրութիւնը տեւեց մէկ ժամ ։

Վարչապետը յայտարարեց խորհրդարանին մէջ, Թէ մեծաթիւ Գերմաններ կը հաւաքուին Տանցիկի մէջ, իբրեւ «շրջիկ» եւ Թէ քաղաքին մէջ կը տիրէ եռուն զինուորական գործունէութիւն։ Այս օրերս խիստ սերտ շփում կը կատարուի Լոնտոնի, Փարիզի եւ Վարշաւայի կառավարութիւններուն միջեւ ։ Այդ շփումին նպատակն է ճշդել, Թէ լեհական կառավարութիւնը ինչպիսի ծանուցագիր մը տայ Տանցիկի ծերակոյտին եւ ինչ պահանջներ պիտի դնէ։

*** Թէյչէնի մէջ ճառ մը խօսեցաւ սպայակոյտի պետ գնդ· Վէնտա եւ ըսաւ, Թէ Լեհաստան երբեք պիտի չհանդուրժէ որ Գերմանիա զինք մանկլաւիկ պետութեան մը վերածէ, «կենսական տարածութեան» պատրուակին տակ։ Գերմանական պահանջին Լեհաստան մէկ պատասխան ունի ·— «Ոչ՛ »։ Մենք պիտի չհանդուրժենք, որ Տանցիկի մէջ մեր իրաւունքները մազաչափ սահմանափակուին ։

Ցամաքօրէն գրոյց կը շրջի, Թէ Հիթլէր պիտի այցելէ Տանցիկ օգոստոսի վերջերը։ Ոստիկանութեան վերատեսուչը այս մասին անհրաժեշտ հրահանգները տուած է Տանցիկի նացի ղեկավարներուն ։

Թերթերը կը գրեն Թէ Գերմանիա ամրութիւններ կը կառուցանէ Մորաւիոյ մէջ, լեհական սահմանագլուխին վրայ։

Կ'ըսուի Թէ Գերմանիոյ արտաքին նախարար Ֆոն Ռիպպէնթրոփ շուտով պիտի այցելէ Լաթվիա եւ Էսթոնիա ։

*** Ֆրանսայի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ այն կարծիքը կը տիրէ Թէ ներկայ տագնապին պիտի յաջորդէ հանդարտութեան համեմատական կարճ ժամանակաշրջան մը։ Հիթլէր պիտի չփորձէ սուր կերպով դնել Տանցիկի խնդիրը, մինչեւ որ Եւրոպայի ուրիշ մէկ կէտին վրայ խառնակութիւն կը ծագի։ Կ'ըսուի Թէ ներկայ տագնապը ստեղծեց Հիթլէր Տանցիկի մէջ, որպէսզի փորձէ Թէ ժողովրդապետութիւններու ջիղերը ինչքան դիմացկուն են, եւ երբ տեսաւ որ անտեղիտալի են անոնք, այժմ տրամադիր է նահանջելու կամ շատ առաջ չերթալու ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ վարչապետը Պերլին հասնելով, ընդունուեցաւ ջերմ ցոյցերով։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն այս այցելութեան։— Մոսկուա 100,000 լեվա նուիրեց պուլկարական կառավարութեան, ողողումներու զոհերուն համար ։

ԱՆԳԱՐԱՅԻ գերմանական դեսպանը, որ Պոլիս կը գտնուէր, իր պաշտօնատեղին վերադարձաւ օդանաւով։ Նախագահ Իսմէթ Ինէօնիւ ունկնդրութեան ընդունեց գերման զինուորական պատուիրակութեան նախագահը։

ՀՌՈՄ պաշտօնապէս հերքեց այն լուրը, Թէ Գերմանիա եւ Իտալիա դաշնագիր ստորագրած են, որուն համաձայն Գերմանիա տասը տարուան համար իբրեւ նաւակայան պիտի գործածէ Թրիէսթէի նաւահանգիստը ։

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարար Կոմս Չիանօ Սպանիա պիտի այցելէ գալ շաբթու եւ պտտի երկրին կարեւոր շրջաններուն մէջ։

ՎԱՏԻԿԱՆԷՆ կը հաղորդեն Թէ Պապը վերսկսած է իր ջանքերը ի նպաստ խաղաղութեան։ Պաշտօնապէս հերքուեցաւ այն լուրը Թէ Մուսոլինի այցելած է Պապին ։

ԵՐԵՍՓ· ԺՈՂՈՎԻՆ երկարաձգումը որոշուած է սկզբունքով, հակառակ ձախակողմեան խմբակցութեանց ընդդիմութեան։ Շարք մը նոր հրամանագիրներ պիտի հրատարակուին յուլիս 14ի տօներէն վերջը։ Երեսփ· Ժողովին քառամեայ շրջանը կը լրանայ 1940ին, բայց պաշտօնավարութիւնը պիտի երկարաձգուի մինչեւ 1942, նկատի առնելով քաղաքական կացութիւնը ։

ԵՐԿՈՒ ԼՐՏԵՍՈՒՀԻՆԵՐ, մէկը Թխահեր, միւսը շիկահեր, ոստիկանութեան ուշադրութիւնը հրաւիրած էին Կրընոպլի մէջ։ Խարտեաշհերը, 22 տարեկան գեղուհի մը, յաջողեցաւ անցնիլ իտալական սահմանագլուխը, միասին տանելով բազմաթիւ կարեւոր Թուղթեր։ Միւսը, 19 տարեկան, ձերբակալուեցաւ քաղաքին մէջ։ Ոստիկանութիւնը յաջողած էր բռնել փախստականին ուղղուած գաղտնի հեռագիր մը, որ ժամադրութիւն կուտար որոշ վայրի մը մէջ եւ կ'ըսէր Թէ մեծ գումար մը պիտի ստանայ, եթէ միասին բերէ «Թուղթերը»։ Կրընոպլ հասած ատեն, այս աղջիկը ճաշարանները յաճախելով ծանօթութիւն կը հաստատէր ուսանողներու եւ երիտասարդ սպաներու հետ։ Մասնաւորապէս մտերմացած էր սպայի մը եւ վաճառականի մը հետ։ Առջի օր այս վերջինէն կը խնդրէ իտալական սահմանագլուխ տանիլ զինքը, մահամերձ մայրը տեսնելու համար եւ միասին կ'առնէ միայն Թեթեւ պայուսակ մը։ Երկուքը մէկ առանց դժուարութեան կ'անցնին մաքսատունէն, բայց սահմանագիծը հասած ատեն աղջիկը պայուսակը առնելով կը փախչի ։ Մասնաւոր կառք մը կը սպասէր իրեն, սահմանագծին իտալական կողմը ։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ «Թայմ», «Լայֆ» եւ «Ֆորչիւն» պարբերաթերթերու խմբագիր Հէնրի Լիւս նամակ մը գրեց Փարիզի մամուլի ընկերակցութեան եւ ներողութիւն խնդրեց իր պարբերաթերթին մէջ («Թայմ») մայիս 8ին երեւցած գրութեան համար, որ իբրեւ կաշառակեր կ'ամբաստանէր ամբողջ Փարիզեան մամուլը։ Ինչպէս կը յիշուի, ընկերակցութիւնը դատ բացած էր, 5,000,000 ֆրանք հատուցում պահանջելով ։

ԼՐԱԳՐԱԿԱՆ Թուղթի նեղութիւն կը կրեն Սպանիոյ մէջ։ Արտօնութիւն խնդրուած է Թուղթ ներածելու Նորվեկիայէն եւ Պելժիայէն։ Կարեւոր Թերթ մը, որ 200,000 օրինակ կը սպառէր քաղաքացիական պատերազմէն առաջ, ստիպուած է լոյս չտեսնել չորս օրը անգամ մը, իբրեւ հետեւանք Թուղթի պակասին։

ՎԻԷՆՆԱՅԻ արքեպիսկոպոսը, կարտինալ Իննիցէր, յարձակման ենթարկուեցաւ նացիներու կողմէ, երբ հովուական պտոյտի ելած էր։ Ցուցարարները հոտած հաւկիթներ նետեցին արքեպիսկոպոսին վրայ եւ մէկն ալ հովանոցով զարկաւ գլխուն։ Կը Թուի Թէ ցոյցը կազմակերպուած էր, որովհետեւ ո՛ր քաղաքն ալ հանդիպէր, կը շրջապատուէր նացիներով ։

ՀՌՈՄԷՆ արտաքսուեցաւ «Ժուռնալ»ի Թղթակիցը, Ռոպէռ Կիւյօն, որ հոն կը գտնուէր 3ուկէս տարիէ ի վեր։ 1936էն ի վեր 23րդ Թղթակիցն է որ կը վտարուի Իտալիայէն ։

ՃԱՓՈՆԻ զինուորական իշխանութիւնները աւելի խստացուցին Թիէնցինի պաշարումը։ Անգլիոյ հետ բանակցութիւնները սկսան երէկ, Ճափոն կը պահանջէ որ միասին վարեն օտար Թաղամասերը ։

ԿՌԻՒՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ Մոնկոլիոյ եւ Մանչուրիոյ սահմանագլուխին վրայ։ Հարիւրի չափ խորհրդային հրասայլեր յարձակեցան ճափոնական դիրքերուն վրայ։ Ճափոնցիները պատասխանելով փճացուցին 30 հրասայլեր։ Ճափոնական զեկոյցը կ'ըսէ Թէ պաշարուած են 4000 խորհրդային եւ մոնկոլ զինուորներ ։

Դ

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԱՄԵՆԷՆ ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ, ՏԵՂԻ ԿՈՒՆԵՆԱՅ

“PALMARIUM” սրահին մէջ, **Bois de Boulogne**

Կիրակի, 9 Յուլիս, ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

ԱՐԺԱՆԹԻՆԵԱՆ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ **Gario Canti**, ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ ՀԱՍԵՐԳՆԵՐՈՒ ԲԱԺԻՆ, ՄԵՆԵՐԳ՝ ՏԻԿ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԷ ԲԼԱՍԹԻՔ ԵՒ ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ, ԾԱՆՕԹ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ   ՄՈՒՏՔ 12 ՖՐ.

Երիտասարդութիւնը քաղցր յիշատակ մը պահած է այն պարահանդէսէն որ քանի մը տարի առաջ տրուեցաւ Bois de Boulogne մէջ։ «Palmarium» սրահը վերանորոգուած է եւ ունի պարի համար ընդարձակ սրահ մը յարակից բացօդեայ Թէրասով, որ կը տիրապետէ անտառի գեղեցկութեան։ Պարտէզը տրամադրուած է ներկաներուն։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑ — Իջնել métro Sablons, առնել՝ Jardin d'Acclimatationի ուղղութիւնը, մտնել պարտէզ եւ ըսել պաշտօնեային Թէ Palmariumի համար կուգան, չվճարելու համար պարտէզի մուտք։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ԵՐԵԿՈՅԹՆԵՐ

Առնուվիլ-լէ-Կոնէս, **Cinéma Casino**ի մէջ 10 Յուլիս, Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8,45ին

Ալֆորվիլ, **Cinéma Victor-Hugo**ի մէջ 12 Յուլիս, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8,45ին

ԹԱԹԱՐԱԿԱՆ ԱՐՇԱՒԱՆՔԸ

(ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՄԵԾ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ)

Բեմադրութիւն՝ ԶԱՐՏԱՐԵԱՆԻ   Երաժշտութիւն՝ Ա. Վ. ԱԼԷՔՍԱՆՏՐՈՎ   Հայերէնի վերածեց՝ ԵՐ. ՍԻԹԵԱՆ

Դերակատարներ՝ Ա. ՊԻՒԶՐԱ, Ժ. ԳԱՂԱՆԵԱՆ եւ Ռ. ԲՈՒՇԱՑԱ։   Մուտք 7 եւ 5 ֆր., փոքրերու 2 ֆր.

ՄՈՒԹԻՒԱԼԻԹԷԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

24, Rue St. Victor — Մէթրօ **Maubert-Mutualité**

ՄԻՄԻԱՅՆ ՄԷԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ   ՄԻՄԻԱՅՆ ՄԷԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

8 Յուլիս, Շաբաթ գիշեր ժամը ճիշդ 9ին

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ԿԱՏԱԿԵՐԳԱԿ

ԴԵՐԱՍԱՆ Ե. ԶԱՓՐԱՍՏԻ ԿՈՂՄԷ

Մեծ պատրաստութեամբ կը բեմադրուի

ՔՆԱՐԶԻԿԸ

ԵՐԵՔ ԺԱՄ ԾԻԾԱՂ   ԱՆՎԵՐՋ ԾԻԾԱՂ

Ծիծաղաշարժ Թատերախաղ 3 արար

Կը մասնակցին՝ յայտնի դերասանուհի ԱՍԻԱ ԿՈՍՏԱՆԵԱՆ, Տիկին Կ. ՍԷՏԷՖԵԱՆ, ՕՐ. Ա. ՔԷՕԼԷՆԵԱՆ, Պ.Պ. Ռ. ԴՄԲԷԹԵԱՆ, Գ. ՏԷՐ-ՎԻՇԵԱՆ, Ա. ՍԱՐԱՖԵԱՆ, ԳՐԻԳՈՐ-ՎԱՀԱՆ եւայլն

Բեմադրիչ՝ ԵԴ. ԶԱՓՐԱՍՏ

Տոմսերու արժէքը.— Պատուոյ տոմսեր՝ ըստ կամս (մէկ կարգ), Միւսները 25, 20, 15 եւ 10 Ֆր.։ Տոմսերը նախօրօք գնելու համար դիմել՝ Գրատուն Հրանտ-Սամուէլ, 51 rue Mr le Prince, Պարսամեան գրատուն, 46 rue Richer, Ճաշարան Լիլա, 24 rue St. Lazar, Ճաշարան Գարօ, 3 rue St Lazare, Արարատ Նպարավաճառատուն, 39 rue de Trévise, métro Cadet, Café Harem, 30 rue de Trévise, Coiffeur Jean Պ. Արշակին, 50 rue St. Georges, Պէլվիլ՝ 9 rue Jouye-Rouve Պ. Իչգալացեանին, եւ բոլոր հայ Թերթերուն։

ՍԻՐԵԼՈՒ ուշադրութեան

ՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ Միութեան Փարիզի Մասնաճիւղի կողմէ կազմակերպուած մշակոյթի տարեկան վիճակախաղը հանդիսաւորապէս տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ 8 Յուլիս, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, Բարեգործականի Տան մէջ, 8 Ռիւ Պոսիւէ (մէթրօ Փուասոնիէռ) հաճելի ժամանցով։ Հիւրամեծարութիւն տեղի պիտի ունենայ Գեղարուեստական բաժին։ Մուտքը ազատ է։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Վ. Հնէն Տէր եւ Տիկին Յ. Սագոյեան կը նուիրեն 100 ֆր. Յ. Կ. Խաչի օգ. փախուեան կայանին։

ՁԵՐ ԲՈԼՈՐ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

դիմեցէք խնիւ հայ լուսանկարչատունը՝

Photo d'Art HENRI

11, Av. Bourgain,

Issy-les-Moulineaux

Արժէքաւոր նուէր ամուսնացողներու, ակրանտիսմանը։ Այտ սպասարկութիւն Carte d'Identité։

ԲԱՑ Է ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԵՐԸ

ԽՆՃՈՅՔՆԵՐ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ հայ կամաւորներու եւ մարտիկներու միութեան ընդհ. ժողովը 8 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին խմբական սրահին մէջ։ Ներկայ կ'ըլլայ Գնդ. Տ. Պարասեանի ներկայութեան ատենապետութեան։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17 Rue Damesme .. Paris (13)

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ — ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԱԾ Է

Café-Bar-Restaurant Oriental

l'Afrique du Nord

3, Rue Clauzel, Paris 9e (28 rue de Martyrsի անկիւնը)

Tél. Trudaine 51-80   մէթրօ N. D. des Lorettes եւ St. Georges

Ամէն երեկոյ արեւելեան ընտիր նուագ

ՔԷՄԱՆՉԻՍՏ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ

ՈՒՏԻ ՔԱՐՈՒՆԵԿ

ԵՒ ՔԱՆՈՆԻ ՊՕՂՈՍ

Եւրոպական եւ արեւելեան համեղ կերակուրներ եւ օղի՝ բազմապիսի ազանդերնե։

Կ'ուզուին գործաւորներ եւ գործաւորուհիներ

Սատանձնած ենք ֆրանսական բանակի զինուորներու համար հագուստեղէն կարելու գործը։ Տեւական աշխատանք, լաւ վճարում Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ ամէն օր, հայ մարտիկներու միութեան գրասենեակը, 9, rue Thénard, Paris (5), մէթրօ Սէն Միշէլ

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

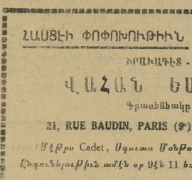
ՎԱՀԱՆ ԽԱՐՃԱՆԵԱՆԻ

Գրասենեակը փոխադրուած է

21, RUE BAUDIN, PARIS (9e)   Tél. Tru: 29 - 39

(Մէթրօ Cadet, Ագուստ Մօնթօլօնի եւ րիւ Լաֆայէթի անկիւնը)

Ընդունելութիւն ամէն օր 9էն 11 եւ 5էն 7 եւ ժամադրութեամբ

“ՇԻՐԱԿ”

Արեւելքի միակ իսկական օղին է։ Անզուգական, անմրցելի, անխառն։ Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր, ստամոքսային տկարութեան դարման։ Հայ ազգային ըմպելին։

Maison DARON

Entreprise Générale de Bâtiments

PLOMBERIE - COUVERTURE

Eau, Gaz, appareils sanitaires, lavabo et tout à l'égout

TATOULIAN ARAKEL

Կը ստանձնէ նաեւ շէնքերու նորոգութիւնը եւ շինութիւնը ։

ԿԸ ՀԱՅԹԱՅԹԷ ՓՈԽԱՌՈՒԹԻՒՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ ։

Դիմել իր արհեստանոցը 32Rue Menilmontant, Paris (20)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԻՐԹԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 265 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 215 ֆրանք 110 ֆրանք

ՈՒՐԲԱԹ 7 ՅՈՒԼԻՍ
VENDREDI 7 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4086

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՊԱՏՆԷՇ ՊԱՏՆԷՇԻ ԴԷՄ

Խորհրդակցութիւններն ու ծրագիրները իրարու կը յաջորդեն մեծ մայրաքաղաքներու մէջ, ի խնդիր խաղաղութեան կամ «կենսական տարածութեան»: Միեւնոյն ատեն կը շարունակուին ազդարարութիւնները, ինչպէս եւ փոխադարձ սպառնալիքները :

Ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ շարժման գլուխն անցած է Մեծ Բրիտանիա, անսասան պահելու համար իր գերակշռութեան քաղաքականութիւնը:

Ա՛ն է որ գիշեր - ցերեկ ծրագիրներ կ'որոճայ, ցանցեր կը հիւսէ, օղակներ կամ ծուղակներ կը լարէ, որպէսզի բրիտանական արեւը միշտ վառ մնայ արեւելքէն արեւմուտք :

Ան է, դարձեալ, որ ճակատներ կը յարդարէ, խմբակցութիւններ կը կազմէ եւ պատնէշներ կը կառուցանէ, միշտ իրեն վերապահելով տիրական դիրք մը, իբրեւ գերագոյն իրաւարար :

Անշուշտ շատ բան փոխուած է այդ գերակշռութեան մէջ, Մեծ Պատերազմէն, այլ մանաւանդ ֆաշական եւ հիթլէրական դիկտատուրաներու հաստատումէն ի վեր:

Մարդիկ այլեւս նոյն կոյր հաւատքը չունին բրիտանական ամենազօրութեան մասին: Միւս կողմէ, չափազանց զարգացած, նոյն իսկ հիւանդագին հանգամանք ստացած են ազգայնական կիրքերը: Ու վերջապէս կան զրկուածները, որոնք ատեն - ատեն գլուխ կը վերցնեն, իրենց բաժինը պահանջելով աշխարհի բարիքներէն :

Մեծն Բրիտանիա հաւատարիմ է իր դարաւոր աւանդութիւններուն: Երբեմն դղրդագին չեղումներ կը կատարէ, վրդովիչ կամ աւետաբեր անակնկալներ սարքելով: Բայց, երբեք չի շեղիր հիմնական գիծէն,— գերակշռութիւն բոլոր կենսական ճակատներուն վրայ :

Այսպէս, շատեր կը կարծէին թէ Մեծն Բրիտանիա այլեւս հիմնովին փոխած է իր քաղաքականութիւնը Թուրքիոյ հանդէպ, իբրեւ հետեւանք Մեծ Պատերազմին: Մինչդեռ, իր հարուստ բաժինն ստանալէ վերջ, ան վերադարձաւ 1855ի եւ 1878ի քաղաքականութեան (Ղրիմ եւ ռուսեւթուրք պատերազմ): Ուրիշ խօսքով, նորէն իր հովանաւորութեան տակ առաւ Թուրքիան: Եւ այսօր, նոյնիսկ պատիւ կը համարի զինակցիլ անոր հետ, պաշտպանելու համար իր շահերը՝ Միջերկրականէն մինչեւ Սեւ ծով, մինչեւ Եգիպտոս, Իրաք եւ Կովկաս :

Այս ճամբուն վրայ, Մեծն Բրիտանիայէն չբաժնուեցաւ իր հաւատարիմ ուղեկիցն ու զինակիցը, Ֆրանսա: Եւ զարմանալի չէ որ երկու պետութիւնները այնքան դիւրաւ լուծեցին Սանճաքի դատը, զայն հանդիսաւորապէս յանձնելով Թուրքիոյ :

Թրքական զինակցութիւնը միայն մէկ օղակն է ընդհանուր, շատ աւելի հիմնական ծրագրի մը:

Անոր միւս երեսները կը կազմեն Լեհաստանի հետ կնքուած փոխադարձ աջակցութեան, Ցունաստանի եւ Ռումանիոյ ընծայուած երաշխաւորութեան յայտարարութիւնները, ինչպէս եւ Մոսկուայի հետ կատարուած բանակցութիւնները:

Այս վերջինը, Խ. Միութեան հետ ծրագրուած զինակցութիւնը կ'ուշանայ տակաւին: Բայց Լոնտոն յուսահատիլ չի գիտեր, այն համոզումով թէ առանց այդ զինակցութեան միւսները շատ բան պիտի կորսնցնեն իրենց արժէքէն: Մանաւանդ որ, Ֆրանսա եւ Թուրքիա միշտ ալ կը յիշեցնեն այդ պարագան:

Խրատուած՝ 1914ի փորձէն, Անգլիա կ'ուզէ անկարելին փորձել, Մոսկուան ալ իր ցանցին կապելու համար, որպէսզի Գերմանիա եւ Իտալիա չկարենան խաղ մը սարքել, իրենց կարգին:

1914ին Գերմանիան էր որ յաջողեցաւ հրապուրել Օսմ. կայսրութիւնը, իր տրամադրութեան տակ պահելով Նեղուցները :

Այս յաջողութիւնը շատ սուղի նստաւ Անգլիոյ եւ իր դաշնակիցներուն: Եւ հիմա անոնք են որ իրենց կատարեալ պաշտպանութիւնը կ'ընծայեն Անգարայի, որպէսզի Նեղուցները բաց պահէ իրենց առջեւ:

Մեծ պատերազմի նախօրեակին եւ անոր ընթացքին, Գերմանիան էր որ սպառազինեց, ահարկու ամրութիւններով օժտեց Տարտանէլը: Այժմ Անգլիան է որ նոյն դերը կը կատարէ, ոչ միայն մեծագումար վարկեր բանալով, այլեւ թնդանօթ եւ ռազմանիւթ ճարելով: Նոյն իսկ որոշուած է Մաժինոյի գիծ մը հաստատել Տարտանէլի շուրջը, նախաձեռնութեամբ ֆրանսացի ճարտարագէտներու:

Եւ ահաւասիկ մեծագումար վարկ մը եւս,— 100 - 150 միլիոն անգլ. ոսկի, որ պիտի բաժնուի չորս դաշնակիցներուն՝ Լեհաստանի, Թուրքիոյ, Ռումանիոյ եւ Ցունաստանի միջեւ, որպէս զի փութացնեն իրենց սպառազինութիւնները :

Մէկ խօսքով՝ պատնէշ պատնէշի դէմ, կասեցնելու համար «կենսական տարածութեան» արշաւը :

Տարիներ առաջ, այսպիսի ցանցեր կը կազմուէին պատերազմի համար: Այսօր կը հաւաստեն թէ նպատակը բարի է,— խաղաղութիւն :

Ճիշդ է որ քանի զօրանաս, դիմացինդ կը ստիպուի մտածել : Բայց, այսօրուան աշխարհին դժբախտութիւնը այն է որ, ոչ մէկը կ'ուզէ ետ մնալ սպառազինութեանց մրցահանդէսին մէջ: Մանաւանդ Առանցքը, որ իր երկիրները զօրանոցի, ժողովուրդներն ալ զինեալ ազգերու վերածեր է: Ցետոյ, չմոռնանք որ ըմբռնումները, վարդապետութիւններն ալ հիմնովին փոխուած են:

Պզտիկ ժողովուրդները ամէնէն աւելի պիտի ուզէին որ խակապէս յաղթէր խաղաղութեան ճակատը, որովհետեւ ոչ մէկ շահ ունին պատերազմէն:

Բայց, կարելի՞ է ապահովել այդ մխիթարութիւնը, առանց դաշնագիրներու վերաքննութեան:

Այս հարցումն է որ կը մնայ անպատասխանի :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ 150 ՄԻԼԻՈՆ ՈՍԿԻ ԿԸ ՏՐԱՄԱԴՐԷ ԻՐ ՉՈՐՍ ԴԱՇՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ

ԵՐԿՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ ՄԻԵՒՆՈՅՆ ՕՐՈՒԱՆ ՄԷՋ

Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը երկու բացառիկ նիստեր գումարեց չորեքշաբթի օր, մէկը առտուն, միւսը կէս օրէն վերջը, ինչ որ կը նշանակէ թէ կացութիւնը աւելի ծանրացած է:

Առաջին ժողովին մէջ, որոշուեցաւ խորհրդարանէն արտօնութիւն խնդրել 100 —150 միլիոն ոսկիի վարկ մը բանալու Անգլիոյ դաշնակիցներուն, զարկ տալու համար անոնց տնտեսութեան եւ ազգ. պաշտպանութեան: Այս ծրագիրը բացառիկ արժէք ունի, իբրեւ նոր եւ ազդու միջոց մը նախայարձակ պետութեանց դէմ: Դրամական աջակցութեան առաջին նպատակն է փութացնել եւ զօրացնել փոքր դաշնակիցներու ռազմական պատրաստութիւնները: Այդ պետութիւններն են,— Լեհաստան, Ռումանիա, Թուրքիա եւ Յունաստան: Չորսն ալ զատ զատ դրամական աջակցութիւն խնդրած են Անգլիայէն:

Կը կարծուի թէ ծրագիրը խորհրդարանին պիտի յանձնուի քանի մը օրէն: Լոնտոնի մէջ կ'ուզեն առաջնութիւն տալ Լեհաստանի, ոչ միայն անոր համար որ անմիջական վախեր կան Տանցիկի մասին, այլ եւ լեհական պատուիրակութիւն մը գացած է Լոնտոն, դրամական աջակցութիւն խնդրելու համար: Կ'ըսուի թէ միայն Լեհերը 40,000,000 ոսկի կը պահանջեն: Այս խնդիրը քննած ատեն կառավարութիւնը աչքի առջեւ ունէր գանձային նախարարութեան տեղեկագիրը: 150 միլիոն սթերլինի (27 միլիառ ֆրանք) վարկը պիտի ծառայէ նաեւ ապահովելու բրիտանական կղզիներուն պարենաւորումը :

ՆՈՐ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

Նախարարական երկու նիստերուն մէջ, որոնք տեւեցին չորս ժամ, քննուեցան նաեւ Տանցիկի եւ անգլեւխորհրդային բանակցութեանց խնդիրները: Անգլիա եւ Ֆրանսա որոշած են վերջին ազդարարութիւն մը ուղղել Հիթլէրի —թերեւս այսօր իսկ— յայտարարելով թէ որ եւ է փոփոխութիւն Տանցիկի կարգուսարքին մէջ, ներսէն թէ դուրսէն, ազդանշանը պիտի ըլլայ Լեհաստանի զինուորական գործողութեան, որուն պիտի աջակցին Անգլիա եւ Ֆրանսա, իրենց բոլոր տրամադրելի ուժերով: Կը կարծուի թէ Անգլիա իր ազդարարութիւնը պիտի կատարէ վարչապետին միջոցաւ, երեսփ. ժողովին մէջ: Ազդարարութեան նախագիծը քննուեցաւ նախարարական խորհուրդին մէջ : Լեհական կառավարութիւնն ալ հաւանութիւն յայտնած է:

Ժողովը այս առթիւ քննեց Վարշաւայի եւ Պերլինի անգլիական դեսպաններուն տեղեկագիրները, որոնք շահեկան մանրամասնութիւններ կը հաղորդէին կացութեան մասին:

Գալով անգլեւխորհրդային բանակցութեանց, կառավարութիւնը որոշեց նոր հրահանգներ ղրկել Մոսկուա, իր մասնաւոր բանագնացին: Կը հաստատուի թէ Մոսկուա պահանջած է որ Լեհաստան եւ Թուրքիա եւս փոխադարձ օգնութեան դաշնագիրներ կնքեն Խ. Միութեան հետ: Անգլիա եւ Ֆրանսա առարկութիւն չունին այս մասին, բայց հաւանական չէ որ Լեհաստան հաւանի բացէ ի բաց զինակցիլ Խ. Միութեան հետ: Թրքական զինակցութիւնը դժուարութիւն չի կրնար պատճառել, քանի որ երկու պետութիւնները սերտօրէն կապուած են իրարու հետ :

Անգլեւխորհրդային բանակցութեանց թնճուկը

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ ընդդիմադիրները նորէն հարցումներ ուղղեցին, Տանցիկի եւ անգլեւխորհրդային բանակցութեանց մասին: Երեսփոխան մը հարցուց թէ կառավարութիւնը անհրաժեշտ չի՞ գտներ շարժման մէջ դնել նաւատորմը, որպէսզի Գերմանիա համոզուի թէ թոյլ պիտի չտրուի որ բռնութիւն բանեցնէ Տանցիկի վրայ: Վարչապետը պատասխանեց.

— «Կառավարութիւնը պիտի չթերանայ ձեռք առնելու բոլոր անհրաժեշտ միջոցները, որպէսզի բացարձակապէս որոշ ըլլայ իր դիրքը Տանցիկի մասին»:

Գալով անգլեւխորհրդային բանակցութեանց, վարչապետը գոհացաւ պատասխանելով թէ կառավարութիւնը կը քննէ Մոսկուայի վերջին պատասխանը, համախորհուրդ՝ ֆրանսական կառավարութեան հետ :

Աշխատաւորական երեսփոխան մը դիտել տուաւ թէ խորհրդարանին համբերութիւնը սպառած է եւ նոր լուսաբանութիւններ պահանջեց: Պ. Չէմպըրլէն պատասխանեց թէ ցանկալի չէ մանրամասնութիւններ հաղորդել անհամաձայնութեանց մասին. «բայց, աւելցուց, սխալ պիտի ըլլար կարծել թէ միայն մէկ կողմն է որ դժուարութիւններ կը յարուցանէ»:

Երեսփոխան մը հարցուց.— «Գիտէ՞ք որ հանրային կարծիքը սկսած է կասկածիլ թէ Խ. Միութիւնը չուզեր դաշնագիր կնքել»: Վարչապետը չպատասխանեց այս հարցումին :

*** Լոնտոնի մամուլը ուշագրաւ խորհրդածութիւններ կը հրատարակէ անգլեւխորհրդային բանակցութեանց յապաղման մասին: Հակառակ պաշտօնական շրջանակներու վերապահութեան, «Թայմզ» դիտել կուտայ թէ բանակցութիւնները «ստոյգ վիճակը ունին այժմ. այն ութ կէտերը որոնց մասին համաձայնութիւն գոյացած էր, ջուրին տակ թաղուած է եւ երբեմն կը մոռցուի. վերջին իններորդը որու մասին համաձայնութիւն չէ գոյացած, կ'ընդառաջէ նշանակալից դժուարութեամբ մը»: Բայց եւ այնպէս թերթը լաւատես է: «Տէյլի Թէլէկրաֆ» ալ կը կարծէ թէ տրամադրութիւն կայ գոհանալու եռեակ զինակցութեամբ (Անգլիա, Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւն): Այդ պարագային Մոսկուա իրաւունք պիտի ունենայ չէզոք մնալու, եթէ յարձակում կատարուի դրացի երկիրներու, օրինակ Լեհաստանի վրայ:

Կարգ մը թերթեր կ'արձանագրեն զրոյց մը, որուն համաձայն Անգլիա կը ջանայ համոզել որ Լեհաստան զիջումներ կատարէ եւ գոհացնէ Գերմանիան : Կան թերթեր ալ որ աւելորդ կը գտնեն Խ. Միութեան զինակցութիւնը :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԱՅԻՍ 28

Բարի լո՛յս, Արազ,— պիտի պոռաք հիմա, կարդալով խորագիրը:

Ուրիշներ թերեւս ըսեն.— Արազը շատ է պարեր «Մայիս 28»ին, ու նորէն «Մայիս 28» կ'երազէ, նորէն պարելու համար :

Ո՛չ, բարեկամներ, այս «Մայիս 28»ը ուրիշ Մայիս 28 է :

Հարաւ. Ամերիկայի Հայոց առաջնորդարանը,— հիմակ շարժում մը կայ խմբագրատունի վերածելու մեր առաջնորդարանները, բոլո՛ր մեր գաղութներուն մէջ,— իր պաշտօնաթերթին մէջ կը հրատարակէ երկու լուր, որոնց մէկուն խորագիր կուտայ «Մայիս 25», միւսին՝ «Մայիս 28»:

Ի՞նչ է «Մայիս 25»ը:

Արժենթինայի հանրապետութեան ազգային տօնն է այդ թուականը : Առաջնորդը այդ առթիւ պատարագ էըրեր, մաղթանքներ հիւսեր եւ շնորհաւորական հեռագիր է ղրկեր Հանրապետութեան նախագահին :

Անմիջապէս տակը կը կարդանք մեծատառ, — «Մայիս 28»: Եւ կը խորհինք որ առաջնորդը այդ օրն ալ պատարագեր է յիշելով որ այդ օրն ալ մե՛ր ազգային տօնն է: Ի՛նչ աւելի տրամաբանական, քան խորհիլ որ հայ առաջնորդ մը կը պատարագէ ազգային տօնին օրը եւ կը յաւերժացնէ նահատակները, որոնք ինկան ազգ. ազատագրութեան ճամբուն վրայ :

Ո՛չ, «Մայիս 28»ի այդ գրութենէն կը հասկնանք, որ այդ օրը 38րդ տարեդարձն է Գարեգին արքեպ.ին քահանայական ձեռնադրութեան,— մէ՛կ: Այդ օրը Հոգեգալստեան տօն է,— երկո՛ւք: Այդ օրը ուրախ կրելու արտօնութիւն են ստացեր չորս դպիրներ,— երե՛ք :

Այսքանը բաւական չէ՞ յաւերժացնելու համար Մայիսի երեսունեւմէկ օրերէն քսանեւութերորդ օրը :

Բայց, վարդապե՛տ, եթէ քահանայ ձեռնադրուելու կամ ուրար կրելու արարողութիւն մը արժանի է յաւերժանալու, անպայման պէտք էր ստուերացնել այն Հայորդին (այսպէս կը կոչուէր, որքան կը յիշեմ, մէկ հերոսը թատերախաղին— Հայորդի, Ազատորդի, Սարկորդի — երեք հերոսներէն մին), որ մկրտուեցաւ արիւնի աւազանին մէջ յանուն ազգային ազատագրութեան: Անպայման պէտք էր սրբակոչել այն բազմահազար Հայորդիները, որոնք, ուրարի տեղ, իրենց ուսին վրայ առին սրբազա՛ն հրացանը: Անպայման պէտք էր ստուերացնել այն բիւրաւոր Հայորդիները, որոնք, եթէ քահանայ չձեռնադրուեցան, նահատակ նանչցուեցան ազգին կողմէ :

Ի՞նչպէս չյիշել այս ամէնը, վարդապե՛տ: Կարելի է չյիշել, «դիւանագիտութեան» համար, բայց պէտք չէ՞ր գէթ «Մայիս 28»ը խորագիրը չտալ դէպքի մը, որ շատ կը նմանի նահատակութեան պատմութեան առջեւ: Պէտք չէ՞ր գոհանալ պարզուկ խորագրով մը յուշատետրի նման արձանագրութեան մը համար, որպէսզի չվրդովուէին «Մայիս 28»ը նուիրագործողները խորհելով որ չորս տիրացուի պատմութենէ մը աւելի արժէք չէ տրուեր նուիրական տօնի մը :

Այն ատեն, պիտի չվրդովուէի՞ր դուն՝ եթէ ես ալ, վարդապետ բժշկութեան, գիտական վերլուծումի մը ենթարկելով Հոգեգալստեան տօնը՝ բացատրէի բո՛ւն իմաստը բազմաբարբառութեան, իբր թէ Ս. Հոգիին խօսելու երեւոյթին, իրենց չգիտցած լեզուները խօսելու հրաշքին :

ԱՐԱԶ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ԲՈՂՈՔԸ ՍԱՆՃԱՔԻ ԼՔՄԱՆ ԴԷՄ

ԽՄԲ.— Երէկ հաղորդեր էինք Սուրիոյ ազգ. խմբակցութեան եւ Տոքթ. Շահպէնտէրի բողոքները՝ Սանճաքի լքման դէմ: Սուրիոյ վարչապետ էլ Պուխարի եւս ուժգին բողոքագիր մը ուղղած է հոգատար իշխանութեան եւ Ազգերու Դաշնակցութեան :

Բողոքագիրը խորին դժգոհութիւն յայտնելով Սանճաքին լքման դէմ, որ Սուրիան կը զրկէ տնտեսական եւ ռազմագիտական դիրքէ մը եւ կը վնասէ անոր ժողովուրդին կենսական շահերուն, կ'աւելցնէ.

— «Ցայտնի է թէ այս լքումը կատարուած է հակառակ Ալեքսանտրէթի Սանճաքի բնակչութեան մեծամասնութեան կամքին, ինչպէս եւ երկրին քանիցս յայտնած փափաքին: Ասկէ զատ, Ֆրանսան Սուրիա գտնուելով հոգատարութեան մը բերումով, որ իրեն յանձնուած է որոշ պայմաններով, միջազգային կարգադրութեամբ մը, Սուրիոյ հողամասէն որ եւ է լքում կը հակասէ Ազգաժողովի դաշինքին :

Թուրքեւսուրիական սահմանագլուխներու վերջնական ճշդումը, որ կը ներկայացուի իբրեւ գերագոյն առաւելութիւն մը, որմէ Սուրիա մեծապէս պիտի օգտուի, չի կրնար փարատել ստեղծուած մտահոգութիւնները: Երկար եւ դառն փորձառութիւն մը թոյլ չի տար հաւատք ընծայել այդպիսի զոհողութեանց օգտակարութեան: Արդարեւ, այս տեսակ յանձնառութիւններ կնքուած էին արդէն՝ Անգարայի 20 հոկտեմբեր 1921ի համաձայնութեամբ, Լոզանի 24 յուլիս 1923ի դաշինքով, եւ 30 մայիս 1926ի թուրքեւսուրիական բարեկամական եւ բարի դրացնութեան պայմանագրութեամբ: Թուրքեւսուրիական սահմանագլուխները վերջնականապէս գծուած հռչակուեցան 3 մայիս 1930ին, եւ ի վերջոյ, Ժընեւի 1937ի համաձայնութեամբ, որով Ալեքսանտրէթի Սանճաքին վրայ սուրիական գերիշխանութիւնը կը հաստատուէր, այս նահանգին հանդէպ Թուրքիոյ պահանջները լիովին գոհացում գտած կը նկատուէին: Արդ, հակառակ բոլոր այս յանձնառութեանց, Սուրիոյ հանրային կարծիքը ամենամեծ դառնութեամբ կը տեսնէ որ 1920էն ի վեր, սահմանագլուխները «սահուն» վիճակ մը ունին :

Կը վախցուի նաեւ որ 23 յունիս 1939ի համաձայնութեան պայմանները բաց թողած ըլլան նոր ոտնձգութիւններու դուռը Սուրիոյ մէջ: 1920էն ի վեր Ալեքսանտրէթի Սանճաքին մէջ գործադրուած ինքնօրէն քաղաքականութիւնն է որ այդ գաւառին կորուստին սկզբնապատճառը եղաւ: Ալեքսանտրէթի խնդրին այս վախճանը խորհիլ կուտայ այն հետեւանքներուն մասին զոր այս լքումը կրնայ ունենալ սուրիական ուրիշ գաւառներու վրայ, որոնք տեղական կիրքերու վառարան կը դառնան եւ որոնց կապը, կեդրոնական կառավարութեան հետ, օրէ օր կը թուլնայ : Սուրիական կառավարութիւնը ցաւով դիտել կուտայ թէ այս բոլորը կը պատահին այնպիսի պահու մը երբ Սուրիան դառնօրէն կը տուժէ, զրկուած ըլլալով խորհրդակցութեանց մասնակցելու եւ իր շահերը պաշտպանելու իրաւական հանգամանքէն: Այս կացութեան շարունակուիլը կրնայ ծանր դէպքերու ենթարկել Սուրիան»:

ՄՈՆԿՈԼԻՈՅ կռիւներու մասին հրատարակուած ճափոնական վերջին տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ 68 խորհրդային սաւառնակներ վար առնուած են վերջին 48 ժամուան ընթացքին: Կռիւները կը շարունակուին :

ՀՐԱՇԱԳՈՐԾ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ)

«Ցուսաբեր»ի Յունիս 15ի եւ 16ի թիւերով քանի մը տեղեկութիւններ տուինք մեր երկրի ազգաբնակչական կազմի մասին, զանոնք քաղելով «Պրաւդա»յի 1939 Յունիս 2ի թիւէն:

Անցողակի— փոքրիկ ծանօթութիւն մը :

Խորհրդային իշխանութեանց շրջանին չորս անգամ ընդհանուր վիճակագրութիւն տեղի ունեցած է Ռուսիոյ մէջ,— 1920ին (ըստ այդ վիճակագրութեան՝ Ռուսիա ունէր 134,2 միլիոն բնակիչ), 1926ին (147 միլիոն բնակիչ), 1937ին (արդիւնքը անյայտ) եւ 1939ին (170,500,000 բնակիչ:

Այս վերջին վիճակագրութիւնը կրկնութիւնն է 1937ի վիճակագրութեան, որ տեղի ունեցաւ նոյն թուականի Յունուար 6ին եւ որուն արդիւնքները չհրատարակուեցան սակայն, այլ վիճակագրութենէն ինը ամիս վերջ, 1937 Հոկտ. 25ին, յայտարարուեցաւ, թէ «վիճակագրութեան կազմակերպութիւնը անբաւարար եղած է, իսկ նիւթերն ալ նկատուած են պակասաւոր» :

Հրապարակելով վերջին վիճակագրութեան արդիւնքները՝ «Պրաւդա» իր Յունիս 2 ի թիւին մէջ կ'անդրադառնայ 1937ի չեղեալ նկատուած վիճակագրութեան եւ այս առիթով կը նկատէ.

«Ժողովուրդի թշնամիները՝ իրենց ձեռքը առնելով Գլխաւոր Վիճակագրական Վարչութիւնը՝ չարամտաբար խեղաթիւրած էին ազգաբնակչութեան անձնական ընթացիկ ցուցակագրումը»:

Քիչ մը վարը նոյն միտքը տարբեր բառերով անգամ մըն ալ կը կրկնէ, առանց ըսելու սակայն, թէ «ժողովուրդի թշնամի»ները «ցուցակագրում»ը ո՞ւր եւ ի՞նչ ձեւով խեղաթիւրած են, հակադրելով հսկայ ու մեծածախս աշխատանք մը չեղեալ նկատելու...

Վիճակագրական նոր տուեալներու նկատմամբ բոլորի վստահութիւնը շահելու համար՝ «Պրաւդա» կը գրէ.

«1939ի վիճակագրութեամբ՝ ստացուած են հաստատապէս ճշգրիտ տուեալներ Խ. Միութեան ազգաբնակչութեան քանակի մասին»:

Ըլլալէն առնելով այս յայտարարութիւնը՝ անցնինք թիւերու քննութեան:

Իրաւամբ դիւրին գործ չէ աշխարհի մէկ-վեցերորդի ազգաբնակչութիւնը օրուան մը մէջ վիճակագրել՝ ճշգրիտ պատասխանելով հարցարաններու մէջ տեղ գտած բազմաթիւ հարցումներուն: Մէկուկէս միլիոնոց բազմութիւն մը աշխատանք տարած է այս գործին մէջ,— կէս միլիոնը՝ իբրեւ հաշուարար, իսկ մէկ միլիոնը՝ իբրեւ աջակցող յանձնախումբերու մէջ: Այսպէս ըլլալով հանդերձ՝ կարելի եղած չէ, ինչպէս «Պրաւդա» կը նկատէ, ամբողջ երկրի ժողովուրդը վիճակագրել. «Ծայրագոյն Հիւսիսի շրջաններուն մէջ վիճակագրութիւնը տեղի պիտի ունենայ 1939ի երկրորդ կիսուն»:

Տարաբախտաբար, վիճակագրութեան տուեալները ամբողջութեամբ տակաւին հրատարակուած չեն: Յայտնի չեն մասնաւորաբար թէ՝ Միութեան եւ թէ հանրապետութիւններէն իւրաքանչիւրին ազգագրական կազմին վերաբերող թիւերը:Այլ խօսքով՝ մեզ տակաւին անյայտ կը մնայ, թէ ի՛նչ քանակութեամբ Հայութիւն ունինք, ըլլայ բուն Հայաստանի, ըլլայ Վրաստանի, Ազրպէյճանի, Հիւս. Կովկասի, Անդրկասպեան հանրապետութեանց եւ Խ. Միութեան այլ մասերու մէջ: Լաւատես ենթադրութիւններ չենք ուզեր ընել եւ հաւանական ու մօտաւոր թիւեր յիշատակել, սակայն գրեթէ վստահ ենք, որ նաեւ այդ թիւերը նուազ բերկրանք պիտի չբերեն մեզ:

Ցեղային դեռ շատ ու շատ առիթներ պիտի ունենանք բազմակողմանի վերլուծումներու ենթարկելու համար Հայաստանի վերաբերող վիճակագրական տուեալները: Այսօր կ'ուզենք քանի մը տողերու մէջ բաժնել մեր ընթերցողներու հետ այն մեծ ուրախութիւնը, որ զգացինք հրապարակուած թիւերու առաջին տպաւորութեան տակ:

ԱՌԱՆՑ ՈԵՒԷ ՉԱՓԱԶԱՆՑՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԵԼԻ Է ՊՆԴԵԼ, ԹԷ 1920ԷՆ ԱՍԴԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ՄԵԾ ԵՒ ԱՆԽԱՌՆ ՈՒՐԱԽՈՒԹԻՒՆՆ Է, ՈՐ ԿԸ ԶԳԱՆՔ ԱՅՍՕՐ՝ ԴԻՏԵԼՈՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՏԱԽՏԱԿՆԵՐԸ :

Ու վստահ ենք, որ վաղը նոյն բերկրանքը պիտի զգայ տարագրութեան չորս ծագերուն փռուած հայրենակարօտ Հայութիւնը, երբ խորամուխ ըլլայ թիւերու մէջ եւ տեսնէ ու համոզուի, թէ հո՛ն, իրմէ ծովերով ու ցամաքներով բաժնուած իր հեռաւոր ու պաշտելի հայրենիքին մէջ, հայ ժողովուրդը կ'աճի թիւով եւ ամրօրէն կը կառչի հայրերու հողին:

Արժէքները, մանաւանդ վիճակագրութեան մէջ, երեւան կուգան բաղդատումով: Թող ներուի մեզ քանի մը թիւեր կրկին անգամ յիշատակել հոս՝ երեւոյթին մեծութիւնը աւելի եւս տեսանելի դարձնելու համար բոլորին:

Խ. Միութիւնը, ինչպէս յայտնի է, բաղկացած է 11 հանրապետութիւններէ, որոնցմէ մէկն է Հայաստանը, բոլորին մէջ տարածութեամբ ամէնէն փոքրը՝ (ազգաբնակչութեամբ իրմէ փոքր է միայն Թուրքմէնիստանը, որ 1,253,985 բնակիչ ունի):

Մեր Յունիս 16ի թիւով գրած էինք արդէն, որ 11 հանրապետութիւններէն չորսը, 1926 Դեկտ. 17էն մինչեւ 1939 Յունուար 17, իրենց ազգաբնակչութեան վրայ զգալի յաւելում ունեցած են (մէկը մինչեւ իսկ մեզմէ աւելի),— Թուրքմէնիստանը՝ 25.6 առ հարիւր, Ուզբեկիստանը՝ 37.6 առ հարիւր, Տաճիկիստանը՝ 43.9 եւ Քըրկըզիստանը՝ 45.7:

Միջին հաշուով ասոնցմէ իւրաքանչիւրը 12 տարուան մէջ շուրջ 38.2 առ հարիւրի յաւելում ունեցած է:

Գրած էինք սակայն, որ այս յաւելումը եղած է առաւելաբար ներգաղթի միջոցով:

Չորս հանրապետութիւնները միասնաբար 12 տարուան մէջ 2,883,000 հոգի յաւելում ունեցած են (այս քանակը կը կազմէ չորս հանրապետութեանց ամբողջական թիւի 38.2 առ հարիւրը), որմէ միայն 1.183.000 հոգին (ընդհ. յաւելումի 41.1 առ հարիւրը) բնական աճեցումի ճանապարհով, իսկ 1.700.000 հոգին (58.9 առ հարիւրը)՝ ներգաղթի միջոցով: Եթէ յաւելումի այս կարեւոր— ու բացառիկ— աղբիւրը չըլլար, այդ պարագային անոնցմէ իւրաքանչիւրին տոկոսը զգալապէս պիտի իջնէր մինչեւ իսկ կէսէն աւելի վար՝ 38.2 առ հարիւրէն հասնելով 14ի: Այլ խօսքով՝ առանց ներգաղթի նաեւ այս չորս հանրապետութիւնները զգալապէս ետ պիտի մնային մեզմէ՝ ազգաբնակչութեան յաւելումի տեսակէտով գերազանց ԱՌԱՋՆՈՒԹԻՒՆԸ բովանդակ Միութեան մէջ վերապահելով ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ:

Ըմբռնելու համար բացառիկ կարեւորութիւնը այս հարցին՝ բաւական է հոս յիշատակել անունները քանի մը հանրապետութեանց, որոնք մեր բաղդատմամբ աննշան ըլլալու չափ յաւելում ունեցած են: Օրինակ, 12 տարուան մէջ Ուկրայնայի ազգաբնակչութիւնը 29 միլիոնէն հազիւ բարձրացած է 30.900.000ի (16 առ հարիւրի յաւելում), Բելոռուսիան՝ 4.980.000էն հազիւ 5.560.000ի (11 առ հարիւր), իսկ Կազակիստանը՝ 6 միլիոնէն հազիւ 6.145.000ի (1 առ հարիւրի յաւելում): Եթէ այս ժողովուրդները մե՛ր աճեցումը ունենային 12 տարուան մէջ իրենց յաւելումի տոկոսը պիտի բարձրանար Հայաստանի տոկոսին— 45.4—, Ուկրայնայի ժողովուրդի թիւը հասցնելով շուրջ 42 միլիոնի (փոխանակ 30ի), Բելոռուսիայինը՝ 7 միլիոնի (փոխանակ 5.500.000ի) եւ Կազակիստանինը՝ նուազագոյն 8 միլիոնի (փոխանակ 6ի):

Իսկ եթէ բովանդակ Խ. Միութեան բոլոր ժողովուրդները նոյն յաւելումը ունենային ինչ որ մենք, այսօր Ռուսիա պիտի ունենար 216 միլիոն բնակիչ (փոխանակ 170 միլիոնի), այլ խօսքով՝ իր յաւելումը 12 տարուան մէջ պիտի ըլլար ոչ թէ 23, այլ 69 միլիոն :

Այսքան բացառիկ է արժէքը այն հրաշագործ ուժին, որ աճեցում կը կոչուի :

Ի հարկէ, ժողովուրդներու նուազ յաւելումի պատճառը միայն աճեցումի տկարութիւնը չէ, կան նաեւ ուրիշ պատճառներ, սակայն մեր ժողովրդի նկատմամբ գրեթէ անսխալ կարելի է պնդել, որ իր յաւելումի միակ պատճառը — իր առողջ եւ բեղմնաւոր արգանդն է, Հայոց հրաշագործ աճեցումը :

Ըմբռնելու համար մեծութիւնը այս ուժին՝ սորվենք անգամ մըն ալ տանք բաղդատական տախտակը տարեկան միջին աճին (1926էն մինչեւ 1939), քանի մը գլխաւոր երկիրներու մէջ.

1— Ֆրանսա 0.08 առ հարիւր

2— Մեծն Բրիտանիա 0,36 առ հարիւր

3— Գերմանիա 0,62 առ հարիւր

4— Հիւս. Ամերիկա 0,67 առ հարիւր

5— Խ. Միութիւն 1,27 առ հարիւր

6— ՀԱՅԱՍՏԱՆ 3,8 առհարիւր

Ժամերով կարելի է խորհրդածել այս թիւերու վրայ: Մեծազօր Ֆրանսան իր աւելի քան 42 միլիոննոց ժողովրդով տարեկան այն յաւելումը չունի, ինչ որ մեր փոքրիկ Հայրենիքը, որովհետեւ, ճիշդ է, մենք մեր քանակով իրմէ շուրջ 42 անգամ փոքր ենք, սակայն մեր աճեցումով իրմէ 47 անգամ զօրաւոր եւ իրմէ 47 անգամ բարձր ենք: Ու ճիշդ այս պատճառով ալ, ինչպէս ըսինք, ազգերու յաւերժականութիւնը խորհրդաւորող ամէնէն ճակատագրական պայքարին մէջ մենք զայն պարտութեան կը մատնենք՝ իրմէ աւելի աճելով :

Այսօր արդէն, միջին հաշուով, տարեկան շուրջ 50,000 հոգի կ'աւելնայ մեր ժողովուրդի վրայ (միայն բուն հայրենիքի մէջ), յաւելում մը, որ 42 միլիոննոց Ֆրանսան չունի :

Պահ մը ենթադրեցէք, թէ նաեւ այս տեսակէտով մենք իրմէ (եւ ուրիշներէն) վար ըլլայինք: Այդ պարագային ոչ թէ բիւր դարեր պիտի կարենայինք տոկալ, այլ աննկատ պիտի փոշիանայինք եւ իսպառ ջնջուէինք աշխարհի երեսէն: Ապրելով բարբարոս ազգերու խառնարանին մէջ եւ անթիւ անգամներ ջարդերու եւ սրածութեանց ենթարկուելով — յիշեցէք միայն վերջին պատերազմի մեր Մէկ Միլիոնը — մենք, այնուամենայնիւ, տոկացած եւ յարատեւած ենք՝ նաեւ մեր այս ուժին՝ Հայութեան ամենայաղթ աճեցումին շնորհիւ :

(Մնացեալը յաջորդով)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՏԱՆՑԻԿ
ԱՆՑԵԱԼՆ ՈՒ ՆԵՐԿԱՆ

Տանցիկի խնդիրը կը կազմէ օրուան հրատապ հարցը: Ուստի կ'արժէ համառօտ ակնարկ մը նետել այդ կարեւոր նաւահանգիստին անցեալի մասին, որ ներկայիս վէճի առարկայ դարձած է Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ, եւ ամենալուրջ վտանգ մը կը սպառնայ Եւրոպայի ընդհանուր խաղաղութեան:

Տանցիկը իր սկզբնական շրջանին մէջ սլաւ ձկնորսներէ բաղկացած պզտիկ գիւղաքաղաք մըն էր, որ կը գտնուէր Փոմերանիոյ սլաւ դուքսերու գերիշխանութեան տակ, եւ կ'ապրէր Լեհաստանի հետ իր ըրած վաճառականութեամբ :

1308ին տեւտոն ասպետներ խորամանկութեամբ գրաւեցին Տանցիկը, ջարդելով ոչ միայն քաղաքին լեհական պահակազօրքը, այլ եւ անոր 10 հազար բնակիչները: Բնաջնջուած ժողովուրդին պակասը լրացնելու համար, գերման գաղթականներու նոր խումբեր եկան ու հաստատուեցան քաղաքին մէջ :

Սակայն, հակառակ այս անարգար կարգադրութեան, Տանցիկի բնակիչները, ընիկ թէ նորեկ, մերժեցին հպատակիլ նոր պետերուն, որոնք կը կեղեքէին ու կը հարստահարէին տեղացի ժողովուրդը :

Այս պատճառով, 1410ին երբ Լեհաստանի եւ Լիթուանիոյ միացեալ բանակները Կրիւնվալտի մէջ ջախջախիչ պարտութեան մատնեցին տեւտոն զօրքը, Տանցիկի բնակիչները առիթէն օգտուելով ապստամբեցան, եւ իրենց զէնքերով յարձակեցան տեւտոն բանակին փախստականներուն վրայ, որոնք խառնի խուռն դէպի քաղաք կը խուժէին: Այդ առթիւ, Տանցիկի քաղաքացիներէ կազմուած պատգամաւորութիւն մը, իր գլուխն ունենալով քաղաքապետը, ներկայացաւ Լեհաստանի Լատիսլաս Եակէլոն թագաւորին, եւ անկէ խնդրեց որ ոպէտք իր պաշտպանութեան տակ առնէ քաղաքը :

Տասներեք տարի տեւող պատերազմներու ընթացքին, Տանցիկի եւ փրուսիական քաղաքներուն բնակիչները միշտ թշնամական դիրք մը բռնեցին տեւտոն ասպետներու խմբակցութեան դէմ, եւ ջանացին միանալ Լեհաստանի :

Անկէ վերջ, այսինքն 1454ին, Տանցիկի ժողովուրդը գրաւեց ասպետներուն դղեակը եւ հիմնայատակ կործանեց զայն: Ցետոյ հաւասարութեան ու հպատակութեան երդում ըրին Լեհաստանի թագաւորին՝ Քազիմիր Եակէլոնի, որուն հետեւանքով նոր հիմերու վրայ դրուած միութիւն մը հաստատուեցաւ Տանցիկի ազատ քաղաքին եւ Լեհաստանի միջեւ :

Այս առանձնաշնորհները, որոնք կ'ապահովէին քաղաքին տնտեսական, քաղաքական եւ մշակութային ազատութիւնները, կ'արդարանային այն օգնութեամբ, որով Տանցիկի բնակիչները ընծայեցին Լեհաստանի թագաւորին:

Այս էր Տանցիկ քաղաքին սկզբնական շրջանը: Մինչեւ 1793, այսինքն Լեհաստանի երկրորդ բաժանման թուականը, Տանցիկ քաղաքը սերտօրէն կապուած մնաց Լեհաստանի: Շուէտի դէմ մղուած պատերազմներու ժամանակ, այդ քաղաքը կռուեցաւ Լեհաստանի կողքին: Երբ Փրուսիոյ առաջին ցանկութիւնները Տանցիկի մասին երեւան ելան, Ազատ Քաղաքին բնակչութիւնը անմիջապէս թշնամական դիրք մը բռնեց Փրուսիոյ դէմ: Այդ առթիւ, յուսահատական ընդդիմութիւն մը ցցուց, եւ այն ատեն միայն տեղի տուաւ, երբ ամէն կողմէ յարձակում կրելով, չկրցաւ ինքզինքը պաշտպանել :

Այսպէս, քսան տարուան զինեալ ընդդիմութենէ մը ետք, վերջապէս Տանցիկը Փրուսիոյ գերիշխանութեան տակ անցաւ :

Սակայն այս կցումը չկրցաւ Տանցիկի բնակիչներու սրտին մէջ մարել Լեհաստանի միանալու փափաքը: Այնպէս որ, երբ Գերմանները պարտութիւն կրեցին Նափոլէոն Ա.էն, Տանցիկ քաղաքը անմիջապէս ինքզինքը անկախ հռչակեց: Այդ թուականէն ի վեր Տանցիկ կը պահէ իր կատարեալ ազատութիւնը եւ իր ուզած եղանակով կը կազմակերպէ իր ներքին կեանքը :

Ընդհ. պատերազմէն առաջ, Տանցիկ, հակառակ իր տեղական անկախ հանգամանքին, մաս կը կազմէր Գերմանիոյ: Վերսայլի դաշնագիրով, ան անջատուեցաւ Գերմանիայէն, պահելով իր անկախ նկարագիրը, եւ յարգելով գերման մեծամասնութեան ազգային շահերը :

Արդ, հարց կը ծագի թէ՝ քանի որ այդ Ազատ Քաղաքին բնակչութեան ստուար մեծամասնութիւնը Գերմանացիներէ կը բաղկանայ, բացի պատմական պատճառներէ, ինչո՞ւ Համաձայնականները Գերմանիայէն անջատեցին զայն, եւ մտցուցին ազատագրուած Լեհաստանի մաքսային սահմաններուն մէջ :

Պատճառը շատ պարզ է: Ինչպէս գիտենք, Տանցիկը հաստատուած է Վիսթուլայի գետաբերանը: Այդ գետը, որ կը կոչուի թագուհի լեհական գետերու, ամբողջապէս կ'անցնի Լեհաստանէն, մայր երակը կը կազմէ երկրին հաղորդակցութեան եւ միակ ելքն է դէպի Պալթիկ ծով: Ասկէ զատ, Տանցիկէն կ'անցնի ամէնէն կարճ եւ ուղղակի գացող երկաթուղիի գիծը, որ Լեհաստանի մայրաքաղաքը կը միացնէ ծովեզերքին :

Ֆրէտէրիկ Բ. իրաւամբ ըսած է. « Ան որ կը տիրէ Վիսթուլայի Տանցիկի, աւելի կը տիրապետէ Լե... հաստանի վրայ, քան թէ Վարշաւա... մէջ իշխող թագաւորը » :

Հ. ՏԷՐՈՍ...

*** « Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի իրազ... աշխատակիցը կը գրէ այս առթիւ.

Վերջերս լեհական մամուլին մէ... երեւցած աննշան լուր մը կը յայտն... նէ այն ինքնավստահութիւնը, որո... Լեհաստան կը դիմագրաւէ գերմա... սպառնալիքին՝ իր անկախութեա... դէմ: Լեհ առեւտուրի եւ ճարտարար... ուեստի նախարարութիւնը որոշած... մեծցնել Տանցիկի նաւահանգիստը... այնտեղի իր շահարկութիւնը ընդար... ձակել :

Այս լուրը ցոյց կուտայ, թէ Տան... ցիկ կենսապէս կարեւոր է Լեհաստա... նին համար, որքան ալ նացիներ... գանգատին թէ լեհ կառավարութի... կ'անտեսէ Տանցիկը եւ աւելի շատ կա... րեւորութիւն կուտայ միւս նաւահան... գիստին՝ Կոտինիայի, որ զուտ լեհա... կան է : Հիթլէրի աչքաչին, ... Տանցիկ գերմանական քաղաք է ... պէտք է կցուի Գերմանիոյ, Լեհաս... տանի պատասխանն է՝ «Տանցի... հարց չկայ » :

Անշուշտ հարցը այսքան պարզ չէ ... եւ երկու կողմերն ալ շատ ըսելիք ու... նին, բայց կը թուի թէ լեհական տե... սակէտը պէտք է աւելի լայն կերպո... արծարծել, մանաւանդ որ խնդիր... միմիայն Տանցիկ քաղաքին շուրջ չէ, այլ կ'ընդգրկէ աւելի ընդարձակ հո... րիզոններ :

1920ին Փարիզի խորհրդաժողովը, ըստ Ուիլսընի 13րդ կէտին, որոշեց Լեհաստանին տալ ծովային ելք մը: Եւ որովհետեւ Տանցիկ, Փրուսիոյ ենթարկուելէ առաջ եղած էր լեհական եւ մասամբ ալ ազատ քաղաք, վերածեց Տանցիկը ազատ քաղաքի, ուր Լեհաստան կը վայելէ որոշ առանձնաշնորհներ, հիմնուած պատմական տուեալներու վրայ :

Այսօր, մինչ Լեհաստան կը դոհանայ արդի դրավիճակով եւ նոյնիսկ տրամադիր է փոքր փոփոխութիւններու ենթարկել զայն յօգուտ Գերմանիոյ, Հիթլէր սակայն հետաքրքրուած չէ Տանցիկի հարցով: Անոր ուզածն է Ազատ Քաղաքը կցել Գերմանիոյ, իբրեւ նախաքայլ գրաւելու Նրբանցքը, որպէսզի յաջողի ի վերջոյ խեղդել Լեհաստանը ու տիրապետել անոր վրայ :

Թեթեւ կերպով չէ որ կ'ըսենք այս խօսքերը: Նացի վարիչներ ինձ յայտարարած են, թէ Տանցիկի կցումին պէտք է անմիջականօրէն յաջորդէ Նրբանցքի գրաւումը, որովհետեւ երբ յաջողինք Լեհաստանը կտրել ծովէն, ան ստիպմանաբար կը դառնայ Գերմանիոյ «հովանաւորեալը», Չեխիոյ նման :

Մինչեւ վերջերս Հիթլէր շահագրգռուած չէր Տանցիկով : Երբ դնդ. Պէք յունուարին այցելեց Պէրխթէսկատէն, Հիթլէր անոր ըսաւ, թէ Տանցիկ «գաւառական քաղաք» մըն է եւ անոր համար կռուիլ չարժեր: Նոր է որ գերման դեկավարութիւնը փոխած է իր միտքը եւ սուր հանգամանք տըւած Տանցիկի հարցին:

Բանակցութիւններ կատարուեցան Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ ջնջելու Ազգաժողովի վերահսկողութիւնը Տանցիկի վրայէն եւ ստեղծելու այնտեղ գերման – լեհական միացեալ վարչութիւն մը. բայց յանկարծ մարտին Հիթլէր խզեց բանակցութիւննե-

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Աւարտելով իւր գործը, նա արքայական կնիքը դրաւ ստորագրութեան փոխարէն, փակեց եւ տուաւ դպրին կնքելու.

Ապա կանչելով իւր հաւատարիմ քաջերից մէկին, յանձնեց նամակը նրան եւ պատուիրեց մինչեւ երեք օր հասցնել պատկանելույն:

— Մինչեւ երեք օր, Տէր, դժուար է հասցնել Ատրպատական, ասաց բանբերը:

—Մինչեւ երեք օր տեղը պիտի հասնէ այդ նամակը, կրկնեց Սպարապետը:

Բանբերը չպատասխանեց. նա գլուխ խոնարհեց եւ դուրս գնաց:

Արշարունեաց ձորի արեւելեան գաւառում, մօտ այն տեղերին, ուր կառուցուած էր գեղեցիկ Երուանդակերտը եւ ուր Ախուրեանը խառնւում էր Երասխի հետ, գտնւում էր մեծ անտառ: Կապոյտ լեռան ստորոտից սկըսած՝ տարածւում էր նա մինչեւ Երասխի ափերը: Դարերից ի վեր ապրում էին այնտեղ հսկահասակ կաղնիներ, մայրեր եւ կաղամախներ, որոնց կատարները ծրարւում էին ամպերի մէջ: Ցերեկը նրանք արգելում էին արեւի ճառագայթները, իսկ գիշերն ըստեղծում անթափանցելի խաւար: Ընկային այնտեղ անցքեր եւ ուղիներ. ծառերն ամէն տեղ աճել էին վայրենի դրութեամբ եւ իրանց ստուարապատ ու անհեթեթ բուներով փակեմի ճանապարհները ծածկել:

Դա յիշատակաց արժանի Ծննդոց անտառն էր, Երուանդ թագաւորի տնկած որսարանը: Թէպէտ արքայաչէն պահպանողները չէին պաշտպանում այլեւս նրա սահմանները, բայց անտառն աճել, զօրացել էր, աւերող ձեռքերը չէին կարող այլեւս վնասել նրան: Արքայի ժողոված երէների սերունդները բազմացել, լցրել էին նրա ծմակները. բայց արքայազն որսորդներ չէին որսում այլեւս նրանց մէջ: Երկրի անապահով դրութիւնը, միմեանց յաջորդող խռովութիւնները եւ ներքին ու արտաքին ընդհարումները ցամաքեցրել էին իշխանների սրտում զուարճասիրութեան աղբիւրը: Հազիւ երբեմն չնչին որսորդի նետը անհանգստացնում էր այդ անտառի խաղաղակեաց բնակիչներին. կամ այնտեղ թաքչող դասալիք մի զինուորի գեղարդը պատահմամբ տապալում իւր առջեւից փախչող երէին: Ուրիշ զուարճասէրներ չէին այցելում այդ անտառը, որովհետեւ վաղուց նա դարձել էր Հազարացի աւազակների բոյն: Այդտեղ նրանք թաքչում էին՝ թէ՛ անցորդներ կողոպտելու եւ թէ հետամուտ զօրքերից փախուստ տալու համար:

Բայց մի քանի օր էր ինչ այդ հրոսախմբերը անհետացել էին Ծննդոց անտառից, կամ դուցէ, նրա խորքերը քաշուել: Այդ աւազակների տարաւարներում բնակւում էին այժմ մի խումբ հայ զինուորներ, որոնք տիրել էին այդ ծածկարաններին բռնութեամբ, հալածելով այնտեղի նախկին բնակիչներին եւ նրանց մի մասը կոտորելով: Զինուորներից ոմանք ըզբաղւում էին այդտեղ որսորդութեամբ, որպէսզի դրանով կերակրեն իրանց եւ ընկերներին, իսկ ոմանք պահպանութիւն էին անում անտառի մուտքի մօտ եւ այդտեղից դիտում Դընոյ դաշտը տանող ճանապարհները :

Դրանք Մարզպետունու մարդիկն էին, որոնք սպասում էին այդտեղ կաթողիկոսի գալստեան, որպէսզի նրա հետեւողների հետ միանալով՝ դիմեն դէպի Դուին:

Բայց օրերը յաջորդում էին միմեանց եւ կաթողիկոսը չէր երեւում: Զինուորները իրենց ձանձրոյթը փարատելու համար պարապում էին երբեմն զինուորական մրցութեամբ եւ երբեմն իրանց կատարելիք գործի վերաբերմամբ փորձեր էին անում: Նըրանք փորում էին խրամատներ, կապում էին ստորերկրեայ կամարներ, կամ ներքնուղիով ռազմամթերք փոխադրելու վարժութիւններ էին անում: Դրանցից էլ ձանձրանալով՝ ըստեղծում էին զուարճալի խաղեր, հագնում էին իրանց հետ բերած վարդապետական սքեմները, ծածկում էին խոյրեր եւ վեղարներ եւ այդպիսով ստեղծում վարդապետների մի խումբ, որ տարօրինակ պատկեր էր ներկայացնում մենաւոր անտառի մէջ:

Եւ սակայն այդպիսով շաբաթը լըրացաւ, բայց Բագարանից լուր չեկաւ իրանց:

Զինուորներից ոմանք ցանկութիւն յայտնեցին ուղարկել Բագարան իրանցից մէկին եւ կաթողիկոսի ուշանալու պատճառն իմանալ: Բայց միւսներն արգելք եղան, յայտնելով թէ՝ իշխանը հրամայել է իրանց սպասել, ուրեմն եւ պիտի սպասեն, որպէսզի որեւէ սխալ քայլ անելով՝ իշխանի դիտաւորութիւնները չխանգարեն:

Բայց ո՞րտեղ էր այդ միջոցին ինքը, Մարզպետունին:

Նա գտնւում էր Երազգաւորսում, Աբաս արքայեղբօր մօտ: Դուինի գըրաւելու մասին հարկ եղած որոշումն անելուց եւ նախնական պատրաստութիւնները տեսնելուց յետոյ, նա դիմել էր Աբասին, նախ՝ Թագաւորի հետ նրան հաշտեցնելու եւ ապա այդ քայլի աջակցութիւնը ձեռք բերելու իւր մտադրեալ գործի համար:

Աբասն այդ ժամանակ ապրում էր իւր հօր, Սմբատ թագաւորի կառուցած ապարանքում: Իւր եղբօր պէս նա էլ գեղեցիկ, բարձրահասակ, ամուր կազմուածքով եւ, մանաւանդ, ազնուական դէմքով մի տղամարդ էր: Թէպէտ տարիքով աւելի փոքր էր քան Թագաւորը, բայց նրանից աւելի խոհեմ եւ շրջահայեաց էր: Բացի այդ, նա աւելի պարկեշտ եւ բարոյասէր էր քան Աշոտը. եւ հէնց այդ պատճառով էլ սրտմտած էր եղբօր դէմ, որ նա առաքինի հօրից ժառանգած գահի պատիւն արատաւորել էր իւր ապօրէնի ընթացքով:

Արքայեղբօր այդ սրտմտութիւնից օգուտ քաղեցին իւր ժամանակին նրա աներ Ափխազաց իշխանը եւ հօրեղբայր Աշոտ բռնակալը եւ միացրին նրան իրանց հետ՝ Թագաւորին դաւով գահընկէց անելու համար: Այդ դաւադրութիւնը, ինչպէս իւր տեղը յիշեցինք, անյաջող անցաւ: Թագաւորը չկամենալով եղբօրից վրէժ առնել՝ Ափխազաց Գուրգէնի երկիրն աւերեց, որով Աբասին աւելի գրգռեց:

(Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Վարձատրութիւն արուեստի մշակներու

Գրած էինք թէ Հայաստանի կառավարութիւնը վերջերս տօնեց դերասան Ամօ Խարազեանի բեմական գործունէութեան քառասնամեակը, եւ այս առթիւ պատուոյ գիր մը տրուեցաւ շրջուն թատրոնի այս ղեկավարին :

Ամօ Խարազեանի հետ վարձատրուած են նաեւ շրջուն թատրոնի գըլխաւոր դերասանները.—

Աշխէն Խարազեան եւ Վաղարշ Բեգիջանեան կը ստանան վաստակաւոր դերասանի կոչում :

Միքայէլ Սաֆարեան (թատերական նկարիչ), Անահիտ Ոսկանեան, Վրոյր Փանոյեան եւ Ամօ Ցոլակեան կը ստանան պատուոյ գիր :

Հայաստանի կառավարութիւնը պատուոյ գիրով վարձատրած է նաեւ ժողովրդական դերասան Գրիգոր Աւետեանը՝ իր բեմական գործունէութեան յիսնամեակին առթիւ :

Խորհ. Հայաստանի կրօնքը՝ թատրոնն է

Ա. Շահինեան կը գրէ «Խորհ. Հայաստան»ի մէջ (5 յունիս).—

Ինչո՞վ փոխարինել կրօնքը: Այս հարցին մասին Լէնինի տեսակէտն այն էր, թէ թատրոնէն զատ չկայ ուրիշ հաստատութիւն մը որ կարենայ փոխարինել կրօնքը: Բաւական չէ քանդել կրօնքը՝ ազատագրելու համար մարդկութիւնը կրօնամոլութեան սոսկալի կապանքներէն, այլ եւ անհրաժեշտ է կրօնքը փոխարինել որեւիցէ բանով: Ըստ Լէնինի, կրօնքին տեղը պէտք է գրաւէ թատրոնը :

Այդ աշխատանքին լծուած է, ահա, Խորհ. Հայաստանը :

Յօդուածագիրը յետոյ ուրախութիւն կը յայտնէ որ աշխատաւոր ժողովուրդին ծոցէն կը ծնին նոր դերասաններ, գիւղերուն ու քաղաքներուն մէջ իրարու կը յաջորդեն թատերական ներկայացումները, — յիշենք Գուլակեանի «Արշալոյսին» թատերախաղը, Կաղայեւի «Ֆրոնտից եկած զինուորը», Միքայէլեանի «Գօշը», Ռախմանովի «Պրոֆ. Պոլէժայեւը», Սունդուկեանի «Պէպօն», Մելիք Քոչարեանի «Կոյր երաժիշտը», եւ ուրիշ գործեր :

Ու քանի որ յիշատակեցինք Հայաստանի կրօնք – թատրոնին բովանդակութիւնը, աւելորդ չենք համարեր յիշատակել նաեւ այդ կրօնքին սպասաւորները,— դերասանները, գլխաւորաբար հասկնալու համար թէ ո՞վ կ'ապրի: Այժմ Հայաստանի մէջ կը գործեն դերասաններ Վ. Վաղարշեան, Հր. Ներսէսեան, Ջանիբէկեան, Ա. Ոսկանեան, Մանուէլեան, Արմէնեան, Վ. Վարդանեան, Շամիրխանեան, Քոչարեան, Ամերիկեան, Ա. Վարդանեան, Ա. Գուլակեան :

Մարմնակրթական ճակատին վրայ

Յունիս 8ին Երեւանի ժող. դատարանը, նախագահութեամբ Շլեպչեանի, ընդհ. դատախազ ունենալով Արշակեանը եւ պաշտպան փաստաբաններ՝ Սաժումեանը, Շաուրեանը, Տոնոյեանը եւ Տոման, քննութեան առաւ մարմնակրթութեան ճակատի դեղծում մը: Այսպէս Հայաստանի Մարմնակրթութեան եւ Մարզախաղի Վարչութեան նախորդ նախագահը Զապլին (Գառնիկ Մարտիրոսեան) եւ իր պաշտօնակիցները Սեւաչերեան, Բաբայեան, Սարգսեան եւ ուրիշներ մեղադրուած են թէ 1938ին ձախողութեան դատապարտած են մարմնակրթութեան աշխատանքները, վատնած կամ իւրացուցած են տասնեակ հազար ռուբլիներ, կեղծելով հաշիւները եւ արձանագրութիւնները :

Այս դատավարութեան ընթացքին երեւան եկաւ, որ եթէ հաշուենք միայն Զապլինի իւրացուցած կամ մսխած գումարը, կը հասնի 25,000 ռուբլիի, իսկ իր պաշտօնավարութեան ընթացքին, մարմնակրթութեան ճակատին վրայ, պետութեան կորսնցուցած գումարները կը կազմեն հսկայ թիւ մը :

Վճիռը պիտի տրուի յառաջիկային :

ԹՈՒՐՔԻԱ

Կը կատղին !

Պոլսոյ «Սօն Փոսթա» թերթին մէջ Պ. Սէլիմ Րագըպ, կը գրէ (30 յունիս).—

Կոմս Զիանոյի օրկան «Թէլէկրաֆօ», իր 25 յունիսի թիւին մէջ մեզի յատկացուած գրութեան համաձայն, Թուրքիոյ ժողովրդապետութեանց շարքին անցնիլը, ոչ մէկ ռամկավար գաղափարի հետ կապ չունի: Անոր նպատակն է, պարզապէս ուրիշներու սեփական հողերը ձեռք անցընել:

Թերթը յետոյ սա վճիռը կ'արձակէ.

— «Թուրքիա վտանգ մըն է Միջերկրական Արեւելքի համար »:

«Թէլէկրաֆօ »ի աչքին Թուրքիա նեխած է: «25 տարուան ընթացքին, առողջապահական մեթոտներէն լայն կերպով օգտուելուն շնորհիւ, «լիզոֆորմ»ով թէեւ այս նեխումը թեթեւցած է, բայց դիւրութեամբ կարելի է ախտաճանաչումը կատարել: Եւ դարձեալ ինչ որ էր, ան է եւ Մերձ. Արեւելքը կը խանգարէ : Ան որ անգամ մը կը զգայ այս հոտը, կը սարսափի: Առանցքի պետութիւնները օգուտ ունին այս նեխումին տարածուելէն »:

Այս գէշ նմանութիւնները եւ արտայայտութիւնները, որոնք ատեն մը Եւրոպայի կողմէ «հիւանդ մարդ» որակումին տարբեր ձեւով վերանորոգումն են, ցոյց կուտան թէ, Թուրքիոյ Հանրապետութեան իր գոյութիւնը պաշտպանելու համար ձեռք առած արդարացի միջոցները կը կատղեցնէ անոնք, որոնք շահեր ունէին այս միջոցներու ձեռք չառնուելուն մէջ :

«Թէլէկրաֆօ»ի գործածած լեզուն մը փոխադարձել փոքրոգութիւն պիտի ըլլար: Բայց հարկ է այս թերթին ըսել թէ, հոտածութեան հարցին մէջ չկայ ազգ մը, որուն մօտ Միջերկրականի ամէնէն հարաւը տեղ գրաւած ազգին չափ առաջ գացած ըլլայ աղտոտութիւնն ու հոտածութիւնը :

Քաղաքական նկարագրի հարցին գալով, ընդհ. պատերազմին ամբողջ աշխարհը զարմանահար թողած դըրժումը կատարող երկիրն ալ Թուրքիան չէ: Ինչպէս որ կարելի չէ բան մը ըսել Գերմանիոյ հետ իր գործակցութեան քաղաքականութեանը, պարագան նոյնն է Թուրքիոյ համար ալ: Ասոր հակառակը պնդողները նախանձողներն են. իսկ այսպիսիներուն խօսքը ոչ մէկ արժէք ունի այսպիսի մաքուր հարցերու մէջ :

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Ամավերջի հանդէս

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 4 յուլիս (Յառաջ).— Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի «Երեմեան» դպրոցի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ իր դպրոցի սրահին մէջ, շաբաթ իրիկուն, Ա. եւ Բ. դասարանի աշակերտներու կողմէ, իսկ կիրակի կէսօրէ վերջ Գ. Դ. եւ Ե. դասարանի աշակերտներու կողմէ: Երկու մասի էր բաժնուած հանդէսը, նկատի առնելով աշակերտներու թիւը եւ յատագրին ճոխ բովանդակութիւնը :

Հանդէսները բացուեցան « Մեր Հայրենիք» խմբերգով որմէ վերջ յաջորդաբար երգուեցան «Ով մեծասքանչ», «Յառաջ նահատակ» եւ « Օդն է պարզ »ը: Կարելի չէ յիշել անունները բոլոր անոնց որ բեմ ելան: Ամէն մէկը ըսելիք մը ունէր, արտասանութիւն կամ տրամախօսութիւն : « Ծաղկավաճառները » շատ յաջող էին, որոնք կրկնուեցան ջերմ ծափերու մէջ: «Ոսկրամոլ ծառան», « Նորեկ աշակերտուհի » երկու կատակերգութիւններն ալ անցան շատ յաջող: «Փախստականը » խիստ դաստիարակիչ էր, առնուած դպրոցական կեանքէ, նոյնպէս «Անհնազանդը » : « Փոքրիկ բարեկամները» նմանապէս շատ լաւ էր եւ օրինակելի: Ե. դասարանի աշակերտներու կողմէ ներկայացուեցաւ Տիկին Զապել Ասատուրի (Սիպիլ) «Առաքինութեան մրցանակը »:

Դպրոցի վարչութեան կողմէ խօսեցաւ ձեր թղթակիցը, որ տեղեկութիւններ տալով դպրոցի տարեշրջանի մասին ըսաւ թէ դպրոցը կրցած է իր պիւտճէն գոցել եւ սրահը ընդարձակելով բեմն ալ պատրաստել: Այս առթիւ շնորհակալութիւն յայտնեց Պ. Ղազարոս Դանիէլեանի որ սիրայօժար պատրաստած էր բեմի տեսարանները իւղաներկով : Բեմին առջեւ գրած էր հետեւեալ նշանախօսքը « Սկիզբէն վերջ միացիր, գործէ, անոր արդիւնքը աչքովդ դիտէ » : Տիկ. Հայկանոյշ Ղազարեան դպրոցին նուիրած էր իւղաներկ նկար մը որ կը ներկայացնէր Իզմիրի աղէտը :

Ցաւալի է որ շատ մը աշակերտներու ծնողքներ կը բացակայէին, մանաւանդ հայրեր: Մինչ իրենց զաւակները ծափեր կը խլէին իրենց արտասանութեամբ, հայրեր չէս դիտեր, ո՞ւր էին այդ պահուն ... Հանդէսի վերջաւորութեան աշակերտներու տրուեցան զանազան գիրքեր, իբրեւ պարգեւ: Բաժնուեցան նաեւ Ա. եւ Բ. Գ. մրցանակ եւ յարատեւութեան եւ համեստութեան մրցանակ: Այս առթիւ վարչութիւնը լայն պիւֆէ էր յատկացուած, որպէսզի աւելի շատ մանուկներ ուրախացնէ, միեւնոյն ատեն քաջալերելով մանկական գրականութիւնը :

Թղթակից

*** Վերջերս տեղի ունեցաւ հանդէս մը Երեմեան Հայրիկի յիշատակին, նախաձեռնութեամբ Կ. Խաչի : Դժբախտաբար նախագահն ու բանախօսը բացակայ էին եւ ամբողջ հոգը մնաց խաչուհիներուն վրայ: Երգչախումբին «Մեր Հայրենիք»էն վերջ, Կ. Խաչի ատենապետուհին, Տիկին Կարմիրմօրուքեան հանդէսին բացումը կատարելով, պանծացուց Երեմեան Հայրիկի յիշատակը: Յետոյ տեղի ունեցան երգեր ու պարեր, եւ բեմ հրաւիրուեցաւ Տիկին Սաթենիկ Տէր Դաւթեան, գեղեցիկ դրուագներ պատմելով Երեմեանի կեանքէն:

Ա. Կ.

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ԾԱԽԷ «ԱՅԼԱՍԵՐՈՒԱԾ» ՆԿԱՐՆԵՐԸ

Լիւցէրնի մէջ (Զուիցերիա) աճուրդով ծախուեցան 125 նկարներ, որոնք գերման թանգարաններէն վտարուած էին Նացիներու կողմէ, իբրեւ «այլասերուած արուեստի» գործեր: Ասոնց արդիւնքը՝ 600,000 զուիցերիական ֆրանք ղրկուեցաւ Գերմանիա :

Ամէնէն սուղ գինով ծախուեցաւ, 250,000 ֆրանքի, Վան Կոկի մէկ ինքնանկարը: Գնողն էր ամերիկացի տոք. Ֆրանքփուրթէր, որ Նիւ Եորքի «արուեստի հանդէս» թերթին քննադատն է:

Մնացեալ «այլասերուած» նկարները տպաւորապաշտ եւ արտայայտապաշտ դպրոցներու գործեր են, բոլորն ալ ստեղծագործուած 1900–1930ի շրջանին, մեծ մասամբ ֆրանսացի արուեստագէտներու գործեր :

Հիթլէրի հրահանգով էր որ այս նկարները դուրս քշուեցան թանգարաններէն, որովհետեւ կամ դասական արուեստի ներշնչումէն շատ հեռացած էին եւ կամ բաւականաչափ արիական չէին անոնց հեղինակները:

Աճուրդին ներկայ էին բազմաթիւ արուեստագէտներ կամ արուեստասէրներ: Բոլոր նկարներն ալ գնորդներ ունեցան, բացի քանի մը նկարներէ, որոնց հեղինակները Գերմաններ են: Ասոնց իւրաքանչիւրը ծախուեցաւ քանի մը հարիւր ֆրանքի միայն: Բացառութիւն կազմեց Աւստրիացիի մը «Աշտարակէ Կամուրջը» նկարը, որ վաճառուեցաւ 7200 ֆրանքի: Գնողն էր շարժանկարի աշխարհահռչակ ղեկավար Ստէրնպէրկ (Մարլէնէ Տիէթրիխի նախկին ղեկավարը): Փիքասոյի մէկ նկարը, որուն գին նշանակուած էր 100,000 ֆրանք, ծախուեցաւ Ֆրանսացիի մը 80,000 ֆրանքի: Ուրիշ երկու նկարներ վաճառուեցան 36,000ական ֆրանքի: Փիքասոյի մէկ ուրիշ նկարը, որուն գին դրած էին 63,000 ֆրանք, ծախուեցաւ 106,000 ֆրանքի :

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՐ ԴԻՄԱԿ ՄԸ ՇԱՀԱԳՈՐԾԵԼՈՒ ՎԻԺԱԾ ՓՈՐՁ ՄԸ

«Հայրենիք» դիտել կ'ուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (23 Յունիս).

— «Նիւ Ճըրզիի մէջ անցեալ շաբաթու ծառի մը կապուած մարդու մը դիակը գտնուեցաւ, գրեթէ մոխրացած վիճակի մէջ: Կատարուած քննութիւնները հաստատեցին շուտով, որ այդ դիակը կը պատկանէր Պրոնքսի մէջ ապրող Հայու մը՝ Հայկազուն Գասպարեան անունով:

Ինչպէս սովորաբար կը պատահի նման պարագաներու մէջ, սկիզբը լուրջ կասկած կար թէ զարհուրելի ոճիր մըն էր տեղի ունեցած: Սակայն, շուտով, երբ դատախազը, ոստիկանութեան օգնութեամբ վերջացուց իր մանրակրկիտ քննութիւնը, պարզուեցաւ, որ Հայկազուն Գասպարեան անունով Հայը ոչ թէ սպաննուած է, այլ ինքնասպանութիւն գործած:

Իր այդ եզրակացութիւնը դատախազը հիմնած էր ինը միանգամայն համոզիչ փաստերու վրայ, որոնք քանի մը օր առաջ տրուեցան մեր թերթի լուրերու բաժնին մէջ:

Հայ հասարակութեան լայն շրջաններուն բոլորովին անծանօթ էր ինքնասպանութիւն կատարած դժբախտ Հայը, եւ դէպքը ապահովաբար հանրային ուշադրութիւն չպիտի հրաւիրէր, եթէ միայն ամերիկահայ գաղութի խաղաղ կեանքը շարունակ վրդովել ձգտող հայանուն անձեր մութին մէջ փորձ չընէին օգտագործելու առիթը՝ ծանր զրպարտութիւններ յերիւրելու, մտքեր պղտորելու, կիրքեր գրգռելու, նոր երկպառակութիւններ յարուցանելու եւ հին պառակտումը խորացնելու համար:

Անոնք յերիւրեցին զզուելի պատմութիւններ եւ, նախ, ամերիկեան թերթերու մէջ հրատարակել տուին, ապա թարգմանելով արտատպեցին իրենց հայերէն թերթերուն մէջ, որպէսզի Դուրեանի սպանութեան օրերը յիշեցնող աղմուկ մը հանեն եւ արշաւանք մը սկսին իրենց ատելի Դաշնակցութեան դէմ:

Երախաներն իսկ կրնան հասկնալ հարկաւ, թէ ուէ ոչ–Հայ չէր կրնար ունէ շահ ունենալ կեղծելու հայ կեանքի վերաբերեալ փաստերը եւ հաւատացնելու, օրինակ, որ երբ թէ Հայկազուն Գասպարեան վկայ էր եղած Դուրեանի դատավարութեան ատեն եւ կամ երբ թէ այդ պատճառով ալ Դաշնակցականները ուզած էին վրէժխնդիր ըլլալ՝ սպաննելով իրենց ընկերներու դէմ վկայութիւն տուող Հայը: Մինչդեռ, դատախազի իսկ յայտարարութեամբ, Հայկազուն Գասպարեան ոչ վկայ էր եղած եւ ոչ ալ ունէ առնչութիւն էր ունեցած Դուրեանի դատավարութեան հետ:

Երախաներն իսկ կրնան հասկնալ հարկաւ, թէ ունէ ոչ–Հայու մաքէն իսկ չէր կրնար անցնիլ Նիւ Ճըրզիի մէջ գտնուած դիակ մը անմիջապէս կապել Դուրեանի աւելի քան հինգ տարի առաջ կատարուած սպանութեան կամ դատավարութեան հետ եւ անմիջապէս շահագործել այդ երեւակայական կապը հակադաշնակցական նպատակներու համար:

Պէ՞տք է ըսել, թէ ուրկէ են այդ զրպարտիչներն ու փրովաքաթորները: Անոնց ո՛վ ըլլալը հասկնալու համար բաւական է միայն ի նկատի ունենալ այն սանձարձակ չարախնդրութիւնը եւ աներեւակայելիօրէն գրգռիչ, մոլորեցուցիչ եղանակը, որով հակադաշնակցական բանակի թերթերը իրենց ընթերցողներուն ներկայացուցին Նիւ Ճըրզիի մէջ կատարուած ինքնասպանութեան դէպքը: Բաւական է ըսել միայն, որ այդ թերթերը ամէն կերպով նպաստեցին տարածելու բացայայտ ենթադրութիւններ եւ յերիւրանքներ, առանց իսկ սպասելու դատախազի կատարած պաշտօնական քննութեան արդիւնքին: Այդ տեսակէտէն համայնատասարդ Հայաստան»ը տխուր մըրվար «Լրաբեր»ը եւ Հնչակեան «Երիցակցութեան մը եղած էին իրարու հետ:

×

Կ'երեւի թէ տարիներ շարունակ Դուրեանի սպանութիւնը շահագործող հակադաշնակցական խմբակցութիւնները, այդ սպանութենէն աւելի քան հինգ տարի յետոյ ալ կ'երազեն այն բարոյական եւ քաղաքական դրամագլուխի մասին, զոր յաջողած էին իրենց համար ստեղծել Դուրեանի սպանութենէն՝ անխղճօրէն շահագործելով զայն իրենց խեղճուկ գոյութիւնը պահելու համար:

Ինչպէս երէկ տեսանք այս սիւնակի մէջ բերուած խոստովանութիւններէն, այդ խմբակցութիւններէն ամէնէն աներեսն ու դաւաճանը՝ համայնավարները սնանկացած են արդէն եւ այժմ կրկին սնանկութեան ճամբու վրայ կը գտնուին: Կ'երեւի թէ վերջնական սնանկութենէն խուսափելու համար է որ այդ պարոնները այժմ ալ փորձ կ'ընեն շահագործելու ուրիշ դիակ մը, որպէսզի կրկնեն Դուրեանի սպանութեան յաջորդող դրդրութիւններն ու խռովութիւնները, որոնք օգնեցին իրենց օրաթերթ հրատարակելու, բազմամարդ ժողովներու բեմերէն խօսելու, միամիտներէն խոշոր գումարներ հանգանակելու, իրենց դաւադրական գոյութեան ու գործերուն վրայ վատնելու համար»:

ըը: Եւ Լեհաստան ինքզինք զատւ Տանցիկը Գերմանիոյ կցելու եւ Նրբանցքին մէջէն դէպի արեւելեան Փրուսիա ճամբայ շինելու պահանջին առջեւ: Վարշաւայի գերման դեսպանը՝ ֆոն Մոլթքէ այս պահանջին առթիւ ուզեց հրաժարիլ, բայց Հիթլէր հրամայեց անոր մնալ «կրակի գծին» վրայ :

Լեհաստան համոզուած է թէ գերման նաւատորմիղը պիտի գրաւէր Տանցիկը Մէմէլի կցման ժամանակ, եթէ Լեհաստան զօրաշարժ կատարած չըլլար: Վերջերս ես այցելեցի Տանցիկ, եւ այս տեսութիւնը հաստատող բազմաթիւ փաստերու ականատես եղայ : Նոյնիսկ նշանակած էին այն պաշտօնեաները, որոնք պիտի անցնէին երկաթուղիի վարչութեան գլուխ, որ կը գտնուի Լեհերուն ձեռք :

Տանցիկ Գերմանիոյ համար պարզ կայան մըն է հասնելու աւելի ընդարձակ նպատակներու, մինչ Լեհաստանի համար կենսական է: Քարտէսին վրայ ակնարկ մը ցոյց պիտի տայ, թէ Գերմանիա, տիրելով Տանցիկին, կրնայ ո եւ է վայրկեան Լեհաստանը կտրել ծովէն ու Կտինիա նաւահանգիստէն: Նրբանցքը 25 մղոն լայնութիւն ունի եւ Կտինիա գացող բոլոր երկաթուղային գծերը Տանցիկէն կ'անցնին, բացի մէկ գծէ :

Թերեւս ըսուի թէ Գերմանիա կրնայ երաշխիք տալ, որ ծովէն պիտի չկտրէ Լեհաստանը: Բայց այս վերջինը տեսաւ թէ ինչ ձեւի եկաւ Պոհեմիոյ եւ Մորավիոյ գլխուն, եւ գիտակ է թէ այդպիսի երաշխիք մը չարժեր նոյն իսկ այն թուղթը որուն վրայ կը գրուի :

Ռազմագիտական եւ տնտեսական տեսակէտներէ՝ Լեհաստանի փաստարկութիւնները անհերքելի են: Հապա ազգագրական տեսակէ՞տը: Պէտք է ըսել անմիջապէս, որ Տանցիկի կացութեան եւ Զուտէթիայի միջեւ նմանութիւն չկայ: Որովհետեւ Տանցիկի մէջ Գերմանները ինքնիշխան են: Նացի կառավարութիւն կայ եւ կը վարէ գործերը: Բոլոր միւս կուսակցութիւնները խափանուած են, եւ Տէքթի բացարձակ մեծամասնութիւնը Նացիներ են:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (65)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Չ.

Կարան Քուլօն, որ տեսնելով թէ Սպանիա կը միջամտէ Լուի ԺԶ.ի դատավարութեան՝ հպարտօրէն յայտարարած էր որ ժողովը պէտք չէ արժանի համարէ կարդալ թագաւորի մը նամակը՝ գրուած ուրիշ թագաւորի մը պաշտպանութեան համար. Կրէկուար՝ եպիսկոպոս, սկիզբները արժանաւոր հայր առաքինադարեան առաքելական եկեղեցիի, բայց որ աւելի ետքը կայսրութեան օրով հանրապետական Կրէկուարէն դարձաւ կոմս Կրէկուար. Ամար, որ կ'ըսէր՝ «Ամբողջ երկիրը կը դատապարտէ Լուի ԺԶ.ն, ուրկէ՞ խնդրել ուրեմն դատաստան, մոլորակներէ՞ն». Ռույէ, որ Յունուար 21ին կը հակառակէր, որ Բօն–Նէօֆէն թնդանօթներ արձակեն, ըսելով թէ՝ «Թագաւորին գլուխը գետին ինկած ատեն պէտք չէ աւելի աղմուկ հանէ, քան ուրիշ մարդու մը գլուխը». Շէնիէ՝ Անտրէի եղբայրը. Վանտէլ, մին անոնցմէ, որոնք բեմի վրայ ատրճանակ կը դընէին. Տանիս, որ կ'ըսէր Մօմօրոյին՝ «Ես կ'ուզեմ որ Մարան եւ Ռոպէսփիէռը ինծի մօտ իմ սեղանիս վրայ համբուրուին», «Ո՞ւր կը բնակիս», կը հարցնէր իր կարգին Մօմօրօն. «Շարանթօնի մէջ». «Եւ շատ զարմանալի կ'ըլլար, եթէ ուրիշ տեղ բնակէիք», կը պատասխանէր Մօմօրօն. Լէժանտրը, որ ֆրանսական յեղափոխութեան դահիճն էր այնպէս, ինչպէս Պրիտ էր եղած անգլիական յեղափոխութեան դահիճը. «Եկուր ես քեզ մորթեմ»: կ'աղաղակէր ան Լանժիւինէին. «Նախ դուն ժողովին առջեւ ապացուցուր որ ես եզ եմ», կը պատասխանէր անոր Լանժիւինէն. տ'Էրպուա՝ այդ քամենելի խեղկատակը, որ իր երեսին վրայ առած հին զարեհրու այն դիմակը, որ երկու բերան ունէր, մէկը կ'ըսէր այո՛, միւսը՝ ոչ, մէկը կը հաւնէր անոր՝ ինչ որ միւսը կը վատաբանէր, կը դատափետէր Կարրիէրը Հանտի մէջ, իսկ Շալիէն կ'աստուածացնէր Լիոնի մէջ, Ռոպէսպիէրը՝ կառափնատ, իսկ Մարան՝ Պանթէօն. Ժէնիսիէօ, որ կը պահանջէր մահուան վճիռ արձակել այն ամէն մարդոց դէմ, որ իր վրայ կ'ունենար մարտիրոսացած Լուի ԺԶ.ի մետալը, Լէօնարտ–Պուրտօն՝ ուսուցիչ, որ իր տունը նուէր բերած էր Մօն Ժիւրայի ծերունիին. Թօպսէն ծովագնաց. Քուբիօ՝ փաստաբան. Լօրան–Լըքուանդր՝ վաճառական. Տիւհէմ՝ բժիշկ. Սէրժան՝ արձանագործ. Դաւիթ՝ նկարիչ. Ժօզէֆ Էկալիթէ՝ իշխան, եւ դեռ ուրիշները. Լըքուանտ – Բիւիրաւօ, որ կ'առաջարկէր Քօնվանսիօնը իր վճիռով Մարան խելագար յայտարարէ. Ռոպէր–Լինտէ՝ անհանգիստ բնաւորութիւն մը, որ ստեղծեց այն քառասուն տաքով գետոնը, որուն գլուխը կը կազմէր Հասարակաց Ապահովութեան Յանձնաժողովը եւ որ ամբողջ Ֆրանսան կը պատէր իր քանիմէկ հազար ճանկերով, զոր կ'անուանէին յեղափոխական յանձնաժողովներ. Լըպէօֆ, որուն Ժիրէ – Տիւբրէն իր «Կեղծ ազգասէրներու Ծննդեան ալէլուիան» անունով գրքին մէջ նուիրած էր հետեւեալ ոտանաւորը.

Եզը (Լըպէօֆ) տեսաւ իր փեսան (Լէժանտր) եւ բառաչեց. Թոմաս Բէն՝ ամերիկացի, գթասիրտ. Անաքարսիս Քլօոս՝ գերմանացի, պարոն, միլիոնատէր, անաստուած, հէպէրտիստ, անկեղծ. անշահախնդիր Լըբա՝ Տիւպլէի բարեկամը. Ռովէր՝ մէկը այն հազուագիւտ անձնաւորութիւններէն, որոնք չար են միայն չարութեան համար, որովհետեւ արուեստ արուեստի համար ըսուածը շատ աւելի կը պատահի, քան որքան կը կարծեն. Շարլիէն, որ կ'ուզէր, ազնուականներու հետ «դուք»ով խօսիլ. «Թալիէն՝ ողբերգակ եւ կատաղի, որ ստեղծեց Թէրմիտոր 9ը՝ միայն սէրէ դրդուած. Քամպասէրէս՝ ընդհ. դատախազ, որ յետոյ վարդ դարձաւ. Լապլանշ, որ օր մը աղաղակեց՝ «Վտանգ ծանուցանող թնդանօթին առաջնութիւն պիտի տրուի». Թիւրիօ, որ կ'ուզէր յեղափոխական դատաստանի ժիւրինները բաց եւ բարձրաձայն քուէարկեն. Պուրպօնդը լ'Ուազ, որ Շամպօնը մենամարտի կը հրաւիրէր, կը մատնէր Պէնին եւ իր կարգին՝ ինքն ալ կը մատնուէր Հէպէրէն Ֆայօ, որ կ'առաջարկէր Վանտէ ղրկել հրդեհաձիգ զօրագունդ մը. Թավօ, որ Ապրիլ 13–ին տեսակ մը միջնորդ էր դարձած Լեռան եւ Ժիրոնտի միջեւ. Վէրնիէն, որ կ'առաջարկէր Ժիրոնտեան եւ Լեռնական գլխաւորներուն երթալ բանակը իբրեւ հասարակ զինուորներ պատերազմելու. Ռէուպէլ, որ փակուեցաւ Մայանսի մէջ. Պուրպօտն որուն հեծած ձին Սամիւրի առումին ատեն գնդակահար եղաւ. Կէմպէրտօ, որ Քոտ տը Շէրպուրկի բանակին ղեկավարն էր. Ժան – Պոնվիլէ, որ կը ղեկավարէր նոյնպէս Քոտ տը լա Ռօշէլի բանակը. Լըքարբանթիէ, որ վարեց Քանքալի նաւատորմիղը. Ռոպէրժօ, որուն Ռաստատի թակարդը կը սպասէր. Մարնի բրիէօրը, որ բանակներու մէջ կը կրէր իր ժօքադրօնի պետին հին ուսնոցները. Սարտի Լըվասսէօրը, որուն մէկ խօսքին վրայ Սէնթ–Արմանի վաշտին հրամանատար Սէրրանը վճռեց անձնասպան ըլլալ. Ռովէրցօն, Մօրէ, Պէրնար տը Սէնթ, Շարլ Ռիշար, Լըկինիօ, իսկ այս խումբին գլուխը Միրապօ մը, որ կը կոչուէր Տանդօն :

Այս երկու բանակներէն դուրս մեկուսացած, բայց անոնց երկուքին ալ յարգանք եւ երկիւղ ներշնչելով, կը բարձրանար մարդ մը՝ Ռոպէսպիէռ:

Ե.

Ներքեւը կ'ընկճէր սարսափը, որ կարող է նաեւ ազնիւ ըլլալ, եւ վախը, որ միշտ ստոր է: Կիրքերու տակ, հերոսութիւններու տակ, անձնանուիրութիւններու տակ, կատաղութիւններու տակ ինկած էր անյայտութիւններու անդոյն ամբոխը: Ժողովին ներքին մասը կը կոչուէր Տափարակ. այնտեղ կեդրոնացած էին բոլորը, ինչ որ կը տատանի, մարդիկ՝ որոնք կը կասկածին, որոնք կը վարանին, որոնք կ'ընկրկին, որոնք կը յետաձգեն, որոնք կը սպասեն, ամէն մէկը վախնալով որ եւ է անձնաւորութենէ մը: Լեռը՝ ատիկա ընտրեալներու հանախմբումն էր, իսկ Տափարակը՝ ամբոխն էր, որ կը սեղմուէր եւ կ'ամփոփուէր Սիէյէսի մէջ:

(Շար.)

*** «Թայմզ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ 10 — 11,000 զինուորներ եւ ոստիկաններ են․ կան Տանցիկի մէջ, որ ունի 415,000 բնակիչ ։

Պուլկարիոյ վարչապետը Պերլինի մէջ

Պուլկարիոյ վարչապետ Քէօսէիվանով Պերլին հասնելով, ընդունուեցաւ արտաքին նախարար Ռիպպէնթրոփի եւ Հիթլէրի կողմէ ։ Գերման կառավարութիւնը ամէն ջանք կը թափէ, որպէսզի Պուլկարիա շարունակէ սերտ կերպով կապուած մնալ Առանցքի քաղաքականութեան ։ Պուլկարիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ առեւտրական դաշնագիր մը կնքուած է, որով Պուլկարիա կը ստանայ Գերմանիայէն իր ներածումներու 52 առ հարիւրը, իսկ կը ղրկէ այնտեղ իր արտածումներու 58 առ հարիւրը ։ Անցեալ տարի Գերմանիա գնեց Պուլկարիոյ ամբողջ ծխախոտը ։

Գերմանիոյ մէջ յայտնապէս կը քաջալերեն Պուլկարիոյ հողային պահանջները Յունաստանէն, Ռումանիայէն, Եուկոսլաւիայէն եւ Թուրքիայէն ։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը հաւաստեն թէ Պորիս Թագաւորն ալ Պերլին պիտի այցելէ յառաջիկայ սեպտեմբերին ։

Գերմանիոյ իրաւասու շրջանակներուն մէջ կը հաւաստեն թէ վարչապետին այցելութիւնը բացառիկ հանգամանք չունի, այլ փոխայց մըն է, քանի որ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ Սոֆիա գնաց երկու տարի առաջ ։ Իսկ Սոֆիայի մէջ կը հաւաստեն թէ վարչապետը բացարձակապէս պիտի չստանձնէ որ եւ է քաղաքական յանձնառութիւն ։

« Լ'Էօվռ»ի քաղաքական աշխատակիցը կը գրէ թէ մասնաւոր հրահանգներ տրուած են գերմանական մամուլին, որպէսզի ծանրանայ Պուլկարիոյ հողային պահանջներուն վրայ ։ Այս առթիւ կը թելադրուի Պուլկարիոյ՝ հետեւիլ Հունգարիոյ, որ կրցաւ իր հողերը ընդարձակել շնորհիւ Առանցքին հետ հաստատուած գործակցութեան ։ Ինչպէս յայտնի է, Պուլկարիա Տոպրուճան կը պահանջէ Ռումանիայէն, իսկ արեւմտեան Թրակիան՝ Յունաստանէն, դէպ ի ծով ելքով ։ Արդ, Անգլիա եւ Ֆրանսա երաշխաւորած ըլլալով Ռումանիոյ եւ Յունաստանի հողային ամբողջութիւնը, Պուլկարիա ուրիշ ելք չունի եթէ ոչ յարիլ Առանցքին ։

Հռոմ եւ Պերլին կը բանակցին Թիրոլի շուրջ

Հռոմէն կը հաղորդեն թէ գերմանական եւ իտալական կառավարութիւնները կը բանակցին Թիրոլի գերման բնակչութեան մասին ։ Կը կարծուի որ շուտով համաձայնութիւն մը պիտի գոյանայ, որովհետեւ բանակցութիւնները կ'ընթանան «բարեկամական գործակցութեան» մթնոլորտի մէջ ։

Բռնի արտագաղթ պիտի չկատարուի Թիրոլէն, այլ գերման բնակիչները իրենց ազատ կամքով պիտի փոխեն իրենց բնակավայրը ։ Իւրաքանչիւր Գերմանացի ինք պիտի ճշդէ թէ կ'ուզէ Գերմանիա՞ փոխադրուիլ թէ տեղափոխուիլ Իտալիոյ մէկ ուրիշ շրջանը ։ Տակաւին յայտնի չէ թէ ինչ ձեւով պիտի իրագործուի այս ծրագիրը ։

Հռոմի գերման շրջանակները կը յայտնեն, թէ բանակցութիւնները սկսան Հիթլէրին այն ճառէն ետք (ապրիլ 28), երբ ըսաւ թէ բոլոր Գերմանները պիտի առնէ Գերմանիոյ մէջ ։

Իտալական Թիրոլի բնակչութեան թիւն է մօտ 300,000 ։ Ասոնց 200,000ը գերմանախօս են ։ Թիրոլ կցուեցաւ Իտալիոյ մեծ պատերազմէն ետք ։ Կան նաեւ 10,000 օտարականներ, որոնց մեծ մասը դարձեալ Գերմաններ են ։ Մնացեալ 90,000ը Իտալացիներ են, կը խօսին իտալական բարբառ մը եւ միշտ իրենքզիրենք նկատած են Իտալացի, նոյնիսկ աւստրեւհունգար կայսրութեան ատեն ։

Թիրոլի մայրաքաղաքն է Պոլզանօ, որ այժմ ունի 62,000 բնակիչ, որոնց 49,000ը իտալախօս են ։

*** Պերլինէն կը հաղորդեն, թէ արդէն 5000 Թիրոլցի Գերմաններ գաղթած են Գերմանիա ։ Գերման կառավարութիւնը անոնց տուած է քաղաքացիութեան իրաւունք ։ Բանակցութիւնները կը շարունակուին մնացեալ Գերմաններու ներգաղթին համար ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԼՄՏԱԿԱՆ նախարարը ճառ մը խօսելով, նորէն շեշտեց թէ երկրին տնտեսական վիճակը հետզհետէ կը բարուքի,— շարունակ ոսկի կը վերադառնայ արտասահմանէն, ելեւմուտքը պիտի հաւասարակշռուի, մինչդեռ միջին հաշուով 8 միլիառ բաց կը մնար տասը տարիէ ի վեր, գործազրկութիւնը կը նուազի եւն :— Մասնաւոր ժողով մը գումարուեցաւ վարչապետին նախագահութեամբ, զարկ տալու համար տնտեսական գործունէութեան, միեւնոյն ատեն չափաւորելով գիները ։

ՀԱԿԱՖՐԱՆՍԱԿԱՆ քարոզութիւնները կը շարունակուին Արաբի շրջանին մէջ ։ Առջի օր շատ մը նամակատուփերու մէջ գտնուեցան թռուցիկներ, որոնք զրպարտութիւններ կը պարունակեն հանրապետութեան նախագահին, նախարարներուն, կարտինալներուն եւ ուրիշ երեւելիներու դէմ ։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ կարգ մը հրէական թաղերուն վրայ կառավարութիւնը դրաւ 1000 ոթերլինի հաւաքական տուգանք, իբրեւ հետեւանք քանի մը Արաբներու սպանութեան ։

ԳԵՐՄԱՆ բանակի ապդարար եւ հետազօտիչ ջոկատները, ընդամէնը 10,000 հոգի, ռազմափորձ կը կատարեն Բաւէլի բարձունքներուն վրայ ։

ԵՐԵՔ ԶԱՒԱԿ (ԱՂՋԻԿ) ՄԷԿԷՆ ԾՆԱՒ, յուլիս 2ին, Տիկին Սարգիս Թորոսեան (ծնեալ Վարդիթեր Ծառուկեան), Տիվրիկցի, Սէն Ռամպէռ տ'Ալպոնի մէջ (Տրոմ) ։ Այս ընտանիքը ունի եօթը զաւակ եւ դժուարութեամբ կը շահի ապրուստը ։ Բազմաթիւ օտարներ այցելութեան գացած են ։ Լիոնի «Փրոկրէ»ն, որ միշտ կը սիրէ հեգնել հայ գաղթականները, երեք նորածիններուն եւ մօրը պատկերը հրատարակելով, կ'աւելցնէ.— « Ինը դեռատի Ֆրանսուհիներ, որոնց ծնողքը քիչ մը անհոգութեամբ եւ շատ մըն ալ անոր համար որ հպատակութեան թուղթերը սուղի կը նստին, Հայ մնացած են» ։ Թերթէն կ'իմանանք թէ մայրն ալ կ'աշխատէր գործարանի մը մէջ ։ Երեք նորածինները կոչուած են Սիւզան – Ռօզ, Փօլէթ – Էմիլի եւ Մարի – Էլիզապէթ ։ Անշուշտ Կապոյտ Խաչն ալ պիտի հետաքրքրուի այս բազմանդամ ընտանիքով ։

Մ․ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ծերակոյտն ալ վերահաստատեց նախագահ Րուզվէլթի մասնաւոր իրաւասութիւնը՝ դրամական հարցերու կարգադրութեան մէջ ։ — Պայքարը կը շարունակուի չէզոքութեան օրէնքի փոփոխութեան մասին (պատերազմի պարագային) ։

ՉԻՆԵՒՃԱՓՈՆԱԿԱՆ պատերազմը երրորդ տարին թեւակոխեց յուլիս 5ին ։ Այս առթիւ հրատարակուած տեղեկութիւններ կ'ըսեն թէ Չինացիները կորսնցուցած են 4 —5 միլիոն, Ճափոնցիները՝ 1,600,000 (սպաննուած կամ մեռած) ։ Ճափոն պաշարած է չինական ամբողջ ծովեզերքը, գրաւած՝ ամէնէն բարեբեր նահանգներու մեծ մասը, օդանաւային գերակշռութիւն հաստատած են․ ։ Չինական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ անպատսպար կը մնան 60 միլիոն հոգի, որոնց վեց միլիոնը որբեր ։ Տրամադրելի կան միայն 5000 բժիշկներ եւ 6000 հիւանդապահներ ։

ԵՐԵՔ ՏԱՐԻ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ դատապարտուեցաւ 22 տարեկան Գերմանացի մը, Այդէլէ, որ փորձած էր լրտեսութիւն կատարել Թուլոնի մէջ ։

ԴԱՂՏՆԻ կոմիտէի 105 կասկածելի անդամներէն 71ը ամբաստանութեան տակ առնուեցան ։ Քննութիւնները կը շարունակուէին 22 ամիսէ ի վեր ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ շրջանին մէջ երկու ամիսէն մինչեւ երեք տարի բանտարկութեան դատապարտուեցան 19 հոգի, որոնք ամբաստանուած էին թէ վիժումներ կը կատարեն ։ Հետապնդումները կը շարունակուին խստօրէն ։

ՓԱՐԻԶԻ Փասթէօրեան հիմնարկութեան բժիշկներէն ամերիկացի տոքթ․ Նէյրրի Փլոց գտած է ծաղկախտի նոր պատուաստ մը, որ ամբողջապէս կը խափանէ հին չիճուկին երբեմն պատճառած վարակումը ։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԻՐԹԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ՇԱԲԱԹ 8 ՅՈՒԼԻՍ
SAMEDI 8 Juillet 1939

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Զուիցերիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4087 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՓ ՄԸ ՀՈՂ ՄՈՒՍԱ ՏԱՂԻ ՋՈՀԵՐՈՒՆ

Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութենէն անմիջապէս վերջը, որով Սանճաքը վերջնապէս կը յանձնուէր Թուրքիոյ, պարտականութիւն սեպեցինք յիշեցնել օրուան հրատապ խնդիրը,— տեղաւորում տարագիրներու: «Եղբայրական օգնութիւն օր առաջ, բայց մանաւանդ մեթոտ եւ կազմակերպութիւն»: Եւ, ամէն բանէ առաջ, հողին կապել տարագիր բազմութիւնները:

Տակաւին մանրամասնութիւններ կը պակսին բուն աղէտի մասին: Թերեւս ալ թոյլ չի տրուիր որ տեղական թերթերը սրտաճմլիկ նկարագրութիւններ հրատարակեն, որպէսզի ժողովուրդը խուճապի չմատնուի:

Բայց, աւելորդ չե՞ն մանրամասնութիւնները: Որո՞ւ համար գաղտնիք են հայկական «Ելք»երու պատմութիւնները, 1915էն ի վեր: Մանաւանդ որ, ֆրանսական զօրքը քաշուիլ սկսեր է սահմանուած ժամանակէն առաջ (22 յուլիս):

Մնաց որ, կիսկատար տեղեկութիւններ արդէն լոյս կը ցանեն բուն ողբերգութեան վրայ.

— «Ո՛վ որ կարողութիւն ունի, կը մեկնի առանց ժամանակ կորսնցնելու. բայց անկարողները կը մնան, սպասելով անմիջական օգնութեան: Չէք կրնար երեւակայել հայկական շրջաններու եւ հայ բնակչութեան հոգեկան վիճակը»:

Կազդուրիչ երեւոյթ մը, այս առթիւ: Փոխանակ խուճապի մատնուելու, Պէյրութի մէջ արդէն սկսեր են միջոցներ թելադրել, կազմակերպելու համար օգնութեան եւ տեղաւորման գործը:

Մօտէն իրազեկ՝ ամբողջ կացութեան, մանաւանդ ստորագրուած համաձայնութեան թերութեանց, որոնք դուռները բաց կը թողուն թրքական սպրդումներուն առջեւ, Պէյրութի թերթերը միաբերան կը պահանջեն անմիջապէս գործի ձեռնարկել, կարելին փրկելու համար:

Այսպէս, «Ազդակ» պարզելով հայկական գոյքերու եւ ստացուածքներու սպառնացող վտանգը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ.

— «Համաձայնագիրը կ'արտօնէ որ մեկնողները միասին տանին իրենց անշարժ գոյքերը, մէջն ըլլալով նաեւ կենդանիները: Արդ, անգամ մը որ հեռանայ ֆրանսական զօրքը, ալ *խերը* տես այս արտօնութեան: Թուրքերը պիտի դիմեն օրինական եւ ոչ-օրինական ամէն խարդախութեան, կարելի եղածին չափ շատ կողոպտելու համար գաղթողները: Քաղաքացին իր անգոյ առնելիքը պիտի ուզէ՝ ձեռքը բռնած դատական վճռագիր մը: Կառավարութիւնն ալ իր պահանջքը՝ այս կամ այն տուրքի հաշուին: Դեռ առանց խօսելու հրոսախումբերի մասին, որոնք անխուսափելիօրէն պիտի բուսնին, պաշտօնական կողոպուտը կատարեալ դարձնելու համար:

Հետեւաբար, տարրական նախատեսութիւնը կը հրամայէ փոխադրութիւնը կատարել *ֆրանսական զօրքին ներկայութեանը* եւ անմիջական հովանիին տակ: Այլապէս, դժբախտ Հայը շիւղ մը անգամ պիտի չկարենայ ազատել իր պապենական օճախէն: Մեծ բան է, եթէ կեանքն ալ վրայ չտայ:

Շուտ երերանք, ուրեմն, քանի չէ փակուած վերջին պայմանաժամն ալ: Երերանք, կարգադրելու համար ոչ միայն անմիջական փոխադրութիւնը, այլ եւ գաղթականներու տեղաւորումը»: (*Ազդակ*, 30 Յունիս):

Ռամկավար օրկանն ալ իր կարգին կը շեշտէ.

— «Պատասխանատու մարմին մը պէտք է անյապաղ կազմել, որուն պարտականութիւնը պիտի ըլլայ ֆրանքօ-թուրք համաձայնութեան տրամադրութենէն օգտուիլ ամենամեծ չափով:

... «Անկէ զատ կայ տեղաւորման գործը: Մեր հայրենակիցները պէտք է միասին ըլլան եւ անոնց ընծայուելիք օժանդակութիւնը *տեւական* հանգամանք պէտք է ունենայ: Աղքատախնամ գործ չենք ուզեր. երկրագործ ժողովուրդ ենք եւ լաւագոյն է անմիջապէս հողին կապել Սանճաքէն գաղթող մեր ազգակիցները (*Զարթօնք*, 1 յուլիս):

Անշուշտ Փարիզի մէջ աւելին գիտեն, եւ ամէն օր ուրիշ մանրամասնութիւններ ալ կ'իմանան: Բայց, ի՞նչ կը բանին, Յունիս 23էն ի վեր:

Կը բաւէ՞ հաւաստել թէ Բարեգործականը յարաբերութեան մէջ է կաթողիկոսարանին եւ ուրիշ իրաւասու մարմիններու հետ, եւ պարբերաբար գումարներ կը փոխադրէ:

Սովորական դէպք մը չէ Սանճաքի ժողովուրդին տեղափոխութիւնը, որպէսզի կարելի ըլլար մխիթարուիլ այդպիսի հաւաստիքներով:

Համաձայնութենէն առաջ, աւելի քան 10,000 հոգի հեռացած էին արդէն: Մնացեալը, 20—25,000 հոգի, դժուար թէ ամբողջութեամբ համակերպի նոր կացութեան:

Գաղթակայաններ հաստատուած են արդէն, Հալէպի թէ Պէյրութի մէջ եւ այլուր: Ամէն օր նոր կարաւաններ կը հասնին, սաստկացնելով թշուառութիւնը: Արդա՞ր է միայն տեղական իշխանութեանց վրայ ձգել այս ծանր բեռը, մանաւանդ գաղթականներու տեղաւորման հոգը:

Այս վերջին պարագան կը պահանջէ ընդհանուր եւ անմիջական կազմակերպութիւն: Հարկ է տեղաւորման վայրեր ընտրել, հողեր գնել, աշխատանքի գործիքներ ճարել: Մէկ խօսքով, նոյն իսկ անկարելին փորձել, որպէս զի Մուսա Տաղի եւ միւս շրջաններու տարագիր բազմութիւնները չծուրին վրաններու տակ, թիթեղի եւ քուրջի կտորներու մէջ:

Ո՞վ պիտի արձակէ ազդանշանը, տեղաւորման յանձնախումբեր կազմելու համար բախտաւոր գաղութներու մէջ, սկսելով Փարիզէն:

Ափ մը հող Մուսա Տաղի զոհերուն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ ԱՆՀԱՄԲԵՐ

ՎԵՐՋԻՆ ՓՈ՞ՐՁՆ Է ՈՐ ԿԸ ԿԱՏԱՐՈՒԻ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԵՏ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանսա եւ Անգլիա վճռական միջոցներ ձեռք առած են, որպէսզի վերջնական ելքի մը յանգին Մոսկուայի հետ կատարուած բանակցութիւնները, նոր տագնապէ մը առաջ:

Երկու կառավարութիւնները նոր հրահանգներ ղրկելով Մոսկուայի դեսպաններուն, իրենց մայրաքաղաքներու խորհրդային դեսպաններուն յայտնած են թէ իրենց վերջին խօսքը ըսած են եւ եթէ նոր առաջարկներն ալ չընդունին, բանակցութիւնները վերջացած պիտի համարուին: *Իրազեկներու կարծիքով, նոր առաջարկները կը հարթեն բոլոր դժուարութիւններն ու առարկութիւնները, եւ կը թելադրեն անմիջապէս դաշնագիր մը կնքել Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Խ. Միութեան միջեւ, ընդդիմանալու համար որ եւ է նոր յարձակման: Այս կերպով մէկդի դրուած կ'ըլլայ «անուղղակի յարձակում»ի պարագան, որուն վրայ կը պնդէր Մոսկուա: (Յարձակում արեւմտեան պետութեանց դէմ՝ արշաւելով Հոլանտայի կամ Զուիցերիոյ վրայ, եւ կամ Խ. Միութեան դէմ՝ արշաւելով պալթեան պետութեանց վրայ): Ասոր փոխարէն կ'առաջարկուի որ Խ. Միութիւնը միջամտէ, եթէ Ֆրանսա եւ Անգլիա իրենք զիրենք յարձակման ենթարկուած համարեն, ո՛ւր որ ալ ըլլայ: Անգլիա եւ Ֆրանսա եւս իրենց կարգին պիտի միջամտեն, եթէ Խ. Միութիւնը ինքզինքը վտանգուած սեպէ արեւելեան Եւրոպայի մէջ:*

Կը նշանակէ թէ փոքր պետութեանց տրուելիք երաշխաւորութիւնը մէկդի դրուած է, յարգելու համար անոնց չէզոքութիւնը. մանաւանդ որ Խ. Միութիւնն ալ կը դժկամակի երաշխաւորութիւն ընծայել այն պետութեանց որոնց հետ դիւանագիտական յարաբերութիւն չունի (Հոլանտա եւ Զուիցերիա):

Փարիզի եւ Լոնտոնի պաշտօնական շրջանակները կը յուսան թէ խորհրդային կառավարութիւնը այլ եւս առարկութիւն պիտի չընէ: Իսկ եթէ հակառակը պատահի, ջուրը պիտի իյնան բանակցութիւնները որոնք կը քաշքշուին մօտաւորապէս երեք ամիսէ ի վեր:

Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ արտաքին նախարարները առջի օր այս պարագաները բացորոշապէս յայտնած են Փարիզի եւ Լոնտոնի խորհրդային դեսպաններուն:

*** *Նոր տեղեկութիւններ կը հաստատեն թէ Խ. Միութիւնը կ'ուզէ փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիրներ կնքել Թուրքիոյ, Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ հետ:*

Զրոյցի մը համաձայն, ի հարկին Մոսկուա պիտի ղրկուի Չըրչիլ, նախկին նախարարը որ ջերմ կուսակից է անգլօ-խորհրդային գինակցութեան: Թերթերը նորէն կը հաւաստեն թէ Չըրչիլ եւ Իտըն պիտի մտնեն Չէմպըրլէնի դահլիճին մէջ, աւելի զօրացնելու համար անոր դիրքը:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԴՐԱՄԱԿԱՆ ԱՋԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԻՐ ՉՈՐՍ ԴԱՇՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ

Անգլիական կառավարութիւնը խորհրդարանին յանձնեց օրինագիծ մը, որով կը պահանջէ 68 միլիոն ոսկիի վարկ մը տրամադրել բարեկամ պետութեանց, զէնք եւ ռազմանիւթ գնելու համար Անգլիոյ զինագործարաններէն: Կառավարութիւնը անհրաժեշտ կը գտնէ այս աջակցութիւնը, փութացնելու համար չորս դաշնակիցներուն սպառազինումը (Լեհաստան, Թուրքիա, Յունաստան եւ Ռումանիա): Այս կարգի վարկերը սովորաբար կը տրուին 2 — 15 տարուան համար. այնպէս որ միայն տոկոսը կը հաշուեն 20 միլիոն ոսկի:

Կառավարութիւնը այս քայլը կը նկատէ ոչ միայն պաշտպանողական միջոց, այլ եւ պատեհութիւն մը, զարկ տալու համար Անգլիոյ առեւտուրին: Տրամադրուած գումարներով չորս դաշնակիցները պիտի գնեն օդանաւեր, հրասայլեր, թնդանօթներ, ռումբեր եւ ուրիշ ռազմանիւթեր, ինչպէս եւ մեքենաներ: Անհաւանական չէ որ ուղղակի փոխատուութիւններ ալ ըլլան: Ամէն պարագայի մէջ, Անգլիա տրամադիր է 100էն մինչեւ 150 միլիոն ոսկի տրամադրելու իր դաշնակիցներուն, որպէսզի աւելի զօրանայ խաղաղութեան ճակատը:

*** *Պ. Չէմպըրլէն առ այժմ յետաձգած է իր նոր ազդարարութիւնը Գերմանիոյ: Ֆրանսան ալ իր կարգին ազդարարութիւն մը պիտի ուղէ, որպէսզի Գերմանիա չփորձէ բռնութիւն բանեցնել, Տանցիկը գրաւելու համար: Բայց եթէ Լեհաստան տրամադրութիւն ցուցնէ համաձայնելու Գերմանիոյ հետ, Անգլիա պատրաստ է աջակցելու:*

Գերմանիա պիտի կրնա՞յ համոզել Պուլկարիոյ վարչապետը

Պուլկարիոյ վարչապետը նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Գերմանիոյ արտաքին նախարարին հետ: Քաղաքական շրջանակներու մէջ լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւին այս այցելութեան: Իտալական թերթերը մասնաւոր գոհունակութեամբ կը նկարագրեն Պուլկարիոյ վարչապետին եղած ջերմ ընդունելութիւնը եւ կ'ըսեն թէ Պուլկարիա կրնայ վճռական դեր մը կատարել Պալքաններու մէջ, անկեղծ բարեկամութեամբ կապուած ըլլալով Եուկոսլավիոյ հետ:

Այս առթիւ գերմանական թերթ մը կը գրէ թէ Թուրքիա անցեալ շաբթու բազմաթիւ զինուորներ կեդրոնացուցած է Թրակիոյ սահմանին վրայ եւ թէ պալքանեան պետութիւնները ծրագիր մը մշակած են, ի հարկին իրենց միջեւ բաժնելու համար Պուլկարիան ... *Թերթը վճռապէս կը պնդէ իր տուած լուրին ստուգութեան վրայ:*

Ուրիշ լուրի մը համաձայն, Պուլկարիոյ եւ Եուկոսլավիոյ վարչապետները ծրագիր մը կազմած են, խիստ չէզոքութիւն պահելու համար թէ Պերլին-Հռոմի եւ թէ Փարիզ – Լոնտոն – Վարշաւայի հանդէպ:

Իտալական թերթ մը շոյելով Պուլկարիան, դիտել կուտայ թէ Թուրքիա

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՀԱ ԱՅՍՊԷՍ ԿԸ ԾԱՂԿԻՆ

Կիրակի օր «Րաֆֆի»ն նոր ուխտագնացութիւն մը սարքած էր դէպի Հ. Յ. Դ. Թանգարան:

Ի՛նչ ուրախութիւն, ի՛նչ մտերմութիւն:

— Դուք ալ հրամեցէք:

Եւ խումբին խառնուեր էին քանի մը տարեցներ ալ:

— Քալելով երթանք:

— Ինչո՞ւ չէ: Կէս ժամ չի տեւեր, կը կտրենք խօսելով, խնդալով, երգելով:

Եւ ուխտաւորները խումբերու կը բաժնուին, երկու – երկու, կամ չորսհինգ:

Երբ թանգարան հասանք, արդէն փեթակի մը վերածուած էր ընդունելութեան սենեակը:

— Ո՞ւր է տանտէրը:

— Թէյ իմ պատրաստում, կը ձայնէ Գերասիմը:

— Դեռ կանուխ է...

Սեղանին վրայ ուշադրութիւնս կը գրաւէ գեղեցիկ ծրար մը, եռագոյն երիզով մը կապուած:

— Ի՞նչ է այս, Մելինէ:

— Հայրիկիս գիրքերն են, մայրիկս պահած էր, նուէր բերինք թանգարանին համար:

«Հայրիկին գիրքերը, մայրիկը պահած էր»:

Գիտէ՞ք ինչ կը նշանակէ այս:

— Գոնիայի դաշտը ինկեր էինք իրբեւ ախոյեան: Հայրիկը շատ գիրքեր ունէր, մայրիկը գլուխը հազար քարի զարկաւ զանոնք փրկելու համար, ինչպէս իր երկու զաւակները: Անգամ մը կապոց մը շալկած առած կ'անցնի փողոցէն: Թուրքերը կը հարցաքննեն: «Ձերմակեղէններ են, լուալու կը տանիմ»: Եւ այսպէս կը փրկէ:

Ծրարը կը բաղկանար չորս հատոր է,— դասընթացք փիլիսոփայութեան (հայերէն), տպուած Վենետիկ, 1725ին թէ 50ին:

— Դեռ ուրիշներ ալ պիտի բերենք:

Ուխտաւորներուն թիւը արդէն հասած էր 40ի, երիտասարդներ եւ երիտասարդուհիներ:

— Ո՞վ է սեղանապետը:

Առաջարկներ,— Կարօ Սասունի, Գերասիմ, «*Յառաջ*»ի Վահէն:

— Ներողութիւն մի կրէք, մենք ընտրած ենք արդէն:

Եւ ներս կը մտնէ աշխոյժ րաֆֆիական մը, Վահէն:

Այդ պարտականութեան գաղտնիքներն ալ սորվեր են մեր տղաքը:

Շունչ առնել չի տար սեղանապետը: Ճառ, երգ, արտասանութիւն: Ինքն ալ կ'երգէ, պահէ պահ:

Ճառերուն առաջնութիւնը վերապահուած էր խումբին անդամներուն կամ տարեկիցներուն:

— Նուպար, Պետիկ, Սուրէն, Սօնա, Ռաֆայէլ, Յակոբ (ներողութիւն որ բոլորն ալ չեմ յիշեր):

Եւ ահա տրտունջ մը.

— Ես բողոք ունիմ, զիս խումբէն դուրս ձգեր են:

— Տարիքդ մեծ է, կրնաս ուրիշ տեղ արձանագրուիլ:

Երբ կարգը եկաւ տարեցներուն, իրիկուն եղած էր արդէն:

— «Կաքաւի՞կ»ը, Օր. Կնեազեան:

— «Յառաջ նահատակ», «Վէրքերով լի», «Մեր հայրենիք» ...

Կարծես թանգարանը դարձած էր տաճար մը, ուր «Եկեսցէ»ի արարողութիւն կը կատարուէր:

Ահա այսպէս կը ծաղկին մեր տղաքը, հաղորդուելով հայրենի սրբութեանց հետ:

ՎԱՀԷ

ԱՀՈՒՍԱՐՍԱՓԸ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն.—

Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութենէն վերջ, անտանելի դարձան Սանճաքի ծայրայեղ Թուրքերը: Ամէն օր գրեթէ ցոյց եւ խրախճանք: Թուրքիայէն շարունակ կը հասնին պատուիրակութիւններ, երեսփոխաններ, պաշտօնական անձնաւորութիւններ եւ պաշտօնեաներ:

Երեք. ժողովը գումարուեցաւ եւ ինքզինքը լուծուած յայտարարեց, Սանճաքը ընդունելով իբրեւ Անգարայի մէկ պարզ նահանգը:

Որոշումէն անմիջապէս վերջ վար առնուեցաւ Հաթայի դրօշը եւ տեղը պարզուեցաւ թրքականը: Այս ձեւակերպութեանց յաջորդեց ժողովրդական անդուսպ եւ մեծ ցոյց մը:

Ոչ – Թուրք տարրերը եւ մասնաւորապէս Հայերը Սանճաքի բոլոր շրջաններուն մէջ մատնուած են ահ ու սարսափի եւ չփոթած վիճակ մը ունին: Ով որ կարողութիւն ունի, առանց ժամանակ կորսնցնելու կը մեկնի, բայց անկարողները կը մնան, սպասելով անմիջական օգնութեան: Չէք կրնար երեւակայել հայկական շրջաններու եւ հայ բնակչութեան հոգեկան վիճակը: Կեանքը անտանելի դարձած է:

*** *Թուրք ծանօթ գրագէտ Երճիւմէնտ Էքրէմ Թալըս կը գրէ «Սօն Փոսթա»յի մէջ.*

— «Հաթայ, բարի եկար: Գիտէինք թէ իրարու պիտի միանայինք ուշ կանուխ: Թուրքին ամենամեծ մարդը քեզի ալ, մեզի ալ խոստացած էր ազատագրումդ: Քու մտածումդ էր որ լեցուց անոր կեանքին վերջին տարիները: Անոր հիւանդ շրթները քեզ զառանցեցին (սայըգլատը) մահուան անկողնին մէջ: Այս օրուան մեր խելայեղ հրճուանքին միակ ցաւը այն է որ, այսօր չենք տեսներ զայն: Հաթայ, բարի եկար: Քեզ պիտի սեղմենք մեր կուրծքին, քեզ մեզի շահեցնողը կը փառաբանենք: Բայց, ա՞խ, Աթաս (Աթաթիւրք) ալ ողջ ըլլալու էր»:

*** *Թուրքերէն «Թան» կը գրէ.—*

« Հաթայ գտնուող սահմանափակ թիւով Հայերէն ոմանք հեռացած են Թուրքիայէն (Սանճաք): Հաթայէն մեկնողներուն դրամները պիտի յանձնուին կեդրոնական դրամատան Իսքէնտէրունի մասնաճիւղին եւ պիտի անցնին «քլիրինկ»ի այն հաշուին զոր Ֆրանսա ունի կեդրոնական դրամատան մօտ»:

Նոյն թերթին տեղեկութեանց համաձայն, Իսմէթ Ինէօնիւ Սանճաք պիտի այցելէ յուլիս 22էն վերջ, երբ ֆրանսական զօրքը ամբողջովին հեռացած կ'ըլլայ:

Անգլ. զինուորական պատուիրակութիւնը Թուրքիոյ մէջ

Անգարայէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն (Յուլիս 5).—

Անգլիական զինուորական պատուիրակութիւնը, որ վերջին երեք շաբաթներուն կը զբաղի թրքական սպայակոյտին հետ միասին արեւելեան Միջերկրականի պաշտպանութեան հարցով, այսօր մեկնեցաւ՝ քննելու Տարտանէլի եւ Իզմիրի ամրութիւնները:

Այս առաքելութեան Իզմիր ժամանումը պիտի զուգադիպի այցելութեանը մարշախտ Չաքմաքի, որ քննական պտոյտ կը կատարէ մասնագէտ խորհրդականներու հետ միասին Թրակիոյ, Տարտանէլի եւ Եգէականի ամրութիւններուն մէջ: Մարաջախտը եւ անգլ. պատուիրակութեան պետ Լընտ միասին պիտի քննեն Եգէականի ամրութիւնները, որոնք կը գտնուին իտալական Տոտեքանեսի կղզիներու հանդիպակաց կողմը: Այս քննութեամբ պիտի վերջանայ պատուիրակութեան պաշտօնը:

ՀՐԱՇԱԳՈՐԾ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ)

(Բ. եւ վերջին մաս)

Անցումին զուգահեռ կան երկու ուրիշ— դարձեա՛լ եւ վերստի՛ն գօտեպնդիչ եւ մխիթարական— երեւոյթներ եւս:

Աճելով եւ բազմանալով՝ հայ ժողովուրդը ոչ թէ կը լքէ իր գոյութեան յարատեւումի խնկելի օճախը, հայ գիւղը՝ այլ ամրօրէն կը կապուի անոր:

Գիւղը հիմն է ազգի մը: Ախորո՛վ է, որ հայ շինականը հերկած է իր երկրին տիրակալած բռնակալներու գեբեզմանները: Պոկուիլ գիւղէն— ազգի մը համար համազօր է մահուան: Հոն, ուր ազգին բունը մաճով կապուած չէ հողին, հոն այդ հողը վտանգուած է արդէն իբրեւ հայրենիք, իսկ ժողովուրդը վտանգուած է իբրեւ ազգութիւն:

Հայ աւելին. գիւղէն պոկուելով՝ ժողովուրդ մը աննկատ կը բռնէ այլասերումի ճամբան եւ աննկատ կը վտանգէ անցումի իր հրաշագործ ուժը:

Այս ճշմարտութիւնը անվիճելի է մանաւանդ մեր ժողովուրդին նկատմամբ, որ հինէն ի վեր ծանօթ է իր մեծ ու անշիջելի սիրով դէպի հողը:

Վերջին վիճակագրութեան տուեալները կուգան վկայելու, որ բնաշխարհի հայ ժողովուրդի մէջ այս ըղձացումը աւելի քան կենդանի կը մնայ. 12 տարուան մէջ 400.309 հոգի յաւելում ունենալով՝ մենք ոչ թէ գիւղը լքած, այլ կապուած ենք անոր՝ Հայաստանի գիւղաբնակ ազգաբնակչութեան քանակը 714.192էն բարձրացնելով 915.183ի:

Պէտք չէ այս երեւոյթը բնական եւ ինքնին հասկնալի համարել, բնա՛ւ եւ երբեք. ինչպէս «Յուսաբեր»ի Յունիս 16ի թիւով գրած էինք, ամբողջ չորս երկիրներ, որոնց թիւին մէջ նաեւ բուն Ռուսիան— ՌՍՖՍՌ (հսկայ աշխարհ մը), 1926էն մինչեւ 1939, ո՛չ միայն յաւելում ունեցած չեն, ո՛չ միայն պահած չեն նախկին քանակը, այլ եւ իրենց գիւղաբնակ ժողովուրդի քանակին վրայ նուազում ունեցած են, — Կազախստանը՝ 20.1 առ հարիւր, (5,554,000էն իջնելով 4,440,000ի), Ուկրայնան՝ 16,5 առ հարիւր (23,669 հազարէն իջնելով 19,764,000ի), ՌՍՖՍՌը՝ 5,3 (76,662,000էն իջնելով 72,620 հազարի) եւ Թուրքմենիստանը՝ 2,7 առ հարիւր (861,000էն իջնելով 837 հազարի):

Յաւելում ունեցած են միայն եօթը հանրապետութիւններ,— Բելոռուսիա՝ 1,7 առ հարիւր, Վրաստան՝ 18,9 առ հարիւր (2,083,000էն բարձրանալով 2,475,000ի), Ազրպէյճան՝ 23,1 առ հարիւր (1,664,000էն բարձրանալով 2,045,000ի), ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ **28,1**առ հարիւր (714,192էն բարձրանալով 915,183ի), Տաճիկիստան՝ 33,1 առ հարիւր, Կըրկըզիստան՝ 35,2 առ հարիւր եւ Ուզբեկիստան՝ 36,1 առ հարիւր:

Աւելորդ է բացատրել, որ այս վերջին երեք հանրապետութեանց բարձր տոկոսները երեւակայական են, արդիւնք ըլլալով առաւելաբար ներգաղթի:

Անվիճելի է, որ բովանդակ Խ. Միութեան մէջ, գիւղաբնակ ժողովուրդի յաւելման տեսակէտով՝ ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՂԸ կը պատկանի ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ:

Պէտք չէ կարծել սակայն, որ հայ ժողովուրդը գիւղին կապուելով՝ քաղաքը կը լքէ: Ընդհա՛կ: Բնազդաբար զգալով, որ ազգի մը ամբողջական մարմինը առողջ է, երբ զուգահեռաբար թէ՛ գիւղերը կ'աճին եւ թէ քաղաքները կը շատնան ու կը մեծնան՝ ժողովուրդը իր աճեցումէն արդար բաժին հանած է թէ՛ մէկուն եւ թէ միւսին:

Ահա 11 հանրապետութեանց քաղաքաբնակ ազգաբնակչութեան յաւելումի բաղդատական տախտակը.

1. Ուզբեկիստան	42.8	առ հարիւր
2. Բելոռուսիա	61.9	
3. Ազրպէյճան	78.7	
4. Վրաստան	79.5	
5. Ուկրայնա	108.3	
6. ՌՍՖՍՌ	118.4	
7. ՀԱՅԱՍՏԱՆ	**119.3**	
8. Կըրկըզիստան	121.2	
9. Տաճիկիստան	137.6	
10. Թուրքմենիստան	204.0	
11. Կազակիստան	228.7	

Տախտակը ցոյց կուտայ, որ քաղաքաբնակ ազգաբնակչութեան յաւելումի տեսակէտով մեզմէ առաջ են չորս հանրապետութիւններ: Ասոնցմէ երեքին բացառիկ յաւելումին պատճառը որոշ է— Ներգաղթ. եթէ չըլլար այս վերջինը՝ տոկոսները զգալապէս պիտի իջնէին: Սակայն նոյնն է պարագան նաեւ Կազակիստանի նկատմամբ, որուն քաղաքաբնակ ազգաբնակչութիւնը 228.7 առ հարիւրի յաւելում ունեցած է՝ 519.000էն բարձրանալով 1.706.000ի: Այս բացառիկ յաւելումը արդիւնք է այն բացառիկ ճիգին, որ Խ. Միութիւնը գործադրած է այս հանրապետութեան վրայ— անշուշտ բովանդակ Միութեան շահերը նկատի առնելով— անոր քաղաքաբնակ ժողովուրդը աւելցնելով: Բաւական է հոս յիշատակել, որ 1926էն ասդին ամբողջ Միութեան մէջ հիմնադրած չորս նոր ու մեծ քաղաքներէն մէկը՝ Կարանգադա՝ շուրջ 166.000 ազգաբնակչութեամբ՝ կը գտնուի այս հանրապետութեան մէջ: Խ. Միութիւնը նման զոհողութիւն կատարած չէ մեր երկրին համար: Երկրորդ պատճառն այն է, որ Կազակիստանի գիւղերը գըրեթէ դատարկուած են եւ ժողովուրդը տեղափոխուած է քաղաքները, քիչ վերը տեսանք, որ այս հանրապետութիւնը 1926էն ասդին իր գիւղաբնակ ազգաբնակչութեան վրայ 20.1 առ հարիւր նուազում ունեցած է, երեւոյթ մը, որ խորթ է Հայաստանի:

Ուրեմն, եթէ մոռնալու չըլլանք չորս հանրապետութեանց յաւելումի այս անբնական եւ վտառողջ պատճառները, պիտի տեսնենք նա՛եւ քաղաքաբնակ ազգաբնակչութեան բնական յաւելումի տեսակէտով ԱՌԱՋՆՈՒԹԻՒՆԸ բովանդակ Խորհրդային Միութեան մէջ դարձեա՛լ կը պատկանի ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ:

Այս տեսակէտով ուշադրաւ է նաեւ այն երեւոյթը, որ անդրկովկասեան եւ տաղստանեան քաղաքներու մէջ ունեցած է ԵՐԵՒԱՆԸ, բոլորի մէջ ԱՌԱՋՆՈՒԹԻՒՆԸ շահելով եւ իր յաւելումի տոկոսը բարձրացնելով **209.6**ի: Միւս ուրախալի երեւոյթը այն է, որ Հայաստան, 1926ին ունենալով 7 քաղաքներ, այսօր ունի 18 քաղաքներ:

Ամփոփելով մեր խօսքը, կը տեսնենք, որ մեր «փոքրիկ ածու»ն, ուրակումովը Իմաստուն Տերունիին, անգամ այսօր, անօրինակ բռնակալութեան մը ծանր լուծին տակ, դարձեա՛լ «արուեստի գործեր» կը կատարէ լռութեան մէջ:

Ամէնէն փոքրն ըլլալով իր տարածութեամբ՝ ամէնէն քաջն է իր ստեղծագործ աշխատանքով:

Բովանդակ Խ. Միութեան մէջ, աւելի քան հարիւր ազգերու եւ ժողովուրդներու հետ խաղաղ մրցումի բռնուելով, ՀԱՅԱՍՏԱՆ շահած է ԱՌԱՋՆՈՒԹԻՒՆԸ,—

1. ԲԱՑԱՐՁԱԿ ՅԱՒԵԼՈՒՄՈՎ.
2. ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՃԵՑՈՒՄՈՎ.
3. ԳԻՒՂԱԲՆԱԿ ԱԶԳԱԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ՅԱՒԵԼՈՒՄՈՎ.
4. ՔԱՂԱՔԱԲՆԱԿ ԱԶԳԱԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ՅԱՒԵԼՈՒՄՈՎ:

Ի՛նչ աւելի մեծ աւետիս բովանդակ Սփիւռքի հայրենակարօտ հայութեան:

Եւ ի՛նչ աւելի մեծ ապացոյց հոգեկան այն հզօր կարողութեան, որ ունի հազարամեակներ իր ոտքերուն տակ փռած այս հին ու հրաշագործ ժողովուրդը:

Նկարագրելով Տարօնի քաջարի ժողովուրդի ջարդը— հայկական եղեռնի ամէնէն ցնցող դրուագներէն մէկը — Վ. Փափազեան (Կոմս), տեղ մը իր յուշերուն մէջ, ուր կը խօսի Մշոյ դաշտէն դէպի Քանի սարալանջը բարձրացած բուռ մը ժողովուրդի օրհասական դալարումներու մասին (1915ի ամրան ամիսներուն), կը գրէ, («Վէմ», 1936, ԺԵ., էջ 48).

— «Մուհաճիրներու անարեկ փախուստէն քանի մը օր վերջ, նոյն լեռնաշղթաներէն երեւցան նոր փոշիի ամպեր, դէպի դաշտ կ'իջնէր մեծ խումբ մը ձիաւորներու: Անոնց ըղձագուշաւոր եւ հովահարի ձեւով փռուած դանդաղ յառաջացումէն եւ հագուստի ընդհանուր երեւոյթէն գատելով, հաստատած էինք որ ռուսական հետախոյզ խումբ մըն է ատիկա: Եկան հասան մինչեւ Մկրագոմ, մըտան աւեր այդ գիւղը եւ մօտ կէս ժամէն դարձեալ նոյն ճամբով վերադարձան, անհետանալով լեռներու մէջ, փշրելով մեր բոլոր յոյսերն ու սպասելիքները: Խորտակուած հոգիով՝ հաշտուեցանք այլեւս անխուսափելի մահուան հետ: Այնուհետեւ անտարբեր ու անզգայ ուրուականներու պէս ցըրեկները կ'իյնայինք պուրակներու թուփերուն մէջ, գիշերները դուրս կ'ելլայինք ուտելիք փնտռելու, տեղ փոխելու կամ մեր ժողովուրդի բեկորներուն հանդիպելու: Գիշեր մը երբ այսպէս ձորէ մը կը բարձրանայինք, պուրակի մը խորէն ելեղեցական մեղեդիի մը նմանող կերկերուն ձայն մը լսեցինք: Ցուշիկ մը յառաջացանք եւ հեռուն, խոշոր ժայռի մը ստուերին մէջ; երեւցաւ խարոյկը, որուն քով մարդոց սեւ ստուերներ կ'երեւնային: Մօտեցանք. կիսամերկ, ցնցոտիներուն մէջ պլլուած մարդոց եւ կանանց խումբ մըն էր, որ կիսաբոլորակ կազմած՝ շրջանակի մէջ էին առած կիսամերկ պատանի մը եւ դեռատի աղջիկ մը, իսկ անոնց դիմաց՝ կարծես կրակով ներկուած՝ երկար մօրուքը հովին՝ ծերունի քահանան էր կանգնած գիրք մը կուրծքին, գըլուխը սպառնական եւ պաղատագին դէպի սեւ երկինք՝ աղիողորմ մեղեդի մը կ'երգէր— պսակ էր որ կը կատարուէր···

«Կը նայէի ապշած եւ սարսափահար, խելագա՞ր էին անոնք, թէ մահը արհամարհող կամ անոր գոյութեան մասին գիտակցութիւնը կորսնցուցած մարդիկ. անոնք կ'ուզէին որ չմարի հայի կեանք – օճախը ···»:

Ահա այսպէ՛ս է որ ճշմարիտ հայրենասէրները այս ժողովուրդը պահեցին, ջարդերու մէջ իսկ պսակներ կատարելով, որպէսզի «չմարի Հայի կեանք–օճախը»···

Ու ճիշդ այդպէ՛ս է որ նաեւ բնաշխարհի հայ ժողովուրդը այսօր նորանոր հարիւր հազարներ կը կուտակէ իր քանակին վրայ···

(ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի)

«ՄՈՒՍԼԻՆ»Ի ՏՕՆԸ

Թարար՝ Ռոնի եւ Լուառի հովիտներուն հաղորդակից գիւղաքաղաք մըն է, Լիոնէն 44 քիլոմեթր հեռու եւ շրջապատուած կանաչազեղ անտառներով, հարուստ՝ մասնաւորաբար մայրիի ծառերով: Իր արդի բնակչութեան թիւը կը հասնի 11—12,000ի: Այս քաղաքը Հռովմայեցիներու օրով կը կոչուէր «Castellum in Taratro», որմէ մնացած է իր անունը՝ Tarare: Գլխաւոր արտադրութիւնները եղած են կանեփը, ուրկէ կտաւ կը գործուէր, եւ այծի կաշի. այս վերջինին արտածութիւնը դադրեցաւ 18րդ դարու վերջերը:

1756ին Ժօրժ – Անթուան Սիմօնէ, Թարարցի մեծահարուստի մը զաւակը՝ ծագրիչ ու գործարանատէր Լիոնի մէջ, իր ծննդավայրը կը վերադառնայ, հոն կազմակերպելու համար բամպակէն մուսլին պատրաստելու գործը՝ նման հնդկական արտադրութիւններուն: Զանազան արգելքներու բախելով, Սիմօնէի ձեռնարկը կը ձախողի: Երեսուն տարի վերջը, 1786ին՝ իր եղբօրորդին Գլոտ Մարի Անթուան, որ Թարարի մէջ կարեւոր պաշտօններ վարած է, քաղաքագլուխ, Առեւտրական Սենեակի նախագահ, եւն., կը յաջողի իր հօրեղբօր ծրագիրը գլուխ հանել: Այդ թըւականէն սկսեալ Թարար կը հանդիսանայ մուսլինի եւ զանազան մետաքսեղէններու կեդրոն քաղաք մը. իր արտադրութիւնները 1855ին եւ 1867ին կը դնահատուին Փարիզի Միջազգային Ցուցահանդէսներէն. ուրկէ քաջալերուած յետագային կը հիմնըւին ճարտարարուեստի բազմազան գործարաններ: Այսօր կարելի է քանի մը տասնեակներով մետաքսեղէնի գործարաններ հաշուել Թարարի մէջ:

«Մուսլին» պատրաստելու այս տօնախմբութիւնն է ահա որ կը տօնեն Թարարի եւ շրջականներու ժողովուրդը ու մանաւանդ գործարանատէրերը՝ տասը տարին անգամ մը, յաւերժացնելու համար յիշատակը այն մարդուն՝ Ժօրժ – Անթուան Սիմօնէի, որուն արձանը կը կանգնի Place de Naveի հրապարակին վրայ, քաղաքապետական Թատրոնին առջեւ: Անիկա մէկ ձեռքով բռնած է նախնական հէնքը, միւսով կկոցը. պատուանդանին վրայ կայ հետեւեալ արձանագրութիւնը.— «Այս գործիքը ձեր ձեռքերուն մէջ՝ ձեր հարստութեան աղբիւրը պիտի ըլլայ»:

Ու հիմա կերպարանափոխուած ու պճնազարդուած է Թարար: Երեք օր ուրախութիւն, պար, լուսավառութիւն, նուագածութիւն եւ հեծանիւի մրցումներ: Մարդկային ալիք մը արուարձաններէն դէպի Թարար խուժած է: Քաղաքապետութիւնն ու գործարանատէրերը ուզած են իրար գերազանցել, մուսլինի եւ տեղական մետաքսեայ գունաւոր շղարշներու նուրբ ցուցադրութիւններով: Քաղաքին բոլոր փողոցներուն մէջ կամարաձեւ բազմաթիւ մուսլիններ, րոտիաներ, թաֆթաներ եւ գունաւոր շղարշներ. տուներու եւ վաճառատուներու պատուհաններէն կը կախուին գեղագոյն սնդուսներ եւ մուսլիններ, մեծ ճաշակով դասաւորուած: Գլխաւոր փողոցներու երկու կողմերը մայրիի խոշոր ճիւղեր տընկած են, որոնք բնական ծառի տպաւորանքը կուտան եւ անոնց վրայ դարձեալ մուսլինէ շինուած գունաւոր ծաղիկներ, ու դրօշնե՛ր, անհամար դրօշնե՛ր. կարծէք Թարարի շէնքերը դրօշէ եւ շղարշէ շինուած ըլլային:

Սնդուսներու եւ դրօշներու այս ծաղկաստանին մէջ աչքի կը զարնէ պատուհանէ մը ծածանող տարաշխարհիկ ծաղիկ մը.— Հայկական եռագոյնը. տեսէք, որքան գեղեցիկ են իր գոյները եւ ինչպէս փառ փառ կը փայլին: Ան իբրեւ վայրի ծաղիկ՝ եզակի կը մնայ այլեւս սովորական դարձած գոյներու այն բազմութեան մէջ եւ որքան հպարտ կը վէտվէտի···

Թարարի քաղաքապետութիւնը ուզած էր այս առթիւ բացումը կատարել նորակառոյց նամակատան, որ տեղի ունեցաւ Կիրակի առտու, նախագահութեամբ նախարար Պ. Ժիւլ Ժիւլիէնի եւ Լիոնի նահանգապետին: Կէս օրէ վերջ սկսաւ Թափօրը, մասնակցութեամբ տեղական եւ գիւղաներէն եկած նուագածուներու, թիւով 1200 հոգի. անոնց ետեւէն կարգով կուգային դպրոցական փոքրիկներ՝ 400 հոգի, մանչ եւ աղջիկ բոլորն ալ հագած Թարարի մէջ գործուած նուրբ հագուստներ, մուսլին, ռոտիա, թաֆթա: Ահա Թիթեռնիկները, հրեշտակները, Ճափոնցինները, սեւամորթները, պարուհիները, աշուղները, փոէճոններն ու զինուորները, մարքիզները եւն.: Կ'անցնին համաչափ քայլերով, քաղաքին շրջանն ընելով այսպէս, եւ խռնուած ժողովուրդը կը դիտէ հիացումով ու ծափահարութիւններով:

ՀՈՍ ԱԼ ՑԻՐՈՒՑԱՆ ՀԱՅԵՐ

Այս քաղաքին մէջ ունինք 25 — 30 տուն Հայութիւն, 100 —110 հոգի: Համբրաշէն ու Հայրենասէր բոլորն ալ, մեծ մասով տաճկախօս ընտանիքներ, որոնց զաւակները սակայն Հայերէն կը խօսին: Դժբախտաբար որ եւ է կազմակերպութիւն չունին. այդ պատճառով ալ Հայկական հանդէսներու եւ բանախօսութիւններու կարօտը կը քաշեն: Մինչեւ հիմա բնաւ հանրային գործիչ չէ գացած հոն, քանի մը հոգի իրարու մօտ բերելու եւ ո եւ է մարմին մը կազմելու համար: Ինծ կը թուի թէ Կապոյտ Խաչը կրնայ գոնէ կիներուն մէջ շարժում մը ստեղծել, Հայերէնի դասընթացք մը հաստատելու համար փոքրիկներուն, որոնք պատահականութեան ձգուած են: Քանի մը տարի առաջ ուզած են նոյն իսկ Լիոնէն մէկը կանչել, շաբաթական մէկ երկու ժամ Հայերէն դաս տալու համար, բայց նիւթական դժուարութիւններու բախելով, ձեռնարկը ձախողած է:

Գնահատելի գործ է կատարած ու տակաւին կը կատարէ եռանդուն կին մը՝ տիկին Տիգրանուհի, որ հակառակ տնային ու գործարանային աշխատանքներուն, կարգ մը ծնողներու փափաքին զոհացում կուտայ, անոնց փոքրիկներուն հայերէն կարդալ-գրել սորվեցնելով: Տեսայ իր սանէրէն երկու աղջնակներ, որոնք անսխալ կը կարդային եւ Արշակ Չոպանեանի պատմութիւնը կը սորվէին:

Բոլորն ալ ռամ հասարակ, այր թէ կին՝ կ'աշխատին մետաքսի եւ թաւիշի գործարաններուն մէջ, սակայն մասնակի անգործութեան կ'ենթարկուին յաճախ: Քանի մը երիտասարդներ զինուոր գացած են: Արհեստաւորներու սեղմումները չունին, քանի որ ամէնքն ալ բանուոր են: Գլխաւոր պողոտաներէն մէկուն վրայ կայ Հայու մը դեղարանը, որուն ապակեփեղկին վրայ գրուած է Գուզեան մականունը: Ինծի ըսին թէ Հայերէն չի գիտեր, փոքր տարիքէն Ֆրանսա եկած ըլլալով, բայց Հայութիւնը պահած է:

Կ'արժէ հետաքրքրուիլ այս փոքր գաղութով, լքուած բայց դեռ առողջ:

ԱՆԾԻՐԴ

Ի ՊԷՏՍ ՁԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Շրջանաւարտներուն համար այս երրորդ եւ վերջին Նախորդ ուղղութեան վրայ հի- նուած վերլուծումի նոր նմոյշ մը, թ ի պէտս անոնց եւ թէ մնացողներուն,

փառք քեզի, որ երկինքն ես: — Քանի՞ նախադասութիւն կայ այ հատուածին մէջ: — Մուշէ կ'ըսէ. Մէկ: — Բայց ոչ, այլ երկու: Առաջինը՝ փառք քեզի, առանց բայի բա ցականչական բայլոր, ինչպէս բացա տրեցինք: Փառք (ըլլայ, տրուի, կը վայլէ, բայերէն մին լռելեայն), ո րով փառք կ'ըլլայ ենթակայ, իս քեզի կ'ըլլայ (որո՞ւ հարցումին կը պատասխանէ) տրական հոլով՝ նու թեան խնդիր: Օր մը, պատահումով թերեւս տեսնէք կամ իմանաք «վեր ջահոլով» տրական: Երբ տրական պարզ է, այսինքն՝ առանց նախդիր կամ նախադրութեան, կը կոչուի «վերջահոլով», իսկ նախդիրովը կը վերլուծուէր «նախդիրով տրական»: Օրինակով աւելի լաւ կը հասկցուի — Փառք կը վայլէ — որո՞ւ — քեզ (վերջահոլով տրական) : Պարտէզի մէջ տեսայ — ո՞ւր տեսայ — պարտէ զին մէջ (մէջ նախդիրով կամ նախա դրութեամբ խնդիր), տրական ըսել պէտք չկայ այդ պարագային:

Առնենք երկրորդ նախադասութիւ նը — որ երկինքն ես: «Որ» յարաբե րական դերանուն, կը յարաբերէ նա խընթաց «քեզի» տրականը, եւ կ'ըլ լայ ենթակայ «ես» բային: Ցետոյ կը հարցնենք.— Ո՞ւր ես — երկինքը: Նախորդով մը ըսինք արդէն թէ նո գրականին մէջ յաճախ ուղղ. հայց եւ տրական հոլովները մէկ ձեւով կը նան գործածուիլ, ինչպէս ահա հոս «երկինք», փոխանակ «երկինքի մէջ ըլլալու: Արդէն հարցումը ցոյց կու տայ թէ երկինք ուղղ. չէ, որովհետեւ «ո՞վ» կամ «ի՞նչ բան» հարցում չէս կրնար ընել, որ տէր բայի ըլլա ուղղ. այլ կը հարցնես— ո՞ւր: Եւ այ տեղական հարցումին պատասխանող բառը՝ կամ չարժում ցուցնող հայց բնութեան խնդիր կ'ըլլայ, կամ դադարում ցուցնող տրական բնութեան խնդիր: Այսպէս՝ հոս երկինքը դա-

---

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Դրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Ապա երբ իւր սուրն Աշոտ բռնակալի վրայ դարձուց, սա կեղծաւորաբար հաշտուեց նրա հետ, Արքայեղբայրը, սակայն, չմօտեցաւ Թագաւորին, ոչ էլ հաշտուելու փորձ արաւ, որովհետեւ իւր գժտութեան պատճառը բոլորովին տարբեր էր Գուրգէն Ափխազի եւ Աշոտ բռնակալի ունեցած պատճառներից. նա անգործ նստել էր Երազգաւորսում եւ այլեւս ոչնչի չէր խառնւում: Նա, մինչեւ անգամ, մերժեց Մարզպետունու խնդիրը, երբ վերջինըս մի քանի ամիս առաջ եկաւ խնդրելու իրան՝ միանալ, դաշնակցել ցանկացող իշխանների հետ:

Եւ այժմ, երբ նա նորէն մտաւ Երազգաւորս՝ Արասին իւր եղբօր հետ հաշտեցնելու դիտաւորութեամբ, մըտածում էր թէ՝ անկարող պիտի լինի դարձեալ համոզել: Միակ վստահութիւնը ներշնչում էին իրան իւր վերջին յաղթութիւնները: Դրանք իրաւունք էին տալիս նրան աւելի ազատ խօսելու եւ այդ իշխանապետներից պահանջներ անելու: Այդ վստահութեամբ նա դիմեց կաթողիկոսին եւ այդ վստահութեամբ էլ մտաւ Երազգաւորս: Բայց այս անգամ երբ նա ներկայացաւ Արասին՝ բոլորովին կերպարանափոխ գտաւ նրան: Նա ոչ միայն ընդունեց իշխանի առաջարկութիւնը՝ Թագաւորի հետ հաշտուելու, այլեւ յայտնեց թէ՝ պատրաստ է իւր զօրքերը նրա հրամանատարութեան յանձնելու:

— Քո կատարած գործերն ամաչեցրին ինձ, ասաց նա իշխանին անկեղծօրէն.— երբ ես իմացայ թէ՝ դու Ուրծաձորում յարձակուել ես Բէշիրի վրայ [illegible] նոյն յարձակումը կրկնել ես Գեղայ ամրոցի մօտ եւ երկու անգամ էլ յաղթութիւն տարել, այն օրից արդէն ուխտեցի միանալ քեզ հետ: Այստեղ, Երազգաւորսում ես ունեմ բարեկարգ բանակ, առաջնորդիր նրան, ուր որ ցանկալի է քեզ: Իսկ Թագաւորին ես կըպարզեմ իմ աջը անկեղծ հաշտութեամբ եւ կ'ընդունեմ նրան այստեղ արժանավայել փառքով: Հարցն այն է թէ՝ կ'ելնէ՞ նա Սեւանից թէ ոչ, աւելացրեց Արքայեղբայրը:

— Եթէ նա իմանայ թէ՝ դու հաշտութեան ձեռք ես պարզում իրան, նա ուրախութեամբ իւր աթոռանիստը կը դառնայ:

— Այո՛, ես հաշտւում եմ նրա հետ, ներում եմ նրա իւր թուլութիւնները, որոնք ներելի չէին իբրեւ Թագաւորի··· Այո՛, ներում եմ. բայց վախենում եմ թէ նա յամառի իւր որոշման մէջ, չվերադառնայ Երազգաւորս: Իսկ ես սրտանց կամենում եմ տեսնել նըրան նորէն իւր աթոռի վրայ··· իսկ Թագուհին շատ վիշտեր է կրել, պէտք է նրան սփոփել···:

Մարզպետունին զարմացաւ՝ տեսնելով Արասի խօսքերի մէջ այսքան մեղմութիւն ու գորով: Ի՞նչ էր պատահել արդեօք. միթէ՞ զղջացել էր նա եղբօր դէմ ունեցած գժտութեան համար. թէ՞ անհերոջ հետ գործած դաւաճանութեան յիշատակը տանջում էր նրա խիղճը:

— Ես կ'երթամ Թագաւորի մօտ, կը խնդրեմ նրան իմ եւ քո կողմից, ասաց Մարզպետունին.— յոյս ունեմ թէ նա կը յարգէ մեր խնդիրը:

— Ես նոյնպէս կ'ընկերանամ քեզ, ասաց Աբասը:

— Դո՞ւ, Մեծափառ Տէր, հարցրեց Մարզպետունին բոլորովին զարմացած:

— Այո՛, ես. միթէ՞ տարօրինակ է թւում քեզ իմ ցանկութիւնը:

— Ոչ թէ տարօրինակ, այլ ընդհակառակը, շատ բնական ··· Միայն թէ չգիտեմ ինչո՞ւ յանկարծ այսպէս···

— Ի՞նչ:

— Փափկացաւ քո սիրտը, որին ես այնքան անողոք էի գտնում միշտ:

— Իշխա՛ն, հարազատ եղբօրը դըժուար է մոռանալ:

— Իսկ ես աւելին կ'ասեմ. անկարելի է մոռանալ···:

— Այո՛, Թագաւորն ինձ ինքնագիր նամակ է գրել··· ընդհատեց Աբասը՝ աչքերը տխրութեամբ գետին յառելով:

— Նամա՞կ, հարցրեց իշխանը զարմանալով:

— Այո՛, տխուր նամակ. մեծ ցաւ պատճառեց նա ինձ իւր այդ գրութեամբ:

— Ի՞նչ է գրել. ինչո՞ւ է ցաւ պատճառել, հետաքրքրութեամբ հարցրեց իշխան Մարզպետունին:

— Նա հիւանդ է:

— Հիւա՞նդ. ինչո՞ւ:

— Ջէ՞ որ Բէշիրի հետ ունեցած կռւում վիրաւորուած է եղել:

— Միթէ՞. այդ ես չգիտէի, յարեց իշխանը վախենալով:

— Այո՛, վիրաւորուել է թունաւոր նետով. վիրաբոյժը, ասում են, յուսահատուած է արդէն:

— Օ՛, այդ մի դժբաղդութիւն է, բացականչեց իշխանը.անկարելի է ուրեմն նրան թողնել Սեւանում, շտապենք բերել այստեղ:

— Վաղը եւեթ կարող ենք ճանապարհուել:

— Իսկ Թագաւորի նամակը չէի՞ր հաճիլ տալ ինձ կարդալու, ակնածութեամբ հարցրեց իշխանը:

— Դու արքայական տան հաւատարիմն ես, ի՞նչ պիտի ունենանք մենք քեզանից ծածուկ, պատասխանեց Աբասը վստահօրէն. ահա՛ նամակը կարդա՛:

Այս ասելով նա մօտեցաւ պահարանին եւ հանելով այնտեղից Արքայի գրութիւնը, տուաւ իշխանին կարդալու:

Նամակը հետեւեալն էր.

— «Հայոց Աշոտ ապարազդ Թագաւորից իւր սիրեցեալ եղբօր Աբաս Արքայորդուն՝

Ողջոյն:

«Նախախնամութեան աջը, սիրեցեալ եղբայր, ծանրացաւ արդէն ինձ վրայ: Իմ գործած յանցանքների համար՝ Նա պատժեց ինձ չարաչար: Ես տեսայ իմ երկրի աւերումը, տեսայ սիրելեացս երեսդարձութիւնը, տեսայ իմ Թագի նսեմանալը:

«Արժանի՞ էի ես այդ ամէնին, թէ ոչ, չգիտեմ. միայն գիտեմ որ Նախախնամութիւնն անարդար ոչինչ չէ տնօրինում: Պիտի խոնարհիմ ուրեմն Նրա սուրբ կամքի առաջ եւ օրհնեմ Նրա անունը գոնէ այն մխիթարութեան համար, որ Նա տուաւ ինձ իմ տանջանքների մէջ:

(Շար.)

դարում կը ցուցնէ, քանի որ տեղ մը գտնուիլ, անշարժ մնալ կը նշանակէ: Բայց երբ ըսէինք — երկինք կը նայիմ.— հոս երկինքը շարժում կը ցուցնէ եւ կ'ըլլայ հայց. հոլով բնութեան խնդիր: Հասկցա՞ք, տղաք: Ձեր լռութիւնը հաւանութիւն կը նկատեմ, որովհետեւ իմ եւ ձեր միջեւ «Ցառաջ»ի միջնորմը բաւական Թանձր է, ձեր կենդանի «այո»ն չլսելու չափ: — Տակաւին բազում մանրամասնութիւններ կրնայինք տալ ի մասին քերականական վերլուծումին, բայց կը վերապահենք նոր բարձրագոյնին, որովհետեւ ձեր ժամը հնչեց, յամել յապաղել կարելի չէ այլեւս: Վանդակը կը բացուի...Թի՛ռ խաղաղութեամբ:

×

Հրաժեշտի ողջոյնի ձեւով, դարձեալ ոտքի վրայ նոր ծանօթութիւն մը կամ, աւելի, նոր կարեւոր յանձնարարութիւն մը: Նոր սերունդին ներկայացուցիչներէն գրողներ սխալներ կը գործեն դիցաբանականանուններու հայեցի տառադարձութեան կամ թարգմանութեան առիթով: Կա՞յ արդեօք տակաւին ձեր մէջ ո եւ է միամիտ, որ կարեւորութիւն չտայ այս անհրաժեշտ ծանօթութեան, եւ առջեւը գտնուած ֆրանսական բնագրին հին յատուկ կամ դիցաբանական անունները տայ կլլեցնէ տղեկներուն, ինչ կերպով որ կը հնչուին անոնք իրրեւ Ֆրանսերէն: Կրկնութիւնը իսկ անպատշաճ կը տեսնեմ, թէ այդ տըրամադրութիւնը պատուաբեր չէ ո եւ է գրողի համար, որ պատմական հզօր ու առողջ մշակոյթ ունեցող ցեղի մը կը պատկանի: Ցաւալի է որ մեր Մշակոյթին համար հոգի տուող գրագէտներ յաճախ կը թերանան այս մասին: Բայց ձգենք քննադատութիւնը եւ գանք իրականութեան:

Ինչպէս Արամազդ կ'ըսես (անշուշտ) Jupiterին, պէտք է Հերա ըսես Junonին: Ինչպէս Արէս կ'ըսես (անշուշտ) Marsին, պէտք է Հեփեստոս ըսես Vulcainին: Ինչպէս Աստղիկ կամ Աֆրոդիտէ կ'ըսես (անշուշտ) Aphroditeին կամ Vénusին, պէտք է Աթենաս ըսես Athénéeին: Ձես ըսեր (անշուշտ) Փլիւթօն, այլ Պղուտոն, ոչ Նէփթիւն՝ այլ Պոսիդոն: Ինչո՞ւ կ'ըսես յանդէտս կամ տղիտաբար Էսքիւլապ, փոխանակ Ասկղեպիոսի:— Ձենք երկարեր ցանկը. նկատի առնենք մեր սահմանը եւ չափը:

Մեղք չէ երբ չգիտնաք պատմական այն հին շրջաններուն պատկանող յատուկ կամ դիցաբանական անուններուն, վայրերուն հայեցի տառադարձեալը կամ Թարգմանելին, մեղքը այն էոր, առանց քաշուելու հայ լեզուն եւ գրականութիւնը կը խանգարէք այլալեզու եւ չփոթ նորաբանութիւններով: Անակնկալի մը առջեւ երբ կը գտնուիք յանկարծ, մի աճապարէք տալ մեր լեզուով ինչ որ կը տեսնէք կամ ունիք ձեր մօտ օտարերէն: Պէտք է գիտնաք որ Ֆրանսերէնը կամ Ֆրանսացին իր հասակին, իր ճաշակին, իւրացնելու իր ծայրայեղ խառնուածքին համեմատ այն ակնարկուած հին անուններուն վրայ ֆրանսաբանութիւն ըրած է: Բայց ինչո՞ւ չես խորհիր որ քու Մշակոյթդ անկէց դարեր առաջ առած, գրած, պահպանած է այն անունները, ինչ կերպով որ կը հնչուէին անոնք՝ իրենց տէրերուն, հնարիչներուն կողմէ: Տակաւին ի՞նչ փաստ կ'ուզէք: Երբ Խօրենացին եղծես Եւրիպիդէսը եւ Եսքիլէսը էշիլ, եւ Հոմերոսը Օմէռ, եւ Թուկիդիդէսը Թիւսիտիտ, այլովքն հանդերձ, կը կարծես... ճոխացնե՞լ հայկական մշակոյթը: Անցողակի կրկնեմ որ անդլ. եւ գերմ. գրականութեան մէջ իրերը կ'երթան մեր ուղղութեամբ, որ ճշմարիտ ընթացքն է:

Այս մասին աւելի երկար պիտի կարենանք խօսիլ հետզհետէ մնացողներուն եւ նորերուն հետ, դուք նայեցէք որ հետաքրքրուիք միշտ եւ, ուր ալ գտնուիք, այս դասերուն հետեւիք:

Գիրը կ'անցնի, ոգին կ'ապրի, եւ պէտք է իրրեւ Հայ ապրի, ո՛ր բանտին մէջ ալ ըլլաք:

ՏԱՐԱԶ

Պարի վայելք մը

Սլացիկ հասակ մը, երկար դէմքի մը վրայ յամոյրի երազկոտ աչքեր, առլցուն անհուն մելամաղձոտութեամբ, ահա պարի քրմուհին, — Լէյլա Պետրխանը:

Դեռ չատ կանուխէն ծանօթ էի իր նախահայրերու տարած ազատութեան պայքարներուն, աչուղական երկարապատում տաղերէն, զոր կ'երգէին այնքան խանդավառութեամբ մեր վանեցի հայրենակիցները: Հիմա, ահա իրենց այս չառաւիղն է, որ Եւրոպայի արուեստի տաճարներուն մէջ կը ցուցադրէ իր ցեղային չնորհները:

Զորս տարի առաջ տեսած էի Լէյլան, «Սիփան – Կոմիտաս» երգչախումբի ընկերակցութեամբ, կարգ մը պարերու մէջ: Այն օրէն ի վեր զգալապէս կատարելագործուած է: Մօր կողմէ Եւրոպացի, քիւրտ պարուհին տեսակ մը խառնուրդն է Արեւելքի եւ Արեւմուտքի արուեստներուն: Զափազանց տաք, բայց միանգամայն նուրբ եւ չնորհալի: Արեւելեան պարերուն մէջ, ան կը զգուշանայ պորտի անճոռնի խաղերէն, միշտ կը պահէ իր արուեստի բարձրութիւնը: Տարօրինակ ընդունակութիւն մը ունի չափի եւ կշիռի: Իր արուեստը համադրութիւնն իսկ է գոյնի, չնորհի եւ գիծերու ներդաշնակութեան: Ճկուն, վայելուչ, յարափոփոխ: Իւրաքանչիւր պարի մէջ կը կերպարանափոխուի մարմնով, հանդերձով եւ դէմքի արտայայտութեամբ:

Լէյլան այս անգամ զանց ըրած էր Մեմփիսեան քրմուհիի պարը, ինչպէս նաեւ օձապարը որ գլուխ գործոց մըն է մարմնի ճկունութեան: Հայկական երգչախումբը կը բացակայէր, բայց նուագախումբին հետ էր մեր ընկեր Բենօն: Ծալ ի ծալ վարագոյրին վրայ, քիւրտ պարուհիին իւրաքանչիւր շարժուձեւը կ'արտացոլար տեսիլքի մը պէս, լոյսի երփնագան խաղերով:

Ցայտագիրը կը պարունակէր մենապարեր, իսկ մերթ խմբական պարեր ալ, որոնց կը միանար յետագային Լէյլան: Դեղին քօղ մը վրան ձըգած, ան առաջին անգամ կը կաքաւէ «Արաբական պար»ը, ցայգաթիթեռի մը կշռոյթով, առանց պոռոտ ցայտումներու:

«Հիէրօկլիֆ»ը՝ թէեւ եգիպտական հին պար մը, բայց աւելի ճոխ ցուցադրութիւն մըն է ողիմպիական մարզիկներու մարմնախաղերուն, պիրկ, առոյգ եւ կչռութաւոր:

Երկու կարգի վրայ շարուած՝ ահա կ'երեւին սպիտակազգեստ եղերամայրերը, Թմբուկի յամր հարուածներու տակ փոխն ի փոխ կը յառաջանան, ծունկի կ'իյնան, գլուխները իրենց ափերուն մէջ, ցաւագին չարժուձեւերով եւ արտայայտութիւններով: Ցետոյ կուգայ ինքը՝ մեռեալը, մահուան մենապարը կը դառնայ, պահ մը կը գալարուի եւ կ'իյնայ գետին: Եղերամայրերը դարձեալ կ'երեւին, նոյն կշռոյթով եւ չարժուձեւերով, զայն կը վերցնեն եւ կը տանին յամրօրէն:

«Հարսանեկան երգը», զոր կը պարէ վարդագոյն քօղով, ոստոստուն եւ նազելաճեմ կաքաւ մըն է, քիչ մը արեւելեան, այլ մանաւանդ անտալուզեան մեղմեխ ծեքծեքումներով:

Գծաւոր պատմուճանով մը, գլխուն ալ պզտիկ «քեֆիէ» մը, այս անգամ Լէյլան կ'երեւի «Տիւրքիներու պար»ին մէջ, որ դարձեալ կ'արժանանայ կրկնութեան: Հմայիչ կաքաւ մը, դըրեթէ արաբական յատկանիշներով, բայց իր վերջաւորութեան յամր եւ նազելաճեմ կշռոյթը կը յիշեցնէ վըրացական ազգային պար մը:

Ժիզմոնտայի վարսակալ մը գլխին՝ սլացիկ հասակը կաղապարած սեղմ պարեգօտով մը, քիւրտ պարուհին երկրորդ մասին բացումը կը կատարէ «Նեֆերթիթի»ով: Դէմքը մէկդի դարձուցած՝ իսկ ձեռքերը փակցուցած իր գլխտերուն, յամրաբար կը բարձրանայ ոտնամատերուն վրայ ու տեսիլքի մը պէս կ'անհետի:

Հերթը «քիւրտ ծիսական պար»ինն է, զոր կ'արտայայտէ աւելի նուրբ եւ տպաւորիչ արուեստով մը: Բողոք, զայրոյթ եւ վրէժխնդրութիւն: Վեր կը բարձրանայ կկզած տեղէն, շղթաները կուրծքին մէջէն կը թաւալի հոս ու հոն, ապա նոյն մոլեդին կշռոյթով կը խոյանայ դուրս:

Եւ ահա, տեսարան կուգան կարմիր շղարշներու մէջ պարուրուած երեք աղջիկներ, կաքաւելու համար «Թաշկինակի պարը»: Նախ զուարթ շուրջպար մը, յետոյ կը կանգնին մէկ չարքի վրայ, ձեռքի Թաշկինակները կը չարժեն չնորհալի նազանքով մը: Ընկեր Բենոյի սրինգին հնչիւնները չափ կուտան անոնց շարժումներուն: Ծափերու տեղատարափ մը կը փրթի սըրահին մէջ: «Թաշկինակի պարը» կը կրկնուի:

Ոչ նուազ կենսախայտ խմբապար մըն էր «կղզիի մը մէջ»ը, որուն կը միանայ նաեւ քիւրտ պարուհին:

Պահ մը ետք, Լէյլան դարձեալ կ'երեւի բեմին վրայ սպիտակ եւ ալեծըփուն քղանցքով մը, այս անգամ խաղալու համար «սպանիական պար»ը: Համակ քմայք, նազանք ու դրդանք: Այս պարին մէջ, արուեստագիտուհին կը յայտնուի աւելի քան նուրբ եւ չնորհալի, արժանանալով ջերմ ծափերու:

Սպանիականին կը յաջորդէ «Ամբարիշտ պար»ը, ճապուկ եւ նազելաճեմ խաղ մը, որ ունէր քօղի պէսպիսուն նազանքներ: Հասարակութեան պահանջին վրայ կը կրկնուի:

Նախշուն հանդերձներ հագած՝ խումբ մը աղջիկներ հուսկ վերջը կը կաքաւեն «Ֆելահի»ն, որոնց մէջ կը մտնէ Լէյլան ոսկեգոյն պարեգօտով մը, բիւր նազանքներով ձեռքի զանգակիկները հնչեցնելով:

Ընտիր նուագախումբ մը ընդհատաբար կը նուագէր դասական գեղեցիկ կտորներ:

Գեղարուեստասէր հասարակութիւնը վարձատրեց Լէյլա Պետրխանը ծաղկեփունջերով եւ յորդառատ ծափողջյններով:

ԱՐԱՄ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Թաթարական աղջնակը

Վաղը կը ներկայացուի այս չարժանկարը, քաղուած այն շրջանէն երբ Ուկրայնա Լեհաստանի գերիշխանութեան տակ էր:

Ուկրայնացիները կ'ուզէին Թօթափել օտար լուծը եւ ազատագրել իրենց հայրենիքը:

Կովկասցիները գաղտնի կազմած էին կուսակցութիւն մը, որ կը կոչուէր Սէչա, այստեղ կը հաւաքուէին գիւղացիներ, քաղաքացիներ, բոլոր անոնք, որ այլեւս չէին կրնար հանդուրժել բռնապետներու լուծին:

«Սէչա»յի Թիւը օրէ օր կը բազմանար: Կուսակցութեան գլուխը կը գտնուէր Գոպզա, որ կը ծառայէր բռնապետներուն, ուրեմն կը դաւաճանէր թէ իր կուսակցութեան եւ թէ հայրենիքին: Իր հայրենակիցներուն բոլոր խրատները ապարդիւն եղան: Գոպզա Խազախներու պետը միայն իր հանգստութիւնը եւ քսակը կը մտածէր:

Բայց կուսակցութեան մէջէն դուրս եկաւ հրաշագործ ծերունի մը որ կը կոչուէր Լիս: Ծերունին սկսաւ բոցաշունչ ճառեր խօսիլ Կովկասցիներուն եւ միեւնոյն ժամանակ գրգռել Սէչայի անդամները, որպէսզի պատրաստ ըլլան, Թուրքերու, Թաթարներու եւ Լեհերու դէմ կռուելու:

Նոյն միջոցներուն բռնապետներու դղեակին մէջ կը ծառայէր Թարաս Թարասիլօ, բնիկ կովկասցի: Այլեւս չկրնալով դիմանալ բռնապետներու անիրաւութիւններուն, այս երիտասարդը ըմբոստութեան դրօշը կը պարզէ եւ կը մտնէ կուսակցութեան մէջ, իր մտերիմ ընկեր Իվանին հետ, որ կը ծառայէր նոյն դղեակին մէջ:

Կուսակցութեան մէջ Լիս եւ Թարաս կը սկսին կրակոտ աշխատանքի եւ կարճ ժամանակի մէջ խումբը կը վերակազմեն:

Խազախները երբ կ'իմանան Գոպզայի դաւաճանութիւնները, հրապարակաւ կը պատժեն դաւաղաններու հարուածին տակ, իր տեղը ընտրելով Թարասը:

Նոյն Թուականներուն, ժառանգական Թշնամի Թաթարները օգտուելով առիթէն, ահագին խուժանով մը կը խոյանան Կովկասի վրայ: Խուժանը կրակի կուտայ բոլոր գիւղերը, կիներ մանուկներ կը բանտարկուին... այրեր կը կախուին... մէկ խօսքով երկիրը քար ու քանդ կ'ընեն:

Բայց Սէչայի արի խումբերը, եռ կը մղեն Թաթարները մինչեւ սահմանագլուխ, լաւ դաս մը տալով:

Այս յաղթանակէն վերջ Թարաս կ'ուզէ ազատագրել իր հայրենիքը բռնապետներու ձեռքէն: Առանց ժամանակ կորսնցնելու Խազախներու ուժը կը դարձնէ Լեհերու դէմ: Կարճ կռիւէ մը վերջ կը յաջողի մտնել ապստամբներու մեծ բերդէն ներս: Ինքը անձամբ կռուելով Թշնամի մեծերուն հետ կը տապալէ բռնակալները:

Սակայն բռնակալին աղջիկը, Ժակոլա, վատութեամբ դաչոյնը Թարասի կուրծքը կը մխէ եւ արիւնլուայ գետին կ'իյնայ քաջ Թարասը, առանց վայելելու իր աշխատանքին արդիւնքը: Թարաս մեռնելէ առաջ իր պաշտօնը կը յանձնէ իր բարեկամ Իվանին ըսելով.

— Գոնէ դուք ազատ ապրեցէք մեր հողին վրայ, ձեր կեանքին մինչեւ վերջը բարձր բռնելով ազատութեան դրօշը...:

Թարաս կը մեռնի, սակայն իր բոլոր հայրենակիցներուն սրտին մէջ անջնջելի կը մնայ գիւղացիին անունը:

Այո, ազգերը այն ատեն կրնան հըրաշքներ գործել, երբ ամբողջ ժողովուրդը մէկ սիրտ, մէկ հոգի կ'ըլլայ:

Ե.

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ՓՈՔՐԻԿ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԻՏՈՒՀԻ ՄԸ

Քանի մը օր առաջ հաճոյքը ունեցայ Թէաթրը տէ զ'Արի մէջ ներկայ ըլլալու Թէաթրը տէ Փըթի Մօնտի պատկանող փոքրիկ արուեստագէտներու մրցումին որ տեղի ունեցաւ ընտրեալ բազմութեան մը առջեւ: Այս Թատերախումբը հանրածանօթ է արդէն եւ Ֆրանսայի ամէն կողմ կուտայ չատ փայլուն ներկայացումներ:

Այս փոքրիկները, արդէն դերասաններ, 3 —16 տարեկան, 80ի չափ հաւաքուած էին իրենց կարողութիւնը ցոյց տալու: Քննիչ յանձնախումբը (ժիւրի) կազմուած էր Օփերայի եւ Օփէրա Քոմիքի առաջնակարգ արուեստագէտներէ եւ ուրիշ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններէ:

Այս փոքրիկներուն մէջ կը գտնուէր նաեւ հայ մը, Արմենուհի Էքիզեան, 12ուկէս տարեկան, որ արդէն կը պատկանի նոյն Թատերախումբին երկու տարիէ ի վեր, եւ վերջերս չատ յաջող tournéeի մը մասնակցած է Ափրիկէի եւ Ֆրանսայի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ: Անցեալ տարի մրցանակի արժանացած էր:

Այս տարուան քննութեան մէջ ալ փոքրիկ Էքիզեան հիանալի կերպով ի յայտ բերաւ իր նուրբ տաղանդը, իր արտասանած մէկ կտորին մէջ: Իր ֆրանսական յստակ եւ ճշգրիտ առոգանութիւնը, իր բնական ձեւերը, բուռն ծափեր խլեցին ներկաներէն: Եւ ընդունեց նաեւ իր ուսուցիչներու գնահատանքը: Dictionի մէջ արժանացաւ 2րդ մրցանակի, իսկ առաջին՝ accécit եղաւ երգի եւ ընդհանուր դերակատարութեան համար: Պարեց եւ երգեց ֆրանսական դաւառի տարազով:

Էքիզեան իր ծնողքին երրորդ զաւակն է: Հայրը տարիներէ ի վեր անգործ է: Ծնողքը մեծ զրկանքներով եւ զոհողութիւններով հազիւ կրցած է չարունակել տալ իրենց աղջկան գեղարուեստական ուսումը, հոգալով երեք վարժարաններուն ծախքերը:

Բայց չարունակելու բացարձակապէս անկարող են: Կ'արժէ գնահատել այդ փոքրիկը որ մեծ ապագայ կը խոստանայ:

Գալֆաեան

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Սեւրի Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանէն ինը աչակերտներ այս տարի ներկայացան պաչոյի պետական քննութեան: Յաջողութեամբ իրենց քննութիւնները աւարտեցին հինգ հոգի.— Ստեփան Պօղոսեան, Ժիրայր Սիւրմէնեան, Եփրեմ Այտընեան, Լորիս Մաթթէոսեան, Յովհաննէս Յովակիմեան:

Պատերազմ պիտի ըլլա՞յ

Ամերիկեան «Լիպըրթի» պարբերաթերթի խմբագիրը, որ մէկ ամիս պտտած է Լեհաստան, Գերմանիա, Ձեխոսլովաքիա, Հունգարիա եւ Փարիզ, կը յայտարարէ թէ պատերազմ տեղի պիտի չունենայ, որովհետեւ Գերմանիա չունի անհրաժեշտ նախանիւթերը՝ յաղթական պատերազմ մը մղելու համար:

Գերմանիոյ կը պակսին հարկ եղած ցորենը, քարիւղը, երկաթը եւ ուրիչ հիմնական նախանիւթեր: Արեւելեան Գերմանիոյ մէջ հունձքը գրեթէ աւերուած է 5 —6 չաբաթ տեւող անընդհատ անձրեւի պատճառով: Ճամբաները անանցանելի դարձած են, իսկ հունձքը փճացած է:

Գերման տնտեսագէտները հաչուած են, թէ Գերմանիոյ երկաթի պէտքը տարեկան 20 միլիոն թոն է, մինչ կրնայ ստանալ առաւելն 7 միլիոն թոն միայն,— 3ական միլիոն թոն Ձեխոսլովաքիայէն եւ Շուէտէն, իսկ մէկ միլիոն ալ Սպանիայէն: Գերմանիա ջանաց գնել Շուէտէն 8 միլիոն թոն երկաթ, բայց Անգլիա յաջողեցաւ խափանել այս քայլը, ինքը աւելի բարձր գնով գնելով Շուէտի երկաթի ամբողջ արտադրութիւնը:

Թէեւ Ռումանիոյ հետ կնքած դաչնագրով Գերմանիա կը ստանայ այս վերջինոյն քարիւղի արտադրութեան կէսը, բայց տակաւին կը պակսի իրեն 6 միլիոն տակառ քարիւղ: Այս պատճառով է որ քարիւղի սպառումը մասնաբաժնի տակ առնուած է Գերմանիոյ մէջ: Եթէ պատերազմ ծագի, քարիւղի եւ այլ կիզելի իւղի պակասը պատճառ պիտի դառնայ, որ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ նաւերը անշարժ փակուած մնան իրենց նաւահանգիստներուն մէջ:

Գալով Տանցիկի կնճիռին՝ «Լիպըրթի» խմբագիրը այն կարծիքը յայտնեց, թէ ուշ կամ կանուխ Հիթլէր պիտի յաջողի կցել Տանցիկը Գերմանիոյ, բայց ոչ պատերազմով, այլ դիւանագիտական խաղաղ միջոցներով: Այս վէճը իր լուծումը պիտի գտնէ քանի մը ամիսէն առանց արիւնահեղութեան, որովհետեւ Գերմանիա պիտի չհամարձակի կոտր մը հողամասի համար համաշխարհային ահաւոր պատերազմի մը բոցերուն մէջ մխրճել աշխարհը եւ վտանգել Գերմանիոյ ապագան:

ՄԱՆՇԻ ՋՐԱՆՑՔԻՆ ՏԱԿ գետնուղի մը չինելու եւ Անգլիան ու Ֆրանսան իրարու կապելու ծրագրին չուրջ ոգեւորութիւն ստեղծուած է Ֆրանսայի խորհրդարանական, առեւտրական եւ զինուորական չրջանակներուն մէջ: Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդը եւ Փարիզի, Նանսիի եւ Ապվէվիլի առեւտուրի դրասենեակները պաչտօնական դիմում կատարեցին վարչապետ Տալատիէին, որ այս մասին բանակցութեանց մտնէ անգլիական կառավարութեան հետ: Սոյն ծրագրին ուժ կուտան նաեւ Պելճիքայի եւ Լիւքսէմպուրկի առեւտրական ներկայացուցչութիւնները: Այդ ծրագրին համաձայն գետնուղիի չինութիւնը կարելի պիտի ըլլայ աւարտել 3 —4 տարիէն: Գետնուղիէն պիտի կրնան անցնիլ օրական 120 կառախումբեր, որոնք պիտի կրնան մէկ օրուան մէջ փոխադրել մէկ երկրէն միւսը երկու զօրաբաժին, իրենց բոլոր ռազմական պիտոյքներով ու պարէնաւորումով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (66)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻԻԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

Սիէյէս՝ խորամիտ անձնաւորութիւն մը, բայց դարձած էր պարապ. կանգ առած էր երկրորդ դասակարգի վրայ, բայց չէր բարձրացած մինչեւ ժողովուրդը. կան հոգիներ, որոնք ստեղծուած են կէս ճամբան մնալու: Սիէյէսը վաղը կը կոչէր Ռօպէսբիէռը, որ զայն խլուրդ կը կոչէր. այդ բնազանցագէտը հասած էր ոչ թէ իմաստութեան, այլ խոհեմութեան. յեղափոխութեան ստտանիկն էր եւ ոչ թէ ծառան. կը վերցնէր բահը և կ'երթար ժողովուրդին հետ Շան տը Մարս աչխատելու, նստած միեւնոյն կառքին մէջ՝ ինչպէս Ալէքսանդր տը Պօհարնէ. եռանդ կը քարոզէր, բայց ինքը երբեք չէր գործադրեր: Ժիրօնտեաններուն կ'ըսէր՝ «Ձեզ օգնական Թնդանօթ վերցուցէք». կան մըտածողներ, որոնք մարտիկներ են միանգամայն, ինչպէս Քօնտօրսէն՝ Վէրնիէօյի հետ կամ Քամիյլ Տէմուլէնը Տանդօնի հետ. բայց կան մտածողներ՝ որոնք կ'ուզեն ապրիլ. այդպիսին էր Սիէյէսը:

Ամենալաւ խաղողն անգամ ճմլուելուն պէս կը Թողու իր դիրտը: Տափարատն անգամ իր տակը ունէր ճահիճը— նողկալի անշարժութիւնը, որ իր մէջէն կը ցոլացնէր ծանր եսականութիւն: Ահարեկեալներու անձայն սպասողականութիւնն էր, որ կը դողդողար այդտեղ. աւելի թշուառ բան մը կարելի չէ երեւակայել: Նախատինքներու ամբողջ տարափ մը, բայց առանց ամօթի զգացմունքի. բարկութիւնը՝ պահուըտած. ապստամբութիւն՝ ստրկութեան կերպարանքին տակ: Անոնք խայտառակ կերպով ահաբեկած էին. քաջ էին անոնք, բայց ստորնութեան մէջ: Նախապատուութիւն կուտային Ժիրօնտին, բայց կ'ընտրէին Լեռը: Գործին վճիռը կախուած էր անոնցմէ, իսկ անոնք կը հետեւէին հոսանքին, ենթարկուելով ուժեղներու եւ յաջողներու ազդեցութեանը: Լուի ԺԶ.ն կը մատնէին Վէրնիյօնին, Վէրնիյօնը՝ Տանդօնին, Տանդօնը՝ Ռօպէսբիէռին, Ռօպէսբիէռը՝ Դալիէնին. կը խայտառակէին Մարան՝ կենդանի, կ'աստուածացնէին Մարան՝ մեռած: Կը պաչտպանէին մէկը մինչեւ այն օրը, երբ կը տապալէին ամէնքը:

Անոնց բնազդը չատ նուրբ էր զգալու համար ուժեղ հոսանքը կամ հարուածելու համար տատանողները, որովհետեւ անոնք իրենց ծառայութիւնը կ'առաջարկէին միայն անոնց՝ որոնք հաստատուն էին, եւ առոր համար անոնց աչքին՝ տատանիլը հաւասար էր մատնութեան: Թուական գերազանցութիւնը անոնց կողմն էր, անոնց կողմը կ'ըլլար հետեւաբար ոյժը. անոնց կողմն էր նոյնպէս վախը. ատ է որ խայտառակութիւններուն յանդգնութիւն կը ներշնչէ. ատ է որ կը ստեղծէ Մայիս 31ը, Ժէրմինալի 11ը, Թէրմիտորի 9ը. եղերերգութիւններ՝ կապուած հսկաներու բազուկներով, բայց քայքայուած Թըզուկներու ձեռքերով:

Զ.

Այս կիրքոտ անձնաւորութիւններուն հետ խառնուած էին երազոտ հոգիներ: Իւթօբին կը Թագաւորէր այնտեղ իր բոլոր ձեւերուն տակ, սկսած իր ռազմիկ կերպարանքէն որ կը սըրբագործէր կառափնատը, եւ վերջացած իր անմեղ տեսքով որ կը վերցնէր մահուան պատիժը. ուրուականներ՝ դահերուն դիմաց եւ հրեչտակներ՝ ժողովուրդներուն առջեւ: Մարտիկ հոգիներու դէմ առ դէմ կանգնած էին հոգիներ, որոնք լռութեան մէջ գաղափարներ կը յղանային. ոմանք տոգորուած էին պատերազմով, ուրիշներ՝ խաղաղութեամբ: Քարնոյի ուղեղը կը ծնէր տասնըչորս բանակներ. ուրիչ ուղեղ մը՝ Ժան Տէպրի կը մտածէր համաշխարհային դաչնակցութիւն մը, կազմուած ռամկավարական հիմունքներու վրայ: Այս մրրկալի ճարտասանութիւններուն, այս զոռուն եւ որոտընդոստ ձայներուն մէջ կային բեղմնաւոր լռութիւններ: Լաքանալ կը լռէր եւ իր մտքին մէջ կը ձեւակերպէր ազգային ընդհանուր կրթութիւնը: Լանդընաս կը լռէր եւ կը ստեղծէր նախնական ուսումնարանները: Ռըվէյիէր – Լըպօ կը լռէր եւ կ'երազէր փիլիսոփայութիւնը մինչեւ կրօնի աստիճանը բարձրացնել: Ուրիչներ կը պարապէին աւելի մանր եւ աւելի գործնական հարցերով: Կիւիտօն – Մօրվօ կ'ուսումնասիրէր հիւանդանոցներու բարեկարգումը, Մէր՝ իրական գերութիւններու ջնջումը, Ժան-Պօն – Սէնդ-Անտրէ՝ ջնջել պարտքերու համար բանտարկութիւնը եւ առհասարակ ազատութեան բռնադատումը: Ռօմ կը պարապէր Շամբի առաջարկութեամբ, Տիւպօէ՝ դիւանաթուղթերը կարգի բերելով. Քօրէն-Ֆիւսդիէն՝ անադօմիական դահլիճ եւ բնական պատմութեան Թանգարան ստեղծելով, Կիւյօմարտ՝ գետերու վրայ նաւարկութեան եւ Էսքօյի ափերը Թումբերով ամրացնելը: Արուեստը ունէր իր երկրպագուները: Ցունուար 21ին, այն ժամուն՝ երբ միապետութեան գլուխը Ցեղափոխութեան հրապարակին վրայ կ'իյնար, Պէզար՝ Ուազի ներկայացուցիչը կ'երթար տեսնելու Ռուպէնսի մէկ նկարը, որ գտնուած էր Սէն-Լազար փողոցի տան առաստաղին տակը: Արուեստագէտ, ճարտասան, մարգարէ, վիթխարի մարդիկ՝ ինչպէս Տանդօն, մանուկ մարդիկ՝ ինչպէս Քլօտ, ըմբիշ կամ փիլիսոփայ, բոլորը կը դիմէին միեւ նոյն նպատակը՝ յառաջդիմութիւն: Եւ ո՛չինչ չէր վարանեցներ զանոնք: Եւ Քօնվանսիօնի մեծութիւնը կը կայանար անոր մէջ, որ ան կը փնտռէր թէ ո՞րչափ իրականութիւն կը պարունակէր իր մէջ ան, ինչ որ մարդիկ կը կոչեն անկարելին: Անոր ծայրերէն մէկուն վրայ կանգնած էր Ռօպէսպիէր՝ աչքը ուղղած իրաւունքին վըրայ, հակառակ ծայրը կանգնած էր Քօնտօրսէ՝ հայեացքը յառած պարտականութեան վրայ:

Քօնտօրսէ երազումներու եւ յստակութեան մարդ էր, Ռօպէսպիէր՝ գործի մարդ էր: Եւ երբեմն, հինցած հասարակական կարգերու ճգնաժամի վերջին րոպէներուն մէջ, արագ եւ անողոք գործելը կը նչանակէ բնաջինջ ընել: Ցեղափոխութիւնները երկու ուղղութիւններ ունին, զառիվեր եւ զառիվայր, եւ այս երկու ուղղութիւններուն վրայ կարգով հաստատուած են բոլոր եղանակները՝ սառոյցներէն մինչեւ ծաղիկներ. այս ուղղութիւններուն ամէն մէկ գօտին կը յառաջացնէ այնպիսի մարդիկ, որոնք յարմար են իր կլիմային, սկսեալ այնպիսիներէն որոնք կ'ապրին արեւգակին մէջ, եւ վերջացած այնպիսիներով, որոնք կ'ապրին կայծերուն մէջ:

(Շար.)

չէ մոռցած Ալպանիան եւ կ'երազէ եօ առնել այն հողերը զոր կորսնցուց պալ– քանեան պատերազմներուն մէջ: Հետեւաբար Պուլկարիոյ եւ Եուկոսլավիոյ շահը կը պահանջէ յարել Առանցքին, հեռանալով ժողովրդավար պետութիւն– ներէն, որպէսզի զոհ չերթան Թրքական ախորժակին, որ լայն բացուած է, շնորհիւ Սանճաքի կցումին...

*** Պուլկարիոյ երեսփ. ժողովին նախագահը Լոնտոն եւ Փարիզ պիտի այցելէ, խորհրդակցելու համար: Միւս կողմէ 36 պուլկար երեսփոխաններ Մոսկուա պիտի երթան յուլիսի վերջերը, խորհրդային կառավարութեան հրաւէրով, նախագահութեամբ երեսփ. ժողովի փոխ – նախագահին: Այս հրաւէրը եղաւ ճիշդ այն օրը երբ Պուլկարիոյ վարչապետը Պերլին կը հասնէր:

Կատաղի կռիւներ Մանճուրիոյ մէջ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ ճափոնական զօրքը ջախջախիչ պարտու – թիւն մը կրեց Մոնկոլիա – Մանչուրիա սահմանին վրայ, վերջին չորս օրերու ընթացքին: Այդ լուրերուն համաձայն, 800 ճափոնցիներ եւ Մանչուներ սպաննուած, 50 հրասայլեր եւ ութ թնդանօթներ անգործածելի դարձած, 43 ճափոնական օդանաւեր վար առնուած են. իսկ խորհրդային – մոնկոլեան զօրքին կորուստը եղած է հարիւր մեռեալ, 200 վիրաւոր, 25 հրասայլեր եւ զրահապատ կառքեր անգործածելի դարձած: Կռիւը սկսած է երկուշաբթի առտու կանուխ եւ կը շարունակուի մինչեւ այսօր: Իսկ ճափոնցիները կը հաղորդեն թէ գործողութիւնները յառաջ կը տարուին յաջողութեամբ եւ թէ բազմաթիւ խորհրդային հրասայլեր եւ օդանաւեր փճացած են:

*** Ճափոնի կայսրը եւ կայսրուհին ազգ. ծոմապահութիւն կատարեցին երէկ, չինական պատերազմի տարեդարձին առթիւ, օրինակ հանդիսանալու համար նոր զոհողութեանց: Առտուն աղօթեցին, յետոյ բրինձով ապուր մը կերան: Ոչ ծխել, ոչ խմել, ոչ ալ որ եւ է զուարճութիւն:

*** Ճափոնի վարչապետը յայտարարեց թէ պատրաստ են յարգելու միւս պետութեանց շահերը, բայց անկարելի պիտի ըլլայ գործակցիլ անոնց հետ, եթէ մերժեն ճանչնալ Ճափոնի գրաւած դիրքը Չինաստանի մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը Կոմս Չիանօ, 62 հետեւորդներով Սպանիա պիտի երթայ այսօր, շաբաթ եւ յուլիս 12ին պիտի այցելէ զոր. Ֆրանքոյի: Իտալական մամուլը մեծ կարեւորութիւն կուտայ այս ճամբորդութեան եւ կ'ըսէ, թէ իտալեւսպանիական նոր գործակցութեան մը հիմերը պիտի դրուին: Կ'ըսուի թէ Սպանիա Առանցքին պիտի միանայ սեպտեմբերին, երբ Զօր. Ֆրանքօ Հռոմ այցելէ:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ արտագաղթը փութացնելու համար, «ազգային ընկերակցութիւն» մը կազմուեցաւ կառավարութեան հրամանով: Այս ընկերակցութեան անդամ պիտի ըլլան բոլոր Հրեաները: Տեսակ մը պետութիւն պետութեան մէջ: Կառավարութիւնը որ եւ է նպաստ պիտի չվճարէ: Իրենք պիտի հոգան իրենց բոլոր ծախքերը,— դպրոց, հիւանդանոց, ուտելիք, հագուստ եւն.: Այս նոր կարգադրութեան բուն միտքն է օր առաջ Գերմանիայէն հեռացնել Հրեաները, ինչպէս կը չեշտէ պաշտօնաթերթը.— «Նոր կարգադրութեամբ, այլեւս արիական բերաններուն ուտելիքը պիտի չառնուի, Հրեաները կերակրելու համար... Թող Հրեաները երթան ուրիշ տեղ փնտռեն այն ինչ որ չեն գտներ հոս: Մեր ուզածն է՝ ազատել մեր օճիքը, կարելի եղածին չափ շուտ եւ կատարելապէս»: Ընկերակցութիւնը կը գտնուի ներքին նախարարին հսկողութեան տակ:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԹԻՐՈԼԻ Գերմաններուն տեղափոխութեան համար համաձայնութիւն գոյացաւ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ: Կը կարծուի թէ 240,000 հոգի պիտի տեղափոխուին մինչեւ օգոստոս, ինչ որ կը նշանակէ վիթխարի արտագաղթ մը:

ՖՐԱՆՔԵՒԹՈՒՐՔ առեւտրական բանակցութիւնները սկսան առջի օր, առեւտրական նախարարութեան մէջ: Թուրքերը բազմանդամ պատուիրակութիւն մը ղրկած են Փարիզ: Բանակցութիւնները պիտի տեւեն մէկ շաբաթ:

52 ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐ պիտի մասնակցին յուլիս 14ի զօրահանդէսին, 240 սպաներով եւ զինուորներով:

ՅՈՒԼԻՍ 14Ի հակաֆաշական ցոյցին մասնակցելու հրաւէր ուղղած էր համայնավար կուսակցութիւնը, բայց ընկերվարականները մերժեցին: Այս մերժումին վրայ, համայնավար կեդր. կոմիտէն բանաձեւ մը քուէարկեց, որով ընկերվարականները կը մեղադրէ իբրեւ պառակտիչ: Միեւնոյն ատեն որոշեց նոր կոչ մը ուղղել:

ՀԱՅՖԱՅԻ (Պաղեստին) մէջ մահուան դատապարտուեցան եօթը Արաբներ, որոնք զօրախումբի մը վրայ յարձակած էին:

ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԻՆ քննութեան առթիւ, Լորտերու ժողովին մէջ գաղթային նախարարի օգնականը ըսաւ թէ Անգլիոյ մէջ հակահրէական տրամադրութիւնները կը զօրանան, եթէ հրեայ փախստականներու առջեւ երկիրը լայն բանայ իր դուռները: Անգլիական կառավարութիւնը իր կարելին ըրած է այս փախստականներուն հանդէպ: Այժմ Անգլիոյ մէջ կան 40,000 գերման Հրեաներ, որոնց 7000ը մանուկներ են: Փախստականներու բեռը պէտք չէ որ գլխաւորաբար իյնայ բրիտանական կայսրութեան ուսերուն վրայ:

ՅՈՒԼԻՍ 4Ի (Մ. Նահանգներու անկախութեան տօն) հանդիսութիւններուն առթիւ արկածներու եւ հրավառութեանց զոհ գացած են 612 հոգի:

ԿԱՐԿՈՒՏԻ ՏԵՂԱՏԱՐԱՓ մը մեծ վնասներ պատճառած է Իզմիրի Քէմալ փաշա շրջանի հունձքին, այգիներուն ու պտղաստաններուն: Սովորականէն աւելի խոշոր կարկուտ տեղացած է անընդհատ մէկ ժամ եւ աւերած 18 գիւղերու հունձքը, վնաս պատճառելով 6000 պտղամշակներու: Տեղի ունեցած են նաեւ երկրաշարժի ցնցումներ:

ԿԻՊՐՈՍԻ մէջ մէկ ամսուան համար վերցուեցաւ պաշտօնական գրաքննութիւնը:

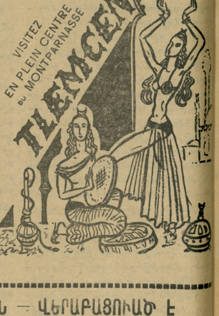
ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ կրթական նախարարը արգիլեց այն բոլոր գիրքերը, որոնք կը խօսին ֆրանսական օտար լեգէոնի մասին:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ նաւարաժին մը, բաղկացած 30 մարտանաւերէ, մէկ ամիս պիտի շրջի արեւելեան Միջերկրականի մէջ:

ՓՐԱԿԱՅԻ մէջ գերման զինուորական ուժերը այնքան աւելցած են, որ քաղաքը այժմ կորսնցուցած է իր չեխական երեւոյթը եւ կը նմանի Պերլինի: Զինուորական այս կեդրոնացումը կը վերագրուի վերջերս պատահած խլրտումներու, իսկ շատեր ալ կ'ըսեն թէ «հովանաւորութիւնը» վերջացած է եւ Պերլին կը պատրաստուի պարզապէս կցել Մորավիան ու Պոհեմիան, բանալով սահմանը եւ այդ նահանգները դարձնելով Գերմանիոյ մասերը:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) — 17, Rue Damesme .. Paris (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 9 ՅՈՒԼԻՍ
DIMANCHE 9 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4088

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐԷՆ ՋԱԽՋԱԽՆ ՈՒ ՋԱՂԱՑՔԸ

— Ուրեմն ըսել կ'ուզէիք թէ ջաղացքը կորսուեր է եւ մարդիկ ջախջա՞խը կը փնտռեն…

Ոչ: Քիչ մը աւելի ընդլայնելով առածին իմաստը, կ'ուզէինք ազդարարել թէ բոլորիս ուշադրութիւնը պէտք է կեդրոնանայ ջաղացքին, եւ ոչ թէ ջախջախին վրայ :

Թոյլ տուէք նորէն յիշեցնել.

– «Ունինք հոսանքներ եւ թերթեր որոնք տակաւին ջուր կը ծեծեն, կամ հէքեաթներ կը պատմեն, իբրեւ լուսինէն ինկած անտարբերներ: Եւ կը մոլտան ալ, բութ սլաքներ արձակելով…

Ի զո՞ւր գլուխդ քարին կը զարնես, գոնէ անոնց շուքը տեսնելու համար որ եւ է կենդանի գործի մէջ»:

«Անահիտ»ի վերջին թիւին մէջ կարդացինք ուսումնասիրութիւն մը՝ Ստեփաննոս Դաշտեցիի մասին: Աշուղ մը, ԺԷ. դարէն, որ ձգած է բազմաթիւ տաղեր ու երգեր: Երբեմն կը հառաչէ, յաճախ ըմբոստ կանչեր կ'արձակէ այս աշուղը, որ կը թուի բուռն պայքարներ մղած է իր ժամանակակիցներուն կամ անոնց բարքերուն դէմ :

Դաշտեցին կ'աղաղակէ, տեղ մը.

— Հայոց ազգէն շատ ցաւ ունիս ամանած
Ամանդ մեծ է՝ հաւաքէ, տար, ամանա'ծ :

Ուրիշ տաղ մը, նոյնքան իմաստալից.

Վեր ծովի խմէ՝ վզներիս ծանր էրկան է,
Մեք ճանփորթ խմէ՝ մեր ճանապարհն էրկան է :

Երկու տաղերն ալ մօտաւորապէս չե՞ն շօշափեր մեր այսօրուան կացութիւնը :

Ի՞նչ են, վերջապէս, մեր այսօրուան հոգերը, եթէ ոչ «էրկան» ճամբայ մը, զոր կտրելու համար պարտաւոր ենք թեւ թեւի, գլուխ գլխի տալ բոլորս միասին, տրամադրելով մեր ամբողջ պաշարն ու կորովը :

Դժբախտութիւնն այն է որ, մենք տակաւին չենք համաձայնած այս տարրական ուղեգծի մասին: Ուրիշ խօսքով, մեր ամբողջ ուժը թափած՝ ջախջախին վրայ, երեւէ ձգեր են բուն ջաղացքը, որ հետզհետէ կը ճնշէ, կը հեւայ, կը մաշի…

Քանի մը շօշափելի, տափակ փաստեր, *եթէ կը հաճիք.—*

1. Կը խօսինք Հայկական Արտասահմանի ցիրուցան բազմութեանց ինքնապաշտպանութեան մասին:— Ո՞ւր է հիմնական ուղեցոյցը, եւ անոր պատասխանատու ղեկավարութիւնը: Ունի՞նք ընդհանուր ուղեգիծ մը, բաց ի իւրաքանչիւր կուսակցութեան ծրագիրներէն :

2. Ո՞ւր է, նոյնիսկ սա պատուարժան գաղութին, Ֆրանսայի հայկական ընդհանուր ղեկավարութիւնը: Որո՞ւ պիտի դիմեն անոնք որ պէտք ունին: Որո՞ւ պիտի հարցնէ մինչեւ անգամ այս երկրին կառավարութիւնը, անհրաժեշտ պարագային, իմանալու համար գաղութին տրամադրութիւնները :

3. Կը խօսինք Հայաստանի մասին, երկու հակոտնեայ ուղղութիւններով,— մէկ մասը՝ մտահոգ, միւսը՝ անձնատուր երանաւէտ լաւատեսութեան մը, քանի որ մեր հայրենիքը սերտօրէն կապուած է Խ. Միութեան: (Թերթ մը կը ցնծար նոյնիսկ, որ Անգլիան Հայաստանն ալ օգնութեան կանչած կ'ըլլայ, զինակցութիւն խնդրելով Մոսկուայէն…) :

Բայց, ամէնէն լաւատեսներն ալ չեն ծածկեր թէ փորձանքներ կրնան պայթիլ Կովկասի գլխուն, իբրեւ հետեւանք երկու աշխարհակալութեանց շահերու ընդհարման :

Դեռ վերջերս էր որ Եգիպտոսի ռամկավար օրկանը, «Արեւ», գիտել կուտար Կովկասի կացութեան նուիրուած խմբագրականի մը մէջ (9 մայիս).

— «Կովկասի մաս կը կազմէ այսօրուան Հայաստանը: Ինչ որ կ'անցնի կը դառնայ Կովկասի շուրջ, չի կրնար մեզ անտարբեր թողուլ ուրեմն: Որքան ալ չհաւատանք թէ՝ Կովկասը կրնայ պահպանել իր ներկայ անկախ գոյութիւնն ալ՝ առանց Ռուսաստանի կռթնելու, արտաքին ուժերու ճնշումին տակ կրնայ Կովկասի հարցը վերարծարծուիլ եւ այդ հարցին լուծումներ փնտռուիլ բոլորովին տարբեր քաղաք. ուղղութեամբ մը, քան ինչ որ հայ ժողովուրդին շահերը կը պահանջեն: Եւ ահիկա՝ առանց մեր մասնակցութեան, առանց մեր գիտութեան նոյն իսկ, դժբախտաբար»:

Արդ, քանի որ բաներ մը կրնան դառնալ առանց մեր մասնակցութեան կամ գիտութեան, քանի որ կարելի չէ անտարբեր մնալ, ի՞նչ կը բանինք իրականին մէջ, եթէ ոչ խափանելու, գոնէ սահմանափակելու համար չարիքը:

Գոնէ տարրական փորձ մը կը կատարե՞նք ուշադրութեամբ, օրը օրին հետեւելու կովկասեան անցուդարձին: Մանաւանդ հիմա որ Հայտար Բամատները «Կավկազ» կը տպեն ու կը ցրուեն եօթը լեզուներով,— ռուսերէն, թրքերէն, ֆրանսերէն, անգլերէն, գերմաներէն, հայերէն եւ վրացերէն: Եւ այս՝ կեդրոնը Փարիզէն փոխադրելով Պերլին :

Քաղաքական կեանքը բազմագլխանի հրէշ մըն է, որ անդադար կեր կը պահանջէ: Եւ պահանջէ միշտ որոճալ, տքնիլ, քրտնիլ, ոտքի տակ չերթալու համար :

Կը կատարուի՞ այդ աշխատանքը, իբրեւ համահայկական ճակատ :

Իրականութիւնը կ'ըսէ թէ միայն Դաշնակցութիւնն է որ գլուխը քարին կը զարնէ այս ճակատին վրայ. իսկ միւսները կը գոհանան կարծիք յայտնելով: Աւելի ճիշդ, ինքնակոչ դատաւորի դեր կատարելով, առանց մատը մոխիրը թաթխելու :

Այսպէս նաեւ ամէն ճակատի վրայ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼՈՆՏՈՆ ԵՒ ՓԱՐԻԶ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻՆ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԱՆԳԱՄ Է ՈՐ ՆՈՐ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ ԿԸ ՂՐԿԵՆ

Ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները Մոսկուայի դեսպաններուն ղրկեցին իրենց նոր հրահանգները, որոնք վերջնական կը համարուին: Չորրորդ անգամն է որ երկու կառավարութիւնները նոր հրահանգներ կը ղրկեն: Մոսկուա կը շարունակէ լռութիւն պահել իր վերջնական մտադրութեանց մասին: Ընդհանուր կարծիքն այն է թէ համաձայնութիւնը պիտի կնքուի, եթէ նոր դժուարութիւններ չծագին: Բանակցութիւնները պիտի վերսկսին երէկ:

Հավասի թղթակիցը կը գրէ թէ Լիթվինովի հրաժարումէն ի վեր, խորհրդային իշխանութիւնը յարատեւօրէն կը ձգտի անխախտ պահել իր տեսակէտները, այն տպաւորութիւնը ձգելով թէ վերջնական արդիւնքի մը կարելի է յանգիլ միայն Խ. Միութեան առաջարկած պայմաններով:

Փարիզի արմատական պաշտօնաթերթին քաղաքական աշխատակիցը, Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի, վերլուծելով կացութիւնը, կը խոստովանի թէ որոշ յոռետեսութիւն կը տիրէ Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ: Իր քաղած տեղեկութեանց համաձայն, Անգլիա եւ Ֆրանսա հետեւեալ նոր զիջումը կատարած են,— երաշխաւորութիւն չպահանջել Զուիցերիոյ եւ Հոլանտայի համար, պայմանաւ որ Խ. Միութիւնն ալ իր կարգին փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիր չկնքէ Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ հետ:

Կը կարծուի թէ Մոսկուայի անգլիական եւ ֆրանսական դեսպանները եւ Անգլիոյ մասնաւոր բանագնացը Մոլոթովի պիտի ներկայանան հինգշաբթի օր, վերջնական ելքի մը յանգելու համար: Անգլիոյ քաղաքական շրջանակներուն կարծիքով, այդ ելքը կրնայ ըլլալ միայն եռեակ զինակցութիւն մը երեք պետութեանց միջեւ: Այսպէս, երեք պետութիւնները յանձն պիտի առնեն փոխադարձ աջակցութիւն ընծայել, եթէ ուղղակի յարձակում կատարուի իրենցմէ մէկուն կամ երկուքին դէմ: Ցետոյ, անմիջապէս խօսակցութիւններ պիտի կատարուին երեք պետութեանց սպայակոյտներուն միջեւ, եթէ ուղղակի յարձակման վտանգ տեսնուի: Եւ վերջապէս, երեք կառավարութիւնները խորհրդակցութիւններ պիտի կատարեն, եթէ վտանգ մը նշմարուի Եւրոպայի խաղաղութեան դէմ: Եթէ Ռուսերը հաւանին այսպիսի զինակցութեան մը, անմիջապէս խորհրդակցութիւններ պիտի կատարուին այն վտանգի մասին զոր կը ներկայացնէ Գերմանիոյ բռնած դիրքը՝ Տանցիկի եւ ուրիշ հարցերու մասին: Բացարձակապէս անհաւանական է որ Գերմանիա ուղղակի յարձակի Անգլիոյ, Ֆրանսայի կամ Խ. Միութեան վրայ. քանի որ Հիթլէր ընդհանուր պատերազմ չուզեր, այլ կը նախընտրէ մասնակի, «տեղական» գործողութիւններ, այս կամ այն նպատակին հասնելու համար: Միւս կողմէ, երբ եռեակ զինակցութիւնը կնքուի համաձայն անգլեւֆրանսական նոր ծրագրին, Խ. Միութիւնը պարտաւոր չէ միջամտելու Լեհաստանի, Ռումանիոյ կամ Թուրքիոյ համար, եթէ փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիրներ կնքած չէ, իւրաքանչիւրին հետ առանձին: Մինչդեռ Անգլիոյ գլխաւոր նպատակն էր ապահովել Խ. Միութեան աջակցութիւնը Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ համար:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ԴԻՐՔԸ ԱՆՓՈՓՈԽ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա չէ կրցած համոզել Պուլկարիոյ վարչապետը, եւ կացութիւնը կը մնայ անփոփոխ: Վարչապետը Մինխեն գնաց, այցելելու համար զանազան հաստատութիւններ: Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ երկու կողմերը բարեկամաբար քննեցին ընդհանուր կացութիւնը եւ իրենց հետ կապուած խնդիրներ: Գերմանիոյ մէջ Պուլկարիան կը նկատեն բարեկարգութեան ազդակ մը հարաւային Եւրոպայի համար: Այս առթիւ Պերլինի պաշտօնական շրջանակները կը հաւաստեն թէ խօսակցութիւնները մասնաւորապէս կը շօշափէին տնտեսական խնդիրներ, որոնց մասին որոշ համաձայնութիւններ կրնան կնքուիլ յառաջիկային :

Ուրիշ լուրերու համաձայն, Փարիզի եւ Լոնտոնի պուլկարական դեսպանները քանի մը օր առաջ հրահանգ ստացած են հաղորդել անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութեանց թէ վարչապետին Պերլին այցելութիւնը որ եւ է քաղաքական համաձայնութեան պիտի չյանգի եւ թէ վարչապետը կ'ուզէ Փարիզ եւ Լոնտոն ալ այցելել, մինչեւ երկու շաբաթ: Միւս կողմէ, Պերլինի քաղաքական շրջանակներուն մէջ ալ կը հաւաստեն թէ ժամանակը հասած չէ տակաւին, որպէսզի Պուլկարիա բաց ի բաց ճշդէ իր դիրքը Առանցքին հանդէպ: Կը կարծուի թէ պալքանեան պետութեանց ներկայ դասաւորումը եւ Պուլկարիոյ զինուորական կացութիւնը թոյլ չեն տար որ Սոֆիա բացորոշապէս յարի Առանցքին, ընդդէմ Թուրքիոյ, Յունաստանի, Ռումանիոյ եւ Անգլիոյ: Բայց, Պուլկարիա սկզբունքով հաւանութիւն յայտնած է յառաջիկային յարմարելու Առանցքին արտաքին քաղաքականութեան եւ զինուորական վերակազմութեան: Ասկէ զատ, համաձայնութիւն գոյացած է երկու ամիս վերջը նորէն քննելու կացութիւնը: Մինչեւ այն ատեն, Պուլկարիա պիտի վարէ «գործօն չէզոքութեան» քաղաքականութիւն մը: Կ'ըսուի թէ Հիթլէր անձամբ գործածած է այս բացատրութիւնը, Պուլկարիոյ վարչապետին պարզելով անոր գաղտնի նշանակութիւնը: Իրազեկներու կարծիքով, այդ բացատրութեան համաձայն Պուլկարիա յանձն կ'առնէ.—

1. Երբեք չմասնակցիլ որ եւ է ռազմական գործողութեան որ ուղղուած է Առանցքին կամ անոր զինակիցներուն եւ բարեկամներուն դէմ.— 2. Ուտեստկամ ռազմանիւթ չճարել Առանցքին թշնամիներուն.— 3. Զինակցութեան բանակցութիւններ չկատարել ուրիշ պետութեան մը, օրինակ Ռումանիոյ հետ, մինչեւ իտալեւգերման զինակցութեան միանալու ծրագրին վերջնական կարգադրութիւնը.— 4. Քաղաքական դժուարութեան մը հանդիպած ատեն անմիջապէս խորհրդակցիլ Պերլինի եւ Հռոմի հետ:

ՍՈՒՐԻՈՅ *հանրապետութեան նախագահը հրաժարեցաւ, իբրեւ հետեւանք երկրին վարչական վերակազմութեան, որ երեք ինքնավար շրջաններ կը ստեղծէ: Առժամեայ կառավարութիւնն ալ կը մերժէ վարել ընթացիկ գործերը: Հրաժարեալ նախագահը քաշուեցաւ Հոմս, իր անձնական ագարակը:*

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«… ԹԱ՛Խ ՕՐԹԱՏԵՂՆ ԵՆՔ»

Տէսին, նստեր՝ կը խօսակցէինք սեղանի մը շուրջ: Քիչ մը կատակ, քիչ մը լուրջ, բաւական ընդլայնեցինք մեր խօսակցութեան շրջագիծը: Նոյնիսկ՝ ծայրագոյն Արեւելքի դէպքերէն կամ Թիէնցինէն մինչեւ… *չիչ-քէպապ*ին երթալով: Է՛հ, ոչինչ: Այսքանը շատ չէք տեսներ, անշուշտ, որովհետեւ, Տէսինը կամ… «Տէրսիմ»ը— ինչպէս կ'որակեն զայն չափազա՛նց… հեգնաբարոյ ըլլալուն համար,— կանաչ ու գեղեցիկ գետափ մը ունի :

Ինչ որ է: Մեր ծամածը՝ մեզի, շարունակենք մեր պատմութիւնը: Խընդուքը քիչ մը շատ էր, կ'երեւի, որ, ներկաներէն մին, կարծես մեր վիճակին շատ գտած ըլլար այդքան մը ուրախութիւն իսկ, դարձաւ ինծի, եւ,

— Ի՞նչ կը խորհիք, ըսաւ, մեր վիճակը ի՞նչ պիտի ըլլայ այսպէս…

Բոլոր անոնք որ Փարիզէն գաւառ կ'երթան, ամէն տեղ ու ամէն օր պէտք է լսած ըլլան այս հարցումը: Տեսակ մը արդար դժգոհանք ու նոյնքան արդար ակնկալութիւն: Ի՞նչ ըսես: Բնականաբար, ոչ դուները կը փակես, ոչ ալ վարդ կը փռես իրենց շուրջը: Իրականութիւնը՝ ինքնին, այնքան բիրտ է ու չոր, որ կարելի ալ չըլլար եօթը աղբիւրէ ջուր բերել: Այնուհանդերձ, որովհետեւ «վերէն» կուզաս՝ բա՛ն մը պէտք է ըսես անշուշտ:

Ու մինչ կը փորձէի պատասխան մը տալ, մէջ ինկաւ Սարգիսը, —Մենք հիմա *խաս* ենք, ըսաւ, հէմ՝ բաւական *խաս*…

— Ո՞ւրկէ կուգայ այդ լաւատեսութիւնդ, Սարգիս, հարցուցի.

— Դէպքերէն, պատասխանեց. ճիշդը ըսելով՝ ես ասկէ առաջ շատ յոռետես էի: Ո՛չ յոյս կար, ո՛չ ալ մխիթարանք: Սանկ, իմ կարն խելքովս, մէ՛յ մը կը շարէի բոլոր ազգերը իրարու տակ,— Անգլիան, Ֆրանսան, Ամերիկան՝ մեծերը ձգեցէք տէ՝ միջակներն ու պզտիկները, սկսելով Սերպիայէն կամ Յունաստանէն մինչեւ Ալպանիան ու Էսթոնիան: Ու սիրտս կ'երէր, աղբա՛ր, կ'ըսէի ես ինծի, սա *քիթապսըզ*ը կամ մէկ միլիոնոց Լիթուանիան անգամ պետութիւն դառնա՛յ, ու մենք *հայմաթլըս* ըլլանք: Ու, մտքիս մէջ, ազգերու այդ շարքին ամէնէն տակը մենք կուգանք, Հայը: Հիմա՞: Ո՛չ Ալպանիա մնաց, ո՛չ Չեխիա, ո՛չ Աւստրիա, ո՛չ Եթովպիա… Անոնք ամէնքն ալ «օխշային տակն» են այժմ…: Մեզմէ ալ վար…»: Անանկ որ, հիմա, մտքիս մէջ, կամաց կամաց վեր ելած ենք, ու ցանկին *թախ օրթա տեղն ենք*… Ասիկա գոնէ մխիթարանք մըն է, եղբա՛յր…

Էրա՛ծ սրտի մխիթարանք մը, անշուշտ :

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

Մրակ հայ երեսփոխանն ալ կը ցնծայ…

Աֆիոնի երեսփոխան Պերճ Թիւրքէր (Քէրէսթէճեան), միակ հայ ներկայացուցիչը Թուրքիոյ ազգ. ժողովին մէջ, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է «Ագշամ»ի խմբագրին, Սանճաքի կցման առթիւ.

— «Բարեկամ Ֆրանս. կառավարութեան, թէեւ ուշ, Թուրքին իրաւունքը ընդունելով սիրելի Հաթայի հարցը բարեկամաբար եւ ամբողջովին ի նպաստ մեզի լուծելու որոշում տալը՝ Թուրք ազգը ուրախացուցած եւ ամբողջ երկրին մէջ տօնական ցնծութիւն մը յառաջ բերած է: Հաթայի խնդրին համար մանր մունր անհաճոյ ձայներ լսուեցան, բայց իրաւունք եւ արդարութիւն կրող Թուրք կարաւանը քալեց :

Այս ուրախալի դէպքը փառաւոր մէկ յաղթանակն է իր բարձր ցուցմունքներովը երկիրը փայլուն յաջողութեանց առաջնորդող մեր Ազգ. Պետ Իսմէթ Ինէօնիւի եւ իր կազմած Տօքթ. Րէֆիք Սայտամ կառավարութեան: Ամբողջ աշխարհը ծափահարեց Հաթայի յաղթանակը: Հաթայի մայր հայրենիքին միացած սա պահուն, Աթաթիւրքի նուիրական եւ յաւիտենական յիշատակը կը վերակենդանանայ մեր հոգիներուն, սրտերուն մէջ: Երկու տարի առաջ իր արտասանած մէկ ճառին մէջ, առաջին անգամ ըլլալով Հաթայի մասին խօսած էր: Սա ուրախ պահուն, մեր բոլորիս համար աղօթելու չափ սրբազան պարտականութիւն մըն է խոնարհիլ նուիրական յիշատակին առջեւ Մեծ Թուրք հանճարեղ Աթաթիւրքին, որ մեզի այս երջանիկ օրերը պատրաստեց :

Այսօր, իբրեւ իրաւունքին ու արդարութեան յաղթանակը, Հաթայը երբ յաւիտենապէս մայր հայրենիքին կը միանայ, վեհանձն Թուրք ազգը կը հպարտանայ սա խօսքերը ըսելով հերոս Թուրք բանակին.— «Զինուորնե՛ր, Հաթայի լեռներուն վրայէն, 40 դարեր սիրով եւ հիացումով դիտեր են ձեզ եւ տեւապէս պիտի դիտեն, Թրքական հանրապետութեան փառապանծ դրօշը Հաթայի մէջ ծածանած պահուն, բոլոր Հաթայցիներու սրտին մէջ ազգ. միութեան զգացումները արթնցեր են եւ «երանի՛ մեզի որ Թուրք ենք» ձայները մինչեւ երկինք կը հնչեն :

300 տուներ խուզարկուած են

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Փարիզի թղթակիցը կը գրէ (7 յուլիս).—

Փարիզի եւ ուրիշ քաղաքներու ոստիկանութիւնը վերջին երեք օրերու ընթացքին մանրազնին խուզարկութեան ենթարկեց Ֆրանսայի մէջ օտար շահերու ծառայող եւ Ֆրանսայի դէմ քարոզութիւն կատարողները :

Աւելի քան 300 տուներ խուզարկուեցան: Խուզարկուեցան նաեւ կարգ մը ականաւոր անձերու եւ հրապարակագիրներու թուղթերը: Կարելի չէ ըսել, սակայն, թէ իբրեւ այս խուզարկութեանց հետեւանք դատական հետապնդումներ պիտի կատարուին :

Հակաանգլիական ցոյցեր Ճափոնի մէջ

Զինական պատերազմի տարեդարձին առթիւ բուռն ցոյցեր կատարուեցան Ճափոնի մէջ, մասնաւորապէս Անգլիոյ դէմ: Ոստիկանութիւնը հարկադրուեցաւ օգնական զօրք ղրկել, պաշտպանելու համար անգլիական դեսպանատունը, որուն շուրջը խռնուած էր սպառնալից բազմութիւն մը: Դեսպանատան թաղին պատերուն վրայ փակցուած էին յայտարարութիւններ, հետեւեալ բառերով,— «Անգլիացիներ, հեռացէք ասիական ցամաքէն»: Բանակին պաշտօնական ներկայացուցիչը արարողութեան մը առթիւ խօսք առնելով յայտարարեց.

— «Անգլեւճափոնական պատմութեան ընթացքին, Ճափոնցիները երբեք այսքան ատելութեամբ լեցուած չէին Անգլիացիներուն դէմ: Կառավարութիւնը չի հասկնար թէ ինչո՛ւ պիտի արգիլէ հակաբրիտանական ցոյցերը: Եթէ Մեծն Բրիտանիա եւ Խ. Միութիւնը զինակցութիւն մը կնքեն, Ճափոն պիտի հարկադրուի աւելցնել իր ազգային պաշտպանութեան ծրագիրը»:

Վերջին լուրերու համաձայն, Ճափոնի արտաքին նախարարը հրամայած է գիշեր ցերեկ պաշտպանել անգլիական դեսպանը :

Թիէնցինի մէջ Չինացիներն ալ մասնակցեցան հականգլիական ցոյցերուն:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՍՈՒԼԹԱՆ»Ը ԶԱՐԴԱՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԻՆ ՄԷՋ

Ա.

ԽՄԲ.— Մեր աշխատակիցը ձեռնարկած է փոքր հատոր մը հրատարակելու իր ողբացեալ հօրը գրականութեան մասին։ Այս շարքը ուրուագիծն է այդ ուսումնասիրութեան.—

... Կը սկսիմ «Գամբռ»ով, որու մասին այնքան յիմար–իմաստուն բաներ գրուեցան, ժամանակին։

Ընենք անմիջապէս որ այդ արձակը սկսած է բանտին մէջ ուր հեղինակը նետուեցաւ 1893ին, Թլկատինցիին, Փրոֆ. Թէնէքէճեանին, Փրոֆ. Սողիկեանին եւ տասնեակներով ուրիշ մտաւորականներու եւ յեղափոխականներու հետ։ Այս հանգամանքը ինչպէս ժամանակաշրջանին ընկերային, քաղաքական պայմաններն ու տիրող հոգեվիճակը թոյլ կուտան պարզօրէն հասկնալու նախ այդ կտորին, ինչպէս ամբողջ ամբողջ Զարդարեանի գործին մէջ յղացումին, խորհրդանշական նկարագիրը եւ մանաւանդ մտածումին ծնունդը։ Կարեւոր է ուստի քիչ մը անցեալը քրքրել եւ յիշատակել հետեւեալ դէպքերը։

Երիտասարդ, կարելի է ըսել պատանի բանտարկեալը,— արդէն դառն փորձառութիւններու փոթորիկները, եղերական չափով կանխահասօրէն ծեծած, ծեծկռտած իր զգայականին, հոգեկանին ափունքը— ականատես կ'ըլլայ, այդ ընդհանուր սարսափի տարիներուն, վտանգի մեծ սարսուռներուն տակ, որքան վատ նոյնքան հերոսական արարքներու։ Վատերը՝ նուաստ հոգիներու արարքներն էին՝ մատնութիւն, զրպարտութիւն, ընկեր ընկերոջ, ազգական ազգականի, ազգային, կուսակցական դաւանիքներու ինքնամատոյց մատնութիւններ, իրար վտանգել՝ մէկը միւսին տունը հայերէն տպուած գիրք նետելով, վասն փրկութեան սեփական մորթի, մէկ խօսքով՝ ստրկութեան եւ ուրացումի բոլոր ձեւերը։

Ատոնց դէմ՝ այն անվեհեր, գերմարդկային ըսուելու սահման հոգեկան կորովը որ յայտնաբերեցին կալանաւորներէն մասնաւորաբար Ցաքէթն ու Ցակոբը։ Այս երկուքը են— Թարկուեցան բոլոր նրբացած խոշտանգումներուն որոնց մասնագէտներն են մեր դարաւոր թշնամիները։ Մէկիկ մէկիկ հանուած են անոնց եղունգները, մազերու խուրձերով ենթարկուած են անոնք մորթազերծումի, մատներնին կտրուած, ենթարկուած անասնային բիրի ու ծեծի։ Ոչ մէկէն, ոչ միւսէն յաջողած են մէկ հատ բառ կորզել։ Ծարահատ, աննկարագրելի չարչարանքներէ վերջ, որոնց յառաջ բերած պտուղէն ոչ մէկ բանտարկեալ կրցած է քնանալ, ե՛ւ մէկը, ե՛ւ միւսը կ'ենթարկուին սատրով գլխատումի։ Այս երկուքէն Ցակոբ առիւծի քաջով եւ փիղի կուրծքով արարած, իր հոգեկան անսահման մեծութիւնը կը միացնէ ֆիզիքական ուժի մը առասպելական սահմանին։ Իր կաղնիի վիզը շատ մեծ դժուարութիւն կուտայ դահիճներուն որոնք բազմաթիւ փորձերով ու մաս մաս հազիւ կը յաջողին գլուխը բաժնել իրմէն։ Գլխատումէն վերջ, երկար ատեն, անընդհատ, մարմնազերծ գլուխը կը կատարէ ոստումներ եւ գալարումներու ենթարկուած լեզուն կ'արտաբերէ ահաւոր եւ անլուր հընչիւններ։ Այս դէպքը Խարբերդի ամբողջ քրիստոնեայ թէ իսլամ բնակչութեան վրայ աննկարագրելի ճնշիչ ազդեցութիւն կը գործէ։ Օտար հիւպատոսները կը միջամտեն։ Ամերիկեան հիւպատոսի յամառ պնդումին վրայ՝ դատավարութիւնը կը փոխադրուի «քաղաք»ին Մէզրէ՝ ուր երեւոյթները կը ստանան քիչ մը աւելի «մարդկային» նկարագիր։

Հարկ կա՞յ ընդգծելու ազդեցութեան աճաւորութիւնը երիտասարդ ու գաղափարանուէր բանտարկեալին վրայ։

Գաւառը չապրած մարդոց համար այս «բաները» ջուրի ձայն կուգան։

Մարդկային հոգեկան երկու պատկերներուն այս ցնցող հակադրութենէն մարմին կ'առնէ այն համատարրը՝ թէ մարդիկ երկու խումբի կը բաժնուին.— անոնք որ օժտուած են հոգեկան մեծութեամբ, եւ անոնք՝ նախնական, անզոյ կամ չզարթնած հոգեկանով մարդիկ որ անհաղորդ կը մնան խռչալի բարձրագոյն չահերուն, անձնուիրումի մղումներուն։ Մէկ կողմէն Ցակոբներու, Ցաքէթներու ամէն կարգի ընտրեալներուն փաղանգը, միւս կողմէ մատնիչներու, դասալիքներու, ուրացողներու եւ անսկզբունք միջակներու խումբը։ Եւ այս՝ մեր երկրին մէջ ինչպէս բոլոր միւսներուն, այսօր՝ ինչպէս երէկ։ Այս եղերական հակադրութենէն տառապած են ու անձկագին ճիչեր կամ չանթեր արձակած բոլոր ընտրեալները, ուր որ ալ ծնած ըլլան, ինչ լեզուով ալ խօսած ըլլան, որ հիւղին ալ պատկանած ըլլան, Աբովեան, Ալիմեան, Թումանեան, Դուրեան, Մեծարենց, Վարուժան, Պէշիկթաշլեան, Տէրեան, Սիամանթօ, Նալպանտեան եւայլն։ Աւելի հեռու հորիզոններէն, առաւել կամ նուազ չափով բայց անխտրաբար բոլորը՝ Պէթհովէն, Պասքալ, Շոփէն, Ֆլոպէր, Մոցարդ, Հայնէ, Իպսէն, Ռուզվէլթոն, Լինքըն, Կավուռ, եւն., եւն.։

Այս համատարրին անմիջապէս կը յաջորդէ ուրիշ մը։ Երկրորդ խումբը, ճակատագրականօրէն պիտի մնայ երդուեալ թշնամի առաջինին՝ քոթոթնիը յաւիտենապէս պիտի կադկանձեն դամբռներուն նմանելն։ Առաջին խումբի յաղթանակի ճառագայթներէն պիտի տաքնան նաեւ երկրորդները, թէեւ այնքան— աւա՛ղ— որքան խլուրդ մը կրնայ օգտուիլ լոյսէն։ Վեհանձնութիւնը անբաժան առաքինութիւնն է Գամբռին։ Ան, «ուժեղ ծնողքի մը արիւնէն ծնած՝ իր բեւ դամբռ, դամբռի զաւակ»։ Ընտրեալներուն ծնունդն ու աճումը միշտ ալ, քիչ մը բացառութեան լոյսէն դուրս, պիտի մնայ առեղծուածային։ «... Առաջին օրերուն իսկ արբնցած իր հոգւոյն խորը գայլին առնչութիւնը ու իր անպարագիծ անձնուիրութիւնը նախիրին»։ Բոլորէն առաջ ո՞վ կրնայ ըլլալ հոս «գայլը», եթէ ոչ հայ «նախիրը» բզկտող շըջապատի մեր դարաւոր ցեղերը։ «Տեսած է իր մօր վայրագ վրէժխնդրութիւնը անիծեալ գայլին յաւիտենական կալանքի միջոցին...»։ Դժուա՞ր է այս բառերուն ետեւ կարդալ պատմութիւնը մեր պատմութեան։ «Տեսած է... անոր կըքոտ ու դիւցազնական ցասումը,... արիւնոտ կռիւները. տեսա՛ծ է թէ ինչպէս հարկ է միշտ պաշտպանութեան յանձնուած նախիրին համար ամէն բան, ամէն բան վտանգի ենթարկել... հաւատարմութիւնը մինչեւ անձնազոհութեան յետին սահմաններուն տանիլ, ու եթէ հարկ ըլլայ՝ գալ արիւնաշաղախ ու բզկտուած մարմնով մեռնիլ...»։

Դժուա՞ր է տեսնել հոս նաեւ անմիջական արձագանգը բանտի իր տեսիլներուն, որոնցմէ տասնեակ տարիներ ետք վերջն ալ հեղինակը չէր կրցած ազատիլ եւ ասա՝ պատմութիւնը ցեղային ժամանակակից ցասմունքի զարթնումին, եւ միեւնոյն ժամանակ յատկանշումը՝ ցասումներու զոհաբերուող ընկալարներուն։

Ի՞նչ գործ ունին հոս՝ լենինականի եւ քաղցկի խնդիրները։ Եթէ այս կտորը չէ հասկցուած, Զարդարեանի ամբողջ գրականութիւնը, ամբողջ գաղափարաբանութիւնը ակնթարթին գոնէ չյայտնուեցա՞ւ ընթերցողներու մար լուսական իմաստը։ Աղէկ պտուղկուած մը հնարաւոր չ'ըլլա՞ր մտածելու որ Զարդարեան, քանի մը տասնեակ տարի առաջ, իր իսկ կեանքին արիւնալի ճանապարհն էր որ կը գծէր այս տողերով, որովհետեւ իր ամբողջ կեանքը նախիրին մօտ ու անոր տառապանքներովը միայն ապրելէ վերջ, վտանգի բոյլէն, բազմաթիւ վախուստի ծրագիրներ մերժելէ վերջ, տեսաւ իր սիրոյն դիրացոյն ապացոյցը, միակը՝ այն, որուն տեսակէն նախորդները տալ պատուիրած են, ան՝ որ իր մէջ կը պահէ միակ յարութեան հաւատքը։ Ինչպէ՞ս մանել ԹԷԵՒ ԱՆՆԵՐԵԼԻ ԲԱՑՑ ԱՆՇՈՒՇՏ ԹԻՒՐԻՄԱՑՈՒԹԵԱՄԲ, այն զանգուածին մէջ որուն հարկ է եղած ըսել խնդրոյ առարկայ նոյն կտորին մէջ. «Ցեխոտ կենդանիներ, հեզ մը ձեր անձուկ միջավայրէն, ձեր գետնաքարշ ստորնութեննէն վեր կամք ըրէք երազ մը բարձրացնել ու հասկընալ դամբռի մը զգայական հորիզոնները, զանոնք լեցնող վեհանձնութեան, ազնուութեան լոյսն ձեր աչքերն լեցնել, որպէսզի ձեր նուաստութեան յատակը, ձեր խեղճութեան արգահատելի ինքնութիւնը տեսնէք»։

Անդամ մը որ այս անջրպետը հաստատուած է մարդկային հոգեկան երկու կառուցուածքներուն միջեւ, բնական է որ, զարմանքով ու ցաւով, դամբռը հարց տայ ինքն իրեն թէ անոնք որ իրենց ափլին բոլոր մեծ ու փոքր ժայթքումները չեն ուղղերդէլի խեղճալի մը, դէպի անչահախնդիր անձնուիրումի մը շառաւիղները, ի՞նչ կրնայ ըլլալ իրենց տենդագին խլրտումներուն, չարժումներուն դըրդապատճառը։ Եւ առաջին քննութեան իսկ կը բերէ իր առջեւ անխնայ օրէնքը Jungleին։ «Ոսկոր» մը, «կըտոր մը փշրանք»ի հետապնդումը, մինչեւ «կատուին հետ իսկ պայքարելու» նուաստութեամբ։ Մտաւորական կամ զինուորական արժէքին իսկ չի փըրկեր զինք, վասնզի ճար չկայ, պէտք է ըլլալ Փաւլթեօրին հետ որուն հակոթոնը մարդիկը կը փրկէ, կամ անոր՝ որ նոյն հակոթոնը կը գործածէ իր նմանը կատաղութեամբ վարակելու։

Ուրեմն, «Բակէ՛ վէհօրէն, քալէ բարձրավիզ, ո՛վ Գամբռ, քալէ միշտ... հանդարտ ու անշտապ ընթացքով՝ անբռկիւղ, անձնավստահ... լաւ է կատաղի, անհաւասար կռիւի մը մէջ երիտասարդ գայլի մը հետ ճակատ ճակատի գալ ու մեռնիլ վիրալից՝ քան փողոցի մը մէկ անկիւնը ոգեւարել ու իբր նուաստ, արհամարուած կենդանի աւարտել քեզի տըրուած կեանքի բաժինը»։

Զարդարեան, որեւէ բաժանումէ, որեւէ հատուածականութենէ, որ կը չեղէր մարդը մեծութենէ, խորշանք կը զգար, ֆիզիքական անհանդուրժութիւն, չեմ չափազանցեր՝ տառապանք կ'ենթարկուէր ըսելով։ Տեղը չէ հոս, այլապէս տասնեակներով ապացոյց կրնայի բերել ցոյց տալու համար Զարդարեանի մասնաւորապէս համայնքութեան յատուկդրին, միջատեսակէտներու դէպի վերին մակարդակը բեւեռուած իր մտածման մէջէն, վերին մակարդակը՝ ուր մարդկայինը, բանաստեղծականը, խաղաղասիրականը, հոգեկանը կը տիրապետեն, ընդդէմ գծուած որեւէ կարգի բաժանումի որուն ազդեցութիւնը այսպէս կամ այնպէս պղտորեցնել է ի վերջոյ մարդը։ Առաջնորդուած մակերեսային մեկնաբանութիւնը, հետեւապէս, հիմնովին հակառակ ըլլալով Զարդարեանի կեանքին, գործին, ոգիին, à priori, առանց իսկ կտորը կարդալու նոյնիսկ կարելի էր մէկիկ չպրտել։ Բայց ես աւելին պիտի ըսեմ։ Որոշ է որ այդ ժամանակաշրջանի գաւառական հոգեբանութիւնը եւ ընդհանրապէս մտայնճակը չէ վերլինուած։ Արդ՝ գաւառացիները— գոնէ մինչեւ անգամ մը իրենց Պոլիս գալը— եւ գաւառի մտաւորականներն ու գրագէտները մեծ եւ անբանաւոր սէր մը կը սնուցանէին պոլսականին հանդէպ։ Պոլիսը չէ՞ր որ Նիկողոս Պալեաններու, Օտեաններու, Ռուսինեաններու սերունդին, գործունէութեան, Սահմանադրութեան։ Գաւառէն շատ աւելի ազատութիւններ վայելելով Պոլիսը չէ՞ր կեդրոնը հայ մտաւոր եւ գրական կեանքին։ Հոն չէ՞ր որ լոյս կը տեսնէին թերթերն ու պարբերաթերթերը։ Հոն չէ՞ր որ յղկուած լեզու մը կեանք կ'առնէր, ուր բազմաթիւ դպրոցներ կային, ուրկէ ուսուցիչներ կուգային գաւառ։ Զարդարեանի գրած տասնեակներով նամակները միայն ապացոյց չե՞ն ատոր, ինչպէս եւ Ա. Անտոնեանին, Զ. Ասատուրին, Զ. Եսայեանին, Հ. Ալեանաքին եւ ուրիշներու գրած նամակները, որոնք բոլորն ալ կը պահեն ցոլքը անսահմանօրէն խոնարհ հոգիի մը եւ ամբողջութեամբ չարդարացած հիացումի մը դէպի պոլսականը։ Որոշ չէ՞ որ այդ նամակները իրենց գոյութիւնը կը պարտին նաեւ ու մասնաւորաբար այն հանգամանքին որ անոնց աէրերը հեռու էին, Պոլիս կը բնակէին, որովհետեւ, աւա՛ղ, երբ հարկ եղաւ յետոյ մօտենալ անոնցմէ շատերուն...

Զարդարեանի այդ շրջանի գաւառէն գրած գրախօսականները նմանապէս ապացոյց չե՞ն ատոր, Զ. Ասատուրի, Մ. Պարսամեանի եւ ուրիշներու գործերուն առթիւ։

Եւ այդ նոյն մարդը պոլսեցի—գաւառացի տեսակ հակադրութիւնը նիւթ պիտի դարձնէր, այն ալ գեղարուեստական գործի մը, այնպէս չէ՞, որովհետեւ, լենինականի եւ քաղցկի բաժանումը հարազատ քոյրն է առաջին մեկնաբանութեան։

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ ու թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՄԵԾ ԾԱՂՐԱԾՈՒՆ

Ժամանակը.— Ծաղրածուն եւ մանուկը.— Ծաղրածուն եւ երիտասարդը։

Կը ճանչնամ մեծ ծաղրածու մը, գերբնական կարողութիւնով։ Ան՝ մեծագոյնն է արուեստագէտներուն։ Իր հեղինակը մերթ կոշտ է, մերթ ալ չափազանց եւ նուրբ։ Ան՝ կը ծաղրէ ամէն բան։ Նախ՝ ծաղրելիները, ապա՝ չնչաւորներն են։ Ու նաեւ անշունչները.— հողաստ, կարասի, շէնք, փողոց, քաղաք, երկիր։ Կը ծաղրէ մինչեւ անգամ բնութիւնը։ Նոյնիսկ դրախտներուն պարունակութիւնը, հող, ջուր, քար, ծառ։ Աւելին անգամ ազատ չէ այդ մեծահանճար ծաղրածուին կատակներէն։

Անողորմ է ծաղրածուն եւ միեւնոյն ժամանակ խորապէս բանաստեղծ։ Իր ողբերգութիւններուն տողերուն տակ անգամ զոյ են միշտ իր ծաղրանքին սրախօսքերը։

Ծաղրածուն գաղտը չունի։ Անգութ կը խնդայ, դժխեմ ժպիտով։ Եւ իր հեգնութիւնը միշտ յաղող է։

Այդ ծաղրածուին անունն է ժամանակ։

Աշխարհի վրայ եթէ Աստուած ամէն տեղ է, իբրեւ շէյէկ՝ մեր ծաղրածուն ամէն տեղ է, իբրեւ տեղացի։

X

Ցոյց տալու համար ծաղրածուին ծաղրանքին սաստկութիւնը՝ իր զոհերէն մարդը կ'առնենք։ Մարդը որ կարծես, կեանքի ընթացքին, գլխատոր թիրախն է ծաղրածուին սրամիտ նետերուն։

Կը ծնի մանուկը։ Ծաղրածուն գործի վրայ է արդէն, ամիսներ առաջ։ Կէս լուրջ, կէս կատակ, ըսել կուտայ շատերուն.

— Ծնաւ նոր արքայ...

Նորածինը միշտ թագաւոր է կամ առնուազն արքայական՝ քանի որ բոլորը կը ծառայեն իրեն՝ լուալ կամ մաքրել տալով իր մեծ գործերը...

Մանուկ — թագաւորը երջանիկ է քանի որ կը քամէ ու կը քնանայ։ Երջանիկ՝ որովհետեւ ոչ մէկ հոգ ունի։ Զունի սակայն իր թագաւորութեան կամ երջանկութեան գիտակցութիւնը։ Մանուկը աններդաշնակ է ու անհաւասարակշիռ։ Ասոր ալ գիտակցութիւնը չունի։ Մարմինը թարմ է, հոգին սակայն բացակայ է իր մէջ։ Միտքը աղիտակ է, սակայն ընդամէնը չիթ մը կաթ է, որուն մէջ չկայ մտածումին ջերմութիւնը, յիշողութեան շաքարը կամ աղը եւ երեւակայութեան չողին։

Թագաւոր է։ Իր իւրաքանչիւր շարժումին, նայուածքին ու փանկին ներքեւ կը տեսնենք իմաստ եւ իմաստութիւն, խորք ու խորհուրդ, արտակարգ, կանխահաս մտածում եւ հանճար։

Թագաւորահայրը կամ մայրը ամէնէն կը պահանջեն հիացումի մեծ տուրք մը։

Փորձեցէք անգամ մը տալ, սա հարկը.

— Այս մանուկը տաղանդաւոր մէկը պիտի ըլլայ...

Ծնողքը արդէն վշտացուցիք։ Անոնց համար մանուկը առնուազն հանճարեղ է։

Ծաղրածուին խաղերը բազմազան են։

Ծաղրածուն կը զբօսնու. գիմացը նստած է մանուկին ու զայն կը խընդացնէ, կը լացնէ, կը չարժէ։

Աչք տուած է մանուկին, սակայն կատարեալ տեսողութիւն չէ տուած։ Ականջ տուած է, սակայն լսողութիւնը պակաս է տուած։ Ցաճախ այս ժլատութիւնը կը շարունակուի անվերջ։

Ամիսներ ու տարիներ կ'անցնին։ Մանուկին վրայ բարդուիլ կը սկսին տարիները։ Իբր թէ կ'ապրի մանուկը, սակայն իրականին մէջ դեռ ծնած կատարելապէս։

Ծաղրածուն ուրիշ բան մըն ալ չատ կ'ընէ. աճաւոր կատակ մը.— մանուկը ցոյց կուտայ իրեններուն ոչ միայն բացառիկ հանճար այլ նաեւ անզուգական գեղեցիկ։ Օր մը ո՞րու հետ ամուսնացնել սաանկ հրաշալի մը.— ահա հարցը եւ հոգը։ Ամանց այս երկու գլխաւոր կատակները կը վերագրեն ծաղրածուին բարութեան.— Բարեմիտնե՜րը...

X

Ժամանակի սլաքին վրայ մանուկը եղած է երիտասարդ։ Ժամանակը իր նորանոր խաղերուն թատերավայրը կ'ընէ երիտասարդին միտքն ու հոգին, ինչպէս նաեւ մարմինը։

Երիտասարդը ապարէզ ունի, սակայն չունի բանգիտութիւն եւ փորձառութիւն։

Կ'երթայ կեանքին, զայն կարծելով վարդաստան։ Քանի կը մօտենայ ու մանաւանդ կը մտնէ կարծեցեալ դըրախտէն ներս՝ կը հանդիպի տատասկներու եւ վիհերու՝ ծածկուած ծաղիկներով։

Վարդաստանին իւրաքանչիւր փուշը ծուէն մը կը խլէ իր յաւակնութիւններէն, որոնք անկարելի ըլլալով կրկին կ'աճին ու կը բազմանան։

Երիտասարդը եթէ առեւտրական ասպարէզը պիտի հետեւի կը յաւակնի ըլլալ, քիչ ատենէն, միլիոնատէր մը, ինչպէս Ռոչիլդը, Ռոքֆելլեր կամ Գալուստ Կիւլպէնկեանը։ Աւա՜ղ քանի մը տարի վերջ, երիտասարդը կը նախանձի Ռոչիլդի յետին գրագրին։

Եթէ երիտասարդը պիտի հետեւի երաժշտութեան՝ կը յաւակնի ըլլալ Պախ մը, Պէթհովէն մը, Շոփէն մը, Շումամ մը, Կարա — Մուրզա մը կամ Կոմիտաս մը։ Քանի մը տարիէն կ'ըլլայ աւալերգու մը...

Եթէ գրասանութեան պիտի հետեւի՝ կ'երազէ ըլլալ Դալմա մը, Քին մը, Տալմա Կարլեք մը, Սայիլ մը, Նովէլլի մը, Բոզէն մը, Մունէ մը կամ Ադամեան մը։ Քանի մը տարիէն կ'ըլլայ ափսոսերգակ մը։

Եթէ բանաստեղծ է՝ կ'երազէ ըլլալ Տանթէ մը, Կէօթէ մը, Պայրըն մը, Պուշկին մը կամ Մեծարենց մը, Վարուժան մը։ Քանի մը տարիէն կ'ըլլայ Սրապիոն Արամեան մը։

Ու այսպէս, ընդհանրապէս։

Օր մըն ալ երիտասարդը իր բոլոր յաւակնութիւններով կը գտնէ ծռած կ'եկած, օփերոտի մը առջեւ որ համակ պղպջակ է։ Օփերոտին սիրտը օճառ է, խելքը ջուր ու լեզուն չարժում, որով ամբողջ ինքնութիւնը պղպջակ։

Երիտասարդը անպայման բանաստեղծութիւններ գրած է՝ իր սիրուհին նմանցնելով ծովածին Ափրոտիտէին, պղպջակները նմանցնելով ծովուն փրփուրներուն։

Երիտասարդը քնարը սրտին վրայ ու ձեռքը քնարին վրայ՝ կ'երգէ,

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (137)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

«Դա այն անէրկեան յոյսն է, թէ քիչ ժամանակից յետ պիտի բաժանուեմ աշխարհից եւ դադարեմ այլեւս տանջուելուց։

«Բէշիրի դէմ մղած ճակատամարտում մահ էի որոնում ես, բայց մի–այն վէրք ստացայ. եւ այն այնպիսին, որ երկար ինձ տանջէր եւ յանցանքներս յիշեցնելով՝ կեղեքէր իմ հոգին։ Անշուշտ այս էլ Աստծոյ տնօրինութիւնն էր. օրհնում եմ նրա կամքը։ Բայց որովհետեւ վիրաւորյժս յուսահատուած է արդէն, եւ զուշակում է թէ՝ շուտով պիտի մեռնեմ, ուստի շտապում եմ տեսնել քեզ, սիրեցեալ հարազատ, եւ խնդրել որ փութաս քո հաշտութեան համբոյրն ինձ բերելու։ Ես որոշել եմ մեռնել Սեւանում. իմ մարմինը, հարկաւ, կը տանէք Բագարան իմ հարց դամբարանում ամփոփելու. բայց հոգիս պիտի աւանդեմ այս ապաշխարանաց վայրում. այդ կարի ցանկալի է ինձ։ Ուրեմն լսիր իմ վերջին խնդիրը եւ կատարիր նրան։

«Ես մեռնում եմ անզաւակ. դու ես մնում պայազատ իմ թագի եւ գահի, որոնց եւ պիտի ժառանգես իրաւամբ։ Բայց կամենում եմ, որ դու տիրանաս նրանց ոչ իբրեւ իմ հակառակորդ, այլ իբրեւ եղբայր։ Բեր ինձ ուրեմն քո հաշտութեան համբոյրը եւ դրա փոխարէն ստացիր ինձանից քո օրինական ժառանգութիւնը։ Նրա հետ միասին ես կամենում եմ յանձնել քո ձեռը մի աւանդ, որի պահպանութիւնը կարող եմ վստահել միայն քեզ, իբրեւ իմ միակ հարազատին»։

Վերջին խօսքերն աւարտելուց յետ իշխանն անհամբերութեամբ հարցրեց.

— Ե՞րբ ստացար այս նամակը, Տէր։

— Երեք օր առաջ, պատասխանեց Աբասը։

— Եւ մինչեւ այս րոպէն կարողացար համբերե՞լ։

— Համբերեցի տանջուելով։ Եթէ թագաւորը միայն հաշտութեան մասին խօսէր, ես իսկոյն եւեթ կը շտապէի նրա մօտ. բայց նա յիշում է նաեւ իմ ժառանգութիւնը... Մի՞թէ այդ ժառանգութեան համար պիտի հաշտուեմ նրա հետ...

— Եթէ այդ է միակ տանջող մըտածմունքդ...

— Այո՛, միայն այդ. ծանր է այժմ ինձ երեւալ նրա առաջ։ Չէ՞ որ նա կը կարծէ թէ ժառանգութիւնս ստանալու համար եմ այցելել նրան։

— Մի՛ հոգար այդ մասին, Տէր, յապաղելն աւելի ցաւ պատճառել կարող է քեզ, ասաց Մարզպետունին եւ խորհուրդ տուաւ նրան շտապել, ճանապարհուել կարելույն չափ փութով։

Մի քանի օրից յետ Աբաս արքայեղբայրն ու Մարզպետունի իշխանը ելան Երազգաւորսից եւ ուղղուեցան դէպի Սեւան։ Նրանց ուղեկցում էր հազար հոգուց կազմուած եւ գեղեցկապէս սպառազինուած մի բանակ, որի մի մասը Արքայեղբօր եւ միւսը՝ Մարզպետունու զօրքերից էին։

Կամենալով մի փոքր ոգեւորել գաւառներում ապրող ժողովրդին, նըրանք Շիրակից չանցան դէպի Գուգարք, թէպէտ կարճ ճանապարհն անցնում էր նրա միջով. այն է՝ Աղստեւ գետի ուղղութեամբ, այլ իջան դէպի Հարաւ, մտան Արագածոտն եւ ապա անցան Նիգ ու Վարաժնունիք գաւառները։ Այդպիսով շրջան անելով՝ ամէն մի շէնի կամ աւանի մօտեցած ժամանակ՝ հնչեցնել էին տալիս նրանք փողեր ու շեփորներ, անցնում էին յաղթական ընթացքով եւ պատրաստում էին ժողովրդին իրանց մօտալուտ յարձակման աջակցելու։ Իսկ ինքը, ժողովուրդը դիմաւորում էր նրանց ուրախութեամբ, սրտագին ցոյցերով. յարգանք էր մատուցանում արքայական դրօշին, որ կրում էին այդ զօրքերը եւ քաղցր հիւրասիրութեամբ պատւում էր վերջիններին։

Այս ամէնը տեսնելով Արքայեղբայրը յուզւում եւ դառնալով Մարզպետունուն՝ հարցնում էր.

— Եթէ ժողովրդի մէջ այսպիսի սիրտ ու հոգի կայ, ինչո՞ւ մենք մնացել ենք անզօր. ինչո՞ւ չենք օգտւում այս պատրաստի ոյժից։

— Որովհետեւ անձնական գժտութիւնները ժամանակ չեն տալիս ձեզ աչք բանալու եւ ժողովուրդը տեսնելու, որովհետեւ անձերնիդ պաշտպանելու հոգը գրաւել է ձեր բոլոր ուշադրութիւնը... պատասխանեց իշխանը։— Ժողովուրդը, այո՛, ոյժ ունի. ժողովուրդը մի հեղեղ է, որ թէ զօրացաւ, կարող է թումբեր կործանել, ամբարտակներ տապալել։ Բայց պակասում է մեզ մարդ, որ կարողանայ ժողովրդի սրտի հետ խօսել, ոգիները վառել, հեղեղ պատրաստել։

— Ո՞վ կարող է լինել այդ մարդը, հարցրեց Արքայեղբայրը։

— Նա, որ կը կարողանայ բոլորանուէր կերպով զոհել իւր անձը հայրենիքին, պատասխանեց իշխանը եռանդով։

— Այդպիսի մէկին ճանաչում եմ ես, Տէ՛ր Մարզպետունի։

— Ո՞վ է նա, հետաքրքրութեամբ հարցրեց իշխանը։

— Ահա՛ այստեղ, իմ առաջ... Այդ դու ես, ասաց Աբասը ժպտալով. եւ ապա ձեռքը պարզելով իշխանին, աւելացրեց.— Երկրորդը, ահա՛, գալիս է քեզ միանալու. նա կը լինի քո անբաժան եւ անձնուէր զինակիցը։

— Եւ իմ Տէրն ու Իշխանապետը, բացականչեց Մարզպետունին եւ ջերմութեամբ Արքայեղբօր աջը սեղմելով՝ աւելացրեց.— Այս օրուանից ուրեմն ծագում է նոր Արեւ. նա կը ջերմացնէ սառած սրտերը եւ կ'առաջնորդէ իւր ժողովրդին։

Այն միջոցին, որ Արքայեղբայրն ու Մարզպետունին ոտք էին կոխում Սիւնեաց նահանգի հիւսիսային սահմանածայրը, նոյն նահանգի հարաւային մասում ուրիշ գործ էր կատարւում։ Նըսր Ոստիկանը տեղեկանալով Աշոտ բռնաւորի նամակից, որ Արաբացոց զօրքերը ջարդող Մարզպետունին մտադիր է Դուինը պաշարել կամ դաւադրութեամբ գրաւել, ժողվեց իսկոյն իր զօրքերը, կազմեց նոյնպէս Ատրպատականի Պարսիկներից բազմաթիւ հրոսախմբեր եւ նըրանց հետ միասին ելնելով այն երկրից՝ մտաւ Վասպուրական։ Եւ որովհետեւ որոշել էր՝ իւր մուտքը դէպի հայկական նահանգները յաղթական եւ ահարկու կացուցանել, ուստի փորձ փորձեց Վասպուրականի մի քանի աւանները գրաւել։

(Շար.)

ծունկի եկած ու կ'ըսէ ․

— Ո՛վ, ո՛վ իմ ամենադեղեցիկս, ամենապաշտելիս, ամենաչքնաղս, դուն գլուխ – գործոցն ես մեր ժամանակին… կը սիրե՛մ, կը սիրե՛մ, կը սիրե՛մ քեզ…երեք անգամ կ'երդնում որ եօթն անգամ կը պաշտեմ քեզ …

Եթէ պատահի որ աղջիկը մերժեց զինքը, սիրահարը ալ ամբողջ իր կեանքի ընթացքին կը ցանկայ այդ անհասանելի մնացած սիրուհիին, եթէ նոյնիսկ ժամանակը, հետզհետէ, իրեն տայ քանի մը հարիւր օրիորդ կամ կին: Զգոհացուած ցանկութեան անվերջանալի կատակերգութիւնը սիրահար մը կը քաշքշէ Գողգոթայէ Գողգոթայ, մինչեւ Տարտարոս ։

Իսկ եթէ Օր․ Պչպջակը փոխադարձեց իր զգացումը՝ Սէրը կ'եւլէ պը – տոյտի լուսնի լոյսով, ծովեզերքի փրփուրէ ժապաւէնով, լեռներու պարով, բնութեան դրախտներով ։

Ու սոխակները կ'երգեն, ճաչակելով իրարու բերնի պատառը որ համբոյրն է ․

— Ամբրոս կ'ըմպեմ, կեռաս կ'ուտեմ …

— Գինի կ'ըմպեմ, սեր կ'ուտեմ…

— Աւելի, կը սիրեմ, աւելի… յաւիտեա՛ն …

Ժամանակը կ'անցնի: Քանի մը ամիս վերջ, նոր ասուլիս ։

— Առաջուան չափ չես սիրեր զիս:

— Կը սիրեմ, հոգիս:

— Այո, հոգիդ է որ կը սիրես, ոչ սակայն զիս: Որքան անձնասէր ես ։ Տեղ մը կարդացի արդէն որ սէրը ինքնասիրութիւն է որ երբեմն ինքնամոռացութեան կը տանի …

— Ըսի՝ կը սիրեմ …

— Ճի՞շդ է որ կը սիրես դեռ …

— Կը սիրեմ դեռ…

— Այդ «դեռ»ը պերճախօս է ու դէշ է անոր իմաստը …

— Բայց սէրը անփոփոխելի եւ անայլայլելի չէ, ինչպէս Աստուածն է:

— Հապա սէրը աստուածութիւն մըն է, կ'ըսէիր…

— Կրկին կ'ըսեմ․ աստուածութիւն մըն է, սակայն աստուածութիւնը չէ, հրեշտակս …

Ու նորէն համբոյրներ, նորէն երդումներ, նորէն նուազուն նայուածքներ, «ահ»եր ու «վահ»եր, ոռոնումներ եւ յարձակումներ յանուն «կենսական տարածութեան» ։

Քիչ մըն ալ կ'անցնի ժամանակը: Մերթ մըն կ'ըսէ ․

— Թող կանգնի ժամանակը, երբ մենք համբոյրի մը մէջ ենք …

Ամէն բանի համար ժամանակ կայ, կ'ըսէ Սողոմոն ։ Եւ ամէն բան ժամանակին ։

Ժամացոյց գնելու ժամանակ ու ժամացոյց նորոգելու ժամանակ ։

Մխանալու ժամանակ, բաժնուելու ժամանակ, սիրոյ ժամանակ, գժտութեան ժամանակ, փառաբանութեան ժամանակ եւ անէծքի ժամանակ, աննախանձ կեանքի ժամանակ եւ մախանքի ժամանակ, յուսալից ժամանակ եւ յուսահատութեան ժամանակ, երգի ժամանակ ու վէրքի ժամանակ:

Եւ սիրակտուց աղաւնեակները կը հեռանան իրարմէ ։

Վիրաւոր կողմին կ'ըսեն ․

— Հեռաւորութիւնը եւ ժամանակը կը բուժեն վէրքերդ ։

Կը բուժուին վէրքերը, յանուն նոր վէրքերու ։

Վիրաւորը կը խորհրդածէ․

— Սէ՞րը … Անիկա նման է ֆէչի պույնուզիի… պէտք է հարիւր օխա ծամել՝ ունենալու համար մէկ օխա քաղցրութիւն: Ու տակաւին ուրիշ անպատեհութիւն ալ կայ: Սէրը այնպիսի ֆէչի պույնուզի մըն է որ կեբած ատենդ կրնայ ձեռքէդ փախիլ երկու հատը ու թառիլ ճակտիդ վրայ …

Ու ժամանակը չատերու բերնով ըսել կուտայ ․

— Ժամանակ է… ամուսնանալու:

Եւ հէք երիտասարդը կը հագուի, զուարթ դէմքով, իր սեփական մահուան սուգի սեւ հագուստը ու կ'ըլլայ… փեսայ ։

Խեղճ աղջնակն ալ, նոյնպէս, կը ծածկուի իր առաջին ու զարդարուն ճերմակ պատանքով ու կ'ըլլայ… հարս ։

Ու մարդոց ուրախութիւնը այս ամոլին դժբախտութեան ի տես ։

Ու ժամանակին նոր խաղերը, ահաւոր տրամախօսութեան մը մէջ նորակազմ զոյգին ․

— Մե՛ղք եղաւ ինծի …

— Այրեցա՛յ …

— Դուն ուրկէ արժանի էիր ինծի պէս …

— Իրաւ արժանի չէի քեզի պէս պատիժի մը…

Ու աշխարհի մէջ գտնուող դերիներու, բանտարկեալներու, նահատակներու եւ դժբախտներու հաշիւը բռնող ինքնակոչ քարտուղար մը, կը բանայ իր տետրակը ու կը գրէ․—

Երկու հոգի եւս

Նախորդ գումար՝ 2450961

Ընդհ․ գումար՝ 2450963 հոգի

(Աստուած ողորմի ամէնուն):

Ժամանակը կը դառնայ աշխարհի վրայ անցուած գլանի մը պէս՝ ամէն բանի տալով տափակութիւն մը, կարելի հաւասարութեամբ ։

Երիտասարդը եթէ չունի Գաղափարական մը, իբրեւ անդաւաճան սիրուհի՝ աւելի քան եղկելի է:

Երիտասարդը, իր բոլոր կարողութիւններով, անկարող է դեռ ըմբռնել ժամանակին հեղինական ոգին ։ Իսկ եթէ ըմբռնած է, թող չատ չտխրի: Ցանուն մխիթարութեան, կրնայ ակնարկ մը պտտցնել աշխարհի համայնապատկերին վրայ՝ տեսնելու համար որ մեծ Ծաղրածուն ի՛նչ մեծ խաղերու կը բերէ, անհատներէն աւելի, հաւաքականութիւնները, ամբողջ ազգեր ։

Պիտի տեսնէ, օրինակի համար, մեծ ազդ մը (մեծ ազգերը միշտ քրիստոնեայ կ'ըլլան) որ կ'ամուսնանայ ուրիշ մեծ ազգի մը (աւելի ճիշդ ազգուհիի մը հետ), զայն կնութեան առնելով պաշտօնապէս ։ Ժամանակը կ'անցնի: Ամուսին ազգը, օր մըն ալ, կը խաբէ իր կողակից ազգը, ու կը կենակցի ուրիշ կնոջ մը հետ, յետոյ երրորդի մը հետ, չորրորդի մը հետ: Չէ՞ որ Ցիսուս ըսաւ․ «սիրեցէք զիրար»: Շատ սիրելու համար կանանոց մը պէտք է:Եւ երբ մարդ կանանոցունենայ՝ մահմէտական կ'ըլլայ: Ու երբ մահմէտական ըլլայ՝ կը սիրէ մահմէտականները: Ահա թէ ինչու քրիստոնեայ ազգերը պաշտպաններն են մահմէտականներու: Ու պաշտպանութեան մէջ, մրցումի եկած են ։

Երիտասարդը, երկրորդ ակնարկով մը, պիտի տեսնէ ուրիշ քրիստոնեայ ազգ մը — միշտ մահմետականներու պաշտպան որ ինքն ալ, իր կարգին կ'ուզէ … սիրել: Եւ չատ ու չատեր սիրել: Կանոններ հիմնել կամ արդէն գոյութիւն ունեցող կանոններէն ներս մտնել, պարզապէս յանուն «կենսական տարածութեան »:

Ու երկարատեւ խրախճանքի մը՝ որուն բուն չարժառիթը Սէրն է, ի՛նչ փոյթ թէ քիչ մը հեթանոս ։

Եւ եթէ երիտասարդը Հայ է, պիտի ըսէ․

— Այս համաշխարհային սիրուը – տուքին մէջ ինչո՞ւ անմասն է մեր հայ ազգը: Եթէ էրիկմարդ չէ մեր ազգը՝ ուրեմն կնիկմարդ է: Եթէ կընիկմարդ չէ՝ ուրեմն էրիկմարդ է: Մեր ազգը կամ չատ ծեր է եւ կամ չատ մանուկ որ սիրելու եւ սիրուելու մէջ դեր չունի: Եւ կամ բարոյական ազգ մըն է… դժբախտաբար ։

Ու երիտասարդը հաշիշ կը փնտռէ, մոռնալու համար այնքան խոհեր, տեսիլներ, իրողութիւններ:

Ցանկարծ իր մէջ կը խօսի … տխեղերքը:

Ու երիտասարդը կը պարէ, մաս կազմելով տիեզերական ներդաշնակութեան ։

Չէ՞ որ պար մըն է արեգակնային դրութիւնը: Ինք իր վրայ դառնալով, հրջանը ընել արեւին, իր չուրջն ալ դարձնելով… լուսինի պէս արբանեակ մը:

Ու ճաղը, ճաղը որ կը վերարտադրէ ժամանակին քրքիջները ։

(Յաջորդով՝ Ծաղրածուն եւ Տաբէցը):

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Պ. ԼԵՒՈՆ Կ. ԿԵՐՏԱՆԻ ՆՈՐ ՎԷՊԸ

ԽՄԲ․— « Նուվէլ Ռըվիւ Ֆրիթիք » հրատարակչական տունը այս օրերս հրապարակ հանեց Պ․ Լ․ Կերտանի մէկ նոր վէպը, Les Illusions de Bertrand Bernaux, որուն սկիզբը կը գտնուի Կոնֆուռներու Ակադեմիին ամէնէն երիտասարդ եւ ամէնէն աղմկայարոյց անդամ Պ․ Ռընէ Պէնժամէնի հետեւեալ գեղեցիկ յառաջաբանը ։

×

Երբ մարդ հեղինակ մը կը ճանչնայ եւ կը սիրէ, պիտի ուզէր իր անձնական հաճոյքին մասնակից ընել բոլոր անոնք որ զայն կը կարդան: Այս յառաջաբանը ուրիշ նպատակ չունի: Որքան հաճելի է ըսել մէկու մը որ գիրք մը կը բանայ.—լաւընտրութիւն ըրեր ես: Այս գիրքը մարդու մը գործն է ։

Մարդոց եւ գիրքերու թիւը փոքր է: Դատարկախօսներն են որ մեծամասնութիւն կը կազմեն եւ թոյներ կը պատրաստեն, զոր ճարպիկութեամբ կը ներկայացնեն ։

Ամենէ մը ի վեր մաս կը կազմեմ ժիւրիի մը որուն անդամները վէպեր կը քննեն: Նոր է որ այս տեսակ ընթերցումներով կը պարապիմ: Ապշած մնացի երբ տեսայ թէ մեր գրագէտները որչափ քիչ բնականութիւն կը դնեն իրենց գործերուն մէջ, եւ թէ որքան մեծ է թիւը այն դժբախտներուն որ բռնազբօսիկ ճիգեր կ'ընեն ուշադրութիւն գրաւելու համար: Ընդհանուր առմամբ, ուշադրութիւն գրաւելու համար կիրարկուած միջոցըն է լկտութիւնը, որ մեր դարուն յատկանիշն է: Առանց խղճահարութեան կը տպագրեն այնպիսի բառեր որոնք մինչեւ հիմա վերապահուած էին բժշկական ուսումնասիրութեանց, կամ կը գտնուէին խենթերու գըրուածքներուն եւ կամ գաղտագողի հըրատարակութեանց մէջ, բայց սակայ անշուշտ երկար պիտի չանէ: Այսպէս, փոթորիկէ մը վերջ, կոյուղիներու գարշահոտութիւնը երբեմն մինչեւ քաղաքներուն մայթերը կը բարձրանայ, բայց յետոյ կրնայ ըլլալ որ յանկարծ գարնանային անուշաբոյր սիւք մը փչէ: Այս սիւքին պէս է այն գիրքը զոր կը ներկայացնեմ ձեզի ։

Ճաչակով գրուած գիրք մը ։ Թափ–քո՛վ գրուած գիրք մը ։ Զգացումով զեղուն գիրք մը: Առանց կեղծիքի, առանց պարապ խօսքի: Անխորժելի բնականութեամբ գիրք մը ։

Ես չեմ զարմանար որ Կերտան այսպիսի գիրք մը գրած ըլլայ, որովհետեւ զինքը չատ լաւ կը ճանչնամ: Իրեն հետ բարեկամութիւնը միանգամայն հեշտ է եւ սրտագին: Հեշտ՝ որովհետեւ հաւասարիմ է ան եւ ինքնամոռ այ: Սրտագին՝ որովհետեւ մարդ մըն է ան որուն սիրտը կեանք կը չնորհէ մօտը բոլոր ծանօթութեանց: Կերտան նախաձեռնող ու – նի, կը կռահէ, կը խանդավառուի եւ կը տառապի, երջանիկ եւ դժբախտ, հոգեկան թռիչքներ ունի, եւ նոր կանք կը զգայ կարդ մը բաներէ ։ Կերտան կը սիրէ կեանքը, եւ պիտի ուզէր սիրել մարդիկը: Կերտան ծնած է բանաստեղծի կարօտաբաղձ հոգիով մը ։

Որովհետեւ կը սէրի ցեղէ մը, որուն համար Արեւելքը եւ քրիստոնէութիւնը չատ հին ժառանգութիւն մըն են: Աշխարհ եկած է ան արդէն ամէն բան ապրած, ամէն ինչ փորձած, իրեն հետ բերելով այնքան հրայրք որքան մելամաղձոտութիւն, այնքան տենչանք որքան ափսոսանք: Երկու տեսակ մարդ կայ, անոնք որ հարուստ բնութիւն մը ունին եւ անոնք որ թշուառ են բնութեամբ, անոնք որ իրենցմէ բան մը կը չնորհեն եւ անոնք որ միայն կը ստանան ։

Կերտան անոնցմէ է որ կը չնորհեն: Այս անսեթեւեթ գիրքը բարիք մըն է: Շատ պարզ պատմութիւնն է ան մարդու մը որ սիրած է եւ սխալած ։ Եւ իր դէմը ունի երիտասարդ մը որ սիրելով՝ նոյնպէս պիտի խաբուի ։ Այդ երիտասարդը իր զաւակը չէ, բայց ինք հօր մը զգացումները ունի անոր համար: Ինչո՞ւ իր կեանքը չպատմէր այդ էակին որ սիրելի է իրեն եւ կրնար իր զաւակը ըլլալ ։ Այս պատմութիւնը բանի մը պիտի չծառայէ՞ արդեօք: Ով գիտէ: Զանելով օգտակար ըլլալ անոր, գոնէ ապացուցած պիտի ըլլայ թէ զինքը կը սիրէ: Եւ ահա հոս է կարեւոր կէտը․ քիչ մը աւելի զօրով սաեղծել կեանքի մէջ: Այս գիրքը զօրովի վէպն է:

Թերեւս սովորաբար հասկցուած ձեւով վէպ մը չէ ան: Ձեմ գիտեր թէ անոր մէջ գաղափարները աւելի չատ չե՞ն քան հերոսները: Եւ սակայն մարդիկը, եւ ամենայայտնի մարդիկ, չեն պակսիր անոր մէջ․ Մորէաս մը, Բրուսթ մը, Ֆլէմանսօ մը, բայց յիշողութեան ձեւով մը կը յառնուին եւ պատմութեան մէջ դեր մը չեն խաղար, կ'ոգեկոչուին ուրիշներու կողմէ: Ձեմ գիտեր թէ արդեօք վէպ մը ըլլալէ աւելի խորհրդածութեանց մատեան մը չէ՞: Վէպը այնքան բազմադիմի է որ…

— Չէ՞ք կարծեր որ գիրքս գէչ կառուցուած է, ըսաւ ինծի Կերտան, որ համեստ մարդ մըն է: Կէս ճամբան կը կորսնցնեմ հերոսներ որոնց մասին խօսած էի սկիզբը ։

Կեանքն ալ այսպէս է, սիրելի բարեկամս: Մարդիկ կան որ յարատեւելու ոյժը չունին եւ պէտք է թողուլ որ անհետանան ։

Կերտան չի գիտեր որ իր ինքնատպութիւնը կը կայանայ ճիշդ իր այն զմայլելի ձիրքին մէջ, որով կեանքին կը հետեւի անկեղծօրէն, առանց անոր վրայ ծանրանալու եւ առանց զայն այլափոխելու: Որքան հաղուադէպ է գիրք մը որուն մէջ ոչ կրկնակներ կան, ոչ ուշադրութիւն գրաւելու ճիգ, ոչ ալ չափազանցութիւններ, եւ որուն մէջ ամէն բան պարզ եւ կէշտօրէն մարդկային է: Խաղէս … սակայն գիրք մըն է ուր վերջապէս հոգիի մը լեզուն կը լսենք դարու մը մէջ ուր այլեւս չենք կրնար հանդուրժել մերկամարմին ցուցադրութեանց ։

ՌԸՆԷ ՊԷՆԺԱՄԷՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Բանաստեղծ Թոլլըր անձնասպան

— ○ —

Անցեալները, Թերթերը հաղորդեցին թէ Նիւ – Եորքի պանդոկներէն մէկուն մէջ ինքզինք կախեց եւ անձնասպան եղաւ Էրնսթ Թոլլըր, գերմանացի յեղափոխական բանաստեղծ մը, որ կ'ապրէր պանդխտութեան մէջ, վտարուած՝ իր հայրենիքէն, իբրեւ ծագումով Հրեայ ։

Արդարեւ, Թոլլըր կը պատկանի Հրէական ընտանիքի մը: Ծնած է 1893ին, Արեւել․ Փրուսիոյ մէկ գիւղին մէջ, որ պատերազմէն վերջ տրուեցաւ Լեհաստանի: Թոլլըր իր մէջնակարգ կրթութիւնը կ'աւարտէ Լիոնի մէջ՝ երբ պայթեցաւ ընդհ․ պատերազմը: Վերադարձաւ հայրենիք, կամաւոր գրուեցաւ ու մասնակից: Հերոսաբար կռուեցաւ Վէրտէօնի առջեւ, ծանրապէս վիրաւորուեցաւ եւ այլեւս զինեալ ծառայութեան անընդունակ՝ ղրկուեցաւ իր ծննդավայրը: Թոլլըր գնաց ուսանող արձանագրուիլ Հայտէլպէրկի համալսարանին ։ Ուսանողական կեանքի այդ չրջանն է, որ կը դառնայ ընկերվարական եւ թշնամի՝ զինապաշտութեան: Օր մըն ալ կը ձերբակալուի իր հակազինուորական քարոզչութեան հետեւանքով ։

Կը սկսի գրել բանտին մէջ: Բանտէն կ'արձակուի 1918 Նոյեմբերին, զինադադարէն վերջ: Թոլլըր կ'անցնի Պավարիա, Թէկնապահ կը նչանակուի Քիւրթ Այզնէրի, կը մասնակցի Միւնիխի խռովութեանց այն պահուն՝ երբ բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը կ'որոտայ Պավարիոյ մայրաքաղաքին մէջ, ուրկէ, ժամանակ մը վերջ, դուրս պիտի գար նացիականութիւնը ։

Նոյեմ կը ջախջախէ Պավարիոյ խորհրդային հանրապետութիւնը, — Քիւրթ Այզնէր կը սպաննուի եւ Էրնսթ Թոլլըր կը ձերբակալուի, կը դատապարտուի հինգ տարի բանտարկութեան: Կը ղրկուի Նիտըրշէնֆէլտի բերդը, — բերդարգելութեան այս չրջանը երիտասարդ յեղափոխականին համար եղաւ գրական բեղուն գործունէութեան չրջան մը: Թոլլըր ինքզինք նուիրեց բանաստեղծութեան եւ թատերական գրականութեան ։ Բերդին մէջ գրեց Մեքենաներու քանդիչները, որ կը պատկերացնէ բանուորական ըմբոստութիւն մը,— Նոթինկէմի աշխատաւորները 1812ին կ'ըմբոստանան գործատէրերու ձեռնարկին դէմ, թոյլ չտալու համար որ մեքենայացուի կերպասագործութիւնը ։ Հերոսները, Թոլլըրի թատերախաղին մէջ, խորհրդանշական անձնաւորութիւններ են կարծես, որոնք մարդկային եղբայրութեան մասին կը խօսին ։

Իր ժամանակին, այս թատերախաղը ճանչցուեցաւ իբրեւ ամէնէն յանկանշական նմոյշը պրոլետարական գրականութեան ։ Ան կը մատնէր նաեւ արտայայտապաշտութեան մը տաղանդութիւնները: Մաքս Ռայնհարտ զայն ներկայացուց Պերլինի մէջ, առաջին անգամ 1922ին:

Այնուհետեւ Թոլլըր սկսաւ հռչակ չինել,— գլխաւորաբար Ծիծեռնակներու գիրքով, որու մէջ բանաստեղծը նրբալար քնարով մը կ'երգէ երկու ծիծեռնակներ, որոնք բոյն դրած էին իր բանտի խցիկին պատուհանին առջեւ, (կը յիշեցնէ մեր Նար – Պէյի քերթուածը, ինչպէս եւ ռոմանթիք չրջանի բանաստեղծներու նման երգերը):

Թոլլըր գրած է նաեւ Հինքըման թատերախաղը, որ ուժեղ պատկեր մըն է Քիէլի նաւաստիներուն ըմբոստութենէն (1918):

1924ին կ'արձակուի բանտէն եւ կը չարունակէ իր կեանքը իբրեւ բանաստեղծ եւ յեղափոխական գործիչ, մինչեւ որ իշխանութեան գլուխ կուգայ Հիթլէր եւ Թոլլըր կը փախչի արտասահման ։ Լոնտոնի մէջ կ'ամուսնանայ Օթթօ Կրանըֆի աղջկան հետ: Այնուհետեւ անցաւ Ամերիկա, ուր իրեն հետեւեցաւ թշուառութիւնը: Տարագիր կեանքի դառնութիւններուն չկրցաւ տոկալ այս ջղուտ մտաւորականը, որ գործելու դաշտ կ'ուզէր որպէսզի ապրէր: Եւ յուսահատ վերջ տուաւ իր կեանքին ։

ԱՏԱՑԱՆՔ

ԲԱՌԱՐԱՆ – ԳԱՆՁԱՐԱՆ Հայերէն լեզուի: Կազմեց՝ Ց․ Թ․ Գայեան (Մխիթար Պոնայցի): Տպ․ Գալֆա ։ 543 էջ մանրատառ․ Գահիրէ, 1938:

ՀԱՑՐԵՆԻՔ ԱՄՍԱԳԻՐ, 1939 մայիս, գրական, պատմական եւ բանասիրական ճոխ բովանդակութեամբ: 176 էջ: Տարեկան բաժնեգին 5 տոլար, վեցամսեայ 3 տոլար: Հայրենիք օրաթերթի հետ՝ 10 տոլար (տարեկան): Հասցէ․— 13 —15 Shawmut St․ Boston, Mass․ (U. S. A.) ։

ՀԱՑ Կ․ ԽԱՉ, եռամսեայ պարբերաթերթ: Թիւ 2, ապրիլ 1939: Նյատակը․— 1– Պատրաստել գիտակից հայ մայրեր․— 2․ Զարկ տալ նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան․— 3․ Առողջ պահել հայ ընտանիքը․— 4․ Մղել հայ կինը հաւաքական աշխատանքի․— 5․ Զարգացնել հայ կնոջ մէջ ձեռներէցութեան ոգին: 64 էջ: Տարեկան բաժնեգին 50 սէնթ: Հասցէ․— A. R. C. Inc․ P. O. Box 14 B. B. Sta. Boston, Mass․ (U.S.A.):

ՆՈՐ ԳԻՐ, եռամսեայ հանդէս գրականութեան եւ արուեստի: Ա․ տարի 1939 ամառ, Թիւ 2: Աշխատակցութեամբ երիտասարդ գրողներու: Տարեկան բաժնեգին 1,50 տոլար (չորս թիւ): Հասցէ․— P. Noorigian, 730 Bergenline Avenue, West New York, N. J. (U. S. A.):

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (67)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ․ Ս․ Զ․

— ○ —

Է․

Ցոյց կուտային ձախակողմեան միջանցքին մէկ անկիւնը, ուր Ռօպէսպիէր՝ մեղմ կերպով Քլավիէրի բարեկամ Կարայի ականջին չշնջացած էր այս ահաւոր խօսքը․ «Քլավիէր դաւաճանած է ամէն տեղ, ուր չնչած է»: Այդ միեւնոյն անկիւնը, որ այնքան յարմար էր առանձնախօսութիւններու եւ կիսաձայն բարկութիւններու համար, Ֆապր եւ տ'էկլէկանդը դոված էր Ռոմի հետ եւ զայն յանդիմանած, որ կերպարանափոխած էր իր օրացոյցը, «Ֆէրվիտոր» բառը «Թէրմիտոր» գրելով: Ցոյց կուտային այն անկիւնը, ուր Հօթ – Կարօնի եօթը ներկայացուցիչները, թիկունքները իրարու սեղմած նիստ կազմած էին, որովհետեւ անոնք էին առաջին անգամ հրաւիրուած իրենց վճիռը արտայայտելու Լուի ԺԶ․ի վրայ, եւ այսպէս պատասխանած մէկը միւսին ետեւէն․ Մայլ՝ մահ, Տէլմաս՝ մահ, Բրօժան՝ մահ, Քալէս՝ մահ, Այրալ՝ մահ, Ժիւլիէն՝ մահ, Տէզակի՝ մահ: Անվերջ անդրացոլացում՝ այդ մահը, որ լեցուցած է ամբողջ պատմութիւնը եւ որ սկսած է այն օրէն, երբ գոյութիւն ունի մարդկային արդարադատութիւնը, դատարանի պատերուն մէջ դերեզմանի արձագանգը հնչեցուցած է միշտ: Դէմքերու փոթորկալի խառնուրդին մէջ մատնելով ցոյց կուտային բոլոր այդ մարդիկը, որոնց աղաղակներէն գոյացան այդ եղերական քուէները․ Բականէլ, որ ըսած էր՝ «Մա՛հ, թագաւոր մը օգտակար է միայն իր մահուամբ»․ Մեյու, որ ըսած էր՝ «Եթէ մինչեւ անգամ մահը գոյութիւն չունենար, այսօր պէտք էր զայն հնարել»․ Ծերունի Ռաֆրօն տիւ Թրուիյէ, որ ըսած էր՝ «Արագ մա՛հ»․ Կուլիէյիօ, որ աղաղակած էր՝ «Իսկոյն եւեթ գլխատութի՛ւն, դանդաղութիւնը այստեղ կը ծանրացնէ մահուան պատիժը»․ Սիէյէսը, որ սա մահաբեր կարճաբանութեամբ պատասխանեց՝ «Մահ»․ Թիւրիօ, որ մերժած էր Պիւզոյի առաջարկը՝ կոչում ընել ժողովուրդին․ «Ի՛նչ նախնական ժողովնե՞ր, ի՛նչ քառասունը չորս հազար դատարա՞ն, անվերջ դատավարութի՞ւն, Լուի ԺԶ․ի գլուխը ժամանակ կ'ունենար իյնալէ առաջ սպիտակիլ»․ Օկիւսթէն – Պօն – Ռօպէսպիէր, որ իր եղբօրմէն յետոյ աղաղակած էր՝ «Ես երբեք չեմ ուզեր ճանչնալ այն մարդասիրութիւնը, որ կը խեղդէ ժողովուրդները եւ կը ներէ բռնապետներուն․ մա՛հ, ներկայ բոպէին մէջ յետաձգելը կը նչանակէ փոխանակ կոչ ընելու ժողովուրդներուն՝ կոչ ընել բռնաւորներուն»․ Ֆուսը – տուար՝ Պէրնարտէն տը Սէն Բիէրի փոխակալը, որ ըսած էր՝ «Ես կը սարսափիմ մարդու արիւն թափելէ, բայց թագաւորի արիւնը երբեք մարդու արիւն չէ․ մա՛հ»․ Ժան–Պօն–Սէնդ–Անտրէ, որ ըսած էր՝ «Զկայ ազատ ժողովուրդ, քանի որ բռնաւորը չէ մեռած»․ Լավիկօնդըրի, որ այս բանաձեւը յայտարարած էր՝ «Քանի որ կը չնչէ բռնաւորը, ան կը խեղդէ ա—զէին այդ խմոշչունչ չրթունքներէն զատութիւնը․ մա՛հ»․ Շաթօնէօֆ – Ռանտօն, որ այս աղաղակը արձակած էր՝ «Մա՛հ Լուի Վերջինին»․ Կիւյարտէն, որ այս ցանկութիւնը յայտնած էր՝ «Թող զայն գլխատեն տապալուած վանդակապատին վրայ», տապալուած կոչուածը՝ դահուն վանդակապատն էր, Թէլիէ, որ ըսած էր՝ «Թող ձուլեն թշնամիին դէմը արձակելու համար թնդանօթ մը, որուն տրամագիծը Լուի ԺԶ․ի գլուխին մեծութիւնը ունենայ»: Կային ներողամիտները․ Ժանթիլ, որ ըսած էր՝ «Ես կը քուէարկեմ բանտարկութիւն․ Շարլ Ա․ մը չինելը՝ կը նչանակէ չինել Քրոմվէլ մը»․ Պանքալ, որ ըսած էր՝ «Աքսո՛ր, ես կ'ուզեմ տեսնել տիեզերքի առաջին թագաւորը դատապարտուած արհեստի մը, իր ապրուստը հայթայթելու համար»․ Ալպուը, որ ըսած էր՝ «Արտաքսում, թող այս կենդանի ուրուականը երթայ եւ դեգերի գահերու չուրջը»․ Զանժիակոմի, որ ըսած էր՝ «Պահե՛նք այս կենդանի Կապէտն խրտուիլակի մը պէս»․ Շայօն, որ ըսած էր՝ «Թող ապրի, ես չեմ ուզեր կատարել մահ մը, որմէ Հռոմ սուրբ մը պիտի չինէ»– Երբ այս արտայայտութիւնները դուրս կը վիժէին այդ խմոշչունչ չրթունքներէն եւ մէկը միւսին ետեւէն կը ցրուէին պատմութեան մէջ, բեմին վրայ մերկալանջ եւ զարդարուն կիներ կը համրէին ձայները, ձեռքերնին բռնած թերթ եւ ամէն մէկ քուէ կ'ամրացնէին գնդասեղով:

Այնտեղ, ուր եղերերգութիւնը կը մտնէ, սարսափը եւ խղճահարութիւնը կ'անհետանան:

Տեսնել Քօնվանսիօնը իր տիրապետութեան փայլուն օրերուն կը նչանակէր վերստին տեսնել վերջին Կապէտի դատը․ Ցունուար 21ի աւանդութիւնը կարծես կարմիր թելի նման կ'անցնի անոր ամբողջ գործունէութեան մէջէն․ ահաւոր ժողովը իր ամբողջ թոքերով կ'արտաշնչէր այն աշտարեր չունչերը, որոնք անցան այդ հին միապետական ճրագին վրայէն, որ կը վառուէր ամբողջ տասնըութ հարիւրամեակ, եւ զայն հանդչեցուցին: Բոլոր թագաւորներու այս վճռական դատապարտութիւնը՝ ամփոփուած մէկ թագաւորի դատի մէջ՝ կը ծառայէր իբրեւ մեկնելու կէտ այն մեծ պատերազմին, զոր ան կը մղէր անցեալին դէմ: Քօնվանսիօնի ո՛ր նիստին մէջ ալ ըլլայ, ներկայ եղողներու առջեւ կը պարզուէր միշտ ահաւոր ստուեր մը անդրադարձած Լուի ԺԶ․ի կառափնատէն: Հանդիսատեսները իրարու կը հաղորդէին Կէրզէնի հրաժարականը, Ռօլանի հրաժարականը, Տիւշաթէլի՝ Տէօ – Սէվրի ներկայացուցչի՝ որ հիւանդ իր անկողնին վրայ պառկած բերուեցաւ Քօնվանսիօն եւ մահամերձ՝ կեանք քուէարկեց Լուի ԺԶ․ի համար, ինչ որ Մարային ծիծաղ պատճառեց ։ Այդտեղ աչքերով կը փնտռէին այն ներկայացուցիչը, այսօր պատմութենէն մոռցուած, որ այս երեսունըեօթը ժամուան նիստին քնացաւ եւ յոգնածութենէն ընկճուած, փռուած էր սեղանին աթոռին վրայ, եւ երբ քուէարկելու կարգը իրեն հասաւ, ոստիկանի ձեռքով արթնցուցին, քնաթաթախ աչքերը կիսախուփ թարթեց, «մա՛հ» կանչեց եւ նորէն քնացաւ:

Այն բոպէին, երբ անոնք կը դատապարտէին Լուի ԺԶ․ը, Ռօպէսպիէր տասնըութ ամիս միայն կեանք ունէր իր առջեւ, Տանդօն՝ տասնըհինգ ամիս, Վէրնիօն՝ ինը ամիս, Մարան՝ հինգ ամիս եւ երեք չաբաթ, Լըբէլլէթիէ – Սէն – Ֆարժօ միայն մէկ օր, մարդկային չրթունքներու կարճ բայց ահաւո՛ր չունչեր:

(Շար․)

Հանքէուի մէջ միջադէպ մը պատահեցաւ Ֆրանսացիներու եւ Ճափոնցիներու միջեւ :

*** Ճափոնցիները Հանքէուի մէջ ձերբակալեցին Անգլիացի մը, ինչպէս նաեւ երկու անգլիական նաւերու պաշտօնեաներ : Հոնկքոնկի մէջ եւ այլուր կը շարունակուի հականգլիական պայքարը : Տեղ տեղ ամբոխային ցոյցեր կատարուած են Անգլիոյ դէմ : Շանկհայի մէջ զօրաշարժ կատարուած է : Անգլիական եւ ֆրանսական թաղամասերու յարաբերութիւնը արտաքին աշխարհին հետ գրեթէ խզուած է :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԱՆՑԻԿԻ մէջ Գերմանացիները կը շարունակեն պատրաստութիւններ տեսնել, մարտական թէ քաղաքական : Խլրտումները կը շարունակուին Լեհերուն դէմ : Պ. Չէյմպըլէն իր վերջին ազդարարութիւնը պիտի ուղղէ երկուշաբթի կամ երեքշաբթի, պարզելով ամբողջ կացութիւնը : Զրոյցի մը համաձայն, Մուսոլինի բացորոշապէս հասկցուցած է թէ չարժեր պատերազմիլ Տանցիկի համար : Նոյն իսկ միջնորդութեան զրոյցներ կը շրջին :

ՎՃԱՐՈՎԻ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴՆԵՐՈՒ մասին հրամանագիր մը հրատարակեց պաշտօնաթերթը, շաբաթ օր : Այս հրամանագրին համաձայն, այն բանուորներն ու պաշտօնեաները որ գործադուլ հռչակեցին 1938 նոյեմբեր 30ին, բայց վերահաստատուեցան 1939 յունուար 31էն առաջ, պիտի օգտուին արձակուրդէն, բայց նոյն իրաւունքէն կը զրկուին այն բանուորներն ու պաշտօնեաները որոնք 1939 յունուար 1էն ի վեր մերժած են յաւելուածական ժամեր աշխատիլ : Երկրորդ յօդուածին տրամադրութեամբ, ազգ. պաշտպանութեան հետ կապուած որ եւ է հաստատութիւն պէտք չէ դադրեցնէ աշխատանքը կամ նուազեցնէ արտադրութիւնը՝ յուլիս, օգոստոս եւ սեպտեմբեր ամիսներու ընթացքին, առանց մասնաւոր արտօնութեան : Եթէ կարելի չըլլայ ուրիշ կերպով ապահովել արտադրութեան անհրաժեշտ արդիւնքը, արձակուրդը պիտի յետաձգուի 1939 սեպտեմբեր 30էն վերջը : Եթէ յարմար դատուի բանուորներու եւ պաշտօնեաներու միայն մէկ մասին վճարովի արձակուրդ տալ, նախապատուութիւն պիտի վայելեն անոնք որ ընտանիքի տէր են : Անոնք որոնց արձակուրդը կը յետաձգուի սեպտեմբեր 30էն վերջը, մէկ – երկու օր աւելի հանգիստ պիտի վայելեն :

ԾՆՈՒՆԴՆԵՐՈՒ աճումը եւ ընտանիքներու ապագան ապահովելու համար, մասնաւոր օրէնք մը մշակուեցաւ, որուն համաձայն մասնաւոր նպաստներ պիտի սահմանուին բազմանդամ ընտանիքներու, փոխատուութիւններ պիտի ըլլան ամուսնութեան առթիւ, տուրք պիտի հաստատուի ամուրիներու վրայ եւն. : Նախարարական խորհուրդը մասնաւորապէս կը զբաղի այս կենսական հարցով :

ԱՆԳԱՐԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ մօտերս պիտի փոխուին Փարիզի, Հռոմի, Աթէնքի, Պերլինի, Մոսկուայի, Վարշաւայի, Թէհրանի, Թոքիոյի, Սոֆիայի, Պելկրատի, Պաղտատի եւ Պրիւքսէլի դեսպանները : Փարիզի դեսպան Սուատ Տավազ պիտի փոխադրուի Թէհրան :

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարին այցելութեան առթիւ սպանիական կառավարութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ : Ամբողջ սահմանագլուխը հսկողութեան ենթարկուած է եւ շատ մը տուներ խուզարկուած են մայրաքաղաքին մէջ :

ՊԵՐԼԻՆԻ եգիպտական դեսպանը Փրանսերէն ծանուցագիր մը ուղղած էր գերմանական կառավարութեան, բացատրելու համար թէ արտաքին նախարարին Թուրքիա այցելութիւնը կապ չունի «այսպէս կոչուած պաշտպան քաղաքականութեան հետ» : Թարգմանութեան ատեն «այսպէս կոչուած» բացատրութիւնը մոռցուած ըլլալով, ծանուցագիրը այն տպաւորութիւնը կը գործէր թէ Եգիպտոս ալ կը հաստատէ պաշտպան քաղաքականութեան մը գոյութիւնը : Երկու ժամ վերջը ճշդուեցաւ թիւրիմացութիւնը :

1915էՆ ԱՌԱՋ ԾՆԱԾ զինուորներու արձակման մասին հարցում մը ուղղուած էր մեզի, դժբախտաբար անստորագիր : Ըստ օրէնի նշանակուած դասը պէտք է արձակուի յառաջիկայ հոկտեմբերին, բայց, ինչպէս քանիցս յիշեցուց ազգ. պաշտպանութեան նախարարութիւնը, վերջնական կարգադրութիւնը կախում ունի քաղաքական կացութենէն, որուն ենթակայ են նաեւ միւս զօրադասերը :

ՊՈԼՍՈՅ «Ճումհուրիյէթ» լրագրին աւագ խմբագիրը, Ապիտին Տավէր, որ միեւնոյն ատեն երեսփոխան է, Ֆրանսայէն Իտալիա գացած ատեն վար դրուած է իտալական ոստիկանութեան կողմէ, իր կնոջը հետ : Այս առթիւ ոստիկանութիւնը ցոյց տուած է թուրք երեսփոխանին մէկ լուսանկարը, կարմիր թուղթի վրայ փակցուած : Թուրք թերթը եւ իր գլխաւոր աշխատակիցը «խիստ ազեղ» գտնելով իտալական կառավարութեան ընթացքը, կը պահանջեն միջոցներ ձեռք առնել, փոխադարձաբար : Ինչպէս կ'երեւայ, Իտալիոյ մէջ արգիլուած է Թուրքերու մուտքը, նոյնիսկ իբրեւ «թրանզիթ» :

ՀՌՈԴՈՍԻ նաւահանգիստին մէջ հրդեհ ծագած ըլլալով, այրած է նաւ մը որուն վրայ կը գտնուէին 400 հրեայ փախստականներ՝ Աւստրիայէն եւ Գերմանիայէն : Իտալական շոգենաւ մը օգնութեան հասնելով ազատած է զանոնք :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Միրիճան Շիրվանեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց հօրեղբօր աղջկան՝

ՕՐ. ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՇԻՐՎԱՆԵԱՆԻ

գաղտազէտ մահը որ տեղի ունեցաւ Փոն տը Շէրիւի մէջ արկածի մը հետեւանքով, 15 տարեկան ծաղիկ հասակին, անմխիթար թողլով իր ծնողքը: Շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին այս տխուր առթիւ:

Իսի լէ Մուլինօ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ռոմէնվիլ-Մոնթրէօյի Ֆ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղին կողմէ 9 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, 4 Place Jeanne d'Arc, Noisy-le-Sec (Seine)

Կը նախագահէ Պ. Ս. ԱՂԱՊԱԼԵԱՆ

Ներկայացում, երգ եւ պար դպրոցականներու կողմէ: Հայկական եւ եւրոպական նուագախումբ, պար մինչեւ կէս գիշեր: Նոխ պիւֆէ, աժան գիներով

Մուտք 6 ֆր.: Առնել Autobus 95 A. եւ 21 C.

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՓՈՔՐ Ս'ԻԹԱԼԻԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

9 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Յովհաննէսեանի սրահին մէջ, 13 rue Pierre Curie, Kr. Bicêtre. մէթրօ Porte d'Italie

Կը նախագահէ Պ. Հ. ՔԱՐԴԱՐԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին աշակերտներու կողմէ: Մուտք 3 ֆր.:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Կեդր. Վարչութեան տարեկան վիճակախաղը տեղի կ'ունենայ Յուլիս 16 ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 8 Rue Bossuet : Շահող թիւերը պիտի հրատարակուին «Յառաջ»ի մէջ:

17 ՅՈՒԼԻՍ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ երեկոյ ժամը 7.45 — 8, Ռատիօ Մոնթրալէն պիտի նուագեն Պ. Նաճիար, (դաշնակ), Պ. Բենօ (Ջութակ եւ դափ) Պ. Աբգար (թառ եւ դափ):

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Այլ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 11 ՅՈՒԼԻՍ
MARDI 11 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4089

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԺԲԱԽՏԱԲԱՐ ՇԱՏ ՈՒՇ Է..

« Վերջալոյսի ձայներ »,— պիտի ըսէինք, աչքէ անցընելով կարգ մը հրատարակութիւններ, ֆրանքօ-թրքական համաձայնութեան եւ մասնաւորապէս Մուսա Տաղի ողբերգութեան մասին:

Այդ ձայներէն մէկն է Պ. Փօլ տիւ Վէօւի նոր գիրքը,— իր եւ ծերակուտական Պ. Կոթրոյի ծանօթ ուղեւորութեան նկարագրութիւնը :

Գիրքը նախապէս կը կոչուէր «Բարի լոյս Մուսա Տաղի»: Այդպէս ալ ծանուցուեցաւ «Յառաջ»ի եւ ուրիշ թերթերու մէջ: Բայց, դէպքերը եղերական ընթացք ստացեր էին: Դիւանագիտական մեքենան կը բանէր անողորմաբար, խղդելով ուրիշ ամէն նկատում,— հանդիսաւոր յանձնառութիւններ եւն.: Փօլ տիւ Վէօւ իր յառաջաբանին մէջ կը յիշէ վարիչ շրջանակներու չարաշուք յայտարարութիւնը,— «Թրքական բարեկամութիւնը շատ մը Սանճաքներ կ'արժէ»: Եւ գիրքը լոյս տեսաւ նոր անունով մը,— «Քրիստոնեաներ վտանգուած Մուսա Տաղի մէջ »:

Այս առթիւ, գրքին կցուած են Միջերկրականի Կոմիտէին կողմէ ուղղուած վերջին նամակները եւ արտաքին նախարարին պատասխանը,— բոլորն ալ նիւթեր պատմութեան համար ...

Անշուշտ որ եւ է մեղադրանք չունինք այդ Կոմիտէին դէմ, որ հակառակ իր սահմանափակ միջոցներուն, կարելին փորձեց, եթէ ոչ ամբողջ Ալեքսանտրէթի շրջանը, գոնէ Մուսա Տաղը փրկելու համար :

Եւ սակայն, դիւանագիտական շրջանակներու մէջ գործը հասունցած, եփած էր արդէն: Թուրքիա սպառնալեօք կը պահանջէր իր բարեկամութեան գինը: Միւս կողմէ, ինչպէս կը վկայէ Պ. Փօլ տիւ Վէօւ, Փարիզի վարիչ շրջանակներուն մէջ կարծողներ կային թէ Սուրիան մաս չի կազմեր ֆրանսական կայսրութեան: Հետեւաբար, «ոչ մէկ թիզ հող»ը չէր կրնար գործադրուիլ այս պարագային :

Փօլ տիւ Վէօւի գրքին հետ միաժամանակ, յօդուած մը հրատարակուեցաւ ազգայնական թերթի մը, «Լը Ժուռ - Էքօ տը Փարի»ի մէջ (շաբաթ, 8 յուլիս): Խորագիրը՝ «Դէպի Ֆրանսա կ'ուղղեն այս հազարաւոր մարդիկը իրենց վստահելից նայուածքը.— Մուսա Տաղի քրիստոնեաներուն անձկութիւնը,— Քրիստոնեաներ որոնք ցաւագին ճակատագրի մը մատնուած են Սանճաքին յանձնումով »:

Յօդուածագիրը, Պ. Լէօն տը Լափէրուզ, գոհունակութեամբ արձանագրելով հանդերձ որ Քէսապի Սուրիոյ կը մնայ, իր հայ բնակչութեամբ, դառնութիւն կը յայտնէ Մուսա Տաղի կացութեան մասին: Կ'ըսէ թէ այնտեղ կը գտնուին 7 – 8000 «քրիստոնեաներ, Հայեր, որոնք այդ հողին կապուած են քրիստոնէական թուականէն ալ առաջ »:

— « Այս հողագործ բնակչութիւնները քրիստոնեայ են Աւետարանի արշալոյսէն իվեր: 1915ին, անոնք հալածանքներէ եւ բռնութիւններէ փրկուեցան ֆրանսական տորմիղին միջոցաւ»:

Եւ յիշելով ծանօթ պատմութիւնը, կ'արձանագրէ նաեւ Մուսա Տաղի ժողովուրդին յուսահատական կոչը մարզպանին, ինչպէս եւ ծերունազարդ Սահակ Հայրապետին թախանձագին հեռագիրը՝ Փարիզի երեսփոխան Պ. Լուի Ռօլէնի, (Նախկին նախարար եւ նախագահը Միջերկրականի Կոմիտէին) :

Յօդուածագիրը գացեր տեսեր է Պ. Ռօլէնը, որ իրեն պատմեր է վարչապետին եւ արտաքին նախարարին կատարուած դիմումները: Խորհրդածութիւն մը, այստեղ .

— « Մուսա Տաղի աշխարհագրական դիրքը՝ Օրոնդէսի հիւսիսակողմը, չի կրնար որ եւ է կերպով բաղդատուիլ Քէսապի դիրքին հետ: Այդ դիրքը չէր կրնար թոյլ տալ որ դաշնագիրը զայն դարձնէր սուրիական միջնափակ մը, Թուրքիոյ վերադարձուած հողի մը մէջ »:

Եզրակացութիւնը,— Ֆրանսա տեւականօրէն հաստատուած ըլլալով Մօտաւոր Արեւելքի մէջ , « Մուսա Տաղի քրիստոնեաները կը մնան Ֆրանսայի պաշտպանեալները»: Հետեւաբար պէտք չէ լքել զանոնք: Հանրային կարծիքը պէտք է ուժ տայ վարչապետին, որպէսզի հանդարտեցնէ զանոնք ... (Չէ՞ որ յուսահատական կոչ մը ուղղած են մարզպանին) :

Յօդուածագիրը իբրեւ զէնքի ընկեր, իր կարգին գնահատելով թուրք զինուորին «ասպետական ոգին», կը թելադրէ .

— « Ֆրանսայի խնդրանքին վրայ, Անգարայի կառավարութիւնը շատ լաւ կրնայ մոռացութիւն պարտադրել տեղական կիրքերուն եւ Մուսա Տաղի քրիստոնեաներուն ընծայել կատարեալ ազատութիւն իրենց կրօնական դաւանանքին մէջ եւ ամէն ապահովութիւն իրենց ստացուածքին»:

Ի՜նչ թանկագին շնորհ, մեռասաներորդ ժամուն: Գիտնալով հանդերձ որ, ինչպէս կը շեշտէր պաշտօնական զեկոյցը, Թուրքիա վճռապէս մերժած է որ եւ է մասնաւոր երաշխաւորութիւն կամ իրաւունք՝ ոչ - թուրք փոքրամասնութեանց, եւ Ֆրանսա ինք ջնջած է այդ պայմանները :

Ինչ որ «կրօնական ազատութիւն» կը կոչեն, լաւ կը վայելենք, արդէն, Թուրքիոյ մէջ,— հաշիւ տալով նոյնիսկ խղճմտանքի եւ պնակներու հասոյթին համար: Իսկ «ստացուածքի ապահովութեան» խնդիրը կատարելապէս երաշխաւորուա՜ծ է, քանի որ դաշնագիրը կը տրամադրէ հեռացողներուն ծախուած գոյքերուն փոխարժէքը յանձնել թրքական դրամատան ...

Մենք մէկ բան պիտի յիշեցնէինք մեր ֆրանսացի պաշտօնակիցներուն, այս նոր ողբերգութեան առթիւ,— երանի՜ թէ հոգատար իշխանութիւնը ինք հզգջար, յառաջիկային, Սանճաքի լքման առթիւ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԵՔ ԺԱՄ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

ՈՉ ՄԷԿ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔ

Խ. Միութեան վարչապետը, Մոլոթով, Անգլիոյ մասնաւոր բանագնացը եւ անգլիական ու ֆրանսական դեսպանները կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցան կիրակի օր: Խօսակցութիւնը տեւեց մօտ երեք ժամ, առանց վերջնական արդիւնքի մը յանգելու, ինչպէս կը ծանուցանէ խորհրդային գործակալութիւնը: Դիւանագիտական շրջանակներու մէջ կը հաւաստեն թէ Խ. Միութիւնը նորէն առարկութիւններ ըրած է, մինչդեռ Լոնտոն եւ Փարիզ կը պահանջեն փութացնել բանակցութիւնները եւ ելքի մը յանգիլ :

Մոսկուայի թրքական դեսպանը Անգարա մեկնեցաւ ուրբաթ օր, բայց միայն կիրակի տատու ծանուցուեցաւ իր մեկնումը: Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ դեսպանը պիտի խորհրդակցի իր կառավարութեան հետ, որովհետեւ Մոսկուա պահանջած է փոխադարձ օգնութեան դաշինք մը կնքել Թուրքիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ :

Անգլիական եւ ֆրանսական դեսպանները անմիջապէս մանրամասն տեղեկութիւններ խմբագրելով, ղրկեցին իրենց կառավարութեանց: Ընդհանուր կարծիքն այն է թէ Մոսկուայի դաշնագիրը, եթէ կնքուի, պիտի սահմանափակուի երբեւկ զինակցութեամբ: Այս առթիւ ըսենք որ կիսապաշտօնական «Թան»ն անգամ հետզհետէ յոռետես դառնալ սկսած է: Երէկուան խմբագրականին մէջ, խօսելով Մոսկուայի բանակցութեանց վրայ, թերթը կը յայտարարէ .

— « Եթէ Ռուսիա ինքզինքը դուրս ձգէ խաղաղութիւնը կազմակերպելու ամէն անկեղծ քաղաքականութենէ, մեծ ժողովրդապետութիւնները պիտի չանճրկին, դիւանագիտական թէ ուրիշ միջոցներ գտնելու, ուժգնօրէն պաշտպանելու համար միջազգային կարգուսարքը եւ խաղաղ կարգադրութիւնները արժեցնելու, յարգելով ազգերու իրաւունքները »:

Միւս կողմէ, ուշագրաւ է որ «Մինիխի քաղաքականութեան» կուսակիցները հետզհետէ աւելի բաց կը խօսին: Այս առթիւ անգլիական թերթ մը կը գրէ թէ կարգ մը շրջանակներու մէջ կը խորհին անուշի կապել Տանցիկի խնդիրը, գոհացնելով Լեհաստանի գաղթային պահանջները :

*** Արտաքին նախարար Պ. Ժոռժ Պոնէ կիրակի օր ճառ մը խօսելով Թուլուզի մէջ, նորէն յիշեցուց թէ Ֆրանսա վճռած է դիմադրել բռնութեան եւ տիրապետութեան փորձերուն եւ պահպանել աշխարհի քաղաքական ապահովութիւնը :

Յետոյ յայտարարեց .— « Մենք պէտք է անընդհատ աւելցնենք մեր զինուորական ուժը: Այս ճակատին վրայ ամէն քաղաքացի պէտք է իր պարտականութիւնը կատարէ միեւնոյն քաջութեամբ եւ կորովով: Մեր ճակատագիրը ամէն բանէ առաջ կախում ունի մեզմէ: Անցեալ տարի կորուած ճամբան լաւագոյն ապացոյցն է թէ ինչեր կարելի է կատարել բոլոր Ֆրանսացիներու միութեամբ եւ վճռականութեամբ : Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի գործակցութիւնը աւելի սերտ հանգամանք ստացաւ, երբ անգլիացի ժողովուրդը տեսաւ Ֆրանսացի ժողովուրդին վերականգնումը եւ հիացաւ »:

Նախարարը այս առթիւ մասնաւորապէս շեշտեց Թուրքիոյ հետ կնքուած համաձայնութեան կարեւորութիւնը :

ՏԱՆՑԻԿԻ ԽՆԴԻՐԸ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ

Անգլիոյ նախարարները կը շարունակեն ճառեր խօսիլ, հասկցնելու համար թէ կառավարութիւնը պիտի պաշտպանէ Լեհաստանը, եթէ Գերմանիա որ եւ է բռնութիւն փորձէ Տանցիկի մէջ: Երէկ աւելի վճռական ազդարարութիւն մը պիտի ուղղէր Պ. Չէմպըրլէն :

Լոնտոնի լեհական դեսպանը, որ Վարշաւա գացած էր իր կառավարութեան հետ խորհրդակցելու համար, իր պաշտօնատեղին վերադարձաւ օդանաւով եւ ներկայացաւ Անգլիոյ վարչապետին եւ արտաքին նախարարին:

Այս առթիւ թերթերը կը գրեն թէ ոչ Անգլիա, ոչ ալ Ֆրանսա ճնշում բանեցուցած չեն Լեհաստանի վրայ, որպէսզի բանակցի եւ գոհացում տայ Գերմանիոյ, թէեւ բոլորն ալ կ'ուզեն որ խաղաղութեամբ լուծուի վէճը :

Պ. Ֆորսթըր, Տանցիկի հիթլէրական շրջանապետը, ճառ մը խօսելով պահանջեց ջնջել Տանցիկի լեհական զինապահեստը: Եւ շեշտեց թէ Տանցիկ այսօր աւելի գերմանական է քան առաջ: Աւելցուց նաեւ թէ Առաջնորդի հրամանին կը սպասեն, Տանցիկը Գերմանիոյ վերադարձնելու համար:

Գերմանական թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա պատրաստ չէ բանակցելու եւ թէ Լեհաստանի կ'իյնայ առնել առաջին քայլը, եթէ կ'ուզէ խնդիրը կարգադրել խօսակցութիւններով :

Նոր զօրաշարժ Գերմանիոյ մէջ

Գերմանիա զէնքի տակ հրաւիրեց երեք նոր զօրադասեր, ինչպէս եւ ուրիշ հինգ դասեր որոնք զինուորութիւն չեն կատարած տակաւին: Միեւնոյնատեն ծառայութեան հրաւիրուեցան ամէն տեսակ բանուորներ, պարտաւորիչ աշխատանքի համար: Հազարաւոր երիտասարդներ, ուսանողներ եւ հիթլէրական կազմակերպութեանց անդամներ դաշտերը ղրկուեցան, հունձքերը հաւաքելու համար, կարելի եղածին չափ շուտ: Կառավարութիւնը որոշած է 53էն 100 զօրաբաժնի բարձրացնել ցամաքային զօրքը, եւ Գերմանիան ինքնաբաւ դարձնել պարենաւորման տեսակէտով :

Իբրեւ հետեւանք պարտաւորիչ ծառայութեան, անհատական գործերն ու հաստատութիւնները մեծ նեղութիւն կը կրեն: Շատ մը հաստատութեանց աշխատաւորներուն թիւը կրճատուած է 60 -- 75 առ հարիւր: Պերլինի սրճարանները, ճաշարանները, սափրիչի խանութները անելի մատնուած են: Շատ մը քաղաքացիներ տունը կը ճաշեն եւ իրենք իրենց կ'ածիլուին:

ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ արտաքսուեցաւ իտալական «Լա Սթամփա» թերթին Փարիզի թղթակիցը, որ հակաֆրանսական հրատարակութիւններ կատարած էր: Ինչպէս գրած էինք, իտալական կառավարութիւնն ալ Հռոմէն արտաքսած էր «Ժուռնալ»ի թղթակիցը:

ՍՈՒՐԻՈՅ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ԼՈՒԾՈՒԵՑԱՆ

Սուրիոյ հանրապետութեան նախագահին եւ նախարարներուն հրաժարման եւ նոր տագնապին հետեւանքով, հոգատար իշխանութիւնը հարկադրուեցաւ միջամտել: Յուլիս 9ին մարզպանը մասնաւոր հրամանագրով մը դադրեցուց սահմանադրութեան գործադրութիւնը՝ թէ գործադիր եւ թէ օրէնսդիր իշխանութեանց մասին, որպէսզի կարելի ըլլայ կառավարել երկիրը: Այս նպատակով, իր իսկ հսկողութեան տակ, իշխանութիւնը յանձնեց Տնօրէններու խորհուրդի մը, որոնք ընտրուած են զանազան նախարարութիւններէ եւ պիտի գտնուին ներքին տնօրէնին նախագահութեան տակ :

Մարզպանին հրամանագիրը միեւնոյն ատեն կը լուծէ խորհրդարանը, յետաձգելով նոր ընտրութիւնները: Մարզպանը ձայնասփիւռ ճառ մը խօսելով, բացատրեց իր որոշման պատճառները, շեշտելով թէ Ֆրանսա տեւականապէս պիտի մնայ Արեւելքի մէջ, միեւնոյն ատեն հաւատարմօրէն գործադրելով իր ընդհանուր նպատակները Սուրիոյ մէջ: «Ներկայ սպառնալական վիճակը երբեք արգելք չէ բանակցելու՝ Սուրիոյ հետ դաշնագիր մը կնքելու համար եւ տեղական իշխանութեանց դադարումը երբեք էական փոփոխութիւններ պիտի չառաջ բերէ երկրին կարգուսարքին մէջ»:

Տնօրէններու խորհուրդը պիտի նշանակէ քաղաքային պաշտօնեաները եւ դատաւորները եւ պիտի կրնայ հրամանագիր - օրէնքներ հրատարակել, որոնք մարզպանին կողմէ վաւերացուելով, անմիջապէս գործադրութեան պիտի յանձնուին :

Մարզպանը անմիջապէս խորհրդարանի նախագահին հաղորդեց ժողովին լուծումը:

*** « Իւմանիթէ » խօսելով այս փոփոխութեանց վրայ, կը գրէ թէ «Ժոռժ Պոնէի քաղաքականութիւնը սոսկալի փորձանքներ կը պատրաստէ մեզի համար, Մօտաւոր Արեւելքի մէջ: Ֆրանսա իր ձեռքով կամ աւելի ճիշդ անարժան նախարարներու ձեռքով պիտի փճացնէ այն անգնահատելի գանձը զոր կը ներկայացնէ արաբական աշխարհի ժողովուրդներուն բարեկամութիւնը »:

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԽՐԱՏ ԿՈՒՏԱՆ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ...

Պոլսոյ թուրք թերթերը ընդարձակ հրատարակութիւններ կ'ընեն Պուլկարիոյ վարչապետ Քէօսէիվանովի Պերլին այցելութեան առթիւ: Ոչ մէկ թերթ, սակայն, կը հաւատայ թէ Պուլկարիա տեղի պիտի տայ Հիթլէրի սպառնալիքին առջեւ եւ պիտի միանայ Առանցքին :

Թուրք մամուլը կ'ըսէ, որ թէեւ Պուլկարիա տնտեսապէս ենթակայ է Գերմանիոյ եւ թագաւորական ընտանիքի ազգականութեամբ ալ կապուած Իտալիոյ, բայց չի կրնար անտես առնել այն իրողութիւնը, թէ բոլոր պալքանեան պետութիւնները, որոնց կարգին նաեւ Պուլկարիան, կը գտնուին իտալական արշաւանքի մը վտանգին տակ, ի խնդիր «կենսական տարածութեան»: Իտալիոյ նպատակն է, կ'ըսեն այս թերթերը, հասնիլ Տարտանէլ եւ Սեւ ծով: «Պուլկարիա պէտք է գիտնայ, որ Թուրքիոյ ամրութեանց գիծը — Աթաթիւրքի գիծ — Թուրքեւպուլկար սահմանագլուխի երկայնքին՝ սպառնալիք մը չէ Պուլկարիոյ հանդէպ, այլ պաշտպանութեան պատուար մը արտաքին արշաւանքներու դէմ: Օրինակ՝ Ալպանիոյ պարագան »:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Յարաբերութիւնները Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ

Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովի արձակուրդին առթիւ, որ պիտի տեւէ մինչեւ Սեպտեմբեր 11, արտաքին նախարար Սարաճօղլու մանրամասն զեկուցում մը կարդաց արտաքին քաղաքականութեան մասին: Նախ բացատրեց թէ Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան սկզբունքն է՝ խաղաղութիւն երկրին մէջ, խաղաղութիւն աշխարհի մէջ: «Երէկ մենք կուսակից էինք խաղաղութեան. այսօր ալ կուսակից ենք, վաղը նոյնպէս»: Յետոյ թուեց խաղաղութեան բարիքները: «Սակայն, եթէ վաղը ուզեն խաղաղութիւնը աւելի սուղ ծախել քան պատերազմը, մենք պիտի ապացուցանենք թէ կրնանք նաեւ պատերազմ վարել եւ յաղթանակներ շահիլ: Թուրքիա տարիներով խաղաղութիւն փնտռեց, վարելով չէզոքութեան քաղաքականութիւն մը, որովհետեւ զօրութիւն ունէր զօրաւոր Ազգաժողով մը եւ պատերազմը տեղականացած կը համարուէր: Բայց, Ազգաժողովին թուլացման հետեւանքով, ձախողեցան զինաթափութեան ձեռնարկները, առանցքներ կազմուեցան եւ բռնութեամբ կատարուած իրողութիւններ ոչնչացուցին կարգ մը երկիրներ՝ մասամբ, ուրիշներ՝ ամբողջովին: Կատարուած դէպքերը երբեք չէին համապատասխաներ օրինականութեան: Կեդր. Եւրոպան եւ արեւել. Եւրոպան ծանր տագնապ մը անցուցին, տագնապ մը որ չէ փարատած տակաւին արեւելեան Եւրոպայէն: Վերջապէս Ալպանիան գրաւուեցաւ. այն Ալպանիան որ ցորենի շտեմարան մը չէ, որ չունի ոչ հում նիւթ, ոչ հանքեր, ոչ ալ բերրի հողեր: Այն ատեն մենք որոշեցինք մէկդի դնել չէզոքութեան քաղաքականութիւնը եւ մեր ծանրութեամբ զօրացուցինք խաղաղութեան քաղաքականութիւնը: Եւ ծանուցինք անգլեւթուրք յայտարարութիւնը որ ծանօթ է ձեզի: Բայց մեր խաղաղութեան քաղաքականութիւնը կը մնայ անփոփոխ, որովհետեւ բուն իսկ խաղաղութիւնը ամրապնդելու համար է որ միացանք խաղաղութեան ճակատին: Սանճաքի խնդրին կարգադրութենէն վերջը, որ եւ է առկախ հարց չէր մնար Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ, ուստի Փարիզի կառավարութեան հետ ալ ստորագրեցինք յայտարարութիւն մը, յարեւման անոր որ կնքուած էր Անգլիոյ հետ. եւ ձեռնարկեցինք բանակցութեանց, փոխադարձ աջակցութեան վերջնական համաձայնութիւն մը կնքելու համար »:

Այստեղ նախարարը մասնաւորապէս յիշեց պատմական բարեկամութիւնը եւ փոխադարձ համարումը Թուրք, անգլիացի եւ ֆրանսացի ազգերուն եւ շարունակեց .

— « Երեք ժողովուրդներ կող կողի եղան պատժական տնօրինութեանց ատեն, Մոնթրէօյի մէջ (Նեղուցներու խնդիր), յետոյ Նիոնի մէջ, եւ վերջապէս Ջեխոսլովաքիոյ դէպքերուն եւ Ալպանիոյ գրաւման ատեն: Խ. Միութեան հետ մեր բարեկամութիւնը անվթար կը պահէ առաջին օրերու բովանդակ ջերմութիւնը: Միջազգային ամէն հարցի առթիւ երկու կառավարութիւնները

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՈՐՔԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔ, ՆՈՅՆՔԱՆ ՎՏԱՆԳ

Մեծ պատերազմէն ասդին, առաջին անգամն է որ պալքանեան պետութիւն մը — ինչպէս է նոյնինքն Թուրքիան — իր արտաքին քաղաքականութեան սահմանները կ'ընդլայնէ Պալքանի սահմաններէն անդին։

Երկրորդ, Թուրքիա կը լքէ իր չէզոքութիւնը՝ դիրք բռնելով միջազգային — եւ ոչ թէ պալքանեան — հարցերու հանդէպ, եւ տեղ կ'առնէ մեծ պայքարին մէջ։ Այս տեսակէտէն՝ ան կը տարբերի Յունաստանէն, — որ իր զինակիցն է՝ բայց իր վերջին յանձնառութիւնը չունի Անգլիոյ հանդէպ, — Ռումանիայէն եւ Լեհաստանէն։ Այո՛, նոյնիսկ իրմէ շատ հզօր Լեհաստանէն։ Որովհետեւ, մինչ Յունաստան եւ Ռումանիա հաւանած են որ երաշխաւորուին եւ վայելեն Անգլիոյ ու Ֆրանսայի զինուորական պաշտպանութիւնը՝ միայն այն պարագային երբ յարձակման կ'ենթարկուին, այդ երաշխաւորութեան փոխարէն որեւէ զինուորական յանձնառութիւն չունին՝ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հանդէպ, եթէ այս վերջինները ըլլան յարձակման ենթակաները։ Մինչդեռ Թուրքիա՝ ոչ թէ անոնց նման երաշխաւորութիւն է ստացած, այլ ուղղակի զինակցած եւ դարձած է Շրջանակին մաս կազմող պետութիւն մը՝ ընդդէմ Առանցքին։

Այս կերպով, Թուրքիա առած է քայլ մը, որ միջազգային – քաղաքական մեծ արժէք մը ունի։ Արժէք՝ այն իմաստով, որ Թուրքիա, դառնալով կողմ, փոխած է Արեւելեան Միջերկրականի մինչայժմեան գոյավիճակը։

Յունիս 23ին, Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ Սանճաքի շուրջ կնքուած համաձայնութիւնը առիթ տուաւ, մասնաւորապէս իտալական եւ գերմանական թերթերուն, որ առարկեն թէ՝ Ֆրանսա, յանձնելով Սանճաքը Թուրքիոյ, փոխած կ'ըլլայ Արեւելեան Միջերկրականի գոյավիճակը։ Եւ որովհետեւ այս յանձնումին մէջ տեսնուեցաւ նաեւ Անգլիոյ գաղտնի հաւանութիւնը, ապա ուրեմն Հռոմ իրաւունք տուաւ ինքն իրեն՝ ըսելու թէ՝ Մեծն Բրիտանիան խախտեց Լոնտոն–Հռոմ համաձայնութիւնը՝ Արեւելեան Միջերկրականի գոյավիճակը անփոփոխ պահելու մասին։

Կը խորհինք, սակայն, որ այս առարկութիւնը — մանաւանդ Ալպանիոյ գրաւումէն վերջ — հիմնաւոր չէր կրնար ըլլալ, եթէ Սանճաքի յանձնումին ընկերացած չըլլար անգլեւթուրք զինակցութիւնը։ Վասնզի, եթէ Թուրքիա Սանճաքը ստանար, բայց բացարձակապէս չէզոք մնար, իր միջերկրականեան երկար ծովափը միայն մասով մը աւելցած կ'ըլլար, ու, երկրորդ, — ինչ որ աւելի նպաստաւոր պիտի ըլլար Հռոմի համար — Արեւելեան Միջերկրականի մէջ, Ֆրանսայի միակ ծովային խարիսխը — Ալեքսանտրէթ — անցած պիտի ըլլար չէզոք Թուրքիոյ ձեռքը, զրկելով Ֆրանսան իր այդ խարիսխէն։ Իսկ այս ձեւի փոփոխում մը միայն գոհ կրնար ձգել ընդհանրապէս Առանցքը ու մասնաւորապէս Իտալիան։

Անգլեւթուրք եւ Փրանքեւթուրք համաձայնութեամբ, սակայն, իրապէս փոխուեցաւ, ինչպէս ըսինք, Արեւելեան Միջերկրականի գոյավիճակը, որովհետեւ Տարտանէլէն մինչեւ Ալեքսանտրէթ, Թրքական այդ երկար ու ռազմագիտական տեսակէտէն արժէքաւոր ամբողջ ափունքը մտաւ Շրջանակին զինուորական սահմաններուն մէջ։ Այս մեծ փոփոխութիւնը իր լրիւ արժէքը կը ստանայ, երբ նկատի ունենանք որ Շրջանակին եւ Առանցքին միջեւ պատերազմ մը, եթէ տեղի ունենայ, առաւելապէս պիտի մղուի Իտալիոյ ծովեզերքներէն սկսած մինչեւ Տարտանէլ — Պաղեստին — Ալեքսանտրիա շրջագիծին մէջ, որ իր մէջ պիտի առնէ Յոնիականը, Թրքական եւ սուրիական ափերը, Յունաստանը՝ իր ցամաքով եւ ծովեզերքներով, զոյգ Թրակիաները, եւ Արեւելեան Միջերկրականի ափրիկեան մասերը։

Արդ, ճակատագրական կռուի այս շրջագիծին ամէնէն ճակատագրական մասը պիտի ըլլայ Տարտանէլ – Ալեքսանտրէթ գիծը, որ, հետեւաբար, պէտք է ենթարկուի ամէնէն ուժեղ յարձակումին։

Ըսինք, նախորդով, թէ Թուրքիա, Ձեխիոյ գրաւումէն վերջ, ինքզինքը գտաւ զոյգ վտանգի մը առջեւ։ Եւ, ըլլալով թէ՛ ճամբայ եւ թէ՛ բանալի, ստիպուեցաւ կողմ դառնալ, որովհետեւ այլեւս բնաւ կասկած չունէր թէ յարձակումը վերահաս էր։ Եւ, հետեւաբար, ուզեց այդ անխուսափելի կռիւին մէջ իր հետ ունենալ զօրաւոր կռուան մը, ինչպիսին է Փրանսեւ-անգլիական Շրջանակը։

Այս փոփոխութիւնը իր հետ բերաւ նաեւ ուրիշ փոփոխութիւններ։

Այսպէս, հիմնովին փոխուեցաւ նաեւ Մերձաւոր Արեւելքի գոյավիճակը։

Թուրքիա ընդարձակ երկիր է։ Կ'երկարի մինչեւ Իրան։ Ունի բանակ, — տկար, անշուշտ, բաղդատած իտալականին, բայց՝ զօրաւոր՝ իբրեւ պալքանեան բանակներէն մին։ Սպառազինուած է։ Ասոր փոխարէն, Շրջանակի երկու հզօրատար պետութիւնները մեծ ուժեր չունին Հալէպէն մինչեւ Սուէզ, — քերելով ամբողջ արաբական ծովագիծը։ Զինակից Թուրքիան, ուրեմն, կը լրացնէ այդ պակասը, եւ, իր աշխարհագրական դիրքով ու քաղաքական կապերով, ռազմագիտական, բանակային ու քաղաքական ազդակը կ'ըլլայ՝ ի նպաստ Շրջանակին ու ի վնաս Առանցքին։

Թուրքիոյ յարումը Շրջանակին՝ կը փոխէ նաեւ պալքանեան գոյավիճակը։ Ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս Եգիպտոս Թուրքիոյ շնորհիւ Սուրիայէն Սուէզ տրամադրելի բանակ մը կ'ունենայ եւ ուժ կը ստանայ (Թուրքեւ-եգիպտական զինակցութեան փորձեր), Պալքաններու մէջ Յունաստան, որուն կռնակին է փակած Իտալիա՝ Ալպանիայէն, աննկատ չի կրնար թողուլ նաեւ դրացի Թուրքիոյ առաւել կամ նուազ արժէքը։

Աւելցնենք, որ պարագան նոյնն է պալքանեան միւս պետութիւններուն համար։ Ու Թուրքիոյ զինակցութեամբ՝ աննպաստ փոփոխութիւն կրած է նաեւ Պալքանեան Ուխտը, որուն մասին պիտի խօսինք առանձին։

Եւ, վերջապէս, անգլեւթուրք զինակցութեամբ Յոնիականը եւ Տարտանէլը կը ստանան նոր արժէք ու նոր նշանակութիւն։ Մասնաւորապէս Տարտանէլը՝ ոչ միայն վերստացաւ նախապատերազմեան կռուախնձորի իր երբեմնի դիրքը՝ իբրեւ բախումի կէտը 1900—1914 չափազանց սրուած մեծ պայքարին, այլեւ ամբողջ Թուրքիան վերածեց — քանի որ չէզոքութենէ ելաւ, — աւելի հզօր թափով վերստեղծուած նոյն այդ մեծ պայքարին ամէնէն անմիջական ու ամէնէն բախտորոշ թատրը։

Նեղուցներու պարագան վերապահելով առանձին յօդուածի մը, կը խորհինք թէ այս մասին մեր արած բնորոշումը գոնէ մասամբ կը բովանդակէ պատասխանը նախընթաց տեսութեան մը, — անգլեւթուրք զինակցութիւնը Թուրքիոյ համար որքան երաշխիք, նոյնքան ալ վտանգ է։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

«ՍՈՒԼԹԱՆ»Ը ԶԱՐԴԱՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԻՆ ՄԷՋ

Բ.

Պարզելէ վերջ այս արձակին հոգեբանական եւ գաղափարային հանգամանքները, անհրաժեշտ է, քանի մը բառով յայտնել նաեւ անոր յղացման, կառուցման նախապայմանները։ Արդ՝ կարելի է հաստատել որ Զարդարեանի բոլոր արտադրութիւնները, նորավէպային, պատմուածք, հեքեաթային կամ նոյնիսկ զուտ նկարչական, քնարական պատկերներ, հիմք ունին կեանքին մէջ, հեղինակին տեսած, շօշափած մէկ դէպքը, մէկ պատահարը, մէկ բնանկարը։

Չեմ ուզեր ծանրանալ։ Մէկ օրինակ միայն։ Եթէ դեռ որեւէ տեղ մնացած է իր աշակերտներէն մին, ան կրնայ վկայել որ, օրինակ, Խարբերդի Կեդր. վարժարանի իր դասաւանդութեան ընթացքին է որ, լոյսէն կուրցած, բու մը կը մտնէ դասարան եւ խարխափելէն՝ կը սկսի զարնուիլ պատէ պատ, սեղանէ սեղան։ Զարդարեան՝ անշարժացած՝ կը սկսի դիտել թռչունը։ Կը դադրեցնէ դասը եւ խմորուող մտածումներու բանակալ պահանջին տակ՝ կը դրէ առաջին տողերը «Մեծ չարչարանքը»ին։ Տասնեակ անգամներ լսած եմ իր աւագ աշակերտներէն որ Զարդարեան յայտնած է թէ գամբռ մը, լեռնէն իջած, եկեր կորսուեր էր քաղաքի (Խարբերդ) շուկաներուն մէջ։ Եւ ահա հեղինակը, համիտեան շրջանի արիւնահոս գրաքննութեան շրջանին, կը սկսի նկարել պարզապէս փիլիսոփայական գամբռ մը եւ դովերգել շան հաւատարմութիւնը։ Խորաթափանց գրաքննիչ էֆէնտիները կրնա՞ն բան մը ըսել այսքան անմեղ գրուածքի մը։ Ու այդ կմախքին եւ բոլորտիքն է որ բանաստեղծը պիտի ճգնի պատմել այն ամբողջ եղերական յուզումները որոնցմով փոթորկուած է իր հոգին, երբ հոն՝ Գամբռին, ընտրեալին, Ցակոբին, գայլին ու բոլոր անոտի ու չար ամբոխին պատկերները իրար կը հրմշտկեն որոտալէն։

Այսպէս նաեւ «Լերան եղնիկը»ն, այդպէս նաեւ «Զարնուած Արտոյտը», այդպէս նաեւ, եթէ կ'ուզէք բոլոր, առանց բացառութեան, առաւել կամ նուազ չափով Զարդարեանի բոլոր գործերը, այնքան որ ցեղին սիրտը եւ բանաստեղծինը միեւնոյն զարկերովը կը բաբախեն։ Այնքան որ առարկայականը, զուտ ենթակայականը եւ ցեղայինը անբաժան կերպով իրարու շաղախուած են։ Եթէ կ'ուզէք, առնենք հարիւր առ հարիւր նկարչական էջ մը՝ «Փարնանմուտի դաշտանկար»ը։ Դեռ գարուն չէ եւ դաշտն ու գիւղերը ամբողջովին պարփակուած են անձրեւային տրտմութեան մը մէջ։ Բայց... «Մահավէժ տրտմութիւնը չէ սակայն, որուն ետեւէն մարդ վախն ունենայ սպասելու որ բնութեան ձմեռնային աղէտները պայթին տեղէ մը։ Առաջաւոր Փարնան (ինչո՞ւ գլխաւոր) քնքուշ, ցողաթուրմ տրտմութիւնն է որ թեւաբաց առեր կայներ է... կարօտալից գիւղերուն գլխին վերեւ»։ Եւ կամ «Եթէ երկինքն անտարակուսելի (ինչո՞ւ այս տարօրինակ վերնագիրը) լոյսը վտարուած է, բայց եթէ արեւը կը շարունակէ իր կարմիր տաքութիւնն ու ոսկի շողարձակութիւնը, անոնք ամէնքն ալ անտեսանելի ոլորտներու մէջ թաքած, այդ սեւ գօտիէն ու այդ համապարփակ յուսահատութենէն անդին տեղ մը կը սպասեն, կը սպասեն Փարունը գրկած...» եւայլն։

Այս ընդհանուր դրութիւնն է հետեւաբար որ պայմանաւորած է, շատ մը ազդակներու մէջ, տեսակ մը երկուութիւն։ Մէկ կողմէն հեղինակը կ'ուզէ որոշապէս ցոյց տալ թէ իր նպատակը եղած է սոսկ մոլորած շան մը պատմութիւնը ընել եւ վեր հանել նոյնքան հասարակ տեղիք շան հաւատարմութիւնը եւ միւս կողմէն, հոս ու հոն, տալ ցոլքեր իր հոգեկան կայծերուն։ Այս պատճառով ալ՝ նաեւ գոյութիւնը «Գամբռին մէջ այն բոլոր մասերուն ուր շան լեռնէն վար իջնալը, քաղաքը հասնիլը եւայլն տեղ բռնած են։ Բայց այս լեռնէն գալը, լեռ բարձրանալը պարզապէս anécdotique մասն է գրուածքին. շուն մը հակընթաց շարժումներովը դարձեալ կարելի է վերակազմել «Գամբռ» մը՝ առանց հիմնական գաղափարը մազաչափ այլայլելու։ Հոս՝ այս կէտն ալ յարմարած է որ լերան պատկերը յարակից է նաեւ միայնութեան եւ լայն հորիզոններու. փոխաբերական այդ պատկերը կը պատշաճի ի հարկէ, շատ լաւ կերպով, ներքնապէս ուժգին կեանք ունեցող անհատին, ընտրեալի մտապատկերին որ, ինչ խօսք, հակառակն է հօտը լեցնող ոչխարին որ հասարակ, միջակ կերպով ընկերային է, որ առանձին չի կրնար քալել, որ կը սոսկայ միայնութենէն եւ բարձունքէն։ Այլազան երանգներով, նոյն տեսակ մղումներ են որ տուն տուած են Ալֆրէտ տը Վինյիի «Մովսէս»ին, Նիցշէի լեռնէն իջնող Գերմարդուն, Փուշքինի «Կովկաս»ին եւայլն։

Բայց անցնինք քայլ մը աւելի առաջ։ Եթէ ամէն ճշմարիտ հեղինակ, ի վերջոյ, իր ամբողջ գործին ընթացքին, թիթեռնիկի մը պէս անընդհատ թռչկոտած է վառող աստուածութեան մը բոցին շուրջ, ապա ուրեմն դժուար չէ հաստատել որ Զարդարեանի ամբողջ գործը շարժուած է այդ հիմնական գաղափարին շուրջ, իր բազմաձեւ պէսպիսութեան տակ, գամբռի, քոթոթի, հովիւի, հօտի անհատական եւ հաւաքական երջանկութեան, միայնութեան եւ ընկերութեան, Սուլթան ունեցող եւ Սուլթանութենէ զրկուած մարդկութեան, յառաջդիմութեան եւ անփոփոխութեան գաղափարներուն շուրջ որոնք բոլորն ալ ի վերջոյ կուգան միեւնոյն մայր գետը թափելու։ Եւ եթէ երիտասարդ բանաստեղծը «Գամբռ»ին խորհուրդ կուտայ դարձեալ բարձրանալ լեռը, իր ամէնէն վերջի արտադրութեան մէջ, նոյն գամբռին եղբայրը՝ Վուլէ Սինա բանաստեղծը, ամբողջովին մոռցած իր սեփական կեանքը, երեք անգամ, եօթը տարի լեռը մտմտալէ վերջ, յայտնութենէ մը յետոյ, կ'իջնէ լեռնէն վար, դէպի հօտը, դէպի ընկերութիւնը, դէպի նաեւ քոթոթները՝ ձգելու համար անոնց աւանդ՝ իր գերագոյն հարստութիւնը՝ քանեբորդ խորհուրդի բանալին։ Ահա թէ ուր տեղերը կը հասնի նոյն «գամբռ»ին գաղափարը, տարիներ վերջ, իր աճած ուռճացած, ընդհանրացած, բարդացած ձեւերուն տակ։

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Մասնագիտական վարժարանները

Անցեալները ներկայացուցինք Հայաստանի Համալսարանին բաժանումները (ֆաքիւլթէ) իրենց մուտքի պայմաններով եւ ուսման ծրագրով։ Այս անգամ կը ներկայացնենք մասնագիտական եւ գլխաւորաբար արհեստագիտական բարձրագոյն վարժարանները ։

1— Մանկավարժական համալսարան, որու ուսման շրջանը 4 տարի է։ Ունի հետեւեալ ճիւղերը (ֆաքիւլթէ) —

Ա.— Լեզուագրական (հայերէնի, ազէրի լեզուի եւ ռուսերէնի առանձին բաժանումներով)։

Բ.— Պատմագիտական ։

Գ.— Աշխարհագրական ։

Դ.— Բնագիտական – Թուագիտական։

Ե.— Նախադպրոցական ։

Մանկավարժական համալսարան կ'ընդունուին 17 — 35 տարեկան քաղաքացիները, երկսեռ, որոնք աւարտած են լրիւ միջնակարգ վարժարան մը (տասնամեայ)։

Մանկավարժական համալսարանը ունի նաեւ գիշերային դասաւանդութեան բաժին մըն ալ ։

2— Կաթնատնտեսութեան բարձր. վարժարան, որ կը գտնուի Լէնինականի մէջ եւ կապուած է Խորհ. Միութեան մսեղէնի եւ կաթնեղէնի արդիւնաբերութեան գործավարութեան։ Ունի երկու բաժիններ, հայերէն եւ ռուսերէն։ Կը պատրաստէ մասնագէտներ կաթի եւ իւղի արդիւնաբերութեան համար։ Կ'ընդունուին անոնք որ, 15 —30 տարեկան, աւարտած են միջնակարգ վարժարան մը (եօթնամեայ)։ Ուսանողները թոշակ կը ստանան։

3— Ելեկտրագիտութեան եւ մեքենագիտութեան բարձր. վարժարան, ուսման շրջանը չորս տարի, կը գտնուի Երեւանի մէջ։ Կը պատրաստէ ելեկտրագէտներ եւ մեքենագէտներ ։ Կ'ընդունուին անոնք որ, 15 — 30 տարեկան, աւարտած են եօթնամեայ միջնակարգ վարժարան մը։ Ուսանողները թոշակ կը ստանան ։

4— Քիմիագիտութեան բարձր. վարժարան, որ նոյնպէս կը գտնուի Երեւանի մէջ։ Կը պատրաստէ քիմիագէտ եւ տարրաբան արհեստագէտներ։ Շրջանաւարտները պարտաւոր են աշխատելու Երեւանի արուեստական ձգախէժի գործարանին, կամ Կիրովականի քիմիական գործարանին, եւ կամ շաքարի, քացախի գործարաններուն մէջ։ Ունի հայկական եւ ռուսական դասաւանդութեան առանձին բաժիններ։ Կ'ընդունուին եօթնամեայ վարժարան աւարտողները, 15 —25 տարեկան։ Ուսանողները թոշակ կը ստանան ։

5— Միչուրինի բարձր. վարժարան, որ կը գտնուի Երեւանի մէջ։ Ունի այգեգործութեան եւ պտղաբանջարաբուծութեան երկու բաժին։ Կը պատրաստէ օգնական գիւղատնտեսներ։ Կ'ընդունուին եօթնամեայ միջնակարգ վարժարան աւարտողները, 15 —30 տարեկան։ Վարժարանը ունի սեփական հողամաս, գործնական դասաւանդութեան համար։ Ուսանողները գիշերօթիկ են, կը ստանան թոշակ, բայց վարժարան մտած ժամանակ պարտաւոր են իրենց հետ տանիլ վերմակ, բարձ եւ սաւան ։

6— Ելմտա – տնտեսագիտական բարձր. վարժարան, ուսման շրջանը երեք տարի, 15 —25 տարեկաններու համար, — կը պատրաստէ օգնական ելմտագէտներ եւ տնտեսագէտներ ։

7— Ատամնաբուժական վարժարան, ուսման շրջանը երեք տարի, կ'ընդունի 17 —35 տարեկանները եօթնամեայ միջնակարգ կրթութեամբ ։

Ռուբէն Մանուկեան կը սահմանէ համաշխարհային նոր մրցանիշ

Յունիս 18ին, Երեւանի «Կառուցողներու» ամառնային ակումբին մէջ տեղի ունեցան ծանրութիւն վերցնելու մրցումներ, որոնց մասնակցեցան տարբեր քաղաքներու պատկանող 11 մարզիկներ։ Մրցորդներուն մէջ էր նաեւ Ռուբէն Մանուկեան, Դինամոյի աշխատաւորներէն, որ չքանշան ստացած է իբրեւ միջազգային արժէքով մարզիկ։ Կը մասնակցէին նոյնպէս Խորհ. Միութեան աթլէթիզմի վարպետներէն Հ. Խուդաբեան (Սպարտակի խումբէն), Պ. Օհանեան (Տէմփի խումբէն), եւ առաջին, երկրորդ կարգի ծանօթ մարզիկներ ։

Այս մրցումներուն մէջ Ռուբէն Մանուկեան սահմանեց համաշխարհային նոր մրցանիշ՝ ձախ ձեռքով պոկելով 92 քիլօ 750 կրամ, — այս մրցանիշով Հայաստանի մարզիկները նոր նուաճում մը եւս կատարեցին մարմնակրթութեան համաշխարհային պատմութեան մէջ։ Մրցանիշը անմիջապէս հեռագրուեցաւ Մոսկուա ։

Նոյն օրը նոր յաջողութիւններ ձեռք բերին ծանր աթլէթներ՝ Հ. Խուդաբեան (310 քիլօ), Զ. Ղարաբաղցեան (Շոգեկառքի խումբէն) (290 քիլօ)։ Թեթեւ աթլէթիզմի մրցումներուն մէջ առաջնութիւն շահեցաւ Պ. Օհանեան, իսկ Բ. եղաւ Ս. Վարդանեան, — այսպէս Պ. Օհանեան ճանչցուեցաւ ախոյեան Հայաստանի եւ վարպետ Խորհ. Միութեան ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (138)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Բայց Գագիկ Արծրունու մշտապատրաստ զօրքերը յետ մղեցին նրա հրոսակներին։ Նըսրը տեսնելով որ իւր ոյժը Վասպուրականում կարող է թուլանալ, եթէ կռուի բռնուի Գագիկ թագաւորի հետ, խոյս տուաւ նրա երկրի հիւսիսային կողմից եւ շտապաւ Երասխն անցնելով՝ մտաւ Սիւնիք ։

Նա գիտէր որ այդ նահանգի Տէր երեք եղբայրներից երկուսը, այն է Սահակ եւ Բաբգէն իշխանները բանտարկուած են իւր ձեռքով Դուինում. մնում էր ուրեմն մինը, այն է՝ Սմբատ իշխանը, որ միայնակ չէր խիզախիլ իւր դէմ։ Ուստի յանդուգն արշաւանքով մտնելով Երնջակ, դիմեց դէպի նոյնանուն բերդը։ Նա կամենում էր գրաւել նրան եւ ընդդիմադրողներին ջարդել։ Այդ ձեւով մտածում էր տիրել իւր ճանապարհի վրայ գտնուող բոլոր աւաններին եւ շուրջն ահուսարսափ տարածելով հասնել Դուին։

Բայց որքա՜ն մեծ եղաւ նրա սարսափը, երբ Դարւոյ լեռներում իւր հանդէպ ելաւ Սմբատ իշխանի սպառազինուած գնդերը։

Մարզպետունու օրինակը քաջալերել էր հայ իշխաններին. ամէն տեղ նրանք պատրաստուած էին արդէն. իսկ Սիւնեաց քաջ իշխանն աւելի եւս։

Իմանալով որ Նըսրի բանակն անցել է Երասխայ հունը, Սմբատ իշխանը, որ հէնց այդ միջոցին գտնւում էր Երնջակում, հրամայեց զօրքերին առաջանալ դէպի թշնամին, որովհետեւ գիտէր՝ նա առանց վնաս պատճառելու չէր անցնի Սիւնիքից։ Եւ ահա Դարւոյ լեռնաձորում հանդիպեցին նրանք միմեանց։

Իշխանը, որ իւր գնդով գտնւում էր լեռնալանջի վրայ, պատգամ ուղարկեց Նըսրին՝ ասելով.

— «Աստուծոյ վրէժխնդիր աջը առաջնորդել է քեզ դէպի այս լեռնաձորը. դու, որ խաբէութեամբ բանտարկեցիր իմ եղբայրներին, պէտք է ուրեմն նրանց տուած տանջանքների վրէժը լուծես այս ձորում։ Քո զօրքերն այս վայրկեանին շրջապատուած են իմ քաջերով. ո՛չ մի Արաբացի ողջ չի ելնիլ այստեղից, եթէ ես չկամենամ. ուստի իբրեւ փրկանք քո անձի եւ զօրքերի՝ ես առաջարկում եմ որ Դուին հասնելուդ պէս ազատես իմ եղբայրներին բանտից եւ վերադարձնես նրանց այստեղ։ Դրա համար ես պահանջում եմ, որ դու տաս ինձ երդման գիր, այլ եւ պատանդներ՝ քո գլխաւոր իշխաններից։ Հակառակ դէպքում Դարւոյ այս ձորը գերեզման կը դարձնեմ քո բանակի համար»։

Եւ իրաւ, Արաբացոց բանակը վտանգի մէջ էր։ Սիւնեցիք ստիպել էին նրանց կանգ առնել այնպիսի նեղ ձորում, որի մի մասը բռնած էր Երնջակայ գետը, իսկ միւս մասի վրայ հազիւ զետեղւում էր Արաբացոց այրուձին։ Երկու կողմից բարձրանում էին Դարւոյ լեռնալանջերը, որոնց ամբողջապէս բռնած էին Սիւնեցիք։ Նրանց սպառնալից դիրքն ու դէմքերը սարսափ էին ազդում Արաբացիներին։ Սրանք տեսնում էին որ այդ քաջերը ժայռերի տարափով միայն կարող էին ջարդել իրանց մի ժամուայ մէջ. իսկ իրանք փախչելու ոչ մի ելք չունէին։

Ոստիկանը նոյնպէս տեսնելով իւր վիճակը եւ հակառակորդի զօրութիւնը, դիմեց իսկոյն մահմետականների յատուկ խորամանկութեան։ Նա սիրով ընդունեց իշխանի պատգամաւորներին։ Համաձայնեցաւ Դուին դառնալուն պէս՝ ազատել իշխանի եղբայրները եւ դրա համար կնքով կնքած երդմնագիր, այլ եւ պատանդներ տալ նրան։ Այս պատճառով իշխանն իջաւ Ոստիկանի բանակը, տեսնուեցաւ նրա հետ բարեկամաբար եւ խոստացուած երդմնագիրն ու պատանդներն առնելով, տուաւ Նըսրին թանկագին նուէրներ եւ ուղեկցեց նրան մինչեւ Երնջակայ սահմանը։

Բայց Ոստիկանը շտապով Նախիջեւանի գաւառն անցնելով, մտաւ Շարուր եւ ապա Ուրծաձոր, որոնք իւր կալուածներն էին համարւում, եւ այս վերջինում ասպատակել տուաւ հայաբնակ գիւղերը, որովհետեւ դրանց բնակիչները աջակցութիւն էին ցոյց տուել Մարզպետունուն։ Ի վերջոյ մուտ գործելով Դուին, ոչ միայն չազատեց Սիւնեաց իշխաններին, ինչպէս որ խոստացել ու երդուել էր, այլ եւ աւելի խստացրեց նրանց կապանքները։

Բացի այդ, հաշիւ պահանջելով Բէշիրից Արաբական զօրքի կրած վնասների համար, գտաւ որ դրանք անթիւ են, ուստի եւ ի տրիտուր այդ վնասուց գրաւեց իսկոյն կաթողիկոսարանը։ Նրա կարծիքով հասած վնասների սկզբնապատճառը Հայոց կաթողիկոսն էր. որովհետեւ եթէ նա չարանակ փախուստ տուած չլինէր իրան հետամուտ եղող Ոստիկանական զօրքերի երեսից, վերջինները առիթ չէին ունենալ կռուի բռնուել Մարզպետունու կամ արքայի զօրքերի հետ։ Եւ ահա այս պատճառով, երբ թէ ամենից առաջ պիտի տուժէր ինքը կաթողիկոսը։ Նրա ապարանքը Ոստիկանը դարձրեց իւր ծառաների բնակարան. իսկ կաթողիկոսարանի անունով նա գրաւեց եկեղեցական իշխանապետութեան պատկանեալ բոլոր կալուածները, որոնց հասոյթով կերակրւում էին հարիւրաւոր միաբանութիւններ։

Այս ամէնը լսեց Սմբատ իշխանը եւ շատ զղջացաւ, որ ազատ է թողել ուխտադրուժ Հագարացուն։ Բայց սխալն ուղղել այլեւս անկարելի էր։ Մնում էր նրան մխիթարուել այն միակ մտածողութեամբ թէ՝ իւր եղբայրները մահից եւ կապանքից ազատելու համար գործեց այդ թուլութիւնը։

Եւ որովհետեւ նա հաստատ գիտէր, որ Բէշիրը չէր խնայիլ իւր հարազատներին, եթէ նա ջարդէր Հագարացւոց բանակը, ուստի այդ մտածութիւնը մեղմեց նրա վիշտը։

Այսուամենայնիւ նա ուխտեց տուժել տալ Հագարացուն Ուրծաձորցիների վնասը եւ ազատել նոյնիսկ կաթողիկոսարանը, եթէ Աստուած յաջողէր իրան հանել իւր եղբայրները բանտից։

Բագարանի միջնաբերդում նստած խօսակցում էին կաթողիկոսն ու Աշոտ բռնակալը։

(Շար.)

Րաֆֆի լսարանին տարեդարձը

Անցեալ շաբաթ գիշեր հին եւ նոր սերունդէն բազմութիւն մը հրջապատած էր Փարիզի Երեւ. Միութեան սրահին ծաղկազարդ սեղանները:

Նախագահը ընկեր Վ. Փափազեա՞նն էր թէ Օր. Հ. Գազազեանը կամ ընկեր Ս. Տէր Թովմասեանը, հազիւ թէ կարելի էր զանազանել: Պէտք ալ չկար կարծես, երբ այս երեք սերունդի ներկայացուցիչները այնքան համերաշխ եւ սիրալիր համաձայնութեամբ մը փոխն ի փոխ խօսք կ'առնէին կամ կուտային:

Այս մտերմիկ հաւաքոյթը ջերմացած էր ներկայութեամբը արդէն իսկ միջազգային համբաւի տիրացած երիտասարդ գրագէտին, Ուիլլըմ Սարոյեանի, որ իր խանդավառ եւ համեստ բնաւորութեամբ անմիջապէս մտերմացաւ միջավայրին հետ:

Ու սկսաւ խօսողներու շարքը, Օր. Գազազեանի զեկուցումով, որ պարզեց լսարանին երկու տարուան գործունէութիւնը:

— «Ինչպէս ամէն ձեռնարկ «Րաֆֆին» եւս սկսաւ խարխափումներով: Առաջին տարին գետին շօշափելու եւ հող պատրաստելու շրջանն էր: Հակառակ Փարիզի դժնդակ պայմաններուն, մեր խմբակը յաջողեցաւ առաջին օրերէն իսկ իր շուրջ համախմբել ոչ միայն հայրենաբաղձ երկսեռ երիտասարդութեան հոյլ մը, այլ եւ ազգային ամէն լաւ ձեռնարկ քաջալերելու պատրաստակամ հայրենակիցներու խումբ մը:

Սրտապնդուած առաջին տարուան յաջողութենէն, որուն մէջ իրենց մեծագոյն բաժինն ունեցան անշուշտ այն դասախօսները, որոնք սիրայօժար տրամադրուեցան մեզի, դասախօսեցին եւ առաջնորդեցին, երկրորդ տարին գործին փարեցանք աւելի եռանդով:

Ուրախ ենք յայտնելու թէ մեր ջանքերը զուր չանցան եւ վերջացող տարուան ընթացքին մեր պարբերական դասախօսութիւնները եղան աւելի կանոնաւոր եւ մեր ունկնդիրները՝ աւելի բազմամարդ:

Մեր սերունդը, որ հասակ նետեց օտար աստղերու տակ, չտեսաւ Հայրենիքը եւ ստացաւ օտար կրթութիւն: Բոլորն ալ յուսահատական ճիչեր կ'արձակեն եւ կը կարծեն թէ նոր սերունդը բոլորովին պիտի այլասերի: «Րաֆֆի»ն այս յուսահատութեան անապատին մէջ ովասիս մըն է սփոփարար:

1938 — 39 տարեշրջանին Լսարանը ունեցաւ 13 դասախօսութիւններ, գրական, պատմական, քաղաքական նիւթերու շուրջ եւ որոնք իրենց արձագանգը գտան «Յառաջ»ին մէջ, կանոնաւորաբար»:

Այս առթիւ շնորհակալութիւն յայտնեց դասախօսներուն, որոնք սիրայօժար ընծայած էին իրենց աջակցութիւնը:

Տեղեկագրին ընթերցումէն վերջ, հետզհետէ խօսք տրուեցաւ ընկեր Վ. Փափազեանի, Ս. Տէր Թովմասեանի, Ա. Խատիսեանի, Շ. Միսաքեանի, Հ. Քէօսէեանի, Կ. Սասունիի, Հրաչ Զարդարեանի, Լ. Զօրմխեանի, Յովիկ Եղիազարեանի եւ Արմիկ Ջամալեանի: Իւրաքանչիւրը իրեն յատուկ պերճախօսութեամբ եւ խանդավառութեամբ ուզեց նոր եռանդ ներշնչել այս խումբ մը հաւատաւոր տղոց:

Բանախօսութիւններու անակնկալն ալ պահուած էր Ուիլլըմ Սարոյեանին, որուն անուշ հայերէնը Բաղէշի թէ Մուշի խորքերէն, այնքան տաք տպաւորութիւն կը գործէր:

— «Քիչ առաջ յիշեցին հոս Ֆրանց Վէրֆէլի մէկ խօսքը, «Անկարելիութիւն մըն է հայ ըլլալը»: Կարծեմ աւելի ճիշդ է ըսել «Անկարելի է Հայ չըլլալ»: Կ'ուզէի գիտնալ թէ ի՞նչ է մեր երիտասարդութեան ուզածը, եթէ պիտի շարունակենք մեր պատմութիւնը, յիշողութիւններով չըլլար ան. պատմութիւն մը կարելի է շարունակել գործելով միայն»:

Ինչ խօսուն օրինակ նոր սերունդին համար: Սարոյեան ուրիշներուն նըման ինքզինք փառք մը չի նկատեր իր պատկանած ժողովուրդին, այլ իրեն համար փառք մը կը սեպէ հայ ժողովուրդին պատկանիլը: Արտասանութիւններ Օր. Օսմանեանէ եւ Ա. Ջահրէճեանէ, խմբերգ կամ մեներգ Օր. Քնեազեանէ, Պ. Պ. Սրուանձտեանցէ, Վ. Մանուկեանէ եւ Պ. Պետիկեանէ, բոլորն ալ յուզումով եւ հարազատութեամբ արտայայտուած եկան անգամ մը եւս համոզել մեզ թէ անփոխարինելի գանձ մըն է մեր ժողովրդական երգը եւ անմահ՝ անոր հաւատարիմ պահակը, ժողովուրդը, ինչպէս երախտագիտութեան արժանի՝ անմրցելի Վարդապետը:

«Կուժն առայ» քանիցս կրկնուեցաւ երիտասարդ գրագէտին խնդրանքով, իսկ Զարենցի «Ես իմ անուշ Հայաստանին» արտասանուած Թաֆայէլ Զարդարեանի կողմէ, յոյսի նոր կայծեր պլպլացուց բոլորին հոգիներուն մէջ:

Ի՞նչպէս կարելի էր տապալել Մասիսը. ի՞նչպէս կարելի էր ջնջել այս ժողովուրդը, քաղաքակիրթ մարդոց պատմութենէն:

Ա. Ա.

Կ. Խաչի տարեդարձը Անիէռի մէջ

ԱՆԻԷՌ.— Կապոյտ Խաչի Անիէռ Պուա - Քոլոմպի մասնաճիւղը իր տասնամեակի առթիւ պարահանդէս մը սարքած էր ընկերվարականներու սրահին մէջ, յուլիս 1ին, մինչեւ լոյս: Վարչութեան անդամներէն Պ. Ա. Աւետիսեան հանդէսը բանալով, բացատրեց Կ. Խաչի դերը: Յետոյ բեմ հրաւիրեց օրուան բանախօսը, Տօքթ. Փափազեան որ նկարագրեց Կ. Խաչի դերը արտասահմանի մէջ եւ կոչ ըրաւ մտնել այս ազգանուէր կազմակերպութեան մէջ: «Կապոյտ Խաչը ունի բազմապիսի պարտականութիւններ,— աղքատ, հիւանդ, չքաւոր, մանուկներու օդափոխութիւն, եւ մանաւանդ նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան հոգեր: Տանք մեր լումաները Կ. Խաչին, թեթեւցնելով անոր ծանր բեռը, մինչեւ որ մեր հայրենիքի դուռները բացուին եւ իրականանայ մեր բոլորիս բաղձանքը,— ազատ եւ անկախ Հայաստան»:

Գեղարուեստական բաժինը անցաւ շատ յաջող: Ներկայացուեցաւ «Երկու անվարտիներ», շնորհիւ Զարեհ Ղարիպեանի, «Յառաջ»ի աշխատակից Պ. Ս. Պետրոսեանի եւ յայտնի կատակերգակ Պ. Պալապանեանի, որոնք իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին: Քաշանէն փոքրիկն Ակլականեանի հայերէն արտասանութիւնը ծափերու արժանացաւ: Արտասանեցին նաեւ Պ. Զ. Ղարիպեան, Ա. Պետրոսեան եւ Պ. Պալապանեան, բարձրացնելով հանդիսականներու տրամադրութիւնը, գեղարուեստական բաժինէն վերջ շիշ մը գինի աճուրդի դրուելով 20 ֆրանքով սկսաւ Պ. Արամ Աւետիսեան եւ կէս ժամուան մէջ բարձրացաւ 300 ֆրանք: Շահեցան Տէր եւ Տիկին Ակլականեան, նուիրելով 50 ֆրանք եւս: Պ. Պալապանեան բարոյական աջակցութենէն զատ՝ նիւթապէս ալ օգնեց, լայնօրէն մասնակցելով աճուրդին:

Կէս գիշերէն վերջ սկսաւ կեր ու խումը: Հայկական երգը կը թնդացնէր սրահը, մինչեւ առտուան ժամը 5, Կ. Խաչի ժրաջան անդամուհիները կը սպասարկէին ուրախութեամբ, հակառակ իրենց յոգնութեան: Կ'իմանամ թէ կլոր գումար մը գոյացած է, հակառակ շատերու չկամութեան կամ բացակայութեան:

Արաքս

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կապոյտ Խաչի տարեդարձը

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սէն Լուէն վերջ Սէն Ժէրոմ եւս տօնեց Կապոյտ Խաչի տասնամեակը յուլիս 2ի կիրակին, Շամփէթրի ընդարձակ պարտէզին մէջ:

Ներկայ պայմաններուն մէջ բաւական դժուար էր հանդէս կազմակերպել, մանաւանդ դաշտահանդէս, որուն գեղարուեստական բաժինին պատրաստութենէն զատ, պէտք է ճարել աթոռներ, սեղաններ եւ նոյնիսկ պէտք է բեմ շինել:

Այս իսկ պատճառով տասնըհինգ օրէ գործի էր լծուած Սէն - Ժէրոմի մասնաճիւղը:

Մասնաճիւղի վարիչ անդամներէն Տիկիններ Աննա Շալճեան, Աղաւնի Զօրպաճեան եւ Լուսնթագ Պանտիկեան ստանձներ էին տոմսակ ցրուելու դժուարին գործը:

Մեր ժրաջան տիկինները ամբողջ շաբաթ մը շրջելով՝ Սէն Ժէրոմ, Նօթր - Տամ, Սարտան, Լէ զ'Օլիվ եւ Պօմոն, արդէն սպառեր էին 210 տոմսակ հինգ ֆրանքնոց:

Միւս կողմէ Խաչուհիներու ամուսինները եւ Կ. Խաչի օժանդակ երիտասարդներ, կիրակի առտու կանուխէն սկսեր էին եռանդուն աշխատանքի.— բեմ շինել, աթոռներ եւ սեղաններ տեղաւորել:

Կանուխէն եկած ընտանիքներ արդէն տեղ գրաւած էին ծառերու հովանիին տակ: Անդին մայր մը իր մանկիկին համար օրօրոց կը լարէր ծառէ ծառ, աւելին քանի մը այրեր քաղաքականութեան վրայ կը խօսէին, — «Պատերա՞զմ թէ խաղաղութիւն», իսկ քիչ մը հեռու ծառի մը տակ տան տիկիններ կէս օրուան ճաշի համար սեղան կը պատրաստէին:

Կէս օրէն վերջ ժամը 3ին հայրենակիցներու բազմութեամբ լեցուած էր պարտէզը, մինչ նոր եկող հանդիսականները կը ստեղծէին հաճելի կեանք եւ խանդավառութիւն:

Որոշեալ ժամուն բացումը տեղի ունեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով զոր երգեց ժողովուրդը, իսկ Պ. Ակոբով կը մասնակցէր թառով:

Տիկին Քիպրիթճեանի բացման խօսքէն վերջ, Նօթր տամի սանուհիներէն Օր. Զապէլ Քիբթապճեան արտասանեց Ս. Թափառականի «կարօտ» հայրենասիրական բանաստեղծութիւնը:

Պ. Ակոբով թառով նուագեց Ղարաբաղի Մելիքներու երգը: «Արեւելքցի հօր մը եւրոպականացած զաւակը» հաճելի փանթէզիէն վերջ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը, Պ. Փայլակ Սանասար, որ ամփոփ գիծերով պատկերացուց հայ ազգին կրած տառապանքները, հայ կնոջ դերը մեր պատմութեան մէջ ու պատմական օրինակներով ցոյց տուաւ թէ լալն ու աղաչելը չեն կրնար ապահովել ազգի մը ազատութիւնը:

«Պէտք է երգենք ու պարենք, հոգ չէ թէ անօթի ու մերկ. պէտք է պարենք հեղնելու համար քաղաքակրթութիւնը, պէտք է երգենք, մինչեւ որ քաղաքակրթութիւնը դադրի մեզ հալածելէ»:

Բանախօսը իր խօսքը վերջացնելէ առաջ կոչ ըրաւ հայ կնոջ բոլորուիլ Կապոյտ Խաչին շուրջ եւ զայն բարձրացնելով հասցնել պետութիւն ունեցող Կարմիր Խաչերու մակարդակին, որուն շատ պէտք ունի արտասահմանեան ցրուած հայութիւնը:

Այս յիշատակելի տօնակատարութեան գեղարուեստական բաժինը վերջ գտաւ քրքջալից զաւեշտով մը «Տարին մէկ սուտ», որուն իրենց սիրայօժար մասնակցութիւն բերած էին Տիկին Ակոբով, եւ դերասան Յ. Ղազարեան: Ժամը վեցէն վերջ սկսան եւրոպական պարերը, տեւելով մինչեւ ութ: Տեղին վրայ կազմակերպուեցաւ նաեւ վիճակախաղ մը, տասը առարկաներու՝ նուիրուած Խաչուհիներու կողմէ: Կէս ժամուան մէջ սպառեցան երկու հարիւր տոմսեր:

Ուշ ատեն ցրուեցաւ ժողովուրդը եւ երբ կը մեկնէին, Շրջ. վարչութեան անդամուհիները, տիկիններ Սէրէնկիւլեան, Փանոսեան, Զաթըկեան եւ Տիկին Փայլակ Սանասար կը պատմէին.— Այս օրուան մեր հանդէսը իր բարոյական արժէքէն զատ մեզի բերաւ 970 ֆրանքի զուտ շահ:

Անշուշտ աւելին կ'ունենայինք, եթէ խաչաձեւում չըլլար նոյն թաղին մէջ:

Մ. Նուրհան

Ռուս Մշակոյթի օրը

Մտաւորական ամենալաւ բազմութեամբ լեցուած թատրոնին մէջ ռուս տարագիրները տօնեցին իրենց Մշակոյթի Օրը: Այս տարի տօնը կը զուգադիպէր ռուս յայտնի երաժշտագէտ Մուսօրգսկիի ծննդեան 100ամեակին: Այդ առթիւ դրուած էր հռչակաւոր ռուս գրող Գոգոլի «ամուսնութիւնը», որ Մուսօրգսկին երաժշտական կամ ձայնական խօսակցութեան առաջին գործողութիւնը միայն կրցած է լրացնել: Երիտասարդ երաժշտագէտ Չերեպնին աւարտած է զայն երաժշտականացնելով երկրորդ գործողութիւնը, ճիշդ նոյն ոճով ու կառուցուածքով:

Հայ սակաւաթիւ ունկնդիրները մասնաւորապէս կ'ուզէին լսել Տիկին Ա. Արղութեանը, որ կը մասնակցէր այդ Օփերային:

Տիկինը մինչեւ այժմ ծանօթ էր դասական կամ տրամաթիկ դերերու մէջ, իր խաղով եւ ձայնով, եւ այս երգիծական օփերային մէջ ալ իր ըստանձնած պատասխանատու դերով փայլուն յաջողութիւն ունեցաւ, ինչպէս եւ ամբողջ խումբը հիացում պատճառելով խուռն բազմութեան:

Տիկին Ա. Արղութեանի հրաւիրուիլը այսպէս հանդէսի մը եւ մասնակցութիւնը երաժշտական երկի մը, որուն համար Ռուսներու մէջ երգչուհիներ չէին պակսեր, ցոյց կուտայ, թէ ան առանձնապէս գնահատուած է օտար երաժշտասէր հասարակութենէն:

Կ. Մ.

Րաֆֆիկի նուագահանդէսը

Մեր փոքրիկ տաղանդաւոր դաշնակահարը, Րաֆֆի Պետրոսեան կը շարունակէ կատարել նորանոր նուաճումներ: Վերջերս իրմով շատ հետաքրքրուած է Փարիզի անգլիական դպրոցի տեսուչ M. Harvey: Անոր ջանքերով յուլիս 5ին տեղի ունեցաւ Րաֆֆիի նուագահանդէսը Անգլիացիներու եւ Ամերիկացիներու նեղ շրջանակի մը մէջ: Այս առթիւ Տիկին Ժաք Մարիս սիրով տրամադրած էր իր գեղեցիկ բնակարանը:

Ունկնդիրները զարմացած կը դիտէին փոքրիկ արուեստագէտին նուագը: Յայտագրի մէջ էին՝ Շօփէն, Կլիւկպրամս, Պրամս, Ֆօրէ եւ Լիստ: Ջերմ ընդունելութիւն գտան յատկապէս Շօփէնի Scherzo No. 2, Polonaiseը եւ Լիստի Mephisto - Valseը: Այս վերջին կտորը, որու մէջ Րաֆֆի յայտնաբերեց արտակարգ ոյժ եւ ըղձացում, արժանացաւ հանդիսականներու բուռն ծափերուն: Հիւրերու խնդրանքի վրայ, Րաֆֆի ստիպուեցաւ նուագել նաեւ յայտագրէն դուրս Շօփէնի հանրածանօթ Balladeը արտակարգ յաջողութեամբ:

Պ. Հարվի, քանի մը խօսքով պարզեց Րաֆֆիի աշխատանքները, յոյս յայտնելով որ անհրաժեշտ օժանդակութիւնը պիտի ընծայուի շարունակելու իր կատարելագործումը եւ նըւագահանդէսը կազմակերպելու նոյն իսկ Ամերիկայի մէջ:

Հանդէսին ներկայ էր նաեւ Րաֆֆիին Փրոֆէսօրը՝ Պ. Թիպէրժ, տնօրէն երաժշտական դպրոցի:

Հանդէսը վերջացաւ բարձր տրամադրութեամբ: Հիւրերուն իր շնորհակալական խօսքը ուղղեց դաշնակահարին հայրը, դաշնակի ուսուցիչ Պ. Պետրոսեան:

Ս. Ա.

ԲԱՐԵԿԱՄԻ ՄԸ ՄԱՀԸ

Յուլիս 7ին Ուաշինկթընի մէջ յանկարծամահ եղաւ ամերիկեան ծովային նախարար Քլոտ Սուանսըն, 73 տարեկան: Մահուան գոյժը մամուլին հաղորդեց նախագահ Րուզվէլթ:

Պ. Սուանսըն ամերիկեան քաղաքական կեանքի ղեկավար դէմքերէն մին էր: Եղած է Վիրճինիայի նահանգապետ, երկար տարիներ Մ. Նահանգներու ծերակուտական եւ յետոյ նախարար Րուզվէլթի դահլիճին անդամ: Ջերմ ջատագով էր նաւային սպառազինութեանց ընդարձակման: Կը պատկանէր ռամկավար կուսակցութեան: Եղած է բարեկամ հայ ժողովուրդին եւ իր գործակցութիւնը բերած Հայաստանի անկախութեան ամերիկեան կոմիտէի աշխատանքներուն: Ազդու դեր կատարած է, Քուլիճի նախագահութեան օրով, Լօզանի դաշնագրին վաւերացման դէմ մղուած պայքարին մէջ, որ յաջողութեամբ պսակուեցաւ հանգուցեալ Վահան Գարտաշեանի եռանդուն ջանքերով:

ՍՏԱՑԱՆՔ

Les Illusions de Bertrand Bernaux. Par L. G. Guerdan (Լեւոն Կիւմիւշկէրտան): Préface de René Benjamin, de l'Académie Goncourt. Editions de la Nouvelle Revue Critique, 12, Rue Chanoinesse, Paris. 21 francs:

Գերմանիա եւ Հոլանտա

Գերմանիոյ տնտեսութեան նախարար Տօքթ. Ֆունք Լա Հէյ հասաւ իր հետեւորդներով եւ պիտի մնայ երեք օր: Ան պիտի բանակցի հոլանտական կառավարութեան հետ՝ առեւտրական փոխանակութեանց մասին:

1930էն ի վեր երկու երկիրներու միջեւ առեւտուրը զգալապէս նուազած է: 1930ին Գերմանիա գնած էր 46,666,000 սթերլինի ապրանք, 1938ին այս թիւը իջած է 16,416,000 սթերլինի: Իսկ 1930ին Հոլանտա գնած էր Գերմանիայէն հարիւր միլիոն սթերլինի ճարտարարուեստական ապրանք, մինչ 1938ին իր գնումներու գումարը եղած է միայն 37,333,000 սթերլին:

Այս նուազումին պատճառները երկու են.— առաջին՝ Գերմանիա իր ուշադրութիւնը առաւելաբար դարձուցած է դէպի հարաւ - արեւելեան Եւրոպա, երկրորդ՝ Հոլանտայի Հրեաները նախընտրած են Ֆրանսայի ու Անգլիոյ հետ առեւտուր ընել, լքելով Գերմանիան:

Այժմ, Տօքթ. Ֆունքի այցելութեամբ, Գերմանիա փորձ կը կատարէ վերահաստատելու նախկին առեւտրական յարաբերութիւններու չափը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ կը շինեն այժմ, Պիսքարոս - Նիւ Եորք օդային ուղղակի հաղորդակցութեան համար, մեծ ջրօդանաւ մը, որ պիտի կշռէ 70 թոն եւ պիտի կրնայ տանիլ 40 ճամբորդ ու 3 թոն բեռ: Այս օդանաւին երկայնութիւնը պիտի ըլլայ 143 ոտք, լայնութիւնը 33 ոտք, թեւերու լայնութիւնը՝ 190 ոտք: Պիտի ունենայ 2 սաւառնորդ, երկու ուղեցոյց, մէկ անթելի պաշտօնեայ, 2 մեքենագէտ եւ մէկ ծառայ: Պիսքարոս - Նիւ Եորք հեռաւորութիւնը պիտի կտրէ 16 ժամէն:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ կառավարութիւնը, Եթովպիոյ նուաճումէն ետք, 5000 սթերլինի մրցանակ յատկացուցած էր «Կայսերական քայլերգ»ի մը համար: 19 երաժշտագէտներ մասնակցեցան մրցումին, բայց քննիչ Յանձնախումբը մերժեց բոլորին ալ հեղինակութիւնները: Կառավարութիւնը մրցանակի դրամը յատկացուց կարօտ երաժշտագէտներու եւ արուեստագէտներու ընկերակցութեան:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (68)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Չ.

Ը.

Ժողովուրդը Քօնվանսիօնի վրայ բաց պատուհան մը ունէր, եւ երբ այդ պատուհանով ալ չէր բաւականանար, կը բանար դռները եւ փողոցէն կը մտնէր Ժողովին մէջ: Ամբոխին այդ արշաւանքները այս ժողովին պատմութեան ամենազարմանալի երեւոյթներէն մէկը կը կազմէ: Այս խուժումները սովորաբար բարեկամական բնաւորութիւն ունէին, փողոցը կ'եղբայրանար ատենասրահի հետ, բայց այս բարեկամութիւնը այնպիսի ժողովուրդի մը, որ գեղեցիկ օր մը երեք ժամուան մէջ տիրապետած էր Էնվալիտի բոլոր թնդանօթներուն եւ քառասուն հազար հրացաններուն, չէր կրնար ահաւոր չըլլալ: Ամէն րոպէին թափօր մը կ'ընդհատէր նիստը, պատգամաւորութիւններ էին անոնք, որոնք կը մտնէին վանդակապատէն, խնդիրներ էին անոնք, ուղերձներ, նուէրներ: Սէնդ - Անթուան արուարձանի պատուաւոր տէգը, կանանց ձեռքերու վրայ բարձրացած կը մտնէր Քօնվանսիօնը: Անգլիացիները կը նուիրէին քսան հազար կօշիկներ՝ պատսպարելու մեր զինուորներուն բոկոտները: «Օրինիօնի ծխատէր քահանան եւ Տրօմի վաշտի հրամանատարը՝ քաղաքացի Արնու, կ'ըսէր Մօնիթէօրը, հրամանի կը սպասեն դէպի սահմանագլուխ յառաջանալու համար, խնդրելով միանգամայն իր ծուխը իրեն վերապահելու»: Մասնաժողովներու պատգամաւորները կը մտնէին եւ պատգարակներու վրայ դրած կը բերէին արծաթէ պնակներ, սկաւառակներ, բաժակներ, տապակներ, ոսկիէ, արծաթեայ ոսկեջրած կանթեղներ: Եւ այս բոլորը կը նուիրէր հայրենիքին այդ ցնցոտիներ հագած ամբոխը եւ իբրեւ վարձատրութիւն կը խնդրէր որ միայն թոյլ տային Քօնվանսիօնի առջեւ Քարմանիօլը պարել: Շէնար, Նարբօն եւ Վալիէր կուգային այնտեղ երգելու երգեր ի պատիւ Լեռան: Մօն Պլանի մասնաժողովը նուէր կը բերէր Լըբէլլէթիէի կիսանդրին, իսկ կին մը կարմիր գդակ կը դնէր նախագահի գլխուն, որ իր կարգին կը համբուրէր զայն: «Մայլի մասնաճիւղին տիկին քաղաքացիները» ծաղիկներ կը թափէին «Օրէնսդիրներու գլխուն»: «Հայրենիքի աշակերտները», երաժշտութիւնը առաջ ձգած կուգային շնորհակալութիւն յայտնել Քօնվանսիօնին, որ «պատրաստած էր դարու երջանկութիւնը»: «Ֆրանսական պահակազօրքի մասնաճիւղի» կիները վարդեր կը նուիրէին, իսկ «Եղիսեան-Դաշտերու մասնաճիւղի» կիները կաղնի պսակ կ'ընծայէին: Թամբլի մասնաժողովի կիները կուգային վանդակապատին առջեւ եւ կ'երդնուին, որ կ'ամուսնանան ճշմարիտ հանրապետականներու հետ միայն: Մօլիէրի մասնաճիւղը կը ներկայացնէր Ֆրանքլինի մէտալ մը, որ Քօնվանսիօնի վճիռով կը կախէին աշխատութեան արձանի պսակէն: Ընկեցիկ մանուկները, որոնք յայտարարուած էին Հանրապետութեան Մանուկներ, հագած ազգային համազգեստը զինուորական քայլերով կ'անցնէին Քօնվանսիօնի առջեւէն: Իննսուն-երկու մասնաճիւղի մատաղ օրիորդները, հագած սպիտակ երկայն շրջազգեստ, կը ներկայանային եւ միւս օրը Մօնիթէօր կը տպէր հետեւեալ տողերը. «Նախագահը ծաղկեփունջ կ'ընդունի մատաղ գեղեցկուհիի մը ձեռքէն»: Ճառախօսները կ'ողջունէին ամբոխը, իսկ երբեմն ալ կը շոյէին զայն, բազմութեան հասցէին ուղղելով այսպիսի խօսքեր, «անսխալ ես դու, անպարսաւ ես դու»: Ժողովուրդը մանուկի մը յատկութիւնը ունի: Ան կը սիրէ այսպիսի անուշ խօսքեր: Երբեմն ամբոխը կը ճեղքէր կ'անցնէր Քօնվանսիօնի մէջէն, այնտեղ կը մտնէր կատղած, բայց դուրս կուգար մեղմացած, ինչպէս Ռօնը, որ կը ճեղքէ կ'անցնի Լէման լիճը եւ որ մտած ատեն պղտոր է, բայց դուրս եկած ատեն երկնագոյն յստակ:

Բայց ամէն անգամ այսպէս հանդարտ չէր անցներ եւ Անրիօն կը հրամայէր Թիւիլըրիի դրան առջեւ բերել կասկարաններ գնդակները շիկացնելու համար:

Թ.

Քօնվանսիօնը միեւնոյն ժամանակ ժողովուրդը դուրս կը հանէր յեղափոխութենէն եւ քաղաքակրթիչ դեր կը կատարէր: Հնոց էր այն, բայց նաեւ դարբնոց: Այն հնձանին մէջ, ուր եռ կուգար տէրրօրը, կը խմորուէր յառաջդիմութիւնը: Ստուերներու այս քաոսին, ամպերու այս խառնաշփոթ փախուստին մէջէն դուրս կուգային լոյսի անհուն ճառագայթներ՝ զուգահեռական յաւիտենական օրէնքներուն, ճառագայթներ, որոնք կանգնած են հորիզոնին վրայ եւ միշտ ու յաւիտեան լուսաւոր եւ տեսանելի են ժողովուրդներու երկինքին վրայ: Արդարութիւնն է այդ, ներողամտութիւնն է, դաստիարակութիւնն է, ճշմարտութիւնն է, սէրն է: Քօնվանսիօնը կը հրատարակէր սա վեհ ճշմարտութիւնը. «քաղաքացիի մը ազատութիւնը կը վերջանայ այնտեղ, ուր կը սկսի ուրիշ քաղաքացիի մը ազատութիւնը», ճշմարտութիւն մը, որ երկու տողի մէջ կը համառօտէ այն, ինչ որ կը կազմէ մարդկային ընկերվարութեան ամբողջ օրէնքը: Քօնվանսիօնը կը հրատարակէր սրբազան հանդուրժողականութիւն, կը հրատարակէր սրբազան անկարողութիւնը յանձին կոյրին կամ խուլին ու մունջին, զորս կ'ընդունէր պետութեան որդեգիր, կը հրատարակէր սրբազան մայրութիւնը յանձին մայրաղջկան, զոր կը մխիթարէր եւ կը վերականգնէր, կը հրատարակէր սրբազան մանկութիւնը յանձին որբին, զոր հայրենիքի որդեգիր կը դարձնէր, կը հրատարակէր սրբազան անմեղութիւնը յանձին անպարտ ճանչցուած ամբաստանեալին, որուն վնասահատոյց կ'ըլլար: Քօնվանսիօնը կը դատապարտէր դերեվաճառութիւնը եւ կը ջնջէր ստրկութիւնը: Ան կը հրատարակէր քաղաքացիական համերաշխութիւնը, կը վճռէր ձրի կրթութիւնը, կը կազմակերպէր ազգային դաստիարակութիւնը, հիմնելով Նորմալ դպրոցը Փարիզի մէջ, կեդրոնական ուսումնարանը գաւառական կեդրոնի մէջ եւ նախնական կրթարանը համայնքին մէջ, կը ստեղծէր քոնսէրվաթորիաներ եւ թանգարաններ, կը վճռէր օրէնքներու միութիւնը, չափերու եւ կշիռքներու միութիւնը, հաշիւի միութիւնը տասնորդական դրութեամբ:

(Շար.)

մէջտ միասին եղան։ Թրքական Հանրապետութիւնը եւ խորհրդային Հանրապետութիւնը ծնան միեւնոյն ատեն, երկու յեղափոխութեանց տաժանելի պայմաններուն մէջ»։

Խօսելով պալքանեան միութեան մասին, նախարարը շեշտեց թէ դաշինքը պիտի շարունակէ միեւնոյն ուժով ծառայել խաղաղութեան, ինչպէս հաստատեցին վերջին տեսակցութիւնները։ Իսկ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ մասին ըրաւ հետեւեալ յայտարարութիւնը.

— «Խաղաղութեան ճակատին յարելով, մենք ուրիշ նպատակ չունէինք եթէ ոչ ամրապնդել խաղաղութիւնը, ուստի վճռեցինք շարունակել մեր բնականոն յարաբերութիւնները բոլոր պետութեանց հետ, մէջն ըլլալով Գերմանիան եւ Իտալիան։ Մենք կ'ուզենք որ մեր բոլոր փոխանակութիւնները, մէջն ըլլալով մշակութային կապակցութիւնները եւ բարեկամական յարաբերութիւնները, շարունակուին ինչպէս անցեալին մէջ։ Սակայն անհրաժեշտ է որ, որպէսզի բնականոն եւ բարեկամական յարաբերութիւնները պահուին, նոյն բաղձանքը գոյութիւն ունենայ երկու կողմէն ալ, բան մը որուն նուիրած ենք մեր բովանդակ ուշադրութիւնը։ Իտալիոյ հետ մեր փոխանակութիւնները կը շարունակուին ինչպէս առաջ։ Գալով Գերմանիոյ, որոշ վարանում նշմարուեցաւ առաջին օրերը, բայց յետոյ փարատեցաւ։ Այսօր, բաց ի մէկ կէտէ, ոչ մէկ տարաձայն կը բաժնէ մեզ եւ կը յուսանք թէ այդ կէտը նպաստաւոր կարգադրութեան մը պիտի յանգի մօտաւոր ապագային։ Մեր քաղաքականութիւնը կը մնայ նոյնը,— խաղաղութիւն Թուրքիոյ համար, խաղաղութիւն բոլորին համար»։

Արհեստակցական միութիւնը Ռուսեր ձախ դեցաւ

Միջազգային Արհեստակցական Դաշնակցութեան համագումարը, չորաթ օր Ցիւրիխի մէջ, 5ի դէմ 63 ձայնով մերժեց կարմիր սէնտիքաներուն միացման առաջարկը։

Մասնաւոր յանձնաժողովը 1ի դէմ 12 ձայնով որոշած էր առաջարկել համագումարին որ հաստատէ անցեալ տարուան որոշումը։ (Այն ատեն 7ի դէմ 14 ձայնով որոշուած էր դադրեցնել որեւէ բանակցութիւն ռուսական սէնտիքաներուն հետ)։ Համագումարը քննելով այս խնդիրը, նախ մերժեց անգլիական բանաձեւ մը որ կը թելադրէր բանակցութիւնները շարունակել. խորհրդային սէնտիքաներուն հետ։ Այս քուէարկութեան վրայ, անգլիական ներկայացուցիչը յայտարարեց թէ կը համակերպի տրուած որոշման, համաձայն ժողովրդապետական սկզբունքին, բայց դիտել տուաւ թէ այդ որոշումը չի խափաներ ռուսական սէնտիքաներուն ապագայ միացումը։ Ցետոյ վերջնական քուէարկութիւն մը կատարուելով, 5ի դէմ 63 ձայնով վաւերացուեցաւ անցեալ տարուան որոշումը։ Այդ հինգ ձայները կը պատկանէին Մեքսիքայի, իսկ ձեռնպահ մնացին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչները։ Պ. Լէոն Ժուհօ ճառ մը խօսեցաւ այս առթիւ, բայց անօգուտ։

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՐՏԵՍԱԿԱՆ ցանց մը կազմելու ձեռնարկած են Գերմանիոյ անգլիական հիւպատոսականները եւ անցագրի գրասենեակները, կ'ըսէ Պերլինի պաշտօնական գործակալութիւնը, արտատպելով հեղինակաւոր թերթէ մը։ Հրատարակուած տեղեկութեանց համաձայն, Անգլիոյ տեղեկատու կազմակերպութիւններէն եւ գաղտնի սպասարկութենէն ընդունակ եւ փորձառու անդամներ փոխադրուած են Գերմանիոյ անգլիական հիւպատոսարանները, լրտեսութիւնը կազմակերպելու համար։ Միւս կողմէ թերթը կը գանգատի թէ Անգլիա կը վտարէ «անմեղ եւ անբասիր Գերմանացիներ, իբրեւ հետեւանք իր ախտաւոր անվստահութեան եւ չափազանցեալ երկիւղին»։

ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ յեղափոխականներու ահաբեկչական գործունէութեան առթիւ, Անգլիոյ ներքին նախարարը որոշեց անցագիր հաստատել Իրլանտայի եւ Անգլիոյ միջեւ։ Այսուհետեւ ո եւ է Իրլանտացի պիտի չկրնայ Անգլիա մտնել առանց անցագրի։— Ապահովութեան տեսչութիւնը ձեռք անցուց գաղտնի հրահանգ մը որ կը պարզէր իրլանտացի յեղափոխականներուն գործունէութիւնը։ Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին։ Այս թուղթը տեղեկութիւններ կը պարունակէ մինչեւ հիմա կատարուած ահաբեկումներու մասին եւ կը հերքէ այն տեղեկութիւնը թէ դրամ կը ստանան Գերմանիայէն։ Ուրիշ կարեւոր թուղթեր ալ բռնուած են։

ԱԼՊԱՆԻՈՅ Թագաւորն ու Թագուհին Ռումանիայէն Վարշաւա հասան իրենց 24 հետեւորդներուն հետ, մասնաւոր կառախումբով մը զոր իրենց տրամադրութեան տակ դրած էր Կարոլ Թագաւորը։ Լեհեւռումանական սահմանագլուխէն իրենց կ'ընկերանար Լեհաստանի արտաքին նախարարութեան պաշտօնատարներէն մէկը, իսկ Վարշաւայի կայարանին մէջ կը սպասէր ուրիշ պաշտօնատար մը։ Արքայական հիւրերը քանի մը օր մնալէ վերջ պիտի գան Ֆրանսա, հաւանաբար ծովու ճամբով, որպէսզի Գերմանիա չհանդիպին, ինչպէս չուզեցին անցնիլ Իտալիայէն։ Մասնաւոր ոստիկաններ կը հսկեն Թագաւորին վրայ։

ՄՈՆԿՈԼԻՈՅ ԵՒ ՄԱՆՉՈՒՐԻՈՅ սահմանագլուխին վրայ խորհրդային-մոնկոլեան զօրքը փախուստի մատնուած է, կ'ըսէ ճափոնական զեկոյց մը։ Ճափոնական օդանաւերը քանդած են կամուրջները եւ բազմաթիւ գերիներ բռնած։ Միեւնոյն ատեն կտրուած է Ռուսերու նահանջի գիծը։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ հսկայ ջրօդանաւը, «Եանքի Քլիփըր», Նիւ Եորքէն Անգլիա հասաւ 27 ժամէն, 19 ուղեւորներով։ Կազմակերպիչները կը յուսան կանոնաւոր երթեւեկ հաստատել շատ չանցած։

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարին այցելութեան առթիւ, սպանիական կառավարութիւնը առժամապէս դադրեցուց փախստականներու ներգաղթը։

ՄԱՏՐԻՏԻ զինուորական ատեանին դատախազը մահապատիժ պահանջեց ընկերվարական վարիչ եւ նախարար Պէսթէյրոյի համար, որ թէեւ գործնապէս միջամտած էր, պատերազմը դադրեցնելու համար, բայց դաւաճան կը համարուի։ Իսկ պաշտպան փաստաբանը պահանջեց անպարտ արձակել։ Վճիռը գաղտնի կը պահուի։

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ վարչապետը Պերլինէն վերադարձած ատեն երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Եուկոսլաւիոյ արտաքին նախարարին եւ խնամակալ իշխանին հետ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ հանդիսաւորապէս տօնեցին Փոլթավայի ճակատամարտին 230րդ տարեդարձը։ Այս այն ճակատամարտն է ուր Մեծն Պետրոս ոչընչացուց շուէտական բանակը, որ առաջինը կը համարուէր այն ատեն։

ՄԱՅԻՍ 28Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ.— 14 Յուլիս, Ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Պար Էտիսընի սրահին մէջ։
Կը խօսի Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ
Մուտքը ազատ է։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ — Վ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԻ ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ
(Միւնիխի առիթով)

Ընտիր թուղթ, մաքուր տպագրութիւն, էջ 323 (չորս քարտէսներով) տպ. «Ցուսաբեր» 1939։ Գին 30 ֆրանք։ Արդիւնքը պիտի յատկացուի Հ. Յ. Դ. Թանգարանին։ Փարիզի մէջ դիմել ընկեր Լ. Գեւոնեանի «Յառաջ»ի խմբագրատունը, գաւառներու մէջ տեղական մարմիններուն։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

23 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին վարժարանին պարտէզը
1 Bld. du Nord, Le Raincy
Կը ներկայացուի ԵՐԿՈՒ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐՈՒ ՎԷՃԸ
Գիւղական պատկերներ
Հայկական պարեր եւ մարզական խաղեր։ Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի Պ. Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆ։
Ճաշ եւ պար մինչեւ ժամը 10։ Ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով
Մուտք 5 ֆր.

Հաղորդակցութիւն.— Opéraէն կամ Jaurèsէն առնել օթօպիւս 21 A. եւ իջնել Raincy Pavillons, Gare de l'Estէն շոգեկառք direction Gargan, իջնել Raincy Pavillons.

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

Ջութակի ուսուցիչ ՍԱՐԳԻՍ ՉԷՕԼԻՔՃԵԱՆ կազմակերպած է, իր լաւագոյն աշակերտներով, Concert audition մը (որուն քանի մը բաժինը պիտի նուագէ մէկ կտոր հայերէն եւ մէկ կտոր եւրոպական)
որ տեղի պիտի ունենայ 15 Յուլիս, Շաբաթ իրիկոյ ժամը 8,45ին
ՍԱԼ ՄԱԶԸՆՈՅԻ ՄԷՋ, 88 ՌՈՒ Տ'ՕՊԱՆՅԸ, ՄԱՐՍԷՅԼ
Միրայօժար կը մասնակցին Փարիզի երաժշտանոցէն ծանօթ դաշնակահարուհի Օր. Էլեան Փափազեան, 14 տարեկան, տաղանդաւոր փոքրիկը եւ իր եղբայրը (հօ-պուա) որ այս տարի առաջին մրցանակ ստացաւ Մարսէյլի երաժշտանոցէն։
Մուտք ծախքերու 4 ֆր.

Ամ վերջի հանդէս

ԱՆԻԷՌ ՓՈՒՍՔՈՒԼՈՆՅԻ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
16 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին ընկերվարականներու սրահին մէջ, 149 bis Av. d'Argenteuil
Երգ. արտասանութիւն եւլն դպրոցի աշակերտներու կողմէ Մուտք 3 ֆր.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Paul du Véou
Chrétiens en péril au Moussadagh
(Enquête au Sandjak d'Alexandrette)

200 էջ, քարտէս եւ բազմաթիւ նկարներ, գին 15 ֆր., թղթատարի ծախքով 16 ֆր.։ Նոյն հեղինակէն LE DÉSASTRE d'ALEXANDRETTE 12 ֆր., թղթատարի ծախքով 13 ֆր.։

Դիմել Գրատուն Հրանտ Սամուէլ, 51, Rue Monsieur-le-Prince Paris-6 chèque Postal: 1278-35. Tél. Danton 88,65.

«Յառաջ»ը պիտի ծախուի

Փլաս տէ Ֆէթի լրագրավաճառը պիտի գոցէ իր խանութը Յուլիս 14—Յուլիս 23։ «Յառաջ»ը պիտի ծախուի Փլաս տէ Ֆէթի ծանօթ հայ նպարավաճառին քով, S. Ba'djian, 2 rue de Crimée. (Տքթ. Գրիգորեանի քլինիքին քով)։

Վալանսի մէջ «Յառաջ»ի գործակալն է Պ. ԵՐՈՒԱՆԴ ՅԷՐ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ, 10, rue Baltazar Baro, Valence

ՊԻՏԱՐԱԳ

Ի գիտութիւն Շավիլի եւ շրջականերու բարեպաշտ ժողովրդեան կը ծանուցուի թէ յառաջիկայ 16 Յուլիս, Վարդավառի տօնին օրը հանդիսաւոր Ս. պատարագ պիտի մատուցուի ունկուոյս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մատուռին մէջ։

Յաւարտ պատարագի, եկեղեցւոյս նուիրատուներէն փարիզաբնակ Պ Գաբրիէլ Փափազեանի ննջեցելոց հոգւոյն հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի։

Երգեցողութիւնք պիտի կատարուին Պ. Բաքսեանի ղեկավարութեամբ եւ մասնակցութեամբ տեղական կարող ուժերու։

Կնիք

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Աղեքսանդրիայէն Հմայեակ Ամսեհեան կը փնտռէ իր եղբօր՝ Լեւոն Ամսեհեանի զաւակները, Յակոբ եւ Գեղանոյշ։ Կը կ բծուի թէ իր եղբօր կինը ծնեալ Գույումեան, կը բնակի իր եղբօր առանձնաբնակ Հրանտ Գույումճեանի հետ։ Իրենց հասցէն իմացնել «Յառաջ»ի վարչութեան կամ Himayak Anseh-ian, c/o Malkhassian & Cie. B.P. 1567, Alexandrie, Egypte.

ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆԻ ԴԱՍԵՐ

ԽՄԲԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿԻ

Դիմել Léon Eftian, 5, Rue de Chaumont, Paris (19e).

ԲՈՒՇՏԱՍԻՏ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Կեդր. Վարչութեան տարեկան վիճակախաղը տեղի կ'ունենայ Յուլիս 16ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 8 Rue Bossuet։ Շահող թիւերը պիտի հրատարակուին «Յառաջ»ի մէջ։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeurs et Propriétaires : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)
Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 12 ՅՈՒԼԻՍ
MERCREDI 12 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4090 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԹՆՃՈՒԿԸ

Սուրիոյ խնդիրը նորէն կը զբաղեցնէ կառավարութիւնը, իբրեւ հետեւանք հանրապետութեան նախագահին եւ դահլիճին հրաժարման: Նախարարական խորհուրդը երէկ այս հարցն ալ արձանագրած էր օրակարգին մէջ, ուրիշ ստիպողական խնդիրներու կարգին:

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, մարզպանը ձեռք առած է հովանաւորեալ երկրին իշխանութիւնը, լուծելով խորհրդարանը եւ տեղական կառավարութիւնը: Նոր ընտրութիւնները յետաձգուած են անորոշ ժամանակի մը համար, իսկ վարչական գործերը պիտի վարէ մարզպանը ինք, աջակցութեամբ Տնօրէններու Խորհուրդի մը: (Այսպէս կը կոչուի զանազան նախարարութիւններէ ընտրուած պաշտօնատարներու յանձնախումբը):

Կը յիշուի թէ՝ Հանրապետութեան նախագահին հրաժարումէն առաջ, մարզպանը ուրիշ հրամանագիր մը հրատարակած էր անցեալ շաբթու, երկրին վարչական բաժանման մասին:

Այդ հրամանագրին համաձայն, ինքնավար շրջաններու կը վերածուին Ալեվիներու երկիրը, Ճէպէլ Տրիւզը եւ Ճէզիրէն: Երեք նահանգները ինքնավարութիւն պիտի վայելեն թէ վարչական, թէ ելմտական եւ թէ դատական տեսակէտով, թէեւ իբրեւ-պէս կապուած սուրիական պետութեան: Պետական դրօշը պիտի ըլլայ սուրիական, բայց պիտի կրնան գործածել նաեւ տեղական խորհրդանշան մը: Իւրաքանչիւր նահանգ պիտի ունենայ իր շրջանային Խորհուրդը,— տեսակ մը խորհրդարան: Մասնաւորապէս ելմտական եւ դատական վերակազմութիւնը պիտի յանձնուի ֆրանսացի խորհրդականներու եւն.:

Այս վերակազմութեան հետեւանքով էր որ հրաժարեցաւ հանրապետութեան նախագահը, երկար վարանումներէ վերջ: Իսկ դահլիճը քաշքշուք մըն էր արդէն, պարզապէս ընթացիկ գործերը վարելու համար: Ամիսներով կարելի չեղաւ նոր դահլիճ մը կազմել: Ոչ մէկը կ'ուզէր պատասխանատուութիւն ստանձնել, քանի որ խորհրդարանը մասնաւոր բանաձեւ մը քուէարկած էր, ամէն բանէ առաջ պահանջելով 1936ի դաշնագրին գործադրութիւնը:

Արդարեւ, ներկայ տագնապը ուղղակի հետեւանքն է նոյն դաշնագրին առթիւ ծագած անհամաձայնութեանց: Սուրիա կը պահանջէ վաւերացնել եւ գործադրել զայն, իսկ հոգատար իշխանութիւնը յարմար չի դատեր, նկատի առնելով միջազգային կացութիւնը:

Դաշնագիրը, որ պիտի գործադրուէր երեք տարիէն (1940), կնքուած էր ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան օրով: Երբ այդ կառավարութիւնը ինկաւ, կացութիւնը բոլորովին փոխուած էր: Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ ցանկութիւնները վրդովիչ համեմատութիւններ ստացած էին, իբրեւ հետեւանք Աւստրիոյ, Չեխոսլովաքիոյ, Մէմէլի եւ Ալպանիոյ գրաւման: Առանցքը հանդիսաւորապէս կազմուած եւ իր ախորժակները սրած էր: Բացէ ի բաց կ'արծարծուէր «կենսական տարածութեան» բանաձեւը: Իտալիա մէջտեղ դրած էր նոր ազդանշան մը — Թունուզ, Սուէզ, Ճիպութի, առանց որոշապէս ձեւակերպելու իր պահանջները:

Մէկ խօսքով, Միջերկրականի խնդիրն էր որ կը յուզուէր, զիկ-զակ ճամբաներով:

Այս տագնապի ընթացքին, Մեծն Բրիտանիա որոշեց կարճ կապել Հրէական Հայրենիքի յայտարարութիւնը եւ մշակեց նոր ծրագիր մը, որով Պաղեստինը պիտի վերածուի ինքնավար պետութեան մը:

Բայց այսքանը բաւական չհամարուեցաւ, զօրացնելու համար արեւմտեան պետութեանց դիրքը՝ արեւելեան Միջերկրականի մէջ: Հարկ էր նոր զինակիցներ շահիլ, — եւ Փարիզ ու Լոնտոն իրենց աչքերն ուղղեցին դէպ ի Թուրքիա, իբրեւ անմիջական սահմանակիցը Միջերկրականի եւ մանաւանդ դռնապանը Նեղուցներու:

Այս առթիւ էր որ Անգարա, անմրցելի վարպետ, փութաց օգտուիլ առիթէն,— եւ առնել Սանճաքը: Եւ յաջողեցաւ: «Ի՞նչ նշանակութիւն ունի Սանճաքը», կ'ըսէին Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ, ընդհանուր ապահովութեան պահանջին առջեւ:

Այս անօրինակ զիջումը խոր վրդովում պատճառեց Սուրիոյ մէջ, ինչպէս կը յայտնեն թէ ազգ. խմբակցութեան, թէ անոր ձախ թեւին՝ Տոքթ. Շահպէնտէրի եւ թէ կառավարութեան բողոքագիրները: Նոյնիսկ որոշուեցաւ «ազգ. սուգի օր» հռչակել յունիս 23ը (Ֆրանքեւթուրք դաշնագրին ստորագրութեան թուականը):

Նուազ ուժգին չէր կառավարութեան բողոքը, որ դառնօրէն դիտել կու տար թէ Սանճաքին լքումով Սուրիան կը զրկուի տնտեսական եւ ռազմագիտական դիրքէ մը: Մանաւանդ որ յանձնումը կատարուած է «հակառակ Ալեքսանտրէթի շրջանի ժողովուրդին մեծամասնութեան կամքին, ինչպէս եւ երկրին քանիցս յայտնած փափաքին»:

Սանճաքին լքումը եւ 1936ի դաշնագրին ձգձգումը անգամ մը եւս համոզեցին Սուրիան՝ թէ շատ պիտի ուշանայ անկախութեան հռչակումը: Եւ ահաւասիկ ձեռնթափ կ'ըլլան անոր վարիչները, հոգատար իշխանութեան վրայ ձգելով ամբողջ պատասխանատուութիւնը:

Կիսապաշտօնական «Թան»ը երէկ շօշափելով այս խնդիրը, կ'ազդարարէր թէ Ֆրանսա միայն Սուրիոյ բարիքին համար է որ նոր տնօրինութիւններ կ'ընէ, որպէսզի բարեկարգութիւնը վերահաստատուի, երկիրը զօրանայ եւ հասուննայ քաղաքականապէս:

Կանխահաս է խօսիլ հետեւանքներու մասին, քանի որ հոգատար իշխանութիւնը դեռ նոր գործի ձեռնարկած է, համաձայն կանխորոշ ծրագրի մը:

Ծ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆ ՆՈՐԷՆ Կ'ԱԶԴԱՐԱՐԷ

ԱՆԳԼԻԱ ՊԻՏԻ ՕԳՆԷ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԵԹԷ ԲՌՆՈՒԹԻՒՆ ԿԱՏԱՐՈՒԻ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, Պ. Չէյմպըրլէն գրաւոր յայտարարութիւն մը կարդաց, անգամ մը եւս ազդարարելով թէ Մեծն Բրիտանիա պիտի յարգէ իր յանձնառութիւնները Լեհաստանի հանդէպ, եթէ բռնութիւն կատարուի Տանցիկի մէջ: Ժողովասրահը լեցուած էր խուռն բազմութեամբ:

Վարչապետը նախ պատմեց թէ կառավարութիւնը սերտ հաղորդակցութեան մէջ է ֆրանսական եւ լեհական կառավարութեանց հետ եւ պարզեց Տանցիկի հարցին ծալքերը:

— «Ցեղային տեսակէտով, Տանցիկը գրեթէ ամբողջովին գերմանական քաղաք մըն է, բայց անոր բնակիչներուն բարգաւաճումը մեծ չափով կախում ունի լեհական առեւտուրէն: Ներկայ կարգադրութիւնը թէեւ կրնայ բարեփոխուիլ, բայց հիմնովին անարդար եւ անտրամաբան չէ: Անոր գոյավիճակին պահպանումը երաշխաւորուած է նոյն ինքն Գերմանիոյ վարչապետին կողմէ, մինչեւ 1944, մարաջախտ Փիլզուտսքիի հետ կնքուած դաշնագրով մը: Մինչեւ անցեալ մարտ Գերմանիա վերաքննութիւն մը յարմար տեսնելով հանդերձ, ստիպողական չէր նկատեր խնդիրը: Բայց մարտին, երբ գերմանական կառավարութիւնը իր բաղձանքները յայտնեց եւ մամուլն ալ պայքար բացաւ, լեհական կառավարութիւնը հասկցաւ թէ կրնայ միակողմանի կարգադրութեան մը առջեւ գտնուիլ եւ այն ատեն պիտի ստիպուէր դիմադրել իր ամբողջ ուժով: Ան աչքի առջեւ ունէր Աւստրիոյ, Չեխոսլովաքիոյ եւ Մէմէլի դէպքերը: Հետեւաբար մերժեց ընդունիլ գերմանական տեսակէտը եւ ինք թելադրութիւններ ըրաւ, լուծելու համար Գերմանիոյ հետ կապուած խնդիրները: Մարտ 23ին կարգ մը պաշտպանողական միջոցներ ձեռք առնուեցան Լեհաստանի կողմէ, որ իր պատասխանը Պերլին ղրկեց մարտ 26ին: Կը խնդրեմ ուշադրութեամբ արձանագրել այս թուականները, որովհետեւ Գերմանիոյ մէջ ըսին թէ անգլիական կառավարութեան երաշխաւորութիւնն էր որ քաջալերեց Լեհաստանը, այդ միջոցները ձեռք առնելու համար: Արդ, որ եւ է երաշխաւորութիւն տրուած չէր մարտ 31էն առաջ, իսկ մարտ 26ին խօսք անգամ եղած չէր այդ մասին:

Տանցիկի վերջին դէպքերը այն վախը ներշնչեցին թէ կը խորհուի խնդիրը կարգադրել միակողմանի գործողութեամբ, գաղտագողի մեթոտներով, կատարուած իրողութեան մը առջեւ դնելով Լեհաստանը եւ միւս պետութիւնները: Այդ պարագային, Լեհաստանի ձեռք առնելիք միջոցները պիտի համարուէին նախայարձակում. եւ եթէ ան աջակցութիւն ստանար ուրիշ պետութիւններէ, այս վերջիններն ալ պիտի նկատուէին մեղսակից: Կը հետեւի թէ այս պարագային խնդիրը չէր կրնար տեղական համարուիլ, այլ շատ աւելի ծանրակշիռ խնդիրներ պիտի ծագէին, ազդելով Լեհաստանի անկախութեան եւ ազգային գոյութեան վրայ: Ուստի մենք յանձն առինք մեր աջակցութիւնն ընծայել Լեհաստանի, այն պարագային երբ բացայայտ սպառնալիք մը ուղղուի իր անկախութեան դէմ եւ ինք կենսական նկատէ դիմադրել իր բոլոր ուժով: Մենք հաստատապէս վճռած ենք կատարել այս յանձնառութիւնը»:

Պ. Չէյմպըրլէն այս յայտարարութենէն վերջը հարկ զգաց յիշեցնել թէ դուռները փակուած չեն խաղաղ կարգադրութեան մը համար.

— «Կարելի է բարւոքման մը մասին խորհրդակցիլ, աւելի պայծառ մթնոլորտի մը մէջ: Արդարեւ, գնդ. Պէք իր մայիս 5ի ճառին մէջ ըսաւ թէ կարելի է բանակցիլ, եթէ Գերմանիա տոգորուած է խաղաղասիրական տրամադրութիւններով: Մինչ այս մինչ այն, կը յուսամ թէ բոլոր շահակիցները պիտի յայտարարեն եւ պիտի ապացուցանեն թէ թոյլ պիտի չտան որ Տանցիկի դէպքերը ծանր համեմատութիւններ ստանան, սպառնալով Եւրոպայի խաղաղութեան»:

*** Պերլինի մէջ անտարբերութեամբ լսեցին Չէյմպըրլէնի ազդարարութիւնը, դիտել տալով թէ ան ոչինչ կը փոխէ կացութեան մէջ: Այս առթիւ կը հերքուին այն զրոյցները թէ բանակցութիւններ կը կատարուին կամ պիտի կատարուին Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ:

«ԼԵՀԵՐԸ ՊԷՏՔ Է ԿՈՐՍՈՒԻՆ ԵՐԹԱՆ ՏԱՆՑԻԿԷՆ»

Տանցիկի մէջ նացի շրջանապետը, Ֆորսթէր ուժգին ճառ մը խօսեցաւ եւ յայտարարեց, թէ «մենք պիտի վերադառնանք Գերմանիոյ ծոցը»: Ժողովուրդը կ'աղաղակէր.— «Լեհերը պէտք է կորսուին երթան այստեղէն»: Երբ Ֆորսթէր «մեր բարի դրացի Լեհաստանը» բառերը գործածեց, ամբոխը արհամարհական բացականչութիւններով ու խնդուքով ընդունեց զանոնք: «Ժողովուրդը իրաւունք ունի իր ճակատագիրը վճռելու, ըսաւ Ֆորսթէր. Տանցիկի Գերմաններուն կամքը անխորտակելի է: Մենք պիտի միանանք մայր երկրի գիրկը, որովհետեւ առաջին՝ Հիթլէր ըսաւ մեզի տոքթ. Կէօպէլսի բերնով, թէ 80 միլիոն Գերմանացիները կանգնած են մեր կռնակը. երկրորդ՝ Գերմանիա ունի աշխարհի ամէնէն հզօր բանակը, եւ երրորդ՝ Տանցիկի Գերմանները իրենք եւս ի վիճակի են զէնք բարձրացնելու: Լեհերը մեր հիւրերն են այստեղ, ոչ աւելին, եթէ նոյնիսկ անոնց ներկայացուցիչը կրէ ընդհանուր «կոմիսար» տիտղոսը»:

*** Վարշաւայէն կը հեռագրեն թէ լեհական կառավարութիւնը չի սպասեր որ Գերմանիա յարձակում գործէ Տանցիկի վրայ: Միւս կողմէ՝ Լեհաստան վայրկեանը հասած չի նկատեր ուղղակի բանակցութեան մտնելու Պերլինի կառավարութեան հետ: Տիրող կարծիքը այն է թէ Հիթլէր այժմ իր ուշադրութիւնը դարձուցած է դէպի հարաւ-արեւելեան Եւրոպա. (Հունգարիա եւ Եուկոսլաւիա): Լոնտոնի լեհական դեսպանին Վարշաւա այցելութիւնը եւ վերադարձը կապ ունին Անգլիայէն ստացուելիք դրամական վարկին հետ: Լեհերը կը սպասեն առնուազն 20 միլիոն սթերլին, որպէսզի կարենան զէնքի տակ պահել մէկ միլիոն զինուոր: Լոնտոն հասած է նաեւ Լեհաստանի զինուորական պատուիրակութեան անդամ գնդ. Քոք: Կ'ըսուի թէ բանակցութիւններ սկսած են նաեւ Վարշաւայի եւ Մոսկուայի միջեւ, որպէսզի Ռուսիա որոշ ռազմական պիտոյքներ հայթայթէ լեհական բանակին:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՇՈՒՆԸ ԹՇՆԱՄԻ «ԱՃԵՑԷՔ – ԲԱԶՄԱՑԷՔ»Ի

Մենք զաւակ ունինք, հող չունինք, Ֆրանսան ճիժ ու բիժի կարօտը կը քաշէ, իր անսահման տարածութիւնները լեցնելու համար:

Վիճակագրութեան մը համաձայն, 1886էն ի վեր Ֆրանսայի բնակչութիւնը կ'իյնայ շարունակաբար, հակառակ օտարականներու բազմութեան:

Այժմ մահերը ծնունդներէն աւելի են 35,000, մինչդեռ ուրիշ երկիրներու մէջ ծնունդներն են որ կը գերազանցեն մահերը: (Իտալիոյ մէջ՝ 545,000, Գերմանիոյ մէջ՝ 424,000):

Այս ընթացքով, շատ չանցած Ֆրանսան պիտի դառնայ Եւրոպայի ամէնէն սակաւամարդ երկիրը: Տեսակ մը ծերանոց կամ անկելանոց:

Ի՞նչ ընել:

Կառավարութիւնը մշակած է ծրագիր մը, քաջալերելու, դիւրացնելու համար ամուսնութիւնները եւ մանաւանդ ծնունդները:

Արդէն իսկ հետապնդումներ կը կատարուին արհեստական վիժումներու դէմ, որոնք վրդովիչ համեմատութիւններ ստացած են:

(Մասնագէտներ կ'ըսեն թէ Ֆրանսա ամէն տարի 400,000 հոգի կը կորսնցնէ, իբրեւ հետեւանք ապօրէն վիժումներու):

Յետոյ, ծրագրուած է նպաստներ սահմանել, որպէսզի գիւղացին չգաղթէ, լքելով իր հողերը եւ խճողելով քաղաքները:

Ծրագիրը կը պարունակէ նաեւ հետեւեալ տրամադրութիւնները.—

1. Խափանել անբարոյական գրականութիւնը:
2. Տուրք հաստատել ամուրիներուն եւ անզաւակ ամոլներու վրայ:
3. Փոխ դրամ տալ — 20 — 30,000 ֆրանք — երիտասարդ ամոլներու, գիւղացի թէ քաղաքացի: Այս գումարը ետ պիտի չառնուի, երրորդ կամ չորրորդ զաւակը ծնած ատեն:
4. Պարգեւներ սահմանել բազմածին ընտանիքներու:
5. Աւելցնել նպաստը այն մայրերուն որոնք չեն աշխատիր:

Առաջադրուած միջոցները պիտի արժեն աւելի քան 1,600,000,000 ֆր.:

Բայց, խնդիրը կենսական ըլլալով, կառավարութիւնը չուզեր ընկրկիլ այս գումարին առջեւ:

Միեւնոյն ատեն մամուլն ալ պրպտումներ կը կատարէ, չարիքը ամբողջովին մերկացնելու եւ դարմանը փութացնելու համար:

Այսպէս, «Փառի-Սուար» հարցարան մը բացած է, եւ պատասխաններ կը ստանայ ամէն օր, բարձրաստիճան անձերէ, նախարարներէ եւ կարտինալներէ մինչեւ ամէնէն խոնարհ աշխատաւորն ու արհեստաւորը:

Մինչեւ հիմա տպուած պատասխաններուն մէջ ուշադրութիւնս գրաւեց հետեւեալը.

— «*Անշուշտ դիտած էք թէ շուներու թիւը երթալով կ'աւելնայ, ամէն օր: Այս պարագան ճիշդ է ամբողջ Ֆրանսայի եւ մանաւանդ Փարիզի համար:*

Արդ, իբրեւ ընդհանուր երեւոյթ, անոնք որ մէկ կամ մէկէ աւելի շուներ ունին, զաւակ չունին: Ուստի կ'առաջարկեմ եղածներէն շատ աւելի բարձր տուրք մը հաստատել այն ամուրիներուն վրայ որ շուներ կը պահեն, բացի պահապան եւն. շուներէն, որոնք անհրաժեշտ են մանաւանդ գիւղերու մէջ»:

Անշուշտ ձեր միտքէն չէր անցներ այս շնագիտական գիւտը:

Ես ջերմապէս կը ծափահարեմ զայն, ո՛վ որ ալ ըլլայ հեղինակը:

Միայն թէ՝ յոռետես եմ արդիւնքի մասին:

Եռապատիկ ալ տուգանք հաստատես, նորէն հազարաւորներ պիտի նախընտրեն վճարել, քան զրկուիլ իրենց շուներէն, մէկ-երկու զաւակ ճարելու համար:

Մանաւանդ որ հարցը կապ ունի կիներու հետ:

Ո՞ր շնասէր կինը պիտի ուզէր իր գաղտնիքը վստահիլ կնասէր այլ երկոտանի շունի մը:

Յետոյ, վախ չկա՞յ որ հազարաւոր *պուրժուա-սալոնական* շուներ, վարժուած՝ այնքան հեշտութեանց, յանկարծ ապստամբութիւն մը սարքեն, յանուն իրենց կենսական տարածութեան:

Այն ատեն ի՞նչպէս պիտի կազմուի «խաղաղութեան ճակատը», այս ներքին յեղափոխութեան դէմ:

ՎԱՀԷ

ՆԱԽԱԳԱՀ ԻՍՄԷԹԻ ՅԱՅՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թուրքիոյ ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան մասին

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Անգարայի թղթակիցը մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցած է Թուրք հանրապետութեան նախագահ Զօր. Իսմէթ Ինէօնիւի հետ, որ մէկուկէս ժամ տեւող խօսակցութեան ընթացքին պարզած է Թուրքիոյ դիրքը եւ քաղաքականութիւնը: Խօսակցութիւնը տեղի ունեցած է անգլիերէն ու ֆրանսերէն, փոխն ի փոխ: Ներկայ եղած է նաեւ նախագահին դիւանապետը՝ Սիւրէյեա Անտէրիմէն:

Թղթակիցը նախ եւ առաջ հարցուցած է թէ Թուրքիոյ կարգուսարքը էապէս մնալով նոյնը, դէպի ժողովրդապետութիւն չի՞ հակիր այժմ:

Նախագահը պատասխանած է թէ Թուրքիոյ կարգուսարքը միշտ ալ ունեցած է ժողովրդապետական հիմք: «Սկիզբները պէտք եղաւ քիչ մը խիստ ու վճռական ըլլալ, քանի որ հիմնական շեղում մը կը կատարուէր անցեալէն: Այս վճռականութիւնը անհրաժեշտ էր՝ կարենալ դարբնելու համար վաղուան ազգը: Բայց երբեք ալ ճնշում կամ բռնութիւն գործ դրուած չէ, եւ միշտ ալ օրէնքները բխած են Ազգային Ժողովէն: Այժմ ժամանակը հասած է կարգուսարքը պատշաճեցնելու նոր պայմաններուն եւ աստիճանաբար ժողովուրդին տալու աւելի մեծ բաժին կառավարական գործերուն մէջ: Արդէն տեղի ունեցած են ազատ ընտրութիւններ եւ խորհրդարանին մէջ ալ կազմուած է ընդդիմադիրներու խմբակ մը: Ես շատ սրտապնդուած իմ այն իրողութենէն, որ ամբողջ ժողովուրդը սրտագին ընդունած է ազատութիւններու աստիճանական ընդլայնումը երկրին մէջ:

Յետոյ խօսակցութիւնը դարձած է Հաթայի շուրջ: Իսմէթ Ինէօնիւ ըսած է, թէ մասնաւոր պատճառներ գոյութիւն ունէին, որ Հաթայ վերամտնէր Թուրքիոյ սահմաններուն մէջ:

— «Հաթայի հարցը կը թունաւորէր ցարդ մեր յարաբերութիւնները Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ հետ: Այժմ, այս խնդրին կարգադրութեամբ, անգամ մը եւս Թուրքիոյ յարաբերութիւնները Ֆրանսայի հետ կը դրուին ամուր եւ տեւական հիմի մը վրայ: Սխալ է կարծել սակայն, թէ անով մենք կը լծուինք գաղթային նոր քաղաքականութեան մը: Բարի յարաբերութիւնները մեր դրացիներուն հետ աւելի արժէքաւոր են Թուրքիոյ համար քան հողային գրաւումները կամ ընդարձակումը: Թուրքիա բաւական գործ ունի իր արդի

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՖՐԱՆՍԱ ԿԸ ԾԵՐԱՆԱՅ

Այս վերջին ամիսներուն բազմաթիւ գիրքեր եւ յօդուածներ հրատարակուեցան այն տագնապին մասին, որու ենթարկուած է Ֆրանսա,— երկրին բնակչութիւնը չաճիր, ծնունդները կը նուազին: Այսպէս Պօլըս, որ մասնագէտ ճանչցուած է այս հարցին մէջ իր կատարած պրպտումներով եւ ուսումնասիրութիւններով, հրապարակ հանեց նոր գիրք մը, La Dénatalité Mortelle: Իսկ Փօլ Հօրի՝ Որպէսզի Ֆրանսա ապրի: Վերջապէս այս հարցին մասին երկարաշունչ աշխատութիւններ տուին Ժօր. Պորի, Ֆամիլ Ռիպու: Բժիշկներն ալ իրենց կարգին ահազանգ կը հնչեցնեն, ցոյց կուտան վտանգը, որ կը սպառնայ ծերացած կամ անզաւակ Ֆրանսայի:

«Թան»ի մէջ Ռէմոն Միլեէ նոյն հարցն է որ կը քննէ երկար յօդուածաշարքով մը: Անշուշտ կարելի չէ սպառել հարցը, որու մասին գրուած գիրքերը կրնան լեցնել ամբողջ մատենադարան մը: Բայց ի՞նչ հարկ խօսելու,— ստոյգ է եւ հասկնալի թէ Ֆրանսա կը գտնուի մեծ վտանգի մը առջեւ: Այդ վտանգը աճումն է թշնամի ժողովուրդներուն, որոնք ըսպառնացայտ կը կանգնին իր սահմաններուն վրայ, մինչ ինք՝ Ֆրանսա հետզհետէ կը պզտիկնայ, կը տկարանայ: Արդարեւ, Եւրոպայի մէջ Ֆրանսա մէկն է այն երկիրներէն, որոնք շատ նօսր բնակչութիւն մը ունին,— այսպէս, Պելճիքա կը հաշուէ 273 բնակիչ մէկ քառակուսի քիլոմեթրի վրայ, Անգլիա՝ 271, Հոլանտա՝ 246, Գերմանիա՝ 135, Իտալիա՝ 133, Զուիցերիա՝ 101, Լեհաստան՝ 89, Ֆրանսա՝ 76:

Պէտք էր որ Ֆրանսա ունենար 70 միլիոն բնակիչ, մինչդեռ ունի 42 միլիոն (հաշուելով ֆրանսական քաղաքացիութիւն ստացած օտարներն ալ): Եւ այս թիւը, փոխանակ աճելու ծնունդներու յաւելումով, բաղդատմամբ դրացի բազմացող ժողովուրդներու՝ կը նուազի անոր համար որ մահերու թիւը աւելի է ծնունդներու թիւէն: Ծնունդներու թիւը կը պակսի տարուէ տարի,— 1876ին Ֆրանսա կը հաշուէր տարեկան մէկ միլիոն ծնունդ, 1930ին՝ 750,000, երեք տարի վերջ 1933ին՝ 688,000, չորս տարի վերջ 1937ին՝ 617,000, իսկ այս տարի, առաջին երեք ամիսներու ընթացքին, բաղդատմամբ անցեալ տարուան առաջին երեք ամիսներու ծնունդներու թիւին, ծնունդները պակսած են 17,000:

Միւս կողմէ, դիտուած է որ բնակչութեան մէջ կ'աճի ծերերու թիւը,— 1860ին վաթսունէն վեր տարիք ունեցողներուն թիւն էր 4 միլիոն, 1935ին՝ 6 միլիոն, այս ընթացքով 1950ին ծերերուն թիւը պիտի ըլլայ 7 միլիոն, 1960ին՝ 8 միլիոն: Կարգ մը մասնագէտներ կը պնդեն որ եթէ շարունակուի այս տագնապը, 25 տարի վերջ Ֆրանսա պիտի ունենայ 38 միլիոն բնակիչ, 40 տարի վերջ 34 միլիոն: Եւ այդ թուականին՝ Ֆրանսա պիտի կոչուի ծերապետութիւն (gérontocratie): Արդարեւ 1 — 14 տարեկաններուն թիւն էր, 1935ին, 10,200,000, (ըստ Փրօֆ. Նոպէքուրի՝ այդ տարիքի մանուկներուն թիւը 1985ին պիտի նուազի հասնելու համար մինչեւ 2,600,000, իսկ 15 — 34 տարեկաններուն թիւն էր 12 միլիոն, (1985ին՝ 6,500,000), 35—45 տարեկաններուն թիւը՝ 10,800,000, (1985ին՝ 9,400,000): Ինչպէս կը տեսնուի մատղաշ տարիք ունեցողներուն թիւը կը նուազի, մինչ կ'աճի տարէցներուն թիւը:

Երբ ծնունդները կը պակսին, պատճառը միայն այն չէ թէ կիները հիմա կամաւոր ամլութեան դատապարտած են իրենք զիրենք կամ կը գոհանան մէկ զաւակով, այլ եւ անոր համար որ ամուսնութիւններն ալ կը նուազին,— երիտասարդները կը նախընտրեն ամուրի մնալ: Այսպէս 1930ին Ֆրանսայի մէջ տեղի ունեցած է 342,000 ամուսնութիւն, 1936ին՝ 279 հազար: Եւ խորհիլ որ ամուսնութեանց այս թիւը պիտի իյնայ դեռ եւ ամէնէն աւելի՝ 1941ին,— պատերազմի ծնունդները այդ թուականին է որ 26 տարեկան կ'ըլլան (փեսայանալու միջին տարիքը):

Այսքան ծանր ըլլալով հանդերձ տագնապը, մեծ ճիգերու չի կարօտիր դարմանը: Ռէմոն Միլեէ կը գրէ թէ Ֆրանսա կրնայ շուտով շտկել մէջքը, երիտասարդանալ եւ աճիլ, բաւական է որ իր ծնունդներուն թիւը բարձրացնէ տարեկ. 800,000ի (այժմ 600,000): Եւ խորհիլ որ Ֆրանսայի մէջ վիժումներու թիւը կ'անցնի տարեկ. 500,000ը: Բժիշկները կը գրեն թէ այն օրը որ կիները հասկնան թէ վիժումը ո՛րքան կը վնասէ իրենց առողջութեան եւ գեղեցկութեան, այն օրը փրկուած է Ֆրանսա: Ծննդաբերութիւնը, ընդհակառակն, կը նպաստէ կիներու հոգեկան ու բարոյական հաւասարակշռութեան: Կիները դիտել կուտան թէ շատ սուղի կը նստի զաւակը, ներկայ պայմաններուն մէջ,— այնքան ալ ճիշդ չէ, կ'ըսէ «Թան»ի աշխատակիցը՝ Կրօաիշար, համաձայն ֆրանսական հին առածին՝ «աղքատ ընտանիքներու հարստութիւնը իրենց զաւակներն են»: Պէտք է, անշուշտ, պետութիւնն ալ գիտնայ թէ ազգի մը հարստութիւնը կը կազմուի բազմածին ընտանիքներով, ահա թէ ինչո՛ւ պարտաւոր է ուժ տալ ընտանիքներուն, քաջալերելով ամուսնութիւնները եւ ծնունդները:

Ֆրանսա հողագործական երկիր մըն է, անոր ճակատագիրը կապուած է հողին, որքան ալ յաւակնութիւնը ունենայ ճարտարարուեստական տեսակէտով Եւրոպայի ամէնէն զարգացած երկիրներէն մէկը դառնալու: Արդ, հողագործութիւն կը նշանակէ բազմածնութիւն,— հողին կապուած ագարակատէրը պէտք ունի աշխատող ձեռքերու, իսկ միւս կողմէ նոյն այդ հողագործը կը պահանջէ որ աճի ժողովուրդը, որպէսզի աւելնայ հողին բերքը սպառողներուն թիւը, մանաւանդ հիմա՝ երբ արտածումները կը նուազին, իսկ լայն տարածութիւններու վրայ մշակութիւնները կը ծաւալին:

Եւ հիմա, պատկերը ամբողջացնելու համար, քով քովի բերենք մեծ երկիրներու ժողովրդային աճման թիւերը.

Ֆրանսայի բնակչութիւնը 1865ին 38 միլիոն, 1937ին 41 միլիոն:

Գերմանիոյ բնակչութիւնը 1865ին 38 միլիոն, 1937ին 67 միլիոն:

Իտալիոյ բնակչութիւնը 1865ին 24 միլիոն, 1937ին 43 միլիոն:

Անգլիոյ բնակչութիւնը 1865ին 24 միլիոն, 1937ին 47 միլիոն:

Ճափոնի բնակչութիւնը 1865ին 32 միլիոն, 1937ին 70 միլիոն:

Աւելցուցէք, այս պատկերին վրայ, որ 1937էն սկսեալ՝ Գերմանիոյ բնակչութիւնը բարձրացաւ 67էն 80 միլիոնի, շնորհիւ գրաւումներու: Ծնունդներու աճման մասին գաղափար մը տալու համար, արձանագրենք նաեւ որ անցեալ տարի Գերմանիոյ ծնունդներու թիւն էր մէկուկէս միլիոն, իսկ Իտալիոյ ծնունդներուն թիւը՝ մէկ միլիոն:

Ահա թէ ինչո՛ւ ֆրանսական կառավարութիւնը մեծ ճիգեր կը թափէ, դարման մը հասցնելու համար այս տագնապին:

Նիւթապէս քաջալերել հողագործ աշխատաւորներու ամուսնութիւնը եւ ծնունդները, բարձրացնել տուրքը ամուրիներու վրայ, նպաստ յատկացնել բազմանդամ ընտանիքներու, խստիւ պատժել վիժում կատարողները:

Պէտք է երիտասարդացնել Ֆրանսան, պէտք է այնպէս մը ընել որ Ֆրանսա նմանի բազմանդամ եւ աշխատաւոր ընտանիքի մը: Այդ գործին լծուած են հիմա պետական կազմակերպութիւնները:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀՐԱՄԱՆԱՒ ՏԱՐԱԶԻ

«Յառաջ»ի տանը մէջ յամառօրէն կը տարազարանէ Տարազ, բայց մեր գրոց – բրոցները դժուար թէ շտկեն իրենց ծուռ, իրենց սապատաւոր լեզուն:

Հրամանաւ մեր ալեխօս դասատուին, գրեցինք թէ սխալ է գրել յոբելինական (կամ յոբելեանական), այլ պէտք է գրել յոբելենական(*): Ո՛վ սրբագրեց իր սխալը: Ընդհակառակն «Բազմավէպ»ի խմբագիրը փորձեց պաշտպանել այդ ծուռ ձեւը եւ օրինակ բերաւ Աստուածաշունչէն: Ի պատասխան՝ հաստատեցինք թէ սխա՛լ է նաեւ Աստուածաշունչէն բերուած օրինակը: «Հանդէս Ամսօրեայ»ի խմբագիրը, Հ. Ն. Ակինեան եւս, որ հեղինակութիւն մըն է, իր կարգին հաստատեց թէ սխալ է Աստուածաշունչէն բերուած օրինակը, թէ ուղիղ է գրել յոբելենական եւ ոչ թէ յոբելինական: Այս առթիւ կը գրէր նաեւ, որ եթէ յոբելեան բառին ածանցումին մէջ ե դարձած է ի, ուրիշ բառի մը ուղղագրութեան մէջ ի տառը դարձած է ե (ինչպէս շեփոր փոխանակ գրելու շիփոր): Հարկ կը համարիմ դիտել տալ յարգելի հայկաբանին թէ շեփոր բառին ուղղագրութեան մէջ ի տառը ե դարձած չէ, այլ ... բայց նախ բացատրենք օրէնքը,— ինչպէս բաղաձայնները, ձայնաւորներն ալ ունին իրենց լծորդ ձայնաւորները, օրինակ, ե տառը լծորդ է ի տառին (քաղիրդ կամ քաղերդ, մանանեխ կամ մանանիխ, ասկէ՝ մանանխոյ, այլապէս՝ մանանեխի):

Ցորեկեան բառին շուրջ բացուած այս վէճը առիթ դարձաւ որ Հ. Փէշիկեան ներկայացնէ երկու բացառիկ ուղղագրութեամբ բառեր, որոնք կը վերջանան յան,— կայան, ախոյան: Եւ Հ. Փէշիկեան սխալ կը գտնէր գրել ախոյեան: Արդ, պէտք է դիտել թէ Ոսկեդարեան սովորութիւն է այբէն առաջ ե աւելցնել երբեմն,— առասպելեաց կ'ըսենք եւ ոչ թէ առասպելաց, դարձեալ անկեալց կ'ըսենք եւ ոչ թէ անկայց: Ճիշդ այդ ձեւով ալ՝ ախոյեան, նոյնիսկ կայեան, որու գործածութեան վկայութիւնը կուտայ մեծ Բագրատունին:

×

Ուղղագրական այս պտոյտին մէջ կանգ առնենք պահ մը եւ քննենք «Հայրենիք»ի աշխատակիցին այն դիտողութիւնը, թէ պէտք է գրել բութամատ եւ ոչ թէ բթամատ:

Դիտել կը տրուի թէ այդ բարդ բառը կազմուած է բոյթ(ն) եւ մատ(ն) բառերէն, ուրեմն պէտք է գրել բութամատ:

Արդ, բթամատը, թէեւ շատ գործածական, գրական բառ չէ, այլ ռամկօրէն է: Մեր ոսկեդարեան լեզուին մէջ կարելի չէ գտնել ոչ բթամատ, ոչ ալ ... բութամատ, երկուքն ալ սխալ եւ դատապարտելի: Բոյթն առանձին կը նշանակէ արդէն մեծ մատ, ինչպէս ծկոյթ (ռամկօրէն՝ ճկոյթ) կը նշանակէ փոքր մատ: Մեր հին լեզուին մէջ, երբեք չէք կրնար գտնել «բոյթ մատ» գործածութիւնը, այլ միայն՝ բոյթն: Այս առթիւ քիչ մը պատմութիւն.—

Մովսէս Կաղանկայտուացի կը պատմէ թէ Աղուանները կը հետեւէին բարբարոսական աղանդի մը,— մատ կը կտրէին: Զոհին ձեռքի եւ ոտքի չորս մեծ մատերը կը կապէին չորս ցիցերու եւ յետոյ կը քերծէին, կամ. «Մի՛ խոցել եւ մի՛ սպանանել. այլ ողջոյն հանել զմորթն, եւ զաջոյ ձեռին զբոյթն եւ մորթովն տանել ընդ լանջսն, եւ ի ձախոյ ճկոյթն հատանել եւ լուծանել. եւ զճկոյթն եւս ի ներքս նոյնպէս. եւ նոյնպէս առնել զոտիցն մինչդեռ կենդանի կայր մարդն. եւ ապա սպանանել. եւ զմորթն հանել եւ կազմել եւ դնել ի սպասի»:

Թուրքերէնի ազդեցութեամբ՝ Կիլիկեան հայերէնի մէջ, երբ բոյթն վերածուած էր բութի, սովորութիւն դարձաւ ըսել բութ մատ, այսպէս եւ բթամատ: Ճիշդ է թէ կարելի է գրել բութանկիւն, բայց ոչ բութամատ: Եթէ կ'ուզէք ըսել, արդարացնելու համար ձեզ, atrophié կամ obtus մատ, ըսէք բթամատ, (այս կազմութեամբ՝ բութ կը նշանակէ սրութենէ կամ աշխուժութենէ զուրկ): Բայց մի՛ ըսէք բութամատ, որովհետեւ կը մեղանչէք լեզուին դէմ:

Նման մեղանչում մը կը կատարեն արդէն ոմանք գրելով... ոտնաբոպիկ: Արդ, բոպիկին սկզբնական ձեւն է բոկ, որ կը նշանակէ մերկ ոտք: Ոսկեդարեան լեզուով՝ կ'ըսուէր. «Բոկ եւ հետի երթային ի տուն աղօթից»: Եղիշէի այս խօսքին իմաստն է. «Իրենց ոտքերը մերկացուցած, քալելով՝ եկեղեցի կ'երթային»: Ունինք նաեւ բոկոտն, բայց այս եւս ոսկեդարեան չէ: Հին լաւագոյն գրողները գործածած են բոկագնաց: Մեր ժողովուրդը բոկը վերածեր է բոկիկ-ի, յետոյ՝ բոպիկի, որ ամբողջական իմաստ ունի եւ կը նշանակէ ոտքի մերկութիւն: Հետեւաբար սխալ է ըսել ոտնաբոպիկ, ինչպէս սխալ է ըսել բութամատ,— (ներելի չէ, ուղիղ գրելու պատճառաբանութեամբ, մեղանչել լեզուին դէմ): Պիտի ուզէի՞ք ըսել ... ոտնակօշիկ, կամ ... ճկութամատ:

Եւ սակայն, եթէ դատապարտելի է գործածութիւնը բութամատ կամ բթամատ բարդութեանց՝ իբրեւ մեղանչում մը մեր սքանչելի լեզուին դէմ, այնքան ալ մեծ սխալ մը չէ գրել բթամատ՝ ըստ սղումի օրէնքներուն:

Առէք սոյր բառը եւ ասով կազմեցէք քանի մը բարդ բառեր: Սոյր բարդութիւն կը շինէ ետեւ – առաջ կանգնելով,— արշաւասոյր եւ սրարշաւ նոյն բարդ բառն է, երկու ձեւով կազմուած՝ նոյն երկու բառերով: Ուրեմն սոյր բառը, որ կը բայանայ եւ կ'ըլլայ սուրալ, կը շինէ թէ արշաւասոյր եւ թէ սրարշաւ: Ինչպէս մեր ռամկօրէնն ալ շիներ է ոյ երկբարբառը նախ ուր, կորուսման ենթարկելու համար զայն ետքէն, բթամատին մէջ:

Բայց թէ ոյ երկբարբառը երբեմն անփոփոխ կը մնայ ածանցումի կամ բարդութեան ժամանակ, փաստ՝ քոյր – քոյրիկ, գոյն – գոյնզգոյն,— ի՜նչ քմայքներ ունի մեր լեզուն:

Կ'եզրակացնենք,— դատապարտելի է ըսել բթամատ կամ բութամատ անոր համար որ կարելի չէ ըսել ճկութամատ: Բայց եւ այնպէս ռամկօրէն բթամատ բառին կազմութիւնը բոլորովին ալ սխալ չէ ըստ մեր լեզուին սղումի օրէնքներուն, եւ այս՝ հակառակ «Հայրենիք»ի աշխատակիցին (Լ. Բաշալեան) կարծիքին:

ԱՐԱՁ

(*) Փրոֆ. Մանուկ Աբեղեան կը գրէ թէ «դպրոցական հայերէն չսովորած մարդիկ սխալ կազմութիւններ են անում եւ գրում յոբելեանական, փոխանակ յոբելենական ձեւին»: (Տես Հայոց լեզուի տեսութիւն, էջ 203):

Հայ ներկայացուցիչը Միջազգային մրցումին մէջ

Յուլիս 22—23ին, Le Touquet Paris Plageի մէջ, տեղի կ'ունենայ, եօթներորդ անգամ ըլլալով Ֆրանսայի եւ երրորդ անգամ ըլլալով Եւրոպայի ամենագեղեցիկ մարզիկի (Le plus bel athlète de France et d'Europe) ընտրութեան մրցումը, նախաձեռնութեամբ Fédération Française de Culture Physique պարբերականին, «L'Auto»ի եւ «Le Journal»ի:

Այս մրցման նպատակն է հանրութեան ներկայացնել այն մարզիկը, որ ներքին գործարանային ու առողջական պայմանները կատարելապէս լրացնելէ զատ, ֆիզիքական ու գեղերային ներդաշնակ կազմ մը ունի, իր բոլոր գնդերներու համաչափ զարգացումով, արդիւնք յարատեւ եւ կանոնաւոր մարմնամարզի: Զշփոթել ուրեմն այն մարզիկներուն հետ որոնք շատ յաճախ առանց ֆիզիքական դաստիարակութեան, առանց մարմնին անհրաժեշտ պատրաստութեան, կը նուիրուին ֆիզիքական մեծ ճիգ ու եռանդ պահանջող մարզախաղերու ու փոխանակ օգուտ ձեռք բերելու, շատ յաճախ կը տուժեն:

Այս տարի, առաջին անգամ ըլլալով, յանուն Լիբանանի, Հ. Մ. Ը. Մ.ի միջոցաւ Հայերն ալ կը մասնակցին: Անցեալ տարի էր, պատահաբար «Լա Քիւլթիւր Ֆիզիք» պարբերականին մէջ կը հանդիպէի, դնդերային զմայլելի կազմով Գէորգ Մանուկեանի լուսանկարին: Առաջին անգամն էր, որ կը հանդիպէի ֆիզիքական այսքան ներդաշնակ ու բարեձեւ կազմով մարզիկի մը, որ անկասկած ձեռք բերած էր զայն երկար տարիներու յամառ ու յարատեւ աշխատանքով: Մեր մէջ, շատ յաճախ մարզիկի տիտղոսով կ'ուզեն չքաւորուիլ անհատներ որոնք իրենց կեանքին մէջ քանի մը անգամ բարձրութիւն ցատկած կամ ֆութպոլի գնդակին զարկած են: Քիչեր են սակայն որ փորձած են կերտել իսկական մարմնակրթանքը: Այդ քիչերէն ու անտարակոյս լաւագոյնն է Մանուկեան, որ երկարատեւ ճամբորդութենէ մը վերջ, հեռաւոր Պէյրութէն կուգայ մինչեւ հոս, Լիբանանի դրօշին տակ հայ ցեղին մկաններուն արժէքն ու գեղեցկութիւնը ցուցադրելու: Այդ ցուցադրութիւնը անշուշտ ա՛նշմար պիտի չանցնի: Որովհետեւ, Մանուկեան պիտի ըլլայ այն սակաւաթիւներէն որոնք ամէնէն աւելի հանդիսատեսներու եւ դատական քննիչ մարմնին հիացման պիտի արժանանան: Ու այդ քիչերուն մէջ, հայ ներկայացուցիչը ամենամեծ պատեհութիւնը ունի փայլուն յաղթանակ մը տանելու իր հակառակորդներուն վրայ:

Տարիներէ ի վեր կապուած ըլլալով Ֆետերասիոն Ֆրանսէզ տը Քիւլթիւր Ֆիզիքի, ինչպէս եւ իբրեւ գրական ու գեղարուեստական աշխատակից «Լա Քիւլթիւր Ֆիզիք» հանդէսին, այն մրցումները իրենց բոլոր երեւոյթներով լուսանկարելու աշխատանքը վստահուած է ինծի: Ու գրեթէ, բոլոր ամենագեղեցիկ մարզիկները անպատճառ լուսանկարելու պատեհութիւնը ունեցած եմ թէ աշխատանոցիս մէջ եւ թէ մրցման վայրը: Հիմնուելով ուրեմն ձեռք բերած փորձառութեանս վրայ, հաստատօրէն կարելի է ըսել թէ, Մանուկեան շատ մեծ հաւանականութիւններ կը ներկայացնէ յաղթանակը տանելու, ինչպէս նա խոստացած էր «Ազդակ»ի մէջ հրատարակած յօդուածաշարքի մէջ: Բարեկամիս՝ նորագոյն մարմնակրթանքի հիմնադիր Փրօֆ. Տէպօնէի հետ ունեցած տեսակցութիւններու ընթացքին, անվերապահ հիացումով արտայայտուած է իր ֆիզիքական կազմին մասին: Իր կարծիքը այս մասին մէջ, կարելի է իբրեւ պատգամ ընդունիլ: Արդէն իր խրախուսանքին վրայ է որ Մանուկեան Փարիզ կուգայ: Ինքն էր որ դարձեալ, անցեալ տարի, ամերիկացի մրցորդին՝ գեղամարմին Emile Bonnetի յաղթանակը կը նախատեսէր, միայն իր լուսանկարէն դատելով: Մրցման արդիւնքը հիւս հաստատեց իր կարծիքը:

Պէյրութի Հ. Մ. Ը. Մ.ը, նիւթական ու բարոյական զոհողութիւններ ըրած է իր անդամներէն Մանուկեանի մասնակցութիւնը ապահովելու համար:

Բոլոր անոնք որ, պատեհութիւն ունին ներկայ ըլլալու, յիշեալ մրցման, պիտի ուզեն անշուշտ գնահատել իրենց հայրենակիցը:

Գ. Ճ.

«ՅԱՌԱՋ» ԿԱՐԴԱ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ԶԱՐԳԱՆԱԼՈՒ, ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐՈՒՆ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ, ԱՅԼԵՒ ՔՈՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻԴ ՀԵՏ ԿԱՊՈՒԱԾ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ ԾԱՆՕԹԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (139)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Վերջինս եկել էր մխիթարելու վեհափառին այն ծանր կորստի համար, որ կրել էր եկեղեցական իշխանապետութիւնը կաթողիկոսարանի գրաւումով:

Բայց վեհափառն անմխիթար էր: Նա տանջւում էր, մանաւանդ, խղճի խայթից:

— Եթէ ես լսած լինէի Մարզպետունու խորհրդին, եթէ կատարած լինէի նրան տուած խոստումս, կաթողիկոսարանը չէր վտանգուիլ, նրա կալուածները չէին յափշտակուիլ, ասում էր նա եւ կշտամբում, մանաւանդ, Աշոտ բռնաւորին, որ պատճառ դարձաւ իւր յապաղելուն:

— Ընդհակառակը, ես ազատեցի քեզ անպատուութիւնից եւ անխուսափելի մահից, պատասխանեց բռնաւորը: Դու արդէն մի քանի անգամ փախուստ ես տուել Ոստիկանի երեսից. ուրեմն այս վերադարձով չպիտի կարենայիր նրա սիրտն ամոքել: Վաղ թէ ուշ, նա կը ձերբակալէր քեզ, եւ գուցէ, զնդանի մէջ էլ մեռցնէր, Այդպիսով Մարզպետունու տուած խորհուրդը՝ մահ եւ անպատուութիւն միասին պիտի բերէր քեզ:

— Այժմ էլ արդէն մեռած ու անպատուուած եմ, պատասխանեց կաթողիկոսը.— ի՜նչ իրաւունք ունիմ այլեւս ապրելու եւ ինձ գահակալ անուանելու, քանի որ եկեղեցւոյ սուրբ հայրերից ինձ աւանդ տրուած հարստութիւնը յափշտակութեան մատնեցի թուլութեամբ:

— Ոչ թէ քո, այլ նրա թուլութեամբ, որ իրան Հայոց թագաւոր է հռչակում, բայց երկիւղից կծկուել է Սեւանի խուցերում: Եթէ թագաւորը [illegible] որ զէնք ունի ձեռքում եւ զօրք իւր ետեւում, փախչում է թշնամու երեսից, մի՞թէ նոյնն անելու իրաւունք չունի մի հոգեւորական, որի զէնքն աղօթքն է միայն:

— Ո՛ւր էր թէ այդպէս մտածէր եւ իմ ժողովուրդը, բայց նա ամէն յանցանք ինձ վրայ պիտի բարձի, մանաւանդ՝ երբ «անհանգիստ իշխանը» մեղադրէ ինձ ամէնքի առաջ...:

— Մարզպետունի՞ն:

— Այո՛. ես սարսափում եմ նրանից: Ի՞նչ պատասխան պիտի տամ արդեօք, եթէ նա վերադառնայ այստեղ:

— Եւ ո՛չ մի պատասխան. ո՞վ է նա եւ ի՞նչ իրաւունք ունի քեզ վրայ:

— Նա Արքայի հաւատարիմն է եւ գործում է նրա հրամանով: Նա բարի խորհուրդ տուաւ ինձ եւ ես չլսեցի...

— Կամենո՞ւմ ես, վեհափառ Տէր, ազատուել անհաճոյ զրոյցներից, հարցրեց յանկարծ բռնաւորը:

— Օ՜, շատ կը ցանկանայի, բայց ինչպէս կարող եմ:

— Հեռացի՛ր Բագարանից:

— Հեռանա՞մ, եւ ո՞ւր կարող եմ դիմել. Այրարատում այլեւս չկայ ինձ համար հանգստեան անկիւն:

— Դու կաթողիկոս ես ոչ միայն Այրարատի, այլ համայն Հայոց համար եւ ուր էլ որ լինի քո աթոռը, Հայերը պարտաւոր են պաշտօն մատուցանել նրան:

— Բայց ո՞ւր կարող եմ հեռանալ. ո՞վ այլեւս կը պաշտպանէ ինձ, հարցրեց կաթողիկոսը վշտալի ձայնով:

— Նա, որ այնքան յաճախ հրաւիրում է քեզ իւր մօտ, որ կամենում էր քեզ հովանաւորել, բայց որի խնդիրը մերժում էիր դու:

— Ո՞վ... հարցրեց վեհափառը, չկարողանալով մտաբերել ակնարկուած անձին:

— Գագիկ թագաւորը:

— Գագիկ թագաւո՞րը... բացականչեց յանկարծ Հայրապետը. եւ նրա տխրամած դէմքը ներքին ուրախութիւնից զուարթացաւ:

— Այո՛, գնա՛ Վասպուրական, Գագիկ Արծրունու մօտ. նա քեզ կը հովանաւորէ եւ կը պաշտպանէ: Եթէ Արծրունեաց Ոստանում ապրել չկամենաս, կարող ես քաշուել Աղթամարայ կղզին. Թագաւորն այնտեղ անառիկ բերդ, գեղեցիկ դղեակ եւ հրաշալի եկեղեցի է կառուցել: Հաստատի՛ր աթոռդ այդ կղզու մէջ, որ Հայաստանի սիրտն է. ժողովի՛ր շուրջդ [illegible] տեղ հաւատոյ ուսումը եւ ծերութեանդ օրերը անցրու հանգստութեան մէջ:

Բռնաւորի խօսքերն այն աստիճան հաճոյ թուեցան կաթողիկոսին, որ սա յուզուելով բռնեց նրա աջը եւ ջերմագին սեղմելով բացականչեց.

— Աստուած, ուրեմն, չէ թողնում ինձ, Տէ՛ր. նա քո բերանով խօսում է ինձ հետ եւ փրկութեան ճանապարհ է ցոյց տալիս: Շնորհակալ եմ քեզանից, անչափ շնորհակալ: Այո՛, կ'երթամ Վասպուրական. կը քաշուեմ Աղթամարայ կղզին, ուր իմ ականջին չեն հասնիր այլեւս անհաճոյ զրոյցներ: Եւ Հայոց կաթողիկոսի գահը թող անխախտ մնայ այնտեղ, եւ իմ յաջորդները օրհնեն քո յիշատակը, որ պատճառ եղար Լուսաւորչի աթոռը ապահով վայրում հաստատելու: Եւ այնտեղ, այո՛, կը հաստատեմ նոր ուխտ, կը ժողովեմ իմ շուրջը Սուրբ Գրոց աշակերտներ եւ հաւատոյ ջահը կը վառեմ Աղթամարում... Բաւ է որքան աստանդական թափառեցի, գտնեմ այժմ մի անկիւն, ուր կարողանամ իմ գլուխը հանգչեցնել:

— Եւ այնտեղ կ'աւարտես քո Հայոց պատմութիւնը... [illegible]

— Այո՛, այո՛, իմ պատմութիւնը, որ ցայսօր մնաց թերի... Որքա՜ն երախտագէտ պիտի լինեմ քեզ, եթէ աւարտեմ այն, բացականչեց կաթողիկոսը:

Եւ այդ բանով նա այնպէս ուրախացաւ, ինչպէս մի մանուկ, որ գտնում է յանկարծ իւր կորցրած խաղալիքները: Կարծես այլեւս չէր մնում ուրիշ ցաւ, որ կարողանար տանջել իւր հոգին, կամ թէ հայ ազգի դժբաղդութիւնը պիտի վերանար, եթէ նա իւր թերի պատմութիւնն աւարտէր:

Մի քանի օրից յետ կաթողիկոսը իւր հաւատարիմներով ելաւ Բագարանից եւ իջաւ դէպի Երասխաձոր:

Ծննդոց անտառում սպասող հայ զինուորները տեսան հեռուից վեհափառի գալուստը եւ ուրախացան: Նրանք արագ արագ հագան իրանց վարդապետական վերարկուները եւ վեղարները ծածկեցին: Այդպիսով կազմեցին նրանք կղերականաց մի ստուար խումբ, որ փայլ պիտի տար Հայրապետական գնացքին, եթէ վեհափառը միանար նրանց հետ եւ այդպիսով մուտ գործէր Դուին:

(Շար.)

Հայ կ'ըր դերասանական արուեստին մէջ

Այս նիւթի մասին շահեկան զասա-խօսութիւն մը կատարեց Պ. Ա. Շահ-խաթունի, նախաձեռնութեամբ կա-պոյտ Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին : Պիտի ջանամ ամփոփել.—

Արուեստին ամէնէն դժբախտ եւ գերազանցապէս ապերախտ ճիւղն է դերասանութիւնը, որովհետեւ իր ե-տին չի ձգեր որ եւ է շօշափելի հետք: Տաղանդաւոր դերասաններ իրենց մա-հէն վերջ կը մոռցուին: Օրինակ, Պետրոս Ադամեանը որ իր կենդանու-թեան, փառքի գագաթնակէտը հա-սած էր, իր մահէն անմիջապէս վերջ ինկաւ մոռացութեան մէջ: Արուեստի միւս հինգ ճիւղերուն մէջ արուեստա-գէտը կը շարունակէ կենդանի մնալ, շնորհիւ իր արտադրութիւններուն (նկարչութիւն, քանդակագործու-թիւն): Թատերական կեանքը, ընդ-հանրապէս շատ դժբախտ է ու ճիշդ ատոր համար դերասանները կը տար-բերին միւս մարդոցմէն: Անոնք բոլո-րովին ուրիշ կեանք ունին, գիտնալով հանդերձ որ պիտի հալին մոմի նման, կրկին կը շարունակեն իրենց արուես-տը: Եթէ դերասանը դժբախտութիւնն ունենայ կորսնցնելու նոյնիսկ կինը կամ զաւակը, պարտաւոր է ներկա-յացման ժամուն մոռնալու բոլորը. եւ երբ վարագոյրը բացուի ժողովուր-դին պէտք է ներկայանայ ժպիտը շրթներուն, որովհետեւ հանդիսակա-նը վճարած է ու կ'ուզէ զոհացում ըս-տանալ: Նկարիչ մը, այդ պարագա-յին, կրնայ իր գործը դադրեցնել, իսկ դերասանը՝ երբեք:

Գերման մեծ դերասան մը կ'ըսէր.— «Կ'ըսեն թէ դերասանները խեն-թեր, շռայլօրէն ծախսողներ են: Բայց ի՞նչպէս կ'ուզէք որ այդպէս չըլլանք մեր վարած կեանքով: Ես իմ կեանքիս մէջ 360 անգամ ամուսնա-ցած եմ, աւելի քան 765 անգամ թու-նաւորուած, առնուազն 600 անգամ սիրահարուած եւայլն, եւ հակառակ ատոր կ'իյնանք մոռացութեան մէջ»:

Քանի մը տարի առաջ անմահն Սի-բանուշի յիշատակին սարքուած էր ե-րեկոյթ մը: Սրահին մէջ միայն 12 հոգի կային...

Հայ ժողովուրդը շատ մեծ ուժեր տուած է, ոչ միայն հայկա-կան, այլ եւ միջազգային բեմին: Ռուսական օփերան չունեցաւ աւելի համբաւաւոր աստղ քան Բաքայեանը: Համեստ ընտանիքի աղջիկ, Աստրա-խանէն գաղթած, ետքէն Փեթերս-պուրկի երաժշտանոցը ղրկուեցաւ եւ ռուսական բեմերու «փրեմատոնա»ն դարձաւ: Վերջին ծայր տգեղ աղջիկ մըն էր, մէկ աչքն ալ չէր: Բայց բեմի վրայ, կ'այլափոխուէր, ու երբ կը լուէր իր ձայնը, արդէն կը մոռ-ցուէր իր դիմագիծը: Անիկա զմայ-լանքի առարկայ դարձաւ ամբողջ Ռուսիոյ, եւ ազնուականներ մենա-մարտի ելան անոր համար: Մրեմեան Հայրիկը ըսաւ անոր ձայնը լսելէ վերջ.— «Իսկապէս աստուածային շունչն է ընկեր քու վրայ»:

Ուրիշ դերասան մը, Սաշա Դաւի-թով, եկեղեցւոյ տիրացու, հեղինակը «Սեւորակ աչեր»ուն եւ ուրիշ պոհե-մական երգերու, մեծ յաջողութիւն ունեցաւ, մանաւանդ բարեկեցիկ դա-տակարգի եւ առեւտրականներու շըր-ջանին մէջ, ու մեծ հարստութիւն դի-զեց: Սակայն Բաքայեանի համբաւը աւելի մեծ էր: Օրինակ, երբ մէկը ձի մը կը ստանար իբրեւ նուէր, միւսը կը ստանար ադամանդ:

Դժբախտաբար ինչպէս ուրիշ հըռ-չակ հանողներ, Բաքայեան ալ ունե-ցաւ ողբալի վախճան մը: Հասած յաղթութեան գագաթնակէտին անձ-նական երգչուհի Ն. Վ. ցարուհիին, տխուր մը որուն արժանացած է մի-այն Շալեափին, անիկա ատեղծեց իր շուրջը նախանձ եւ դաւ: Նոյնիսկ մեծ Թագուհին միւս դերասաններուն կողմը բռնեց ընդդէմ Բաքայեանի, սակայն այս վերջինը անպարտելի էր: Որոշ կտորներ կրնային խաղցուիլ միայն իրմով, օրինակ «Թրավիա-թա»ն: Այն գիշերը որ եկած էր Աստ-րախան երգելու համար յօգուտ աղ-քատներուն, մոլեռանդներ խուժեցին իր տունը եւ կացինով հարուածեցին զայն: Երբ բժիշկները եկան եւ իր վի-ճակը յուսահատական գտան, ան կըր-կին ուժ ունեցաւ «Թրավիաթա»ն երգելու այնպէս ինչպէս երբեք չէր երգած:

Շատ մը ենթադրութիւններ ըրին անոր սպանութեան պատճառներու մասին, սակայն ամենաճիշդը նա-խանձն էր:

Հայ ժողովուրդը ծնունդ տուաւ ու-րիշ կին դերասանի մը, թերեւս աւելի մեծ քան Բաքայեանը, — Էլէօնարա Տուզէ: Ծնողքը վաղուց գաղթած էին Վենետիկ: Էլ. Տուզէն, տաղանդաւոր դերասանուհի, որուն քիչեր կրցած են հաւասարիլ, Սառա Պերնարէն ալ մեծ էր, ինչպէս կը հաստատեն քննադատ-ները: Ան ունէր սեւ աչքեր, նիհար էր եւ միշտ մելամաղձոտ: Երբեք դէմքը չէր յարդարեր բեմի վրայ: Բայց ա-նիկա ալ կ'այլափոխուէր Բաքայեանի նման: Անհաւասարելի էր «Քամելիա-զարդ Տիկին» դերին մէջ:

Ան ալ շատ տառապեցաւ տ'Անուն-ցիոյի համար, այն աստիճան որ իր աղջիկը, դեռ այսօր ողջ, այրեց իր բոլոր նամակները՝ որպէսզի արգիլէ անոր կարդալ իր մօրը գրուածները:

Իր կեանքին վերջերը Տուզէ գրեթէ թշուառ կեանք մը վարեց Իտալիոյ մէջ, մինչեւ որ կառավարութիւնը միջամտեց ու արտօնութիւն ստացաւ անոր Պերլին եւ Ամերիկա մուտքը ա-պահովելու:

Հայ է նոյնպէս Պանեց կամ Պան-եան, անունը Անահիտ կամ Աննա, երգիչ ու պարուհի Վիէննայի մէջ: Գաղթած ծնողքին հետ եւ մտած կըր-կէսի մը մէջ, ուր իր մեծ հայրը հա-պլիտ էր, անոր կողքին կը պարէր: Դեռ երեխայ ան ուշադրութիւնը կը գրաւէ Թագաւոր-կայսեր շնորհիւ իր մեծ սեւ աչքերուն, Թագաւորը զայն երաժշտանոց ղրկեց: Մեծցաւ եւ ամուսնացաւ դուքսի մը հետ, ա-մուսնալուծուեցաւ եւ վերջապէս դարձաւ պարուհի, մեռաւ հիւծախ-տէ, գրեթէ պարած ժամանակ:

Ռուսական բեմերու վրայ հայ դե-րասանները բազմաթիւ են:

Թուենք քանի մը համբաւ հանած-ներ,— Մանուէլեան, Ադամեան, Քալանթար: Աւելորդ է ըսել թէ Թուրք Թատրոնը իր արժէքը այդ շըր-ջանին կը պարտի միայն եւ միայն Հայերուն, Մնակեան, Պէնլէմէճեան, Ալեքսանեան, Սիրանոյշ, Մարի, Հը-րանոյշ, Աստղիկ, Ֆէլէկեան քոյրեր եւայլն: Իրենք նոյնիսկ կը խոստովա-նին թէ նոյն արժէքով ոչ բեմադրիչ եւ ոչ ալ դերակատար ունեցած են:

Ու այս տարի կրկին դիմեցին հայ դերասանի մը,— Աշոտ Մատաթեան:

Ինձ անկարելի է թուել անունները այս զմայլելի փունջին որ կազմուած էր հայկական անուններէ: Թուեմ մի-այն քանի մը հոգի,— Զապէլ, Նորեկ-եան, Ցամիկ եւն.:

Բոլոր այս կիները, կրնային ուրիշ ասպարէզի մէջ յաջողիլ, հաւանաբար շատ աւելի լաւ, բայց անոնք նետուած էին բեմ ու կը խաղային անվհատ:

Այստեղ դասախօսը պատմեց Տիկին Սիրանոյշի փայլուն յաջողութիւննե-րը՝ Մոսկուայի մէջ: Հայկական խումբը կը հասնի Մոսկուա, օրուան խաղին հեղինակը, Սմբատով, «Դա-ւաճանութիւն»ը գրած էր իրենց ժա-մանակին ամենամեծ դերասան, Եր-մոլոֆի համար: Սիրանոյշ եկաւ, եւ կատարեալ մենամարտ մը տեղի ունե-ցաւ այս երկուքին միջեւ:

Սիրանոյշ խաղաց ի ներկայութեան հեղինակին, հռչակաւոր ռուս դերա-սան, Փրավտինի, քննադատներու եւ ռուս մեծ դերասաններու առջեւ, եւ փայլուն յաղթանակ մը տարաւ ամէն տեսակէտով:

Սիրանոյշ կը պատկերացնէ իր կա-տարելութեամբ իսկական հայ կի-նը, եւ երբեք չէր մոռնար բեմ ելլելէ առաջ աղօթել Մշոյ Սուլթան Ս. Կա-րապետին, ըսելով — «Աստուած իմ, ազգիս պատիւը բարձր պահէ»: Ան-դադար կ'աշխատէր հայ Թատրոնին համար:

Սիրանոյշէն վերջ եկաւ Հրաչեան, որ նոյնպէս փայլուն յաջողութիւն-ներ ունեցաւ իբրեւ դասական դերա-սան:

Նորերուն մէջ մենք ունինք Տիկին Մանսուրեան: Ան սկսաւ Սիրանոյշի դերերը խաղալով, ցաւալի էր որ ա-ւելի կատարեալ չէր գիտեր հայերէ-նը, ելած ըլլալով ռուսական բեմէն: Իր վախճանն ալ եղերական եղաւ: Վարչաձեւի փոփոխութենէն վերջ խորհրդ. իշխանութիւնը չուզեց նկատել զայն իբրեւ մեծ դերասան, եւ դերասանուհին մեռաւ անօթի՝ Թիֆլիզի մէջ:

Մեծ եւ փափուկ ուժ մըն էր Սա-թենիկ Ադամեան, որ արդէն իր ար-ժանի տեղն ունէր ռուսական բեմերու վրայ, սակայն չշարունակեց հոն եւ եկաւ հայկական Թատրոն: Ցեռոյ մե-ռաւ հիւանդանոցի մը անկիւնը, մոռ-ցուած ու անծանօթ:

Եթէ ուզենք բաղդատել եւրոպա-կան Թատրոններու դերասանուհինե-րը հայ դերասանուհիներուն հետ, անհնարին դժուարութիւններու կը հանդիպինք: Եւ սակայն ինչպէս բազ-մաթիւ հայ դերասաններ, հայ դերա-սանուհիներն ալ միշտ յաջողած են բարձր պահել հայկական անունը, իրենց տաղանդով, հաւատարմու-թեամբ եւ անձնուիրութեամբ:

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱԶԵԱՆ

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Սքօլա Գանթօրումի վաղեմի ուսու-ցիչներէն Պ. Ռոպէռ Պէրլանտիէ, այ-ժըմ հանգստեան կոչուած, հետեւեալ գրութեամբ իր տպաւորութիւնները կը յայտնէ Պ. Արա Պարթեւեանի վեր-ջին նուագահանդէսին առթիւ.—

— «Շատ մեծ հաճոյքով ներկայ գտնուեցայ ձեր նուագահանդէսին, եւ հակառակ յառաջացած տարիքիս, երբեք չեմ զղջացած երեկոյթս վերա-պահած ըլլալով ձեզի, եւ կը գտնուիմ տակաւին այդ քաղցր տպաւորութեան տակ:

Փափաքած էիք որ կարծիքս յայտ-նեմ ձեր գործին մասին, առանց ամե-նադոյզն շողոքորթութեան: Այդ բա-նը պիտի չընէր անշուշտ եօթանաս-նամեայ երաժիշտ մը՝ հանդէպ սկս-նակի մը, եւ մօտ 40 տարուան ու-սուցչական փորձառութեամբս կու-գամ ձեզի յայտնելու որ ամենափայ-լուն ապագայի մը առջեւ կը գըտ-նուիք:

Ձեր յայտագիրը չափազանց խնամ-ուած եւ շահեկան էր. դասական գոր-ծերու ունկնդրութենէն վերջ ձեր իսկ գործերը նոյնքան եւ աւելի հետա-քրքրութեամբ ընդունուեցան ներկա-ներու կողմէ, մանաւանդ կովկասեան պարանուագիկշռոյթը որ տարօրինակ թարմութիւն մը կը բերէ արեւմտեան երաժշտութեան մէջ: Ուրախալի պա-րագայ մըն է որ ձեր ազգակիցները հոծ թիւով եկած էին քաջալերելու ձեր գործը, եւ կը յուսամ որ յետա-գային աւելին պիտի ընեն:

Գալով ձեր պատարագին, զայն գը-տայ ոչ արեւմտեան եւ ոչ արեւելեան գործ մը: Այս երկուքին խառնուրդով եւ հարուստ ճարտարապետութեամբ, ան՝ խորունկ եւ ներշնչուած գործ մըն է, չափազանց ուժեղ եւ կրօնա-կան, եւ զոր ձեր սիրողներէ կազմած երգչախումբը իր վայելուչ արտաքի-նով եւ պատկառելի կազմով, շատ պատուաբերօրէն երգեց: Պէտք է գուրգուրանքով նայիլ նման երգչա-խումբի մը յարատեւութեան, որով-հետեւ ցաւով պէտք է խոստովանիմ որ Ֆրանսացիներու մօտ շատ անտես-ուած ճիւղ մըն է ասիկա: Տարիներ առաջ ճանչցած եմ գործը Կոմիտաս վարդապետի, եւ լսած հայկական երգչախումբեր, երբ մօտէն շփման մէջ էի Ռընէ Լընօրմանի հետ: (Կ'ակ-նարկէ Վ. Սարգսեանի կամ Սրուանձ-տեանցի խումբերուն), եւ կ'եզրակա-ցնեմ թէ Հայերը միշտ սիրած են եր-գը:

Ուրեմն քանի մը դիտողութիւններ: Չափազանց ջղոտ էք եւ պիրկ, ինչ-պէս ամէն սկսնակ խղճամիտ երա-ժիշտ: Բայց նուագախումբը անկարող էր տալ աւելին տալ, եւ ցաւալի է խոստովանիլ որ ձեր գործերուն հա-մար անհրաժեշտ է ունենալ թիւով եւ որակով ալ աւելի մեծ խումբ մը: Գի-տեմ որ ասիկա ծախքի հետ կապուած է: Ջանացէք ձեր ձեռագիրները ներ-կայացնել մեծ նուագապետներուն որ-պէսզի իրենց նուագահանդէսներուն մէջ տան: Եթէ մերժուիք՝ փորձեցէք կրկին եւ կրկին, այս է յաջողելու միակ միջոցը: Այս պարագաներէն դուրս ձեր նուագահանդէսը, տակա-ւին միջազգային գետնի վրայ անծա-նօթ երաժիշտի մը համար, շատ պատուաբեր բան մըն էր, որմէ գոհ պիտի մնար մեր ողբացեալ մեծ վար-պետը (Կ'ակնարկէ Վէնսան տ'Էն-տիի):

ՄԱՄՈՒԼ

Հ. Կ. ԽԱՉ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդա-ծութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ, Կ. Խաչի 19րդ. Պատգամ. ժողո-վին առթիւ (29 Յունիս).

— «Կարելի է համարձակօրէն ըսել, թէ արտասահմանի հայ իրականու-թեան մէջ հազիւ թէ գտնուի ուրիշ մէկ կազմակերպութիւն, որ հանրա-յին օգտակարութեան տեսակէտով Հայ Կ. Խաչի չափ լայն զանգուածնե-րուն համար ըմբռնելի ու գնահատելի գործ մը կատարէր: Այդ գործը այն-քան շօշափելի, տեսանելի եւ անվիճե-լի է ամէնուն համար, որ մասնաւոր վստահութեան կամ հաւատքի պէտք ալ չկայ՝ անոր փարելու, անոր վրայ գուրգուրալու, անոր ի նպաստ ճիգեր ու զոհողութիւններ ընելու համար:

Օրինակ, ի՞նչ կայ աւելի անվիճե-լի, քան օգտակարութիւնը մեր նոր սերունդին հայեցի դաստիարակու-թեան գործին, որուն համար սիսթե-մաթիկ կերպով շօշափելի զոհողու-թիւններ կ'ընէ Հայ Կ. Խաչը:

Կամ ի՞նչ կայ աւելի անվիճելի, քան օգտակարութիւնը տեղական եւ հեռաւոր կարօտեալներուն օգնելու աշխատանքին, զոր կը կատարէ Հայ Կ. Խաչը:

Կամ ի՞նչ կայ աւելի անվիճելի, քան օգտակարութիւնը որդեգիր հայ ու-սանողներուն օգնելու ճիգերուն, զոր կ'ընէ Հայ Կ. Խաչը:

Կա՞յ աւելի անվիճելի բան մը, քան հայ ազատագրութեան համար իրենց կեանքը զոհած մատաղականներուն ու մարտիկներուն եւ կամ կենդանի վեթերաններուն ու անոնց չքաւոր ըն-տանիքներուն օգնելը, ինչ որ Հայ Կ. Խաչը կ'ընէ այնքան կանոնաւոր կեր-պով՝ տարեկան կարեւոր գումար մը յատկացնելով այդ լաւ նպատակին:

Կա՞յ աւելի անվիճելի բան մը, քան այն շօշափելի եւ այնքա՛ն անփոխա-րինելի օգնութիւնը, զոր Հայ Կ. Խա-չը կ'ընէ Պէյրութի Հայկական Ճեմա-րանին՝ անոր գոյութեան սկիզբէն ի վեր:

Մի՞թէ ուէ վէճի առարկայ կրնայ ըլլալ այն խոշոր օգնութիւնը, զոր ա-մէն տարի, առանց բացառութեան, կ'ընէ Հայ Կ. Խաչը մասնաւորապէս մեր ամէնէն աղքատ գաղութներուն՝ նիւթապէս օժանդակելով Սուրիոյ, Լիբանանի, Յունաստանի, Պուլկա-րիայ, Թրակիոյ – Մակեդոնիոյ, Ի-րաքի մեր նոր սերունդի հայեցի դաս-տիարակութեան գործին, կարիքաւոր ընտանիքներուն, եւայլն: Դեռ վեր-ջերս էր միայն, որ Հայ Կ. Խաչը շօ-շափելի գումար մը ղրկեց Սուրիոյ մեր կարօտեալ հայրենակիցներուն:

Ինչպէս ցոյց կուտայ վերջին հաշ-ուեկշիռը, Հայ Կ. Խաչը անցած տար-ուան ընթացքին եւս ըրած է այն բո-լոր ազգօգուտ գործերը, զոր թուե-ցինք վերեւը:

Սակայն, Հայ Կ. Խաչը զուտ բարե-գործական կազմակերպութիւն մը չէ միայն: Անիկա միաժամանակ հայ կի-ներու կազմակերպութիւնն է, որ նը-ւիրուած է հայ ժողովուրդի ազատա-գրական պայքարին եւ, իբրեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան էօյր մարմինը, տո-գորուած անոր գաղափարներով, հայ կեանքի ոչ-քաղաքական մարզերուն մէջ կ'ընէ այն, ինչ որ քաղաքական մարզին մէջ կ'ընէ Հ. Յ. Դաշնակցու-թիւնը:

Հայ Կ. Խաչը կենդանի դպրոց մըն է, ուր հայ կիները, դուրս գալով ի-րենց ընտանիքի նեղ սահմաններէն, կրնան աւելի ընդարձակ գետնի մը վրայ ունենալ ընկերային շփում, մատուցանել ընկերային ծառայու-թիւն, լայնցնել իրենց ընկերային հո-րիզոնները, խորացնել իրենց ցեղա-յին գիտակցութիւնը եւ դառնալ ի-րենց սեռի աւելի գիտակից ու ար-դիական ներկայացուցիչները, ինչ-պէս եւ իրենց ազգի աւելի գիտակից, աւելի օգտակար զաւակները:

Հայ Կ. Խաչը նաեւ շատ կարեւոր ազդակ մըն է գաղութներու մէջ մեր նոր սերունդի հայեցի դաստիարա-կութեան համար:

Արդարեւ, Հայ Կ. Խաչի հետ կապ-ուած հայ կիները աւելի լաւ հայ մայ-րեր կը դառնան իրենց զաւակներուն համար եւ աւելի նախանձախնդիր կ'ըլլան անոնց հայ մեծնալուն հա-մար: Եւ ոչ միայն բարոյապէս ու ան-հատաբար, այլ եւ նիւթապէս ու հա-ւաքաբար անոնք մեր բոլոր գաղութ-ներու մէջ կը ներկայանան իբրեւ գըլ-խաւոր տարածողները հայ լեզուի, հայ աւանդութեանց, հայ գաղափար-ներուն:

Ապահովաբար ազգային տեսակէ-տով այնքան աննպաստ արտասահ-մանի պայմաններուն մէջ, առանց Հայ Կ. Խաչի ոգին ունեցող կիներու աշխատանքին հազիւ թէ կարելի ըլ-լար Հայութեան համար կորուստէ փրկել մեր նոր սերունդը:

Ցայտնի է, որ Հայ Կ. Խաչը միայն Ամերիկայի շրջանի մէջ սահմանա-փակուած կազմակերպութիւն մը չէ միայն, այլ համազգային բնոյթ եւ համագաղութային ծաւալ ունի: Իր մասնաճիւղերու ցանցով ան այսօր պատած է մեր բոլոր գաղութները»:

100,000 ԹՈՒՐՔԵՐ ԹՈՒՐՔԻԱ ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՆ

«Սօն Փոսթա»յի թղթակիցը Եալո-վայի մէջ տեսակցած է Պուքրէշի դեսպանին Համտուլլահ Սուպհիի հետ որ յայտարարած է.—

— Թուրքերը ոչ թէ միայն Ռումա-նիայէն այլ եւ ուրիշ դրացի երկիր-ներէ ալ կուգան: Մեր կառավարու-թիւնը իր ընդհանուր քաղաքականու-թեան մէջ մեծ տեղ մը տուաւ ներ-գաղթին եւ զետեղման համար գու-մար մը յատկացուց: Զետեղումը շատ բազմածախս եւ ծանր գործ է: Այս զետեղման գործը երկար պիտի տեւէ: Դեռ ըստ պայմանագրութեան 100 հազար իսլամ Թուրքեր պիտի գան Ռումանիայէն: Ցարդ եկածները 100 հազարէ աւելի են: Խնդրոյ առարկայ է նաեւ քրիստոնեայ Թուրքերուն փո-խադրութիւնը:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆԱՀԻՏ, հանդէս մտածման եւ արուեստի: Խմբագիր՝ Ա. Չօպան-եան: 1939 թիւ 3 (ապրիլ – մայիս): Հասցէ.— 9, Rue Say, Paris (9):

ՀԱՅ ԳԻՐ, ամսագիր գրականու-թեան եւ գեղարուեստի: Թիւ 3, (Յունիս): Բաժնեգին 30 ֆրանք: Տը-նօրէն՝ Գ. Պաղճեան: Հասցէ.— Rue St. Louis, Quartier Ste. Thérèse, No. 2, Beyrouth, (Liban):

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (69)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

Կը հիմնէր Ֆրանսայի Փինանսը եւ միապետական երկարամեայ սնանկու-թեան յաջորդել կուտար հասարակաց վարկը, շրջանառութեան կը հանէր հեռաւորը, ծերութեան կ'ընծայէր ա-պահովեալ ապաստարանները, հիւան-դութեան՝ մաքրազարդուած հիւան-դանոցները, ուսման՝ բազմարուեստ-եան դպրոցը, գիտութեան՝ երկայ-նութեան եւ լայնութեան գրասենեա-կը, մտքին՝ կաճառը: Քօնվանսիօնը միեւնոյն ժամանակ նոյնքան համա-մարդկային էր, որքան ազգային, ա-նոր կազմած տասնըմէկ հազար երկու հարիւր տասը վճիռներէն մէկ երրոր-դը քաղաքական նպատակ ունի, իսկ մնացած երկու երրորդը՝ համամարդ-կային նպատակ: Համամարդկային բարոյականութիւնը կը յայտարարէր իբրեւ հիմք ընկերութեան, իսկ հան-րամարդկային խիղճը՝ իբրեւ հիմք օ-րէնքի: Եւ այս բոլորը, գերութիւնը՝ ջնջուած, եղբայրութիւնը՝ յայտա-րարուած, մարդկութիւնը՝ պաշտ-պանուած, մարդկային խիղճը՝ վե-րականգնած, աշխատութեան օրէնքը՝ պարտականութեան փոխակերպուած, դժբախտին՝ օգնութեան ձեռք կար-կառած, ազգային հարստութիւնը՝ հաստատ հիմերու վրայ դրած, ման-կութիւնը՝ լուսաւորուած ու խնամ-ուած, գրականութիւնը եւ գիտու-թիւնը՝ տարածուած, լոյսերը՝ վառ-ուած ամէնէն բարձր կատարներու վրայ, օգնութիւնը պատրաստ ամէն մէկ թշուառին, ամէն սկզբունքները՝ յայտարարուած եւ օրէնքի վերած-ուած, Քօնվանսիօնը կ'ընէր այս բո-լորը այնպիսի ժամանակ մը, երբ իր կուրծքին մէջ ունէր այս հիդրան-Վանտէն եւ իր ուսերուն վրայ՝ վագ-րերու այս կոյտը— Թագաւորները:

Ժ.

Անհո՛ւն միջավայր, այնտեղ հա-ւաքուած էին ամէն տեսակ թիփեր— մարդկային, անմարդկային եւ գեր-մարդկային, հակակրութիւններու ա-ռասպելական համախմբութիւն: Կիյ-լօթինէն՝ որ կը խուսափէր՝ Տաւի-թէն, Պազիր՝ որ կ'անպատուէր Շար-պօն, Կատէն՝ որ կը ծաղրէր Սէն-Ժիւսդը, Վէրնիօն՝ որ կ'արհամարհէր Տանդօնը, Լուվէն՝ որ կը հարուածէր Ռօպէսբիէրը, Պիզօն՝ որ կը մատնէր Էկալիդէն, Շապօն՝ որ կ'անուանար-կէր Բաշը, իսկ բոլորը՝ կը զզուէին Մարաէն: Եւ դեռ որչա՛փ անուններ կ'արժէ արձանագրել: Արմօնվիլը՝ կոչուած «Կարմիր-Գդակ», որովհե-տեւ նիստերու ատեն իր գլուխը կը դնէր փռիւգիական կարմիր գդակը, Ռօպէսբիէրի բարեկամը, որ կ'ուզէր Լուի ԺԶ.էն յետոյ գլխատել Ռօպէս-բիէրը եւ այդ «միայն հաւասարակշ-ռութեան համար», Մասիէօ, որ իր պաշտօնովեւ արտաքինով շատ կը նը-մանէր այդ բարի Լամուրէդին՝ ե-պիսկոպոսին, որ անմահացաւ շնոր-հիւ համբոյրի մը. Լըհարտի – տիւ-Մորպիան որ կը վանտամանէր Պըր-թանելի քահանաները, Պարէր՝ մե-ծամասնութեան ընտրեալը, որ կը նա-խագահէր, երբ Լուի ԺԶ.ը բերին դա-տարանի վանդակապատին առջեւ եւ որ Բամելայի մէջ այն էր, ինչ որ Լուվէն էր Լօտօիսկայի մէջ. կրօնա-ւորը՝ Տօնու, որ կ'ըսէր. «Ժամանակ չահինք». Տիւրպուա – Կրանսէ, որուն ականջին Մարա կը շշնջէր, Մարքիզ Շաթընէօֆ, Լակլօ, Հէրօտ Սէշէլ, որ Հանրիօյի առջեւէն կը փախչէր եւ միանգամայն կ'աղաղակէր, «Թնդա-նօթաձիգներ, դէպի ձեր հրացաննե՛-րը», Ժիւլիէն, որ Լեռը կը համեմա-տէր Թէրմօբիլի հետ, Կամօն, որ կը պահանջէր ժողովրդական բեմերէն մէկը յատկացնել միայն կանանց. Լա-լօ, որ սահմանեց այն պատիւները, որոնք պիտի ըլլային Կօպէլ եպիսկո-պոսին, երբ ան եկաւ Քօնվանսիօն վեղարը նետելու եւ անոր տեղ կար-միր գդակ դնելու. Լըքօնտ, որ կ'ա-ղաղակէր. «Որքա՛ն հաճելի է քահա-նաներու կարգալոյծ ըլլալը». Ֆէրրօ՝ որուն կտրուած գլուխը Բուասի տ'Անկլաս ողջունեց պատմութեան անլուծելի թողլով այս հարցը թէ Բուասի տ'Անկլասը զո՞վ կ'ողջունէ, գլո՞ւխը, այսինքն վո՞հը, թէ տէգը՝ (որուն ծայրը տնկուած էր գլուխը) այսինքն սպանողները, Տիւբրա եղ-բայրները, մէկը լեռնական, միւսը ժիրոնտեան, որոնք զիրար կ'ատէին այնպէս՝ ինչպէս Շէնիէ եղբայրները:

Բաւական է խօսիլ այս ժողովի մա-դին, այս խօսքերուն մասին, որոնք յաճախ մինչեւ անգամ զանոնք ար-տասանողներու կամքին հակառակ, յեղափոխութիւններու նախագու-շակ հնչիւնը կը հանդիսանային եւ ո-րոնց իբրեւ հետեւանք յառաջացած ի-րական փաստերը՝ իրենց անսպասելի յեղաշրջման մէջ անբացատրելի ան-բաւականութիւն եւ կիրքի նշաններ կը կրէին, կարծես թէ անոնք սխալ կը մեկնէին այն իրողութիւնները, ո-րոնց մասին կը լսէին, կարծես թէ այն որ կը կատարուէր, կ'ուզէր իր զայրոյթը թափել այն ամէնուն վրայ որ կը խօսուէր: Աղէտները, կարծես աւելի զայրացած մարդոց խօսքերէն, իրենց կատաղի մոլեգնութեան մէջ կը յաջորդէին իրարու, նոյնպէս ամենա-փոքր խօսքը բաւական է ամբողջ տա-պալում մը յառաջացնելու համար, այնպէս որ կարելի էր ըսել. «Եթէ այս խօսքը չըսէին, այս բանը չպիտի պատահէր»: Կարծես թէ ըսել որ դէպ-քերը իրենք իրենց կը համակուէին զայրոյթով:

Այս ձեւով պատահմամբ ճառախօսի մը սխալ հասկնալէն էր որ Տիկին Է-լիզապէթի գլուխը գետին ինկաւ:

Քօնվանսիօնի մէջ լեզուի սանձար-ձակութիւնը իրաւունք կը համար-ուէր:

Սպառնալիքները կը թռչէին եւ կը գալարուէին վիճաբանութիւններու մէջ, ինչպէս հրեղէն լեզուները հըր-դեհին մէջ:

Պէտիոն.— Ռօպէսբիէ՛ռ, գործին անցէ՛ք:

Ռօպէսբիէռ.— Գո՛րծը, Պէտիոն, դո՛ւք էք եւ ես անոնց կը վերադառ-նամ, դուք պիտի տեսնէք ատիկա:

Ձայն մը.— Մա՛հ Մարային:

Մարա.— Այն օրը, երբ Մարա մեռ-նի, այլեւս գոյութիւն չունենար Փա-րիզը, իսկ այն օրը երբ Փարիզ ան-հետանայ, կը մեռնի Հանրապետու-թիւնը:

Պիլօ-Վարէն ոտքի կ'ելլէ եւ կ'ըսէ.

— Մենք կ'ուզենք:

Պարէէր կ'ընդհատէ անոր խօսքը.

— Դուք կը խօսիք թագաւորի մը պէս:

(Շար.)

սահմաններուն մէջ գալիք երկար տարիներու համար: Գաղթավայրերը անցեալին մէջ սուղ արժած են մեզի: Այժմ մեր գլխաւոր մտահոգութիւնն է ամրանալ մեր ազգային սահմաններուն մէջ, ինչ որ խիստ կենսական է մեզի համար »:

Գալով անգլեւթրքական համաձայնութեան նախայարձակման մը դէմ, նախագահ Իսմէթ յայտարարեց ․

— « Թուրքիոյ զօրացումը շատ կարեւոր է Անգլիոյ համար, ինչպէս Անգլիոյ զօրացումը Թուրքիոյ համար: Եթէ Անգլիոյ դիրքը տկարանայ Միջերկրականի մէջ, Թուրքիա կը տուժէ: Թուրքիա շատ ուրախ է, որ Անգլիա ընդունեց պարտաւորիչ զինուորութիւնը, որովհետեւ խաղաղութեան ճակատի պահպանման համար անհրաժեշտ է որ Անգլիա ունենայ հզօր բանակ մը:

Նախագահ Իսմէթ յոյս յայտնեց նաեւ, որ Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ սկսուած նոր յարաբերութեամբ պիտի փոխուի Թուրքիոյ արտաքին առեւտուրի ձեւը եւ թէ Թուրքիա աստիճանաբար պիտի ընդունի ազատ առեւտուրի դրութիւնը:

Գալով Պալքաններու կացութեան, Իսմէթ Ինէօնիւ յոյս յայտնեց թէ Պուլկարիա պիտի միանայ Պալքանեան համաձայնութեան: Թուրքիա միշտ ալ աշխատած է այս ուղղութեամբ :

Ամէնէն վերջը նախագահը իր ողջոյնը հաղորդելով Անգլիոյ, չեշտեց ․

— «Ցանձին Թուրքիոյ Անգլիա պիտի գտնէ ամէնէն հաւատարիմ եւ անկեղծ զինակից մը: Այն վաղեմի բարեկամութիւնը, որ կը տիրէր երկու ժողովուրդներուն միջեւ, պահպանուած է ամէնէն դժուարին ժամանակներուն մէջ: Այդ բարեկամութեան արմատները խիստ խոր թաղուած են թուրք ժողովուրդի սրտին մէջ» :

Վէճ Գերմանիոյ եւ Ռումանիոյ միջեւ

Առեւտրական վէճ մը ծագած է Գերմանիոյ եւ Ռումանիոյ միջեւ: Գերմանիա կը պահանջէ, որ Ռումանիա իրեն յանձնէ նոր հունձքին ամբողջ յաւելեալ մասը, 100,000 բեռ (ինքնաշարժ) ապրանք մը, ինչպէս նաեւ 45,000 բեռ ապրանք՝ անցեալ տարուան բերքէն: Ռումանիա կ'ըսէ, թէ չի կրնար այսքան ապրանք յանձնել, քանի որ առեւտրական պարտաւորութիւններ ունի նաեւ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հանդէպ: Ասկէ զատ, անձրեւներու պատճառով, այս տարուան ցորենի բերքը քիչ մը նուազ է:

Խնդրին բարդ կողմը այն է, որ Գերմանիա ճնշում կը բանեցնէ Պուքրէշի վրայ, քաղաքականապէս քաջալերելով Հունգարիոյ եւ Պուլկարիոյ հողային պահանջները Ռումանիայէն: Ասկէ զատ, Գերմանիա աւելին կը պահանջէ, քան կը տրամադրէ կնքուած առեւտրական դաշնագիրը երկու երկիրներուն միջեւ: Պուքրէշի մէջ վրդովուած են նաեւ այն պատճառով որ գերմանական պահանջը կը զուգադիպի ճիշդ այն պահուն, երբ Ռումանիա կը յուսայ ռազմական փոխ մը ձեռք ձգել Անգլիայէն: Ռումանիոյ ազգային դրամատան տնօրէնը Լոնտոն գնաց, ութէսղի բանակցի, հինգ միլիոն ոսկիի փոխ մը ստանալու համար: Այս գումարով պիտի գնուին ռազմական պիտոյքներ, գլխաւորաբար օդանաւ: Գերմանիոյ գրգռումները Պալքաններու մէջ մտահոգութիւն եւ սրտնեղութիւն պատճառած են Պուքրէշի քաղաքական եւ տնտեսական շրջանակներուն: Կարեւոր թերթ մը կ'ազդարարէ Պուլկարիոյ յիշել 1913ը եւ չխաբուիլ ուժեղ բարեկամի մը խոստումներէն: Մամուլը սկսաւ լայն հրատարակութիւններ ընել գերմանական եւ իտալական թերթերուն այն գրածներէն, որոնք կապ ունին Հունգարիոյ եւ Պուլկարիոյ հողային պահանջներուն հետ :

Մոսկուայի բանակցութիւնները

Անգլիոյ երեսփ․ ժողովին մէջ, պատասխանելով զանազան հարցումներու, վարչապետը հաստատեց թէ բրիտանական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները նոր հրահանգներ ղրկած են Մոսկուա, իրենց ներկայացուցիչներուն : Ցետոյ աւելցուց․— «Խ․ Միութեան կարգ մը թելադրութիւնները կը քննուին այժմ: Ուրիշ կէտերու մասին պատասխան չենք ստացած»:

Պահպանողական երեսփոխան մը հարցուց թէ կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք պիտի առնէ՞, արտաքին նախարարը Մոսկուա ղրկելու համար :

— Ո՛չ, պատասխանեց Պ․ Չէյմպըրլէն :

— Կառավարութեան մէկ անդամին ներկայացուցիչը օգտակար չի՞ կրնար ըլլալ, ղրկելու համար Օլիվըր Թուիսթը:

Այս հեգնական ակնարկը ուղղուած էր Մոսկուայի դէմ: Ինչպէս յայտնի է, Տիքընսի վէպին հերոսը, Օլիվըր Թուիսթ, քանի բան կը հրամցնէին, միշտ աւելին կը պահանջէր:

Հարցապնդող երեսփոխանը ուրիշ հեղնութիւն մըն ալ արձակեց,— խնդրել «Թայմզ»ի խմբագրութենէն որ չծաղկազարդէ կամ չնսեմացնէ վարչապետին յայտարարութիւնը: («Թայմզ» յաճախ իր ուզած մեկնութիւնը կուտայ պաշտօնական յայտարարութեանց եւ կը տկարացնէ անոնց արժէքը, հասկցնելով թէ Անգլիա կրնայ նահանջել, վտանգի պահուն):

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՏՐԻՏԻ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԻՒՊԱՏՈՍԸ ԽՈՇՏԱՆԳՈՒԵՑԱՒ ճաշարանի մը մէջ, 50 Սպանիացիներու կողմէ: Հիւպատոսը, Ժաք Փիժոնօ, կը ճաշէր իր կնոջը եւ երկու բարեկամներու հետ, երբ սպանիացի սպայ մը ծուռ մեկնելով իր մէկ շարժուձեւը, վրան յարձակեցաւ եւ զարկաւ երեսին: Հիւպատոսը ետ մղեց զայն, եւ միջադէպը փակուած կը համարուէր, բայց երբ դուրս ելաւ, կէս ժամ վերջը, 50 Սպանիացիներ յարձակելով կողմնակի փողոց մը քաշեցին եւ չարաչար ծեծեցին զինքը: Հիւպատոսը անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուեցաւ: Բժիշկները բացարձակ հանգիստ պատուիրեցին երկու շաբաթուան համար: Սպանիական կառավարութիւնը ներողութիւն խնդրեց, իսկ երկու սպաներ ձերբակալուեցան :

11 ՀՈԳԻ ՎԱՌԵՑԱՆ Մարսէյլի մէջ, իրենց նստած ինքնաշարժը կրակ առած ըլլալով: Զոհերէն 7ը կիներ եւ մանուկներ են: Վեց հոգի ալ ծանր վէրքեր ստացան: Կառքը չարժանկարներ կը փոխադրէր եւ կը կարծուի թէ հրդեհը յառաջ եկած է անոնց բռնկումէն: Ինքնաշարժը բոցերով շրջապատուած էր եւ քանի մը ճամբորդներ վար նետուեցան, իսկ ուրիշներ մէջը մնացին: Դիակները անճանաչելի դարձած էին եւ սրտաճմլիկ տեսարաններ պարզուեցան:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ խորհրդային դեսպանը, կինը եւ կառավարը ջարդուփշուր մեռան կիրակի գիշեր, ինքնաշարժը արկածի մը հանդիպած ըլլալով :

ՃԱՓՈՆԻ զինուորական իշխանութիւնը պահանջեց որ Ֆրանսացիները ներողութիւն խնդրեն, Հանքէուի մէջ պատահած միջադէպի մը առթիւ․ (Ֆրանսացիները արգիլած էին ճափոնական թափոր մը): Եթէ դոհացում չտրուի, ճափոնցիները պիտի պաշարեն ֆրանսական թաղամասը: Թիէնցինի մէջ ալ ճափոնցիները սկսած են խուզարկել, նոյնիսկ մերկացնել խորհրդային հպատակները :

ԹԻՐՈԼԻ անգլիացի, ֆրանսացի, հոլանտացի եւ զուիցերիացի հպատակները հրաման ստացան հեռանալու, 48 ժամուան մէջ: Կը կարծուի թէ խնդիրը կապ ունի 240,000 Գերմանացիներու կամ գերմանախօս Իտալացիներու տեղափոխութեան հետ :

ՍՊԱՆԻՈՅ ընկերվարական ղեկավարը, Պէսթէյրօ, որ դիւրացուցած էր Մատրիտի յանձնումը եւ որուն համար մահապատիժ պահանջուած էր, դատապարտուեցաւ 30 տարի բանտարկութեան: Մինչ ազգ․ խորհուրդին միւս անդամները փախան, Պէսթէյրօ մնաց մինչեւ զօր․ Ֆրանքոյի զօրքին ժամանումը,— եւ ահա թէ ինչպէս կը վարձատրուի, իբրեւ մեղսակից պոլշեւիկներու: Դատախազը իր աշակերտն էր: Պէսթէյրօ 70 տարեկան է եւ մեծ համբաւ կը վայելէ :

ՄԱՅԻՍ 28Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԿՐԸՆՈԲԼԻ ՄԷՋ.— 14 Յուլիս, Ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Պար էտիսընի սրահին մէջ:

Կը խօսի Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Մուտքը ազատ է:

Ամառնային հանդէս

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

16 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2,30ին ընկերվարականներու սրահին մէջ, 149 bis Av. d'Argenteuil

Երգ, արտասանութիւն եւլն դպրոցի աշակերտներու կողմէ, Մուտք 3 ֆր.։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Պուլվար Օտտօի Ֆ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղին կողմէ

Կ. ԽԱՉԻ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

Յուլիս 14ին կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Սէնթ Անտրէի օդասուն պարտէզին մէջ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին կ․ խաչի սանուհիներու կողմէ, երգ, մեներգ, արտասանութիւն եւլն.:

Կը խօսի ընկերուհի ՔԻՓՐԻՏՃԵԱՆ

Գեղասան ՂԱԶԱՐԵԱՆ կը ներկայացնէ խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը

«ԵՍ ՄԵՌԱՑ»

Մուտք 3 Ֆր.

ՄԱՆՕԹ․— Գոր Թիզանսէն առնել թիւ 25 ճանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութեան:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԸ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

16 Յուլիս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ Մէօտոնի Պաղ Աղբիւրին մօտ

Կը խօսի գնդ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Ընտիր ճաշ, ճոխ պիւֆէ: Անձրեւի պարագային խրճիթին սրահին մէջ

Մուտքը ազատ է

Ն Ո Ւ Ա Գ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

Ջութակի ուսուցիչ ՍԱՐԳԻՍ ՉԷՕՐԷՔՃԵԱՆ կազմակերպած է, իր լաւագոյն աշակերտներով, Concert audition մը (յայտագիրը պիտի նուագէ մէկ կտոր հայերէն եւ մէկ կտոր եւրոպական)

որ տեղի պիտի ունենայ 15 Յուլիս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8,45ին

ՍԱԼ ՄՕԶԸՆՕՅԻ ՄԷՋ, 8ԲԻՍ ՌԻՒ Տ'ՕԳԱՆԵՅԸ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Սիրայօժար կը մասնակցին Փարիզի երաժշտանոցէն ծանօթ դաշնակահարուհի Օր Էլեան Փափազեան, 14 տարեկան, տաղանդաւոր փոքրիկը եւ իր եղբայրը (հօ-պուա) որ այս տարի առաջին մրցանակ ստացաւ Մարսէյլի երաժշտանոցէն:

Մուտք ծախքերու համար 4 ֆր.

«Յառաջ»ը պիտի ծախուի

Փլաս տէ Ֆէթի լրագրավաճառը պիտի գոցէ իր խանութը, Յուլիս 14—Յուլիս 23։ «Յառաջ»ը պիտի ծախուի Փլաս տէ Ֆէթի ծանօթ հայ նպարավաճառին քով, S. Ba'djian. 2 rue de Crimée. (Տքթ. Գրղոյեանի քլինիքին քով):

Վալանսի մէջ «Յառաջ»ի գործակալն է Պ. ՆՈՒՊԱՐ ՏԷՐ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ, 10, rue Baltazar Baro, Valence

ՊԻՏԱՐԱԳ

Ի գիտութիւն Շավիլի եւ շրջականներու բարեպաշտ ժողովրդեան կը ծանուցուի թէ յառաջիկայ 16 Յուլիս, Վարդավառի տօնին օրը հանդիսաւոր Ս. պատարագ պիտի մատուցուի տեղւոյս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մատրան մէջ:

Յաւարտ պատարագի, եկեղեցւոյս նուիրատուներէն փարիզաբնակ Պ. Գաբրիէլ Փափազեանի ննջեցելոց հոգւոյն հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի:

Երգեցողութիւնը պիտի կատարուին Պ. Բաքոսեանի ղեկավարութեամբ եւ մասնակցութեամբ տեղական կարգադիր մարմնոյ ...

Կ․ Ն․ Ի․ Թ․

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

16 Յուլիս, կիրակի օր, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգստեան պատարագ եւ պաշտօն Կեսարիոյ յաղթերախտ առաջնորդ Տրդատ Եպսկ. Պալեանի մահուան տասնհինգամեակին առթիւ:

Կեսարիոյ Ս. Կարապետի ուխտագնացութեան օրը, իրենց երբեմնի առաջնորդին յիշատակը յարգելու համար Փարիզէն եւ արուարձաններէն եկող հայրենակիցները, նոյն օրը պիտի անցնեն գիւղին անտառին մօտ՝ Պ. Պրուքուի սրճարանին պարտէզին մէջ առանց ...ե է աւելորդ ծախքի, հետերնին բերելով իրենց ուտելիքը (ծախք՝ միայն քօնսոմասիոն):

Այս առթիւ ամէն կարգադրութիւն եղած է օդի ...է անպատեհութիւն չնեղուելու եւ ուրախ օր մը վայելելու համար:

Շոգեկառք՝ Gare du Nordէն կը մեկնի 8.45, 9.32, 10.10, 10.45.

Կարգադիր Մասնախումբ Ուխտագնացութեան Կեսարացի հայրենակիցներու

ԾՈՒՆՏԻՍԱՆ...

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Կեդր. Վարչութեան տարեկան վիճակախաղը տեղի կ'ունենայ Յուլիս 16 ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 8 Rue Bossuet : Շահող թիւերը պիտի հրատարակուին «Յառաջ»ի մէջ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Աղեքսանդրիայէն Հմայեակ Ամսեհեան կը փնտռէ իր եղբօր՝ Լեւոն Ամսեհեանի զաւակները, Յակոբ եւ Գեղանոյշ: Կը կարծուի թէ իր եղբօր կինը, ծնեալ Գույումճեան, կը բնակի իր եղբօր՝ ատամնաբոյժ Հրանտ Գույումճեանի հետ: Իրենց հասցէն իմացնել «Յառաջ»ի վարչութեան կամ Himayak Ansehian-ի, c/o Malkhassian & Cie. B.P. 1567, Alexandrie, Egypte.

ՀԱՅՑԵՐԷՆԻ ԴԱՍԵՐ

ԽՄԲԱԳՐԵՆԻ ՄԱՍՆԱԽՈՐ

Ռ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

55, Rue de la Sablière. (Courbevoie)

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17 Rue Dameseme Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Զուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 13 ՅՈՒԼԻՍ
JEUDI 13 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4091
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ո՛ՒՐ ՏԵՂԱՒՈՐԵԼ ԵՒ Ի՛ՆՉՊԷՍ

Ալեքսանտրէթի շրջանին ողբերգութեան առաջին օրէն, պարտականութիւն սեպեցինք յիշեցնել թէ անհրաժեշտ է հողին կապել տարագիր բազմութիւնները,— մասնաւորապէս Մուսա Լերան գիւղացիները:

Արտագաղթը սկսած է արդէն, թէեւ ֆրանսական զօրքը մնալու իրաւունք ունի մինչեւ յուլիս 22: Թուրք թերթերը կ'աւետեն թէ Սանճաքին յանձնումը վերջացած պիտի ըլլայ մինչեւ յուլիս 15: Այս առթիւ ցնծութեամբ կ'արձանագրեն գնդ. Քոլէի մէկ յայտարարութիւնը.

— «Յուլիս 22էն առաջ պիտի հեռանանք թրքական հողէն: Այս միջոցին մենք պարզապէս իբրեւ հիւր կը բնակինք բարեկամի մը տունը»:

Հակառակ ընդհանուր իրարանցումին, տակաւին չհանդիպեցանք տող մը լուրի, որ ապացուցանէր թէ աւելի բախտաւոր գաղութներ կ'ըմբռնեն իրենց պարտականութիւնը, այս նոր աղէտին առթիւ:

Օրինակ՝ ոչ մէկ ձայն Փարիզէն, որ միշտ կը պարծենայ շողշողուն յաւակնութիւններով: Նոյնիսկ Բարեգործականը չհաղորդեց որ եւ է զեկոյց, իբրեւ լուսաբանութիւն կացութեան եւ իր առաջադրութեանց: Չենք ալ գիտեր թէ Բարեգործականը ինք համաձա՞յն է տարագիր ժողովուրդը հողին կապելու ծրագրին:

Խոստովանինք թէ հողին կապելու, գիւղական գաղութներ հաստատելու խնդիրը յուզած ատեն, ի վիճակի չէինք որոշ ուղղութիւն մը ցուցնելու:

Այդ գործը կը դիւրացնէ «Հայրենիք»ի մէջ հրատարակուած գրութիւն մը:

Յօդուածագիրը, թերթին խմբագիրներէն Մ. Վերածին, որ վերջերս երկար պտոյտ մը կատարած էր դէպ ի Սուրիա եւ Սանճաք, տեղին վրայ ուսումնասիրելով շատ մը մանրամասնութիւններ, «աններելի սխալ մը» կը նկատէ թոյլ տալ որ տարագիր բազմութիւնները հաստատուին Լիբանանի կամ Սուրիոյ մէջ, ցիրուցան եւ անջատ:

Եւ կը թելադրէ.— 1. Մուսատաղցիները եւ Աթիք - Սօվուք Օլուքցիները փոխադրել Ճէպէլը Աքրայի կողմը (Քէսապ) եւ հոն հաստատել նոր գիւղեր.— 2. Սանճաքի նորահաստատ վայրերու հայ գիւղացիներն ալ փոխադրել Լաթաքիոյ եւ Քէսապի միջեւ փռուած գեղեցիկ շրջանը:

Կը կարծենք թէ լաւագոյն ելքն է այս: Եւ պէտք է աճապարել, քանի որ տարագիրները արդէն խռնուած են քաղաքներուն մէջ: Միւս կողմէ, կը հաստատուի թէ մարզպանը հողեր գնած է Լիբանանի մէջ, գաղթականներու տեղաւորման համար:

Կ'ընդունինք թէ բուն հայկական ուժերէն վեր է 15 — 20,000 գիւղացիներու տեղաւորման բեռը: Ցաւոք, թերեւս հոգատար իշխանութիւնն ալ մասնաւոր տեսակէտներ ունի:

Բայց եւ այնպէս, անհրաժեշտ է որ նախ մենք ընդ առաջ երթանք մեր պարտականութեանց, որպէսզի ուրիշներ լրացնեն պակասը: Երբ դուն քեզի չես օգներ, ուրիշին հո՞գն է հատեր:

Նոյնիսկ արտաքին օգնութիւն ապահովելու համար, տարրական պայման է օր առաջ կազմակերպել գործը, Կեդր. Յանձնախումբ մը կազմելով եւ գործնական ծրագիր մը մշակելով:

Շ.

ՏԷՐՍԻՄ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԴԻՄԱԴՐԵԼ

Թուրք թերթերը կը գրեն.—

Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ քննուած եւ ընդունուած է այն օրինագիծը, որ կ'առաջարկէր մինչեւ 1942 երկարաձգել Թունճէլիի կուսակալութեան (Տէրսիմ) վարչութեան մասին ընդունուած օրէնքը:

Այս առթիւ ներքին գործավարը ամփոփ մէկ պատմականը ըրած է Տէրսիմի դէպքերուն, այս շրջանակի ապստամբ աշիրէթներուն դէմ ցոյց տրուած հեզովքացումի գործունէութեան եւ 1938ի ընթացքին Գ. Բանակի մասնակցութեամբ կատարուած բացարձակ մաքրագործումի գործողութեան:

Պ. Ֆայիք Էօզթրաք յայտնած է թէ Փօչ եւ Գալան շրջանակներուն մէջ քանի մը աշիրէթ անառիկ լեռներու միջեւ եւ քարայրներու մէջ ապաստանելով կը շարունակեն ընդդիմութիւն ցոյց տալ: Անոնցմէ Փօչ շրջանակէն մէկ մասը պատժուած եւ մէկ մասն ալ կառավարութեան յանձնուած են:

Ներքին գործավարը ըսած է թէ Գալան շրջանակի ապստամբները այլեւս յուսահատ վիճակի մը մատնուած են եւ մաս առ մաս սկսած են յանձնուիլ: Մինչեւ հիմա հաւաքուած է 14,593 զէնք, բոլորն ալ վերջին դրութեամբ:

Պ. Ֆայիք Էօզթրաք բացատրութիւն տալէ վերջ նաեւ Թունճէլիի մէջ տեղի ունեցած շինարարական մեծ գործերու մասին, ըսած է թէ, բացի փոքր մասէ մը, ամբողջ Թունճէլիի մէջ անդորրութիւն ու ապահովութիւն կը տիրէ:

ՍԱՆՃԱՔԻՆ ԱԻԱՐՆ ՍԿՍԻ

Հարիւրաւոր Հայերու եւ Արաբներու արտագաղթը

Սուրիոյ թերթերուն մէջ կը կարդանք.—

Սանճաքի մէջ բնակող Հայերէն եւ Արաբներէն շատերը դէպի Սուրիա եւ Լիբանան պիտի գաղթեն, ֆրանքօ-թուրք համաձայնագրով նախատեսուած պայմաններուն սահմաններուն մէջ:

Այս խեղճերը այժմէն իսկ չնչին գիներով իրենց ինչքերը սկսած են ծախել: Մահճակալ մը կը ծախուի՝ 15 դահեկանի, հազար ոսկի արժող տուն մը՝ հարիւր ոսկիի եւն.: Այս վերջին օրերուն, 150 ընտանիքներ սահմանը անցնելով դէպի Լիբանան ուղղուեցան:

Գալով Ալէվիներուն, անոնք այս արտագաղթին չեն մասնակցիր, ընդհակառակն, առիթը օգտագործելով, աժան գիներով կարասիներ ու տուներ կը գնեն: (Առաւօտ):

*** Եգիպտոսի մեծ օրաթերթին, Ահրամի թղթակիցը կը հեռագրէ Պէյրութէն.—

Ալեքսանտրէթի Սանճաքի գաղթականներուն առաջին խումբերը Հալէպ, Պայասէք եւ Լաթաքիա հասան: Անոնց թիւը մօտաւորապէս հինգ հազարի կը հասնի եւ կը բաղկանայ Արաբներէ եւ Հայերէ: Կը սպասուի որ այս օրերս եօթը հազար գաղթականներ եւս հասնին Լիբանան: Ֆրանսական բանակին Սանճաքէն քաշուելէն առաջ հեռանալու որոշում տուողներու թիւը մօտաւորապէս 25 հազարի կը հասնի: Հայերուն մեծ մասը կը գաղթէ դէպի հայկական շրջանը, որ Ալէվիներու երկրին սահմանակից է:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՅՈՒԼԻՍ 14Ի ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

30,000 ԶԻՆՈՒՈՐ, 120 ԹՆԴԱՆՕԹ 350 ՀՐԱՍԱՅԼ

150 ՕԴԱՆԱՒԵՐ ԵԿԱԾ ԵՆ ԱՆԳԼԻԱՅԷՆ

Արտակարգ հանդիսութիւններ պիտի կատարուին վաղը, ուրբաթ, յուլիս 14ի առթիւ, որ միեւնոյն ատեն Մեծ Յեղափոխութեան 150ամեակն է: Աւանդական զօրահանդէսը պիտի սկսի առտուան ժամը 9ին, Էթուալի հրապարակին վրայ, մասնակցութեամբ 30,000 զինուորներու: Ներկայ պիտի ըլլայ Հանրապետութեան նախագահը, ընկերակցութեամբ վարչապետին, ծովային, օդային եւ գաղթային նախարարներուն եւ ուրիշ բարձր պաշտօնատարներու: Զօրահանդէսին պիտի մասնակցի նաեւ անգլիական ջոկատ մը: Այս առթիւ չարք - չարք պիտի անցնին 3500 ձիաւորներ, 350 հրասայլեր, 120 թնդանօթներ, 600 զրահապատ եւն. կառքեր: Օդանաւային թռիչքը պիտի կատարուի բուն զօրահանդէսէն առաջ, մասնակցութեամբ ֆրանսական եւ անգլիական օդանաւերու:

Չորեքշաբթի օր Ֆրանսա հասան 150 անգլիական օդանաւեր —, ռմբաձիգ, թեթեւ, ծանր եւն.— 750 սպաներով եւ օդաչուներով: Օդանաւերը Անգլիայէն մեկնեցան երկու տարբեր ուղղութիւններով,— մէկ մասը Հավր - Փոտօ, միւսը՝ Թրէփոր - Օրլէան: Իւրաքանչիւր օդանաւ բեռնաւորուած է սովորական սպառազինութեամբ, 3 —5 օդաչուներով: Անոնք Ֆրանսա հասած ատեն կը սաւառնէին 2000 մեթր բարձրութեամբ, սակայն տեղ - տեղ իջան մինչեւ 1000 մեթր, զանազան ռազմափորձեր կատարելով: Մէկ ամիս վերջն ալ ֆրանսական օդանաւեր պիտի երթան Անգլիա:

Այս հանդիսութեանց առթիւ Փարիզ հրաւիրուած են Անգլիոյ օդանաւային սպարապետը, ծովային նախարարը, պատերազմական նախարարը եւ ուրիշ բարձրաստիճան պաշտօնատարներ: Տօնակատարութեան պիտի մասնակցի Օտար Լեգէոնը, ինչ որ առաջին անգամ տեղի կ'ունենայ 1859էն ի վեր: Զօրահանդէսին պիտի մասնակցին նաեւ 200 անգլիացի նաւազներ:

Միեւնոյն ատեն արտակարգ պատրաստութիւններ տեսնուած են ժողովրդային հանդէսներու համար: Երէկ, չորեքշաբթի, Փարիզի քաղաքապետարանին մէջ կախուեցաւ ամենամեծ դրօշը, մասնակցութեամբ 5000 սպիտակազգեստ դպրոցականներու, որոնց մէկ մասը կապոյտ, մէկ մասը ճերմակ, միւսը կարմիր թաշկինակներ կը պարզէին, ներկայացնելով ֆրանսական եռագոյնը: Արարողութեան ներկայ էր հանրապետութեան նախագահը, ընկերակցութեամբ նախարարներու եւ բարձրաստիճան պաշտօնատարներու:

*** Գերմանական թերթերը խօսելով անգլիական օդանաւերու մասնակցութեան վրայ, կ'ըսեն թէ «պաշարող» պետութիւնները ծիծաղելի փորձեր կը կատարեն, ահաբեկելու համար Գերմանիան եւ Իտալիան:

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Նախարարական խորհուրդը աջքի օր նիստ գումարելով, քննեց ներքին եւ արտաքին խնդիրներ: Արտաքին նախարարը տեղեկութիւններ հաղորդեց միջազգային կացութեան մասին: Վարչապետը եւ դատական նախարարը հանրապետութեան նախագահին ստորագրել տուին հրամանագիր - օրէնք մը՝ ընդհ. ներման մասին, որ քուէարկուած էր երեսփ. ժողովին կողմէ: (Որոշուած է նաեւ պատիժի թեթեւացում շնորհել զինուորական դատապարտեալներու, յուլիս 14ի առթիւ):

Ժողովը որոշեց դադրեցնել նախարարներու ճամբորդութիւնները, ցնոր տնօրինութիւն, նկատելով որ ահագին աշխատանքներ դիզուած են սեղանի վրայ, յառաջիկայ 15 օրերու ընթացքին:

*** Ընդհ. ներման հրամանագիրէն պիտի կրնան օգտուիլ նաեւ այն օտարականները որ թեթեւ օրինազանցութիւններ գործած են բնակութեան եւ անձնագրի կանոններու դէմ, ինչպէս գրած ենք ժամանակին: Օրէնքին գործադրութեան թուականէն սկսեալ, մինչեւ վեց ամիս պիտի կրնան օգտուիլ անոնք որ առաջին անգամ մեղանչած եւ 1939 մայիս 10էն առաջ գործուած յանցանքի մը համար դատապարտուած են տուգանքի, կամ առ առաւելն 15 օրուան բանտարկութեան առանց տուգանքի, կամ երեք ամիս բանտարկութեան՝ յետաձգումով, բացի բարոյականի դէմ գործուած յանցանքներէ եւն.:

Իտալիա ինչո՞ւ կը հեռացնէ Թիրոլի օտարականները

Ինչպէս գրած էինք, իտալական կառավարութիւնը հրամայած է իտալական Թիրոլի օտարականներուն որ հեռանան 48 ժամէն: Այս հրամանը կը վերաբերի բոլոր օտարականներուն եւ զբօսաշրջիկներուն: Իտալական կառավարութիւնը մերժած է որոշ բացատրութիւններ տալ այս մասին, ըսելով թէ քաղաքական եւ զինուորական պատճառներ այդպէս կը հարկադրեն: Օտար թղթակիցներու կարծիքով, այս կարգադրութիւնը կապ ունի 240,000 Գերմանացիներու կամ գերմանախօսներու տեղափոխութեան հետ: Կը կարծուի թէ Իտալիա եւ Գերմանիա չեն ուզեր որ ուրիշ օտարականներ ներկայ ըլլան այս տեղափոխութեան: Պոլծանոյի շրջանին 15 վանականներն ալ հրաման ստացան հեռանալու:

Ո՞վ յաղթեց Մոնկոլիոյ մէջ

Մոնկոլիոյ ժողովրդական հանրապետութեան 15րդ տարեդարձին առթիւ, խորհրդային «Կարմիր աստղ» թերթը, որ օրկանն է ռուսական սպայակոյտին, կ'ըսէ թէ Խ. Հանրապետութեան ընծայած աջակցութեան շնորհիւ ճափոնական յառաջխաղացման մը ճամբան փակուած է այժմ Մոնկոլիոյ մէջ: Խորհրդային ռազմավարութիւնը հասած է իր նպատակին: Վերջերս երկարատեւ ու

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹՈՒՐՔ... ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԸ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանսացի մը, Ֆրէտէրիք Ժիրօ, որ իբրեւ վաճառական հաստատուած էր Իզմիրի մէջ, փափաք յայտներ է իսլամանալու: Իզմիրի միւֆթիին, թարգմանի մը միջոցով, երկու ժամ կը տեսակցի ֆրանսացի վաճառականին հետ, եւ համոզում գոյացնելէ վերջ որ Ժիրօ խորապէս ուսումնասիրած է իսլամական կրօնքը եւ լրջօրէն կը հաւատայ Մուհամմէտի, կը կատարէ անհրաժեշտ ձեւակերպութիւնները եւ զայն Ալի Էրգէն անունով կ'արձանագրէ կրօնափոխներու ցանկին մէջ:

Երբ կ'ընդունուի իր իսլամութիւնը, Ժիրօ, երախայի պէս ուրախացած, կը վերադառնայ տուն, կը կանչէ վիրաբոյժ մը, թլփատուելու համար:

Թուրքերէն թերթերը կը գրեն թէ Ալի Էրգէն 50 տարեկան է, Ֆրանսացի բայց մայրենի լեզուի պէս կը խօսի անգլիերէնը: Ըստ իր յայտարարութեանց, երկար ուսումնասիրեր է բոլոր կրօնքները, եւ ի վերջոյ այն եզրակացութեան եկեր է թէ կրօնքներուն մէջ ամէնէն մարդկայինը ու կատարեալն է իսլամութիւնը: Մասնաւորաբար հաշտ է առողջապահութեան ամէնէն արդիական սկզբունքներուն հետ, փաստ.—

1— Խլիրդի (*քանսէր*) դէմ կը պաշտպանէ մարդկային կազմը, շնորհիւ ծոմապահութեան իր կանոններուն:

2— Արեան շրջանը լաւ կը կատարուի, շնորհիւ «նամազ»ի մարզանքին:

3— Թոքերը կը զարգանան շնորհիւ նոյն մարզանքին, (ինչո՞ւ չէ, նաեւ «Ալլահ էքպէր» պոռալով):

4— Միզային գործարանի հիւանդութենէ զերծ կը պահէ, նստուկ միզելու վարժեցնելով:

Ես ալ «Գուրան» կը կարդամ յաճախ, եւ հակառակ Լոմպրոզոյի տեսակէտին,— որ կ'ըսէ թէ այդ գրքին մէջ չկայ տող մը որ իմաստ ունենայ, (կ'ակնարկէ Մուհամմէտէ տգիտութեան եւ կարդալ - գրել չգիտնալուն, բայց պէտք է դիտել տալ որ «Գուրան»ը Մուհամմէտի գործը չէ, եւ այս՝ հակառակ իսլամներու կարծիքին),— երբեմն ոճի, միսթիք աղուոր արտայայտութիւններու կը հանդիպիմ, (իմ կարդացածս Տոքթ. Մարտրիւսի թարգմանութիւնն է որ լաւագոյնն է), բայց եւ այնպէս երբեք փորձուած չեմ իսլամանալու, ի՞նչպէս կ'ըլլայ, — այդքան բո՞ւթ է միտքս:

Չեմ կրնար, սակայն, պնդել թէ պիտի չփափաքէի իսլամանալ՝ եթէ «Գուրան»ը կարդայի աղուոր Թրքուհիի մը կուրծքը գրակալ ըրած եւ աչքերը՝ երկինք:

Ո՞վ գիտէ, ո՞ր Ֆաթման գլուխէ հանեց յիսունինց այս կրօնափոխ Ֆրանսացին, որ անշուշտ աւելի լաւ ուսումնասիրած է անկողինի անուշահոտութիւնը, մետաքսէ լանջակալներու մէջ դրուած տաք հացիկներու ջերմութիւնը կամ շրթներուն այն գիծը, որ թռչունի թեւի կը նմանի՝ խելք թռցնելու ուժն ունենալուն համար անշուշտ, քան իսլամութիւնը:

Ա՛յ մարդ, ո՞վ կը խաբես, ապահովաբար բա՛ն մը կայ այս հաւատափոխութեան մէջ, որ պառաւ եւ բսպան անգամ տանկցեր է հիմա: Այնպէս որ երբեք չեմ կրնար համոզուիլ թէ Ֆրէտէրիք Ժիրօ կամ պառաւ Եւրոպա կ'ուզեն իսլամ դառնալ ... նստուկ միզելու համար:

ԱՐԱԶ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՎԱՂՈՒԱՆ ԹԻՒԸ ՅՈՒԼԻՍ 14Ի ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ Է, ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ 150ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ:

ԴՐԱՄՆԵՐԸ ՄԵԶԻ ՅԱՆՁՆԵՑԷՔ...

Անտիոքի թուրք թերթը, *Եէնի Կիւն* եւ *Հաթայ* հետեւեալ յայտարարութիւնը հրատարակած են.—

Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ ստորագրուած պայմանագրութեանց համաձայն, Հաթայի հողին վրայ բնակող Հաթայցի հայրենակիցները իրաւապէս թրքական հպատակութիւնը ստացած պիտի ըլլան առաւելն մինչեւ 22 յուլիս, երբ դաշնագիրը ի զօրու կը դառնայ: Անոնցմէ փափաքողները, դաշնագրին ի զօրու դարձած թուականէն սկսեալ վեց ամսուան ընթացքին, կրնան ընտրել Սուրիոյ կամ Լիբանանի հպատակութիւնը: Ընտրութեան այս իրաւունքը գործածողները պարտաւոր են հաշուեյարդարի ենթարկել իրենց անշարժ ինչքերը, եւ ազատ են միասին տանելու իրենց շարժուն ինչքերը: Հաշուեյարդարի փոխարժէքները պիտի յանձնուին Հանրապետութեան Կեդրոնական Դրամատան եւ անոնց արտասահման փոխադրութիւնը ենթակայ պիտի ըլլայ առանձին համաձայնութեան մը:

Հաթայի հայրենակիցները հիմակուընէ կարեւորութեամբ նկատի առնելու են թէ անոնցմէ (սուրիական կամ լիբանանեան հպատակութիւնը ընդունողները) բարոյական անձնաւորութեանց ձեռքը գտնուող օտար դրամները պիտի կրնան արտածուիլ, պայմանաւ որ ապացուցուի թէ այդ դրամները ձեռք բերուած են թրքական դրամի պաշտպանութեան օրէնքին գործադրուելէն առաջ եւ փոխարժէքը չեն արտածուած ապրանքներու: Գալով սովորական անձերուն, անոնց դրամները կրնան արտածուիլ առանց ո եւ է պայմանի: Միայն թէ պայման դրուած է որ այս բոլոր օտար դրամները, ներկայ ազդին թուականէն սկսեալ 15 օրուան ընթացքին, այսինքն մինչեւ Յուլիս 12ի օրուան դրամատան փակման ժամը, նոյնութեամբ յանձնուին Իսքէնտէրունի կեդրոնական դրամատան կամ Անտիոքի երկրագործական դրամատան:

Դրամներուն յանձնումը ինչպէս չի նշանակեր թէ ենթական անպայման պիտի գործածէ հպատակութեան ընտրութեան իրաւունքը, նոյնպէս չի վերցներ այդ ընտրութեան իրաւունքը գործածելու կարելիութիւնը: Միայն թէ դրամը չյանձնող սովորական անձնաւորութիւններէն անոնք որ յետագային պիտի գործածեն իրենց ընտրութեան իրաւունքը, ինչպէս նաեւ այն բարոյական անձնաւորութիւնները որոնք ընտրութեան իրաւունքի հիման վրայ հաշուեյարդարի պիտի ենթարկեն իրենց ինչքերը, մեկնած ժամանակ իրաւունք պիտի չունենան միասին տանելու իրենց օտար դրամները, յանձնումի գործողութիւնը չկատարուած պարագային:

Օդային թռիչքներ դէպի Փարիզ եւ Լոնտոն

Թրքական օդանաւերու տորմիղ մը, ղեկավարութեամբ կին սաւառնորդներու, օգոստոսին պիտի այցելէ Պուքրէշ, Սոֆիա, Պելկրատ եւ Աթէնք: Հաւանական է որ հոկտեմբերին ալ այցելէ եւրոպական մայրաքաղաքները, մինչեւ Փարիզ եւ Լոնտոն: Այս տորմիղը պիտի վարէ Աթաթիւրքի որդեգիր աղջիկը՝ տեղակալ Սաապիհա Կէօքչէն:

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ թռիչքը պիտի սկսի այս օրերս:

«ՍՈՒԼԹԱՆ»Ը ԶԱՐԴԱՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԻՆ ՄԷՋ

Գ.

Ո՛վ գիտէ թէ անգամ մըն ալ սիրտ պիտի ունենամ: Հոս հասնելէ վերջ՝ մէկ քանի քայլ եւս առաջ անցնինք վերլուծման մեր ճամբուն մէջ: Ընդգծենք, հետեւաբար, որ Գամբոլի, գերմարդու մտատիպարը ամէնէն աւելի զբաղեցուցած է Զարդարեանը եւ բռնակալօրէն լուծում պահանջած իրմէ: Եթէ մէկ կողմէ կը բացատրուի այդ՝ բանաստեղծական եւ հոգեկան տարրերու առաւելագոյն չափերու գոյութեամբը իր խառնուածքին մէջ, կը բացատրուի նաեւ այն հանգամանքով որ այդ խնդրոյն մէջ դրուած է նաեւ հայ ցեղին ճակատագրին հարցը: Բացատրենք: Եթէ մեր ցեղի բազմադարեան պատմութեան վրայ թըռիչք մը կատարենք, դիտենք անոր կուրծքը խռովող, փոթորկող, բազմադիմի ու բազմապիսի կիրքերը՝ պիտի հաստատենք որ անոնցմէ ճընշիչ մաս մը կուգայ, կը մնայ երկու մայր ու հակընթաց հոսանքներէն մէկուն կամ միւսին, երկու մայր ու հակոտնեայ ձգտումներէն մէկուն կամ միւսին: Եթէ ուզենք անուններ տալ այդ ձգտումներուն, անկախաբար պատմական ժամանակաշրջաններէն, կարելի է կոչել հեթանոսական եւ քրիստոնէական աշխարհամշակում, որովհետեւ անոնք երկուքն ալ, ցեղային կնունքի պաշտօնական ջնարին տակ, միշտ գոյութիւն ունեցած են, միշտ պայքարի մէջ եղած են, փոխնիփոխ յաղթանակը տարած ու շահած են: Ցեղին քաղաքական դիմագիծն իսկ մնացած է կախեալ այդ անկատար կերպով որակուած երկու աշխարհահայեացքներուն, որոնց հակամարտ երթին մէջ տեղ գտած են անշուշտ նաեւ արեւելքն ու արեւմուտքը,— իմաճիզմ ուր հոգեկան գերակշռող կեանքը կը չափէ արժէքներու տիրապետութիւնը, ու իմաճիզմ ուր, այսպէս ըսելու համար, արտահոգեկան տարրերն են ի պատուի, հետեւաբար եւ ի զօրու: Հայ ցեղը գերագոյն չափով ունեցած է բընազդը նստակեաց կեանքին, հողի մըշակման ու մշակոյթին: Ընենք աւելին, ան ունեցած է նոյնիսկ սաղմերը ոչ միայն տեսլականի, յաւերժական սկզբունքներու պաշտպանութեան, այլ եւ՝ միսթիքին: Ի պատիւ իրեն: Տիտղոս մը՝ քաղաքակրթական հարստութեան եւ բարձրագոյն աստիճաններու: Որեւէ պտուղ որեւէ ծառի վըրայ չի բուսնիր: Որոշ շրջաններու մէջ քաղած է այդ տեսակ կեանքի մըշակութային գերագոյն պտուղները եւ անոնց հետ նաեւ նրբացումներու, մեղկացումներու, վատասերող ու հակամարտ բաժանման որդերը: Այդ հանգամանքին միանալով իր աշխարհագրական դիրքին ողբերգութիւնը, առաջ բերած է մի քանին իր մեծ չարչարանքներէն: Հարկ է եղած ապա փոխել աշխարհահայեացք— խաչերուն վրայ կոխկռտելով, բագնին բերել Վահագնը՝ զանազան պարեգօտներով ու գոյներով, համաձայն ժամանակին: Ան իր հետ քաշած է նիւթը ու հայկականփոզիթիվիզմ մըսկսած է կտրել խաչերուն թեւերը: Եւ այսպէս՝ փոխնիփոխ ու անվերջօրէն: Ի՞նչ տարակոյս որ այս երկու հակոտնեայ իմաճիզմներուն մէջ՝ մարդը ոչ միեւնոյն տիտղոսը ունի, ոչ միեւնոյն տեղը: Եթէ մէկուն մէջ ան յարգի, առաջին տեղը կը գրաւէ եւ ամէն ինչ կը կատարուի ըստ իրեն, միւսին մէջ ան միայն թիւ մըն է եւ միջոց մը: Այս շատ անկատարօրէն, grossomodo, ուրուագրուած ցեղային ներքին հոսանքներու ցնցումները՝ նուազ եղերական չէ որ կ'արձագանգեն բանաստեղծին մէջ: Պաշտամունքը, տարակոյս չկայ, անխառն է դէպի հերոսը, սուրբը, Գամբոլը: Բայց, ի՞նչ պիտի ըլլայ անոր վերաբերումը դէպի Գայլը, դէպի խուժանը, դէպի անմէջ միջակը, դէպի տըկարը: Իմաստ կա՞յ ուժի գերագոյն արտադրութիւնները բերել դնել ի սպաս մեծ ու պզտիկ ոճրագործներու խուժանին կամ տկարին: Օ՛հ, ի՛նչ տարակոյս, բանաստեղծը պիտի ուզէր որ Գամբոլը, հերոսը՝ ըլլայ վեհօգի, հոգեկան անեզր քաղցրութիւնով, բարութեան ու գորովանքի շողարձակումներով միայն չքեղ: Բայց «Գա՛յլը», «Գայլը»... ի՞նչ պիտի ըլլայ իր դիրքը դէպի գայլը որ ամէն ինչ կը քանդէ, կը յօշոտէ, կը լափէ... Յաւիտենական ու եղերական հարցական:

Եասնայա Փոլիանայի մեծ Մենաւորը, հաստատագոռ ձայնով, կը հռչակէ հրեշտակային եւ դժոխային միանգամայն իր non résistance au malը, Նիէ պրոտիվլիյսիա զլու, «Մի հակառակ կալ չարին»: Շատ լաւ: Բայց մը բանաստեղծը կ'ընդունի այդ լուծումը: Կը մոռնայ «Գայլը» եւ նկատի կ'առնէ քիչ մը վերացական եւ համախումբ Գայլ մը: Այն ժամանակ դեռաւի Գամբոլին ընդվզումի մոլուցքը կը մեղմանայ, կը հալի, եւ ան՝ աւելի տարիք առած, փոխակերպուած Վուալէ Սինա բանաստեղծին, իր ամբողջ ուժերը կը նուիրէ ոչ միայն հօտին, այլ նաեւ այն վերացական Գայլի հըքացման, եւ ի վերջոյ կ'ընծայաբերէ անոր հոգեկան լուծումի մը անթառամ բարիքը: Բայց ցեղին պատմութեան անիւը կը դառնայ եւ գրքերու Գայլը երեւան կուգայ արիւնարբու «Գայլի» մը կերպարանքին տակ որ «Լերան Եղնիկին» ետեւէն ինկած է, անոր կեանքին կը սպառնայ: Ու երեւան կուգայ որ միայն Մասսուեի կողերուն ծուարած եղնիկները չեն որ գոյութիւն ունին, Գայլը արիւնզակ հիդրա մըն է, բոլոր հորիզոններուն տակ, բոլոր ժամանակներուն մէջ: Տեղի կ'ունենան անասելի աւերներ որոնց փլուզումի ահաւոր ցնցումներէն «մի դիմադրեր չարին»ը փոշիի կը վերածուի: Ու ոճիրի վերիվայրումներուն առջեւ մնալ դեռ չդիմադրելու կրաւորականութեան մէջ, երբ անմեղ զոհերու արիւնը բորբոքած գազանութիւններէն վրայ կը ցայտէ, երբ ցեղը ու իրեն հետ ինչ որ կայ ազնիւ ու մեծ կ'ոգեվարին՝ ոչ թէ գերագոյն ուժի մը ու հարստութեան տիրացած հոգիի մը ելքը կ'ըլլայ՝ այլ կնիքը՝ անյատակ վատութիւնով մռայլ՝ հոգիի մը:

Խնդիրը նոյնիսկ այս կամ այն արիւնհեղութեան մասին չէ: Դժոխային բաներ կ'անցնին, կը դառնան: Ի վերջոյ Արդարութիւն, Ազատութիւն կոչուած եւ ասոնցպէս յաւերժական սկզբունքներն են որ միակ գին ու նպատակ կուտային կեանքին եւ որ կը դառնան նոխազ... նոխազ կը դառնան Զաքարեանները, եւանոնցմէ թափած արիւնը երբ եւ իցէ չի դադրիր պղպջալէ... Արդ՝ ի՞նչ ստորոգելիներ պիտի տայ բանաստեղծը իր գերմարդուն, իր Գամբոլին: Ա՛հ, ինչպէս պիտի ուզէր որ ան՝ գերմարդը, մոգական հնարքով մը, կասեցնէր, չէզոքացնէր Նարուդողոնոսորները, Խուտեւենտ թագաւորները, առանց բիրտ ուժի օգնութեան, առանց Վահագներու պաշտամունքին: Բայց... «բռնաւորի արցունքը չէ կաթած երբեք պատմութեան մէջ եւ չի կաթեր երբեք»:

— «Ահա թէ ինչու համար վշտակիր մարդկութեան տառապանքն ու արիւնը՝ իբրեւ նախատինք ու վրէժխնդրութիւն պիտի շարունակեն պղպջալ ու վեր ժայթքել միշտ...»:

Եւ ահա չարչարող, տառապագին, եղերական մակընթացութիւնն ու տեղատուութիւնը զոյգ իմաճիզմներուն՝ Գամբոլի երերամարտ զոյգ տեսլապատկերին մէջ: Քանի որ նոր թափուած արիւն մը եկաւ յիշեցնելու Զաքարեաններուն երբեք չհանդարտող արիւնը, գամբոլը կը դառնայ ահաւոր թաթերով առիծ մը որ «ուխտած է կրակով հատուցանել այն պարտքը որ թշնամին համայնատարած հրդեհով ու մոխիրով փոխ տըւաւ»: «Մենք կը դառնանք հին հաւատքին ու կ'երկրպագենք նորէն հուրին ու իր տարերային զօրութեան»: «Ազաչանքի, երկրպագութեան, մուրացկան կեանքի աղբակոյտն է որ կը հրդեհենք: ... Մենք համոզուեցանք թէ տիեզերական խղճմտանքը վաղուց իր կուսութենէն զրկուած է»: Աւելի քան ուրիշ մը՝ բանաստեղծն է որ կը զգայ այլ ընթացքի մը, իմաճիզմի այլ յղացումի մը վատութիւնը: (Վա՛յ անոնց որ կ'արհամարհեն զոհերու հսկայական ջայլը, վա՛յ անոնց՝ որ տանջանքի հրեղէն գետին ընթացքը իր գայլոյթէն շեղել կը յանդգնին»:

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Սիրելի Վահէ, այս անգամ քայլերս աւելի լայնցուցի մինչեւ Ս. քաղաք, քանի մը տասնեակ քիլոմեթր:

Ամառուան այդ օրը՝ եզակի էր մասնաւորապէս այս տարուան համար: Արեւը, տաքութեան լաւագոյն չափի մը վրայ կը գտնուէր:

Խոկումներուս անձնատուր եւ, առանց շուրջի տեսարանները դիտելու, մէկ ժամուան ճամբան կտրած էինք, ու բնաւ չէի զգացած: Եւ, քաղաքին անունը հազիւ արտասանուած քունէ մը արթնցողի նման աչքերս լայն բանալով, վար կը կը ցատկեմ ինքնաշարժէն:

Տասը վայրկեան եւ, ես գտած եմ երթալիք տեղս:

Փոքրիկ հրապարակի մը վրայ, ճիշդ դիմացը կը նշմարեմ հասցէիս թիւը...: Գետնայարկ, ու դուռն ալ բաց՝ կռնակի վրայ: Դրան վրայ կեցած կը դիտեմ ներսի անձը, որ բազմած է թիկնաթոռի մը վրայ ու թաղուած գիրքի մը մէջ: Ձեռքինը «Հայրենիք» ամսագիր է, որ յստակօրէն կը նշմարուի այդքան հեռաւորութենէ մը: Քանի մը երկվայրկեան առանց ձայն հանելու կը սպասեմ, սակայն, կարծես ներսը մարդ չկայ...: Այլեւս չեմ համբերեր ու կը ձայնեմ:

— Երուխա՛ն:

Ցանկարծ կը ցատկէ տեղէն, ու շըւարուն.

— Վա՜յ... դուն...: Տնաշէ՛ն, լուր ալ չես տար. այնքան խորասուզուած էի, որ, կարծես թէ ես ալ, քայլ առ քայլ կը հետեւէի...:

— Ի՞նչ է կարդացածդ:

— Պերճուհիին «Խանձուած օրերը»: Ճիշդ այս պահուս, Բերայի շիտակն ի վեր, իրեն եւ զինքը հետապնդող սա շուն ոստիկանին կը հետեւիմ... ի՛նչ պատկեր: Սակայն, չեմ կրնար զանազանել թէ, այս գրուածքը վէ՞պ է թէ իրականութիւն:

— Աւելի իրականութիւն՝ քան թէ վէպ: Աւելի յարմար է ըսել ամբողջ իրականութիւն է, ծածկուած վէպի նուրբ շղարշով մը...:

Փոքրիկ սոսին մը եւս, այժմ փոխուած է խօսակցութեան նիւթը:

Ու մենք կը դեգերինք, անցեալի, ներկայի, ու ապագայի բոլոր ճամբաներուն վրայ: Բայց, լուսաւոր աստղ մը չենք գտներ մռայլ հորիզոնին վրայ, մեզի համար:

Այս միջոցին, հայ մամիկ մը իր երկու թոռնիկներով ու Հայու յատուկ՝ տաքուք բարեւով մը ներս կը մտնէ:

— Ո՞ւր է Փառանձեմը, կը հարցնէ:

— Նստէ, մայրիկ, հիմակ կուգայ, — կը պատասխանէ Երուխան:

Իր երկու թոռնիկները կռկիկ հագուած, մէյ մէկ կրակի կտոր են բոցավառ աչքերով: Անմիջապէս դուրս կը ցատկեն, դէպի հրապարակը, տեղացի մանուկներուն հետ խաղալու:

— Հեռու չերթա՛ք՝ Զօհրապ, Հրաչ, կը ձայնէ մամիկը թոռներուն ետեւէն:

— Չէ, մեծ մայրիկ, հոն կը խաղանք, ու երբ կանչես կուգանք, կը պատասխանեն մաքուր հայերէնով մը: Ու իրենց գանգուրները թափ տալով կը բացուին դէպի հրապարակը:

Մեր խօսակցութիւնը կը վերսկսի: Ու յանկարծ, թիկնաթոռին մէջ մրափող հայ մամիկին փլած կուրծքէն ձայն մը կը պոռթկայ.

— «Ա՛խ, այդ Հայաստանը ... ա՛խ այդ Հայաստանը...»:

Կը զարմանամ այս պոռթկումին համար, ու իրեն դառնալով կը հարցնեմ.

— Ինչո՞ւ այդպէս կ'ըսես, մայրիկ, Հայաստանէն զատ ի՞նչ ունինք մենք, այս օտար ափերուն վրայ մենք՝ մեզ մխիթարելու համար:

— «Այս մանչս, Հայաստան... Սակայն, զաւակդ Հայաստան ղրկէ, ու գիշեր ցերեկ ետեւէն արցունք թափէ ...

Ու անմիջապէս աչքերը կը լճանան կիզիչ արցունքներով:

Ու կը բացուի հայ մամիկը: Կը խօսի, կը պատմէ երկար ու դառնօրէն: Կատարեալ ողբերգութիւն, որ միայն իրեն յատուկ չէ:

Այնքան երկար է սա դժբախտ մօր պատմութիւնը: Բայց, ես կը բաւականանամ գրել մինակ քանի մը տող.

— «Հինգ մանչերէս, երեք աղջիկներէս ու գլխաւորէս հազիւ կրցայ Թուրքին եաթաղանէն փրկել երկու մանչ ու մէկ աղջիկ: Փառք կուտայի Աստուծոյ, որ գէթ այսքան մըն ալ ազատած էի: Շատեր կը ճանչնամ, որ իրենց բոլոր զաւակները կորսնցուցին... Մեծ մանչս ու ես Պոլիս ինկանք, փոքր մանչս ու աղջիկս հոս՝ Ֆրանսա: Կարօտը ստիպեց որ ես ալ հոս գամ: Ու եկայ: Կարգեցի զիրենք: Թոռնիկներ ունեցայ ջուխտ — ջուխտ: Այս երկուքը աղջկանս զաւակներն են: 1936ի (Մայիս) ներգաղթին մանչըս Հայաստան գնաց իր ընտանիքին հետ: Մայրիկ, ըսաւ մեկնելու ատեն, — մէկ տարի վերջն ալ դուք կուգաք: Հող մի ըներ: Ու գնաց: Մէկ տարուան մէջ չորս գիր առինք, բայց, ահա երկու տարի է տող մը բան չենք ստացած: Երկու անգամ գրեցինք... ու հիմա մենք ալ չենք գրեր: Ախ մանչս, ինչո՞ւ համար գիր չիգար, ինչո՞ւ ...:

Ցորդոր ու խրատ անօգուտ: Անոր արցունքները կը հոսին: Ու շարունակ կը կրկնէ.— «Զաւակդ Հայաստան ղրկէ ու ետեւէն գիշեր ցերեկ արցունք թափէ»:

Իսկապէս նոր օրերու նոր ողբերգութիւն: Կարծէք մեր ժողովուրդի վիշտերը քիչ էին, ու այս մէկն ալ աւելցած է երկու տարիէ ի վեր: Շատեր այս ցաւը ունին ու կը զարմանան, սիրելի Վահէ, թէ՝ ինչո՞ւ թոյլ չի տրուիր մեզի, որ մեր սրտահատորներուն հետ թղթակցելով գէթ մեր սրտերը զովացնենք պարբերաբար: Դարձեալ հայ մայրիկն է որ կ'ողբայ դառնութեամբ.

— Պատերազմէն առաջ երբ մեր հօղերուն վրայ կը գտնուէինք, ու [illegible] կը ղրկէինք օտար երկիրներ, կը սպասէինք երբ անոնց գիրերը կ'ուղարկէին: Այն ատեն մեր երկրէն՝ օտար երկիրներ ղրկելով կուլայինք: Իսկ հիմա, օտար երկրէ մեր երկիրը ղրկած ենք ու կուլանք, սեւ ճակատագիր ...:

Ու մենք, Երուխանին հետ գլխիկոր, ժամերով մտիկ ըրինք այս դառնացած մօր պատմութիւնը, միեւնոյն ժամանակ զինքը հաւատալով թէ ուշ — կանուխ պիտի ծագի հայ ժողովուրդին Արեւը իր Հայրենիքի երկնակամարին վրայ:

— Ես ալ կ'ուզեմ տեսնել այդ Արեւը, կ'ըսէ մամիկը, սակայն ի՞նչպէս: Արդէն վաթսունս անցած եմ, ու մէկ ոտքս գերեզմանն է, ու կը վախնամ որ զաւակներուս ու թոռներուս կարօտովը մեռնիմ:

Եւ դեռ, քանինե՛ր այսպէս...

ԶԱՐՄԷՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԾԱՅՐ. ԱՐԵՒԵԼՔԷՆ

Մայիս 28ը Խարպինի մէջ

ԽԱՐՊԻՆ, (Մանչուրիա) 24 Յունիս. — Ռուս ազգայնական կուսակցութեան հայկական մասնաճիւղը, մեծ հանդէսով տօնեց Մայիս 28ի 21րդ տարեդարձը:

Այդ առթիւ ունկնդիրները Խարպինի անթելին միջոցաւ լսեցին ազգային երգեր, որոնց ազդեցութեան տակ մեր Քեռիները, Արամներն ու Անդրանիկները ազատագրական պայքարը կը մղէին:

Մեր կեանք մեր մահ, թող լինի ա –
զատ...

Եւ կամ.

Արդեօք գալո՞ւ է մի օր, ժամանակ,
Մասիսի գլխին տեսնել հայ դրօշակ,
Եւ ամէն կողմից պանդուխտ հայ որ–
դիք
Դիմեն դէպ իւրեանց սիրուն հայրե –
նիք...

Այդ օրը Լենինի ժառանգները մեծ հետաքրքրութեամբ լսեցին գնդապետ Պ. Դանդուրեանի ռատիօ-յայտարարութիւնը, որով ան պարզեց Մոսկուայի դաւադրութիւնը Թուրքիոյ հետ (1921) Հայաստանի մարմինէն անջատելու համար Կարսի նահանգը: Ծանր է մեր խաչի ճանապարհը, եւ սարսափելի է մեր Գողգոթան, բայց թող իմանան մեր դահիճները թէ անխորտակելի է հայ ժողովուրդի ոգին եւ անոր ապրելու կամքը հաստատելու Արաքսի եւ Եփրատի միջեւ Հայրենի տուն՝ իր սեփական չէնքը, իբրեւ միակ կռուանը մեր ժողովուրդի պատմական իրաւունքներու վերաստացման:

Մայիս 28ի օրը ռուսական եւ ճափոնական թերթերուն մէջ լոյս տեսան Պ. Դանդուրեանի յօդուածները, որոնք մեծ տպաւորութիւն ձգեցին: Դժբախտաբար այդ օրը բացակայ էր մեր հոգեւոր հովիւ Ա. Ասողիկ վարդապետը, որով չկրցանք հոգեհանգիստ կատարել ի յիշատակ այն անմահ հերոսներուն որ իրենց արիւնով գրեցին Մայիս 28ը: Ցերեկոյթն անցաւ հայ գաղթականներու հաւաքոյթով, ուր ներկայ էին Ճափոնի զինուորական խորհրդի նախագահ Պ. Մացաբարա, Ծայր. Արեւելքի ռուս գաղթականութեան գրասենեակի նախագահ — զօրավար Վ. Ա. Կիսլեցին եւ համառուսական կուսակցութեան նախագահ Պ. Թօդզաեւսկին: Հայ գաղութը հիւրերը դիմաւորեց «Բանզայ»ներով (կեցցէ) եւ «ուրա»ներով եւ ապա հիւրասիրեց զանոնք: Հիւրերը շնորհաւորեցին Հայերը, Մայիս 28ի առթիւ եւ մաղթեցին որ շուտով հայ ազգը տէր ու տիրական դառնայ Հայ արիւնով շաղախուած Հայաստանի հողին եւ ջուրին:

» Պարոններ, ես կը խմեմ ապագայ Հայաստանի, անկախ Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի կենացը» ըսաւ Պ. Մացաբարան եւ քանի մըրոպէ դահլիճը դղրդաց «կեցցէ»ներով:

Զօրավար Պ. Կիսլեցին խմեց ապագայ ազգային Ռուսաստանի դաշնակից անկախ Հայաստանի եւ հերոս հայ ժողովուրդի կենացը: Պ. Թօդզաեւսկին գեղեցիկ ճառով մը ներբողեց այն հերոսները որ Մայիս 28ը պարգեւեցին հայ ժողովուրդին, «Ես կը խմեմ Հայ Դաշնակցութիւն կուսակցութեան կենացը», եւ նորէն դահլիճը դղրդաց «կեցցէ»ներով...

Գիշերուան ժամը 12ին հիւրերը շնորհակալութիւն յայտնելով մեկնեցան: Այսպէս անցաւ Մայիս 28ը Խարպինի մէջ, շնորհիւ գնդ. Պ. Դանդուրեանի, որ քսան տարիէ ի վեր կը գործէ հայրենասիրաբար, այս հեռաւոր գաղութին մէջ, առանց ուշադրութիւն դարձնելու զանազան բանսարկութեանց: Մայիս 28 ի յաջողութեան մեծապէս օգնեցին վաճառականներ Պ. Գրձելեան եւ տիկինը, Պ. Մկրտիչեան Յովհաննէսը եւ Տիկինը, Պ. Յակոբ Յակոբեան, Գրիգոր Շաքնազարեանը, Աւագ Թամբողեանցը եւ զրավաճառ Գրիգորը եւ մօտ 15 ուրիշներ, իսկ հակառակորդները մնացին ամօթապարտ: Այստեղ արդէն հաստատուած են յարաբերութիւններ Ճափոնի հետ:

ԱՐԱՄ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (140)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Բայց ո՛րքան մեծ եղաւ զինուորների տխրութիւնը, երբ կաթողիկոսը յայտնեց նրանց թէ՝ Ոստիկանն արդէն հասել է Դուին, յափշտակել է կաթողիկոսարանը եւ հետեւում է իրան ձերբակալելու: Հետեւապէս, չկարողանալով այլեւս վերադառնալ իւր աթոռը եւ ոչ էլ մնալ Բագարանում, նա փախուստ է տալիս դէպի Վասպուրական՝ Գագիկ թագաւորին ապաւինելու:

Զինուորներն, ի հարկէ, տխրութեամբ լսեցին այդ նորութիւնները, որոնք ոչնչացնում էին իրանց յոյսերն ու գեղեցիկ ծրագիրները եւ տխրութեամբ էլ բաժանուեցան վեհափառից: Միակ մխիթարութիւնը, որ տանում էին իրանց հետ՝ այն էր, որ արժանացան կաթողիկոսի աջը համբուրելու: Նրանք վերադարձան Գեղայ լեռները, որտեղից էլ Վահրամ Սեպուհի հրամանով ուղեւորուեցան Սեւան, իշխան Մարզպետունուն այս նորութիւնները հաղորդելու:

Իսկ կաթողիկոսը ամենայն ապահովութեամբ Երասխն անցնելով՝ մըտաւ Ճակատք գաւառը. այդտեղից իջաւ Բագրեւանդ, ապա Կոկովիտ եւ վերջապէս հասաւ Վասպուրական նահանգը, որի սահմանի վրայ դիմաւորեցին նրան Գագիկ թագաւորի մըշտապատրաստ զօրքերից մի քանի գունդ եւ պատուով առաջնորդեցին նրան դէպի Արծրունեաց հին ոստանը՝ Վան: Վասպուրականի ժողովուրդը մեծ շքով ընդունեց իւր հայրապետին, իսկ Գագիկ թագաւորն ընդառաջեց նրան իւր իշխաններով մի քանի փարսախ ճանապարհ: Նրա ուրախութիւնն այժմ կատարեալ էր, որովհետեւ իւր թագաւորութեան միակ պակասը լրանում էր վեհափառի գալստեամբ: Այն է՝ հանուր Հայոց հայրապետական աթոռը փոխադրըւում էր իւր երկիրը եւ այդ մեծ պատիւ էր իրան համար:

Բայց մենք թողնենք կաթողիկոսին այս հակաթոռ թագաւորի երկրում եւ վերադառնանք Սեւան հարազատ թագաւորի մօտ:

Գ.

ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՊՏՈՒՂՆԵՐԸ

Տխուր կղզին եւ նրա բնակիչները հետզհետէ իրանց ազդեցութիւնն արին հոգւով ու մարմնով վիրաւոր Արքայի վրայ: Նրա տրամադրութիւնն այժմ աւելի էր վատթարացել: Թունաւոր նետից յառաջացած վէրքը օր ըստ օրէ քայքայում էր նրա երկաթէ առողջութիւնը: Թէպէտ թագուհին խնամում էր նրան ամենաքնքուշ հոգատարութեամբ եւ վիրաբոյժը կրկնապատկում էր իւր ջանքերը, այսուամենայնիւ, արդիւնքը յուսահատական էր: Թագաւորը հետզհետէ նիհարանում եւ դալկանում էր. նրա ամուր կազմուածքը կորցնում էր իւր զօրութիւնը, ինչպէս հինաւուրց կաղնին, որի արմատները կրծում են որդերը... Նա օր ըստ օրէ դառնում էր աւելի լռակեաց, փախչում էր ամէն ընկերութիւնից եւ հանգիստ էր գտնում միայնութեան մէջ:

Սակայն բժիշկը, թագուհու համաձայնութեամբ, խորհուրդ տուաւ Արքային չտապել, տնօրինել իւր վերջին կամքը՝ պետական գործերի նկատմամբ եւ պատրաստուել հրաժեշտ տալ աշխարհին, որովհետեւ իւր հիւանդութիւնը սուր կերպարանք էր առնում:

Բժշկի այդ խորհուրդը մի խորամանկութիւն էր: Նա գիտէր որ Արքայի վէրքը վերջ ի վերջոյ պիտի մահացնէր նրան. բայց գիտէր եւ այն, որ այդ վախճանը դեռ հեռու էր: Եւ որպէսզի աւելի եւս հեռացնէր նրան, նա աշխատում էր հանել թագաւորին շրջապատող միայնութիւնից եւ տըխրութիւնից: Նրան հարկաւոր էր ապրել ուրախ ընկերութեան մէջ, կամ զբաղուել պետական գործերով, որպէսզի սովորական վշտերն ու մտատանջութիւնները չմաշէին նրա մարմինը եւ այդպիսով չարագացնէին վէրքից առաջացող քայքայման ընթացքը:

Բայց որովհետեւ թագաւորը հակառակ ցանկութեան էր եւ չէր կամենում Սեւանից ելնել, ուստի բժիշկը այդ հնարը մտածեց, որպէսզի գոնէ ուրիշների օգնութեամբ կարողանայ նպատակին հասնել:

Եւ այդ յաջողեց նրան: Թագաւորն ուրախութեամբ լսեց վիրաբոյժի խորհուրդը եւ գրեց Արաս եղբօրը մեզ յայտնի նամակը:

Եւ ահա՛ մի գեղեցիկ օր Գեղամայ ծովակի ափը ծածկուեցաւ զօրքերի բազմութեամբ: Թագաւորը, որ դղեակի պատուհանից նայում էր ծովափին, զարմացաւ՝ տեսնելով ափ իջնող գնդերը: Սկզբում նա կարծեց թէ՝ եկողը Բէշիրն է, որ վերադարձել է իւր պարտութեան վրէժը իրանից առնելու, ուստի երկիւղի նման մի բան նրա սիրտը խռովեց: Բայց երբ նկատեց իւր արքայական դրօշակը, որ լայն բացուած ծածանում էր ծովափի վրայ, նրա անհանգստութիւնը փոխուեց ուրախութեան:

— «Այդ Մարզպետունին է, իմ քաջ եւ հաւատարիմ իշխանը...», շշնջեց նա եւ դուրս ելաւ սենեակից՝ դէպի գիտարանը գնալու:

Նրան հանդիպեց թագուհին, որ պահապան հրեշտակի նման հսկում էր Արքայի վրայ: Տեսնելով վերջինիս ուրախացած՝ տիկինը զարմացաւ: Որքա՛ն ժամանակ էր, որ թագաւորի դէմքը չէր զուարթացել եւ շրթունքները չէին ծիծաղել. այժմ ի՛նչ էր պատահել: Մի՛ գուցէ հիւանդութեան մի չարագուշակ փոփոխութիւն էր այդ, կամ թէ հոգեկան տկարութեան ապացոյց:

Այդ մտքերը վայրկենապէս ծագեցին Տիկնոջ գլխում, բայց եւ իսկոյն անհետացան, երբ թագաւորը յայտնեց նրան Գէորգ իշխանի գալուստը:

Ոչինչ այնպէս չէր կարող ուրախացնել տարագիր թագուհուն, ինչպէս այդ անձի անակնկալ յայտնուիլը: Թագուհին, որ սովոր էր աղմկալից կեանքի, արդէն յոգնել էր երկար մենակութիւնից եւ, մանաւանդ, ընկճուել Արքայի հիւանդութեամբ: Այժմ նա փնտռում էր մի մտերիմ բարեկամ, որին կարենար իւր ցաւերը պատմել: Եւ ահա՛ այդ բարեկամը գալիս էր: Բացի այդ, նա գիտէր որ Մարզպետունին կեանքով ու եռանդով լի մարդ է եւ կարող է յոյս ու կենդանութիւն ներշնչել Արքային. ուստի սաստիկ ուրախացաւ այդ նորութիւնն իմանալով:

(Շար.)

Հայ հեղինակներ անգլիերէն լեզուով

«Հայրենիք»ի մէջ կը կարդանք.— Համբաւաւոր գրական քննադատ Էտուըրտ Օ'Պրայըն արդէն հրապարակ հանած է 1939ի «The Best Short Stories — Լաւագոյն Կարճ Պատմուածքները» հատորը, Պոսթընի Հութըն Միֆլին հրատարակչական տան միջոցաւ:

Այս գրքին մէջ «Հայրենիք Ուիքլի»ն կը գրաւէ հինգերորդ տեղը, ամերիկեան 13 յայտնի պարբերականներու կարգին, որ 1938 յունուար 1էն մինչեւ դեկտեմբեր 31 հրատարակած է երկու աստղի արժանացած եօթը կամ աւելի պատմուածքներ:

«Հայրենիք Ուիքլի» 8րդ է իր պարբերականներէն, որոնց մէջ հրատարակուած կարճ պատմուածքները յիշեալ ժամանակաշրջանին ստացած են «եռաստղ» գնահատում:

«Հայրենիք Ուիքլի»ի աշխատակիցներէն «եռաստղ» ստացած են Լեմիէլ Ամիրեանի «Fugue in Four and a Million Voices», Ճօն Մելիքեանի «Tom Mix», Ուիլեըմ Սարոյեանի «Death», «Monumental Arena», «1924 Cadillac for Malo» եւ «Piano» պատմուածքները:

Մարտի Ճէյ Պաքճեան, «Հայրենիք Ուիքլի»ի շնորհալի աշխատակիցներէն մին, շահած է «երկաստղ» իր վեց պատմուածքներուն համար: Պ. Պաքճեանի միւս պատմուածքները ստացած են «մէկ աստղ»:

Բացի «եռաստղ»է, Լեմիէլ Ամիրեանի միւս պատմուածքները «երկաստղ»:

Շնորհալի հայուհի մը, Ջեփիրա Արաոնի, իր չորս մը պատմուածքներուն համար արժանացած է «միաստղ» կարգին:

«Հայրենիք Ուիքլի»ի աշխատակիցներէն ամենամեծ պատիւը ստացած է Ուիլեըմ Սարոյեան, որուն «Piano» պատմուածքը հրատարակուած է 1939ի «Year Book»ին մէջ:

Օ'Պրայընի այս տարուան հատորը տասը յիշատակութիւններ կ'ընէ «Հայրենիք Ուիքլի»ի մէջ լոյս տեսած ուշագրաւ պատմուածքներէն:

Օ'Պրայըն կը յիշատակէ նաեւ «Ուիքլի»ի թարգմանութիւնները. Պերճուհի Բարսեղեանի «Մարդար Աղա»ն (միաստղ) եւ Րաֆֆիի «Բիբի Շարաբանի»ն (երկաստղ):

Հարկ է աւելցնել որ Պ. Օ'Պրայըն իր տեսութիւնները կատարելու համար հարիւրաւոր կարճ պատմուածքներ պարտաւոր է կարդալ, եւ ապա զննել անոնց արժէքը ըստ իր տեսութեան կամ ըմբռնումին:

Հ. Մ. Ը. Մ.

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ֆրանսայի շրջանի սկաուտական գործադիր մարմինը ազդ. սկաուտպետ Գրիգոր Ցակոբեանի նախագահութեամբ գումարած իր վերջին նիստին որոշեց՝ քսանամեակի տօնակատարութեան պատճառաւ յետաձգուած շրջանի սկաուտական պատգամաւորական ժողովը գումարել յառաջիկայ օգոստոսին: Սկաուտական խումբերը կը հրաւիրուին բանակցիլ գործադիր մարմնոյ հետ ճշդելու համար համագումարին տեղն ու թուականը:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Մեր երեսփոխաններն անգամ...

Մ. Զէքէրիա Սէրթէլ կը գրէ Թուրքերէն «Թան»ի մէջ.

— «Թուրքեւֆրանսական համաձայնութենէն վերջ, Իտալացիները այլ եւս անկշիռ խօսելու եւ անկշիռ գործեր տեսնելու սկսան:

Իտալական մամուլին Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ դէմ կատարած յարձակումները բնական կը գտնենք: Արաբական երկիրները մեզի դէմ գրգռելու համար թափուած ջանքերը եւս կարելի է բացատրել: Միահեծան պետութիւնները, որ քարոզութիւնը իբրեւ Գ. կարգի պատերազմական զէնք կը գործածեն, արտակարգ վիճակ մը չէ երբ Հաթայի խնդիրը իբր քարոզութեան նիւթ կ'ուզեն գործածել:

Նոյնիսկ, կ'ըմբռնենք իրենց այս թշնամութիւնները, իրենց աշխարհակալութեան նպատակները բացայայտ կերպով յայտարարելը: Բայց տակաւին երբ մեր քաղաքական եւ տնտեսական յարաբերութիւնները բնականոն ձեւով կը շարունակեն, դիւանագիտական անցագիր կրող մեր մէկ երեսփոխանը սահմանէն ներս չընդունին, իրաւունք ունինք ասոր վրայ կանգ առնելու:

Մեր երկրին մէջ շատ մը Իտալացիներ կան, ամէն օր ալ բազմաթիւ Իտալացիներ կուգան մեր երկիրը:

Ասոնց գալուն եւ հոս բնակելուն արգելք ըլլալ մեր միտքէն իսկ չէ անցած. որովհետեւ Թուրքեւանգլիական եւ Թուրքեւֆրանսական համաձայնութիւններու կնքումը՝ Թուրքիոյ Իտալիոյ դէմ իր սահմանները փակել եւ միահեծան պետութեանց հետ իր յարաբերութիւնը դադրեցնել չի նշանակեր:

Ինչպէս որ միահեծան պետութիւնները Խ. Ռուսիոյ, Անգլիոյ կամ Ֆրանսայի հետ ալ իրենց յարաբերութիւնները չեն դադրեցուցած: Այդ պարագային Թուրք երեսփոխանները սահմանէն ետ դարձնել ինչ ըսել է:

Իտալացիներուն այս ընթացքը ամենապարզ դիւանագիտական բարեկրթութեան հակառակ է, եւ կասկած չունինք թէ, մեր կառավարութիւնը անհրաժեշտ ձեռնարկները պիտի կատարէ»:

ՁԱՅՆԷՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հայ երգը Նիսի մէջ

ՆԻՍ.— Ծանօթ հայ երգիչ-դերասաններ Տէր եւ Տիկին Հայկ Արծիւ, իրենց թատերապտոյտներէն վերջ եկան Նիս եւ յուլիս 2ին «Աթինէ»ի սրահին մէջ տուին իրենց երգահանդէսը, օփերէթի մը հետ:

Ներկայ էր կոկիկ բազմութիւն մը: Կային նաեւ ֆրանսացի եւ անգլիացի հանդիսատեսներ, որոնք բոլորն ալ գոհ էին: Հանդէսը իր ամբողջութեամբ, անցաւ շատ յաջող:

Տիկին Էմմա Արծիւ, իր սօփրանօի խորաթափանց ձայնով առաջին առթիւ գրաւեց ներկաներու սիրտերը: Երգեց Վ. Սրուանձտեանցի «Հայրենի Գարունը», այնքան սարսուռ կարօտով.

Ես իմ հայրենի գարունը կ'ուզեմ,
Ջուարթ ու վսեմ, գետակը փրփուր,
Հաւքերը կայտառ, ծաղիկը պայծառ,
Այս օտար երկրի, գարունն է մռայլ,
Ծաղիկը անփայլ, արեւը կրակ,
Գետակը տխուր, թռչունները լուռ:

Տիկինը նոյնքան զգացումով երգեց «Մի լար»ը, Դ. Դեմիրճեանի մէկ քերթուածը, օժտուած երաժշտագէտ Ա. Մելիքեանի կախարդական երաժշտութեամբ:

Պ. Հայկ Արծիւ, որքան որ լաւ երգիչ, նոյնքան կարող դերասան մը, երգեց իր հեղինակութիւններէն «Մոռանալ»ը, բանաստեղծ Վահան Տէրեանի յուսահատական մէկ ճիչը: Այս նոր երգը ջերմապէս գնահատուեցաւ ներկաներու կողմէ:

Յաջորդաբար երգուեցան շարք մը նոր եւ հին ընտրեալ երգեր, ծանօթ հայ երաժիշտներու գործերէն, մէկը միւսէն գեղեցիկ եւ գրաւիչ: Անմահ Կոմիտաս վարդապետի հայ գեղջկական երգերը մեծ ոգեւորութիւն ստեղծեցին: Ուշադրութեան արժանի էին Ա. Մելիքեանի «Վարդը» եւ Հ. Արծիւի «Շէկ տղան» զոր երգեց տիկ. Էմմա Արծիւ:

Ետքոյ լսեցինք «Սէրը կոյր է», եւրոպական օփերէթէ մը քաղուած երգը, ինչպէս եւ Կովկասեան կեանքէ (Կարբէք) «Սէր, խանդ, ոգի», տրամաթիք երգպատկերը, որոնք անցան նոյնքան զուարթ եւ հաճելի:

Երկրորդ մասին մէջ բեմադրեցին հայկական նոր օփերէթ մը՝ «Կնոջ պատուհասը», հեղինակութիւն եւ երաժշտութիւն Պ. Հ. Արծիւին, քաղուած Ադամ Եւայի կեանքէն:

Աստղիկ

Տնտեսական կեանքը Գերմանիոյ մէջ

Պերլինի պաշտօնական մէկ հաստատութիւնը հրատարակած է տեղեկագիր մը, ըստ որու Գերմանիոյ տնտեսական վիճակը այժմ հետեւեալն է.

ա) Ճարտարարուեստական կազմակերպութիւնը կը բանի առաւելագոյն արտադրական կարողութեամբ:

բ) Երկրագործութեան մէջ Գերմանիոյ տարեկան բացն է 215 — 225 միլիոն մթերլին:

գ) Արտածումի եկամուտներու աստիճանական նուազում, որ կը սպառնայ խանգարել քառամեայ տնտեսական ծրագրին իրագործումը:

Գերման ճարտարարուեստը արտակարգ ճիգ կատարած է երկիրը ինքնաբաւ դարձնելու, բայց այս պայքարը յուսահատական է, քանի որ փոխանակութեան դրութեամբ առեւտուր կատարող Գերմանիան պէտք ունի նոր շուկաներու, որպէսզի կարենայ ճարել իր նախանիւթի եւ կենսամթերքի պահանջները: Այստեղ է որ Գերմանիոյ համար կենսական կարեւորութիւն կը ստանայ Հարաւ-արեւելեան Եւրոպան, իբրեւ շուկայ:

Գաղափար մը կազմելու համար Գերմանիոյ ճարտարարուեստական ճիգին վրայ, պէտք է յիշել որ մինչ 1932ին Գերմանիա կ'արտադրէր աշխարհի արդիւնաբերութեան 8,3 առ հարիւրը, 1939ին այս տոկոսը բարձրացուց 13,3ի, իսկ Աւստրիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ գրաւումով՝ 15 առ հարիւրի: Եւ այժմ Գերմանիա աշխարհի մեծագոյն արդիւնաբերող երկիրն է, Մ. Նահանգներէն ետք: Եւ կը գերազանցէ Անգլիան, մօտաւորապէս մէկ երրորդով: Ասոր համար է որ այժմ Գերմանիոյ մէջ կը տիրէ աշխատաւոր ձեռքերու խիստ պակաս:

Գերմանիոյ ամէնէն տկար կողմը երկրագործական արդիւնաբերութիւնն է: 1937ին եւ 1938ին 500,000 արտավար մշակելի հող յատկացուցած են շէնքերու շինութեան, ճամբաներու եւ զինուորական ռազմարաններու: 1938ին Գերմանիա յաջողեցաւ իր կենսամթերքի 83 առ հարիւրը ճարել իր սեփական երկրագործական արդիւնաբերութեամբ: 1938ին ունէր ամբարած 5,813,000 թոն հացահատիկ, իսկ 1939ին՝ 10,114,000 թոն: Բայց կարիքը այնքան մեծ է որ ներածումի պահանջը ամէն օր կը մեծնայ:

Անցեալ տարի Գերմանիոյ արջառի թիւը 593,000 պակաս էր քան նախընթաց տարին: Այս պատճառով ալ կաթի եւ կարագի արտադրութիւնն ալ նուազ եղած է: Եւ որովհետեւ դրամ չունի երկիրը կանխիկ գնում կատարելու եւ ներածելու համար, ուստի գերման ժողովուրդը դրուած է պատերազմական վիճակի նեղութեանց մէջ:

Ուղտերու կարաւան մը

Ֆրանսական Սուտանի Թիմպուքթօ քաղաքէն պիտի մեկնի 300 ուղտերու կարաւան մը դէպի Սահարայի խորերը, Նիկէրի հովտի բնակիչներուն համար բերելու աղի պաշար:

Երեսուն հինգ տարիէ ի վեր ուղտերու կարաւանով Սահարայէն աղ բերելու սովորութիւնը վերջ էր գտած, որովհետեւ 1904ին 2000 ուղտերու կարաւան մը յարձակումի էր ենթարկուած վայրենիներու կողմէ, որոնք կարաւանը սպաննած եւ մէկ միլիոն ֆրանք արժողութեամբ աղի բեռն ալ կողոպտած էին: Գալ տարի դէպի Սահարայի աղահանքերը պիտի մեկնի 2500 ուղտերու կարաւան մը:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ճակատի վրայ Գերմանիոյ կառուցած ամրութեանց մէջ գործածուած են 6 միլիոն թոն չաղախ եւ 25 միլիոն խորանարդ ոտք աւազ: Շինութեանց վրայ աշխատած են հոկտեմբերէն ի վեր 532,000 բանուորներ: Շինութեանց նիւթերու փոխադրութիւնը կատարած են օրական 8000 վակոն եւ 15,000 բեռնատար ինքնաշարժ կառքեր:

ԱՆԳԱՐԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ երկու տարի եւս պիտի շարունակուի պաշարման վիճակը Միջին Անատոլուի մէջ, իբրեւ հետեւանք քրտական խլրտումներու:

ԱՆԳԼԻԱՑԻ հռչակաւոր հոգեբան-փիլիսոփան, Հէյվլօք Էլիս, որ վեց հատոր ուսումնասիրութիւն գրած է սեռային եւ ուրիշ հարցերու մասին, մեռաւ 80 տարեկան հասակին մէջ:

80 ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ, 1500 հոգի վիրաւորուեցան Սալամանկայի մէջ (Սպանիա), վառօդարանի մը պայթումին հետեւանքով:

ՍԱՄՈՒԷԼ

ՇՈՒՏ ԵՐԵՐԱՆՔ

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, Սանճաքի յանձնումին առթիւ (30 Յունիս).

— «Նախ բոլորին պարզ ըլլալու է թէ արտագաղթէն դուրս ելք չկայ:

Մինչեւ երէկ, որոշ չափով ներելի էր պատրանքներ սնուցանել այս կէտին շուրջ: Որովհետեւ, հակառակ այնքան դէպքերու, ունինք դաս մը որ դեռ յոյս կապած է Թուրքին, բոլորովին մոռցած պապենական յանձնարարութիւնը. «փորձուածը կրկին փորձել՝ յիմարութիւն է»: Անոր աչքին՝ Թուրքը երէկուանը չէ, այլ ամբողջովին փոխուած, դարձած կատարեալ ճէնթըլմէն մը, պատրաստ նոյնիսկ բանակցելու մեզի հետ: Կը բաւէ որ հրաժարինք սա մեր անհաշտութենէն եւ բռնենք մեզի երկնցած ձեռքը:

Այսպէս է որ, անցեալ տարի այս օրերուն, երբ պարտք կը նկատէինք եղածին պէս ցոլացնել Սանճաքի կացութիւնը, գտնուեցան մարդիկ որ լրջօրէն մեղադրեցին մեզ իբրեւ պաղ ջուր թափող տաք ապուրին մէջ, զոր իրենք փորձեցին եփել Թուրքերուն հետ, ի խնդիր երկու տարրերու մերձեցման:

Հիմա սակայն, երբ մէջտեղն է տարուան մը փորձը, ամէնէն ջերմ հաշտարարներն անգամ համոզուեցան թէ անկարելի է ոչ միայն լեզու գտնել Թուրքին հետ, այլ եւ ապրիլ, հոգ չէ թէ պատեանին մէջ կծկուած: Եւ համոզումը գործքի վերածեցին, իրենց ինչքերը հաշուեյարդարի ենթարկելով եւ մեկնելով այնպիսի ատեն մը, երբ խօսք իսկ չկար վերջնական կցման մասին: Մեկնեցան, որովհետեւ քաղաքականէն առաջ կրեցին տնտեսական կցման հարուածը, տեսան թէ այլազան տուրքերը եւ վարչական սեղմումները չունինչ առնել պիտի չտան:

Արդ, երէկուան ճնշումը միայն ըսկիզբն էր երկանց, հաշուի չառնուելու աստիճան թեթեւ ու քաղաքավարի: Բուն գլանը պիտի սկսի դառնալ ամիս մը յետոյ, երբ Ֆրանսական շուքին նշոյլն ալ անհետանայ, կատարեալ դարձնելու համար մահիկի տիրապետութիւնը: Առանց պատճառի չէր որ Անգարա ձեւական երաշխիք մը անգամ չդրաւ համաձայնագրին մէջ: Քանի որ վճռած է փոշիացնել ոչ-Թուրք տարրերը, ինչո՞ւ պարապ տեղը խօսք բերէ վրան:

Այս պայմաններու մէջ, ցուր է այլեւս մնալու մասին խորհիլ: Եթէ գտնուին վկայեալ միամիտներ որ յամառին կառչած մնալ իրենց դիրքին, շատ չանցած պիտի ստիպուին մեկնիլ. միայն թէ ամբողջովին ծիւրած, բոլոր ինչքերէն զրկուած: Մինչդեռ հիմա պատեհութիւն ունին գոնէ նուազագոյնին իջեցնելու վնասը:

Բայց որպէսզի արտագաղթը դուռ չբանայ նոր աղէտի մը առջեւ, անհրաժեշտ է լրացնել երեք հիմնական պայմաններ: Առաջին՝ եկողները կարենան բերել իրենց ինչքերուն փոխարժէքը: Երկրորդ՝ մեկնումը տեղի ունենայ շուտով: Երրորդ՝ օր առաջ ապահովուի գաղթողներու տեղաւորումը:

Առաջին դիտողութիւնը աւելորդ դատուի թերեւս, քանի որ համաձայնագիրը կը տրամադրէ թէ մեկնիլ ուզողները կրնան 18 ամսուան ընթացքին ծախել իրենց կալուածները եւ «փոխարժէքը յանձնել Ալեքսանտրէթի Թուրք Կեդրոնական Դրամատան, փոխադրութեան ձեւակերպութիւնը կարգադրելով պայմանադիր կողմերու համաձայնութեամբ»:

Ըստ երեւոյթին՝ արդա՛ր կարգադրութիւն մը: Ինչքերի վաճառումէն գոյացած դրամը պիտի յանձնես դրամատուն, եւ ան ալ քեզի պիտի զրկէ ուզած տեղդ: Քիչ մը աւելի խորը նայեցէք, եւ պիտի տեսնէք թէ եղածը յանձնում չէ, այլ պարզապէս բռնագրաւում:

Արդարեւ, համաձայն քանի մը տարիէ ի վեր Թուրքիոյ մէջ գործադրուող օրէնքի մը, որուն չարաչուք մասը կը տեսնուի նաեւ Սանճաքի դաշնագրին մէջ, վերջնականապէս արտասահման մեկնող մը չի կրնար միասին տանիլ իր կալուածներուն փոխարժէքը, այլ ստիպուած է յանձնել պետական դրամատուն: Օրէնքով, դրամատունը ՄԱՍ ՄԱՍ ՊԻՏԻ ՂՐԿԷ այդ գումարը, որպէսզի թրքական դրամը չարժէքազրկուի: Գործնականին մէջ, սակայն, դրամը կը կորսուի գրեթէ ամբողջովին: Որովհետեւ,

Նախ առաքումը պիտի ըլլայ մասնակի, օրինակ ամսական 50—100 ոսկի:

Երկրորդ, առաքումը կը պահանջէ կարգ մը ձեւակերպութիւններ, որոնց լրացումը յաճախ ամիսներու կը կարօտի: Այնպէս որ, եթէ յանձնուած գումարը, օրինակ, 20,000 ոսկի է, լաւագոյն պարագային իսկ տարիներ պիտի տեւէ ամբողջական վերստացումը:

Երրորդ, դրամ կարենալ ստանալու համար, պայման է որ ռ եւ է պարտք չունենաս կառավարութեան: Իսկ յայտնի է որ այդ երկրին մէջ սոնկի պէս կը բուսնի պարտքը: Այնքան շատ ու մանուածապատ են տուրքերը:

Այս պատճառաւ, Թուրքիայէն մեկնողները կը նախընտրեն կարեւոր վնասներով տարբեր ձեւ մը գտնել — ի հարկէ գաղտո՛ւկ — քան կեդրոնական դրամատան վստահիլ իրենց դրամը, այսինքն ջուրին տալ:

Եւ որովհետեւ նոյն օրէնքն է որ պիտի կիրարկուի նաեւ Սանճաքի մէջ, կրնաք երեւակայել հայ խեղճ կալուածատէրներու վիճակը: Ոչինչ գինով պիտի ծախեն իրենց քրտնաջան աշխատանքին պտուղը եւ այդ ոչինչն անգամ չպիտի կարենան ստանալ:

Ահա վտանգ մը զոր լրջօրէն նկատի առնելու է, քանի ժամանակ է: Երէկ, երբ ճակատագրական բանակցութիւններ կը կատարուէին, յորանջելով օրը իրիկուն ըրինք: Գոնէ հիմա գիտնանք արթուն մնալ, երբ այլ եւս համրուած օրեր ունինք մեր առջեւ»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (70)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Չ.

Ուրիշ օր մը.

Ֆիլիբբօ.— Անդամներէն մէկը իմ վրաս սուր բարձրացուցած է:

Օտուէն.— Նախագա՛հ, կարգի հրաւիրեցէք մարդասպանը:

Նախագահ.— Սպասեցէ՛ք:

Բանիս.— Նախագա՛հ, այն ատեն եւ ինքս ձեզի կարգի կը հրաւիրեմ: Անզուսպ խօսքերու կ'ընկերանային նոյնչափ անզուսպ ծիծաղներ:

Լըքուանդր.— Շան մը Պուի քահանան կը դանդատի իր թեմակալ եպիսկոպոս Ֆօշէին որ զայն արգիլած է ամուսնանալէ:

Ձայն մը.— Չեմ հասկնար թէ՝ ինչո՞ւ համար Ֆօշէն որ սիրուհիներ ունի կ'ուզէ արգիլել ուրիշները օրինաւոր ամուսնութիւններ ունենալէ:

Ուրիշ ձայն մը.— Տէրտէ՛ր, ամուսնացէ՛ր:

Հասարակաց բեմերը կը խառնուէին խօսակցութեան, դուդելով կը խօսէին ժողովին եւ շատ անգամ անոր ընկատմամբ այնպիսի արձակ վարմունք մը ցոյց կուտային որ, նախագահը՝ ինչպէս պատահեցաւ 1793 Ապրիլ 11ի խառնակութիւններուն ժամանակ, ժողովրդական բեմերուն վրայ ձերբակալել տուաւ մարդ մը, որ իր աղմուկով կ'ընդհատէր ժողովին գրաղմունքները:

Օր մը ժողովին նիստը հանդիսատես ունէր ծերունի Պիւանօրօնդին, Ռոպէսբիէր խօսք կ'ուզէ ու կը խօսի ամբողջ երկու ժամ, անընդհատ նայելով Տանդոնի, երբեմն սեւեռած, ինչ որ ծանր էր եւ երբեմն աչքին տակով, ինչ որ աւելի դժուար էր, եւ վերջ ի վերջոյ կը շանթահարէ զայն եւ իր ճառը կ'աւարտէ նախատինքի պոռթկումով մը, լի համագուշակ խօսքերով, «Մենք գիտենք էնդրիկաները, մենք գիտենք փճացնողները եւ փճացածները, մենք գիտենք մատնիչները, անոնք այստեղ են, անոնք մեզ կը լսեն, մենք կը տեսնենք զանոնք, մեր աչքերը անոնց վրայէն չեն հեռանար. Թող նային անոնք իրենց գլխուն վերեւը եւ այնտեղ պիտի տեսնեն դամոկլեան սուրը՝ օրէնքը, թող նային իրենց խղճին վրայ եւ հոն պիտի տեսնեն իրենց ստորնութիւնը, թող ըզգոյշ ըլլան այսուհետեւ»: Եւ երբ Ռոպէսբիէր կը վերջացնէ, Տանդոն, երեսը դէպի առաստաղը բարձրացուցած, աչքերը կիսախուփ, բազուկներէն մէկը աթոռին թիկունքէն վար ձգած, կռնակի վրայ կը կռթնի եւ ամէնքը կը տեսնեն թէ ինչպէս ան քըթին տակէն սա երգը կը մրմռայ.

Կրտսեր Ռուսէլ ճառ կը խօսի
Որ երկար չէ, երբ կարճ է:

Հայհոյանքները իրենց պատասխաններու արձագանգներով կը լեցնէին սրահը. «դաւաճա՛ն, մարդասպա՛ն, անզգա՛մ, խռովարա՛ր, չափաւո՛ր»: Ձիրար կը մատնէին այնտեղ՝ Պրիւդոսի կիսանդրիին առջեւ, Թունաւոր խօսքեր, հայհոյանքներ, լեզուակռիւներ, կիսամերկ դաշոյններ, բեմերու հսկայական բոցավառումներ: Ոմանք կը խօսէին այնպէս որ կարծես կիյեօթինի վրայ ըլլային: Գլուխները՝ սարսափահար եւ ահարկու, կ'ալեկոծուէին: Լեռնական, Ժիրոնտեան, Ֆէրեան, Զափաւոր, Թէրրորիստ, Ժաքօպէն, Քորտըլիէ, տասներկու արքայասպան քահանաները: Բոլոր այս մարդիկ ... ծուխի կոյտ մը, ամէն ուղղութեամբ ցրուած:

ԺԱ.

Այն բոլոր մտքերը կը տարուէին քամիի ուղղութեամբ:

Բայց այդ քամին հրաշալիքներ կը փչէր:

Քօնվանսիօնի անդամ ըլլալը նոյնն էր ինչ որ է ովկիանոսի ալիք մը, ճշմարտութիւն էր այդ ամենամեծերու նկատմամբ: Մղումը կուգար վերէն, Քօնվանսիօնի մէջ կը տիրէր կամք մը որ կը պատկանէր բոլորին եւ երբեք չէր կազմեր առանձին անհատի մը սեփականութիւնը: Այս կամքը գաղափար մըն էր, անզուսպ եւ ծայրայեղ գաղափար մը, որ երկինքի բարձունքէն կը փչէր Ներքեւի մռայլին մէջ: Մենք զայն կը կոչենք յեղափոխութիւն: Երբ այս գաղափարը կ'անցնէր, կը տապալէր մէկը եւ կը բարձրացնէր միւսը, իր փրփուրներուն վրայ առած կը տանէր մէկը ու ապառաժներուն զարնելով կը խորտակէր միւսը: Այդ գաղափարը իր ճամբան լաւ գիտէր եւ իր առջեւէն անդունդ կը բանար: Յեղափոխութիւնը վերագրել մարդոց միեւնոյնն է մակընթացութիւնը վերագրել ալիքներուն:

Յեղափոխութիւնը անծանօթին մէկ գործողութիւնն է: Կոչեցէք զայն այնպէս, ինչպէս որ կ'ուզէք, անուանեցէք վատ՝ եթէ դուք կը ներշնչուիք անցեալով, անուանեցէք լաւ՝ եթէ դուք կ'ոգեւորուիք ապագայով, միայն յեղափոխութիւնը անոր ձգեցէք որ ստեղծած է այդ: Արտաքուստ կը կարծէք թէ ատիկա մեծ դէպքերու եւ մեծ անձնաւորութիւններու ընդհանուր խառնումն է, բայց իրականապէս դէպքերու արդասիքն է: Դէպքերը կը ծախեն, մարդիկ են որ կը վըճարեն. դէպքերը կը թելադրեն, մարդիկ են որ կը ստորագրեն: Յուլիս 14ը ստորագրած է Քամիյլ-Տէմուլէն, Օգոստոսի 10՝ Տանդօն, Սեպտեմբերի 2ը՝ Մարա, Սեպտեմբերի 21ը՝ Կրէկուար, Յունուար 21ը ստորագրած է Ռոպէսբիէր. բայց Տէմուլէն, Տանդօն, Մարա, Կրէկուար, Ռոպէսբիէր միայն արձանագրողներն են, իսկ այս մեծ երեսներուն հսկայ եւ համաշունչ խմբագիրը անուն մը ունի— Աստուած եւ դիմակ մը— ճակատագիր: Ռոպէսբիէր կը հաւատար Աստուծոյ, այդ ճշմարիտ է:

Յեղափոխութիւնը ինքը մէկ ձեւն է այն կայուն երեւոյթներուն, որոնք մեզ կը ճզմեն ամէն կողմէ եւ զայն մենք կը կոչենք անհրաժեշտութիւն:

Բարիքներու եւ տանջանքներու այս խորհրդաւոր հիւսուածքին առջեւ պատմութիւնը կը դնէ իր հարցը — ինչո՞ւ:

Որովհետեւ, ատ է պատասխանը հաւասարապէս անոր, որ ոչինչ գիտէ եւ անոր՝ որ բոլորը գիտէ:

Երբ ներկայ կ'ըլլաք այս ճգնաժամային աղէտներուն, որոնք կ'աւերեն եւ կը կենդանացնեն քաղաքակրթութիւնը, դուք կը վարանիք մանրամասնութիւնները քննելու: Պարսաւել կամ գովել մարդիկը ստացած հետեւանքներու համեմատ, միեւնոյնը կ'ըլլար գրեթէ, եթէ դուք գովէիք կամ պարսաւէիք թուանշանները, ստացած ընդհանուր թիւին համար:

(Շար.)

բնդհանուր բախումներ տեղի ունեցան արտաքին Մոնկոլիոյ Հանրապետութեան եւ Մանչուրիոյ ուժերուն միջեւ: Առաջինին կ՚աջակցէին ռուսական, իսկ երկրորդին՝ ճափոնական բանակները: Երկուստեք կռիւներուն մասնակցած են անուրջն 20,000ական զինուոր: Արտաքին Մոնկոլիա փոխադարձ աջակցութեան դաշինք ունի Խ. Միութեան հետ, մինչ Մանչուրիա Ճափոնի հովանաւորեալն է:

Ճափոնական աղբիւրները բոլորովին ուրիշ բան կ՚ըսեն: Անոնց վերջին զեկոյցին համաձայն, ճափոնական զօրքը մաքրած է սահմանագլուխը, մինչեւ այժմ վար առնելով 70 խորհրդային օդանաւեր: Ճափոնական բանակին ներկայացուցիչը կ՚ըսէ թէ 71 օրուան կռիւներու ընթացքին ոչնչացուցած են 522 խորհրդային օդանաւեր, իսկ ճափոնցիները կորսնցուցած են միայն չորս օդանաւ... Այս առթիւ աւելցուց.— «Դժբախտաբար չեմ կրնար լուսանկարներ ներկայացնել, ապացուցանելու համար խորհրդային սաւառնակներու ոչնչացումը. բայց անոնցմէ շատերը ինկած են Մոնկոլիոյ մէջ, որովհետեւ խորհրդային օդաչուները սարսափահար ետ կը փախչէին, երբ կը տեսնէին մեր օդանաւերուն գալուստը»:

*** Հականգլիական ցոյցերը կը շարունակուին Թիէնցինի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ: Ճափոնցիները բանտարկած են անգլիացի գնդապետ մը, որ պիտի դատուի զինուորական ատեանի առջեւ.—Ֆրանսական հիւպատոսը մերժած ըլլալով ներողութիւն խնդրել, Ճափոն կը սպառնայ պաշարել Հանքէուի ֆրանսական թաղամասը:

Խ. Միութիւնը կը զօրացնէ ծովային ապառազինութիւնները

Գերման ծովակալութիւնը հրատարակած է ռուս ծովային սպառազինումներու ծրագիրը, որ ցոյց կուտայ, թէ Խ. Միութիւնը այժմ կը շինէ ռազմանաւեր աւելի լայն ծաւալով քան կ՚ենթադրուէր: Միայն Լենինկրատի չորս նաւարաններուն մէջ կառուցուելու վրայ են 35,000 թոն տարողութեամբ մեծ զրահաւոր մը, 3 ծանր ամրաձիգ ռազմանաւեր, 2 սաւառնակակիր նաւ եւ 72 սուզանաւ: Քրոնշթատը ամրացուած է, մինչեւ Լենինկրատի նաւահանգիստը, 50 մղոն երկարութեան մը վրայ, զետեղուած են մարտկոցներ եւ ծովը ծածկուած է ականներով: Նոյնպէս ուժի ահաւոր կեդրոնացում կատարուած է Ծայր. Արեւելքի մէջ: Միայն Վլատիվոսթոքի մէջ կան այժմ 60 նոր սուզանաւեր եւ 30 սրընթաց թորփիլահալածներ: Ասոնցմէ զատ՝ Վլատիվոսթոքի մէջ կը գտնուին 600 — 900 առաջին գծի ամրաձիգ օդանաւեր:

Տենդային թափով շինութիւն կը կատարուի նաեւ Սեւ ծովու նաւատորմիղին համար, Սեւաստափոլի եւ Նիքոլայէվի նաւարաններուն մէջ: Խ. Միութիւնը վերջերս նաւային ռազմափորձ կատարած է Սպիտակ ծովու մէջ եւս: Պալթիկի տորմիղէն նաւարաժին մը մտած է այնտեղ Սթալինի ջրանցքէն: Եթէ նոյնիսկ քիչ մը չափազանցուած ըլլան գերման աղբիւրէ տրուած թիւերը, իրողութիւն է թէ վերջերս Խ. Միութիւնը արտակարգ թափով զօրացուցած է իր նաւային սպառազինութիւնները:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

18 — 40 ՏԱՐԵԿԱՆ օտարականները կրնան կամաւոր արձանագրուիլ այժմէն, համաձայն պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուած հրամանագիր-օրէնքի մը: Դիմումները պէտք է կատարուին միայն եւ միայն իւրաքանչիւր բնակավայրի զինուորագրութեան գրասենեակին: Դիմողները պէտք է ըլլան ֆիզիքապէս յարմար, եւ ներկայացնեն կանոնաւոր անցագիր կամ անձնագիր, ինչպէս եւ բարի վարուց վկայական՝ քաղաքապետէն, ոստիկանապետէն կամ իրենց հիւպատոսէն: Թեկնածուները եթէ ընդունուին, պէտք է մարզանքի շրջան մը բոլորեն երեք ամսուան համար, որպէսզի պատրաստ ըլլան պատերազմի պարագային: Օրէնքը որ եւ է մասնաւոր առաւելութիւն կամ շնորհ չի նախատեսեր այս կամաւոր ծառայութեան համար:

ԻՐԱՔԻ ոստիկանութեան վերատեսուչը, Հաքիմ Ալավի, որ Յուլիս 11ին Պաղտատէն Պէյրութ մեկնած էր Ֆէյսալ թագաւորին ճամբորդութիւնը կարգադրելու համար, անձնասպան եղաւ սուրիական սահմանագլուխին վրայ, իր կառքին մէջ: Իրեն կ՚ընկերանար Պաղտատի ոստիկանապետը:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ծերակոյտին արտաքին գործերու յանձնաժողովը 11ի դէմ 12 ձայնով մերժեց քննել նախագահ Րուզվէլթի մշակած չէզոքութեան օրինագիծը: Նախագահին ամենամեծ պարտութիւնը կը համարուի այս: Քաղաքական շրջանակներու մէջ այս որոշումը պարտութիւն մը կը համարուի նաեւ Եւրոպայի ժողովրդավար պետութեանց համար, քանի որ կապ ունի զէնքերու վաճառման հետ՝ պատերազմի պարագային: Երեսփ. ժողովի արտաքին գործերու յանձնախումբին նախագահը, Րէյնօլտս, ջերմ կուսակից Րուզվէլթի, յանկարծամահ եղաւ նոյն օրը:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ քարոզչութիւնը կազմակերպելու, ուրիշ խօսքով, հիթլէրական–ֆաշական քարոզչութեանց հակազդելու համար 300,000 ոսկիի վարկ մը բացուեցաւ: Այս գումարէն 17,000 ոսկի պիտի յատկացուի քարոզչութեանց պաշտօնատան: Պիտի կատարուին օտարալեզու հրատարակութիւններ, ձայնասփիւռ քարոզչութիւններ եւն.:

ԿԱՍԿԱԾԵԼԻ երեւոյթներ նշմարուած ըլլալով, անգլիական կառավարութիւնը որոշեց խստացնել օտար այցելուներու հսկողութիւնը՝ ծովէն թէ օդէն: Ուէնղըրի դղեակն ալ խիստ հսկողութեան տակ առնուեցաւ, որպէսզի իրլանտացի յեղափոխականները չկարենան դաւեր սարքել:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ երեսփ. ժողովին նախագահը, Մուշանով, Փարիզ եկաւ: Պիտի այցելէ նաեւ Լոնտոն:

ԼԵՀԱԿԱՆ կառավարութիւնը արգիլեց զինուորական արձակուրդները: Վարշաւայի թերթերը կը գրեն թէ Գերմանացիները կը շարունակեն զէնքեր եւ մարտական խումբեր փոխադրել Տանցիկ:

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը արքայական ընդունելութեան մը արժանացաւ Սպանիոյ մէջ: Թափօրին առջեւէն կ՚երթային միջնադարեան մունետիկներ, ծանուցանելով «խաղաղութեան կայսեր» ժամանումը:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ արտաքին նախարարը Աթէնք հասաւ, նախապէս Պուքրէշ եւ Սոֆիա հանդիպելէ վերջ: Աւելի առաջ այցելած էր Անգարա:

ԵՐԿՈՏԱՍԱՆ կղզիներուն մէջ մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնուին, համաձայն Լոնտոն հասած լուրերու: Գերմանական նաւեր շարունակ ռազմանիւթ կը հանեն Հռոդոս, ուր կը գտնուին 16 իտալական մարտանաւեր, եօթը սուզանաւերով:

ՑԻՒՐԻԽԻ մէջ դատի քաշուած են զուիցերիական նացի կազմակերպութեան չորս անդամները եւ ուրիշ երկու հոգի, Գերմանիոյ հաշուոյն լրտեսութիւն կատարած ըլլալու յանցանքով:

ԱՆԳԼԻՈՅ մէջ սկսած են շինել քարիւղի հսկայական գաղտնի շտեմարաններ, պատերազմի ատեն վառելանիւթի նեղութիւն չկրելու համար: Այս գործին յատկացուած է հինգ միլիոն սթերլին:

ԼՈՆՏՈՆԻ խորհրդային դեսպան Պ. Մայսքի ճառ մը խօսելով ըսաւ, թէ «խաղաղութիւնը կազմած է խորհրդային արտաքին քաղաքականութեան հիմնական նպատակը, բայց խաղաղութիւն ըսելով չեմ հասկնար ամէն գնով խաղաղութիւն»:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ 12րդ շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի այսօր, հինգշաբթի, 13 յուլիս, Տիէփի մէջ, համաձայն նոր կանոնագրին որ կը պարունակէ, 316,713 պարգեւներ, փոխանակ 170,597ի:

ՀԱԿԱՀՐԷԱԿԱՆ գրգռութեանց հետեւանքով, դատի քաշուեցաւ ճարտարապետ մը, Ժան Պուասէլ, որ շաբաթաթերթ մը կը հրատարակէ:

ՄԱՅԻՍ 28Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ.— 14 Յուլիս, Ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Պար էտիսընի սրահին մէջ:

Կը խօսի Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Մուտքը ազատ է:

Ամավերջի հանդէս

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

16 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2,30ին ընկերվարականներու սրահին մէջ, 149 bis Av. d'Argenteuil

Երգ. արտասանութիւն եւլն դպրոցի աշակերտներու կողմէ. Մուտք 3 ֆր.

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Պուլվար Օտոյի Ֆ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղին կողմէ

Ի ԽԱՉԻ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

Յուլիս 14ին կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Սէնթ Անտրէի օդասուն պարտէզին մէջ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին Կ. Խաչի սաներուն կողմէ, երգ, մեներգ, արտասանութիւն եւլն.:

Կը խօսի ընկերուհի ՔԻՓՐԻՏՃԵԱՆ

Գերասան ՂԱԶԱՐԵԱՆ կը ներկայացնէ խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը

«ԵՍ ՄԵՌԱՅ»

Մուտք 3 ֆր.

ԾԱՆՕԹ.— Քոռ. Պէյզէօնսէն առնել թիւ 25 ճանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութեան:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

16 Յուլիս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ Մէօտօնի Պաղ Աղբիւրին մօտ

Կը խօսի գնդ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Ընտիր ճաշ, ճոխ պիւֆէ: Անձրեւի պարագային խրիմեան սրահին մէջ

Մուտքը ազատ է

Լիոնի Տեսինի գրասէրներու ուշադրութեան

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ գրատան ներկայացուցիչը Պ. Մինաս Ճիհանեան իր գալուստը այցելութեան առթիւ հետ կը տանի գիրքերու նմոյշներ: Անոնք որ կը հետաքրքրուին նոր հրատարակութիւններով (գրական, պատմական, դասագիրք եւայլն). կը հրաւիրենք դիմել հետեւեալ հասցէին՝ 47 49, Restaurant du Textile à Décines (Isère), եւ ստանան գրատանս նոր գրացուցակը: Մեր ներկայացուցիչը կրնայ հայթայթել ամէն գիրք, նոյնիսկ գրացուցակէն դուրս:

«Յառաջ»ը պիտի ծախուի

Փլաս տէ Ֆէթի լրագրավաճառը պիտի գոցէ իր խանութը, Յուլիս 14—Յուլիս 23: «Յառաջ»ը պիտի ծախուի Փլաս տէ Ֆէթի ծանօթ հայ նպարավաճառին քով, S. Ba'djian, 2 rue de Crimée, (Տքթ. Գրգոյեանի քլինիքին քով):

Վալանսի մէջ «Յառաջ»ի գործակալն է Պ. ԵՐՈՒԱՆԴ ՏԷՐ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ, 10, rue Baltazar Baro, Valence

ՊԱՏԱՐԱԳ

Ի յիշատակ Շավիլի եւ շրջականներու բարեպաշտ ժողովրդեան կը ծանուցուի թէ յառաջիկայ 16 Յուլիս, Վարդավառի տօնին օրը հանդիսաւոր Ս. պատարագ պիտի մատուցուի տեղւոյս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մատրան մէջ:

Յաւարտ պատարագի, եկեղեցւոյս նուիրատուներէն փարիզաբնակ Պ. Գաբրիէլ Փափազեանի ննջեցելոց հոգւոյն հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի:

Երգեցողութիւնք պիտի կատարուին Պ. Բաքըսեանի ղեկավարութեամբ եւ մասնակցութեամբ տեղական կարսղ ուժերու:

Կ Ն Ի Ք

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

16 Յուլիս, Կիրակի օր, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգստեան պատարագ եւ պաշտօն Կեսարիոյ բազմերախտ առաջնորդ Տրդատ Եպսկ. Պալեանի մահուան տասնհինգամեակին առթիւ:

Կեսարիոյ Ս. Կարապետի ուխտագնացութեան օրը, իրենց հրեմնի առաջնորդին յիշատակը յարգելու համար Փարիզէն եւ արուարձաններէն եկող հայրենակիցները, նոյն օրը պիտի անցնեն գիւղին անտառին մօտ՝ Պ. Պրուքսի սրճարանին պարտէզին մէջ առանց ո եւ է աւելորդ ծախքի, հետերնին բերելով իրենց ուտելիքը (ծախք՝ միայն փոխադրութիւն):

Այս առթիւ ամէն կարգադրութիւն եղած է օդի ո եւ է անպատեհութենէն չնեղուելու եւ ուրախ օր մը վայելելու համար:

Շոգեկառք՝ Gare du Nordէն կը մեկնի 8.45, 9.32, 10.10, 10.45.

Կարգադիր Մասնախումբ

Ուխտագնացութեան Կեսարացի հայրենակիցներու

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Կեդր. Վարչութեան տարեկան վիճակախաղը տեղի կ՚ունենայ Յուլիս 16 ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 8 Rue Bossuet: Շահող թիւերը պիտի հրատարակուին «Յառաջ»ի մէջ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Աղեքսանդրիայէն Հմայեակ Ամսեհեան կը փնտռէ իր եղբօր՝ Լեւոն Ամսեհեանի զաւակները, Յակոբ եւ Գեղանոյշ: Կը կարծուի թէ իր եղբօր կինը, ծնեալ Գույումճեան, կը բնակի իր եղբօր ամուսնացած Հրանտ Գույումճեանի հետ: Իրենց հասցէն իմացնել «Յառաջ»ի վարչութեան կամ Himayak Ansehian, c)o Malkhassian & Cie. B.P. 1567, Alexandrie. Egypte.

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԵՐ

ԽՄԲԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՍՆԱՒՈՐ

Ռ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

55, Rue de la Sablière (Courbevoie)

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17 Rue Damesme Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Զուիցերիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Բոլոր երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 14 ՅՈՒԼԻՍ
VENDREDI 14 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4092 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

1789 - Liberté, Egalité, Fraternité - 1939

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՄԷՆԷՆ ՓՈՔՐԻԿԸ

Այսօրուան աչքով, այնքան աշխարհահռչակ դէպք մը չի համարուիր Ֆրանսական Մեծ Յեղափոխութիւնը :

Եւ սակայն պէտք է ետ երթալ մինչեւ 150 տարի, եւ դեռ աւելի անդին, իմանալու համար բովանդակ խորութիւնը այդ ամէնէն փոքրիկին :

Պէտք է աչքի առջեւ բերել այն քաղաքական, ընկերային եւ տնտեսական պայմանները, ուր կը հեծէր, կը տքար Մեծ Համբը, — այսօրուան բառով՝ աշխատաւորութիւն: Ժողովո՛ւրդ:

Տարերային ալի՞ք մըն էր որ պայթեցաւ յանկարծ, ճակատագրական պահու մը, դէպի կառափնատ առաջնորդելով Թագաւոր եւ Թագուհի, ուրիշ այնքան ատրիճանաւորներ եւ հազարաւոր քաղաքացիներ, մինչեւ անգամ յեղափոխութեան վարիչները:

Պարզամտութիւն պիտի ըլլար այսպէս բացատրել Մեծ Յեղափոխութիւնը:

Տարերային կարելի է համարել յեղափոխութեան Թափը: Անոր յորդահոսան, անդիմադրելի ուժգնութիւնը, որ անխնայ կը խորտակէր որ եւ է ընդդիմութիւն կամ վարանում :

Բայց, շատ աւելի խոր էին անոր արմատները: Բուն խմորումը, երկունքը սկսած էր միտքերու, գիրքերու, գաղափարներու մէջ: Եւ եթէ փոքրիկը այնքան դղրդագին հետեւանքներ ունեցաւ, գլխաւոր պատճառը այն է որ ժողովուրդը ցմրուր քամած էր բարբարոսական կարգուսարքի մը ամբողջ լեղին: Դանակը ոսկորին հասած էր, ինչպէս կ'ըսէ ժողովուրդը: Բարոզուած տեսութիւններուն զուգընթաց, նոյն իսկ անոնցմէ վեր, հասունցած էր ժողովուրդին գիտակցութիւնը: Արթնցած, լեզու ելած էին հարստահարեալ, տրորուած բազմութիւնները, արժեցնելու համար իրենց իրաւունքները,— Ազատութիւն, Հաւասարութիւն, Եղբայրութիւն:

« Բոլոր մարդիկ եղբայրներ են»,— յայտարարեց Ֆրանսական յեղափոխութիւնը :

Միայն այս յայտարարութիւնը բաւական էր, որպէսզի այդ հոյակապ խօյանքը ցնցէր ոչ միայն ատտապետական Ֆրանսան, այլ եւ բովանդակ աշխարհը,— մինչեւ խաւարակուռ Ասիան, ուր մեր սիրտն անգամ թունդ կ'ելլէր :

— « Մարդիկ ազատ կը ծնին եւ ազատ ու հաւասար կը մնան իրենց իրաւունքներով ...

— « Ազատութիւնը կը նշանակէ կարենալ ընել ինչ որ չի վնասեր ուրիշին: Այսպէս, իւրաքանչիւր մարդու բնական իրաւունքներուն գործածութիւնը չունի սահմաններ բաց ի անոնցմէ որ ընկերութեան միւս անդամներուն կ'ապահովեն միեւնոյն իրաւունքներուն վայելումը : »

Անշուշտ շատ բան փոխուած է այդ օրերէն ի վեր, մադաղաթի վերածելով այնքան մարդկային սկզբունքներ :

Եւ սակայն, մարդիկ մինչեւ այսօր ալ սարսուռ մը կը զգան, ամէն անգամ որ երկիր մը ալեկոծութեան կը մատնուի, քաղաքական, ընկերային թէ տնտեսական ցնցումներով: Կը դողան արքաները, կը դողան մեծ ու փոքր բռնակալները,— քրքրելով Մեծ Յեղափոխութեան արիւնազանդ մատեանը :

Մարդկութիւնը աւելի մեծ, խիկապէս աշխարհահռչակ յեղափոխութիւններ տեսաւ, 1789էն վերջը: Օրինակ՝ ռուսականը, որուն յառաջ բերած փոթորիկը եւ մանաւանդ զոհերը չեն կրնար բաղդատուիլ Ֆրանսականին հետ:

Բայց, այդ յեղափոխութիւնն իսկ «յաւելեալ եւ ճոխացեալ » երկունքը չէ՞ր Ֆրանսականին, արդասաւորուած՝ անոր գաղափարներով եւ արիւնով :

Եւ նշանակալից չէ՞ որ մարդիկ ընդունելով հանդերձ բոլշեւիկեան ցարժումին կարգ մը բարիքները, նորէն կարօտով կը յիշեն Ֆրանսականը,— այնքան խոր եւ պայծառ՝ իր յղացումներով:

Նորէն Ֆրանսականը չէ՞ որ վկայութեան կը կանչուի ամէնէն յառաջադէմ երկիրներուն մէջ ալ, իբրեւ ուղեցոյց եւ հանգանակ:

« Քաղքենի» յեղափոխութիւն, կը փսփսան մեծամիտներ: — Արքան, կղերը եւ ազնուականութիւնը տապալեցան, իրենց տեղը տալով քաղքենի դասուն (պուրժուազի):

Բայց, ո՞վ պիտի կրնար պնդել թէ ամբողջովին իրականացած է Մեծ Յեղափոխութեան դաւանանքը: Եւ կամ, պիտի կրնայի՞ք ապացուցանել թէ անդարձ մաշած են անոր հիմնական սկզբունքները :

Նոյն երկունքը չէ՞ որ կը շարունակուի այսօր ալ, տարբեր եղանակներով, համաձայն օրուան պահանջներուն:

Եւ եթէ ներքին յեղաշրջումի մը հեռանկարը ցնորք մը կը համարուի այս երկրին մէջ, պատճառը այն չէ՞ որ 1789ի յեղափոխութեան սկզբունքները միշտ ի զօրու են, կենդանի են, խափանելու համար որ եւ է արկածախնդրութիւն :

Ողջո՛յն 1789ի փոթորիկին, որ ներշնչումի եւ վերածնութեան աղբիւր մը հանդիսացաւ հայ ժողովուրդին համար ալ, Ասիոյ խաւարին մէջ :

Այդ սքանչելի շարժումն էր որ բացաւ նաեւ մե՛ր աչքերը, արթնցնելով, զարգացնելով թմրած կամ թաքուն առաքինութիւններ: Եւ գոնէ այս պարագային կրնանք ըսել թէ մենք իսկապէս դարձանք Արեւմուտքի յառաջապահը՝ Արեւելքի մէջ, մշակոյթով թէ հանրային գործունէութեամբ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱ ՄԻՆՉ Կ'ԱՌԱՐԿԷ

ՅՈՒՍԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ նոր հարցումներ եղան անգլօ-խորհրդային բանակցութեանց մասին: Պ. Չէմպըրլէն պատասխանեց թէ նոր ըսելիք մը չունի :

Իրողութիւնը այն է որ Մոսկուա նոր առարկութիւններ ըրած ըլլալով, անգլիական կառավարութիւնը նոր հրահանգներ ղրկած է իր ներկայացուցիչներուն: «Թայմզ»ի տեղեկութեանց համաձայն, Խ. Միութիւնը կը պահանջէ որ փոխադարձ զինակցութիւններ կնքուին Ռուսիոյ, Լեհաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ, իբրեւ ապահովութիւն: Պաշտօնական շրջանակներու մէջ կատարեալ վերապահութիւն կը տիրէ բանակցութեանց ընթացքի մասին, բայց «Թայմզ» չի ծածկեր թէ լաւատեսութիւնը տեղի տուած է: «Բանակցութեանց արագ եւ բարեյաջող արդիւնքի մը հեռանկարները փայլուն չեն երեւար: Որովհետեւ, առանց հաշուելու խորհրդային նոր առաջարկներուն քննութեան համար անհրաժեշտ ժամանակը եւ ճիգը, Ռուսիոյ առաձգական ըմբռնումը բանակցութեանց մասին՝ կ'ապացուցանէ թէ այդ երկիրը շատ ալ փափաք չունի արդիւնքի մը յանգելու: Սակայն եւ այնպէս, հանրային կարծիքը դժուար կը հաւատայ թէ ռուսական կառավարութիւնը կոյր է գերմանական գրոհի վտանգներուն հանդէպ, արեւելեան Եւրոպայի մէջ» :

Լոնտոնի պահպանողական թերթը դիտել տալէ վերջ թէ բանակցութիւնները կը ձգձգուին 12 շաբաթէ ի վեր, կը շարունակէ,— «Պէտք է իրաւադէտի ուղեղ ունենալ եւ հազուագիւտ համբերութիւն մը, կարենալ հետեւելու համար բանակցութեանց բոլոր գաղտնիքներուն: Մնացած դժուարութիւնները աննշան են, բայց այս բանակցութեանց մէջ փոքր տարակարծութիւն մը կրնայ շատ երկար տեւել » :

*** Ուրիշ տեղեկութեան մը համաձայն, արտաքին նախարար Պ. Պոնէ յայտարարած է թէ Մոսկուայի հետ կատարուած բանակցութեանց արդիւնքը կրնայ յայտնուիլ միայն քանի մը օրէն :

*** Իրաւասու շրջանակներու մէջ կը հերքեն այն զրոյցները թէ Ֆրանսական սպայակոյտին անդամներէն մէկը Մոսկուա պիտի ղրկուի, իբրեւ խորհրդական կատարուած բանակցութեանց: Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ նոր հրահանգներ ղրկած է Մոսկուա, Անգլիոյ հետ խորհրդակցելէ վերջ: Հետեւաբար բանակցութիւնները կը շարունակուին նոյն հիման վրայ :

Լոնտոնի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ միշտ կը պնդեն թէ Անգլիա պատասխանատու չէ բանակցութեանց յապաղման :

Խառնաշփոթ անցուդարձեր Թիրոլի մէջ

Ինչպէս հաղորդեցինք, իտալական Թիրոլի Պոլծանօ շրջանէն հեռանալու հրաման ստացած են Ֆրանսացի, անգլիացի, հոլանտացի, զուիցերիացի եւ ուրիշ օտարականներ: Զուիցերիական կառավարութիւնը բողոքեց այս տնօրինութեան դէմ: Խնդիրը կապ ունի Թիրոլի Գերմանացիներու տեղափոխութեան հետ :

Թիրոլի այս Գերմաններէն շատեր հողագործներ են, կապուած իրենց տուներուն եւ տեղերուն, եւ կը դժկամակին հեռանալ: Նշանակալից է նաեւ, որ գերման պաշտօնատարներ մեծ դեր կը կատարեն Իտալիոյ կառավարական գործերու մէջ: Գլխաւոր պաշտօնատուներու մէջ դրուած են Գերմաններ: Գերման գաղտնի ոստիկաններ կը գործեն Իտալիոյ մէջ ամենուրեք, եւ գերման ճարտարարուեստական հաստատութիւններու մէջ հսկողները մեծ մասով Գերմաններ են:

Այս առթիւ կ'ըսուի թէ գերմանական զօրք պիտի մտնէ Իտալիա Պրէննէրի սահմանէն, Թիրոլի արգիլեալ գօտիի վրայէն, եւ այս պատճառով է որ օտարականները կը հեռացնեն, որպէսզի զինուորական շարժումները չիմացուին: Անցեալ տարի երկու գերմանական զօրաբաժին անցան Թիրոլէն, մէկը՝ դէպի Լիպիա, միւսը՝ Ֆրանսական սահմանագլուխը: Հակառակ ձեռք առնուած խիստ միջոցներուն, կարելի չէ եղած գաղտնի պահել այս շարժումը: Այս փորձէն խրատուած՝ Իտալիա կը հեռացնէ օտարականները:

*** Իտալական կառավարութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց, որուն մէջ կ'ըսէ թէ օտարականներու հեռացումը հետեւանք է քաղաք. եւ զինուորական պատճառներու: Ապահովութեան Տեսչութիւնը տեղեկագիր մը ներկայացուցած ըլլալով կարգ մը օտար տարրերու գործունէութեան մասին, Պոլծանոյի նահանգին մէջ, ներքին նախարարը հրամայած է.— Անմիջապէս սահմանէն անդին կամ Իտալիոյ 93 նահանգները ղրկել այն բոլոր օտարականները որ առժամապէս կը բնակին Պոլծանոյի նահանգին մէջ.— Աւելի երկար պայմանաժամով ճամբել այն բոլոր օտարականները որոնք տեւականօրէն կը բնակին Վերին Ատիճէի մէջ, որպէսզի կարենան կարգադրել իրենց գործերը: «Կարգ մը օտար երկիրներու, ինչպէս Ֆրանսայի, Զուիցերիոյ եւ Անգլիոյ ներկայացուցիչները արտաքին նախարարութեան դիմած են ոչ թէ բողոք մը ներկայացնելու համար, որ պիտի մերժուէր, այլ տեղեկութիւն ստանալու համար կացութեան մասին: Նախարարութեան խորհրդականը պատշաճ լուսաբանութիւնները հաղորդած է եւ վերոյիշեալ ներկայացուցիչները գոհ առած են զանոնք » :

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը կը սպառնայ ոչ միայն խստացնել, այլ եւ ընդարձակել չինական ծովեզերքին պաշարումը, մէջն առնելով նաեւ Շանկայը: Այս որոշումը հաղորդուեցաւ օտար հիւպատոսներուն : Զինուորական գործողութիւններ պիտի կատարուին ուրիշ երեք նաւահանգիստներու դէմ : Հականգլիական պայքարը կը շարունակուի Ճափոնի մէջ: Անգլօ-ճափոնական բանակցութիւնները դեռ կը ձգձգուին :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԲԱՐԵՒԱԳԻՐ ՄԸ ՈՒԻԼԵԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԷ

Երիտասարդ գրագէտը խոստացած էր իր տպաւորութիւնները գրել, Րաֆֆի լսարանի ծանօթ երեկոյթին առթիւ:

Եւ ահաւասիկ տաքուկ նամակ մը Լոնտոնէն, ուղղուած՝ «Յառաջ»ի խմբագրին (անգլիերէն).

— « Ամերիկա եւ դէպի տունս՝ Սան Ֆրանչիսկօ վերադառնալէ առաջ, կ'ուզեմ յարգանքներս յայտնել ձեզի եւ ըսել թէ ո՛րքան ուրախացայ ներկայ ըլլալով Րաֆֆի Ակումբի երեկոյթին: Միշտ ամենամեծ ջերմութեամբ պիտի յիշեմ ամէն մէկուն կողմէ ինծի եղած սրտագին հիւրընկալութիւնը: Այն քանի մը ժամերը զոր անցուցի ձեր մէջ, նոյնքան բերկրալի էին եւ միեւնոյն ատեն թախծալից որքան տեսած եմ երբեք: Ինծի համար բաւական է միայն գտնուիլ իմ հայրենակիցներուս մէջ: Ո՛ւր որ ալ ըլլամ, այդ վայրը կը դառնայ իմ տունս, եւ ես ինքզինքս իմ տունիս պէս զգացի ձեր մէջ: Խորապէս զգածուեցայ շնորհալի մանկամարդուհիներուն խանդակաթ երգեցողութենէն, ակումբին երիտասարդ անդամներուն ուշիմութենէն եւ բոլոր ներկաներուն կողմէ ստեղծուած հաւատքի եւ կորովի մթնոլորտէն: Երբեք պիտի չկրնամ մոռնալ երգչախումբը որ կ'երգէր իմ սիրական երգս՝ «Կուժն առայ»: Ինչպէս բոլոր հայկական երգերը, այդ երգը խորապէս կ'ազդէ սրտիս եւ ես երբեք այնքան երանութիւն չեմ զգար որքան երբ կը տխրիմ անոր հրաշալի երաժշտութենէն եւ խորհուրդէն:

Ինծի համար դիւրին չէ հասկնալ մեր գեղեցիկ լեզուին խրթին բառերը շատերը. բայց կը հաւատամ թէ խորապէս կը զգամ մեր վսեմ երգերուն անբարբառ խորհուրդը: Կը յուսամ թէ մենք միշտ պիտի մղուինք երգել այդ երգերը: Ես ինքս կ'երգեմ զանոնք, կամ կը մրմնջեմ, ո՛ւր որ երթամ. այնպէս որ, ուր որ երթամ, մեր հայրենիքէն բան մը կը քալէ ինծի հետ:

Շատ յիշատակելի իրիկուն մըն էր այդ հանդիպումը: Երախտապարտ եմ որ զայն ձեզի հետ վայելելու բախտն ունեցայ: Հրաշալի էր Զարեհի բանաստեղծութեան արտասանութիւնը, եւ հանութեամբ լսեցի Կարօ Սասունիի գեղեցիկ խօսքերը: Բուն իսկ Հայաստանէն բխած խօսքեր էին անոնք, — հայկական հզօր եւ խրոխտ սրտէն: Խնդրեմ ջերմագին սէրս յայտնել իմ սիրելի բարեկամներուս, Փարիզի Հայերուն » :

Խորհրդածութիւն մը, եթէ կը ներէք :

Առաջին օտարալեզու հեղինակը չէ Ուիլեըմ Սարոյեան :

Տարիներէ ի վեր զոյգ ըրած ենք ուրիշ աշխարհահռչակ անուն մը, — Մայքըլ Արլէն :

Այստեղ ալ ունեցանք ուրիշ մը, Անրի Թրուայա, (Լեւոն Թորոսեան — Թարասով), տարեկից Սարոյեանի (28 — 30 տարեկան):

Դուք լսեցի՞ք այսքան սրտագին ձայն մը, մէկէն եւ միւսէն կամ ուրիշներէ :

Առաջինը մեծարուեցաւ Ամերիկայի, եւ, քանի մը տարի առաջ, Աթէնքի գաղթակայանին մէջ: Երկրորդն ալ՝ երեւելիներու շրջանակի մը մէջ, եւ հազիւ համեցաւ փսփսալ «հայրենակից» բառը, Ֆրանսերէն:

Մէկը գոհացաւ յայտնելով թէ Հայ է: Միւսը՝ ռուսական պսակը նախընտրեց հայկականէն ...

ՎԱՀԷ

ԼՐՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Երկու կարեւոր ձերբակալութիւններ

Ինչպէս կը յիշուի, վարչապետը իր յունիս 27ի ճառին մէջ ուշադրութիւն հրաւիրած էր օտար քարոզութեանց մասին, որոնք վրդովիչ համեմատութիւններ ստացած են :

Տեղական թերթերը կը հաստատեն թէ արդէն իսկ խուզարկութիւններ կատարուած են զանազան ծայրագոյն աջակողմեան քաղաքական խմբակցութեանց կեդրոններուն մէջ, որոնց վարիչները հարցաքննուած են: Խորհրդարանական շրջանակներու մէջ անուններ եւ թուանշաններ ալ կը յիշեն,— միջնորդներու եւ դրամ ստացողներու անուններ, ստացուած գումարներ եւն.: Նոյն իսկ կը խօսուի ստուար թղթածրարի մը մասին, որուն կողքին վրայ արձանագրուած է գեղանիի Գերմանուհիի մը անունը: Այս Գերմանուհին, որ անհետացած է, կը համարուի ոգին հակաֆրանսական գործունէութեան :

Այս շաբթու աւելի յուզումնալից լուր մը կը շրջէր բերնէ բերան,— ազգ. պաշտպանութեան վերաբերեալ թուղթեր յանձնուած ըլլալով, երկու կարեւոր անձնաւորութիւններ արգելափակուած են Շէրշ-Միտիի զինուորական բանտին մէջ, երկուքն ալ պահպանողական շրջանակներէ :

Այս տեղեկութիւնները կը քաղենք Փարիզի արմատական օրկանէն: Համայնավար պաշտօնաթերթը, Իւմանիթէ աւելի յառաջ երթալով, կը հաստատէ թէ երկու ամբաստանեալներէն մէկն է «M. P... վարիչ — պատուիրակը մեծ եւ հին թերթի մը, որուն անունը փոխ առնուած է դասական թատերախաղէ մը. յետադիմական մը որ վերջերս քանի մը ճամբորդութիւններ կատարեց Պերլին: Կ'ըսուի թէ 3,500,000 ֆրանք է եղած իր դաւաճանութեան գինը: Երկրորդն է ոմն A... կարեւոր անձնաւորութիւն մը յետադիմական — դրամատիրական մամուլին մէջ: Ասոր համար ալ կ'ըսեն թէ մէկ միլիոն ֆր. ստացած է Հիթլէրի մատուցած ծառայութեանց համար » :

Նոյն աղբիւրին համաձայն, խուզարկութիւններ կատարուած են նաեւ Լիոնի մէջ: Ուրիշ թերթ մը կը գրէ թէ գերմանացի Ապէց, Ռիպպէնթրոփի մտերիմը, որ Փարիզէն հեռացաւ կառավարութեան հրամանով, իր առատաձեռնութեան շնորհիւ յաջողած էր շահիլ մեծ մամուլի ջոջերուն մեծ մասին, ինչպէս եւ խորհրդարանի եւ կառավարութեան դրացի կարգ մը անձերու բարեկամութիւնը եւ շնորհները» :

Ընկերվարական պաշտօնաթերթն ալ կը հաստատէ այս տեղեկութիւնները, նշանակալից խորագրի մը տակ,— Փարիզի հիթլէրականները » : Ինչպէս միւս թերթերը, «Փօփիւլէր» եւս կը զգուշանայ մանրամասնութիւններէ,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՅՈՒԼԻՍ 14Ի ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՅԱՋՈՐԴ ՀԱՄԱՐԸ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ :

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

Ո՞վ կրնայ յաւակնիլ թէ կրնայ երեք սիւնակի մէջ ամփոփել այն պատճառները, որոնք զարգացուցին եւ ի վերջոյ պայթեցուցին Ֆրանսական մեծ յեղափոխութիւնը: Մանաւանդ որ տակաւին, 150 տարի ետքը, վերջ գտած չեն գնահատութեան փորձերը:

Փօլ Ժանէ, իր մէկ աշխատութեան մէջ, Ֆրանս. Յեղափոխութեան փիլիսոփայութիւնը, կ'աշխատի դասաւորել եւ ամփոփել պատմական այդ մեծ շարժումին պատճառագիտութիւնը,— փիլիսոփայական, տնտեսական, ընկերային: Ու կուտայ անգլիական, գերմանական, ֆրանսական վերլուծումները:

Լոմպրոզօ, Քաղաքական ոճիրը եւ յեղափոխութիւնները աշխատութեան մէջ (2 հատոր), հարցին կը մօտենայ տարբեր անկիւնէ մը,— բնախօսական, կենսաբանական, ցեղագրական, կլիմայագիտական, հոգեբանական: Առանց ուրանալու նաեւ ընկերային ու տնտեսական ազդակներուն դերը:

Ժօրէս, ընդհակառակն, իր Ֆրանս. Յեղափոխութեան ընկերվարական պատմութիւնը աշխատութեամբ (8 հատոր,— ես ծանօթացած եմ միայն համառօտագրութեան, տրուած՝ փոքր հատորով մը), կը ջանայ հակադրել քաղքենի տեսաբանութեան, որ 1789ի շարժումը կը համարի քաղաքական յեղափոխութիւն մը,— արդարեւ, թէեւ ուրիշներ կը մերժէին Ֆրանս. յեղափոխութեան մէջ տեսնել ընկերային ու տնտեսական շարժումի մը գիտակցութիւնը: Ժօրէս կը յենու Պառնավի, մէկը 1789ի հերոսներէն, որ գրած է Ներածական Ֆրանս. Յեղափոխութեան գործը:

Վերջապէս, զանազան անկիւններէ մօտենալու համար Ֆրանս. Յեղափոխութեան պատմական վիթխարի յիշատակարանին, անհրաժեշտ է ուսումնասիրել Օլարի (որ առատ նիւթ կուտայ), Միշլէի (որ վիպային շունչ ունի), Քարլայլի (որուն թեւաւոր ոճը կախարդած է մեր Վարանդեանը), Մաթիէզի (որ կը կանգնի Ժօրէսի տեսակէտներուն վրայ), Լուի Մատլէնի (որ գիրքը կը հիւսէ ֆրանսական էնէրժիին), Լավիսի (որ մեծ տեղ կուտայ տնտեսական պատճառագիտութեան), Լըֆէվր – Կիւյօ – Սանեաքի (որ կ'աշխատի այդ պատմութիւնը թարմացնել նորագոյն պրպտումներով) եւ Թիէրի գործերը (թրգմ. հայերէնի): Անհրաժեշտ է որոճալ զէթ այսքան ուսումնասիրութիւններու վրայ, ճիշդ գաղափար մը կազմելու համար Ֆրանսական յեղափոխութեան մասին, որ մեր օրերու կրօնքն է եւ նոր ժամանակներու ներշնչարանը՝ հակառակ իր թերութիւններուն եւ յաւիտենապէս ոսկեզօծելու չափազանցեալ փորձերուն կամ հակառակ արդիական չարիքներու ծագումը անոր կապելու եւ զայն դատապարտելու անպարկեշտ ճիգերուն: Կարելի է ներել մտաւորականի մը, որ չի գիտեր եգիպտական, ասորական, հելլենական հին պատմութիւնները, բայց կարելի չէ ներել մտաւորականի մը, որ ծանօթ չէ Ֆրանս. Յեղափոխութեան շարժառիթներուն, հանգամանքին եւ պատմական տարողութեան: Վասնզի այդ մեծ շարժումն էր, որ փողահարեց ազգային զարթօնքը՝ երբ ոտքի կանգնեցան փոքր ժողովուրդները եւ հին ազգերու խլեակները:

Ափսո՜ս, մեր զարթօնքը ուշացաւ տարիներ, բայց ճշմարտութիւն է որ Փարիզի մէջ թափուած արեան կարմիր շո՛ղն էր որ պլպլաց հայ մտաւորականներու հոգիին մէջ,— այդ շողը դարձաւ Ազգ. Սահմանադրութիւն, որ գարնանային երկինք մըն է մեր Պատմութեան մէջ, այսինքն առաջին նայուածք մը դէպի անհունութիւն: Այդ շողը դարձաւ ազատագրական պայքար, որ ամառնային երկինք մըն է փոթորկոտ եւ ամպակոծ, այսինքն յոյս մը կորզելու, Պրոմեթէոսին պէս, ազգ. քաղաքակրթութեան կրակը ամպերու բոցէն:

Յառաջ ծրագրած է տօնել Ազգ. Սահմանադրութեան օրը մասնաւոր թիւով մը,— առիկա առիթ կ'ըլլայ պարզելու այս ճշմարտութիւնը:

×

Բոլոր այն պատճառներուն մէջ, որոնք ցոյց կը տրուին բացատրելու համար Ֆրանս. Յեղափոխութեան ծագումը, տիրական կը մնայ նախ փիլիսոփայական դաստիարակութեան եւ երկրորդ ընկերային – տնտեսական պայմաններուն ազդեցութիւնը:

Այսպէս, ԺԸ. դարու մեծ խորհողները (Մօնթէսքիէօ, Վօլթէր, Ռուսօ), մեծ համայնագէտները (տ'Ալամպէր, Տիտըրօ) եւ տնտեսագէտները (Քէնէ եւ Կուռնէ) իրենց գործերով պատրաստած էին գետինը,—ահա ընթացիկ տեսակէտը: Ընդհակառակն, Տանիէլ Մոռնէ, իր մէկ կարեւոր աշխատութեամբ, Ֆրանս. Յեղափոխութեան մտաւորական ծագումը, որու պատրաստութեան համար քննութեան առած է աւելի քան 1500 մեծ ու փոքր ուսումնասիրութիւններ, կը պնդէ թէ յեղափոխական ճակատը անհաղորդ կը մնար փիլիսոփաներու եւ տնտեսագէտներու գործերուն, եւ այս՝ անոր համար որ երկիրը դէշ կը կառավարուէր, հանրային կրթութեան մասին մտածող չկար, ժողովուրդը կը հեծէր թշուառութեան եւ տգիտութեան մէջ,— եւ ա՛յդ էր արդէն զոր կը դատապարտէին Վօլթէր եւ իր ընկերները:

Այսուհանդերձ, խմորցի եւ աշխոյժ տարր մըն էր քաղքենին, որ մաս կը կազմէր յեղափոխական ճակատին: Որուն մտաւորական շարժումին հաղորդակից, ծանօթ՝ փիլիսոփայական գրականութեան, քաղքենի տարրը գիտցաւ օգտուիլ առիթէն՝ դառնալու համար յեղափոխական ճակատին ղեկավարը: Վերջապէս այս տարրն էր, թէեւ փոքրամասնութիւն, որ պարտադրեց լոզունք եւ գործադրեց ԺԸ. դարու մեծ խորհողներուն տեսակէտները:

Յեղափոխութեան նախակարապետներուն վարդապետութիւնը ուղղուած էր գլխաւորաբար եկեղեցիին դէմ: Վասնզի եկեղեցին դարձած էր քաղաքական գործիք մը,— իր ձեռքին մէջ կը գտնուէր արքայական թագը: Անհրաժեշտ էր ստեղծել մտաւորական մթնոլորտ մը, որ յագեցած ըլլար թշնամութեամբ ընդդէմ կրօնքին,— ուստի սկսան դատապարտել եկեղեցիին ազատամտութեան կամ լայնախոհութեան պակասը (intolérance), կրօնական մոլեռանդութիւնը (fanatisme), վերջապէս այն բոլոր «ոճիրները», որոնք գործուեցան եկեղեցիին կողմէ՝ պատժելու համար մարմինը «վասն հոգւոյ փրկութեան»:

Այսպէս ստեղծուեցաւ յարգանքի պակաս մը հանդէպ կղերականութեան, կրօնքին ու եկեղեցիին: Բանականութիւնը մաքրուեցաւ իր ժանգէն, իրապաշտ ոգին դուրս ելաւ իր թեփոտ պատեանէն: Վարժարաններուն մէջ, քաղքենի տարրին մէջ, 1770 թուականներուն, երեւան եկած էր թշնամական ոգի մը ընդդէմ կրօնական ոգիին:

Արքայական գահը կորսնցուցած էր պատնէշ մը այս խաղաղ կռիւին մէջ: Ըմբոստութեան առաջին յաղթանակն էր այս: Ուրեմն կարելի՛ էր քննադատել եւ քանդել ազատօրէն: Տեսակէտ ունենալ: Խորհի՛լ:

Մտաւորական շարժումը շուտով սկսաւ ցոյց տալ քաղաքական եւ ընկերային մտահոգութիւններ: Համարձակութիւն մը խօսելու, երկիրը կազմակերպելու մասին: Յանդգնութիւն մը խորհելու հաւասարութեան մասին: Բովանդակ Ֆրանսան մտածել, խորհիլ սկսեր էր ԺԸ. դարուն, կը գրէ Տանիէլ Մոռնէ: Եւ իմացականութիւնը, բանականութիւնը սպառնագին եկաւ սարսել հին վարչաձեւերուն՝ միապետութեան հիմերը: Անշուշտ, իմացականութեան դատին համար անհրաժեշտ էր յենարան մը,— ժողովուրդին թշուառութիւնը կատարեց այդ դերը:

Ուրեմն, ըստ Տանիէլ Մոռնէի, փիլիսոփայական ճակատն էր նախ (Մոռնէ այդ ճակատին ղեկավարները կ'որոնէ նոյնիսկ աւելի առաջ քան Վօլթէրները), որ իմացականութիւնը դրաւ պատնէշին վրայ, թշնամի միապետութեան եւ կրօնապետութեան: Իմացականութեան եկաւ ուժ տալ ժողովրդային թշուառութիւնը,— տնտեսական ճակատը, որ աւելի պիտի սաստկացնէր թշնամութիւնը:

^

Այժմ ներկայացնենք ճակատները իրենց մանրամասնութեան մէջ, գծելու համար շօշափելի պատկեր մը տիրող թշուառութեան եւ ստեղծուած թշնամութեան մասին:

Ֆրանս. Յեղափոխութեան շրջանին՝ Ֆրանսայի բնակչութիւնը կը գնահատուէր 25 միլիոն:

Յեղափոխական ճակատը կազմուած էր 1) քաղքենի տարրերէն, 2) արհեստաւոր ու բանուոր տարրերէն, 3) գիւղացիներէն:

Քաղքենի տարրը հազիւ կ'անցնէր միլիոնը: Կը բաղկանար բժիշկներէ, փաստաբաններէ, ուսուցիչներէ, նոտարներէ, ելմտական պաշտօնեաներէ, դրամատէրներէ, վաճառականներէ: Քաղքենի տարրին ձեռքն էր երկրին դրամական հարստութիւնը, թագաւորն անգամ քաղքենի տարրին կը դիմէր՝ երբ ուզէր փոխառութիւն կնքել: Երկրին ելմտական կացութիւնը վտանգուած ըլլալով՝ քաղքենիները փափաքեցան որ քաղաքական յեղաշրջում մը կատարուի եւ իրենց գործառնութիւնները բարգաւաճին: Այս պատճառով փողատէր այս դասակարգը, քաղքենին, թշնամացաւ ազատէր դասակարգին, ազնուականութեան դէմ, որմէ չահերը՝ ապահովէր տնտեսական անխախտութեան մէջ: Վերջապէս քաղքենին մտաւորական խոր զարգացում ունէր, ու կը տենչար եթէ ոչ մարդկային հաւասարութեան, գէթ ազնուականներուն հաւասար դիրքի ու յարգանքի արժանանալու:

Արհեստաւորները եւ բանուորները, որոնք կ'ապրէին ձեռական աշխատանքով, կը գնահատուէին երկուքուկէս միլիոն, ընդհանրապէս քաղաքներու մէջ հաստատուած: Ճարտարարուեստը զարգացած չէր, ուստի ուժեղ չէին:

Գիւղացիները կը հաշուուէին 21 միլիոն: Մէկ միլիոնը տակաւին ճորտ: Բոլորը կ'ապրէին դաշտային աշխատանքով եւ անմարդկային պայմաններու մէջ, այնքան որ «պատական ջորի» կը կոչուէին: Կամ իրենց օրը վարձու կուտային, կամ ազնուականէն հողը վարձու կ'առնէին, բայց եւ այնպէս ոչինչ կը շահէին: Հողին արտադրութեան 55 առ հարիւրը կը վճարէին թագաւորին՝ իբրեւ պետական տուրք: Որոշ տոկոս մը՝ եկեղեցիին, իբրեւ պտղի: Յետոյ բաժին մը աւատատէրին: Բայց աւելի ծանրը կար դեռ,— champart, այսինքն հողին բերքը՝ կալուածատէրին: Ուրիշ մը եւս, banalités,— այսինքն տուրք հունձքը ջաղացք տանելու: Եւ դեռ գիւղացին իրաւունք չունէր ճամբաներէն կամ կամուրջներէն անցնելու՝ առանց տուրք մը եւս վճարելու: Կարելի չէ այստեղ տալ իրական պատկերը գիւղացիներու տառապանքին,— կը յանձնարարեմ կարդալ Ժօրէսի գիրքը:

Եւ հիմա անցնինք հակառակորդ ճակատին, զոր կը կազմէին թագաւորը, բարձրաստիճան եկեղեցականութիւնը, ազնուականութիւնը:

Եկեղեցիները տէր դարձած էին երկրին,— օրինակ՝ եպիսկոպոսներ կային, որ տարեկան 100,000 ոսկի եկամուտ ունէին, կարգ մը գաւառներու մէջ՝ հողին մեծագոյն մասը կը պատկանէր իրենց, ախոռներու մէջ հարիւրներով ձի կը պահէին, եւ դեռ գիւղացիներէն պտղի ու տասանորդ ալ կ'առնէին:

Ազնուականները պալատին շուրջ հաւաքուած՝ կ'աշխատէին հարստանալ առանձնաշնորհներով եւ աւատներով:

Թագաւորը, Լուդովիկոս ԺԶ., կրօնասէր, գիրուկ, որսորդութենէ զատ ուրիշ որեւէ հետաքրքրութենէ զուրկ, խեղճ մարդ մը, իր թագուհիին անկողինին պարտքն իսկ հատուցանելու անկարող: Ինքզինքը յանձնած բարձր եկեղեցականութեան եւ ազնուականութեան, կամ Անթուանէթ թագուհիին, զոր, հիմակ, կարգ մը կենսագիրներ եւ թատերագիրներ կ'աշխատին մաքուր եւ պարկեշտ ներկայացնել— այդ տեսակէտով՝ սքանչելի է [illegible] ներկայացուած թագուհին,— Լուդովիկոս ԺԶ. այն թագաւորը չէր, որ պիտի կրնար կարգ ու կանոն դնել պետութեան մէջ: Իր նախորդին օրով՝ Ֆրանսա կորսնցուցած էր Հնդկաստանը եւ Քանատան, իր օրով՝ երկիրը թաւալգլոր կ'երթար դէպի սնանկութեան անդունդը:

Ժողովրդական դասակարգը (Tiers – État) չկրցաւ հանդուրժել այլեւս,— ոտքի կանգնեցաւ, սարսեց գահը եւ տապալեց թագ ու թագաւոր:

Տ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

150 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

Ֆրանսական մեծ յեղափոխութիւնն էր որ դարձուց Ֆրանսան մէկ ու ամբողջական ազգ ու պետութիւն: Նոյնիսկ պատմութեան ամէնէն արտակարգ դէմքը՝ Նափոլէոն մէկ երեւոյթն է այդ տիտան շարժումին: Ան ոչ թէ խորտակեց յեղափոխութիւնը, այլ, վերջին հաշուով, լրացուց անոր գործը: Քլեմանսօ իրաւացի է, երբ կ'ըսէ թէ մեծ յեղափոխութիւնը ինքնին անբաժանելի ամբողջութիւն մըն է: Պէտք է անոր վրայ նայիլ իբրեւ այդպիսին: Մասերու բաժնել զայն, մէկ երեւոյթ դատապարտել, ուրիշ մը պանծացնել՝ միակողմանի աշխատանք մը պիտի ըլլար:

Մարդկային հոգիի բազմանկիւն պրիսմակէն պէտք է դիտել այս դարագլուխ կերտող ժամանակաշրջանը, ըմբռնելու համար թէ աննախընթաց բովանդակութեամբ, մեծ ծաւալով, հզօր տարողութեամբ ու տիեզերական ազդեցութեամբ այս պոռթկումը, որ լեցուց 18րդ դարը, հեղեղեց 19րդը եւ տակաւին կը հոսի 20րդին մէջէն, ինչ ընկերային, փիլիսոփայական, տնտեսական, քաղաքական ու բարոյական խորունկ արմատներէ ընձիւղեց եւ ուռճացաւ:

Վերսայլի պալատը դղրդեցնող Միրապօները, Քոնվանսիոնը հմայող առիւծասիրտ Տանթօնները, անողոք Ռոպէսփիէռները, հրէշածին այլ հանճարեղ Մարաները, նոյնիսկ յետաշրջական Լա Ռօշժագլէյնները,— որ հրամայեց իր զինուորներուն՝ «եթէ յառաջանամ, հետեւեցէք ինծի, եթէ մեռնիմ, վրէժս լուծեցէք, եթէ նահանջեմ, սպաննեցէք զիս»—մարդկութեան երկնակամարին վրայ ամէն օր կամ ամէն տարի, նոյնիսկ ամէն դար, յայտնուող աստղեր չեն: Հազուադէպ է անոնց յայտնութիւնը, լայն է անոնց գծած լուսաւոր գիծը: Անոր համար ալ պէտք է նայիլ անոնց անձին ու գործին վրայ՝ զերծ կիրքէ ու միակողմանի կամ կանխակալ ենթակայականութենէ:

Շատեր կան որ, մարդերու կամ ժողովուրդներու տարերային շարժումներուն վրայ ակնարկ ձգած ատեն, կը տեսնեն միայն այն ծայրայեղութիւնները, որոնք յաճախ անհարկի կերպով կը հոսեցնեն անմեղ արիւն. կամ կ'առնեն միայն բացասական քանի մը կէտերու վրայ, գլխաւորը, էականը, ընդհանուրը անտեսելով: «Աստուածները ծարաւի են արեան» միշտ ալ, աւաղ, մարդկային ղղրդագին շարժումներու ժամանակ: Ֆրանսական մեծ յեղափոխութիւնն ալ, 150 տարի առաջ, շատ անմեղ արիւն թափեց: Ժիրոնտէնները կառափնատ ղրկող Ժագոպէնները, Տանթօնները գլուխը ուսոդ Ռոպէսփիէռները իրենք ալ ինկան: Ու արիւնը հոսեցաւ ուղխօրէն: Բայց ասիկա եթէ կը կազմէ մէկ արատը մեծ դէպքին, միւս կողմէ պէտք չէ մոռնալ որ դէպքը ուռճացաւ այդ արիւնէն, հասունցաւ, չընկրկեցաւ խոչընդոտի առջեւ, եւ ստացաւ տիեզերական բովանդակութիւն, առաջին անգամ ըլլալով թերեւս պատմութեան մէջ՝ լայն կերպով պարզելով աշխարհին մարդ անհատի իրաւունքները:

Ֆրանսական մեծ յեղափոխութիւնն էր, որ անվիճելի կերպով իրականացուց մարդու քաղաքական ազատութեան մանկագին նուաճումը: Ջնջեց կղերի ու աւատապետի տիրակալութիւնը, հաստատեց «երրորդ դասակարգը» պետական ղեկավարութեան վրայ եւ մարդ անհատին տուաւ իր հոգեկան ու ֆիզիքական ուժերը լիովին արտայայտելու ազատ ու անկաշկանդ պատեհութիւնը: Այսօրուան ժողովրդապետութիւնը անոր արգասիքն է. խղճի, մամուլի, խօսքի, հաւաքոյթի, պաշտամունքի եւ ստացուածքի անձեռնմխելիութիւնը անոր պտուղն է.— «Մարդս կը ծնի ազատ»:

Իրաւ է. 1789էն առաջ Անգլիան Քրոմուէլ մը ունեցաւ, որ համարձակեցաւ գլխատել թագաւորը եւ հաստատել ժողովուրդի իշխանապետութիւնը: Իրաւ է. Պասթիլի գրաւումէն առաջ Մ. Նահանգները, կռուելով անգլիական լուծին դէմ, հաստատեցին սքանչելի սահմանադրութիւն մը, որ կը պարունակէ գրեթէ այն բոլոր սկզբունքները, որոնք կը կազմեն էութիւնը «Մարդու Իրաւունքներու Յայտարարութեան»: Բայց ոչ անգլիական ժողովրդապետութիւնը, ոչ ալ ամերիկեան ազատականութիւնը դուրս չելան իրենց սահմաններէն, չտարածուեցան, չդարձան բովանդակ քաղաքակիրթ աշխարհի սեփականութիւն:

Այս մեծ գործը վիճակուած էր ֆրանսական Մեծ Յեղափոխութեան: Ան կատարեց պատմական այս նուաճումը: Պէտք եղաւ որ Նափոլէոն մը անցնէր պատմութեան թատերաբեմէն, որպէսզի տրամը տիեզերականանար:

Եւ մարդկային գործունէութեան ոչ մէկ մարզ զերծ չմնաց այս շարժումին ոգիէն կամ հոսանքէն: Քոնվանսիոնը մտաւ ամէնուրեք, գիտութիւն, արուեստ, կրօն, քաղաքականութիւն, ընկերային ու պետական բարենորոգում, տնտեսութիւն, բարքերու կամ կենցաղի ամէն ասպարէզ կրեցին անոր դրոշմը:

Եւ ինքն իր մէջ ամէն օր պայքարող, արիւն փսխող, հերոս հերոսի ետեւէ — անմեղ կամ մեղաւոր— կառափնատ ղրկող, Փարիզի Քոմիւնին կռթնող, բայց յետադիմական զայն թշնամիի բռնող Քոնվանսիոնը, այս անօրինակ, ամէն օր մարտնչող, մեռնող ու յարութիւն առնող այս խորհրդարանը, օրէնք օրէնքի ետեւէ պատգամելով, յեղաշրջեց ոչ միայն յեղափոխական Ֆրանսայի, այլ համայն աշխարհի կեանքը: Մարդկային ամէն տիպար,— հանճարեղն ու խելագարը, կորովամիտն ու դաւադիրը, կեղծն ու գաղափարականը, անձնուէրն ու վախկոտը, կրքոտն ու պաղարիւնը, բարձր մտաւորականն ու փողոցային արկածախնդիրը— մարդկային ամէն հոգեկան ոյժ իր արտայայտութիւնը գտաւ այս գերմարդկային ժողովին մէջ:

Մարդկային դարաւոր թշուառութիւնը, զրկուածութիւնը, հա՜ց աղաղակող զարհուրելի ատելութիւնը փողոց իջաւ, եւ յաղթանակեց:

Քոնվանսիոնը կռուեցաւ թագաւորին դէմ, ու յաղթեց: Ան կառափնատ բարձրացուց կամազուրկ ու խեղճ Լուի ԺԶ.ը, բայց ասով ոչ թէ արքայ մը, այլ արքայականութիւնն էր որ կը գլխատէր: Ան անողոք եղաւ Վանտէի հանդէպ, որ յետաշրջականութիւնն էր: Ան առիւծի նման կռուեցաւ արտաքին բոլոր թշնամիներուն դէմ, փրուսիացի, անգլիացի, աւստրիացի եւն., որոնք սրբապիղծ դաշնակցութեամբ մը յարձակեցան Քոնվանսիոնի — յեղափոխութեան — ազատամարտ կամքին ու պարտուեցան: Եւ մեծ յեղափոխութիւնը ոչ միայն վերածնունդ տուաւ Ֆրանսային, այլ կայսրութեան վերածեց զայն: Եռագոյնը պարզող ու «Մարսէյեզ» երգող ոգին իշխեց ու տիրակալեց մարդոց մտածումներուն ու զգացումներուն՝ 18րդ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (141)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Նրանք երկուսը դիմեցին դէպի դիտարանը. աւելի մօտից ծովափի շարժումը դիտելու:

Եւ ահա հանդիպակաց ափը շրջապատեցին լաստեր ու նաւակներ, որոնց մասին իշխանը հոգացել էր կանխաւ: Նրանց մէջ լցուեցան մի քանի հարիւր հոգի եւ փոքրիկ տորմիղն սկսաւ սուրալ խաղաղ ալիքների վրայ:

Յառաջընթաց մակոյկի մէջ նստած էին Գէորգ իշխանը եւ Արքայեղբայրը՝ իրանց հետեւորդներով: Նոյն մակոյկի վրայ ծածանում էր արքայական դրօշը: Մարզպետունին ուրախ էր, որ դարձնում էր նրան յաղթական փառքով. որովհետեւ յիշում էր թէ՝ որպիսի՛ անստոյգ վիճակի մէջ ստացաւ այն արքայից: Նա հրճւում էր մանաւանդ, որ դրօշի հետ միասին վերադարձնում էր թագաւորին իւր հարազատ եղբօրը, որից նա վաղուց հեռացած էր դժուարութեամբ եւ որի աջակցութիւնը պիտի ապահովէր այժմ իւր նոր ձեռնարկութեանց յաջողութիւնը:

Բայց Աբասն ուրիշ մտածութեամբ էր զբաղուած: Նա այժմ գալիս էր իւր եղբօր եւ թագաւորի մօտ եւ յիշում էր հեռաւոր անցեալը, որի հետ կապուած էին սրտառուչ յիշատակներ: Նա յիշում էր իւր մանկութիւնը, որ անցուցեր էր Երազգաւորսի արքունիքում, խաղերի եւ զուարճութեանց մէջ, բայց միշտ անբաժան իւր Աշոտ եւ Մուշեղ եղբայրներից: Յիշում էր իւր պատանեկութիւնը, որի միջոցին սովորում էր Հայրենիքը պաշտպանելու, կամ թշնամին վանելու դժուար արհեստը եւ իրան դասակից էին լինում միշտ նոյն եղբայրները. յիշում էր իւր երիտասարդութիւնը, որի ժամանակ արդէն Աշոտ թագաժառանգը չհատակում էր պատերազմների մէջ եւ ինքն ու Մուշեղը աջակցում էին նրան, չկամենալով երբեք բաժանուել եղբօրից եւ ուխտելով նրան մշտական զինակցութիւն: Բայց եւ այստեղ նա մտաբերեց Նիգ գաւառի պատերազմը՝ դաւաճան Գագիկ Արծրունու դէմ, որի ժամանակ իրանք կռւում էին առիւծի պէս, բայց եւ այնպէս յաղթուեցան, որովհետեւ Աշոտի գունդը կազմող Սեւորդիները փախուստ տուին ճակատից, որով եւ պատճառ դարձան իրանց պարտութեան եւ Մուշեղի գերուելուն ու մահուան: Մի վայրկեան հին զայրոյթը բռնկեց Աբասի սրտում, նա յիշեց Աշոտի թուլութիւնը, Սեւորդեաց Օրիորդի հետ ունեցած սիրոյ պատմութիւնը, որ պատճառ դարձաւ իրանց անդրանիկ անյաջողութեան... եւ նա զղջաց, որ գալիս է այդ եղբօր հետ հաշտուելու:

Բայց հէնց որ դէմքը դարձուց եւ տեսաւ Մարզպետունուն, որ նայում էր իւր վրայ իբրեւ մարմնացեալ եռանդ, իբրեւ անկեղծ հայրենասիրութիւն, որ ամէն քէն ու ոխ մոռացում էր միայն հայրենիքի շահուն, նա ամաչեց եւ զայրոյթն իջաւ:

Նրա աչքի առաջ արձանացաւ այժմ ապարանդ հօր դիակը, խաչի վրայ հանած. նրա ականջներին զարկեցին այդ դիակը ծաղրող մահմեդականների աղմուկը. նա յիշեց բռնաւոր Յուսուփին, նրա անգթութիւնները եւ միեւնոյն ժամանակ մտաբերեց այն քաջին, որ ինչպէս երկնային սրտմտութիւն իջաւ Ուտիքից դէպի Ոստան, ցրուեց արաբ Հագարացիներին, ջարդեց նրանց հրոսախմբերը, տապալեց գազան Յուսուփին եւ իւր հօր նահատակութեան վրէժը տասնապատիկ առաւելութեամբ առաւ Արաբացիներից: Դա իւր եղբայր Աշոտն էր. այն աննման հերոսը, որի երեւոյթը միայն սարսուռ էր ազդում թշնամիին եւ որին ինքն ուխտեց հաւատարմութիւն եւ մշտական աջակցութիւն: Եւ այդ պատճառաւ յաջողութիւնները յաջորդում էին միմեանց, որովհետեւ եղբայրական սէրն ու միութիւնը առաջնորդում էին զօրքին եւ նրա դրօշն ու սուրը յաղթական կացուցանում ամէն տեղ: Բայց հէնց որ այդ սէրը սառեցաւ, միութիւնը քայքայուեց, դժբաղդութիւններն էլ իրանց դռները բացին... Այժմ հին առիւծը փռուել էր վանդակի մէջ. թշնամիների սարսափը՝ ծածկուել էր ճգնարանում...

Եթէ թագաւորը յանցաւոր էր այդ բանում, մի՞թէ ինքը Աբասը անպարտ էր բոլորովին... Ի՞նչպէս պիտի տեսնէր այժմ եղբօրը իւր նուաստութեան մէջ, այն յաղթող ու հերոս Աշոտին՝ աբեղաների խուցերում...:

Վերջին մտքերն այնպէս յուզեցին Արքայեղբօրը, որ նրա աչքերը արտասուքով լցուեցան:

«Ես այնպէս ջերմագին կը սեղմեմ նրան կրծքիս, որ իւր վշտերն իսկոյն մոռանայ...», շշնջաց ինքն իրան Աբասը եւ աչքերը սրբեց:

Երբ նաւակները հասան կղզու ափին, Արքայի պահնորդները կանգնած էին այնտեղ: Նրանք եկել էին իշխանին դիմաւորելու: Բայց տեսնելով նրա հետ եւ Արքայեղբօրը, որ սիրալիր կերպով ողջունեց իրանց, իսկոյն ցնծութեան աղաղակ բարձին եւ «կեցցէներով» օդը թնդացրին: Ապա առաջնորդեցին նորեկներին դէպի վերին տունը, ուր ապրում էր թագաւորը:

Վերջինս, որ չէր սպասում Աբասին, տեսնելով նրան Մարզպետունու հետ՝ սաստիկ ուրախացաւ: Նա մոռացաւ իսկոյն թէ՛ իւր ստորնանալը եւ թէ եղբօրից կրած դառնութիւնները: Նա յիշեց միայն, որ Աբասը իւր եղբայրն է, միակ հարազատն աշխարհում. ուստի չսպասեց որ նա հասնէր դղեակին. նա ինքը փութաց կրտսեր եղբօրը դիմաւորելու: Բլրակի կանաչ զառիվայրի վրայ նրանք հանդիպեցին իրար.— «սիրելի եղբայր»— «սիրեցեալ թագաւոր» բացագանչութիւնները խեղդուեցան նրանց ջերմ գրկախառնութեան եւ համբոյրների մէջ:

Իշխանը եւ բոլոր հետեւորդները բլրի վրայ արձանացած՝ դիտում էին հարազատների սրտաշարժ հանդիպումը: Այդ լուռ տեսարանն այն աստիճան յուզել էր, որ ներկայ եղողներից շատերն արտասուեցին: Նրանցից ամէն մին զգում էր թէ երկիրը որքա՛ն շատ է տուժել դրանց դժտութիւնից եւ միեւնոյն ժամանակ չափում էր թէ՝ որքա՛ն շահ կարող է ստանալ նա այդ քաղցր հաշտութիւնից:

Թագաւորը, որ արդէն տկար էր, սաստիկ յուզումից աւելի թուլացաւ. նա հազիւ ողջունեց միւս հետեւորդներին: Բայց աջը դէպի Մարզպետունին ուղղելով՝ սեղմեց նրա ձեռքը եւ ասաց.

(Շար.)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ

« Ֆրանսայի կաղանդչէքը » :

1789 Յունուար 1ին, լուր ելաւ որ Թագաւորը, Լուդովիկոս ԺԶ. Ազգ. Ժողովի հրաւիրած է երկրին ներկայացուցիչները, — կղերականներ, ազնուականներ եւ ժողովրդական դասը :

Պետութեան ելմտական կացութիւնը տագնապ մը կ'անցընէր, իսկ ժողովրդական զանգուածը կը հեծէր տուրքերու տակ : Ազգ. Ժողովը պիտի զբաղէր այդ հարցերով :

Ամէն կողմ ուրախութիւն ի լուր արքայական հրաւէրին :

Ընտրութիւնները կը շարունակուէին տակաւին Մայիսին՝ երբ կատարուեցաւ Երեսփ. Ժողովին բացումը : 1700 երեսփոխաններ նախ տողանցք մը կը կատարեն Վերսայլի մէջ, Թագաւորին առջեւ, որ կը քնանայ իր գահին վրայ : 4 Մայիսին առաջին նիստը : Ազնուականները եւ եկեղեցականները առանձին նիստ կը գումարեն : Ժողովրդական դասին ներկայացուցիչները հրաւէր կը կարդան միանալ իրենց, — եկեղեցականները կը մերժեն, բայց քահանաները հետզհետէ կ'անցնին ժողովուրդին կողմը : Ժողովրդական դասը իր նիստերը կը կոչէ Ազգ. Ժողով ու կը յաւակնի ներկայացնել Ազգը : Ամիս մը վերջ եկեղեցականները եւ ազնուականները կը համաձայնին նիստերը միացնել : Ազգ. Ժողովը ազատ համարձակ կը քուէարկէ օրէնքներ, մանաւանդ տուրքերու մասին :

Մեծ յանդգնութիւն մըն էր այս, Ազգը Թագաւորին ձեռքէն կը խլէր միապետութեան ելմտ. իրաւունքները : Լուդովիկոս ԺԶ., դժգոհ, կը փակէ խորհրդարանին դուռները երեսփոխաններուն առջեւ, որոնք կը հաւաքուին ուրիշ սրահի մը մէջ :

Վտանգը նախազգալով, կ'երդնուն իրարմէ չբաժնուիլ եւ հաւաքուիլ ո՛ւր որ առիթ ներկայանայ՝ մինչեւ որ սահմանադրութիւն մը մշակեն : 23 Յունիսին, Թագաւորին նախագահութեան տակ կը բացուի Ազգ. Ժողովը, ուր Լուդովիկոս ԺԶ. կը յայտարարէ թէ կը ջնջէ ժողովին տուած որոշումները, թէ այսուհետեւ երեք դասակարգերը առանձին նիստ պիտի գումարեն, թէ այս ժողովէն անմիջապէս վերջ բոլորը պէտք է հեռանան խորհրդարանէն :

Թագաւորը կը մեկնի, բայց երեսփոխանները կը մերժեն հեռանալ : Արարողապետը կուգայ յիշեցնել Թագաւորին հրամանը : Ժողովին նախագահը կը պատասխանէ թէ Ազգը չի կրնար հրաման ընդունիլ : Եւ ահա կը միջամտէ Միրապօ .

— « Գացէք ըսէք ձեր տիրոջը թէ մենք այստեղ հաւաքուած ենք ազգին կամքով եւ սակէց դուրս կ'ելլենք միայն սուիններով » :

Այս դիմադարձութիւնը, Թագաւորին դէմ այս անհնազանդութիւնը կրնար վտանգաւոր դառնալ, ուստի Միրապօ անմիջապէս անձեռնմխելի յայտարարել տուաւ երեսփոխաններու անձը, եւ հայրենադաւ՝ ով որ պիտի գործէր, նիստերու ընթացքին կամ նիստերէն դուրս, ընդդէմ երեսփոխաններուն :

Միւս կողմէ, Վերսայլի ժողովուրդը, անցուդարձին տեղեկանալով, խռնուած էր պալատին առջեւ ու կը պոռար «Կեցցէ ժողովրդական դասը» : Զինուորներն իսկ կը պոռային թէ իրենք կը ներկայացնեն «Ազգին բանակը» : Թագաւորը խոհեմութիւն համարեց համակերպիլ :

Նուիրագործուած էր Ազգ. Ժողովին գոյութիւնը, անկախ եւ ինքնօրէն :

Բացարձակ միապետութիւնը տապած էր այլեւս, Ֆրանսայի մէջ :

Յուլիս 8ին, Ազգ. Ժողովը ընտրեց յանձնախումբ մը, որ պաշտօն ունէր մշակել սահմանադրութիւն մը : Յուլիս 9ին Ազգ. Ժողովը ինքզինք կոչեց Սահմանադիր Ժողով :

Իսկ անդին, Թագուհին ու Արթուայի կոմսը կը պատրաստէին դաւադրութիւն մը, — Վերսայլի շուրջ կը համախմբէին օտար զօրաբաժիններ (Ֆրանսացի զինուորը վստահելի չէր) : Լուր տարածուեցաւ թէ շուտով պիտի ձերբակալուէին 60 երեսփոխաններ եւ Երեսփ. Ժողովն ալ պիտի լուծուէր : Երեսփոխանները Թագաւորին ներկայացան եւ պահանջեցին, որ բանակը հեռացուի Վերսայլի շրջականներէն : Թագաւորը մերժեց : Լուրը հասաւ Փարիզ :

Տաք օրեր էին : Սովի վախեր կային : Այս տրամադրութեան մէջ՝ Թագաւորին բռնած խիստ ընթացքը աւելի եւս ջղայնացուց ժողովուրդը : Փարիզի բնակչութիւնը, 11 Յուլիսին, շաբաթ օր, դիմեց թատրոններուն դուռները եւ փակել տուաւ ի նշան սուգի : Միւս կողմէ զարմանազան լուրեր շրջան կ'ընէին բերնէ բերան, — Թագուհին Աւստրիա կը փախցնէ պալատին հարստութիւնը, աւստրիական զօրք բերել կուտայ Վերսայլ : Եւ ահա ճառախօսներ փողոցներուն մէջ, հրապարակներուն վրայ : Ի զէն ժողովուրդ Փարիզի, պաշտպանելու համար ազատութիւնը, ազգային երեսփոխանները :

Քանի մը ժամուան մէջ պարպուեցան Փարիզի բոլոր զինավաճառատուները : Յաջորդ օրը, Կիրակի, 12 Յուլիս, ժողովրդային ընդվզումը ապստամբութեան ձեւ առաւ : Օտար զինուորներու խուժումը Թուըլըրիի պարտէզէն ներս՝ աւելի հրահրեց Փարիզի բնակչութեան զայրոյթը : Յուլիս 13ին եկեղեցիներու զանգակները սկսան ղօղանջել անընդհատ, մինչ ժողովուրդը, զինուած սուրերով, բիրերով, տէգերով, մուրճերով, կացիններով, ատրճանակներով, հրացան կը պահանջէր կառավարութենէն, իսկ անդին Քաղաքապետութեան մէջ կը կազմուէր Մնայուն Յանձնախումբ մը, որ քաղաքապետական կառավարութեան ձեւ առած՝ քանի մը ժամուան մէջ հրապարակ հանեց 12,000 հոգինոց բանակ մը, պաշտպանելու համար քաղաքը, — ազգային պահակախումբի առաջին կազմութիւնն էր այս : 14 Յուլիսին, երեքշաբթի, ամբոխը յարձակեցաւ Էնվալիտի վրայ եւ 28,000 հրացան ճարեց : Ուրիշ թեւ մը քալեց Պասթիյլի վրայ, նոյնպէս զէնք առնելու համար բերդէն : Կէս օր էր արդէն, ու շատ տաք : Ամբոխը ներկայացուցիչ ղրկեց բերդի հրամանատարին, պահանջելով որ ետ քաշէ թնդանօթները : Այդ պահուն, անհասկնալի ձեւով, անկիւնէ մը կրակ բացուեցաւ ամբոխին վրայ : Ամբոխը, կատղած, յարձակեցաւ բերդին վրայ : Արիւնահեղ կռիւէ մը վերջ, Պասթիյլ անձնատուր եղաւ, — ժողովուրդը խուժեց ներս եւ տեղն ու տեղը գլխատեց բերդին հրամանատարը : Մարդ մը ձողի մը ծայրը անցուց հրամանատարին գլուխը, ու քալեց, ամբոխն ալ ետեւէն, դէպի Քաղաքապետարան : Քիչ վերջ նոյն բախտին կ'արժանանար Փարիզի քաղաքապետը :

Լուրը հասաւ Վերսայլ : Սարսափ տիրեց պահ մը : Թագաւորը անմիջապէս հրամայեց հեռացնել իր կանչած զօրաբաժինները, ու խոստացաւ Փարիզ այցելել : Յուլիս 17ին Լուդովիկոս ԺԶ. Փարիզ իջաւ, ուր յարգանքով ընդունուեցաւ յեղափոխական քաղաքապետութեան կողմէ եւ ազգ. պահակախումբին հրամանատար Լաֆայէթ իրեն յանձնեց եռագոյն զարդանիշ մը, — կապոյտ, ճերմակ եւ կարմիր, Փարիզի եւ Թագաւորին խորհրդանշական գոյներն էին որ միացուած էին՝ յաւերժացնելու համար կերպարանափոխուած Ֆրանսան :

Այս դէպքերը սակայն արձագանգ գտան բովանդակ երկրին մէջ, եւ ահա գաւառը անիշխանութեան մատնուած : Խռովութիւն ամէն կողմ, ամբոխային չհասկցուած վախ մը Փարիզի մէջ, խռովութիւններ եւ սպանութիւններ գաւառներու մէջ : Օգոստոս 4ին, Սահմանադիր Ժողովը օրակարգի վրայ կը դնէ միջոցներ գտնել վերջ դնելու համար այս անիշխանութեան :

Եւ ահա կը յայտարարուի թէ բոլոր այս խռովութեանց պատճառն այն է որ գիւղացին կը ճնշուի աւատապետական կարգերու տակ : Խանդավառութեան ու գինովութեան մէջ, արցունքի եւ գիրկընդխառնումի մէջ՝ Սահմանադիր Ժողովը կը հռչակէ հաւասարութիւն, — կը ջնջէ աւատապետութիւնը եւ ճորտութիւնը, ազնուականներու եւ եկեղեցականներու իրաւունքները գիւղացիներուն վրայ : Երեսփոխանները կուլան իրենց ուրախութենէն, կը համբուրուին եղբօր պէս, եւ վեց ժամուան մէջ, գիշեր ատեն շարունակելով նիստը, ընկերային հսկայ յեղափոխութիւն մը կը կատարեն :

Այլեւս ոչ մէկ խտրութիւն Ֆրանսացիներու միջեւ, — ազնուական ու գիւղացի, եկեղեցական ու քաղքենի բոլորը հաւասար էին երկրին առջեւ, օրէնքին առջեւ :

Բոլոր այս օրէնքները, անշուշտ, պէտք է վաւերացուէին Թագաւորին ստորագրութեամբ, բայց այս վերջինը կը ձգձգէր : Սահմանադիր Ժողովը անհամբերութիւն ցոյց կուտար, իսկ Փարիզ հետզհետէ աւելի կը ջղայնանար : Եւ ահա զանազան լուրեր, — Թագաւորը զօրք կը հաւաքէ Վերսայլի շուրջ :

Հոկտեմբեր 5ին, Երկուշաբթի առաւօտ, ութ հազար կիներ կը զինուին եւ թնդանօթի կառքերու լծուած՝ Փարիզէն ճամբայ կ'ելլեն, կը քալեն Վերսայլի վրայ : Անոնց հետեւեցան հազարաւոր բանուորներ : Երբ ամբոխը հասաւ Վերսայլ, գիշերեց պալատին առջեւ : Առտուն կանուխ յարձակեցաւ երկաթէ վանդակորմին վրայ, քանդեց, խորտակեց : Յարձակեցաւ պահակախումբին վրայ, դիմադրողը սպաննեց, բարձրացաւ պալատ :

Թագաւորը, վերջ դնելու համար խռովութեանց, խոստացաւ Փարիզ իջնել : Եւ իր ամբողջ ընտանիքը մէկ կառքի մէջ դրած, ճամբայ ելաւ դէպի Փարիզ, — կառքը շրջապատուած այն ամբոխին կողմէ, որ սպաննելէ վերջ դիմադրող զինուորները՝ անոնց գլուխները ձողերու ծայրը անցուցած, կը խաղցնէր կառքին երկու կողմէն :

Տասը օր վերջ Սահմանադիր Ժողովն ալ կը փոխադրուի Փարիզ : Այդ օրէն սկսեալ, Ժողով ու Թագաւոր կը դառնան գերի Փարիզի բնակչութեան :

1790 Յունիս 21ին, գիշեր ատեն, սպասաւորի զգեստներ հագած, Լուդովիկոս ԺԶ. փախաւ պալատէն՝ մեկնելու համար արտասահման, բայց ձերբակալուեցաւ Վառէնի մէջ ու վերադարձուեցաւ Փարիզ, ուր Թագաւոր ճանչցուեցաւ այն պայմանով որ ընդունի եւ վաւերացնէ Սահմանադրութիւնը :

Երկիրը խաղաղած չէր, կը շարունակուէր ալեկոծութիւնը, երբ օտար պետութիւնները շարժեցան եւ փորձեցին միջամտել : 1792 Օգոստոս 10ին երկրորդ Սահմանադիր Ժողովը գահընկէց հռչակեց Լուդովիկոս ԺԶ. Թագաւորը, ջնջեց միապետութիւնը :

Այդ օրերուն գերմանական բանակը մտաւ Ֆրանսա : 1792 Սեպտեմբերին Քոնվանսիոնը Հանրապետութիւն հռչակեց, Հայրենիքի Փրկութեան կոմիտէ մը կազմեց, եւ հերոսական ճակատամարտներով պարտութեան մատնեց թշնամին : Ու մինչ սահմաններուն վրայ կռիւ տեղի կ'ունենար, Փարիզի մէջ անխնայ կը գործէր կիյոթինը : Ամէնէն ամուր կարծուած գլուխներն իսկ ինկան իրարու ետեւ, Սարսափը տիրեց մայրաքաղաքին մէջ : Յետոյ կիյոթինը գնաց հնձել գաւառացի կասկածելիները : Տանթոնէն մինչեւ Հէպէր ինկան բոլորը կառափնատին վրայ : Ի վերջոյ ինկաւ նաեւ Ռոպէսփիէր, որ մաքրագործած էր հրապարակը :

Ներքին արիւնհեղութեան այս օրերուն, յեղափոխական եւ հանրապետական բանակը հրաշքներ կը գործէր սահմաններուն վրայ : Տիրանալէ վերջ իր «բնական սահմաններուն», հարեւան թշնամի պետութեանց պարտադրելու համար այդ սահմանները, յառաջ խաղաց մինչեւ օտար հողերը : Եւ սակայն Եւրոպա դաշնակցած էր Ֆրանսայի դէմ, թումբ կանգնելու համար յեղափոխական վարդապետութեան մը գաղափարական աշխարհակալութեան առջեւ : Այսպէս ծրագրեցին պաշարել Ֆրանսան : Ճակատագրական այդ պահուն՝ հրապարակ իջաւ Նափոլէոն, որ իր զինուորական հանճարով պարտութեան մատնեց թշնամիները : Այդ յաղթանակէն վերջ ինքզինք յայտարարեց կայսր ու վերջ դրաւ Հանրապետութեան :

Պատմութեան գիրքերը Ֆրանսական Յեղափոխութեան շրջանը կը փակեն Նափոլէոնի կայսերական կառավարութեան հիմնադրութեամբ, բայց իրականին մէջ այդ Յեղափոխութիւնը վերջ գտաւ ոչ միայն Նափոլէոնի հիմնած կայսրութեամբ, ոչ ալ Նափոլէոնի անկումով, այլ ընդհակառակն ընկերային այդ մեծ շարժումը շարունակուեցաւ ամբո՛ղջ ԺԹ. դարու ընթացքին :

ՔԱՂՀԱՆ

դարէն մինչեւ այսօր : Որովհետեւ, եթէ Վոլթէրներ, Մոնթէսքիոներ, Ժան Ժաք Ռուսոներ, Տիտրոներ եւ նմանները նախակարապետները հանդիսացան մեծ շարժումին, շարժումը ինք նախակարապետը հանդիսացաւ մարդկային նոր կեանքին :

150 տարի է : Տակաւին քաղաքակիրթ մարդկութիւնը կը շնչէ, կ'ապրի, կ'երկնէ այս մեծ հեղեղին բացած ճամբաներէն : Այսօր ալ անհատի ազատութիւնն է պայքարի հիմը : Կիսարժէքներ են, սուտ կամ իրաւ, ցեղային գերակայութիւն կամ նման վարդապետութիւններ : Միակ ճշմարիտն ու տիեզերականը՝ անհատին իրաւունքն է, ազատ ծնելու, ազատ ստեղծագործելու եւ ազատ մեռնելու : Եւ իր այս գծովն ալ՝ Ֆրանսական Մեծ Յեղափոխութիւնը յաւիտենական է :

×

Նուա՞զ խորախորհուրդ, գեղեցիկ ու հերոսական է մեր հերոսապատումը — Հայ յեղափոխական շարժումը : Նուա՞զ արժէք են մեր ասպետական դէմքերը, որոնք տուին իրենց արիւնը առատօրէն՝ նոյն ազատութեան ի խնդիր : Նուա՞զ գերմարդկային է մեր հոգեկան ճիգը, կոտրելու դարերու անէծք բռնապետութեան մը անարգ շղթաները :

Ա. ԿԵՍԱՐ

Յեղափոխութեան դէմքերը

Բուռ մը երիտասարդներ էին անոնք, որ ձեռք առին յեղափոխութեան ղեկը եւ ժողովրդային զանգուածին ճակատագիրը : Կը ներկայացնենք գլխաւորները. —

ՄԻՐԱՊՕ . — Ծնած է 1749ին Պիննոնի մէջ (Լուարէ) : 17 տարեկան էր, երբ հեծելազօրաց տեղակալի աստիճան ստացաւ : Բայց գայթակղալից այնպիսի կեանք մը ունեցաւ, որ հայրը բանտարկել տուաւ զայն Ռէ կղզիին մէջ, յետոյ ղրկեց կռուելու Քորսիքայի մէջ : Միրապօ զինուորական ծառայութիւնը լքեց 1770ին, հարիւրապետի աստիճանով : 1772ին ամուսնացաւ Մարինեանի մարքիզին աղջկան հետ : Շուտով լքեց : Պարտք պարտքի վրայ դիզեց : Հայրը դարձեալ բանտարկել տուաւ զինք : Ժուի բերդին մէջ, բանտարկութեան ընթացքին, ծանօթացաւ Մոնիէի ծերունի մարքիզին երիտասարդ կնոջ հետ, — միասին փախան Ամսթէրտամ : Կառավարութիւնը պահանջեց յանձնել Միրապօն, որ բերուեցաւ Ֆրանսա, բանտարկուելու համար Վէնսէնի բերդին մէջ երեք տարի : Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ մէջ կարգ մը արկածախնդրութիւններէ վերջ, վերադարձաւ Ֆրանսա, ուր սկսած էր յեղափոխութիւնը : Մտաւ շարժումին մէջ, իբրեւ ուժեղ հռետոր՝ մեծ ազդեցութիւն գործեց, բայց կաշառուեցաւ Թագաւորէն : Իր գայթակղալից կեանքը մաշեցուցած էր զինքը, 1791 Մարտ 27ին երկար ճառախօսութենէ մը վերջ անկողին ինկաւ ու մեռաւ 2 Ապրիլին : Իր մարմինը փոխադրուեցաւ Պանթէոն, ուրկէ դուրս հանեցին ետքէն՝ երբ իմացան որ կաշառուած էր :

ՄԱՐԱ . — Ծնած է Պուտրի (Զուիցերիա) 1743ին : Կանուխէն ճամբորդելու ելած : Լոնտոն կը գտնուէր, երբ հրատարակեց Փիլիսոփայական փորձ մարդու մասին (1773), յետոյ բանավէճ մը, Գերութեան շղթաները : Բժշկութիւն ուսանելէ վերջ, կը վերադառնայ Ֆրանսա եւ բժիշկ կը նշանակուի կոմս տ'Արթուայի պահակախումբին : Այդ շրջանին կը գտնէ հիւծախտը դարմանելու եղանակ մը : Կը քննադատէ Նեւտոնի տեսակէտները լոյսի մասին՝ գրելով Տեսագիտական տարրական ծանօթութիւնները (1784) :

Մարլիի մեքենային մասին գրած իր ուսումնասիրութիւնը արժանացաւ Ֆրանս. Ակադեմիային մրցանակին : Հետզհետէ հրատարակեց Ոճրային օրէնսդրութեան ծրագիր մը (1787), Զօն առ հայրենիք, յետոյ խմբագիր դարձաւ Ami du Peuple թերթին, որ կատաղի պայքար մը բացաւ Ժիրոնտէններուն դէմ : Ամէն կողմ դաւադրութիւն կը տեսնէր, եւ ինքզինքին տուած հանրային դատախազի դեր մը՝ կ'ամբաստանէր օրուան ղեկավարները : Ժողովրդային խոնաւ խաւերուն ներկայացուցիչն էր, եւ անողորմ՝ հանդէպ ազնուականներուն, կղերականներուն եւ Թագաւորին : Քանիցս ձերբակալման հրամանագիր տրուեցաւ բայց փախաւ : Յետոյ անդամ ընտրուեցաւ Քոնվանսիոնի, այդ շրջանին մաս ունեցաւ Սեպտեմբերեան ջարդերուն մէջ : Վերջերը հիւանդ էր, Քոնվանսիոն չէր կրնար երթալ : 31 Մայիս 1793ին, կը լոգնար իր տանը մէջ, երբ աղջիկ մը դանակով սպաննեց զինք : Ժողովուրդը լացաւ իր դագաղին վրայ, որ նախ փոխադրուեցաւ Պանթէոն, ուր մնաց մինչեւ 1795 :

ՏԱՆԹՈՆ . — Ծնած է 1759ին : Փաստաբան : Ուժեղ ձայն ունէր, լաւ հռետոր : Յեղափոխութեան շրջանին հիմնեց Քորտըլիէի ակումբը : 10 Օգոստոսի դէպքէն վերջ՝ դատական նախարար : Ոմանք պատասխանատու կը համարին զինք, Սեպտեմբերեան ջարդերուն մէջ : Անդամ Քոնվանսիոնի, մաս կը կազմէր Լերան (ձախակողմեան) : Պաշտպան Ֆրանսայի «բնական սահմաններու» տեսութեան : Վալմիի ճակատամարտէն վերջ, կազմակերպիչ ազգ. պաշտպանութեան, յայտարարելով որ յաղթելու համար թշնամիին՝ անհրաժեշտ է «յանդգնութիւն, դարձեալ յանդգնութիւն, եւ միշտ յանդգնութիւն» : Կազմակերպիչ «Հայրենիքի Փրկութեան» կոմիտէին, եւ Յեղափոխական Դատարանին, շատ անողորմ գտնուեցաւ, — «սարսափ տարածենք, որպէսզի սարսափելի չըլլայ ինքը՝ ժողովուրդը», կ'ըսէր : Ռոպէսփիէր պարտութեան մատնեց զինք եւ ղրկեց կառափնատ (5 Ապրիլ 1794), ուր բարձունքէն յայտարարեց դահիճին . — (Գլուխս կտրուելէ վերջ) « ցոյց տուր ժողովուրդին, կ'արժէ ցուցադրուիլ » :

ՌՈՊԷՍՓԻԷՐ . — Ծնած է 1758ին, Արրաս : Փաստաբան : Ունի քանի մը գրութիւններ : Երեսփոխան Սահմանադիր Ժողովի : Իր գլխաւոր գործունէութիւնը կը սկսի Հայրենիքի Փրկութեան կոմիտէին մէջ, երբ պահ մը կը դառնայ երկրին դիկտատորը : Անխնայ կը գլխատէ ոչ միայն իր հակառակորդները, այլ եւ կասկածելիները, երկրին մէջ ամենուրեք : Կիյոթինը կը շրջի Ֆրանսայի գաւառներուն մէջ, մահուան մանգաղին նման : «Լեռ»ը եւ «Դաշտ»ը, երկու քաղաքական կազմակերպութիւնները միացան՝ դիմադրելու համար Ռոպէսփիէրի, որ կը սպառնար մաքրագործել նաեւ զիրենք : Ռոպէսփիէր Քաղաքապետարան կ'երթար՝ ապահովելու համար զինեալ միջամտութիւն մը ընդդէմ իր հակառակորդներուն, որոնք ձերբակալման հրամանագիր հանած էին իրեն դէմ : Զինուոր մը ծանրապէս վիրաւորեց զինք : Արիւնթաթախ վիճակի մէջ, գրեթէ հոգեվարք, առաջնորդուեցաւ կառափնատ եւ գլուխը կտրուեցաւ (1794) :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (71)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Ինչ որ պիտի կատարուէր, կը կատարուի, ինչ որ պէտք է փչէր, կը փչէ : Բայց այս փոթորիկները երբեք չեն կրնար աղարտել երկինքին խաղաղ պայծառութիւնը. յեղափոխութիւններու վերեւ՝ կը մնայ ճշմարտութիւնը եւ արդարութիւնը, ինչպէս մրրիկներու ետեւ կը մնայ աստեղազարդ երկինքը :

ԺԲ.

Այդպէս էր այս Քոնվանսիոնը իր ծայրայեղ չափերով : Մարդկային ցեղի ամրակուռ մէկ բանակն էր, զոր կը հարուածէին միաժամանակ բոլոր խաւարները. գիշերուան առաջնորդող մէկ լոյսն էր այդ գաղափարներու բանակի մը համար, որ ամէն կողմէն պաշարուած էր, մտքերու անհուն յառաջապահ գունդ մըն էր այդ, որ կը հանդչէր անդունդին եզրը : Պատմութեան մէջ չկայ բան մը որ համեմատուէր այս ժողովին հետ՝ որ միեւնոյն ժամանակ ծերակոյտ էր եւ ռամկակոյտ, քօնքլաւ եւ փողոց, արէոպագ եւ հասարակաց հրապարակ, դատարան եւ դատապարտեալ :

Քոնվանսիոնը միշտ կը բռնէր քամիի ընթացքը, բայց այս քամին դուրս կուգար ժողովուրդին բերնէն եւ Աստուծոյ շունչն էր այդ :

Եւ այսօր, երբ ութսուն տարիներ անցած են անդարձ, ամէն անգամ որ Քոնվանսիոնը կը պատկերանայ մարդուս մտքին առջեւ. — ո՛վ որ ալ ըլլայ այդ, պատմաբան թէ փիլիսոփայ — կանգ կ'առնէ եւ կը մտածէ . անկարելի է անուշադիր ըլլալ դէպի ստուերներու այդ հոյակապ թափօրը :

ԺԳ.

ՄԱՐԱՆ ՆՐԲԱՆՑՔՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Սիրամարդ փողոցի հանդիպումին յաջորդ օրը Մարան, ինչպէս յայտնած էր Սիմոննա Էվրարին, գնաց Քոնվանսիոնի նիստին :

Քոնվանսիոնի մէջ կար մարքիզ մը, Լուի տը Մօնդօ, Մարայի կուսակցութենէն, ան որ յետոյ նուիրեց Քոնվանսիոնին ճօճանաւոր ժամացոյց մը՝ Մարայի կիսանդրիին տակը կախելու համար :

Այն վայրկեանին երբ Մարան կը մտնէր, Շապօն կը մօտենար Մօնդօին :

— Նախկին... ըսաւ ան :

Մօնդօն աչքերը վեր բարձրացուց :

— Ինչո՞ւ համար զիս նախկին կը կոչես :

— Ե՞ս :

— Որովհետեւ այդպէս ես դուն :

— Այո՛, քանի որ դուն մարքիզ եղած ես :

— Ե՞ս, մարքի՞զ, երբե՛ք :

— Օհօ՜ :

— Իմ հայրս զինուոր էր, իսկ իմ մեծ պապս ոստայնանկ :

— Այդ ինչե՞ր կը փչես, Մօնդօ՞ :

— Իմ անունս Մօնդօ չէ :

— Ի՞նչ է ուրեմն քու անունդ :

— Իմ անունս Մարիպօ է :

— Այդպէս թող ըլլայ, ըսաւ Շապօն, ինծի համար միեւնոյնն է :

Եւ իր ատամներուն մէջէն մրմռաց .

— Ինչպէ՜ս չեն ուզեր այժմ մարքիզ ըլլալ :

Մարան կանգ առած էր միջանցքին ձախ կողմը եւ կը դիտէր Մօնդօն եւ Շապօն :

Ամէն անգամ որ Մարա ներս կը մտնէր, Քոնվանսիոնի մէջ մրմունջ մը կը բարձրանար, բայց անկէ հեռու նստարաններու վրայ . անոր շուրջը լռութիւն կը պահէին : Մարա ուշադրութիւն չէր դարձներ ատոր վրայ, ան կ'արհամարհէր այդ «ճահիճի կըռկըռոցը» :

Ներքեւը, կիսաստուերին մէջ պահուըտած մութ աթոռներու վրայ Քոնթէ տ'Ուազ, Բիւրնէլ, Վիյար՝ եպիսկոպոս, որ յետոյ ֆրանսական Ակադեմիայի անդամ դարձաւ, Պութրու, Բըթի, Բլէշար, Պօնէ, Տիպօտօ, Վալտրիւշ զայն մատով իրարու ցոյց կուտային :

— Ա՜խ, Մարա :

— Չէ՞ որ ան հիւանդ էր :

— Եւ այդպէս ալ է, քանի որ իր ննջազգեստովը եկած է :

— Ննջազգեստո՞վ :

— Այո՛ :

— Իրեն ամէն բան թոյլ կուտան :

— Համարձակութիւն ունի այդպէս Քոնվանսիոնի մէջ երեւալ :

— Քանի որ օր մը անիկա այստեղ եկաւ դափնիներով պսակուած, ուրեմն զարմանալու բան չկայ, երբ անիկա այսօր կուգայ ննջազգեստով :

— Ի՜նչ պղնձի դէմք ունի, ի՜նչ դեղնած ատամներ :

— Իր ննջազգեստը կարծես նոր է :

— Ի՞նչ կտորէ է :

— Գծաւոր ռէպսէ :

— Նայեցէք ապա լանջամասերուն :

— Մուշտակէ է կարուած :

— Վագրի՞ մուշտակէ :

— Ո՛չ, սպիտակ կզաքիսի մորթէ :

— Կեղծ մուշտակ է :

— Գուլպաներ ալ ունի :

— Տարօրինա՜կ բան :

— Եւ ագոյցներով կօշիկնե՞ր :

— Արծաթէ ագոյցներով :

(Շար.)

չվնասելու համար ազգ. պաշտպանութեան: Հաստատելով երկու անձերու ձերբակալութիւնը, ընկերվարական օրկանը կ'ըսէ թէ «անոնք կարեւոր դեր կը կատարեն, մէկը՝ ատտուան թերթի մը, միւսը՝ երիկուան թերթի մը վարչութեան մէջ»: Եւ կ'աւելցնէ — ինչպէս միւսները — թէ երկու ամբաստան-եալները խոստովանած են իրենց կապակցութիւնը Ֆրանսայի հիթլէրական քարոզութեանց վարչութեան հետ, իբրեւ գործակալներ:

*** Հիթլէրական եւ հակահրէական քարոզութիւնները կը շարունակուին Ալզասի շրջանին մէջ: Ֆրանսերէն թերթ մը, «Le Service Mondial», բաշխուած ըլլալով, ոստիկանութիւնը կը հրաւիրէ ստացողները իրեն զրկել զանոնք եւ ուրիշին չյանձնել, այլապէս ծանր պատիժներու պիտի դատապարտուին:

Յուլիս 14ի զօրահանդէսը եւ Գերմանիա

Ինչպէս գրած էինք, յուլիս 14ի առթիւ, այսօրուան զօրահանդէսին պիտի մասնակցին անգլիական օդանաւեր, զինուորներ եւ նաւազներ: 120 — 150 անգլիական ռմբաձիգ օդանաւերու թռիչքը Ֆրանսայի վրայ՝ մեծ ուշադրութիւն գրաւած է Պերլինի մէջ: Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Հիթլեր պահանջած է իր զինուորական խորհրդականներէն լրիւ մանրամասնութիւններ հաղորդել այս մասին: Պատերազմէն զինուորութեան հաստատումէն վերջ, այս առաջին դէպքն է որ ազդեցութիւն կը գործէ Գերմանիոյ մէջ: Անգլիական օդանաւերու ցուցադրութիւնը կը համարուի ռազմախաղ մը, ահաբեկելու համար գերման ժողովուրդը: Կը վախցուի որ յառաջիկային անգլիական օդանաւերը այսպիսի փորձ մը կատարեն նաեւ Լեհաստանի մէջ: Միեւնոյն ատեն թերթերը կը հաւատեն թէ Գերմանիոյ հակօդային պատրաստութիւնները կրնան ապահովել ժողովուրդին պաշտպանութիւնը: Հիթլէրական գլխաւոր օրկանը այս առթիւ գիտել կուտայ թէ «Փարիզ կը քերթէ — Արդեօք կ'ուզէ ծանօթանա՞լ Գերմանիոյ օդանաւային ուժին»: Այս առթիւ սպառնալիքներ ալ կ'ուղղէ, յիշեցնելով գերմանական օդանաւերուն քաջագործութիւնները Սպանիոյ մէջ:

Անգլիոյ օդանաւային նախարարութիւնը ազդ մը հրատարակեց, որպէսզի բրիտանական օդանաւերը թռիչքներ չկատարեն Հիթլերի լեռնային բնակավայրին՝ Պէրխթէսկատէնի շրջակաները:

*** Զորեքշաբթի գիշեր հանդիսաւորապէս կատարուեցաւ ֆրանսական եռագոյնի ծաղման տօնակատարութիւնը՝ Փարիզի քաղաքապետարանին առջեւ, հովանաւորութեամբ հանրապետութեան նախագահին: Այս առթիւ ճառեր խօսեցան քաղաքապետական խորհուրդին նախագահը, Սէնի նահանգապետը եւ երեսփ. ժողովին նախագահը, եւ հանդիսաւորապէս պարզուեցաւ աշխարհի ամենամեծ դրօշը, որ ունի 14 մեթր բարձրութիւն եւ 20 մեթր լայնութիւն, այսինքն 280 քառ. մեթր: Արարողութեանց կը մասնակցէին 5000 դպրոցականներ, մանչ եւ աղջիկ, որոնք ճերմակ հագուած էին եւ կարմիր, ճերմակ եւ կապոյտ թաշկինակներ պարզած, իբրեւ խորհրդանշան: 1789 յուլիսին էր որ Լուի ԺԶ. ընդունեց եռագոյն դրօշը, Լաֆայէթի ձեռքով: (Կարդալ Բ. եւ Գ. էջերու մէջ հրատարակուած պատմութիւնները):

Երկաթուղի Մարմարայի վրայ

Անգարայէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն (Յուլիս 11). —

Ազգային Ժողովը աւելի քան 700,000 սթերլին յատկացուց, որպէսզի անյապաղ շինուին շոգեկառք փոխադրող նաւեր Վոսփորի նեղուցին վրայ: Այս նաւերը պիտի կապեն, ծովու վրայէն, Սիրքէճիի երկաթուղիի կայարանը Հայտար Փաշայի կայարանին: Այսպէս ուղղակի հաղորդակցութիւն պիտի հաստատուի Եւրոպայի եւ Ասիոյ միջեւ:

Ասկէ զատ՝ Ազգային Ժողովը երկու միլիոն սթերլին քուէարկեց, նոր փոխադրանաւեր գնելու համար: Երկու ձեռնարկներն ալ գլուխ պիտի հանուին անգլիական ընկերութեանց միջոցաւ:

Գերմանական թերթերը մէջս յարձակողական

Ամերիկեան մամուլը գոհունակութեամբ արձանագրեց Չէմպըրլէնի ազդարարութիւնը Գերմանիոյ: Անոնց կարծիքով, Անգլիոյ վարչապետը կը նախընտրէ «գուռը գոցել զգուշութեամբ եւ մեղմօրէն, ոչ թէ դղրդալին աղմուկով»:

Գերմանական մամուլը շարունակելով իր յարձակումները, կը մեղադրէ թէ Անգլիա անհաշտութեան կը մղէ Լեհերը: Պերլինի կիսապաշտօնական օրկանը կը գրէ թէ Չէմպըրլէնի ճառը իւղ կը լեցնէ կրակին վրայ: Ուրիշ թերթ մը կ'ըսէ. — «Վարչապետին ճառը որ եւ է նշանակութիւն չունի մեզի համար. մենք կատարեալ իրաւունքներ ունինք Տանցիկի վրայ, եւ Տանցիկ կատարեալ իրաւունք ունի վերադառնալու Գերմանիոյ գիրկը: Այս իրաւունքը պիտի յաղթէ, Անգլիոյ հաճելի ըլլայ թէ ոչ»:

Տօքթ. Կէօպէլսի թերթը՝ «Անկրիֆ» Չէմպըրլէնի հովանոցին պատկերը տպելով կ'ըսէ. — «Իրողութիւնը այն է, որ Տանցիկը կայծքար մըն է պայթեցնելու մեծ աղէտի վառօդի տակառը, երբ այսպէս պահանջէ Անգլիոյ շահը: Ասոր համար է որ Անգլիոյ բարեկամները, այսինքն պատերազմի բարեկամները ուրախ են»:

*** Իտալական մամուլը աւելի վերապահ է: Քաղաքական շրջանակներու մէջ կ'ըսեն թէ վարչապետը աւելի զգուշաւոր ու խոհեմ եղաւ, քան կ'ակնկալուէր: Մասնաւոր ուշադրութիւն գրաւած է Չէմպըրլէնի այն յայտարարութիւնը թէ կարելի է Տանցիկի կարգուսարքը բարելաւել: Ասիկա կը նկատուի հրաւէր մը երկու կողմերուն, Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի, որ բանակցին եւ կարգադրեն վէճը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը, կոմս Չիանօ, երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Զօր. Ֆրանքոյի հետ, Սան Սէպաստիանոյի մէջ: Սպանիական մամուլը ջերմապէս ողջունելով երկու երկիրներուն սերտ բարեկամութիւնը, կը գրէ թէ անհրաժեշտ չէ զինուորական եւ քաղաքական դաշինք մը կնքել:

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ եղաւ ծանօթ սեղանաւոր մը, Մորիս Իւլման, մէկ տարի բանտարկութեան դատապարտուած ըլլալով, իբրեւ խարդախ:

ՄԷԿ ՏԱՐԻԷՆ մինչեւ չորս ամիս բանտարկութեան եւ տուգանքի դատապարտուեցան 22 թղթատարական պաշտօնեաներ, որոնք դրամատոմսեր, դեղեր եւն. գողցած էին, նամակներ բանալով:

ՌՈՒՄԱՆԻԱ 5ուկէս միլիոն սթերլինի փոխ մը ստացաւ Անգլիայէն, զարկ տալու համար երկու երկիրներու առեւտուրին: Այս գումարով Ռումանիա զէնք եւ ռազմանիւթ պիտի գնէ Անգլիայէն: Երկու միլիոն սթերլինի փոխ մըն ալ Յունաստանի տրուեցաւ:

ԼՈՆՏՈՆԻ իտալական դեսպանը, Կրանտի, դատական նախարար նշանակուեցաւ: Իրեն պիտի յաջորդէ Կոմս Չիանոյի մէկ ազգականը:

12 ԼՐՏԵՍՆԵՐ դատապարտուեցան Հունգարիոյ մէջ: Երեքը Ռումանացի են (մէկը կին), մէկը Չեխ, միւսները Հունգար: Պատիժը տաժանակիր աշխատանք է, 3էն մինչեւ 13 տարի:

ԱՆԳԼԻՈՅ պատերազմական նախարարութիւնը 79 միլիոն սթերլինի նոր փոխ մը պահանջեց բանակին համար: Ասով ընդհ. գումարը կը բարձրանայ 709,000,000 ոսկիի, ինչ որ աննախընթաց է Անգլիոյ պատմութեան մէջ:

ՄԱՅԻՍ 28Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ. — 14 Յուլիս, Ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Պօր Էտիսընի սրահին մէջ:

Կը խօսի Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Մուտքը ազատ է:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Պուլվար Օտտօի Ֆ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղին կողմէ

Կ. ԽԱՉԻ ՅԱՍՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

Յուլիս 14ին կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Սէնթ Անտրէի օդասուն պարտէզին մէջ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին Կ. Խաչի սանուհիներու կողմէ, երգ, մեներգ, արտասանութիւն եւլն:

Կը խօսի ընկերուհի ՔԻՓՐԻՏՃԵԱՆ

Գերասան ՂԱԶԱՐԵԱՆ կը ներկայացնէ խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը «ԵՍ ՄԵՌԱՅ»

Մուտք 3 ֆր.

ԾԱՆՕԹ. — Քուռ Պէյլվէօսէն առնել թիւ 25 ծանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութեան:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

16 Յուլիս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ Մէօտոնի Պաղ Աղբիւրին մօտ

Կը խօսի գնդ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ընտիր ճաշ, ճոխ պիւֆէ: Անձրեւի պարագային խրճեան սրահին մէջ

Մուտքը ազատ է

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

23 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին վարժարանին պարտէզը

1 Bld. du Nord, Le Raincy

Կը ներկայացուի ԵՐԿՈՒ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐՈՒ ՎԷՃԸ

գիւղական պատկերներ

Հայկական պարեր եւ մարզական խաղեր: Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի Պ. Ա. ԴՄԲԻԹԵԱՆ:

ճաշ եւ պար մինչեւ ժամը 10: ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով

Մուտք 5 ֆր.

Հաղորդակցութիւն. — Opéraէն կամ Jaurèsէն առնել օթօպիւս 21 A. եւ իջնել Raincy Pavillons, Gare de l'Est ն շոգեկառք direction Gargan, իջնել Raincy-Pavillons.

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ ՄԷՋ. — 16 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Պ. Նաճարեանի ագարակին մէջ:

Դերասան Թ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ պիտի ներկայացնէ ԱՄՈՒՍՆԱՑՈՒ ԲԺԻՇԿԸ (զաւեշտ)

Հանդիսավայրը բաց է առաւօտեան ժամը 9ին: կարելի է ճաշը միասին բերել: Մուտք 3 ֆր.:

«Յառաջ»ը պիտի ծախուի

Փլաս տէ Ֆէթի լրագրավաճառը պիտի գոցէ իր խանութը, Յուլիս 14 — Յուլիս 23: «Յառաջ»ը պիտի ծախուի Փլաս տէ Ֆէթի ծանօթ հայ Նպարավաճառին քով, S. Ba'djian, 2 rue de Crimée, (Տքթ. Գրգոյեանի քլինիքին քով):

Վալանսի մէջ «Յառաջ»ի գործակալն է Պ. ԵՐՈՒԱՆԴ ՏԷՐ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ, 10, rue Baltazar Baro, Valence

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մեր սիրելի զաւկին՝ Զարուհի Ուլուսեանի մահուան տարելիցին առթիւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի յառաջիկայ Կիրակի առաւօտ, 16 Յուլիս, Ծէն Լուի մատրան մէջ: Հոգեհանգստեան արարողութիւնը կը կատարէ Տէր Եղիշէ քհնյ Մխիթարեան:

Այս առթիւ կը հրաւիրենք մեր ազգականները եւ բարեկամները ներկայ գտնուիլ:

Տէր եւ Տիկ. Խ. Ուլուսեան

Մարսէյլ

ՊԱՏԱՐԱԳ

Ի գիտութիւն Շավիլի եւ շրջականերու բարեպաշտ ժողովրդեան կը ծանուցուի թէ յառաջիկայ 16 Յուլիս, Վարդավառի տօնին օրը հանդիսաւոր Ս. պատարագ պիտի մատուցուի տեղւոյս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մատրան մէջ:

Յետ սրբ պատարագի, եկեղեցւոյս նուիրատուներէն փարիզաբնակ Պ. Գաբրիէլ Փափազեանի ննջեցելոց հոգւոյն հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի:

Երգեցողութիւնը պիտի կատարուին Պ. Բաքսեանի ղեկավարութեամբ եւ մասնակցութեամբ տեղական կարգ ուժերու:

ՌԱՏԻՕ ՄՈՆՏԻԱԼ

14 Յուլիս Ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 5ին Ռատիօ Մոնտիալէն (արաբական բաժնին մէջ, կարճ ալիք, 24 25 մէթր) պիտի նուագեն Պ. Նաճիար (դաշնակ), Պ. Բենօ (սրինգ եւ դափ), Պ. Աբգար (թառ եւ դափ):

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

16 Յուլիս, Կիրակի օր, Սոնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգստեան պատարագ եւ պաշտօն Կեսարիոյ բազմերախտ առաջնորդ Տրդատ Եպսկ. Պալեանի մահուան տասնհինգամեակին առթիւ:

Կեսարիոյ Ս. Կարապետի ուխտագնացութեան օրը, իրենց երբեմնի առաջնորդին յիշատակը յարգելու համար Փարիզէն եւ արուարձաններէն եկող հայրենակիցները, նոյն օրը պիտի անցնեն գիւղին անտառին մօտ Պ. Պրուքսի արձարանին պարտէզին մէջ առանց ևս է աւելորդ ծախքի, հետերնին բերելով իրենց ուտելիքը (ծախք՝ միայն քօնսոմասիոն):

Այս առթիւ ամէն կարգադրութիւն եղած է օդի ոեւէ անպատեհութենէն չնեղուելու եւ ուրախ օր մը վայելելու համար:

Շոգեկառք՝ Gare du Nordէն կը մեկնի 8.45, 9.32, 10.10, 10.45.

Կազմակերպիչ Մասնախումբ Ուխտագնացութեան Կեսարացի Հայրենակիցներու

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Իսիի Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը 15 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին իր դպրոցին մէջ: Կարեւոր օրակարգ, նոր վարչութեան ընտրութիւն: Բոլոր անդամ-անդամուհիներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame .. Paris (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dames̃me, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 16 ՅՈՒԼԻՍ

DIMANCHE 16 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4093

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԹՈՒՐՔ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ ՄՈՒՍԱ ՏԱՂԻ ՄԷՋ

ԳԱՂԹՈՂ ՀԱՅԵՐՈՒ ԳՈՅՔԵՐԸ ԿԸ ԳՐԱՒԵՆ

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ տեղեկութիւնները քաղած է վստահելի աղբիւրէ մը.—

— Օրէ օր աւելի անտանելի կը դառնայ կեանքը Սանճաքի մէջ։ Հայ, Յոյն, Արաբ բոլորն ալ մատնուած են լուրջ մտահոգութեան եւ խուճապի։ Ով որ կրնայ կը քանդէ իր գործն ու զբաղումը եւ դուրս կը նետուի այլեւս դժոխք դարձած այդ երկրէն։ Հակառակ սակայն ֆրանքօ-թուրք համաձայնութեան տրամադրութեանց եւ Սանճաքի Թուրք իշխանութեան պաշտօնական խոստումին, մինչեւ հիմա բազմատեսակ դժուարութիւններ կը յարուցուին գոյքերու փոխադրութեան համար։ Իսկ անշարժ կալուածներու վաճառումն ու գնումը արգիլուած է. ոչ մէկ յաճախորդ կը ներկայանայ ծախու հանուած ապրանքներու։

Շատ աւելի մտահոգիչ է կացութիւնը Մուսատաղի շրջանին մէջ։ Տարաբախտ ժողովուրդը անհամբեր կը սպասէ ըլլալիք կարգադրութեանց եւ օր առաջ փոխադրուելու համար ամէն ճիգ կը սպառէ։ Դժբախտաբար, առանց արտաքին օժանդակութեան Ճէպէլ Մուսայէն ոչ ոք կրնայ փոխադրուիլ։

Ժողովուրդին մտահոգութիւնը աւելի սաստկացաւ քանի մը օր առաջ, երբ 50ի մօտ Թրքական զինուորներ մտան հայկական գիւղերը եւ իրենց վրանները տնկեցին Եօղուն Օլուգի մօտակայ բարձր բլուրին վրայ։ Կ՚ըսուի թէ ուրիշ զինուորներ ալ պիտի երթան Ճէպէլ Մուսա եւ դիրքեր պիտի գրաւեն միւս հայկական գիւղերու մօտերը։

Ճէպէլ Մուսայի հայ ընտանիք մը փոխադրող բամիոնը Անտիոքի կամուրջին վրայ Թուրք զինուորներու կողմէ խիստ խուզարկութեան կ՚ենթարկուի եւ ժամերով կը պատապարուի մնալու արեւին տակ։ Թուրք զինուորներ վայրագօրէն կը կոտրեն սնտուկներն ու տնական այլ գոյքերը, անոնց մէջ զէնք եւ փամփուշտ փնտռելու պատրուակով։ Կարգ մը գոյքեր ալ կը գրաւուին տարբեր պատրուակներով։

Ուրիշ Ճէպէլ Մուսացի Հայ մը որ 45 կտոր ոչխար եւ կով կը փոխադրէր դէպի Քէսապ, ճամբան յարձակման կ՚ենթարկուի Թուրքերու կողմէ եւ կը գրաւուին կենդանիները։ Դիմումները կը մնան անլսելի։

Միւս կողմէ, արտակարգ խճողում կայ Քէսապի մէջ։ Օրական, միջին հաշուով, 20 — 30 ինքնաշարժ կը հասնի Անտիոքէն Քէսապ, բեռնաւորուած ոչ - Թուրք գաղթողներով։ Զկարծուի սակայն թէ միայն Հայերն են Քէսապ ապաստանողները. ընդհականակն մեծամասնութիւնը Յոյներ եւ Արաբներ են։

Ֆրանսական ուժերու փոխադրութեան աշխատանքները առաջ կը տարուին։ Քանի մը օրէն լրացած կ՚ըլլան զինուորական գոյքերու փոխադրութիւնները։ Յառաջիկայ շաբթուան վերջերն ալ, կ՚ըսեն, պիտի քաշուին զինուորները։ Ֆրանսական կառավարութեան եւ մարզպանի ներկայացուցիչները դեռ պիտի մնան առեն մը, վերջնական հաշուեյարդարի ենթարկելու համար ֆրանքօ-թուրք համաձայնութեան կարգ մը տրամադրութիւնները։

Ֆրանսական զինուորներու հեռացումէն առաջ եթէ չփոխադրուին մեր հայրենակիցները, որոնք վճռած են ո եւ է գնով չապրիլ Թրքական լուծին տակ, կը ստեղծուի չափազանց ողբերգական վիճակ մը։

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ՆՈՐ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐԸ

Միջերկրականի Կոմիտէն իր յուլիս 8ի նիստին մէջ քննելով Սանճաքի ժողովուրդին արտագաղթի խնդիրը, շնորհակալութիւն յայտնեց այն բոլոր Ֆրանսացիներուն որոնք բարեհաճած էին ուժ տալ վարչապետին մօտ կատարուած դիմումին (23 յունիս), Մուսա Տաղի մասին։ Յետոյ կրկին բաղձանք յայտնեց որ «վճռական գգուշութիւններ ձեռք առնուին Սանճաքին մէջ, պաշտպանելու համար այն բնակիչները, խլամ թէ քրիստոնեայ, որոնք չեն ուզեր ընդունիլ Թրքական հպատակութիւնը, ինչպէս եւ ապահովելու համար անոնց գոյքերը։ Կոմիտէն կը խնդրէ իր նախագահէն ստիպողաբար միջնորդել վարչապետին եւ արտաքին նախարարին մօտ, ժամանակին ամէն միջոց ձեռք առնելու համար — հողերու գնում եւն.— որպէսզի Սանճաքի մեր բարեկամները կարենան արժանապէս մեկնիլ, Ֆրանսական զօրքին հեռացումէն առաջ, բեղնաւոր աշխատանքի կեանք մը գտնելով մեր դրօշին տակ եւ ոչ թէ թշուառութեան մատնուին իրենց ընտանիքներուն հետ։ Կոմիտէն որոշած է ամենայն արթնութեամբ հետեւիլ ֆրանքօ-թուրք համաձայնութեանց գործադրութեան եւ միջոցներ փնտռել, որպէսզի Լիբանան, Սուրիա եւ Ֆրանսա կարենան այդ համաձայնութիւններէն քաղել հնարաւոր առաւելութիւնները»։

ՅՈՒԼԻՍ 14Ի ՓԱՌԱՒՈՐ ՅՈՅՑԸ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԱՆԳԼԻԱՑԻՆԵՐՈՒ

Ուրբաթ օր աննախընթաց հանդիսաւորութեամբ կատարուեցաւ Յուլիս 14ի եւ յեղափոխութեան 150ամեակի տօնակատարութիւնը, մասնակցութեամբ Անգլիոյ ցամաքային, ծովային եւ օդանաւային ուժերուն։ Տօնակատարութիւնը խորհրդանշանն էր «ազգային եւ կայսերական միութեան»։ Անհամար բազմութիւն մը խռնուած էր Էթուալի հրապարակին եւ Շան զ՚Էլիզէի պողոտաներուն վրայ, մինչեւ Քոնքորտի հրապարակը եւ կողմնակի փողոցները։ Մարդկային ծով մը, զոր դժուար էր ճեղքել։ Շրջակայ տուներու բոլոր տանիքները, պատուհանները, պատշգամները բռնուած էին առտուն կանուխէն։ Շատեր գիշերը լուսցուցած էին, տեղ ճարելու համար։ Ամբոխը խանդավառութեամբ կը ծափահարէր մասնաւորապէս անգլիական զօրամասերը եւ օդանաւերը, որոնք յաճախ շատ ցածէն կը թռչէին, ծառերուն քուեւով։ Զօրահանդէսին մասնակցող օդանաւերու թիւն էր 350։ Մեծ տպաւորութիւն գործեցին մեքենաշարժ զօրամասերը եւ հրասայլերը։

Իրիկունը ուրիշ արարողութիւն մը տեղի ունեցաւ Շայեոյի պալատին (նախկին Թրոքատէրօ) առջեւ, տարածուելով մինչեւ Զինուորական վարժարանը։ Հակառակ անձրեւին, հարիւր հազարաւոր քաղաքացիներ խռնուած էին, լսելու համար «Մարսէյեզ»ը զոր կը հնչեցնէին զինուորական եւ ծովային նուագախումբերը։ Ներկայ էին Հանրապետութեան նախագահը, վարչապետը, բոլոր նախարարները, դեսպանները եւ ուրիշ բազմաթիւ երեւելիներ, ինչպէս եւ պատուիրակութիւններ Ֆրանսայի բոլոր գաղթավայրերէն, գլխաւորութեամբ սուլթաններու եւ ցեղապետներու որոնք կեցած էին նախահին քով։ Հանրապետութեան նախագահը ձայնասփիւռ ճառ մը խօսելով, բուռն կոչ մը ուղղեց ազգային միութեան.—«Թող 1790ի դաշնակցային ուխտին տօնակատարութիւնը վճռականութիւն տայ մեզի պաշտպանելու հայրենիքը մեր ամբողջ ուժով, պահպանելու եւ մեր զաւակներուն փոխանցելու ազատութիւնը եւ հաւասարութիւնը, մարդու եւ քաղաքացիի անհպելի իրաւունքները, եւ սերտօրէն, եղբայրօրէն միացած մնալու ֆրանսական մեծ համերաշխութեան մէջ»։

Նախագահի կոչին ձայնասփիւռով պատասխանեցին յատկապէս ընտրուած ներկայացուցիչներ ժողովուրդէն,— հողագործ մը, Ալզասցի բանուոր մը (Սթրազպուրկէն), Նորմանտի շոգենաւին հրամանատարը, սեւամորթ ցեղապետ մը՝ արեւմտեան Ափրիկէէն, մանտարին մը Թոնքինէն եւ արաբ ցեղապետ մը՝ Թունուզի անապատէն։

Նախագահէն առաջ խօսեցաւ վարչապետը, Պ. Տալատիէ, ոգեկոչելով «դէպի Փարիզ յառաջ խաղացութիւնը» 1790 յուլիսին, որ զինուորական մեծ պետութեան մը վերածեց Ֆրանսան։ Բաղդատելով այն ատենուան Եւրոպան այսօրուանին հետ, Պ. Տալատիէ յայտարարեց.

— Մենք ոչ մէկուն կը սպառնանք։ Մենք աշխարհակալութիւն չենք երազեր։ Մենք միայն խաղաղութիւն կ՚ուզենք ժողովուրդներու միջեւ, եւ վճռապէս որոշած ենք պաշտպանել խաղաղութիւնը մարդկային գործակցութեամբ, որ միակ երաշխիքն է քաղաքակրթութեան։ Բայց որ եւ է սպառնալիք, տիրապետութեան որ եւ է փորձ պիտի հանդիպի մեր վճռականութեան՝ պաշտպանելու Ֆրանսայի ազատութիւնը եւ մեր ջանքերը միացնելու այն ժողովուրդներուն որ վճռած են պահպանել իրենց անկախութիւնը»։

Տօնակատարութեան առթիւ տեղի ունեցան բազմաթիւ ժողովրդական երեկոյթներ, պարեր, երգահանդէսներ, եւ թատերական ձրի ներկայացումներ։ Դէպ ի Պասթիյ աւանդական թափօրը կատարուեցաւ միայն համայնավարներուն կողմէ, միւսները մերժած ըլլալով մասնակցիլ, բայց ճառեր չխօսուեցան։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ ՍԱՆՃԱՔԻ ԿՑՄԱՆ ԴԷՄ

ԳԱՂԹԱՎԱՅՐԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ ՆՈՐԷՆ ԿԸ ՅՈՒԶՈՒԻ

Իտալական կառավարութիւնը յուլիս 10ին Ֆրանսական կառավարութեան ուղղած է հետեւեալ ծանուցագիրը որուն բնագիրը միայն յուլիս 13ին հրատարակուեցաւ Հռոմի մէջ.—

« Արքայական կառավարութիւնը մամուլէն իմացաւ յունիս 23ին Ֆրանսական կառավարութեան եւ Թրքական կառավարութեան միջեւ գոյացած համաձայնութիւնը՝ Ալեքսանտրէթի Սանճաքին Թուրքիոյ ձգուելու մասին։ Իտալիա իբրեւ յանձնարար պետութիւն (համաձայն գլխաւոր զինակից եւ աջակից պետութեանց գերագոյն խորհուրդի 1920 ապրիլ 25ի որոշման, Սան Ռէմոյի մէջ) պատիւ ունի ամէն վերապահութիւն յայտնելու այդ համաձայնութեան պարունակութեան մասին, որ կնքուած է առանց իր գիտութեան եւ հաւանութեան եւ որ յայտնապէս կը հակասէ հոգատարութեան նպատակներուն, ինչպէս եւ շահակից ժողովուրդներու կամքին։ Նկատի առնելով նաեւ որ մամուլը հրատարակած է կարգ մը գրաւոր կամ բերանացի յայտարարութիւններ, որոնք եղած են այս առթիւ Ֆրանսական կառավարութեան եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարին կողմէ, իտալական կառավարութիւնը նոյնպէս վերապահումներ կը յայտնէ այդ յայտարարութեանց մասին»։

*** Գերմանական թերթերը շնորհաւորելով Իտալիոյ ձեռնարկը, շատ մեծ կարեւորութիւն կ՚ընծայեն անոր, դիտել տալով թէ «Իտալիա ինք յանձնած ըլլալով հոգատարութիւնը, չի կրնար հանդուրժել որ քմահաճօրէն փոխուի այդ սկզբունքը, ծառայելու համար բռնի ուժի քաղաքականութեան։ Ան չի կրնար հանդուրժել նաեւ որ ուժերու տեղափոխութիւն մը կատարուի Միջերկրականի աւազանին մէջ, որուն կապուած է կենսականօրէն, իր աշխարհագրական դիրքին բերումով։ Այս պարագաներուն մէջ, իտալական ծանուցագիրը պէտք է նկատել իբրեւ առաջին քայլը շարք մը դիւանագիտական նախաձեռնութեանց, որոնք պիտի ճնշեն Եւրոպայի կացութեան ընթացքին վրայ, եթէ Ֆրանսա եւ Անգլիա վերջին պահուն չփոխեն իրենց քաղաքականութիւնը »։

Իտալական թերթերն ալ ուշագրաւ հրատարակութիւններ կ՚ընեն այս առթիւ, այն տպաւորութիւնը ձգելով թէ Հռոմ եւ Պերլին նոր անակնկալներ կը սարքեն։ Կարեւոր թերթ մը, «Մէսաճէրօ», կը գրէ թէ Իտալիա վճռած է ուժգնօրէն արժեցնել իր միջամտութեան իրաւունքը, պաշտպանելով 1. իր մասնաւոր շահերը Թուրքիոյ վրայ, համաձայն հաշտութեան խորհրդաժողովին որոշումներուն,— 2. իր հանգամանքը իբրեւ գլխաւոր պետութիւն որ մասնակցած է Գերագոյն Խորհուրդին։ «Կը նշանակէ թէ Սուրիոյ տարածութեան մէկ մասը ուրիշին յանձնումը յայտնապէս կը բռնաբարէ Ֆրանսայի ստանձնած միջազգային յանձնառութիւնները, միեւնոյն ատեն կազմելով անվաւեր գործողութիւն մը, իրաւագիտական տեսակէտէն»։

Տեղական թերթերը արձանագրելով այս պարագան, կապակցութիւն մը կը տեսնեն իտալական ծանուցագրին եւ Առանցքին դիւանագիտական ճիգերուն միջեւ, Մօտաւոր Արեւելքի մէջ։

Իտալական ուրիշ թերթ մը, «Փօփօլօ տի Ռօմա», հետեւեալ ազդարարութիւնը կ՚ուղղէ.

— « Եթէ ճիշդ է լրվանթէն վաճառականներու հռչակաւոր եւ աւանդական ճարպիկութիւնը, Թուրքերը պէտք չէր ընդունէին ապրանք մը որ կրնայ դատի յանգիլ եւ ետ առնուիլ անխուսափելի գնորդներու ձեռքէն»։

Ընդհանուր կարծիքն այն է թէ Իտալիա եւ Գերմանիա պիտի փորձեն առաջին առիթանի վրայ դնել հոգատարութեանց եւ գաղթավայրերու խնդիրը ամբողջութեամբ, ոչ թէ տեսականօրէն, այլ եւ գործնապէս, ետ պահանջելով գերմանական գաղթավայրերը։

Ի՞ՆՉ Կ՚ԸՍԵՆ ԹՈՒՐՔ ԹԵՐԹԵՐԸ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ Թրքական մամուլը ծիծաղելի կը գտնէ իտալական բողոքը՝ Սանճաքի կցման մասին, բոլորովին օրինաւոր համարելով զայն, իբրեւ հետեւանք ֆրանքօ-թուրք համաձայնութեան։ Այս առթիւ գայրոյթով կը շեշտեն Եթովպիոյ եւ մանաւանդ Ալպանիոյ բռնագրաւումը, հակառակ անգլօ-իտալական համաձայնութիւն։ Միեւնոյն ատեն Թուրք մամուլը ուշադրութեան կը յանձնէ Իտալիոյ զինուորական կեդրոնացումը Ալպանիոյ եւ Երկոտասան կղզիներուն մէջ եւ դիտել կու տայ թէ իտալական ծանուցագիրը սահմանուած է մոլորեցնելու աշխարհի ուշադրութիւնը, նոր յարձակումներ կատարելու համար։

ԼՐՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԾԱԼՔԵՐԸ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻՆ

Ամբաստանեալներէն մէկը «Թան»ի տեղեկութեանց բաժնի տնօրէնն է, միւսը «Ֆիկառօ»ի ծանուցումներու պաշտօնեան

150 ՀՈԳԻ ԿԸ ՀԵՏԱՊՆԴՈՒԻՆ

Ուրբաթ օր տեղական թերթերէն քաղելով գրած էինք թէ ձերբակալուած են երկու ծանօթ անձեր Փարիզի ջոջ մամուլէն։

Խնդիրը բացուած է արդէն եւ թերթերը շնդալից մանրամասնութիւններ կը հրատարակեն։ Կալանաւորներէն մէկն է Օպէն, «Թան»ի տեղեկութեանց բաժնի տնօրէնը, սպայ Պատուոյ Լեգէոնի, միւսը՝ Փուառիէ, պաշտօնեայ «Ֆիկառօ»ի ծանուցումներու բաժնին մէջ։ Երկուքն ալ բանտարկուած են Շէրշ - Միտիի զինուորական բանտին մէջ։ Միեւնոյն ատեն ձերբակալուած են երկու Գերմանացիներ։

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ երկու Ֆրանսացիները խոստովանած են իրենց յանցանքը։ Առաջինը, Օպէն, մէկ միլիոն ստացած է եղեր, իսկ երկրորդը՝ Փուառիէ, Յուկէս միլիոն։ Երկուքն ալ իրենց մեղքը արդարացնելու համար կ՚ըսեն թէ այն օտարականները որոնց հետ կապեր ունէին՝ Ֆրանսայի բարեկամ կ՚երեւային եւ թէ իրենց ստացած դրամը պիտի գործածուէր լրագրական ասպարէզէն դուրս, երկրին շահերուն ծառայելու համար։

«Ֆիկառօ» անմիջապէս ազդ մը հրատարակեց, որ կ՚ըսէ թէ ձերբակալուած պաշտօնեան կ՚աշխատէր առեւտրական ծանուցումներու բաժնին մէջ։ «Այդ մարդը ոչ խմբագրութեան հետ կապ ունէր, ոչ պատասխանատու պաշտօն՝ վարչութեան մէջ, ոչ ալ որ եւ է միջոց՝ թերթին վրայ ազդելու համար։ Յետոյ, անբասիր վերապահութիւն եւ չէզոքութիւն կը ցուցնէր»։

Աժանս Ֆուռնիէ եւս ազդ մը հրատարակեց, ըսելով թէ երկու կալանաւորները զրկած են իրենց լրագրական պաշտօնէն դուրս եւ թէ իրենց աշխատակցած թերթերը «բոլորովին անտեղեակ էին անոնց անհատական գործունէութենէն։ Երկու ամբաստանեալները խոստովանելով հանդերձ իրենց դէմ եղած մեղադրանքները, ինքնաբերաբար յայտարարած են թէ բոլորովին անձնական հանգամանքով կատարած էին մեղադրուած գործողութիւնները»։

« Թան»ը յուլիս 14ին լոյս տեսած չըլլալով, երէկ պիտի հրատարակէր իր բացատրութիւնը։

Ձախակողմեան թերթերը կը գրեն թէ խնդիրը շատ աւելի ծանրակշիռ հանգամանք ունի։ Ոստիկանութեան քաղաքական ճիւղին կողմէ քննութիւնը կը վարէ Պոնի, որ այնքան աղմուկ հանեց Սթավիցքիի գործին առթիւ։ «Փառի Սուառ»ի տեղեկութեանց համաձայն, ամբաստանեալներէն մէկը քանի մը շաբաթ է ի վեր յարաբերութիւն հաստատած էր յատկապէս Փարիզ եկած կնոջ մը հետ։ Այդ կինը աւստրիացի կոմսուհի մըն է, Պերլինէն եկած, եւ ամբաստանեալը զայն ծանօթացուցած է կարգ մը շրջանակներու հետ։ Գլխաւոր դերը կատարած է այս կինը, որ յաջողած է Գերմանիա փախչիլ, ճիշդ այն պահուն երբ փաստեր ճարուած էին իր գործունէութեան մասին։

Քննութիւնները յառաջ կը տարուին լայն ճակատի մը վրայ. բայց զինուորական իշխանութիւնը, Ապահովութեան Տեսչութիւնը եւ ոստիկանական վարչութիւնը կը մերժեն որ եւ է մանրամասնութիւն հաղորդել։ Բայց թերթերը կը հաւաստեն թէ շատ մը խուզարկութիւններ կատարուած են։ Զինուորական իշխանութիւնը խիստ քննութիւններ կը կատարէ 150 անձերու դէմ, մասնաւորապէս ծանրանալով անոնց դրամական աղբիւրներուն վրայ։

« Տէյլի Էքսփրէս» կը գրէ թէ այս հակաֆրանսական գործունէութեան վարիչն էր Ֆօն Ապեց, Գերմանիոյ արտաքին նախարարին մտերիմը, որ Փարիզէն վտարուեցաւ երկու շաբաթ առաջ եւ «որ Փարիզ ղրկուած էր գերմանական դեսպանին գործունէութեան հսկելու համար»։ Եւ սակայն դեսպանը ինք էր որ գնաց բողոքեց արտաքին նախարարին։ Պ. Պոնէ անտարբերութեամբ լսելէ վերջ, պատասխանեց թէ չի կրնար միջամտել, քանի որ խնդիրը կը վերաբերի զինուորական իշխանութեան եւ ոստիկանութեան։ Ապեց վարիչն էր մասնաւոր կազմակերպութեան մը որ կը կոչուէր «Ռիպպէնթրոփի գրասենեակը» եւ որուն պաշտօնն էր ներդաշնակել հիթլէրականներու եւ արտասահմանի անոնց համակիրներուն յարաբերութիւնները։ Այս գրասենեակը Պերլինի մէջ կը կոչուի «Շթափ» եւ Ֆօն Ռիպպէնթրոփ անոր վարիչն էր արտաքին նախարարութեան կոչուելէ առաջ »։

ԱՒԵԼԻ ԲԱՐՁՐ ՄԵՂՍԱԿԻՑՆԵ՞Ր ԿԱՆ

«Փօփիւլէռ» կը գրէ թէ իր հրատարակած տեղեկութիւնները տարօրինակ յուզում պատճառած են յետադիմական եւ աւելի կամ պակաս ֆաշական երեսփոխաններուն մէջ, որոնք սակայն կը ջանան պզտիկցնել խնդիրը։ Եւ հաստատելով դէպքին ծանրակշիռ հանգամանքը, կ՚աւելցնէ.

— « Զարմանազան զրոյցներ կը շրջին։ Կ՚ըսուի թէ ազգ. պաշտպանութեան հետ կապուած թուղթեր յանձնուեր են... Կը թուի թէ կը գտնուինք բազմաճիւղ դաւերու ցանցի մը առջեւ։ Քանի մը օր առաջ, Գերմանուհի մը, իշխանուհի Լովէնշթայն, արտաքսուեցաւ Անգլիայէն եւ եկաւ Փարիզ, բայց այստեղէն ալ վտարուեցաւ։ Արդ, քաջածանօթ են անոր յարաբերութիւնները հիթլէրական դիւանագիտութեան հետ... Ֆօն Ապէց վտարուեցաւ, բայց իր գլխաւոր տեղակալը, Փրոֆ. Կրիմ, Փարիզ կը գտնուի իբրեւ փոխանորդ, ուրիշ երկու նացի գործակալներու, Շթուրմի եւ Վիկոյի հետ։ Ի՞նչ բանի կը սպասեն, զանոնք ալ վտարելու համար »։

Համայնավար օրկանը, «Իւմանիթէ», շատ աւելի ծանրակշիռ հանգամանք տալով դէպքին, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ.—

Ամբաստանեալ Փուառիէ նախապէս վարչական տնօրէնն էր «Թան»ի, նոյնպէս վարիչն էգրօսապտոյտի կազմակերպութեան մը։(Այսառթիւ կըմատնանշէ նաեւ երկու կասկածելիներ, սկզբնատառերով)։ Բայց շատ աւելի բարձր դիրք ունեցողներ ալ վտանգուած են եւ երկու կալանաւորները թափթփուքներ են այս դաւաճանութեան մէջ։ Ճի՞շդ չէ՞ որ ամբաստանութեան տակ են նաեւ աջակողմեան երկու թերթերու պատկանող ուրիշ երկու անձնաւորութիւններ։ Հիթլէր եւ կէօպէլս գործակալներ ճարած են մինչեւ ջոջ մամուլին, խորհր –

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՍՈՒԼԹԱՆ»Ը ԶԱՐԴԱՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԻՆ ՄԷՋ

Դ.

«Մնաս Վուալէ Սինա բանաստեղծը», մնաս «երեք անգամ նօթը» տալէ խօսքէ ու բարբառէ հրաժարած լեռնարնակ գամբռը, իջնալէ վերջ Թագաւորանիստ քաղաքը, դրժելէ վերջ լռութեան իր ուխտը, յայտնելէ վերջ «քսաներորդ խորհուրդի բանալին» իր նմաններուն ու ի սփիւռս աշխարհի, հիմնայատակ քանդելէ վերջ «իր երգին ուժովը», «Խուտէվէնտ զալըմ» Թագաւորին գահն ու գայիսոնը, փշրելէ վերջ բոլոր գոյնի Նաբուգոդոնոսորներն ու բռնակալները: «Եօթը օր, եօթ գիշեր» Շահնշահին պալատի մուտքի դրան առջեւ անբան ու անշարժ՝ իր հրակէզ ակնարկներովը բռնկցնելէ վերջ ահարկու պալատը, ան՝ մնաս, առանց դառնալու վկան այն աշխարհին որ փոխակերպուեցաւ իր խորհուրդին զօրութեամբը: Ան չտեսաւ այն աշխարհը որուն սորվեցուց թէ «շատ հեղ, բարձրանալու համար՝ վար իջնել է հարկաւոր, եւ» մանաւանդ «սիրելու համար՝ ատել»: Ան սորվեցուց ժամանակաւոր ատելութիւնը, ցասումը յեղափոխութիւններուն՝ որպէսզի իշխեն մեծ ու անյեղլի սկզբունքները մարդկութեան, որպէսզի յաղթանակէ երջանիկ խնճոյքը ընկերվարութեան: Ան սորվեցուց անխուսափելի «ատելութիւնը» յանուն մեծ ու մշտատեւ Սիրոյն: Ան սորվեցուց ատելութիւնը իբրեւ մեծ, գերագոյն զոհողութիւն մը: Բայց, ո՛վ Վուալէ Սինա բանաստեղծ, գլուխդ վերցուր գերեզմանէդ ու տես թէ ինչ բանի են վերածեր ուսուցումդ, մարդիկ՝ որոնց միանգամընդմիշտ արգիլուած է սրբարաններ ու կուռքեր ունենալ իրենց հոգիին մէջ,— քու բառիդ եռեւ սաւառնող հրեշտակը մեռցուցեր են ու տեղը դրեր վիշապ մը: Եթէ դուն երկնային հնչիւններով արտասանած էիր «Ազատութիւն, Եղբայրութիւն», անոնք գաղանային ոռնոցներով կը հաչակեն. «Ազատութիւն, Եղբայրութիւն կամ Մահ»(*): Եթէ դուն անսահման գորովանքի Թրթռացումներով ըսիր միակ պաշտելի բառը մարդոց. «Եղբայրութի՜ւն», անոնք նոյն պահուն վերածեցին զայն սանդարամետական աերումի ու սրածութեան նշանախօսքի մը. «եղբայրս պիտի ըլլաս՝ կամ կը մեռցնեմ քեզ...»(*):

Ո՛վ Վալուէ Սինա ազնիւ բանաստեղծ, գլուխդ վերցուր գերեզմանէդ ու տես անգամ մը... իսկ լաւագոյն, լաւագոյն պարագային՝ տես դարձեալ թէ ինչ կերպարանք առաւ այդ աշխարհը: Այդ լաւագոյն աշխարհին մէջ չկան ալ ինքնակալներ, տարապարհակ աշխատանք, չահագործող ու չահագործուող: Մարդիկ կը թուին երջանիկ: Կը թուին միայն, որովհետեւ ստեղծուած է, եթէ կարելի է ըսել, տեսակ մը զուիցերիական կեանք ուր «գիտութիւնը դարձած է ապագայի միակ կրօնքը» ուր, հետեւաբար, մարդիկ գտած են գաղտնիքը կուշտ փոր ուտելու ու լաւ մարսելու, ուր մանուկն ու տկարը չեն ոտնակոխուած, ուր Արդարութիւնը, տեսակ մը արդարութեան միջամուխ կ'ըլլայ, ճիշդ է, մարդոց բոլոր գործերուն, կեանքին մէջ, ուր, սակայն...(**) ուր գամբռները ալ չեն արձակեր Թնդագոռ հաչոցներ, ուր ամէն մարդ գոհ է, բայց ուր չքացեր են ուրախութեան երկնասլաց պոռթկումները ու խղճի ծովերու մէջ կասեր են անծայրածիր ալեծփումները... Թէեւ ամէն ոք կեանքի պատառիկի մը տիրանայ(***), եւ սակայն կորսուեր է մեծ կեանքը, կեանքը ինքը... Ո՛վ հեգնանք, ո՛վ անյատակ ցաւութիւն մարդկային ճակատագրի, ահա թէ ուր հասցուցիր դուն գամբռները... ահագնասարսուռ, փոթորկալից Թափառայածումէ մը վերջ, դուն հասցուցիր հոն ուր անոնք գրեթէ կ'ափսոսան, գրեթէ նոյնիսկ... կ'աղերսեն հիմա չարն ու չարիքը, գայլն ու գայլերը, Խուտէվէնտներն ու Նաբուգոդոնոսորները, որպէսզի դարձեալ, որպէսզի դարձեալ չանհետանայ գամբռն ու իր երբուծը առիծի, որպէսզի դարձեալ Վուալէ Սինա բանաստեղծին ու եօթը երգիչներուն հաղներգութիւնը Թնդայ ծագէ ծագ... որպէսզի գիտակցութիւններու զանգերը դարձեալ ղօղանջեն... Այդ պատճառով է որ եկած է Վալուա Սինա բանաստեղծէն վերջ՝ «անապատական Տէրվիշը», որ «պղնձագոյն էր անապատի արեգակին գոյնովը ու անոր աջ սոլինքէն կը կախուէր, կիսալուսնի պէս, երկաթեայ պայտը, խորհրդանշա՜ն տիեզերական չարչարանքին՝ որ մայրն է ստեղծագործութեան եւ կեանքին, աղբիւրը արուեստներուն ու լոյսին»: Ան եկած է ամբողջացնելու ճգնակեաց քերթողին գործը, յանձնելու ապագային «բանալին քսանմէկերորդ խորհուրդին», որովհետեւ Տէրվիշը ըսաւ. «ես տեսայ ժողովուրդները, որ իշխան եւ իշխողներ չունէին... եւ լացի անոնց վրայ»: Վուալէ Սինա բանաստեղծը չէր կրցած ըսել ու ինք կը հաչակէ «վա՜յ այն հոգիներուն՝ որ գահակալներ չեն... վա՜յ այն սրտերուն՝ որոնց մէջ չկայ ո՛չ գահ, ո՛չ մեծութիւն, ոչ փառքի պատուանդան...»:

Արդեօք ըսուա՞ծ է որ միակ, տեւական, վերջին բնակութիւնը մարդուն պիտի մնայ պալատը Պատրանքին: Վասնզի արդեօք մարդը կը գտնէ՞ քսանմէկերորդ խորհուրդի բանալիով բացուած դրան չէմքին՝ իր ակնկալածը, հետապնդածը, անհունօրէն բազմերանգ, բազմադէմի ու ընդհանրական երջանկութիւնը... անապատական Տէրվիշը, կը մեռնի նմանապէս առանց հաստատելու որ իր աւանդ ձգած բանալին մարդկային ընտանիքին տրուած անդին ընծայումն է, բայց, աւա՜ղ, երբեք վերջնակի լուծում մը, վառնի արուած չէ ամէն մարդու ունենալ դահ մը իր հոգիին մէջ ու մէն մի բովէ պաշտամունքի դաւ անոր վերանորոգուած կերպարանքին առջեւ: Ճիշդ է, որքան ալ «սիստէմ»ները ըլլան ճարտար, գիտուն ու ամէն ինչ նախատեսող՝ դարձեալ չեն կրնար հասցնել սպասուած պտուղները այնքան ատեն որ իրենց կիրարկումի հողը՝ հող չէ: Կարելի՞ է փոխել հողը, բոլոր հողերը, բոլոր տարրերը կեանքի: Բայց ահա երեւան կուգայ որ բնութեան անյեղլի քմայքովը՝ վարդենին պիտի մնայ յաւիտենս վարդենի, մշտապէս անհետ ու անհասկնալի եղիճին քով: Շունը պիտի ըլլայ հաւատարիմ ու «մարդկային» առանց երբեք— ինչ ալ ըսէ գիտութիւնը— խօսքը արտաբերելու յաւակնութեամբ՝ պատռելու առեղծուածին պողպատեայ քօղը: Կապիկը պիտի ըլլայ խելացի, առանց երբեք յաջողելու ստանալ Թաթ մը՝ առանց մազի: Որքան ալ Թափին Զաքարեաններուն արիւնը, որքան ալ գամբռներուն ճակատը մինչեւ երկինք քսուի՝ դարձեալ քոթոթները պիտի ըլլան ու պիտի մնան քոթոթ... ի՞նչ ընել այն ժամանակ, ինչպէ՞ս ընել...

Ահա հոն է որ Իսկուհին [illegible] մայլելի Փէռ Կրինթին ճակատը ապառաժին կը բախի եւ ուրկէ մէկ ձայն կ'ելլէ միայն. «faites le tour, faites le tour...»:

Պայքարէ պայքար, խորտակումէ խորտակում, յաղթանակէ յաղթանակ, հասնելու համար միայն հարցականին առջեւ: Հերոսութիւններէ, սրբութեան խոյանքներէ, վատնուած արիւններէ վերջ ձեռք ձգելու համար միեւնոյն լուծումը, միեւնոյն «բանալին» որպէսզի յաւերժօրէն մանկական մատները մարդկութեան քաղեն հատիկները միեւնոյն բանալիով համրիչին...

Faites le tour, Faites le tour ... որպէսզի մարդկային զանկը զարնուի, ջախջախուի անիմանալիին ապառաժներուն, որպէսզի հասկնայ անմատութիւնը իր խոյանքներուն, որպէսզի յարգէ տիեզերքը, որպէսզի իր ադամանդէ տրամաբանութեան եւ հետեւողականութեան կարթովը՝ հակասութիւնը որսայ, որպէսզի, քրքջալով, առեղծուածը իր վրէժը լուծէ...

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) Շամգոռ:
(*) Նոյն:

(**) Ժպիտը ցամքեցաւ անջուր աղբիւրի մը պէս, Համատանի մէջ անգամ՝ ուր երկինքը, տարուան ամէն եղանակին, իր լուսածիծաղ շատրուաններէն զուարթութիւն եւ ցնծութիւն կ'առուախոսէ:

(***) Թէեւ չկան մերկեր ու անօթիներ ու Վալուա Սինա բանաստեղծը «ցնցոտապատ մարմինները հագուեցուց չերպաթ բեհեզով, եւ սեւ հացի տեղ՝ մեղրով ու համադամով զարդարեց չքաւորներուն սեղանը»:

ՆԵՐԿԱՅ

Մեր երգերը՝ վեցերորդ պահէն նաք:

Բոլոր դպրոցները իրենց երգերը ունէին: Ես մեր դպրոցի երգերուն կը սպասէի: Անոնք, Մայիսի իրիկունները կը սկսէին, Յունիսին կը վերջանային:

Մայիսը երգի ամիս: Ու մենք օրերուն հետ շատ բաներու կը պատրաստուէինք:

×

Մեր երգե՞րը...
Մեր ուրախութիւնը:
Ի՞նչ է, պիտի մտածէք Թերեւս, տղու մը ուրախութիւնը:

Կրնայ ըլլալ որ չատեր դժուար հասկնան երգերուն մէջ տղու մը ուրախութիւնը: Բայց, գտնելու համար իր ուրախութիւնը երգերուն մէջ, տղան՝ իր սրտի գեղեցկութեան պէտք է մօտեցած ըլլայ:

×

Վեցերորդ պահը երազ մը... Կ'երգէինք: Երգելով կ'երթար իրիկունը: Ամէն իրիկուն, երգերը մեզի կուգային՝ իրենց լուսիններով, իրենց հուրերով, իրենց կախարդանքով: Ու ես կ'ըսեմ,— «օրհնեալ ըլլայ վայրկեանը, որ մեր տղայութիւնը երգելով չէնեց ու անոր տուաւ երգի մը անունը»: Ու կ'ըսեմ դարձեալ,— «օրհնեալ ըլլայ մեր տղայութիւնը, որ մեզի բերաւ մեր օրերուն երգը»:

×

Ամէն տունի մէջ այս ամիսներուն, նոր երգ մը կար: Տուներուն մէջ մեր երգերը ուրիշ համ կը բերէին: Երգերը կը բերէին մեր փնտռած հաճոյքէն աւելի բան մը: Ու իրիկունը իրմէ սարսուռ մը կը դնէր անոնց մէջ: Անշուշտ, այս երկու ամսուան իրիկունները, իրենց քաղցրութիւնը կը խառնէին մեր երգերուն, ու մեր հաճոյքը կը կապուէր անմիջապէս խորհրդաւորին:

Խորհրդաւորի՞ն:

Մեր երգերը արդէն ունէին անոր բոլոր հրապոյրները: Անանկ բաներ կային մանաւանդ որ մեր հաճոյքը տղու մը հոգիէն կ'անցնէր: Անոնց տուած հաճոյքը ուրիշ շատ մը հաճոյքներէն վեր, բոլորովին տարբեր ու մաքուր էր: Գեղեցկութեան բոցը երբե՛ք անցած չունէր այսպէս մեր միսերէն ներս: Բառերը՝ մեզ կը տանէին իրենց անտեսանելի խորհուրդին:

×

Սրահին մէջ վեցերորդ պահուն:

Խշրտոց: Տեսակ մը սարսուռ կը հոսի սրահին մէկ ծայրէն միւսը ջուրի նման: Իւրաքանչիւր աշակերտ մէջտեղ կը հանէ իր երգի տետրակը: Կառավարիչը զանգակը կը հնչեցնէ: Բայց ամէնուս բերնին շունչը անգամ կ'երգէ: Ամէնուս բերնէն ձայնի մը եղանակը կը Թռչի՝ շունչի նման, փըսփսուքի նման:

Այս պահուն մեր աղմուկը ուրիշ նըշանակութիւն ունի: Սրահը կը մեծնայ, իր Թեւերը կը լարէ:

Չէի գիտեր. այսքան ինչո՞ւ կը մեծնար տեսարանը: Մենք այլեւս փակուած չէինք ցածուկ չէնքի մը ձեղունին տակ: Անոր երկինքը շատ բարձր էր:

×

Անձկութիւն մը:

Ո՞ւրտեղէն կուգար այս անձկութիւնը: Ան՝ մաքուր է, գեղեցիկ ու վճռական: Ու սիրտդ Թռչիլ կ'ուզէ, կուրծքդ բանալ կ'ուզես, կ'ուզես սիրտդ ազատութեան յանձնել ու պոռալ «Ազատութիւն»: Ներսդ ամէն բան կըրակ է:

Սրբազան կրակ: Սրբազան անձկութիւն:

Ես, չարքաշ ու բաղձանքներով լեցուն տղայ մը. կեանքը գլխ կ'ուտէ: Երբ ամէն առտու կ'արթննամ, նոր տղայ մըն եմ: Երէկուան փորձառութիւնս այսօրուան ստուերն է: Ու նորէն կը մխրճիմ կեանքին մէջ: Անոր կատարելութեան, անոր գեղեցկութեան, անոր ազատութեան պէտքը նորէն գլխ կ'ուտէ: Ազատութիւն ըսի, ու նորէն մարդը, այս գեղեցիկ անասունը, ինծի անհասկնալի խորհուրդի մը պէս կ'երեւայ: Ու իմ անձկութիւնս կը չատնայ: Մեր երգերը անոր եղանակ մը կուտան: Այդ անձկութիւնը երգերէն ծնած, սրտիս մէջ փոխուած է երգի:

Իմ անձկութիւնս երգ մըն է: Ու ճիչ մը կ'արձակեմ, որովհետեւ իմ կեանքըս անկէ կը ծնի:

×

Մութին մէջ:

Գիշերները կը նմանին աղուոր պատմութիւններու: Ինչ որ ալ ըլլայ անոնց մէջ երազը, տղայ ես քանի որ, ան հոգիիդ գեղեցկութիւնը կ'առնէ ու տեղ կը չինէ սրտիդ մէջ:

Ինծի համար, գիշերները ամէնէն աղուոր պատմութիւններուն համը ունին: Ու ես կը սիրեմ գիշերները՝ երբ անոնք նոր հարսերու պէս կը վերադառնան:

Ո՜րչափ անուշ է պատմութիւն մը, որուն խորութիւնը սիրտերը իրեն կը քաշէ:

Երբ մտիկ կ'ընեմ գիշերուան մէջ մեր դրացիին դաշնակը, անոր ձայնը ինծի այցելութիւն մըն է խորհրդաւոր:

Պատուհանիս առջեւ նստած, գիշերները շատ անգամ դաշնակին ձայնը մտիկ կ'ընէի: Լամբարին լոյսը աչքերուս մէջ կը զարնուի, ու լռութեամբ կը նայէի: Բայց այս անգամ տարբեր բաներ կը տեսնէի ու ուրիշ լոյս մըն էր ինծի համար լամբարին լոյսը: Ու չեմ գիտեր, ինչպէ՞ս աչքերս կորսուեցան ուրիշ մթնոլորտի մը մէջ: Դաշնակին ձայնը խորունկէն խորունկէն կուգար: Հոգիս անցնելով մութին մէջէն, իր մթնոլորտը գտած էր, ու մեր դպրոցի երգերուն կը հետեւէի: Անոնք օդին մէջն էին: Ես կը տեսնէի: Դիմացի դաշնակին ձայնը՝ գլխ կ'առաջնորդէր մեր երգերուն աշխարհը:

×

Դրուագ մը:

Վեցերորդ դասարանի աշակերտները իրարու հետ քէն պահած էին: Այս քէնով մեր դպրոցը դատապարտուած էր:

Ամէն ուրբաթ իրկուն, վեցերորդ պահէն նաք, մրցանակաբաշխութեան հանդէս մը տեղի կ'ունենար մեր դպրոցին մէջ: Ուսուցիչ, աշակերտ դէմ դիմաց սրահին մէջ: Շունչի բռնկում մը: Երգ: Արտասանութիւն: Լռութիւն մը: Ցեառյ կրկին՝ բարի Թրթռումը ձայնի մը:

Վեցերորդ դասարանի աշակերտներէն Թ. Թ. սասնիկ պահու մը, յանկարծ եկաւ կանգնեցաւ մեծ դրասեղանին առջեւ, ու խօսեցաւ, նկարագրութիւնը ըրաւ երկու ընկերներու, որոնք, առանց իրարու հասկցնելու, կ'ուզէին մէկը միւսին օգնել: Ցեառյ իր ընկերներուն դառնալով, այս անգամ ամբողջացած ձայնով մը ըսաւ, «Ձեզի կը ներկայացնեմ վեցերորդ դասարանի աշակերտները, իմ ընկերներս, որոնց ինծի դէմ ունեցած ատելութիւնը մինչեւ այսօր չէ հասկցուած: Ամբողջ դպրոցը մեղաւոր է, նայեցէք սա արդարներուն»: Վերջացնելով իր խօսքը, քանի մը անուններ տուաւ: Վեցերորդ դասարանի աշակերտները իրենց գլուխները կախեցին:

Անցան երկու երեք շաբաթներ, բարի քէնը քէն մնաց: Երգերու ամիսները եկան: Անոնք կը գինովցնեն, ու չսպասուած բաներ կը բուսնին մեր սրտերուն մէջ առանց մեր գիտնալուն:

Մեր երգերը վերջալոյսին սկսան: Դպրոցին սրահին մէջ փայլուն արեւ: Կ'երգենք, ու իր աչքերով երգի ուսուցիչը մեզի կը հետեւի: «Երգեցէ՛ք» կ'ըսեն այդ աչքերը: Ձայները կալեծփին: Մեր երգերուն հետ իրիկունը իր գարունը կը գտնէ:

Գարուն է: Մեր երգերը գարունի մը համը կը բերեն:

Ժամացոյցը հնչեց:

— «Մտիկ ըրէք, նոր երգ մը», ըսաւ մեր երգի ուսուցիչը:

Վերջալոյսի մը լռութիւնը: Ու իր բոցավառ ու հիւսուած ձայնովը, առաջին անգամը ըլլալով երգեց.

— «Տէ՛ր, կեցո զՀայս»:

Մեր լռութենէն հմայուած, Աստուած մը կ'իջնէ երկինքէն վար:

— «Տէ՛ր կեցո զՀայս»:

Աստուած մը կ'իջնէ վար: Քէնը կը փախչի, ու մէկ բերան մենք կ'երգենք՝

— «Տէ՛ր, կեցո զՀայս...»:

×

Վերջալոյս է: Բակին մէջ իջնող խաղաղութիւնը լոյսի գիծեր կը քաշէ մարմինիս վրայ: Համբոյրներով եկած է իրիկունը:

Հորիզոն մը՝ լայնկեկ, բարձր: Ան կը մեծնայ որքան կը նայիմ: Լոյս կուտան լոյսերը իրարու, ու աչքերուս լոյսը կը խառնուի անոնց, ու դիմացի լոյսերը կը չփոթեմ աչքերուս լոյսին հետ:

Սրտիս մէջ նկարուած խորհուրդը որո՞ւ հարցնեմ: Հոն, ես ձայներ մըտիկ կ'ընեմ, որոնք յաւիտենականութիւնը պիտի կրկնէ:

Մեր երգերը... անոնք սիրել կուտան այնքան, որ կ'ուզեմ ձեռքերովս գրկել աշխարհը, ու երգել մեր երգերը: Ես նորէն կը զգամ այս իրիկուն արարչութեան սարսուռը: Երգերը կ'ուտեն գլխ: Անոնց մէջէն երազներ կ'անցնին: Իմ սիրտս երգ մըն է այս իրիկուն:

×

Երկիր մը:

Մեր երգերէն երկիր մը կը ծնի: Ան, սրտիս մէջ կը մեծնայ, ու անհունութիւնը կը բանէ: Այն ատենն է որ անհունութիւնը կը պզտիկնայ, ու մահը բան մը կը կորսնցնէ իմ սրտիս մէջ: Ինչ որ ալ ըլլայ հիմակ տառապանքը, մահը մահ չէ:

×

Տարիներ նաք, մեր դպրոցը չատ գեղեցկացած կը տեսնեմ: Ժամանակը բան չէ ըրած անոր: Մելամաղձոտութիւն մը միայն տեսակ մը տրտմութիւն տուած է:

Միայն տրտմութիւն մը:

Ու կը մտածեմ այսօր ալ ու կ'ըսեմ, — «Հսկայի մը տրտմութիւնը ուրիշ է»: Ո՞վ չունի երազի մը տրտմութիւնը, կ'ըսեմ, ու կը կենամ պահ մը: Ու նորէն կը կրկնեմ այսօր, «դպրոցներուն երգը կը տեւէ այնքան, որքան կը տեւեն դպրոցները»: Դպրոցներուն մէջ պէտք է մտիկ ընել այդ երգերը՝ երբ սիրտերը իրարու կը խառնուին՝ արեւով եփած բոյլերու պէս: Տղան կուտայ ինչ որ ունի՝ վեհանձնութեամբ, առանց վախնալու ու կուտայ հաճոյքով: Այս հաճոյքին մաքրութիւնը տղայութիւնն է ամբողջ անոր: Ան ամէն դի կ'երեւի: Սրահը անոր ճառագայթումն է: Ան, պատուհաններէն դուրս կը հոսի, ու յանկարծ, իր ամէնէն մաքուր ձեւերուն մէջ կ'երեւայ երկինքին կապոյտը:

Այդ օրերուն կախարդանքը ի՞նչ է: Երբ աչքերս կը գոցեմ, կը լսեմ անհունութեան մէջ ձայն մը, անհունին ձայնը Թերեւս, վճիտ, սա Թռչունին

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹՕՐԹՕՆԸ (142)

ԳԵՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Այնքան չատ եմ պարտական քեզ, իշխան, որ կ'ուզենայի ապրել միայն քո երախտեաց փոխարէնը հատուցանելու համար:

— Ապրէ՛ր քո Գահի եւ Հայրենիքի համար, Տէ՛ր, Մարզպետունի իշխանը քո նուաստ ծառան է. նա իւր պարտքից աւելի դեռ ոչինչ չէ արել, պատասխանեց իշխանը համեստաբար:

Այնուհետեւ նրանք բարձրացան դէպի դղեակը, ուր Թագուհին սիրով ընդունեց իւր տագրին եւ նրա հետ միասին իշխան Մարզպետունուն:

Արքայական կացարանը իւր տխրութիւնից մերկացաւ եւ հանապազօրեայ հառաչանքներին յաջորդեցին խնդութիւն, հրճուանք եւ հաճոյական զրոյցներ:

Շուտով կղզին հասան նաեւ միւս զօրքերը եւ Սեւանը կեանքով ու կենդանութեամբ լցրին: Եւ որովհետեւ իշխանը հրամայել էր նրանց հաշտութեան տօն կատարել, ուստի արեղաների խուցերը դադարեցին չուտով ճգնարան լինելուց. հոգեւոր հայրերը հսկումները մոռացան եւ Սեւնեաց հինաւուրց ամրոցը տօնական կերպարանք առաւ:

Ուրախութեան օրերն անցնելուց յետ՝ Թագաւորը հրաւիրեց իւր մօտ Աբաս եղբօրը եւ Թագուհու ու Մարզպետունի իշխանի ներկայութեամբ ասաց նրան.

— Վաղուց կամենում էի հաշտութեան ձեռք պարզել քեզ՝ իբրեւ իմ եղբօրն ու ժառանգին, որովհետեւ տեսնում էի թէ՝ ո՛րքան չատ է տուժում երկիրը մեր դժտութեան պատճառով: Բայց անդրանկական իրաւունքը եւ արքայական ինքնասիրութիւնը Թոյլ չտուին ինձ խոնարհիլ կրտսեր եղբօր առաջ...: Այո՛, կամենում էի որ դու դիմէիր ինձ. սպասում էի, որ դու հաշտութեան առաջին խօսքն արտասանէիր: Ո՛րքան իրաւունք ունէի ես, չգիտեմ. բայց այդ իմ ցանկութիւնն էր...: Երբ մարդ փափաք ունի ապրելու, նա սիրով փարում է այդ ունայն զգացմունքներին...: Եւ սակայն իմ ակնկալութիւնն անցաւ ապարդիւն. դու չմօտեցար ինձ եւ ես խոր վիշտ զգացի այդքան անողոք սիրտ ունենալուդ համար...: Հազիւ անցաւ մի տարի. բաղդը ինձանից իւր երեսը դարձուց եւ ապրելու տենչը մեռաւ իմ սըրտում...: Բայց Թողնենք այդ պատմութիւնը, նա արդէն յայտնի է քեզ: Այո՛, երբ վիրաբոյժս ինձ յայտնեց Թէ չուտով պիտի մեռնիմ, փառք տըւի Աստծուն, որ քեզ հետ հաշտուելու պատեհ առիթը ներկայացաւ: Շնորհակալ եմ, սիրելի Աբաս, դու իմ վերջին խնդիրը յարգեցիր եւ բերիր ինձ հարազատ եղբօր համբոյրը, որ Թանկագին է ամէն համբոյրներից, որ երջանկութիւն է բերում աշխարհին, որ անիրաւ զոհեր չէ պահանջում, որ սրբում է Թշուառի արտասուքը եւ վշտահար սրտերը մխիթարում... Աւա՜ղ, ինչո՞ւ մարդիկ չեն գնահատում կամ չատ ուշ են ճանաչում նրան...: Իսկ ես, ահա՛, դրա փոխարէն տալիս եմ քեզ յայսօրուանից իմ Թագն ու գահը, որ աւանդ ստացայ մեր հօրից. տալիս եմ քեզ այն իբրեւ իմ եւ Թագուհու միակ ժառանգին... Վայելիր այն Աստուծոյ, ազգի եւ մեր օրհնութեամբ»:

Թագաւորը վերջին խօսքերն արտասանելով՝ նայեց Թագուհուն մի կարեկցական հայեացքով եւ ապա նորէն Աբասին դառնալով շարունակեց.

— «Սակայն, սիրելի եղբայր, իմ Թագը բազմելուց առաջ՝ ընդունիր ինձանից նաեւ մի ուրիշ, Թանկագին աւանդ եւ երդուի՛ր պահել ու խնամել նրան ամենաքնքուշ հոգատարութեամբ.— այդ մեծագին աւանդը իմ Թագուհի — ամուսինը եւ քո քոյրն է, որ չատ վշտեր կրեց աշխարհում եւ որի բաղդը կարող եմ յանձնել միայն քեզ, աշխարհի մէջ ունեցած իմ միակ հարազատին...»:

Թագուհին, որ լուռ ու տխուր լսում էր Արքային, յանկարծ հեկեկաց ու արտասուքն աղբիւրի պէս սկսաւ հոսել նրա աչքերից:

— Մի՛ լար, սիրեցեալ Սահանոյշ, ոչ ոք աշխարհում չէ ապրում յաւիտեան, ասաց Թագաւորը խանդաղատելով:

— Մի՛ հոգար ուրեմն եւ իմ մասին... պատասխանեց Թագուհին՝ արտասուքից խեղդուող ձայնով:

— Ինչո՞ւ համար են այս տխուր զրոյցները, Տէր Արքայ, բացականչեց Աբասը տեղից վեր կենալով. միթէ՞ արքայական գահը կարող է աւելի սիրելի լինել ինձ քան իմ պարտաւորութիւնը, եւ Թագն ու գայիսոնը կարո՞ղ են փոխարինել ինձ այն կորուստը, որ պիտի կրեմ իմ հարազատի մահուամբ... Օ՛ն, ուրեմն, մի՛ վշտացներ իմ սիրտը, որ լի է սիրով դէպի քեզ եւ ցանկութեամբ՝ տեսնել իմ Թագաւորը նորէն իւր փառաց բարձրութեան վրայ: Աստուած Թո՛ղ երկարէ քո կեանքի օրերը եւ ես կը լինեմ քո գահի ծառան. այդ է իմ միակ տենչը, այդ կը լինի եւ իմ պարտաւորութիւնը...:

— Հաւատում եմ քո սրտի անկեղծութեան եւ կարի վշտանում, որ այսքան ուշ սկսայ վայելել քո սիրոյ քաղցրութիւնը, բայց իմ օրերը հաշուած են, սիրելի Աբաս, ես պիտի հեռանամ աշխարհից... Աստուած Թող օրհնէ եւ պահպանէ քեզ, որպէսզի մխիթարես քո ժողովուրդը, որ այնքան չատ վշտացաւ իմ Թագաւորութեան օրով:

— Քո Թագաւորութեան օրով էլ նա կը մխիթարուի, պատասխանեց Աբասը աշխուժով. դու մեզ հետ միասին կը հեռանաս այստեղից. կը մտնես չուտով քո աթոռանիստը, կը բազմես նորէն քո գահի վրայ եւ մենք կ'աշխատենք փառքով այդ գահը շրջապատել...:

— Փառքո՞վ... վաղուց եմ ես այդ փառքի աղբիւրները ցամաքեցրել, ընդհատեց Թագաւորը վշտալի ձայնով:

— Ո՛չ, Տէր Արքայ. այդ աղբիւրները չեն ցամաքել, այլ նուազել են եւ այն՝ ոչ թէ քո, այլ իմ յանցանքով. ուստի ինձ է մնում այդ յանցանքը քաւել:

— Դու միայն մի պարտք ունիս կատարելու, այն է՝ քո արժանաւոր Թագաւորութեամբ մոռացնել տալ հայ ժողովրդին Աշոտ Երկաթի անունը:

— Այդ անունն այսուհետեւ աւելի պիտի փառաւորուի, յարեց Աբասը վճռական ձայնով:

— Իսկ ինձ չատ օր չէ մնում ապրելու, նկատեց Թագաւորը:

(Շար.)

ՄԵԾ ԾԱՂՐԱԾՈՒՆ

ԾԱՂՐԱԾՈՒՆ ԵՒ ՏԱՐԷՑԸ

Ժամանակին սլաքին վրայ — ա–ռա՛ղ, ի խորոց սրտի — երիտասարդը եղած է տարէց :

Ժամանակը անգութ խաղեր սարքեր է անոր գլխուն :

Տարէցը կը նայի ետին ու խօսքը ուղղելով իր անցեալին, կ'ըսէ·

— Գարուն կորուսեալ, դրախտ կորուսեալ, ու ինչքան յիմարութիւն մէկուն մէջ, եւ որքան տխմարութիւն միւսին մէջ: Սիրտ պէտք է որ դիմանայ կորուսեալ արքայութեան:

Ամէն տարէց, առաւել կամ նուազ նման է Հայէլէ Սէլասիէին: Կամ ալ — նմանկացած վաճառականի մը: Կը սկսի ինքնաքննութիւնը: Ի՞նչ կը մնայ իրեն ու ի՞նչ վիճակի մէջ ...

Կը նստի հայելիին առջեւ:

Կը նայի աչքերուն· անոնք գրեթէ նոյնն են: Նոյնը չեն սակայն յօնքերը, թարթիչները, ներքեւի ակօսները ու չուրջի կնճիռները: Դուրս են ելեր ճակտի գիրերուն գիծերը: Քիթին քովերէն կէս օղակներ են կախուեր կարծես: Համբոյրները տարեր են իր շրթներուն կարմիրը: Հապա ակռանե՞րը ...: Բերնին մէջ Անի քաղաք մը կայ: Իր ատամները նման են Անի քաղքին կործանած պարսպապատերուն, բերդերուն, աշտարակներուն, կամուրջներուն, զօրանոցներուն, դատարաններուն, պալատներուն եւ եկեղեցիներուն: Երբեմն, այդ շէնքերուն մէջ շէնութիւն կար: Աշխարհական շէնքերուն մէջ խրախ կար ու կրօնական շէնքերուն մէջ տօնակատարութիւն: — Ժամանակը արարացեր, հառմցեր, տաճկցեր է եւ գրաւեր ու քանդեր ամէն բան—: Սա ակռան, ատենին, Հովիւի եկեղեցին էր, հիմա աւելի քան կիսակործան: Սա ակռան ալ Աւագ Դուռն էր, հիմա ծակած: Սա միւս ակռան Ս. Փրկչի տաճարն էր, հիմա փուլ սկսած: Հապա սա ակռա՞ն, ատենին կը կոչուէր Դունայ Դուռ, հիմա փլած: Սա ալ Ապուղամրենց աղօթատեղին էր, ներկայիս մէկ կողմը պակաս: Սա միւս ակռանե՞րը, երբեմն էին սպիտակ մարմարիօն, զօրաւոր ու փառաւոր եւ կը կոչուէին Միջնաբերդ, Առաքելոց տաճար, Բեխենց վանք, Մայր Եկեղեցի, աղօրիք: Եւ դեռ ինչ ճարտարապետական հրաշալիքներ որոնց հետքը չէ մնացեր: Գոյութիւն ունեցողներն ալ կան ու չկան վիճակով: Բառերը կոտրած քարերու նման կ'ելլեն դուրս: Խորունկէն, ոգի մը, կարծես կ'երգէ Ծոփէնի «տխրութիւն»ը եւ «Անի քաղաք նստեր կուլայ»: Տարէցը հոգոց կը քաշէ·

— Աւա՛ղ փառացս անցաւորի ... Հազար ափսոս Մոկաց Միրզէն... բերանս նման է էն փլած տներ ...

Օ՛, երանի ըլլար այսքան միայն՝ տարողութիւնը աղէտին :

Ժամանակը իր անողոք կատակները սարքեր է, ամէնուրեք, վերն ալ, վարն ալ ու մանաւանդ մէջը: Ժամանակը, նախ, կամ իւղոտած է տարէցը կամ չորցուցած: Իւղոտելը աւելի կատակերգական է: Տարէցը արջային է հիմա կամ խողացեալ: Ո՛ւր երիտասարդական սլացքը ու բարտիի բարակութիւնը իր կերպարանքին: Մատնանշեցէք տարէց մը, հարցնելով խինթի մը կամ մանուկի մը·

Ու հետեւեալներէն մին պիտի ըլլայ պուշակութիւնը·

— Ի՞նչ գործ կ'ընէ սա մարդը:

— Կամ մսավաճառ է, կամ նպարավաճառ :

— Ճարպի ճարպիկ վաճառական:

— Ըմբիշ :

— Պուրծուա, խողատէր :

Ժամանակը աւելի այլանդակելու համար իր խեղկատակուած զոհը՝ անոր փորին վրայ զետեղած է ճարպեղէն գունդ մը որ կը դառնայ, թէեւ դժուար, Աստղիկի մը շուրջը:

Մտնենք, քիչ մը, տարէցին մէջ : Ժամանակը ինչ խաղքութիւններ ըսեր չէ ըրած: Ժամանակը իր աղտոտ լաթերը սա արիւնին մէջ է լուացեր : Ստամոքսէն թմբուկ շիներ է ու ծաղրերգ մը կը թնդացնէ, սաղայէլական խանդով: Ժամանակը մխղեր է տարէցին երիկամներուն մէջ, թքեր ու խնջեր է անոր լեարդին մէջ, կաղ է լեցուցեր անոր աղիքներուն մէջ : Ժամանակը տարէցին երակներով դիւային տաւիղ մը շիներ է ու մահուան քայլերգը կը փորձէ հնչեցնել յամրաբար: Ժամանակը որքան ծիծաղեր ու ինչքան ծռեր է անոր կոկորդին լարերուն վրայ : Ժամանակը տարէցին թոքերը իր կուրծքէն կախեր է իբր փողկապ ու միմոսի մը նման խաղացեր է անոր սրտին հետ, իբր գնդակ: Ա՜հ, այդ սիրտը, որքան ալրուած է: Անոր կէսը կարծրացեր է ու միւս կէսը սակայն որքան փափկացեր : Պիտի պայթի կարծես այս յոգնած, այս մաշած գնդակը: Եւայլն: Գիտէ՞ք ինչքան ողբերգութիւն կայ այս «եւայլն»ին մէջ:

Մտնենք, քիչ մը աւելի ներս մտնենք: Հոս հոգին է: Այստեղ արդէն, ժամանակը իր կատակին չափը անցուցած է: Սա հրաշքին նայեցէք, Աստուած իմ, Աստուած: Սա անողորմ հեգնութեան նայեցէք: Տարէցին հոգին երիտասարդացեր է ամբողջովին: Ի՛նչ թարմութիւն, ի՛նչ գարնան հոտեր, որքան ցանկութեան ծաղիկներ, ինչ պարտէզ, որքան իմաստութիւն եւ միանգամայն խենթութիւն, ինչ եդեմական հովիտ, ինչ մեներգներ, ինչ բոցեղէն բանաստեղծութիւններ: Հոգին իր ղեկը դարձուցեր է դէպի կուսանաց վանքը, ինչ անբարոյականութիւն :

Զմայլի՞լ, պաշտե՞լ, ցաւի՞լ, ուրախանա՞լ: Հին շէնքի մը մէջ նոր պարտէզ մըն է կառուցուեր :

Հոգեբանի մը քննել տուէք սա հոգիին տարիքը: Մասնագէտը վստահաբար պիտի ըսէ·

— Այս հոգի՞ն... քսանէն քսանեւհինգ տարեկան... կայ, չկայ ...

Ու յետոյ բժշկի մը քննել տուէք այդ հոգին պարունակող մարմինը, տարիք ստուգելու համար: Բժիշկը պիտի պատասխանէ ·

— Քառասունըհինգ յիսուն տարեկան:

Ուրեմն հոգին երիտասարդ, մօտաւորապէս քսանեւհինգնոց, իսկ մարմինը տարէց, մօտաւորապէս յիսուննոց: Ինչ ամբողջութիւն, ինչ խայտառականոց :

Աս ինչ հակասութիւն է, ով եղբայրներ, ինչ հակապատկեր, ինչ հակադիր կատակերգութիւն:

Տարէցը կրնայ ըսել, ամենայն իրաւամբ ·

— Երբ երիտասարդ էի՝ ասպարէզը իմս էր, սակայն ոչինչ գիտէի: Հիմա ամէն բան գիտեմ, սակայն ասպարէզ չունիմ: Հոգիս յօժար է, բայց մարմինս տկար :

Մարմինը հին, քարքարուտ, ճեղքռտուած լեռ մըն է, իսկ հոգին հրաբուխ, ամէն օր բռնկող, բազմալուա:

Ամէն տարէցի մէջ մաս մը կայ Երեմիա մարգարէէն: Կ'ողբայ ու կ'ըսէ ·

— Մե՛ղք, բարե՛, աւա՛ղ, աղէ՛ եւ ափսո՛ս ... երիտասարդութեանս չապրեցայ իբրեւ մարդ: Աքլոր մըն էի: Հաճոյքին տեւողութիւնը պահ մըն էր: Հիմա կը զգամ որ ամենայն ինչ արարողութիւն է... հիմա միայն՝ երբ ալ կը մնայ ինձ ողբալ եւ կրճտել ատամանց (եթէ մնացած են): Ա՜հ, եթէ անգամ մըն ալ գամ աշխարհ կամ եթէ փաուստանամ...:

Փորձառութիւնը, երբ ուրիշինն է անօգուտ գիտութիւն մըն է, երբ սեփական է, ուշ մնացած գիտութիւն մըն է:

Հարուստ տարէցը հրաշալի առուտուր մը կրնայ ընել: Անցեալին պատեհութիւնները բերել ու գնել: Ժամանակը անոր ալ խերը կ'անիծէ սակայն, նախ անոր կեանքը վերածելով ծաղրանկարներու թերթօնի մը:

Տարէցը կը սկսի շատ խօսիլ, ճշդելու համար երիտասարդական շրջանին սահմանագծման խնդիրը: Երիտասարդ մը երբեք երիտասարդութեան շրջանի տեւողութեան տարիները ճշդելու մասին չի խօսիր, զայն կարծելով անվերջ :

Տարէցը նման է հարուստի մը որ զրկուած է ուտելու կարողութենէն: Կամ ընդհակառակն նման է ճաշակելու կարողութիւն ունեցողի մը որ սակայն չքաւոր է: Վերջապէս սգաւոր արարած մըն է տարէցը: Ցաճախ սուգը իր գլխուն վրայ կը կրէ ... սեւ ներկելով մազերը:

Թուիչքի եւ խորացումի ընդունակ է եղած տարէցը: Ի՞նչ է սակայն իր թուիչքը·— հեռացում, մոռացումի համար: Պարտուածի չարժում: Ի՞նչ է իր խորութիւնը ... դարձեալ հեռացում, կրկին յանուն մոռացումի : Թաղում :

Տարէցը սակայն Աշունն է: Ոսկեծով արտերու, պտղառատ մրգաստան, հրուանդան փիլիսոփայութեան, բուխերիկ հայրութեան, ու ամպեր, ու քամի, ու ջերմութեան կեդրոնացում կամ նուազում, ու արցունք, տխրութիւն, անձրեւ, լեռ, վտանգաւոր գագաթ եւ անխուսափելի վայրէջ կամ անկում :

Տարէցը ձմեռանոց շէնք մըն է որուն մէջ կայ ջերմանոց պարտէզ մը, լի տարաշխարհիկ եդեմի մը ծաղիկներով ու ծառերով :

Տարէցը իր երազանքի վէպին մէջ, ինքն իրեն, իբրեւ գլխաւոր դերակատար, տարիք տուած է քսանեւհինգէն երեսուն: Ոչ մէկ գնով, իր երազանքին մէջ, ինքն իրեն աւելի տարիք չի տար :

Իսկ երբ հարցնես իր տարիքը, կ'ըսէ ճշմարտութիւնը — եթէ այր է անշուշտ — ու կը սպասէ հետեւեալ գովեստին ·

— Որքան երիտասարդ էք մնացած ... բնաւ ցոյց չէք տար ձեր տարիքը:

Եւ յաճախ ճիշդ է :

Տարէց մը երբ համոզուի որ յիսուն տարեկան է՝ կը ցուցնէ վաթսուն տարեկան: Իսկ երբ յիսուննոց տարէց մը հաւատայ որ երեսուն տարեկան է դեռ, կը մեռնի, օր մը, դեռ չեղած ... քառասուն տարեկան :

Լաւ կ'ըլլայ եթէ հարցնենք մահամերձներուն ·

— Ի՞նչ տարիք նշանակենք քեզի :

Ու պատասխանը առնելէ վերջ կը գրենք, մահագրին մէջ·

— Մեռաւ եօթանասունըվեց տարեկան, իր գարնանամերձ շրջանին...

Ու սուտ խօսած չենք ըլլար· չէ՞ որ ձմեռը այնքան մօտ է գարնանամուտին :

Մարդը ծառ մըն է, տնկուած դժբախտաբար որդերու թագաւորութեան պարտէզին մէջ:

Մարդ ծառը ի՞նչու չվերածաղկէր, չորս եղանակներէն վերջ ...

Տարէց վիճակը այն շրջանն է երբ ծառը բազմապտուղ է, որով ամէնէն աւելի «որդնոտած »:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

(Յաջորդով՝ Ծաղրածուն եւ Ծերունին):

երգին պէս, այնքան թարմ, կենդանի այնքան, որ կարծես կը բաբախի սրտիս հետ յաւիտեանը :

Ան ներկայ է :

Ես, քու ներկայութեանդ կը հաւատամ: Մահը պզտիկ երազ մըն է, շուտով կ'անցնի :

Այս իրկուն, ես կ'ուզեմ մեր երգերուն մէջէն անցնիլ :

Վայրկեան մը...

×

Մայիսի իրիկուններ: Յունիսի իրիկուններ:

Ու երբ կ'երգէինք, «Բարի ճանապարհ, ցտեսութիւն», կ'ըսէինք կարծես արեւին:

Վերջալոյսը, Արմաշի լեռներուն վրայ էր արդէն: Իրիկունը, ուրիշ արեւի մը խաղաղութիւնը ունէր :

×

Ինքնիրենս կ'ըսեմ,— « Զարմանալի բան, ինչո՞ւ կեանքը տխուր է այսքան, երբ երգերը կան: Կ'երգեն մարդիկ: Ի՞նչու տխուր են, քանի որ երգել գիտեն »:

Ես կ'երգեմ, ու շրթունքներուս յանկարծ համբոյր մը կը դպի, աննիւթական, կարծես միւռոնին հոտը, ու շրթունքներս կը վառին :

Ամէն մարդ, ամէն մարդ կրնայ երգել, որովհետեւ ամէն մարդ մօտն է իր սրտի գաղտնիքին: Լոյսով կ'երեւին ծաղիկները երբ կ'երգենք ու երազները կը պարեն ու կը գինովնանք պարտէզներուն մէջ: Սիրտերը երգերով կը բացուին, ու այս պահուն, յոգնութիւնը կը թեթեւնայ քաղաքներուն: Քաղաքները կը վերածնին, ու չես գիտեր, ինչպէ՞ս կեանքը կ'երիտասարդանայ՝ իր երազին աղամանդը գտած :

Անուշ հով մըն է խաղաղութիւնը:

Որչափ տկար ու խեղճուկ բան մը ըլլալու է մարդը որ իր միտքը չեն յուզուիր, չի վառիր իր մարմինը, երբ ծաղիկներուն սարսուռը կը պատէ ամէն դի, լեռները կ'ողողուին գոյներով, ու քարերը կը թեթեւնան իրենց դարաւոր բեռէն, ու հողին ծոցէն՝ ձայնի մը մեղեդին կ'անցնի : Ի՞նչ ըլլալու է մարդը՝ որ ինքզինքը չի հասկնար: Ի՞նչ ըլլալու է, ով իմ Աստուածս, մարդը, որ իր ձայնը չի հասնիր իր սրտին, կ'երգէ, սակայն չունի երգերուն գիտութիւնը, ու իր երազին վրայ կը ծիծաղի :

Խե՛ղճ մարդ, գէթ տղու մը միամտութիւնը ունենայիր ...

Մենք տղայ էինք, ու երբ կ'երգէինք, նայուածքի մը՝ կեանքէն վեր ճառագայթումը կը զգայինք :

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

ԺԴ.

ԱՀԱԶԱՆԳ

Խստակրօն մի վանական
Լուրջ ու զգօն պարթեւական,
Արիւնաներկ Քուրձը սակայն
Բզկտուած անկերպարան ,
Սրտանմլիկ, գութի արժան ,
Ինձ անտարբեր անպատասխան
Կը հարցնէր հոծ բազմութեան
«Ուր է հիմա Դաւիթ իշխան»:
Ու հասնելով անոր դրան՝
Ջէնը ձգեց մեղմ ողբաձայն
— Հանգիստ նստէր մեր տէր իշխան,
Գինի խմէր կարմիր նռան:
Սաստեց Դաւիթ ու ըսաւ տան,
Ջէթ, խունկ ու մոմ իբր պատասխան,
Ինչ կը պակսի Աստուածատան
Չի խնայուի անոր մէկ բան :
Սարկաւագը բայց անհամբեր
Խուժեց տան ներս իբր բանբեր
Ինձ ողջ վկայ ու կարեվէր,
Նախճիրն իրմով կը պարզուէր :
— Ըսաւ՝ ափսո՜ս վանքն էր անտէր,
Սպաննեցին վարդապետներ,
Խողխողեցին Քառսուն տէրտէր,
Ու նոյնքան ալ խեղճ դպիրներ :
Ահա ուրարն արնոտ է դեռ
Մեր վանահօր սուրբ, ալեհեր,
Իբր խեղդկապ գայն գործածեր ,
Վատ թշնամին: Վա՜յ տնաւե՛ր :
Սկիհակիր վարդապետներ
Զկան այլեւս, հանգեան ի Տէր ·
Մէկին տուին խաչի թեւեր
Ողջակիզուած միւսն առընթեր ,
Ու կտտմահ ոտքերը վեր
Նիզակները իբր բեւեռ :
Որուն լեզուն դուրս են քաշեր
Կամ միւսին շամփրած աչքեր ,
Մէկն իր տնկած ծառին կապեր,
Ոտքերուն պայտ, սրտին մի կեռ,
Շատեր յօշյօշ գազանակեր ...
Զիս ողջ թողին ձեզ բօթաբեր :
Էն Աստղիկ պիղծ գրքեր
Գիրքը ձեռքը ողջ թաղեցին ,
Էն աստղիկ բեմասացին
Տանջանք տուին իրէշային :
Էն քաղցրախօս երգեցիկին
Ոռնալ տուին տաժանագին,
Մէկ զոհ ըրին իրենց կրքին
Քստմնելի, անասնային :
. . . .
Երբ վանականը կը գուժէր
Իր մահաբոյր սեւ դրուագներ
Դաւիթ արդէն անթ-րացն առեր
Ու հասեր էր վանքը աւեր ,
Ու խումբ առ խումբ կը զգետնէր
Ով դեմն ելլէր, ո՛վ չէր իր թեր·
Ու թշնամին ինչպէս կերբեր
Մերթ չգտնար յանախ կանգնէր·
Դաւիթ պողպատ պիրկ անթ-րոց·
Շանթ կ'արձակէր ինչպէս հնոց ·
Ցանկարծահոս կ'առթէր խոր խոց
Լեղապատառ ողբ ու տխնոց :
Ու անկաշկանդ ինչ հուր ու բոց
Կուտակուած խանդ կ'եռար իր ծոց
Ու ինքնակամ ուժեղ մարտկոց
Շուրջը սատակ ինքը անխոց :
Իր թշնամին ահեղ վիշապ
Տկարին դէմ մէկ մէկ սատրապ
Պոչատ մողէզ կ'ըլլար շտապ
Ցոխորտանքը դառնար կափկափ :
Ու անընդմէջ մէկը յանկարծ
Մնացորդը անթիւ զօրաց՝
Շրթունքէն մին գետին հասած
Միւսը վեր ... քարայր մը բաց,
Ծունկի եկաւ ստրկացած
Ձեռքէն բռնած չոր աղ ու հաց ·
«Բախտդ իմ ինկեր հզօր գթած,
Ըսաւ · Արե՛ւ դու մարդացած »:
Սրտմտելով Դաւիթ անյաղթ ,
Անթ-րոցով դեռ հրացայտ ,

Օր. ԱՆԱՀԻՏ ԳԱՐԱՕՂԼԱՆԵԱՆ

եւ

ՆՇԱՆ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

(Ծնեալ Բէշլեան)

Նշանուած

25, Յունիս 1935 Մարսէյլ

Խաչեց անոր կնոոտ ճակատ ,
Իբր ստրուկ գերի մը վատ:
— Ել քո Մեծին տար իմ բարեւ,
Իր հետ չունիմ վէճ մը թեթեւ
Ի՞նչ կը պահուի գահին ետեւ
Զըլլայ իյնայ գլխուն իր խեւ,
Ասպարէզ կայ միշտ բաց արեւ
Ժառանգն եմ հօրս Առիւծաձեւ :

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱԾԱՆԻ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Հէքեաթին ծագումը

Գրական այս հին սեռը միշտ առարկայ է վերլուծումներու եւ ուսումնասիրութեան,— միայն մեր մէջ է որ անծանօթ կը մնայ հէքեաթագիտութիւնը :

Կիւտէն տը լա Պրէնըրի հէքեաթին ծագումը կը պատմէ ... հէքեաթով (տեսնել իր աշխատութիւնը՝ «Պատմութիւն եւ պրպտում հէքեաթներու ծագման մասին», 2 հատոր):

Հէքեաթը հին է, կ'ըսէ այս հեղինակը, գոյութիւն ունէր ... Ադամէն ալ առաջ: Երկինքի մէջ հրեշտակները հէքեաթ կը պատմէին իրարու, եւ այնքան տարուած էին հէքեաթներու հրաշալի դրուագներով, որ Աստուած բարկացաւ եւ հէքեաթասաց հրեշտակները վտարեց, երկիր ղրկեց: Հրեշտակները շարունակեցին սակայն հէքեաթ պատմել նաեւ առաջին մարդուն եւ երկրային կեանքը հէքեաթային կեանքի վերածելու համար՝ փորձեցին սիրաշահիլ Ադամը: Աստուած երկինքէն գիրք մը ղրկեց Ադամի, որպէսզի իմանայ ճշմարտութիւնը եւ չհաւատայ հէքեաթներուն: Բայց հէքեաթը աւելի կախարդիչ է քան ճշմարտութիւնը, եւ Ադամ բացաւ հէքեաթին գիրքը: Զեղի ծանօթ է պատմութեան շարունակութիւնը :

Այնուհետեւ հէքեաթին գիրքը տեսնուած է Աբրահամի ձեռքը, Մամբրէի կաղնիներուն տակ, յետոյ Սողոմոնի ձեռքը՝ Սուլամիթի անկողինին մէջ: Այդ գիրքը փճացաւ՝ երբ Նաբուգոդոնոսոր յարձակեցաւ Երուսաղէմի վրայ, այդ պատճառով ալ Աստուած պատժեց Նաբուգոդոնոսորը՝ զայն կերպարանափոխելով խոզի :

Այսուհանդերձ ժողովուրդները սերունդէ սերունդ բերանացի պատմեցին ինչ որ գրուած էր հէքեաթի գիրքին մէջ: Քաղցր է հէքեաթը, շա՜տ քաղցր, ահա թէ ինչու գիշերները կը լուցնեն անոնք որ հէքեաթ մտիկ կ'ընեն: Վա՜յ այն ժողովուրդին որ հէքեաթ չունի :

ԿՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

«Salon des Artistes Français»ի վերջին ցուցահանդէսին, մեր հայ արուեստագէտները եւս նկարներ ցուցադրած էին·— ինչպէս Օր. Վ. Թամիրեանց, Գ. Շահնազար եւ ուրիշներ:

Գ. Շահնազարի մէկ նկարը արժանացաւ ոչ միայն ջերմ գնահատանքի, այլ եւ ստացաւ 17 արծաթէ շքանշաններուն երրորդը եւ գնուեցաւ պետութեան կողմէ ազգ. Թանգարաններու համար : Լ.

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (72)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

— Ահա բան մը, որ անոր չպիտի ներէ ամբոխը իր փայտէ սանդալներով :

Միւս աթոռներուն վրայ այնպէս կը ձեւացնէին իբր թէ չեն տեսներ Մարան· այնտեղ կը խօսէին ուրիշ բաներու մասին: Սանդօնաքս կը մօտենար Տիւսոյին.

— Գիտէ՞ք ի՛նչ պատահած է, Տիւսօ :

— Ի՞նչ:

— Նախկին Պրիէնի կոմսը:

— Նա՞, որ նախ դուքս Վիլլէրոյի հետ Ֆօրսի մէջ բանտ մտած էր:

— Այո՛:

— Ես անոնց երկուքն ալ կը ճանչնամ. յետո՞յ:

— Անոնք այնքան սարսափած էին, որ երկուքն ալ կը բարեւէին բանտին բոլոր պահապաններու կարմիր Գլդակները, եւ կը մերժէին բիքէդ խաղալ, որովհետեւ այդ խաղաթուղթերուն մէջ կային թագաւոր եւ թագուհի :

— Լաւ, յետո՞յ:

— Զանոնք երէկ գլխատեցին:

— Երկո՞ւքն ալ:

— Երկուքն ալ:

— Պարզօրէն ըսելով, դուն ի՞նչպէս կը կոչես անոնց վարմունքը բանտին մէջ:

— Ստորնաքա՛րշ:

— Իսկ կառափնատին վրայ ի՞նչպէս պահեցին ինքզինքնին:

— Անվեհե՛ր:

Եւ Տիւսօ բացագանչեց·

— Մեռնիլը աւելի ճիշդ է քան ապրիլը:

Պարէ կը կարդար տեղեկագիր մը, որ կը վերաբերէր Վանտէին: Ինն հարիւր մարդ, թնդանօթներով, մեկնած էին Մորպիհանէն օգնութեան հասնելու համար Նանդի: Գիւղացիները կը սպառնային Ռըտօնին: Բէնպէօֆ ենթարկուած էր յարձակման: Ծովային նաւախումբ մը կը շրջագայէր Մէնտրէնի մէջ՝ արգիլելու համար Անգլիացիները Ֆրանսական եզերքին մօտենալ: Լուարի ամբողջ ձախ եզերքը՝ սկսեալ Էնկրանտէն մինչեւ Մօր բռնուած էր արքայականներու հրետաներու մարդոցմով: Երեք հազար գիւղացիներ Բօրնիքը տիրած էին եւ կ'աղաղակէին· «Կեցցե՛ն Անգլիացիները»: Սանդէրի մէկ նամակը, ուղղուած Քօնվանսիօնին, զոր Պարէ կը կարդար, կը վերջանար այսպէս· «Եօթը հազար գիւղացիներ յարձակած են Վանի վրայ, մենք ետ մղեցինք զանոնք եւ մեր ձեռքը թողուցին չորս թնդանօթ»:

— Բայց ո՞րչափ գերի թողուցին, ընդհատեց ձայն մը:

Պարէ շարունակեց·

«Յ. Գ.— Գերիներ չունինք, որովհետեւ այլեւս գերիներ չենք բռներ:

Մարա, անշարժ, չէր լսեր· ան, կարծես լուռ զբաղած ըլլար մէկ նախահոգով: Ձեռքը բռնած էր եւ մատներով ճմռթկած էր թուղթ մը, որուն վրայ, եթէ ծալքերը բանային, կարող էին կարդալ այս տողերը, որ գրուած էր Մօմօրոյի ձեռքով եւ որ կարող էր հաւանականօրէն պատասխանը ըլլալ Մարայի առաջարկած մէկ հարցումին.

— «Այլեւս ոչ մէկ ճար մնացած չէ պատգամաւոր գործակալներու ամենակարողութեան դէմ, մանաւանդ Հասարակաց Փրկութեան Ցանձնաժողովին ղրկածներուն: Ժէնիսիէօն շատ ճիշդ ըսած է Մայիս վեցի նիստին մէջ· «Ամէն մէկ գործակալ աւելի է քան թագաւոր մը», թէեւ այս խօսքը մնաց առանց հետեւանքի: Անոնց ձեռքն է մահու եւ կենաց իշխանութիւնը, Մասսար՝ Անժէրին մէջ, Դրիւյարտը՝ Սէնդ-Ամանի մէջ, Նիյոնը՝ զօր. Մարսէի մօտ, Բարրէն՝ Սապլի բանակին մէջ, Միյէէ՝ Նիօրի բանակին մէջ, բոլոր ասոնք ամենակարողներ են: Ժաքօպէններու քլիւպը հասած է մինչեւ այնտեղ, որ Բարէնը կիսաբաժնի զօրավար նշանակած է: Պարագաները պատրուակելով կարելի է ամէն բան ընել: Հասարակաց Փրկութեան Ցանձնաժողովի պատգամաւոր մը իր ձեռքին մէջ կը պահէ լիազօր հրամանատար զօրավար մը»:

Մարա թուղթը ճմրթկելէ յետոյ գրպանը դրաւ եւ ծանրաքայլ յառաջացաւ դէպի Մօնդօ եւ Շապօ, որոնք դեռ կը շարունակէին խօսիլ եւ զայն չէին տեսած ներս մտած ատենը:

— Մարիյօն կամ Մօնթօ, կ'ըսէր Շապօ, ես դեռ հիմա դուրս ելայ Հասարակաց Փրկութեան Ցանձնաժողովէն:

— Ի՞նչ կ'ընէին այնտեղ:

— Այնտեղ ազնուական մը կը յանձնարարէին քահանայի մը պահպանութեան:

— Օհօ՜:

— Ճիշդ այնպիսի ազնուականի մը, ինչպէս դուն:

— Ես ազնուական չեմ, ըսաւ Մօնդօ:

— Քահանայի մը...

— Ճիշդ այնպիսին, ինչպէս դուն, ըսաւ Մօնդօ:

— Ես քահանայ չեմ, ըսաւ Շապօ:

Եւ երկուքն ալ ծիծաղեցան:

—Պատմէ թէ գործը ի՛նչպէս եղաւ:

— Ահա թէ ի՛նչպէս: Քահանայ մը, Սիմուռտէն անունով, լիազօր իրաւունքներով պատգամաւոր կը ղրկուի դերկոմսի մը մօտ, որուն անունը Կօվէն է: Այս դերկոմսը ծովեզերեայ բանակին արշաւող զօրաբաժնին հրամանատարն է: Պէտք է արգիլել ազնուականը՝ նենգելէ եւ քահանան՝ դաւաճանելէ:

— Ատ շատ պարզօրէն կարելի է լուծել, պատասխանեց Մօնդօ, պէտք է միայն խնդրոյն մէջ մահ մտցնել:

— Ես եկած եմ ճիշդ ատոր համար, ըսաւ Մարա:

Գլուխնին բարձրացուցին:

— Բարեւ, Մարա, ըսաւ Շապօ, դուն շատ քիչ անգամ ներկայ կ'ըլլաս մեր նիստերուն:

— Բժիշկը ինծի բաղնիք յանձնարարած է, պատասխանեց Մարա:

— Պէտք է զգոյշ կենալ բաղնիքներէ, յարեց Շապօ, Սենեկան բաղնիքին մէջ մեռաւ:

Մարա ժպտեցաւ:

— Շապօ, այստեղ Ներոն չկայ:

— Բայց դուն կաս, արտասանեց խուլոտ ձայն մը:

Տանդօնն էր ատիկա, որ մօտէն կ'անցնէր եւ կը բարձրանար իր աթոռը:

Մարա գլուխը ծռեց Մոնդոյի եւ Շապոյի դէմքերուն մէջտեղը:

— Լսեցէ՛ք, ես եկած եմ կարեւոր գործի մը համար· պէտք է որ մեր երեքէն մէկը այսօր ծրագիր մը առաջարկէ Քօնվանսիօնի հաստատութեան:

(Շար.)

դպրանի եւ նոյնիսկ կառավարութեան մօտիկ շրջանակներուն մէջ: Տալատիէի մատնանշած գաւերու, լրտեսութեանց եւ «աւելի գէշ բաներու» ցանցը տարածուած է ամէն տեղ»:

Թերթը այստեղ կը յիշէ Փարիզի ամերիկեան դեսպանին մէկ տեղեկագիրը, որ կ'ըսէր թէ վեց ամսուան ընթացքին, մայիսէն նոյեմբեր Հիթլէր 350 միլիոն ֆրանք բաշխած է ֆրանսական մամուլին: Յետոյ իր կարգին կը գրէ թէ Ֆոն Ապէց երկու փայլուն փոխանորդներ ձգած է, որոնց մէկը զօրավարի աստիճան ունի, թէ ուրիշ գերման լրտես մըն ալ կը գտնուի Լիլի մէջ եւ կասկածելի կը ցուցնէ ուրիշ կարգ մը երեւելիներ,—Տարքիէ տը Փէլփուա, Պիւքառ, Կասթոն, Տորիօ (նախկին բոլշեւիկ), Քիապ եւայլն, հարցնելով թէ գերման կոմսուհի մը ուղղակի յարաբերութիւններ ունեցած չէ՞ անոնց հետ: Ուրիշ հարցումներ.—

— «Նախարարի մը կինը — նախարար մը որ իր վրայ խօսիլ տուաւ Սթավիսքիի գայթակղութեան առեն—ինքզինքը չէ՞ր դներ գերմանուհի E.B...ի, կոմսուհի, տրամադրութեան տակ, «իմ ամուսինիս գրասենեակը յանձնելու համար ինչ խնդրանք որ կ'ուզէք ուղղել»:

— «Հիթլէրի սա քարոզիչը, որ մասնաւոր օդանաւ մը ունի, պաշտպանեալը չէ՞ օդանաւային բարձրաստիճան սպայի մը որ գայն կ'ազատէ մաքսային կարգ մը այցելութիւններէ»:

*** Վերջին լուրերու համաձայն, ձերբակալուած են ուրիշ երեք խմբագիրներ, աջակողմեան մամուլէն,— պարոններ B... G... եւ S...

«Իւմանիթէ» շարունակելով իր հարցական – մեղադրանքները, հետեւեալ երկու հարցումները տպած էր երէկ.—

1. Ճի՞շդ է որ Պ. Տալատիէի թղթածրարներուն մէջ կը գտնուին երկու չէքեր, որոնց համաձայն լրտես Ապէց ծախու առած է երկու անմիջական աշխատակիցները նախկին երեսփոխանի մը որ կը գտնուէր այժմ դադրած թերթի մը գլուխը:

2. Ճի՞շդ է որ երրորդ չէք մը բաշուած է կարեւոր շաբաթաթերթի մը տնօրէնին մասնաւոր քարտուղարին անունով: (Այս առթիւ կը յիշէ Կոէնկուայի անունը):

50,000 ճափոնցիներ կը պաշարեն անգլիական դեսպանատունը

«ՔԱՇՈՒԵՑԷՔ ԾԱՅՐ ԱՐԵՒԵԼՔԷՆ»

Յուլիս 14ին անօրինակ ցոյց մը կատարուեցաւ Թոքիոյի մէջ, անգլիական դեսպանատան դէմ: Յիսուն հազար ճափոնցիներ պաշարեցին դեսպանատունը, թշնամական կանչեր արձակելով,— «Անկցի՛ Անգլիա», «վերադարձուցէք Չինաստանի արանձնաշնորհեալ թաղամասը», «հեռացէ՛ք Ասիայէն» եւն.:

Ծայր. Արեւելքի պատմութեան մէջ ամենամեծ հակօտար ցոյցն էր այս դէպքը: Նոյն առթիւ գումարուեցան երեք հրապարակային ժողովներ եւ կըրակոտ ճառեր խօսուեցան: Հինգ հարիւր ճափոնցի ոստիկաններ կը հսկէին բարեկարգութեան, գոցելու համար ամբոխը որ կը սպառնար դեսպանատուն մտնել: Ի վերջոյ հարկ եղաւ հրացան պարպել, բազմութիւնը ցրուելու համար: Պահ մը ցուցարարները փորձեցին ոստիկանական շղթան խորտակել հեծելանիները քշելով, բայց ետ մղուեցան: Ամէնէն վերջը համաձայնութիւն գոյացաւ որ հինգ հոգինոց պատուիրակութիւն մը ներկայանայ դեսպանատուն, ժողովուրդին պահանջները ներկայացնելու համար: Պատուիրակները ընդունելով, դեսպանատան քարտուղարին յանձնեցին բանաձեւ մը որ կ'ըսէ.

— «Թոքիոյի եօթը միլիոն ճապոնցիները վճռած են տապալել Բրիտանիան, որ մարդկութեան թշնամին է: Բրիտանիա պէտք է վերադարձնէ Չինաստանի օտար թաղամասերը եւ քաշուի Ծայր. Արեւելքէն»:

Հրապարակային ժողովներուն ճառախօսները ծանօթ գործիչներ էին, մէջն ըլլալով քաղաքապետական խորհուրդի անդամներ, բայց կառավարութիւնը կը մերժէ որ եւ է պատասխանատուութիւն, պարզապէս «ինքնաբեր շարժում մը» համարելով զայն: Ցուցարարներուն մեծ մասը կիներ էին, անդամ Հայրենասէր Կիներու ընկերակցութեան, կամ 20էն վար երիտասարդներ: Հականգլիական ցոյցեր տեղի ունեցան նաեւ Ցինկթաուի մէջ (Չինաստան), ուր երկու ռումբեր նետուեցան անգլիական հիւպատոսարանին դէմ:

Ցուցարարներուն մէջ կը գտնուէին նաեւ Հնդիկներ, որոնք կը պահանջէին ազատել Հնդկաստանը:

Անգլօ-ճափոնական բանակցութիւնները պիտի սկսէին երէկ: Ճափոնի բանակին վարիչները կը մերժեն մասնակցիլ բանակցութեանց, իրենց անկախութիւնը պահելու եւ ի հարկին համաձայնութիւնը մերժելու համար:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ Ա՞ՉՔ ՈՒՆԻ ՎԱՌՆԱՅԻ ՎՐԱՅ

Պոլսոյ մէջ զրոյց կը շրջի թէ Պուլկարիոյ վարչապետին Պերլին այցելութեան առթիւ, Պերլինի վարիչ շրջանակները հասկցուցած են թէ Գերմանիա կ'ուզէ ազատ եւ ինքնավար շրջան մը ունենալ Վառնայի նաւահանգստին մէջ: Ռումանիոյ նաւահանգիստներուն մէջ ազատ գօտիներ ստանալէ վերջ, կ'ըսուի թէ Գերմանիա կը ջանայ միեւնոյն առաւելութիւնները ձեռք բերել պուլկարական նաւահանգիստներուն մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐՈՒ վտարումը կը շարունակուի Փարիզի եւ Հռոմի մէջ: Ֆրանսական կառավարութիւնը վտարեց «Փօփոլօ տի Ռօմա»յի թղթակիցը, իտալականն ալ «Փառի – Միտի»ի թղթակիցը, որ 1500 թղթակցութիւն գրած է մինչեւ հիմա:

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը Հռոմ հրաւիրեց Զօր. Ֆրանքօն, որ անմիջապէս հաւանութիւն յայտնեց:

ՆԱԽԱԳԱՀ Րուզվէլթ սեւպողարար յանձնարարեց խորհրդարանին վերցնել զէնքի արտածման արգելքը, նկատի առնելով աշխարհի վիճակը: Արտաքին նախարարն ալ յայտարարութիւն մը ուղղեց, միեւնոյն բովանդակութեամբ:

ԱՆԳԼԻԱ դրօշի տակ պիտի առնէ 12,000 նաւային պահեստիներ, յառաջիկայ օգոստոսին եւ սեպտեմբերին: Մեծ պատերազմէն ի վեր առաջին անգամ է որ այսպիսի փորձ մը կը կատարուի:

ԼԵՀԱԿԱՆ թերթերը կը գրեն թէ կառավարութիւնը պատրաստ է բանակցելու Գերմանիոյ հետ, Տանցիկի մասին, պայմանաւ որ միակողմանի կարգադրութիւններ չըլլան եւ խաղաղասիրական ոգին տիրապետէ:

ԱՆԳԼԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ բանակցութիւնները վերսկսան երէկ: Մոսկուա միշտ կը պնդէ պալթեան երկիրներն ալ երաշխաւորութեան տակ առնելու պայմանին վրայ:

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ դէպի Պաղեստին ներգաղթը արգիլուեցաւ վեց ամսուան համար, անգլիական կառավարութեան որոշումով (1939 հոկտեմբեր 1էն մինչեւ 1940 մարտ 31): Հրէական գործակալութիւնը ուժգին բողոքագիր մը հրատարակեց այս որոշման դէմ:

ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ Յոյներ կը վտարուին Խ. Միութենէն, մասնաւորապէս Խրիմէն, Օտեսայէն եւ Փոթիէն:

ԻԶՄԻՐԻ մօտ, Չէշմէի մէջ անգլիական նաւային կայան մը պիտի հաստատուի, իբրեւ պատասխան Իտալիոյ պատրաստութեանց՝ Երկոտասան կղզիներուն մէջ:

ՓԱՐԻԶԻ անգլիական դեսպան նշանակուեցաւ Պելկրատի դեսպանը, Սըր Րօնըլտ Քէմպըլ, ներկայ դեսպանը հանգստեան կոչուած ըլլալով:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱԽՈՐՀՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

16 Յուլիս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ Մէօտոնի

Գաղ Աղբիւրին մօտ

կը խօսի ընկ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ընտիր ճաշ, ճոխ պիւֆէ: Անձրեւի պարագային խրիմեան սրահին մէջ

Մուտքը ազատ է

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԴՈՐԹՑԱՍԷՐԻ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

23 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին վարժարանին պարտէզը

1 Bld. du Nord, Le Raincy

կը ներկայացուի ԵՐԿՈՒ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐՈՒ ՎԷՃԸ

Գիւղական պատկերներ

Հայկական պարեր եւ մարզական խաղեր: Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի Պ. Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆ:

ճաշ եւ պար մինչեւ ժամը 10: ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով

Մուտք 5 ֆր.

Հաղորդակցութիւն.— Opéraէն կամ Jaurèsէն առնել օթօպիւս 21 A. եւ իջնել Raincy-Pavillons, Gare de l'Est ն շոգեկառք direction Gargan, իջնել Raincy-Pavillons.

«Յառաջ»ը պիտի ծախուի

Փլաս տէ Ֆէթի լրագրավաճառը պիտի գոցէ իր խանութը, Յուլիս 14—Յուլիս 23: «Յառաջ»ը պիտի ծախուի Փլաս տէ Ֆէթի ծանօթ հայ նպարավաճառին քով, S. Baldjian, 2 rue de Crimée, (Տքթ. Գրգոյ խանի քլինիքին քով):

Վալանսի մէջ «Յառաջ»ի գործակալն է Պ. ԵՐՈՒԱՆԴ ՏԷՐ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ, 10, rue Baltazar Baro, Valence

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մեր սիրելի զաւկին՝ Զարուհի Ուլուսեանի մահուան տարելիցին առթիւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի յառաջիկայ կիրակի առաւօտ, 16 Յուլիս, Ալֆորվիլի մատրան մէջ: Հոգեհանգստեան արարողութիւնը կը կատարէ Տէր Եղիշէ քհնյ Մխիթարեան:

Այս առթիւ կը հրաւիրենք մեր ազգականները եւ բարեկամները ներկայ գտնուիլ:

Տէր եւ Տիկ. Խ. Ուլուսեան

Մարսէյլ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

16 Յուլիս, կիրակի օր, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգստեան պատարագ եւ պաշտօն Կեսարիոյ բազմերախտ առաջնորդ Տրդատ Եպսկ. Պալեանի մահուան տասնհինգամեակին առթիւ:

Կեսարիոյ Ս. Կարապետի ուխտագնացութեան օրը, իրենց հրէշտակ առաջնորդին յիշատակը յարգելու համար Փարիզէն եւ արուարձաններէն եկող հայրենակիցները, նոյն օրը պիտի անցնեն գիւղին անտառին մօտ՝ Պ. Պուքարի սրճարանին պարտէզին մէջ առանց ոեւէ աւելորդ ծախքի, հետերնին բերելով իրենց ուտելիքը (ծախք՝ միայն քոնսոմասիոն):

Այս առթիւ ամէն կարգադրութիւն եղած է օդի ոեւէ անպատեհութենէն չնեղուելու եւ ուրախ օր մը վայելելու համար:

Շոգեկառք՝ Gare du Nordէն կը մեկնի 8.45, 9.32, 10.10, 10.45.

Կարգադիր Մասնախումբ Ուխտագնացութեան կեսարացի հայրենակիցներու

ՊԱՏԱՐԱԳ

Ի յիշատակ Շավիլի եւ շրջականերու բարեպաշտ ժողովրդեան կը ծանուցուի թէ յառաջիկայ 16 Յուլիս, Վարդավառի տօնին օրը հանդիսաւոր Ս. պատարագ պիտի մատուցուի տեղւոյս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մատրան մէջ:

Յաւարտ պատարագի, եկեղեցւոյս նուիրատուներէն փարիզաբնակ Պ. Գաբրիէլ Փափազեանի ննջեցելոց հոգւոյն հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի:

Երգեցողութիւնք պիտի կատարուին Պ. Բաքոսեանի ղեկավարութեամբ եւ մասնակցութեամբ տեղական կարսող ուժերու:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Մարիամ Գույումճեան որ կը բնակէր 23 rue des Pourtour, Meudon, (S. et O.) մեկնած է առանց հասցէ ձգելու: Իր քրոջմէն Տիկին Աղաւնի Տէօքմէճեանէն կարեւոր նամակ մը ունի: Դիմել «Յառաջ»ի վարչութեան:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17. Rue D... Paris (14)

Ազգ. վիճակահանութեան պարգեւները

Ազգ. պարգեւախաղի 12րդ վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ յուլիս 13ին, Տիէփի մէջ: Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 0,156,762 թիւը:

Հետեւեալ երեք թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 1 միլիոն ֆրանք.— 1,485,476, 1,243,490, 479,257:

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 ֆրանք.—769,348, 043,644, 784,038, 153,478:

Հետեւեալ տասը թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 200,000 ֆրանք.— 160,070, 1,095,020, 322,848, 937,075, 902,429, 1,233,730, 543,059, 1,205,531 606.124. 1.018.777:

16,566 վերջացող թիւերը շահեցան 100,000 ֆրանք:
40784 վերջացող թիւերը շահեցան 50000 ֆրանք:
75437 վերջացող թիւերը շահեցան 50000 ֆրանք:
4996 վերջացող թիւերը շահեցան 20000 ֆրանք:
500 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք:
01 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք:
0 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք:
1 վերջացող թիւերը շահեցան 110 ֆրանք:

Ամավերջի հանդէս

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

16 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2,30ին ընկերվարականներու սրահին մէջ, 149 bis Av. d'Argenteuil

երգ, արտասանութիւն եւլն դպրոցի աշակերներու կողմէ Մուտք 3 ֆր.

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Իսիի «Դրօշակ» գրադարանի կողմէ ի նպաստ իր գիրքերու ճոխացման

23 Յուլիս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Մէօտոնի անտառին մէջ (Tapis vert):

Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն եւ ընտիր նուագախումբ

ԾԱՆՕԹ.— Անձրեւի պարագային հանդէսը տեղի կ'ունենայ Խրիմեան սրահին մէջ, ցերեկոյթ պարահանդէսով մը, մինչեւ 1 էն գիշեր:

Ընտիր ճաշ, ճոխ պիւֆէ՝ մատչելի գիներով: Մուտքը ազատ է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈ Cinéma Alhambraի ՄԷՋ

Métro: Mairie d'Issy

18 Յուլիս, Ե նշաբթի երեկոյ ժամը 8,45ին

ԹԱԹԱՐԱԿԱՆ ԱՐՇԱՒԱՆՔԸ

(ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՄԵԾ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ)

Բեմադիր՝ ԶԱՐՏԱՆԻՆ, Հայերէնի վերածեց՝ ԵՐ. ՍԷԹԵԱՆ

Երաժշտութիւն՝ Ա. Վ. ԱԼԷՔՍԱՆՏՐՈՖ

Դերակատարներ՝ Ա. ՊՈՒԶՄԱ, Ժ. ՊԱՊԱՆԵԱՆ եւ Ռ. ԲՈՒՇԱՅԱ:

Մուտք 7 եւ 5 ֆր., փոքրերու 2 ֆր.

Տոմսերը կանխաւ ապահովեցէք «Յառաջ»ի ցրուիչ Պ. Աւետիսէն եւ խմբ հայ սրճարաններէն:

Հայկական եւ արեւելեան տիսքեր գ' ել փափափողները հաճին դիմել սինէմային օրը Պ. Տէրտէրեանի, որ ունի բազմաթիւ նոր տիսքեր:

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԾՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ ԵՌԱՄՍԵԱՑ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 փրանք 75 փրանք 40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 265 փրանք 140 փրանք
Այլեւ երկիրներ .... 215 փրանք 110 փրանք

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 18 ՅՈՒԼԻՍ
MARDI 18 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4094 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

Ո՞Ր ՕՐՈՒԱՆ, Ո՞Ր ԺԱՄՈՒՆ...

Թող չզարգուի ճիչ մը չհամարուի այս խորագիրը:

Արդարեւ, ո՞ր օրուան, ո՞ր ժամուն կը սպասենք, մեր եղբայրական աջակցութիւնն ընծայելու համար Ալեքսանտրէթ - Մուսա Տաղի հալածական զաւակներուն, որոնք լեռ ու ձոր ինկած են չարաթներէ ի վեր, լքելով տուն - տեղ, անասուն թէ կարասի:

Սրտաճմլիկ նկարագրութեա՞նց կը սպասենք, թէ աւելի ծանր աղէտի մը,— խմբական սպանութիւններ, ընդհարում, անձնասպանութիւն կամ ողջակէզներ՝ սովի եւ համաճարակներու:

Եւ կամ լուրե՞րն են որ կը պակսին:

Լսեցէք «վերջին ժամը», եթէ տակաւին բաւական չեն այն տեղեկութիւնները որ հրատարակուեցան մինչեւ հիմա.—

1. Թուրք թերթերը շատոնց աւետե՛ր էին, եւ Փարիզի իրաւասու շրջանակներէն ալ հաստատեցին, թէ ֆրանսական զօրքը, որ ըստ համաձայնութեան կրնար մնալ մինչեւ յուլիս 22, հեռացած է արդէն, յուլիս 15ին (շաբաթ): Արդէն, մէկ շաբաթ առաջ, թրքական զօրախումբեր դիրք բռնած էին Մուսա Տաղի լեռներուն մէջ, պաշարելու համար քաջարի ժողովուրդը:

Ուրեմն, արտագաղթը պիտի կատարուի դժոխային պայմաններու մէջ, նման 1915ի տեղահանութեանց:

2. Փոխադրութեան միջոցներ կը պակսին բացարձակապէս: Նոյն իսկ ինքնաշարժներ տրամադրուին, դժուար թէ կարենան անցնիլ այդ լեռնային ճամբաներէն: Դեռ չենք խօսիր Թուրք զինուորներու եւ աւազակներու մասին, կազմ եւ պատրաստ՝ յարձակելու, խոշտանգելու, աւարի տալու:

3. Թրքական կառավարութիւնը արդէն իսկ հրատարակած է «էմվալը Մէթրուքէ»ի (լքեալ գոյք) օրէնքը, մինչդեռ ֆրանքեւ-թուրք համաձայնութեամբ հեռացողները իրաւունք պիտի ունենային փոխադրելու իրենց շարժուն գոյքերը, մնացեալը ծախելով եւ փոխարժէքը թրքական դրամատուն յանձնելով: Ուրեմն, կատարեալ բռնագրաւում,— բուն բառով՝ թալան, ինչպէս 1915էն ի վեր:

4. Արեւի տեղեկութեանց համաձայն, Սանճաքին մէջ մնացած 900 ընտանիքներուն (13,000 հոգի) բացարձակ մեծամասնութիւնը որոշած է գաղթել: Քիչ - շատ բախտաւորները դուրս ձգելով, 300 ընտանիք (4000 հոգի) զրկուած են թէ ապրուստի եւ թէ փոխադրութեան բոլոր միջոցներէն: «Անհրաժեշտ է դուրսէն շուտափոյթ օգնութիւն հասցնել»:

5. Ֆրանսական Կարմիր Խաչը արդէն իսկ միջոցներ ձեռք առած է, օգնութեան գործը կազմակերպելու համար, եւ Սուրիա պիտի ղրկէ իր ընդհ. տնօրէնը կամ քարտուղարը:

6. Անգարայի համաձայնութեամբ, Քէսապի շրջանը կը մնար Սուրիոյ, իր 7000 հայ բնակչութեամբ: Այժմ կը ստուգուի որ այդ շրջանը փրկուած է ոչ թէ ամբողջութեամբ, այլ մասամբ: Ամէնէն բարեբեր մասերը, արտերն ու անտառները ձգուած են Թուրքիոյ, այնպէս որ մնացեալ մասին ժողովուրդը գլուխը քարին պիտի զարնէ, ապրուստ ճարելու համար:

Դեռ կ'իմանաք աւելի ծանրակշիռ պարագաներ:

Նորէն կը հարցնենք,— ո՞ր օրուան, ո՞ր ժամուն...

Ձեր միտքէն անէծք անցնի թէ հառաչանք, ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՓՐԿԵԼ ՄԷԿ ՀԱՏԻԿ ՀԱՅ, մինչդեռ երէկ արիւնաթաթախ Թուրքիոյ մէջ Հայեր կը փնտռէիք, մէկ հոգին մէկ ոսկի հաշուելով...

Ո՞ր օրուան, ո՞ր ժամուն կը սպասեն այս փարթամ քաղաքին եւ գաւառի ազգ. իշխանութիւնները, հանրային կազմակերպութիւնները, Հայրենակցական թէ Երիտ. Միութիւնները, Կարմիր եւ Կապոյտ Խաչերը, զոյգ Օֆիսները եւ դեռ ուրիշ ինչ որ ունինք, իբրեւ իրաւասու մարմին:

Կը թուի թէ այս անասելի թմրութիւնը վարակած է նաեւ ուրիշ գաղութներ, քանի որ ոչ մէկ շարժում կը տեսնենք, բաց ի աղէտի վայրէն,— Սուրիա եւ Լիբանան:

Ամերիկայի ռամկավար օրկանն է որ կ'ողբա՛յ, երկար խմբագրականի մը մէջ.

— «Լուռ է Արեւմուտքը, թմրած ենք մենք: Թերթերու ցաւի ճիչէն զատ — եւ այն ալ թերթեր կան որ ձուկի պէս լուռ են — ոչ ոք պիտի զգար թէ նոր ցաւ մը կը նեղէ, կ'անհանգստացնէ, կը փոթորկէ այս ժողովուրդին սիրտը. իբր թէ սովորական պատկեր մ'ըլլար այն նոր գաղթը, որուն սկսած են Ալեքսանտրէթի շրջանի Հայերը, քսան տարուան մէջ շինած տուն, տեղ, գործ ձգելով:

... Ապացո՞յց այս թմրածութեան, այս անորակելի անզգայութեան — ահա ամենափոքր փորձաքարը, ցորենի հանգանակութիւնը, որ զուգադիպելով այս օրերուն, պէտք էր դառնար անօրինակ երեւոյթ մը,— խռովքի մատնուած հոգիներու պոռթկում մը, որ կ'ուզէ մեր ալ «քսան տարուան մէջ» ամենամեծ տագնապը դիմագրաւել անոր բոլոր պարտադրութիւններովը, բոլոր թելադրութիւններովը:

Չկայ այդ երեւոյթը. անոր տեղ կը տիրէ սովորական, ամենօրեայ թոյլ կերպը, ամենօրեայ, տագնապի գիտակցութենէն զուրկ կերպը, որուն կարելի չէ նայիլ առանց սոսկումի, առանց ամօթի»: (Պայքար, 1 յուլիս):

Ուրեմն այսքան չո՞ւտ ցամքեցան սիրտերը, Եւրոպայէն մինչեւ Ամերիկա, Հայկական Արտասահմանի ամբողջ տարածութեան վրայ...

Այս այն ժողովո՞ւրդն է որ Մուսա Տաղ կ'երգէր, կը ցնծար եւ կը պարծենար, նոյնիսկ անոր շարժանկարը պահանջելով:

Նոյն այս գաղութը չէ՞ր որ 350 - 400,000 փրանք ճարեց միայն «Յառաջ»ի միջոցաւ, Շիրակի, Ֆիլիպէի աղէտեալներուն օգնութեան, Անատոլուի բեկորներու տեղաւորման համար եւ ուրիշ ստիպողական պարագաներու մէջ, միշտ պատրաստ՝ լսելու առաջին կոչը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԱԿԱՆ ԶԵԿՈՅՑ ԼՐՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

ԵՐԿՈՒ ԴԱՏԵՐ ԲԱՑՈՒԵՑԱՆ ԻՒՐԱՔԱՆՉԻՒՐԸ 500,000 ՓՐԱՆՔԻ

Կիրակի օր ընդարձակ մանրամասնութիւններ հաղորդած էինք հակա-ֆրանսական քարոզութեանց եւ լրտեսական գործերու առթիւ, որոնք խորապէս յուզած են հանրային կարծիքը:

Այս առթիւ հետեւեալ զեկոյցը հրատարակուեցաւ վարչապետական դրասենեակէն.

— «Օտար քարոզութեանց մասին բացուած դատական քննութեանց հետեւանքով, ինչպէս եւ զինուորական արդարադատութեան հրամանով կատարուած վերջին ձերբակալութիւններէն ետք, անճիշդ, նոյնիսկ քմածին տեղեկութիւններ տարածուեցան զանազան առիթներով: Վարչապետը կը յիշեցնէ թէ՝ ձերբակալութիւնները կապ ունին կարգ մը անձերու հետ որոնք յարաբերութիւն հաստատելով օտար պետութեան մը գործակալներուն հետ, խոստովանած են թէ կարեւոր գումարներ ստացած են: Ասոնք ենթակայ են 1934 յունուար 26ի օրէնքին եւ 1938 յունիս 17ի հրամանագիր - օրէնքին տրամադրութեանց: Համաձայն այդ օրէնքին եւ հրամանագրին, ո՛վ որ այդպիսի արարքներ կը կատարէ, կը համարուի—մինչեւ որ հակառակը ապացուցանէ— անսասատած ըլլալ այն օրէնքին որ կը զսպէ լրտեսութեան յանցանքները եւ պետութեան ներքին ապահովութիւնը վտանգող յանցապարտ արարքները:

Վարչապետը, որ ստանձնած է մաքրագործումի այս անհրաժեշտ գործողութեան պատասխանատուութիւնը, պէտք չունի հաւաստիք տալու երկրին թէ այդ գործը պիտի հետապնդուի առանց նկատի առնելու ո եւ է անձ: Ան վճռած է նաեւ թոյլ չտալ որ այս հետապնդումները, որոնք կը բխին միայն Ֆրանսան պաշտպանելու հոգէն, կարենան չահագործուիլ քաղաքական գետնի վրայ եւ կամ ծառայեն վերահաստատելու բանավէճեր, առ նուազն աւելորդ՝ օրուան այս ժամուն: Ֆրանսացիները անշուշտ միաձայնութեամբ կը պարսաւեն այն արարքները որոնց վերջ տալու նախաձեռնութիւնն ստանձնած է կառավարութիւնը: Որպէսզի կարելի ըլլայ այս գործը կատարել արդիւնաւորապէս եւ արագ, նախ եւ առաջ անհրաժեշտ է որ քննութեանց ընթացքին համար վնասակար անզգուշնապահութիւններ կամ քմածին տեղեկութիւններ չխանգարեն զայն: Վարչապետը կը յիշեցնէ թէ քննութեանց վերաբերեալ որ եւ է յայտնութիւն եւ այդ կարգի տեղեկութիւններ կ'իյնան պատժական օրէնքին տրամադրութեանց տակ, որոնք այսուհետեւ պիտի գործադրուին խստօրէն: Ոչ մէկ բան պէտք է պղտորէ կամ խանգարէ Ֆրանսական արդարադատութեան գործը, որ կը կատարուի արթնութեամբ, միայն ի շահ ազգին»:

*** 1934ի օրէնքը կը վերաբերի ազգ. պաշտպանութեան վերաբերեալ տեղեկութեանց, իսկ 1938ի հրամանագիր օրէնքով, ամբաստանեալին կ'իյնայ ապացուցանել իր անմեղութիւնը: Անոնք որ գաղտնի տեղեկութիւններ կը հաղորդեն ազգ. պաշտպանութեան մասին, կը դատապարտուին 1էն 5 տարի բանտարկութեամբ եւ 500էն 1000 փրանք տուգանքի: Եթէ լուրերը հաղորդած են լրտեսութեան նպատակով, պատիժը մահ է: Հրամանագրին 5րդ յօդուածը 300էն 1000 փրանք տուգանքի եւ 6 ամիսէն մինչեւ երեք տարի բանտարկութեան կը դատապարտէ անոնք որ տեղեկութիւններ դուրս կը հանեն լրտեսութեան յանցանքներու առթիւ կատարուած քննութեանց մասին:

*** Կարգ մը թերթեր եւ անթելի կայան մը կասկածելի ցոյց տուած ըլլալով «Ժը Սուի Փարթու» շաբաթաթերթը, եւ անոր խմբագրապետին եւ գլխաւոր աշխատակցին ձերբակալութիւնը ծանուցած ըլլալով, շաբաթաթերթը դատ բացաւ եւ 500,000 փրանք հատուցում կը պահանջէ: Այս առթիւ կը ձաղկէ «Սովետներու կուսակցութեան եւ անոր դաշնակիցներուն աղտոտ մեթոտը» եւ վճռապէս կը հերքէ եղած մեղադրանքները:

Պ. Տարքիէ տը Փէլփուա, անդամ Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդին, նոյնպէս դատ բացաւ «Իւմանիթէ», «Օրոր», «Փօփիւլէր», «Լ'Էօվր», «Էփօք» եւ «Տռուա տը Վիվր» թերթերուն «զարշելի եւ ապուշ զրպարտութեանց դէմ», 100,000 փրանք հատուցում պահանջելով: Առկէ զատ առանձին դատ բացաւ «Իւմանիթէ»ի դէմ, 500,000 փրանք հատուցում պահանջելով:

*** Վարչապետական զեկոյցին հրատարակութենէն վերջ, թերթերը աւելի վերապահ կ'երեւան եւ նոր տեղեկութիւններ չեն հրատարակեր: Միայն ձախակողմեան թերթերը կը շարունակեն անուղղակի մեղադրանքներ ուղղել եւ պահանջել որ կառավարութիւնը ամենայն խստութեամբ հետապնդէ յանցաւորները, ո՛վ որ ալ ըլլան: «Իւմանիթէ» ամէն օր կը կրկնէ իր ծանօթ հարցումները, բացատրութիւն պահանջելով նոյնիսկ արտաքին նախարարէն:

*** Հիթլէրական գործունէութեան մասին քննութիւններ բացուած են նաեւ Անգլիոյ եւ Պելժիոյ մէջ, ուր բազմաթիւ կասկածելի անձեր կը հետապնդուին: Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանսայի ապահովութեան տեսչութենէն պաշտօնեաներ գացած են Լոնտոն, դիւրացնելու համար քննութիւնները:

*** Թան ալ իր կարգին զեկոյց մը հրատարակելով, կ'ըսէ թէ ոչ ոք լուր ունէր իր ներքին տեղեկութեանց բաժնին տնօրէնին ձերբակալութենէն եւ թէ խմբագրութիւնը երբեք պատասխանատու չէ անոր անհատական գործունէութեան համար:

ՊՈԼԻՍ հասաւ ֆրանսական զինուորական պատուիրակութիւն մը, նախագահութեամբ Զօր. Հէօնցիկէրի (նախկին հրամանատար Սուրիոյ) եւ անմիջապէս Անգարա գնաց, խորհրդակցելու համար Թուրքիոյ սպայակոյտին հետ: Պատուիրակութիւնը կը բաղկանայ Ֆրանսայի ցամաքային, ծովային եւ օդանաւային սպայակոյտներու անդամներէն եւ պիտի այցելէ Տարտանէլի ամրութիւնները:

ՊԱՐՏԱՒՈՐԻՉ զինուորութեան օրէնքին համաձայն արձանագրուած անգլիացի առաջին զինուորները, 35,000 հոգի, զօրանոց մտան, ստանալով բոլոր անհրաժեշտ պիտոյքները: Կը յուսացուի մինչեւ մէկ միլիոնի բարձրացնել նորագիր զինուորներուն թիւը:

ՉԷՇՄԷ (ԻԶՄԻՐ) ՊԻՏԻ ԴԱՌՆԱՅ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՍԻՆԿԱՓՈՒՐԸ

ԻԲՐԵՒ ՆԱՒԱՅԻՆ ԵՒ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԿԱՅԱՆ, ՀԱԿԱԶԴԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐՈՒ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԱՄՐՈՒԹԵԱՆՑ

Ինչպէս հաղորդած էինք, Անգլիացիները որոշած են նաւային եւ օդանաւային հզօր կայանի մը վերածել Չէշմէն (Իզմիր), որու մասին յաճախ գրած է մեր թուրքերէն բաժնի աշխատակիցը:

«Էքսէլսիոր» կիրակի օր մասնագիտական տեղեկութիւններ հրատարակած էր այս մասին: Ահաւասիկ անոնց ամփոփումը.—

— Իտալիոյ առաջնորդը վերակենդանացուց Օգոստոսի եւ Տրայանոսի հռոմէական կայսրութիւնը: Արդէն տասնըհինգ տարիէ ի վեր Իտալիա տեղաւորուած է Երկոտասան կղզիներուն մէջ: Իր ձեռքն են Պատմոս, Լերոս, Քալիմնոս, Քոս, Տիլոս եւ Հռոդոս,— այս մեծ ու փոքր կղզիները, որոնք անընդհատ շղթայ մը կը կազմեն Փոքր Ասիոյ երկայնքը, ինչպէս եւ Կարպաթոս ու Քասոս, որ նեղուց մը կը կազմեն ասիական ցամաքին եւ Կրետէի միջեւ: Այս հողերը, օրրան մեր քաղաքակրթութեան, իրարու ետեւէ վերածուեցան ամրոցներու եւ յարձակողական խարիսխներու, նաւային թէ օդանաւային: Եւ, դեռ քանի մը ամիս առաջ, Ալպանիան ալ գրաւուեցաւ, առանց հրացան պարպուելու...

Այդ օրն ի վեր Յոյները եւ Թուրքերը իրենք զիրենք վտանգուած կը զգան: Ալպանիոյ նուաճումը նախաբան մը չէ՞ր կցելու նաեւ Քորֆուն, որուն վրայ աչք ունի Հռոմ, եւ իջնելու Պելոպոնէս:

Իտալիոյ ռազմաշունչ պատրաստութիւնները Երկոտասան կղզիներուն մէջ նպատակ չունէ՞ին գրաւելու Քիոս եւ Միտիլլի կղզիները եւ արշաւելու Փոքր Ասիա:

Մտահոգ՝ Յունաստան եւ Թուրքիա իրենց աչքերն ուղղեցին դէպ ի արեւմտեան ազգերը եւ անոնց աջակցութիւնը խնդրեցին: Ֆրանսա եւ Անգլիա պատասխանեցին այս անձկալից կոչին: Յունաստան այսօր երաշխաւորուած է յարձակման ամէն փորձի դէմ: Ֆրանքեւանգլեւթուրք դաշինք մըն ալ ստորագրուեցաւ վերջերս: Ապահովութիւնը կը վերածնի արեւելեան Միջերկրականի մէջ: Բայց պէտք է ընդլայնել եւ ամրացնել զայն:

Ասոր համար է որ Թուրքիա եւ Անգլիա համաձայնած են, աւելի քան արգիլական միջնաբերդի մը վերածելու համար Չէշմէն, թրքական փոքր քաղաքը որ կը գտնուի դէպի Քիոս երկարող թերակղզիին ծայրը: Վաղը անծանօթ Չէշմէն պիտի դառնայ արեւելեան Միջերկրականի Սինկափուրը...

Չէշմէ հին Յոյներու նախկին Քիւսէն է: Ան ձկնորսութեան եւ առեւտուրի փոքր նաւահանգիստ մըն է, մօտ 8000 բնակիչներով, նեղ եւ խորտուբորտ փողոցներով, գրեթէ ամբողջովին լքուած: Երբեմն ան կեդրոնն էր Ճենովայի նաւորդներուն, եւ եթէ իր անունը ձգած է պատմութեան մէջ, պատճառը այն է որ իր ծովածոցը ասպարէզ դարձաւ նաւամարտի մը, 1770ին: Այս նաւամարտին մէջ Ռուսիոյ Կատարինէ Բ. կայսրուհին ոչնչացուց Թուրքիոյ Սուլթանին՝ Մուսթաֆա Գ.ի տորմիղը: Չէշմէի պարտութեան հետեւանքով էր որ Օսմ. կայսրութիւնը կորսնցուց Վրաստանը եւ Խրիմը եւ Ալպանիան մղեց ապստամբելու Պոլսոյ դէմ:

Եւ սակայն Չէշմէի աւանը ռազմագիտական արժէք մը ունի: Ան հաստատուած է Գարա Պրունի լեռնային երկար թերակղզիին հարաւային ծայրը, թերակղզի մը որ մինչեւ 80 քիլոմեթր կը յառաջանայ դէպի Միջերկրական եւ կ'իշխէ թէ Չանտըրլըքի եւ թէ Իզմիրի ծոցերուն վրայ:

Իր լեռնապատ ծոցին խորը, փարթամ Իզմիրը, որ առենով հաստատուած է Եփեսոսի ամազոններէն մէկուն կողմէ, սպիտակ տուներով քաղաքը որ կը բարձրանայ Պակոս լերան անջրդի լանջերուն վրայ եւ որ ծովը կը քերէ մինչեւ երեք քիլոմեթր, գլխաւոր կեդրոնն է արեւելքի վաճառականութեան: Աշխարհի բոլոր առեւտրական տորմիղները այստեղ կուգան թուզ, չամիչ, չոր պտուղներ, բամպակ, բուրդ եւ մետաքս, խոզակ, խէժ, Անգարայի մազ (թիֆթիք), գորգ, կաշի եւ անասուն բեռցնելու: Այնտեղ կը բնակին իբր 20 հազար Եւրոպացիներ, որոնց 6000ը Ֆրանսացի: Վաճառականութիւնը Ֆրանսացիներու, Անգլիացիներու, Իտալացիներու ձեռքն է: Ասոնք առանձին գաղութ մը կը կազմեն եւ իրենց լեզուն ֆրանսերէն է:

Ժամանակին Իզմիրը (Զմիւռնիա) կը պատկանէր Հռոմայեցիներուն որոնք Քրիստոսէ վերջ առաջին դարուն կործանեցին զայն, որուհետեւ ապաստան տուած էր Կեսարի սպանիչներուն: Ճենովացիներն ալ տիրեցին անոր, ինչպէս կը վկայէ Պակոս լերան վրայ հաստատուած բերդը: Ասո՞ր համար է որ Իտալիա այսօր կ'երազէ գրաւել զայն, ինչպէս կ'ըսեն Թուրքերը:

ՄԱԺԻՆՈՅԻ ԳԻԾ ԻԶՄԻՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՏԱԼԻԱ

Ամէնը այս չէ: Չէշմէն, ասիական ցամաքին յառաջապահ դիրքը Եգէական ծովուն մէջ, կ'իշխէ նաեւ Քիոս կղզիին վրայ որուն համար Թուրքերը, Արաբները եւ Եւրոպացիները միշտ կատաղօրէն կռուած են դարերու ընթացքին: Ծածկուած՝ գեղեցիկ պարտէզներով, անոր հողը կը պարունակէ քարածուխ, անթիմոն եւ ուրիշ բազմաթիւ եւ բազմազան հանքային հարստութիւններ: Կիտրոնի, նարինջի, նուռի եւ նուշի հայրենիքն է Քիոս, ինչպէս եւ մաստիքա կոչուած խէժին որով Արեւելքցիները իրենց ամէնէն ծանօթ ախորժաբերը կը շինեն (օղի): Ճենովացի նաւորդները գրաւած էին զայն եւ Քիոս քաղաքը, հայրենիքը Հոմերոսի, ամէն տեղ կը կրէ անոնց հին տիրապետութեան հետքերը:

Այսպէս, Չէշմէն իր գրաւած դիրքով այն է Եգէականի մէջ ինչ որ Ճիպրալթարը Միջերկրականի եւ Սինկափուրը Հնդկական ովկիանոսին մէջ: Վերածուելով նաւային եւ օդանաւային կայանի, ան պիտի կրնայ վաղը բացարձակապէս տիրապետել Եգէականի, ինչպէս եւ ամբողջ արեւելեան Միջերկրականի: Ահա այս խարիսխն է որ Անգլիա եւ Թուրքիա համախորհուրդ որոշած են ընդարձակել անյապաղ: Ամրութեանց առաջին աշխատանքները սկսած էին երկու տարի առաջ: Նիոնի խորհրդաժողովէն վերջը, 1937ին, Թրքական կառավարութիւնը արտօնեց որ Մեծն Բրիտանիոյ մարտանաւերը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆԻ ԹԱԼԱՆԸ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԵՏ ԱՌԻՆ ԴՊՐՈՑԻ ԱՐՏՕՆԱԳԻՐԸ

Պոլսահայութիւնը կորսնցուց Սանասարեան խանը, կէս միլիոն արժող հսկայ շէնք մը, բայց չազատեցաւ փորձանքէն: Շէնքին եւ գիզուած վարձքին տիրանալէ յետոյ, կուսակալութիւնը հիմակ ալ 388,000 ոսկի կը պահանջէ Պատրիարքէն, իբրեւ Սանասարեանի միւթէվէլլի:

Ահա խնդիրը որ գլխաւորաբար կը զբաղեցնէ Պատրիարքարանը: Որովհետեւ, կարելի եղած չըլլալով վճարել այդ հսկայական գումարը, կուսակալութիւնը դատ բացած է եւ անկասկած պիտի շահի, դատախազը՝ իրենք, դատաւորը՝ իրենք: Ինչո՞ւ չշահին եւ չգրաւեն, ինչպէս գրաւեցին Սանասարեան խանը եւ Բանկալթիի գերեզմանատունը:

Կ'արժէ, ուրեմն, ամփոփ գիծերով ներկայացնել դատավարութեան փուլերը: Մանաւանդ որ Պ. Յովհաննէս Շահնազար գրքոյկ մը հրատարակած է՝ հանրային ուշադրութիւնը հրաւիրելու այս անլուր թալանին վրայ, որուն առջեւ ստուերի մէջ կը մնայ «լքեալ գոյք»երու գայթակղութիւնը, հակառակ իր անհամեմատ մեծութեան:

Սանասարեանը գրաւելու փորձը կատարուեցաւ 1928ին, այն առարկութեամբ թէ «լքեալ» է եւ հետեւաբար ըստ օրինի կը փոխանցուի նահանգային վարչութեան:

Փորձին հեղինակն էր՝ օրուան կուսակալը՝ Մուհիտտին Իւսթիւնտաղ, որ առնէ մը ի վեր անդադար արցունք կը թափէ դատարաններու առջեւ, մեղադրուած ըլլալով դէզ մը զեղծումներով, որոնց մէջ է նաեւ Բանկալթիի գերեզմանատան գործը:

Գրաւման երեւութական— թերեւս ալ իրական— պատճառը սա էր. կուսակալին կաթնեղբայրը (սիւտ գարտաշը) յարկ մը կը վարձէ խանին մէջ, բայց ամբողջ տարի մը տասնոց չի վճարեր: Դիմում, աղաչանք օգուտ չեն ըներ, եւ Խնամակալութիւնը կը ստիպուի օրինական միջոցներու դիմել, պահանջքը գանձելու համար:

Զայրացած անկէ՝ կուսակալն ալ կը հրամայէ գրաւել խանը: Խնամակալութիւնը բնականաբար չընդունիր եւ դատ կը բանայ, փոխանորդութիւնը յանձնելով յայտնի իրաւագէտներ Նէճաթիի եւ Միսաք Նարլեանի: Միւս կողմէ կը յաջողի ձեռք բերել դատական որոշում մը, որով վարձքը կը յանձնուի ոչ թէ կուսակալութեան, այլ դատարանին կողմէ կարգուած աւանդապահի մը, անշուշտ որոշ վճարումի մը փոխարէն:

Դատավարութիւնը տեւեց մօտ տասը տարի, փոփոխակի յաջողութիւններով:

Նախ Պոլսոյ իրաւական ատեանը մերժեց Նարոյեան Սրբազանի պատրիարքական հանգամանքը եւ հետեւաբար Սանասարեան կտակին անունով դատ բանալու իրաւասութիւնը:

Վճռաբեկ ատեանը բեկեց այս որոշումը, դիտել տալով թէ Նարոյեան Սրբազան Պատրիարք ընտրուած է օրինաւոր պայմաններով եւ պաշտօնապէս տեղեկագրուած կուսակալութեան:

Ասոր վրայ, երկրորդ դատավարութենէ մը յետոյ, իրաւական ատեանը ի նպաստ Պատրիարքարանի որոշում տուաւ, պատճառաբանելով թէ կտակ մը չի կրնար լքեալ գոյք ըլլալ, քանի կը գործադրուի նպատակը:

Վճռաբեկը կրկին բեկեց, այս անգամ տարբեր առարկութեամբ: Հարկ էր քննել թէ ներկայիս կա՞յ Սանասարեան անունով վարժարան մը: Միւս կողմէ եթէ չկայ նման վարժարան մը յատկացումներ կ'ըլլա՞ն աղքատ տղոց կրթութեան գործին ինչպէս կը տրամադրէ կտակը:

Երկու պայմաններն լրացուած էին: Կառավարական արտօնագրով՝ Կեդրոնական վարժարանը դարձած էր Կեդրոնական – Սանասարեան, իսկ Խնամատարութիւնը տարեկան կարեւոր գումար մը կը ստանար՝ հայ որբերու կրթութեան համար:

Ուրեմն, Թրքական օրէնքով իսկ Հայոց իրաւունքը անժխտելի էր: Բայց ճիշդ հոս սկսաւ ալաթուրքա գործելակերպը: Տեսնելով որ Խնամակալութիւնը արտօնագիր ունի «Սանասարեան վարժարան» անունով, կուսակալութիւնը իրար անցաւ: Մէկ կողմէ Անգարա գրելով քննութիւն բանալ տուաւ Պոլսոյ կրթական տեսչութեան մասին, որ յանդգնած էր տալ այդ արտօնագիրը, միւս կողմէ Կեդրոնականի տնօրէններէն պահանջեց շէնքին վրայէն ջնջել Սանասարեան անունը, ինչպէս նաեւ ետ տալ Սանասարեան անունով առնուած արտօնագիրը:

Առաջին պահանջը գոհացուեցաւ բնականաբար եւ «Կեդրոնական – Սանասարեան»ի բոլոր թուղթերը փոխուեցան: Բայց փաստաբան Նէճաթի յայտնեց թէ արտօնագիրը իր անուկին մէջ կը գտնուի եւ թէ դատարանին պիտի ներկայացնէ:

— Եթէ կ'ուզէք, աւելցուց, ոստիկան ղրկեցէք եւ սնտուկը կոտրելով առէք:

Կուսակալութիւնը ի հարկէ չառաւ այս յանդուգն քայլը. բայց ի՞նչ պէտք ունէր առնելու, երբ անդին դատարանը— ըստ օրինի անկա՛խ— ենթարկուեցաւ կառավարական հրահանգին՝ նկատի չառնելով պաշտօնական արտօնագիր մը:

Միւս կողմէ, Սանասարեանի խնամակալութիւնը ունէր աւելի ջախջախիչ երկու փաստեր ալ: Տարիներէ ի վեր տարեկան 6000 ոսկի վճարած էր Կեդրոնականին, որբերու կրթութեան ալ տարեկան որոշ գումարներ յատկացուցած:

Փաստաբանները ըսին թէ ի վիճակի են փաստելու երկու պարագաներն ալ եւ պահանջեցին քննել Կեդրոնականի եւ Խնամատարութեան պաշտօնական տոմարները: Բայց դատարանը մերժեց, այն չնաշխարհիկ առարկութեամբ թէ տոմարները թուրքերէն չեն եւ հետեւաբար արժէք չունին:

Եւ վճիռը եղաւ այնպէս, ինչպէս կ'ուզէր կուսակալութիւնը, այսինքն Անգարան: Ի զուր Խնամակալութիւնը սպառեց օրինական բոլոր միջոցները: Վճռաբեկի ընդհանուր ժողովը վաւերացուց վճիռը, որ այս ձեւով դարձաւ վերջնական ու անվերաքննելի:

Աւելորդ է, անշուշտ, շեշտել գործուած անիրաւութիւնը: Պոլսոյ ամենէն բանուկ շուկային մէջ գտնուող հսկայ շէնք մը չէին կրնար թողուլ Հայերուն, եւ խլեցին: Մանաւանդ երբ գիտէին թէ դրամը կը յատկացուի Կեդրոնականին, զոր կ'ուզեն փակել ամէն գնով:

Բայց Յ. Շահնազարի գրքոյկը կրնայ պղտորել արտասահմանի միտքը, այն տպաւորութիւնը տալով թէ յանցաւորը կուսակալութիւնը չէ, այլ Սանասարեան Խնամակալութիւնը:

— Ինչո՞ւ թուրքերէն տոմար չէ ունեցած, ինչո՞ւ Պատրիարքարանն ալ չէ կրցած փաստել վճարումներու գոյութիւնը:

Շատ պարզ պատճառով մը, Պ. Շահնազար: Որովհետեւ այդ շրջանին (1920 — 28) չկար թուրքերէն տոմար պահելու պարտաւորութիւնը: Ատենապետութեանդ օրով միթէ՞ թուրքերէն էր Կեդրոնականի տոմարակալութիւնը:

Չերկարենք, սակայն, որովհետեւ Շահնազար չէր կրնար տարբեր ձեւով արտայայտուիլ: Այդ ձեւ բանի ամբաստանութիւնը ըրած է, որպէսզի կարենայ հրապարակել աւելի կարեւոր խնդիր մը:

Ըստ օրինի, կուսակալութիւնը պէտք է միայն ստանձնէ խանին մատակարարութիւնը, այսինքն կատարէ Խնամակալութեան դերը, հասոյթը գանձելով եւ գործածելով կտակով ճշդուած նպատակներուն համար: Չէ՞ որ կտակ մը չի կրնար լքեալ ըլլալ, համաձայն բուն իսկ Պոլսոյ իրաւական ատեանի վճռին:

Մինչդեռ կուսակալութիւնը ուղղակի իւրացուց խանը եւ հասոյթն ալ անցուց պիւտճէին մէջ: Օրինակ, գիզուած 100,000 ոսկիի վարձքը յատկացուց նախակրթարանի թուրք ուսուցիչներու յետնեալ ամսականներու վճարումին ...:

Եւ կարծես չբաւէր ասիկա, հիմա ալ 388,000 ոսկի կը պահանջէ 1920 — 28ի շրջանին համար, երբ խանը գրաւուած չէր և այդ օրուան կառավարութեան (օսմանեան եւ քէմալական) արտօնութեամբ կը գտնուէր Խնամակալութեան ձեռքը:

Պահանջուածն ալ՝ այդ շրջանին գանձուած վարձքը չէ միայն, որովհետեւ վարձքերու ընդհանուր գումարը եղած է 140 —160,000 ոսկի, մինչդեռ կուսակալութիւնը կ'ուզէ 388,000 ոսկի:

Իր գրքոյկով Պ. Շահնազար ահա այս անլուր կողոպուտին դէմ կը ծառանայ, դիտել տալով թէ Խանին հասոյթը պէտք է յատկացուի «հայ չքաւոր մանկտի»ին, եւ ոչ թէ պետական վարժարաններու թուրք ուսուցիչներուն: Եւ կ'առաջարկէ նոր դատ մը բանալ, այս անգամ յանուն չորս հայ որբերու:

Ի հարկէ, Պատրիարքարանը չի կրնար ընթացք տալ այս առաջարկին, որ ամէն բանէ առաջ դրամ կ'ուզէ: Անոր միակ ուզածն է ազատիլ սա նոր փորձանքէն, 388,000 ոսկիի տուգանքէն, որ դատարան ինկած է արդէն: Ասոր համար պատուիրակութիւն մը ղրկեց Անգարա, բաղկացեալ Հմայեակ Ծ. վրդ. Պախթիարեանէ եւ իրաւագէտ Պ. Լութֆիկ Գույումճեանէ: Վարչապետ տոքթ. Րէֆիք խոստացեր է քննել խնդիրը եւ Պոլսէն ուզած է թղթածրարը. բայց ո՞վ կրնայ հաւատալ տրուած խոստումին: Որովհետեւ կառավարութեան համար լաւ է պատրուակը՝ Թօքաթլեան պանդոկն ալ գրաւելու: Չէ՞ որ Պատրիարքարանը պիտի չկարենայ վճարել տուգանքը, եւ «ըստ օրինի» այս պարագային կը գրաւուին անոր միւս ինչքերը:

Արդեօք արտասահմանը չունի՞ իր խօսքը այս մասին, հոգ չէ թէ կրաւորական: Չի՞ կրնար մերկացնել անլուր գայթակղութիւնը, գոնէ վասն բարոյական չոր սփոփանքի մը:

ԴԷՏ

«ՍՈՒԼԹԱՆ»Ը ԶԱՐԴԱՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԻՆ ՄԷՋ

(Ե. եւ վերջին մաս)

Անապատական բանաստեղծին լուծումը պիտի ըլլար, անտարակոյս խտացած տարազը նոյնքան ընկերութեան որքան անհատի երջանկութիւնը ապահովող՝ եթէ կարելի ըլլար բոլոր անհատներուն «հոգիին սրբարաններուն» մէջ մէկ մէկ սատուած նստեցնել: Այդ նոյնն է ըսել թէ կարելի է բոլոր «քոթոթները» գամբռերու վերածել, անդ նոյնն է ըսել՝ թէ կրնայ ա՛լ գայլ գոյութիւն չունենալ անտառներուն մէջ, այդ նոյնն է ըսել թէ կարելի է միանգամընդմիշտ ջախջախել Ահուրամազդայի դաժան դէմքը, փոշիի վերածել, փչել չորս հովերուն ու աշխարհի երեսէն միանգամընդմիշտ վերցնել Զարն ու իր իշխանութիւնը... Աւա՛ղ, ճիշդ այդ է որ անհնարին է: Այդ պատճառով ալ դեռ պիտի գան եւ պիտի գան քերթողները հարցաքննելու, անպարտելի յամառութեամբ, նիւթի ու ոգիի կալուածներուն մէջ բազմանիստ սփինքսները: Նոյնքան երջանկութեան գաղտնիքին որքան գերմարդուն պատկերին տիրացմանը համար, մտածողն ու քերթողը, անընդհատ պիտի կատարեն խոյանքներ Խորհուրդներու ամրոցն ի վեր, կախարդական բերդին անհամար պարիսպներն ի վեր:

Եւ ճիշդ ալ, ահա մէկ երեսը բերդին, ուրկէ, ըսես, դեռ երբեք յարձակում չէ կատարուած: Մարդկային տեսակին մէջ, կայ արարած մը որ չէր կրնար իր անհուն կարելիութիւններովը, չհրապուրել մտածողը, չդառնար կայանը գերագոյն յոյսին, չերերցներ խոստումներու շողարձակ հայելին: Այդ արարածը այն մարդկային տիպարն է— վերին աստիճանի հազուադէպ— որ իր մէջ կը կեդրոնացնէ մտքի, գործի, երեւակայութեան երրեակ կեանքերը, ամէն մէկն ալ գերագոյն աստիճանի մը հասած, տեսակ մը յաղթական, տեսակ մը կիսաստուած որուն հետ բախտը ցկեանս հաւատարմութեան դաշինք կնքած է, որուն համար անկարելի չկայ այս աշխարհին մէջ: Վանզի, ընդհանրապէս, ազնիւ մտածումի, անմեղ գեղարուեստին ապասարկուները տարօրինակ քմայքով, աշխարհի գործերուն մէջ, անոնց կարգադրութեան եւ առաջնորդութեան աշխատանքին մէջ, կիսովին անդամալուծուած են, անթացուպերու կարօտ են՝ կէս–կիսատ քալելու համար: Յաճախ, նոյնիսկ իրենք իրենց սեփական կեանքին իսկ առաջնորդելու անատակ են ու կարօտ՝ յաճախ, անանուն էակի մը կամքի զօրանակներու օգնութեան...

Բայց կար միւս տիպը, տասնեակ տարիներու ընթացքին հազիւ մատի վրայ համրուող քանի մը այն կիսաստուածները— եթէ կարելէ սա օտարոտի բացատրութիւնը տալ— տեսակ մը խառնուրդ, տեսակ մը համադրութիւն, օրինակ, Կէօթէի մը եւ Նափոլէոնի մը— որոնցմէ մէկուն, բնական էր որ բանաստեղծը դիմէր թէ՝ գերմարդու իր մտատիպարը մշակելու համար, եւ թէ լուծելու համար զինքը խռովող մարդկային ճակատագրի հանելուկը:

Անշո՛ւշտ, Եղլադայի քաղաքակրթութիւնը լուսաւորող յաւերժօրէն փայլուն աստղը՝ Պերիկլէս՝ կրնայ օրինակ ծառայել այդ մտատիպարին: Օրէնսդիր, օրէնսգէտ, յաղթական, անպարտելի, իմաստասէր, գործող— իր գործին իբրեւ դաշտ ունենալով երկնամասերն ու ժողովուրդները— մտածող— իր մտածումը առօրեային եւ յաւերժականին անդունդները պեղելով ու այդ խորքերէն սաւառնելով իմացական գագաթներէն ամէնէն բարձրերուն վրայ—, անպարտելի կամք՝ զինուորագրուած միանգամայն իրականին, կարելիին ու արդարին՝ անհաւասարելի ներդաշնակութեամբ... Եւ դեռ այնքա՛ն բաներ... ինչե՛ր կարելի չէ սպասել մարդկային այս վիթխարի լեռնէն: Ինչպէ՛ս բանաստեղծը չհրապուրուէր անոր դիմելու, անկէ հայցելու իր մտքի երբեք չհանդարտող անձկութիւններուն, փոթորկումներուն լուծումը:

Կայ ուրիշ մը որ նոյնքան, եթէ ոչ աւելի, գրաւիչ է: Մեծ աշխարհակալը՝ Մակեդոնացին: Աւելի գրաւիչ՝ որովհետեւ անզուգական քմայքով մը բնութիւնը շատ կարճատեւ շրջանի մը մէջ սահմանափակած է անոր կեանքը եւ ան փառասխներով հեռու մնացած է տալու չափը իր գերբնական զօրութիւններուն: Ու այդ տեսակ Տիրակալի մը կեանքին մէջ ամէնէն հետաքրքրականը, ամէնէն հոգեբանականը, ամէնէն ճգնաժամային պահը այն չէ՞ ուր իր յարաճուն ուժերուն տիրակալող անզուսպ յորձանքներուն ընթացքին, ան, յանկարծ, դէմ դիմաց կու գայ Խորհուրդին, անոր ճակատին յանկարծ կը մխուին, սփինքսին անշարժ աչքերէն մեկնելով ազամանդէ նետերը առեղծուածին: Աղեքսանդր Մեծին դիմած էր Ռ. Զարդարեան, մեծին անձկութեամբ ու խոյանքով իր վերջին ու անդարձ ձերբակալութենէն քանի մը ամիս առաջ: «Ով Որ Սուլթան Մը Ունի Իր Հոգիին Մէջ»ի յղացումը յիշեցնող շատ աւելի լայն ծրագրի մը վրայ նստած, անաւարտ այդ իմաստասիրական քերթուածին տիտղոսն էր՝

«Աշխարհակալը Կանգնած Է Խորհուրդին Առջեւ»:

Մոռցեր եմ հիմա առաջին մասը այդ գործին, որ այն ժամանակ, գաղտնապէս գրչէն հանուած ընթերցումներով, գոց ըրած էի: Կը յիշեմ որ հնդկական անտառի մը մէջ կը բացուէր տեսարանը, ուր քուրմեր կը յայտնուէին ու կը հեռանային, ձգելով աշխարհակալը, առաջին անգամ ըլլալով, ճարակ դարձած մեծ անձկութեան մէջ... Աւելին ըսել՝ պիտի ըլլար դիմել սխալներու: Բայց նոյն մեղրածորան բառերը, նոյն լայնահոս ու արբեցնող թաւալումը պարբերութիւններուն, միանգամընդմիշտ յիշողութեան վրայ կնքուող պատկերները Փիւվիս Տը Շավանին, նոյն կախարդանքը մտածումին պարզ ու ողբերգական աճումին մէջ, մեծ Հարցականներու առջեւ մոլութեամբ լարուած այն թակարդը, աղու այն հնչիւնները որ Պէթհովէնին որակումով, իր 5րդ Սիմֆոնիայի վերաբերմամբ «ճակատագրին դուռը կը ծեծեն...»: Գիտեմ որ Գ. Խաժակ, Ս. Մինասեան, Զ. Եսայեան նմանապէս ծանօթ էին այդ արտադրութեան որ խուզարկութեան օրը թուրք ոստիկանութիւնը բազմաթիւ ուրիշ ձեռագիրներու հետ առաւ տարաւ(*):

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

(*) Ատոնց մէջ կը գտնուէին նաեւ բազմաթիւ ուրիշ ձեռագիրներ ու նամակները գրուած երեք տարուան ընթացքին, երկու օրը անգամ մը, ուղղուած իր զաւկին որ Սանասարեան վարժարանը գիշերօթիկ էր: Այս յիշատակութիւնը հոս տեղ չէր գտներ եթէ այդ թղթակցութիւնը անձնական յիշատակի մը նշանակութիւնը ունենար միայն, բայց այդ նամակները թանկագին կորուստ մը կը կազմեն մանաւանդ մեր գրականութեան համար: Նամակագրութեան սեռը, որ այնքան հարազատ դաշտերէն մին կը կազմէր Զարդարեանի զգայական փթթումին, տառապանքի հասնող գորովագին, կարօտալից շունչը որ կու գար պատանիի մը գիտակցութիւնը արթնցնելու եւ կազմաւորելու, որ կու գար տոհմական օրերուն բերելու, աւանդական տարազներուն մէջէն, ընտանի եւ բնական ոգը վսեմին հասած ցոլացումներով, հոգիի պատուհանները այնքան երանգաւոր, այնքան փափուկ ու խորունկ, որ կու գար խորհուրդներ բերելու որոնք սիրոյ բաբախումներէն ստացած էին հոգեբանական ու մանկավարժային գերագոյն արտայայտութիւնները, որ կու գար հարազատներու կեանքէն լուրեր տալու լեզուով մը որ Խարբերդի գաւառաբարբառին ամբողջ տոհմին գանձը խլած էր՝ այդ շրջանը, կ'ըսեմ, այդ սեռը տուած էին արժէք մը այդ նամակագրութեան որ մեր գրականութիւնը պիտի պահէր զայն նոյնքան նախանձով որքան Ցայգալոյսը կազմող կտորներէն քանի մը հատը միասին. թերեւս բան մըն ալ աւելի:

Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը

1938 — 1939ի շրջան

Եղանակի վերջաւորութեան ամէնէն փայլուն պարահանդէսը կարելի էր նկատել Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբի սարքածը 9 յուլիս կիրակի օր, Պուլոնյըի անտառին գեղեցիկ սրահներէն մէկուն մէջ, որ ամբողջութեամբ լեցուն էր ընտրուած բազմութեամբ մը: Երախտագիտութեան հետ ներկայ էին նաեւ մտաւորականներ եւ արուեստագէտներ: Խանդավառութիւնը հասած էր իր ամէնէն տաք միջոցին, երբ ժամը 9էն վերջ սկսաւ գեղարուեստական բաժինը:

Մեներգներ կատարեցին անդամներէն Պ. Շարան Խուտավէրտեան, զգայուն թէնոր մը, որ Conservatoire Musicaէն մրցանակ ստացած էր այս տարի: Կարգը եկաւ յետոյ Տիկին Սամփանեանի, զօրեղ սոփրանօ մը որ գտաւ ջերմ ընդունելութիւն ներկաներուն կողմէ: Սպանիական պարեր Օր. Աստլիթա Ռոմանոյի կողմէ, եւ վերջապէս երգչախումբը թնդացուց հայ երգը, Պուլոնեի անտառին մէջ: Օդը պահ մը ամպամած էր ու կ'անձրեւէր ու երգչախումբն ալ կ'երգէր «Անձրեւ եկաւ»ը, տեսակ մը հեգնանք բնու-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (143)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Ընդհակառակը, տարիներ են մնում, խօսեց Մարզպետունին խորհրդաւոր ժպտալով:

— Իսկ դու իմ վէրքերը տեսե՞լ ես, հարցուց Թագաւորը:

— Ես լսել եմ քո վիրաբոյժին, որի տուած տեղեկութիւնները կարի մխիթարական են:

— Ի՞նչ կը նշանակէ այդ, հարցրեց Թագաւորը զարմանալով:

Մարզպետունին ներողութիւն խնդրեց վիրաբոյժի համար, որ հասարակաց օգուտն ի նկատի ունենալով՝ սխալ տեղեկութիւն է տուել Արքային իւր հիւանդութեան նկատմամբ եւ յայտնեց որ իսկապէս ոչ մի վտանգ չէ սպառնում իւր կեանքին եւ թէ շուտով կ'ապաքինի ինքը, եթէ հաճի ելնել Սեւանից եւ վերադառնալ Ոստան:

Թագաւորը երկար ժամանակ յամառում էր իւր որոշման մէջ, որ էր՝ ապրել ու մեռնել Սեւանում. բայց Աբասի ու Մարզպետունու թախանձանքը եւ զօրաւոր խօսքերը, որ շատ երկար շարունակուեցին, վերջ ի վերջոյ համոզեցին նրան վերադառնալ իւր աթոռանիստը— Երազգաւորս:

Եւ որպէսզի Արքայի վերադարձը լինէր փառաւոր ու հանդիսաւոր, Արքայեղբայրն ու իշխանը հրաման ուղարկեցին Ոստանում գտնուող իրենց զօրքերին շտապել Սեւան: Նոյնպիսի առաջարկութեամբ դիմեցին նրանք Սիւնեաց Սմբատ իշխանին:

Վերջինս ժողվեց իսկոյն իւր ազատ գնդերը եւ մտաւ Գեղարքունիք՝ ամիսներից ի վեր այնտեղ հիւր եղող Արքային իւր մեծարանքը մատուցանելու:

Վահրամ Սեպուհը նոյնպէս վերցրեց Գեղայ լեռներում գտնուող իւր բանակը եւ Գոռ իշխանի հետ միասին շտապեց Սեւան: Նոյն տեղը հասաւ եւ Աբաս Արքայեղբօր մնացորդ զօրքը: Այդպիսով միացեալ բանակի զօրաց թիւը հասաւ մի քանի հազարի:

Թագաւորն այս պատրաստութիւններն տեսնելով՝ սկսաւ ուրախանալ եւ մխիթարուիլ, եւ այդ լաւ ազդեցութիւն արաւ նրա հիւանդութեան վրայ: Իսկ Թագուհին չգիտէր թէ ինչ բառերով արտայայտէր իւր շնորհակալիքն ու երախտագիտութիւնը իւր տագրին ու Մարզպետունուն, որոնք կարծես նոր կեանք էին ներշնչում թէ իրան եւ թէ Արքային:

Մի քանի օրից յետ Թագաւորը, Թագուհու, Արքայեղբօր եւ իշխանների հետ միասին հրաժեշտ տուաւ Սեւանի հիւրընկալ միաբանութեան եւ միացեալ բանակի ուղեկցութեամբ ճանապարհուեց դէպի իւր աթոռանիստ աւանը— Շիրակ:

Մի շաբաթ էր, ինչ Երազգաւորսը կերպարանափոխուել էր. նրա լուռ փողոցները լցուել էին աղմուկով, անցուդարձը մեծացել էր եւ հրապարակներում տիրում էր ժխոր:

Արքայական պալատը, որ մինչեւ այդ անբնակ էր, նորէն կենդանացել, հանդիսաւոր կերպարանք էր առել. նրա հոյակապ դահլիճները զարդարուել էին գորգերով, թաւշով ու կերպասով, կամարները պճնուել ծաղիկներով եւ սիւնաշարերը ծածկուել գոյնզգոյն դրօշակալերով: Այդտեղ այժմ տիրում էր անսովոր շարժում եւ դատարկ դահլիճները լցուել էին բնակիչներով: Իշխան Մարզպետունու կարգադրութեամբ օր առաջ հասել էին Երազգաւորս Գառնոյ Բերդեակում ապրող տիկնայք ու իշխանուհիները: Մարիամ եւ Գոհար տիկնանց հետ միասին եկել էր նաեւ Շահանդուխտ օրիորդը, յանձնելով իւր պաշտօնը Մուշեղ Բերդակալին: Երազգաւորսի Արքունիքում եռում էր այժմ կեանքը, ամէնքը պատրաստւում էին թագաւորին ու թագուհուն դիմաւորելու:

Երբ նշանակուած օրը հասաւ, աթոռանիստ քաղաքի բնակիչներն ընդառաջ գնացին Արքային մի քանի փարսախ ճանապարհ. նրանց առաջնորդում էին ազատանիները: Իսկ Պալատական Տիկնանց եւ իշխանուհիների խումբը, որոնց գլուխ անցած էր Արքայեղբօր ամուսին Գուրգէնդուխտ տիկինը, սպասում էր Արքային Սուրբ Փրկչի տաճարում:

Վերջապէս Թագուհու, Արքայեղբօր եւ հետեւորդ իշխանների հետ միասին [illegible] Թագաւորը իւր աթոռանիստ քաղաքը, որից բացակայ էր մի ամբողջ տարի: Նրա մուտքն այնքան փառաւոր ու բազմամարդ էր, որ նմանում էր յաղթական մի զարձի: Բացի հազարաւոր զօրքերից, որոնց մեծ մասը մնացել էր քաղաքից դուրս, եկել, խռնուել էին Երազգաւորս լայնածաւալ Շիրակայ բնակիչները, որով եւ անցուդարձը փողոցներում արգելել: Ամէնքը կարծես կարօտել էին Թագաւորին եւ շտապել ժամ առաջ այդ կարօտը լցնելու: Եւ ամէն տեղ, ուր որ անցաւ Արքան, ժողովուրդը դիմաւորեց նրան ցնծութեան աղաղակներով: Այդ ամէնը տեսաւ Թագաւորը, յուզուեց եւ արտասուեց: Նա յիշեց իւր անցեալը, համեմատեց ժողովուրդի այս ներկայ ժամանակուայ ոգեւորութիւնը եւ գտաւ նրանց համանման. բայց ինքը, աւա՛ղ, այլեւս հին դիւցազնը չէր. իւր հոգեկան աշխարհը զուրկ էր կենդանութիւնից, այդ ոգեւորութիւնները չէին ջերմացնում իւր սիրտը:

Բայց որպէսզի չյուսահատեցնէ իւր շրջապատողներին եւ մանաւանդ Աբաս եղբօրն ու Մարզպետունի իշխանին, որոնց անձնուիրութիւնը գնահատում էր ըստ արժանւոյն, նա աշխատեց զսպել իրան եւ երեւալ ամէնքին ուրախ եւ զուարթերես:

Բացի այդ, նա որոշեց, մինչեւ անգամ, խորհուրդ տալ Մարզպետունուն՝ օգուտ քաղել ժողովրդի այդ ոգեւորութիւնից՝ ծառայեցնելով նրանց եռանդը առաւել շահեկան մի ձեռնարկութեան, այն է՝ Դուինի գրաւման, որի մասին ինքը իշխանն աշխատել էր երկար, բայց որի յաջողութեան արգելք էր դարձել Աշոտ բռնաւորը՝ իւր մատնութեամբ:

Երբ ժողովուրդն ու ազատանին Արքայի գալստեան առթիւ ստեղծուած տօնախմբութիւններն աւարտեցին, Թագաւորը հրաւիրեց իւր մօտ Աբասին ու Մարզպետունուն եւ յայտնեց նրանց իւր խորհուրդը:

— Քանի այդքան զօրք միասին ունիք խմբած եւ Սիւնեաց իշխանը իւր գնդերով գտնւում է մեզ մօտ, պատրաստուեցէք յարձակուել Դուինի վրայ: Ձեր այս ուժին Հագարացիք դիմադրել չեն կարող եւ դուք մայրաքաղաքը կը խլէք նրանցից, ասաց Թագաւորը:

(Շար.)

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԱՏՂԱԾ ԵՆ ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

«Եկէք եւ ձեր հասակին չափը առէք»

Անգլիւթուրք եւ մանաւանդ ֆրանսիւթուրք համաձայնութեան յայտարարութենէն եւ Սանճաքի յանձնումէն ի վեր, իտալական թերթերը բուռն յարձակումներ կը կատարեն Թուրքիոյ դէմ: Թուրքերն ալ իրենց կարգին կը պատասխանեն, աւելի բուռն լեզու մը գործածելով: Ահա քաղուած մը վերջին հրատարակութիւններէն.—

«Սօն Փօսթա» (2 Յուլիս) առաջին էջին վրայ եւ շրջանակի մէջ հրատարակած է իր տէրերէն Սէլիմ Րագըպ Էմէչի հետեւեալ յօդուածը.—

«Քանի մը օր առաջ անդրադարձած էինք այն կարգ մը անպատշաճ խօսքերուն, զոր մեր երկրի մասին ըսած է «Թէլէկրաֆօ», Իտալիոյ արտաքին նախարար Կոմս Չիանոյի ընտանիքին օրկանը: Ստիպուած եմ քանի մը տող ալ յատկացնել այն բարբանջանքներուն, զոր Հաթայի կցման մասին ըրած է իտալական ուրիշ թերթ մը՝ «Մեսաճէրօ»:

Հարկ է մասնաւորաբար շեշտել թէ տեւնէ մը ի վեր իտալական մամուլին կողմէ մեր երկրին դէմ եղած զանազան հրատարակութիւնները՝ ամբողջովին օդային փոխադարձութիւն մը գտան մեր մամուլէն, եւ երբեք աչքէ չհեռացուցինք թշնամութեան սահմանին եւ փափկանկատութեան միջեւ գտնուող տարբերութիւնը: Բայց վերջերս տեղի ունեցան գիտակցութեան եւ տրամաբանութեան բոլոր սահմանները անցնող այնպիսի հրատարակութիւններ, որոնց հանդէպ չբաժնուելու համար այնքան խնամով մեր պալուած փափկանկատութենէն՝ կը ստիպուինք իրապէս բռնադատել մեր անձը: Այնքան յանդուգն ու լիրբ են այդ հրատարակութիւնները: Այսօր ատոր նոր մէկ օրինակը ցուցնելով պիտի հաստատեմ թէ մինչեւ ո՞ւր կարելի է հասցնել քաղաքական աւազակութիւնը:

Ըստ «Մեսաճէրօ»յի, Հաթայի համաձայնութիւնը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ Ֆրանսայի դաւաճանութիւնը իր յանձնառութեանց դէմ: Առանց նկատի առնելու 1921ին Ֆրանքլէն Պույոնի հետ Անգարայի մէջ կնքուած դաշնագիրը, այդ թերթը երկու տեսակէտով իրաւասու կը գտնէ զիրենք միջամտելու Հաթայի համաձայնութեան: Առաջին՝ դեսպանախորհուրդը թրքական հողերուն վրայ իրաւունքներ ճանչցած է Իտալիոյ համար: Երկրորդ՝ Իտալիա մէկն է այն պետութիւններէն որոնք մասնակցեցան Համաձայնականներու Գերագոյն Խորհուրդին: Այս պատճառաւ, առանց Իտալիոյ հաւանութիւնը առնելու, Սուրիոյ մէկ մասը լքելով՝ Ֆրանսա բացէ ի բաց ուրացած է իր միջազգային յանձնառութիւնները:

Այս ուղղութեամբ կարգ մը ափեղցփեղ խօսքեր ընելէ վերջ, մեծխօսիկութիւններու կարգին կ'ընէ նաեւ սա սպառնալիքը.

«Եթէ Թուրքերը եւ Ֆրանսացիները կը կարծեն թէ հանգիստ գործ մը ըրին, կը խաբուին, եւ պիտի չուշանան հասկնալու սխալնին»:

Ըսի, չէ՞, յանդգնութեան եւ լըրբութեան այս ստրկանը հազուադէպ է քաղաքական դետնի վրայ: Այս առթիւ ըսելիքս սա է «Մեսաճէրօ»յի եւ նմաններուն.

— Եթէ Հալէպը հոն է, կանգունը հոս է: Եկո՛ւր եւ առ հասակիդ չափը...:

Ճիշդ է, մեզի համար հաճելի չէ այս ձեւով խօսիլ, բայց դժբախտաբար տարբեր պատասխան մը օգուտ չունի մարդոց համար, որոնք քաղաքական կալուածին մէջ ալ հաճոյք կ'առնեն առկօէն»:

*** Ճէմալէտտին Սարաճօղլու դիտել կուտայ «Ենի Սապահ»ի մէջ (3 յուլիս).—

«Երբ գոյանալու մօտեցաւ ֆրանքօ-թուրք համաձայնութիւնը, սաստկացաւ եւ զառանցանքի ձեւն առաւ ջղային տագնապը որուն մատնուած էին իտալական թերթերը՝ անգլօ-թուրք համաձայնութեան կնքումին հետեւանքով: Այլեւս մէկ կողմ դրին մեծխօսիկութիւնը եւ սկսան հայհոյանքի տեղատարափներու:

Իսկ երբ իրականացաւ Հաթայի վերադարձը, զառանցանքը տեղը տուաւ կատարեալ յիմարութեան: Վերջերս, իտալական թերթերը հայհոյանքի փոխարէն սպառնալիքներ ուղղեցին:

Այս ջղային գալարումները, զառանցանքը եւ յիմարութիւնները որոնք ստրկան առ ստրկան բարձրացան եւ դիմացինէն աւելի հեղինակը պըղտորել կը ձգեն, կարելի է վերագրել այն իրողութեան որ իտալական խեղճ մամուլը չկրցաւ ո եւ է ձեւով մարսել Եթովպիոյ եւ Ալպանիոյ գրաւումները եւ փորի ցաւի ենթարկուեցաւ: Կը հասկցուի թէ իտալացի մեր անճար պաշտօնակիցները ենթարկուած են լրջօրէն նեղացուցիչ եւ շատ վարակիչ հիւանդութեան մը:

Գիտնալով հանդերձ թէ շատ դըժուար է խօսք հասկցնել խենթին, դարձեալ, յանուն մարդկութեան, պիտի չդադրինք յանձնարարել իրենց որ պարապ տեղը չյոգնին:

Հայհոյաբան «Թէլէկրաֆօ», սպառնացող «Մեսաճէրօ», ի զուր շունչ կը սպառէք, պարապ տեղը կը նեղուիք, որովհետեւ փորձով գիտէք թէ Թուրքը տեղ չի տար չոր աղմուկին առջեւ»:

*** Թուրքերէն «Թան» (1 յուլիս) այս վերնագրին տակ կը գրէ ի միջի այլոց.

— «Իտալական եւ գերմանական թերթերը եւ անթելի կայանները կը շարունակեն իրենց քարոզութիւնները, իրարու դէմ լարելու համար Թուրքերը եւ Արաբները: Կարծես Արաբները ուրիշ գործեր կամ դատեր չունենային, զանոնք կը հրաւիրեն արիւն թափելու Սանճաքի սիրոյն: Պերլինի անթելը կ'ըսէ թէ Արաբները պէտք չէ խնայեն իրենց արեան վերջին կաթիլն անգամ, Սանճաքը փրկելու համար: Որպէս թէ այսպէս կը խորհի ու կ'ուզէ Պերլինի արաբական միութիւնը, որպէս թէ արաբական ամբողջ աշխարհը այս միտքը կը սըրնուցանէ.

Ազգ մը ուրիշ ազգի մը դէմ կռուելու եւ արիւն թափելու հրաւիրել՝ բոլորովին նոր լրբութիւն մըն է որ միայն Առանցքի քարոզութեան մէջ կրնայ տեղ գտնել:

Պերլինի անթելը ինչո՞ւ մեզի դէմ արիւնահեղութեան կը հրաւիրէ Արաբները: Արաբական հո՞ղ մը գրաւեցինք, կամ անոր ազգի՞ն վրայ յարձակեցանք: Ոչ. մեր ըրածը ուրիշ բան մը չէ, եթէ ոչ վերստացումը շրջանի մը որուն թրք. հանգամանքը մազաչափ կասկած չի վերցներ:

Ասիկա ո եւ է կապ չունի իտալական կամ գերմանական շահերուն հետ. արաբական աշխարհն ալ այս պատճառաւ ո եւ է անհանգստութիւն չի ցուցներ ընդհակառակն վերջին համաձայնութիւնները անհրաժեշտ կը գտնէ բուն իսկ իր հանգիստին եւ ապահովութեան համար:

Այն ատեն, Գերմանները եւ Իտալացիները ինչո՞ւ կը գրգռեն Արաբները, ի՞նչ կ'ուզեն: Նպատակն է Թուրքերն ու Արաբները իրարու դէմ հանելով խառնակութիւններ առաջ բերել եւ պղտոր ջուրին մէջ ձուկ որսալ: Բայց այս դիւային ցանկութիւնները միայն ձախողանքի դատապարտուած են»:

*** «Թան»ի նոյն թիւին մէջ, Տիկին Սապիհա Զէքէրիա իր կարգին կ'անդրադառնայ Առանցքի «քարոզութեան պատերազմ»ին.

— «Ճիշդը խօսելով, գերմանական քարոզութեան պատերազմը առ այժմ ստուերի մէջ կը թողու անգլեւֆրանսական եւ խաղաղասիրական ճակատի քարոզութեան ամբողջ պատերազմը: Այս քարոզութեան շնորհիւ, Գերմանիա բազմաթիւ կուսակիցներ շահած է իր ամէնէն անարդար դատերուն: Այս շահուած ուժերուն օգտակարութիւնը պիտի տեսնէ այն ատեն, երբ սկսի պատերազմը: Անոնք, նման այն փոքրամասնութեանց որոնք մեծ պատերազմին թրքական սահմանին վրայ ուտելիք կը տանէին անգլիական ընդծովեայներուն, պաշար պիտի փոխադրեն իրենց գաղափարակիցներուն եւ լրտեսութիւն պիտի ընեն: Այսօր ամէն երկրի մէջ կազմուած փաշական կուսակցութիւնները վաղը պիտի կատարեն իրենց ազատարարներուն ըստ պասող փոքրամասնութեան դերը:

Այն ատեն, ինչո՞ւ միայն Պարին կը խօսի, ինչո՞ւ կը բարբառի միւս արաբ սփիւռքը, որ շարունակ արիւն կը փսխէ Թուրքերու դէմ, եւ Անգարան չի խօսիր: Կարելի՞ է կարեւորութիւն չտալ պատերազմին: Մենք ալ պատերազմ բանանք... Բայց ոչ զինուորական, յարձակողական, այլ բանաւոր պատերազմ...»:

թեան անախորժ անակնկալին դէմ, որ սակայն երբեք չէր ազդած հանդէսին յաջողութեան վրայ:

*** 1938—1939ի շրջանը Սփիւռ-Կոմիտասի համար եղաւ բացառապէս բեղուն շրջան մը, գործունէութեան տեսակէտէն:

Երգչախումբը ունեցաւ երեք տեսակ գործունէութիւն: Գեղարուեստական, ազգային եւ ընկերային:

1. Առաջին մարզին մէջ յիշենք, եւ միշտ պիտի յիշուի «Անուշ»ի ներկայացումը, իր աննախընթաց յաջողութեամբ, իսկ վերջին անգամ ղեկավարին կողմէ տրուած նուագահանդէսին մասնակցութիւնը Կավոյի սրահին մէջ, ուր երգչախումբին երգած պատարագը նշանակելի յաջողութիւն մըն էր: Այդ օրը հաճոյքով նկատեցինք որ երգչախումբին կարգ մը անդամները որոնք ստիպողական պատճառներով միջոց մը հեռացած էին խումբէն, այժմ վերստին կը մասնակցին, եւ 17 յունիսի նուագահանդէսին երգչախումբին կազմը, իր համազգեստներով եւ կարգապահութեամբ ի յայտ կը բերէր առողջ կազմակերպութեան մը ոգին:

2. Ազգային գործունէութեան տեսակէտով անցնող եղանակին երգչախումբը իր մասնակցութիւնը բերած է հետեւեալ հանդէսներուն.— Կամաւորներու միութիւն, Սարսէլի ընկերվարականներու հանդէս (ֆրանսական), Անկէնի Կապոյտ Խաչ, Տիգրանակերտի Հայր. միութիւն, Շահմուրատեանի յոբելեան, Մայիս 28ի տօն:

3. Ընկերական եւ զուարճութեան բաժնին մէջ՝ երկու պարահանդէս, եւ հինգ ընկերային հաւաքոյթ, գեղարուեստական բաժինով եւ դասախօսութեամբ: Անդամներու ներկայ թիւն է 70:

Կը տեղեկանանք թէ երգչախումբի փակման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ 21 յուլիսին, ուր պիտի հրաւիրուին նաեւ համակիրներ: Յառաջիկայ եղանակին երգչախումբը կը ծրագրէ աւելի լայն գործունէութիւն:

Տ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԸՆԴՀ. ԹՈՒԼՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Նախորդ տարիներու եղանակի յատուկ եռ ու զեռը նուաղած է, գրեթէ անզգալի, համեմատելով անցեալին հետ: Ուրիշ տարիներ, ամառուան այս եղանակին, դաշտահանդէսները եւ բացօթեայ հաւաքոյթները իրար կը հրմշտկէին: Շաբթուան մէջ քանի մը հատ: Յայտարարութիւններ, թռուցիկ, տոմս, շարժում էր ամէն կողմ: Նոյն իսկ ... տավուլ-զուռնա: Այժմ Հայրենակցականներու մեծ մասը լուռ են եւ անտարբեր: Շատեր ինքնաբերաբար լուծուած կամ յուսաբեկ՝ հրաժարած ամէն բանէ: Հրապարակի վրայ կը մնան քանի մը միութիւններ միայն, — Կ. Խաչ, Մարտիկներ, Մշակութային, Հ. Մ. Ը. Մ., Արիներ եւն.:

Երկար ատեն Մարսէյլ ապրողի մը համար անհաւատալի կը թուի այս երեւոյթը: Այս քաղաքի հայկական կեանքը իր յատուկ եռուզեռով, աղմուկով եւ միութիւններու թիւով կը մնար անմրցելի: Այսօր պատկերը բոլորովին փոխուած է: Ուժեղ տեղատուութիւն մը շատ մը անիմաստ մարմիններու գոյութեան հետ, պիտանիները, օգտակարներն ալ սրբած ու տարած է:

Անշուշտ վերջին հրամանագիր-օրէնքներու հրատարակութիւնն ու խստութիւնները մեծ ազդեցութիւն ունեցան: Բայց արդէն միութիւններէն շատեր, յոգնած, վհատած ըլլալ կը թուէին, եւ այս օրէնքները պատճառ մը եղան, որ հրաժարին իրենց գոյութենէն, միանգամ ընդ միշտ քաշուելով հրապարակէն: Հիմա վըդովիչ անշարժութիւն մը կը տիրէ:

Լուծուած կամ մեկուսացած միութիւններէն շատեր, իրենց տարիներու գոյութեամբ եւ ձեռնարկներով, յաջողած էին նկատելի գումարներ մթերել միութիւններու սնտուկը: Խանդավառ օրերու մէջ, ամէն ձեռնարկ, անպայման իր նիւթական եւ բարոյական յաջողութիւնը կ'ունենար:

Եթէ Մարսիլիոյ հայկական միութիւններու սնտուկները պատրաստ գումարներու թիւերը իրարու տակ շարուին, գումարը պատկառելի թիւ մը կը ներկայացնէ:

Բայց ի՞նչ բանի կը ծառայեն այդ գումարները, այսօր: Ոչ մէկ օգուտ: Կամ խնայողական սնտուկի մը անկիւնը նետուած կը մնան եւ կամ միութեան վստահելի անդամներուն քով: Եւ այսպէս, որոշ նպատակի մը համար հաւաքուած այս դրամները անպէտ եւ անօգուտ կը սպասեն հոս ու հոն, օր մըն ալ, անտարբերութեան եւ մոռացումի երեսէն, կորսուելու համար:

Մինչդեռ, ինչքան կարիքներ եւ սպասումներ կան սանդիմներու, զանազան գաղութներու մէջ:

Լաւագոյն բան մը ըրած չե՞ն ըլլար որ այդ տեսակ միութիւնները, իրենց պատրաստի գումարները յատկացնէին հաստատուն հիմնարկութեանց կամ Սանճաքի դէպքերէն դժբախտացած մեր բեկորներու տեղաւորման եւ նպաստի գործերուն: Ինչքան թըշուառութիւններ կրնան սփոփուիլ, եթէ այդ միութիւններու վարիչները տեղական սահմանափակ հայրենասիրութիւնը թօթափելով, զբաղէին ընդհանուր ցաւերով: Այս մասին շատ գեղեցիկ օրինակ մը տուաւ Սիվրիհիսարի Հայրենակցական Վերաշինաց միութիւնը, պատրաստ գումարը բաժնելով, Կ. Խաչի, Բարեգործականի, Աղքատախնամի, Ճեմարանին Պէյրութի, եւ Թաղային մանկապարտէզներու պէտքերուն: Եւ դեռ քանի մը տասնեակներ կան այս տեսակ միութիւններէն, որոնց ունեցած գումարները կարեւոր թիւ մը կը ներկայացնեն: Յուսա՞նք որ Սիվրիհիսարցիներու միութեան օրինակը իր շարունակութիւնը կ'ունենայ:

Ասուպ

ՏԽՐՈՒՆԻ

ԼԻՈՆ, 11 Յուլիս.— Յուլիս 10ին սեւ հողին յանձնեցինք, Պ. Յարութիւն Թիւֆէնքճեանը:

Համեստ ընտանիքի մը արժանաւոր հայր, ժրաջան արհեստաւոր, հանգուցեալը երբեք չզլացաւ իր հանգստեան ժամերը տրամադրելու ազգային գործերուն, վերջին տասը տարուան ընթացքին: Դաւանանքով ռամկավար, իր կարողութեան չափով, ամէն անգամ իր աշխատանքի բաժինը բերած է, իբրեւ ազգ. վարչութեան ատենապետ, եւ կամ Բարեգործականի օժանդակ: Հայ ժողովուրդի ցաւերուն եւ պէտքերուն մասին կը խօսէր շարունակ, կուսակցութիւնը երկրորդական կը մնար իրեն համար: Յուղարկաւորութեան ներկայ էին բարեկամներ, ընկերներ եւ ազգականներ, խորապէս յուզուած: Հանգուցեալը Աղճէհիրցի էր, եւ կը թողու երկու անչափահաս որբուհիներ եւ այրին: Յարգանքներ յիշատակին:

Կ. Յ. Տայեան

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Յունաստանէն Փարիզ հասած ճամբորդէ մը կ'իմանանք հետեւեալը.—

Յունաստանէն ո եւ է դրամական առաքում կամ ապրանքի, գիրքի ո եւ է ապսպրանք արտասահման տալու համար, անհրաժեշտ է ստանալ մասնաւոր արտօնութիւն պետական դրամատունէն, ինչ որ ընդհանրապէս կը մերժուի, ծայրայեղօրէն սահմանափակուած ըլլալով ներածումները:

Երբեմն կը պատահի որ ոեւէ մէկը, արտասահմանի իր ունեցած պարտքը կը վճարէ փոխանցումով մը: Եւ դըրամ ստացողը, առանց գիտնալու այս խստութիւնները կը գրէ Յունաստան, դրամին ստացած ըլլալը եւ չնչին գումարի մը համար ամիսներով բանտի կը դատապարտուի ենթական:

Ապրանքներու եւ գիրքերու փոխանակութիւնը, առանց մասնաւոր արտօնութեան, նոյնպէս ենթակայ է ծանր պատիժներու:

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Ժիրայր Եղիազարեան, որ 1936էն ի վեր կը յաճախէր Մարսիլիոյ քիմիագիտական վարժարանը, յաջող քննութիւն մը անցընելով ստացաւ քիմիագէտի վկայականը Էքս-Մարսէյլի համալսարանէն: Հոկտեմբեր ամսուն պիտի ներկայացնէ իր թէզը իբր ճարտարագէտ-քիմիագէտ:

Էքս Մարսէյլի գիտական այս համալսարանը, շատ խիստ է քննութիւններու եւ վկայագիրներու բաշխման համար:

Մեր երիտասարդ հայրենակիցը, Վենետիկի Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի նախկին ուսանողներէն է, փայլուն կերպով աւարտած է նոյն վարժարանը 1935ին:

Ասուպ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅՈՒՇԱՏԱԿԻՆ

Անթիլիասի յուշարձանին շինութեան առթիւ նուիրուած գումարները կաթողիկոսարան փոխադրելով, փակեցինք հաշիւը:

Արձանագրուած գումարն էր 3635 ֆրանք: Սխալմամբ այդ գումարին մէջ առնուած էր Ազունիէի հայկական բուժարանի պատսպարեալներուն նուէրը, 100 ֆրանք, որ կը պատկանի Շահմուրատեանի: Ուրեմն Անթիլիասի գումարն է 3535, իսկ Շահմուրատեանի ֆոնտը՝ 1391 + 100=1491:

Անգլիա ռազմանաւ կը շինէ

« Տէյլի Թէլէկրաֆ» պաշտօնական աղբիւրէ ստուգած է թէ Անգլիա ծով պիտի իջեցնէ, մինչեւ այս տարուան վերջը, 40 մարտանաւեր հետեւեալ կարգով.— 5 մեծ զրահաւոր, 5 մեծ յածանաւ, 7 փոքր յածանաւ, 4 մեծ սաւառնակակիր, 10-15 թորփիլահալած, 9 սուզանաւ: Ասոնցմէ զատ 1939ին պիտի սկսին շինել 4 մեծ մարտանաւ՝ իւրաքանչիւրը 40,000 թոն տարողութեամբ, մէկ սաւառնակակիր՝ 23,000 թոն, 4 յածանաւ՝ 8000 թոն, 16 ծանր թորփիլահալած, 4 սուզանաւ եւ 20 փոքր սրընթաց նաւեր՝ իւրաքանչիւրը 1000 թոն:

ՍՊԱՆԻՈՅ ներքին գործերու նախարարը հրամայեց փոխել հանրապետական իշխանութեան օրով մանուկներու տրուած անունները, ինչպէս «Ազատութիւն», «Միութիւն», «Փասիոնարա» (բոլշեւիկ հերոսուհին), «Պատերազմի ծաղիկ», «Ներդաշնակութիւն», «Յառաջդիմութիւն», «Հոկտեմբեր» եւն.: Ասոնց տեղ պիտի դրուին քրիստոնէական անուններ: Արդէն 100 մանուկներ, մեծ մասով աղջիկներ, փոխած են իրենց նախկին անունները:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (73)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

— Ես չեմ կարող, ըսաւ Մօնդօ, զիս չեն լսեր քանի որ ես մարքիզ եմ:

— Նոյնպէս զիս, ըսաւ Շապօ, քանի որ ես քահանայ եմ:

— Իսկ, ըսաւ Մարա, զիս ալ չեն լսեր, որովհետեւ Մարան եմ:

Տիրեց կարճ լռութիւն մը:

Երբ Մարա զբաղած կ'ըլլար մտածումով մը, այնքան դիւրին չէր զայն հարցապնդել: Մօնդօ սակայն սիրտ ըրաւ անոր հարցում մը ընելու:

— Մարա՛, ո՞րն է քու ուզած վճիռդ:

— Վճիռ մը, որ մահուան պատիժ պիտի սահմանէ այն բոլոր զինուորական պետերուն, որոնք ապստամբ Գըբրէններուն հնարաւորութիւն կուտան փախչելու:

Շապօն միջամտեց.

— Այսպիսի վճիռ մը արդէն կայ, քուէարկուած է Ապրիլի վերջերը:

— Այն ժամանակ այդ միեւնոյնն է եթէ բնաւ չըլլար, շարունակեց Մարա: Վանտէի մէջ, ամէն տեղ եւ ամէն քայլափոխին գերիները կը փախցնեն եւ անոնց ապաստան տուողները կը մնան անպատիժ:

— Մարա՛, պատճառն այն է որ այդ վճիռը կը մնայ մեռած տառ:

— Շապօ՛, պէտք է զայն վերակենդանացնել:

— Անկասկած:

— Եւ ատոր համար առաջարկել Քօնվանսիօնին:

— Մարա, Քօնվանսիօնը անհրաժեշտ չէ, Հասարակաց Փրկութեան Յանձնաժողովն ալ բաւական է:

— Մենք մեր նպատակին հասած կ'ըլլանք, եթէ Հասարակաց Փրկութեան Յանձնաժողովը այդ վճռին տպուած օրինակները փակցնել տայ Վանտէի բոլոր քոմիւններուն մէջ եւ երկու երեք պատուական օրինակներ տայ:

— Եւ անպատճառ մեծ գլուխներու վրայ, յարեց Շապօն, զօրավարներու վրայ:

— Եւ արդեօք, այդ բաւական կ'ըլլա՞յ, մրմռաց Մարա:

— Մարա՛, շարունակեց Շապօն, գնա անձամբ յայտնելու Հասարակաց Փրկութեան Յանձնաժողովին:

Մարա իր երկու աչքերը սեւեռեց Շապոյի վրայ, հայեացք մը, որ հաճելի չէր մինչեւ անգամ վերջինիս:

— Շապօ՛, ըսաւ ան, Հասարակաց Փրկութեան Յանձնաժողովը կը գտնուի Ռոպէսփիէռի մօտ, իսկ ես Ռոպէսփիէռին չեմ երթար:

— Այն ատեն ե՛ս կ'երթամ:

— Լա՛ւ, գնա՛, ըսաւ Մարա:

Հետեւեալ օրը ամէն ճշդութեամբ ղրկուած էր Հասարակաց Փրկութեան Յանձնաժողովին մէկ կարգադրութիւնը, որ կը հրամայէր փակցնել Վանտէի բոլոր քաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ եւ ճշդութեամբ կատարել Քօնվանսիօնի վճիռը, որ մահուան պատիժ կը հրատարակէ բոլոր անոնց դէմ, որոնք անհոգութեամբ կամ դիտմամբ մասնակից կ'ըլլան գերի բըռնուած աւազակներու եւ ապստամբներու փախուստին մէջ:

Այս վճիռը առաջին քայլն էր միայն: Քօնվանսիօնը շատ աւելի հեռուն պիտի երթար: Մէկ քանի ամիս յետոյ՝ Բ. տարւոյն Պրիւմէր ամսոյն 11ին (Նոյեմբեր 1793) Լավալի առիթով՝ որ իր դռները բացած էր փախստական Վանտէցիներու առջեւ, հրատարակեց նոր վճիռ մը, որուն հիման վրայ այն քաղաքը՝ որ ապաստան կուտար ապստամբներուն, հիմնայատակ պիտի կործանուէր:

Իսկ Եւրոպայի իշխանները իրենց կողմէն Պրաունշվայգի դուքսին հրատարակած մանիֆէստին մէջ, որ ներշնչուած էր տարագիր Ֆրանսացիներէն եւ խմբագրուած՝ Օրլէանի դուքսին մատակարարապետ Լիմօն մարքիզին ձեռքով, յայտարարած էին որ այն բոլոր Ֆրանսացիները, որոնք կը բռնուին զէնքը ձեռուրնին, հրացանի պիտի բռնուին եւ որ եթէ մազ մը իյնայ թագաւորին գլխէն, Փարիզի մէջ քար քարի վրայ պէտք չմնայ:

Վայրենութիւն ընդդէմ բարբարոսութեան:

Գ. ՄԱՍ

ՎԱՆՏԷԻ ՄԷՋ

ԱՌԱՋԻՆ ԳԻՐՔ

ՎԱՆՏԷ

Ա.

ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ

Այն ատեն Պրըթանըի մէջ կային եօթը ահաւոր անտառներ: Վանտէ,— այդ ապստամբութիւններու մեծ հայրն է, իսկ այդ ապստամբութիւնը ունի իր օգնականը՝ անտառը. երկու խաւարներ, որոնք փոխադարձ կ'օգնեն իրարու:

Պրըթանըի եօթը Սեւ-Անտառները կը կազմեն Ֆուժէրի անտառը, որ կը փակէ ճամբան Ավրանշի եւ Տօլի միջեւ — Պրէնսէի անտառը՝ որուն շրջապատը ութ մղոն տարածութիւն ունի. Բէմբօնի անտառը՝ ձորակներով եւ գետակներով առատ, Պէնիօնի կողմէն գրեթէ անմատչելի, բայց դիւրամատչելի անցքով մը բացուած դէպի Քօնսօրնէ, որ արքայական կուսակցութեան պատկանող աւան մըն էր. Ռէնի անտառը, ուր կը լսուէր հանրապետական ծուխերու ճզնազանգը, որովհետեւ հանրապետականները քաղաքներու շուրջը միշտ մեծամասնութիւն կը կազմէին: Այդտեղ էր որ Բիւխէն կորսուեր մատնեց Ֆօքարը: Մաշքուլի անտառը որ ունէր իր վայրենի գազանը յանձին Շարէդի. Կարանշի անտառը, որ կը պատկանէր Լա-Դրէմուլներու, Կովէնի եւ Ռօհաններու ազգատոհմերուն. Պրոսէլիանդի անտառը որ կը պատկանէր յուշկապարիկներուն:

Պրըթանըի մէջ ազնուական մը ունէր «Եօթը անտառներու տէր» տիտղոսը. այդ Պրըթօն իշխան Ֆօնդընէի դերկոմսն էր:

Որովհետեւ կար նաեւ Պրըթօն իշխան, ինչպէս կար Ֆրանսայի իշխան: Ռօհանները Պրըթօն իշխաններ էին. Կարնիէ տը Սէնդ Հանրապետութեան Բ. տարւոյ Նիւոզ ամսուն 15ին Քօնվանսիօնին ներկայացուցած իր տեղեկագրին մէջ այսպէս կը բնորոշէ Դալմօն իշխանը: «Աւազակներու այս Քաբէդը, Մէնի եւ Նօրմանտիոյ վեհապետը»:

(Շար.)

խարխէն Չէշմէի առջեւ, որպէսզի հսկեն «անծանօթ» սուզանաւերու վրայ որոնք այն ատեն կը յարձակէին Անգլիոյ առեւտրական նաւերուն դէմ: Միւս կողմէ, Թուրքերը ամբողջ Անատոլուի երկայնքը կը շինէին ամրութեանց աւարկու շղթայ մը, Մաժինօյի գիծ մը որ Չէշմէէն կ'երկարի Անթալիա եւ ունի 370 քիլոմեթր երկայնութիւն: Ամրութեանց այս շղթան, որ պաշտպանուած է հակօդային ուժեղ սպառազինութեամբ — մէկ մասը ճարուած Գերմանիոյ կողմէ— այսուհետեւ անկարելի կը դարձնէ որ եւ է օտար արշաւանք, մինչեւ անգամ ցամաքահանում: Այժմ այս կարեւոր գծին ծայրամասն է որ կ'ընդարձակուի: Գարա Պրունի թերակղզիին լեռնաշղթաները պիտի փորուին եւ միջնաբերդերու պիտի վերածուին, սպառազինուած հեռաձիգ թնդանօթներով: Բուն Չէշմէի նաւահանգիստն ալ պիտի ընդարձակուի: Կարեւոր նաւարաններ պիտի շինուին, պատսպարելու համար մարտանաւերը: Նաւահանգիստը պիտի ծառայէ նաեւ իբրեւ օդանաւային կայան, ուր պիտի տեղաւորուին բրիտանական խոշոր ռմբաձիգներու տորմիղները:

*** Ինչպէս կը յիշուի, յուլիս 14ի տօնէն երկու օր առաջ 150 անգլիական օդանաւեր թռիչք մը կատարեցին Ֆրանսայի վրայ, երկու տարբեր ուղղութիւններով: Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ մօտերս այդպիսի թռիչքներ պիտի կատարուին նաեւ Միջերկրականի վրայ, մինչեւ Մօտաւոր Արեւելք, ազդելու համար արաբական աշխարհին վրայ:

Ալէքսանտրէթի կցումը եւ Իտալիա

Ալեքսանտրէթի հարցին առթիւ իտալական մամուլը կը շարունակէ բուռն բողոքներ հրատարակել, հիմնուելով կառավարական ծանուցագրին վրայ: Թերթ մը կը գրէ թէ իտալական ծանուցագիրը «բացած է հողատարութեանց դրութեան տագնապը»: Ուրիշ թերթ մը, «Փոփոլօ տ'Իթալիա», կ'ազդարարէ թէ Իտալիա իր ծանուցագիրը ուղղելով «տրամադրութիւն չունի լսելու որ եւ է առեւտրի վճիռը: Հզօր ժողովուրդները արդարութիւնը կը պարտադրեն ի հարկին զէնքով կամ զէնքերու ծանրութեամբ: Ալեքսանտրէթի խնդիրը այլեւս որ եւ է կապ չունի հաշտութեան դաշնագիրներուն հետ: Ալեքսանտրէթը առկախ հաշիւ մը կը ներկայացնէ որ պէտք է կարգադրուի: Այս է Իտալիոյ վճիռը, վեր՝ որ եւ է ժողովի իրաւասութենէն, վճիռ մը՝ գործադրելի այն գործադիր իշխանութեան կողմէ որ կը կոչուի իտալացի ժողովուրդ»:

Կարգ մը թերթեր կը պնդեն թէ Իտալիա որոշած է չեղեալ հռչակել անգլեւիտալական համաձայնութիւնը Միջերկրականի մասին, իբրեւ հետեւանք Ալեքսանտրէթի Թուրքիոյ ձգուելուն:

Անգլեւճափոնական բանակցութիւնները

Թոքիոյի մէջ բացուեցաւ անգլեւճափոնական խորհրդաժողովը, լուծելու համար Ծայր. Արեւելքի խնդիրները: Ճափոնական մամուլը յոռետեսութիւն կը յայտնէ ելքի մասին: Ճափոն կը պահանջէ որ միանգամ ընդ միշտ լուծուին Ծայր. Արեւելքի վերաբերեալ բոլոր խնդիրները, իսկ Անգլիա կը նախընտրէ զբաղիլ միայն Թիէնցինի վէճով: Ճափոն բացէ ի բաց հասկցուցած է թէ պիտի խզէ բանակցութիւնները, «եթէ Անգլիա մերժէ ճանչնալ բուն իրականութիւնը»: Ճափոնական նաւատորմին բոլոր անդամները ուխտած են վճռական ճակատամարտը մղել որ եւ է ատեն: Ճափոն կը պահանջէ որ Անգլիա երես դարձնէ Չինաստանի վարիչին՝ Չանկ-քայ-Չէքի, այլապէս նոյնքան թշնամի պիտի համարուի: Հակաբրիտանական ցոյցերը կը շարունակուին: Ճափոնցիները ծրագրած են գրաւել չինական ուրիշ նաւահանգիստներ եւս, եւ աւելի խստացնել Թիէնցինի պաշարումը, որ կը շարունակուի մէկ ամիսէ ի վեր: Անգլիական մարտանաւեր գացին չինական ջուրերը:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՎ ԼԵՑՈՒՆ ԻՆՔՆԱՇԱՐԺ ՄԸ ԱՆԴՈՒՆԴ ԳԼՈՐԵՑԱՒ

Հայ զոհեր ալ կան, մէկը մեռած

Յուլիս 15ին, իրիկուան ժամը 6ին հինգ ինքնաշարժներ, որոնք Սէն Մորիսի (էն) դպրոցին աշակերտները կը փոխադրէին, ծանր արկածի մը հանդիպեցան, Կրընոպլէն վերադարձած ատեն: Գետինը անձրեւէն կքած ըլլալով, անկիւնադարձ մը կատարած ատեն կառքերէն մէկը սահելով ինկաւ անդունդին մէջ, 50 մեթր խորութեամբ: Այս կառքին մէջ կը գտնուէին 60 աշակերտներ: Քսանըհինգը վիրաւորուեցան, երեքը ծանրապէս: Վիրաւորներէն մէկը, Զաւէն Նալչաջեան, 11 տարեկան, որուն ծնողքը Սէն Մորիսի գործարանը կ'աշխատին, վայրկենապէս մեռաւ: (Թերթ մը կը գրէ թէ մեռաւ հիւանդանոցին մէջ, գիշերը): Կրընոպլի հիւանդանոցը փոխադրուեցան ծանր վիրաւորները որոնց մէջ կը գտնուին հետեւեալ հայ մանուկները — Նալչաջեան 13 տարեկան (Զաւէնի եղբա՞յրը), Կէօվճեան, Պաղտասարեան, Անդրանիկ, Մատիսեան (Մահտեսեա՞ն), Պիսիկեան? (Վուարոնի հիւանդանոցը):

Կառավարին մէկ սրունքը կոտրեցաւ: Առաջին երկու կառքերուն ուղեւորները մէկ ժամ վերջը իմացան արկածը: Կրընոպլի ընդհ. դատախազը արկածին վայրը գնաց, քննութիւն կատարելու համար:

*** Էվրէօյի մէջ ինքնաշարժ մը Սէն գետը ինկաւ կիրակի առտու: Ուղեւորներն էին միեւնոյն ընտանիքին անդամները,— կօշկակար մը, կինը եւ հինգ զաւակները: Բոլորն ալ խեղդուեցան:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԻՈՆԱԿԱՆ կազմակերպութեան 200 պատուիրակներ արտակարգ ժողով մը գումարելով Լոնտոնի մէջ, բանաձեւ մը քուէարկեցին որ ուժգնօրէն կը բողոքէ հրէական ներգաղթի սահմանափակման դէմ: Այս առթիւ գլխաւոր վարիչները յայտարարեցին թէ «անկարելի է ուրանալ Հրեաներու պատմական իրաւունքը Պաղեստինի վրայ եւ թէ վերջնական յաղթանակը իրենց պիտի մնայ»:

ՍՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ խնամակալ իշխանը Լոնտոն գնաց: Ինչպէս կը յիշուի, նախապէս այցելած էր Պերլին:

ԱՆԳԼԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ բանակցութիւնները վերսկսան երէկ, երկուշաբթի, մէկ շաբթուան ընդհատումէ մը վերջ: Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչները նոր հրահանգներ ստացած ըլլալով, պիտի ջանան միջին ճամբայ մը գտնել:

ԱՆԳԼԻՈՅ սպայակոյտին ներկայացուցիչը, Զօր. Այրընսայտ, նախկին հրամանատար Ճիպրալթարի, Վարշաւա գնաց, խորհրդակցելու համար Լեհաստանի սպայակոյտին հետ, համաձայն փոխադարձ օգնութեան դաշնագրին: Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն այս այցելութեան:

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը վերադարձաւ Սպանիայէն: Մեկնած օրը քիչ մնաց որ զոհ երթար օդանաւի արկածի մը: Երկու կառավարութիւնները գեկոյց մը հրատարակեցին, որ գոհունակութիւն կը յայտնէ արդիւնքի մասին:

ՆԱԽԿԻՆ ԱՒՍՏՐԻՈՅ մէջ տրուած բոլոր հպատակութիւնները չեղեալ հռչակուեցան Գերմանիոյ կողմէ (1918 հոկտ. 30էն մինչեւ 1938 մարտ 13):

ԳԵՐՄԱՆԻԱ գրաւեց Չեխոսլովաքիոյ բոլոր զինուորական հաստատութիւնները, պետական սեփականութիւն հռչակելով զանոնք:

«ԱՔՍԻՈՆ ՖՐԱՆՍԷԶ»ի դէմ արձակուած բանադրանքը ետ առնուեցաւ Վատիկանի կողմէ, թերթին խմբագիրները որդիական մեղայագիր մը մատուցած ըլլալով:

ԳԱՎԱԼԱՅԻ (Յունաստան) ծխախոտի մթերանոցին մէջ հրդեհ ծագած ըլլալով, կէս միլիոն արժողութեամբ ծխախոտ մոխիր դարձաւ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՊՈՀԵՄԱԿԱՆՔ

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Հեղինակին անտիպ քերթուածներուն երկրորդ եւ վերջին հատորը, գեղարուեստական տպագրութեամբ:

Գին՝ Ֆրանսա 20 ֆր.

Արտասահման 25 ֆր.

Նոյն հեղինակէն ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ (սպառելու մօտ)

Գին՝ Ֆրանսա 40 ֆր.

Արտասահման 50ֆր.

Դիմել հեղինակին,

17, Rue Dameme, PARIS

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Մարիամ Գույումճեան որ կը բնակէր 23 rue des Pourtour, Meudon, (S. et O.) մեկնած է առանց հասցէ ձգելու: Իր քրոջմէն Տիկին Ալաւնի Տէօքմէճեանէն կարեւոր նամակ մը ունի: Դիմել «Յառաջ»ի վարչութեան:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԵԱԼ ՔԱՂԱՔ

(ՆԿԱՐՆԵՐ ԱՍԱՓԱԶԱՐԷՆ)

ԳՐԵՑ՝ ՎԱՐԴԱՆ ԵՂԻՇԷԵԱՆ

Յառաջաբան Յ. ՆԱՐԳՈՒՆԻ

Պատկերներ Ասափազարի կեանքէն եւ քաղաքական խառնակ ... ժամանակաշրջանէն ապրումներէն: Գրուած՝ երգիծական ջունչով եւ հայ... նկարագծութեամբ: Իր գիւղը կամ քաղաքը կորսնցուցած ամէն ... ընթերցող իր հոգիին խօսող կէտ մը պիտի գտնէ անպայման:

Ստուար հատոր մը 256 էջ: Գին 15 ֆրանք, արտասահման 20 ֆրանք, Ամերիկա՝ 75 սէնթ: Ստանալու համար դիմել՝ H. AGONAYAN

10, Sente des Economes, Romainville (Seine), France

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameme .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 19 ՅՈՒԼԻՍ
MERCREDI 19 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4095

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՁԹՈՂՈՒՆՔ ՈՐ ՓՈՇԻԱՆԱՆ

Պարզելով Ալեքսանտրէթի շրջանին եւ մանաւանդ Մուսա Տաղի նոր ողբերգութիւնը, մեր հիմնական նպատակն է կարելին փորձել, որպէսզի չփոշիանան այդ պատմական լերան արծիւները, արտագաղթի ճամբուն վրայ: Որպէսզի հողին կապուին, նոր բոյներ կազմելով:

Ուրեմն, անհրաժեշտ է համազգային ճիգ մը: Եւ, որքան շուտ, այնքան լաւ:

Արդէն չափազանց ուշացած ենք, քանի որ արտագաղթը կը շարունակուի 1938 յուլիս 5էն ի վեր, երբ Թուրք զօրքը Սանճաք մտաւ, հոգատար իշխանութեան հաւանութեամբ: Իսկ այսօր արդէն ստացած է խուճապային հանգամանք, ճիշդ ինչպէս 1915ին:

Եւ, ո՛վ հեգնութիւն, այսօր շատ աւելի ըմբոստացուցիչ է կացութիւնը:

Երէկ, երբ Ֆրանսա եւ Թուրքիա տարբեր ճակատներու վրայ կը գտնուէին, Մուսա Տաղի զաւակները կռուելու եւ օգնութիւն ստանալու յոյս ունէին: Եւ յուսախաբ չեղան:

Իսկ այսօ՞ր ... Լաւ է կարճ կապել այս պատմութիւնը, որ արիւն կը քամէ ոչ միայն մեր, այլեւ այս երկրի լաւագոյն զաւակներու սիրտերէն ...

Կացութիւնը կը հարկադրէ մեզ քար դնել սիրտերուն վրայ եւ անմիջապէս գործի ձեռնարկել, նուազագոյն վնասով փրկուելու համար այս քստմնելի ողբերգութենէն:

«Յառաջ»ը արդէն բացած է հանգանակութեան ցանկ մը, ընդառաջ երթալով երիտասարդութեան կոչերուն: Ինչպէս ուրիշ առթիւ, այս անգամ ալ առաջին գծին վրայ կը գտնուին չափահաս որբերը, տրամադրելով հազար ֆրանք, իրենց Կեդր. Վարչութեան միջոցաւ:

Այս ձեռնարկը չի նմանիր սովորական հանգանակութեան մը: Այնպէս որ, «Յառաջ»ի բարեկամներուն եւ բոլոր սրտցաւ հայրենակիցներուն կ՚իյնայ գոյացնել պատկառելի գումար մը:

Մենք հրաշքներ չենք սպասեր որ եւ է հանգանակութենէ, մանաւանդ ներկայ պարագային, երբ անհրաժեշտ են միլիոններ, ուրիշ խօսքով՝ պետական միջոցներ, արմատախիլ ժողովուրդ մը տեղաւորելու, հողին կապելու համար:

Բայց, ամէնէն համեստ աջակցութիւնն ալ իր տեղն ունի, ցաւ մը դարմանելու համար: Եւ յետոյ, ունի անգնահատելի արժէք, իբրեւ արտայայտութիւն ազգային գիտակցութեան եւ համերաշխութեան:

Այս կարգի ձեռնարկները ոչ միայն մթնոլորտ կը ստեղծեն, այլեւ կրնան արթնցնել, գործի մղել քնացողները,— մասնաւորապէս ազգային կոչուած իշխանութիւնները եւ բոլոր հանրային կազմակերպութիւնները:

Այս շարքին գլուխը կը գտնուին Հայրենակցականները, որոնք ունին պատրաստ գումարներ:

Ենթադրելով իսկ թէ վստահելի ձեռքերու մէջ կը գտնուին բոլոր աւանդ գումարները, ո՞ր օրուան համար պահուած են անոնք:

Հայաստանի հետ կապերը խզուած են աւելի քան երկու տարիէ ի վեր: Միւս կողմէ, շատ մը Հայրենակցականներ եւ Վերաշինացներ լուծուած կամ անգործութեան դատապարտուած են, իբրեւ հետեւանք ընկերակցութեանց օրէնքին: (Այս մասին շահեկան տեղեկութիւններ կը հաղորդէր, երէկ, Մարսէյլի մեր թղթակիցը):

Արդ, ո՞ր Հայրենակցականը կրնայ անտարբեր մնալ Մուսա Տաղի ողբերգութեան հանդէպ: Ծրագիր - կանոնագրի ո՞ր կէտին կը հակասէ եղբայրական օգնութիւնը, ո՛ւր որ ալ ըլլայ:

Ի՞նչ է, վերջապէս, բոլորիս հիմնական մտահոգութիւնը, եթէ ոչ համրանքի պահպանում: Փրկել, պահել, ծաղկեցնել ինչ որ ունինք ցիրուցան, այս օտար ափերուն վրայ:

Նոյնիսկ անոնք որ օրինական դիմումը կատարած են եւ պիտի շարունակեն իրենց գործունէութիւնը, նոր համակրանք մը շահած կ՚ըլլան, իրենց եղբայրական աջակցութիւնը տրամադրելով Սանճաքի տարագիրներուն:

Դեռ ուրիշ հաշիւներ ալ կրնայինք հարցնել, այս առթիւ: Օրինակ՝ Հօկերու, «Ա. Հայաստանի բարեկամներու» եւ նման կազմակերպութեանց հաւաքած գումարներուն հաշիւը: Բայց այս հոգը թող ստանձնեն անոնք որ անդամ են եղած այդ կազմակերպութեանց:

Մեզի համար անհրաժեշտը եղբայրական աջակցութեան կազմակերպումն է,— գործօն եւ ծաւալուն շարժում մը, որ կրնայ օրինակ հանդիսանալ նաեւ ուրիշ գաղութներու:

Ամերիկայի մէջ ձեռնարկեր էին ցորենի գին հաւաքելու: Այստեղ ալ կարելի է ուրիշ նշանախօսք մը դնել,— արօր կամ լծկան:

Բայց կարեւորը այդ չէ, այլ անմիջական օգնութիւնը, ամէն ուղղութեամբ, իսկ ամէն բանէ առաջ՝ նոր բոյներ հաստատելու համար:

«Յառաջ»ի պարտականութիւնը թող ըլլայ օրը օրին հաղորդել լրացուցիչ տեղեկութիւններ, որպէսզի իւրաքանչիւր քաղաքացի գիտակցօրէն տրամադրէ իր աջակցութիւնը:

Մենք միայն ապրուստի եւ տեղաւորման հոգը չէ որ աչքի առջեւ ունինք: Նոր արտագաղթին հետեւանքով, հարիւրաւոր մանուկներ եւ պատանիներ կը զրկուին դպրոցէ, գիրքէ, տետրակէ: Ուր որ նոր բոյն մը կազմուի, ծնողներու գլխաւոր հոգերէն մէկը պիտի ըլլայ դպրոցը:

Եւ այսպէս բազմաթիւ պահանջներ, որոնք իրար կը հրմշտկեն:

Ոչ ոք իրաւունք ունի տնտնալու կամ պատին տակ քաշուելու:

Շ.

ՆՈՐ ԲՈՅՆ ՄՈՒՍԱ ՏԱՂԻ ԱՐԾԻՒՆԵՐՈՒՆ

ԽՄԲ.— Զ. Ո. Միութեան Կեդր. Վարչութենէն ստացանք հետեւեալ նամակը.—

... Խմբագրութիւն «ՅԱՌԱՋ»ի,— կը խնդրենք ձեզմէ որ ձեր այս սիւնակներուն մէջ հանգանակութիւն մը բանաք Սանճաքի լքումին հետեւանքով աղետահար հայ ժողովուրդին ի նպաստ, ճիշդ ինչպէս ըրիք եւ մեր գաղութներուն լայն մասնակցութեամբը կարեւոր գումարներ ճարեցիք եւ ղրկեցիք Շիրակի երկրաշարժի զոհերուն, Ֆիլիպէի երկրաշարժի հայ աղետեալներուն, Անատոլուի բեկորներու տեղաւորման, կարօտ վարժարաններու եւ ուրիշ նպատակներու:

Մենք կը կարծենք թէ ձեր կոչը արձագանգ պիտի գտնէ լայնօրէն: Զ. Ո. Միութիւնը այս առթիւ կը նուիրէ հազար ֆրանք, ու կոչ կ՚ընէ իրեն հետեւելու բոլոր երիտասարդական եւ հայրենակցական կազմակերպութեանց:

ԽՄԲ.— Հանգանակութիւնը բացուած է արդէն: Երէկ ստացանք 100 ֆր. ընկեր Մասիս Սալեանճեանէ, 200 ֆրանք՝ «Յառաջ»ի խմբագրութենէն:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼՕՌՈՒՍ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՆՈՐԷՆ ԵԼՔԻ ՄԸ ՉՅԱՆԳԵՑԱՆ

ԼՈՆՏՈՆ ԵՒ ՓԱՐԻԶ ԴԵՌ ՉԵՆ ՅՈՒՍԱՀԱՏԱԾ

Մոսկուայի անգլիական եւ ֆրանսական ներկայացուցիչները նոր տեսակցութիւն մը ունեցան Պ. Մոլոթովի հետ, երկուշաբթի օր: Տեսակցութիւնը տեւեց երկու ժամ, առանց վերջնական ելքի մը յանգելու, ինչպէս կը հաղորդէ Մոսկուայի գործակալութիւնը: Ոչ մէկ հիմնական փոփոխութիւն կացութեան մէջ: Անգլիական եւ ֆրանսական դեսպանները եւ Անգլիոյ մասնաւոր ներկայացուցիչը տեղեկագիրներ ղրկեցին իրենց կառավարութեանց, սպասելով նոր տեսակցութեան մը:

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ նորէն հարցումներ եղան այս բանակցութեանց մասին: Պ. Չէմպըրլէն գոհացաւ պատասխանելով թէ նոր հրահանգներ ղրկուած են Մոսկուա: «Ի վիճակի չեմ ուրիշ բան աւելցնելու նախորդ յայտարարութեանս վրայ»:

Ընդդիմադիր մը հարցուց թէ չի՞ կրնար յայտարարութիւն մը ընել չորեքշաբթի օր:

— Չեմ կրնար որ եւ է խոստում տալ, պատասխանեց վարչապետը, չոր ու ցամաք:

Անգլիա կը մերժէ ընդունիլ Ճափոնի պահանջները

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, Պ. Չէմպըրլէն յայտարարեց թէ Մեծն Բրիտանիա պիտի մերժէ ճանչնալ Ճափոնի պահանջած «նոր կացութիւնը» Չինաստանի մէջ, իբրեւ գին ծրագրուած համաձայնութեան: Թէեւ ճափոնական կառավարութիւնը պաշտօնապէս պահանջած չէ որ Անգլիա փոխէ իր քաղաքականութիւնը, բայց Ճափոնի արտաքին նախարարը հաւկցուցած է Թոքիոյի անգլիական դեսպանին թէ կ՚ուզեն որ Անգլիա փոխէ իր տեսակէտը: Վարչապետը շարունակեց.

— «Շատ մը յայտարարութիւններ եղան ճափոնական եւ բրիտանական մամուլին մէջ, հաստատելու համար թէ Ճափոն կ՚ուզէ որ հիմնովին փոխուի Ն. Վեհափառութեան կառավարութեան քաղաքականութիւնը Ծայր. Արեւելքի մէջ, իբրեւ պայման բանակցութեանց: Կ՚ուզէի բացորոշապէս յայտարարել թէ այս երկիրը չի կրնար եւ չուզեր այդպէս վարուիլ իր արտաքին քաղաքականութեան մասին, ուրիշ պետութեան մը պահանջով»:

Լոնտոնի թերթերն ալ կը պաշտպանեն կառավարութեան այս քաղաքականութիւնը: «Թայմզ»ի մէջ հրատարակուած թղթակցութեան մը համաձայն, Ճափոնի մէջ այն կարծիքը կը տիրէ թէ Ծայր. Արեւելքի բրիտանական շահերը իրենց կամքէն կախում ունին, իբրեւ հետեւանք Եւրոպայի կացութեան: Ճափոնցիները կ՚ուզեն երկու սուրի մէջ դնել Անգլիան,— կա՛մ համաձայնիլ Ճափոնի հետ, ապահովելով իր շահերը, եւ կամ հանդիպիլ Ճափոնի ընդդիմութեան, Չինաստանի թէ Եւրոպայի մէջ: Վերջին պարագային Ճափոն մինչեւ ծայրը պիտի երթայ, գործակցելով Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ հետ: «Թայմզ» այս առթիւ գրած խմբագրականով կ՚ազդարարէ թէ Մեծն Բրիտանիա «երբեք պիտի չհաւանի կրաւորական մեղսակցի դեր կատարել Ճափոնի ռազմապաշտներուն հետ: Ան չի կրնար այդ արկածալի ճամբան բռնել եւ ինք դաշնադիր պետութիւններն ալ թոյլ պիտի չտան այդպէս վարուելու, քանի որ յանձն առած են յարգել Չինաստանի գերիշխանութիւնը, անկախութիւնը եւ հողային ամբողջութիւնը»:

*** Պ. Չէմպըրլէն յայտարարեց նաեւ թէ Ճափոնի զինուորական ատեանը սկսած է դատել Չինաստանի անգլիական զինուորական կցորդը, որ ձերբակալուած էր Ներքին Մոնկոլիոյ մէջ, հաւանաբար իբրեւ լրտես: Անգլիական դեսպանը բողոքելով այս ձերբակալութեան դէմ, խնդրած է ճափոնական կառավարութենէն որ ճափոներէն գիտցող անգլիացի սպայ մը մասնակցի դատավարութեան:

*** Լոնտոնի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը հաւաստեն թէ՝ հակառակ վարչապետին ազդու յայտարարութեանց, Անգլիա տրամադիր չէ աւելի յառաջ երթալու Ճափոնի դէմ, վախնալով որ Հիթլէր եւ Մուսոլինի նոր ազդանշան մը կուտան եւ աւելի կը ծանրացնեն Եւրոպայի կացութիւնը:

*** Հականգլիական ցոյցերը կը շարունակուին Ճափոնի, Մանչուրիոյ եւ Չինաստանի մէջ: Հազարաւոր յայտարարութիւններ փակցուած են պատերուն վրայ, հետեւեալ բովանդակութեամբ.— «Յարձակեցէք Մեծն Բրիտանիոյ վրայ, որ Ճափոնի ամենամեծ թշնամին է»: Ամբողջ երկրին մէջ նամակներ կը բաշխուին, պահանջելով որ Անգլիացիները հեռանան Ասիայէն: Ժողովուրդը առանց սակարկելու կը գնէ այն գիրքերը որ կը ձաղկեն բրիտանական աշխարհակալութիւնը Չինաստանի մէջ: Ամէնէն աւելի կը ծախուի հետեւեալ գիրքը,— «Պատմութիւն բրիտանական արշաւանքին Չինաստանի մէջ»: Ճափոնի ժողովրդական կուսակցութիւնը հանրագրութիւն մը ուղղեց կառավարութեան, խնդրելով նիստի հրաւիրել խորհրդարանը, որպէսզի նուիրագործէ ազգային համերաշխութիւնը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՏԷՍԹԱՆ»

«Մեր գլխուն վրայ տեղ ունիս»— ըսին Լոնտոն եւ Փարիզ, շոյելով, շողոմելով Անգարան: Եւ թուրք խմբագիրներուն ոտքը գետնէն կտրեցաւ:

Ինչե՛ր, ինչե՛ր կը գրեն ամէն օր: Մանաւանդ Սանճաքի կցումէն ի վեր: Հէքեաթներ: Զարմանք բրիչներ: Սպառնալիքներ: Եւ կամ... «հայասիրական» ֆարզներ:

Այդպիսի ֆարզ մը պիտի կարդաք այսօր:

«Սօն Փօսթա»ն է որ կը պատմէ, Իսքէնտէրունի (Ալեքսանտրէթ) մնացած Հայու մը բերնով.

— Մենք թուրք ենք, Թուրքիա ծնած ենք, Թուրքին հացը կերած ենք, մեր լեզուն թուրքերէն է:

Ահաւասիկ ուրիշ մը, այս անգամ Ճիւմհուրիյէթի բերնով,— «Հայ քոմիթէճիները տակաւին արկածախնդրութեան ետեւէ են»: Գլուխն ալ պատկեր մը՝ որ կը ներկայացնէ հայկական յիշատակարանը մէկ միլիոն զոհերու, հայկական քաղաքներու անուններով: (Թղթակիցը գնած է զայն հայ գրավաճառներէն):

Թղթակիցը Պէյրութ կ՚երթայ: Կը պտտի քաղաքին փողոցները, եւ ի՛նչ տեսնէ,— «ամէն ոք կը ծափահարէ ֆրանքօ-թուրք համաձայնութիւնը»: Ճէմալ փաշայի կողմէ կախուած հօր մը, եղբօր մը աղջիկները «կեցցէ՛ Թուրքիա» կ՚աղաղակեն եւ «զաւաք կը պարպեն անոր արեւշատութեան համար»:

Օր մը, Պէյրութի ամէնէն աղմկալի մէկ պողոտայէն անցած ատեն, թղթակիցը կը լսէ հետեւեալ կանչը, թուրքերէն.

— Իսքէնտէրունի տէսթանը, երկու ղրուշ ... նոր լոյս տեսաւ...

Վաճառո՞րդը,— «երկար փէսով, թաւ պեխերով, սեւ շալվարով մարդ մը»:

Թղթակիցը ետեւէն կը հասնի եւ հատ մը կը գնէ: Յետոյ, կը հարցնէ մարդասիրաբա՛ր:— «Ինչո՞ւ չես կրնար ծախել»: Վաճառորդը իբրեւ թէ Հայ կարծելով յանախորդը, կը պատասխանէ.

— Այլեւս Թամը (համ) չմնաց, պարոն, աստնկ բաներու ականջ կախող չկայ... բայց հոգ չէ. հատիկ հատիկ ծախելով կը սպառեմ: Մարդը «խոյախ» գրեր է, կարդա որ տեսնես:

«Տէսթան»ը հայատառ թուրքերէն ըլլալով, թուրք թղթակիցը կը տանի հայ բարեկամի մը, որպէսզի կարդայ: Հայը կը դժկամակի,— «Վալլահի, այս ափեղցփեղ բաներէն չձանձրացող Հայ չմնաց»:

— Հոգ չէ, կարդա որ ֆիչ մը խնդանք:

Եւ Հայը կը կարդայ. (կ՚արտատպեմ հայերէն թարգմանութիւնը).

— «Ամբողջ պետութիւնը թնդանօթի ձայնով կը դողացնէ աշխարհը,— Հող շահելու համար, կը թափեն կարմիր արիւնը— Առանց պատերազմի յանձնեցին հայրենիքը քաղցր.— Եահո՛ւ, ես զարմացայ այս քաղաքականութեան խաղին հանդէպ:

«Պզտիկ բան չէ որ խեղճ սիրտը մրկի.— Սուրիան միշտ պէտք ունի Իսքէնտէրունի նաւահանգիստին:— Որո՞ւն միտքէն կ՚անցնէր որ այդ գեղանը կը կտրէր:— Եահու, ես զարմացայ յանձնող ստորագրութեան:

«Երբ վաճառականները քաշեցին ապրանքը, նաւամատոյցը եղաւ աւերակ.— Տէր Աստուած, մեզ որ փայտի պզզուր ըրին զայն.— Այս գործին ի՞նչպէս չըրկանայ բուն տէրըլերը.— Համբերողը փրկութիւն կը գտնէ, ուրեմն սպասենք, եահո՛ւ»:

Երգը յետոյ կ՚ողբայ որ Սուրիոյ ստացուածքը յանձնուեցաւ արիւնոտ ձեռքերու եւն.:

Բուն «տէսթան»ը յաջորդով:

ՎԱՀԷ

ՊՈԼՍՈՅ ՈՉ-ԹՈՒՐՔ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ԱԶԳ. ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԱՆՑԱՆ

Ոչ Քաղաքական եւ Կրօնական ժողով, ոչ ալ Թաղ Խորհուրդ

Թուրք թերթերը ուրախութեամբ կ՚աւետեն թէ Յուլիս 14էն սկսեալ պատմութեան անցած են յունական, հրէական եւ հայկական կազմակերպութիւնները: Ահաւասիկ «Ճիւմհուրիյէթ»ի չարախինդ աւետիսը այս մասին (13 յուլիս).

— «Ազգ. Մեծ Ժողովի կողմէ ընդունուած ընկերակցութեանց օրէնքը վաղուընէ սկսեալ գործադրութեան կը մտնէ: Անցեալի շատ մը կնճռոտ կազմակերպութիւնները հաշուեյարդարի ենթարկելու տեսակէտով՝ մեծ կարեւորութիւն ունեցող ընկերակցութեանց նոր օրէնքը միեւնոյն ատեն յեղաշրջական Թուրքիոյ ընկերային կեանքին մէջ բոլորովին նոր շրջան մը կը բանայ:

Թուրքիոյ մէջ գոյութիւն ունեցող բոլոր «ճէմիյէթ»ները եւ «գուլուպ»ները՝ իրենց կազմակերպութիւնները նոր օրէնքին համապատասխան վիճակի մը վերածելու պարտաւորուած ըլլալով, օրէնքին այս տրամադրութիւնը ամբողջացնող կազմակերպութիւններն ու «գուլուպ»ները վաղուընէ սկսեալ պիտի չշարունակեն իրենց գործունէութիւնը:

Կը տեղեկանանք թէ՝ մեր յոյն, հայ եւ հրեայ հայրենակիցները իրենց յատուկ կազմակերպութիւնները նոր օրէնքին պատշաճեցնելու համար ձեռնարկներ կատարած են: Արդէն փոքրամասնութեանց իրաւունքներէն իրենց յօժար կամքով հրաժարած մեր ոչ - Թուրք հայրենակիցները կայսրութեան շրջանէն մնացած կարգ մը կազմակերպութեանց վերջ տալով, նոր ընկերակցութիւններ կազմած են: Ասոնց կարգին, Պատրիարքարանի եւ Խախամատեարանի պատկանող կրօնական եւ աշխարհական գործերով զբաղող եւ վաղուընէ սկսեալ պատմութեան անցնելիք կրօնական եւ աշխարհական ժողովներուն տեղ օրէնքին հակակշռին ենթակայ ընկերակցութիւններ պիտի հիմնուին: Միայն թէ որովհետեւ ամէն ընկերակցութիւն որոշ նպատակ մը պիտի ունենայ, ցարդ եղածին պէս, միակ կազմակերպութիւն մը օրինական կարելիութիւն չունի զանազան հարցերով զբաղելու:

Կը լսենք թէ մեր հրեայ հայրենակիցները Պէնիպէրիթ ընկերակցութեան տեղ աղքատներու օգնող ընկերութիւն մը կազմած են եւ կանոնագիրը կուսակալութեան յանձնած:

Մեր հայ հայրենակիցներն ալ նախընտրած են պատմութեան անցնող աշխարհական եւ կրօնական ժողովներուն տեղ՝ միակ ընկերակցութիւն մը կազմել: Գալով մեր յոյն հայրենակիցներուն, վաղֆներու նոր օրէնքին համաձայն շարժելով, համայնքին պատկանող հաստատութեանց վարչութեան համար նոր ընկերակցութիւն կազմելու պէտք չեն զգացած:

Այս պայմաններուն տակ վաղուընէ սկսեալ Քաղաքական եւ Վարչական ժողովները պիտի պարտաւորուին վերջ տալ իրենց գործունէութեանց:

Գալով եկեղեցիներու Թաղ. խորհուրդներուն, ասոնք ալ այնպիսի կացութեան մէջ են որ պիտի չկրնան պահել ներկայ կազմակերպութիւնը:

Քմահաճ գործունէութեանց եւ զեղծումներու վերջ տալու տեսակէտով՝ նոր ընկերակցութեան օրէնքը ամէն կողմ մեծ գոհունակութեամբ ողջունած է:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՏԱՐԱԳԻՐ»ՆԵՐԸ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ

Ֆրանսական յեղափոխութիւնը, ինչպէս ընկերային ամէն յեղաշրջութիւն, տակնուվրայ ըրաւ Ֆրանսայի ժողովուրդի դասակարգային շերտաւորումները: «Եղիցին յետինք առաջինք, եւ առաջինք՝ յետինք»: Թիէրս Էթա, ժողովրդական խաւը գրոհ տըւաւ, ողողեց հանրային ասպարէզները, թարմացուց պետական կեանքը:

Այդ շրջանին ալ պատահեցան այն երեւոյթները որուն նմանին ականատես եղանք մեր օրերուն, ռուսական բոլշեւիկ յեղափոխութենէն վերջ: Ֆրանսական ազնուականութեան մեծագոյն մասը 1789ի առաջին ցնցումներէն վերջ, լքեց իր հայրենիքը եւ ապաստանեցաւ արտասահման:

Այդ «տարագիր»ներուն խոշոր մէկ զանգուածը կեդրոնացած էր Պելճիքա, Հոլանտա, Գերմանիոյ հիւսիսային շրջանը, գլխաւորաբար Կոպլէնց ու Վորմս քաղաքները, ուր անոնք դաւադրական — հակայեղափոխական կոմիտէներ կազմած էին Պուրպոնեան ընտանիքի ականաւոր դէմքերուն շուրջ: Մեր այսօրուան բարբառով «ըսպիտակ Գաղղիացիներ» պիտի կոչէինք զիրենք: Յետագային, այդ արքայապաշտ խմբաւորումներուն պիտի գային միանալ չափաւոր հանրապետական փախստականները՝ «Ժիրոնտեան»ները, որոնք ծայրայեղ յեղափոխականներու աչքի փուշը եղած էին:

Ֆրանսական կարմիր բանակներու յաղթանակները խռովեցին հանգիստը այդ տարագիրներուն, որոնք հարկադրուեցան ապաստանիլ Գերմանիոյ աւելի ներքին քաղաքները, եւ գլխաւորաբար Համպուրկ, ուր կազմուեցաւ 20—25 հազարնոց ֆրանսական գաղութ մը: Հանսեական այդ քաղաքը, իր աշխարհագրական դիրքին ու ազատամիտ մթնոլորտին· պատճառաւ ամէն դիւրութիւն կուտար ազնուական տարագիրներուն:

Բայց ինչպէ՞ս կ'ապրէր խայտաբղէտ այդ բազմութիւնը, ուր իրարու խառնուած էին ընչազուրկ ազնուականներ, հալածական դրագէտներ, ինչպէս Ռիվառօլ, Տը Լիլ, Պոմարչէ եւ նուազ ծանօթներ, ու լրտեսներու, բախտախնդիրներու խումբ մը:

Ապրուստի մտահոգութիւնը կը ծանրանար ատոնց մեծամասնութեան վրայ· բայց դժբախտութիւնը, կարիքը խթանիչ ազդակ մըն է բոլոր այն մարդոց համար, որոնք դէպքերուն հակազդելու կորովը ունին: Ազնուականները մանաւանդ, որոնք երբեմն արքունական, իշխանական վայելքներէ կամ զինուորական ծառայութենէ դուրս ոչ մէկ զբաղում չէին ճանչնար, հարկադրուեցան պատշաճիլ նոր կացութեան: Ու այսպէս, երբեմնի դըքսերը փոխակերպուեցան հացագործներու, ճաշարանապետներու, նպարավաճառներու, պանդոկապետներու, մինչեւ իսկ նաւահանգիստի բեռնակիրներու: Նորաձեւութեան, կարկանդակաշինութեան ասպարէզը մնաց տիկիններուն: Նուրբ արհեստներուն մէջ Ֆրանսացիները շատ շուտով կրցան տիրել հրապարակին: Համպուրկը հիմնովին բարեփոխուեցաւ շնորհիւ այս եկուորներուն:

Նոյն բախտին արժանացաւ մեր օրերուն ռուս ազնուականութիւնը, որուն բեկորները ռուս կարմիր յեղափոխութենէն հալածական, եկան տարրալուծուեցան Եւրոպայի մութ ուտաններու գաւթներուն, պարերուն, խանութպաններուն մէջ:

Ու ինչպէս մեր օրերուն, այդ տարագիր Ֆրանսացիներէն ծնաւ նոր սերունդ մը, որ գերման միջավայրի մէջ մեծնալով, խմորուելով գերման դաստիարակութեամբ, մերկացաւ իր ֆրանսական նկարագրէն: Այն օրերուն ալ աչքի կը զարնէ ուծացածներու, ապազգայնացածներու, նոյնիսկ այլասերածներու փաղանգ մը:

Այդ արմատախիլ խառնամուժէն դուրս եկած են սակայն քանի մը գրագէտներ, որոնք, Գերմանիա ծնած, կամ պզտիկ հասակէն գերման կրթութեամբ ու մշակոյթով թրծուած, ինկած են վերջ ի վերջոյ գերման գրականութեան հունին մէջ ու համբաւ մըն ալ շինած են հոն:

Այդ գերմանացած գրողներուն մէջ աչքի կը զարնէ Ատալպէր տը Շամիսօ, որ իբրեւ բանաստեղծ, կը նկատուի մին Ժթ. դարու գերման յատկանշական դէմքերէն:

Շամիսոյի կեանքը ու իր գրականութիւնը օրինակ մըն են այն տըռամին զոր կ'ապրին երկու հայրենիքներու, երկու մշակոյթներու միջեւ տարուբերող զգայուն հոգիները· անոնք որ ոչ կրնան բոլորովին ժխտել անցեալի աւանդութիւնը, եւ ոչ ալ բոլորովին ձուլուիլ, նոյնանալ նոր միջավայրի մը հետ:

Շամիսօ 1781ին ծնած է Ֆրանսա, Պօնքուրի դղեակը (Շամփանյ), ազնուական ընտանիքէ մը, որ կապեր ունէր արքունիքին հետ: Յեղափոխութիւնը քանդեց իր գերդաստանը եւ 9 տարեկանին ծնողքին հետ անցաւ Գերմանիա, ուր դաստիարակուեցաւ, շաղախուեցաւ ամբողջովին գերման ոգիով ու մտայնութեամբ: Պահ մը կը դառնայ Փրուսիոյ թագաւորին մանկլաւիկը ու կը մտնէ փրուսիական բանակին մէջ իբրեւ սպայ:

Բայց շրջան մըն էր ուր Ֆրանսա եւ Գերմանիա կ'ապրէին իրենց պատմութեան եղերական մէկ փուլը: Նափոլէոնի համբաւը կը բարձրանար, ու գերման հողին յափշտակութեան, վիրաւորանքի, դառնութեան նոպաներէ կ'անցնէր: Շամիսօ կը ներզգար խորապէս այդ բոլորի անձկութիւնը.— որո՞ւ կապուիլ, որո՞ւ տրամադրել ինքզինքը, երկուո՞ւն թէ այսօրուան հայրենիքին:

1810—15ի զինուորական – քաղաքական դէպքերը մշտական մեղամաղձոտութեան առիթներ տուին Շամիսօյի, որ մանաւանդ, ի տես Ռուսիոյէն վերադարձող ֆրանսական մեծ բանակի եղկելի խլեակներուն, կ'ըզգար առհաւական բնազդի մը ցաւագին ճիչը իր մէջ:

— «Ոչ, այս ժամանակը սուր չունի ինծի համար· միայն ինծի համար է որ սուր չկայ այս օրերուն», կ'ըսէր անիկա:

Ու սփոփանքը փնտռեց գրականութեան մէջ· այդ օրերուն գրեց իր այն եզական վէպը,— «Փէթէր Շլէմիլի հրաշալի պատմութիւնը»,— որ միջազգային ու մնայուն համբաւ մը պիտի շինէր իր անունին շուրջ:

Յետագային Շամիսօ ինքզինքը նուիրեց բոլորովին բնական գիտութեանց ուսումնասիրութեան, մասնակցեցաւ երկար քննական ճամբորդութիւններու աշխարհի շուրջը ու դէպի բեւեռ ու վերադարձին կարգուեցաւ վերատեսուչ Պերլինի բուսաբանական պարտէզին: Մեռաւ 1838ին:

«Փէթէր Շլէմիլի հրաշալի պատմութիւնը» վէպը, հոգեկան ինքնակենսագրութիւն մը կարելի է նկատել: Անիկա պատմութիւնն է մարդու մը, որ իր ստուերը կը ծախէ սատանային ի փոխարէն հրաշագործ տուփի մը· բայց շուտով կը նշմարէ որ այդ տուփին տուած բոլոր գանձերը չեն կրնար փրկել զինքը հանրային ցուցանք մը դառնալու փորձանքէն: Որովհետեւ, արդարեւ, ամենուրեք ուր կ'անցնի, ան աչքի կը զարնէ իր ստուերի բացակայութեամբ· ան նշաւակ է դժբախտութեան, որովհետեւ անբնական կացութեան մը մէջ կ'ապրի...

Արկածներու, յուսախաբութիւններու, դժբախտութեան երկար դէպքերէ վերջ, վէպի հերոսն ալ կ'որոշէ մեկուսանալ մարդոց ընկերութենէն ու բնութեան գոգը, բնական գիտութիւններու ուսումնասիրութեամբ մոռնալ իր վիշտը:

Բնական է այս պատմութիւնը խորհրդանշական իմաստ մը ունի· յաճախ փորձած են բացատրել զայն· ի՞նչ կը նշանակէ կորսնցնել իր ստուերը:

Ֆրանսացի գրող մը, Ժ. Ամփէռ հետեւեալ կերպով մեկնաբանած է զայն·

— «Կարելի է հեղինակին վերագրել դիտումը յայտնելու սա ճշմարտութիւնը թէ՝ ընկերութեան մէջ առաքինութիւնը, արժանիքը, նոյնիսկ հարստութիւնը բաւական չեն մարդու մը: Մարդ կրնայ օժտուած ըլլալ ատոնցմով, եւ սակայն հարկ է ունենալ ինչ որ անսահմանելի բան, կարենալ ըլլալու համար անհատականութիւն մը, ես մը աշխարհի առջեւ, այդ «չգիտեմ ինչը», այդ ստուերը կարելի է բնորոշել սա տարտամ բառերով, որոնք կը հասկցուին, աւելի, քան կը բացատրուին,— վարկ, հեղինակութիւն, բարոյական, հմայք: Անիկա է ստուերը, որմէ կարելի չէ հրաժարիլ, եւ որուն համար սատանան կը փորձէ մեզի ծախել մեր հոգին: Շամիսօ իրաւունք ունի եզրակացնելու որ երբ մարդ ստուեր չունի, հրաժարելու է աւելին երթալ»:

Այս բացատրութիւնը չի գոհացներ սակայն վէպին ընթերցողը:

Այսօր, գերման քննադատութիւնը յանգած է աւելի պարզ, եւ հաւանաբար միակ ճշգրիտ եզրակացութեան մը: Փէթէր Շլէմիլ ուրիշ ոչ ոք է եթէ ոչ Շամիսօն ինքը, իսկ ստուերը ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ կորսուած հայրենիքը, անհայրենիք մարդու վախճանը նման է ստուերազուրկ մարդու այլանդակ, անմխիթարելի կացութեան: Շլէմիլի դժբախտ կեանքը հաւատարիմ պատկերն է Շամիսօյի ապրումներուն, այն շրջանին, երբ անիկա ինքզինքը ոչ բոլորովին Ֆրանսացի կը նկատէր, ոչ ալ բոլորովին Գերմանացի, ճշդելու համար իր վճռական դիրքը երկու ազգերու գուպարին մէջ: Իր օրերը անցան շփոթութեամբ, վարանումով, հոգեկան հակասութիւններով...

Մեղաւո՞ր էր Շամիսօ, եթէ երբեք իր սիրտը կը տրոփէր երկու սէրերու, երկու ճշմարտութիւններու միջեւ: Թող պատասխանեն անոնք որ աւելի կամ նուազ չեն ճանչցած նոյն այդ տագնապը: Որովհետեւ, ի՛նչ խօսք, որ մեր ժամանակի պատմութիւնը շատ աւելի հոգիներ դուրս հաներ է իրենց սիրական առանցքէն... Կը քալեն անոնք նման Շլէմիլի որ կորսնցուցած է իր գոյութեան փաստը, ստուերը, իմաստը իր գոյութեան:

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

ԱՐԴԱՐՈՒԹԻ՛ՒՆ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒՆ

Այս խորագիրներուն տակ, Անտրէ Ֆայյէ կը գրէ L'Indépendant շաբաթաթերթին մէջ (15 Յուլիս).—

Ներկայ պարագաներուն մէջ, իբրեւ հետեւանք այն տագնապին զոր կ'անցնէ երկիրը, պէտք է անշուշտ պաշտպանել ֆրանսացի բանուորին իրաւունքները: Եւ ոչ ոք, աւելի քան մենք, բողոքած է օտար ներխուժումին դէմ, որ գայթակղութեան ձեւ առած է՝ ի վնաս ֆրանսացի աշխատաւորներու:

Բայց եւ այնպէս, գերազանցօրէն անարդար է շփոթել միջազգային աւազակները՝ որոնք ողողած են մեր երկիրը՝ այն օտարականներուն հետ, — երէկ մեզի դաշնակից եւ հաւատարիմ բարեկամ,— զորս վայրագ ատելութիւն մը եւ արիւնածարաւ հալածանք մը դուրս քշեցին իրենց գերի հայրենիքէն: Հասկցաք արդէն որ խօսքը ազգայնական Ռուսերուն եւ Հայերուն մասին է:

Դարաւոր քաղաքակրթութեան մը տէր եւ մեծանուն ցեղի մը զաւակ, Հայերը Ֆրանսայի կապուած են շատ հին ժամանակէ մը ի վեր, որ կը հասնի մինչեւ Խաչակրաց արշաւանքը: Իրենց վերջին թագաւորներէն մին Ֆրանսայի իշխան մըն էր, Լեւոն Լուսինեան, որու շիրիմը կը մնայ Ս. Տընիի արքայարանին մէջ: Իրենց ազգը,— որ առաջինն եղաւ քրիստոնէութիւնը ընդունող — Արեւելքի մէջ կը համարուի ֆրանսական մշակոյթին ամէնէն թանկագին օճախը:

Ընդհ. պատերազմին մէջ, Հայերը կռուեցան մեր կողքին — եւ ի՛նչ քաջութեամբ — եւ հակառակ սարսափելի ջարդերուն՝ ամբողջ կոտորած մնացին իրենց հաւատքին թէ յարութիւն պիտի առնէ իրենց հայրենիքը: Ափսո՛ս, հակառակ տրուած հանդիսաւոր խոստումներուն եւ դաշնագիրներուն, չարաչար լքուեցան եւ մեր մեծանուն բարեկամը, մեծ դեսպան Քամիլ Պառէր մերժեց, 1923ին, Լօզանի մէջ, ստորագրել ուրացումը զոր անպատուաբեր կը համարէր:

Եւ անոնք ստիպուեցան փախչիլ իրենց նախահայրերուն երկրէն ու, բնական մղումով մը, եկան ապաստան խնդրել Ֆրանսայէն, զոր իրենց երկրորդ հայրենիքը կը համարեն: Ֆրանսա պարտաւոր է զանոնք ընդունելու ոչ թէ իբրեւ օտարական, այլ իբրեւ յարգելի հիւր: Ֆրանսացիները պարտաւոր են անոնց հետ վարուելու իբրեւ եղբայրներ զորս նոր գտած են:

Դժբախտաբար այդպէս չեղաւ յաճախ, եւ մասնաւորաբար կառավարութիւնը չտուաւ անոնց յատուկ կանոնադրութիւն մը, որուն իրաւունք ունին իբրեւ հատուցում արդարութեան եւ երախտագիտութեան:

Մենք դեռ պիտի խօսինք այդ մասին: Հայոց, ինչպէս ազգայնական Ռուսերու համար, մենք որոշած ենք պայքար մղել, որպէսզի արդարութիւնը հաստատուի: Այսօր կը հրատարակենք յուշագիր մը, զոր Ֆրանսական առեւտրական դասակարգին յայտնի ներկայացուցիչներէն մին, Ալեքսանդր Լօրան,— ընդհ. քարտուղար Արտէշի եւ Տրոմի առեւտրական եւ ճարտարարուեստական Դաշնակցութեան — ուղղած էր, քանի մը շաբաթ առաջ, «Մաթէն»ի: Փարիզեան այս օրաթերթը, վերջերս, անտեղի կերպով հրատարակած էր անարդար եւ վիրաւորական յօդուած մը ընդդէմ Հայերուն, որոնք կը բնակին Վալանսի մէջ:

Լօրան, իրեն պարտք համարելով վերահաստատել ճշմարտութիւնը, ճշդում մը ուղղեց Փարիզի մեր պաշտօնակցին, որ մինչեւ այսօր չէ հրատարակած այդ ճշդումը:

Ահաւասիկ ուրեմն.—

Պ. Խմբագրապետ, զարմանքով կարդացի այն յօդուածները, որոնք հրատարակուեցան ձեր թերթին մէջ (19 եւ 20 Մայիս), «արհեստով գործաւորներու չարաշահութեանց» եւ մասնաւորաբար Վալանսի մէջ բնակող Հայոց մասին: Փափաքեցայ անձնապէս քննութիւն մը կատարել, ահա թէ ինչո՞ւ ուշացաւ այս ճշդումը որքան քաղաքավար, նոյնքան անհրաժեշտ:

Հայերը կը ճանչնամ 1907էն ի վեր, պատերազմէն առաջ: Ինծի ծանօթ են այն տառապանքները, որոնց ենթարկուած են անոնք, իրենց երկրին մէջ, ընդհ. պատերազմի ընթացքին, ինչպէս իրենց երկրէն դուրս՝ պատերազմէն վերջ:

Նախ ճշդենք սկզբունքի հարց մը, — Հայերը պատուական աշխատաւորներ են: Անոնց ուզածը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ աշխատանք: Սակայն, «օտարական» նկատուած ըլլալով՝ յաճախ չեն կրնար աշխատանք գտնել, ուստի կը ստիպուին գործազրկութեան նպաստ խնդրել: Ի զուր, եւ առանց յոգնելու, Հայ Գաղթ. Կեդր. Յանձնաժողովը կը դիմէ կառավարութեան, խնդրելով որ Ֆրանսայի մէջ բնակող հայ գաղթականները չնկատուին «օտարական», այլ Ֆրանսայի «պաշտպանեալներ», որպէսզի գործատէրերը եւ արհեստանոցները զանոնք չհաշուեն աշխատելու արտօնուած օտար աշխատաւորներու նուազագոյն համեմատութեան մէջ:

Ձեր թղթակիցը կը սխալի կարծելով թէ այս մարդիկը իրենց երկրին մէջ շատ աղքատ կ'ապրէին: Մեծամասնութիւնը տուն ունէր, հողեր ունէր, կային նոյնիսկ հարուստներ: Անոնք կորսնցուցին այդ ամէնը, որովհետեւ, ընդհ. պատերազմին մէջ, անոնք կռուեցան Ֆրանսայի եւ իր դաշնակիցներու կողքին, ընդդէմ Թուրքերուն եւ անոնց դաշնակիցներուն: Այդ իսկ պատճառով, ջարդուեցան աւելի քան մէկ միլիոն Հայեր: Ազգային եւ անհատական անոնց կալուածները, Հայաստանի, Թուրքիոյ եւ Կիլիկիոյ մէջ, որոնք միլիոններու արժէք ունէին, գրաւուեցան Թուրքերու կողմէ: Այս աղէտալի ժողովուրդին բեկորներէն մաս մը եկաւ ապաստան խնդրել Ֆրանսայի մէջ: Մենք, Ֆրանսացիներս, պարտաւոր էինք զանոնք մոռնալ նուազ քան բոլոր միւս ժողովուրդները:

Ճիշդ է որ Վալանսի մէջ գոյութիւն ունի հայկական բազմութիւն մը, զոր կրնայինք «գաղութ» կոչել,— անոնց թիւը 3000ը չանցնիր: Այս գաղթականները դիւրաւ կը խառնուին ֆրանսայի բնակչութեան հետ: Անոնց միակ ցանկութիւնն է հետզհետէ բարելաւել իրենց ընկերային կացութիւնը: Այսպէս, կը ճանչնամ պաշտօնեաներ, քաղաքին լիսէներուն եւ բարձրագոյն վարժարաններուն մէջ յաջողակ աշակերտներ, որոնք ծագումով Հայ են:

Այս «գաղութ»ը կ'ապրի անաղմուկ, համեստօրէն, բայց պատուով: Շատ հազուագիւտ բացառութիւններէ զատ, որոնք մատի վրայ կը համրուին, անբաղձալի չկայ անոնց մէջ: Կարելի չէ զանոնք մեղադրել սպանութեան, գողութեան, դրամաշորթութեան, լրտեսութեան, վիժումի եւ այլ խնդիրներու մէջ: Իրենց կենցաղը շատ լուրջ են եւ յարգանքի արժանի:

Այս ամէնը՝ ցոյց տալու համար մթնոլորտը, որու մէջ կ'ապրին Վալանսի Հայերը, որպէսզի յետոյ ճշդենք անոնց գործազրկութեան հարցը:

Իմ կատարած քննութենէս կը հետեւի, որ Վալանսի 3000էն պակաս հայութեան մէջ գործազուրկներուն թիւը 200 ալ չկայ: Հակառակ ձեր թղթակցին վկայութեան, բազմաթիւ են անոնք որ հինգէն պակաս զաւակ ունին: Կան որ բնաւ չունին: Գործազուրկ հայր մը, իր կնոջ եւ վեց զաւակներուն հետ, շաբաթական կը ստանայ 205 փրանք: Ուրիշ ընտանիքի մը մէջ, հայր մը, իր կնոջ եւ երկու զաւակներուն հետ, կը ստանայ օրական 23 փրանք: Ուրիշ ընտանիքի մը մէջ, այրի կին մը իր մէկ զաւկին հետ կը ստանայ 12 փրանք: Տակաւին ուրիշ ընտանիքի մը մէջ, հայր մը իր կնոջ եւ երկու զաւակներուն հետ կը ստանայ 20 փրանք:

Որքան ալ համեստ ապրին, դժուար է վարձք վճարել, հագուստ ու սնունդ գնել այն նպաստով, որ կը տրուի իրենց, եւ... աւելցածով ալ տուն շինել:

Ճիշդ է թէ քանի մը գործազուրկներ, իրենց աշխատած օրերուն՝ քիչ մը խնայողութիւն ընելով՝ կտոր մը հող գնած են, այն յոյսով թէ ինքնաբաւ կը դառնան եւ կը դադրին բեռ ըլլալէ հանրութեան վրայ: Ուրիշներ օգնութիւն կը ստանան իրենց ազգականներէն, որոնք կ'ապրին Ֆրանսայի կամ Ամերիկայի մէջ, կամ անհրաժեշտ գումար մը՝ իրենց համեստ բնակարաններուն շինութեան համար: Ուրիշ մը շինած է իր տնակը, հրդեհէն մոխրացած, ապահովագրական ընկերութենէն ստացած գումարով:

Բայց անկէց [illegible] ըսել թէ «բազմաթիւ հայ գործազուրկներ տուն շինած են գործազրկութեան նպաստէն առնուած գումարով», թէ «անոնց մեծ մասը կ'ապրի գործազրկութեան նպաստով ինչպէս Իտալացիները դղեակին», աւելի քան չափազանցութիւն է, անարդարութիւն է:

Հայ ընտանիի դասակարգին մէջ, դժգոհութեան բազմաթիւ արձագանգներ լսեցի ձեր թերթին այդ թղթակցութեան առթիւ: Իրենց զայրոյթը կը ծնի այն արդար հպարտութենէն, զոր ունի այս ցեղը, որուն պատմութիւնը պարտաւոր են սորվիլ բազմաթիւ Ֆրանսացիներ: Այդ զայրոյթը կը ծնի նաեւ անկէց, որ դըժ-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (144)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Ի՞նչպէս. դու այդ կը թոյլատրե՞ս մեզ... կէս զարմացած եւ կէս ուրախացած հարցրեց Մարզպետունին:

— Մի՞թէ ես պարզ չխօսեցի... ոչ միայն թոյլատրում, այլեւ խորհուրդ եմ տալիս· չպէտք է բնաւ յապաղել:

— Այդ իմ փափաքն է, Տէր Արքայ, յարեց Մարզպետունին· երբ Սեւանում կաթողիկոսի փախուստը լսեցի եւ իմացայ ստուգիւ, որ «բռնաւորի» թելադրութեամբ է խոյս տուել նա, կամեցայ աղաչել քեզ՝ ուղղել ճանապարհդ դէպի Դուին: Մենք կարող էինք յանկարծակիի բերել Հագարացիներին եւ մայրաքաղաքը գրաւելով՝ վիշտ պատճառել Սպարապետին: Բայց Շիրակում սպասում էին մեզ, չկամեցայ փորձութեան ենթարկել մեր բաղդը եւ ժողովրդեան ուրախութիւնը: Իսկ այժմ քանի որ այդ հրամանը տալիս է մեզ Արքան, երկու օրից արդէն բանակը կարող ենք շարժել դէպի Ոստան: Մնում է միայն ըստանալ Արքայեղբօր եւ Սիւնեաց իշխանի հաճութիւնը:

— Ես պատրաստ եմ իմ զօրքերով, ասաց Աբասը վճռաբար:

— Խօսեցէք ուրեմն Սմբատ իշխանի հետ եւ արդիւնքը յայտնեցէք ինձ, հրամայեց թագաւորը:

Նոյն աւուր երեկոյեան՝ Արքայեղբօր ապարանքում խորհրդի ժողովուեցան Մարզպետունի իշխանը, Սիւնեաց Տէրը, Վահրամ Սեպուհը եւ Գոռ իշխանիկը: Արքայեղբայրը յայտնեց ամէնքին թագաւորի ցանկութիւնը եւ առաջարկեց նրանց յայտնել իրանց կարծիքը առաջադրեալ խնդրի մասին:

Մարզպետունի իշխանի տուած մի քանի բացատրութիւններից յետ՝ ամէնքը միաբերան ցանկութիւն յայտնեցին հետեւել Արքայի խորհրդին եւ օգուտ քաղել հանգամանքների յաջողութիւնից:

Սմբատ իշխանը, որ երդուել էր վըրէժխնդիր լինել Ոստիկանին նրա երդմնազանցութեան համար, հաստատեց թէ Աստուած ինքն է ներշնչել Արքային այդ ցանկութիւնը: Նրան ուրախացնում էր, մանաւանդ, այն միտքը, թէ շուտով պիտի ազատէ բանտից իշխան եղբայրներին եւ թափէ կաթողիկոսարանը մահմեդականների ձեռքից: Այդ պատճառով յանձն առաւ իւր ռազմական բոլոր ոյժը համախմբել Դըւնոյ շուրջ:

Շուտով միւս իշխաններն էլ սկսան կարգաւորել իրանց զօրքը եւ պատրաստել նրան մօտալուտ յարձակման:

Երազգաւորսի շուրջը պտտող դաշտավայրերի վրայ, ուր Տիգնիսի վըտակը խառնւում է Ախուրեանի հետ, զարկած էին դաշնակից իշխանների զօրաց վրանները: Մի քանի օր էր ինչ այդտեղ սկսուել էր տագնապալից շարժում· մարդիկ կարծես կրակի մէջ էին: Զօրագնդերի մի մասն ընդհարման վարժութիւններ էր անում, մի մասը յարձակման փորձեր էր կատարում· ոմանք մըցախաղերով էին պարապած, իսկ ոմանք պարսպահար գործիներ կամ պաշարման համար պիտանի նիւթեր էին պատրաստում: Այդ ամէնի վրայ հսկում էին թէ՛ իրանք՝ իշխանները, եւ թէ՛ մանաւանդ, Վահրամ Սեպուհը եւ Գոռ իշխանիկը: Վերջինս եթէ փափաքում էր օրուայ գէթ մի ժամը անցնել իւր հարսնացուի հետ, որ այդ միջոցին գտնւում էր Արքունիքում, այդ էլ չէր կարողանում, որովհետեւ ռազմական պատրաստութիւնները խլում էին նրա բոլոր ժամերը: Հազիւ գիշերուայ մէջ հանգչում էր նա մի փոքր եւ վաղ առաւօտեանից նորէն գործի սկսում:

Բայց այդ պատանին ոչ միայն չէր տրտնջում, այլեւ ժպիտը չէր հեռացնում երեսից: Իսկ Վահրամ Սեպուհը նրան ոգեւորելու համար ասում էր·

— Շուտով, սիրելիս, Դուինը կ'առնենք, յաղթական տօներ կը կատարենք եւ Մայր տաճարի մէջ քո պսակը կ'օրհնենք:

Մինչ Երազգաւորսում այս պատրաստութիւններով էին զբաղուած, տեղի ունեցաւ մի անակնկալ դէպք, որ սառեցրեց զօրքի եւ զօրապետների եռանդը:

Այդ հետեւեալն էր:

Արքայի Շիրակ գաւառը մտնելու օրից արդէն լուր էր հասել Ոստիկանին թէ՝ թագաւորը մեծ զօրքով վերադառնում է իւր Ոստանը: Նըսրը, որ վաղուց ծանօթ էր Աշոտ Երկաթի քաջութեան եւ գիտէր թէ նա քանի քանի անգամ է ընկած տեղից բարձրացել, նորից զօրացել եւ իւր իշխանութեան վնասներ է հասցրել, սաստիկ վախեցաւ, երբ նրա վերադարձը լսեց: Նրա երկիւղը զօրացրին մանաւանդ Արքայի գնացքին հետեւող իւր այն լրտեսները, որոնք եկան եւ պատմեցին նրան այդ մեծազօր վերադարձի մանրամասնութիւնները· յայտնեցին զօրքի թիւը, նկարագրեցին նրանց սպառնական ընթացքը, ժողովրդական ոգեւորութիւնը, Արքայի ընդունելութեան փառահեղութիւնը եւայլն:

Արդէն Աբասի հաշտութիւնը թագաւորի հետ այնպիսի մի դէպք էր, որից Ոստիկանը պիտի վախենար, որովհետեւ այդ երկու քաջերի միութեանն Արաբացիք դիմադրել չէին կարող: Բայց երբ նա իմացաւ որ Սիւնեաց Սմբատ իշխանը եւս միացել է նրանց հետ իւր զօրքերով, էլ սրտի բոլոր քաջութիւնը կորցրեց:

— «Այո՛, միութիւնը ուղղուած է իմ դէմ, մտածեց նա ինքն իրան· թագաւորն ուզում է հալածել ինձ այստեղից· նա չէ գոհացել իմ զօրքերը ջարդելով եւ աշխատում է ուրեմն Ամիրապետի իշխանութիւնը վերացնել այս երկրից: Իսկ Սմբատ իշխանը միացել է նրա հետ, որպէսզի վրէժ լուծէ այն անարգանաց համար, որ ես հասուցի նրան՝ իմ երդման դրժելով եւ իւր եղբայրները գնդանում պահելով...»:

Այս մտածութեամբ ընկճուած՝ նա հրաւիրեց իւր մօտ Բէշիր զօրապետին եւ Դըւնոյ Դենպետին եւ խորհուրդ արաւ նրանց հետ, թէ ի՛նչպէս կարող է սպառնացող վտանգը հեռացնել իրանից:

(Շար.)

Ամավերջի հանդէս

Դպրոցական աշխատանքի վարձատրութեան գեղեցիկ օրն էր 9 յուլիսի երեկոյին Սեւրի Մուրատեան վարժարանի աշակերտներուն համար։

Հանդէսը տեղի ունեցաւ կէսօրէ վերջ ժամը 16ին, հայ–ֆրանսական բարեկամութեան շունչով տաքցած մթնոլորտի մը մէջ ։

Կը նախագահէր Էնսթիւթի կաթոլիքի Վերին Տեսուչ կարտինալ Պոտրիյար, որ հակառակ իր յառաջացած տարիքին չէր մերժած վարժարանին տեսչութեան խնդրանքը։ Իրեն կ'ընկերանար նոյն հաստատութեան ընդհ. քարտուղարը, Գեր. Պրէսոլ։ Ներկայ էին նաեւ Գերպ. Պահապանեան Գրիգոր, վիճակաւոր Գաղատիոյ, զօրավար Պրէմոն՝ նախկին ընդհ. հրամանատար կիլիկիոյ, Պ. Ֆիքէ՝ նախագահ Փարիզի նախկին քաղաքապետական ժողովի եւ այժմ խորհրդական անդամ, իտալական դեսպանին կողմէ՝ փոխ–հիւպատոս Մարքիզ Տուրածծօ, ծովային նախարարութեան քարտուղար Տեհէ, եւ ծովային սպայ՝ կոմս տը Փոնթաք եւ ուրիշ օտար եւ հայ յարգելի հիւրեր ։

Սրահը լեցուն էր գաղութի ընտրանիով, վարժարանին բարեկամ անձերով եւ աշակերտներու ծնողներով։ Հանդէսը բացուեցաւ «Մարսէյեզ»ով եւ «Բամ Փորոտան»ով, որուն յաջորդեց քաղաքական տեսուչ Պ. Խանդամեանի բացման խօսքը ։ Ցետոյ խօսք առաւ Պ. Ֆիքէ, որ իր համակրութիւնը անգամ մըն ալ չզլացաւ հանդէպ վարժարանին տեսչութեան եւ աշակերտութեան ։

Ապա կարտինալ Պոտրիյար հակառակ իր տկարութեան, բեմ բարձրացաւ ֆրանսական ճեմարանի անդամին վայել իր ճառը խօսելու սրամիտ, ազդու եւ օգտակար դիտողութիւններով։ Շեշտեց հայ ժողովուրդի ազնուականութիւնը, իմացական բարձր կարողութիւնները եւ մեծ ազգի մը արժանաւոր յատկութիւնները, յիշեց Մեծն Մխիթարի եւ Մխիթարեանց գրական անմրցելի վաստակը, հայ եւ եւրոպացի միջավայրի մէջ անոնց վայելած համբաւը։ Անդրադարձաւ հայ կրօնական հարցերուն ։ Ֆրանսական աստնջականութիւնը վայելող Հայուն համար տուաւ չահեկան խրատներ՝ ճանչնալու բուն Հարազատ Ֆրանսացին իր լաւ կողմերով եւ օգտուելու անկէ ։

Ինը հրջանաւարտ աշակերտներէն երկուքը, Ստեփան Պօղոսեան եւ Ժիրայր Սիւրմէնեան, առաջինը հայերէն, իսկ երկրորդը ֆրանսերէն՝ կոկիկ ու իմաստալից հրաժեշտի իրենց ողջոյնը կարդացին։ Ու Հ. Սահակ վրդ. Տէր–Մովսէսեան, տեսուչ վարժարանին, ուղղեց իր վերջին հայրական խօսքերը անոնց որ այլեւս պիտի բաժնուէին վարժարանէն, մտնելու համար կեանքի պայքարին մէջ ։ Այս առթիւ անգամ մըն ալ յորդորեց ծառայել ազգին ճշմարիտ ազգասիրութեամբ եւ անշահախնդրութեամբ։

Բոլոր ճառերն ու բանախօսութիւնները կ'ընդմիջուէին գեղարուեստական բաժինով, երգերով եւ արտասանութիւններով։ Վարժարանին խմբերգը երգեց քառեակ լեզուներով գեղեցիկ եւ ոգեւորիչ երգեր, ընտրուած զանազան հեղինակներէ եւ ճարտար ղեկավարութեամբ Պ. Գուրգէն Մ. Ալէմշահի, վարժարանին երաժշտութեան ուսուցչին։ Վահէ Ճինկէօզեան, նախկին աշակերտ Մուրատեան վարժարանի, որ իր ուսումը կը կատարելագործէ Էքօլ Նորմալ տը Միւզիքի մէջ, նուագեց Պ. Ալէմշահի «Իղձը», եւ Տվորաքի «Իւմորէսք»ը։ Իսկ հրջանաւարտներէն Ստեփան Պօղոսեան երգեց իր անոյշ եւ հաճելի ձայնով Ժ. Պիզէի Նատիրի երգը եւ դարձեալ Գուրգէն Ալէմշահի վերջերս յօրինած քնքոյշ եւ աշխոյժ «Նազէ–ր»ը։

Արտասանութիւններուն մէջ, որոնք հայերէն, ֆրանսերէն, անգլիերէն եւ իտալերէն լեզուներով կատարուեցան, ամէնէն ուշագրաւը եւ տպաւորիչն էր Գնդունի Նորբերի արտասանութիւնը Անտրէ Շենիէի վերջին բնաստեղծութեան, զգացուած շեշտով, պատշաճ ձեւերով, ձայնի պահանջուած ելեւէջով։ Այնքան հաճելի անցաւ որ նախագահ կարտինալը յատկապէս բեմէն կանչել տուաւ արտասանող պատանին, շնորհաւորելու համար անոր փայլուն յաջողութիւնը ։

Ամէնէն վերջ ձգուած էր մրցանակաբաշխութիւնը։ Վարժարանին ուսումնապետ Հ. Ցակոբոս վրդ. Բոսպըրքեան ներկայացուց դպրոցական տարեշրջանի արդիւնքը, կարդաց դասարաններու առաջինները, որոնք ստացան գեղեցիկ մրցանակներ իրենց արժանիքին համաձայն, միւս աշակերտներուն ալ տրուեցան մրցանակներ, քաջալերելու համար զանոնք։ Բարի վարուց ոսկի շքանշանի արժանացաւ Ադդէ Պարկըճեան, Փարիզէն, եւ արծաթ շքանշանի՝ Լեւոն Քէչիշեան, Տիթրոյթէն։ Շքանշանները ղրկուած էին Վենետիկէն Մխիթարեան Միաբանութեան Աբբահօր կողմէ, իսկ գիրքերը՝ մէկ քանի անհատներէ։

Հանդէսը վերջացաւ աշակերտներու, ծնողներու, եւ դաստիարակներու ընդհանուր ոգեւորութեան մէջ ։

Հոմենէ

ունանք կը զգան երբ զիրենք կը նկատենք այնպէս ինչպէս օտարականները, որոնք իրենց երկրէն հեռացած են անխուսափելի պատճառներով, Ֆրանսան դարձնելով մարդկութեան ապաստանը։ Վալանսի Հայերը յօժարակամ կ'ընդունին որ դադրեցնեն նպաստ տալ այն հայ գործաւորներուն, որոնք պիտի մերժէին աշխատիլ, ինչ աշխատանք ալ տրուի իրենց ։

Եզրակացնելով, պէտք էր որ Հայերը չճանչցուէին ոչ թէ միայն իբրեւ «օտարական», ոչ թէ նոյնիսկ իբրեւ «հայրենազուրկ», այլ ընդունուէին իբրեւ «պաշտպանեալները» Ֆրանսային, որուն նուիրեցին իրենք զիրենք, որ պարտաւոր էր չմոռնալ այդ պարագան եւ իրենց հայթայթել մարդկային արդար աշխատանքը, որու իրաւունքն ունին, աւելի քան գործազրկութեան նպաստին։

Ներեցէք այսքան երկար ճչդումիս համար, զոր գրեցի արդարութեան համար, եւ որովհետեւ 32 տարիներէ ի վեր գաղափարական եւ զգացական լաւագոյն յարաբերութիւնները կը մշակեմ Հայոց հետ, որոնք արժանի են մեր հիացումին եւ մեր երախտագիտութեան ։

Երջանիկ պիտի ըլլայի, եթէ այս տողերէն առաջնորդուած՝ դուք իսկ բարեկամական ձեւով ճշդում մը ընէիք ի նպաստ անոնց, զորս մեր եռեփոխան–քաղաքապետը արդար–օրէն անուանեց «ազնուահոգի »։

Այս նամակը մեծ պատիւ կը բերէ սիրտի աէր այն մարդուն, որ գրեց ։ Արդար մեծարանք մըն է այն հարստահարուած ժողովուրդին, որ արժանի է, իր անցեալով, ինչպէս իր առաքինութիւններով, Ֆրանսայի սիրոյն ։

Ուրախ եմ, ես ալ, որ առիթ կը ստեղծուի ինծի՝ արդարութիւնը հաստատելու եղբայրօրէն ։

ԱՆՏՐԷ ՖԱՅԵԷ

Ընդհ. Քարտուղար

Ֆրանքեւհայկական կոմիտէին

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

(Քաղուած Մոսկուայի թերթերէն)

Երեւանի կառավարութիւնն այս տարի 2,260,000 րուբլի յատկացուց 10 գիւղական շրջաններու մէջ բարելաւելու համար խմելու ջուրի մատակարարումը։

*** Հայաստանի խնայողական սընտուկները կը հաշուեն այժմ 78 հազար աւանդատուներ, 32 միլիոն րուբլի խնայողութեամբ, որ 7 միլիոն րուբլի աւելի է անցեալ տարուան եղածէն։

*** Մոսկուայի Գիտութեանց ճեմարանի պատմա–փիլիսոփայական բաժինին մէջ ճեմարանի անդամ Ցակ. Մանանդեան «Հայաստանի եւ Հռոմի փոխյարաբերութիւնները Տիգրանի ժամանակ» իր մեծ աշխատութենէն կարդաց գլուխ մը,— Պոմպէոսի անցքը Անդրկովկասից 66—64 թուերին (Ն. Ք.) ։

*** Խորհրդային կառավարութեան կողմէ «Ճարտարի խորհրդային վարպետ» տիտղոսը ստացած են 32 հոգի, որոնց մէջ երկու հայ երիտասարդներ՝ Աբրահամեան եւ Գասպարեան։

*** Ցունիս 25ին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդն ընտրեց հանրապետութեան բարձրագոյն դատարանի կազմը, մէկ նախագահ (Մ. Դալլաքեան), 19 անդամներ եւ 185 երդուեալ ատենակալներ ։ Նոյն նիստին մէջ որոշուեցաւ կազմել 2 նոր գործավարութիւններ,–ինքնաշարժային հաղորդակցութեան եւ մսի ու կաթի արդիւնաբերութեան ։

*** «Սասունցի Դաւիթ » հազարամեակի հանդէսները տեղի պիտի ունենային Մայիսին, բայց հսկայ երկրին մէջ անկարելի եղաւ աւարտել նախապատրաստական աշխատանքները մինչեւ Մայիս։ Եւ յոբելեանը յետաձգուեցաւ Սեպտեմբերին։ Ցունիսի 25ին Մոսկուայի մէջ նիստ գումարեց համախորհրդային Գրողների Միութեան «Սասունցի Դաւիթ» կոմիտէն, որու կը մասնակցէին նաեւ դաշնակից հանրապետութեանց կոմիտէներու ներկայացուցիչները,— Սպիտակ Ռուսաստանի կողմէ Ենկա Կուպալա, Վրաստանի կողմէ՝ Ալիօ Մաշաշուիլի, Ռուսաստանի կողմէ՝ Լոզինսկի եւն.։ Հայաստանէն այդ առթիւ Մոսկուա հասան Աբով, Գրիգորեան, Նայիրի Զարեան եւ Ստեփան Զօրեան։ Ներկայ էր նաեւ Գիտութեանց ճեմարանի անդամ Ց. Օրբելեան։

Խորհրդակցութեան կը նախագահէր Ա. Ֆադէեւ ։ Զեկուցումներէն յայտնի եղաւ, որ ամբողջ Միութեան մէջ մեծ աշխատանք կատարուած է արժանի կերպով մեծարելու համար հայ ժողովրդական ստեղծագործութիւնը։

*** Հայաստանի դերասաններ, բեմադրիչներ, երգահաններն ու նկարիչները մեծ ոգեւորութեամբ կը պատրաստուին յառաջիկային Մոսկուայի մէջ ցուցադրուելիք հայկական գեղարուեստի տասնօրեակին։

Երեւանի պետ. Թատրոնն ու «Սպենդիարեան» պարի արուեստանոցը կը պատրաստեն ներկայացուելիք կտորներու ցանկը։ Հայկական պետական երաժշտախումբը պիտի ներկայանայ իր զանազան ճիւղերով,— երգչախումբով, ժողովրդական երաժշտական գործիքներու նուագախումբով, ազգային պարախումբով եւ աշուղներով ։

*** Ուսուցչապետ Ա. Տէր Ղեւոնդեան «Անահիտ» նուագապարը վերջացնելով ներկայիս կ'աշխատի Ց. Թումանեանի, Իսահակեանի, Յովհաննիսեանի եւ այլ հայ դասական գրողներու բանաստեղծութիւններուն վրայ։

Երգահան Մ. Մազմանեան կը գրէ 8 մասէ բաղկացած «Արաբեսկներ»ը սէնֆոնիք նուագախումբի համար ։

Երգահան Գ. Եղիազարեան կը պատրաստէ «Փարւանա» նուագապարը ։ Նայիրի Զարեանի «Բուշանի ժայռ» պօէման օփերայի կը վերածէ երգահան Վ. Տալեան։ Երգահաններ Ա. Մերանգուլեան, Կ. Զաքարեան, Ա. Սաթեան, Լ. Սարգսեան եւ ուրիշներ կը պատրաստեն սէնֆոնիք գործեր։

Երգահան Ա. Խաչատրեան շուտով կը վերջացնէ իր նոր պարանուագը, «Երջանկութիւն» անունով։ Գեղարուեստի վաստակաւոր գործիչ եւ Գեր. Խորհրդի անդամ Ց. Ստեփանեան « Սասունցի Դաւիթ» օփերան աւարտելէ վերջ կ'աշխատի այլ նշանակալից երաժշտական նիւթի մը վրայ։

*** Պտուղներու բերքն այս տարի առատ է Հայաստանի մէջ։ Երեւանի շուկան լեցուած է ծիրանով, կեռասով եւ բալով։ Գիները կ'իջնեն օրէ օր։ Ցունիս 25ին ծիրանի քիլօն կը ծախուէր 2 րուբլի 50 կոպեկ։

ԶՈՒԱՐՃԱԼԻՔ

ՀԱԹԱՅԻ ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՅՈՅՆԵՐԸ ԿԸ ՄՆԱՆ ԻԲՐԵՒ ԹՈՒՐՔ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑ

« Սոն Փոսթա» այս խորագրին տակ կը հրատարակէ Իսկէնտէրունի իր թղթակցին հետեւեալ գրութիւնը ·

— « Հակառակ անոր որ Հաթայի դատը վերջացած եւ այս կերպով առանց պատերազմի յաղթանակ մը իրականացած է, կարգ մը մարդիկ տակաւին այն համոզումը ունին որ «կարգ մը հարցեր» գոյութիւն ունին։ Այս մասին Իսկէնտէրունի մէջ ականատես եղայ ·

— Հաթայի Յոյները, Հայերն ու Արաբները ձեզի համար մակարոյծ (փարազիթ) մը չե՞ն դառնար։

Այս հարցումը ուղղող անձը, երկար տարիներ «էքօ տը Սիրի» թերթին մէջ աշխատող Ֆրանսացի բարեկամ մըն էր ։

Կարճ կերպով պատասխանեց ·

— Մեզի համար մակաբոյծ չեն կրնար ըլլալ ···

Մինչեւ այս խօսակցութենէն դեռ երկու ժամ առաջ, այս նիւթին շուրջ երկարօրէն խօսեր էինք Իսկէնտէրունի հայ հայրենակիցներուն ամէնէն երեւելիներէն մէկուն հետ ։

Ան, Հաթայի հայ հայրենակիցներու մասին խօսած ատեն սապէս պատմած էր ·

— Թուրքիոյ Հանրապետութեան կառավարութիւնը խիստ արդարադատ որոշում մը յատարարեց Հաթայի փոքրամասնութեանց համար։ Բոլորովին իրենց բաղձանքին կը թողու Հաթայ մնալը կամ մեկնիլը եւ հեռացողներուն կալուածներուն համար ալ խիստ լաւ պայմաններ կը շնորհէ ։

Բայց վստահ եղէք սա կէտին թէ «գացողները» մինչեւ հիմա գացած են ։ «Մնացողներն» ալ յաւիտենապէս հոս պիտի մնան։ Ներկայիս Հաթայ մնացած թէ Հայերուն եւ թէ Յոյներուն մտածումներուն ամբողջովին իմ տեսակէտիս նման ըլլալուն վստահ, կրնամ ըսել թէ մենք Հաթայ պիտի մնանք ու ապրինք, երբ արժանի հայրենակիցները Թուրքիոյ մեզի շնորհած հայրենակցութեան իրաւունքին։

Ինչո՞ւ երթանք, ո՞ւր երթանք։

Մենք Թուրքիոյ մէջ ծնանք, Թուրք հացով սնանեցանք եւ հետեւաբար Թուրք ենք։ Օրինակ, ես Գայսէրի ծնայ։ 20 տարեկանիս Իսկէնտէրուն եկայ։ Հոս գտնուած գրեթէ բոլոր Հայերն ալ Անատոլուի զանազան անկիւններէն եկած են»։

Հաթայցի հայ հայրենակիցը, պահ մը ընդհատելէ յետոյ խօսքը, սապէս շարունակեց ·

— Կը տեսնէք թէ ոչ մէկ պատճառ կայ մեր հոսկէ երթալուն համար։ Բայց որքան շատ պատճառներ կան մեր մնալուն համար ··· Թուրքիոյ մէջ մեծցանք ··· Թուրք հացը կերանք··· Թուրք կրթութիւն ստացանք ··· Թուրքերէն կը խօսինք ։

Այս Հաթայցի հայրենակցին աչքերուն ուշադրութեամբ նայեցայ, հոն կեղծիք չկար։ Այնպէս համոզուեցայ թէ իր ըսածներն ու խորհածները նոյնըն էին ։

Իմաստ մը չկայ այս խօսքերուն չհաւատալուն մէջ· որովհետեւ Հաթայի հայ հայրենակիցները — առհասարակ — միթէ այսօրուան խօսքերը հաստատող ընթացքներ ցոյց չտուի՞ն Հաթայի հարցին դեռ անիշխանական օրերուն։ Դեռ անցեալ տարի, Ցունիսին, Հաթայի հարցին ամէնէն կասկածելի փուլերու մէջ գտնուած միջոցին, երբ Իսքէնտէրուն — Անթաքիա ճամբորդութիւն կը կատարէի, հայ շօֆէօր մը սա հարցումը ըրած էր ինծի ·

— Դեռ մեր բանակը չպիտի՞ գայ, պէյս ։

Այս հարցումը այնքան մաքուր թրքական առոգանութեամբ մը, այնքան սրտաբուխ կերպով ըրած էր որ, այլեւս անկարելի էր անոր անկեղծութեանը մասին կասկածիլ ։

Այս ոգին զոր Հաթայի հայրենակիցներուն մօտ գոհունակութեամբ տեսնելով կը զգածուինք, մեզի համար երաշխիք մը կը կազմէ անոնց մասին։ Եւ այս երաշխիքը արժէքաւոր պիտի մնայ, որքան ատեն որ շարունակէ այս մաքուր մթնոլորտը ։

« ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՑԸ»

(Le pain des Proscrits)

Այս խորագրին տակ, Անտրէ Ֆայէէ պիտի հրատարակէ, L'Indépendant շաբաթաթերթին մէջ, յօդուածաշարք մը, որուն նպատակն է պաշտպանել Հայերը եւ ազգայնական Ռուսերը, «որոնք խոյս տուած են իրենց երկրէն՝ իբրեւ հետեւանք հալածանքներու եւ ջարդերու,— անոնք «օտարական» չեն Ֆրանսայի մէջ, այլ հաւատարիմ բարեկամներ եւ քաջ մարտիկներ, որոնք իրենց արիւնով շահած են Ֆրանսայի մէջ բնակելու իրաւունք, Ֆրանսայի՝ որ իրենց երկրորդ հայրենիքն է եւ որ պարտաւոր է իրենց շնորհել մասնաւոր կանոնադրութիւն մը պաշտպանութեան համար,— այդ արդարութիւնն է որ կը պահանջենք մենք», կը գրէ նոյն թերթը։

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՀԱՅ ԲՈՅԺ», ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան, հինգերորդ տարի, թիւ 57 (Ցունիս), հետեւեալ բովանդակութեամբ. —

Հիւծախտաւորներու կարեւոր (Տոքթ. Լ. Գրիգորեան).— Ի՞նչ կերցնել անարիւններու եւ անքնութենէ տառապողներուն (Տոքթ. Ց. Գաբրիէլեան).— Խլիրդը ո՞ւր կը բունի (Տոքթ. Գ. Սերոբեան).—Փորդ կ'ելլէ՞ ··· (Մեծ–Հայրիկ).— Մեղուի թոյնով դարմանում (Վահան Ցաբուքիւճեան)։

Թիւ 58 (ՅՈՒԼԻՍ).— Աղետապը եւ դարմանը (Տոքթ. Զենոբ Պէօրէքճեան).—Վեներական ախտեր (Տոքթ. Վ. Գրիգորեան)— Միրան ուտե՞լ թէ չուտել(Տոքթ. Աշճեան).—Ինչո՞ւ չենք քնանար (Տոքթ. Պ. Քօլօլեան).— Գրբախօսական (Շ. Ն.).— Ժող մանկաբարձութիւն (Տոքթ. Վ. Թորգոմեան).— Ի՞նչ կերցնել (Տոքթ. Ց. Գաբրիէլեան).— Գլխու ցաւը (Տոքթ. Գ. Սերոբեան)։

Թիւ 59 (ՕԳՈՍՏՈՍ).— Ջաւակ բերէք (Տոքթ. Ա. Աշճեան).— Լուղորդներու արկածներ (Տոքթ. Գ. Սերոբեան).— Զգուշացէք սննդական թունաւորումներէն (Փրոֆ. Ա. Պէրպէրեան).— Ի՞նչ կերցնել (Տոքթ. Ց. Գաբրիէլեան).— Ամերիկացինե՛ր, զգո՛յշ (Տոքթ. Ռ. Պլոնտէլ).— Բարկութեան դրօշը (Տոքթ. վան Տէբէլսբ).— Կաթէ կտրել (Մեծ–Հայրիկ).— Պատասխան հիւանդ բաժանորդներու։

ԲԱԺՆԵԳԻՆԸ տարեկան 30 ֆրանք Ֆրանսայի համար, 35 կամ 40 ֆրանք արտասահմանի համար։ Դիմել վարչութեան, 17, Rue Damesme, Paris :

ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ՀԱՅՑՈՑ ՄԷՋ, Միսաք. Մէյրի Պըրճըս (իր յիսնամեայ յոբելեանին առթիւ)։ Աթէնք, 1939։

40 Années de l'Activité Cooperative, avec 16 illustrations. Par le Prof. Dr. V. Totomiantz։ (Գիրքը գրուած է գերմաներէն, կը պարունակէ նաեւ ֆրանսերէն, իտալերէն եւ ռուսերէն յաւելուածներ եւ շարք մը պատկերներ։ Տպ. Belgrade, 1939։ Գին 10 զուից. ֆրանք կամ 2 տոլար։ Հասցէ. — Prof. V. Totomiantz, Rue Varsavska, Belgrade (Yougoslavie)։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (74)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀիՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Պրըթանըի անտառներուն 1792—1800ի պատմութիւնը կարելի է արձանագրել առանձին, եւ ատ կուգար խառնուելու Վանտէի լայնածաւալ դիւցազներգութեան։

Պատմութիւնը իր ճշմարտութիւններն ունի. աւանդավէպն ալ իրն ունի. լեկէնտայի ճշմարտութիւնը ուրիշ բնաւորութիւն ունի. աւանդական ճշմարտութիւնը ինքնին երեւակայութիւն է, բայց իր հետեւանքը իրականութիւնն է. բացի ատկէ, պատմութիւնը եւ աւանդավէպը կը ձգտին միեւնոյն նպատակին. անկայուն մարդու պատկերին տակ նկարագրել յաւիտենական մարդը։

Վանտէն կատարելապէս կը բացատրուի՝ միայն եթէ աւանդավէպը լրացնէ պատմութիւնը. ամբողջութեան համար անհրաժեշտ է պատմութիւնը, մանրամասնութիւններու համար աւանդավէպը։

Աւելցնենք նաեւ այն, որ Վանտէի համար կ'արժէ այդ յոգնութիւնը կրել։ Վանտէն հրաշք մըն է։

Այդ տգէտներու պատերազմները այնքան յիմար, որքան փայլուն, նոյնչափ զզուելի, որչափ սքանչելի, յուսահատեցուց, բայց նաեւ հպարտացուց Ֆրանսան։ Վանտէն,— վէրք մըն է, միանգամայն եւ փառք մը ։

Մարդկային ընկերութիւնը իր կեանքի որոշ վայրկեաններուն կ'ունենայ իր առեղծուածները, որոնք կը լուծուին յոյսով՝ գիտուններու քով, իսկ տգէտներու քով խաւարով, բռնութեամբ եւ բարբարոսութեամբ։ Փիլիսոփան, վհատած՝ չիգիտեր թէ որը մեղադրէ, ան նկատի կ'առնէ այն խառնակութիւնները, որոնք կ'արտադրեն այնպիսի հանելուկները։ Հանելուկները չեն անցնիր առանց ներքեւը ձգելու իրենց ստուերը, ինչպէս ամպերը։

Եթէ հասկնալ կ'ուզէք Վանտէն, պատկերացուցէք ձեր առջեւ այս հակադրութիւնը. մէկ կողմէն Ֆրանսական Յեղափոխութիւնը, միւս կողմէն Պրըթօն գիւղացին ։

Այս գերազանց երեւոյթները, որոնք կը սպառնային մէկ անգամէն տապալել ամէն բան, քաղաքակրթութեան բարկութեան այս ուժգին հարուածին, կատաղի յառաջդիմութեան այս խիստ թափին, անչափ եւ անըմբռնելի այս բարեփոխումին դէմ առ դէմ դրէք այդ ծանրաշարժ եւ տարօրինակ վայրենին, այդ պարզահայեաց եւ երկարածամ մարդը, որ կը սնանէր կաթով եւ շագանակով.կ'ապրէր իր յարդէ կտուրին տակ, իր ցանկապատին մէջ, իր ձորին շուրջը, շրջակայ գիւղերը կ'որոշէր զանգակի ձայնէն, կը գործածէր ջուրը միայն խմելու համար, կը հագնէր իր կռնակէն մետաքսէ ծաղրանկարներով կաշիէ բաճկոնը՝ կոպիտ բայց սեղնագործուած, կը նկարազարդէին ըզգեստները այնպէս՝ ինչպէս իր նախահայր Կելտերը կը նկարազարդէին իրենց երեսները, կը յարգէր իր ան–ըը՝ յանձին իր դահիճին, կը խօսէր մեռեալ լեզու մը՝ որ կը նշանակէ գերեզմանին մէջ թաղուած պահել միտքը, խթանելով կը մշտէր իր եզները, կը սրէր իր գերանդին, քաղհան կ'ընէր իր սեւ ցորենը, քարի պէս կը շորցնէր իր հաճարէ պաքսիմատները, կը մեծարէր առաջ նախ իր գութանը եւ յետոյ իր մեծ մայրը, կը հաւատար Սուրբ Կոյսին եւ Սպիտակ Տիկնոջը, ջերմեռանդութեամբ կ'երկրպագէր տաճարի սեղանին, նոյնպէս նաեւ բարձր խորհրդաւոր քարին, որ կանգնած էր ամայի դաշտին մէջ, երկրագործը արտին մէջ, ձկնորսը ծովափին վրայ եւ մաքսանենգը թաւուտին մէջ, կը սիրէր իր թագաւորները, իր իշխանները, իր քահանաները եւ ոջիլները, մտածկոտ, երբեմն ամբողջ ժամերով անշարժ կը կանգնէր լայնածաւալ ամայի ծովեզրին վրայ եւ մռայլօրէն ականջ կը դնէր ծովին։

Եւ թող հարցնեն,—կարե՞լի էր այդ կոյրը ընդունիլ լուսաւորութիւնը։

Բ. ՄԱՐԴԻԿ

Գիւղացին երկու յենակէտ ունի, դաշտը, որ զայն կը սնուցանէ, եւ անտառը, որ զայն կը ծածկէ։

Դժուար է պատկերացնել Պրըթանըի անտառը. ատոնք քաղաքներ էին, ոչ մէկ բան կայ աւելի խուլ, աւելի համր եւ աւելի վայրենի, քան մացառներու եւ ճիւղերու այդ անելանելի խառնաշփոթութիւնը։ Այդ լայնածաւալ փլատակները անշարժութեան եւ լռութեան կայաններ էին. չկայ միայնութիւն, որ արտաքուստ այդքան մեռեալ եւ այդքան գերեզմանական ըլլար. բայց եթէ յանկարծ եւ կայծակի պէս արագ հարուածով մը կտրուէին ծառերը, այն ժամանակ անսպասելի կերպով կը տեսնուէին այդ ստուերներու տակ եռացող մարդկային մրջիւննոց մը։ Նեղ ու նեղ հորեր, ղուրսէն ծառերու եւ ճիւղերու ծածկոցի տակ դիմակուած, ուղղահայեաց ապա հորիզոնական, գետնին տակ կը լայննային ձագարի մը պէս եւ կը բացուէին ստորերկրեայ սենեակներու մէջ. ահա թէ ի՛նչ գտաւ Կամբիւզը Եգիպտոսի մէջ, իսկ Վէստէրմանը՝ Պրըթանըի մէջ։ Անդեղ այդ բոլորը անապատին մէջն էր, իսկ այստեղ՝ անտառին մէջ։ Եգիպտոսի ներքնայարկերուն մէջ մեռեալներ կը գտնուէին, իսկ Պրըթանըի ներքնայարկերուն մէջ կենդանիներ ։ Միստօն անտառին ամենավայրենի բացատներէն մէկը՝ ամէն կողմէ ծածկուած ներքնանցքներով եւ քարայրներով, որոնց մէջ անցուդարձ կ'ընէր խորհրդաւոր ժողովուրդ մը, որ կը կոչուէր Մեծ–Քաղաք. ուրիշ բացատ մը, արտաքուստ առաջինէն ոչ պակաս վայրենի, իսկ ներքուստ ոչ պակաս բազմամարդ, կը կոչուէր «Արքայական Հրապարակ»։

(Շար.)

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Փարիզի մէջ, Artistes Françaisի ցուցահանդէսին կը մասնակցի նկարիչ Զարեհ Մութաֆեան։ Իսկ նկարիչ Շահնազար ոչ թէ 17 նկարիչներու վրայ երրորդ հանդիսացած է, այլ 32ի վրայ երկրորդ, իր նկարովը որ կը ներկայացնէ Զմեռը Փարիզի մէջ։

100 ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐԹԻ «ԱՐՇԱՒԱՆՔԸ» ԱՆԳԼԻՈՅ ՎՐԱՅ

Թռիչք մըն ալ դէպի Լեհաստան

Օդանաւային նախարարութիւնը 100 ռմբաձիգ օդանաւեր ղրկեց Անգլիա, «արշաւանք» մը կատարելու համար, ճիշդ այնպէս ինչպէս անգլիական 120 — 150 օդանաւեր կատարեցին Ֆրանսայի վրայ, անցեալ շաբթու: Մանրամաս — նութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց «արշաւանքը» տեղի պիտի ունենար երեքշաբթի գիշեր: Օդաչուներուն հրաման տրուած էր ամենավերջին պահուն: Օդանաւերը Անգլիոյ արեւելեան ծովեզերքին, միջին նահանգներուն եւ Կալլէսի վրայ սաւառնելէ վերջ, պիտի վերադառնան իրենց կայանները:

Այս առթիւ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ անգլիական օդանաւերը երկրորդ թռիչք մը պիտի կատարեն Ֆրանսայի վրայ: Թուականը գաղտնի կը պահուի: Այս անգամ օդանաւերը պիտի թռչին ոչ միայն ֆրանսական քաղաքներու վրայ, այլեւ ճամբան պիտի շարունակեն մինչեւ հիւսիսային Ափրիկէ:

Այժմ Փարիզի մէջ կը խորհին օդանաւային թռիչք մը կատարել նաեւ Լեհաստանի վրայ, Անգլիոյ հետ միասին, որ աւելի նպաստաւոր դիրքի մը մէջ կը գտնուի, աշխարհագրական տեսակէտով: Արդարեւ, անգլիական օդանաւերը կրնան իրենց հիւսիսային կայաններէն թռչիլ դէպի Պալթիկ, Տանըմարքայի վրայով, յետոյ անցնիլ Տանցիկի լեհական Նըրանցքէն, Լեհաստանի զինուորական կայանները հասնելու համար: Իսկ ֆրանսական օդանաւերը ստիպուած են անցնիլ գերմանական հողէն, Լեհաստան հասնելու համար, ինչ որ կրնայ տեղի տալ Գերմանիոյ առարկութեանց: Հաւանական է որ ֆրանսական օդանաւերը թռչին անգլիական կայաններէն:

Մասնագէտներ կ'ըսեն թէ, Անգլիա եւ Ֆրանսա այս թռիչքներով կ'ուզեն անգամ մըն ալ ապացուցանել թէ ի վիճակի են կատարելու իրենց յանձնառութիւնները Լեհաստանի հանդէպ, նախայարձակման պարագային: Անգլիական օդանաւերուն թռիչքը Ֆրանսայի վրայ՝ արդէն իսկ սրտնեղութիւն պատճառած է Գերմանիոյ մէջ: Լոնտոն եւ Փարիզ որոշած են միացնել իրենց օդանաւային ուժերը: Ֆրանսական օդանաւերուն համար մնայուն կայաններ պիտի հաստատուին Անգլիոյ մէջ եւ փոխադարձաբար:

*** Անգլիացի Զօր. Այրընսայտ, որ ցամաքային Եւրոպայի բանակին հրամանատարը պիտի ըլլայ պատերազմի պարագային, Վարշաւա հասնելով անմիջապէս ձեռնարկեց խորհրդակցութեանց: Այսօր, չորեքշաբթի, երկար տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ Լեհաստանի սպարապետին հետ: Զօրավարին գլխաւոր նպատակն է ծանօթանալ Լեհաստանի զինուորական դէմքերուն հետ եւ քննել անգլօ-լեհական դաշինքին գործադրութեան եղանակները: Յառաջիկային Ֆրանսայի սպարապետն ալ Վարշաւա պիտի երթայ:

Հայ եւ ռուս գործաւորները նպաստը պիտի շարունակեն

Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդին անդամներէն երկու հոգի յիշեցուցած էին Սէնի նահանգապետին թէ 5243 օտար գործաւորներ կան որոնց երկիրները փոխադարձ պայմանագրութիւն չունին: Այս առթիւ կը հարցնէին թէ ո՛րքան խնայողութիւն պիտի ըլլայ, եթէ այս գործաւորները այլեւս նպաստ չստանան:

Նահանգապետը պատասխանած է.—

1939 մայիս 6ի հրամանագրով, որ գործազրկութեան նպաստ կը տրամադրէ միայն փոխադարձ պայմանագրութեամբ պաշտպանուած օտարականներուն, կը գործադրուի յուլիս 1էն սկսեալ: Ռուս, Հայ եւ նման ապաստանեալները կը վայելեն նոյն իրաւունքը գործազրկութեան նպաստի մասին, համաձայն 1933 հոկտեմբեր 28ին Ժընեւի մէջ ստորագրուած միջազգային պայմանագրութեան մը: Հետեւաբար, խնայողութիւնը պիտի չկատարուի գործազրկութեան նպաստէն հանուելիք 5243 օտարականներուն վրայ, այլ միայն 1913 գործաւորներու վրայ, կազմելով մօտաւորապէս 8 միլիոն ֆր.ի գումար մը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԱՆՑԻԿԻ ԽՆԴԻՐԸ խաղաղութեամբ կարգադրելու համար բանակցութիւններ կը կատարուին զանազան մայրաքաղաքներու մէջ, համաձայն կարգ մը զրոյցներու: Կ'ըսուի թէ Մուսոլինի եւ Պապը միջնորդած են եւ խորհրդակցութիւններ կը կատարուին Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ: Իբրեւ թէ Պապը առաջարկած է որ Տանցիկի ներկայ կարգուսարքը շարունակուի մինչեւ 1944, որպէսզի կիրքերը խաղաղին:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ յուլիս 17 ընդհ. գործադուլ հռչակուած է ամբողջ Պաղեստինի մէջ, 24 ժամուան համար, իբրեւ բողոք հրէական ներգաղթի արգելքին:— Երկուշաբթի օր երկու Հրեաներ եւ Արաբ մը սպաննուեցան Տիբերիայի մօտ: Հեռաձայնի գիծերը խզուեցան Եաֆայի եւ Երուսաղէմի միջեւ:

ՊԵՐԼԻՆԻ մեծ հրապարակը, «Հիթլէր», այսուհետեւ պիտի կոչուի «Մուսոլինիի հրապարակ», Գերմանիոյ Առաջնորդին հրամանով, իբրեւ նոր պատիւ մը զինակից երկրին:

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԾՈՎՈՒ գերմանական կղզին՝ Հէլիկոլանտ փակուեցաւ բոլոր օտարականներուն առջեւ, որոնք պիտի չկրնան նոյն իսկ նաւերու մէջ մնալ: Այդ կղզին երթալու համար գերման քաղաքացիներն ալ պէտք է պաշտօնական անձնագիր ունենան: Արգիլուած է լուսանկար հանել կամ պատկերներ գծել:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ արտաքին գործերու նախարարը վերադարձաւ իր երկիրը, հինգ օր մնալով Աթէնքի մէջ: Այս առթիւ երկար խօսակցութիւններ տեղի ունեցան երկու երկիրներու տնտեսական եւ մշակութային յարաբերութեանց մասին, որոնք աւելի սերտ հանդամանք պիտի ստանան այսուհետեւ:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ Գերմանացիները հետզհետէ իրենց երկիրը կը վերադառնան: Անցեալ տարի ամէն ամիս կը վերադառնային 2500 հոգի. այս տարի ամսական թիւը հասած է 4000ի:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ժողովուրդին աչքը բանալու համար անդադար նամակներ կը ղրկէ Անգլիացի մը, Քինկ Հօլ, Գերմանիոյ մէջ: Կ'ըսուի թէ այս նամակներէն 50,000 օրինակ հասած են Գերմանիա: Հիթլէրական թերթերը այս առթիւ ալ կը յարձակին Անգլիոյ վրայ, մեղադրելով զայն իբրեւ գրգռիչ:

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՄԱՍԻՆ ճառ մը խօսելով, Հիթլէր ազդարարեց թէ ան այլեւս սեփականութիւնը չէ «հիւծախտաւոր ցեղազէտներու», այլ պէտք է ծառայէ որոշ գաղափարներու:

ՓԱՐԻԶԷՆ ՎՏԱՐՈՒԵՑԱՒ իտալացի թղթակից մը եւս: Այստեղ կը գտնուին 40 իտալացի թղթակիցներ, իսկ Հռոմի մէջ մնացած են միայն երեք ֆրանսացի թղթակիցներ, (մէկը Զուիցերիացի, Փօլ Ժանթիզոն, «Թան»ի աշխատակիցը):

2,250,000 ՖՐԱՆՔ անհետացաւ մեթրոյին մէջ, երբ դրամատան մը հաւաքիչը նուաղելով վար ինկաւ նստարանէն: Սթափելէ վերջ ի զուր փնտռեց թանկագին կապոցը, որ չոգիացած էր: Հաւաքիչը շատ վստահելի մարդ մը կը համարուի:

ԼԵՀԱԿԱՆ երկու կառախումբեր իրարու զարնուեցան Վարշաւայի մէջ: Ութ հոգի մեռան, 200 հոգի վիրաւորուեցան:

2650 ՀՐԵԱՆԵՐ կը թափառին Սուրիոյ ջուրերուն մէջ, չկրնալով ցամաք ելլել: Նաւերէն մէկուն մէջ ժանտախտ ծագած է, սաստկացնելով տարագիրներուն թշուառութիւնը:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Իսիի «Դրօշակ» գրադարանի կողմէ ի նպաստ իր գիրքերու ճոխացման

23 յուլիս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Մէօտոնի անտառին մէջ (Tapis vert):

Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն եւ ընտիր նուագախումբ

ԾԱՆՕԹ.— Անձրեւի պարագային հանդէսը տեղի կ'ունենայ խրիմեան սրահին մէջ, ցերեկոյթ-պարահանդէսով մը, մինչեւ կէս գիշեր:

Ընտիր ճաշ, ճոխ պիւֆէ՝ մատչելի գիներով: Մուտքը ազատ է

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ

23 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին 173, Avenue Aristid Briandի սրահին մէջ, Քաշան

կը նախագահէ Փարիզի փոխ-հովիւ ՏԻՐԱՆ Վրդ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

Դպրոցի երկսեռ երգչախումբը կ'երգէ ղեկավարութեամբ Գ. Ն. ՍԵՐԳՈՅԵԱՆԻ

կը մեներգեն՝ Տիկին Ար. ՅԱԿՈԲԵԱՆ եւ ԱՆԱՀԻՏ ԳԱՎԷՋԵԱՆ, կ'արտասանէ՝ ԷԼԻԶԱ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ, արտասանութիւն աշակերտներու կողմէ, մրցում ընթերցանութեան եւ ուղղագրութեան եւլն: Կը նուագէ թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ.

Մուտք 4 ֆրանք

Հաղորդակց. միջոց.— Առնել մէթրօ իջնել Bangneuxի կայարանը

Դաշտահանդէս

կազմակերպուած Մարսիլիոյ Հայ Մշակութային եւ Երաժշտական քոյր Միութեանց կողմէ, 23 Յուլիս, կիրակի St. Germainի անտառը: Օթոպիւսները կը մեկնին առտուան ժամը 7ին Albert Léon Gambettaէն: Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ 11 Place Jules Guesde Գ. Ա. Քէօսաեանի, 8 A. rue Francis de Pressensé Խ. Թէլեանի, եւ Պոմոն՝ Պ. Փ. Սանասարի:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

23 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին վարժարանին պարտէզը

1 Bld. du Nord, Le Raincy

կը ներկայացուի ԵՐԿՈՒ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐՈՒ ՎԷՃԸ

Գիւղական պատկերներ

Հայկական պարեր եւ մարզական խաղեր: Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի Պ. Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆ.

Ճաշ եւ պար մինչեւ ժամը 10: ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով

Մուտք 5 ֆր.

Հաղորդակցութիւն.— Opéraէն կամ Jaurèsէն առնել օթօպիւս 21 A. եւ իջնել Raincy-Pavillons, Gare de l'Estէն շոգեկառք direction Gargan, իջնել Raincy-Pavillons.

Հայ երգը Սէնթ-Անի գաղթակայանին մէջ

Յառաջիկայ Շաբաթ 22 Յուլիս, երեկոյեան ժամը 8ին Սէն Լուի Պատ. Միութեան եւ Կ. Խաչի սանուհիներու 80 հոգինոց երկսեռ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Տօքթ. Լ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ

պիտի տայ համերգ մը

Պիտի երգուին ԿՈՄԻՏԱՍ Վրդ.ի ժողովրդական երգերը՝ քառաձայն

Համերգի հասոյթը պիտի յատկացուի գաղթակայանի ազգ. վարժարանին: Մուտք 2 ֆր., փոքրերու 1 ֆր.:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

HAÏASTAN

ԱՄՍԱԳԻՐ (ՑՈՒՆԻՍ) ԹԻՒ 6, ՃՈԽ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Խմբ.՝ Հազարամեայ պայքարը. Ա. Իւահակեան Մհերի դուռը. Արմէն՝ Հայերու դերը Կովկասի ճակատին վրայ 1918ին. Գրիգոր Նարեկացի՝ Աղօթք. Ժ. տը Մորկան՝ Հայոց ծագումը. X. Chomel. Հայոց նկարագիրը. Ա. Աթանասեան՝ Հայկ, Արամ, Արայ Գեղեցիկ եւ Արամ՝ ցովիկ Եղիազարեան՝ Հայկական հարցը. Պայքար եւ Հայ ազդիկ՝ Նոր սերունդ. Արմէն Գասպարեան՝ Հայաստան եւ արուեստները. Հայկական մամուլէն հատուածներ «Հայաստան»ի մասին. Ջիւանի՝ Յոյս. Հայերէնի դասընթացք եւլն.:

Տարեկան բաժնեգին՝ Ֆրանսա եւ գաղութներ՝ 25 ֆրանք, Արտասահման 1 տոլար, ձեռքէ հատը 2.50 ֆրանք:

Փնտռել բոլոր այն կրպակներուն մէջ, ուր ՅԱՌԱՋ կը ծախուի:

Հասցէ.— H. Keusséyan, 51, Rue du Caire, Paris (2e)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հրապարակաւ շնորհակալութիւն կը յայտնեմ Տքթ. ՔԻՐԹԻՐՔԵԱՆԻ 16 rue Damremont, Փարիզ (18), որ մէկ ամսուան ընթացքին բժշկեց աղջիկս, որ չորս տարիէ ի վեր կը տառապէր հակառակ բազմաթիւ յայտնի բժիշկներու խնամքին:

Աւտեմիս Տէր Թովմասեան

Փալիզ:

PARIS-MONDIAL

19 Յուլիս, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 7,45—8, արաբական բաժնին մէջ, (կարճ ալիք 25 մեթր 24 կամ 41 մեթր 25), պիտի նուագեն Պ. Նաճար (դաշնակ), Պ. Բենօ (սրբինգ եւ դափ), Պ. Արզար (թառ եւ թափ):

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԵՐ

ԽՄԲԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՍՆԱՒՈՐ

Թ. ՉԱՐԴԱՐԵԱՆ

55, Rue de la Sablière, (ourbevoie)

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme .. Paris (13)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Կ'ուզուին գործաւորներ եւ գործաւորուհիներ

Ստանձնած ենք ֆրանսական բանակի զինուորներու համար հագուստեղէն կարելու գործը: Տեւական աշխատանք, լաւ վճարում: Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ ամէն օր, Հայ Մարտիկներու Միութեան գրասենեակը, 9, rue Thénard, Paris (5), մէթրօ Սէն Միշէլ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 20 ՅՈՒԼԻՍ
JEUDI 20 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4096 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՒ ԾԻԾԵՌՆԱԿ ԳԱՐ ՈՒ ԵՐԹԱՐ...

Բարենիշ բաժնելու սովորութիւն չունինք: Բայց, իսկապէս շնորհաւորելի է այն շարժումը, որ ահա կը բացուի եղբայրական աջակցութեան ճակատին վրայ, փրկելու համար Մուսա Տաղի տարագիրները:

Ահաւասիկ «Յառաջ»ի առաջին ցանկը, 1500 ֆրանք, խմբագրութեան յանձնուած՝ քանի մը ժամուան ընթացքին, ինքնաբերաբար, համեստ աշխատաւորներու կողմէ:

Միեւնոյն ատեն կոչ մը Բարեգործականէն, որուն հանգանակութեան գլուխը կը գտնուին մեծահարուստ ընտանիքի մը երկու անդամները, 150,000 ֆրանքով:

Կը նշանակէ թէ գիտակցութեան, պարտաճանաչութեան ոգին արթուն է միշտ, այս ժողովուրդին մէջ, որ կրցած է հրաշքներ գործել, իր սեփական միջոցներով:

Դեռ երէկ, երիտասարդ մը կարդացած ըլլալով «Յառաջ»ի կոչը,— «Ո՞ր օրուան, ո՞ր ժամուն...», կը թելադրէր ուղղակի դիմել «մեր սերունդին»: Եւ կ'աւելցնէր.— «Մենք շատ լաւ կը հասկնանք այդ լեզուն: Ահա ձեզի 50 ֆրանք»:

Թղթաբերին հետ, ներս մտաւ համեստ արհեստաւոր մը, հարիւր ֆրանք դնելով սեղանին վրայ:— «Շատ չէ՞ ձեզի համար».— «Ո՛չ»:

Ինչ որ ալ ըլլայ հանգանակութեան գումարը, յառաջիկային, միայն այս երեւոյթը բաւական է, ըսելու համար թէ յաջողութեամբ պիտի պսակուի նաեւ «Յառաջ»ի այս ձեռնարկը:

Կաթիլ – կաթիլ, բայց գործը պիտի քալէ: Աշխատաւորութիւնը — մեր սքանչելի ժողովուրդը — պիտի տրամադրէ իր կրցածը: Ունեւորը՝ ինչ որ կը վայլէ իր կարողութեան ու դիրքին: Մեր բազմազան Միութիւններն ալ ան – շուշտ պիտի փութան արդարացնել իրենց գոյութեան իմաստը: Եւ պիտի գոյանայ գումար մը, որ արժէք ունի ոչ միայն իբրեւ դրամ, այլ եւ իբրեւ բարոյական խորհրդանշան:

Թշնամին կրնայ հրճուիլ իր աժան յաղթանակով,— արդիւնք՝ դիւանագիտական խաղերու: Ան կրնայ պարծենալ որ ոչ – թուրք շրջան մը եւս ցրուեց, «միատարր» զանգուածի մը վերածելով Սանճաքը, ինչպէս ամբողջ Թուրքիան եւ մանաւանդ «արեւելեան նահանգները»:

Ոչինչ: Ժողովուրդները միայն նիւթական յաղթանակներով չէ որ կը դառնան մեծ եւ անպարտելի: Եւ «չարխի Ֆալաք»ը միշտ ալ մէկ ուղղութեամբ չի բանիր:

Վարժուած՝ ամէնէն անագորոյն յուսախաբութեանց, մինչեւ յատակը քամած՝ հալածանքի եւ անիրաւութեան լեղին, մենք նորէն կը մնանք ճակատաբաց եւ ինքնավստահ, նոր բոյներ կազմելու համար:

Կը մնանք հպարտ եւ միակամ, չընկրկելու համար որեւէ վայրենութեան, խարդախութեան եւ յուսախաբութեան առջեւ:

Մեր դարաւոր պատմութեան ուրիշ մէկ եղերական էջն է որ կը բացուի, Սանճաքին լքումով եւ անոր բնիկ ժողովուրդին արտագաղթով:

Ինչպէս դարերու ընթացքին, ինչպէս 1915էն վերջը, մեր ծիծեռնակներն ու արծիւները նորէն պիտի շինեն իրենց բոյները, ամէնէն առաջ զարմացնելով ե՛ւ թշնամին ե՛ւ բարեկամը:

Վկայ՝ քսան տարուան հայկական ճիգն ու քրտինքը՝ աշխարհի բոլոր ափերուն վրայ:

Ի՛նչ տարակոյս որ շարժումը պիտի ծաւալի նաեւ ուրիշ գաղութներու մէջ, վարակելով տարագիր բազմութիւնները:

Այս առթիւ, կ'ուզէինք յիշեցնել տարրական պարտք մը եւս:

Անշուշտ հայկական հանգանակութիւնները բաւական չեն, գոհացնելու համար բոլոր պահանջները, որոնք միլիոններու կը կարօտին: Տարագիրներու տեղաւորումը կը մնայ կէս ճամբան, եթէ հոգատար իշխանութիւնն ալ իր կարգին օգնութեան չհասնի: Վերջին լուրերու համաձայն, այդ պարտականութիւնը կը կատարուի որոշ չափով, տեղւոյն վրայ:

Արդ, ժամանակը չէ՞ ձեռնարկ մը կատարելու նաեւ այստեղ, Փարիզի մէջ, մանրամասն յուշագրով մը:

Շ.

ԱՆԳԼԻՈ–ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԹՆՃՈՒԿԸ

Մոլոթով արձակո՞ւրդ ստացած է

Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերը սկսած են անհամբեր դառնալ, անգլեւ – խորհրդային բանակցութեանց յապաղման առթիւ: Փարիզի արմատական թերթին քաղաքական աշխատակիցը, Տիկին Ժընվիէվ Թապուի, կը գրէ թէ կացութիւնը անփոփոխ կը մնայ եւ երկու կողմերը կը պահեն իրենց դիրքերը: Մոսկուա բաւական չէ նկատած Անգլիոյ նոր զիջումները: Միւս կողմէ զրոյց կը շրջի թէ Պ. Մոլոթով արձակուրդ ստացած է երեք շաբաթուան համար, եւ Կովկաս պիտի մեկնի շաբաթ օր: Ուրեմն երեք շաբա՞թ ալ պիտի ձգձգուին բանակցութիւնները:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, հեռաձայնը անընդհատ կը բանի Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ արտաքին նախարարութեանց միջեւ: Լոնտոնի ֆրանսական դեսպանը քանի մը անգամ այցելած է Անգլիոյ արտաքին գործերու պաշտօնատունը: Փարիզ կ'ուզէ որ Անգլիա նոր զիջումներ կատարէ, որպէսզի կարելի ըլլայ դաշինքը ստորագրել, գոնէ որ եւ է համաձայնութեան յանգիլ, Պ. Մոլոթովի մեկնումէն առաջ: Մոսկուայի մէջ կը վախնան որ Չէյմպըլէն խորհրդաժողով մը հրաւիրէ Իտալիան եւ Գերմանիան, անգլեւռուս դաշինքին կնքումէն անմիջապէս վերջը, եւ նոր զիջումներ կատարէ Լեհաստանի, Ափրիկէի եւ Միջերկրականի մասին: Իսկ Լոնտոնի մէջ կարծողներ կան որ եթէ Անգլիա ամբողջովին չընդունի ռուսական առաջարկները, Մոսկուա պիտի նախընտրէ որ եւ է համաձայնութիւն չկնքել եւ սպասել մեծ ճգնաժամին: Ռուսերու կարծիքով, այն ատեն Անգլիա խանդավառութեամբ պիտի ընդունի ինչ որ կը մերժէ այսօր:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼՐՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

50 ԿԱՍԿԱԾԵԼԻՆԵՐՈՒ ՑԱՆԿ ՄԸ

Անգլիոյ ապահովութեան տեսչութիւնը 700,000 ոսկի յատկացուց, օտար քարոզութիւնները եւ լրտեսական գործունէութիւնը հետապնդելու համար: Այս յատկացումը կը նշանակէ 40 առ հարիւր յաւելում, քանի որ նախապէս 500,000 ոսկի էր վարկը: 1913ին, մեծ պատերազմէն մէկ տարի առաջ, Ապահովութեան տեսչութիւնը ծախսած էր միայն 46,840 ոսկի, այսինքն ներկայ վարկին մէկ 15րդը:

*** «Փառի – Սուար» կը գրէ թէ Ֆրանսայի հակալրտեսական վարչութիւնը Անգլիոյ արտաքին նախարարութենէն ստացած է ցանկը 50 գործակալներու, որոնք օտար լրտեսութեան եւ քարոզութեան կը ծառայեն Ֆրանսայի մէջ: Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ իր կարգին Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներու կառավարութեանց հաղորդած է իր տեղեկութիւնները լրտեսական գործունէութեան մասին: Ֆրանսա կ'ուզէ ուղղակի գործակցութիւն հաստատել բարեկամ պետութիւններու գաղտնի սպասարկութեանց հետ, խորտակելու համար լրտեսական ցանցը:

*** Աջակողմեան թերթերը համակերպելով կառավարութեան հրահանգին, նոր տեղեկութիւններ չեն հաղորդեր դատական քննութեանց մասին: Իսկ ձախակողմեան թերթերը եւ մասնաւորապէս «Իւմանիթէ» կը պահանջեն որ կառավարութիւնը հրապարակայայտնէ քննութեանց ընթացքը, հրատարակելով նոր ամբաստանեալներու անունները: Համայնավար թերթը նորէն անուղղակի մեղադրանքներ ուղղած եւ կարգ մը սկզբնատառեր հրատարակած ըլլալով, իր աշխատակիցներէն Լիւսիէն Սամփէ հարցաքննուեցաւ ոստիկանութեան կողմէ: Թերթը այս առթիւ շարունակելով իր պայքարը, կը հարցնէ.— «Ո՞վ կ'ուզեն հետապնդել, դաւաճաննե՞րը թէ անոնք որ կը հանեն դաւաճաններուն դիմակները»: Եւ կը պահանջէ «արագ եւ կատարեալ միջոցներ ձեռք առնել Հիթլէրի ծախուած արարածներու դէմ»: Աջակողմեան թերթերն ալ լուսարանութիւն եւ արդարութիւն պահանջելով, կը հարցնեն թէ ինչո՞ւ չեն հետապնդուիր նաեւ անոնք որ դրամ կը ստանան Մոսկուայէն: «Միայն Հիթլէրը չէ որ կը վճարէ, այլ եւ Ստալինը»: Այսպէս, «Մաթէն» կը պահանջէ որ հետապնդումները կատարուին առանց նկատի առնելու անձերը կամ երկիրները: «Ուրկէ ալ գան, պէտք է փնտռել գտնել դաւաճանութեան դրամներուն աղբիւրները: Ինչ դրամ որ կուգայ արտասահմանէն, միեւնոյն նպատակին կը ձգտի մեր հողին վրայ,— ապականել բարոյականը եւ խորտակել դիմադրութիւնը: Անհրաժեշտ է երեւան հանել նացիականութեան վարձկանները: Նոյնքան անհրաժեշտ է երեւան հանել կարգ մը խիղճերու ամենօրեայ գնումը մոսկովեան դրամով»:

*** Տորիօ, նախկին բոլշեւիկը, այժմ նախագահ՝ ժողովրդական կուսակցութեան, որ կասկածելի ցոյց տրուած էր, դատ բացաւ «Իւմանիթէ»ի դէմ, 500,000 ֆրանք հատուցում պահանջելով: Ինչպէս գրած էինք, ուրիշ երկու դատեր ալ բացուած են համայնավար պաշտօնաթերթին դէմ, իւրաքանչիւրը 500,000 ֆրանք հատուցումով:

*** «Ֆիկարօ», որուն ծանուցումներու պաշտօնեան, Փուարիէ, ձերբակալուած է արդէն, հրապարակաւ գովելով անոր քառասնամեայ պարկեշտութիւնը, կը պահանջէ լուսաբանել խնդիրը: «Թան»ն ալ նոյն պահանջը կը դնէ, իր ներքին տեղեկութեանց տնօրէնին ձերբակալութեա առթիւ, մերժելով հանդերձ որ եւ է պատասխանատուութիւն: Ֆէրնան տը Պրինոն, «Ֆրանսա-Գերմանիա» կոմիտէին նախագահը, որ նոյնպէս կասկածելի ցոյց տրուած էր, կը պահանջէ քննութիւն բանալ կոմիտէին գործունէութեան մասին:

ԳԵՐՄԱՆԱԶԱՆ ԶՐՈՅՑՆԵՐ ՏԱՆՑԻԿԻ ՀԱՐՑԻՆ ԼՈՒԾՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Քանի մը օրէ ի վեր յամառ զրոյց կը շրջի թէ Տանցիկի խնդիրը պիտի կարգադրուի խաղաղութեամբ, շնորհիւ Մուսոլինիի եւ Պապին միջնորդութեան: Գերմանական թերթերը առանց հաստատելու այս լուրը, գոհունակութիւն կը յայտնեն Տանցիկի նացի վարիչներուն եւ Հիթլէրի վերջին տեսակցութեանց արդիւնքի մասին:

Վարշաւայի եւ Լոնտոնի մէջ չեն հաւատար շրջած լուրերուն, գերմանական խաղի մը վերագրելով եղածը: Լեհական կառավարութիւնը կէս – պաշտօնական պեկոյց մը հրատարակեց, ազդարարելով թէ Տանցիկը Գերմանիոյ կցելու որ եւ է ձեռնարկ պիտի կազմէ «անթոյլատրելի բռնաբարում ներկայ քաղաքական եւ իրաւական կարգուսարքին եւ պիտի ստանայ պատշաճ պատասխանը»: Ուրիշ խօսքով, Լեհաստան պիտի դիմէ զէնքի զօրութեան, աջակցութեամբ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի: Պ. Չէյմպըլէն առանց Տանցիկի անունը յիշելու, առջի օր նորէն յայտարարեց թէ Անգլիա վճռած է կասեցնել որ եւ է յարձակում փոքր ազգերու անկախութեան դէմ: «Այս առաջադրութեամբ, մենք վճռած ենք ամենաբարձր աստիճանին հասցնել մեր պաշտպանողական միջոցները: Վերջին ամիսներու ընթացքին հարիւր հազարաւոր այրեր եւ կիներ կամաւոր արձանագրուեցան ազգային ծառայութեան համար: Այս բազմակողմանի ճիգը խոր տպաւորութիւն գործած է ամբողջ աշխարհի մէջ»:

Լոնտոնի մէջ կը հերքեն այն զրոյցը թէ Անգլիա եւ Գերմանիա բանակցութիւններ կը կատարեն, խաղաղութեամբ լուծելու համար Տանցիկի վէճը:

ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողով գումարեց երէկ, Լոնտոնի մէջ: Նախագահը, Սըր Հըրպըրթ Էմըրսըն, որ վերջերս Ռումանիա, Պուլկարիա, Յունաստան եւ Եգիպտոս գացած էր հայ եւ ռուս գաղթականներու վիճակը քննելու համար, պիտի կարդայ մանրամասն տեղեկագիր մը վեցամսեայ գործունէութեան մասին: Կոմիտէին կը մասնակցին 32 ազգեր:

ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ բացուեցաւ Մոնթրէօյի մէջ, մասնակցութեամբ 110,000 ուսուցիչներու եւ ուսուցչուհիներու պատուիրակներուն:

ՆՈՐ ԲԱՑՆ ՄՈՒՍԱ ՏԱՂԻ ԱՐԾԻՒՆԵՐՈՒՆ

(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

Ա. ցանկ

Զ. Ո. Միութիւն	1000
«Յառաջ»	200
Մասիս Սալեանճեան	100
Մինաս Սոլողեան, (Զէնկիլէրցի), Ալֆորվիլ	100
Սուքիաս Սարգիսեան	100
Գումար՝	1500

*** Կ'իմանանք թէ Բարեգործականը արդէն իսկ 140,000 ֆրանք ղրկած է Սանճաքի տարագիրներու տեղաւորման համար: Միեւնոյն ատեն որոշած է համազգային հանգանակութիւն մը բանալ այսօր – վաղը:

*** Վերջին պահուն ստացանք Բարեգործականի կոչը (18 յուլիս), համազգային հանգանակութեան մասին: Տեղի անձկութեան պատճառաւ պիտի հրատարակենք յաջորդով: Առաքել փաշա Նուպար եւ Վահրամ պէյ Նուպար հանգանակութիւնը բացած են 100,000 եւ 50,000 ֆրանքով:

ՀՈԳԱՏԱՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՍԱՆՃԱՔԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Մուսա Տաղէն 1900 ընտանիքներ կը փոխադրուին Քեսապ

Սուրիոյ վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.— Սանճաքի շուրջ գոյացած ֆրանքեւթուրք համաձայնութիւնը մանրամասն կերպով չէր ճշդած սահմանները: Մասնաւոր յանձնախումբ մը տեղւոյն վրայ մանրազնին քննութիւններ կատարելով փոխադարձ համաձայնութիւն մը պիտի գոյացնէր այդ մասին:

Ֆրանսացիներէ եւ Թուրքերէ կազմուած այդ յանձնախումբի գործի ձեռնարկած է՝ ճշդելու համար սահմանագծերու մանրամասնութիւնները: Դժբախտաբար հասկցուեցաւ որ սահմանագծումը կատարուած է շատ աննպաստ ձեւով մը: Քեսապի հայութեան պատկանող հողամասերուն մեծ մասը մնացած է թրքական սահմանէն ներս: Նոյն իսկ Քեսապի եւ իր գիւղերուն յատուկ ալիւրի ջաղացքները թողուած են Թուրքիոյ: Այս պայմաններու տակ տնտեսական չափազանց դժուարին կացութեան պիտի մատնուին Քեսապցիները, որովհետեւ իրենց արջառներն անգամ արածելու համար արօտավայր պիտի չկրնան գտնել:

Եթէ զօրաւոր դիմումներ կատարուելով Բարձր Քոմիսէրութեան մօտ սահմանային փոփոխութիւն մը չկատարուի, անօթութիւնն ու թշուառութիւնը անխուսափելի պիտի ըլլան Քեսապի եւ իր շրջակայ հայկական գիւղերուն մէջ, որոնք այնքան ճիգ եւ կռուով սպառեցին Թրքական սահմանէն դուրս մնալու համար: Անհրաժեշտ է սահմանային սրբագրութիւն մը, այլապէս անիմաստ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՒՏՈՄՈԲԻԼ ՆՍՏԵԼՈՎ ԻՆՏԵԼԻԳԵՆՏ ՉԻ ԼԻՆԻ

Չեմ կարծեր, որ ուրիշ ժողովուրդներու մէջ այնքան չարչարուած ըլլան... «հոգեբանութիւն» կամ «փիլիսոփայութիւն» բառերը, որքան մեր լեզուին մէջ:

Քիթը բարձր բռնելու վարժութիւն:
Ինտէլիգէնտ երեւալու մարմաջ:
Ռամկութենէ խորշանք:
Եւ... տիգրանիզմ:

Ա՛յդ է որ կը մտնէ Ապարանի (Հայաստանի մէջ կը գտնուինք) Շրջ. Կոմիտէի պաշտօնաթերթ *Անասնապահ Կոլխոզնիկի* խմբագիր Ցովհ. Ջերոյեան: Անասնապահութեան մասին գործնական խորհուրդներ տալու կոչուած այս թերթը, գիւղացիներէ եւ բանուորներէ կազմուած «ընթերցող հասարակութեան» այս համեստ բեմը յանկարծ կը հրատարակէ... «*Յով – Ջերոյի փիլիսոփայական մտքերը*» խորագրով յօդուած մը:

Ծաշակեցէք հետեւեալ քաղուածքները այդ յօդուածէն.

— «*Մկաններում եռում է աշխատանքային պատուի, փառքի ու հերոսութեան գովքը*:

Մարդը իր կեանքի փափաքած մշտապէս ունի նպատակային առաջընթաց:

Եւ այդ պատկերներում քաղցր խոյեր, (ըսել կ'ուզէ՝ խոհեր, մտածումներ) *ուր մարդը սլանում է կարմիր Մոսկուա՝ խորհրդային անսասան երկրի կուրծքը*...»:

Ա՛յ անտէր Մինաս, ի՛նչ գոհարներ ունիս եղեր, «փիլիսոփայական» այսքա՛ն իմաստութիւն, եւ ձգեր են որ երթաս... անասուն արածես: Վա՛խ եմ ըսեր: Երեւանի հոգեւորներդ չէի՞ն կրնար ամպիոն մըն ալ տալ քեզի, որպէսզի... արածէիր զիրենք, Մարքսի եւ Էնգէլսի անդաստանին մէջ:

Բայց կը թուի թէ կրակ կտրած են Երեւանի մէջ կախուած Լենինեան լամբարները եւ թոյլ չեն տար մտնեան գիւղի այս կարմրուկ թիթեռնիկին,— կը սպառնան հրկիզել:

Գէթ այդքան բարկ կը թուի *Խորհ. Հայաստան* թերթին խմբագրութիւնը, որ կը ծաղրէ գիւղացի յօդուածագրին փիլիսոփայանալը,— Ցովհ. Ջերոյեան, արդարեւ, ոչ միայն կը խօսի փիլիսոփայօրէն, այլեւ իր անունը կը կրճատէ, ինքզինք փիլիսոփայ կը կնքէ եւ յետոյ կը սկսի քարոզել «Յով–Ջերոյի փիլիսոփայական մտքերը», ինչպէս Կանտին՝ իր տեսակէտները:

Թոյլ տուէք, սակայն դիտել տալ մեր Երեւանի կարմրապատիւ խմբագրապետին, թէ իր թերթին մէջ ամէն օր կը հանդիպիմ բառերու, որոնք եթէ *փաթաթէս* չեն, անպայման *տամաթէս* են: Ես չեմ ուզեր մատի փաթթոց ընել սա բառերը.— *Ռեկվիզիտ*, *էքսպէրտիզա*, *տրանսֆաստիկ*, *վոչին – հալացին*, հոկտեմբերեան *սեսսիա*, *փաշիստական սալյուտ*, եւն.: Բայց չեմ կրնար չբաղդատել Ապարանի խմբագիրը Երեւանի խմբագրին հետ,— այս վերջինը անփոփոխ կուտայ Հայաստանի խորհրդարանին անդամ սահմանապահ զօրքերու հրամանատար Բաղէյենովի ճառը, ուր վկայութեան կը կանչուի նաեւ Ստալինը, որ ըսեր է. «Մենք դառնում ենք ավտոմոբիլացման երկիր, տրակտորացման երկիր, եւ երբ խորհ. Միութիւնը ավտոմոբիլ նստեցնենք, իսկ մուժիկին՝ տրակտոր, թող փորձեն հասնել մեզ արգոյ կապիտալիստները, որոնք գոռոզանում են իրենց «քաղաքակրթութեամբ»:

Եթէ «ավտոմոբիլ» նստելով՝ Երեւանցիք իրենք զիրենք աւելի բարձր կը կարծեն Ապարանի խմբագրէն, եթէ «տրակտոր» նստելով՝ Մոսկովները աւելի յառաջադէմ կը կարծեն իրենք զիրենք (կարմի՛ր մեծամոլութիւն), էհէ՛յ, մենք «ավիոն» նստողներն ալ տեսանք, այստեղ, Եւրոպայի մէջ, ու չենք հաւատար այլեւս ոչ իրենց ինտէլիգենցիային, ոչ ալ ատոնց փիլիսոփայութեան:

ԱՐԱՋ

ՖՐԱՆՔԵԻԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ա.

ԽՄԲ.— Մեր աշխատակիցը Պ. Հր. Ն. Թորոսեան, Revue de Franceի Յուլիս 15ի թիւին մէջ հրատարակած է ուսումնասիրութիւն մը Թուրքիոյ եւ ֆրանքօ-թրքական համաձայնութեան մասին, անշուշտ յարմարելով թերթին ուղղութեան: Ստորեւ կուտանք բնդարձակ քաղուածքներ այդ յօդուածէն.—

Անգլօ-թրքական համաձայնութիւնը հիմա ունի իր զոյգը՝ ընկերը,— ֆրանքօ-թրքական ուխտը: Պ. Ժօրժ Պօնէ, Ֆրանսայի Արտաքին Գործերու նախարարը եւ Պ. Սուատ Տավազ, Փարիզի Թրքական դեսպանը, 23 Յունիսին ստորագրեցին փոխադարձ անմիջական օգնութեան դաշինք մը Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ,դաշինք՝ որ ի զօրու պիտի ըլլայ այն պարագային երբ այս երկու երկիրները յարձակման ենթարկուին ուրիշ պետութեան մը կողմէ:

Միջազգային ներկայ ձգտեալ կացութեան մէջ, որքան չեշտենք քիչ է կարեւորութիւնը այս դիւանագիտական դէպքին՝ թէ' Ֆրանսայի եւ թէ Թուրքիոյ համար:

Այլեւս տարակոյս չկայ որ Թուրքիա այս պահուս Արեւելքի ամենազօրաւոր պետութիւնը դարձած է: Ճիշդ է որ, բաղդատմամբ հին Թուրքիային, այսօր այս երկրին տարածութիւնը զգալապէս պակսած է. եւ սակայն, նորէն 800,000 քառ. քիլոմէթրի չափ տարածութիւն ունի:

1929ի վիճակագրութեանց համաձայն, բնակիչներու թիւը 14 միլիոն կը հաշուէին. բայց, վերջին մարդահամարի համաձայն, այս թիւը 17 միլիոնի բարձրացած ցոյց կը տրուի, ինչ որ քսան առ հարիւրի յաւելում կը նշանակէ տասը տարուան մէջ:

Այսպիսի յաւելում մը բացառիկ է: Այս թիւին անկեղծութեան վրայ տարակուսողներ կան: Կը կարծուի որ իր զինուորական ուժին մասնաւոր հեղինակութիւն մը տալու համար է որ Անգարայի պետական վարիչները վիճակագրական տուեալները չափազանցած են քիչ մը: Կարգ մը արտաքին նշաններ կ'արդարացնեն թերեւս այս տարակոյսը. բայց, ոչ ոք ի վիճակի է այս խնդրին մասին կարծիք մը յայտնելու: Մնաց որ, այս խնդիրը երկրորդական կարեւորութիւն ունի. մէկ երկու միլիոն աւելի կամ պակաս, հարցը աւոր մէջ չէ. Իրողութիւնը ան է որ Թուրք ժողովուրդը տեւական յաւելումի մէջ է,— եւ ինչ որ շատ աւելի էական է— Թուրքը այսօր կը կազմէ միատարր զանգուած մը որուն մէջ տարացեղ բնակիչները (Հայ, Յոյն, Հրեայ, Արաբ եւն.) աննշան համեմատութիւն մը կը կազմեն:

Ճիշդ է որ ժողովուրդին խտութիւնը, Թրքական հողերուն տարածութեան բաղդատմամբ, քիչ է (Հազիւ 20 բնակիչ մէկ քառ. քիլոմեթրի վրայ): Հնաւորութիւնը քիչ շատ բազմամարդ քաղաքներու եւ գիւղերու միջեւ, շատ մեծ է: Յաճախ անսահման տարածութիւններ կարել հարկ կ'ըլլայ, քիչ շատ կարեւոր քաղաքի մը հանդիպելու համար: Եւ սակայն, այս անպատեհութեան հետեւանքները ծանր չեն, շնորհիւ երկաթուղիի այն գիծերուն՝ զորս պետութիւնը հաստատած է ու կը հաստատէ 15 տարիէ ի վեր մեծ խնամքով եւ արթնութեամբ: Անտարակոյս, այս գիծերուն մեծ մասը ռազմագիտական նպատակներու կը ծառայէ միայն, ինչ որ անոնց տնտեսական արժէքը կը նուազեցնէ: Եւ սակայն, այս գիծերը նորէն ուղղակի կը նպաստեն երկրին նիւթական բարգաւաճումին:

×

Նախ եւ առաջ, ուշադրութեան արժանի է երկրին ելմտական վիճակը: Պետութեան ելմտացոյցը՝ որուն ընդհանուր գումարը 1924ին 140 միլիոն օսմ. ոսկի էր (4 միլիառ 200 միլիոն ֆրանք), 1938ին հասած է 250 միլիոնի (7 ուկէս միլիառ ֆրանք) եւ 1939ին մօտ 261 միլիոն ոսկի (7 միլիառ 830 միլիոն ֆրանք): Ասկէ զատ, ելմտացոյցը հաւասարակշիռ վիճակ ունի, շնորհիւ պետական հասոյթներու յաւելման: Կարելի չէ պնդել թէ—ինչպէս շատ մը Թուրք եւ օտար թերթեր հակամէտ են ընելու— այս յառաջդիմութիւնը ժողովուրդին ընդհանուր բարեկեցութեան արդիւնքն է, որովհետեւ այդ հասոյթներուն մեծ մասը տուրքերէ առաջ եկած է: Եւ թրքական տուրքերը յաճախ, եթէ ոչ կեղեքիչ, գէթ հակատնտեսական հանգամանք ունին: Այս պարագան արդար զանգատներու տեղի տուած է որոնք, սակայն, տեղական մամուլին եւ հանրութեան մէջ տկար եւ վախով արտայայտուած արձագանգ մը գտած են:

Ոչինչ աւելի բնական է արդէն. ուրիշ կարգ մը երկիրներու նման, Թուրքիա ալ համատիրական վարչաձեւի տակ կ'ապրի. հարկատուն ըստիպուած է հոն կամ վճարելու իր գանգատները, եւ կամ, հայրենասիրական զգացումէ մղուած, առանց մռմռալու տանիլ տուրքի ծանր բեռները:

Եւ արդէն, ուրիշ կերպ ալ չէր կըրնար ըլլալ: Մեծ պատերազմէն ետք եղեւան ելլող կազմալուծումի անմիջական վտանգին առջեւ, Թուրք հայրենասէրը երկընտրանքի մը դիմաց կը գտնուէր. օտարին հարկատու ըլլալ, եւ, այս գնով, տնտեսական բարգաւաճ կեանքի մը առաւելութիւններէն օգտուիլ, եւ կամ ջանալ ուժեղ պետութիւն մը կազմել եւ յարգանք ներշնչել իր դրացիներուն եւ իր նախկին թշնամիներուն: Աթաթիւրքի եւ Իսմէթ Ինէօնիւի առաջնորդութեամբ, Թուրք պետական վարիչները այսերկրորդ քաղաքականութիւնը ընտրեցին, եւ, անոր մէջ յաջողեցան ալ կատարելապէս:

Թուրքիա, խիստ ճարտարութեամբ գործ դրուած երատեւ քաղաքականութեան մը շնորհիւ, իր դարաւոր թշնամին՝ Յունաստանի հետ հաշտուելէ ետք, Եւրոպայի մէջ եղաւ գլխաւոր կազմիչը Պալքանեան Համաձայնութեան զոր գոյացուց այդ երկրին, Ռումանիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ հետ: Յետոյ, աչքը դարձուց դէպի Արեւելք ուր, Իրանի, Իրաքի եւ Աֆղանիստանի հետ, 1937ին կնքեց Սաատապատի Ասիական Ուխտ կոչուած դաշինքը: Բայց, 12 Մայիս 1939ին, Մեծն Բրիտանիոյ հետ կնքած համաձայնութիւնը դիւանագիտական շատ աւելի կարեւոր դէպք մը եղաւ, քանի որ այս համաձայնութիւնը նուիրագործեց Թուրքիոյ քաղաքական եւ զինուորական ուժն ու ազդեցութիւնը: Այս անգլօ-թուրք դաշինքը, որուն լրացուցիչ մասը կը կազմէ Յունիս 23ին ստորագրուած ֆրանքօ-թուրք համաձայնութիւնը, պսակը կազմեց այն քաղաքականութեան՝ որուն կը հետեւի Թուրքիա 15 տարիէ ի վեր:

Եթէ եւրոպական մեծ պատերազմ մը ծագի, Թուրքիա կրնայ անախորժ անակնկալներու առջեւ գտնուիլ յանկարծ, բայց, Իտալիոյ կամ Մեծն Բրիտանիոյ նման մեծ պետութիւններ, իրենք իսկ, զե՞րծ են սասնկ անակնկալներէ: Այս հաւանականութիւնը սակայն չի կրնար բնաւ նուազեցնել արժէքը անգլօ-թուրք եւ ֆրանքօ-թրքական համաձայնութիւններուն՝ որոնց կնքումը, Լօզանի դաշինքէն ետք, միջազգային ամենակարեւոր իրողութիւնն է որ երբեք արձանագրուած ըլլայ թրքական տարեգրութեանց մէջ, Օսմանեան կայսրութեան անկումէն ի վեր:

×

Թուրքիոյ բնական եւ ճարտարարուեստական արտադրութեանց տեւական յաւելումը ուշադրութեան արժանի ուրիշ պարագայ մըն է: Այս ասպարէզին մէջ ձեռք բերուած յառաջդիմութիւնները երկիրը դրած են այնպիսի վիճակի մը մէջ՝ որ կրնայ արտադրել նիւթեր՝ որոնք, մինչեւ սա վերջին տարիներս, արտասահմանէն կը բերուէին: Սակայն, այս պարագան երկրին արտաքին վաճառականութեան վրայ չէ ունեցած սպասուած ազդեցութիւնը: Իրաւ ալ, Թուրքիոյ առեւտրական կշիռը— եթէ միշտ աննպաստ եղած չէ— գէթ շատ յաւելումներ արձանագրած է:

Այս երեւոյթին պատճառը վերագրելի չէ արտածումներու անբաւականութեան, այլ, այն հարկին՝ որուն մէջ գտնուած է Թուրքիա զանգուածային ներածումներ կատարելու, ոչինչէն ստեղծելու համար ազգային ճարտարարուեստ մը, իր բոլոր ճիւղերով, եւ երկիրը ծածկելու համար երկաթուղիի գիծերու կարեւոր ցանցով մը: Այս նպատակին իրագործման համար, Թուրքիա հարկադրուեցաւ արտասահմանէն ներածելու այլեւայլ նիւթեր եւ ճարտարարուեստական կազմածներ որոնց համար միլիառներ ծախսեց:

Այս կերպով հիմնուած ճարտարարուեստական եւ առեւտրական նոր հաստատութիւնները ստացեցին կազմութեանը զուտ ազգային դրամատուններու, տնտեսական գործունէութեան ճիւղ մը՝ որ բոլորովին անծանօթ էր հին Թուրքիոյ մէջ,ուր սեղանաւորական գործը ամբողջովին օտարներուն ձեռքն էր:

Բարգաւաճ եւ անկախ կեդրոնական Դրամատունէ մը զատ, Թուրքիոյ մէջ այսօր կայ, Սիւմէր Պանքը՝ որուն գլխաւոր դերն է պետութեան կողմէ մեթոտաւոր կերպով պատրաստուած ճարտարարուեստական ծրագիրները գործադրել. Տէնիզ Պանքը՝ որ ծովային նաւարկութեան գործերով կ'զբաղի. Էթի Պանքը որուն գործունէութեան առարկան է երկրի հանքային հարստութիւնները բանաւոր կերպով շահագործել: Եւ կան տակաւին նմանօրինակ բազմաթիւ ուրիշ հաստատութիւններ:

Ասոնք— ինչպէս կը տեսնուի— գործի դրամատուներ (Իշ Պանքասը) են, բայց, կան նաեւ ուրիշ հաստատութիւններ, վարկի եւ դրամական գործողութիւններով զբաղող:

Թուրք դրամատունները խաղացած են եւ կը խաղան դեռ մեծ դեր մը: Զուտ թրքական քառասուն հաստատութեանց մէջ, խնայողութեան դրամագլուխներու ընդհանուր գումարը 1937ին 78ուկէս միլիոն թրքական ոսկիի հասած էր: Անշուշտ, այս գումարը ոչինչ ունի բացառիկ եւրոպական մեծ երկրի մը համար, բայց, Թուրքիոյ համար, անիկա մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ երբ միտք բերենք որ, այս երկրին մէջ խնայողութեան դրամագլուխները հազիւ 6ուկէս միլիոն ոսկիի կը հասնէին տասը տասներկու տարի առաջ:

Թրքական դրամը (հարիւր ղրուշնոց ոսկին) արժեզրկուած է առեւտրական կշիռին բացերուն պատճառով: Ատենօք կապուած էր (1030 ղրուշը մէկ տասներորդի իջած է: 1930էն ի վեր, ան կայուն վիճակ ստացած է: Սկիզբները, Թուրք դրամը անգլիական ոսկիին կապուած էր (1030 ղրուշը մէկ սթերլին), բայց, երբ Մեծն Բրիտանիա ոսկի չափանիշի դրութիւնը լքեց, թրքական դրամը ֆրանսական ֆրանքին կապուեցաւ (մէկ թրքական ոսկին 12 ֆրանք մինչեւ 1936ի վերջերը): Այս թուականին, Թուրք կառավարութիւնը ոսկին կայունացուց իրականապէս միայն եւ ոչ իրաւապէս, անոր ծանրութիւնը որոշելով 7 կրամ 21657 զուտ ոսկի, 0,916 2/3 համեմատութեամբ, որով անոր արժէքը կը հաշուէր 30 ֆրանքի բարձրացաւ (85 ամերիկեան սէնթ կամ $3\frac{1}{2}$ անգլիական շիլին):

×

Թուրքիոյ տնտեսական եւ ելմտական այս նպաստաւոր պատկերը իր սեւ կէտերը ունի սակայն: Այն յառաջդիմութիւններուն ետին՝ զորս հոս ուրուագծեցինք, ծածուկ մտահոգութիւններ կան: Տնտեսական եւ առեւտրական մեծ ձեռնարկներուն մեծ մասը երեւութական բարգաւաճում մը ունի միայն. գրեթէ ամէնքն ալ անկարող են ապրելու, եթէ պետութիւնը ուղղակի կամ անուղղակի չօգնէ անոնց: Տեսականին մէջ անոնք անկախ գոյութիւն ունին. բայց, իրականին մէջ, ենթարկուած են պետական ազդեցութեան որուն ելմտական օժանդակութիւնը անհրաժեշտ է իրենց համար: Յաճախ, իրենց գործունէութիւնը հակատնտեսական է, առ խմասնով որ անոնց վարիչները կարեւորութիւն չեն տար արժեզնի սկզբունքին որ, ինչպէս ծանօթ է, որեւէ գործի յաջողութեան էական պայմանն է: Ապրանքները շատ սուղ կ'արտադրուին եւ շատ սուղ ալ կը ծախուին: Ժողովուրդը ստիպուած է սակայն գնելու զանոնք նրքին գիներով, որովհետեւ զանոնք արտասահմանէն բերել տալու կարելիութիւն չկայ. կառավարութիւնը, ազգային արտադրութիւնները քաջալերելու դիտումով, օտար վաճառքներուն դէմ կանգնած է գրեթէ անանցանելի թումբեր:

Մաքսային արգելքները ծանր անպատեհութիւններ չէին ներկայացներ եթէ ժողովուրդին գնման կարողութիւնը երթալով աւելնար: Սակայն, միջազգային հրապարակներուն վրայ տիրող թուլութեան պատճառով, Թուրքիա մեծ դժուարութիւններու կը բախի, իր արտադրութիւնները շահաւոր կերպով ծախելու համար: Միւս կողմէ, դեռ անկարելի է թեթեւցնել տուրքերը այն արտակարգ ծախքերուն պատճառաւ՝ զոր պետութիւնը հարկադրուած է յատկացնելու սպառազինութեանց, միջազգային կացութեան մէջ տիրող անստուգութեան հետեւանքով: Այս վիճակէն ամէնէն աւելի տառապողները գիւղացիներն են:

ՀՐ. Ն. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Սիրելի Վահէ, անցեալ օր մեր Իշխան (եան)ի ներկայութիւնը վայելեցինք:

Արեւն իր քղանցքները հաւաքելէ ու հեռանալէ ետք, մենք ալ մեր տասնեակով՝ քաղքէն դուրս՝ դէպի դաշտերը բացուեցանք:

Երկու ժամ ճամբաներն ու մարգագետինները չափչփելէ վերջ, երբ մութը պատեց ամէն դի, կանգ առինք բլուրի մը գագաթը, արծիւներուպէս, բնութեան կանանչ գորգերուն վրայ:

Տեսարանը հիանալի էր: Մեր առջեւ քաղաքը՝ հովիտի մը մէջ պառկած, հազարաւոր լոյսերով: Մեր կռնակը՝ անտառ, ուրկէ կուգայ թռչուններու անոյշ դայլայլը: Մեր կայքէն քիչ մը վար՝ հսկայ բարձրութեամբ ապառաժ մը, ուր եթէ սահելու ըլլանք, մեր կտորները հովը կը տանի փետուրներու նման: Երկինքը պարզ ու աստղերն ալ առատ են, եւ, բաղդատելով քիչիկ մը կը նմանցնենք մեր Հայրենի լազուարթ երկինքին: Միայն լուսնակ քուրուկը չէր երեւնար: Սակայն, անոր բացակայութիւնը անզգալի դարձուցած էին փայլփլուն ու առատ աստղերը:

Եւ ահա, հարցումներու տեղատարափ մըն է որ կը թափի Իշխանեանի գլխուն:

— Հայաստանի վերջին մարդահամարի՝ 1,285,000 բնակչութեան ո՞րքանը կը կարծէք օտարականներ ըլլան, կը հարցնէ Սիմնեցի՝ Տիգրանը:

— Ամենաշատը, հարիւր քսանը հինգ հազարէն աւելի ըլլալու չէ:

— Իսկ Խ. Միութեան մնացած մասերուն մէ՞ջ որքան թիւ կրնանք ունեցած ըլլալ, կ'աւելցնէ Ծոփեցին:

— Կը կարծեմ թէ՝ Հայաստանի սահմաններուն մէջ եղած թիւէն պակաս չէ:

— Այն ատեն — վրայ կը հասնի Տարօնցին — մեր համրանքը երկուքուկէս միլիոնէն պակաս չէ Խ. Միութեան սահմաններուն մէջ:

— Երբեք մի հաւատաք որ պակաս ըլլայ: Նկատի ունեցէք Հայաստանի սահմաններուն մէջ եղած աճումի քանակը: Չեմ կրնար հաւատալ թէ, մեր ժողովուրդը պակաս կ'աճիմնացեալ «հանրապետութիւն»ներուն մէջ:

— Իսկ Արտահայաստանի՞ մէջ, կը ձայնէ Կիլիկեցին, աւելի մօտենալով:

— Ինչպէս հաստատ գիտեմ, որ սա ձեռքիս վրայ հինգ մատներ կան, նոյնպէս վստահ եմ, որ մէկ միլիոնէն պակաս չէ, կը յայտարարէ Իշխանեան:

— Այն ատեն — կ'եզրակացնէ Սեւ-Հողերցին — մեր ընդհանուր թիւը երեքուկէս միլիոնէն պակաս չէ ներկայիս:

— Այո, այդ գումարէն պակաս չէ այս միջոցիս: Եւ, եթէ մեր հանրապետութիւնը ապրած ըլլար մինչեւ այսօր, մենք արդէն հինգ միլիոննոց պետութիւն մը կ'ըլլայինք զուտ չորս միլիոն հայ ժողովուրդով:

Ու կը տեսնեմ, աստղերու լոյսին տակ, բոլորի դէմքերը ժպիտի ծոփու մը մէջ կը լողան:

Հարցումներուն կծիկը քակելէ ետք, կ'առաջարկուի քիչ մըն ալ ձայնը տալ երգին: Այս աղուոր գիշերին մէջ, հիանալի կ'ըլլայ երգելը եւ կը թարմացնէ մեր հոգիները:

Բայց, անյարմար կը տեսնէ Տարօնցին, քանի որ արուարձաններուն շատ մօտիկ ենք:

Սակայն, տղաքը բոլորը մէկ կը գոռան, «— Մենք երգելով կ'ուզենք ապրիլ...»: Ու կ'աւելցնէ Սեւ-Հողերցին,«ինչո՞ւ կը վախնաք»: Հաւատացէք, որ եթէ Վահէն հոս ըլլար հիմա, վայրկեան մը չէր համբերեր, ու կը բանար իր բամբ ու գոռ ձայնը:

Մինչ այդ, արդէն ահա կը սկսի Ծոփեցին, իր ամենաշատ սիրած երգը.

Լուսնակ գիշեր, բոլորովին քուն չունինք,
Մեզ տեսնողը կարծում է թէ տուն չունինք:

Այո, ոչ տուն ունինք եւ ոչ ալ քուն, սակայն չենք ալ ուզեր տխուր երգել, կը բողոքենք Ծոփեցիին: Եւ քանի մը հոգի միասին կը սկսին երգել.

Եարօ ջա՛ն, շատ մի ցաներ բամպակ,
Կ'երթամ Թիֆլիս վրադ կ'անեմ գանգատ:

— Երգեցէք տղաք, վա՜յ այն ժողովուրդին, որ երգելէ կը դադրի:

Ա՛լ պըլուզիդ մեռնիմ,
Շա՛լ պըլուզիդ մեռնիմ,
Եանա, եանա, էս էլ բախտի բան ա:

Եւ այսպէս, սիրելի Վահէ, քանի մը ժամեր ուրախ անցընելէ վերջ,մեր խումբը կը շարժի տեղէն, նկատի ունենալով կէս գիշերուան մօտաւորութիւնը:

Բայց դարձեալ կ'առաջարկուի երգել, եւ, Տարօնցին կրկին կը զգուշացնէ մեզ.— «Եթէ քաղաքէն մեր ձայնը լսեն, կը հասնին անմիջապէս, ու մեզ ձերբակալելով բանտ կ'առաջնորդեն իբրեւ «խենթեր»:

— Այն ատեն մենք բանտին մէջ ալ կ'երգենք մինչեւ լոյս, ըսելով կ'անտեսենք Տարօնցիին ազդարարութիւնը եւ կը սկսինք դարձեալ երգել.

Մենք անկեղծ զինուոր ենք առանձին վիճակ,
Ուխտել ենք ծառայել երկար ժամանակ:

— Գիտէ՞ք տղաք, կը ձայնէ Սիմնեցին, եթէ պահակները տեսնեն մեզ այս միջոցին, ու ձերբակալելով բանտ առաջնորդեն, այն ատեն, վաղուան թերթերը ի՞նչ կը գրեն մեր մասին:

Պիտի գրեն հետեւեալը, կը յայտարարէ Սեւ-Հողերցին.

— «Երէկ գիշեր ժամը 12ի մօտերը, երիտասարդներէ բաղկացած խումբ մը հայ «խենթեր» Հայաստան երգելով քաղաքի հանդիպակաց անտառներուն մէջ կը շրջէին, վրդովելով ծառերուն վրայ թառած թռչուններուն քունը եւ, անցնող ճամբորդներու հանդստութիւնը: Ամէնքը մէկ առաջնորդուեցան բանտ»:

Սակայն, անոնք բանտին մէջ ալ շարունակեցին հնչեցնել իրենց գոռ երգերը: Բոլոր յորդորները զուր անցան: «Բանտարկուինք ալ, «Մեր հայրենիքը երգելէ չենք դադրիր» կ'ըսէին անոնք: Ոստիկանապետը հիանալով այս հայորդիներուն անկեղծ յարտարարութեան վրայ, ազատ արձակեց այս տարադիրները: Եւ անոնք դարձեալ Հայաստան երգելով, հեռացան»:

ԶԱՐՄԷՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (145)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Բէշիրը յայտնեց, որ քաղաքում գտնուող արաբական զօրքը հազիւ կարող է տասնօրեայ պաշարման դիմադրել, ըստ որում ամբարանոցներում պաշարը նուազած է եւ շուտով այն հայթայթել չեն կարող: Միակ փրկութիւնը Դամասկոս սուրհանդակ ուղարկելը եւ Ամիրապետից օգնական զօրք խնդրելն է, բայց այդ միջոցը երկար կը տեւէ եւ Հայերը մինչեւ այն կարող են Դուինը պաշարել:

— Ի՞նչպէս կը լինի, եթէ մենք ինքներս հաշտութիւն առաջարկենք նըրանց եւ Թագաւորի բարեկամութիւնը խնդրենք, հարցրեց Ոստիկանը:

— Մեր կրօնն իրաւունք է տալիս քեզ խոնարհել եւ կեղծաւորել անհաւատին, եթէ բռնութեամբ չես կարող յաղթել նրան, ասաց Դինպետը.— միայն պիտի գիտենաս որ մի անգամ խոնարհելուդ համար՝ տասն անգամ պիտի խոնարհեցնես, երբ հանգամանքները նորէն յաջողեն քեզ:

— Այո՛, ինձ միայն մի անգամ է անհրաժեշտ խոնարհել այդ թագաւորին, որպէսզի նրա շուրջը խմբուած զօրքերը հեռացնեմ, պատասխանեց Ոստիկանը, իսկ այնուհետեւ, գիտեմ նոր երկպառակութիւն կը ծագի, իշխանները կրկին կ'ելնեմ իմեանց դէմ, «երկու Հայի գլուխ մի կաթսայում չի եփուիլ», այդ հօ հին առած է. եւ ահա՛ երբ այդ առածը կը ճշդուի, այն ժամանակ նորէն մենք մեր սուրը կը հանենք:

— Այո՛; այդպէս լաւ է. այդ է միակ խոհական միջոցը, ասաց Բէշիրը, եւ Դինպետը համաձայնեցաւ նրա հետ:

— o —

Եւ ահա՛ մի գեղեցիկ օր, երբ Դաշնակից իշխանները վերջին զօրահանդէսն էին կատարում եւ թագաւորը իւր նժոյգը հեծած եւ ոսկանիկ թիկնապահներով շրջապատուած ներկայանում էր հանդէսին, որպէսզի անձամբ ողջունէ եւ քաջալերէ զօրքերին, ահա՛ հանդիպակաց դաշտի վըրայ երեւաց հեծեալների մի խումբ, որ արշաւասոյր դիմում էր դէպի Հայոց բանակը— Երբ նա բաւական մօտեցաւ, Մարզպետունի իշխանը նկատեց Արաբական դրօշը եւ հրամայեց Գոռին՝ ընդառաջել իւր գնդով եւ տեղեկանալ թէ՝ ո՛վքեր են եւ ինչու են գալիս:

Որքան մեծ եղաւ երիտասարդի զարմանքը, երբ նա հեծելախմբին մօտենալով՝ տեսաւ նրա հետ Սիւնեաց Բաբգէն իշխանին, պատուաւոր պահաւորութեան մէջ եւ Ոստիկանի աւագանիներով շրջապատուած: Մինչդեռ նա անակնկալ հանդիպումով չփոթուած պատրաստւում էր իւր զարմանքը արտայայտելու, իշխանը դիմեց դէպի նրան եւ փարելով երիտասարդին՝ համբուրեցաւ նրա հետ:

— Ի՞նչ դէպք եւ ի՞նչ հովմ յաջողեցին քո դարձը, Տէր... բացականչեց Գոռը ուրախանալով:

Իշխանը մի քանի խօսքով յայտնեց նրան իւր առաքելութեան նպատակը եւ ապա երկուսը միասին, իրանց հետեւորդներով, դիմեցին դէպի բանակը:

Սիւնեաց Սմբատ իշխանը հեռուից ճանաչեց եղբօրը եւ առաջ վազելով փարեց նրան ջերմագին: Հարազատների հանդիպումն այնքան սրտաշարժ էր եւ ուշագրաւ, որ ստիպեց Ոստիկանի պատգամաւորներին սպասել մի առ ժամանակ բանակից դուրս, մինչեւ որ եղբայրական սիրոյ յուզումն անցնէր եւ սրտերը հանդարտանային: Ապա Բաբգէն իշխանը միանալով նըրանց հետ՝ ներկայացաւ թագաւորին, որ ընդունեց պատգամաւորներին բացօթեայ եւ բոլոր իւր իշխանների ներկայութեամբ:

— Ամիրապետի Ոստիկանը, Նըսր ամիրան, շնորհաւորում է մեր բերանով Քո Արքայական վերադարձը դէպի Շահնշահիդ Աթոռանիստը, առաջ գալով խօսեց Արքայի հետ պատգամաւորութեան առաջնորդը. ընդ սմին, ցանկանալով մշտական բարեկամութիւն հաստատել հզօր Շահնշահի հետ, Ամիրան խնդրում է մոռանալ ամէն դժտութիւն, որ տեղի է ունեցել մեր մէջ, ամէն քէն ու ոխ, որ առաջացել է ցաւալի ընդհարումներից եւ գնել միմեանց հետ խաղաղութեան ուխտ՝ թէ' Ամիրապետի եւ թէ ձեր ժողովուրդի շահուն համար: Եւ ահա՛ իր բարի դիտաւորութիւնն ապացուցանելու համար, Ոստիկանը հանել է բանտից Սիւնեաց իշխաններին, որոնց մին իւր ազատ կամքով առաջնորդեց մեզ մինչեւ այստեղ, իսկ միւսը, այն է՝ Սահակ իշխանը, պատուով ապրում է Դըւնայ մէջ, Հայոց թագաւորների կառուցած ապարանքում:

«Այս ամէնից յետոյ՝ Ամիրան ուղարկում է Շահնշահին արժանավայել ընծաներ, որոնց եւ խնդրում է ընդունել՝ իբր իսկական հաւաստիք դէպի Հայոց ազգն ու թագաւորը ունեցած իւր անկեղծ բարեկամութեան»:

Այս ասելով առաջնորդը նշան արաւ եւ ընծայակիրները մատուցին Արքային իրանց բերած ընծաները:

Թագաւորը, թէպէտ դժգոհ այս անակնկալ պատգամաւորութիւնից, այսու ամենայնիւ, ի պատիւ Բաբգէն իշխանի՝ սիրով ընդունեց նրանց, շնորհակալութիւն արաւ Ոստիկանի բարի դիտաւորութեան եւ ղրկած ընծաների համար. ապա հրաւիրելով պատգամաւորներին քաղաք, խոստացաւ նրանց՝ պատասխանել Ամիրայի առաջարկութեան մի քանի օրից յետ:

Բայց այս նորութիւնն անախորժ տպաւորութիւն արաւ ինչպէս իշխանների, նոյնպէս եւ զօրքի վրայ: Ամէնքն արդէն պատրաստուած էին Դուին յարձակուելու. զօրքերին մանաւանդ, վառել բորբոքել էին Աբասը մի կողմից, Մարզպետունին միւս կողմից: Իսկ Գոռ իշխանիկը ժամեր էր համարում Դըւնայ դաշտն իջնելու համար: Նա մտածել էր անձամբ մուտ գործել քաղաքի ներքնադին, որի դղեկի ելքը ծանօթ էր իրան եւ իւր ձեռքով տնկել յաղթութեան դրօշը Դըւնայ միջնաբերդի վըրայ: Դրանից աւելի լաւ յաղթութեան առիթ չէր կարող նա երազել. իսկ այդ յաղթութեան մրցանակը պիտի լինէր այն օրիորդի համբոյրը, որ ըսպասում էր իրան Երազգաւորսի Արքունիքում:

Այսու ամենայնիւ խորամանկ Հագարացու պատգամաւորութիւնը իւր դերն էր հանում քաջերի յոյսը:

(Շար.)

ԹԱՏՐՈՆ

«ՄԱՏԱՄ ՍՈՆԿՈՏԷՆ»

Հանրածանօթ կատակերգակ Ե. Զաֆրաստ նախընթաց շաբաթ օր մեզի վերապրեցուց մին Զինադադարի շրջանի այն հմայիչ երեկոներէն, որոնք այնքան մեծ խանդավառութիւն ստեղծած էին պոլսահայ հասարակութեան կեանքին մէջ։

«Մատամ Սոնկոտէն»ն էր իր ընտրած կտորը, Հենրքէնի կարեւոր երկերէն մէկը, որ ամենուրեք իրեն ապահոված էր թատերական յաղթանակներ։ Ցաջող կատակերգութիւն մը, սկիզբէն մինչեւ վախճանը խըճողուած անակնկալներով, զուգադիպութիւններով եւ սադրանքներով, որոնք կը շղթայազերծեն հանդիսականին ծիծաղը։ Հեղինակը խիստ ճշգրիտ եւ հարազատ կերպով ընդգծած է իր տիպարները։ Երկին հերոսուհին պէս «առաքինազարդ» փարիսեցիի մը, Սոնկոտէնի պէս խրտուիլակ ամուսինի մը, ու վերջապէս Սավինէնի պէս ողորմելի հացկատակի մը, ոչ միայն Ֆրանսայի մէջ, այլ աշխարհի չորս ծագերուն վրայ կրնանք հանդիպիլ։

Մարդիկ կը նախընտրեն յաճախ ներկայանալ դիմակով մը, որ բոլորովին կը հակասէ իրենց բուն ներքինին։ Ինչպէս առաքինութիւնը, այդպէս ալ քաջութիւնը, կարգ մը արարածներու մօտ փխրուն ծեփ մըն է, որ կը թափի անակնկալ մըկամ չար զուգադիպութեան մը քմայքով։ Տիկին Սոնկոտէն անոնցմէ մէկն է, որ իբրեւ առաքինութեան եւ քաջութեան մարմնացում, պատկառանք կ'ազդէ իր շուրջիններուն, բայց մանաւանդ սարսափ իր խեղճուկրակ ամուսինին։ (ԽՄԲ.— Մեր աշխատակիցը մանրամասնօրէն պարզած էր խաղին բովանդակութիւնը, բայց զանց կ'առնենք, ծանօթ ըլլալով)։

Սոնկոտէնի դերին մէջ, դերասան Ե. Զաֆրաստ պատկերացուց դողդող կնոջ մը ձեռքին տակ քուրջի կտոր դարձած ամուսնի մը տիպարը, որ սակայն գլուխ կը ցցէ, երբ կը թափանցէ անոր խոցելի կէտին։ Զաֆրաստը միշտ նոյն Զաֆրաստն է, խորհրդանիշը ծիծաղի, զոր գիտէ այնքան վարպետօրէն տարածել։ Բոլոր տեսարաններուն մէջ, ան երեւան բերաւ աշխոյժ, ճկուն եւ գունագեղ խաղարկութիւն մը։ Հիանալի էր ցնծուհիին սիրոյ յայտարարութիւն ըրած պահուն։

Օր. Առբինէ եղած էր դողդող եւ իշխանասաստ Տիկին Սոնկոտէն մը, պսակազարդուած առաքինութեան դափնեպսակով, այլ խորքին մէջ լի ազնուական նեխութիւններով։ Մեծ յաջողութեամբ սկիզբէն մինչեւ վերջը տարաւ իր դերը, այնքան համապատասխան իր կազմին եւ խառնուածքին։ Քլոտէթի դերը վիճակած էր Օր. Ասխայի, որ աշխոյժ, պչրուն եւ սատտատուն խաղարկութեամբ մը տուաւ կիսաշխարհիկ կնոջ մը տիպարը, շատ մը չուաններ կտրած, բայց այնքան յամառ նախասիրած երիտասարդին տիրանալու համար։ Տիկին Կէնիա յաջողապէս ուրուագծեց Լիւսիէնի դիմագծութիւնը, այդ սիրահար եւ հեզահամբոյր որբուհիին, որ բախտին մէկ զուգադիպութեամբ կը հասնի անսպասելի երջանկութեան։ Ռոպէրի դերը սահմանուած էր Գ. Տէրվիշեանի, որ ճկուն եւ կենդանի խաղով մը տուաւ այդ յամառ սիրահարին նկարագիրը։ Ա. Սարաֆեան եղած էր զուարճալի Ֆրանսուա մը, որ ընտանեկան թոհ ու բոհին մէջ կը ջանար իր սեփական հաշիւները կարգադրել։ Զափազանց ծիծաղելի էր Սոնկոտէնը քնացնելու տեսարանին։ Սավինէնի դերին մէջ, Գ. Վահան կ'անձնաւորէր խեղկատակ «սալոնական»ի մը տիպարը, ընդունակ հաճելի թուելու բարձրաթռիչ կնոջ մը, բայց ոչ արդիական աղջկան մը։ Ա. Գմբէթեան այս անգամ ունէր փոքրիկ դեր մը՝ Պերներքէնը — բուն հանգոյցը խաղին— զոր լիովին արժեցուց իր բնական խաղարկութեամբ։ Եւ երբ վերջաբան՝ Մ. Բարունակեան Ռիշարի դերը տարաւ արժանի վայելչութեամբ։

Դժբախտաբար «Մատամ Սոնկոտէն»ի ներկայացումը անցաւ կիսովին դատարկ սրահի մը մէջ։ Ինչքա՞ն շուտ կը մոռցուին իրական արժէքները։

ԱՐԱՄ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«Սասունցի Դաւիթը» պիտի տօնուի աշնան

Գրեցինք թէ վերջին պահուն յետաձգուեցան «Սասունցի Դաւիթ» ժողովրդական դիւցազներգութեան հազարամեակի հանդիսութիւնները, որոնք տեղի պիտի ունենային Մայիս մէկին։

Յունիս 25ին, Մոսկուայի մէջ նիստ գումարեց Խորհրդային Գրողներու Միութեան կազմած յանձնաժողովը, որ պիտի զբաղի այդ հանդիսութեանց կարգադրութեամբ։ Խորհ. Միութեան հանրապետութեանց եւ կեդր. քաղաքներու գրական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները զեկոյց տուին թէ ի՛նչ պատրաստութիւն տեսնուած է հայ ժողովրդական դիւցազներգութեան յաւերժացումին համար։

Հայաստանի մէջ հրատարակութեան համար պատրաստ է «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներգութեան խմբագրուած օրինակը հայերէն եւ ռուսերէն լեզուներով։ Հրատարակութեան համար պատրաստուած են նոյնպէս այդ ժողովրդական ստեղծագործութեան նուիրուած ուսումնասիրութիւններ։ Պատանեկութեան համար՝ յատկանշական դրուագներ «Սասունցի Դաւիթ»էն։

Միւս կողմէ, Ռուսիոյ, Վրաստանի, Ազրպէյճանի, Թուրքմենիոյ, Ուզբեկստանի, Քրկըզիստանի ծանօթ գրողներուն կողմէ աշխատանք կը կատարուի՝ իրենց լեզուներուն թարգմանելու համար Սասունցի Դաւիթը։

Մոսկուայի մէջ արդէն թարգմանուած եւ տպագրութեան յանձնուած է Բրիւսովի թարգմանութիւնը (14 երգ) եւ Լոզինսկիի թարգմանութիւնը (14րդ երգէն մինչեւ վերջ)։ Ամբողջական դիւցազներգութիւնը եւս պիտի տպագրուի նոր թարգմանութեամբ։ «Սասունցի Դաւիթ»ի նուիրուած գրքոյկ մը եւս լոյս պիտի ընծայուի 200,000 օրինակ։

«Էրմիթաժ»ի թանգարանին մէջ (Լէնինկրատ) մեծ ցուցահանդէս մը պիտի տրուի, նուիրուած՝ հայկական արուեստին, մասնաւորաբար «Սասունցի Դաւիթ»ի ստեղծագործութեան դարաշրջանին։ Նման ցուցահանդէս մը պիտի կազմակերպուի նաեւ Հայաստանի մէջ, ուր պիտի ցուցադրուին հայ հին գրականութեան եւ արուեստի նմոյշները։

Հայաստանի մէջ «Սասունցի Դաւիթ»ի հանդէսները պիտի սկսին Սեպտեմբեր 15ին։

Դերասան Գ. Աւետեանի յոբելեանը

Ժող. դերասան Գրիգոր Աւետեանի բեմական գործունէութեան յիսնամեակը տօնուեցաւ Յունիս 26ին, Երեւանի «Սունդուկեան» թատրոնին մէջ։

Գրիգոր Աւետեան ծնած է 1870ին, Ռեշտ քաղաքին մէջ (Իրան)։ Երբ 8 տարեկան էր Գրիգոր, ծնողքը կը փոխադրուի Շուշի (Լեռնային Ղարաբաղ), յետոյ Բագու։ Մանուկ հասակին՝ կը կորսնցնէ իր հայրը։ Բագուի մէջ կը մտնէ քաղաքին «ռէալական» վարժարանը։ Դպրոցական գրասեղաններուն վրայ, խոր հետաքրքրութիւն ցոյց կուտայ թատրոնին մասին։ Եւ հակառակ իր խնամակալներուն եւ ազգականներուն խորհուրդին, կը նուիրուի դերասանական ասպարէզին։ 1888ին կը մտնէ դերասանապետ Ադամեանի ընկեր Սաֆրազեանի թատերախումբին մէջ։ Եւ սակայն Սաֆրազեանի նոր դասականութիւնը եւ սեթեւեթ խաղը չի գոհացներ զինք, ուստի կ'աշխատի զարգացնել իր արուեստը։ Կը ծրագրէ Մոսկուա մեկնիլ, հետեւելու համար թատերական արուեստի նոր նուաճումներուն։ Իր ազգականները մէկ պայմանով կը համաձայնին որ մեկնի Մոսկուա,—մտնէ առեւտրական վարժարան։

Գրիգոր կը մեկնի Մոսկուա եւ կը հետեւի Փոքր ու Կորշի թատրոններուն ներկայացումներուն։ Իր վրայ մասնաւորաբար մեծ տպաւորութիւն կը թողուն Փոքր թատրոնին դերասան Գրողով — Սոկոլովը, իրենց կատակերգական խաղով։

Այսպէս Աւետեանի տաղանդը կը զարգանայ կատակերգութեան մէջ։ Հետզհետէ կը խաղայ Պոլոնիուս (Համլէթ), Թիրօ արջը (Շիլլէրի «Օրլէանի կոյսը»), Ծաղրածուն (Արքա Լիր), Կապուլետտին (Ռոմէօ — Ժուլիէթ), Միլլէր (Սէր եւ Խարդաւանք), Ժորդան (Քաղքենին ազնուական), Օրգոն (Թարթիւֆ), Ասկաչկա (Անտառ), Շմագա (Անմեղ մեղաւորներ), Բելոգուբով (Եկամտաւոր պաշտօն), Սկանարէլ (Տօն — Ժուան), Ֆիկարօ եւ Պարթոլօ (Սէվիլլայի սափրիչ), Բոբչինսկի (Ռեւիզոր), Լուկա (Յատակում)։

Գրիգոր Աւետեան 1906ին թարգմանած է Գորկիի «Յատակում»ը։

Աւետեան սակայն աւելի ուշադրութիւն գրաւեց հայկական թատերախաղերու մէջ, մասնաւորաբար Սունդուկեանի գործերուն մէջ։ Աւետեանի լաւագոյն դերերն են Սաղաթէլը (Պասէլ Համար), Մանուկ աղա (Մեծապատիւ Մուրացկաններ), Միալլի Ծատուր (Նամուս), Զոփիռ Կարապետ (Զար Ոգի)։

Հակառակ իր յառաջացած տարիքին, տակաւին կը խաղայ Աւետեան։ Խորհ. թատրոններու մէջ իր խաղացած դերերն են Մենթոյեւ (Մորգանի խնամի), Սոմովեւ (Ինդա), Գիքօ (Պէպօ), Մովսէս (Օղակ), Լուղա (Յատակում), եւայլն։

Ցիսուն տարուան մէջ խաղացած է աւելի քան 627 դեր, մասնակցած մօտ 5000 ներկայացումներու։ Մասնակցած է նոյնպէս հայկական սինէմային, տալով անմոռանալի տիպարներ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԵՐ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՊԱՏԿԵՐԸ

ՏԷՍԻՆ.— Ահա դպրոցական ամավերջի եղանակը։ Հանդէսները իրարու կը յաջորդեն։ Խրախուսիչ երեւոյթ մըն է այս մեր գաղութին համար։

Յուլիս 1ին հայ աւետարանական եկեղեցւոյ վարժարանի աշակերտութիւնն էր որ իր շնորհը եւ դաստիարակութեան մակարդակը ցոյց կուտար Ժողովրդային Տան բեմին վրայ, իր ճոխ ու խնամուած յայտագրով.— երգ, պար, արտասանութիւն, պատկերներ։

Այս դպրոցը ունի 38 աշակերտներ, մանչ եւ աղջիկ։ Տէր եւ Տիկին Պարսամեան, գնահատելի նուիրումով ազգային դաստիարակութիւն կը ջամբեն աշակերտներուն, աջակցելով ուծացման դէմ մղուած պայքարին։

Յուլիս 8ին, Ժողովրդային Տան բեմին վրայ դարձեալ կը թրվռար մայրենի բարբառը, մերթ երկչոտ, աղաւաղուած, մերթ համարձակ եւ միշտ կենսունակ, արտայայտիչ։

Ազգային միութեան վարժարանի աշակերտութիւնն էր որ կը փայլէր այս անգամ։

Բացման խօսքէն ետք, աշակերտներու երկսեռ խումբ մը հանդէսը բացաւ «Բամ Փորոտան»ով, խլելով ծափեր։ Յետոյ սկսան շարք մը արտասանութիւններ, երգեր, մենախօսութիւններ եւ սիրուն պարեր որոնք եւս ծափահարուեցան։ Անուններ յիշել անկարելի է, այնքան երկար է շարանը։ Մէջ ընդ մէջ Պ. Գառնիկ Տապաղեան իր ջութակով գոհացուց ներկաները, նուագելով հայերէն գեղեցիկ կտորներ։

Միջնարարին բեմ բարձրացաւ Ազգ. միութեան ատենապետ՝ Պ. Անդրանիկ Գապաքճեան, որ ազգային գիտակցութեամբ փարած է գործին, եւ խնդրեց Վ. Իշխանեանէ երկու խօսք ընել։ «Յառաջ»ի աշխատակիցը կարճ բայց գեղեցիկ բանախօսութեամբ մը պանծացուց մեր հարուստ լեզուն, գիրն ու գրականութիւնը, ջերմ ծափերու մէջ։

Օր. Մարի Համբարձումեան գեղեցիկ մենախօսութիւն մը ըրաւ, «Հետաքրքիրը»։

Ապա ներկայացուեցաւ զուարթ կատակերգութիւն մը՝ «48 Օխանոց գլխու փորձանքը» որ մեր ակնկալութիւնը գլեց անցաւ։ Դերակատարները, օրիորդներ Պ. Ասատուրեան, Թիւֆէնկճեան, Մ. Աւետիսեան, պատանի՝ Միհրան Ալեքսանդրեան ինչպէս նաեւ մեր Երիտասարդական միութեան անդամներէն Անդրանիկ Խորէնեան եւ Բենիամին Աղնաւուրեան յաջողապէս կատարեցին իրենց դերերը, կէս ժամէն աւելի ծիծաղ տարածելով։

Հանդէսը վերջացաւ փոքրերու «Յառաջ Նահատակ» եւ «Մեր հայրենիք» խմբերգներով։

Այստեղ կ'արժէ գնահատանքի երկու խօսք ըսել դպրոցի ուսուցիչ Պ. Օննիկ Իսրայէլեանի եւ իր քրոջ, որոնք գիտակից իրենց կոչումին, մօտաւորապէս 80 աշակերտ–աշակերտուհիներու հայեցի կրթութեան ծանր ու յոգնեցուցիչ հոգը կը տանին համբերութեամբ ու անձնուիրութեամբ։

Ազգային Միութեան եւ մանաւանդ ծնողներուն կը մնայ գնահատել անոնց աշխատանքը եւ աւելի հետաքրքրութիւն ցոյց տալ իրենց զաւակներուն դաստիարակութեան։

** Այս մխիթարական պատկերէն վերջ ահա տխուր հակապատկերը։ Նորելուկ պատանիները բաւական մեծ թիւ մը կը ներկայացնեն մեր գաղութին մէջ։ Տարիներէ ի վեր շատ աշխատանք թափուեցաւ զանոնք բոլորելու մէկ դրօշի շուրջ, փրկելու համար ոչ միայն այլասերումէ, այլեւ բարոյական անկումէ։ Թէեւ յաջողեցանք կարեւոր մաս մը համախմբել Երիտասարդական Միութեան շուրջ, սակայն դժբախտաբար տակաւին դուրս կը մնայ ոչ–զանցառելի զանգուած մը, բոլորովին իր բախտին ձգուած։

Այս կայտառ ու վառվռուն տղոց մօտ, բացի սեւ ու գրաւիչ աչքերէն ու իրենց անուններէն, շատ քիչ բան մնացած է իբրեւ ցեղային յատկանիշ։ Անշուշտ կարելի չէ բոլորը նոյն մակարդակին վրայ դասել. բայց ընդհանրապէս յոռի ունակութիւններ, անկիրթ արտայայտութիւններ ու չարժուձեւեր, չըսելու համար աւելին, սովորական բաներ դարձած են անոնց մօտ։ Ամառը մարզադաշտին վրայ անփութօրէն փռուած, իսկ ձմեռը Քաֆէ տիւ Միտիի ժամադրավայրը՝ օրն ի բուն թղթախաղի սեղաններու շուրջ...։ Այս է անոնց զբաղումը։

Այս չարիքին պատճառները բազմազան են։ Նախ՝ ծնողներու անհոգութիւնը, մասամբ գործի բերումով։ Երկրորդ՝ օտարականներու դէմ աշխատանքի խիստ օրէնքները, որոնց պատճառաւ ծուլութեան կը վարժուին։ Վերջապէս միջավայրի ազդեցութիւնը։

Ի՞նչ պիտի ըլլայ այս տղոց ապագան, հարցում մը որ պէտք է մտածել տայ բոլորին։ Գոնէ ծնողներու սրբազան պարտականութիւնն է աւելի ուշադիր ըլլալ եւ ուղղութիւն ցոյց տալ անոնց, քանի դեռ ուշ չէ եւ կարելի է զանոնք փրկել վերջնական անկումէ։

Դեռ շատ չընէր որ ականատես եղանք ցաւալի երեւոյթի մը, որ արատ կը բերէ ոչ միայն մեր ազգային արժանապատուութեան, այլ եւ ծնողները կը մատնէ մտահոգութեան ու փորձանքներու։

«Երիտասարդական միութիւնը» դարբնոց մըն է ուր կարող են թրծուիլ մեր պատանիները ազգային առողջ մթնոլորտի մէջ, հայրենի շունչով։ Ահա հոն պէտք են ուղղուին բոլորին ակնարկները։

*** Մէկ շաբաթէ ի վեր Լիոնէզի գործարանը, ուր մեր հայրենակիցները մեծ թիւ մը կը ներկայացնեն, սկսած է օտարականները դուրս հանել կառավարական ճնշումով։ Ընդհանրապէս կ'ըլլար, մեծամասնութիւնը Հայ։ Ասոնց մէջ կան այնպիսիներ որոնք կատարեալ թշուառութեան պիտի մատնուին, եթէ պէտք եղած աշխատանքը չտարուի, զանոնք դարձեալ գործի ընդունիլ տալու։

Այդ հեռանկարը նկատի ունենալով, Ազգ. Միութիւնը իսկոյն դիմեց գործարանի վարչութեան եւ խնդրեց պահել անոնք որ կը հանդիսանան ընտանիքի նեցուկը, կամ միակ աշխատաւորը՝ զուրկ նիւթական ուրիշ աղբիւրներէ։ Պարոն տնօրէնը բարեացակամութիւն յայտնելով, խոստացաւ նկատի առնել իրենց խնդրանքը։

Ազգային միութիւնը միեւնոյն ատեն ժողովի հրաւիրեց գործէ արձակուած հայ բանուոր–բանուորուհիները, ցանկ մը պատրաստելու համար բոլոր անոնցմէ որոնք ենթակայ են մատնուելու թշուառութեան։

Կը յուսանք որ իրենց աշխատանքը ապարդիւն պիտի չանցնի։

Գ. Ց. Պօյաճեան

ԹՈՒՐՔԻԱ

Տերսիմի դիմադրութիւնը

Թուրքիոյ ազգ. մեծ ժողովի յուլիս 7ի նիստին մէջ, ներքին գործավար Ֆայիք Էօզթրաք պարզեց այն պատճառները որ տեղի տուին 1936ի բացառիկ օրէնքին, Թունճէլիի մասին (Տէրսիմ)։ Եւ շարունակեց.

— «Ընդհուպ տեսնուեցաւ որ կը տիրէ կարգն ու օրինաւորութիւնը հոն ուր կը տիրէին միայն ապստամբութիւններ եւ աւարառութիւններ։ Ոճրագործներուն մեծ մասը յանձնուեցաւ իշխանութեանց։ Խաղաղ ժողովուրդը վերջապէս կրցաւ հանդիստ շունչ մը առնել եւ օգտուիլ քաղաքակրթութեան բարիքներէն։ Զանազան տեղեր հաստատուեցան պահակախումբեր՝ որոնք հեռաձայնով կապուած էին իրարու հետ։ Կամուրջներ շինուեցան եւ հաղորդակցութիւնները աւելի ապահով եւ աւելի դիւրին դարձան այդ տեղ։ Միայն 1937 դեկտեմբերին տեղի ունեցան յարձակումներ մեր ոստիկան զօրքին դէմ՝ Քալանի եւ Տէզգտաշի մէջ։ 1938ին, բանակին զօրքի մասնակցութեամբ, զտումի շարժում մը կազմակերպուեցաւ որու հետեւանքով Քօչ եւ Քալան հոչակուեցան արգիլեալ գօտիներ։ Բնակիչները տեղափոխուեցան դէպի արեւմուտք։ Այսօր կարելի է ըսել թէ Տէրսիմի մէջ, Քօչ տեղը բոլորովին մաքրուած է խռովարար տարրերէ։ Գալով Քալանի, հպատակութիւններ տեղի կ'ունենան շարունակ եւ մօտ ապագայի մէջ պիտի կրնանք ամբողջովին խաղաղեցնել շրջանը։ Ցարդ Տէրսիմի մէջ հաւաքուած զէնքերուն թիւը 14,593ի կը յանգի, բոլորն ալ նոր դրութեամբ։ Մինչ կը շարունակուէր զտումը, կը շարունակուէր նաեւ վերականգնումի գործը։ Եւ այսօր շատ մը աշխատանքներ աւարտած են։ (Հոս գործավարը կը թուէ կատարուած աշխատանքները)։

Իր տեսութիւնը լրացնելէ առաջ գործավարը յիշեց այն «երիտասարդ հերոսները որոնք իրենց արիւնը թափեցին մոլեռանդութեան, տգիտութեան եւ բռնապետութեան դէմ իրենց պայքարին մէջ»եւ յարգանք ընծայեց բանակին եւ ոստիկան զօրքին, որոնք ապահովեցին այս յաջող արդիւնքները։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (75)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

Այս ստորերկրեայ կեանքը անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր գոյութիւն ունէր Պրըթանեըի մէջ։ Ամբողջ ժամանակը մարդ այստեղ ուրիշ մարդու առջեւէն փախուստ կուտար։ Այդ է, որ զեռունները սովոր է ծառերու կեղեւին տակ ապաստանարաններ որոնել։ Պրըթանեըի մէջ ատոնց ըսկիզբը կը հաշուուէր Տրուիդներէն սկսեալ, իսկ այդ ընդերկրեայ դամբարանները այնքան հին էին, որքան Տօլմէնները։ Աւանդութեան չար հոգիները, պատմութեան հրէշները, բոլորը անցեր էին այս սեւ աշխարհին վրայէն. Տէօտատէս, Կեսար, Հօէլ, Նէօմէն, անգլիացի Ժոֆֆրուա, Ալէն կան տը Ֆէր, Մօկլէրկ, Պլուաներու ֆրանսական տունը, Մոնֆորներու անգլիական տունը, թագաւորներ, կոմսեր, Պրըթանեըի ինը պարոնները, Գրան-Ժիւրի դատաւորները, Նանդի դուքսերը՝ միշտ պայքարի մէջ էին Ռէնի դուքսերուն հետ, ճամբորդներ, աւազակներ, մեծ մարդախումբեր, Ռընէ Բ., Ռօհան դերկոմս, թագաւորը ներկայացնող կառավարիչները, Շօլի բարի դուքսը՝ որ գիւղացիները կը կախէր ծառերէն Մատամ տը Սէվինեի պատուհաններուն դիմաց, տասնըհինգերորդ դարու մէջ կալուածատէրերու կոտորածը, տասնըվեցերորդ եւ տասնըեօթներորդ դարերուն կրօնական պատերազմները, տասնեւութերորդ դարուն մէջ յատկապէս մարդիկը որսալու վարժեցուցած երեսուն հազար շուները. եւ այս ահռելի ջարդերուն ու կոտորածներուն տակ ժողովուրդը փախեր անյայտացեր էր։ Փախուստներու երկայն շարք մըն էր այդ. կը փախչէին Դրօքլօտէները՝ Կելտերուն երեսէն, Կելտերը՝ Նորմաններուն երեսէն, Հիւկընօնները՝ կաթոլիկներէն. մաքսանենգները կը փախչէին մաքսային պաշտօնեաներէն եւ կ'ապաստանէին նախ անտառներու մէջ, ապա գետնին տակ։

Գազաններուն վայել կեա՛նք։ Ահա թէ ո՛ւրտեղ կը հասցնէ բռնապետութիւնը իր ամբողջ ժողովուրդը. երկու հազար տարի բռնապետութիւնը իր ամէն տեսակ ձեւերով— նուաճման, աւատականութեան, մոլեռանդութեան, տասանորդի— կը չարչարէր այդ շշմած եւ թշուառ Պրըթանեըն. անողոքելի որսային հալածանք մը, որ ձեւով մը կը վերջանար եւ կը վերսկսէր ուրիշ ձեւի մը տակ. իսկ մարդիկ ինքզինքնին կը թաղէին գետնին տակ։

Սոսկումը, որ բարկութեան մէկ արտայայտութիւնն է, բոլորովին պատրաստ էր իրենց հոգիներուն մէջ, իսկ ընդերկրեայ ապաստանները բոլորովին կազմ ու պատրաստ էին անտառներու մէջ։ Երբ պայթեցաւ Ֆրանսական Հանրապետութիւնը, Պրըթանեըն ապստամբեցաւ. անիկա բռնութիւն կը համարէր այդ ոյժը, որ կուզար զինք ազատելու, արհամարհանք մը, որ բնական էր ստրուկներուն։

Գ.

ՄԱՐԴՈՑ ԵՒ ԱՆՏԱՌՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹԻՒՆԸ

Պրըթանեըի եղերական անտառները վերսկսեր էին իրենց հին դերը. անոնք ծառաներ եւ աջակիցներ դարձան եւ այս ապստամբներուն, ինչպէս դարձեր էին ուրիշներուն։

Այս տեսակ անտառներու ստորերկրեայ մասը կը նմանէր տեսակ մը քամամայրի՝ ամէն կողմէն ծակուած եւ ամէն ուղղութեամբ ձգուած անյայտ փողոցներով, ականներով եւ նկուղներով։

Այդ նկուղներէն ամէն մէկը իր մէջ կը պատսպարէր հինգ կամ վեց մարդ. դժուարը այդտեղը շնչելն էր. գիւղական լայն յուզման այս ուժեղ կազմակերպութիւնը հասկնալու համար կ'արժէ դիմել կարգ մը տարօրինակ թիւերու, Բէրդրի անտառին մէջ, Իլէ-Վիլէնի մէջ, ուր կ'ապաստանէր Դալմոնիի իշխանը, չէր լսուեր ոչ մէկ մարդկային շունչ, չէր տեսնուեր ոչ մէկ մարդկային հետք. բայց այնտեղ կը գտնուէին վեց հազար հոգի իրենց գլխուն ունենալով Ֆօկարը. Մէօլաժի անտառը Մօրպիհէնի մէջ ոչ ոք չէր տեսնուեր, բայց այնտեղ կ'ապրէին ութ հազար մարդ. այս երկու անտառները՝ Բէրդը եւ Մէօլաժ՝ չեն դասուիր սակայն Պրըթանեըի անտառներուն շարքը։ Եթէ մտն գայիր անոնց մէջ, ահաւոր էր այդ։ Այդ կեղծաւոր պուրակները՝ լեցուն պատերազմիկ մարդերով, պարզուած ըստորերկրեայ լաբիւրինթոսի վրայ ինչպէս գորգ մը՝ կը նմանէին հսկայական մութ սպունգներու, որոնց վրայ յեղափոխութիւնը իր տիտանեան ոտքերը կոխած ատեն՝ դուրս կը ցայտէր քաղաքացիական պատերազմ։

Անտեսանելի վաշտերը ակնապիշ կը հսկէին. զօրախումբերը, որոնց գոյութիւնը ոչ ոք գիտէր, կը սողոսկէին հանրապետական բանակներուն տակ. յանկարծ գետնէն դուրս կը ժայթքէին եւ նոյնպէս արագ ներս կը մտնէին. անթիւ անհամար՝ կը կայտռէին եւ ապա կ'անյայտանային. ամենուրեք էին եւ ոչ մի տեղ, վայրկենաբար ցրուելու ընդունակութեամբ օժտուած. ձեան հսկայական հիւսեր եւ յանկարծ փոշի. վիթխարի մեծութիւններ, բայց ընդունակ փոքրանալու. տիտան՝ կռուելու, թզուկ՝ անյայտանալու համար. վագրեր՝ որոնք խլուրդի բնութիւն ունէին սակայն։

Կային անտառներ, կային եւ պուրակներ. ինչպէս քաղաքներէն ստորին կան գիւղեր, այնպէս ալ անտառներու ներքեւ կան թաւուտները։ Անտառները կը միանային իրարու հետ ամէն կողմ ցրուած պուրակներու բաւիղի միջոցով։ Հին դղեակները, որոնք մէկ մէկ բերդեր կը ներկայացնէին, աւանները, որոնք բնակավայրերու վերածուեր էին, ագարակները՝ հրջապատուած ցանկերով, որոնք դարաններու եւ որոգայթներու փոխուեր էին, գիւղաշէնները՝ պատնէշներով ամրապատուած եւ ծառերով պատնիշուած՝ կը կազմէին օղային այն ցանցերը, որուն մէջ կը բռնուէին հանրապետական բանակները։

Եւ այս բոլորը կը կազմէր Պօքաժը։

(Շար.)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

կը մնան Թափուած ջանքերը, որովհետեւ ակամայ գաղթական պիտի դառնան այդ շրջանի մեր հայրենակիցները՝ անօթի չմեռնելու համար :

Ուրախութեամբ կը տեղեկանանք թէ Ֆրանսական իշխանութիւնները լուրջ ձեռնարկներու դիմած են՝ փոխադրելու համար Սանճաքէն մեկնիլ ուզող Հայերը: Առաջին հերթին ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացած է Ճէպէլ Մուսայի Հայերուն վրայ: 5 — 6000 հոգի մէկ անգամէն, եւ Ֆրանսական ուժերու Սանճաքէն ամբողջական հեռացումէն առաջ, պիտի փոխադրուին Բէ–սուպի Գարասուրան ծովեզերեայ գիւղը եւ անկէ 5 — 10 քիլոմեթր հեռու ուրիշ գիւղ մը: Առժամեայ կերպով, մինչեւ իրենց վերջնական տեղաւորումը մեր այդ դժբախտ հայրենակիցներուն սնունդ եւ պատսպարան պիտի հայ–թայթուի: Քանի մը ամսուան ընթացքին հետզհետէ պիտի տեղաւորուին ա–նոնք եւ պիտի կապուին հողին:

Գնդապետ Քոլէ Խադ սրբազանին յայտնած է թէ Ճէպէլ Մուսայի Հայերը չուառով պիտի փոխադրուին եւ թելադրած է կազմել մասնաւոր յանձնախումբեր՝ ճշդելու համար հայ գիւղացիներու արջառներուն թիւը, շարժուն գոյ–քերուն ծանրութիւնը եւն.:

Այս յայտարարութիւնները մասամբ փարատած են տիրող մտահոգու–թիւնները: Ճէպէլ Մուսայի հայութիւնը, գրեթէ առանց բացառութեան ուտ–քի՝ կը սպասէ փոխադրութեան ժամին: Սանճաքի միւս շրջաններուն մէջ ալ գրեթէ բոլոր Հայերը պատրաստուած են եւ կը սպասեն հրահանգի :

Քանի մը օր առաջ Ճէպէլ Մուսացի Հայու մը պատկանող 45 կտոր արջա–ռը գրաւուած էր Թուրքերու կողմէ, Ճէպէլ Մուսայի եւ Բէսապի միջեւ: Շը–նորհիւ կատարուած ուժեղ դիմումներու կարելի եղաւ վերստանալ այդ կեն–դանիները: («Ազդակ», 9 յուլիս):

*** Մուսա Տաղէն հազար հինգ հարիւր ընտանիքի Բէսապ փոխադրութեան համար կարգադրութիւններ եղան, Լաթաքիոյ Ֆրանսական խորհրդականին կողմէ, որ անձամբ պտտեցաւ Բէսապի, Լաթաքիոյ եւ Հալէպի մերձակայ շրջանները: Կարգադրուած է որ 500 ընտանիք տեղաւորուի Բէսապի մէջ, 300 ընտանիք՝ Գաղըղաղ հայ գիւղը (Լաթաքիոյ շրջան) եւ մնացեալը Գայըր Պուճաքի Թրքական եւ Հալէպի շրջանին պատկանող Թիւրքմէն գիւղերուն մէջ: Ալէվիները սիրալիր ընդունելութիւն ըրին այս կարգադրութեան : Մնացեալ տարրերը դժուարութիւն չյարուցին :

Գաղթականներու տեղաւորման հսկելու համար մասնաւոր ժանտար–մաներ — որոնց մէջ Հայեր — նշանակուեցան յիշեալ շրջաններուն մէջ :

Եկող գաղթականները պիտի կեդրոնացուին Քասթէլ Մուաֆ եւ հոնկէ պիտի ցրուին իրենց համար որոշուած տեղերը: («Զարթօնք», 13 յուլիս):

*** Նոյն աղբիւրներուն համաձայն Հալէպի մէջ աշխատող 12 հայ շար–ժավարներ (շօֆէօր) իրենց բեռնատար կառքերը տրամադրած են գաղթա–կաններու փոխադրութեան համար, խնդրելով միայն վառելանիւթի գինը:

Անթիլիասի կաթողիկոսարանը գումար մը տրամադրած է, փոխադրու–թեան համար:

*** Սանճաքի Թուրք իշխանութեանց եւ գնդ. Քոլէի միջեւ գոյացած հա–մաձայնութեամբ, արտագաղթը սկսեր է յուլիս 10ին: Սուրիոյ մարզպանու–թեան շրջանակներէն կը հաւաստեն թէ գաղթողներէն անոնք որ կարօտ են, պիտի ստանան չափահաս մարդ գլուխ 500 եւ անչափահաս գլուխ 200 ֆրանք: Այս օժանդակութեան կէսը պիտի տրուի մեկնելու պահուն, միւս կէսը՝ ամիս մը վերջ, հոն ուր պիտի հասնին գաղթականները :

Հողագործ գաղթականներուն պիտի տրամադրուին հողեր, Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ. սակայն այս մասին տակաւին որոշ բան մը չկայ: Մուսա Տա–ղի գաղթականներէն մէկ մասին տեղաւորումը հաւանաբար պիտի ըլլայ Բէսապի շրջանին մէջ: Ուրիշներ պիտի կրնան հաստատուիլ Լաթաքիա եւ Թարթուս: Հալէպի ճամբով մեկնողներու համար հաւանաբար հող տրամադրուի Լիբա–նանի կամ Սուրիոյ մէջ :

Յուլիս 23էն վերջ մեկնիլ ուզողներուն համար ո եւ է արգելք պիտի չըլ–լայ: Ընդհակառակն Ֆրանսական իշխանութիւններուն ապահովեն անոնց մեկ–նումը :

Գերմանիոյ պատրաստութիւնները եւ Սպանիա

Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը զանազան տեղեկութիւններ ստա–ցած է Գերմանիոյ պատրաստութեանց մասին: Այդ լուրերուն համաձայն, Գերմանիա լրացուցած է իր աճարկու զօրաշարժը, յետին մանրամասնութիւն–ներով: Տանցիկի պաշտպանութեան ղեկավարութիւնը յանձնուած է Մէմէլի նաւարանի պաշտօնատան, որ հաստատուեցաւ յունուար 7ին: Գերմանիոյ հարուածային խումբերու անդամները հրաման ստացած են իրենց արձակուր–դը վերջացնել մինչեւ օգոստոս 20, իրենց պետերուն տրամադրութեան տակ գտնուելու համար: Անգլիոյ ծովապետութիւնը լուր առած է թէ գերմանական թորփիլանաւերու քանի մը տորմիղներ ռազմափորձեր պիտի կատարեն Պալ–թիկ ծովուն մէջ, յուլիս 27էն սկսեալ :

Լոնտոնի մէջ տեղեկութիւններ ստացած են նաեւ Սպանիոյ զինուորական պատրաստութեանց մասին: Այդ լուրերուն համաձայն, Զօր. Ֆրանքօ, որ Կոմս Չիանոյի առաջարկութեամբ մինչեւ Սեպտեմբեր 15 յետաձգած էր Սպանիոյ բանակին ցրուումը, հրամայած է տարեց զինուորներուն տեղ դրօշի տակ առնել երիտասարդներ: Մինչեւ Սեպտեմբեր սպանիական բանակին թիւը պիտի հասնի 250,000 հոգիի: Միւս կողմէ, կը հաւաստեն թէ Իտալիա եւ Գեր–մանիա մէկ միլիառ մարքի (16 միլիառ ֆրանք) փարկ մը բացած են Զօր. Ֆրանքոյի, որ խոստացած է Առանցքին հետ դաշնագիր մը կնքել օգոստոս 20ին :

*** Մատրիտի թերթերը կը գրեն թէ Հիթլէր, Մուսոլինի եւ Զօր. Ֆրան–քօ տեսակցութիւն մը պիտի ունենան մօտերս: Զօր. Ֆրանքօ ընդունելով Կոմս Չիանոյի հրաւէրը, Հռոմ պիտի այցելէ եւ յետոյ Պերլին պիտի երթայ: Կարգ մը թերթեր կը պնդեն թէ Իտալիոյ արտաքին նախարարը յաջողած է Առանց–քին կապել Սպանիան :

Միւս կողմէ, կը հաւաստեն թէ հետզհետէ կը զօրանայ հակաբոլշեւիկ ուխտը՝ (Գերմանիա, Իտալիա եւ Ճափոն): Թոքիոյի պաշտօնական գործա–կալութիւնը կը ծանուցանէ թէ պատերազմական նախարարը պնդած է որ «անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնուին, Եւրոպայի կացութեան հանդէպ»:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ մերժեց Ճափոնի վերջնագիրը՝ Սախալին կղզիի քարիւ–ղի շահագործման մասին:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՀՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ տեղի ունեցաւ յուլիս 18ին, ամ–բողջ երկրին մէջ: Զինուորական իշխանութիւնը հրամայած էր որ իրենց տուներէն դուրս չելլեն Հրեաները, բացի բժիշկներէն, օրագրողներէն եւ քանի մը արտօնեալներէ: Որ եւ է դէպք չպատահեցաւ :

ԱՆԳԼՈ-ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ բանակցութիւնները կը շարունակուին, առանց մեծ յոյսեր ներշնչելու: Ճափոն կը պնդէ որ Անգլիա փոխէ իր քաղաքականութիւ–նը Ծայր. Արեւելքի մէջ, ընդունելով ստեղծուած կացութիւնը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Նուվէլ Կալըրի» վաճառատան հրկիզման առթիւ, որուն զոհ գացին մօտ հարիւր հոգի, հարցաքննիչ դատաւորը որոշեց դատի քաշել հաս–տատութեան տնօրէնը, Ռասէլ Ֆուչէ եւ երեք ձեռնարկուներ: Ամբաստանու–թիւնը՝ «մարդասպանութիւն եւ վէրք անխոհեմութեամբ» : Քննութիւնները կը շարունակուին :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԳԵՂՈՒՀԻՆ, Զնանտա Ռայխ, 43 տարեկան դերասանուհի մը, դանակով սպաննուեցաւ գողերու կողմէ, իր յարկաբաժինին մէջ, սպա–սուհիին հետ :

Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Եաղմուրեան եւ զաւակունք, սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի աղջկան եւ քրոջ

ՕՐ. ՎԱՐԴԱՆՈՅՇ ԵԱՂՄՈՒՐԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ 1939 յուլիս 17ին, իր բնակարանին մէջ, 25, Bld. du Nord, La Rosière - Beaumont (Մարսէյլ):

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Բաֆի «Դրօշակ» գրադարանի կողմէ ի նպաստ իր գիրքերու ճոխացման

23 յուլիս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Մէօտոնի անտառին մէջ (Tapis vert):

Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն եւ ընտիր նուագախումբ

ԾԱՆՕԹ.— Անձրեւի պարագային հանդէսը տեղի կ'ունենայ խրիմեան սրահին մէջ, ցերեկոյթ-պարահանդէսով մը, մինչեւ կէս գիշեր:

Ընտիր ճաշ, ճոխ պիւֆէ՝ մատչելի գիներով: Մուտքը ազատ է

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ

23 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին 173, Avenue Aristid Briandի սրահին մէջ, Քաշան

կը նախագահէ Փարիզի փոխ-հովիւ ՏԻՐԱՆ Վրդ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

Դպրոցի երկսեռ երգչախումբը կ'երգէ ղեկավարութեամբ Պ. Ն. ՍԵՐԳՈՅԵԱՆԻ կը մեներգեն՝ Տիկին Օր. ՅԱԿՈԲԵԱՆ եւ ԱՆԱՀԻՏ ԳԱՎԷՋԵԱՆ, կ'ար–տասանէ՝ ԷԼԻԶԱ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ, արտասանութիւն աշակերտներու կողմէ, մրցում ընթերցանութեան եւ ուղղագրութեան եւլն. կը նուագէ թառխաղ ՓԱՐԵՓԻՆ:

Մուտք 4 ֆրանք

Հաղորդակց. միջոց.— Առնել մէթրօ իջնել Bangneuxի կայարանը

Դաշտագնացութիւն

կազմակերպուած Մարսէյլիոյ Հայ Մշակութային եւ Երաժշտա–կան քոյր Միութեանց կողմէ, 23 Յուլիս, կիրակի St. Germainի ան–տառը: Օթօպիւսները կը մեկնին առաւօտեան ժամը 7ին Allée Léon Gam–bettaէն: Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ 11 Place Jules Guesde Պ. Ա. Բէօստեանի, 8 A. rue Francis de Pressensé Խ. Թէլեանի, եւ Գամոն՝ Պ. Փ. Սանասարի:

ՕՓԵՐԷԹԱՅԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

29 ՅՈՒԼԻՍ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ ԺԱՄԸ 8,30ԻՆ

ՍԱԼՕՆ ՄԱԶԸՆՕ — 88, Rue d'Aubagne, ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅԿ. ՕՓԵՐԷԹՆԵՐՈՒ ԾԱՆՕԹ ԴԵՐԱՍԱՆՆԵՐ

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՀԱՅԿ-ԱՐԾԻՒ (ԹԷՆՕՐ-ՍՕՊՐԱՆՕ)

կը ներկայացնեն

ԱՐՇԻՆ - ՄԱԼ - ԱԼԱՆ

կովկասեան ուրախ օփերէթ 4 արար

Մասնակցութեամբ կարող արուեստասէրներու

Սոյն օփերէթը իր խնամուած բեմադրութեամբ, ճոխ տարազներով եւ ընտիր դերակատարներով, կը խոստանայ բացառիկ վայելք մը ընծայել թատերասէր հասարակութեան:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

23 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին վարժարանին պարտէզը

1 Bld. du Nord, Le Raincy

կը ներկայացուի ԵՐԿՈՒ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐՈՒ ՎԷՃԸ

Գիւղական պատկերներ

Հայկական պարեր եւ մարզական խաղեր: Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի Պ. Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆ:

Ճաշ եւ պար մինչեւ ժամը 10: Ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով

Մուտք 5 ֆր.

Հաղորդակցութիւն.— Opéraէն կամ Jaurèsէն առնել օթօպիւս 21 A. եւ իջնել Raincy-Pavillons, Gare de l'Estէն շոգեկառք direction Gargan, իջնել Raincy-Pavillons.

Հայ երգը Սէնթ-Անի գաղթակայանին մէջ

Յառաջիկայ Շաբաթ 22 Յուլիս, երեկոյեան ժամը 8ին Սէն Լուի Պատ. Միութեան եւ Կ. Խաչի սանուհիներու 80 հոգինոց երկսեռ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Տոքթ. Լ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ պիտի տայ համերգ մը

Պիտի երգուին ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ.ի ժողովրդական երգերը՝ քառաձայն

Համերգի հասոյթը պիտի յատկացուի գաղթակայանի ազգ. վար–ժարանին: Մուտք 2 ֆր., փոքրերու 1 ֆր.:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕԻ Հայ կա–մաւորներու եւ մարտիկներու Միու–թեան ընդ. ժողովը տեղի կ'ունե–նայ յառաջիկայ Շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՁԵՐ ԲՈԼՈՐ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

դիմեցէք իսկի հայ լուսանկարչատունը՝

Photo d'Art HENRI

11, Av. Bourgain,

Issy-les-Moulineaux

Արժէքաւոր նուէր ամուսնացողնե–րու, ակրանախմբին: Աւրադ սպա–սարկութիւն Carte d'Identitéի:

ԲԱՑ Է ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԵՐԸ

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame . Paris (13)

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ցունաստանէն Փարիզ հասած ճամ–բորդէ մը կ'իմանանք հետեւեալը.—

Ցունաստանէն ո եւ է դրամական առաքում կամ ապրանքի, գիրքի ո եւ է ապսպրանք արտասահման տալու համար, անհրաժեշտ է ստանալ մաս–նաւոր արտօնութիւն պետական դրա–մատունէն, ինչ որ ընդհանրապէս կը մերժուի, ծայրայեղօրէն սահմանա–փակուած ըլլալով ներածումները:

Երբեմն կը պատահի որ ոեւէ մէկը, արտասահմանի իր ունեցած պարտքը կը վճարէ փոխանցումով մը: Եւ դը–րամ ստացողը, առանց գիտնալու այս խստութիւնները կը գրէ Ցունաստան, դրամին ստացած ըլլալը եւ չնչին գումարի մը համար ամիսներով բան–տի կը դատապարտուի ենթական :

Ապրանքներու եւ գիրքերու փոխա–նակութիւնը, առանց մասնաւոր ար–տօնութեան, նոյնպէս ենթակայ է ծանր պատիժներու :

Պոյս եւ այց Հ. Յ. Դ. թանգարանին

կազմակերպուած Յ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

23 Յուլիս, կիրակի օր

Մեկնում Gare du Nordէն առաւօտեան ժամը 9ի շոգեկառքով

Հաւաքավայր.— Կառ տիւ Նորի կայարանին մէջի մէթրոյին ելքի ճաշը միասին բերել:

Պտոյտ Մոնմորանսի եւ այց Հ. Յ. Դ. թանգարանին

կազմակերպուած ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

23 Յուլիս, կիրակի օր

Մեկնում Gare du Nordէն առաւօտեան ժամը 9,15ի շոգեկառքով.

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՇԱՒԻԼԻ ԱՆՏԱՌԻ ՄԷՋ, 30 ՅՈՒԼԻՍ, ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

HAÏASTAN

ԱՄՍԱԳԻՐ (ՅՈՒՆԻՍ) ԹԻՒ 6, ՃՈԽ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Խմբ.՝ Հազարամեայ պայքարը. Ա. Խատիսեան՝ Մհերի դուռը. Արմէն՝ Հայերու դերը Կովկասի ճակատին վրայ 1918ին Գրիգոր Նարեկացի՝ Աղօթք. Ժ. տը Մորկան՝ Հայոց ծագումը. X. Chome Հայոց նկարագիրը. Ա. Աթանասեան՝ Հայկ, Արամ, Արայ Գեղեցիկ եւ Արա... Թովիկ Եղիազարեան՝ Հայկական հարցը. Պայքար եւ հայ աղջիկ՝ Նոր ... բունդ. Արմէն Գասպարեան՝ Հայաստան եւ արուեստները. Հայկական ... մուլէն հատուածներ «Հայաստան»ի մասին. Ջիւանի՝ Յոյս. Հայերէնի ... ընթացք եւլն.:

Տարեկան բաժնեգին՝ Ֆրանսա եւ գաղութներ՝ 25 ֆրանք

Արտասահման 1 տոլար, ձեռքէ հատը 2.50 ֆրանք:

Փնտռել բոլոր այն կրպակներուն մէջ, ուր ՅԱՌԱՋ կը ծախուի.

Հասցէ.— H. Keusséyan, 51, Rue du Caire, Paris (2e)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՊՈՀԵՄԱԿԱՆՔ

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Հեղինակին անտիպ քեր–թուածներուն երկրորդ եւ վերջին հատորը, գե–ղարուեստական տպա–գրութեամբ:

Գին՝ Ֆրանսա 20 ֆր.

Արտասահման 25 ֆր.

Նոյն հեղինակէն

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ (սպառե–լու մօտ)

Գին՝ Ֆրանսա 40 ֆր.

Արտասահման 50ֆր.

Դիմել հեղինակին, 17, Rue Dameame, PARIS

ՏՈՔԹ. ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ, ԿԱՆԱՆՑ ԵՒ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

Կ'ընդունի, ամէն օր ժամը 14—17 եւ ժամադրութեամբ

230 Avenue du Maine, Paris (14), Métro Alésia. Tél. Suffren 01—64

Autobus 8—28—AE—CB—123

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ — ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԱԾ Է

Café-Bar-Restaurant Oriental

l'Afrique du Nord

3, Rue Clauzel, Paris 9e (23 rue de Martyrsի անկիւնը

Tél. Trudaine 51-80 մէթրօ N. D. des Lorettes եւ St. Georges

Ամէն երեկոյ արեւելեան ընտիր նուագ

ՔԷՄԱՆՉԻՍՏ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ

ՈՒՏԻ ԲԱՐՕՒՆԵԿ

ԵՒ ՔԱՆՈՆԻ ՊՕՂՈՍ

Եւրոպական եւ արեւելեան համեղ կերակուրներ եւ օղի՝ բազմա–պիսի աղանդերներով:

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

ՎԱՀԱՆ ԵԱՐՃԱՆԵԱՆԻ

Գրասենեակը փոխադրուած է

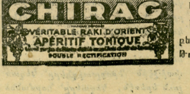
21, RUE BAUDIN, PARIS (9e) Tél. Tru: 29 - 39

Մէթրօ Cadet, Սգուար Մոնթօլոնի եւ ռիւ Լաֆայէթի անկիւնը

Ընդունելութիւն ամէն օր 9էն 11 եւ 5էն 7 եւ ժամադրութեամբ

Կ'ուզուին գործաւորներ եւ գործաւորուհիներ

Ստանձնած ենք ֆրանսական բանակի զինուորներու համար ... գուլպաներէն կարելու գործը: Տեւական աշխատանք, լաւ վճարում Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ ամէն օր, Հայ Մարտիկներու Միութեան գրասենեակը, 9, rue Thénard, Paris (5), մէթրօ Սէն Միշէլ

"ՇԻՐԱԿ"

Արեւելքի միակ իսկական օղին է:

Անզուգական: Անմրցելի: Անփոխարինելի:

Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժա–բեր, պատրաստուած զուտ չամիչի ... թով: Հայ աւանդական սեղանին զարդ ...

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 21 ՅՈՒԼԻՍ
VENDREDI 21 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4097

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

«Թան»ի մէջ Ժ. Միյէէ յօդուածով մը կը թարմացնէ այն հրովարտակ-օրէնքները, որոնք հրատարակուեցան այս վերջին տարիներուն՝ օտարականներու զինուորական ծառայութեան մասին: Կը թարգմանենք ու կուտանք ամբողջութեամբ՝ ի պէտս մօտացկոտներուն.—

Ֆրանսա մէկն է աշխարհի ամէնէն հիւրընկալ երկիրներէն: Չկայ օտարական մը, որ այս կամ պատճառով հեռանալէ կամ տարագրուելէ վերջ իր երկրէն՝ վեհանձնօրէն հիւրընկալուած չըլլայ մեր երկրին մէջ: Ահա թէ ինչո՛ւ երեքուկէս միլիոնի կը հասնի թիւը այն օտարականներուն, որոնք կ՚ապրին հիմա մեր հողին վրայ:

Այս լայն ասպնջականութիւնը անշուշտ պիտի ներկայացնէր անպատեհութիւններ, որովհետեւ գաղթականներու այսպիսի զանգուածի մը մէջ բնականաբար պիտի սպրդէին որոշ թիւով անբաղձալիներ: Խոստովանինք որ ատոնք սակաւաթիւ են: Օտարականներու մեծագոյն մասը Ֆրանսայի մէջ կ՚ապրի կատարեալ օրինապահութեամբ: Ասոր անուրանալի փաստն այն է որ մեծ թիւ մը կը կազմեն անոնք որ Ֆրանսական քաղաքացիութեան իրաւունք կը խնդրեն, եւ դատաւական խմբակցութեանց կողմէ կազմակերպուած հանդիսութեանց ժամանակ՝ Ֆրանսայի հանդէպ հաւատարմութեան, նոյնիսկ անձնուիրութեան այնքան յուզիչ յայտարարութիւններ կ՚ուղղեն վարչապետին: Ոմանք պատկառելի գումարներ նուիրեցին Ազգ. Պաշտպանութեան Սնտուկին:

Այսուհանդերձ, ներկայ տագնապալից պահերուն մէջ, հանրային կարծիքը մտավախութիւն մը ցոյց կուտայ՝ քանի կը տեսնէ որ կ՚աճի Ֆրանսայի մէջ բնակող օտարականներու թիւը: Եւ ինքն իրեն կը հարցնէ թէ ի՛նչ պիտի ըլլան մեր հիւրերը, երբ պատերազմ ծագի: Շատ բնական կը գտնենք այս մտավախութիւնը: Ֆրանսացին չափազանց զգայուն է՝ երբ նուազագոյն չափով վնաս մը կը հասնի իր ազատութեան,— ազատութեան այդ սէրն է որ կը մղէ զինք ասպնջականութիւն շնորհել հալածեալներուն,— միաժամանակ տոգորուած է արդարութեան խոր զգացումով մը, ուստի մտահոգ է խորհելով որ, պատերազմի ժամանակ, երբ ինք պիտի ստիպուի թողուլ իր ընտանիքը եւ արհեստանոցը, վաճառատունը կամ ագարակը՝ երթալ կռուելու համար ռազմաճակատին վրայ, անդին օտարականը, ընդհանրապէս աւելի երիտասարդ քան ինք, պիտի շարունակէր ապրիլ ընտանեօք եւ տիրանալ իր գործին ու յաճախորդներուն, հարստութիւն դիզելով: Ֆրանսացին չի կրնար հանդուրժել ատոր: Եւ օտարականները,— գէթ մեծամասնութիւնը,— լաւ ըմբռնելով այդ պարագան՝ կ՚ուզեն իրենք ալ զինուորագրուիլ, այն թաքուն յոյսով որ աւելի շուտ պիտի կարենան Ֆրանսացի դառնալ:

Ի՞նչ վիճակի մէջ կը գտնուի, ներկայիս, օտարականներու զինուորագրութեան հարցը:

Վերջերս, երկու հրովարտակ-օրէնքներ, որոնք կը կրեն 12 Ապրիլ եւ 27 Մայիս 1939 թուականները, նոր ու շատ կարեւոր տնօրինութիւններ կը բերեն ֆրանսական բանակին մէջ օգտագործելի օտարականներու մասին: Նախ քան այդ տնօրինութեանց քննութիւնը, լաւագոյնս պարզելու համար անոնց արժէքը, օգտակար կը համարինք ամփոփել այն օրէնքները, որոնք գոյութիւն ունէին աւելի առաջ:

Այդ երկու հրովարտակ-օրէնքներէն առաջ, օտարականները կրնային ֆրանսական բանակին մէջ առնուիլ այն ատեն միայն.—

Ա.— Եթէ յանձն կ՚առնէին ստորագրել հինգ տարուան պայմանագրութիւն մը՝ ծառայելու համար օտար լեգէոնին մէջ:

Բ.— Եթէ ծնած էին Ֆրանսայի մէջ օտար հօրմէ: Հպատակութեան մասին 10 Օգոստոս 1927 թուակիր օրէնքը, արդարեւ, կ՚ընդունի որ ամէն անհատ, ծնած Ֆրանսայի մէջ օտար հօրմէ, կը դառնայ ֆրանսացի՝ երբ կը թեւակոխէ 21 տարին, եթէ կը բնակի Ֆրանսայի մէջ, պայմանով որ չափահասութեան հասնելէ մէկ տարի վերջ՝ մերժած չըլլայ ֆրանսական քաղաքացիութիւնը: Հետեւաբար ենթակայ է զինուորագրութեան ֆրանսական օրէնքին, ու բանակին մէջ կ՚առնուի Ֆրանսացիներուն նման: Այս դասակարգի երիտասարդները կրնան նաեւ խնդրել որ ֆրանսական քաղաքացիութիւն տրուի իրենց՝ տակաւին 21 տարեկան չեղած, եւ այսպէս բանակ մտնել՝ երբ 18 տարեկան կ՚ըլլան:

Գ.— Երբ ոչ մէկ երկրի քաղաքացիութիւն կը վայելեն, այլ խօսքով՝ հայրենազուրկ են, ինչպէս են Ռուսերը, Հայերը, եւայլն: Համաձայն 31 Մարտ 1928 թուակիր զինուորագրութեան օրէնքին 3րդ յօդուածին, այս հայրենազուրկները զինուոր կը կանչուին եւ բանակի մէջ կ՚առնուին իրենց տարեկից դասին հետ, ֆրանսացի երիտասարդներու հաւասար պայմաններով:

Դ.— Եթէ յանձն առնեն ստորագրել — միայն պատերազմի ժամանակ — պայմանագրութիւն մը, որ պիտի կրէ «միայն պատերազմի տեւողութեան» մակագրութիւնը (տես զինուորագրութեան յիշեալ օրէնքին 64րդ յօդուածը):

Ինչպէս կը տեսնուի, բացի հայրենազուրկներէն, օտարականներու համար առաջ գոյութիւն չունէր զինուորական պարտադիր որ եւ է ծառայութիւն:

Իսկ հիմա՞կ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՆԳԼԻՈ-ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ բանակցութիւններ կը կատարուին ներկայիս Թոքիոյի մէջ, թէեւ հաշտ տրամադրութիւն մը ստեղծուած չէ տակաւին երկու կողմերուն միջեւ:

ԼԻԷԺԻ հանքածուխի հորերուն մէջ, հրդեհի մը հետեւանքով, դատապարտուեցան խեղդամահ մեռնելու 200 բանուորներ: Բարեբախտաբար շուտով կարելի եղաւ հաղորդակցութիւն հաստատել եւ բոլոր բանուորները դուրս հանել ողջ առողջ:

ՍՊԱՆԻԱՅԻ քանի մը հարիւր գաղթականներ կ՚ապրէին Արրասի քաղաքապետութեան կողմէ յատկացուած շէնքերու մէջ: Վերջերս գաղթականները ըմբոստացան, չուզեցին կատարել ներքին աշխատանքները, առարկելով թէ սնունդը գէշ է: Կառավարութիւնը սահմանագլուխ առաջնորդեց պարագլուխները:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՄԵՐԻԿԱ ՄԻՇՏ ՉԵԶՈՔ

Պատերազմ պիտի ըլլա՞յ այս տարի
Նախագահ Ռուզվէլթ կասկածներ կը յայտնէ
Ծերակոյտը առ այժմ յամառեց, գէթ չէզոք

Նախագահ Ռուզվէլթ յամառօրէն կ՚աշխատի վերաքննել տալ Միացեալ-Նահանգներու չէզոքութեան օրէնքը, զօրացնելու համար համաշխարհային խաղաղութեան ճակատը: Անհատական իր փորձերէն վերջ, որոնք կատարուեցան գարնան սկիզբը, Ռուզվէլթ խորհեցաւ Միացեալ-Նահանգներու բարոյական ամբողջ ուժը դնել եւրոպական ժողովրդավար պետութեանց կողքին՝ փոփոխել տալով երկրին չէզոքութեան օրէնքը: Ծերակոյտը մերժեց: Առանց յուսահատելու այս առաջին ձախողութենէն, երկրորդ ձեռնարկ մը կատարեց այս անգամ:

Երեքշաբթի երեկոյ Սպիտակ Տան մէջ խորհրդակցութեան հրաւիրեց Ծերակոյտի ժողովրդավար եւ հանրապետական խմբակցութեանց ներկայացուցիչները: Այսպէս, խորհրդակցութեան փութացած էին հանրապետականներէն՝ Պորահ, Օսթէն, Մաք Նէրի: Ներկայ էին նաեւ Պէրքլի (ժողովրդավար), Փիթմէն (նախագահ ծերակոյտի արտաքին յանձնախումբին), Հըլ (արտաքին նախարար), Կէրնըր (փոխ նախագահ):

Խորհրդակցութիւնը տեւեց երեք ժամ: Հանրապետականները բացէ ի բաց դէմ արտայայտուեցան Միացեալ-Նահանգներու չէզոքութիւնը խախտելու: Մեծամասնութեան կարծիքով, պէտք է սպասել յառաջիկայ նստաշրջանին՝ որոշում մը տալու համար այդ մասին: Ընդհակառակն, նախագահ Ռուզվէլթ յայտարարեց, կռթնելով Պրիւսէլի ամերիկեան դեսպանին տեղեկագրին վրայ, թէ միջազգային կացութիւնը կը պահանջէ որ Միացեալ-Նահանգները իրենց բարոյական ամբողջ ուժով կանգնին Եւրոպայի ժողովրդավար պետութեանց կողքին, որպէսզի կարելի ըլլայ առաջքն առնել համաշխարհային պատերազմի մը: Ռուզվէլթի միացած էր արտաքին նախարարը, Հըլ:

Եւ սակայն հանրապետական եւ ժողովրդավար կուսակցութեանց ներկայացուցիչները պատասխանեցին թէ հաւանական չեն դտներ, որ Եւրոպայի մէջ պատերազմի տագնապ ծագի Յունուարի նստաշրջանէն առաջ: Ռուզվէլթ պատասխանեց թէ բաւական խօսուն է Պրիւսէլի ամերիկեան դեսպանին տեղեկագիրը.— «Չկրկնենք սխալը Անգլիոյ, որ վարանում ցոյց տալով մինչեւ վերջին վայրկեանը՝ պայթեցաւ 1914ի պատերազմը, զինքն ալ վերջէն քշելով պատերազմի յորձանքին մէջ»: Ըստ Մաք Նէրիի, բռնավար պետութիւնները ծանօթ են թէ Միացեալ Նահանգներու նախագահը համակրանքով կապուած է ժողովրդավար պետութեանց, այնպէս որ կը խորհին անշուշտ թէ Ամերիկա կրնայ իրենց դէմ ճակատիլ՝ երբ առիթ տան պատերազմը պայթելուն, Յունուարի նստաշրջանէն առաջ:

Ռուզվէլթ դարձեալ ձախողեցաւ եւ խորհրդակցութիւնը վերջացաւ ապարդիւն: Մամուլին հաղորդուած զեկոյցներու համաձայն, Ծերակոյտին կուսակցական ներկայացուցիչները վաղաժամ կը համարին չէզոքութեան օրէնքին վերաքննութիւնը Յունուարէն առաջ, մինչ Նախագահը եւ իր արտաքին նախարարը, ընդունելով եւրոպական նոր տագնապի մը հաւանականութիւնը այս ամառ՝ հակառակ Ծերակոյտին ընդհանուր կարծիքին, սխալ կը գտնեն չէզոք մնալ եւ թոյլ տալ, որ տկարանայ եւրոպական ժողովրդավար պետութեանց խաղաղասիրութեան ճակատը:

Ի՞նչ կը մնայ ընել Ռուզվէլթի: Այս երկրորդ ձախողութեան առթիւ, զրոյց շրջեցաւ թէ նախագահը պիտի սպառնայ հրաժարիլ, կամ թէ գէթ իրերը տարբեր ընթացք մը պիտի ստանային՝ երբ Ռուզվէլթ յայտարարէր, այս վիճաբանութիւններէն առաջ, թէ կը հրաժարի:

Միւս կողմէ, կ՚ըսուի թէ նախագահ Ռուզվէլթ պիտի օգտուի ծերակոյտի արձակուրդէն, որ կը սկսի Օգոստոսին, պայքար մը բանալու համար բովանդակ երկրին մէջ, ի նպաստ չէզոքութեան օրէնքին վերաքննութեան, յետոյ բացառիկ նիստի հրաւիրելու համար Ծերակոյտը:

ԱՆԳԼԻՌՈՒՍ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Չվերջացան անգլեւռուսական բանակցութիւնները: Ռուսերը որ եւ է զիջում չեն ըներ, բայց Ֆրանսական կառավարութիւնը կ՚առաջարկէ Անգլիացիներուն, որ նոր զիջումներ ընեն, քանի որ ծանր է կացութիւնը: Չորեքշաբթի, անգլիական դահլիճը նիստ գումարելով՝ քննութեան առաւ ֆրանսական կառավարութեան թելադրանքները եւ որոշեց նոր ու վերջնական հրահանգներ տալ իր ներկայացուցիչին, վերջին բանակցութեան մը համար որ տեղի պիտի ունենայ Մոսկուայի մէջ, Յուլիս 25ին:

Կը թուի թէ անգլեւռուսական բանակցութիւնները հասած են իրենց վախճանին,— կարելի չէ որ Լոնտոն նոր զիջումներ ընէ այլեւս: Այնպէս որ, Յուլիս 25ի խորհրդակցութենէն վերջ, եթէ կարելի չըլլայ եզրակացութեան մը յանգիլ, բրիտանական դահլիճը պիտի ընդհատէ բանակցութիւնները ժամանակի մը համար: Մոսկուայի մէջ եւս կը յայտնուի նոյն կարծիքը, միաժամանակ այն յոյսով թէ բանակցութիւնները պիտի վերսկսին Օգոստոսի վերջերը:

Անդին, գերմանական մամուլը ուրախութիւն կը յայտնէ, որ չի յաջողիր անգլեւռուսեւֆրանսական միութիւնը: Բանակցութեանց այս դանդաղ ընթացքին առթիւ, Պերլինի թերթերը սկսած են գովել Ռուսերուն դիւանագիտական «ճարտարութիւնը»: Նոյնիսկ թերթ մը կը գրէ թէ անգլեւռուսական բանակցութեանց դժուարութիւնը կը մատնէ «Անգլիոյ տկարութիւնը»,— այլ եւս հասկցուեցաւ, կը շարունակէ նոյն թերթը, որ անգլեւֆրանսական ճակատին ուժը կախում ունի Ռուսերու այն որոշումէն, որ պիտի հաստատէ թէ Մոսկուա կը փափաքի՞ կամ ոչ, պատերազմի մտնել Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ համար:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ՍԱՆՃԱՔԻ ԵՒ ՃԵՊԵԼ ՄՈՒՍԱՅԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

ԽՄԲ.— Բարեգործականի գրասենեակէն ստացած ենք հետեւեալ կոչը.—

Նոր աղէտ մը, ազգային աղէտ մը, գաղթահայութիւնը խոր անձկութեան կը մատնէ դարձեալ:

Ալեքսանտրէթի Սանճաքէն, մասնաւորաբար Ճէպէլ Մուսայի շրջանէն, հազարաւոր Հայեր, խուճապահար, կը պատրաստուին մեկնիլ դէպի Լիբանան, երթալ միանալու համար օրեր առաջ իրենք կանխող գաղթականներուն: Կ՚երեւայ թէ ատոնց թիւը 13000ի կը հասնի:

Դժբախտաբար ոչ ոք պիտի կրնար այլեւս արգիլել այս արտագաղթը, որ հոգեխռով տագնապի մը տխուր հետեւանքն է, որովհետեւ ոչ ոք պիտի համարձակէր երաշխաւորել տրուած հաւաստիքներուն իրականացումը, ներկայ աննպաստ պայմաններուն մէջ:

Եւ սակայն երիցս աղետահար այդ բազմահազար ժողովուրդին անդիմադրելի գաղթը մտալլկիչ հարցեր կը դնէ արտասահմանի հայութեան առջեւ, որոնց գլխաւորն է անոնց փոխադրութեան եւ տեղաւորման համար նիւթական լայն միջոցներու անհրաժեշտութիւնը:

Պարզ է թէ մեր տարաբախտ հայրենակիցները բնաւ չեն կարող իրենց սեփական ուժերուն վրայ ո եւ է յոյս դնել, որովհետեւ տուն տեղ լքելով հապշտապ կը փախչին եւ արդէն մեծ մասամբ չքաւորներ են, նոյն իսկ հացակարօտ:

Հետեւաբար, իրենց տարրնակ աւելի բախտաւոր ազգակիցներուն վրայ կը դնեն անոնք իրենց միակ յոյսը, փրկութեան յոյսը իրենց համար, երբ վաղուան անդոհը երէկուան արհաւիրքներու յուշքերովը կ՚ալեկոծէ իրենց աճաբեկ հոգիները:

Հետզհետէ յայտնի կ՚ըլլայ որ այսօր օգնութեանց մասին տածուած յոյսերն ալ կը մարին, այնպէս որ ամէն կողմէ թախանձագին դիմումներ կ՚ըլլան Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան, որպէսզի ինք ստանձնէ այդ եղբայրական օգնութեան գործը, համաժողովրդային հանգանակութեան մը ձեռնարկելով անմիջապէս: Այս մտքով Անթիլիասի Կաթողիկոսարանին մեզի ուղղած կոչը այնքան ցնցող է, որ թոյլ չիտար մեզի որ ո եւ է վարանում ցոյց տանք այն մեծ ճիգին համար որ մեր Միութենէն կ՚ակնկալուի ազգովին: Դեռ երէկ Կաթող. Ընդհ. Փոխանորդ Գեր. Սարաճեան Արքեպիսկոպոսի եւ Հայ Կաթ. Առաջնորդ Արհ. Քէտիճեան Գերապայծառի ստորագրութեամբ հեռագիր մը սոսկողական նպաստի մը պէտքը կը շեշտէր:

Բնականաբար փութացինք, ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ մեր առաջին օգնութիւնը հեռագրով հասցնել Պէյրութ, բայց կը խոստովանինք թէ պէտքը այնքան մեծ է եւ սոսկողական որ լարուած ջանքերով եւ կարեւոր զոհողութիւններով միայն կարելի պիտի ըլլայ մաքառիլ այս նոր աղէտին դէմ:

Ուստի կոչ կ՚ուղղենք ամէն սրտցաւ Հայու որ առանց վայրկեան մը կորսնցնելու իր լուման դնէ Սանճաքի եւ Մուսա Տաղի հայ գաղթականներու օգնութեան համազգային գանձանակին մէջ:

Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանիին ներքեւ Փարիզի մէջ կազմուած է Կեդր. Յանձնաժողով մը որուն վստահ ենք թէ իրենց գրական գործակցութեամբը անվերապահ օժանդակութիւն պիտի ընծայեն ոչ միայն Բարեգործականի տեղական մասնաճիւղները, այլ եւ գաղթահայ բոլոր հայրենակցական եւ բարեսիրական կազմակերպութիւնները, անգամ մը եւս ցոյց տալու համար թէ հայ ժողովուրդը միացուած ջանքերով կրնայ հրաշքներ գործել, եւ թէ անիկա համերաշխ եւ միաբան է երբ ազգը աղէտի մը կամ վտանգի կ՚ենթարկուի:

ԾԱՆ.— Կը խնդրուի նուէրները եւ հանգանակուած գումարները փութացնել Կեդր. Յանձնաժողովի գանձապահ Լեւոն Կ. Կէրտանի:

ԽՈՒՃԱՊԸ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

Թուրքերը կը ծեծեն մեկնողներուն կալուածները գնողները

Սուրիոյ թերթերուն մէջ կը կարդանք (12 յուլիս).—

Աննկարագրելի խուճապ մը սկսած է ծայր տալ ամբողջ Սանճաքին մէջ: Կարծէք Կիլիկիոյ պարպումի օրերը ըլլային: Հայ, Յոյն, Արաբ, բոլորն ալ ոտքի են: Թշուառութիւնը ծայր աստիճանի հասած է, ոչ աշխատող կայ, ոչ ալ գործի նայող: Ամէն մարդ կ՚աշխատի օր առաջ ինքզինքը դուրս նետել սահմանէն: Մեկնողները մեծ մասամբ Հալէպի ճամբան բռնած են:

Փոխադրական միջոցներ չկան, մարդիկ ինքնաշարժ մը երբ գտնեն, իրարու ձեռքէ կը խլեն եւ շատ բարձր գիներով կը վարձեն զայն:

Օրերէ ի վեր փողոցները պազարի վերածուած են: Շատ աղքատ ընտանիքներ իրենց ունեցած-չունեցածը դուրս են թափեր, ինչ գնով որ ըլլայ ծախելու համար: Սկիզբները գնողներ եղան, աւելորդ է ըսել որ ոչինչ գիներով, բայց քանի մը օրէ ի վեր գոյքի մօտեցող չկայ. կարծէք բոլոր գնորդները քաշուեցան հրապարակէն: Այն կարծիքը կը տիրէ թէ, Հալք էվները թելադրած են ո եւ է բան չգնել:

Կալուածատէրերը աւելի դժուար կացութեան մատնուած են. ոմանք որոշած են ամէն գնով ծախել իրենց կալուածները, եթէ յաճախորդ ներկայանայ:

Քանի մը օր առաջ, Թուրք մը համաձայնութեան կուգայ հայ կալուածատէրի մը հետ, այս վերջինին այգին գնելու՝ 900 Թրքական ոսկիի: Այգիին արժէքը մօտ 4000 ոսկի էր: Յաջորդ օրը երբ Թուրքը դրամ պիտի բերէր՝ մէջտեղ չելլեր. երկու օր վերջ կը լսենք որ, կարգ մը անծանօթներ, անտարակոյս Թուրքեր, լաւ մը ծեծած են իրենց հայրենակիցը, որ կը համարձակէր «կեավուր»ի մը կալուածը գնելու:

Հալք էվները կը սպառնան բոլոր անոնց, որոնք մեկնողներուն գոյքերը կը գնեն: Այս նպատակով, կարգ մը գործակալներ Թուրքերուն մէջ փրոփականտ կ՚ընեն, ըսելով թէ «Հայրենիքի դէմ դաւաճանութիւն է այս միջոցին գոյք կամ կալուած գնելը»:

Սուէտիոյ Հայերը զունդագունդ սկսած են գաղթել Քէսապի շրջանները: Հաւանաբար մէկ-երկու օրէն ամբողջ Սուէտիան պարպուած ըլլայ Հայերէ:

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ՓՈԹՈՐԻԿՆԵՐ պայթեցան Թուրքիոյ վրայ, տեղատարափ անձրեւներով, երկու օր անընդհատ: Ողողումներու հետեւանքով խեղդուեցան մօտ 40 հոգի:

ՖՐԱՆՔԵՒԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Պէտք է ըսել սակայն թէ չականը կատարուած է. Թուրքիա տէր է լաւ սպառազինուած զօրաւոր բանակի մը՝ 1914—1918ի պատերազմներուն ամբողջովին կազմալուծուած իր բանակին տեղ, ճարտարարուեստական, ելմտական եւ առեւտրական կարեւոր ձեռնարկները զորս չունէր հին Օսմանեան կայսրութիւնը: Ասկէ զատ, հին առեւտրական տնտեսական ստրկութեան տեղ որ Սուլթաններու Կայսրութեան կազմալուծման գլխաւոր պատճառներէն մին եղաւ, այսօր կը տեսնենք նոր շունչ մը որ Թուրքը կ'ոգեւորէ եւ զայն կ'առաջնորդէ դէպի տնտեսական անկախութիւն: Մեր ժամանակի Թուրք պետական մարդիկը այնքան կառչած են այս անկախութեան որ, հակառակ ելմտական խիստ մեծ դժուարութիւններու, մերժած են ու կը մերժեն տակաւին որ եւ է փոխառութիւն կնքել արտասահմանի մէջ: Իրաւ ալ, ինչ որ կըցան իրականացնել երկրին մէջ, այդ ըրին իրենց սեփական միջոցներով, առանց օտարին ուղղակի մասնակցութեան եւ օժանդակութեան:

Բարենորոգումի ջանքերը չսահմանափակուեցան նիւթական կալուածին մէջ, այլ՝ տարածուեցան նաեւ բարոյական մարզին մէջ. օրէնքներու աշխարհականացում, կնոջ ազատագրութիւն, զարգացում հանրային կրթութեան թէ՛ մտաւոր եւ թէ ֆիզիքական, եւ վերջապէս, քաջալերութիւն եւ օժանդակութիւն արուեստներու զարգացման: Եւ այս՝ այն պատճառաւ որ Թուրքիան իսկապէս արդիական պետութիւն մը պիտի կրնայինք նկատել, եթէ կառավարութիւնը փոխէր իր քաղաքականութիւնը օտարացեղ տարրերուն հանդէպ: Ճիշդ է որ, տեսականօրէն, Յոյները, Հայերը, Հրեաները եւ Արաբները Թուրքերու հաւասար իրաւունքներ կը վայելեն, բայց, իրականին մէջ, կառավարական իշխանութիւնները խտրութիւն կը դնեն Թրքացեղ տեղացիներուն եւ ոչ–Թուրք տեղացիներուն միջեւ եւ կը շարունակեն անվստահութիւն եւ կասկածոտութիւն ցոյց տալ այս վերջիններուն հանդէպ: Եւ սակայն, աւելի լայն և ներողամիտ ոգի մը պիտի կրնար, կը կարծենք, աւելցնել Թուրք պետութեան բարոյական վարկը:

Ինչ որ ալ ըլլայ, Նոր Թուրքիան չի նմանիր հին Օսմանեան Կայսրութեան որ թէ մեծ պետութեանց եւ թէ փոքրերուն ընչաքաղցութեան առարկան եղած էր: Անգլիոյ հետ կնքած քաղաքական եւ զինուորական համաձայնութիւնը՝ ամբողջացած Յունիս 23ի Ֆրանքեւթրքական ուխտով, ասոր լաւագոյն ապացոյցն է: Թուրք պետական մարդիկը այս կերպով խուսափած եղան այն սխալէն՝ զոր գործեցին 1914ին Միութեան եւ Յառաջդիմութեան (Իթթիհատ) կուսակցութեան քաղաքագէտները, իրենց նախանձախնդրութիւնը տալով Կեդրոնական կայսրութեանց եւ ասով երկիրը առաջնորդեցին մեծ վիհի մը առջեւ:

Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ հետ կնքուած համաձայնութիւնը Քէմալական Թուրքիոյ անհուն առաւելութիւններ պիտի ընծայէ. հողային ապահովութիւն, եւ, անտարակոյս, նաեւ ելմտական օժանդակութիւն զանազան ձեւերով: Գալով մասնաւորաբար Ֆրանսայի, ցանկալի էր որ այս համաձայնութիւնը կնքուէր առանց Ալեքսանտրէթի սանճաքին կցման:

Սանճաքի կարգադրութիւնը հետեւանքն էր այն համաձայնութեան՝ զոր Ֆրանքլէն–Պույօն կնքած էր 1921 Հոկտեմբերին Մուսթաֆա Քէմալի հետ, համաձայնութիւն որով Ֆրանսա հաւանած էր ո՛չ միայն պարպել Կիլիկիան, այլ եւ ճանչցած Թուրքիոյ իրաւունքը Սանճաքին մէջ եւ մասնաւորաբար անոնք՝ որ կը վերաբերէին հոն բնակող Թրքացեղ բնակչութեան:

Թրքական բաղձանքներուն գոհացում տալու համար, յաղթական Ֆրանսան 1918ի զինադադարէն ի վեր, Թուրքիոյ հանդէպ ցոյց տուած է ծայրայեղ բարեացակամութիւն մը:

Երկար պիտի ըլլար թուել այն բոլոր զիջումները՝ զորս Ֆրանսա ըրած է Թուրքիոյ, ինչպէս նաեւ համակրանքի այն բոլոր շօշափելի արտայայտութիւնները զորս ցոյց տուած է մեծ պատերազմէն ի վեր: Կարելի՞ է սակայն մոռնալ թէ՝ եւրոպական երկիրներու մէջ Ֆրանսան եղաւ որ, 1921էն իսկ սկսեալ, խորհրդային Ռուսիայէն գրեթէ անմիջապէս ետքը, առաջին անգամ ճանչցաւ ապստամբ Քէմալականներու կողմէ Թուրքիոյ մէջ հաստատուած կառավարութիւնը: Դարձեալ, Ալեքսանտրէթի Թուրք փոքրամասնութեան գոհացում տալու համար չէ՞ր որ այս հողամասը, Սուրիական պետութեան կապուած ըլլալով հանդերձ, մասնաւոր վարչաձեւ մը եւ տեսակ մը ինքնավարութիւն ունեցաւ որ, յետոյ, Ժընեւի մէջ Ազգերու Դաշնակցութեան հովանիին տակ 1937ին կնքուած համաձայնութեամբ մը աւելի լայնհանդամանքը ստացաւ: Իրաւ ալ, հողատարութեան հաստատման սկզբնական թուականէն սկսեալ, Թուրքերէնը հոն ընդունուած էր իբրեւ պաշտօնական լեզու, արաբերէնին հաւասար կերպով:

Անկէ ի վեր, Ֆրանսա երբեք չհեռացաւ այս հաշտարար ընթացքէն: Մնաց որ, զարմանալու բան չկայ ասոր մէջ. երկու երկիրներու միջեւ գոյութիւն ունեցող դարաւոր եւ աւանդական կապերը Ֆրանսան կը մղէին այս վարմունքը ունենալու:

X

1939 Յունիս 23ի համաձայնութիւնը լիապէս հասած կ'ըլլար իր նպատակին, դատելով այն պաշտօնական զեկոյցէն՝ զոր Ֆրանսայի Արտաքին Նախարարութիւնը ըրաւ նոյն օրը: Թուրքիա, կը կարդանք հոն, կը ճանչնայ անխախտելի հանդամանքը այժմու սահմաններուն՝ որոնք գծուած են իր եւ իր դրացի պետութեան, Սուրիոյ միջեւ: Յանձն կ'առնէ չընել որ եւ է բան որ կրնայ վտանգել այդ երկրին հողային ամբողջութիւնը կամ ներքին անդորրութիւնը: Առաջին անգամն է որ Թուրքիա այսպիսի միակողմանի յանձնառութիւն մը կը ստորագրէ չխառնուելու Սուրիոյ ներքին գործերուն:

Այս ապահովութիւնը շատ սուղ գնով մը գնուեցաւ. ափսոս անվիճելի է: Բայց, անոր շնորհիւ Սուրիա կրնայ վստահութեամբ նկատել ապագայ խաղաղ գոյութեան մը հեռանկարը: Միեւնոյն ատեն, Ֆրանսա կը յայտարարէ, երրորդ պետութեան մը ի նպաստ չկքել այն դերը՝ զոր ստանձնած է Սուրիոյ մէջ Մեծ պատերազմէն ի վեր:

X

Գալով Սանճաքի մէջ մնացող փոքրամասնութեանց իրաւունքներուն, իրաւախոհութիւն մը գոյացաւ այս խնդրին մէջ: Այսպէս, վէճի առարկայ հողամասերուն մէկ մասը կը մնայ Սուրիոյ,— Քէսապի հողամասը որուն բնիկ ժողովուրդը հայ է:

Այս կէտին մէջ ուրեմն Քէ տ'Օրսէ իրատես քաղաքականութեան մը հետեւած կ'ըլլայ: Ընդհանուր պատերազմէն ետքը, զանազան երկիրներու մէջ գտնուող փոքրամասնութեանց ի նպաստ ընդունուած սկզբունքները, եթէ ոչ բոլոր՝ գէթ շատ մը պետութիւններու մէջ, որ եւ է ազդու օգտակարութիւն չունեցան: Իսկ, մանաւանդ Թուրքիոյ մասին խօսելով, յայտնի է թէ ի՛նչպէս Թուրք վարիչները անգործադրելի դարձուցին Լօզանի դաշնագրութեան այս խնդրին վերաբերեալ տրամադրութիւնները: Ունայն խաբկանք կ'ըլլար կառչիլ հինցած, անգործադրելի մեթոտներու, եւ, երկդիմի կացութիւն մը փարատել ուզելով՝ ուրիշ երկդիմութիւն մը երեւան բերել որ ծնունդ կրնար տալ նոր վէճերու:

Այս նկատումով է որ Ֆրանսա ոչ–Թուրք տարրերու համար նոր լուծում մը ընդունելու հաւանեցաւ, մանաւանդ որ, ամէն բան ցոյց կուտար թէ՝ Թուրքիա բացարձակապէս պիտի մերժէր որ եւ է պաշտպանութիւն որ պիտի գար օտար պետութիւններէ, փոքրամասնութեանց իրաւունքներու պաշտպանութեան համար: Հետեւաբար, ընդունուած կարգադրութեան համաձայն, այն տեղացիները որ չեն ուզեր Թրքական հպատակ ըլլալ, պիտի կրնան հեռանալ Սանճաքէն, անցնելու համար Սուրիա կամ Լիբանան:

Ֆրանքեւթրքական այս համաձայնութենէն ետք, երկու երկիրները պիտի պատրաստեն տեւական դաշնագրութիւն մը, որուն մէջ պիտի բանաձեւուին եւ պիտի մանրամասնուին այն բոլոր յանձնառութիւնները՝ զորս պիտի ստանձնեն Ֆրանսա եւ Թուրքիա, փոխադարձաբար երաշխաւորելու համար ո՛չ միայն իրենց իւրաքանչիւրին ազգային ապահովութիւնը, այլ եւ, գործնականապէս մասնակցելու համար միջազգային խաղաղութեան, թէ՛ Եւրոպայի եւ թէ Պալքաններու մէջ:

X

Ամփոփելով՝ Ֆրանքեւթրքական համաձայնութիւնը այս երկու երկիրներուն փոխադարձ յարաբերութիւնները կը դնէ հաստատուն եւ տեւական հիմերու վրայ: Աւելին կայ. Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ կնքուած ուխտին միանալով, այս համաձայնութիւնը ամուր քար մըն ալ կ'աւելցնէ աշխարհի խաղաղութեան այն շէնքին մէջ՝ զոր Ֆրանսա եւ Մեծն Բրիտանիա կը ջանան բարձրացնել: Հաւանական է որ ան ազդէ նաեւ Խ. Ռուսիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ հետ կատարուող խօսակցութիւններուն վրայ, որպէսզի այս երկու պետութիւններն ալ իրենց աշխատակցութիւնը բերեն ժողովրդավար մեծ պետութեանց հետ:

Վերջապէս, Ֆրանքեւթրքական համաձայնութիւնը պիտի ապատէ Սուրիան այն մեծ մտահոգութենէն՝ որուն ենթարկուած էր այս երկիրը Թուրքիոյ պահանջներուն պատճառով:

Մերձաւոր Արեւելքի մէջ տիրող կասկածոտութիւնը պիտի կրնայ վերնալ ամբողջովին, եթէ Թուրքիա ուղղամտօրէն յարգէ այս համաձայնութեան բոլոր տրամադրութիւնները եւ, մասնաւորաբար անոնք որ կը վերաբերին սուրիական խնդիրներուն:

ՀՐ. Ն. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ԽՄԲ.— Հրատարակելով հանդերձ մեր աշխատակցին այս տեսութիւնը, որ լոյս տեսաւ տեղական հանդէսի մը մէջ, կը վերապահենք մեր տեսակէտները, մասնաւորապէս Ալեքսանտրէթի շրջանին եւ Սուրիոյ վերաբերեալ կարգադրութեանց մասին:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Մօտաւորապէս մէկ տարիէ ի վեր, Շավիլէն խումբ մը հայրենակիցներ ու ընկերներ մտադրած էինք այցելել Հ. Յ. Թանգարանը: Յուլիս 9ի Կիրակի օրը 40—45 հոգինոց երկսեռ խումբ մը, տարէց թէ երիտասարդ, մասնաւոր ինքնաշարժով մը կը բարձրանանք դէպի Մոնմորանսի: Երկույար եւ նման տուներ իրարու կողքի, Փարիզի այդ սիրուն արուարձանին մէջ, կը կազմեն Մշակոյթի տուն եւ Թանգարան: Ժպիտը երեսին, մեզ կ'ընդունի ընկեր Բալայեանը: Քիչ մը հանգիստ, ումպ մը սուրճ, եւ արդէն անհամբեր ենք պտտելու մեր Պանթէոնը: Այս բառը թող շատ բարձր չթուի «Յառաջ»ի ընթերցողներուն: Ամէն Հայ որ առաջին անգամ կ'այցելէ հոս, չեմ կարծեր թէ ուրիշ բառ գտնէ, արտայայտելու համար իր միտքը, որովհետեւ հոս այցելողը այն հաստատ համոզումը կը գոյացնէ թէ, այս տունը ոչ թանգարան է, ոչ ալ գրադարան, այլ ուխտավայր ու սրբավայր: Հոն կը մտնես իբրեւ այցելու, դուրս կ'ելլես իբրեւ ուխտաւոր:

Շէնքին գետնայարկն ենք: Այստեղ մասնաւորապէս շինուած երկաթէ պահարաններու մէջ կը պահուին մեր վերջին կէս դարու փոթորկալից կեանքի մասին գրի առնուած բոլոր տեղեկութիւնները, նամակ թէ կենսագրութիւն, շրջան շրջան, թուականի կարգով, առանձին թղթածրարներու մէջ,—հում ատաղձ ապագայ հայ պատմագրին համար:

Տպաւորութիւնը դեռ այնքան խոր չէ այստեղ կարծես. գոց թղթածրարներ, որ առաջին անգամ չեն խօսիր սրտիդ: Բայց ահա առաջին սենեակը որ կը բացուի, ճիշդ վրան գետնայարկի այս երկաթէ գոց պահարաններուն, չորս պատ նկարներ,—բոլոր մեր անմահները: Թէեւ գլխարկ չունինք, սակայն ամէնուս ձեռքերը ինքնաբերաբար մեր գլուխներուն կ'երթան: Լուռ ենք բոլորս, ամէն մէկս մեր մտածումներուն մէջ թաղուած: Ուրեմն, կը մտածեմ, ասոնք են որ կերտեր ու գրեր են վարը պահարաններուն մէջ պահուած պատմութիւնը, այստեղ է որ մարդ վերահասու կ'ըլլայ վարի գոց պահարաններու խորհուրդին:

«Բոլոր ասոնք մեռած են, բացի մէկէն որ կէս մեռած է»,— խօսքը ընկ. Ահարոնեանի մասին է, եւ բոլոր այս մեռածներուն 90 առ հարիւրը սպաննուած են կամ կախաղանի վրայ մեռած են»: Գ. Բալայեանի ձայնը այս խորհրդաւոր լռութեան մէջ կը զարնէ մեր ուղեղներուն: Ուրեմն ասոնք իրենց գերագոյն զոհողութիւնը ըրեր են այս ժողովուրդի ազատագրութեան համար, «Մահ իմացեալ անմահութիւն է», մեր անմահներն են ասոնք, եւ եթէ ճակատագրի դժբախտ խաղով չենք կըցեր հաւաքել ասոնց աճիւնները, մենք անոնց նկարներով կը շինենք մեր Պանթէոնը, մեր աստուածատաճարը. Ի՞նչ իմաստ ունի նիւթը, ըլլայ խաւաքարտի կտոր թէ հող դարձած միս ու ոսկոր, ոգին է կարեւոր, անոր մէջ է իմաստի վեհութիւնը: Ուրեմն այս հարիւրաւոր աչքերը որ մեզի կը նային եւ դեռ հազարաւորներ որոնք նոյնիսկ չոր նկար մը անգամ ձգելու բախտին չեն արժանացեր, այս բոլորը ատեն մը ունեցեր են մեզի պէս, կեանք, վայելքներ, սէրեր, իղձեր եւ երազներ, ընտանիք ու սիրելիներ, ինչո՞ւ չէ, նոյնիսկ պզտիկ կիրքեր, բայց անշուշտ մեծ ու խոր հոգիներ, քանի որ օր մըն ալ իրենց յօժար կամքով թողեր են այս ամէնը, առանց իրենց ետեւը նայելու, զոհուելու համար իրենց եղբայրներու ազատագրութեան սեղանին:

Սրահին մէջ փոքրիկ անկիւն մըն ալ մեր քոյրերը ունին, մեր սիրելի հերոսուհիները, ներկայ դարուն «Տիկնայք փափկասունք»: Սակաւաթիւ են անոնք: Այդպէս է եղած միշտ հայ կինը, իր տղամարդուն ետեւը, անոր մղիչ ոյժը, բայց միշտ մութին մէջ, անձայն ու աննշմար: Հապա ո՞վ պիտի բերէ նկարները անապատի մեր սքանչելի հերոսուհիներուն, մեր բոլոր Արմինէներուն:

Վերի յարկի սենեակներուն մէջ զետեղուած պահարաններուն մէջ կան, հատուկտոր յիշատակներ մեր անմահներէն: Բայց ո՞ր մէկը թուել,— մէկուն զմելին, միւսին հեռադիտակը, երրորդին սուրը, ուրիշի մը ճամբորդական պայուսակը, բանտի մէջ գտնուած իրեղէններ, ժամացոյցներ, թանկագին յիշատակներ բոլոր շրջաններէ ու բոլոր վայրերէ եւ ի լրումն ամենայնի տուփ մըն ալ հող Երեւանէն եւ Արարատէն:

45 հոգի փոքր սենեակին մէջ խռնուած եւ առաջնորդին ձայնը որ մեզ կ'արթնցնէ մեր վերացումէն.

— «Ամուսնական մատանի մը որ մեր սիրելի ընկերը իր վերջին ժամերուն կտակեր է յանձնել իր կեանքի ընկերուհիին, 24 տարի է անցեր ու, տակաւին իր կինը...

Ձա՞յնը կը խղդուի թէ մեր ականջներն են խլացեր.. Դժբախտ ժողովուրդ որ քու սիրեցեալ նահատակներու վերջին փափաքներն անգամ գործադրելու կարելիութիւնը չունիս, ամուսնական մատանին 24 տարի է կը սպասէ իր տիրուհիին որ... չկայ...:

Եւ ահա մեր ապրիլեան սարսափներու խորհրդանիշը,— անապատէն բերուած հայ նահատակի մը գանկը, սենեակին անկիւնը, սեւ շղարշներու մէջ: Չենք համարձակիր նայիլ այդ խորհրդաւոր անկիւնը, ամէնքս ալ ունինք տասնեակներով սիրելիներ: Մէկ մտածում մը ամէնուն մտքին մէջ, կարելի է անոնց մէկն ու մէկուն գանկն է ասիկա:

Կ'աճապարենք լրացնել մեր պտըտումները սենեակէ սենեակ: Անկարելի է ժամերով մնալ նոյնիսկ ամենախիրական մեռելներուդ հետ: Կեանքը դուրս կը քաշէ մեզ: Ներսը մա... է, ցուրտ ու դաժան ըլլայ ... անմահներու մահը, իսկ դուրսը հե... ղեղանման անձրեւէն վերջ արեւ է ... թեր եւ ընկեր Հայկը պատին տակ ... թոռները շարած մեզի կը սպասէ ... նկարելու համար: Զէ՞ որ պէտք ... ամէն մէկս յիշատակ մը ունենա... մեզի հետ այս ուխտատեղիէն:

Կը հաւաքուինք դարձեալ ընդունելութեան սրահը: Թանգարանի վարիչը մեզ կը հիւրասիրէ թէյով, կարկանդակով ու պտուղներով, ու ահա փակուած բերանները կը բացուին, թմրած ուղեղները կը թարմանան, քիչ առաջուան վհատութեան կը յա... ջորդէ տոկալու ու յարատեւելու ոյ... ժը: Զէ, այդ մարդիկը կամաւոր մա... հը չնախընտրեցին, որպէսզի իրենց եղբայրները, օր մը Եւրոպայի ... լուսաւոր պողոտաներուն վրայ մա... ցութեան ու կորուստի դատապար... տուին: Մենք պիտի ապրինք ոչ մի... այն իբրեւ մարդ, այլ մանաւանդ հա... մարդ: Խանդավառութեան ու յեղա... փոխական երգեր: Յուզուած կը խօ... ընկերուհի Սաթենիկը, յիշատակնե... ունի մեր երէց ընկերներէն:

Կը խօսի ընկեր Գիւլխանդանեանը, Շավիլցի հայրենակից Պ. Շարապխանեանը, կը խօսի ընկեր Բալայեանը, կը խօսի նաեւ այս այցելութեան կազմակերպիչը, «Յառաջ»ի ծանօ... Մէն – Սէն որ ըստ իր նշանաբանին, — «Քիչ խօսիլ եւ շատ գործել,— ... առանց որ եւ է պատիպատ նախադա... սութիւններու մէջտեղ կը նետէ իր ... փափաքը, աւելի ճիշդ պահանջը:

— «Քանի մենք օտարութեան մէջ ենք, այս սրբատեղին պէտք է ... ապրի, պէտք է որ աւելի ճոխանայ ... կանոնաւորուի, ամէն Հայ պէտք է իր բաժինը բերէ, Շավիլի գաղութ... ալ պէտք է ունենայ իր բաժինը, ... կը բանամ հանգանակութեան ցանկը: Մեր սքանչելի ժողովուրդը ո՞ր ժամանակ ետ մնացած է իր պարտականութիւններէն հանդէպ իր սրբութիւններուն: Այս ժողովուրդը չէ՞ր ... իր լումաներով դարերու ընթացքին վանքեր ու եկեղեցիներ պահեց...:

Հինգ վայրկեանը բաւական եղա... որ 530 ֆրանքի գումար մը հաւաքուի: 15 օր առաջ ալ մեր Խաղի բարեկամները դարձեալ հինգ վայրկեանի մէջ հաւաքեցին 830 ֆրանք:

Ժամը 7 է արդէն, «որքան ալ շուտ կ'անցնին այս տեսակ լաւ ժամանակները», կը տրտնջայ երիտասարդ մը քովէս: Ոյժ ու արթնութիւն մաղթելով հրաժեշտ կ'առնենք մեր սրբութիւններու պահապանէն, կը տեղաւորուինք պատրաստ ինքնաշարժին մէջ, շարունակելով մեր խանդավառ երգերը մինչեւ մեր տեղերը:

Այո, կը մտածեմ ես, ամէն Հայ առնուազն տարին անգամ մը պէտք է այցելէ այս սրբավայրը, որպէսզի մէն մէկ անգամի համար հինգ տարի աւելի Հայ մնայ:

Գ. ՎԱՐԴՈՒՆԻ

ԽՄԲ.— Խաղի ընկերներու այցելութիւնը տեղի ունեցած է յունիս 25ին նոյնքան խանդավառութեամբ: Այցելուներու թիւն էր 50 հոգի, որոնց մէջ տասնեակ մը կիներ եւ օրիորդներ: Նկարագրութիւնը շատ ուշ ըստացած ըլլալով, չկրցանք հրատարակել:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (146)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Շատերը նրանցից ցանկանում էին, որ Թագաւորը մերժէ Ոստիկանի առաջարկութիւնը և խաղաղութիւնը ձեռք բերէ ոչ թէ Արաբացոց հետ բարեկամանալով, այլ նրանց իւր երկրից ընդմիշտ արտաքսելով:

Այս առթիւ, ահա՛, խորհուրդ կայացաւ Թագաւորի մօտ: Բոլորն սկզբում յարձակման կողմն էին: Բայց երբ Բագրէն իշխանը յայտնեց թէ՝ Նըսըր առանձին հասկացրել է իրան, որ իւր Սահակ եղբօրը— թէկուզ ազատած, այսու ամենայնիւ պահում է Դւինում իբրեւ պատանդ. եւ եթէ Թագաւորը մերժելու լինի իւր առաջարկութիւնը եւ մօտենայ Դւինին՝ զօրքով իւր քաղաքը պաշարելու, առաջին օրն իսկ նա կախել պիտի տայ իշխանին պարսպի աշտարակի վրայ— ամէնքը մնացին շուարած:

— Եղբօրս կեանքը վտանգի չենթարկելու համար, գոնէ, պիտի ընդունենք Ոստիկանի առաջարկութիւնը, խօսեց իսկոյն Սմբատ իշխանը, վախենալով, կարծես, մի՛ գուցէ ուրիշները հակառակ կարծիք յայտնեն:

— «Դու չսպասեցիր, սիրելի իշխան, նկատեց Թագաւորը ժպտալով. որքան էլ մեր զօրքի եւ իշխանների պահանջը՝ Դուինն յարձակուելու նկատմամբ իրաւացի է, այսու ամենայնիւ ես աւելորդ մի զինուոր չեմ զոհիլ այնպիսի ժամանակ, երբ թշնամու բարեկամութիւնը հնարաւոր է ձեռք բերել խաղաղութեամբ: Թէպէտ մեր ուժը գերազանց, թէպէտ հանգամանքները նպաստաւոր, այսու ամենայնիւ մենք չենք կարող Դուինը գրաւել, առանց գոնէ մի քանի հարիւր զինուոր զոհելու. իսկ այդ զոհերը մենք պիտի խնայենք, քանի որ առանց այն էլ բաւական շատ ենք զոհել... Սկզբում, ճշմարիտ է, անհաճոյ տպաւորութիւն արաւ ինձ վրայ Ոստիկանի պատգամը, բայց այդ այն պատճառով, որ ես էլ վարակուած էի ձեր ոգեւորութեամբ: Իսկ յետոյ սկսայ լրջութեամբ կշռել եւ եկայ այն համոզման՝ թէ աւելի լաւ է Դընոյ տիրապետ թողնել Ամիրապետի Ոստիկանին, քան թէ նրան հալածելու համար զոհել մի քանի հարիւր հոգի: Արդ, եթէ հասարակ զինուորի նկատմամբ այս մտածմունքն է մեզ առաջնորդում, որքան եւս առաւել զգուշութեամբ պիտի հոգանք քո եղբօր եւ իմ հարազատի համար, որ սիրելին է թէ մեր Արքունեաց եւ թէ համայն Սիւնեաց եւ որի կեանքն այս րոպէիս գտնւում է գազան Հագարացու ձեռքին: Այս պատճառով, ահա, ես որոշում եմ ընդունել Ոստիկանի առաջարկութիւնը եւ բարեկամութեան դաշն կռել նրա հետ: Այնուհետեւ, եթէ մեզ ազատ ժամանակ կը մնայ, կը զբաղուենք մեր երկրի ներքին շինութեամբ, մինչեւ որ մի օր բաղդը կը յաջողէ Սահակ իշխանին եւս Ոստիկանի ձեռից փրկելու»:

Թագաւորի որոշումը սիրով ընդունեցին ամէնքը, իսկ Սիւնեաց իշխանները սրտագին շնորհակալութիւն արին նրան՝ իրանց եղբօր նկատմամբ ունեցած խնամոց համար:

Ներկայ եղողների մէջ դժգոհ էր միայն Գուռ իշխանիկը, որովհետեւ Արքայի որոշումը խլում էր իրանից այն փառքը, որ նա յոյս ունէր ձեռք բերել Դընոյ առման ժամանակ:

Այդ բանը նկատեց Թագաւորը եւ ժպտալով դարձաւ իւր խորհրդականներին:

— Ձեզանից ո՞վ կարող է առաջարկել ինձ մի միջոց, որով կարողանանք փոխարինել Գուռ իշխանին այն կորուստը, որ նա կրում է այս հաշտութեամբ:

— Ես, Տէր Արքայ, բացականչեց Վահրամ Սեպուհը:

— Խօսի՛ր, Սեպուհ, ես շնորհապարտ կը մնամ քեզ, ասաց Թագաւորը շարունակ ժպտալով:

— Մի քանի ամիս առաջ, Տէր Արքայ, մենք Գառնիում օրհնեցինք Գուռ իշխանի եւ քո հօրեղբօր Օրիորդ Շահանդուխտի նշանադրութիւնը: Մենք պայման դրինք՝ այն ժամանակ պսակել նրանց, հէնց որ Հագարացիք հեռանան մեր երկրից եւ խաղաղութիւնը տիրէ: Այդ պայմանը, ահա՛, լրումն առաւ այսօր. թէպէտ Հագարացիք դեռ չեն հեռացել Հայաստանից, բայց միեւնոյնն է, նրանց ոյժն արդէն խորտակուած է, քանի որ իրանք են հաշտութիւն խնդրում մեզանից. ուրեմն հասել է պսակի ժամը: Հրամայի՛ր մեզ հարսանեաց տօնախմբութիւններն սկսել եւ դրանով մեր իշխանի կորուստը կը փոխարինուի:

— Կեցցե՛ս, Սեպուհ, աւելի իմաստուն առաջարկութիւն անկարելի էր անել, բացագանչեց Թագաւորը. վաղուց մեր Արքունիքը կարօտ էր ուրախութեան: Թո՛ղ ուրեմն վաղուանից ամէն ինչ պատրաստուի: Սիւնեաց օրիորդի հարսանեաց, ի դէպ, կը մասնակցեն օրիորդի հօրեղբայրները եւ Սիւնեաց քաջերը:

Մարզպետունի իշխանը վեր կացաւ տեղից եւ շնորհակալութիւն արաւ Արքային իւր այդ ուրախարար հրամանի համար. իսկ Գուռը, որ ամօթխածութիւնից չառադունել էր բոլորովին, ծնկան եկաւ եւ Թագաւորի ձեռը ջերմութեամբ համբուրեց:

Հետեւեալ առաւօտ հաշտութեան դաշնագիրը գրուեցաւ, որ Թագաւորը կնքելով յանձնեց Ոստիկանի պատգամաւորներին, տալով նրանց նաեւ զանազան ընծաներ՝ Դընոյ Ոստիկանին տանելու համար:

Իսկ մի քանի օրից յետ, Ամենափրկչի հոյակապ տաճարում, որ կառուցել էր Սմբատ Թագաւորը, մեծ հանդիսով ու շուքով կատարուեց Գուռ իշխանի եւ Շահանդուխտ օրիորդի ամուսնութեան պսակը: Այդ հանդէսին ներկայ էին Թագաւորը, Թագուհին, բոլոր արքայազունները եւ համայն իշխանապետական դասակարգը՝ Գառնոյ ամրոցում արած խոստման համաձայն՝ նորապսակների խաչեղբայրներից Վահրամ Սեպուհը, որ այդ օրը իւր հանդիսական զէն ու զարդով նմանւում էր մի հոյակապ դիւցազնի:

Ինչ վերաբերում է Գուռ իշխանին եւ Շահանդուխտ օրիորդին, նրանք արդէն բոլոր համախմբուած քաջերի եւ գեղեցկուհիների անզուգական պսակն էին կազմում:

Մի քանի օր շարունակ տեւեցին հարսանեաց տօնախմբութիւնները: Բոլոր Շիրակը, համարեա, մասնակցեց Արքունեաց ուրախութեան. իսկ զօրքերը նրանով այն աստիճան զբաղուեցան, որ մոռացան, մինչեւ անգամ, Դընոյ առման արգելք եղող Ոստիկանի պատգամաւորներին:

(Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Օգնութիւն բազմազաւակ ընտանիքներուն

Այս տարի Յունուար 1էն մինչեւ յունիսի վերջը հայ բազմածին մայրերը պետութենէն ստացած են 6 միլիոն 26 հազար րուբլի :

Բազմանդամ ընտանիքներու օգնութեան այս ձեռնարկը հոգեկան թեթեւութիւն պատճառած է մայրերուն : Այսպէս Ն. Բայազիտի շրջանէն Բադիկեան գիւղէն Արեգնազ Խաչատրեան կը գրէ .

— « Ունիմ 10 զաւակ, երեքը 5 տարեկան ալ չկան : Տարեկան կը ստանամ 6000 րուբլի պետական նպաստ : Այս օգնութեամբ շինել տուած եմ երկու յարկէն լուսաւոր տուն մը : Երախաներուս համար գնած եմ անհրաժեշտ առարկաները » :

Թալինի շրջանի Ջէթհանքով գիւղէն Աչխէն Գինոսեան կը գրէ .

— « Ունիմ 8 զաւակ, տարեկան կը ստանամ 4000 րուբլի պետական նպաստ : Ես մէկն եմ մեր երկրին բազմահազար երջանիկ մայրերէն» :

Կառավարութիւնը խիստ պատիժներ սահմանած ամէն անոնց համար որ վիժում կը կատարեն : Վիժումները արգիլող այդ օրէնքը ընդունուելէ վերջ, երեք տարուան ընթացքին, Ալլահվերդիի շրջանին մէջ չատցան բազմածին մայրերը : Այսօր Ալլահվերդիի շրջանին մէջ արձանագրուած են 461 բազմազաւակ մայրեր, որոնք 3 տարուան ընթացքին ստացած են 1,300,000 րուբլի պետական նպաստ :

Գործավարներու Խորհուրդին կազմը

Հայաստանի Գեր. Խորհուրդը, Յունիս 25ի նիստին մէջ, որոշեց գործավարներու խորհուրդը (դահլիճ) կազմել հետեւեալ բաժանումներով.— 1) Գործավարներու խորհուրդի նախագահ եւ փոխ – նախագահներ, 2) Պետական յատակագիծերու յանձնախումբի նախագահ, եւ գործավարութիւններ, 3) անտառի արդիւնաբերութեան, 4) մսեղէնի եւ կաթնեղէնի արդիւնաբերութեան, 5) թեթեւ արդիւնաբերութեան, 6) անտառային արդիւնաբերութեան, 7) հողագործութեան, 8) ելմտական, 9) առեւտրական, 10) ներքին գործերու, 11) դատական, 12) առողջապահութեան, 13) կրթական, 14) տեղական արդիւնաբերութեան, 15) համայնական տնտեսութեան, 16) ընկերային ապահովութեան, 17) ինքնաշարժով փոխադրութեան, ինչպէս եւ 18) արուեստի գործերու վարչութիւն ու 19) միութենական (Մոսկուա) գործավարութեանց լիազօրներ ։

*** Նոյն նիստին մէջ, Գեր. Խորհուրդը որոշեց Ալավերդիի շրջանէն Ներքին Ախթալա գիւղը վերածել բանուորական աւանի, ինչպէս այլ կարգ մը բնակավայրեր՝ քաղաքի,— այս առթիւ Ջորակապ գիւղը դուրս հանուեցաւ Արթիկի շրջանէն եւ տրուեցաւ Աղինի շրջանին :

Նոր նշանակումներ

Հայաստանի Գեր. Խորհուրդը տեղական արդիւնաբերութեան գործավար նշանակեց Գուրգէն Զոլաքեանը, ներքին գործավար՝ Ալեքսէյ Վասիլեւիչ Կորոտկովը, գործավարներու խորհուրդին փոխ նախագահ եւ պետական յատակագիծերու յանձնախումբի նախագահ՝ Լեւոն Յովսէփեանը, մսեղէնի եւ կաթնեղէնի արդիւնաբերութեան գործավար՝ Պետրոս Պետրոսեան, ինքնաշարժով փոխադրութեան գործավար՝ Վաղինակ Գուրգէնեան, համայնական տնտեսութեան գործավար՝ Քնարիկ Խաչատրեանը, (իր նախորդը, Մախմուդով Նադոյէ Խդօ, ուսանելու ղրկուեցաւ) :

Որոշուեցաւ նոյնպէս կազմել շինարարական նիւթերու արդիւնաբերութեան վարչութիւն մը, որ մաս պիտի կազմէ գործավարներու խորհուրդին :

Խորհ. Միութեան մթերումներու գործավարութեան կողմէ Հայաստանի լիազօր նշանակուեցաւ Հայկ Սարուխանեան,— իր նախորդը, Աղասի Զարչօղլեան, «ուրիշ աշխատանքի կոչուեցաւ » :

Բանաստեղծ Ծատուրեանի դիւանը

Մոսկուայի մէջ գտնուեցաւ բանաստեղծ Ալեքսանդր Ծատուրեանի դիւանէն մաս մը, զոր բանաստեղծին մահէն վերջ՝ կինը յանձներ է «Մշակ»ի աշխատակից Մ. Աղեանին եւ մինչեւ այժմ կը մնար այս վերջինին քով : Այս դիւանին մէջ կան բազմաթիւ նամակներ, զորս Ծատուրեան ստացեր է ժամանակակից գրողներէն եւ գործիչներէն : Մասնաւորաբար արժէք կը ներկայացնեն իր յոբելեանին առիթով ստացուած նամակները եւ ուղերձները : Կան նաեւ լուսանկարներ, մէկը բանաստեղծին դիմանկարն է, արծաթեայ գեղազարդ շրջանակի մէջ առնուած,— Եալթայի հայ գաղութին նուէրը : Կան դարձեալ Ծատուրեանի ձեռքով գրուած ձեռագիր բանաստեղծութիւններ,— հաւանական է որ անոնց մէջ գտնուին անտիպներ եւ տարբերակներ :

Այս դիւանաթուղթերուն մէջ հետաքրքրական են նաեւ բանաստեղծին կնոջ՝ Վեռա Ստեպանովնա Ախվերդովայի նամակները, Մ. Աղեանի ուղղեալ : Ախվերդովա իր աշակերտութեան շրջանին շփումներ է ունեցեր Չերնիշեւսկիի հետ, եւ երբ աքսորուեր է այս վերջինը, ապրեր է անոր տանը մէջ, Աստրախան :

Այս նիւթերը յանձնուեցան Հայաստանի գրական թանգարանի վարիչ Հ. Մկրտչեանի ։

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ՕՐ. Գ. ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆԻ ՆՈՐ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Փարիզի երաժշտական հրատարակութեանց ծանօթ հաստատութիւնը, Durand, ջերմապէս գնահատելով գնած է դաշնակահարուհի Օր. Գոհարիկ Ղազարոսեանի երեք երգերը եւ պիտի ներկայացնէ յառաջիկայ եղանակին, — « Trois Chansons populaires Arméniens» անունով, ինչպէս եւ անոր երեք երաժշտական կտորները, — Վ. Թէքէեանի «Եկեղեց» բանաստեղծութեան, Ա. Զօպանեանի «Սոխակը մեռաւ» եւ Դ. Վարուժանի «Առկայծ ճրագը» բանաստեղծութեանց վրայ, որոնք երգուած էին Օր. Ալպանի եւ Պ. Paul Dérenneի կողմէ : Օր. Ղազարոսեան այժմ զբաղած է նոր ստեղծագործութիւններով :

Լ.

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ԻՏԱԼԻՈՅ

«Ձեզի կը մնայ լզել ձեր ափը.. »

Թուրք մամուլը կը շարունակէ լուտանքներ եւ սպառնալիքներ արձակել Իտալիոյ դէմ : Ահաւասիկ նմոյշ մը եւս, Հիւսէյին Ճահիտի ստորագրութեամբ (Եէնի Սապահ, 6 յուլիս).

— «Մեսաճէրօ» կը սպառնայ Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի : Եթէ կը խորհինք եղեր թէ հանգստութիւն ու խաղաղութիւն ապահովող գործ մը կատարեցինք, կը սխալինք եղեր : Շուտով պիտի հասկնանք եղեր սխալը :

Ասիկա բախտագուշակութիւ՞ն (ֆալճըլըք) մըն է, թէ Իտալիա պիտի պատրաստէ մեր գլխուն գալիք աղէտներ եւ իտալական թերթը առանց հիմնաւորելու լուր տալով մեծութիւն կը ցուցնէ :

Սպառնալից յօդուածը սա տեսակէտը կը պաշտպանէ,— Ֆրանսա դաւաճանած է իբրեւ հողատար իր ընտանեկան յանձնառութեանց : Իտալիան ալ կրկնապէս իրաւունք ունի միջամտելու : Առաջին իրաւունքը այն է որ՝ հաշտութեան խորհրդաժողովը Թուրքիոյ հողերուն վրայ մասնաւոր շահեր ճանչցած է Իտալիոյ համար : Երկրորդը այն է որ՝ Իտալիան մէկն է դաշնակիցներու Գերագոյն Խորհուրդին մասնակցած գլխաւոր պետութիւններէն : Առանց Իտալիոյ հաւանութեան Թուրքիոյ յանձնելով սուրիական հող մը, Ֆրանսա բացայայտ կերպով դրժած է իր միջազգային յանձնառութիւնները :

Վերը յիշուած սպառնալիքը այս պնդումներէն վերջ կուգայ. Հետեւաբար շատ սխալած չենք ըլլար, եթէ վճռենք թէ կ'ուզեն հասկցնել որ Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի գլխուն գալիք փորձանքներն ալ պիտի ծնին Իտալիայէն :

Շատ լաւ չենք հասկնար թէ հաշտութեան ո՞ր խորհրդաժողովին է որ Իտալիոյ իրաւունք կուտայ միջամտելու Հաթայի խնդրին : Եթէ Լօզանի խորհրդաժողովին է, Թուրքիա անոր մասնակցեցաւ իբրեւ հաւասարազօր եւ թրքական հողերուն միջամտելու ո եւ է իրաւունք չընդունեց ո եւ է պետութեան համար : Եւ մասնաւորապէս մազաչափ իրաւունք չճանչցաւ Իտալիոյ, որուն հինէն ի վեր Անատոլուի եզերքին աչք ունենալը ծանօթ է : Այդ տեսակ իրաւունք մը միայն Իտալացիներու երազին մէջ կրնայ գոյութիւն ունենալ : Եթէ անոնք չարթննան այդ երազէն, իրականութեան հարուածները շատ դիւրութեամբ կրնան սթափեցնել զիրենք :

Յստակ բան մը չկայ նաեւ դաշնակիցներու այն Գերագոյն Խորհուրդի մասին, որուն մասնակցեր է Իտալիա : Պատերազմի ընթացքին, դաշնակիցները համաձայնած էին թէ ինչպէս պիտի բաժնեն Օսմանեան կայսրութիւնը յաղթանակի պարագային, եւ Իտալիոյ ալ բաժին մը հանած էին Անատոլուի մէջ : Թուրքերէն մէջ սաստ կ'ըսեն՝ գետը չըտեսած բոպիկնալ . իսկ այս փոխըմբռնումեան գծագրները շատ անգամ բոպիկ կը մնան : Որպէս զի Իտալիա բաժին մը ստանար, նախ պէտք է որ պարտուէր Օսմանեան կայսրութիւնը : Մինչդեռ այդ կայսրութեան բեկորներուն վրայ կազմուած Թուրք ազգային կառավարութիւնը, դժնդակ պայքարէ մը վերջ, յաղթեց աշխարհակալ բոլոր պետութեանց եւ անոնց կարգին նաեւ Իտալիոյ, եւ երբ գծած ազգային սահմաններէն դուրս նետեց բոլոր թշնամիները : Ասոր վրայ, Իտալացիներուն ընելիք ուրիշ բան չէ մնացած, եթէ ոչ լզել իրենց ափը :

Յեղափոխական Թուրքիան գործնապէս եւ բռնի պատճառ աւազակութեան ընկերակցութիւնը զոր դաշնակիցները կազմած էին Օսմանեան կայսրութեան մասին : Եթէ Իտալիա կ'ուզէր պահել այդ ընկերակցութիւնը եւ անկէ բխած շահերը, ազգային պայքարին առեն գալու եւ հաւսակ չափելու էր մեզի հետ : Ասոր չհասած վերջ, շատ ծիծաղելի է հիմա բաժին փնտռելու ելլել ձեռք չանցուած շահերու մէջ եւ Հաթայի խնդիրը խառնել այս աւազակութեան եւ աւարառութեան ձեռնարկներուն :

Գալով այս տեսակ երեւակայական իրաւունքներու հիման վրայ եղած սպառնալիքներուն, իրապէս անկարող ենք հասկնալու թէ Իտալացիները ի՞նչ չահ կը սպասեն ասկէ : Նկատելով որ 5 — 10,000 իտալական թերթեր կը սպառնան մեզի, պիտի ջնջե՞նք արդեօք Ֆրանսայի հետ կնքուած համաձայնութիւնը, Հաթայը պիտի անջատե՞նք մայր հայրենիքէն եւ երկրին դուռները պիտի բանա՞նք Իտալացիներուն առջեւ : Խելահաս մարդիկ կրնա՞ն հաւանական գտնել այս տեսակ բան մը : Ուրեմն իտալական մամուլի այդ հրատարակութիւններէն ի՞նչ կը յուսան Հռոմի պետական մարդիկը որ այդ մամուլը իբրեւ խամաճիկ կը խաղցնեն : Ասիկա չի՞ նշանակեր միթէ պարապ տեղը թնդալ լ բել մթնոլորտը եւ պատճառ դառնալ վիճաբանութեան մը որուն է չահ պիտի չապահովէ ո եւ է կողմի : Մենք վստահ ենք թէ իրապէս լաւ բան մը ըրած ենք Ֆրանսայի հետ եւ երաշխաւորած արեւելեան Միջերկրականի եւ Պալքաններու խաղաղութիւնը : Եթէ Իտալացիները ասոր հակառակը փաստելու քաջութիւնը զգան իրենց մօտ, շատոնց պատրաստ ենք այս ճշմարտութիւնը գործնապէս սորվեցնելու իրենց » :

***«Սօն Փոսթա»ի տէրերէն Սէլիմ Րագըպ բուռն պատասխան մը կուտայ «Թէլէկրաֆօ»ի ծանօթ յօդուածին, հետեւեալ խորագիրներով.— «Կատղեցան», «Իտալական թերթերը գործը հայհոյանքի վերածեցին», «Լիբրին նայեցէք» : Կոմս Չիանոյի թերթը «նեխած երկիր» կը կոչէ Թուրքիան» :

«Թէլէկրաֆօ»ի աչքին՝ Թուրքիա նեխած է : «Շնորհիւ 25 տարուան ընթացքին առատօրէն գործածուած առողջապահական միջոցներուն եւ «լիզօֆօրմ»ի յառաջդիմութեան, այս դարշահոտութիւնը թէեւ թեթեւցած է, բայց դիւրաւ կրնայ ախտաճանաչուիլ : Եւ ինչ որ էր՝ ան է դարձեալ : Թուրքիա կ'ապականէ Մերձաւոր Արեւելքը : Անգամ մը այս հոտը առնողը, պարհուրանքի կը մատնուի : Այդ դարշահոտութեան տարածումը կը համապատասխանէ Առանցքի չահերուն » :

Այս գէշ նմանութիւնները եւ գռեհիկ արտայայտութիւնները, որոնք կուգան տարբեր ձեւով մը նորոգելու ժամանակին Եւրոպացիներու կրկնած «Հիւանդ մարդու» հէքիաթը, կը ցուցնեն թէ Թուրքիոյ կողմէ ձեռք առնուած պաշտպանողական միջոցները կատղեցուցած են այն անձերը որոնց չահը կը պահանջէր որ ձեռք չառնուէին անոնք :

*** Ազգ. Մեծ Ժողովի յունիս 30ի նիստին, արտաքին նախարարէն վերջ խօսք առած է երեսփոխան Մուհիտտին Պաշա Փարօ եւ հետեւեալը ըսած է Սանճաքի միացման մասին, համաձայն «Ճիւմհուրիյէթ»ի (1 յուլիս).

— « Մեծ օր մըն ալ կ'ապրինք : Արդէն, 20 տարիէ ի վեր միայն մեծ օրեր կ'ապրինք : Այնչափ վարժուեցանք մեծ օրերու եւ փառքերու, որ շատ բնական կը գտնենք եւ արդէն ուղղեցինք, եղաւ» կ'ըսենք այնպիսի բաներու մասին, որոնց իրագործումին համար հազար ու մէկ տօն պիտի ընէր ուրիշ ազգ մը : Այսօր հայրենիքը կը միանան 300,000 Թուրքեր որոնք գերի էին 20 տարիէ ի վեր : Անոնց սպասող 17 միլիոն Թուրքեր բացած են իրենց թեւերը :

Սիրելի Հաթայը առանձին չեկաւ, այլ միասին բերաւ բարեկամութիւնը ազգի մը որուն շատ անգամ միացուցած ենք մեր ճակատագիրը պատմութեան մէջ : Մեզի ըսողներ կան թէ ինչո՞ւ բարեկամ եղաք Ֆրանսացիներուն, եւ Ֆրանսացիներուն ալ ըսողներ կան թէ ինչո՞ւ բարեկամացաք Թուրքերուն : Անոնց պիտի պատասխանեմ.— Որովհետեւ չունինք ուրիշներու կեանքին վրայ յարձակելու ցանկութիւններ » :

*** Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ Մուհտար Պաշա ըսաւ նաեւ.

«Մենք չենք կրնար բարեկամ ըլլալ ազգի մը, որ լրբօրէն նեխած կը կոչէ Թուրք ազգը : Մեր ազգին այդ տեսակ խօսք մը կարենալ ըսելու համար մարդ որչափ լիրբ ու կոյր ըլլալու է : Ո՞ր ազգը 20 տարուան մէջ ցուցուց այս հրաշքները : Ո՞ր ազգը տարիներով պահեց իր սահմանները ապաստանած մարդը, պատերազմը աչք առնելով : Անոնք որ զէնք քաշեցին իրենց տարիներու դաշնակցին դէմ, ի՞նչպէս կրնան նեխած կոչել Թուրք ազգը որ մէկ խօսքով ապացուցած է իր մեծութիւնը :

Կ'ըսեն, «մենք կրնանք չթոյլատրել որ Հաթայը տրուի Թուրքերուն» : Թուրքը այն ազգերէն չէ որ ուրիշներու կամքը կ'առնէն, իրենց ճակատագիրը ճշդած առնեն : Հաթայը մերն էր ոչ թէ հիմա, այլ շատոնց, մեզմէ բաժնուած օրէն ի վեր :

Հաթայցիները, Աթաթիւրք ձեզի համար տուաւ իր առողջութիւնը եւ թերեւս նաեւ կեանքը . բայց մեզի միայն Հաթա՞յը տուաւ : Ան մեզի տուաւ այս բեմէն այս ձեւով այսօր պոռալու ուժը : Ան մեզի տուաւ անանց իրենց ալ ապրելու ընդունակ ազգի մը բարձր ընդունակութիւնը : Ան մեզի բերել չէ՞ թողուց իր աջ բազուկը՝ Ինէօնիւն » :

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Հանգուցեալ Մուրատ Լուսինեանի աղջիկը, Օր. Սիրանոյշ Լուսինեան, երեք առաջին մրցանակ շահած ըլլալով (կարուձեւի, մուշտակի եւ նորաձեւութեան), յաջողած է իրաւունք ստանալ մտնելու Ժաքառի արհեստից վարժարանը :

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ԱՂԱՍԻ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ կը ծանուցանեն ծնունդը իրենց երկրորդ զաւկին՝ Ցարութիւնի : Փարիզ 18 յուլիս 1939

ԹՈՒՐՔԻԱ

Միշտ կը խառնէ

Թուրքիոյ կրթական գործավարութիւնը ձեռք առած է օտար եւ փոքրամասնութեանց դպրոցներու մէջ դաս տուող ուսուցիչներուն վարձքերու, հանդստեան թոշակի իրաւունքներու եւն. խնդիրներուն լուծումը :

Գործավարութեան ճշդած թուանշաններու համաձայն, այսօր Թուրքիոյ սահմաններուն մէջ՝ միայն Զանաք գալէի, Իզմիրի, Իսթանպուլի եւ Խուրինէի մէջ կան 97 փոքրամասնութեան եւ 34 օտար դպրոց ու 4 դասարան, համագումար 135 կրթական մասնաւոր հաստատութիւններ : Անոնց 35ը հայկական են, 51ը յունական, 11ը հրէական, 30ը գերման, 12ը ֆրանսական, 7ը իտալական, 2 պուլկար եւ 1ը պարսիկ, լիւէ, միջնակարգ վարժարան եւ նախակրթարան :

Այս դպրոցներուն մէջ պաշտօն ունեցող Թուրքերէնի եւ մշակոյթի ուսուցիչներուն թիւը 700 է : Տարեկան անոնց առած վարձքը 207,000 լիրա է :

Գործավարութիւնը պիտի ընդունի հաստատուն դասավարձի դրութիւնը, որպէսզի այս դպրոցներու ուսուցիչները կարենան ճիշդ ժամանակին իրենց թոշակը ստանալ եւ միեւնոյն ատեն ալ կարենան որոշ ամսականի մը տէր ըլլալ : Այս դրութեան համաձայն որոշ դասաժամերը վարձքով պիտի ըլլան : Ուսուցիչը քանի ժամ որ դաս կուտայ, այդ ժամուան մէջ ցոյց տրուած վարձքը պիտի առնէ եւ այս վարձքը դասաժամը պակսի եւ, պիտի չիջնէ : Ինչպէս պաշտօնական դպրոցներու մէջ, երեք տարի յաջորդութեամբ ծառայած ուսուցիչներուն հաստատուն վարձքի համաձայն յաւելում պիտի ըլլայ : Այս յաւելումները որոշ պիտի ըլլան եւ անոնց քանակը պիտի ճշդուի վարձքերու աստիճաններուն համաձայն :

Այս դպրոցներու ուսուցիչները իրենց վարձքերը ոչ թէ դպրոցին վարչութիւններէն պիտի ստանան, այլ որոշուելիք հաստատութենէ մը : Այս մասին քննութիւնները կը շարունակուին :

Դասի վարձքերէն կտրուելիք մաս մը դումար ալ վար պիտի դրուի հանգստեան թոշակի համար :

Այս մասին ընդարձակ տեղեկագիր մը պիտի տրուի Կրթ. Բարձրագոյն Խորհուրդին :

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԳԱՒՈՐ ՏԱՐԻՆԵՐ (Յուշեր) : Գրեց՝ Մ. Նուպարեան : Աթմաճեան հրատարակչութիւն, Փարիզ, 1939 : Գին 12 ֆրանք : Հասցէ.— K. Atmadjian, 53, Rue de Reims, Aulny - sous - Bois (Seine et Oise) :

×

Das Armenische Volk im Wandel der Jahrhunderte, գրեց՝ Խապայեան : Wien 1939 (պատկերազարդ) :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (76)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ Թարգմ. Ս. Զ.

Այնտեղ էր Միտոնի պուրակը, որուն կեդրոնը կը գտնուէր ճահիճ մը եւ որ կը պատկանէր Ժան Շուանին . այդտեղ էր Ժէնի անտառը, որ կը պատկանէր Տայլ Ֆէրին . այնտեղ էր Հիւըրիի անտառը, որ կը պատկանէր Կուժ – լը – Պրիւանին . Շարնիի անտառը, որ կը պատկանէր Կուտիյէ–լը Պաղարին, Ուաշ – Նուարի բանակին հրամանատարին, զոր կը կոչէին «Սուրբ Պօղոս Առաքեալ» . Պիւրկօլտի անտառը, որ կը պատկանէր այդ պարոն Ժաքին, որուն ընդերկրեայ Ժիւվէրտայի մէջ վերապահուած էր խորհրդաւոր մահ մը : Այնտեղ էր Շարրոյի պուրակը, ուր Բիմուս եւ Բըդի–Բրէնս, Շաղօնէօֆի պահակախումբին յարձակումներուն ենթարկուած ատեն, դրոհ կուտային հանրապետական կրենատէրներու չարքերուն վրայ, կը վերցնէին զանոնք իրենց բազուկներուն վրայ եւ գերի կը բերէին : Այնտեղ էր Քօրքօղըրի պուրակը, որ ականատես վկայ եղեր էր Լօնկ–Ֆէյի զինուորական կայանին . Օլնի պուրակը, ուր կը հսկէին Ռենէն դէպի Լավալ ձգուող ճանապարհը . Կրավէլի անտառը, որ Լա–Դրէմուալի իշխաններէն մէկը տարեր էր գնդախաղի մէջ . Լօրժի պուրակը Քօդ–տիւ–Նօրի մէջ, ուր Պէրնար տը Վիլնէնօվէն յետոյ իշխեց Շարլ–տը–Պուհարտ. Պանիարի պուրակը Ֆոնդընէի մօտ ուր Լէսքիր կռուի հրաւիրեց Շալպօտը, վերջինը թէեւ կը գտնուէր հինգ հոգիի դէմ, բայց ընդունեց հրաւէրը. Տիւրօնտէի պուրակը, որ դարեր առաջ վէճի պատճառ դարձեր էր Ալէն լը–Ռիտրիւի եւ Շարլ Ճաղատի որդւոյն՝ Հէրիսպօի միջեւ . Քրօքըլուի պուրակը, որ կը գտնուէր դաշտին մէջ այն սահմանին վրայ, ուր Քօքըրօն գերիներու ծամերը կը խուզէր . Քրուա Պաթայլի պուրակը, որ հանդիսատես եղաւ այն հոմերական հայհոյանքներուն, զոր փոխանակեցին իրարու դէմ Ժան տ'Արժան եւ Մօրիէր. Սօտրէի պուրակը, զոր մենք տեսանք փարիզեան վաշտի մը ձեռքով խուզարկուած ատեն եւ դեռ ուրիշ շատեր :

Այս անտառներուն եւ այս պուրակներուն մեծամասնութիւնը իր մէջ կը ծածկէր ոչ միայն ստորերկրեայ գիւղերը խմբուած գլխաւորին բնակավայրին շուրջը, այլ եւ խսկական աւաններ, ցած խրճիթներով, ծածկըւած ծառերու տակ եւ այնքան բազմաթիւ, որ երբեմն կը լեցնէին ամբողջ անտառը . Ծուխերը երբեմն կը մատնէին անոնց գոյութիւնը : Միտոնի պուրակին մէջ գտնուող այս տեսակ չէնքերէն երկուքը հռչակաւոր դարձան . մէկը՝ Լօրիէր՝ Լէդանի մօտ, իսկ միւսը՝ խրճիթներու խումբ մը կոչուած Ռիւ տը Պօ, Սէնդ–Ուէն լէ Դուայի կողմերը :

Կիները կ'ապրէին խրճիթներու մէջ, իսկ էրիկմարդիկ՝ գետնայարկերու մէջ : Այս պատերազմին համար անոնք կ'օգտուէին ընդերկրեայ միջանցքներէն եւ կելտական հին ականներէն : Այս թաղուած մարդոց կերակուրը կը բերէին դուրսէն : Եղան եւ այնպիսիներ, որոնք բոլորէն մոռցուեցան եւ սովամահ եղան : Այսպիսիները ի մէջ այլոց այն անճարակներն էին, որոնք չէին գիտեր թէ ինչպէս բանային իրենց հորերուն ծածկոցը : Այդ ծածկոցը, շինուած՝ մամուռներէ եւ ծառի ճիւղերէն, սովորաբար այնպիսի վարպետութեամբ յօրինուած էր, որ դուրսէն խոտերուն մէջէն անկարելի էր զայն ընտրել, մինչդեռ ներսէն շատ դիւրին էր բանալ եւ գոցել : Այս որջերը շատ խնամքով պատրաստուած էին : Այս հորերը փորուած ատեն՝ հողը սովորաբար կը թափէին մերձակայ ճահիճին մէջ . ընդերկրեայ ներքնասրահը եւ իր յատակը ծածկուած էին պտերներով եւ մամուռներով, եւ այս առանձնարանը տեղացիներէն կը կոչուէր օթեակ, եւ անոնք հոն ինքզինքնին լաւ կը զգային, թէեւ այնտեղ ոչ լոյս կար, ոչ կրակ, ոչ հաց, ոչ օդ :

Շատ ծանր հետեւանքներու կը հասցնէր այս մեռելութենէն անզգոյշ վեր բարձրանալը դէպի կենդանի էակները կամ թէ անյարմար վայրկեանին գերեզմանէն դուրս ելլելը . այդպիսին կարող էր իյնալ արշաւող բանակներուն սրունքներուն մէջտեղը :

Ահաւոր անտառնե՛ր, որոգայթ՝ որոգայթի մէջ լարուած . Կապոյտները չէին համարձակեր ներս մտնել, Սպիտակները չէին համարձակեր դուրս ելլել :

Գ.

ԱՆՈՆՑ ԳԵՏՆԻ ՏԱԿԻ ԿԵԱՆՔԸ

Այս անասուններու որջերուն մէջ մարդիկը կը ձանձրանային : Երբեմն գիշերները վտանգը աչք առած, դուրս կ'ելլէին եւ պարելու կ'երթային մօտակայ դաշտավայրին մէջ, կամ աւելի շատ կ'աղօթէին, ժամանակ սպաննելու համար : «Ամբողջ օրը, կ'ըսէ Պուրտուազօն, Ժան–Շուան համրիչ քաշել կուտար մեզի» :

Երբ կուգար Խուրձի տօնը, անկարելի էր այլեւս արգիլել Պա–Մէնի տեղացիներէն դուրս ելլել որջերէն եւ տօնավայր երթալ : Ոմանք ատոր համար որոշ միջոցներու կը դիմէին . Տընի կամ Պլանշ – Մօնդայն՝ կանանց զգեստներ կը հագնէր, երբ կ'երթար Լավալ կատակերգութեան ներկայացման, յետոյ կուգար՝ նորէն իր ծակը կը մտնէր :

Ցանկարծ անոնք դուրս կ'ելլէին անհրկրայ մահուան առջեւ, փոխանակելով այսպիսով՝ բանտը գերեզմանին հետ :

Երբեմն կը բանային իրենց գերեզմանին կափարիչը եւ ականջ կը դնէին թէ հեռուէն կռուելու ձայներ չե՞ն գար . անոնք ականջով կը հետեւէին կռուին : Հանրապետականներու կրակը կանոնաւոր էր, իսկ արքայականներունը՝ ցիր ու ցան . այդ զանոնք կ'առաջնորդէր : Եթէ առանձին կրակումները յանկարծ դադրէին, ատիկա կը նշանակէր որ արքայականները կը պարտուէին . իսկ եթէ ընդհատ եւ կիսկատար կրակները շարունակաբար դէպի հորիզոնը կը նետուէին եւ դանդաղօրէն կը մարէին, ատիկա նշան էր որ արքայականները կը յաղթէին . Սպիտակները կը հետապնդէին միշտ, Կապոյտները՝ երբեք, որովհետեւ այդ երկիրը իրենց հակառակ էր :

(Շար.)

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՊԻՏԻ ՅԱՐՁԱԿԻ՞ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՎՐԱՅ

Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի ցնցող լուր մը կուտայ.—

Պերլինի օտար քաղաքական դէտերը կը հաղորդեն թէ քանի մը օր առաջ Հիթլէրի նախագահութեամբ նիստ գումարած է գերման սպայակոյտը, ուր Ջոր. Հալլէր ներկայացուցած է յատակագիծ մը ռազմական զանգուածային արշաւ մը կատարելու համար Լեհաստանի վրայ, բոլոր սահմանագլուխներէն միաժամանակ:

Կ'ըսուի թէ յատակագիծը ճշդած էր ամէն մանրամասնութիւն, այնպէս որ սպայակոյտի այդ խորհրդակցութեան ընթացքին՝ արշաւին միայն թուականն էր որ պիտի ճշդուէր:

Խորհրդակցութեանց ընթացքին, Հիթլէր այն տեսակէտն յայտնեց թէ Գերմանիա պէտք է յարձակի այնպիսի ձեւով մը, որ Ֆրանսա կարելիութիւն չունենայ իր բանակները իջեցնելու Ալպեան լեռներու գագաթէն Փօյի հովիտը (Իտալիա): Որովհետեւ, գերմանական արշաւը սկսած ժամանակ, Ֆրանսա եւ Անգլիա չանթահարիչ հակայարձակում մը պիտի կատարեն ոչ թէ ուղղակի Գերմանիոյ, այլ Իտալիոյ վրայ, որ տկար է եւ խոցելի: Ուրեմն հարկ է յատակագծին մէջ նկատի առնել այս պարագան:

Սպայակոյտին զօրավարները կը պնդէին թէ գերմանական յարձակումին ամէնէն յարմար ժամանակն է Օգոստոսի վերջը, կամ ամէնէն ուշը՝ Սեպտեմբերի սկիզբը: Բայց Հիթլէրի յիշեալ վերապահութեան վրայ, յարմար դատուեցաւ յարձակումը յետաձգել մինչեւ Սեպտեմբերի վերջը, պայմանաւ որ եղանակը արգելք չհանդիսանայ գերմանական մեքենաշարժ բանակին յառաջխաղացութեան՝ Լեհաստանի մէջ:

Միւս կողմէ, կը հաղորդէ նոյն աղբիւրը, Հիթլէր պիտի աշխատի կաղմալուծել դաշնակիցներու հիմնած ճակատը, դէթ պարտադրել Լեհաստանի որ անձնատուր ըլլայ: Որքան ալ յոյս չկենայ այդ մասին, Հիթլէր կ'ենթադրէ թէ Լեհաստան անգլեւֆրանսական զինուորական ուժ պիտի պահանջէ՝ երբ ձախողին անգլեւռուսեւֆրանսական բանակցութիւնները,— Լեհաստանի այդ պահանջը նեղ կացութեան մէջ պիտի դնէ Լոնտոնը եւ Փարիզը, առոր հետեւանքով ալ՝ Լեհաստան պիտի հարկադրուի անձնատուր ըլլալ:

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Տանցիկի մէջ

Լեհական աղբիւրէ հաղորդուած լուրերու համաձայն, Պերլին աշխատաւորական ջոկատներ կը ղրկէ Արեւել. Փրուսիա, սահմանագլուխէն գաղտնի մտնելու համար Տանցիկ: Թնդանօթաձիգ բանակը եւս մեծ շարժում ցոյց կուտայ: Միւս կողմէ կրկնապատկուած է գերմանական քարոզչութիւնը Ազատ Քաղաքին մէջ: Ծերակոյտին նախագահը, Կրայզէր, որսի հրաւիրած է Ազգերու Դաշնակցութեան ներկայացուցիչը, Պիւրխարտ: Կ'ըսուի թէ Հիթլէր կարեւոր հրահանգներ տուած է Կրայզէրի, հաղորդելու համար Պիւրխարտի:

Ընդհակառակն, գերմանական աղբիւրէ կը հաղորդուի թէ Արեւելեան Փրուսիա ղրկուած աշխատաւորական ջոկատներուն պաշտօն տրուած է օգնել հունձքին: Նոյնիսկ պետական պաշտօնէութիւնն ալ ամբողջ մէկ շաբաթ հրաման ստացած է լծուիլ հունձքի աշխատանքներուն: Դեռ դրամատուներու պաշտօնեաներուն ալ յաւելուածական մէկ շաբաթ արձակուրդ տրուած է, որ օգնեն հունձքը մթերելու:

55,000 ՄԱՐԶԻԿՆԵՐՈՒ ՌԱԶՄԱԽԱՂԵՐԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԿԱՐՄԻՐ ՀՐԱՊԱՐԱԿԻՆ ՎՐԱՅ

Հայերն ալ կըմասնակցին ցեղային խումբերու հետ

Երեքշաբթի օր պատկառելի ցոյց մը տեղի ունեցաւ Մոսկուայի կարմիր հրապարակին վրայ, մասնակցութեամբ 55,000 մարզիկներու եւ խաղացողներու, մանչ թէ աղջիկ: Ասոնք ընտրուած էին Խ. Միութեան բոլոր մասերէն, իրենց վայելչութեան եւ ճարտարութեան համար: Սթալին անձամբ ներկայ ըլլալով, Լէնինի դամբարանին տանիքէն կը դիտէր խաղերը ու կը լսէր բազմաձայն երգերը, որոնց մեծ մասը նուիրուած էին իր իսկ փառաբանութեան: Օրուան ազդանշանն էր «ազգային պատրաստութիւն, ուժ եւ հպարտութիւն»:

Զանազան հանրապետութիւններէ ղրկուած խումբեր պատկերներ ներկայացուցին իրենց ազգային յաղթանակներէն: Ուկրայնայի կարմիր զինուորները ներկայացուցին գերմանական բանակին պարտութիւնը 1918ին: Միջնադարեան Հայեր առաջնորդութեամբ երկու ձիաւոր ասպետներու ետ կը մղէին արաբ արշաւողները: (ԽՄԲ.— Կ'ակնարկուի «Սասունցի Դաւիթ»ի դիւցազներգութենէն առնուած մէկ կենդանի պատկերին, զոր ներկայացուցին Հայերը, ինչպէս վաղը պիտի կարդաք, աւելի ընդարձակ, «Յառաջ»ի մէջ): Ծայր. Արեւելքէն եկած խումբը Մանչուրիոյ սահմանէն ետ կը մղէր ճափոնական զօրքը, կարմիր դրօշ պարզելով բլուրին վրայ: Թուղթէ շինուած նաւային թնդանօթ մը հրապարակին մէկ ծայրէն միւսը փոխադրուեցաւ շալակով: Բաղնիքի մետաքսեայ զգեստներ հագած սիրուն աղջիկներ անցք մը կատարեցին պողպատեայ սաղաւարտներով:

Թափօրին առջեւէն կը տարուէին 86 ցեղերու մարզական ակումբներուն դրօշները, ետեւէն՝ 11 խումբեր (իւրաքանչիւրը 250 հոգի), կազմուած՝ 11 հանրապետութեանց ամէնէն գեղեցիկ տղաքներէն եւ աղջիկներէն, այլազան տարազներով, եւ առ նուազն 2000 հոգի՝ իրենց ազգային տարազներով: Աչքի կը զարնէին պղնձագոյն պատանիներ Միջին Ասիայէն, մինչեւ կուրծքը բաց եւ մետաքսեայ տաբատներով, փափկամորթ սեւաչուի պարմանիներ եւ պարմանուհիներ Թիֆլիսէն, Բագուէն, Սմրղանտէն եւ Թաշքէնտէն: Բոլոր խումբերը իրենց մասնաւոր պարերը, զաւեշտները եւ մարզական խաղերը ներկայացուցին, միեւնոյն ատեն փառաբանելով Սթալինը, ժամացոյցի ճշդութեամբ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՃԱՓՈՆՆԵՐԸ գնդակահարեցին չինացի ազգայնական նախարար մը, այն ամբաստանութեամբ թէ դաւ մը սարքած էր ի նպաստ Վանկ – Ճինկ–Վայի:

ԲՈԶՎԷԼԹ խորհրդակցութեան հրաւիրած է, Սպիտակ Պալատին մէջ, Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Պրազիլիոյ, Արժանթինայի ներկայացուցիչները, գաղթականներու հարցին մասին:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ամբաձիգ հարիւր օդանաւեր թռիչք կատարեցին դէպի Ֆրանսա, երեք խումբի բաժնուած: Առաջին խումբը շրջան մը ըրաւ Փարիզի եւ Օրլէանի վրայ եւ 3 ժամէն վերադարձաւ իր կայանը: Երկրորդ խումբը գնաց մինչեւ Լիոն, երրորդ խումբը մինչեւ Մարսէյլ, վերադառնալով փոթորկոտ երկինքի մը մէջէն: Օդանաւերը կը թռչէին ժամական 400 քիլոմեթր արագութեամբ:

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ուժգնօրէն կը շարունակուին Գերմանիոյ մէջ: Շատ մը քաղաքացիներ որոնք արդէն զինուորական կրթութիւն ստացած են, այժմ հրաւիրուած են երեք ամիս եւս ծառայելու: Իրագէկներ կը հաւաստեն թէ Գերմանիոյ ռազմական ուժը իր ամենաբարձր աստիճանին պիտի հասնի օգոստոսի ընթացքին, երբ 1,500,000— 2,000,000 պիտի գտնուին դրօշի տակ, առանց հաշուելու կուսակցութեան մարտական խումբերը, որոնք զինուորական կատարեալ կրթութիւն ստացած են:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ֆրանսայի շրջանի Պատգամ. Ժողովը տեղի կ'ունենայ շաբաթ (վաղը) եւ կիրակի, միշտ կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Բարեգործականի սրահին մէջ Rue Bossuet, Փարիզ: Ցանկալի է հրաւէր ղրկուած է Փարիզի հայ մամուլին ներկայ ըլլալու համար խորհրդակցութեանց:

Պ. Ներսէս Թէրզիպաշեան (Մուրատեան) եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Բրաբիոն Շիմշիրեան, Այրի Տիկ. Էլիզ Շիմշիրեան, Տէր եւ Տիկ. Ցարութիւն Շիմշիրեան, Տէր եւ Տիկ. Նազար Նազարեան (Հալէպ), Տէր եւ Տիկ. Սմբատ Մուրատեան եւ զաւակունք (Հալէպ), Տէր եւ Տիկին Արամ Թէրզիպաշեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Շիմշիրեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Արմէն Շիմշիրեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Մանասէեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Միհրան Բագըճեան եւ զաւակունք (Հալէպ), Այրի Տիկ. Տոքթ. Իսպէնչէրեան եւ զաւակունք (Հալէպ), Տէր եւ Տիկ. Տիգրան Թաթարեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Յակոբ Թաթարեան եւ զաւակունք (Պուքրէշ), Այրի Տիկին Էլիզ Իպրիմեէմէզեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Այրի Տիկին Մարի Գավուզեան (Պուքրէշ), Տէր եւ Տիկին Յակոբ Անտիլեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Նէֆեան եւ զաւակունք (Պուքրէշ), Տէր եւ Տիկին Մելքոֆ Գավուզեան (Տիթրոյիթ), Տէր եւ Տիկին Կարապետ Գավուզեան (Նիւ-Եորք), Տէր եւ Տիկին Հայկ Սէլվեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Տոքթ. Ունճեան եւ զաւակունք (Փարիզ), իրենց խորին շնորհակալութիւնն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք, անձամբ, նամակով, հեռագրով եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի կնոջ, մօր, թոռան, աղջկան, քրոջ, հարսին, եղբօրաղջկան, քրոջ աղջկան, սանուհիին եւ ազգականուհիին՝

ՏԻԿԻՆ ԱԶՆԻՒ ԹԷՐԶԻՊԱՇԵԱՆԻ

(Ծնեալ ՇԻՄՇԻՐԵԱՆ)

մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ յուլիս 18ին, 31 տարեկան երիտասարդ հասակին, իր բնակավայրին մէջ, 7, Պուլըվար Պոմոն, Մարսէյլ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հրապարակային շնորհակալութիւնս կը յայտնեմ Գլամարթինակ վիրաբոյժ առաւմ... Տիկին Հ...կուհի Մուլթաֆեանի, որ ամբողջ տարի մը, վարպետութեամբ, խղճմտութեամբ եւ անձնուիրութեամբ դարմանեց կզակային քաղցկեղը մը որ յուսահատութիւն պատճառած էր «մեծ» անունի տէր մասնագէտներու: Զբաւականալով այսպանով՝ Տիկ. Մուլթաֆեան վերաշինեց գրողիս .. «Անի քաղաք»ը:

Շնորհակալութեան սրտագին պարտք մըն ալ ունիմ հանդէպ Գլամարթինակ Տօքթ. Տամլաճեանի որ երեք տարիէ ի վեր, յաճախադէպ տագնապներով կրկնուող ներքին հիւանդութիւնս արմատապէս բուժեց, «հարուածային» կերպով:

Նշան Պէշիկթաշլեան

ՄՕՏ ՕՐԷՆ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

Ա. ԹԷՐԶԻՊԱՇԵԱՆԻ

նոր երկասիրութիւնը

ՆՈՒՊԱՐ

Ճոխ եւ ստուար հատոր մը՝ որ Ազգ. Պատուիրակութեան եւ Բարեգործականի գիծերով պատմուածքներու շարք մըն է Մեծ Հայուն անունին, գործին եւ անձին շուրջը, կենդանի ֆիլմ մը, ուր կը պատկերանան ժամանակակից (910—930) բոլոր կարեւոր անցքերը եւ անձերը:

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
Le Gerant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme .. Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Զուիցերիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 22 ՅՈՒԼԻՍ
SAMEDI 22 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4098

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Բ.

12 Ապրիլ եւ 27 Մայիս 1939 Թուակիր հրովարտակ – օրէնքները չեն փոխեր այն տրամադրութիւնները, որոնք կը վերաբերին օտար լեգէոն մտնելու պայմաններուն: Չեն փոխեր նաեւ քաղաքացիութեան օրէնքին տրամադրութիւնները այն օտարականներուն, որոնք հայրենիքէ կամ քաղաքացիութենէ թիւնները: Հաստատ կը պահեն, դարձեալ, զինուորական պարտաւորու – զրկուած են, եւ զինուորագրուելու տարիքին մէջ կը գտնուին:

Փոփոխութիւնները հայկս կը վերաբերին երկու կէտերու.— Նախ, օտարականները կարելիութիւն կ'ունենան խաղաղութեան ժամանակ եւս յանձնառութիւն կնքելու՝ իրենց զինուորական պարտաւորութիւնը կատարելու համար պատերազմի տեւողութեան, մինչդեռ առաջ այդ յանձնառութիւնը կրնային կնքել միայն պատերազմը սկսած ժամանակ: Երկրորդ, ապաստանի իրաւունքէն օգտուող օտարականները եւս ենթակայ են այն պարտաւորութեանց, զորս ունին Ֆրանսացիները՝ ենթարկուելու համար զինուորագրութեան օրէնքին, ինչպէս նաեւ, պատերազմի պարագային, զինեալ ազգի կազմակերպութեան օրէնքին:

1.— Հետեւաբար, այսուհետեւ, օտարականները, ինչ ազգութեանց ալ պատկանին, երբ 18 — 40 տարեկան են (ԽՄԲ.— Աւելի ճիշդ՝ 48 տարեկան), — պայմանաւ որ ունենան ֆիզիքական յարմարութիւն, բարի վարուց վկայական մը տրուած՝ քաղաքապետին, ոստիկանապետին կամ հիւպատոսին կողմէ, վերջապէս չներկայացնեն պարագայ մը որ կը նախատեսէ, ըստ զինուորագրութեան օրէնքին, ազատ կացուցանել զիրենք զինուորական ծառայութենէ,— պիտի կրնան յանձնառութիւն կնքել, ըլլայ խաղաղութեան ժամանակ, ըլլայ պատերազմի ժամանակ, կատարելու համար իրենց զինուորական ծառայութիւնը, պատերազմի ժամանակ, օտար մարտիկներու մասնաւոր զօրամասերու մէջ, որոնք մաս կը կազմեն ֆրանսական բանակին, ցամաքային, ծովային եւ օդային, թէեւ սահմանուած միայն պատերազմի ժամանակ:

Այն յանձնառութիւնը, որ կը կնքուի խաղաղութեան ժամանակ՝ կատարուելու համար պատերազմի տեւողութեան, կը պարտադրէ զինուորական մարզանքի եռամսեայ շրջան մը բոլորել, որուն մանրամասնութիւնները պիտի ճշդուին նախարարական շրջաբերականով մը: Այդ յանձնառութիւնը ոչ մէկ չնորհ կը պարգեւէ (prime): Այդ յանձնառութիւնը կրնայ ջնջուիլ զինուորական իշխանութեան պահանջով, առանց պարտաւոր ըլլալու յայտնել ենթակային թէ ինչո՛ւ կը ջնջուի այդ յանձնառութիւնը:

2— Այն օտարականները, որոնք կը վայելեն ապաստանի իրաւունքը, 20 — 48 տարեկան՝ պարտաւոր են, այն պայմաններուն մէջ որոնք ճշդուած են զինուորագրութեան օրէնքով, խաղաղութեան շրջանին իսկ՝ ֆրանսական զինուորական իշխանութեանց բերելու զինուորական պարտամատուցում մը (prestation), այնքան ժամանակի համար, որքան պարտաւոր են Ֆրանսացիները,— ատոր ձեւն ու եղանակը պիտի ճշդուի հրովարտակով: Ասկէ զատ, ենթակայ են այն բոլոր պարտաւորութեանց, զորս կը կատարեն Ֆրանսացիները, համաձայն 11 Յուլիս 1938 Թուակիր օրէնքին, որ կը վերաբերի զինեալ ազգի կազմակերպութեան: Ենթակայ են դարձեալ անհատական կամ հաւաքական, ընդհանուր կամ տեղական ձեւով զինուորական պարտակատարութեան (réquisition), որ պիտի սահմանուի ըստ ազգութեան, տարիքի, կամ արհեստի:

Բոլոր անոնք որ պիտի չհնազանդին այն հրաւէրներուն, որոնք իրենց պիտի ուղղուին համաձայն այս օրէնքներուն, ենթակայ են պատիժներու, եթէ չեն հեռանար Ֆրանսայէն, անգամ մըն ալ չվերադառնալու յոյսով, այն պայմանաժամին մէջ, որ պիտի ցոյց տրուի հրաւէրին մէջ:

Ուրեմն, ներկայիս, պարզ է հարցը: Այն օտարականները, որոնք արտօնուած են բնակելու Ֆրանսայի մէջ,— բացի անոնցմէ որոնք իբրեւ զբօսաշրջիկ եկած են,— պարտաւոր են կատարել իրենց ծառայութիւնը այս կամ այն ձեւով, այլապէս պէտք է մեկնին երկրէն, անգամ մըն ալ չվերադառնալու պայմանով:

(Վերջը յաջորդով)

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԱՆՑԻԿԻ սահմանագլուխին վրայ, Մաքսատան մօտ, լեհ սահմանապահ զինուոր մը սպաննուեցաւ Տանցիկ բնակող Գերմանացիի մը ձեռքով: Ոճրագործը Տանցիկ ապաստանեցաւ: Տանցիկի ծերակոյտին նախագահը ներողութիւն խնդրեց լեհական իշխանութենէն:

ՕԴԱՅԻՆ ԿԱԶԻՆ գինը պիտի բարձրանայ Փարիզի մէջ Օգոստոս 1էն սկսեալ, — մէկ խորանարդ մեթրը պիտի արժէ 1 ֆր. 41, առաջ կ'արժէր 1 ֆրանք 35:

ՖՐԱՆՍ. ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻՆ 13րդ չերտին վիճակահանութիւնը տեղի պիտի ունենայ 29 Յուլիս, շաբաթ երեկոյ, ծովու վրայ, «Վիլ տ'Ալժէ» շոգենաւին մէջ, որ մաքոք կ'ընէ Ալճերիոյ մայրաքաղաքին ու Մարսիլիոյ միջեւ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նոր դեսպանը, Պէհիճ, ստացած է ֆրանսական կառավարութեան հաճութիւնը՝ ձեռնարկելու համար իր պաշտօնին:

ՖՐԱՆՍ. ԱԿԱԴԵՄԻԱՆ բանաստեղծութեան տարեկան մրցանակները բաշխեց այս ձեւով.— Տիկին Պարթուի մրցանակը (13,500 ֆրանք) Օր. Մարի – Ան Տէմարէի, Վէրլէնի մրցանակը (6000 ֆրանք) Պ. Ֆրէտէրիք Փլէսիսի: Ֆրանսերէն լեզուի մրցանակը (2000 ֆրանք) Ալպէր Տօզայի իր բանաստեղծական եւ քերթողական աշխատանքներուն համար:

ՊՈԼՍԷՆ կը հեռագրեն թէ Չէշմէի նաւահանգիստը (Իզմիրի մօտ) այնքան պիտի ամրացուի, որ պիտի կազմէ նոր Սինկափուր մը Միջերկրականի մէջ:

ԿՐԸՆՈՊԼԷՆ Պ. Մինաս Պարտաքճեան կը գրէ մեզի Ս. Մորիսէն Կրընոպլ ճամբուն վրայ օթոքարի արկածին հետեւանքով վիրաւոր Հայերուն մէջ կը գտնուի նաեւ Վարուժան Ղամպէրեան, 12 տարեկան: Վիրաւորուածները փոխադրուած են հիւանդանոց,— Վարուժանէն զատ նամակագիրը կը յիշէ նաեւ Լեւոն Նալչաեան, 13 տարեկան, Վարդգէս Կէօքճեան, 11 տարեկան: Կան նաեւ քանի մը Ֆրանսացիներ եւ օտարներ: Բոլորին ալ վիճակը կարծուածին չափ ծանր չէ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԵՒՌՈՒՍ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մինչ գերմանական թերթերը հեգնութեամբ մը կը գրեն թէ ձմրան գիշերներու նման երկարեցան անգլեւռուսական բանակցութիւնները, աւդին Լոնտոն եւ Փարիզ շարունակական խօսակցութիւններով կ'աշխատին գտնել համաձայնութեան եզր մը, որուն յօժար ըլլան Ռուսերը: Մասնաւորաբար ֆրանսական կառավարութիւնը շատ կ'աշխատի հաշտեցնել անգլիական եւ ռուսական տեսակէտները, անշուշտ ի նպաստ Ռուսիոյ: Այս ամէնը անոր համար որ կարելի ըլլայ, այս մէկ քանի օրուան ընթացքին, կնքել համաձայնութիւնը, Մոլոթով չհեռացած Մոսկուայէն:

Ի՞նչ կ'ուզեն Ռուսերը:

Անոնք ստացան նախ ուղղակի երաշխաւորութիւն պաշտպանելու համար Խորհ. Միութեան հողային ամբողջականութիւնը, երկրորդ երաշխաւորութիւն իմճնաքեր պաշտպանութեան՝ երբ գերմանական բանակները մտնեն Լեթոնիա, Եսթոնիա կամ Ֆինլանտա: Իսկ ներկայիս կը պահաջեն, որ Լոնտոն եւ Փարիզ երաշխաւորութիւն տան իրենց պաշտպանութիւնը բերելու անուղղակի յարձակումի մը պարագային: Ասկէ զատ՝ քաղաքական դաշինքէն անկախ կընքել զինուորական համաձայնութիւններ:

Բայց ի՞նչ իմաստ ունի անուղղակի յարձակումը,— Անգլիա եւ Ֆրանսա կը խորշին միջամտելէ օտար երկիրներու ներքին գործերուն մէջ, այնպէս որ չեն ուզեր յանձնառութեան տակ մտնել՝ ի նպաստ կամ ի հեճուկս գաղափարաբանական այս կամ այն ճակատին: Եւ յետոյ «անուղղակի յարձակում» բացատրութիւնը այնքան լայն իմաստ ունի, որ կրնայ յետագային տեղի տալ վտանգաւոր տարակարծութիւններու: Միւս կողմէ, կ'առարկուի Մոսկուայի տեսակէտին դէմ թէ հարկ է նախ կնքել քաղաքական համաձայնութիւն մը, անոր վրայ հիմնելու համար զինուորական դաշինքը:

Ամէն պարագայի, բանակցութիւնները հասած են իրենց վախճանական կէտին,— այսօր կամ վաղը եզրակացութեան մը կը յանգին կամ կը թողուն որ ժամանակը քիչ մը եւս հասունցնէ համաձայնութեան պահանջը: Ընդհանրապէս, նման բանակցութիւններու ժամանակ, զիջումները կը կատարուին վերջին պահուն միայն:

ԱՆԳԼԻԱ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԲԱՆԱԿՑԻԼ ՆԱԵՒ ՃԱՓՈՆԻ ՀԵՏ

Բրիտանական կառավարութիւնը տեղեկագիր մը ստացաւ Թոքիոյի իր դեսպանէն այն երկու տեսակցութեանց մասին, որոնք տեղի ունեցած են Ճափոնի արտաքին նախարար Արիթայի հետ: Լոնտոն անմիջապէս նոր հրահանգներ ղրկեց իր դեսպանին, շարունակելու համար խօսակցութիւնները, որ – պէսզի գետին յարդարուի պաշտօնական բանակցութեանց:

Այս նախապատրաստական խօսակցութիւններուն նպատակն է գտնել եզր մը, որ հիմ ծառայէ անգլեւճափոնական խորհրդաժողովի մը գումարումին:

Թոքիոյի քաղաքական մամուլին մէջ այն կարծիքը կը տիրէ թէ ճափոնական կառավարութեան նպատակն է, նախ քան պաշտօնական բանակցութեանց բացումը, նախապատրաստական տեսակցութիւններով Անգլիայէն կորզել ճանաչումը այն զինուորական, քաղաքական ու տնտեսական ձեռնարկներուն, որոնք կատարուած են Չինաստանի մէջ: Եւ գիտել կը տրուի թէ Թոքիօ պիտի մերժէ բանակցութեան մտնել, երբ Լոնտոն յամառի չճանչնալ ստեղծուած կացութիւնը:

Թոքիոյի անգլիական դեսպանը իր կառավարութեան հետ տեւական հաղորդակցութիւն պահելու ժամանակ՝ խօսակցութեանց մասին օրը օրին տեղեկութիւն կուտայ նաեւ ֆրանսական դեսպանին:

Վերջին պահուն կը հաղորդուի թէ Լոնտոն կ'ընդունի Չինաստանի մէջ ստեղծուած կացութիւնը, իսկ Ճափոն՝ Թիէն – Ցինի միջազգային գօտիին չէզոքութիւնը, պայմանով որ «ճափոնական աչք» մը ունենայ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ԴԻՐՔԸ ԱՌԱՆՑՔԻՆ ՀԱՆԴԷՊ

Ըսուեցաւ թէ այցելութիւնը, զոր Կոմս Չիանօ կատարեց անցեալ շաբաթ Զօր. Ֆրանքոյի մօտ, կը հետապնդէր կարեւոր նպատակ մը,— ապահովել Սպանիոյ յարումը Առանցքին: Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի կը կարծէ գիտնալ թէ այդ հարցին մէջ Մուսոլինի եւ Հիթլէր անհամաձայն են իրարու: Հիթլէր չի փափաքիր, որ Սպանիա անմիջական եւ հանդիսաւոր յարում մը կատարէ, որովհետեւ երկիրը զօրաւոր չէ տակաւին դիմադրելու համար անգլեւֆրանսական ճնշումին: Այնպէս որ, թելադրուած գերմանացի խորհրդականներէ, Զօր. Ֆրանքօ կը յայտարարէ Կոմս Չիանոյի.— Մեր երախտագիտութիւնը անամէջ բառ մը չէ: Շօշափելի ապացոյցը կուտամ ի հարկին գործով: Բայց պէտք է նկատի առնել որ տակաւին ամրացած չէ ազգայնական վարչաձեւը երկրին մէջ, այնպէս որ զինուորական եւ տնտեսական տեսակէտով շատ խոցելի կը մնայ: Այն պահուն, երբ կ'աշխատինք վերականգնել երկիրը, կարելի չէ քանդել կամուրջները այլ պետութեանց միջեւ: Առանցքին յարելու հանդիսաւոր յայտարարութիւն մը կը վնասէ մեզի: Այսուհանդերձ կրնաք վստահ ըլլալ, որ ամէն աջակցութիւն պիտի տանք՝ երբ կը գործէք Միջերկրականի մէջ:

Ընդհակառակն, Մուսոլինի կ'ուզէ որ Սպանիա բացէ ի բաց յայտարարէ թէ յարած է Առանցքին, որպէսզի առիթ մը ունենայ ըսելու իր ժողովուրդին թէ զուր չանցան Սպանիոյ մէջ կատարուած զինուորական ձեռնարկները:

Հիթլէր, սակայն, տարբեր պատճառաբանութիւն մը կուտայ իր տեսակէտին,— Սպանիա չի կրնար դիմադրել անգլեւֆրանսական ուժերուն ոչ ծովուն, ոչ ալ Պիրէնեան լեռներուն վրայ: Պատերազմի յայտարարութեան առաջին օրն իսկ Սպանիոյ պարտութիւնը ծանր ազդեցութիւն մը պիտի գործէ: Հիթլէր չուզեր առաջին յաղթանակը տալ ժողովրդավար պետութեանց: Միւս կողմէ, գիտել կուտայ թէ Սպանիա կրնայ «նպաստաւոր» չէզոքութիւն մը պահել, — զինուոր եւ պարէն հայթայթել իրենց, ապաստան տալ գերման – եւիտալական սուզանաւերուն, աչք գոցել սպանիական գաղութներու գրաւման՝ Իտալացիներու եւ Գերմանացիներու կողմէ:

Հիթլէրի տեսակէտն էր որ քալեց եւ Մուսոլինիի փեսան վերադարձաւ ձեռնունայն:

ՆՈՐ ԲՈՅՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ԱՐԾԻՒՆԵՐՈՒՆ

(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

ԽՄԲ.— Հանգանակութիւնը հազիւ բացուած՝ ամէն կողմ շարժում մը ստեղծուեցաւ անմիջապէս: Նիւթական մասնակցութեանց հետ՝ սրտառուչ նամակներ: Ահաւասիկ ծերունազարդ մտաւորական մը, Պ. Սիմոն Գաբամաճեան, ծանօթ իբրեւ հեղինակ Բառարանի, Քերականութեան եւ Օրացոյցներու, հետեւեալ տողը գրկած է մեզի.—

Մուսա Լերան քաջարի հայ բնակչութիւնը, իր հերոսամարտով պանծալի, ներկայիս անակնկալ դէպքերէ պարտուած՝ կը լքէ իր բոյնիկ եւ ձեր թերթը կ'արձագանգէ պարտուած ողբերգութիւնը եւ այս առթիւ սրտառուչ ազդու կոչեր կը հրատարակէ:

Արդ, արտասուելու չափ զգածուած՝ նուիրական պարտք կը համարիմ ափոփել մեր եղբայրները, բոյներու ստեղծումով: Այս նպատակով բացուած հանգանակութեան շատ աննշան չափով կը սիրեմ մասնակցիլ, գէթ այդ բոյնիկներու կազմութեան իմ կողմէ ալ շիւղ մը կամ տերեւիկ մը աւելցնելու հաճոյքով, միեւնոյն ատեն ջերմապէս յանձնարարելով իմ սրտակից բարեկամներուս բազմապատկել իմ 50 ֆրանքի նուիրումս իրենց սիրայօժար յարմար նպաստներով, անսպառ ուրախութիւն ինձ:

Ցարգանօք
ՍԻՄՈՆ ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆ

Բ. ՑԱՆԿ

Խանէտանեան եղբայրներ	200
Հրանտ Սամուէլ	100
Շաւարշ Նարդունի	100
Վ. Գարայեան	100
Օր. Փառանձեմ Գայլիշեանի եւ Պ. Լեւոն Գասպարճեանի նշանախօսութեան առթիւ (Ալֆորվիլ) հաւաքուած հայրենակիցներէ	177
Սիմոն Գաբամաճեան	50
Ա. Կապենց	50
Փորթ տ'Իթալիէն չքաւոր ընտանիքի հայր մը, որուն զաւակը օդափոխութեան ղրկուած է Կապոյտ Խաչի կողմէ	50
Փոքրիկն Պօղոս Երեմեանէ (Սէնթ Էթիէն) իր գանձանակին դրամը	25
Թադէոս Կանաչեան	25
Ն. Պ.	10
Գումար՝	887
Նախորդ գումար	1500
Ընդհ. գումար՝	2387

*** Մարաշի Հայր. Միութեան Ամերիկայի Կեդրոն. Վարչութիւնը 250 տոլարի (9430 ֆրանք) առաջին առաքում մը կատարած է Հալէպի իր մասնաճիւղին՝ յատկացուելու համար Սանճաքէն տեղափոխուած հայրենակիցներու:

ՃԷՊԷԼ ՄՈՒՍԱՅԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՍԿՍԱՒ

Լաթաքիայէն կը հաղորդեն Պէյրութի «Ազդակ»ին (15 Յուլիս).—

Ճէպէլ Մուսայի հայութեան փոխադրութիւնը սկսաւ: Վաղը, շաբաթ առաւօտ, Թարթուս ցամաք կ'ելլէ առաջին կարաւանը: Հետզհետէ պիտի հասնին նոր կարաւաններ, բոլորն ալ ծովու ճամբով: Թարթուսի մէջ պատրաստուած են մասնաւոր ապաստանարաններ եւ վրաններ, որոնց մէջ կարճ ատեն մը պիտի մնան Ճէպէլ Մուսայի մեր հայրենակիցները եւ յետոյ պիտի փոխադրուին Լիբանան, հաստատուելու համար երկրագործական շրջաններ:

Ֆրանսական կառավարութիւնը, որ կը հոգայ փոխադրութիւնը Ճէպէլ Մուսայի հայութեան, այս առժամեայ կայանին մէջ պիտի հոգայ նաեւ մեր հայրենակիցներուն սնունդը:

Քէսապի շրջանին մէջ կատարուած քննութիւնները ցոյց տուին որ հազիւ 200 ընտանիք կարելի է տեղաւորել հոն: Մարզպանին Լաթաքիոյ պատուիրակը պիտի զբաղի այդ խնդրով եւ Անտիոքէն, Ալեքսանտրէթէն ու Գըրըգ-Խանէն եկող գաղթականներէն 200 ընտանիք միայն պիտի տեղաւորէ Քէսապի շրջանին մէջ:

Վերջին պահուն Սանճաքէն եկող ճամբորդ մը կը պատմէ թէ խուճապը սաստկացած է եւ բոլոր ոչ – Թուրքերը՝ հայ, յոյն եւ արաբ պատրաստուած են մեկնելու:

Ֆրանսական իշխանութիւնները ամէն դիւրութիւն կ'ընծայեն Հայերուն, որոնց թիւը 13 հազար է: Որոշուած է անոնց օժանդակութեան ձեռք երկարել: 12 տարեկանէն վեր իւրաքանչիւր անձ՝ 25 սուրիական ոսկի, իսկ աւելի փոքրերը 10 ոսկիի օժանդակութիւն պիտի ստանան ֆրանսական իշխանութեան կողմէ:

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՏԵՂԻ ՊԻՏԻ ՈՒՆԵՆԱՅ ԳԱՂԹԸ

Պէյրութի «Զարթօնք»ը կը գրէ (10 Յուլիս).—

Անտիոքէն հասած լուրերու համաձայն հետեւեալ կարգադրութիւնները եղած են, գնդապետ Քոլէի կողմէ, Հայոց համար.—

ա) Ռուատ կղզիէն եւ Լաթաքիայէն առագաստանաւեր պիտի գան Սուէտիէ, Ճէպէլ Մուսայի կահ կարասիները եւն., փոխադրելու համար Պայրութէ:

բ) Քալել կրցող Ճէպէլ Մուսացիներ, լեռան ճամբով պիտի անցնին Քէսապ:

գ) Ծերերը եւ մանուկները ինքնաշարժով եւ Անտիոքի ճամբով պիտի անցնին Քէսապ, ուր պիտի կազմակերպուի առողջապահական սպասարկութիւն մը:

դ) Ռէհանիէ, Գըրըգ-Խան, Հայաշէն եւն. պիտի փոխադրուին Հալէպ: Ֆրանսացիները պէնզին պիտի տրամադրեն:

ե) Ալեքսանտրէթի բնակչութիւնը պիտի փոխադրուի Պէյրութ՝ շոգենաւով, ապա պիտի տեղաւորուի Պէքաա:

զ) Մասնաւոր գրասենեակ մը պիտի հիմնուի, ուր պիտի դիմեն մեկնողները, իրենց հպատակութիւնը անմիջապէս ճշդել տալու համար:

է) Ձրի «լէսէ-փասէ» պիտի տրուի այն Հայոց, որոնք վերջնապէս կը լքեն երկիրը: Ասոնք դառնալու իրաւունք չունին: «Լէսէ Փասէ»ի համար 340 ղրուշ տուրքը պիտի գանձուի միայն առեւտրականներէն:

ը) Կալուածներու ցանկը՝ որ տրուած պիտի ըլլայ գնդ. Քոլէի, պիտի պարունակէ նաեւ անոնց գինները: Փոխարժէքը գանձելու հոգը՝ կը ստանձնէ Ֆրանսա:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ Պ. ԷՄԻՐ ԱԼԻԻ ՀԵՏ

(ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ՀՊԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ԼՈՒՐՋ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ)

Բարեկամի մը հետ կը ներկայանանք Սուրիոյ եւ Լիբանանի Տեսչութեան գրասենեակը, **105, Rue Fbg. St-Honoré**: Գրասենեակի վարիչ Պ. Էմիր Ալի, համակրելի երիտասարդ մը, Արեւելքցիի խոր նայուածքով, գոհունակութիւն կը յայտնէ այս հանդիպումին համար, որովհետեւ առիթ կ'ունենայ իր սուրիացի հայ հայրենակիցներուն օգտակար քանի մը թելադրութիւններ ընելու:

Դիտել կուտայ նախ որ Փարիզի եւ Ֆրանսայի մէջ առհասարակ հայ հայրենակիցներուն եւ Սուրիացիներու փոխադարձ յարաբերութիւնը այն չէ ինչ որ պէտք է ըլլայ: Մինչդեռ բոլոր դէպքերը եւ պայմանները կը հարկադրեն որ անոնց կապը, շփումը տեւական ըլլայ եւ մտերիմ, անոնք մինչեւ հիմա որեւէ ճիգ չեն փորձած այդ մօտիկութիւնը ստեղծելու, յաճախակի հանդիպումներ ունենալու: Երկրի մէջ հայ հայրենակիցներու ցոյց տուած վերաբերումը, մանաւանդ Սանճաքի խնդրին առթիւ, իբրեւ Սուրիացի անոնց հայրենասիրական գիտակցութիւնը եւ պարտաճանաչութիւնը այնքան մօտիկ խօսած է բնիկ ժողովուրդի սրտին, որ իրենք այլեւս որեւէ տարբերութիւն չեն ուզեր տեսնել բնիկ Սուրիացիի եւ սուրիական հպատակութիւնը ընդունած Հայերու միջեւ: Այս վերջինները այնքան իրաւունքներ ունին եւ պէտք է ունենան ինչպէս միւսները, քանի որ Սուրիոյ հայրենիքին հանդէպ պարտականութիւններու կատարման մէջ գործնական որեւէ տարբերութիւն ցոյց չեն տուած:

Ճիշդ այս ըմբռնումէն մղուած, յարգելի վարիչը կ'ուզէ որ Ֆրանսայի մէջ գտնուող այն բոլոր Հայերը որոնք սուրիական հպատակութեան իրաւունքը հետեւաբար առաւելութիւնները կրնան ունենալ, պէտք էր օգտուին: Անոնցմէ շատերը հաւանաբար անգիտանալով սուրիական հպատակութեան մասին հրատարակուած օրէնքները եւ հրամանագրերը, որեւէ դիմում եւ աշխատանք չեն կատարած օգտուելու համար անոնց շնորհուած առաւելութիւններէն: Հետեւաբար անհրաժեշտ կը գտնէ կարգ մը լուսաբանութիւններ տալ շահագրգռուողներուն:

Մինչեւ հիմա հրատարակուած օրէնքները եւ հրամանագրերը սուրիական հպատակութեան մասին, երկու դասակարգի կը բաժնուին.—

1. Անոնց համար որ Սուրիոյ մէջ ծնած են: Այն բոլոր անձերը որոնք Սուրիա ծնած են, կրնային սուրիական քաղաքացիութեան իրաւունքը ստանալ 1924էն 1926 եւ 1937էն 1938, ըստ հրատարակուած հրամանագրերու: Այս թուականներուն մէջ դիմում չընողները կորսնցուցած կը նկատուին իրենց սուրիական հպատակութիւնը եւ հիմա կամ՝ ասկէ վերջ այլեւս չեն կրնար հպատակ դառնալ:

2. Անոնց համար որ Սուրիոյ մէջ ծնած չեն, բայց որոշ ատեն Սուրիա բնակած ու հաստատուած են: Ըստ հրատարակուած հրամանագրերու, անոնք զանգուածօրէն եւ ամբողջութեամբ Սուրիացի նկատուած են եթէ դիմում կատարած են Սուրիոյ որեւէ մէկ տեղի քաղաքային իշխանութեանց եւ արձանագրուած սուրիական մարդահամարի տոմարներուն մէջ եւ անձնագիր (Etat-civil) ստացած: Կամ անոնք որ անհատական դիմում կատարած են naturalisé ըլլալու համար Սուրիոյ մէջ:

Այս երկրորդ դասակարգին մէջ գտնուող բոլոր Հայերը՝ հիմա իսկ կրնան սուրիական հպատակութեան թուղթ ստանալ, եթէ ներկայացնեն իրենց սուրիական անձնագիրը եւ սուրիական passeportը:

Բոլոր այն Հայերը որոնք վերը յիշուած հրամանագրի համաձայն Սուրիացի եղած են եւ կ'ընդունին սուրիական հպատակութիւնը, կրնան դիմել Սուրիոյ եւ Լիբանանի գրասենեակի վարչութեան, ներկայացնելով իրենց անձնագիրը (Etat-civil) եւ անցագիրը, անհրաժեշտ վկայականը ստանալու համար, որպէսզի կարենան ոստիկանութենէն սուրիականCarte d'identité ստանալ: Իրենց անձնագիրը կորսնցնող կամ ձեռքի տակ չունեցողները պէտք է դիմեն Սուրիոյ այն քաղաքի վարչութեան, ուր իրենք արձանագրուած են, նորը ստանալու համար: Իրենց դիմումին մէջ կը յիշատակեն ի հարկէ իրենց արձանագրութեան թուականը եւ թաղը, փնտռուքը դիւրացնելու համար:

Տրամաբանական որոշ պայմանաժամի մը մէջ իրենց դիմումին պատասխանը չստացողները կրնան սուրիական գրասենեակի միջոցաւ կրկնել տալ իրենց դիմումը:

Բոլոր Հայերը վստահ կրնան ըլլալ Գրասենեակի պաշտօնէութեան, մանաւանդ վարիչի բարեացակամ ընդունելութեան վրայ:

Այս պայմանները լրացնող բոլոր ՀայերուՍուրիոյ մէջ ծնած անչափահաս զաւակները Սուրիացի կը նկատուին:

Օտարներու հետ ամուսնացող Սուրիացի կիները կը պահեն իրենց հպատակութիւնը:

Փարիզէն զատ Մարսէյլի մէջ ալ Սուրիական Գրասենեակ գոյութիւն ունի: Մարսէյլ բնակող Հայերը կրրնան հոն դիմել: Իսկ ուրիշ գաւառներու մէջ բնակող Սուրիացի Հայերը, եթէ որեւէ դժուարութեան կը հանդիպին իրենց հպատակութեան հաստատման մէջ, կրնան նամակով դիմել Փարիզի Սուրիական Գրասենեակի Տեսչութեան, անհրաժեշտ վկայականին համար:

Այս տեղեկութիւնները հաղորդելէ վերջ, Պ. Էմիր Ալի ցանկութիւն կը յայտնէ որ անոնք տարածուին եւ ծանօթացուին հայ գաղութին մէջ, որպէսզի շահակիցները անորոշ կացութեան մէջ չմնան:

Մեր առաջարկին վրայ, Պ. Էմիր Ալի, ամենայն հաճոյակատարութեամբ տրամադրութիւն կը յայտնէ դասախօսութիւն մըն ալ տալ հայ գաղութին, պատեհ առթիւ: Կը կրկնէ թէ կարեւոր եւ օգտակար է Սուրիացիներու եւ Հայերու փոխադարձ ծանօթացումը, յաճախակի շփումը, մտերմութիւնը: Նոյն հայրենիքին զաւակներն են այլեւս, չեն կրնար եւ պէտք չէ որ իրարու անծանօթ եւ իրարմէ հեռու մնան:

Ուրիշ առթիւ, տարբեր հարցերու շուրջ խօսակցութիւններ շարունակելու փոխադարձ ցանկութեամբ, վերջ կը դնենք այցելութեան, ոչ միայն մեր խօսակցի անձէն ամենալաւ տպաւորութիւններ տանելով մեզի հետ, այլեւ այն ուժեղ համոզումը թէ հայեւսուրիական բարեկամութիւնը, վերջին դէպքերու ընթացքին այնքան ուժեղցած եւ ամրացած. Սուրիա բնակող մեր հայրենակիցներու խելացի եւ հայրենասէր ընթացքին հետեւանքով, անհրաժեշտ է խորացնել եւ լայնցնել ամէն ճակատի վրայ եւ ամէն տեղ: Ոչինչով կ'արդարանայ մեր մեկուսացած վիճակը, երբ այնքան մօտիկութիւն եւ սրտցաւութիւն կը տեսնենք մեզ հանդէպ Սուրիացի վարիչներու կողմէ: Անոնք ալ մեզի պէս եւ մեզի չափ կը հաւատան որ Սուրիացին եւ Հայը, Մերձաւոր Արեւելքի այս երկու հին ժողովուրդները, իրենց տնտեսական, քաղաքական եւ ընկերային կեանքի մէջ ամէն ատեն եւ ամէն տեղ իրարու հետ ըլլալով, իրարու օգնելով միայն կրնան պահել իրենց գոյութիւնը: Մենք մանաւանդ շատ բան կը պարտինք Սուրիացիներուն, մեզի վիճակուած քաղաքական տխուր իրադարձութիւններէն վերջ, անոնց ցոյց տուած խնամքէս եղբայրական հիւրընկալութեան համար: Եթէ Սուրիացի մեր բարեկամներըիրենց հայրենիքը կը նկատեն այնքան իրենցը որքան հոն բնակող մեր ազգակիցներունը, որեւէ դէպք եւ որեւէ մարդ չի կրնար մեզ արգիլել նկատելէ Սուրիան իբրեւ մեր հայրենիքը եւ Սուրիացին իբրեւ մեր հայրենակիցը: Այս մտածումը եւ զգացումը պէտք չէ սահմանափակել միայն Սուրիոյ մէջ ապրող մեր ազգակիցներուն, այլեւ պէտք է տարածել եւ ընդհանրացնել բոլոր Հայերուն մէջ. մանաւանդ Ֆրանսա բնակողներուն: Մենք ալ պարտականութիւն եւ դեր ունինք կատարելիք հայեւսուրիական բարեկամութեան, եղբայրակցութեան ամրապնդման գործին մէջ: Այդ աշխատանքին ձեւը ցոյց տուաւ Պ. Էմիր Ալին: Առիթներ ունենալ մտերմութիւն ստեղծելու սուրիական գաղութին հետ, անհատապէս եւ կազմակերպուած մարմիններով աշխատիլ գործակցութեան ձեւեր գտնել, դասախօսութիւններ, թէյասեղաններ, հանդիպումներ կազմակերպել: Այս յայտարարութենէն օգուտ միայն կրնայ գալ երկու կողմերուն համար:

Լ. Զ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

Sirarpie Der Nersessian, Manuscrits arméniens illustrés des XIIe, XIIIe et XIVe siècles, Préface de Gauriel Millet, XI 202 p. et CII planches, Paris, E. de Boccard, 1937.

Օր. Տէր Ներսէսեանի գիտնական եւ խղճամիտ թէզը ԺԲ., ԺԳ. եւ ԺԴ. դարերուն հայկական մանրանկարչութեան եւ լուսազարդութեան մասին, իր քննական մեթոտով, իր հետազօտութեանց ընդարձակութեամբ, նիւթին վերաբերեալ հայկական մատենագրութեան եւ բիւզանդական արուեստին ծանօթութեամբ, այս կարգի ուսումնասիրութեանց մէջ թուական մը կը կազմէ, եւ մանրակրկիտ եւ խղճամիտ նկարագրութիւնները, զորս կը լուսաբանեն հարիւրէ աւելի պատկերներ, այս գիրքը աշխատութեան անհրաժեշտ գործիք մը կ'ընեն: Այս արուեստին յեղաշրջումը Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ մէջ անջատօրէն ներկայացուած է, եւ այս երկու խումբերուն իրարու հետ ունեցած աղերսները, ինչպէս նաեւ փոխադարձ ազդեցութիւնները ուսումնասիրուած են յստակատես իմացականութեամբ:

«Նկարչական արուեստը, կ'ըսէ հեղինակը, Հայաստանի մէջ ճշմարտապէս ինքնատիպ զարգացում մը չէ ունեցած երբեք, եւ այս մարզին մէջ չէ որ ցեղին արուեստագիտական հանճարը արտայայտուած է առաւելագոյն յաջողութեամբ: Հայերը ամէն բանէ առաջ զարդանկարիչներ են, զարդն է որ իրենց նկարչութեան, ինչպէս նաեւ իրենց քանդակագործութեան մասնաւոր դրոշմ մը կուտայ»:

Հայկական զարդանկարչութիւնը արեւելեան արուեստին մէջ այնքան կարեւոր որքան ինքնատիպ տեղ մը կը գրաւէ: Ցատկանշական օրինակ մը, որ անտիպ կը մնայ, ինչպէս Թորոս Ռոսլինի գրեթէ ամբողջ գործը, Էջմիածնի թիւ 1035 ձեռագիրն է, ԺԳ. դարու երկրորդ կէսէն, ուր ներկայացուած է կիսախորան մը, որուն նմանը ի զուր պիտի փնտռէինք այլուր: Մինչ անկիւններուն մէջ մտացածին գլուխներով երիվարներ, որոնց վրայ հեծած են մերկ ձիաւորներ, կը խոյանան հրէշներ հալածելու համար, կեդրոնական մասը կը ներկայացնէ անասուններու վխտում մը, հօրիզոնական երկարաձիգ մարմիններով, որոնց վրայ կ'աւելնան մարդկային գլուխներ եւ թռչուններու մասեր (այս դպրոցին լուսազարդական արուեստին մասին տեսնել իմ յօդուածս Աւշին մարաջախտի 1274 թուակիր աւետարանին վրայ, Ռըվիւ տը լ'Առ մէջ, 1935, թիւ 1—7 տախտակներ):

Սակայն եւ այնպէս ծաղիկն է որ տիրող տարրն է ձեռագիրներու ամէնէն հին զարդերուն մէջ, ինչպէս ցոյց կուտայ նաեւ ծաղկող բառը, որով կը յորջորջուին զարդանկարիչները Հայոց մէջ: Մահմետական լեզուներուն մէջ, ոսկի բառն է որ նոյն դերը կը կատարէ, որովհետեւ այս մետաղը եւ լաջուարթն են որ հիմնական գոյները կը ներկայացնեն մահմետական զարդանկարչութեան մէջ, մինչ Հայոց մէջ զարդանկարը բազմագոյն է: Մահմետական լուսազարդութեան մէջ անասունները կը պակսին, մինչ հայկականին մէջ յաճախ գերակշիռ տեղ մը կը գրաւեն, ինչ որ ցոյց կուտայ թէ զարդանկարչական այս երկու եղանակները իրարմէ բոլորովին տարբեր են:

Երկուքին միջեւ զուգակշիռ մը փորձելու համար, պէտք է ձեռնազատուիլ առասպէսք բառին երկրաչափական եւ բուսական զարդի կրկնակ առումներուն թելադրութիւններէն, եւ արուեստի այս երկու դպրոցներուն արտադրութեանց քննութեան վրայ միայն հիմնուելով համոզում մը կազմել:

Հայկական հողի վրայ հաստատուած եւ Կիլիկիոյ թագաւորութեան հետ շփման մէջ գտնուած Սելճուքեաններու ձեռագիրներուն հետ հայկական ձեռագիրներու համեմատութիւն մը մասնաւորապէս հրահանգիչ պիտի ըլլար, բայց Իկոնիոյ կայսրութեան շրջանէն մնացած զարդանկարուած ձեռագիրներուն թիւը գրեթէ ոչինչ է:

Եղրազարդեր, որ ոճաւորուած քուֆի տառերու կրկնումով կազմուած են, անտարակուսելի վկաներ են թէ ԺԱ. եւ ԺԲ. դարերուն իսլամական ազդեցութիւն մը գոյութիւն ունեցած է Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ մէջ: Կարսի նշանաւոր աւետարանը, որ ԺԱ. դարուն կէսերէն է, քուֆի տառերով տապակ (փանօ) մը ունի (Զօպանեան, Լա Ռոզըրէ տ'Առմէնի, Գ., էջ 7):

Օր. Տէր Ներսէսեան, որ ծաղկազարդեալ առասպէքը իսլամական արուեստին մասնաւոր յատկանիշը կը նկատէ, կ'եզրակացնէ թէ 1269ին գրուած Երզնկայի աստուածաշունչը «իսլամական նկարագիր» մը ունի, ոճաւորուած ոլորապտոյտ ցօղուններով խորանին պատճառաւ (տես Ֆ. Մուրատ, Յայտնութեան Յովհաննու հին հայ թարգմանութիւն, Երուսաղէմ, 1905—1911, Բ., Ե., Զ. եւ Է. տախտակներ): Սակայն այս զարդերը թէ Պարսկաստանի եւ թէ Թուրքիոյ մէջ ծանօթ են ռումի անուամբ, այսինքն թէ անոնց իսլամական ծագում մը չի վերագրուիր: Ես կը վարանիմ հետեւաբար իր վճիռը ընդունելու:

Այս զարդը բոլորովին զարգացած ձեւով կ'երեւայ արդէն 1201ի աւետարանի մը վրայ (Զօպանեան, անդ, Ա., ճակատապատկեր եւ Բ., էջ 8), եւ Վենետիկի Մխիթարեանց մէկ աւետարանին մէջ, որ ԺԱ. դարու սկիզբը գրուած է եւ հետեւաբար՝ Սելճուքեան արշաւանքէն առաջ, կը տեսնենք որ ծաղկազարդ շրջանակները ոլորապտոյտ ցօղուններու, այսինքն բաժանումներէն աւելի ազատ զարդարում մը կը փոխուին (Զօպանեան, անդ, Բ., էջ Ը.):

1331ի հետաքրքրական խորան մը մարդկային լուսնաձեւ դէմքերով զարդարուած հիւսկէն մը ունի: Այս դէմքերը, հայկական մանրանկարչութեան մէջ ծանօթ են դէթ ԺԳ. դարու սկիզբէն ի վեր (Զօպանեան, անդ, Ա. ճակատախոտակ եւ Բ., էջ 8): Ասոնց նման դէմքերու հանդիպած եմ պարսկական գրքի արուեստին մէջ ալ, բայց պարսկականները դարերով յետնագոյն են հայկականներէն:

Հայ գրքին յեղաշրջումին յաջորդական փուլերը բացատրելու համար, փոխանակ օտար ազդակ մը փնտռելու, պէտք չէ՞ արդեօք աւելի կարեւորութիւն տալ ներքին ուժերուն:

Վենետիկի Մխիթարեանց Մատենադարանին ձեռագիրներէն որոշ թիւ մըն է որ կը կազմէ Օր. Տէր Ներսէսեանի անմիջական ուսումնասիրութեան առարկան: ԺԳ. դարու Կիլիկեան գլխաւոր գործերը, որոնց համարժէքները չունի Վենետիկի մատենադարանը, ինչպէս Կերան թագուհւոյն աւետարանը 1272ին գրուած եւ պահուած Երուսաղէմի Հայոց պատրիարքարանին ձեռագրատան մէջ (Զօպանեան, անդ, Բ., պատկեր ԺԴ., ԺԸ., 40, 82, 128, 250 եւ 252), Աւշին մարաջախտին 1274ին գրուած աւետարանը Բիրբոնդ Մորկան մատենադարանին մէջ (Սագըզեան, Ռըվիւ տը լ'Առ, 1935, 1—7 տախտակներ) եւ պարոն Վասակի աւետարանը Ֆրիըր Արթ Կէլըրիի մէջ (Ուաշինկթըն) քննութեան առնուած չեն:

Թորոս Ռոսլին, որ ոչ միայն ծաղկող մը, այլեւ մեծարժէք պատկերագիր մըն է, վայելուչ եւ ճկուն ոճով մը, որ աւելի Արեւմուտքը կը յիշեցնէ քան թէ բիւզանդականը (Զօպանեան, անդ, Բ., էջ Ժ. եւ ԺԱ.), գրեթէ չէ յիշուած, մինչ Սարգիս Պիծակէն, որ ԺԴ. դարու առաջին կէսին ապրած խղճամիտ ծաղկող մըն է միայն, երեսունեօթը պատկեր ներկայացուած է:

Այսպէս կը գտնուինք փունջի մը առջեւ, որուն բարձրագոյն ծաղիկները կորուած են: ԺԲ., ԺԳ. դարերուն մանրանկարչութեան պատկերը միանգամայն աւելի հաւատարիմ ու աւելի նպաստաւոր պիտի ըլլար առանց այս թերիներուն: Գիտեմ թէ ինչ դժուարութեանց բախած էՕր. Տէր Ներսէսեան, բայց այն իրողութիւնը որ Թորոս Ռոսլինի ծաղկազարդուած մէկ աւետարանը կը յիշէ՛ Պալթիմորի Ուոլթըրս Արթ Կէլըրիի մէջ եւ թէ վերեւ յիշուած երկու ձեռագիրները Միացեալ Նահանգները կը գտնուին, ուր ինք բիւզանդական արուեստի ուսուցիչ է Ուէլզլի քոլէճին մէջ, յուսալ կուտայ թէ իր թէզին շարունակութիւնը պիտի տայ մեզի, այնքան հմտաշատ որքան այս եւ գեղարուեստական աւելի բարձր արժէքով մը:

Հատորը գեղեցկօրէն տպագրուած է հայերէն բնագիրներով Վենետիկի Ս. Ղազարու տպարանը:

(Syria, 1939, I) Ա. ՍԱԳԸԶԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ

Սիբելի Արագ.— Քիչ մը աւելի երկար պէտք է խօսինք նիւթի մը վրայ, որ իր մասնաւոր կարեւորութիւնը ունի: Անցեալ դասին ակնարկեցինք— եւ օրինակով ալ բացատրեցինք— դադարում եւ շարժում ցուցնող հոլովներուն: Եզակի եւ յոգնակի նոր գրականին մէջ շարժում եւ դադրում միեւնոյն հոլովներով կը բացատրուին, հայցական: Անցողակի ըսենք թէ հին գրականին մէջ այսպէս չէ: Շարժումը կ'ըլլայ նախդիրով (ի կամ յ) հայցական, դադարումը տրական, դարձեալ նոյն նախդիրով: Բայց տարբերութիւնը եզակիին մէջ է. յոգնակիին մէջ նոյն հոլովով կ'ըլլան շարժում թէ դադարում,— հայցական: Բայց ի՞նչու հայկական գիտութեան ձայնը չհնչէ «մինչեւ յերկիր օտարին»: Ուստի չքաշուինք, մեր գործիքը զօրաւոր է, եւ օրինակ ալ տանք: Երթամ ի պարտէզ (շարժում), նստիմ ի պարտիզի (դադարում), իսկ յոգնակիին համար եզակի թէ յոգնակի այսպէս ահա.— Երթամք ի պարտէզս, նստիմք ի պարտէզս (հայցական միայն): Այս ձեւէն ի՞նչ կրնանք հետեւցնել— Այն թէ մեր գրականը— դու ըսէ Մեծասքանչը— ճկունութեան, խորհուրդին արագութեան, ինչպէս նաեւ շարադրական տրամաբանութեան բոլոր յատկութիւնները ունի, առանց իմաստը խափանելու: Ընդհակառակն: Աչքի առջեւ բերէք նրբութիւնը, ծայրայեղ կոկիկութիւնը ֆրանսերէնին: Չափուած ձեւուած, ամենամեծ մասով կանխաւ ճշդուած յատակի մը վրայ կը գործէ. իրեն մէջ կը պարունակէ մեր հին գրականը, լատիներէնի շարադրութեան ձեւերը, այսինքն— այսպէս ըսելով— մեր գրաբարին շարադրութեան ձեւերը կը պահէ, գրեթէ նոյնութեամբ, հեռանալով միայն համադրական ձեւէն. (Թող որ մեր գրաբարն ալ ա՛յնքան համադրական չէ): Բայց մեր նոր գրականը իբրեւ շարադրական ձեւ մեծապէս կը հեռանայ փառքով ֆրանսականէն: Ըսած ենք ու կը կրկնենք.— Որովհետեւ համադրական չէ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (147)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Դ.

925 թուականը վերջացաւ եւ սակայն Հայոց երկիրը, շնորհիւ տեղի ունեցած հաշտութեանց, վայելում էր դեռ կատարեալ անդորրութիւն:

Այս պատճառով դաշնակից իշխանները իրանց զօրքերով հեռացել էին Երազգաւորսից: Մարզպետունի իշխանը միայն չէր կարողանում վերադառնալ իւր ամրոցը— Գառնի, ուր վաղուց արդէն գտնւում էր Գոռը՝ նորապսակ հարսի եւ իշխանուհի մօր հետ:

Արքայի հարցին թէ՝ «ինչո՞ւ իշխանը չէ կամենում հանգստանալ», վերջինս պատասխանեց:

— Իմ հանգստութեան ժամը չէ հասել տակաւին:

— Ի՞նչ կը նշանակէ այդ, հարցրեց Թագաւորը:

— Ես դեռ պարտք ունիմ կատարելու, աւելացրեց իշխանը:

— Դու քո պարտքերը հատուցել ես արդէն, նկատեց Թագաւորը.— ահա՛ լրանում է երկրորդ տարին, ինչ դու շարունակ հոգսերի մէջ ես: Դու ազատեցիր ինձ ապստամբների հետապնդութիւնից. դու չարչարուեցար իշխանների միութեան համար. բանակ կազմեցիր՝ գրեթէ չեղած տեղից. յաղթանակ տարար թշնամիների վրայ. Հագարացոց հրոսախմբերը ցրրուեցիր, վերջապէս Աբասին ինձ հետ հաշտեցրիր եւ Դւինայ Ոստիկանին ահաբեկելով, ստիպեցիր նրան բարեկամութիւն խնդրել մեզանից. ուրիշ էլ ի՞նչ պարտք է մնում քեզ կատարելու:

— Ամէնից գլխաւորը, Տէր:

— Այսինքն:

— Երդմանս պարտքը:

— Ի՞նչ երդման, հարցրեց Թագաւորը զարմանալով:

— Այն, որ երդուեցի Գառնիում, Ս. Մաշտոցի գերեզմանի վրայ, իմ ուխտի զինուորների եւ Գառնոյ ժողովրդեան առաջ:

— Այսի՞նքն:

— Չվերադառնալ ընտանեացս գիրկը, չմտնել իմ յարկի տակ, մինչեւ որ վերջին Հագարացին չհալածեմ Հայրենի սահմաններից:

Թագաւորը նոր յիշեց այդ պատմութիւնը, որ արել էր նրան իշխանը Սեւանում եւ տարակուսելով հարցրեց.

— Ինչո՞ւ, ուրեմն, թոյլ տուիր ինձ հաշտուել Ոստիկանի հետ, քանի որ այդպիսի ուխտ ունէիր արած:

— Մտածեցի թէ՝ աւելի լաւ է տարագիր մնամ իմ տանից, քան թէ մեր բանակը վտանգի ենթարկեմ:

— Դու առաջ արդէն մտադիր էիր Դւինայ վրայ յարձակուելու, նկատեց Թագաւորը.— միթէ այն ժամանակ զերծ պիտի մնա՞ր զօրքը վտանգից:

— Այն ժամանակ յոյս ունէի իմ հաւատարիմների վրայ որոնք կաթողիկոսի հետ միասին Դուին պիտի մըտնէին: Բայց յետոյ այդ յոյսը ոչնչացաւ, որովհետեւ «բռնաւորը» մեր գաղտնիքը մատնեց:

Թագաւորը լռեց եւ ընկաւ մտածողութեան մէջ: Նա ճանաչում էր իշխանին. գիտէր որ որչափ քաջ եւ աննկուն էր նա թշնամիների առաջ, նոյնչափ եւ փափկասիրտ, խանդակաթ էր դէպի իւր ընտանիքը: Այդ պատճառով եւ վշտացաւ, որ իշխանը հեռու է գտնւում Գառնիից իւր երդման պատճառով եւ այդ՝ այնպիսի մի ժամանակ, երբ նրա միամօր որդի Գոռը նորապսակ հարսի եւ իշխանուհի մօր հետ վայելում է այնտեղ ընտանեկան կեանքի քաղցրութիւնները: Նա գիտէր, զգում էր, թէ ո՛րչափ սրտագին կը փափաքէր իշխանը մասնակցել իւր որդւոյ ուրախութեան՝ սեփական յարկի տակ: Չէ՞ որ իւրաքանչիւր ծնող տենչանօք սպասում է այն օրին, երբ պիտի տեսնէ որդուն արժանաւոր ամուսնութեամբ բախտաւոր... Եւ ահա՛ իշխանի համար հասել էր ցանկալի օրը, բայց բախտի անողոք որոշմամբ նա չէր կարողանում այժմ վերադառնալ իւր տունը, տեսնել որդուն երջանիկ եւ նրա երջանկութիւնը կրկնապատկել իւր հայրական գգուանքներով:

Այս մտքերը յուզեցին Թագաւորին: Նա պատրաստ էր ամէն անձնուիրութեան, միայն թէ ազատէր սիրելի իշխանին երդման կապանքներից: Այդպէսով, գոնէ, կը փոխարինէր մի փոքրը նրա երախտիքը: Բայց ի՞նչ կարող էր անել: Միակ հնարը Ոստիկանի հետ դրած ուխտին դրժելն էր, որ, սակայն, իբրեւ քրիստոնեայ թագաւոր, նա չէր կարող անել:

Բայց նա սիրով ընդունեց իշխանի մի առաջարկութիւնը, որի նպատակն էր օրինական ճանապարհով ստիպել Ոստիկանին՝ կատարել իրենց մի պահանջը եւ կամ պատերազմել իրանց հետ:

— Նըսրի բարեկամութիւնը մերժելու մենք առիթ չունենք, բայց մեր յափշտակած գոյքը յետ պահանջելու իրաւունք միշտ ունենք, ասաց իշխանը Թագաւորին:— Կաթողիկոսարանի գրաւումը ոչ միայն յափշտակութիւն, այլ եւ սրբապղծութիւն է, որի նմանը չեն կատարել ոչ Պարսից մարզպաններ եւ ոչ Նըսրից առաջ եկող ոստիկանները: Եթէ այդ անարգանաց վրէժը մենք չլուծենք, գոնէ պիտի պահանջենք, որ եկեղեցուց յափշտակածը վերադարձնէ նա եկեղեցուն: Այս պատճառով ահա՛ ես կամենում եմ գնալ Վաղարշապատ եւ համոզել կաթողիկոսին, որ նա նորէն վերադառնայ այստեղ եւ իբրեւ եկեղեցւոյ գլուխ՝ պահանջէ եկեղեցւոյ սեփականութիւնը: Վեհափառն այժմ չի վախենալ նրանից, որովհետեւ մենք արդէն յաջողութեան մէջ ենք: Եթէ Ոստիկանը նրա պահանջը կատարէ, վերջինս կրկին կը մտնէ իւր աթոռանիստը, իսկ եթէ ոչ, այն ժամանակ մենք սրով ձեռք կը բերենք այն՝ ինչ որ մեզ է պատկանում: Որովհետեւ ոչ մի պատուաւոր ազգ բարեկամութեան դաշն չի կռել մի դրացու հետ, որ բռնաբարում է իւր սրբազան իրաւունքները:

Թագաւորն իրաւացի գտաւ իշխանի խօսքերը եւ հաճութիւն յայտնեց նրա մտադրութեան: Եւ որովհետեւ վերջինս միտք ունէր նաեւ դաշնակցել Գագիկ Արծրունու հետ, որպէսզի պատերազմի դէպքում նա եւս միանայ Արարատեան իշխանապետութեան, ուստի յերկար խնդրեց Թագաւորից, որպէսզի իբրեւ լիազօր ներկայանայ Գագիկին: Թագաւորը տուաւ նրան ինքնագիր նամակ:

(Շար.)

Ֆրանսերէնը, որ չունի բարդութեան եւ ածանցումի մեր բազմապատիկ ձեւերը, մեր բառերուն հլութիւնը եւ յօժարութիւնը՝ համակերպելու խորհուրդին կամ մտածումին թանձրացեալ ձեւերուն : Ֆրանսերէնը կը կըտրէ նախադասութիւնը կազմող բառերը, կապակցութեան ծայրայեղ եւ երկարող յաճախ բառերուն պերճանքը ա՛յնքան ակներեւ եւ ականջալուր չէ մեր Մեծասքանչին չափ : Առնէք ուէ օրինակ մը եւ երկու լեզուով ալ տըւէք անոր բացատրութիւնը : Օրինակը պէտք է ըլլայ քերթողական, իմաստասիրական, վերջապէս փոքր ինչ բարձրաթռիչ : Մեր միջոցը անձուկ է, զոր չենք կրնար խճողել երկլեզուեան օրինակներով եւ բացատրութիւններով : Սկզբունքը կը պարզենք միայն, սիրելի Արազ, եւ մանրամասնութիւնները կը թողունք դասապետին : Եւ կը վերջացնենք՝ մեր փորձառութեան ալիքէն քաշելով ճշմարտութիւն մը, թէ ուէ լեզուէ լաւ եւ ճշգրտօրէն կատարուած հայերէն թարգմանութիւն մը ո՛չ միայն կը պահէ բնագրին ճշդութիւնը համակ, այլեւ անոր ընդհանուր կերպարանքին կուտայ պատկառանք մը, պերճանք մը, որ յատուկ է հայ բարբառին վերլուծական–համադրական բնութեան : Քիչ մնաց նոյն բանը պիտի ըսէինք գերմաներէնին համար :

Ուրիշ ատեն ալ ակնարկեցինք եւ շրջանաւարտները իրենց հետ տարին այն ծանօթութիւնը, թէ առ մասնիկը (գերմաներէն հոմանիշը ZU— ցու—) նախդիր ըլլալէ զատ կը նշանակէ նաեւ գոցել, այսինքն աչքէ վրիպեցնել, ինչպէս՝ ակն (աչք) որմէ առականք (ամօթոյք), նաեւ առակ (գոց, վրանգոց խօսքեր), նաեւ առկայծ, այսինքն՝ կայծը՝ բոցը՝ լոյսը մարելու, գոցուելու մօտ, կայ նաեւ առականել, որ դուռ գոցել կը նշանակէ : Գերմ.ը aufmachen=բանալ. zumachen = գոցել, առականել :— Այս առիթով կըրնանք ըսել, թէ մեր «ըսել»ը կամ «ասել»ը գերմ. heissen (հայսըն) է :— Ի՞նչպէս մենք ունինք «մալեալ» եւ սակէց ալ ամոլ, գերմաներէնն է hammeln, եւ Hammel կը նշանակէ մալեալ ոչխար, որ կրտած վիճակին մէջ երթալով կը գիրնայ, չէ՞ :

Սիրելի Արազ, քանի որ մեր դասարանին նպատակին մէջ ալ կայ, աւելորդ չէ կրկնել ինչ որ երբեմն ըսուեցաւ հոս «Յոբելեանակա՞ն» թէ «Յոբելինական» ձեւին վրայ : Քերականութիւնը ճշդութեան փորձաքարն է : Արդ, յոբելինական ձեւին ջատագովները ի՞նչ կերպով կ՚արդարացնեն իրենց վարկածը :— Կայ հաճ : Երբ հաճին վրայ աւելցնենք ական մասնիկը, ի՞նչ օրէնքով կ՚արդարացնենք... իական ձեւը, պէտք է ընդհանուր օրէնքով ըլլայ յոբելենական : Չէ՞ : Յոբելեան կուգայ յոբէլ, յովբէլ եբրայեցերէն բառէն, որ կը նշանակէ փող : Այլաբանական իմաստով յոբելեան : Յոբելեանին համար հաստատուած յանձնաժողովը կ՚ըլլայ յոբելեանական իմաստով յոբելեան : Յոբելեանին համար հաստատուած յանձնաժողովը կ՚ըլլայ յոբելեանական, եթէ չէք ուզեր անպատճառ գործածել յոբելեանի յանձնաժողով կամ պարզապէս յոբելեան յանձնաժողով : Խնդիրը միշտ այն է, թէ... յոբելինական չըլլար : Առնենք Վարդանեան մը, զոր օր. եւ կուսակցութիւն մը անուանել ուզենք անով, եւ յոբելեանին ինչպէս որ կ՚ընենք, անոր ալ նոյնը ընել ուզենք, ական աւելցնել : Արդ, կրնա՞նք միթէ գործածել սա աններդաշնակ ձեւը... Վարդանինական, կամ Խրիմեան=Խրիմինական, Ներսէսեան = Ներսէսինական, այլովքն հանդերձ : Նորէն գիտցողը իր գիտցածը թող երթայ, այսպէս անցանեն իրք աշխարհի : Ես խոնարհաբար կ՚ըսեմ — Վարդանեանական, Խրիմեանական, Ներսէսեանական, եթէ անպատճառ ... ականը պիտի պահեմ, եւ չեմ ուզեր աւելի ճիշդը ըսել — Վարդանեան կուսակցութեան պատկանող, Խրիմեանի հայրենասիրութեան հետեւող, Ներսէսեան դպրանոցէն շրջանաւարտ, եւն. : Լեզուն մաքուր պահեցէք :

ՏԱՐԱՁ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

Թէ կը շոյեն, թէ կը սպառնան

ԽՄԲ.— Թուրք թերթերը այս միջոցին շատ կը զբաղին Պուլկարիայով : Երեսփոխան Հիւսէյին Ճահիտ կը գրէ «Եէնի Սապահ»ի մէջ.

— «Պուլկար քաղաքագէտները պատճառ չունին բողոքելու այն զինուորական ամրութեանց դէմ, որոնք կը շինուին պուլկարական սահմանին վրայ : Պուլկար օրագրողին ըսածին պէս, պատերազմէն ի վեր բարեկամական եղած են թուրքեւպուլկար յարաբերութիւնները : Մենք բարեկամութենէ զատ ուրիշ զգացում չենք տածած Պուլկարներու մասին եւ մեզ ալ անոնց կողմէ սպառնալիքի տակ չենք տեսներ : Այս կէտին շուրջ ամբողջովին համակարծիք ենք պուլկար խմբագրին հետ : Եւ այն իրողութիւնը, որ նոյն իսկ մինչեւ հիմա բաց թողած էինք պուլկարական սահմանը, ապացոյցն է մեր վստահութեան՝ հանդէպ մեր հարեւանին :

Բայց Պուլկարներն ալ պէտք է հասկնան թէ այսօր դժբախտաբար փոխուած է կացութիւնը : Յարձակողական եւ ընչաքաղց մեծ պետութիւն մը ոտք կոխեց Պալքանները : Այդ պետութիւնը կը ծանուցանէ թէ մեծ ուժ մը պիտի պահէ Ալպանիոյ մէջ՝ Պալքանները իր հրամանին ենթարկելու համար : Միաժամանակ Առանցքի աքցանին միւս ծայրը մինչեւ Ռումանիա երկարեցաւ : Կարճ խօսքով, Պալքանները վտանգի ու սպառնալիքի տակ կը գտնուին այսօր : Կասկած չկայ թէ Սոֆիայի մէջ ալ շահագրգռութեամբ կարդացին իտալական թերթերու այն գրութիւնը, որուն համաձայն Պալքանները կ՚իյնան Իտալիոյ «կենսական տարածութեան» մէջ :

Այս կացութեան առջեւ, ի՞նչպէս անտարբեր կրնայ մնալ Թուրքիա : Եթէ Պուլկարիոյ կողմէ մեզի դէմ թշնամութիւն մը չսպասենք անգամ, վտանգը կրնայ կոխոտել պուլկարական հողը եւ շատ դիւրութեամբ հասնիլ մեզի : Շինուած «Աթաթիւրքի գիծ»ը Պուլկարներուն դէմ չէ, այլ պաշտպանութեան միջոց մըն է այն յարձակողական պետութեանց դէմ որոնք պիտի ուզեն Պալքաններէն նեղուցները իջնել :

Վստահ ենք թէ՝ գրաւման այս տեսակ փորձի մը առջեւ, մեր պուլկար բարեկամներն ալ մեզի հետ պիտի պաշտպանեն իրենց սահմանները, բայց եթէ մեր սահմանին վրայ պաշտպանութեան երկրորդ գիծ մը հիմնուի, աւելի լաւ չէ՞ մեր հասարակաց դատին համար : Կը գնահատենք թէ Պուլկարիոյ հետ համաձայնութիւն մը շատ զօրաւոր պարիսպ մը պիտի կազմէ, եւ մենք միշտ պատրաստ ենք ատոր : Բայց Պուլկարներու հետ մեր կազմելիք պարիսպը պէտք չէ բաղկանայ միայն մեր զինուորներու կուրծքերէն : Կրնանք միասին պաշտպանել նաեւ Աթաթիւրքի գիծը :

Գալով այն խօսքին թէ Աթաթիւրքի համոզումով Ասիոյ մէջ է Թուրքիոյ ուժը, դիմացիններէն կը խնդրենք որ հաճին ընդունիլ թէ պէտք չունինք Պերլինէն կամ Սոֆիայէն հասկնալու Աթաթիւրքի համոզումները : Մեր ազգային պետ Իսմէթ Ինէօնիւ առջի վայրկեանէն եղած է Աթաթիւրքի ամէնէն մօտիկ բարեկամը եւ գործակիցը, եւ այսօր չկայ մէկը որ անոր չափ տեղեակ ըլլայ անոր քաղաքականութեան բոլոր նրբութեանց : Այս տեսակ կէտերու մասին պէտք չենք զգար վիճաբանելու ո եւ է օտարի հետ » :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«Սասունցի Դաւիթ»

Յուլիս 10ին նիստ գումարեց Երեւանի գիտութեանց ակադեմիան, ուր կարդացուեցան հետեւեալ զեկոյցները.—

Փրոֆ. Մանուկ Աբեղեանի կողմէ՝ «Հայ վիպական բանահիւսութիւնը» :

Գ. Լեւոնեանի կողմէ՝ «Հայ ժողովուրդին մշակոյթը «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներգութեան շրջանում» :

Յուլիս 11ին, Դ. Դեմիրճեանի կողմէ՝ «Սասունցի Դաւիթ»ի գեղարուեստական առանձնայատկութիւնները :

Համօ Յարութիւնեանի կողմէ՝ «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներգութեան դարաշրջանը » :

Ա. Ղարիպեանի կողմէ՝ «Սասունցի Դաւիթ » դիւցազներգութեան լեզուն » :

Յուլիս 13ին, փրոֆ. Յովիկ Մելիքեանի կողմէ՝ «Սասունցի Դաւիթ » դիւցազներգութեան ժողովրդական եւ միջազգային սկզբունքները» :

Ա. Ասատրեանի կողմէ՝ «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներգութիւնը հայ բանաստեղծներու մշակումով » :

Փրոֆ. Գ. Աբովի կողմէ՝ « Սասունցի Դաւիթ » դիւցազներգութեան ակադեմական հրատարակութեան բնագրին պատրաստութիւնը :

** Բանաստեղծ Յ. Շիրազ կ՚առաջարկէ դաշտային բեմադրութեամբ ներկայացնել « Սասունցի Դաւիթը » Լէնինականի դաշտերուն մէջ, ճիշդ ինչպէս դերասան Արմէն Արմէնեան ներկայացուց զայն 1923ին, Լէնինականի «կազաչի փոստ» վայրին մէջ :

Հայաստանի մարզիկները

Յուլիս 18ին, Մոսկուայի Կարմիր հրապարակին վրայ տեղի ունեցաւ, բովանդակ Խորհ. Միութեան մարզիկներուն մասնակցութեամբ, հսկայական տօն մը մարմնակրթութեան : Հայերը կը մասնակցէին 200 հոգիով, որոնք ներկայացուցին պատկեր մը «Սասունցի Դաւիթ»էն :

Յուլիս 4ին, այս 200 մարզիկները, մեկնելէ առաջ դէպի Մոսկուա, փառաւոր հանդէս մը տուին Երեւանի մարզարանին մէջ, ուր ներկայ էին կոմունիստ կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի քարտուղարը՝ Գր. Յարութիւնեան, օգնականը՝ Ս. Ղեւոնդեան, Գերագոյն Խորհուրդ նախագահ՝ Մ. Պապեան, Գործավարներու Խորհուրդին նախագահ՝ Ա. Փիրուզեան եւ ուրիշներ :

Հանդէսը սկսաւ նախ «Սասունցի Դաւիթ»ի դիւցազներգութենէն առնուած պատկերով մը, — հայ կիները սկսան երգել՝ փառաբանելով Սասունցի Դաւիթի արիութիւնը : Այդ պահուն մարզական ներդաշնակ շարժումներով կը ներկայացուէր հայ ժողովուրդին խաղաղ աշխատանքը, որու կողքին պատանիները կը կատարէին ռազմունակ մարզանքներ : Եւ ահա կուգայ Սասունցի Դաւիթը, հայ ժողովուրդին աւանդական հերոսը, կռուելու Մսրայ Մելիքին ու զօրքերուն հետ, որոնք ողողած են Հայաստանը :

Հայ մարզիկները բաւական յաջող էին երբեւ արաբական զինուոր իրենց յարձակումին մէջ : Յաջող էր նոյնպէս Սասունցի Դաւիթի եւ Մսրայ Մելիքի մենամարտը, որ վերջացաւ հայ դիւցազնին յաղթանակով :

Սասունցի Դաւիթի դերը կը կատարէր մարզանքի համաշխարհային ախոյեան Ս. Համբարձումեան, իսկ Մսրայ Մելիքի դերը՝ Գ. Շահբազեան :

Հայաստանի մարմնակրթական կոմիտէն, ուր կը մասնակցին Վ. Կիրակոսեան, Ս. Աթանէսեան եւ Շ. Մերանդուլեան, գնահատելի աշխատանք թափած էին՝ պատրաստելու համար հայ մարզիկները : Յաջող էին նոյնպէս այս դիւցազներգական պատկերին երաժշտական բաժինը, զոր պատրաստած էր երաժիշտ Ա. Սաթեան, եւ պարի բաժինը, զոր կը վարէր Եղ. Մանուկեան : Այլազան բեմական յարդարանքներու մէջ գնահատելի էին Յարութիւն Գարգալոյեան եւ Գուրգէն Մինասեան : Մասնաւոր խնամք տարուած էր հագուստը եւ սպառազինութիւնը պատշաճեցնելու համար ժամանակի ոգիին :

Օրուան հանդէսին երկրորդ մասը յատկացուած էր մարմնամարզի, ըմբշամարտի, կռփամարտի, եւայլն :

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

Նոր երգչուհի մը

Օր. Անժէլ Վարժապետեան վեց տարիէ ի վեր կը հետեւի Մարսէյլի քաղաքապետական երաժշտանոցի երգի դասընթացքներուն, ուր յաջողութիւնը չէ ուշացած, շնորհիւ իր ձայնին :

Երկու տարուան անհրաժեշտ նախապատրաստական աշխատանքներէ ետք, երբ երրորդ տարուան ամավերջի հրապարակային քննութեանց կը մասնակցի, 20է աւելի օտար մրցորդներու մէջ կը շահի երգի բարձրագոյն մրցանակը, 1er Grand Prix Wicart, արժանանալով քննիչներու շնորհաւորութեանց : Նոյն տարին, խիստ քննութենէ մը վերջ, առաջին կը հանդիսանայ նաեւ ձայնագրութեան մէջ :

Այս զոյգ յաջողութիւնները չեն շլացներ օրիորդը : Ընդհակառակն ,
լով եւ տարի մը դուրսէն դաս առնելէ ետք, կը մտնէ Մարսէյլի Օփերան, օփերա–գոմիքի խաղարկութեանց դասարանը :

Ահաւասիկ, այս վերջին աշխատանքներու արդիւնքն էր որ կը ներկայացնէր վերջերս, օփերայի թատրոնին մէջ, 2000է աւելի բազմութեան մը ներկայութեան, որոնց մէջ 10 — 15 Հայեր կորսուած էինք :

Օրիորդը երբեւ մրցումի կտոր ընտրած էր Puccinii «La Tosca»ն որմէ խաղաց ու երգեց երկրորդ եւ երրորդ արարները, գրեթէ ամբողջութեամբ :

Բոլորս,— խօսքս ներկայ Հայերուն համար է — պատրաստուած էինք զինք նոր առաջին մրցանակով մը պսակուած տեսնել : Դժբախտաբար ժիւրիին խստութիւնը ամբողջովին չիրականացուցին մեր սպասածները : Փոքր, աննշան տատամսում մը նոր երգել սկսած ատեն, — անկասկած, արդիւնք՝ սրահին տարօրինակ մթնոլորտին — չվրիպեցաւ քննիչներու ականջէն ու հակառակ շարունակութեան մէջ ցոյց տուած անթերի խաղարկութեան եւ երգեցողութեան, ժիւրին զինք դասաւորեց առաջինէն — Ֆրանսուհի մը— անմիջապէս ետք երկրորդ, միաձայնութեամբ այս անգամ : Նոյնիսկ օտարներ կը մեղադրէին քննիչներու չափազանցեալ խստութիւնը, քանի որ Օր. Ա. Վարժապետեան անկասկած լաւագոյն ձայնն էր օրուան մրցորդներուն մէջ : Տեղական թերթերը յաջորդ օրը գնահատանք գրեցին իր մասին :

Օր. Վարժապետեան օժտուած է սօփրանօ տրամաթիքի ուժեղ ձայնով մը, որ թէ ցած, թէ բարձր նօթերու մէջ ունի գրաւիչ դրոշմ : Ձայնը սահուն է, զուրկ՝ օտարոտի անախորժութիւններէ :

Հակառակ Երաժշտանոցի ծանր աշխատանքներուն, մինչեւ այսօր Օր. Վարժապետեան չէ զլացած իր մասնակցութիւնը հայկական հանդէսներու : Երգահանդէսներ սարքած է Լիոնի, Կրընոպլի, եւն.ի մէջ, ներկայացնելով հայ երգահաններու գործեր : Մարսէյլի մէջ, ուր զինք յաճախ կը լսենք, իր լաւագոյն երեւումը եղած է, անկասկած, անցեալ տարուան Հայ Երաժշտական Միութեան տարեկան մեծ համերգին մասնակցութիւնը, որ Սալ Փրադի մէջ, 1500 հոգիի ներկայութեան պանծացուց հայ երգը :

Կը յուսանք թէ այսուհետեւ ազատ՝ Երաժշտանոցի աշխատանքներէն, օրիորդը աւելի եռանդ, աւելի ժամանակ պիտի տրամադրէ հայ երգի տարածման :

Գ. Զաւէն

Օր. ԽՎՕՆ ԿԱԼԻ
եւ
ՅԱԿՈԲ ԳԱՎՈՒՔՃԵԱՆ
Ամուսնացած
Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ
Փարիզ 18 յուլիս 1939

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Մայիս 28

ՎԻԷՆ (Յապաղած).— Անկախութեան 21րդ տարեդարձը տօնուեցաւ 9 յուլիս կիրակի կէսօրէ վերջ, Սէրքլ Կաթոլիկ սրահին մէջ, մասնակցութեամբ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան, Հայ Կ. Խաչի, Հ. Մ. Ը. Մ.ի, Բազմաչէնի, Տարօն Տուրուբերանի եւ Տիգրանակերտի Հայրենակցական միութիւններուն : Կարգապահութեան կը հսկէին Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները :

Հակառակ կիզիչ արեւին, կոկիկ բազմութիւն մը ճիշդ ժամանակին լեցուցած էր սրահը :

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր հայրենիք» խմբերգով : Նախագահ Հայր Կ. Տէրմոյեան, օրուան պատշաճ խօսքերով պատկերացնելով Մայիս 28ի արժէքը, շեշտեց թէ այդ թուականին էր որ հայ ազգը գտաւ իր դարերէ ի վեր երազած անկախութեան իրաւունքը :

Յետոյ սկսաւ գեղարուեստական բաժինը որ պատրաստուած էր մեծ խնամքով : Յաջողապէս արտասանեցին օրիորդներ Լիւսի Ղուկոյեան, Սիրվարդ Մաթէոսեան, ընկեր Յակոբ Մաթէոսեան եւ Պ. Րաֆֆի Ուզունեան, մեներգեցին ընկեր Մուշեղ Մուրատեան եւ Րաֆֆի Ուզունեան : Կապոյտ Խաչի սանուհիները առաջնորդութեամբ Օր. Ալիս Գրիգորեանի պարեցին երկու հայկական պարեր, մասնաւորապէս պատրաստուած հագուստներով, պահ մը մեզ փոխադրելով մեր հայրենի աշխարհը :

Օրուան բանախօսն էր ընկեր Վ. Իշխանեան, որ փաստացի պարզեց Մայիս 28ի իմաստը եւ յուսադրիչ խօսքերով վերջացուց իր գեղեցիկ ճառը :

Կէտ

Սանճաքէն գաղթողներէն որո՞նց հող պիտի տրուի

Պէյրութի «Զարթօնք»ը կը գրէ (11 յուլիս) թէ Սանճաքէն գաղթող այն Հայերը, որոնք, արդէն տեղւոյն վրայ հողագործութեամբ կը զբաղէին եւ հողեր կամ այգիներ ունէին, հող պիտի ստանան Սուրիոյ կամ Լիբանանի մէջ : Այս մասին Ֆրանսական իշխանութիւնը այժմէն կը խորհի միջոցներ ձեռք առնել : 200—300 տուն Հայեր, առաւելապէս Մուսա Տաղի շրջանէն, պիտի կրնան մնայուն կերպով հաստատուիլ Բէքաայի շրջանին մէջ :

Իսկ արհեստաւորները եւ առեւտրականները կրնան շարունակել իրենց արհեստը կամ գործը, իրենց սեփական միջոցներով :

— oo —

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ Սանճաքին Թուրք առաջին կառավարիչը, Շիւքրիւ Սէօքմէնսուէր, Անթիոք հասաւ :

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ աշխատանքի ճակատի խումբերէն 200,000 հոգի արեւելեան Փրուսիա փոխադրուեցան, հունձքերը քաղելու համար : Աշխատաւոր ձեռքերու պակասը օրէ օր կը սաստկանայ :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (77)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

Այս ընդերկրեայ մարտիկները զարմանալի կերպով գիտէին հետազօտել. չկար բան մը աւելի արագ, քան իրենց յարաբերութիւնները. եւ աւելի խորհրդաւոր բան մը չկար : Բաժնուած էին իրենց բոլոր կամուրջները, փըլցուած բոլոր սայլերը, բայց միջոց կը գտնէին՝ ամէն ուզածնին ընելու եւ ամէն բան տեղեկանալու : Գաղտնի գործակալներու միջոցաւ անտառը կապուած էր անտառին, ճիւղը ճիւղին, ագարակը ագարակին, խրճիթը խրճիթին, եւ մացառը մացառին հետ : Գիւղացին տխմար կերպարանք մը առած՝ կ՚անցնէր նամակները ծրարած իր գաւազանին մէջ, որուն մէջը պարապ էր :

Հին սահմանադրական մը՝ Պօէթիդու՝ կը հայթայթէր անոնց հանրապետական անցագրեր, որոնցմով կարելի էր առանց բռնուելու վտանգին ենթարկուելու՝ չափել ամբողջ Պրըթանները : Այս նոր տեսակի անցագրերուն մէջ անունը գրելու տեղը պարապ ձգուած էր եւ այդ դաւաճանը անոնցմէ ամբողջ դէզ մը ունէր :

Այս դաշնիքը,— կ՚ըսէ Բիւիսէյ, — որ յայտնի էր աւելի քան չորս հազար մարդու, կը պահուէր կրօնական սրբութեամբ :

Այս քառակուսին, հարաւէն փակուած՝ Սապլէ մինչեւ Դուար, արեւելքէն՝ Դուարի եւ Սօմիւրի աւազախումբերով եւ Դուէ գետով, հիւսիսէն՝ Լուարով եւ արեւմուտքէն՝ Ովկիանոսով, կարծես միեւնոյն ջղային դրութիւնն ունէր. եւ այդ դրութեան մէկ անկիւնը շարժելով՝ կը ցնցուէր բոլոր տարածութիւնը : Ակնթարթի մը մէջ ամէն բան կ՚իմացուէր Նուար-Մուդիէն մինչեւ Լիւսօն, եւ Լը Լուէի բանակը գիտէր այս բոլորը, ինչ որ կ՚ընէր Բրուա Մօրինոյի բանակը. կարծես թէ երկինքի թռչունները աջակցէին այդ գործին : Հանրապետութեան Գ.րդ տարւոյն Մէսիտոր ամսոյն 7ին Հօշ կը գրէր. «Կը դրդուէիր հաւատալ, որ անոնք հեռագիր ունին» :

Նոր սկովտիական գլաններ էին ատոնք : Ամէն ծուխ ունէր իր հրամանատարը : Իմ հայրս մասնակից է եղեր այս պատերազմին եւ ես կը պատմեմ այդ :

Ե.

ԱՆՈՆՑ ԿԵԱՆՔԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԷՋ

Մեծամասնութիւնը նիզակներ միայն ունէր. որսորդի ընտիր ատրճանակներ ալ շատ կային. Փոկաժ Պրակօնիէներէ եւ Լօրուի մաքսանենգներէն աւելի ճարպիկ հրացանաձիգներ չէին կրնար ըլլալ : Տարօրինակ մարտիկներ էին, սարսափելի անվախ : Երբեք հարիւր հազար հոգիի ապստամբութեան հրովարտակը վեց հարիւր գիւղերու մէջ ճգնաժամ հնչեցնել տուած էր : Հրդեհի ճարճատիւնն էր որ մէկ անգամէն բոցավառեց ամէն կէտերու վրայ : Բուազոլ եւ Անժու հրովարտակեցան միեւնոյն օրը : Պէտք է նաեւ սա ալ ըսենք որ ապստամբութեան առաջին որոտումը լսուեր էր Քէրլատէէի դաշտավայրին վրայ 1792 Յուլիս 8ին՝ Օգոստոս 10էն ամիս մը առաջ : Ալէն Ռըտըլէ՝ այսօր մոռցուած՝ Լա Ռոշժաքըլէնին եւ Ժան-Շուանին նախակարապետն էր : Արքայականները մահու սպառնալիքի տակ ճնշում ի գործ կը դնէին պատերազմի ընդունակ ամէն մէկ անհատի վրայ : Անոնք կը գրաւէին լծկանները, կառքերը, պաշարները : Իսկոյն եւեթ Սաբին երեք հազար զինուոր հաւաքեր էր, Քադըլինօ՝ տասը հազար, Սդօֆլէն՝ քսան հազար, իսկ Շարէդ՝ Նուար-Մուդիէի տէրը դարձեր էր : Սրէպօ դերկոմսը ոտքի հանեց Վերին Անժուան, Տիէզոյի ասպետը՝ Անտր-Վիլէն–Լուարը, Դրիստան լ'Էրմիդ՝ Պա–Մէնը, սափրիչ Կաստօն՝ Կէմէնէ քաղաքը, իսկ աբբայ Պէռնիէն՝ բոլոր մնացածը : Շատ քիչ բան կը պահանջէր այս բազմաթիւ տեղերը ոտքի հանելու համար : Հանրապետութեան համար երդում ընող համայնքները, քահանային միջոցաւ սեւ կտոր մը կը պահէին խորանին մէջ, որ պատրաստագի ատեն յանկարծ դուրս կը ցատկէր. «Ասիկա սատանան ինքն է» կ՚աղաղակէին գիւղացիները եւ երդումը աւրուած սեպելով ամբողջ քանթօնը կ՚ապստամբէր : Կապոյտներու վրայ յարձակելու, փոսերուն վրայէն ցատկելով անցնելու համար անոնք ունէին տասնը–հինգ ոտք երկայն գաւազան՝ Ֆրէդը, պատերազմի եւ միանգամայն փախուստի գործիք : Ընդհարման առը հանրապետական զօրաբանակի քառակուսիներուն վրայ գրոհ կուտային. մենաթանդ վայրկեանին գիւղացիները երբ պատերազմի դաշտին վրայ հանդիպէին խաչի մը կամ մատուռի մը, բոլորը գետին կը չոքէին եւ գնդակներու տարափին տակ կ՚աղօթէին, եւ երբ աղօթահամրիչին հատիկները աղօթքներու հետ կը վերջանային, անոնցմէ կենդանի մնացածները ոտքի կ՚ելլէին եւ կը նետուէին թշնամիին վրայ : Ինչ հսկանե՜ր, ախո՜ս : Վազելու ատեն կը լեցնէին հրացանները. ատոր մէջ տաղանդներ էին : Քահանաները կարող էին ամէն բան հաւատացնել անոնց. ուրիշ քահանաներ ցոյց կուտային անոնց որոնց վիզը պրկուած թելով կարմրցեր էին եւ կ՚ըսէին. «Ասոնք գլխատուածներ են, որոնք յարութիւն առած են» : Անոնք կը փայլէին նաեւ իրենց ասպետութեամբ. անոնք յարգեցին Հանրապետական դրօշակիր մը, որ թոյլ տուեր էր զինքը սրախողխող ընել առանց ձեռքէն ձգելու իր դրօշակը : Այս գիւղացիները կը ծաղրէին ալ. Հանրապետական ամուսնացած հոգեւորականները սանքիւլօդներ (առանց հոգեւորական գդակի) կը կոչէին վերածուած սան–քիւլօդներ (առանց վարտիքի) : Սկիզբները անոնք կը վախնային թնդանօթներէն, բայց յետոյ գաւազաններով յարձակեցան անոնց վրայ եւ գրաւեցին : Ամէնէն առաջ գրաւեցին պրոնզեայ գեղեցիկ թնդանօթ մը, զոր «Միսիօնէր» անունով մկրտեցին. յետոյ ուրիշ մը, որ կաթոլիկ պատերազմներու թուականը կը կրէր եւ որուն վրայ փորագրուած էին Ռիշըլիէօյի դրոշմը եւ Սուրբ Կոյսի դիմանկարը : Անոր անունը Մարի–Ժան դրին. երբ կորսնցուցին Ֆօնդընէն, կորսնցուցին նաեւ Մարի–Ժանը, որուն շուրջը առանց ընկրկելու ինկան վեց հարիւր գիւղացիներ :

(Շար.)

Թ) 25.000 սուր. ոսկի Պանք տը Սիրիի յանձնուած է Ֆրանսայի կողմէ, գործածուելու համար Հայոց փոխադրութեան եւ տեղաւորման ծախքերուն :

Ժ) Հայերը փոխադրուելու համար Հալէպի հայ շոֆէօրները, թիւով 26, պատրաստակամութիւն յայտնած են անմիջապէս Սանճաք մեկնելու, երբ մուտքի արտօնութիւնը տրուի :

Այս կարգադրութիւնները, որոնք հաղորդուած են Խաղ. եպ.ին, պիտի գործադրուին Ֆրանսական եւ Թրքական կառավարութեանց միջեւ այսօր վաղը կայանալիք համաձայնութիւնով մը :

Գրքղխանէն առնուած վերջին լուրերու համաձայն, գաղթողներուն համար «լէսէ – փասէ»ի դրութիւնը ջնջուած է : Ֆրանսական իշխանութիւնը առանձնած է Հայերու փոխադրութիւնը Սուրիա եւ Լիբանան կատարել իր միջոցներով : Հայ գաղթականները պիտի կրնան իրենց հետ առնել ոչ միայն իրենց շարժուն գոյքերը, այլեւ իրենց կենդանիները : Անշարժ կալուածներուն փոխարժէքին հարցը պիտի կարգադրուի ուղղակի Ֆրանսական եւ Թուրք իշխանութեանց միջեւ :

Պ. Պիւրնիէ գաղթականներու տեղաւորման գործով զբաղելու համար Հալէպ հասաւ :

Անթիլիասի կաթողիկոսարանին մէջ կազմուած Օգնութեան Կեդր. Յանձնախումբը, որուն տրամադրութեան տակ դրուած են «Յօրենի հանգանակութեան» գումարները, Սանճաքէն արտագաղթող Հայոց անմիջական կարօտութեանց յատկացուած է 500 անգլ. ոսկի, որուն 200 ոսկին ղրկուած է Հալէպ, յիշեալ Կեդր. Յանձնախումբին կողմէ նշանակուած մարմնին, եւ 200 ոսկի՝ Լաթաքիա, հոն կազմուած մարմնին : 100 ոսկի եւս Զարեհ վարդ. Փայասլեանի հետ ղրկուած է Թարթուս :

ՏԷՐՍԻՄԻ ՋԱՊՈՒՄԸ ՊԻՏԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ ԴԵՌ ԵՐԵՔ ՏԱՐԻ

Բազմաթիւ աշիրէթներ կը շարունակեն կռուիլ

Գրած էինք թէ Թուրք կառավարութիւնը խորհրդարանին ներկայացուցած է օրինագիծ մը, որով երեք տարի եւս կ'երկարաձգուի Տէրսիմի բացառիկ վիճակի օրէնքը : Յուլիս 7ի իր նիստին, երբ մինչեւ սեպտեմբեր 11 արձակուրդ տրուեցաւ, խորհրդարանը ընդունած է այդ օրինագիծը : Այս առթիւ ներքին գործավար Ֆայիք Էօզդրաք խօսած է ճառ մը, որուն ամփոփումը կը քաղենք «Ճիւմհուրիյէթ»էն.—

— «Ընկերներ, Տէրսիմի շրջանը զոր Թունճէլի կը կոչենք, կը բաղկանայ հետեւեալ գաւառակներէն.— Բերդակ, Հօզաթ, Չմշկածագ, Մազկերտ, Նազմիէ, Օվաճըք, Փլիւմիւր եւ Մամըկի : Տէրսիմի դէպքերը շատ դժնդակ եւ միաժամանակ խրատական դրուագներ կը պարզեն Թուրքիոյ պատմութեան մէջ : Զգիտցող չկայ թէ ի՛նչ է Տէրսիմը, եւ թէ անոր անվերջանալի հոգերը ինչեր արժած են Թուրք ազգին » :

Թունճէլիի կարճ մէկ պատմականը ընելէ յետոյ, ըսաւ.

— « Անհրաժեշտ էր առաջին առնել երկուքը մէկ կրկնուող ըմբոստութեանց եւ դէպի շրջակաները կատարուող տեւական յարձակումներուն եւ հաւաքել զէնքերը՝ հիմնական բարենորոգումներու ձեռնարկելու համար : 1933ի ամրան կատարուած զէնքի հաւաքման փորձը չտուաւ սպասուած արդիւնքը եւ հասկցուեցաւ թէ Տէրսիմի խնդիրը վերջնապէս լուծելու համար, հարկ է շատ լուրջ քննութիւններ կատարել եւ գործի սկսելով յամառօրէն աշխատիլ մինչեւ որ վերջնական արդիւնք մը ձեռք բերուի :

Մեր այսօրուան ազգային պետը, որ այդ ժամանակ վարչապետ էր, արեւելեան նահանգներու մէջ կատարած իր ճամբորդութեան ընթացքին քննեց այս գործը եւ ճշդեց միջոցները : Այսօր կը տեսնենք այդ բարեդէպ ճամբորդութեան օգտակար արդիւնքները :

1936ին Բարձր Ժողովին կողմէ ընդունուած 2884 թուակիր օրէնքը գործադրուեցաւ մեծ ուշադրութեամբ եւ արդիւնքը անմիջապէս տեսնուեցաւ : Մեծ բարուոքում կատարուեցաւ Տէրսիմի ներքին կեանքին մէջ : Ամէն տարի շրջակայ նահանգներուն վրայ կատարուող յարձակումները դադրեցան եւ Տէրսիմի ներքին անդորրութիւնը բաւական բարւոքեցաւ : Դ. քննչութեան այս ճիշդ գործունէութիւնը խաղաղութիւն բերաւ Թունճէլիի ժողովուրդին : Կարճ ատենէն 788 զէնք յանձնուեցաւ կառավարութեան : Յանցաւորներուն շատերը անձնատուր եղան : Կառավարութեան հեղինակութիւնը ամէն կողմ հաստատելու եւ պետական օրէնքները տիրապետող դարձնելու համար, ճամբաներ եւ պահակնոցներ հիմնուեցան զանազան տեղեր եւ ձեռնարկուեցաւ զանոնք իրարու միացնելու հեռաձայնով եւ կամուրջներով :

(Շարունակութիւնը յաջորդով)

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ վարչապետը Քէօսէիվանով Փարիզ պիտի այցելէ Օգոստոսի սկիզբը երկու նպատակով,— 1. ապահովութիւն տալու անգլիական եւ Ֆրանսական կառավարութեանց թէ Պուլկարիա չէզոք պիտի մնայ պատերազմի ժամանակ, 2. խնդրելու որ Ֆրանսա եւ Անգլիա աւելցնեն իրենց գնումներուն քանակը, որպէսզի Պուլկարիա անտեսապէս նուազ կախում ունենայ Գերմանիայէն :

ՆԱՑԻ կուսակցութեան համագումարը, որ տեղի պիտի ունենայ Սեպտեմբեր 2ին, պիտի կոչուի խաղաղութեան համագումար :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ տիկ. Բարսեղ Փիլիկեան Տէր եւ Տիկ. Տէրտէրեան, Տէր եւ տիկ. Պաշիկեան, Տէր եւ տիկ Հօրիկեան, Տէր եւ տիկ. Մարանեան, Տէր եւ տիկ. Աւետիկեան, Տէր եւ տիկ. Աթանեան, Տէր եւ տիկ. Տօնիկեան (Ամերիկա), Տէր եւ տիկ. Գարատիքեան (Ամերիկա), Պ.Պ. Ստեփան, Անդրանիկ եւ Հմայեակ Փիլիկեաններ (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկ. Գէորգ Փիլիկեան (Պոլիս) իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ, նամակով, հեռագրով եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր, մեծ մօր, հարսին, քեռակնոջ, զոքանչին եւ սանամօր

ՏԻԿԻՆ ՈՍԿԻ ՓԻԼԻԿԵԱՆԻ

յանկարծական մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Յուլիս 10ին իր բնակարանին մէջ, 321 rue de Lyon, Մարսէյլ:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ կամաւորներու եւ մարտիկներու Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme .. Paris (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 23 ՅՈՒԼԻՍ

DIMANCHE 23 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4099

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Այսպէս, ուրեմն, երկու հրովարտակ – օրէնքներով, որոնց գլխաւոր տրամադրութիւնները ներկայացուցինք այստեղ, կառավարութիւնը սկըզ – բունքով գոհացում տուաւ հանրային կարծիքին,— պատերազմի ժամանակ՝ օտարականները պիտի չկարենան մնալ իրենց տունը կամ գործին գլուխը, մինչ իրենց տարեկից Ֆրանսացիները դրօշի տակ առնուած են։

Եթէ օրէնքը գործածած է պարտամատուցում (prestation) բառը, չափազանց ճկուն եւ քիչ մը տարտամ, սահմանելու համար այն ծառայութիւնը զոր օտարականները պարտաւոր են մատուցանել Ֆրանսայի՝ խաղաղութեան ժամանակ, պատճառն այն է անտարակոյս, որ կ'ուզէ, գործադրութեան ժամանակ, նուրբ տարբերութիւն մը դնել ծառայութեան ձեւին մէջ համաձայն չահագրգռեալներու դասաւորումին, ինչպէս եւ անոնց տարիքին։ Որովհետեւ ամէն մարդ պէտք է գիտնայ թէ օտարականներու զինուորագրութեան հարցը այնքան դիւրին լուծուելիք բան մը չէ, անոր համար որ հարկ է նկատի առնել միջազգային օրէնքները այդ հարցին մասին եւ զանազանել օտարականները՝ անոնք որ հիւր են մեզի երկար ատենէ ի վեր, անոնք որ Ֆրանսա եկած են հաւաքական պայմանագրութեամբ մը, անոնք որ ապաստանելու եկած են (տարագիրները), անոնք որ անփոխարինելի մասնագէտներ են, եւն.։ Ինչ որ ալ ըլլայ, կատարելապէս հասկնալու համար գործնական նշանակութիւնը այս «պարտամատուցում» բառին, պէտք է սպասել նոր հրովարտակներուն կամ նախարարական շրջաբերականներուն։ Բայց պէտք է արագ չարժիլ, ո – րովհետեւ վտանգի ժամանակ՝ մեզի անհրաժեշտ է աւելի մարզուած մարդիկ քան մարդիկ որ մարզանքի կը կարօտին։

Միւս կողմէ, նոր պարտաւորութիւնները, որոնց ենթակայ են օտարա – կանները, անշուշտ պիտի ունենային այն փոխարինութիւնը, որ իրենց պիտի նպաստէ աւելի արագ ստանալու ֆրանսական քաղաքացիութեան իրաւունքը։ Որովհետեւ օտարականներէն շատեր կը փափաքին Ֆրանսացի դառնալ կարելի եղածին չափ կանուխ։ Ահա թէ ինչո՛ւ փափաքելի է, իմ կարծիքովս, որ այդ «պարտամատուցում»ը կատարուի պարզապէս զին. ծառայութեամբ, ամէ – նուն հաւասար, ըլլայ խաղաղութեան, ըլլայ պատերազմի ժամանակ։ Պէտք է որ Ֆրանսայէն դուրս ծնած օտարականները,— որովհետեւ Ֆրանսայի մէջ ծնածները, ինչպէս ըսինք, արդէն ենթակայ են 10 Օգոստոս 1927 թուակիր հպատակութեան օրէնքին,— երբ քանի մինչեւ երեսուն տարեկան են, բանակ զրկուին — անշուշտ զտումէ մը վերջ — կատարելու իրենց զինուորական ծառայութիւնը այն պայմաններուն մէջ, որոնց ենթակայ են Ֆրանսացիները, համաձայն զինուորագրութեան օրէնքներուն։ Այս դասակարգին մէջ գըտ – նուող օտարականները կը հաշուուին 350,000 կամ 400,000,— եւ ասոնք սքան – չելի զինուորներ կրնան դառնալ, ինչպէս օտար լեգէոնին օրինակը ապացոյց տուաւ։ Այս յաւելումով մեծապէս կ'աճի մեր զինուորական ուժը։ Գալով այն օտարականներուն, որոնք 30 — 48 տարեկան են, պէտք է դնել զինուորական մարզանքի քանի մը շրջան անցընելու պարտաւորութեան մէջ։

Յետոյ, երբ առաջինները կ'աւարտեն իրենց զինուորական ամբողջական ծառայութիւնը, իսկ միւսները՝ իրենց զինուորական կրճատեալ ծառայու – թեան առաջին կամ երկրորդ շրջանը, պէտք է ֆրանսական քաղաքացիութեան իրաւունք տալ բոլոր այս մարդոց, ի բաց առեալ յանցապարտները կամ զին – ուորական իշխանութեանց կողմէ անբաղձալի ճանչցուածները։ Այն ժամա – նակը, զոր օտարականները պիտի անցընէին բանակին մէջ, փորձի լուրջ շըր – ջան մը պիտի դառնար՝ անոնց հպատակութեան իրաւունք տալէ առաջ։

Ոմանք չատ պիտի գտնեն այս զանգուածային հպատակութիւնը, հակա – ռակ զգուշական ամէն միջոց գործադրուելուն։ Բայց այնքան ատեն որ Ֆրան – սացիներու ծնունդներուն թիւը պիտի չդադրի նուազելէ, ափսո՜ս, չունինք ուրիշ միջոց՝ պահելու համար այդ թիւը մօտաւորապէս այնքան որքան կ'ար – ձանագրուի ներկայիս, եւ այսպէս զինուոր հայթայթել մեր բանակին, որ – պէսզի կարենայ դիմադրել արտաքին ամէն վտանգի դէմ։

Թերեւս պատահի որ կարգ մը օտարականներ մերժեն նման լուծում մը։ Անոնք ենթակայ չեն որ եւ է բռնութեան։ Միայն թէ իրենցմէ քաղաքավարու – թեամբ պիտի խնդրուի, որ մեկնին Ֆրանսայէն, որոշուած պայմանաժամի մը մէջ, անգամ մըն ալ չվերադառնալու յոյսով։ Մենք վախ չունինք, սա – կայն, որ մեկնողները չատ կ'ըլլան, որովհետեւ «Ֆրանսան գեղեցիկ է եւ կեանքը այստեղ հաճելի»։

Եւ յետոյ, մեզմէ անոնք որ դժգոհ պիտի մնան այս կարգադրութիւններէն, թէեւ զգուշաւոր, թող յիշեն մարշալ Ժոֆրի սա խօսքերը. «Ինչ որ անհրաժեշտ է հայրենիքին չահուն համար, պէտք է ընել ամէն գնով, առանց վախի, առանց վարանումի»։

Ժ. ՄԻՑԵԼ

Անգլիական նաւատորմ մը պիտի այցելէ Թուրքիա

Լոնտոնէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն.—

Թրքական կառավարութիւնը պաշտօնապէս լուր տուաւ, թէ Միջերկրա – կանի անգլիական նաւատորմիղի գլխաւոր հրամանատար ծովակալ Սըր Էնտ – րիւ Քընինկհէմ Օգոստոս 20ին պիտի այցելէ Պոլիս։

Կառավարութիւնը արտակարգ պատրաստութիւններ կը տեսնէ փառաւոր ընդունելութիւն մը կատարելու ծովակալին, որու այցելութիւնը պիտի տեւէ երեք օր։

Քաղաքական շրջանակները այս այցելութեան մեծ կարեւորութիւն կ'ըն – ծայեն, զայն նկատելով նոր ապացոյց մը, թէ Մեծն Բրիտանիա անկեղծօրէն պիտի իրագործէ իր յանձնառութիւնները իր զինակիցներուն հանդէպ։ Թրքա – կան մամուլը ուրախութեամբ եւ մեծատառ խորագիրներով կը ծանուցանէ այս այցելութիւնը, յարելով թէ անգլիական մարտանաւերու ներկայութիւնը թրքական ջուրերու մէջ առիթ մըն է ցոյց տալու անգլօ-թրքական զինակցու – թեան նշանակութիւնը։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ԽՕՍԻ ԶԻՆԱԹԱՓՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՁԱՆԳԱԿՆԵՐ

Երեք շաբաթէ ի վեր, Լոնտոնի մէջ տեղի կ'ունենար կէտ ձկան իւղի համաժողով մը, որու կը մասնակցէր նաեւ Տոքթ. Վոհլթաթ, Գերմանիոյ կողմէ, որ այնքան կարօտ է կարագի, (կէտ ձկան իւղը կը փոխարինէ կարագը)։

Արդ, կը հաղորդուի որ Տոքթ. Վոհլթաթ, նախկին գործակից եւ ազգա – կան Տոքթ. Շախթի, տնտեսական իր առաքելութենէն շատ կը հետապնդէ քաղաքական յաջողութիւն մը։ Այսպէս, Տոքթ. Վոհլթաթ, յանուն իր կառա – վարութեան կ'առաջարկէ Անգլիացիներուն, որ վարկ բանան Գերմանիոյ,— փոխ տրուած դրամը պիտի նպաստէր Գերմանիոյ տնտեսական բարգաւաճու – մին, այնպէս որ գերման կառավարութիւնը պիտի չստիպուէր այլեւս զէնքի ու ժ գործածել՝ ստանալու համար ինչ որ կը պակսի իր երկրին։ Այս ընթաց – քով, Գերմանիա պիտի քալէ դէպի զինաթափութիւն կամ սպառազինութեանց կրճատում։

Ընդհակառակն, անգլիացի ներկայացուցիչները կ'ըսեն թէ աւելի վստա – հութիւն կը ներշնչէ զինաթափութիւն կատարելը նախ քան վարկ ստանալը։

Ֆրանսական մամուլը, ներկայացնելով Տոքթ. Վոհլթաթի կատարած քա – ղաքական, զինուորական ու տնտեսական առաքելութիւնները, մաքիավելա – կան խաղ կ'անուանէ անոր գործունէութիւնը կէտ ձկան իւղին համաժողովին կողքին։

«ՏԱՆՑԻԿ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՅ ԱՌԱՆՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԵՒ . . ԱՌԱՆՑ ՊԱՅՄԱՆԻ»

Պերլինի մամուլը մարած հրաբուխի մը երեւոյթը ունի այս պահուս,— բացարձակ սպառնալիքներ չկան հիմա, ընդհակառակն լռատեսութիւն մը կը մատնեն քաղաքական վէճերու կարգադրութեան մասին։

Այսպէս, վստահութիւն կը յայտնեն որ Տանցիկ շուտով պիտի վերա – դարձուի Գերմանիոյ, առանց պայմանի։ Եւ ատոր համար չի կրնար պատե – րազմ տեղի ունենալ։ Եւ եթէ այս պահուս, կ'ըսեն, զինուորական զգուշու – թիւններ ձեռք կ'առնուին Գերմանիոյ մէջ, ատոնց նպատակը այն չէ թէ Ա – ռաջնորդը յարձակողական ծրագիր մը կը հետապնդէ, այլ այն որ Հիթլէր, փափաքելով պահպանել խաղաղութիւնը, համապատասխան զինուորական մի – ջոցներ ձեռք կ'առնէ, հետեւելով դրացի պետութեանց։

Պերլինի թերթերը չեն ուզեր մասնաւոր կարեւորութիւն մը տալ նաեւ սպայակոյտի պետին ճառին, որ խօսուեցաւ Թանէնպէրկի մէջ, թէեւ հրա – շունչ։ Նման ուխտագնացութիւն մը դէպի Հինտէնպուրկի յիշատակարանը ծրագրուած էր ամիսներ առաջ։

Իսկ թէ ե՛րբ եւ ի՛նչպէս տեղի պիտի ունենայ Տանցիկի վէճին խաղաղ լուծումը, գերմանական թերթերը կը գրեն թէ երկար չի կրնար տեւել, այ – սուհանդերձ չի կրնար տեղի ունենալ նաեւ այսօր կամ վաղը,— պէտք է սպա – սել մէկ երկու ամիս։

Միւս կողմէ, Լոնտոնի թերթերն ալ յոյս կը յայտնեն որ շուտով հաշտ մթնոլորտ մը պիտի ստեղծուի Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ։ Այդ ուղ – ղութեամբ ձեռնարկ մը պիտի կատարուի ի մօտոյ։

Անգլիոն, Վարշաւայի թերթերը, խօսելով գերմանական տարազին մասին որ կ'ըսէ. «Քաղաքական օդաչափը հարիւրին հարիւր համեմատութեամբ հե – ռու ցոյց կուտայ պատերազմը», կ'աւելցնեն թէ Գերմանացիները խաղաղու – թեան մասին կը խօսին ամէն անգամ որ կ'ուզեն փոփոխութիւն մը կատարել Եւրոպական հաւասարակշռութեան մէջ։ Ու կը յայտարարեն, ինչ ձեւով ալ փորձուի Տանցիկը կցել Գերմանիոյ, Լեհաստան պիտի դիմադրէ ապառաժի պէս։

ԵՒ ՍԱԿԱՅՆ ԿԸ ՄՆԱՆ ԱՆՀԱՇՏ

Հինգշաբթի գիշեր Վարշաւայի կառավարութիւնը ձայնասփիւռով եւ չորս լեզուով յայտարարութիւն մը կարդաց՝ առիթ համարելով լեհ սահմա – նապահ զինուորին սպանութիւնը Տանցիկի մաքսային մէկ պաշտօնեային կող – մէ։ Եւ այս առթիւ չեշտեց թէ Լեհաստան պիտի կռուի եթէ նոյնիսկ մինակ մնայ, բայց պիտի երբեք չընդունի Տանցիկի կցումը Գերմանիոյ։

Կը թուի թէ ատոր ի պատասխան, ուրբաթ կէսօրին, յանուն գերման կա – ռավարութեան՝ Տոքթ. Տիթրիխ իր մօտ հրաւիրեց օտար մամուլին ներկա – յացուցիչները եւ հաղորդեց Գերմանիոյ տեսակէտները Տանցիկի մասին.—

«Գերման կառավարութիւնը որ եւ է փոփոխութիւն չէ կատարած իր տե – սակէտին մէջ Տանցիկի մասին,— այդ տեսակէտն այն էր Տանցիկ պէտք է վերադարձուի Գերմանիոյ, առանց պայմանի»։

Այս առթիւ Տոքթ. Տիթրիխ աւելցուց թէ ըստ Հիթլէրի, Տանցիկի կցումը չի կրնար տեղի տալ պատերազմի,— «անհեթեթ պիտի ըլլար եթէ պատերազմ ծագէր գերմանական հող մը Գերմանիոյ կցուելուն համար»։

ԼԵՀԱՍՏԱՆ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ

Լեհական կառավարութիւնը ուրբաթ օր երեք բողոքագիր յանձնեց Տանցիկի ծերակոյտին։

Առաջինով լեհական կառավարութիւնը բողոք կը յայտնէ որ Լեհաստանի մարզպանին զինուորական գործերու պետին նաւակը գրաւուած է նաւահան – գիստի վարչութեան կողմէ։

Երկրորդով անդրահաղուեցիչ կը գտնէ լեհ սահմանապահ զինուորին սպա – նութեան մասին տրուած բացատրութիւնները եւ կը վերապահէ իր կարծիքը մինչեւ քննութեանց լրանալը։

Երրորդով կը բողոքէ լեհ ցրուիչի մը ձերբակալութեան մասին։

ՌՈՒՍԻՈՅ եւ Գերմանիոյ միջեւ վերսկսած են բանակցութիւնները առեւ – տրական եւ ելմտական հարցերու մասին։

ՆՈՐ ԲՈՑՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ԱՐԾԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

ԽՄԲ.— Ֆրանսայի Կապոյտ Խաչի Շրջ. վարչութիւնը կը հաղորդէ մեզի թէ երկու հազար ֆրանքով կը մաս – նակցի ՅԱՌԱՋի բացած հանգանա – կութեան։

Միւս կողմէ, մեր աշխատակիցը Եւս, Եսան, սրտառուչ նամակով մը, որ շատ բան կը խօսի, իր մասնակցու – թիւնը կը բերէ այս ձեւով.—

ՓՈԽԱՆ ԾՐԱՆՔԻ.— Սոֆիայի «Մասիս» հրատարակչականը, «Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը» հայկական հերոսապատումին թարգ – մանութեան առթիւ, այս տողերը ըն – տորագրողին նուիրեց նոյն թարգմա – նութենէն երկհատոր օրինակ մը, ոս – կեզօծ, կաշեկազմ, եւ յոյժ մաքուր տպագրութեամբ։

Հեթանոսական Ուխտի մը հետե – ւանքով, երբ այսօր հայ հերոսական քաջարութիւններուն Մնացորդացը կ'իյնայ կրկին Ատտիլայի սմբակնե – րուն ներքեւ, եւ ռահվիրայ «Յառաջ»ի մէջ ժողովրդային պարզուկ հանգա – նակութիւն մը կը բացուի, (կեցցէ՛ Զ. Ո. Միութիւնը), այդ փառակազմ երկու հատորներուն նուիրատու կ'ընծայաբերէ զանոնք, իր կարգին, այն անձին կամ կազմակերպուած մարմինին, որ կը ստանձնէ 500 ֆր.ի չափով մը մասնակցիլ նոյն հանգա – նակութեան, գոհացնելով այսպէս ծարաւահիւծ առելութիւն մը։ Ստո – րագրողը, «Յառաջ»ի խմբագրու – թեան միջոցով, պիտի փութայ դեռ այս պահուս անծանօթ այդ ազնիւ ու բարի հայորդիին կամ հայորդինե – րուն յանձնել նոյն երկու հատորները մասնաւոր ինքնագիր ձօնով մը, իբ – րեւ արձանական իր յաւիտենական ե – րախտագիտութեան, աստ եւ ի հան – դերձեալումն, ինչպէս սովոր էր ըսել Ֆրանց Վերֆէլով անմահացած հա – յադրոշմ Լերան ինքնապաշտպանու – թեան հերոսներէն Հայկազուն Վար – դապետ։

ԵՍԱՆ

Լիոն, 19 Յուլիս 1939

Գ. ՑԱՆԿ

Ֆ. Կ. Խաչի Շրջ. Վարչ.	2000
Տէր եւ Տիկին Հրաչ Սարգիսեան	200
Վաչեանց	100
Տիկ. Եղիսաբէթ Սարգիսեան (Պրիւսէլ, Պ. Վաչեանցի ձեռքով)	100
Երուանդ Սողոմոնեան (Թաթար)	100
Պայրամեան եղբայրներ	100
Գրաճեան Մարտիրոս	50
Մ. Սարգիսեան	50
Ս. Կ. Մարամաճեան	50
Ո. Պէրպէրեան	50
Ստեփան Ալիքսանեան	30
Արամ Մուրատեան	20
Աստուր Տուրգուտեան	20
Գումար՝	2870
Նախորդ գումար՝	2387
Ընդհ. գումար՝	5257

ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՊԱՐՊՈՒՄԸ

Հալէպէն կը գրեն Պէյրութի «Ազդակ»ին (13 Յուլիս).—

Ծամբորդները շատ գէշ կը նկարագրեն Սանճաքի կացութիւնը։ Կը սաստ – կանայ խուճապը։ Կը մեկնին ոչ միայն Հայերը այլ եւ բոլոր քրիստոնեաները, Արաբները եւ նոյնիսկ Ալէվիները։ Այսպէս, միայն Քէսապ մեկնած յոյն ըն – տանիքներուն թիւը 50ի կը հասնի։ Մեկնողներուն մէջ կան այնպիսիներ, ո – րոնք ճանչցուած էին իբրեւ թունդ թրքասէրներ։ Կոպիտ իրականութիւնը չուշացաւ անոնց ալ աչքը վախցնելու եւ տարագրութեան ցուպը բռնել տալու։

Անկարելի է առանց յուզումի դիտել պարզուած տեսարանը։ Ահա երբեմնի չէն Ալեքսանտրէթը։ Կիներ ու տղաք փողոց իջած են եւ մէկ մէկ առարկայ բռնած կը պտտին մունետիկներու նման.

— Պուճու ալան եօ՞գմու (ասիկա առնող չկա՞յ)։

Բայց ո՞վ կ'առնէ, երբ խիստ հրաման կայ չառնելու, երբ Թուրքը գիտէ թէ բոլորը պիտի առնէ ձրի։ Կ'առնեն միայն «մանիֆաքթիւր»ը, ի հարկէ շատ զեղչուած գիներով։ Աչքբաց մարդիկ, բազմաթիւ վաճառականներ եկած են Թուրքիայէն եւ անդադար կը գնեն, որովհետեւ «մանիֆաքթիւր»ը շատ աժան է, բաղդատմամբ Թուրքիոյ գիներուն։

Գալով կալուածներուն, օրէնքով ազատ է վաճառումը։ Գործնականին մէջ, սակայն, շատ խիստ արգելք մը կայ։ Այսպէս, կը համաձայնիս Թուրքի մը հետ, ի հարկէ մէկ քառորդ գինով, բայց երբ կարգը կուգայ վճարման, յանկարծ կը տեսնես որ մարդը կը հրաժարի։ Ինչո՞ւ, Հալք էվին բաներ մը փսփսացած է ականջին....։ Երբեմն ալ ուղղակի կը սպառնան գնորդներուն։

Այս պատճառով, շատերը կը մեկնին լքելով իրենց կարասիները։ Օրի – նակ՝ Քէսապ ապաստանած Յոյները։ Բուն արտագաղթը պիտի սկսի Յուլիս 23էն վերջ, որովհետեւ մեծամասնութիւնը զուրկ է միջոցներէ եւ ֆրանսական իշխանութիւնը միայն այդ թուականէն յետոյ պիտի օգնէ պաշտօնապէս։ Հի – մակուընէ մէկ միլիոն ֆրանք ղրկուած է, կէս միլիոնը՝ Անտիոք, կէսը՝ Լա – թաքիա։ Կազմուած են նաեւ մէկ բժիշկէ եւ քանի մը հիւանդապահներէ բաղ – կացեալ ֆրանսական մարմիններ, սահմանին վրայ գաղթականները բժշկա – կան քննութեան ենթարկելու համար։

Գաղթականները բաժնուած են երկու մասի։ Ճէպէլ Մուսացիները պիտի փոխադրուին եւ տեղաւորուին, իսկ միւսներուն միայն փոքր գումար մը պի – տի տրուի իբրեւ ճամբու ծախք կամ օրապահիկ։ Ղրկուած մէկ միլիոն ֆը – րանքը առաւելապէս երկրորդ դասին համար է։

Ճէպէլ Մուսացիները արդէն իսկ կապած են իրենց բեռները, առաջին իսկ հրամանին վրայ մեկնելու համար, միայն 4 — 5 ընտանիքներ սեփական մի – ջոցներով գացած են Քէսապ։

Բողոք՝ Քէսապի դէպ սահմանագծումին դէմ

Բայց Քէսապն ալ իր կարգին զերծ չէ հոգերէ, որքան ալ մնացած ըլլայ Սուրիոյ։ Այսպէս, շատ գէշ սահմանագծումի մը հետեւանքով, Թուրքիոյ մնացած են Քէսապի լեռները, արօտավայրերը եւ բազմաթիւ արտեր ու ջա – ղացներ։ Այնպէս որ Քէսապի հայ գիւղերուն բնակչութիւնը պիտի չկարենայ ապրիլ եւ իր կարգին պիտի ստիպուի գաղթել։

Այս գիւղերուն Հայութիւնը հեռագրով դիմած է Պէյրութ, եւ Փարիզ՝ Ֆրանսայի արտաքին գործոց նախարարութեան եւ Միջերկրականեան կոմի – տէին, որպէսզի Հայոց պատկանող հողեր առնուին Սուրիոյ սահմանէն ներս։

Այս գիւղերուն մէկ մասին հայ բնակչութեան եւ Թուրքիոյ կողմը մնացող Պէզկէ Թուրք գիւղացիներուն միջեւ ծագած է կռիւ մը, որովհետեւ այս գիւ – ղացիները ուզած են գրաւել Հայոց կալերը եւ կենդանիները։ Հայ գիւղացի – ները յաջողած են ազատել զանոնք, բուռն յարձակումէ մը վերջ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՕՐԵՐԸ» ՎԷՊԻՆ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆԱՊԱՏԿԵՐԸ

Այս ժողովուրդին համար խորհրդանշան մը չէ՞ր միթէ, որ փախուստի այս խուճապին մէջ չէր մոռցած հետը առնել իր պզտիկներու համար ուսմունքի առարկաները:

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ

Հիմա այլեւս չի խօսուիր այս վէպի մասին: Ինչպէս գրական ամէն երեւոյթ, այս վէպն ալ ունեցաւ իր մականթացութեան ալիքը: Բազմաթիւ լեզուներու թարգմանուեցաւ: Միջազգային խանդավառութեան առարկայ դարձաւ եւ հանրային մեծ հետաքրքրութիւն արթնցուց:

Ինչ չափով ալ մօտենանք, միջազգային կամ հայկական, այս վէպը գրելու գործոցի մը բոլոր տարրերը կը պարունակէր:

Այս սիւնակներուն մէջ փնտռած ենք արդէն վէպին յաջողութեան գաղտնիքը: Հիմա խղճահարութիւն կը զգամ, խորհելով որ բաւական ժամանակ անցնելէ յետոյ միայն կը փորձեմ ամբողջացնել յօդուածներու այս շարքը:

Շատ բան գրուեցաւ ու խօսուեցաւ: Բայց աւելորդ չէ, կարծեմ, անգա՛մ մըն ալ շեշտել, թէ հեղինակը ոչ միայն իրապաշտօրէն եւ գիտակցութեամբ մօտեցեր է իր նիւթին, այլ սիրած է այդ դիւցազներգութեան դերակատար հերոս ժողովուրդը եւ անոր ղեկավարները, եւ անոնցմով սիրեր է նաեւ հայ պատմութիւնը, հայ մշակոյթը եւ զգացեր կենդանի այն ոգին, որ հազարամեակներէ ի վեր բարեբախտաբար անխոցելի եւ անկործանելի մնացեր է:

Հեղինակին խօսքն աւելի կշիռ կը ստանայ, որովհետեւ վէպը մարդկայնական լայն շունչով գրուած է: Անոր կատարած դերն ա՛լ աւելի կը մեծնայ մեր աչքին, երբ կը գիտակցինք թէ մարդկային հոգին, ամէն ժամանակներէ աւելի, նիւթապաշտ եւ եսասէր, չկրցաւ չափել մեծութիւնը այն ինքնապաշտպանութեան, դիմադրական կորովի, քաջութեան, յանդգնութեան եւ լաւատեսութեան, որոնցմով հիւսուեցաւ, խտացած իմաստով մը, Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը:

Հեղինակը եւ իր գործը անգամ մըն ալ մեր երախտագիտութեան կ'արժանանան այնպիսի ատեն մը, երբ ածիւներու այդ բոյնը իր հարազատ տէրերուն եւ գայն հպարտօրէն պաշտպանողներուն ձեռքէն կը խլուի:

Հարազատ այդ դէմքերուն, ուրիշ խօսքով վէպին տիպարներուն նուիրուած է այս յօդուածը:

×

Ֆրանց Վերֆէլ տաղանդաւոր գրող մըն է եւ արուեստագէտի կատարեալ խմոր ունի: Ամբոխը եւ իր ղեկավարները ներկայացնելու համար օգտագործած է հոգեբանական բոլոր պահերը: Ոգեկոչած է դիմադրական կամքի ուժը ժողովուրդի մը, որ դարերու ընթացքին քաղաքական կեանքէ զրկուած եւ հալածուած, գիտակցութեամբ կը դիմէ դէպի մահ: Աչքի առջեւ բերեր է մանաւանդ ֆիզիքական այն տարբերութիւնը, ուժերու փոխ-յարաբերութիւնը որ կը բաժնէր մէկ ժողովուրդը միւսէն.— Թշնամիին կանոնաւոր բանակը, զինուած կատարելագործուած զէնքերով, եւ անոր դէմ ինքնապաշտպանութեան համար համրուած, սահմանափակ զէնք ու փամփուշտ ունեցող հպատակ ժողովուրդը: Բայց այս ամենուն հետ, հեղինակը կրցեր է երեւան հանել հաւատքի եւ լաւատեսութեան անսպառ եւ մթերուած պաշարը, որուն շնորհիւ բուռ մը քաջեր (հինգ հազար թիւը հինգ հազար կռուող չենթադրեր) ճակատագրական կռիւը մղեցին կանոնաւոր բանակներու դէմ:

Մտնենք սակայն մարդկային համայնապատկերին մէջ:

Առաջին եւ տիրական դէմքը Գաբրիէլ Բագրատեանն է, մէկը, որ քան երկար տարիներ, հայրենիքէն հեռու, Փարիզ ապրեր է: Ընդհանուր պատերազմի նախօրեակին իր ծննդավայրին մէջ կը գտնուի: Հին օրերու, աւանդութիւններու եւ ազգային առաքինութիւններու ոգիինթելադրութեանը տակն է: Եօղունօլուքի մէջ առեղծուած է կացութիւն մը, որ հայ ըլլալու, հայ ծնած ըլլալու գիտակցութիւնը կ'արթնցնէ անոր մէջ: Ֆրանց Վերֆէլ մեզի կը ներկայացնէ դէմք մը, որ Փարիզի մէջ իմաստասէր Պէրկսոնի բանախօսութիւններուն յաճախեր է: Գիրքերու վրայ հակաճառութիւններ ըրեր եւ գեղարուեստական հանդէսներու մէջ արժէքաւոր յօդուածներ ստորագրեր է: Փարիզի մթնոլորտին մէջ մեծցող ու շնչող Գաբրիէլ Բագրատեանի հոգիին ողբերգութիւնը աւելի կը շեշտուի մանաւանդ առեղծուած կացութեան առջեւ, երբ նկատի առնենք որ կը ստանձնէ ինքնապաշտպանութեան նուիրական պարտականութիւնը իբրեւ հրամանատար: Կինը ֆրանսուհի մըն է, բայց այս հանգամանքը նմանապէս չազդեր անոր որոշումներուն եւ մտածումներուն վրայ: Նոյն ճակատագիրը կը բաժնէ, ինչպէս բոլոր գիւղացիները, որոնց նկատմամբ տարբեր կարծիք ունէր նախապէս: Եւ սակայն, վայրկեանի հրամայական թելադրութենէն մղուած, մէկ զգացում կ'ունենայ, ինչպէս վճռական պահերու ծանր երկընտրանքին առջեւ գտնուող զինուորականը— ինքնապաշտպանութիւն: Այս հաւատքը իրատեսութեան վրայ խարսխուած էր. «կը խոստանամ, կ'ըսէ, իր պարտէզին մէջ հաւաքուող երեք հազարէ աւելի բազմութեան մը առջեւ, կը խոստանամ հոս ձեր առջեւ պաշտպանութիւնը այնպէս մը վարել, որպէսզի մեր կիներն ու զաւակները մահուան աւելի երկար դիմանան քան տարագրութեան միջոցին»: Որովհետեւ համոզուած էր, որ բնութեան մէջ նոյնիսկ, երբ կենդանի մը չհաւատար թէ պիտի կրնայ ինքզինքը պաշտպանել, անոր կորսուած օրն է: Անիկա կը վայելէր բոլորին վստահութիւնը եւ գիտակցութեամբ ու հեռատեսութեամբ կուտար ամէն որոշում:

Եօղունօլուքի քարոզիչ եւ Սուետիոյ ամբողջ թեմին առաջնորդական փոխանորդ Հայկազուն վարդապետը ուրիշ արժանիքներ ունի: Ժողովուրդին մարդն է ան, որուն խօսքը իր արժէքն ունէր, որովհետեւ սովորական քարոզիչ մը եւ առաջնորդ մը չէր, սիրտէ եւ հոգիէ զուրկ, ապաւինելով միայն բառերու հրաշքին: Վերջին յիսնամեակի հայ պատմութիւնը քանի մը անուններ պիտի կրնայ տալ, որոնց տիպարին վրայ կաղապարուած էր Տէր Հայկազունի դէմքը: Քաջ էր եւ հեղինակաւոր: Անոր մէկ խօսքը, մէկ նշանը կամ հրամանը կը բաւէր, որ ամբոխը ոտքի կանգնի կամ երկրպագէ: Տէր Հայկազունը որքան եկեղեցիի պաշտօնեայ, նոյնքան ալ յեղափոխական խառնուածք ունեցող հովիւն էր: Այս կարգի անհատներուն յանդգնութիւններն ու կորովի գործերը քիչ անգամ արձանագրած է նոր օրերու մեր պատմութիւնը: Ասոնք լռութեան մէջ գործող ճշմարիտ հայրենասէրներն են, որոնց համեստ բայց պատուական ներկայացուցիչները բան մը ըրած են ժողովուրդին համար:

Ուրիշ ժողովրդական դէմք մը դեղագործ Գրիգորն է, որուն համար Ֆրանց Վերֆէլ գուրգուրանք եւ հիացում ունի: Եօղունօլուքի Սոկրատը, փիլիսոփան կ'անուանէ, «խօսքի հզօր վարպետ մը»: Երբ կ'որոշուի Մուսա Լերան կատարը բարձրանալ, դիմադրութեան գործը կազմակերպելու համար, ամէն մարդ բան մը փրկել կ'աշխատի: Դեղագործ Գրիգորը հետը կը տանի երկու տոպրակ գիրք միայն, այնքան որքան իր ուժերը կը ներեն: «Դեղագործ Գրիգորի պէս մարդ մը կար, կը գրէ, որուն նմանը ոչ մէկ տեղ կը գտնուէր. մեծ ատոյլեան մը, որ արեւոտ սուրերուն ներքեւ իսկ տակաւին իր համապարփակ գիտութիւնը կը քաղէր արեւնալից ամբաւութենէն, Նիրվանայէն աւելի քան իր փայփայած հնոտի գիրքերէն»: Ուրիշ տեղ մը. «Այս մարդուն մէջ ամփոփուած էր բովանդակ զօրովը հայ ցեղին, հանդէպ մաքին, հանճարին, ինչ որ գաղտնիքն է բոլոր այն հնադարեան ժողովուրդներուն, որոնք ժամանակներէն կը վերապրին»:

Ի՞նչ էր Դեղագործ Գրիգորին փիլիսոփայութիւնը.— Երբ չարին չհաւատամ, ըսել է չար չկայ աշխարհի մէջ... Երբ մահուան չհաւատամ, ըսել է մահ չկայ աշխարհին մէջ... Եթէ զիս սպաննեն ալ, ուշադրութիւն չեմ ըներ... ո՛վ որ այս կէտին հասած է, ան կրնայ աշխարհը նոր չինել միտքէն:

Բժիշկ Ալթունին եւ կինը, Մայրիկ Անթառամ, յատկանշական ուրիշ կողմերով կը ներկայանան: Մայրիկ Անթառամ մայրերուն մայրն է, հայ կենոջ տիպարը, որ քաջութեամբ ու յանդգնութեամբ, բոլոր կիներուն անունով կը խօսի: Եթէ կ'ըսէ այրերը այնքան վատ են որ անձնատուր պիտի ըլլան թշնամիին, մենք կիներս միս մինակ պիտի պաշտպանենք մեզ եւ քաշուինք Մուսա Լեռ Գաբրիէլ Բագրատեանի հետ: Ամուսինը, բժիշկ Ալթունին ոչ միայն արեւմտեան գիտութեան ներկայացուցիչն է, այլ նաեւ մէկը որ գիտակցութեամբ կը մաքառի նախապաշարումներու եւ աւելորդապաշտութիւններու դէմ, որոնցմով այնքան հարուստ է հայ կեանքը: Ան կը պայքարի ճարպիկ ու վհուկ կիներու դէմ: Սակայն կը տառապէր ինքնավստահութեան պակասէն, որովհետեւ տարիներուն հետ իր գիտութեան պաշարը նոյն համեմատութեամբ թարմացած ու նորոգուած վէր: Ինչպէս ամէնունի բժիշկ Ալթունին համար ալ բնորոշող տողեր ունի վիպագիրը.— «Իր խեղճ ինքնագիտակցութեան խորը ինքզինքը կը զգար նոյնքան անհմուտ որքան շրջակայքը գտնուած բժիշկները, շաղակրատները եւ եղբամայրերը, որոնց զզուելի դարմանները երկայնամիտ բնութեան մը օգնութեամբ դժբաղդաբար ի գլուխ կ'ելլէին»:

Տէր Հայկազունին հակոտնեան է Բիդիասի բողոքական պատուելի Ցաբուլթիւն Նոխուտեանը: Քրիստոնէական դաւանանքին, կրօնական-եկեղեցական գիրքերու տառին հետեւող տիպարն է, որուն աշխարհահայեացքը ուրիշ բան չէր եթէ ոչ մարմինը կորսնցնել, հոգին փրկելու համար: Քրիստոնեայ մը, որ իր հրահանգները Աւետարանէն կ'առնէ, կոյր հնազանդութեամբ, առանց հետեւելու նոր օրերու ուրիշ հրամայականներու: Քրիստոս պատուիրած է հնազանդիլ իշխանութեան, ուրեմն պէտք է հնազանդիլ: Պատուիրած է չարին հակառակ չկենալ, ուրեմն՝ ոչխարային համակերպութիւն: Ան ալ հովիւն է հօտի մը, բայց չի համակերպիր ինքնապաշտպանութեան ու դիմադրութեան, ինչպէս Տէր Հայկազունը: Անշուշտ ուղիղ հոգի մըն է, բարի եւ մարդասէր, բայց ժողովուրդը անոր մէջ տեսած է փափկասիրտ երկչոտ մը, ճակատագրին համակերպող մը, առանց կամքի գերագոյն խոյանքի եւ մարդկային արժանապատուութիւնը փրկելու ազնուական կորովին:

Զէյթունցի Նազարէթ Զաւուշ ուրիշ մէկ ներկայացուցիչն է նոյն մտայնութեան: Հեղինակը կը յիշէ սկզբունք մը, իբր թէ կան Հայեր, որոնք կը մտածեն Թուրքիոյ մէջ մարմինով կորսուելու քան Ռուսիոյ մէջ հոգիով: Նազարէթ Զաւուշ կը խորհէր, որ մարդ չի կրնար քէն պահել ապրած հողին, շնչած օդին հետ, եւ ազատագրական երազներով չէր տարուեր: Վէպին մէջ առաջին նահատակը այս Զէյթունցին կ'ըլլայ: Այս նահատակութիւնը կարելի՞ է ճակատագրական նկատել, հաստատելու համար վերը յիշուած սկզբունքին ուժն ու ազդեցութիւնը դէպքերու յաջորդականութեան մէջ:

Կին տիպարներ ալ կան, բայց անոնք ներկայացուած չեն իրենց լրումին մէջ, ինչպէս այրերէն ոմանք, որոնց հետքերուն կը հետեւի հեղինակը, եւ մեզի կը բանայ անոնցմէ ամէն մէկուն հոգին, կազմելու համարժէք ու ուժեղ խմորուած մարդկային էակները:

Մայրիկ Անթառամին մասին յիշատակութիւն մը ըրինք արդէն: Ահաւասիկ ֆրանսուհի Ժիւլիէթը (Տիկին Բագրատեան) եւ Իսկուհի Թովմասեանը: Առաջինին քով կանգնած է ուրիշ օտար մը, յոյն Կոնզակ Մարին, որոնց ներկայութիւնը Մուսա Լերան դիւցազներգութեան մէջ պատահականութեան արդիւնք է: Մեծ եւ ողբերգական դէպքերը, մահուան եւ կեանքի հերոսական այդ դրուագները գրեթէ անըմբռնելի են անոնց համար: Պարզ համակրանք մը կը վերածուի սիրոյ, որ կը քալէ իր բնական ճամբան: Մինչ Իսկուհին ուրիշ է, միամիտ, խորհրդաւոր, երկչոտ, պահելու համար համակրանքի եւ սիրոյ խնդիրներուն մէջ ամէն նուիրականութիւն:

Եւ վերջապէս Թափառական Սաթօն, որ հոտառութեամբ կ'ապրի եւ ոչ թէ բանականութեամբ: Ո՛չ գպրոցը եւ ոչ ալ ուսուցիչներուն արուեստը բան չեն կրցեր սորվեցնել Սաթոյին: Բոլորէն կը հալածուէր, նոյնիսկ իր ընկերներէն: Ի՞նչ էր անոր զբաղումը, — կը հասկնար կենդանիներուն լեզուն, կապ կը պահէր վհուկներուն, պառաւներուն եւ կոյր մուրացիկներուն հետ: Մանաւանդ լրտեսելու գիտութիւնն ունէր: «Լալկան էր ու վախկոտ: Կէս մարդ կէս անասուն արարած մը, շնագայլին պէս, որ կը հալածուէր»:

Այս անհատներէն անկախաբար, Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը մարդկային հաւաքականութեան մը մէկ խտացած պատկերն է: Քանի մը հազարէ բաղկացած զանգուածի մը կերպարանքն է, որ կը կերտէ հեղինակը, անարուեստ ու խորհրդաւոր մարդկային ստուերներէն կազմելով ժողովուրդ մը, որ գիտակցութեամբ կռուեցաւ: Հեղինակը գիտցած է տալ անոր մարմին ու հոգի, միտք ու սիրտ, մէկ մարդու պէս ծառանալու համար դարերուն բերած նախապաշարումներուն եւ մտայնութեան դէմ: Ֆրանց Վերֆէլ անհատներուն հոգիին պայքարները երեւան հանելով մէկտեղ, կրցած է պատկերացնել մահուան սպառնող ամբոխներուն անդիտակից եւ յուսահատ այն վիճակը, որ հետզհետէ դէմք կը ստանայ, մարմին կ'առնէ, եւ տարերային վիճակէն կը բարձրանայ գիտակցութեան բարձրագոյն աստիճանին, որ «առաջուան տխրամած ու աստուածավախ դէմքերը» կը վերածէ մահն արհամարհող քաջերու: Ինչպէս որ անհատներուն դէմքերը իրենց դրական ու բացասական գիծերով կը յատկանշուին, հեղինակը ժողովուրդին հոգիին ալ բացասական կողմերը երեւան կը հանէ ճարտարութեամբ: Երբ անսուաղ է, իր մէջ կ'արթննայ գազանը, որ կողոպտել, յափշտակել եւ սպաննել կ'ուզէ նախնական մարդու բնազդով: Բայց նոյն այդ ամբոխն է դարձեալ, որ պատարագի միջոցին կը պատրաստուի ողջակիզման: Կայ նաեւ ըմբոստութեան եւ ընդդիմութեան հակահարուածը, երբ մարդկային այդ զանգուածին մէջ կ'արթննայ գիտակցութեան առաջին նշանը:

Տակաւին շա՛տ բաներ կարելի է գրել այս վէպին մասին, որ կրկին այժմէական կը դառնայ: Ինչո՞ւ օրինակ յօդուած մըն ալ չնուիրել բոլոր այն նիւթերուն, որոնք կը շօշափեն Հայուն եւ հայ ժողովուրդին նկարագրին գիծերը, մանաւանդ դրական, քանի որ հեղինակը երկու տարի ամբողջ Հայերու հետ յարաբերութեան մէջ գտնուած է, կարդացեր է մեր պատմութիւնը եւ գրականութիւնը, հարիւրաւոր հատորներու մեղմութեան մէջ ապրած է, գրելու համար, թէ «Այս ժողովուրդին համեստ խորհրդանշան մը չէ՞ր միթէ, որ փախուստի այս խուճապին մէջ չէր մոռցած հետը առնել իր պզտիկներուն համար ուսմունքի առարկաները»:

Երանի՜ թէ կարենայինք շատ աւելի կենդանի եւ պերճախօս մանրամասնութիւններ շարժանկարի վերածել, աշխարհի խղճմտանքը արթնցնելու համար...

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

ՄԵԾՆ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ ՀԵՏՔԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅԷՆ

1763 յուլիս 25ին քսանամեայ Ժանպաթթիսթա Պոէթի, Փիացոնայէն, Մոնֆէռաթի, Տոմինիկեան կրօնաւոր ձեռնադրուեցաւ: Ան նախընտրեց հնօրեայ Բոլէննա քաղաքը, խենթ եւ արկածալից աշխարհէն հեռու հանդարտ կեանք մը ապրելու համար: Երբ որ խորանին առջեւ ծնրադիր, մեծաւորին աղօթքը եւ եղբայրներուն երգեցողութիւնը լսէր, իր անցեալ կեանքը խառնաշփոթ պատկերներով միտքը կ'իյնար:

Թէ ի՛նչպէս Թորինոյի բժշկական համալսարանը, դասախօսութիւններուն յաճախելու տեղ, երիտասարդ եւ թեթեւամիտ կիներու հետ կը զուարճանար: Ախ սա մատմազէլ Կոխալտին: Ծուռով դրամը հատաւ հոն, ու երբ ղղեակին առջեւ զօրագունդի մը տասնապետը դրասեղան դրաւ զինուորագրելու համար, իսկոյն արձանագրուելով կանխավճար մը առաւ: Ինչութիւն, կը մտածէր, երբ խունկի բոյրը լեցնէր չորս կողմ:

Քանի մը ամիս վերջ համազգեստէն ձանձրանալով արձակուիլ կը ստանայ ու կ'անցնի Փրակա եւ այրի կնոջ մը հետ ընկերավի սատուր կ'ընէ: Բայց տեսէք որ ազգականները հազար հինգ հարիւր ֆիօրին կը խոստանան իրեն, եթէ փութով հետքը կորսնցնէ, կնոջ վատ սէրին վերջակէտ դնելով: Իրօք որ այս իւղոտ գործը մերժել դժուար էր:

Այսպէս, ատեն մը ասդին անդին թափառելէ վերջ Հռոմ ի՛իջնէ, թէեւ դեռ շատ երիտասարդ, բայց փորձառու եւ ապրումներով հարուստ: Կը թուի թէ Ս. քաղաքին եկեղեցիները իր թեթեւաբարոյ կեանքին համար զինք յանդիմանած ըլլան: Կը հրաժարի այլեւս գեղուհիներէ, ու բոլորէն ուխտի կ'երթայ Բոլէննա ու ներսում գտնելով նորէն միաբանութեան մէջ կ'առնուի:

Հինգ տարի Տոմինիկեան վանք կը մնայ, եռանդագին աստուածաբանութիւն սորվելով ու յետոյ իբրեւ միսիոնար Մուսուլ կը ղրկուի: Մեծաւորները աքեմաւորներուն ամէնէն արժանաւորը կը նկատեն զինք ու միայն ակամայ եւ հազար բարի խրատներով կը ճամբեն հեռաւոր արեւելք:

Ահա ասոնք եղան առաջին քայլերը մէկու մը, որուն մասին դէպի 1785 ամբողջ Եւրոպան կը խօսէր իբրեւ նոր Աղեքսանդր մեծ մը, եւ որ Մակեդոնացի կայսեր նման Արեւելքը նուաճել կ'ուզէր:

1768ին Վենետիկ նաւ կը նստի, Կիպրոս ցամաք կ'ելլէ յունարէն սորվելու, Լաթաքիոյ մէջ դատի կը քաշուի Մուհամմէտի հայհոյած ըլլալու ամբաստանութեամբ, եւ Հալէպ կը փախչի: Մուսուլի միսիոնարական կայանը շատ աղքատ ըլլալով բժշկութիւն կը փորձէ: Սակայն երեւան կուգայ հմտութեան պակաս, որովհետեւ Թուրք մը ձեռքերուն տակ կը մեռնի: Հրապարակաւ խարազանուելէ վերջ կը վռնտուի երկրէն:

Կը մեկնի Իտալիա, շուտով վերադառնալու Արեւելք, որուն հաւներ էր: Ու կրկին անպատսպար կը դեգերի: Նորէն բժշկութիւն կը փորձէ, այս անգամ Պոլիս, կը թափառի բաց աչքերով Իրան ու Վրաստան, զարմանալով այն տեղերու անկարգու-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (148)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Մի քանի օրից յետ Մարզպետունի իշխանը իւր թիկնապահներով ելաւ Շիրակից եւ ուղղուեցաւ դէպի Վասպուրական:

Բայց դեռ չէր հասել Արծրունեաց Ոստանին, երբ լուր հասաւ նրան, թէ Յովհաննէս կաթողիկոսը վախճանուել է Ձորոյ վանքում:

Իշխանը սաստիկ վշտացաւ այդ գոյժն առնելով, որովհետեւ կաթողիկոսի մահուամբ մի քանի չարիքներ միասին էին առաջանում: Առաջին՝ խանգարւում էր իւր մտադրութիւնը, որ էր Դւինոյ առումը եւ Հագարացւոց հալածումը: Երկրորդ՝ կաթողիկոսարանն ու եկեղեցական կալուածները մնում էին Նսրի իշխանութեան ներքոյ. որով բազմաթիւ վանքեր ու միաբանութիւններ ենթարկւում էին կործանման: Երրորդ՝ ինքը իշխանը զրկւում էր երդումից ազատուելու եւ իւր ընտանեաց գերեկը վերադարձնելու հնարաւորութիւնից, եւ չորրորդ՝ կաթողիկոսական գահը մնում էր Վասպուրականում եւ այդ առթիւ պիտի յառաջանային զանազան դժուարութիւններ ու պառակտումներ եւ շարունակուէին, ո՛վ գիտէ, քանի քանի՜ տարիներ եւ առեղծէին անշուշտ հակաթոռ կաթողիկոսութիւններ, որով եւ կազմալուծէին եկեղեցական իշխանապետութիւնը, որ առանց այն էլ հեռի էր նախանձելի վիճակ ունենալուց:

Այսու ամենայնիւ իշխանն շտապեց Ձորոյ վանքը՝ ներկայ լինելու կաթողիկոսի թաղման:

Վասպուրականի բազմաթիւ ժողովրդեան հետ միասին խռնուած էին այդտեղ նաեւ նրա վանքերի հոգեւոր հայրերը եւ գլխաւոր եպիսկոպոսները: Այդտեղ էր նաեւ Գագիկ թագաւորը իւր մեծամեծ իշխաններով եւ պալատական տիկնանցով: Մարզպետունի իշխանը ներկայացաւ Ձորոյ վանքում իբրեւ Արարատեան իշխանապետութեան ներկայացուցիչ եւ Գագիկ թագաւորն ընդունեց նրան արժանավայել մեծարանքով:

Երբ կաթողիկոսի մարմինն ամփոփեցին վանքի դամբարանում, Գագիկ թագաւորը հրաւիրեց Մարզպետունուն իւր արքայական Ոստանը՝ Վան:

Այնտեղ իշխանը մնաց մի քանի ժամանակ եւ ապրելով թագաւորի արքունիքում՝ իւր իմաստութեան եւ ազնուական յատկութեանց շնորհիւ սիրելի դարձաւ ոչ միայն թագաւորին, այլ եւ նրա բոլոր իշխաններին ու պալատական տիկնանց: Այս առաւելութեան արդիւնքը եղաւ այն, որ Գագիկ թագաւորն ընդունեց Աշոտ արքայի ինքնագիր նամակով առաջարկած բարեկամութիւնը եւ միութեան ուխտ հաստատեց նրա հետ, գրելով այդ առթիւ դաշնագիր եւ վաւերացնելով այն իւր ստորագրութեամբ ու կնիքով:

Այդ միջոցներում ահա՛ հոգեւոր միաբանութիւնների մէջ սկսաւ արծարծուել նոր կաթողիկոս ընտրելու խնդիրը եւ մի քանի նշանաւոր վարդապետանոցներ Մարզպետունու գուշակած երկպառակութեան դրօշը պարզեցին:

Հայաստանի հիւսիսային նահանգներում հոգեւորականութիւնը ցանկանում էր, որ կաթողիկոսն ընտրուի իրանց եպիսկոպոսներից եւ բազմէ անպատճառ Ոստանում, իբրեւ կաթողիկոսի մշտական վեհավայրում. մինչդեռ հարաւային նահանգներում ցանկանում էին որ նա լինի Վասպուրականի վանականներից եւ բազմէ Ձորոյ վանքում, ըստ որում կաթողիկոսը վախճանուել էր այդտեղ:

Հոգեւոր միաբանութեանց արծարծած խնդիրը գրաւեց նաեւ կուսակից իշխաններին եւ երկպառակութիւնը հետզհետէ ընդհանրացաւ: Փոքր իշխաններին միացան մեծերը. իսկ այս վերջիններին՝ նախարարական տները:

Մարզպետունի իշխանը իւր փորձառու իմաստութեամբ զգաց, որ այդ շփոթը կարող է վնասել իւր նոր ըստեղծած միութեանը, եւ հետեւապէս արգելք լինել ապագայ ձեռնարկութեանց, որովհետեւ տեսնում էր թէ՝ հիւսիսային նահանգների դէմ բողոքող ձայներին միանում էր նաեւ Գագիկ արքայի տունը: Նա իսկոյն մի նամակով դիմեց Աշոտ թագաւորին եւ ծանուցանելով նրան գալիք վտանգները, խնդրեց այս հարցի մէջ համակերպիլ Վասպուրականցիներին, որպէսզի դրանով Գագիկի ինքնասիրութիւնը շոյուի:

Այդպիսով Արծրունեաց տունը աւելի սերտ կը կապուէր Բագրատունեաց հետ. իսկ այդ բարեկամութիւնն օգուտներ կը բերէր ապագայում թէ՛ Գահին եւ թէ Հայրենիքին:

Այդպիսի մի նամակ էլ նա գրեց Արքայեղբօրը, խնդրելով նրան՝ յորդորել թագաւորին իւր խնդիրը չանտեսել:

Եւ ահա նա անմիջապէս ստացաւ պատասխան, որով թագաւորն ու արքայեղբայրը իրաւունք էին տալիս նրան տնօրինել այդ խնդիրը ըստ իւր ցանկութեան:

Իշխանն այդ ժամանակ ներկայացաւ Գագիկ թագաւորին եւ հարցրեց նրան թէ՝ ո՞ւմ կը կամենար ընտրել կաթողիկոս եւ ո՞ւր կը ցանկանար բազմած տեսնել նրան:

Գագիկ թագաւորը պատասխանից թէ՝ իւր ընտրելին Վասպուրականի մէջ յայտնի Ստեփաննոս եպիսկոպոսն է. իսկ կաթողիկոսարանը նա ցանկանում է տեսնել Աղթամար կղզում, ուր ինքը կառուցել է հոյակապ եկեղեցի եւ հզօր դղեակ եւ ուր որ շուտով Արքունիքը պիտի տեղափոխէ:

Իշխանը յայտնեց թէ՝ Աշոտ թագաւորը եւ Աբաս գահաժառանգը հրամայել են իրան, որ Արարատեան իշխանապետութեան լիազօրին՝ յարգել այդ խնդրում Գագիկ թագաւորի կամքը: Հետեւապէս թող հաճի Արքան ընտրել Հայրապետական գահի ժառանգ նրան, որին ինքը կը ցանկայ եւ այդ ընտրութեան համար կը տանի իրանց հաճութիւնը հիւսիսային նահանգների նախաթոռ վարդապետարանները:

Գագիկ արքային մեծ հաճոյք պատճառեց այդ լուրը:

— Աշոտ թագաւորը եւ Աբաս գահաժառանգը երախտապարտ կացուցին ինձ այդ գեղեցիկ շնորհով, բացականչեց նա ուրախութեամբ.— այսուհետեւ Արծրունեաց տունը թող անբաժան զինակից լինի Բագրատունեաց թագաւորաց. եւ նրանց թշնամիները թշնամի հռչակուին նաեւ մեր գահին:

(Շար.)

թեան եւ տարօրինակ անտարբերութեան վրայ: Այսպէս իր մէջ կը հասուննան յանդուգն ծրագիրներ:

Սքեմը վերջնապէս կը նետէ ու միաբանութենէն կը հրաժարի:

Առագաստանաւով կ'երթայ Սպանիա, յետոյ Անգլիա եւ Հոլանտա: Ամսթերտամէն վաճառական մը միայն Փեթերսպուրկ կը տանի զինք: Կը պտտի Ռուսիա եւ Թուրքիա, արդէն բազմաթիւ ծառաներով, արդէն կապեր հաստատած ֆրանսացի զինավաճառներու հետ: Վառօդի տակառներ եւ զէնքի սնտուկներ Տրապզոն ցամաք հանուելով քրտական լեռները կը տարուին, որ Ամասիոյ մէջ ըլլ աշխարհակալին բանակատեղին կը գտնուի: Հոն իր շուրջ բանակ մը կը հաւաքէ, որ միշտ կը մեծնայ թաթար եւ անդրկովկասեան ցեղերէ մոլեռանդ կուսակիցներով: Դասալիքներ եւ եւրոպական բանակներու աստիճանազրկուած յիսնապետներ իրեն կուգան եւ նշանաբան մը,— «Մարդ ուր որ կուռի, կրնայ, եթէ գիտէ զօրքի հրամայել, թագաւոր դառնալ», իր գաղտնի զինանշանին վրայ կ'արձանագրուի:

Ի՞նչ է ուզածը: Ոչ ոք, թերեւս ինք իսկ չէր կրնար այս հարցումին պատասխանել: Գիշերները կ'երազէր թագ, ազնուական կնգմենի, գոհարակուռ գահ, իսկ ցերեկները կ'ըմբռնէր իր երազներուն առջեւ ցցուող դժուարութիւնները: Հոն, Արեւելքի մէջ ալ աշխարհագրական քարտէսը բաժնուած էր, եւ մէկ պետութեան սահմանին վրայ կը սկսէր ուրիշ մը, եւ երկրի այս անկիւնը իրարու մէջ բաժնած էին Սուլթանը, Ցարը եւ Շահը, առանց հաշուի առնելու վերին Իտալիոյ մէկ գիւղէն եղող արկածախնդիր Պոէթին:

Ցանկարծ կը յայտարարէ, որ հոն, Սեւ ծովու հարաւային ափունքը, Կովկասի եւ Արարատի միջեւ, եւ անդին, մինչեւ Կասպից ծովու եզերքը, իրական իշխանութիւն գոյութիւն չունի եւ ինք է տէրը այդ հողերուն, իրենց քաղաքներով, գիւղերով, ժամերով ու մզկիթներով: Սուլթանը Պոլսոյ մէջ այս բռնագրաւիչին ըրածը յիմարութիւն կը նկատէ, որովհետեւ ամէնէն շատ Բարձրագոյն Դուռը պիտի կորսնցնէր այդ անիրաւ պահանջներէն: Սակայն բոլոր մահիկի բանակներու հրամայող փաշիճահները ալ բան չէին կրնար ընել այս մարդուն, որ գիտէր կռուիլ:

Ան կը տիրապետէ հայկական Կարինի եւ հոն ինքզինք կը մկրտէ Մանսուր անունով, յաղթականը: 37,000 զինուոր, քաջ տղաք ամէն կողմէ, զաւակներ ճերմակ, դեղին, թուխ եւ սեւամորթ մայրերու, կը շարժեն իրենց զէնքերը, ծանր հրացաններ, խոշոր ատրճանակներ, կեռ սուրեր եւ նուրբ դանակներ: Ասոնք գրելու փետուրներն են կը պոռան որոնցմով աշխարհագրական քարտէսները կը գծնուին: Կ'ուղղուին դէպի Վրաստան, ուր աշխարհի ամենագեղեցիկ կիները կան: Խոշոր, զմայլելի դէմքեր, մթին, հանելուկային երեսով, սեւ, կապոյտի զարնող ծամեր, աչքեր որոնց մէջ կը բանտարկուի գիշերուան երկինքի մէկ մասնիկը, կաթնաբոյր ստինքներ,— այս էր նպատակակէտը, Տոմինիկեան հօր բանակին: Եւ ան զանոնք կ'առաջնորդէ ռուսական (?) Վրաստան եւ կը յաղթէ Հերակլէս իշխանին: Տասը հազար սրական դերի Ոսկեղջիւրի գերիներու շուկային մէջ ծախել կուտայ, մինչ հափափուած կիները ճամբար կը քշկոտուին:

Սակայն Պոէթի դեռ շատ աւելի հեռուն գացող ծրագիրներ ունէր: Կ'ուզէր իսլամութիւնը բարեփոխել: Նախիջեւանի մէջ կը պատգամէ իր նոր պատուիրանները: Փողեր կը գոռան, չքեղ երիվարներ կը ծառանան, գունագեղ դրօշներ կը ծածանին հովին մէջ, որ Կովկասի լեռներէն կը փչէ, երբ ան, մետաքսով եւ ոսկիով բանուած առասպելական զգեստ հագած, իր նոր աւետարանը կը քարոզէ: — Ալլահ իլ Ալլահ, եւ Քրիստոս իր մարգարէն է, Մուհամմէտ եւ Ցովհաննէս իր մարգարէներն են: Պէտք է սիրես Ալլահը եւ ձեր շուրջինները: Մի աղօթեր, որովհետեւ բառերով կը վիրաւորես անոր վեհափառութիւնը: Ու բոլոր արդարները երկինք պիտի ընդունուին, մտնելու յաւիտենական դրախտ, որ երկրային կեանքի շարունակութիւնն է, առանց անոր թերութիւններուն: Մեղաւորները պիտի պատժուին, բայց ամէնէն շատ մեղաւորն ալ կրնայ ըսպիտակ շապիկ հագնելով մասնակցիլ արդարներու անվերջ խնջոյքներուն:

Դժբախտաբար աշխարհի վրայ երկու կեղծաւոր կան, եւ անոնք միայն յաւերժ զրկուած պիտի ըլլան նեկտար եւ ամպրոսիա ըմպելէ եւ չէրքէզուհիներու շրթները համտեսելէ: Այս զոյգ անիծեալներն են Պապը եւ Սուլթանը:

Ցետոյ ունկնդիրներու քար լռութեան մէջ կը համրէ մեղքերը որոնք հողեղէն մահկանացուն կրնայ գործել: Անհաւատարմութիւնը ծանր մեղք է եւ յանցանքի վրայ բռնուած կինը պէտք է քարկոծել: Սպանութիւնը մահով կը քաւուի: Մատնութիւնը անպատիւ գլխատումով: Գողութիւն, խոստմնադրուժութիւն եւ պատուի վիրաւորանք ծանր ոճիր կը համարուին: Ծոյլ եւ կծծին պէտք է գերիվարել: Սակայն իբրեւ բալասան այս ծանր օրէնքներուն վրայ, ազատ սէրը ներելի կը համարուի: Մանկամարդ աղջիկ մը, ինչքան դեռ ամուսնացած չէ եւ որոշ անձի մը չի պատկանիր, կրնայ իր մարմնին հետ ուզածը ընել: Եւ այս եղաւ սփոփանք ու բարի պատգամ 37,000ին համար, եւ անոնք ցնծացին ու աղաղակեցին, կրակեցին զէնքերը եւ փողեր հնչեցուցին.— Մանսուր, Մանսուր, տար մեզ մինչեւ աշխարհի հատած տեղը:

Գերմ. թարգմ. ԵՐՈՒԱՆԴ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՄԵԾ ԾԱՂՐԱԾՈՒՆ

ԾԱՂՐԱԾՈՒՆ ԵՒ ԾԵՐՈՒՆԻՆ

Ժամանակի սլաքի տակ տարէցը եղած է ծերունի: Սլաքը յաճախ, նետ է ու նշդրակ, ծերունիին սրտին մէջ՝ որ նման է զարնուած եւ ձիւներու մէջ ինկած թռչունի մը:

Ժամանակը դահիճի մը նման կը կատակէ ծերունիին հետ, խաղալով անպատկառութեամբ, անոր ձիւնափառ կամ լերկ գագաթին վրայ:

Ժամանակը գծագրեր է ծերունիին դէմքին վրայ լաբիւրինթոս մը, որուն մէջ կորսուեր է կեանքը իր շրջախումբով:

Ծերունին աւերակ մըն է, որուն վրայ դիզուեր է ձիւնը: Լաւաները գրեթէ պաղած են ու ձիւները սառիլ սկսած:

Հին բերդ մը ահա, որուն պատմութիւնը լի է հերոսական արկածներով, անպատում նահատակութեամբ, փառքերով ու սուգերով...

(Անցորդներ, կը հրաւիրեմ ձեզ խորին յարգանքի):

Աստղ մը անդունդ է իջեր: Սառոյցը իր բիւրեղով, ադամանդով ու լոյսով պսակ է կազմեր ծերունիին ճակտին շուրջ:

Մարմին մը որ նման է յիշատակներու խորշոմած տոպրակի: Հին պատմութիւններու հինցած մատեան մըն է, առջեւէն ու մէջերէն շատ էջեր պակաս:

Մինակութիւն մըն է ծերունին: Իր սերունդէն այնքան քիչ ներկայացուցիչ մնացած է: Ո՞վ կը հասկնայ իր լեզուն, ճաշակը, ըմբռնումները: Ժամանակը ամէն բան փոխեր է, մանաւանդ չարափոխեր: Ծերունին ինկած է նոր դարու մը մէջ, նոր անձերու մէջ, իբրեւ թէ ինկած ըլլար օտար եւ հեռաւոր երկրի մը մէջ, իբր խլեակ, չունենալով ծանօթ ու ծանօթութիւն:

Կեանքը, հակառակ պակսած ու բացակայութիւնը յաճախադէպ դարձած ըլլալուն՝ եղեր է ծանր, ծանրածանր բեռ: Խաչ մը չէ այդ բեռը:

Խաչերու պուրակ, փուշերու կատար, ամբողջ Գողգոթայ մը, լի այլոց մատնութիւններով, ապերախտութեամբ եւ ոճրագործութիւնով: Կ'ըսեն թէ աւելորդ բեռ մըն է իր կեանքը, որ կը ճնշէ ոչ միայն իր այլ մանաւանդ իրեններուն վրայ: Զինքը կը համարին լրացած գրութենէ մը վերջ եկող անիմաստ «յետ գրութիւն» մը:

Իրեն համար իր կեանքի բեռը կը բաղկանայ մեղրէ ու մոլեխինդէ, իրար խառնուած: Այսինքն՝ քաղցրացած թոյն: Անկարելի է բաժնուիլ անուշութենէն որ կը չատնայ հետզհետէ: Միւս կողմէ կը յորդի թոյնը:

Ծերունիին ժպիտը շրջանակուած է տխրութիւնով: Ան կը ջանայ, կարելի եղածին չափ, իր մեղրը տալ իրեններուն եւ մոլեխինդը պահել իրեն: Իսկ երբ կրծէն իր համբերութեան ամբողջ պաշարը՝ ան իր իմաստուն սրամտութեան զինարանէն կը քաշէ նետ մը, ծայրը կ'օծէ թոյնով ու կ'արձակէ, երիտասարդական թափով:

Ծերունին առատաձեռն է օրհնութեան եւ անէծքի մէջ: Իր օրհնութիւնը Աստուծոյ արքայութենէն բերուած լոյս է ու իր նզովքը Եհովայի կայծակ: Քաջութիւն չէ չվախնալ իր անէծքէն: Ամէնէն անողորմ կորիճը անգամ թող սոսկայ ծերունիէ մը, ուր մնաց կին մը: Մի դպիք իր ծերութեան:

Ծերունին կը սիրէ այլ ուղեւորութիւն մը: Վերադարձ դէպի անցեալ, վերապրում հին օրերու ու յետոյ յոգնասպառ դալուստ ներկային դերբուկներուն վրայ:

Եթէ թոռնիկ ունի՝ կը կրթնի անոր: Շատ կը սիրէ թոռնիկը որովհետեւ գիտէ որ անոր ապերախտութիւնը պիտի չտեսնէ, թէեւ տեսնող ծերունիներ ալ եղած են: Կը սիրէ որովհետեւ մանուկ թոռնիկը իրեն կը նմանի: Մանուկն ալ ծերունի մըն է ու ծերուկն ալ մանուկ մըն է:

Եկէք քիչ մը մտնենք իր մէջ ու անկիւնէ մը նայինք իր հոգիին որ մահամերձ է իր հիւանդ մարմնին մէջ:

Մի վախնաք ցուրտէն եւ աղքատութենէն: Ձմեռուան մէջ ո՞վ վառարանը չի վառեր բացի սառած կծծիներէն: Ո՞վ ըսաւ որ ջերմութիւն չկայ այնտեղ: Կրակ ունեցողները միայն հրաբուխները չեն. դեռ ի՜նչ կրակներ կան: Եւ հոն ուր հուր կայ՝ հոն օձը չէ թմրած: Դրախտի պէս աղուոր է ծերունիին հոգին: Արքայութիւնը իր մէջէն սկսեր է: Իմաստուն մանուկ մը կը զբօսնու իր հոգիին մէջ: Կը տեսնուին հնութեան վաճառատուններ, թանգարաններ, դեղնած պատկերներ եւ անպատճառ լուսեղէն դէմքը կնոջ մը որ մտերիմ եւ հոգածու կը փայփայէ ծերուկին մորթը, վերջին երազանքներու մէջ ապաստանած թագուհիի մը նման:

Ունայնութեան հովը չուշանար, կը փչէ եւ ոսկի երազները կը վերածէ փոշիի: Այդ հովը կը մտնէ իր բերնէն ներս ու նախ կը փճացնէ քիմքը որ ալ չառներ հին համերը: Հովին ուժգնութեան առջեւ կը ցնդի խելքը, կը պլպլայ տեսողութիւնը: Իր հողմահար մտածումներուն փոշիները կը խցեն իր լսողութիւնը, խուլցնելով զինքը: Կ'ուտէ սակայն: Ձեռքը կամ դգալը լեցուած է կարծես կաւերով ու բերանը կակուղ հողով:

Բիւրաւոր թելերով ինքզինք կապուած կը զգայ աշխարհին, որուն ամբողջական Սուտն ու Սխալը զինքը աւելի կը կապեն իրերուն, հոգիներուն: Կը պահպանէ աւանդութիւնները: Անսառակներուն, ինչպէս խելօքներուն, միշտ միշտ խրատ կուտայ: Անշուշտ ինք կ'ըսէ ու ինք կը լսէ: Ու դուցէ կը մտածէ.

— Անբարոյականութիւնն ալ աւանդութիւն մըն է:

Ամէն ծերունիի մէջ նստած է պահպանողական մը: Ո՞րքան անկեղծ է սակայն այդ պահպանողականութիւնը: Եթէ անգամ մըն ալ կարենար երիտասարդանալ, պիտի ըլլար մինչեւ իսկ անիշխանական: Շատ կը խօսի բարոյականէ ու միւս կողմէ որքան կ'ափսոսայ որ պէտք եղածին չափ մեղանչած չէ: Մարդ միշտ ուրիշին մեղանչումը կը գտնէ կործանարար իսկ իրը գեղեցկացնող, ինչպէս երջանկացնող: Կը զգայ որ սուտ եւ դուցէ անօգուտ եղած են սրբութիւնները, որոնք արժած են այնքան նահատակութիւն: Կը դատապարտէ, անցեալին մէջ մնացած, իր անմեղութեան փակագիծերը:

Մեղանչել անկարելի ըլլալով կը փարի Աստուծոյ եւ երկնային չքախումբին: Հազար անգամ աւելի, երիտասարդ սիրահարի մը նման, կը փարի կեանք սիրուհիին:

Ու միւս կողմէ, գրեթէ ամէն օր, կ'ընդունի ժամանակին կոչերը: Կը դիմադրէ, կը նահանջէ, աչքերը կը լեցուին, կը յարձակի ալ, կ'ընկճուի ալ:

Ով եղած ըլլայ, ինչ եղած ըլլայ, գրեթէ ամէն ծերունիի մէջ կայ հերոս մը ու հանճար մը, քանի որ ան կեանքի տաժանելի ճամբորդութեան ընթացքին անցած է ամբողջ վշտի հովիտը եւ կսկիծի կիրճերը: Ամէնէն անսուրբ ծերունիին մէջ իսկ կայ մարտիրոսական կենսագրութիւն մը:

Ու ամէն ծերունի մատուռ մըն է, որուն մէջ կամ շուրջը կան բազմաթիւ մեռելներ, սիրելի գերեզմաններ:

Քառասուն հեղ վա՜յ այն թշուառականներուն, որոնք չեն արժանանար իրենց ծերունազարդ հօր կամ մօր լուսացնցուղ օրհնութեան:

Ու ճշմարտապէս երանելի են անոնք որ իրենց մարմնոյն նշխարները զրահած են օրհնութեան շապիկով:

Ցողնավաստակ ծնողներու օրհնութեան մէկ շիթին մէջ՝ գոյ է ովկէանոս մը բարիք:

Կեանքի ճամբուն վրայ ամէն ուղեւոր հարկ է հաւատայ օրհնութեան հրաշքներուն, ինչպէս նզովքին ուղիղ նշանառութեան: Անէծքը անվրիպելի կայծակ մըն է երբ նետաձիգը սպիտակափառ Լիր արքայ մըն է:

Ցարգանքը թող ծանրանայ ձեր մտքին մէջ ու թող ամէնէն սէգ գլուխը խոնարհի:

Քանզի այլ Աստուծոյ է ծերունին:

X

Վերջնապէս ինկած է, երկարատեւ գուպարին մէջ, ծերունին:

Ոչ եւս է: Փակուած եւ կնքուած են իր աչքերը: Աշխարհը ալ յաւիտեան բացակայ է: Լուսնիման ժպիտ մը, յաճախ, կը ծփայ իր անդորրագեղ դէմքին մագաղաթներուն վրայ:

Այս այն անհուն պահն է երբ ժամանակն իսկ, մասամբ, կը կենայ յարգանքի:

Դուրսը, բոլոր ճամբաներուն վրայ ու ամէն սրտի մէջ, կեանքը կը հոսի, սակայն, խորհուրդ մը, պահ մը ծիծաղն կը նետէ արքայութենէն մինչեւ դժոխք:

Առաջին անգամ ըլլալով ծերունիին սիրտը կը հանգչի, քանզի պարպուած է խինդէ ու մանաւանդ կսկիծէ: Սիրտը այն բաժակն է որ մարդ միշտ կը պահէ առլցուն, մանաւորապէս վիշտերով եւ յոյսերով: Նոյնիսկ երբ մարդ ունի վշտաղերծ սիրտ մը, վիշտեր կը ստեղծէ՝ լեցուն պահելու համար այդ սկիհը: Ի՜նչքան տխուր եւ որքան տխմարական ստեղծագործութիւն:

Ահա դատարկ է սրտին սկահը, մաքին թառին հետ:

Անխիլրդ պառկած է ծերունին, կոնակը գետնին գալը կը խորհրդանշէ պարտութիւնը: Եւ ամէն ոք — ահա բացառութեան պակասը — դատապարտուած է այս անփառունակ պարտութեան:

Եւ սակայն վերջացած չեն ժամանակին խաղերը, դիտապաստ զոհին վրայ:

Դեռ կը գործէ անողորմը: Քանզի դիակին մէջ դեռ մաս մը կեանք կայ: Մեռեալին միսերուն եւ ոսկորներուն մէջ տակաւին կեանքին ակամայ շարունակութիւնը կայ:

Ժամանակին ոտքին շարժումով դիակը կ'իջնէ փոսին մէջ:

Գերեզմանին մէջ ալ, ինչպէս ամենուրեք կը շարունակուի Մեծ Ծաղրածուին յաւիտենական կատակերգութիւնը:

X

Ուրեմն ի՞նչ ընել ...

Որպէսզի ըլլայ նուազ դաժանաւետ Մեծ Ծաղրածուն ...

Ով մահկանացու եղբայրներ եւ քոյրեր.— Օգնեցէք իրարու, ներեցէք իրարու եւ սիրեցէք զիրեարս: Եւ երբ ոչինչ ունենաք ընծայաբերելու ձեր նմանին, մատուցէք ժպիտ մը: Քանզի այն ճառագայթն է ժպիտը, որ դրախտէն ժառանգ մնաց անմահութենէն վտարուած այս տկար արարածին, որուն անունը մարդ ըլլալով հանդերձ, կը սոսկայ մարդ ըլլալէ, շատ անգամ: Զի մարդը պարտականութիւններով կը մարդանայ:

Ժպիտը, իբրեւ լուսածաղիկ ու լուսահաց, բաշխեցէք, բաշխեցէք Ծաղրածուին բազմաչարչար զոհերուն, երբ մանաւանդ անոնք հագած են ծերութեան ծանր պատմուճանը:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Օր. ՓԱՌԱՆՁԵՄ ԳԱՑԻՇԵԱՆ
(Պէնլիցի)
եւ
Պ. ԼԵՒՈՆ ԳԱՍԱՐՃԵԱՆ
(Թոգաթցի)
Նշանուած
Ալֆորվիլ, 19 յուլիս, 1939 Փարիզ

Հայ գաղութ

ՎԱԶԳԷՆ ԵՍԱՅԵԱՆԻՆ

Դուք հըրեշտակնե՛ր, խեղճուկ ու թշուառ,
Որ օր մ'երկինքէն եկաք դէպի վար,
Եւ Արարատի լանջէն իջնելով՝
Մինչեւ հոս հասաք՝ փոշեպատ ոտքով:

Կը շողան դէմքերն ձեր փոթորկակէզ
Երբ կորագլուխ կ'անցնիք առջեւէս,
Քարշ տալով ձեր վի՛շտը ազնիւ ու հին՝
Քառեակ անկիւններն այս երկրագունտին:

Ինչպէ՛ս ալ խորհիմ, ի՛նչ որ ալ ընեմ,
Գաղտնիք մը կայ զոր պէ՛տք է որ ըսեմ.—
Կուրծքիս տակ բոց մը, ցա՛ւ մը կը շարժի,
Զի դեռ ժամանակն ի վիհ կը վիժի
Եւ ոչ մէկ տեղէ չի՛ երեւիր դեռ
Հրաշագեղ աւօ՛տը աւետաբեր.
Համամարդկայի՛ն, քրիստոնէական
Չերեւաց դեռ լոյսն ալկախարդական:

Երբ ճամբաներէն ցեխոտ ու մըթին
Կ'անցնիմ ես յաճախ ձեր հին կայանին՝
Դարձնելով աչքերս դէպ՝ երկինքն անհուն,
Հարց կուտամ ինծի.— Ո՞վ երջանկութիւնն
Արեւուն կըրնայ մէկուն զըլանալ:
Միթէ եղբայրներ չե՞նք մենք բոլորս ալ,
Բոլորս հաւասար չե՞նք ոչինչին եւ
Այս յաւերժական բընութեան առջեւ:

Ինչպէ՛ս ալ խորհիմ, ի՛նչ որ ալ ընեմ,
Գաղտնիք մը կայ զոր պէ՛տք է որ ըսեմ.—
Որքան մեր՝ ձե՛րն է երկիրն այս նո՛յնքան,
Լեռներն արիւնոտ, երկինքն անսահման,
Զի ազատութեան եւ սիրոյ համար՝
Ո՛վ կը մղէ մարտ եւ ով անդադար
Կը բանայ այերն ա՛լ աւելի լայն,
Ի խնդիր օրուա՛ն յաւերժական՝
Ո՛վ հորիզոններն անդուլ կը պեղէ,
Հայրենիք՝ ո՛ւր որ ըլլայ կը գտնէ,
Զի արեւուն պէս, մարդն ալ կը ծընի
Առանց խտրութեան առանց սահմանի՝
Լուսաւորելու աշխա՛րհն ամենայն:

Ինչպէ՛ս ալ խորհիմ, ի՛նչ որ ալ ընեմ,
Գաղտնիք մը կայ զոր պէ՛տք է որ ըսեմ,—
Բաժակներն առէք ազնիւ թախիծով,
Դէմքերն արեւէք դարձուցէք յոյզով՝
Եւ խմենք բոլո՛րս, բոլո՛րս այս իրկուն,
Գաղթակայանի բախտագուրկներուն
Եւ ողջ աշխարհի խեղճուկ ու թշուառ
Մեր եղբայրներուն կենա՛ցը համար:

ՆԻՔԻՖՈՐՈՍ ՎՐԵԹԹԱՔՈՍ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (78)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Ցետոյ անոնք վերստին գրաւեցին Ֆոնդընէն, որպէսզի նորէն ձեռք անցընեն Մարի–Ժանը. առին զայն եւ դրին շուշանազարդ դրօշակին տակ, ծաղիկներով զարդարած, ստիպելով անցորդ կիները՝ համբուրել զայն: Երկու թնդանօթ միայն. ատիկա քիչ էր. Սդօֆլէն գրաւեր էր Մարի–Ժանը. Քադէլինօ, նախանձոտ առաջինոյն յաջողութեանը վրայ, Բէն–ան–Մանժէն մեկնեցաւ, դրօշ տուաւ ժալէի վրայ եւ գրաւեց երրորդ թնդանօթ մը. Ֆորէստ յարձակեցաւ Սէն–Ֆլօրանի վրայ եւ գրաւեց չորրորդը: Երկու ուրիշ հրամանատարներ՝ Շուբ եւ Սէն–Բօլ՝ աւելի լաւ վարուեցան. անոնք ծառի կոճղերէն թնդանօթներ, իսկ խրտուիլակներէն թնդանօթաձիգներ ձեւացուցին եւ այս տեսակ հրետանիով, որուն վրայ իրենք կուշտ ու կուռ կը ծիծաղէին, ստիպեցին Կապոյտները ընկրկիլ դէպի Մարէօյ: Այդ ժամանակ անոնց գործունէութեան փառաւոր շրջան էր: Աւելի յետոյ, երբ Շալպօս յաղթեց Լա–Մարսօնիէրը, գիւղացիները փախան՝ պատերազմի արատաւորուած դաշտին մէջ թողլով երեսուներկու թնդանօթ՝ բոլորը անգլիական ապրանք: Այն ժամանակ Անգլիա դրամով կ'օգնէր Ֆրանսացի իշխաններուն եւ կը ղրկէր «դումարներ տէր իշխանին,— ինչպէս Նանցիա կը գրէր 1794 Մայիս 10ին,— որովհետեւ Բիղղին կ'ըսէին թէ այդ շատ վայելուչ միջոց մըն է»: Մէլինէ իր Մարտ 31ի տեղեկագրին մէջ կ'ըսէ. «Այս ապստամբները կ'աղաղակեն՝ «Կեցցեն Անգլիացիները»: Գիւղացիները կը յապաղէին՝ զբաղած ըլլալով կողոպտելու: Այս ջերմեռանդները նոյնպէս գողեր էին: Վայրենիներն ալ իրենց մոլութիւնները ունին, եւ քաղաքակրթութիւնը վերջ ի վերջոյ զանոնք այդտեղէն կը բռնէ: Բիւէսէր երկրորդ հատորին մէջ, երես 187, կ'ըսէ. «Մի քանի անգամ ես Բլէլան գիւղը կողոպտելէ փրկեր եմ». եւ քիչ մը յետոյ, երես 434, ան կը զգուշացնէ մտնել Մոնֆորտօ. «Ես շրջան մը կատարեցի՝ խուսափելու համար ժաքօլէններու տուները կողոպտուելէ»: Գիւղացիները քարուքանդ ըրին Շօլէնը, աւերեցին Շալանը: Իրենց ձեռքը չիյնալով Կրանվիլ, աւար տեղ կողոպտեցին Վիլ – Տիէօն:

Իրենց այն համագիւղացիները, որոնք միացեր էին Կապոյտներուն՝ զանոնք ժաքօլէններու խուժան կ'անուանէին եւ վերջինները առաջիններէն աւելի մեծ կատաղութեամբ բնաջինջ կ'ընէին: Անոնք կը սիրէին նախճիրը՝ ինչպէս զինուորը, կը սիրէին կոտորածը՝ ինչպէս աւազակը: Հրացանի բռնել բառօնները այսինքն՝ քաղքենիները, իրենց հաճելի կուգար. ատիկա կը կոչէին պահքը լուծել: Իրենց ծխատէր քահանաներէն մէկը՝ Պարպօտէն՝ Ֆօնդընէի մէջ սուրի հարուածով մը գետին փռեց ծերունի մը: Իրենց հրամանատարներէն մէկը՝ ազնուական արիւնէ, Սէն–Ժէրմէն սիւր–Իլի մէջ, հրացանի գնդակով սպաննեց Քօմիւնի ընդհ. դատախազը եւ առաւ անոր ժամացոյցը: Մաշէքուլի մէջ անոնք գերի հանրապետականները հաւասար խումբերու կը բաժնէին՝ սպաննելու համար ամէն օր երեսուն հոգի. եւ ատիկա տեւեց հինգ շաբաթ. երեսուն հոգիի շարքը անոնք «աղօթքի համրիչ» կը կոչէին: Այդ երեսուն հոգին անոնք շարքով կը կանգնեցնէին՝ կռնակնին դէպի փոսը դարձուցած՝ եւ զանոնք հրացանի կը բռնէին. գնդակահարուողները կ'իյնային փոսին մէջ երբեմն կենդանի. զանոնք այդպէս ալ կը թաղէին: Այսպիսի բարքերու ծանօթ ենք արդէն: Շրջանի նախագահ Ժուպէրի ձեռքերը սղոցեցին: Հանրապետական գերիներու ձեռքերը կը պրկէին՝ յատկապէս ատոնց համար դարբնուած սրածայր ձեռնակապերու մէջ. զանոնք հասարակաց հրապարակներու վրայ կը սպաննէին հնչեցնելով իրենց պատերազմական փողերը: Շարէդ, որ կը ստորագրէր՝ «Եղբայրութիւն՝ ասպետ Շարէթ» եւ որ Մարայի պէս գլխարկի տեղ գլուխը կապեր էր թաշկինակ մը, որ մինչեւ յօնքերը կ'իջնէր, այրեց քաղաքը եւ բնակիչները իրենց տուներուն մէջ:

Այդ ժամանակներուն մէջ Քարիէն ահաւոր էր դարձած... թէրրօրը կը պատասխանէր թէրրօրին: Պրըթօն ապստամբը գրեթէ յունական ապստամբի դիմագծերը ունէր. կարճ բաճկոն հագած, հրացանը ուսընդանուէ, սռնապանը սրունքներուն վրայ կապած, լայն անդրավարտիկներ՝ շալվարներու պէս. եւ ապստամբ Պըրթօնը շատ կը նմանէր ապստամբ յոյնին: Հանրի տը լա Ռօշժաքըլէն դեռ քանըմէկ տարեկան էր երբ պատերազմի գնաց դաւազանով մը եւ զոյգ մը ատրճանակով: Վանտէական բանակը ունէր հարիւր յիսուն զորաբաժին. անոնք կը ձեռնարկէին կանոնաւոր պաշարումներու. Պրէսիւէրը ամբողջ երեք օր պաշարման մէջ կը պահէին: Տասը հազար գիւղացիներ աւագ ուրբաթի օրը շիկացած գնդակներով ռմբակոծեցին Սապլ քաղաքը: Մէկ օրուան մէջ անոնք տասնըչորս հանրապետական պահակներ ոչնչացուցին՝ սկսած Մօնդինիէէն մինչեւ Քուրբվէյլ: Թուարի մէջ՝ բարձր պատին վրայ՝ հետեւեալ վեհապանծ խօսակցութիւնը տեղի կ'ունենար Ռօշէժաքըլէնի եւ գիւղացիի մը միջեւ.

— Քա՛րլ:— Ահա՛ ես:— Ուսերդ, որպէսզի վեր բարձրանամ: Ահա պատրաստ է. բարձրացէք:— Քու հրացանդ:— Բռնեցէ՛ք: Եւ Ռօշէժաքըլէն պատին վրայէն ցատկեց քաղաքին մէջ. այդպէսով առանց սանդուխներու վերցուցին այդ աշտարակները, որոնք դիմացեր էին Տիւկէսքլէնի պաշարումներուն: Փամփուշտ մը աւելի սուղ էր անոնց համար քան մէկ ոսկին. կուլային երբ կ'անյայտանային զանգակատուները իրենց տեսութենէն. փախուստը շատ սովորական բան մըն էր իրենց համար, որ այդ միջոցին պարագլուխները կը գոչէին՝ «Զգեցէք կօշիկները, պահեցէք հրացանները»: Երբ իրենց ռազմամթերքը կը սպառէր, անոնք կ'երթային հանրապետականներու հրետանիի արկղիկներէն վառօդ առնելու. յետոյ տ'Էլպէն Անգլիացիներէն կը խնդրէր ռազմամթերք: Երբ թշնամին կը մօտենար, եթէ անոնք վիրաւորներ կ'ունենային, զանոնք կը քաշէին բարձրահասակ ցորենի արտը՝ կուսական թաւուտներուն մէջ եւ գործը վերջացնելէ յետոյ կուգային ու կը վերջացնէին զանոնք:

(Շար.)

Թրքական գործակալները շարժման մէջ

Նկատելով որ խուճապային գաղթ մը կրնայ արատ բերել իրենց, Թուրքերը ամէն միջոցով կ'աշխատին տարածել այն լուրը թէ Քրիստոնեաները շատ գոհ են իրենցմէ եւ բնաւ դիտաւորութիւն չունին մեկնելու: Մանաւանդ որ Սուրիան «խառնակ» է եղեր եւ անիշխանական:

Մասնաւոր գործակալներ կ'աշխատին հաստատամութեան յայտարարութիւններ կորզել Քրիստոնեաներէն եւ մանաւանդ Հայերէն: Նպատակն է անցընել Յուլիս 22էն յետոյ ծագելիք ցնցող տագնապը: Անկէ վերջ իրենք պիտի փարեն մնալ ուզող միամիտները:

ՏԷՐՍԻՄ ՉԷ ԶԱՊՈՒԱԾ ՏԱԿԱՒԻՆ

Թուրքիոյ ներքին գործավարը, խոստովանելէ վերջ թէ Տէրսիմի զսպումը չէ յաջողած ակիզբները, հակառակ զինուորական գործողութեանց մասին տրուած տեղեկագրերուն, կ'ըսէ թէ Քիւրտերը անցեալ եւ նախանցեալ տարիներուն ևս փորձած են խորտակել Թրքական ճակատը:

Զսպումի նոր շարժում մը 1937ին.— «Այսպէս, ադաները եւ աէյխները ուզեցին փորձ մըն ալ կատարել, որովհետեւ կառավարութեան այս լուրջ ու հիմնական միջոցները կը հասկցնէին թէ վերջ գտած է իրենց բռնութեան շրջանը, առանց աշխատելու՝ ժողովուրդի կռնակէն ապրելու եւ ժողովուրդը իբրեւ գերի գործածելու դրութիւնը: Այդ խմբակը տոիթ դարձուց անտառներու օրէնքը, բնակչութիւնը գրգռելու համար:

Արդարեւ, այդ խառնակչական քարոզութիւնը յաջողեցաւ: 1937 Մարտին, Եուսուֆան եւ Տէնման աշիրէթները քանդեցին կամուրջները եւ հեռաձայնները եւ գործի անցան: Անոնց միացան նաեւ Հայտարան եւ Ապպաս Ուշաղը աշիրէթները, վերջինին պետն էր Սէյիտ Րիզան:

1937 Դեկտեմբեր 31ին, յարձակումի ենթարկուեցան Գալան շրջանի Մանասուր Ուչաղը գիւղի մեր ոստիկան — զինուորները եւ Տիզտաշ գիւղի պահակները: Ասոր վրայ, 1938ին վերջնական զսպումի գործողութեան մը ձեռնարկուեցաւ, մասնակցութեամբ նաեւ Գ. բանակի զօրամասերուն: Քոչ եւ Գալան շրջանները արգիլեալ գօտի հռչակուեցան եւ բնակիչները արեւմուտք փոխադրուեցան: Ըմբոստութեան մէջ ծառայողները բարձրացան սեւ լեռները եւ քարանձաւներու մէջ ապաստանելով շարունակեցին դիմադրել: Կառավարութիւնը շարունակեց գործը: Ճամբաները, պահականոցները, դպրոցները, կառավարչատուները եւ զօրանոցները կանոնաւոր ծրագրով մը լրացնելու գործը շարունակուեցաւ:

Կացութիւնը այս ձեւով շարունակուեցաւ մինչեւ այս տարի: Վերջապէս, Քոչի շրջանին մէջ մնացողներուն մէկ մասը զսպուեցաւ եւ մէկ մասն ալ վերջերս անձնատուր եղաւ: Այսօր Քոչի շրջանը ամբողջովին մաքրուած է աւազակներէն:

Զսպումը պիտի շարունակուի.— Գալով Գալանի արգիլեալ շրջանին, հոն ապաստանած Եուսուֆան, Տէնման, Հայտարան, Քէօր Ապպաս, Քէղէլ եւ Եուգարը Ապպաս աշիրէթները յոյս չունին թէ այլեւս պիտի կրնան դիմադրել կառավարական ճնշումին եւ հետզհետէ անձնատուր կ'ըլլան: Վստահ եմ թէ մօտ ատենէն այդ շրջանն ալ ամբողջովին մաքրագործուած պիտի ըլլայ:

14,593 զէնք հաւաքած ենք Տէրսիմի շրջանէն, բոլոր զէնքերն ալ վերջին սիստէմով են: Շարունակելով զսպումը Թունճէլիի մէջ, միւս կողմէ կը շարունակենք շինարարութիւնը: Եթէ օրէնքին երեք տարի ալ երկարաձգումը կը խնդրենք, պատճառը այն է որ կ'ուզենք կարճ ատենէն լրացնել ձեռք բերուած արդիւնքը, այսինքն Տէրսիմի մէջ հաստատել ոչ թէ անցաւոր, այլ տեւական ու բնաւ չխանգարուելիք անդորրութիւն մը, ինչպէս նաեւ այնքան լայնցնել ու արմատացնել շինարարական ու քաղաքակրթական գործը, որ այլեւս ոչ ոք հնարաւորութիւն ունենայ չեղելու ճամբէն: Հոն ոչ թէ անցաւոր, այլ մնայուն ու քաղաքակրթական պետական կազմակերպութիւն մը ստեղծելու տեսակէտով՝ պէտք է շարունակել Թունճէլիի օրէնքը, մինչեւ որ ձեռք բերուած արդիւնքը ամբողջական դառնայ:

Հանրապետական վարչութիւնը չէր կրնար թոյլատրել որ Թրքական հողին մէկ կտորը մնայ իբր բոյն անհնազանդութեան եւ աւազակութեան: Ամէն միջոցի դիմեցինք, ճիշդ Անգարայի, Այտընի նման ապահովութեան եւ հանդարտութեան արժանացնելու համար Տէրսիմը: Մեր նշանաբանն է կչռելով գործադրել միջոցները, խստութեան դիմել միայն այն ատեն՝ երբ այդպէս կը պահանջեն անհրաժեշտութիւնը եւ երկրին բարձրագոյն շահերը, եւ գործի սկսելէն յետոյ շարունակել մինչեւ վերջնական արդիւնքին ստացումը:

Թէեւ Թունճէլիի օրէնքը շատ զօրաւոր իրաւասութիւններ տուած է պաշտօնատարներուն, կրնամ պարծանքով յայտնել թէ այդ իրաւասութիւնները գործուած են ամենամեծ ուշադրութեամբ, չափաւորութեամբ: Համարձակ կրնամ ըսել թէ ո եւ է երկրի մէջ անկարելի էր նման դէպքերը անհետացնել ասկէ նուազ զոհողութեամբ եւ աւելի մեծ շրջահայեցութեամբ ու ճշդութեամբ»:

Բոզվէլթ կ'ընդունի չէզոքութիւնը

Նախագահ Բոզվէլթ մամուլի ներկայացուցիչներուն հաղորդեց թէ չէզոքութեան վէճը փակուած է մինչեւ յունուար: Հետեւաբար երբեք նպատակ չունի նոր փորձ մը կատարելու, որպէսզի ծերակոյտը փոխէ իր տեսակէտը: Բոզվէլթ ապպայ ամբողջ պատասխանատուութիւնը նետելով մեկուսացման քաղաքականութեան կողմնակիցներուն վրայ, մաղթեց որ քաղաքական տագնապ մը չծագի Եւրոպայի մէջ, մինչեւ Յունուար:

Նախարար Մաքտոնալտի յայտարարութիւնները Պաղեստինի դէպքերուն մասին

Գաղթապետութեանց նախարար Մաքտոնալտ յայտարարեց խորհրդարանին մէջ, թէ բրիտանական կառավարութիւնը վճռած է իրագործել իր քաղաքականութիւնը Պաղեստինի մէջ:

Խօսելով Հրեաներու ներգաղթին վրայ դրուած արգելքին մասին, ան ըսաւ թէ ապօրէն կերպով Պաղեստին մտնողներու 40 առ հարիւրը հրեայ փախստականներ չեն, ոչ ալ Գերմանիայէն փախած Հրեաներ: «Ասիկա ապացոյց է, որ գոյութիւն ունի կազմակերպուած փորձ մը՝ բեկանելու օրէնքը Պաղեստինի մէջ եւ խանգարելու կառավարութեան վարած քաղաքականութիւնը, պարզապէս գայն անյաջողութեան մատնած ըլլալու համար»: Այս ապօրինի ներգաղթը պատճառ եղած է, որ Արաբները մտածեն թէ բրիտանական կառավարութիւնը ձեռքի տակէ կ'օգնէ Հրեաներուն եւ ինքն իսկ դէմ կ'երթայ իր քաղաքականութեան: Ասիկա կրնայ պատճառ դառնալ աղետալի ապստամբական բոցի մը, որուն հետեւանքները շատ ծանրակշիռ կրնան ըլլալ ամէնէն առաջ նոյնինքն իրենց՝ Հրեաներուն: Այս պատճառով՝ Անգլիա անվհատ եւ անյողդողդ՝ պիտի գործադրէ իր ծրագիրը, միաժամանակ անկողմնակալ վերաբերմունք ցոյց տալով թէ՛ Հրեաներուն եւ թէ՛ Արաբներուն հանդէպ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՆՈՒԶԻ մէջ ջերմաչափը ցոյց կուտայ 45 աստիճան, շուքի մէջ:

ԱՇԽԱՐՀԻ կործանումը տեղի պիտի ունենայ ... Յուլիս 27ին, ըստ Մեքսիկացի աստղագէտի մը, իբրեւ հետեւանք Հրատ մոլորակին որ պիտի բախի մեր երկրագունդին:

ԷՆԿԻԻՐԻԻ մէջ սարսափելի հրդեհ մը ծագեցաւ, վնասը կը հաշուեն 20 միլիոն:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Իսի լէ Մուլինոյի «Զաւարեան»ի ընկերները իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկ. Երուանդ Ատանալեանի եւ իր տիկնոջ, իրենց սիրասուն փոքրիկին մահուան առթիւ:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Հ. եւ Գ. Գայըամեան եղբայրներ 50 ֆրանք կը նուիրեն Ֆ. Կ. Խաչի օգնութեան կայանին:

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

Le Gerant : H. STEPHAN

17, Rue Dameame ... Paris (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 25 ՅՈՒԼԻՍ
MARDI 25 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4100

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ»

Գաւառէն Փարիզ վերադարձողը ծանրաբեռնուած կ'ըլլայ իրարու հանկարծ տրամադրութիւններով:

Խական չէ թէ «վերէն» մեկնած անձը ի՛նչ տրամադրութեամբ ճամբայ ելած է: Գաւառը անմիջապէս կը շրջապատէ զայն, կը վարակէ իրմով, կ'իւրացնէ նոյնիսկ:

Ու հարցումները կը տեղան, — երբեմն անտեղի ու աւելորդ, ճի՛շդ է: Բայց, միշտ միեւնոյն մտահոգութեամբ:

Այդ հարցումներուն մէջ տրտունջք կայ, անակնկալներու սպասող տենչ, «բան մը» ընելու պատրաստակամութիւն, երբեմն մայլ յուսահատութիւն, բայց նաեւ անխորտակելի հաւատք:

Ամէնէն առաջ՝ աշխատանքի խնդիրը, անշուշտ: Հակառակ բոլոր հաւաստիքներուն, այս հոգը ծանր կերպով կը ճնշէ մեր գաղութին վրայ: Կան գործազուրկներ: Անոնցմէ ոմանք նպաստ կը ստանան: Կան ալ որ զրկուած են նոյնիսկ այդ կիսամիջոցէն: Առաջինները նոյնքան դժգոհ են, որքան երկրորդները:

— «Նպաստը ձեզի, գործ տուէք մեզի» — գաւառ պէտք է երթալ՝ ըմբռնելու համար թէ որքա՛ն սրտէ խօսած է Յառաջի այս վերտառութիւնը: Նուազ մտահոգ չեն նաեւ անոնք որ կ'աշխատին:

— Այսօր կայ, բայց վաղը կրնայ չըլլալ, — կը պատճառաբանեն անոնք: Ամէն մէկ «քէնզէն»է վերջ կրնանք արձակուիլ...

Նման տագնապ մը անցուց Տէսինը, դեռ երեք շաբաթ առաջ: Գործարանը արձակեր էր 8 - 10 աշխատաւորներ: Ու մտահոգութիւնը սեւ ամպի մը նման չոքեց գաղութին վրայ.

— 180 հոգինոց ցանկ մը կայ եղեր... կը փլի՛ մեր գաղութը: Նոյն անորոշ ու անկայուն վիճակը ամէն տեղ: Տնօրէնին կամ պաշտօնեային բարեացակամութեան ու երբեմն նոյնիսկ քմահաճոյքին կապուած խնդիր: Կայ նաեւ հարիւրին տասնի օրէնքը: Նպաստի մասին «փոխադարձութեան» պարագան ալ գայ: Որո՞ւ եւ ի՞նչպէս հասկցնել թէ Հայերը ենթակայ չեն նաեւ այդ օրէնքին...:

Ու տրտունջքները կը բանաձեւուին արդէն: Անճար մարդու երեւակայութիւնը կը գործէ: Եւ, ծրագիրնե՛ր կը դրուին առջին, ցաւն ու դժգոհանքը իրար խառնելով, — «Օփիսները ի՞նչ կ'ընեն: Վերը նստողները գոնէ այս խնդրին մէջ պէտք է հասկցուին: Ազգու դիմում մը պէտք է ընել: Մենք «օտարական» չենք վերջ ի վերջոյ...»:

Հազար ըսէ, բացատրէ, — անօգուտ է: Գաւառին համար, «վերը» հրաշագործ գաւազան է: Գլուխ մը, որ պարտաւոր է մարմնի մասին խորհիլ: Անշուշտ ճշմարտութիւններ կան իր տրտունջքներուն մէջ: Գիտենք որ «հայկական Փարիզ»ը գրեթէ երբեք չէ արդարացուցած ինքզինքը: Բայց, կան եւ պետական կարգ ու սարքէն բխող պարագաներ, որոնք անծանօթ կը մնան գաւառին:

— Չէ՞ որ զինուոր կուտանք: Մեր տղաքը՝ տուն - տեղ ձգած՝ կ'երթան զօրանոց: Կը վերադառնան տարիներ վերջ, այն յոյսով թէ հպատակ կը դառնան: Բայց, ոչ միայն յաճախ զրկուած կը մնան այդ իրաւունքէն, այլեւ, կը պատահի որ վերջնապէս կորսնցնեն իրենց նախկին աշխատանքը...

Ահա եւ երկրորդ ցաւ մը: Խոստովանինք, որ առաջին տարիներուն, ֆրանսահայ գաղութը չէ գիտցած օգտուիլ առիթէն: Նորեկներ էինք: Վերադարձի ակնկալութիւնը դեռ զօրաւոր էր: Յետոյ, կար եւ այն չփոթութիւնը թէ՝ հպատակ ըլլալ կը նշանակէ... դադրիլ հայ ըլլալէ, կարծես Ռուսիոյ մէջ՝ ռուսահպատակ, եւ Թուրքիոյ մէջ Թրքահպատակ եղած չըլլայինք:

Ցաւեր, ահաւասիկ, որոնք կը տրորեն ու կը տանջեն մեր գաւառը: «Գաղութ» Փարիզը եւս զերծ չէ, անշուշտ, այս մտահոգութիւններէն: Կը մնայ, որ «ղեկավար» Փարիզը անգամ մը եւս անդրադառնայ ֆրանսահայ այս տագնապին: Տագնապ ըսինք, որովհետեւ պայմաններու աննպաստ դասաւորում մը վաղը կրնայ բարդ վիճակ մը ստեղծել:

Կառավարել կը նշանակէ նախատեսել, — այս ճշմարտութիւնը միայն պետութիւններու յատուկ չէ:

Հարկ է դիմել: Ու միշտ կրկնել: Մանաւանդ որ, պետական հրջանակներու քով բարեացակամութիւնը չի պակսիր: Ու, ինչ որ կարեւոր է, ֆրանսահայ գաղութը ո՛չ հարստ եկած է հոս, եւ ո՛չ ալ իբրեւ օտարական:

×

Պատկերը կիսատ թողած պիտի ըլլայինք, սակայն, եթէ զանց առնէինք այն միւս տրամադրութիւնը որ նոյնքան տիրական է գաւառի մէջ: Կ'ակնարկենք՝ տեւելու, տոկալու, անցնելով ներշնչուելու եւ յամառ կերպով ապագային կառչելու ոգիին, որ քանի մը ոգեւորիչ պատկերներով յանկարծ կը բոցավառի: Ու այդ հաւաքական ապրումին մէջ անձնականը կը նսեմանայ: Կ'անհետանայ, նոյնիսկ, երբ մանաւանդ պզտիկ ու համեստ բաներու եւ կամ երկչոտ բայց տաք նայուածքներու ետեւ թաքնուած իրենց մեծ ու անփոփոխելի մտահոգութեան — վաղուան կարելիութեանց — շուրջ յոյսի նշոյլներ կը գտնեն...

Այն ատեն, ֆրանսահայ գաւառը, մեր բոլոր գաղթահայ գաւառներուն նման, կը մոռնայ թէ գաղթական է, հայ մաթլոս, կամ գործազուրկ, ու իր երգերով, իր բարձրացած տրամադրութեամբ, ու իր վարակիչ հաւատքով կը հաւաստիացնէ թէ՝ հայկական հզօր բնազդէն մղուած՝ շրջած է հայրենիքին համար «մեռնելու» երբեմնի նշանաբանը եւ տեղը դրած՝ նոր օրերու նոր հրամայականը.

— Հա՛յ ապրիք, եղբարք...

Վ. ԻՇԽ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՃԱՓՈՆ ԿԸ ՀԱՄԱՁԱՅՆԻՆ

Ինչպէս գրեցինք, անգլեւճափոնական դիւանագիտական խօսակցութիւնները յանգեցան տեսական համաձայնութեան մը որ հիմ ընդունեցաւ պաշտօնական բանակցութիւններու:

Ուրեմն, ըստ նախնական համաձայնութեան՝ Անգլիա կ'ընդունի կացութիւնը որ ստեղծուած է Չինաստանի մէջ ճափոնական զինուորական իշխանութեան միջամտութեամբ, միւս կողմէ Ճափոն կ'ընդունի չինական միջազգային գօտիին չէզոքութիւնը՝ «ճափոնական աչք» մը ունենալու պայմանով:

Այս համաձայնութեան վրայ, երէկ առտու Թօքիոյի մէջ բացուեցաւ խորհրդաժողով մը, որու կը մասնակցին Ճափոնի կողմէ՝ արտաքին գործավարը, Արիթա, Թիէն - Ցինի հիւպատոսը, Թանաքա, եւ Թիէն - Ցինի ճափոն զինուորական իշխանութեանց ներկայացուցիչները, Քաթօ եւ Մութօ: Անգլիոյ կողմէ՝ դեսպանը, Սըր Րոպըրթ Քրէճի, Թիէն - Ցինի հիւպատոսը՝ Հըրպըրթ, Թօքիոյի բրիտանական դեսպանատան զին. կցորդը, Զօր. Փիկոթ:

ԾԱՅՐ. ԱՐԵՒԵԼՔԻ «ՄԻՒՆԻԽԸ»

Անմիջապէս որ իմացուեցաւ թէ Անգլիոյ եւ Ճափոնի ներկայացուցիչներուն խօսակցութիւնները յանգած են նախնական համաձայնութեան մը, Չինաստանի քաղաքական շրջանակները յուսահատութեան մատնուեցան:

Չինացիները կը վախնան, որ անգլեւճափոնական խորհրդաժողովը կը վերջանայ «Ծայր. Արեւելքի Միւնիխ» մը ստեղծելով՝ ի վնաս Չինաստանի:

Գերմանական մամուլը եւս ջղայնութիւն կը յայտնէ, որովհետեւ Անգլիա, համաձայնելով Ճափոնի հետ, որ եւ է վախու պատճառ չունենար իր նաւատորմը Ծայր. Արեւելքի մէջ պահելու, երբ պատերազմի վախ ծագի ասդին՝ արեւմուտքէն:

Թօքիոյի մամուլը կ'աշխատի պարզել այն պատճառները, որոնք Անգլիոյ թելադրեցին համաձայնութեան գալ Ճափոնի հետ: Այդ պատճառներն են, 1) Անգլեւռուսական բանակցութիւնները անել մէջ մնացին, 2) Միացեալ Նահանգները չէզոքութիւն յայտարարեցին, 3) Միջազգային կացութիւնը ծանրացած է եւ Ճափոն վճռակամութիւն ցոյց կուտայ գործելու Ծայր. Արեւելքի մէջ իր գիտցած ձեւով:

Իսկ անդին կը շարունակուի ընդհարումը

Ծայր. Արեւելքէն հասած լուրերը կը հաստատեն թէ ընդհարումը կը շարունակուի անխնայ: Մանչուրիոյ եւ Մոնկոլիոյ սահմաններուն վրայ, կատաղի կռիւներ տեղի կ'ունենան այս պահուս: Կռիւներու արդիւնքին մասին լուրերը հակասական են, ինչպէս միշտ:

Ճափոնները կը հաղորդեն թէ Ուրբաթ օր վար ձգած են 39 օդանաւ, իսկ իրենք կորսնցուցած են միայն մէկ օդանաւ:

Ռուսերը կը հաղորդեն թէ կարեւոր յաղթանակներ շահած են Մանչուրիոյ սահմանին վրայ: Հարիւր ռուսական օդանաւեր յաջողած են ետ վանել 120 ճափոնական օդանաւեր, վար ձգելով 14 հատը: Իրենք կորսնցուցած են միայն երեք օդանաւ:

Կիրակի գիշեր վերստին սկսան յարձակումները: Ռուսերը յառաջ խաղացին հարիւրաւոր հրասայլերով, դաշտային թնդանօթներով, եւ անցան Խալխա եւ Հոլչթէն գետերը:

Ճափոնները հակայարձակումի ձեռնարկելով յաջողեցան կասեցնել ռուսեւմոնկոլական յառաջխաղացութիւնը:

Այս կռիւներուն ընթացքին սպաննուեցաւ ճափոն պատերազմական թըղթակից մը:

Մանչուրիոյ սահմանամերձ քաղաքներու բնակչութիւնը ահուդողի մէջ է, ռուսական օդանաւերու շարունակական յարձակումներուն հետեւանքով: Քաղաքային իշխանութիւնները հրամայած են լոյսերը մարել իրիկունները:

Վլատիվոսթօքէն կը հաղորդեն թէ Ճափոնցիները սկսած են Մանչուքուօն կազմակերպել այնպէս մը, որ օդանաւային յարձակումի խարիսխ մը դառնայ ընդդէմ Խորհ. Միութեան: 1932էն ասդին՝ հիմնած են 5000 քիլոմեթր երկարութեամբ երկաթուղի, 17,000 քիլոմեթր երկարութեամբ խճուղի, 130 օդանաւային կայան, ուր կեդրոնացուցած են 500 օդանաւեր:

Միջադէպ մը Պուլկարիոյ եւ Թուրքիոյ սահմանին վրայ

Սոֆիայէն կը հեռագրեն թէ ուրբաթ օր միջադէպ մը տեղի ունեցաւ Թուրքեւպուլկար սահմանին վրայ, Սվիլէնկրատի մօտ, — միջադէպին հետեւանքով վիրաւորուեցաւ Թուրք զինուոր մը պուլկարական հողի վրայ:

Միջադէպը փակուեցաւ, յաջորդ օրն իսկ, սահմանապահ զօրաց պուլկար եւ Թուրք հրամանատարներու կողմէ, որոնք իրաւունք տուին պուլկար սահմանապահ զինուորներուն:

Նկատի առնելով որ բարեկամական յարաբերութիւններ գոյութիւն ունին երկու դրացի երկիրներուն միջեւ, վիրաւոր Թուրք զինուորը անմիջապէս յանձնուեցաւ Թրքական իշխանութեանց:

Հակասական զրոյցներ Տանցիկի մասին

Պերլինի քաղաքական շրջանակներուն մէջ հակասական զրոյցներ շրջան կ'ընեն Տանցիկի կացութեան մասին: Ոմանք կը պնդեն, թէ յարաբերութիւնները բարւոքած են Պերլինի ու Վարշաւայի միջեւ, այնպէս որ հնարաւոր պիտի ըլլայ բանակցութիւններով ու փոխադարձ զիջումներով լուծել վէճը, ուրիշներ, ընդհակառակն, կ'ըսեն թէ այսպիսի բարւոքում գոյութիւն չունի եւ Հիթլէր պարտաւորուած է նոր միջոցներ որոնել իր ուզած ձեւով փակելու համար Տանցիկի խնդիրը:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆՈՐ ԲՈՅՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ԱՐԾԻՒՆԵՐՈՒՆ

(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

ԽՄԲ. — Ատափազարի Հայր. Միութիւնը (Փարիզ) կը հաղորդէ մեզի թէ ներկայ հանգանակութեան կը մասնակցի 500 փրանքով, անկէ զատ հանգանակութեան ձեռնարկած է իր հայրենակիցներուն միջեւ: Զ. Ռ. Միութեան Վալանսի Մասնաճիւղը կը մասնակցի 400 փրանքով, անկէ զատ միացած է տեղական մարմինի մը՝ հանգանակութիւն կատարելու համար գաղութին մէջ: Զ. Ռ. Միութեան Լիոնի մասնաճիւղը եւս ձեռնարկած է հանգանակութեան: Մեր ստացած գումարները պիտի յայտարարուին մաս առ մաս, հանգանակութիւնը ծաւալ գտած եւ մեր ցանկը շատ երկարած ըլլալով:

Սիփան Կոմիտաս երգչախումբ (իր փակման հանդէսին առթիւ, Միութեան սնտուկէն եւ անդամներէն)	600
Փարիզի Ատափազարի Հայր. Միութիւն	500
Տիկ. Հրանոյշ Ս. Աղատեան	100
Ալիս եւ Արմէն Հ. Սամուէլ	100
Յովհաննէս Տէր Յովհաննէսեան	100
Սուրէն Գալէնտէրեան	100
Գրիգոր Սողոմոնեան	100
Տիկին Ագապի Խաչիկեան (իր աղջկան՝ Աղաւնիի մահուան տարեդարձին առթիւ)	50
Լեւոն Գեւոնեան (իր քրոջ աղջկան Աղաւնիի մահուան տարեդարձին առթիւ)	50
Գրիգոր Հատըմեան	50
Կ. Վարդապետեան (Լա Ռոշ Պէնտա)	50
Յարութիւն Զատիկեան (Վիէն)	50
Կարապետ Անտոնեան (Վիէն)	50
Կիւլպէնկ Սուքիասեան (Վիէն)	50
Արշակ Փաշայեան (Մարաշցի)	50
Միհրան Գազանճեան	25
Տիգրան Վարդանեան	20
Գումար՝	2040
Նախոր գումար՝	5257
Ընդհ. գումար՝	7302

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ

Պաշտօնաթերթը կը հրատարակէ (22 Յուլիս) հրովարտակ մը, որ կը վերաբերի օտարականներու մարդահամարին:

Ահաւասիկ հրովարտակին գլխաւոր տրամադրութիւնները. —

Համաձայն 12 Ապրիլ 1939 թուակիր հրովարտակ - օրէնքին 3րդ յօդուածին տրամադրութեանց, պիտի ցուցակագրուին այն բոլոր օտարականները, որոնք քաղաքացիութենէ զրկուած կամ ապաստանի իրաւունքէն օգտուելով՝ կ'ապրին Ֆրանսայի մէջ: Այս մարդահամարը կատարուելէ վերջ, յետագային մասնաւոր հրովարտակով պիտի կազմուի յանձնախումբ մը, որ պիտի քննէ մարդահամարին արդիւնքները եւ որոշումներ պիտի տայ:

Բոլոր այն օտարականները, 20 — 48 տարեկան, որոնք որ եւ է հպատակութիւն չունին բայց եւ այնպէս արձանագրուած չեն մարդահամարին մէջ՝ համաձայն 31 մարտ 1928 թուակիր օրէնքին 3րդ տրամադրութեան, ենթակայ են մարդահամարի:

Իսկ այն օտարականները, 20 — 48 տարեկան, որոնք Ֆրանսա եկած են օգտուելու ապաստանի իրաւունքէն, նոյնպէս ենթակայ են մարդահամարի, եթէ Ֆրանսայի մէջ կը բնակին համաձայն այն պայմաններուն, զորս կը ճշդէ օրէնքին 5րդ յօդուածը:

Ամէն օտարական, որ ընդունուած է օգտուելու համար ապաստանի իրաւունքէն՝ բայց տակաւին չունի ինքնութեան թուղթ մը օրինական պայմանաժամով, ենթակայ է մարդահամարի՝ երկու ամսուան բնակութենէ վերջ:

Այն օտարականները, որոնք, մարդահամարի ժամանակ, կը յայտարարեն թէ գաղթականներու կամ ապաստանի իրաւունքէն օգտուողներու դասակարգին մէջ չեն մտներ, չեն կրնար այլեւս օգտուիլ այդ իրաւունքէն՝ երբ յետագային հրաման ստանան հեռանալու Ֆրանսայէն: Այս նոյն տրամադրութիւնը գործադրելի է ամէն անոնց հանդէպ, որոնք չեն պատասխաներ, 20 օրուան պայմանաժամի մը մէջ, իրենց ղրկուած հրաւէրին:

Օտարականներու մարդահամարը պիտի կատարուի հետեւեալ ձեւով. —

1.— Մինչեւ յառաջիկայ Սեպտեմբեր 1 պիտի արձանագրուին 20 — 27 տարեկանները:

2.— Մինչեւ 1940 Յունուար 1 պիտի արձանագրուին 27 — 35 տարեկանները:

3.— Մինչեւ 1940 Մարտ 1 պիտի արձանագրուին 35 — 40 տարեկանները:

4.— Մինչեւ 1940 Սեպտեմբեր 1 պիտի արձանագրուին 40 — 48 տարեկանները:

Ծնունդները շատցնելու համար

Ֆրանսական կառավարութիւնը ծրագիր մը կը պատրաստէ դարման մը գտնելու համար բնակչութեան նուազումի տագնապին: Ծրագիրը գրեթէ պատրաստ է եւ այս շաբթու պիտի դրուի օրակարգի վրայ, դահլիճին մէջ: Ըստ այդ ծրագրին,

1.— Այն երիտասարդները, որոնք կ'ամուսնանան եւ գիւղերու կամ ագարակներու մէջ կը հաստատուին, կապուած՝ հողին, պիտի ստանան 15,000—20,000 ֆրանքի փոխատուութիւն մը:

2.— Դրամական պարգեւ պիտի տրուի առհասարակ բոլոր ֆրանսացի ընտանիքներուն, համաձայն իրենց ունեցած զաւակներու թիւին:

3.— Խիստ հսկողութիւն պիտի կատարուի մայրանոցներուն եւ բժիշկներուն վրայ, արգիլելու եւ խստիւ պատժելու համար վիժումները:

4.— Ծանր պատիժներ թմրեցուցիչ դեղերու առեւտուրով զբաղողներուն:

5.— Պայքար ալքոլամոլութեան դէմ, արգելք նոր գինետուն բանալու:

6.— Ծանր պատիժներ կաւատութեան եւ պոռնկութեան վրայ, արգելք պոռնկագրական հրատարակութեանց վաճառումին:

7.— Որդեգրութեան օրէնքները բարեփոխել եւ պաշտպանել որբերը:

8.— Ընտանեկան քուէի իրաւունք (ընտանիքին պետը իրաւունք կ'ունենայ յաւելուածական ձայնի, համաձայն իր ընտանիքին բազմանդամութեան):

Բոլոր այս կարգադրութեանց համար կ'ենթադրուի 750 միլիոնի ծախք մը, որ մասամբ պիտի գոցուի ամուրիներու եւ զաւակ չունեցող ընտանիքներու վրայ դրուած տուրքերով, ինչպէս նաեւ մասնաւոր վարկերով:

ԿԱՐԵԼԻ ՉԷ՞

Հարցում կուտանք, ոչ թէ անոր համար որ կը տարակուսինք, այլ անոր համար որ, յանկարծ, բազմաթիւ մտահոգութիւններ կը պաշարեն մեզ:

Դժուարին օրերու մէջ կ'ապրինք. քաղաքական վտանգներով շրջապատուած, անստոյգ ապագայով, տնտեսական ու ազգային անկայուն պայմաններով. Թափառական, հայրենազուրկ, ցրուած ու միշտ ենթակայ՝ դառն ճակատագրի:

Ո՞վ պիտի մտածէ մեր մասին, եթէ մենք ալ չփորձենք մտածել: Այնքան դառնութիւններ ճաշակեցինք, այնքան յուսախաբութիւններ, փորձ ու փորձառութիւն ունեցանք, որ աւելորդ է հաւատք ունենալ արտաքին աջակցութիւններու վրայ: Չենք մերժեր, եթէ գան, եթէ տրուին անոնք. բայց մեր գոյութեան ապաւէնը՝ մե՛նք պիտի ըլլանք. մեր կեանքի խարիսխը՝ մենք պիտի կերտենք եւ մեր այսօրուան ու վաղուան ճակատագրի մասին՝ նախ մենք պիտի մտածենք:

Առաջին, գլխաւոր օգնողը՝ մեր գոյութեան պահպանման, մեր կեանքի պայմաններու բարելաւման համար՝ մենք պէտք է ըլլանք:

Պատմութեան օրէնքներէն է. ժողովուրդ մը որ զուրկ է կենսունակութենէ եւ չունի ապրելու ու ստեղծագործելու տենչը, դատապարտուած է մահուան, որքան ալ արտաքին ոյժեր թեւ ու թիկունք ըլլան անոր: Միւս կողմէ՝ երբ ժողովուրդ մը կեանքին փարած է եւ ունի ապրելու, տեւելու եւ ստեղծագործելու կամք, արտաքին ոչ մէկ ոյժ չի կրնար ճզմել զայն եւ չի կրնար մահուան տանիլ:

Ազգերը չեն սպաննուիր, այլ անձնասպան կ'ըլլան:

Հայը մեռնիլ չուզող ազգերէն է. փոթորկոտ պատմութեամբ, արիւնով ծփուն ու կոտորածներով ընդհատուած, բայց արտասովոր դիմադրականութեամբ:

Ինչ կերպով ալ ուզէք բացատրել, ոչ ոք կրնայ ուրանալ խոշոր իրականութիւն մը. այն՝ որ հայը կ'ապրի. Թափառական, ցրուած, կոտորուած, բայց կը տեւէ. կը տեւէ՝ ոչ թէ բուսական կեանքով, այլ մշակուած ազգերու կեանքով: Փոքրիկ ու աղքատ, բայց մեծատունի ու մեծութեան կեանքով ու ձգտումներով. Հալածուած ու հպատակ, բայց արքայի ոգիով ու ինքնիշխանութեամբ:

Ճիշդ են այս բոլորը. բայց ճիշդ նաեւ այն, որ կ'ապրինք մեր պատմութեան ամենաչարաչուք թուականները:

Հեռու ենք մեր հայրենիքէն. վտարուած, պանդուխտ, ցիրուցան: Կապուած ենք իրարու երէկուան յուշերով, մեր սքանչելի լեզուովն ու մշակոյթովը, մեր երէկի պատմութեամբը եւ վաղուան համար մեր ձգտումներովն ու երազներովը, որոնք երազ չեն այլեւս, այլ պահանջ, կենսական անհրաժեշտութիւն:

Հայրենիք ու ազատութիւն կ'ուզենք, առանց որոնց դատապարտուած ենք ճակատագրական վախճանի:

Այսօր կ'ուզենք, բայց վաղը, տարիներ ետք, սերունդներ ետք, պիտի ուզե՞նք դեռ:

Այս է մեծ հարցականը: Այս է վտանգը՝ որ կուգայ, որուն կ'երթանք ամէն օր, եւ որուն դէմ չունինք պատնէշ: Կը քայքայուին մեր պատնէշները՝ ժամանակին հետ. կը մաշի մեր ոգին: Կը մոռցուի մեր պատմութիւնը, կը տկարանայ մեր դասը, կը տժգունին մեր ազգային արժէքները, մեր նորահաս սերունդներու սրտերէն ու միտքերէն ներս: Զգալի, ընդհանուր տեղատուութիւն մը կարելի է նշմարել, որուն դէմ քիչ ոյժ ունինք պայքարելու եւ նուազ ոգի ու միջոց՝ դիմադրելու:

Ի՞նչ ձեռնարկներ ըրինք վերջին քսան տարուան մէջ, կեցնելու համար այս նահանջը, բոլոր ճակատներուն վրայ: Անշուշտ, մեծ յաջողութիւն, ընդհանուր քայքայումէն ետք, վերականգնումի փորձերուն մէջ.—յուսալքումէն ետք՝ հաւատքի ջահերուն կրկին արծարծումը, դարմանումի, վերանորոգումի ընդհանուր շարժումը եւ ստեղծագործական նոր թափը՝ զոր երեւան բերինք քաղաքական, տնտեսական, ազգային ու մշակութային կալուածներէն ներս:

Վերջին քսանամեակին մեծագոյն յաղթանակը աս՝ մեր ժողովուրդի գերծոն տարրերուն ու կազմակերպութեանց համար: Բայց, պիտի բաւէ՞ն այս բոլորը վաղը, երբ սերունդները փոխուին: Երբ օտար շունչն ու ոգին տեղաւորուին մեր երակներուն մէջ եւ-ետ քշեն մեզ: Երբ մեր ազգային նաւը աւելի մութ ջուրերու վրայէն նաւարկելու հարկադրուի:

Տարիներ պայքարեցանք, ու չկրցանք ստեղծել համազգայնութիւնը: Խորթ չէր գաղափարը, բայց քաղաքականութիւն խաղացողներ եղան եւ գաղափարը մնաց սեղանի վրայ, անլոյծ:

Խարխուլ մը, համազգային կապ մը կրնար ըլլալ ան, մեր հասարակաց կեանքը կազմակերպելու եւ ազգային դիմագիծը փոխելու տեսակէտէն: Կրնար ըլլալ գործնական, արդիւնաւոր կազմակերպութիւն մը, տէր դառնալով մեր ճակատագրին եւ վերջ տալով պատահական, հակասական, յաճախ զիրար խաչաձեւող գործունէութեանց. համագործակցութեան զարգացման մեծ պատեհութիւն մը, ներդաշնակ գործունէութեան ազգային մարզարան մը: Մնաց գաղափարը երեսի վրայ, ու այսօր կան մարդիկ ու մարմիններ, որոնք ջատագով են անջատ գործունէութեան, մեկուսի, առանձին, ինքնագլուխ գործունէութեան, ինքնապահպանման համար:

Կը սարսափին քաղաքականութենէ, «գործիք» դառնալէ, որպէս թէ հայ կեանքը միայն քաղաքականութենէ բաղկացած ըլլար, եւ որպէս թէ՝ եթէ մեծերը ուզեն, մէկի տեղ, հազար գործիքի չվերածէին անտէր ու անգլուխ մեր բազմութիւնները:

Բայց, թողունք համազգայնութիւնը, այսպէս կոչուած «քաղաքական»ը կամ ազգայինը:

Կարելի չէ՞ր նոյն կազմակերպութիւնը իրականացնել ոչ-քաղաքական գետիններու վրայ. մշակոյթի կալուածէն ներս:

Ստեղծել Մշակութային համահայկական կազմակերպութիւն մը, ընդհանուր կեդրոնով մը, վարիչ ու առաջնորդ դարձնելով զայն գաղութներու մէջ հայ մտքի ու մշակոյթի մասնակի գործունէութեանց: Կապել բազմազան միութիւնները մէկ կեդրոնի, կապ ու յարաբերութիւն հաստատել. ծրագիր մշակել, հակակշիռ գործ դնել, պահելով իւրաքանչիւր երկրի եւ իւրաքանչիւր Մարմնի յատուկ յատկանիշները:

Նման կազմակերպութիւն մը, ոչ միայն գործունէութեան միութիւն առաջ պիտի բերէր, այլեւ ոգի ու մթնոլորտ պիտի ստեղծէր, կենսունակութիւն պիտի ներշնչէր եւ պիտի դառնար ազգային գերագոյն օրկան մը՝ մշակութային զարգացման, ուժերու խնայողութեան ու կանոնաւորման համար:

Ինչո՞ւ չմիացնել, չկապել իրարու «Համազգային»ը, Փարիզի գրական ու մշակութային միութիւնները, Աթէնքի, Պէյրութի «Հայ մտքի տուներ»—, Պուքրէշի «Րաֆֆի»ն եւ նմանօրինակ այնքան միութիւններ: Փոխադարձ կապերով, տեղեկագիրներով, գործունէութեան ծրագիրներով. ընդհանուր ցանց մը՝ գործօն եւ իրաւասու կեդրոնի մը կապուած, որ հովանաւորէր մասնաճիւղերու, գաղութային մեկուսի գործունէութիւնները, արժէքաւոր օրկանները եւ գրական ու մշակութային հրատարակութիւնները, եւ աջակցէր անոնց զարգացման, ծաւալումին եւ սպառումին:

Կարելի չեղաւ համազգայնութիւնը, կարելի չէ՞ մշակութային համազգային կազմակերպութիւնը, խարխափումներէ փրկելու համար հայ մտքի ու մշակոյթի գործը եւ ընդհանուր շարժում ստեղծելու:

Ո՛ւր էր թէ կենսունակ կազմակերպութիւն մը նախաձեռնարկ ըլլար:

)ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ «ՑՈՒՍԱԲԵՐ»ի)

ՄԱՀԱՊԱՏԻԺԸ

Վէյտմանի դատապարտութիւնը առիթ մըն է համառօտակի արծարծելու այս նիւթը, որուն համար այնքան լեզու եւ մելան թափուած է թեր ու դէմ կարծիքներով:

Իր գոյութիւնը ջատագովողները հետեւեալ փաստերը կուտան.—

1— Մահապատիժը, իր օրինակելի եւ ահաբեկիչ հանգամանքով անհրաժեշտութիւն է ոճիր գործել փորձողներուն:

2— Արդարութեան զգացումը գոհացնող պէտք մը, որ կը պահանջէ որ ամէն ոճիր պատժուի անպայման մահապատիժով:

3— Ընկերութիւնը պահպանելու մէկ միջոցը:

Ի հարկէ քիչ թէ շատ ճշմարտութիւն կայ այս փաստերուն մէջ, սակայն ո՛րքան հարեւանցի եւ պարզամիտ դատողութիւն: Պէտք է հարցը աւելի լայն մտքով ուսումնասիրել:

Անցեալ դարերուն, ամէն տեղ բազմաթիւ մահապատիժներ տեղի կ'ունենային: Անգլիոյ մէջ, Հենրիկոս 8րդ.ի թագաւորութեան շրջանին, 72,000 հոգի մահուան դատապարտուեցան: Եղիսաբեթ թագուհիին իշխանութեան տակ, անոնց թիւը 90 հազարէ աւելի էր: Մինչեւ Վիքթորիա թագուհիին իշխանութիւնը,Անգլիոյ մէջ 6,780ի հրէշային թիւին կը հասնէին մահուան պատիժի յանցանքները: Ֆրանսայի մէջ, մինչեւ յեղափոխութեան վաղօրեակը, մահապատիժը կը գործադրուէր 115 քրէական յանցանքներու: Նոյնն էր գրեթէ ամէն տեղ. մինչդեռ այսօր կը սահմանափակուի մարդասպանութեան եւ հայրենիքի դէմ դաւաճանութեան համար միայն:

Մահապատիժը վախցնելու միջոց չէ եղած եւ չի կրնար ըլլալ: Բոլոր երկիրներու պաշտօնական վիճակագրութիւնները բացորոշապէս կ'ապացուցանեն այդ: Ռումանիա զայն ջնջեց 1864ին, Փորթուգալ՝ 1867ին, Հոլանտա՝ 1870ին: Զուիցերիոյ 22 նահանգներէն 17ը ջնջած են եւ հոն՝ ուր ջնջուած չէ, ոճիրները աւելի յաճախադէպ են քան միւս նահանգներուն մէջ: Թոսքանայի մէջ ջնջուած էր 18րդ. դարուն եւ ուր ոճիրները չէին բազմացած: 1930ին դատական նախարար Ռոքոյին յայտարարութեան համաձայն, ոճրագործներու թիւը իջած էր Իտալիոյ մէջ ջնջումէն ի վեր, եւ եթէ այսօր գոյութիւն ունի քաղաքական յանցանքներուն համար, անոր չարժառիթն է պետական կարգապահութեան պահպանումը:

Մահապատիժը՝ բարբարոս պատժական օրէնքներու մնացորդը, փըտած եւ հինաւուրց տեսութիւններու վրէժխնդրութեան արիւնարբու արտայայտութիւնը, անարդար է,մարդկային իրաւունքի ժխտումն է:

— Անարդար է. որովհետեւ վերջնական ըլլալով, կը դարձնէ մարդկային արդարութիւնը բացարձակ՝ ինչ որ այդ միայն կը պատկանի գերագոյն արդարութեան: Ընկերութիւնը եւ իր դատական օրկաններն ու ներկայացուցիչները անսխալականներ չեն: Ո՛րքան կարելի է յիշել պատմութեան ընթացքին բոլոր երկիրներու մէջ եւ այսօր իսկ, դատական անհամար սխալներ եւ մահապատիժներ, գիտակցաբար գործադրուած, հակառակ անմեղութեան: Եթէ դատաւորներուն ըսուէր թէ սխալ գործուած պարագային, իրենք ալ պիտի ենթարկուէին նոյն պատիժին, վստահ եղէք որ ժամանակով, մահապատիժին կիրարկումը ինքնաբերաբար կ'անհետանար: Եւ կառավարութիւնները ծիծաղելի դիրքին մէջ չէին գտնուեր մեռեալներուն պատիւը վերահաստատելու եւ կամ ընտանիքին դրամական հատուցում տալու պարտադրութեան:

Իրաւունքի ժխտումն է. ընկերութեան իրաւունքն ու պարտականութիւնն է սահմանափակել անհատական ազատութիւնը, հսկելով հանրային բարօրութեան վրայ,բայց երբե՛ք այդ բարոյական բարձր իրաւունքը չունի կեանք մը ամբողջովին ջնջելու, զի կ'անդիտանանք ստեղծագործութեան պատճառը, նպատակը, վախճանը: Մեզի չի պատկանիր կեանքը տրամադրել մեր կամքին համաձայն: Այդ բարոյական սկզբունքով է որ անձնասպանութեան փորձն իսկ կը պատժուի, ինչպէս Անգլիոյ մէջ: Հետեւաբար, այն միջոցները որ պէտք է առնուին ընդհանուրին շահուն համար, չես կրնար երթալ մինչեւ անհատին կատարեալ ջնջումը:

Ո՞ւր են այն ժամանակները յորում՝ հրապարակներուն վրայ բազմութեամբ լեցուն, զանգակներու ղօղանջիւններով, երգերով, պարերով, դատապարտեալներուն աչքերը կը խլէին, ոտքերը կը կտրէին, եղունգները կը քաշէին, մատները կը կտրէին, բերաններուն մէջ հալած կապար կը թափէին, եռացած ջուրի կամ իւղի մէջ կը թաթխէին սպասելով Աստուծոյ դատաստանին (ordalies), խուժանին զուռում գոչումին, խայտանքներուն եւ ցնծութեան աղաղակներուն տակ: Մինչեւ այսօր, կը գործադրուի արշալոյսին, բաւական հեռու հասարակութեան աչքերէն: Եւ ո՞վ է այն անձը որ նողկանք ու արհամարհանք չզգար դահիճին հանդէպ, թէեւ ան իր պաշտօնը կը կատարէ օրինապէս:

Գերմանիոյ մէջ երկու կիներու կացինահարութիւնը, Ամերիկայի մէջ Հաուփթմանի եւ տարիներ առաջ Սաքօ – Վանզէթիյի մահապատիժի գործադրութիւնները ըմբոստացուցին հանրային խղճմտանքը, յուզեցին համաշխարհային միտքը: Մարդկութիւնը ջղայնութեամբ հետեւեցաւ դատապարտեալներուն մինչեւ վերջին վայրկեանները: Արդարամիտ ու լուսաւոր հոսանքներ ոգի ի բռին պայքարեցան:

Պատժական իրաւագիտութիւնը տակաւ առ տակաւ մեղմացաւ դարերու ընթացքին եւ հետզհետէ աւելի կը մեղմանայ: Պէքարիա, իտալացի իրաւագէտ եւ փիլիսոփայ, 1765ին իր «Ոճիրները եւ պատիժները» գիրքով, որ իր դարուն փիլիսոփայութեանց ազատամիտ ու լուսաւոր կիրարկումն էր պատժական օրէնսդրութեան, բանականութեան եւ զգացումի ձայնը բարձրացնելով ըմբոստացաւ անանդական իրաւակարգերուն դէմ: Այսպիսով թարգման կը հանդիսանար հանրային խղճմտանքի բողոքներուն, պախարակելով մանաւանդ վրէժխնդրութեան զգացումը: Արտաքոյ կարգի յաջողութիւն ունեցաւ. փիլիսոփաներ խանդավառութեամբ ընդունեցին իր վարդապետութիւնները, Պլեֆօն, Ռուսօ, տ'Ալամպէր, Տիտըրօ, Վոլթէր, Հիւմ,Հէլվէսիուս զմայլանքով եւ համակրանքով ողջագուրեցին անոր լուսամիտ գաղափարները:

Նոյն շաւիղին հետեւեցաւ Պէնթէմ, անգլիացի իրաւագէտ եւ փիլիսոփայ, իր 1811ին հրատարակած «Ընկերային օգտակարութիւնը» երկին մէջ անողոքաբար ձաղկելով մահապատիժը:

Ոչ ոք իրաւունք ունի ուրիշին կեանքը ջնջելու, ոճիրը աններելի է: Սակայն քննելու է ոճրագործներուն անցեալը, ներկան իր զանազան կերպարանքներուն մէջ: Անկարելի եւ անարդար է առանց հանդէպ մէկ կշիռ, մէկ չափ կիրարկել, իւրաքանչիւր անհատ աշխարհ մըն է, պատմութիւն մըն է, բնութեան մէջ չկան երկու տերեւներ որ իրարու յար եւ նման ըլլան. իւրաքանչիւրը զատ պէտք է ուսումնասիրուի արդարամիտ եւ առարկայական ոգւով: Շատ անգամներ, իրենք ալ զոհեր են դէշ պատրաստուած ուղեղներու, յաճախ չափով մը անպատասխանատու ոճիրը գործուած վայրկեանին, անգիտակից, առանց խորհրդածութեան, արդիւնք՝ բազմաթիւ բնախօսական եւ հոգեբանական պատճառներու եւ զարտուղութիւններու, պատուղ՝ միջավայրին, ժառանգականութեան, բազմապիսի ֆիզիքական ու մանաւանդ մտային հիւանդութեանց, մոլութիւններու եւ թշուառութեան: «Որքան ալ զարհուրելի երեւան մեզի ոճիրները, կ'ըսէ Պղատոն, զանոնք մի նկատէք բարկութեամբ եւ վրէժխնդրութեամբ, վէրք մըն է որուն բժշկուելուն դարմանները պէտք է փընտռել»:

Այո, ընկերութիւնը պէտք է ինքզինքը պաշտպանէ. սակայն կարելի է իրեն լիուլի գոհացում տալ ուրիշ պատիժներով եւ առանց անդարմանելին ի գործ դնելու: Պէտք է մեկուսացնէ այս անբնականները, տանելով անոնց հանդէպ աւելի կանխարգել քան թէ պատժողական: Լաւագոյն ի ծնէ ոճրագործներու բացարձակ տեսութեան յաջորդած է բարեխառնաբար միջավայրի ազդեցութեան գաղափարը, որով միշտ կարելի է անհատ մը պատանի տարիքէն եթէ ոչ փոխել հիմնովին, գոնէ բարեփոխել ուժեղ եւ առողջ դաստիարակութեամբ: Բանտերը չեն բարւոքեր, հոն կը մտնեն վերսկսելու համար աւելի մեծ թափով: Պատիժը պէտք է ըլլայ միանգամայն բարոյական դպրոց մը: Մասնաւոր հաստատութիւններ ստեղծելու է, որպէսզի զանազան գիտուններ քննեն, ուսումնասիրեն իրենց ենթական, ընկերութեան անբնականոն հիւանդները: Մահապատիժը օրինակ չէ եղած եւ իր մղձաւանջը երկիւղ չազդեր այս անհաւասարակշիռ միտքերու վրայ: Ջղային հիւանդութեանց գիտուններ կ'առարկեն նոյնիսկ թէ մահապատիժը յաճախ անդիմադրելի հրապոյր մը կ'ունենայ այս տկար ուղեղներուն վրայ:

Հակառակ «լուսաւորութեան դարուն» ազատաշունչ վարդապետութեանց, որոնց հրեղէն ճառագայթները ողողեցին բոլոր քաղաքակիրթ երկիրները, բնաջնջելով հինաւուրց հաստատութիւնները, շահագործութիւններու, անարդարութեանց որջանները... մարդկութիւնը տակաւին հաւատարիմ կը մնայ գազանային Մովսիսական talionի օրէնքին. «ակն ընդ ական եւ ատամն ընդ ատաման»:

Քսաներորդ դարուն՝ մահապատիժը աննկարագրելի նախատինք մըն է մարդկութեան: Ան կը նուաստացնէ պետութիւնները, կը վարկաբեկէ ժողովուրդները, կը նսեմացնէ անհատները:

«Ժամանակը հեռու չէ, կ'ըսէ փրոֆէսէօր Թականցէվ, երբ մահապատիժը պիտի ջնջուի բոլոր պատժական օրինագրքերէն, եւ թէ՝ ապագայ սերունդները մահապատիժին մասին մեր վիճաբանութիւնները պիտի գտնեն այնքան անհեթեթ որքան մենք այսօր կը գտնենք հին ու միջնադարեան պատիժները: Ընդհանուր խղճմտանքը պիտի չհանդուրժէ, մինչեւ որ չվերնայ այդ հինաւուրց հաստատութիւնը, մարդկութեան ամօթը»:

ԱՐՄԷՆ ՍԱԼՄԱՍԼԵԱՆ
(Իրաւագէտ)

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՀՈՂ ԿԸ ԲԱՇԽԷ

Մուսոլինի յայտարարեց թէ կառավարութիւնը որոշած է Սիկիլիոյ մէջ 1,250,000 արտավար հող բաժնել 20 հազար գիւղացիներու: Այս հողերու սեփականատէրերը պէտք է ընդ առաջ երթան կառավարութեան ծրագրին եւ դիւրացնեն անոր իրագործումը, այլապէս պետութիւնը բռնի ուժով պիտի գործադրէ զայն: Պետութիւնը այս հողերու վրայ պիտի կառուցանէ բնակարաններ, ճամբաներ, հանրային շէնքեր, ելեկտրական կայաններ եւն.: Ընդհանուր ծախք յատկացուած է 26,000,000 սթերլին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (149)

ԳԵՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Մի քանի ժամանակից յետ՝ Արծրունեաց Ոստանում խմբուած համագումար ժողովում կաթողիկոս ընտրուեցաւ Ստեփաննոս եպիսկոպոսը եւ այդ ընտրութեան, ինչպէս խոստացել էր Մարզպետունին, իրանց հաճութիւնը տուին Աշոտ թագաւորը եւ հիւսիսային նահանգների վարդապետանոցները:

Գագիկ թագաւորը մեծ փառքով տարաւ նորընտիր կաթողիկոսին Աղթամարայ կղզին եւ օծել տալով նրան իւր նորակառոյց Ս. Խաչի տաճարում, բազմեցրեց այդտեղ իբրեւ Հայոց ընդհանրական կաթողիկոս: Իսկ իւր շնորհակալիքը Աշոտ Արքային յայտնելու համար ուղարկեց նրան թանկագին ընծաներ եւ նոյնպիսի նուէրներով էլ պատուեց Մարզպետունի իշխանին:

Բայց վերջինս ուրախ էր ոչ թէ այդ սին ընծաներով, այլ այն բարեկամութեամբ, որ ձեռք բերաւ Վասպուրականում եւ որ ապագայ յաջողութեանց համար պիտի ծառայէր իբրեւ հիմնաքար:

Ինչ վերաբերում է կաթողիկոսական խնդրին, իշխանը նրան այն նշանակութիւնը չէր տալիս, ինչ որ տալիս էր Գագիկ Արծրունին: Վերջինս կաթողիկոսական աթոռը Աղթամարում ունենալը մեծ փառք էր համարում իւր համար. եւ մինչեւ անգամ մի առաւելութիւն Արարատեան իշխանապետութեան նկատմամբ. մինչդեռ Մարզպետունին աւելի գին էր տալիս Արծրունեաց տան նիզակակցութեան, հաստատ հաւատացած լինելով, որ Վասպուրական իշխանների մի քանի գումարտակները աւելի շահ կարող էին բերել գահին, քան թէ Ոստանում նստող կաթողիկոսը, մանաւանդ որ իւր ժամանակի ընտրելիների մէջ չէր նշմարում նա մինը, որ ժառանգ համարուէր Գէորգ կամ Մաշտոց արժանաւոր հայրապետներին, այլ ամէնքն էլ Յովհաննէս կաթողիկոսի թուլութեան յաջորդներն էին:

Այդ հայեացքն ունէին այս խնդրի վրայ նաեւ Աշոտ թագւորն ու Արքայեղբայրը: Այդ պատճառով եւ լիարերան շնորհակալութիւն մատուցին Մարզպետունուն, որ իմաստնաբար խորհելով փոքրը զոհել էր՝ մեծագոյնը ձեռք բերելու համար:

Մարզպետունի իշխանը վերադարձաւ Երազգաւորս՝ գոհ իւր առաջելութեամբ: Նա թէպէտ անկարող եղաւ վերադարձնել Յովհաննէս կաթողիկոսին, բայց դրա փոխարէն բերաւ իւր հետ Գագիկ թագաւորի բարեկամութեան դաշնագիրը, որ առաւել մեծագին էր, քան Հայրապետի վերադարձը:

Իշխանը հանգիստ առաւ արքունիքում եւ սկսաւ խորհել նոր ծրագրների մասին, ըստ որում հանգամանքները փոխուել էին արդէն եւ նա պարտաւոր էր յարմարուել նրանց: Սկզբում նա մտածում է տիրելմայրաքաղաքին գաղտնի ճանապարհներով կամ ներքին դաւադրութեամբ, որպէսզի իւր զօրքերը կորուստ չունենային: Բայց այժմ, երբ Գագիկը միաբանել էր Արքայի հետ, էլ երկիւղ կրելու տեղիք չէր մնում: Հայերը կարող էին գրաւել Դուինը նոյնիսկ յարձակումով, եթէ խաղաղ պաշարումը երկարաձգուէր: Եւ ահա իշխանը մտածում էր օգտուել ձմեռային ամիսներից եւ հարկ եղած պատրաստութիւնները տեսնել, որպէսզի գարունը բացուելուն պէս վարէր զօրքը:

Բայց անողոք բաղդը խանգարում էր դրան: Հազիւ նա մի քանի գործեր կարգադրեց եւ հաւատարիմներին հրահանգներ տուաւ, ահա՛ գոյժ հասաւ Ուտիքից թէ՝ Ցլիկ-Ամրամը Գուգարաց եւ Տաշրաց իշխանների հետ միանալով՝ հիւսիսային այդ երեք նահանգները յանձնում է Ափխազաց Բէր թագաւորին:

(Այդ ժամանակ արդէն վաճառուել էր վերջինի հայր Գուրգէնը, որ միեւնոյն ժամանակ Արաս արքայեղբօր աներն էր եւ որի տեղ Ափխազիայում իշխում էր Բէրը):

Այս լուրն ընդհանրապէս ծանր տըպաւորութիւն արաւ Արքունիքում. բայց ամէնից աւելի վշտացրեց Արքային եւ իշխան Մարզպետունուն:

Երբ վերջինս մտաւ թագաւորիմօտ՝ Ամրամի այս նոր դաւաճանութեան պատճառի մասին նրա կարծիքն իմանալու, Արքային գտաւ տխուր եւ տըկար: Այսու ամենայնիւ նա սիրով ընդունեց նրան եւ հետը սկսաւ մտերմաբար խօսակցել:

— Այդ դաւաճանութիւնը նոր չէ. դա հնի շարունակութիւնն է, ասաց թագաւորը: Այդ Սեպուհը, ինչպէս մի անգամ էլ ասացի քեզ, ոչ թէ ազգի, այլ իմ թշնամին է: Հետեւապէս նրա այս չարութիւնն էլ ուղղուած է իմ անձի դէմ: Նա լուռ էր մինչեւ այսօր, որովհետեւ ես փախուստ էի տըւել իւր երեսից եւ ապրում էի Սեւանում անփառունակ վիճակի մէջ: Իմ այդ դժբաղդութիւնը գոհութիւն էր պատճառում նրան եւ վրէժխնդրութեան կրակը հանգել էր նրա սրտում: Բայց այժմ, որովհետեւ դարձայ իմ աթոռը եւ քո շնորհիւ մեր գործերը մի քիչ յաջողեցան, ուստի հին ոխն ու վրէժը նորէն նրան գրգռեցին եւ նա այդ ազգադաւ չարութիւնը յըղացաւ: Այդ մարդը կարծում է թէ Աշոտ թագաւորը բաղդաւոր է արդէն, թէ ինձ համար երջանկութեան նոր արեւ է ծագել եւ այդ պատճառով մեր նահանգները յանձնում է Բէրին, մեր հինաւուրց թշնամուն, որպէսզի իմ սիրտը նոր վշտերով դառնացնէ... Բայց եթէ գիտենար, որ այս սիրտը վիրապատ ու մահամերձ է արդէն, գուցէ իբրեւ մարդ խղճահարուէր... դադարէր չարիքներ գործելուց...:

— Ես կամենում եմ թողնել այս տեղի գործերը կամ յանձնել այն մեծ իշխան Արասին եւ դիմել Ուտիք. գուցէ կարողանամ վտանգի առաջն առնել, քանի Ափխազաց թագաւորը չէ եկել իւր կողոպուտը գրաւելու, ասաց Գէորգ իշխանը:

— Գնա՜լ Ուտի՞ք... Այո՛, այդ կարեւոր էր... բայց դու շատ յոգնեցար. Հայոց աշխարհը ուրիշ Մարզպետունի չունի, դու պէտք է խնայես քեզ:

—Մարզպետունիները անպէտ մարդիկ կը լինէին, եթէ անգործ նստէին: Հրամայիր ինձ, Արքայ, վաղն եւեթ ճանապարհուել, գուցէ կարողանամ դեռ պիտանի լինել գործին, յարեց իշխանը:

(Շար.)

ՄԵԾՆ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ ՀԵՏՔԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅԷՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Այս վարդապետութիւնը լաւ ընդունելութիւն գտաւ Իրան ու Թուրքիստան, Եփրատի ափերուն վրայ եւ Փիւրթխստանի կիրճերուն մէջ, եւ 80 հազար աղեղնաւոր հաւաքուեցան, լեցուն կապարճներով, Ստամպօլի, Մէքքէի եւ Հռոմի աւերներուն վրայ զուարթ յարդէ խրճիթներ կանգնելու։

Առ այժմ Ցար, Սուլթան եւ Շահ Սեւ ծովու հարաւային ափերուն վըրայ խաղը կորսնցուցած էին։ Կիները բայց ինք կ'ընդունէին ուրախութեան աղաղակներով եւ իր նուաճողական յանդուգն ծրագիրներուն համար վարձատրութիւն կը խոստանան։ Առաջին նպատակակէտը Պոլիսն է, եւ խաստուտիկ բանակը կը Թաւալի արեւմուտք։

Կէս ճամբան սակայն պատգամաւորութիւն մը կը սպասէ նորագոյն վեհափառութեան, եւ ուղտեր ու մինչեւ բերան լեփլեցուն պարկեր Մանսուրի հրաշագեղ վրանին ձողերէն կը կախուին, Արեւելեան գանձերը կը յաջո...

...նուն փոքր լեռնաքաղաքին վրայ, որ Պաքեթի կամ Մանսուր Օղան – Օլ, ամրացուցած էր։ Երբ վառօդ, ջուր, ուտելիք եւ համբերութիւն սպառեցան, յանձնուեցաւ, եւ ամէն, ամէն բան վերջացաւ։ Հեղ մը կախաղան պիտի բարձրանայ։ Թերեւս բաւէր նաեւ կովկասեան կաղնիի մը հաստ մէկ ճիւղը, ճօճելու նիհար մարմինը Թագաւորին, որ ինքն իրեն պատմութենէն չարձանագրուած Թագ մը շընորհեր էր։

Սակայն Նորին Վեհափառութենէն դեսպան մը զօրավար Կատովիցի ճամբարը կը հասնի, քանի որ փափաք կը յայտնուէր ապստամբը իրեն ներկայացնելու։ Խիստ հսկողութեան տակ, երկու խաղախի շղթայուած, կը ձիավարէ ան հիւսիս, եւ օր մըն ալ Փեթերսպուրկի ձմեռնային պալատը կ'առաջնորդուի։ Քառասուներեք տարեկան էր այն ատեն, որուն ամէնէն լաւ տարիքը կ'ըսեն։ Հպարտ կեցաւ մէկ կողմ ու ներում չաղերսեց։ ...

...

Իր համախոհներէն շատեր ցրուեցան չորս հովերուն։ Իր ռազմական գործերը ճանճի խայթոց էին այլեւս։ Ասոր ալ վերջ տալու համար, զօրամաս մը, զօրավար Կատովիցի հրամանատարութեամբ քալեց Անարա ա...

...խարհին տիրել։ Աղօթք, բարեպաշտ երգեցողութիւն կը լեցնէին իր օրերը։ Զանգերու ղօղանջը, երգեհոնին ձայնը կը հասնէին ականջին։ Զմրան, ապակին կը ճաթէր ցուրտէն պատուհանին վրայ, եւ աչնան հովը կը հրէր ...

Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի 46րդ Պատգամ. Ժողովը

«Հայրենիք»ի մէջ կը կարդանք.— Յուլիս 8ին, ընկերական ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, Կեդր. Կոմիտէի ընտրութեամբ, լրացան Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ամերիկայի 46րդ Պատգամաւորական ժողովի աշխատանքները, որոնք սկսան յուլիս 1ի գիշերը։

Պատգ. Ժողովի ատենապետ ընկեր Կոպեռնիկ Թանտրճեան յայտարարելով ժողովի օրակարգի սպառումը, շնորհաւորեց պատգամաւոր ընկերները իրենց կատարած արդիւնաւոր աշխատանքին համար, եւ հըրաւիրեց հետեւեալ ընկերները կարճ ուղերձներ ընելու։

Տիգրան Սարգիսեան (անցեալ տարուան Կեդր. Կոմիտէի կողմէ), Յովհաննէս Տէր Յովհաննէսեան (նորընտիր Կեդր. Կոմիտէի կողմէ), Յակոբ Ս. Լեւոնեան (Քալիֆորնիոյ շրջանէն), Զ. Զատիկեան (Շքակոյէն), Տիգրան Մուրատեան (Տիթրոյիթէն), Գարեգին Սարուխանեան (Քանատայէն), ...

...

Կոպեռնիկ Թանտրճեան, զօրավար Սեպուհ եւ Տոքթ. Ն. Տ. Ս. Թաշճեան։

Հակառակ օդի սաստիկ տաքութեան ու դաշտային պայմաններուն, ժողովուրդը անսովոր ուշադրութեամբ հետեւեցաւ ուղերձներուն եւ ընդունեց զանոնք բուռն խանդավառութեամբ ու ծափերով։

Ժողովին ընթացքին երգեցին Բոստոնի պատգամաւոր ընկերներէն Աշարոն Խաչատուրեան եւ շնորհալի երգչուհի տիկին Սիրանոյշ Տէր Սարգսեան որ Հարթֆըրտէն եկած էր։

Ժողովէն յետոյ հասարակութիւնը շարունակեց ուրախութիւնը եւ պարը նուագախումբի առաջնորդութեամբ։

Մէքսիքօ Սիթիէն այցելութեան եկած վանեցի Պ. Սարգիսեան երգեց մէկ քանի սպանիական, մեքսիկեան ու հայկական երգեր, որոնք ընդունուեցան մեծ խանդավառութեամբ։ Անոր ընկերը՝ Կիւրինցի Պ. Սիրանոսեան պարեց սպաներէն Ռումպա պարը։

Փրկարար նուիրում

...

ցող Հայութեան լայն ծաւալով կարօտութիւններուն՝ գոնէ առանձնաբար Մուսա Տաղէն գաղթող քաջարի Հայերուն նոր օճախի մէջ տեղաւորման յատկացնել՝ որուն գերագոյն հրամայականն է, որուն մասին վարանելու ոչ մէկ պատճառ կայ, նկատելով որ նախկին եւ արդի նպատակներ լիովին կը նոյնանան՝ իբր ազգանուէր համազօր գաղափարական։

Եթէ այսքան փրկարար դերի մը չծառայեցուի այդ Միութիւններուն ամբարած նիւթական ուժը, կրնա՞յ ըսուիլ թէ ո՞ր օրուան ո՞ր աւելի կենսական ուխտին կը վերապահուի ան։

ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ

ԽԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Շահուած օր մը

ԼԻԼԱ-ՓԱՐԻԶ.— Կիրակի հաւաքուած էինք Պէլվիլի համեստ մէկ սըրահին մէջ, վայելելու համեստ հանդէս մը, որ, սակայն, մեզի համար արժէք կը ներկայացնէր։ Պիտի քննէինք Կ. Խաչի տեղական մասնաճիւղին գործունէութիւնը։ Աշխատաւոր ...

...

Եւ ենթադրել որ հազիւ շաբաթը քանի մը ժամով ձեռք բերուած է այս արդիւնքը։

Հանդէսէն վերջ, Կ. Խաչի կողմէ ղրկուած ներկայացուցիչները Օր. Ֆ. Անահիտ եւ Պ. Սահակ Ա. Թովմասեան բեմ հրաւիրուեցան՝ պարզելու Կ. Խաչի ոգին եւ նպատակը, Թաղային վարժարաններու իմաստը եւ ոգին։

Իրապէս, հանդիսականները չուզելով ձգեցին սրահը, տանելով իրենց հետ շահուած օրի մը հաճոյքը։

Հ. Մ.

Յ. Գ.— Զենք գիտեր թէ ինչու Պէլվիլի Թաղը չօգտուիր Կ. Խաչի այս օգտակար ձեռնարկէն եւ չի ձեռնարկեր հայերէն դասախօսութեան վարձելով սրահ մը, փոխանակ պատանիներն ու մանուկները իրենց բախտին ձգելու։

Նոյն

«Գերմանիան պէտք չէ հնազանդի»

...

Հայ երեսփոխի մը յաջողութիւնը

...

Դասարանը, իրաւունք կը ստանայ գործելու Քանատայի մէջ, ուր առաջին հայ ատամնաբոյժն է։ Երիտասարդը այս յաջողութիւնը ձեռք ձգած է յաղթելով ամէն դժուարութեանց, — Պաքալորայի քննութիւններէն վերջ՝ նեղ պայմաններու մէջ շարունակելով եւ աւարտելով համալսարանը։

...

Պարտք մըն է հոս յիշել Տիկին Արմենուհի Խաչիկեանի արժանիքը։ Իսկական ուսուցչուհիի մը ջանքերը Թափած էր ան՝ տղոցը տալու համար հայ բարբառին գանձերէն։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՃԸՆԻ ՈՒԹՍԱՄՍԵԱՅ ԴԻՒՑԱԶՆԱՄԱՐՏԸ, գրեց՝ Սոկրատ Յ. Թէրզեան։ 496 մեծադիր էջ, բազմաթիւ պատկերներով եւ վաւերագիրներով։ Տպ. Աթէնք։ Գին 2 տոլար։ Դիմել «Նոր Օր»ի, 20a Rue Voulé, Athènes (Grèce)։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (79)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Խօղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Զկար ոչ մէկ համազգեստ. զգեստները բզկտուած.ամէնքը՝ գիւղացի թէ ազնուական՝ կը հագնէին իրենց պատահած ցնցոտիները։Ռօժէ Մուլինիէ գլուխը կապած էր փաթթոցը, իսկ վրան էր առած հուսարի Թիկնոցակը, որոնք առած էր Լա Ֆլէշի մէջ Թատերական զգեստներու վաճառատունէն...

...նոցներ։

Անոնց շարքերուն մէջ կային նաեւ կիներ. այսպէս՝ տիկին Լէսքիւրը, որ յետոյ դարձաւ Ռօշժաքըլէն. Թէրէզա տը Մօլիէն՝ Ռուարի սիրուհին, որ այրեց ծուխերու պարագլուխներուն անուանացուցակը. տիկին ՌօշըՖուքօ, գեղեցիկ, երիտասարդուհի, ...

...

ցախերու կամ մամուռներու վրայէն, առանց աղմուկի, առանց բառի մը, առանց շշուկի մը, ինչպէս կատուները՝ խաւարներու մէջ քալած ատեննին։

Զ.

ԵՐԿՐԻՆ ՀՈԳԻՆ ՄԱՐԴՈՒՆ Կ'ԱՆՑՆԻ

Ապստամբած Վանտէի մէջ պէտք է հաշուել հինգ հարիւր հազար հոգիի չափ էրիկ մարդ, կին կամ մանուկ։ Կէս միլիոն կռուողներ— ահա Տիւֆէն տը լա Ռուարիի որոշած Թիւը։

...

Երկու Վանտէ կայ. մեծը՝ որ կը վարէր անտառներու կռիւը, եւ փոքրը՝ որ կը կատարէր մացառներու կըռիւը։ Ասոր մէջն է այն նուրբ զանազանութիւնը, որ կայ Շարրէդի եւ Ժան-Շուանի միջեւ։ Փոքրիկ Վանտէն միամիտ էր, իսկ մեծը՝ փճացած. եւ փոքրիկը աւելի Թանկ կ'արժէր։ Շարրէդը եղաւ մարքիզ, Թագաւորական բանակներու ընդհանուր հրամանատար եւ Սէն-Լուի մեծ խաչի շքանշանի ասպետ. Ժան-Շուան մնաց Ժան-Շուան։ Շարէդ կը հակի դէպի աւազակը, Ժան-Շուան՝ դէպի ասպետը։

...

(Շար.)

Պէրխթէսկատէնի մէջ Հիթլէրի եւ Տանցիկի Նացի ղեկավար Ֆորսթէրի միջեւ տեղի ունեցած տեսակցութիւնը այն տպաւորութիւնը կը ներշնչէ թէ Գերմանիոյ Առաջնորդը յղացած է նոր ծրագիր մը Տանցիկի մասին։ Այս ծրագիրը գործադրութեան պիտի դրուի աշունէն առաջ։ Յուլիսի վերջերը նոր խորհրդակցութիւն մը տեղի պիտի ունենայ Պերլինի ղեկավարներուն եւ Տանցիկի Նացի պետերուն միջեւ։

ՍԱՆՃԱՔԸ ՅԱՆՁՆՈՒԱԾ

ԵՐԵՔ ՕՐ ՏՕՆ...

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն (Յուլիս 22).—

Անտիոքէն ստացուած լուրերու համաձայն՝ ֆրանսական զօրախումբերը արդէն հեռացան Սանճաքէն, որ Թուրքիոյ մաս պիտի կազմէ վերջնապէս Յուլիս 23էն սկսեալ։

Ուրբաթ օր տեղի ունեցաւ Ալեքսանտրէթի զօրանոցներուն մէջ հանդիսաւոր արարողութիւն մը։ Ֆրանսական դրօշը վար առնուեցաւ եւ տեղը բարձրացուեցաւ թրքականը։ Թրքական զինուորական նուագախումբը նուագեց ֆրանսական եւ թրքական ազգային երգերը։ Ժողովուրդը կը ծափահարէր։

Յուլիս ՚ին, կիրակի, Սանճաքի ժողովուրդը պիտի տօնէ Հաթայի կցումը Թուրքիոյ։ Հանդիսութիւնները պիտի տեւեն երեք օր։ Տօնակատարութիւն տեղի պիտի ունենայ նաեւ բովանդակ Թուրքիոյ մէջ։

Սանճաքը այժմ կը կազմէ Թուրքիոյ 63րդ վիլայէթը։ Նահանգապետ նշանակուած է Անգարայի հանրային ապահովութեան տեսուչ Շիւքրիւ Սէօզ-մէնսուէր։ Ան իր պաշտօնը պիտի ստանձնէ ի ներկայութեան Թուրք Ազգ. Ժողովի բազմանդամ պատուիրակութեան մը։

«Իւմանիթէ» այս լուրը կուտայ «Սարէն — ձորէն» խորագրին տակ, միւս թերթերը բոլորովին լուռ։

Խառնակիչները նորէն գործի վրայ

Փարիզի «Նիւ Եորք Հէրըլտ» Յուլիս 22 թուակիր հեռագիր մը հրատարակած է Եոնքըրսէն (Ն. Ե.), ուր կ'ըսուի թէ Յովհաննէս Տատուրեան, 16 տարեկան, որդին հարուստ հանդերձավաճառ Տիգրան Տատուրեանի, անհետացած է։ Հայրը կը կարծէ թէ իր որդին, որ Յուլիս 8ին, երեկոյեան ժամը 7.30ին տունէն մեկնած ու չէ վերադարձած, առեւանգուած եւ սպաննուած է, թէեւ ցարդ իրեն դրամ պահանջող ո եւ է գրութիւն չէ հասած։

Իշխանութիւնները կը կարծեն, թէ այս առեւանգումը գործն է այն յեղափոխական խմբակին (Դաշնակ), որ կը պահանջէ Հայաստանի անկախութեան վերահաստատումը, քանի որ հայր Տատուրեան սպաննեալ Դուրեան եպիսկոպոսին բարեկամն էր եւ գործօն դեր կատարած է Դուրեան Յանձնախումբին մէջ որ եպիսկոպոսին սպանիչները դատապարտուին։ Այժմ կը կարծուի թէ Դաշնակները առեւանգած են ցաւակը, որպէսզի վրէժ լուծեն հօրմէն։

Թերթը այնուհետեւ կը կրկնէ Դուրեանի սպանութեան պարագաները։

Այս երկրորդ անգամն է որ խառնակիչ ու չարամիտ մարդիկ, ամերիկեան մամուլի մէջ շինծու եւ հէքեաթային լուրեր կը հրատարակեն, միտքերը պղտորելու և գաղութին պառակտումը խորացնելու։ Ասկէ մօտ ամիս մը առաջ էր, որ Հայկազուն Գասպարեան անունով ծերունի մը անձնասպան էր եղած եւ նոյն մարդիկ ստայօդ լուրեր էին հրատարակած, թէ Դաշնակները ծառին կապած ու վառած են զայն։ Վստահ ենք որ այս ստայօդ վերագրումն ալ պիտի հերքուի, ինչպէս նախորդը հերքուեցաւ կառավարութեան կողմէ։

Հիթլեր պիտի պահանջէ Վերին-Սիլեզիան

— oo —

Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի կ'իմանայ թէ Հիթլէր հրահանգ տուած է իր քարոզութեանց նախարարին, որպէսզի մամուլի մէջ պայքար բանայ Վերին-Սիլեզիոյ մասին, պահանջ դնելով կցել այս հողամասը Գերմանիոյ։ «Կենսական տարածութեան» տարազը անգամ մը եւս հրապարակ պիտի դրուի այս առթիւ, միւս կողմէ պայքարը պիտի շարունակուի՝ կրկնելով թէ «ազգային հողամաս մըն է որ կորզուած է», թէ «Լեհերը խլած են Գերմանիոյ հանքածուխը, որ այնքան կարեւոր է երկրին»։ Գերման մամուլը, ուրեմն, պիտի սկսի այս շարթու պահանջ դնել որ վերադարձուի Վերին Սիլեզիոյ հանքածուխի ամբողջ աւազանը։

Գերման քարոզչական հրետանին, այսպէս, անգամ մը եւս պիտի յարձակի Վերսայլի դաշնագրին վրայ, սպառնալով միաժամանակ որ եթէ Վերին Սիլեզիան չվերադարձուի Գերմանիոյ, ադէկ կրնայ վնասուիլ թէ համաշխարհային խաղաղութիւնը եւ թէ Լեհաստանը մասնաւորաբար։

Սիլեզիոյ հանքածուխը աւելի արժէքաւոր է քան Ռուրի հանքածուխը, զոր կարելի է արուեստական պէնզինի վերածել։

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵԼՃԻՔԱՅԻ կառավարութիւնը որոշեց, երկրին բազմամարդութեան պատճառով, այլեւս նոր հրեայ փախստականներ չընդունիլ։ Պատերազմէն առաջ Պելճիքայի մէջ կը բնակէին ընդամէնը մօտ 20,000 Հրեաներ, այժմ պանոնց թիւն է 110,000։

ՀԱՅ ՄԸ, Մկրտիչ Ցարութիւնեան, 31 տարեկան, ձերբակալուեցաւ Փարիզի մէջ։ «Մաթէն» կը գրէ թէ «այս անբաղձալին» դատապարտուած է տասներկու անգամ եւ արտաքսումի հրաման ստացած։

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ եւ Ռուսիոյ միջեւ դիւանագիտական յարաբերութեանց վերսկսումին հինգերորդ տարեդարձին առթիւ, Սոֆիայի խորհ. դեսպանատունը հանդիսաւոր ընդունելութիւն մը սարքեց կիրակի օր, ներկայ էին պուլկար պատերազմական նախարարը եւ կառավարական ու զինուորական ծանօթ դէմքեր։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ անգլեւռուսական բանակցութիւնները շարունակուեցան վերջին անգամ մըն ալ կիրակի օր։ Կ'ըսուի թէ նորէն պիտի ձախողի, անգլեւճափոնական համաձայնութեան պատճառով, որու մասին տեղեկութիւն կ'ուզեն Ռուսերը։

ՄԱՏՐԻՏԷՆ հասած լուրերու համաձայն, պաշտօնանկ եղած է Զօր. Քուէյփօ տէ Լիանօ, որ մեծ ժողովրդականութիւն շահած էր բուռ մը զինուորներով Սէվիլլան գրաւելէ վերջ։ Կ'ըսուի թէ ձերբակալուած է նաեւ Զօր. Եակուէ։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ կառավարութիւնը կը սպառնայ չեղեալ համարել այն մենաշնորհը որ տրուած է Ճափոնի, Սախալինի քարիւղի հորերուն մասին։

ԼՈՆՏՈՆ հերքեց թէ գերման կառավարութեան կողմէ առաջարկ եղած է, որ Անգլիա փոխ բանայ Գերմանիոյ, որպէսզի Պերլին իր պատերազմական տնտեսութիւնը վերածէ խաղաղասիրական տնտեսութեան, այսինքն՝ զինաթափութեան։ Արդ, կը հաստատուի որ նման խօսակցութիւն մը տեղի ունեցած է Անգլիոյ առեւտրական նախարարին եւ Գերմանիոյ ներկայացուցիչին՝ Տոքթ. Վոհլթաթի միջեւ, 1000 միլիոն սթերլին փոխատուութիւն մը ընելու համար, որպէսզի Գերմանիա աջակցի ընդհ. զինաթափութեան։ Այս կացութեան մէջ, առեւտրական նախարարին դիրքը խախտած է կ'ըսուի։

Պերլինի թերթերը այս առթիւ կ'ամբաստանեն Լոնտոնը, որ «հազար միլիոն սթերլինով կ'ուզէ գնել Գերմանիոյ ազատութիւնը»։ Հարցը այնքան աղմուկ հանեց, որ Չէյմպըրլէն երէկ ստիպուեցաւ յայտարարութիւն մը ընել խորհրդարանին առջեւ,— այդ մասին՝ յաջորդով։

ՍՊԱՆԻՈՅ պատմական քաղաքներէն Թոլետոյի եպիսկոպոսարանը այրեցաւ կիրակի գիշեր, հրդեհի մը հետեւանքով։ Կարելի եղաւ փրկել հռչակաւոր մատենադարանը։

ԻՐԱՆԻ եւ Թուրքիոյ կառավարութեանց միջեւ կնքուած համաձայնութեամբ մը, Թէհրան կ'ընդունի իր բանակով օգնել Թուրքիոյ՝ երբ այս վերջինը յարձակումի ենթարկուի Միջերկրականէն։ Լոնտոն եւս խոստացած է Թէհրանի տալ օդանաւեր եւ հակօդային թնդանօթներ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆ. Կ. Խաչի Անկէնի Մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 50 ֆր. Տիկին Հերմինէ Բաբերդեանէ. իր զաւկին դպրոցական քննութեանց մէջ ունեցած յաջողութեան առթիւ։

PARIS-MONDIAL

28 Յուլիս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 7,45—8, արաբական բաժնին մէջ. (կարճ ալիք 25 մէթր 24 կամ 41 մէթր 25). պիտի նուագեն Պ. Նաճար (դաշնակ), Պ. Բենօ (ալթինգ եւ դափ), Պ. Աբգար (թառ եւ թափ)։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17 Rue Dessesme, Paris (13)

Կ'ուզուին գործաւորներ եւ գործաւորուհիներ

Ստանձնած ենք ֆրանսական բանակի զինուորներու համար [illegible] գուստեղէն կարելու գործը։ Տեւական աշխատանք, լաւ վճարում։ Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ ամէն օր, Հայ Մարտիկներու Միութեան գրասենեակը, 9, rue Thénard, Paris (5), մէթրօ Սէն Միշէլ։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 26 ՅՈՒԼԻՍ
MERCREDI 26 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4101 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԱՐՄԻՐ ՈՒ ՃԵՐՄԱԿ ՏՈՒՆԵՐԸ

Կը թուի թէ Տանցիկ բաւական չեղեցուց քաղաքական հայեցողութիւնները, զանոնք կեդրոնացնելով իր վրայ, հակառակ անոր որ ոչ բախումի հաւանականութիւն մը կը պահէ իր մէջ, ո՛չ անլուծելի հարց մըն է, եւ ո՛չ ալ անմիջական, այսօրուան - վաղուան խնդիր :

Հիթլէրի վերագրուած արշաւանքի նոր ծրագիր, իտալական պատրաստութիւններ, լեհական վճռականութիւն,– այս բոլորը դրուագներ էին ու են տակաւին, որովհետեւ, կը կրկնենք, Տանցիկը, Թիէնցինը, Եուկոսլաւիոյ դիրքը կամ Պուլկարիոյ վարչապետին այցելութիւնը երկրորդական ու նոյնիսկ երրորդական խնդիրներ են՝ բաղդատմամբ այն երկու մեծ հարցականներուն, որոնցմէ մին Մոսկուայի Կարմիր Տան, իսկ միւսը՝ Ուաշինկթընի Սպիտակ Տան վրայ էին կախուած :

Բայց, որովհետեւ հեռագրալուրերը աւելի շատ ու աւելի շուտ մթնոլորտ կը ստեղծեն, քան դիւանագիտական ներքին խաղերն ու ծածկուած պայքարները, ընթերցողին համար կային ու կը մնան, իբրեւ մտահոգիչ կամ բախումի վայր, Տանցիկը եւ Ծայր. Արեւելքը :

Բայց, ահա, շաբաթներէ ի վեր բովանդակ Եւրոպան Տանցիկ կը հոլովէ, մինչ, իրականին մէջ, մասնաւորապէս այս վերջին շաբաթներուն, հին աշխարհը քաղաքական որ եւ է ծանրակշիռ հարց չունէր եւ կ'ապրէր բացառապէս սպասողական շրջան մը :

Կ'ակնարկենք դիւանագիտական այն ներքին ու հզօր պայքարին, զոր կողմերը մղեցին վերջին շաբաթներու ընթացքին, եւ որուն արդիւնքը վճռական ազդեցութիւն պիտի ունենայ վէճերու խաղաղ թէ արիւնոտ լուծումին մէջ:

Այդ պայքարին ծայրը, ինչպէս ըսինք, կը գտնուի Մոսկուա:

Արդ, բոլոր երեւոյթները ցոյց կուտան, որ Քրէմլ կարծուածին չափ ալ պատրաստակամ չէ անմիջապէս լծուելու Խաղաղութեան ճակատին: Մոսկուայի վարիչները անշուշտ ունին լուրջ պատճառներ՝ իրենց այս վերապահութեանը համար: Մնաց որ, «Թաս»ի կարճ զեկոյցները, Ժտանովի յօդուածը եւ Մոլոթովի օդափոխութիւնը արդէն բաւական կը պարզեն Մոսկուայի մէջ տիրող տրամադրութիւնը: Աւելցնենք որ, հակառակ իր այս վերապահութեան, Մոսկուա կրնայ նոյնքան լուրջ պատճառներ ունենալ՝ խօյս տալու համար գործակցութենէ մը նաեւ Առանցքին հետ, որովհետեւ Առանցքը, Ռուսիոյ համար, փաստօրէն Գերմանիան է, իսկ յաղթական Գերմանիա մը անխորտակելի մենատիրութիւն մը կամ վտանգ մը ...

Այս կրկնակի վերապահումներուն միջեւ, կը թուի թէ Քրէմլ պիտի շարունակէ, գոնէ առ այժմ, ժամանակաւոր մեկուսացում մը նախընտրել, – Մինիխի իր ակամայ մեկուսացումէն վերջ – սպասելով որ դէպքերը հասուննան ու ժամանակը ճշդէ ամէն բան:

Կասկած չկայ, որ որ այսքանն իսկ առնուազն նպաստաւոր է Առանցքին համար, որ, բնականաբար, դիւանագիտական գետնի վրայ ամէն ճիգ փորձած պէտք է ըլլայ, ապրիլէն մինչեւ յուլիս վերջ երկարող անգլեւռուս բանակցութիւնները ապարդիւն դարձնելու համար :

Նոյնքան կարեւոր էր, անշուշտ, Միացեալ Նահանգներու դիրքը: Կասկած չկայ, որ նաեւ ապագայ պատերազմի մը պարագային, Ամերիկայի մասնակցութիւնը կամ, առ նուազն նպաստաւոր ու գործօն չէզոքութիւնը՝ երաշխիքներէն մին պիտի կազմէ Խաղաղութեան ճակատին վերջնական յաղթանակին:

Իսկ անոր ու Ռուսիոյ այժմէն յարումը՝ այդ ճակատին, ապահովումը կրնայ ըլլալ ոչ միայն խաղաղութեան, այլեւ գոյավիճակի պահպանումին :

Եւ, սակայն, նաեւ Ամերիկան, Րոզվէլթի երկրորդ ձեռնարկէն վերջ, փաստօրէն նախընտրեց մնալ այն դիրքին մէջ, ինչ որ գոնէ առայժմ կ'ուզէ ունենալ Խ. Միութիւնը :

Աւելի պարզ լեզուով, Քրէմլ թէ Ուաշինկթըն չեն ուզեր այժմէն ստորել իրենց թեւերը, առաջինը՝ առարկութիւններ քշելով, իսկ երկրորդը առ այժմ անհաւանական նկատելով ընդհանուր պատերազմ մը:

Իսկ այս երկու որոշումները, երկու մեծազօր պետութեանց կողմէ, ծանրակշիռ ու վճռական նշանակութիւն ունին :

Ահա թէ ինչո՛ւ, անցնող շաբաթներուն, մինչ քաղաքական գետնի վրայ իբրեւ թէ Տանցիկն ու Թիէնցինը կը խռովէին Եւրոպան, դիւանագիտական գետնի վրայ տենդագին պայքար մը կը մղուէր՝ Կարմիր ու Ճերմակ Տուներուն վճիռներուն շուրջ, առաւելապէս անոնցմէ կախուած ըլլալով վաղուան քաղաքական բոլոր դէպքերը :

Վ. ԻՇԽ.

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԱՑՈՅՑ.— 1938 Հոկտեմբերին Ֆրանսա ունէր 54,776 քիլօ ոսկի՝ պաշտպանելու համար ֆրանքը սակարանային ցնցումներու դէմ: 1939 Մարտին՝ 495,942 քիլօ:

Այս տարի, Յունուարէն մինչեւ Յունիսի վերջ՝ Ֆրանսա գանձած է 24,927 միլիոն ֆրանք տուրք, — անցեալ տարի նոյն առաջին վեց ամիսներու ընթացքին՝ 19,777 միլիոն ֆրանք :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հաղորդեն թէ Ճափոնի կառավարութիւնը յուշագիր մը տուած է Մոսկուայի՝ ճափոնական հանքային ընկերութեան մը տրուած տուգանքի ջնջումին համար: Մոսկուա յուշագիրը նոյնութեամբ վերադարձուցած է՝ «սպառնական գտնելով բովանդակութիւնը »:

ՖՐԱՆՍ. նաւատորմիղ մը տարեկան այցելութեան գնաց Մալթա, ինչպէս իր սովորութիւնն է :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ՎԱՐԿ ՉԷ ԽՈՍՏԱՑԱԾ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

Ի՞նչ խօսած են անգլիացի եւ գերման խորհրդականները

Տակաւին մելան կը հոսեցնէ այն տեսակցութիւնը, զոր ունեցաւ Անգլիոյ արտաքին առեւտուրի նախարարութեան խորհրդական Հըտսըն՝ գերման կառավարութեան տնտեսական խորհրդականին հետ, Լոնտոնի մէջ:

Անգլիացի նախարարը դահլիճին կրտսեր անդամն է, «դահլիճին սիրական տղան»: Չէմպըրլէն առաջին օրէն ծանօթ էր իր կրտսեր նախարարին տեսակցութեան, գիտէին նաեւ ուրիշ նախարարներ, բայց ոչ Հըլիֆաքսը, որ Լոնտոնէն բացակայ էր այդ օրերուն:

Երբ տեսակցութեան լուրը պայթեցաւ մեծաշուինդ, անգլիական քաղաքական շրջանակները հերքեցին առաջին առթիւ, բայց մամուլը շարունակեց տալ մանրամասնութիւններ, մեծ մասամբ երեւակայական: Կարգ մը թերթեր աշխատեցան գտնել նախարարը, յայտարարութիւն մը կորզել: Ուրիշ թերթեր պահանջեցին, որ հրաժարի, այն մեղադրանքով թէ Հըտսըն ինքնագլուխ առաջարկներ կը ներկայացնէ Գերմանիոյ: Թէ Անգլիա չուզեր «խաղաղութիւն գնել Գերմանիայէն »:

« Տէյլի Էքսփրէս» յաջողեցաւ լուսաբանել հարցը՝ ուղղակի նախարարին բերնէն յայտարարութիւն մը հրատարակելով.

— Քանի որ գաղտնիքը չպահուեցաւ եւ թերթերը սկսան սխալ բաներ գրել, կ'ուզեմ պատմել ճշմարտութիւնը: Իմ տեսակցութիւնս ոչ մէկ կապ ունի «խաղաղարար քաղաքականութեան» հետ: Եղածը անհատական առաջարկ մըն է, որուն գործադրութիւնը կախում ունի Գերմանիոյ զինաթափութեան ցանկութենէն: Այսպէս, եթէ Գերմանիա ուզէ կրճատել իր սպառազինութիւնները, եթէ կարելի ըլլայ վերահաստատել խաղաղութիւնը, ոչ միայն Անգլիա պիտի օժանդակէր Գերմանիոյ տնտեսութեան, այլ եւ ուրիշ եւրոպական ազգեր խաղաղ տնտեսութեան ճամբուն մէջ պիտի դնէին իրենց պատերազմական ճարտարարուեստը :

Անցեալ շաբաթ, Գերմանիոյ տնտեսական նախարարութեան խորհրդականը, Տոքթ. Վոհլթաթ, կը գտնուէր Լոնտոնի մէջ: Եկած էր մասնակցելու կէտ ձկան իւղի համաժողովին: Պաշտօնակիցներ էինք, քանի որ կ'աշխատէինք տնտեսութեան մէջ: Ուզեր էր տեսնել զիս: Հանդիպում մը ունեցանք եւ խօսեցանք առեւտրական ու տնտեսական հարցերու մասին: Այդ առթիւ Տոքթ. Վոհլթաթ ըսաւ թէ ոչ միայն ինք, այլ եւ գերմանացի հեղինակաւոր պետական ներկայացուցիչները այն կարծիքն ունին թէ երբեք այնքան վտանգաւոր սատիճանի չեն հասած անգլեւգերմանական յարաբերութիւնները, որքան ներկայիս: Լոնտոնի իր այցելութիւնը աւելի հաստատած է այդ կարծիքը: Ուստի վախ կը յայտնէր, որ յանկարծ կրնայ պատերազմ ծագիլ :

Ցաւ յայտնելով այս կացութեան համար, կ'ըսէր որ եթէ կարելի ըլլար լուծել քաղաքական վէճերը, աշխարհ լայն շունչ մը պիտի առնէ :

Պատասխանեցի թէ անգլիական կառավարութիւնը երբեք պիտի չհամաձայնի թիզ մը հող տալու իր կայսրութենէն: Բայց, աւելցուցի, անձնապէս կը խորհիմ որ անգլիական կառավարութիւնը պիտի յօժարէր բանակցելու հոգատարութեան ենթակայ երկիրները Գերմանիոյ վերադարձնելու մասին: Եւ երկուքս սկսանք խորհրդակցիլ թէ ի՛նչպէս կարելի է լուծել քաղաքական անհամաձայնութիւնները: Գծեցինք ծրագիր մը, որ կը տրամադրէր.

1— Յայտնել Հիթլէրի թէ Անգլիա եւ իր դաշնակիցները պիտի դիմադրեն ամէն ձեռնարկի, զոր Գերմանիա պիտի կատարէր՝ բռնօրէն տիրապետելու համար Եւրոպայի :

2— Իսկ եթէ Հիթլէր յօժարութիւն յայտնէր խաղաղասիրութեամբ բանակցութեան մտնելու, Անգլիա եւ իր դաշնակիցները պիտի աշխատէին որ Գերմանիա կարենայ հայթայթել անհրաժեշտ նախանիւթերը :

3— Նիւթական օժանդակութիւն մը տալ Գերմանիոյ, որպէսզի պատերազմի յատկացուած իր ամբողջ ճարտարարուեստը վերածուէր խաղաղութեան ճարտարարուեստի:

4— Համաշխարհային շուկաներու վրայ հաստատել բարեկամական գործակցութիւն մը ընդմէջ Գերմանիոյ, Անգլիոյ եւ իր դաշնակիցներուն, ինչպէս նաեւ ճարտարարուեստական մեծ պետութեանց :

5— Այս ամէնուն փոխարէն՝ Գերմանիա պիտի յօժարի եթէ ոչ զինաթափ ըլլալու, գէթ կրճատելու իր սպառազինութիւնները եւ հեռանալու Չեխոսլովաքիայէն :

6— Այս ծրագրին անհրաժեշտ ելմտական վարկերը պիտի չտրուէին միայն Անգլիոյ կողմէ, այլեւ այն երկիրներուն, որոնք տրամադիր պիտի ըլլային վարկ բանալու՝ երբ ապահովութիւն ցոյց տրուէր թէ խաղաղութիւնը պիտի վերահաստատուի:

Ոչ մէկ թիւ ու թուանշան դրինք:

Ես համոզուած եմ որ Տոքթ. Վոհլթաթ հասկցաւ թէ Անգլիա պատրաստ է կռուելու, երբ հարկադրանքի մէջ դրուի :

Տոքթ. Վոհլթաթ մեկնեցաւ Պերլին, այս ծրագիրը ներկայացնելու մարաջախտ Կէօրինկի: Թերթերը լուր առին այս ծրագրին մասին, սխալ բաներ հրատարակեցին, բոլորովին անճանաչելի եւ խորշելի դարձուցին: Բայց կը կարծեմ թէ շատ լաւ ծրագիր մըն է այնպէս ինչպէս մենք պատրաստեցինք:

*** Երկուշաբթի օր, բրիտանական խորհրդարանին առջեւ, Չէմպըրլէն եւ Հըլիֆաքս յայտարարեցին թէ որ եւ է վարկ չէ խոստացուած Գերմանիոյ, գալով Հըտսըն – Վոհլթաթ տեսակցութեան՝ անհատական խօսակցութիւն մըն է այդ եւ պաշտօնական հանգամանք չունի :

Կարոլ թագաւորը կը ճամբորդէ

Պուքրէշէն կը հաղորդեն թէ Կարոլ Թագաւորը Հինգշաբթի երեկոյ մեկնած է Ռումանիայէն դէպի Յոնիական ծով, քաղաքական կարեւոր ու գաղտնի ճամբորդութիւն մը կատարելու համար: Թագաւորը կը ճամբորդէ իր զբօսանաւով: Թերթերը որ եւ է լուր չեն հրատարակած այս մասին: Ան տեսակցութիւններ պիտի ունենայ Թուրք եւ Հելլէն պետական մարդոց հետ :

ՆՈՐ ԲՈՑՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ԱՐԺԻՒՆԵՐՈՒՆ

(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

ԽՄԲ.— Համազգայինի Ֆրանսայի Շրջանի Պատգմ. ժողովը, կիրակի, իր նիստին մէջ կարդալով Ետանի կոչը, ժողովականներուն մասնակցութեամբ անմիջապէս 500 ֆրանք հաւաքեց ի նպաստ Մուսա Լերան արծիւներուն բացուած հանգանակութեան: Այս ձեւով «Մուսա Լերան Քառասուն Օր»ը գիրքը պիտի տրուի Համազգայինի Ֆրանսայի Կեդր. Վարչութեան, որ զայն կը նուիրէ Պէյրութի ճեմարանին :

Միւս կողմէ, ստացած ենք սրտառուչ բազմաթիւ նամակներ զանազան Միութեանց կողմէ, որոնք հանգանակութեան կը մասնակցին կարեւոր գումարներով: Բոլորը պիտի հրատարակուին իրենց կարգին: Այսօր նամակը Ս. Ժէրոմի Կապոյտ Խաչին.

Մարսիլիոյ Սէն – Ժէրոմի Ֆրանսայի Հայ Կապոյտ Խաչի ենթամասնաճիւղը ընդառաջ երթալով ձեր կոչին, կը փութայ ձեր միջոցաւ իր օժանդակութիւնը բերել Սանճաքի մեր տառապեալ ազգակիցներուն, հանգանակութեան մասնակցելով հինգ հարիւր ֆրանքով: Այս առթիւ կոչ կ'ուղղէ նաեւ Մարսէյլի Ֆ. Կ. Խաչի իր քոյր Մասնաճիւղերուն, իրենց լայն օժանդակութիւնը բերել սոյն ազգանուէր նպատակին :

Ի դիմաց Սէն – Ժէրոմի
Մասնաճիւղի Վարչութեան
Աննա Շալճեան

5ՐԴ ՑԱՆԿ

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Սէն Ժէրոմի մասնաճիւղ, Մարսէյլ	500
Համազգայինի Պատգմ. ժողովի անդամներէն	500
Տիգրանակերտի եւ շրջանի Հայր. Միութեան Ֆրանսայի շրջ. վարչութիւն	500
Տարօն Տուրուբերանի Հայր. Միութեան Ֆր. Կեդր. վարչութիւն եւ Փարիզի մասնաճիւղ	300
Ներսէս Մոմճեան, Լիոն	100
Բենիամին Գըլըճեան	100
Յովնան Աբրահամեան	100
Մեսրոպ Կիւրեղեան	50
Յարութիւն Քէֆէլեան	20
Գումար՝	2170
Նախորդ գումար՝	7302
Ընդհ. գումար՝	9472

ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Գրեցինք թէ ֆրանսական կառավարութիւնը որոշած է մարդահամար մը կատարել յատկապէս օտարականներու համար, զանոնք ի հարկին օգտագործելու նպատակով ֆրանսական բանակին մէջ:

Ֆաշական մամուլը, արձագանգ տալով այս լուրին, խիստ քննադատութիւններ կ'ուղղէ հանդէպ Ֆրանսայի: Հռոմի թերթերը կը յայտարարեն թէ «մարդկային իրաւունքի բռնաբարում մըն է այդ», թէ «կը հակասէ հանրապետական վարչաձեւի ոգիին»: Ցետոյ կ'ամբաստանեն Տալատիէի կառավարութիւնը թէ ծանօթ հրովարտակով կը ջանայ «քաղաքական տարագիրներու» վերածել բոլոր այն օտարականները, որոնք կը բնակին Ֆրանսայի մէջ, — տոր հետեւանքն այն պիտի ըլլայ, որ, կ'աւելցնեն, օտարականները բոլորովին կորուին իրենց հայրենիքէն եւ հայրենական երկրի քաղաքական վարչաձեւերէն :

Այսուհանդերձ, կը գրեն, նման որոշումները Ֆրանսայի կրնան տալ ոչ աւելի քան մէկ – երկու հարիւր հազար զինուոր, որոնց «զինուորական յարմարութիւնը եւ Ֆրանսայի հանդէպ սնուցած համակրանքը շատ առեղծուածային կը մնան »:

Իտալիա միշտ կ'ամրացնէ կղզիները

« Կազէթա Փոլսքա» լեհական թերթը կը գրէ թէ Իտալիա յարատեւ կերպով կ'ամրացնէ Երկոտասան կղզիները: Հռոդոս կղզին Մանտրաքի նաւահանգիստին մէջ կը մնան իտալական 16 մարտանաւեր, որոնց 7ը սուզանաւեր են: Իտալական եւ գերմանական փոխադրանաւեր կղզիները կը փոխադրեն թնդանօթներ, ռազմանիւթ եւ պաշար: Լերոս եւ Պատմոս կղզիներուն ամբողջ բնակչութիւնը փոխադրուած է ուրիշ տեղ՝ զինուորական պատրաստութեանց պատճառաւ:

Այս բոլորը կը նկատուին փոխադարձութիւն մը՝ Միջերկրականի արեւելեան մասին մէջ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի զօրացման,— Անգլեւթուրք եւ ֆրանքեւթուրք դաշինքները, Յունաստանի երաշխաւորումը, Սանճաքի յանձնումը եւայլն, ինչպէս նաեւ կանխապատրաստութիւն մը վաղուան հաւանական գործողութեանց՝ Միջերկրականի այդ մասին մէջ:

Րոզվէլթ կը միջնորդէ ի նպաստ անգլեւռուս համաձայնութեան

« Ռուսքօյէ Սլովօ» թերթը զգայացունց լուր մը կուտայ, որուն համաձայն Րոզվէլթ մասնաւոր դիմում մը կատարած է Սթալինի՝ արդիւնաւորելու համար անգլեւռուս բանակցութիւնները: Այսպէս, Ումանսքի, Ուաշինկթընի խորհրդային դեսպանը մեկնած է Մոսկուա՝ որոշ պաշտօնով մը: Ան Սթալինի տարած է Րոզվէլթի առաջարկը: Միացեալ Նահանգներու նախագահը խորհուրդ կուտայ Սթալինի՝ համաձայնիլ երրեակ դաշինք մը ստորագրելու, որու փոխարէն Միացեալ Նահանգները Խորհ. Միութեան պիտի տրամադրեն պատերազմական իրեղէններ՝ շատ նպաստաւոր գիներով ու երկար պայմանաժամով: Միանգամայն, Րոզվէլթ կը խոստանայ Միացեալ Նահանգներու գործակցութիւնը Խորհ. Միութեան՝ Ծայր. Արեւելքի մէջ: Այս վերջին առաջարկը, կը շարունակէ ռուսական թերթը, կրնայ մեծապէս նպաստել բանակցութիւններու յաջող ելքին, որովհետեւ, ճափոնական վերջին շարժումները, ինչպէս նաեւ Անգլիոյ զիջումը՝ Ծայր. Արեւելքի մէջ, լրջօրէն մտահոգած են Մոսկուա :

Միւս կողմէ, աւելցնենք, սակայն, որ անգլեւճափոն բանակցութեանց ընթացքին Անգլիա կրկնակի դիմումներ կատարած է Միացեալ Նահանգ –

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԻՐԱՆԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Վերջերս հրապարակ հանուած երեք պաշտօնական զեկուցումներ, տարբեր կողմերից մօտենալով, ներկայացնում են ներկայ Իրանի տնտեսական վիճակն ու ելեւմտական կարողութիւնը։

Թուական տուեալներով, մէկը միւսին լրացնող այդ զեկոյցները կազմում են 1) 1318 թուականի (1939 Մարտից 1940 Մարտ) պետական նախահաշիւը, 2) Մաքսատան անցեալ տարուան վիճակացոյցը եւ 3) Ազգային Դրամատան գործունէութեան 1937ի տեղեկագիրը։

Մեկնելով այն տեսակէտից թէ որեւէ երկրի տնտեսական կարողութիւնը մեծ չափով կապուած է իր արտաքին առեւտուրի հետ— որ անուղղակի ցուցադրում է նաեւ ներքին կացութիւնը— ուստի առաջին հերթին անցնում ենք Մաքսատան կեդր. վարչութեան հրատարակած մաքսային վիճակացոյցին, որ բովանդակում է 1937 Յունիսից—1938 Յունիս (պարսկական 1316—17 ելմտական տարեշրջանի) երկրի բովանդակ առեւտրական գործունէութիւնը։

Վիճակացոյցը սկզբում «հիմնական զեկոյց» անուան տակ ամփոփ տեղեկութիւն է տալիս ընդհանուր ներածման, արտածման եւ այլ էական մասերի ու թիւերի մասին։

Ըստ այդ զեկոյցի, անցեալ տարուան ընթացքում օտար երկրների հետ Իրանի առեւտրական գործունէութեան ընդհանուր գումարը եղել է 3,956 միլիոն րէալ գումարից քիչ աւելի, որ բաժանուած է հետեւեալ կերպով.—

1— Իրական ներածում, որից մաքս է գանձուել 970 միլիոն։

2—Այն ապրանքները որոնցից մաքս չի գանձուել, 424 միլիոն։

Գումար 1,394 միլիոն։

ա) Իրական արտածում 671 միլ.։

բ) Նաւթային արտադրութիւն, որ արտահանուել է Անգլեւիրան նաւթային ընկ. միջոցով 1,877 միլիոն։

գ) Ձկնեղէնի արտադրութիւն, որ արտահանուել է Իրան - ռուսական խառն ընկ. կողմից 11 միլիոն։

Գումար 2,559 միլիոն։

Համեմատելով այս թիւերը 1936—37ի առեւտրական գործառնութեան հետ, գտնում ենք, որ 1937—38ին գումարն աւելի է մօտ 97 միլիոն րէլով։ Այս գումարը մտնում է ներածման սիւնակների մէջ։

Իսկ այս տարուան ներածման եւ արտածման մէջ եղած տարբերութիւնը՝ մօտ 299 միլիոնը (ներածում 970, արտածում 671 միլիոն) առաջ է գալիս այն իրողութիւնից, որ ներքին ճարտարարուեստը զարգացնելու նպատակով, առանց արտածման թոյլ է տրուած ներածում կատարել հետեւեալ կերպով.—

1) Մեքենաներ 23 միլիոն.

2) Պետութեան կամ յատուկ իրաւունք ունեցողներին թոյլատրուած է անհրաժեշտ պէտքերը լրացնելու համար ներմուծել 148 միլիոն.

3) Անգլեւիրան նաւթ. ընկ. կողմից իր ծառայողների համար ներմուծուած ապրանք 14 միլիոն.

Գումար 186 միլիոն։

Այս հիման վրայ ներմուծուած ապրանքի գումարը պէտք է դասաւորել հետեւեալ կերպով, որպէսզի կարելի լինի իրապէս ներկայացնել ներմուծման եւ արտածման ճիշդ թիւերը.—

1) Ներմուծուած ապրանքներ, որոնց դէմ նոյնպէս ապրանք է արտահանուել 783 միլիոն.

2) Ներմուծուած ապրանքներ, որոնց դէմ արտածումն անհրաժեշտ չի նկատուել 186 միլիոն.

Գումար 970 միլիոն։

Այս վերջին ցուցակից այն եզրակացութեան պէտք է գալ, որ ներածման գումարն արտածման գումարից աւելին է միայն 112միլ. որի մի մասը արժէքն է այս տարուան վերջին ամիսներին հասած ապրանքների, որոնց գինը յետոյ պիտի արտածուի։

Օտար երկրների հետ Իրանի իրական առեւտուրը 1937—38ին, ֆրանսական ֆրանքի հաշուով հետեւեալ պատկերն է ներկայացնում (հաշուելով ֆրանքը 0,5674 րիալ) —

Ներածում 1,709 միլիոն ֆր., արտածում 1,182 միլիոն. գումար 2,892 միլիոն ֆրանք։

Իր առեւտրական յարաբերութիւններով, վերոյիշեալ թուականին եւս անցեալի պէս, առաջին տեղը բռնում են Խորհրդային երկիրները։ Մի տարբերութեամբ միայն որ անցեալ տարուան համեմատութեամբ Ռուսիայից ներածուած ապրանքների գումարների մէջ, այս տարի յաւելում է ունեցել 37 միլիոն, իսկ արտածման մէջ պակասել է 34 միլիոն։

Յաւելումը բամպակէ հիւսուածեղէնի եւ մեքենաների ներածման մէջ է կատարուել, իսկ նուազումը ոչխարի եւ բուրդի արտածման մէջ։

Արտածուել են մեծ մասամբ չորքոտանի կենդանիներ եւ կենսական նիւթեր, հացահատիկ, սննդեղէն, չոր միրգ, մորթ եւայլն, ներածուել է փայտ, կրագիւս, հանքային նիւթեր, ձգախէժի առարկաներ, ապակեղէն, մետաղներ։

Առեւտրական յարաբերութիւնների չափով, երկրորդ տեղը բռնում է Գերմանիան։ Անցեալ տարի եւս նա երկրորդ տեղն ունէր, մինչդեռ 1935-36ին՝ երրորդն էր, 1933—34ին 5րդ. տեղը։

Անցեալ տարուան համեմատութեամբ Գերմանիայից թէ ներածուած եւ թէ Գերմանիա արտածուած ապրանքների մէջ նկատելի յաւելում կայ։ Այսպէս ներածման մէջ 56 միլիոն եւ արտածման մէջ 661 միլիոն։ Միջանկեալ շեշտենք, որ այս յաւելումը հետեւանք է երկու երկրների մէջ կնքուած այն համաձայնութեան, ըստ որի պէտք է հաւասար չափերով ներածում եւ արտածում կատարուի։ Այս համաձայնութիւնը գործադրութեան է դրուել 1935 Հոկտ. 30ից։

Գերմանիա արտածուած գլխաւոր ապրանքներն են աղիք, մազ, բուրդ, կենդանական այլ նիւթեր, բամպակ, ափիոն, խէժ, չոր միրգ, մորթի, գորգ։ Իսկ ներածուած ապրանքներն են հանքային նիւթեր, թել, բրդի կտորներ, ապակեղէն, մետաքսեղէն, քիմիական նիւթեր, մեքենաներ եւ կաշեղէն առարկաներ։

Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները, անցեալ տարուան պէս բռնում են երրորդ տեղը։ Անցեալ տարուան համեմատութեամբ ներածումն աւելացել է 1ուկէս միլիոնով, իսկ արտածումը պակասել է 22 միլիոն։ Յաւելումը տեղի է ունեցել ինքնաշարժների եւ նրա մասերի շատ ներածման հետեւանքով, իսկ նուազումը՝ գորգի, խէժի, աղիքի պակաս լինելու պատճառով։

Արտածման գլխաւոր ապրանքներն են աղիք, խէժ, սննդեղէն, կարմիր կաւ, բամպակէ գործուածք եւ գորգ։

Ներմուծման գլխաւորներն են ինքնաշարժ, պատրաստի մետաղեղէն, քիմիական նիւթեր, ձգախէժի առարկաներ, ապակեղէն եւայլն։

Երկու տարի առաջ Անգլիան բռնում էր երրորդ տեղը Ռուսիայից վերջ, սակայն վերջին երկու տարում իջել է չորրորդ տեղը։

Ներածման մէջ, ոսկու, բամպակէ հիւսուածեղէնի շատութեան հետեւանքով, անցեալ տարուան համեմատութեամբ յաւելում է ունեցել 13 միլիոն, իսկ արտածման մէջ, գորգի, խէժի եւ կարմիր կաւի քիչ արտահանելու պատճառով նուազում է եղել 18 միլիոն։

Արտածման գլխաւոր ապրանքներն են կենդանական նիւթեր, խէժ, սըննդեղէն, չոր մրգեղէն, գորգ, մորթի։

Ներածման՝ հանքային եւ քիմիական նիւթեր, զանազան հիւսուածեղէն, ձգախէժ, պատրաստի մետաղեղէն եւ մեքենաներ։

Հինգերորդ տեղ բռնող Անգլիական Հնդկաստանի ներածման մէջ, թէյի նուազման հետեւանքով պակասել է 15 միլիոն, իսկ արտածումը՝ համեմունքի, բուսական սերմերի, դեղագործական բոյսերի յաւելման պատճառով աւելացել է 5 միլիոնով, ի հարկէ անցեալ տարուան համեմատութեամբ։

Ճապոնիան մնում է իր անցեալ տարուան աստիճանի վրայ 6րդ տեղում։ Ներածման չափը պակասել է մէկուկէս միլիոն, իսկ արտածումը (ափիոնի շատութեան հետեւանքով) յաւելում է ունեցել 12 ու կէս միլ.։

Արտածման գլխաւոր ապրանքներն են ափիոն, խէժ եւ այլն, ներածման՝ կրագիւս, թէյ, ձգախէժի իրեր, ապակեղէն, մետաքսեղէն։

Բելժիան այս տարի մի աստիճան առաջ է անցել։ (Անցեալ տարի 8րդ էր, այս տարի 7րդ)։ Ներածման մէջ յաւելում 12 միլիոն (շաքարի, երկաթեղէնի շատութեան պատճառով), իսկ արտածման մէջ նուազում 4 միլ. (ցորենի եւ չամիչի քչութեան հետեւանքով)։

Մեծ յառաջդիմութիւն է կատարել Լեհաստանը, 18րդ տեղից (անցեալ տարի) 9րդ տեղը գրաւելով եւ այդ՝ երկաթուղու պէտքերի համար նիւթեր մատակարարելու հետեւանքով։

Զեխօ–Սլավիան ընդհակառակն մի աստիճան տեղի է տուել։ Այսուհանդերձ նրա ներածման մէջ յաւելում է նկատուում շուրջ 2 ուկէս միլիոն (մեքենաների համար), իսկ արտածման մէջ նուազում մօտ 5 միլիոն (գորգի եւ աղիքի նուազման պատճառով)։

Արտածման գլխաւոր ապրանքներ՝ գորգ, մետաղի իրեր։ Ներածման՝ մեքենաներ, հիւսուածեղէն։

Իրաքն ու Հոլանտական Հնդկաստանը պահում են իրենց անցեալ տարուան տեղերը։

Իրաքի արտածման մէջ նուազում է նկատուում մօտ 2 միլիոն (գորգի, խէժի նուազութեան հետեւանքով), երկրորդի ներածման մէջ (թէյի պակաս) նուազել է 2 ուկէս միլ. իսկ արտածման մէջ յաւելում է ունեցել (ափիոն շատ) մօտ երեք միլիոն։

Իտալիա, որ անցեալ տարի 22րդ տեղն էր բռնում Լեհաստանի հաւասար թռիչքով, 13րդ տեղն է գրաւել։ Թէ ներածման մէջ (բրդէ կտոր, ձըգախէժ, փոխադրական մեքենաներ) եւ թէ արտածման մէջ (հացահատիկ, խէժ) յաւելում է ունեցել։ Երկրորդը աչքի ընկնող մի գումարով՝ 11 միլ.։

Շուէդիան եւս մի քանի քայլ առաջ է անցել երկաթուղու պէտքեր մատակարարելու հետեւանքով։ Ներածման մէջ յաւելում է ունեցել 22– ու կէս միլիոն իսկ արտածման մէջ (գորգ, խէժ) պակաս 2ուկէս միլիոն։

Ապա հերթական ձեւով, անցեալ տարուան համեմատութեամբ գալիս են Հոլանտա, Սէյլան, Փորթուկալ, Հնդկաչին, Աւստրիա, Եուկոսլավիա, Թուրքիա, որ անցեալ տարի 14րդ տեղն էր գրաւում, իսկ այս տարի 21րդ տեղն է անցել։ Անցեալի հետ համեմատած արտածումը պակասել է 66ուկէս միլ.։ Եգիպտոսը բռնում է 23րդ տեղը։ Ներածման (փայտից եւ մետաղից պատրաստուած իրեր) եւ արտածման (գորգ, պատրաստի առարկաներ) շատ քիչ տարբերութիւն ունենալով։ Սուրիան յետ է մնացել (19ից 25րդ տեղը), Աֆղանիստանը պահել է իր տեղը (32րդ), ինչպէս եւ Սպանիան, Հունգարիան ու եւրոպական ու ասիական երկիրներ, որոնց ամբողջի թիւը մինչեւ 50ի է հասնում։

Ֆրանսան եւս, այս տարի աւելի ընդարձակ առեւտրական յարաբերութիւններ է մշակել Իրանի հետ եւ անցեալ տարուան 10րդ աստիճանից 8րդ տեղն է գրաւել։ Ներածման մէջ ձգախէժի եւ բեռնակիր ինքնաշարժների առաւելութեան հետեւանքով յաւելում է ունեցել մօտ 2,5 միլիոն։ Արտածման մէջ եւս, խէժի, ափիոնի շատութեան պատճառով յաւելում է ունեցել մօտ 3 միլիոն։

Արտածման գլխաւոր նիւթերն են ափիոն, խէժ, մետաքսեղէն, կարմիր կաւ։ Իսկ ներածմանը՝ երկաթեղէն, պողպատ, մետաղեղէն, տախտակ, ձգախէժ, ինքնաշարժ։

Սոյն տարուան ընթացքում Ֆրանսայից ներածուած ապրանքների ընդհանուր ծանրութիւնն է 2,290,928 քիլոկրամ, 17,199,388 րիալ արժէքով։ Իսկ արտածման ընդհանուր չափն է 1,711,158 քիլոկրամ, 9,089,755 արժէքով։

Վերջին գումարի վրայ պիտի աւելացնել Անգլեւիրան նաւթային ընկերութեան կողմից Ֆրանսա արտածուած նաւթային նիւթեր 326,762,954 քիլոկրամ, 49,686,569 րիալ արժէքով։

ԱՇԽԱՏԱԿԻՑ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼԺԻԱՅԷՆ

ԿՐԱԻՈՐԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՓՈՐՁԵՐԸ ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՄԷՋ

Վերջերս Պրիւսէլի մէջ եւս տեղի ունեցան օդային յարձակումներու դէմ կրաւորական պաշտպանութեան փորձեր։ Մայրաքաղաքը ամբողջութեամբ թաղուած էր խոր մթութեան մը մէջ, ինչ որ խորհրդաւոր երեւոյթ մը կու տար անոր։

Փառուղիներու անկիւններուն վրայ գտնուած սալայատակները կիրով ճերմակ ներկուած էին, ապահովելու համար կառքերուն երթեւեկը։ Փողոցներու մէջ, հոս ու հոն կը փայլփլէին միայն աղօտ կարմիր լոյսեր։ Հանրակառքերուն եւ բոլոր փոխադրակառքերուն մէջ բացարձակ մթութիւն մը կը տիրէր. զգուշութեան համար, անոնց առջեւի ու ետեւի կողմերուն վրայ զետեղուած էին կապոյտ լոյս արձակող փոքրիկ լապտերներ։ Արկածներու առաջքն առնելու համար, ամենախիստ հրահանգներ տրուած էին շարժավարներուն զգուշութեամբ եւ դանդաղօրէն վարելու իրենց կառքերը։

Թաղապետութիւնները օր առաջ թաղերու մէջ շրջաբերականներ ցրուած էին, կարգ մը հրահանգներ տալով կրաւորական պաշտպանութեան մասին եւ պատուիրելով տուներու մէջ լոյս չվառել ժամը 10—12։ Անսաստողները դրամական տուգանքի, ի հարկին՝ բանտարկութեան պիտի դատապարտուէին։

Գիշերուան ժամը ճիշդ 10ին թաղերու ազդասուլիչները սկսան սուր ու խլացուցիչ աղմուկ մը յարուցանել, ազդարարելով թշնամի օդանաւերուն գալուստը։ Ինքնաշարժ կառքերու մէջ դիրք բռնած ոստիկաններ իրենց կարգին ժողովուրդին փողերով կ'իմացնէին վտանգը, սրարշաւ ընթանալով պողոտաներու մէջէն։

Արդարեւ, քանի մը վայրկեան վերջ լսուեցաւ խժալուր աղմուկը բազմաթիւ օդանաւային տորմիղներու, որոնք պահ մը օդին մէջ սաւառնելէ եւ զանազան խումբերու բաժնուելէ ետք, սկսան ռմբակոծել քաղաքը եւ տարբեր կէտերու վրայ արձակել անվնաս պայթուցիկներ ու հրթիռներ։ Միեւնոյն ատեն, կազադիմակ ու սաղաւարտ կրող կամաւորական խումբեր գունդագունդ կը վազէին դէպի արկածեալ վայրերը, եւ պատգարակներով մասնաւոր կայաններ կը փոխադրէին կեղծ վիրաւորներն ու մեռեալները։

Հրշէջ գունդերը իրենց անթերի կազմածներով եւ ազատարար գործիքներով սրընթաց կ'արշաւէին, օգնութեան հասնելու համար արկածեալներուն, եւ մարելու հրձիգ ռումբերէն հրդեհուած շէնքերը։

Փորձերուն ամբողջ տեւողութեան, ոստիկանութիւնը աչալուրջ կը հսկէր քաղաքին կարգապահութեան վրայ, եւ կը ջանար գործադրութեան դնել կրաւորական պաշտպանութեան օրէնքին տրամադրութիւնները։

Հակառակ այս իրարանցումին եւ տիրող մթութեան, քաղաքին կեդրոնական մասը կը պահէր իր սովորական ոգեւորութիւնը։ Արտակարգ բազմութիւն մը խռնուած էր սրճարաններու մէջ, ուր հակառակ լոյսի բացակայութեան, մարդիկ իրարու հետ կը կատակէին եւ զուարթ ականարկութիւններ կ'ընէին տեղի ունեցած փորձերու մասին։

Ուշ ատեն աչքի կը զարնէր տուն վերադարձողներուն խճողումը հանրակառքի կայաններու մէջ, ուր ամէն մարդ անձկութեամբ կը հարցափորձէր հանրակառքի պաշտօնեաները, հասկնալու համար թէ ի՞նչ թիւ կը կրէ այս կամ այն հանրակառքին ցուցատախտակը, ըստ այնմ որոշելու համար իր նստելիք կառքը։ Ա... գատ, տոմսակավաճառները, հակառակ տեղական սովորութեան, մթութեան պատճառաւ ստիպուած էին ա... մէն անգամ բարձր ձայնով ազդարարել հասած կայանին անունը։

Կրաւորական պաշտպանութեան փորձերը, հակառակ իրենց լուրջ հանգամանքին, յաճախ առիթ տուին զուարթ ու ծիծաղաշարժ դէպքերու։

Հ. ՏԷՐՈՍ...

Լրտեսական դպրոցներ... դերը

Ի՞նչ կ'ուզեն գիտնալ գերման լրտեսները։

Ամէն բան։

Կորզել ծովային, ցամաքային եւ օդանաւային գաղտնիքները, ուսումնասիրել ճարտարարուեստական եւ ելեւմտական կացութիւնը։ Ինչ որ ֆրանսական նուաճում է կամ աշխատանք, անտարբեր չի թողուր գաղտնի գործակալները, որոնք գործունէութեան ցանց մը պարզած են բովանդակ Ֆրանսայի վրայ։

Գերման այդ լրտեսները կը պաշ... կանին ամէն կարգի միջավայրներու։ Սակայն պէտք է զանազանել բարձր դասակարգի լրտեսները քաղաքական տեղեկատու լրտեսներէն, անոնցմէ որոնք մասնագիտութիւն ունին երեւան հանելու մեծ գործարաններու գաղտնիքները։ Քանի մը օր այս գործարաններուն կից, ճաշարաններուն եւ սրճարաններուն մէջ յարաբերութեան մտնելով գործաւորներուն հետ, կը յաջողին գաղափար մը կազմել կարեւորութեանը վրայ այն արտադրութիւններուն, որոնք ... կու գան այդ հիմնարկութիւններէն ազգային պաշտպանութեան համար։

Երբ գերմանացի մը կը հասնի Ֆրանսա լրտեսութեամբ զբաղելու համար, երբեք իր ծանօթութիւնները չ... տեղեկացներ իր պետերուն Ֆրանսայի մէջ։ Այլ կ'երթայ չէզոք երկի... մը, պատճառաբանելով օդափոխութիւն, պտոյտ եւ այլն։

Գերմանացին որ կու գայ Ֆրանսա, ցոյց կու տայ անթերի վարք մը։ Ոչ մէկուն կը յաճախէ։ 3 կամ 4 ամիս վերջ Զուիցերիա կը ճամբորդէ, ա... ցելելու համար իր ծերունի մօրը։ Սակայն եթէ մայրը իրաւամբ Զուիցերիոյ մէջ կը գտնուի, նոյն պանդոկին մէջ կան ուրիշ ճամբորդներ, որոնք ճաշի կամ երեկոյթի մը ընթացքին կու գան ստանալու կարեւոր փաստաթուղթեր եւ տեղեկութիւններ, բերանացի կամ գրաւոր։

Սովորական գաղտնի գործակալներու զանգուածը կ'ընտրուի մանաւանդ ոճիրներու մասնագէտ ոստիկանական պաշտօնէութենէն, երբեմն օտարներու մէջէն եւ ըստ կարելւոյն քաղաքական աքսորեալներու մէջէն։ Բոլորն ալ կ'երդնուն Հիթլէրի անուամբ, որուն անձնուէր ծառայողներն են՝ ծայրագոյն մոլեռանդութեամբ գործադրելով յափշտակութիւն, առեւանգում, ոճիր։

Գալով մասնագէտ գործակալներուն, անոնք կը կազմեն ընտրեա... խումբ մը, որոնք կրթուած եւ մարզուած են մասնագիտական դպրոցներու մէջ։

Արդի Գերմանիան ունի լրտեսակ... դպրոցներ, որոնք կրնան տրուիլ իբ... րեւ օրինակ այդ ասպարէզին։ Ա...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (150)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Թագաւորը մի քանի վայրկեան մըտածեց եւ ապա նայեց Մարզպետունու աչքերին։ Նա, կարծես, կամենում էր մի բան ասել, բայց քաշւում էր։

— Միթէ՞ որեւէ միտք արգելում է քեզ՝ տալ այն հրամանը, հարցրեց իշխանը թագաւորին։

— Ո՛չ, դու կարող ես գնալ, եւ գուցէ այս անգամ աջողես նրա վրայ... Բայց ո՞րտեղ յոյս ունես պատահել Ամրամին։

— Ամբողջ Ուտիքը կարող եմ շրջել։

— Ո՛չ, աւելի լաւ է գնալ ուղղակի Տաւուշ... գուցէ նա դեռ այնտեղ լինի։

— Տաւո՞ւշ... շատ բարի. ես ամենից առաջ կը մտնեմ Գուգարք։

— Ուրեմն կարող ես մի քանի օրից ճանապարհուել։

— Կը ճանապարհուեմ նոյնիսկ վաղը. այստեղ ինձ ոչինչ չի ուշացնում։

— Վա՞ղը... այդպէս շո՞ւտ։

— Այո՛, որքան շուտ, այնքան լաւ։

Թագաւորի սիրտը կարծես տեղահան եղաւ. մի ուրախ անհանգստութիւն, որից սակայն անբաժան էր վշտերի զգացումը, նրա սիրտը պաշարեց։ Եւ նա մոռացաւ իսկոյն հիւսիսային նահանգները. մոռացաւ Բէլին, Ցլիկ–Ամրամին... Նրա միտքը սլացաւ դէպի Տաւուշ, թափանցեց նրա դղեակի ներքին խորշերը եւ այնտեղ որոնում էր թշուառ բանտարկեալին, այն գեղանի իշխանուհուն, որի հրավառ աչքերը դժբախտ սէր վառեցին իր սրտում եւ որ պատճառ դարձաւ մի շարք չարիքների...։ Որքա՜ն ժամանակ էր որ նա չէր տեսել նրան, որքա՜ն ժամանակ էր որ լուր չունէր նրանից։ Արդեօք մեռա՞ւ, թէ ապրում է դեռ. սիրո՞ւմ է իրան, թէ անիծում... ոչինչ չգիտէր։

Մի անգամ միայն, երբ Եգերացւոց զօրքով մտաւ նա Գուգարք, լսեց որ Ամրամը փակել է իր կնոջը դղեակի զնդանում եւ պահում է նրան ինչպէս մահապարտի... Այնուհետեւ այլեւս լուր չառաւ։ Իսկ այժմ, ահա՛, երբ Գէորգ իշխանը գնում է Տաւուշ, հարկաւ մի տեղեկութիւն կը բերէ Ամրամ տիկնոջից... եւ ինչպէ՜ս կը ցանկանար պատուէր տալ նրան այդ մասին... հրամայել... ոչ, խնդրել, աղաչել որ նա մտնէ այն խուցը, այն խաւարչուտ բանտը, ուր փակուած է թշուառ սիրոյ զոհը. խօսէ նրա հետ, յայտնէ, որ Հայոց թագաւոր Աշոտ Երկաթը դեռ յիշում, դեռ սիրում է նրան... որ նա չարաչար տանջւում է տիկնոջ տխուր վիճակը յիշելով. նրա գալկահար դէմքը, նրա լացող աչքերը երեւակայելով...։

Բայց միթէ՞ կարելի էր այդպիսի պատուէր տալ Մարզպետունուն. այն առաքինի հերոսին, որ աշխարհի մէջ միայն երկու սրբութիւն էր ճանաչում — Հայրենիք եւ ընտանիք, եւ որ միայն այդ սրբարանների առաջ էր խոնարհում։

Այդ ի հարկէ գիտէր թագաւորը, ուստի եւ նրան ոչինչ չպատուիրեց։ Եւ գոհ եղաւ միայն այն մտածութեամբ, թէ իշխանը տիկնոջ մասին կը լսէ անշուշտ Տաւուշում մի նորութիւն եւ կը բերէ այն իրան։

Հետեւեալ օրը, ինչպէս որ որոշուած էր, իշխանը իր թիկնապահներով ելաւ Երազգաւորսից եւ ուղղուեց դէպի Գուգարք։

Ե.

ՀԻՆ ՎՇՏԵՐԻ ՎԱԽՃԱՆԸ

Ձնայելով որ ձիւնը պատել էր արդէն Գուգարաց լեռները եւ ճանապարհները փակել, այսու ամենայնիւ Տաւուշի բերդում հեռաւոր ճանապարհորդութեան պատրաստութիւն էին տեսնում։ Իշխանական դղեակում բազմաթիւ ծառաներ զբաղուած էին իրեղէններ դարսելով, բեռներ կապելով կամ պաշար պատրաստելով։ Հըրապարակ գիւղացիները ներս ու դուրս էին անում դղեակի բակը՝ քաշելով իրանց ետեւից գրաստների շարքերը։ Նրանցից ոմանք բեռներ էին բարձում եւ ոմանք դատարկ վերադառնում, նայելով թէ որքան ուժեղ կամ առողջ էր լինում բերած գրաստները։ Այս բոլոր աշխատութեանց հսկում էին այր մարդիկ եւ ամբողջ դղեակում չէր երեւում ոչ մի կին։ Նոյնիսկ հագուստներն ու չորեղէնները դարսում էին ծառաներ, չնայելով որ դա աղախինների գործ էր։ Կարծես մի հարուածող խարազան հալածել էր այդ դղեակից բոլոր այն արարածներին, որոնք կին անունն էին կրում։

Աշտարակազարդ դղեակի վերին դահլիճներից մինում, ուր ընդարձակ ծխնելոյզի մէջ վառւում էր մեծ կըրակ, անցուդարձ էր անում Ամրամ Սեպուհը։ Նրա դէմքը տխուր, ճակատը կնճռած եւ հայեացքի մէջ կրակը հանգած էր։ Հարուստ մօրուքը, որ իջնում էր մինչեւ գօտին, ծածկուել էր արդէն սպիտակ ալիքներով եւ կազմում էր հակապատկերը իւր հագուստին, որ կարուած էր միայն սեւերից։ Նրա մէջքը չէր դրկում այլեւս արծաթէ կամար եւ ոչ էլ գօտին կըրում էր ոսկեպատ սուր։ Իւր ձեռքի զարդը մի սեւ համրիչ էր, որի հատիկները նա շարունակ քաշում էր ... յամր քայլերով յետ ու առաջ ընթանում։

Յանկարծ նա կանգ առաւ դահլի... նեղ եւ գունաւոր ապակիների ագու... ուած պատուհանի առաջ եւ սկսաւ ... շաղիր նայել Տաւուշի ձորակը, ... լեռնալանջով սըրընթաց բարձրանում էր հեծեալների մի խումբ։ Որքա՜ն ... որ Սեպուհը լարեց իր տեսութիւնը, այնու ամենայնիւ չկարողացաւ ճանաչել խմբի առաջնորդին, որ հասարակ մարդ չէր երեւում. բայց ... տեւորդների հագուստից գուշակեց ... որ Ոստանի կողմից էին եկողները։

Երբ հեծեալները հասան բերդի ... ռանը, նա ճանաչեց իսկոյն Մարզպետունի իշխանին եւ դուրս գալով ... րաշէն պատշգամը՝ հրաման արաւ ... կոյն բանալ բերդի դռները։

— «Ինչո՞ւ համար է նա գալիս այստեղ. ի՞նչ ունի այժմ ինձ հետ...» մտածեց ինքնիրան Սեպուհը եւ չկարողանալով պատճառը գուշակել ... ներս մտաւ դահլիճը։

Գէորգ իշխանն իջնելով ձիուց՝ ... սաւ դղեակի բակում տեղի ունեցող շարժումն ու պատրաստութիւնները ... ինքն իրան շշնջաց.

գաղրոցներէն տասը հատ արդէն հանրածանօթ են ։

Նորընծաները պէտք չէ 30 տարեկանը անցուցած ըլլան ։ Անոնք ենթարկուած են շատ խիստ ֆիզիքական մարմնակրթութեան եւ կը հետեւին ոճրագիտական դասընթացքներուն ։

Բնականաբար պէտք է ճանչնան խորապէս օրէնքները, բարքերը, սովորութիւնները եւայլն, այն երկիրներուն, ուր պիտի աշխատին ։

Շատ ճշգրիտ ծանօթութիւններ ունին հակահիթլէրական կուսակցութիւններուն, եւ անոնց ներքին կազմակերպութիւններուն մասին, գիտեն ճշգրտօրէն թէ ո՞ւր կը գտնուին այդ խմբաւորումները եւ անոնց պետերը ։ Իրենց համար մասնաւոր դասաւանդութիւններ կ'ըլլան եւ յաճախ կ'ենթարկուին մասնագիտական քննութիւններու, որոնք վիճակուած են յայտնաբերելու իրենց տեսողական եւ լսողական յիշողութեան կարելիութիւնները ։ Կը սորվին օրինակի համար հակառակ կողմէն կարդալ բնագիրները եւ գոց արտասանել զանոնք ։

Յիշողութեան այս մարզանքները չափելի դարձնելու համար՝ լրտեսութեան ուսուցիչները կ'օգտագործեն շարժանկարը ։ Լրտես եւ լրտեսուհիներ կը վարժեցնեն պատկերացնելու իրենց մտքին մէջ անձերու ֆիզիքական առանձնայատկութիւններն ու թերութիւնները, ոտքերու մեծութիւնը եւայլն ։

Այս վարժութիւնները երբեւան կը հանեն ոչ միայն յիշողութեան արժէքը, այլ եւ կը նպաստեն որ գործակալները իրենց ուղեղը վերածեն ճշգրիտ համայնագիտարանի մը, այնպէս որ պէտք չեն ունենար գրաւոր կերպով արտայայտելու իրենց տեղեկութիւնները ։ Այս լրտեսներէն մին կը յիշեցնէ ճշմարիտ «Ինտոր» մը լրտեսութեան մէջ, առանց սխալի կրնայ ըսել վայրը բոլոր զինուորական կեդրոններուն, իրենց թուահամարով, ռազմական նիւթերով, եւն. ։

Գերմանիոյ մէջ լրտեսական կազմակերպութեանց ուղեղն է Կեսթափօ, որու գործունէութիւնը կեդրոնացած է ամբողջովին Հիմլէրի եւ իրեն օգնական Տիթրիխի ձեռքերուն մէջ ։

Ան ունի 20 ընտրեալ աշխատակիցներ, ամէն կողմ ցրուած եւ կառավարութեան զինուորական կազմակերպութեան պետերուն հետ յարաբերութեան մէջ դրուած ։ Իրենց գործունէութիւնը կատարելագոյն է ։ Անոնք ծանօթ են ներքին եւ արտաքին բոլոր գործերուն եւ հակահիթլէրական շարժումներուն՝ օտար երկիրներուն մէջ ։ Կը հսկեն նաեւ Ֆրանսայի մէջ հաստատուած Գերմաններու վրայ ։

Միւս կողմէ Կեսթափօն կը հսկէ Փարիզի մէջ Նացիներուն, գործ տան, հիւպատոսարանին եւ դեսպանատան վրայ ։

Ան էր վերջերս եկած է հաստատելու համար հետախուզական գիծ մը գերման դեսպանատան մէջ, Փարիզ, հսկելու համար գերման դիւանագէտներուն գործունէութեան վրայ Ֆրանսայի մէջ ։ Ան է որ կ'ընտրէ դիւանագէտներուն ինքնաշարժի վարիչները, որոնք կը հսկեն մեծ պաշտօնեաներուն վրայ ։

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱԶԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Խնճոյք

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 19 Յուլիս, Ցաւալ.— Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնը, ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս կազմակերպած էր դաշտահանդէս մը Մէջտանի անտառին մէջ, անցեալ կիրակի ։ Որովհետեւ օդին վրայ վստահութիւն չըկայ, ինչպէս... քաղաքականութեան վրայ. յայտարարութեան տակը աւելցուած էր «անձրեւի պարագային՝ խնճոյքը կը շարունակուի «Խրիմեան» սրահին մէջ» ։

Կէս օրէ վերջ զինակից ընկերներ եւ համակիրներ լեցուած էին սրահը ։ Բեմին երկու կողմերը կը ծածանէին զոյգ եռագոյնները ։ Օրուան սեղանապետ ընտրուեցաւ զինակից Վահրամ Կազմաքարեան, որ թէեւ առաջին անգամ էր որ կը կատարէր այդ դերը, բաւական յաջող կերպով տարաւ, ուրախ մթնոլորտի մէջ պահելով ներկաները ։ Գեղարուեստական բաժնին մասնակցեցան Պ. Պ. Օննիկ Վարդանեան, Գրիգոր Պետրոսեան (Առնուվիլէն), Եղիա Սերոբեան, Հ. Եափուճեան, Միսաք Բարատեան, Երուանդ Ուզունեան եւ ուրիշներ իրենց երգերով եւ արտասանութեամբ ։

Օրուան բանախօսն էր Միութեան նախագահը ընկ. Տիգրան Բաղտասարեան, որ խօսեցաւ միութեան անհրաժեշտութեան մասին եւ ըսաւ թէ պէտք է կազմակերպուիլ եւ պատրաստուիլ, որպէսզի երբ ժամը հնչէ՝ չկրկնուին հին թերութիւնները ։

Յիշեց այն դժնդակ պայմանները, երբ նորակազմ հայրենիքը մասնաւոր չունէր ամէն ճակատի վրայ, եւ տասնապետը պէտք եղաւ նշանակել յիսնապետ, իսկ յիսնապետը հարիւրապետ ։

Օգտուինք ժամանակէն, պատրաստուինք վաղուան համար ։ Այդ նպատակով՝ պէտք է որ միանան կազմակերպութեան մէջ մանաւանդ նախկին ռազմիկները, երիտասարդները եւ բոլոր անոնք, որոնք գիտակից են հայրենիքի պարտականութիւններուն ։

Գնդապետներն այս գեղեցիկ ճառէն վերջ, երգուեցան ազգային եւ յեղափոխական խմբերգներ, որոնք տեւեցին մինչեւ երեկոյեան ժամը 9ը ։

Մէջ ընդ մէջ եւրոպական եղանակներ ու զոյգեր կը պարէին ։

Կամաւոր

Ի Պատիւ Միս Ա. Մ. Պըրճիի

Միս Ա. Մ. Պըրճիի յիսնամեայ յոբելեանին առիթով, Տր. Կ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը ուզելով իր յարգանքի բաժինը բերել մեր ժողովուրդին այնքան անձնուիրութեամբ ծառայող ազնիւ հոգիի մը, «Միս Պըրճիի Սան» մակդրութեամբ մահճակալ մը աւելցուցած էր աղքատիկ տղոց Օգափոխութեան կայանին մէջ, ուր ամէն տարի չքաւոր մանուկ մը պիտի կրնայ ստանալ կեանք եւ արեւ ։

Տր. Կ. Խաչի
Շրջ. Վարչութիւն

Ի փառս Վասպուրականի

Արաքը «Յառաջ»ի մէջ (11 Յունիս 1939) գրած էր իր տպաւորութիւնները իմ «Մաղկաքաղ Վասպուրականի Հայ Ժողովրդական Բանահիւսութեան» գրքի մասին՝ եզրակացնելով, որ ժողովրդական երգերու եւ առասպելներու այդ ժողովածուն (լոյս տեսած 1917ին Էջմիածին) «արժէքաւոր ու փնտռուած աշխատութիւն մըն է» եւ «պատրաստուած է խնամքով, հանգամանօրէն ու լաւ հօտառութեամբ» ։ Ապա Արաքը հարց կուտայ. — « Ես չեմ գիտեր թէ կրցա՞ւ հրատարակել երկրորդ փունջը» ։ Խօսքը իմ «Մաղկաքաղ»ի մասին է ։ Պատասխանեմ որ հակառակ իմ ցանկութեանս, 22 տարիներ անցնելէ ետք տակաւին, դրամական միջոցներ պակսեցան ինձ լոյս ընծայելու «Մաղկաքաղ»ի երկրորդ փունջը, որ կը բովանդակէ ժողովրդական բազմաթիւ երգեր, մեծ մասը անտիպ, ինչպէս նաեւ առասպելներ, եւայլն, որոնք եթէ առանձին հատորով մը լոյս տեսնեն՝ Վէմի մէկ գրքի չափով ու ծաւալով հատոր մը կը կազմեն ։

«Յառաջ»ի յունիս 11ի թիւին մէջ Շաւարշ Նարդունի տուած է նաեւ մատենախօսական ընդարձակ, արժէքաւոր եւ գրեթէ լրիւ ցուցակը հայ ժողովրդական դիւցազնավէպին՝ «Սասունցի Դաւիթ»ի եւ ատոր յարակից ու նման նիւթերու մասին՝ 1874 — 1934 ։

Այդ յօդուածին ծանօթութեան մէջ Շաւարշ Նարդունի կը հարցնէ թէ Վասպուրականի Հայր. Միութիւններ «Ե՞րբ խելք պիտի ընեն հրատարակելու այս արժէքաւոր մատենագրական՝ Սրուանձտեանի ամբողջական գործերը, մեծ մասը այժմ սպառած եւ հազուագիւտ» ։ Նարդունի կը շեշտէ յատկապէս Սրուանձտեանի անունը եւ գործը, վասնզի Խրիմեան Հայրիկի այս անդրանիկ եւ ձեռնասուն աշակերտը պատանի հասակէն իսկ նուիրուեցաւ ժողովրդագրական, ազգագրական գրականութեան եւ առաջին անգամ նա էր, որ ժողովուրդի մէջէն լոյս աշխարհ հանեց «Սասունցի Դաւիթ»ի դիւցազնավէպը ։ Գարեգին Սրուանձտեանցը (բուն անունով Մանուկեան Յովհաննէս) բնիկ Վանեցի է, ծնած անդ, 1840ին ։ Աշակերտ Խրիմեան Հայրիկի, աշխատակից «Արծուի Վասպուրականի» ամսաթերթին (Վան — Վարագ 1857 — 1863), ապա խմբագիր Մուշի «Արծուի Տարօնոյ» ամսագրին ։ Սրուանձտեանցը 1870ական թուականներէն յայտնի դարձաւ մեր գրականութեան մէջ իբր ժողովրդագիր, ազգագրագէտ եւ հայրենաշունչ բանաստեղծ ։ Ետագային լծուեցաւ ազգային գործերու դառնալով առաջնորդ, Հայաստանը ուսումնասիրող ուղեւոր, ապա դաստիարակ, կրօնական քարոզիչ ։

Մեռաւ Պոլիս, 17 Նոյեմբեր 1892ին, դեռ երիտասարդ, հազիւ 52 տարեկան եւ իր ամբողջ հարստութիւնը՝ 1000 հնչուն ոսկի (օսմանեան) կտակեց ազգին, իբր անունով Վանի մէջ հիւանդանոց մը հիմնելու համար ։

Արդ, յառաջիկայ տարի (1940) կը լրանայ Սրուանձտեանի ծննդեան հարիւրամեակը (1840 — 1940) ։ Եթէ ներկայ պայմաններուն մէջ դրամական միջոցները կը պակսին Սրուանձտեանցի այնքան արժէքաւոր երկասիրութիւնները վերհրատարակելու, միթէ հնարաւոր չէ հրատարակել անոր լիակատար կենսագրութիւնը, որուն մասին մեր գրականութեան մէջ կան հատ ու կտոր տեղեկութիւններ միայն ։ Սրուանձտեանցի կեանքի, գործի եւ գրականութեան մասին ունիմ շատ հարուստ եւ վաւերական տեղեկութիւններ, ունիմ անոր տասնեակի մը չափ անտիպ նամակները, մէկ քանի հազուագիւտ լուսանկարներ, զանազան փաստաթուղթեր, եւայլն, որոնք եթէ ի մի ամփոփուին եւ հատորով մը լոյս ընծայուին՝ մենք կ'ունենանք Սրուանձտեանցի լիակատար կենսագրութիւնը ։

Կոչ կ'ընեմ Ամերիկայի Վասպուրականի Հայր. Միութեան Կեդր. Վարչութեան, ինչպէս նաեւ մասնաճիւղերուն, Ֆրանսայի եւ այլ գաղութներու Վասպուրականի Հայր. Միութեանց անխտիր, որ նիւթապէս օգնեն ինձ լոյս ընծայելու «Մաղկաքաղ»ի երկրորդ փունջը եւ Սրուանձտեանցի կենսագրութիւնը ։ Այդ մասին բանակցելու եւ մանրամասնութեանց հետ ծանօթանալու համար կը խնդրեմ գրել ինձ ։

Ց. Գ. Արտասահմանի (մանաւանդ Ամերիկայի) հայ թերթերէն կը խնդրեմ, որ արտատպեն այս կոչը ։

ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՅԻՍ 28Ի ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Ս. ԷԹԻԷՆ.— Մայիս 28ը կիրակի, տօնուեցաւ Հանրապետական Միութեան սրահին մէջ ։ Վարագոյրը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք» խմբերգով, բեմին վրայ շինուած էր գեղեցիկ կամար մը ։ Բեմին երկու կողմերը կախուած էին հայկական եւ ֆրանսական դրօշները ։

Օրուան նախագահը, Տ. Չէքեան քանի մը խօսքով բացատրեց Մայիս 28ի արժէքը ։ Եւ հրաւիրեց ներկաները յոտնկայս յարգել ազատագրութեան զոհերուն յիշատակը ։

Մեծ յաջողութեամբ արտասանութիւններ ըրին Գ. Աբրահամեան (Խ. Աբովեանի «Ախ Վարդան»ը), Օր. Թ. Սահակեան (Ց. Մանուէլեանի «Վէրք առ հայրենիս»), Ա. Սահակեան Ա. Իսահակեանի «Հայրենիքէ»ը, Օր. Ա. Սեդրակեան երգեց «Հայ դրօշին» ։ Տէրնէյէն Օր. Մ. Պասմաճեան հանդէսի տեւողութեան մէջընդմէջ երգեց գեղեցիկ կտորներ, ջերմ ծափեր խլելով ։

Օրուան բանախօսն էր Վ. Իշխանեան, որ գեղեցիկ ճառ մը խօսեցաւ, խոր տպաւորութիւն ձգելով ։

«Միայն գաղափարն է որ ոչ մահ ունի, ոչ դագաղ եւ ոչ գերեզման» ։

Բանախօսութենէն վերջ Խ. Պալոեան հայկական տարազով բեմ եկաւ եւ քանի մը գեղեցիկ պարերով ժողովուրդին մէջ ուրախ տրամադրութիւն ստեղծեց ։ Հանդէսին վերջին բաժնին Տէրնէյէն մասնաւորապէս հրաւիրուած դերասան Քօչարեան եւ Նուպար Պոտուրեան ներկայացուցին անզուգական Ա. Ահարոնեանի «Ուխտաւոր»ը, ջերմապէս գնահատուելով ։

Կազմակերպիչ յանձնախումբը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Պ. Քօչարեանի ; Օր. Պասմաճեանի եւ Նուպար Պոտուրեանի, որոնք իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերին մեր հանդէսին, նոյնպէս Խ. Պալոեանի ։

*** Այս տարի կառախումբերու հարիւրին 40ի զեղչէն (արձակուրդ), հայ գործաւորներն ալ պիտի կրնան օգտուիլ, ինչպէս ամէն տեղ ։

*** Հայ գործազուրկներու նպաստը դադրած էր վերջերս, օտարականներու օրէնքին համաձայն ։

Կ. Խաչի տիկիններու դիմումին վրայ, ուրախ ենք յայտնելու որ նըպաստը վերահաստատուած է ։

*** Մեր գաղութին մէջ միշտ համերաշխութիւն կը տիրէ, եւ այս տարի ապրիլեան ոգեհանդէսը տօնուեցաւ նախաձեռնութեամբ Ազգ. Միութեան եւ մասնակցութեամբ բոլոր կազմակերպութիւններուն որոնք բոլորը միասին մէկ ծաղկեպսակ դրած էին ։

Թղթակից

Նկարիչ Խաչատուրեանի նոր ցուցահանդէսը

Նկարիչ Սարգիս Խաչատուրեան, որ վերջերս վերադարձաւ Հնդկաստանէն, իր հետ բերած է այդ երկրի Պուտտայական ոսկեդարեան որմնանկարներուն վերարտադրութեանց հաւաքածոյ մը ։ Խաչատուրեանի սոյն հաւաքածոն, որ միակն է իր տեսակին մէջ, պիտի ցուցադրուի յառաջիկայ ձմրան Կիմէի թանգարանին սրահներուն մէջ ։

Այս առթիւ ըսենք որ Conseil des Musées Nationauxի Վարչութիւնը որոշած է ցուցահանդէսէն ամիսներ առաջ, Խաչատուրեանի գործերէն ապահովել թանգարանին համար ։

Կիմէի թանգարանին հնդկական արուեստի մասնագէտները, ինչպէս նաեւ Լուվրի թանգարանի ընդհանուր տնօրէն Հ. Վէռն եւ յիշեալ Խորհուրդի նախագահ՝ Տավիտ, քանիցս հայ նկարչին աշխատանոցը այցելած են, նկարներու ընտրութիւնը կատարելու համար ։

Նկարչի հաւաքածոյին մեծ մասը ընտրուած ու փոխադրուած է Լուվրի թանգարանը, ու պահուած հինգ օր ։ Այդ ժամանակամիջոցին Խորհուրդին անդամները, որոնք կը ներկայացնեն Ֆրանսայի գեղարուեստի տիրական դէմքերը, նկարները քննելէ վերջ, միաձայն քուէարկած են վարկը, այդ նկարները գնելու համար, ի հաշիւ Միւզէ Կիմէի ։

Սարգիս Խաչատուրեանի այս հաւաքածոն կը ներկայացնէ Հնդկաստանի Աճանդա, Պաղ, Սեղասավալ, ու Պատամի վայրերուն աշխարհահռչակ ժայռերուն մէջ քանդակուած Պուտտայական հինաւուրց մեհեաններու ներքնապատերուն վրայ գծուած որմնանկարներու վերակերտումները ։ Այս գործերուն համար նկարիչը աշխատած է մօտ երկու տարի, յաճախ հեռու քաղաքակրթութենէն ։ Իր ուսումնասիրութիւնները եւ աշխատանքի շրջաններ, անձնական հետազօտութիւններու եւ պեղումներու շնորհիւ, ի լոյս բերած է Պաղի մեհեաններուն Պուտտայական որմնանկարներու գլուխ գործոցները ։ Հնագիտական հնդիկ պատմաբաններ եւ գեղարուեստագէտներ ապշած են ի տես այս նկարներուն, գնահատելով անոր ըմբռնումի հարազատութիւնն ու խորութիւնը ։ Այս առթիւ Հնդկաստանի կառավարութիւնը հայ նկարիչը ազգային հիւր ու գեղարուեստի դեսպան հռչակած է ։ (ԽՄԲ.— Բայց ինչո՞ւ «Իրանեան» գրած էին բոլոր թերթերը...) ։

Ֆրանսայի ակադեմիայի նախագահը, Ժոր. Կամպէն, ծանօթանալով հայ նկարչին հետ, իր գնահատութիւնը յայտնած է ։

Լ.

Փոթորիկ եւ կարկուտ

Ֆրանսայի վրայ փոթորիկ մը պայթեցաւ շաբաթէն կիրակի լուսնալիք գիշերը ։ Հեղեղանման անձրեւ ու կարկուտ տեղաց կարգ մը նահանգներու մէջ, պատճառելով միլիոնաւոր ֆրանքի վնաս ։ Վերին — Սավուայի եւ Օաի մէջ, բնակարաններն իսկ վնասուեցան, ինչպէս եւ հունձքը ։ Մէցէն կը հեռագրեն թէ Լէօի եւ Պոտրիկուրի դաշտային հունձքը եւ մրգաստաններու բերքը փճացած են ։ Վնասը կը հաշուեն 10 միլիոն ։ Ծերունիները նման աղէտ մը չեն յիշեր ։ Անսիէն կը հեռագրեն թէ դաշտ ու քաղաք վնասուած են փոթորիկէն, որ աննախընթաց ուժգնութեամբ պայթած է նահանգին մէջ ։ Ֆալէզի ելեկտրակայանը եւս վնասուեցաւ՝ խաւարի մէջ ձգելով շրջակայքը ։

Թրամպլէի, Մէրիի, Վոլկանի մէջ կարկուտը գետինը ծածկած է քանի մը սանթիմեթր հաստ խաւով մը ։

Շամոնիի մէջ հաւկիթի մեծութիւն ունէր կարկուտը, որ երկիրը ծածկեց 40 սանթիմեթր հաստ խաւով մը ։

Քարքասոնի եւ Վիլլասավարիի մէջ փճացան այգիները, մրգաստանները, բանջարանոցները եւ հունձքը ։

Փարիզի մէջ կ'անձրեւէ անընդհատ, եւ երկար ատենէ ի վեր ։ Արդէն ցուրտ է, ջերմաչափը 13 աստիճան ցոյց կուտայ ։

ՀԱԹԱՅԻ ԿՈՒՍԱԿԱԼԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հաթայի կուսակալ Շիւքրիւ Սէօքմէնսուէր «Ճիւմհուրիյէթ»ի թղթակցին հետեւեալը յայտարարած է Անգարայի մէջ ։

—Յառաջիկայ Բշ. օր ուղղակի Հաթայ պիտի մեկնիմ ։ Եւ 18 յուլիսի իրիկունը Պէյլանի յիշատակարանին առջեւ ողջունելով դիւցազն Հաթայցիները գործի պիտի ձեռնարկեմ ։

Շատ լաւ գիտէք որ մեր Հանրապետութիւնը հայրենակիցներու միջեւ խտիր չի դներ ։ Հանրապետական կուսակալ մը չի կրնար տարբեր մտածել ։ Մեր հանրապետութեան բոլոր հաստատութիւնները անխտիր բոլոր հայրենակիցներուն համար հաւասարապէս օգտուելիք հաստատութիւններ են ։ Եթէ ճիշդ է որ Հաթայի մէջ բնակող կարգ մը անձեր Հաթայի համաձայնութեան կարգ մը յօդուածներէն օգտուելով որոշած են այլուր փոխադրել իրենց բոյները, կը յայտնեմ որ չեմ կրնար ըմբռնել իմաստը յօժարակամ այդ քաղձանքին՝ բաժնուիլ ուզելու Թուրք Հանրապետութեան՝ հայրենակիցներուն համար տեւական բարօրութիւն եւ երջանկութիւն խոստացող ընդարձակ եւ ջերմիկ բոյնէն ։

Նոյնպէս չեմ կրնար ըմբռնել թէ անոնք ինչպէս կը հանդուրժեն տեղափոխութեան դժուարութեանց եւ նեղութեանց եւ թէ ինչ ազդեցութեան տակ է որ իրենք զիրենք կը մղեն անստոյգ վախճաններու ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (80)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Ման եւ Սավէրնէն պատժեցին այս խենթութիւնը ։ Վանտէին անկարելի էր Լուարը անցնիլ ։ Վանտէն կարող էր ընել ամէն բան, բայց Լուարի շէմքէն անցնիլ՝ երբեք ։ Քաղաքացիական պատերազմը երբեք նուաճում չի կատարեր ։ Հռենոսը անցնիլը կը կատարելագործէ Կեսարը եւ կը բարձրացնէ Նափոլէոնը. Լուարը անցնիլը կը սպաննէ Լա — Ռոշժաքըլէնը ։

Իսկական Վանտէն՝ տունկա այն Վանտէն էր որ ինքն իր մէջ կ'ապրէր. այդտեղ ան անխոցելի է, ան ուղղակի անմատչելի է ։ Վանտէացին իր տունը, մաքսանենգ է, հողագործ, գիւղացի, լրտես, մարդասպան, տիրացու, անտառի գազան ։

Վանտէի ապստամբութիւնը վիժում մըն էր ։ Ուրիշ ապստամբութիւններ յաջողութեամբ են պսակուած. օրինակի համար զուիցերիականը ։ Լեռնային ապստամբին, օրինակ Զուիցերիոյ, եւ անտառներու ապստամբին, օրինակ Վանտէի, մէջտեղ կայ տարբերութիւն մը որ, ինչպէս եւ միշտ կը կազմէ միջավայրի ճակատագրական ազդեցութիւնը. մէկը կը կռուի իտէալի մը համար, միւսը՝ նախապաշարումներու համար. մէկը կը սաւառնի, միւսը՝ կը սողոսկի. մէկը կը կռուի մարդկայնութեան համար, միւսը՝ իր առանձնակեցութեան համար. մէկը կ'ուզէ ազատութիւն, միւսը կ'ուզէ կղզիացում. մէկը կը պաշտպանէ համայնքը, միւսը՝ ծուխը ։ «Քոմմի՛ն, Քոմմի՛ն» կ'աղաղակէին Մօրայի հերոսները ։ Մէկը գործ ունի անդունդներու հետ. միւսը՝ մութ ճահիճներու հետ. մէկը հեղեղներու փրփրադէզ գետակներու մարդն է, միւսը՝ բորբոսած լճացումներու, ուրկէ կը ծնի տենդը. մէկը գլուխին վրայ կապուտակ երկինքը ունի, միւսը՝ մացառներ. մէկը լեռնագագաթն է կայնած, միւսը՝ ստուերներու ծոցին մէջ է ծածկուած ։

Լեռնագագաթներու եւ ծանծաղուտներու դաստիարակութիւնը երբեք իրարու չեն նմանիր ։

Լեռը ամրաբերդ մըն է, անտառը որոգայթ մը. մէկը յանդգնութիւն կը ներշնչէ, միւսը դարանակալութիւն ։ Հին դարերու մէջ աստուածները լեռնագագաթներ կը բնակեցնէին, իսկ սատիրները պուրակներու մէջ ։

Սատիրը վայրենին է՝ կէս–մարդ, կէս–գազան ։ Ազատ երկիրները ունին իրենց Ապենինները, իրենց Ալպերը, իրենց Պիրէնէները, ունին Ողիմպոս մը ։ Պառնասը դարձեալ լեռ մըն է ։ Մօն–Պլանը Վիլհէլմ Թէլի հսկայական դաշնակիցն էր ։ Լոյսի հոգիներու՝ խաւարի դէմ մղած անհուն կռիւներուն մէջ, որոնցմով լեցուն են հնդկական պօէմները, ամէն քայլափոխին մէջ հանդէս կուգայ Հիմալայը ։ Յունաստան, Սպանիա, Իտալիա, Զուիցերիա զարդարուած են լեռներով. Քիմպրիան, Գերմանիան կամ Պրըթանիան անտառ ունին ։ Անտառը բարբարոս մըն է ։

Հողին արտաքին արտայայտութիւնը շատ կ'ազդէ մարդու գործողութիւններուն վրայ ։ Այդ շատ աւելի մեծ գործակից է, քան որչափ կը կարծեն ։ Վայրագ բնութեան մը հանդէպ մարդը կը փորձէ արդարացնել մարդը եւ դատապարտել բնութեան ստեղծագործութիւնը. կը զգացուի բնութեան մէկ խուլ գրգիռը ։ Անապատը առ հասարակ կը ճնշէ, կը փոքրցնէ խիղճը, մանաւանդ քիչ լուսաւորուած խիղճը ։ Խիղճը կարող է ըլլալ հսկայ, այն ժամանակ կ'ունենանք Սոկրատը եւ Քրիստոսը. կարող է ըլլալ նաեւ թզուկ, եւ այն ժամանակ կ'ունենանք Ատրէոսը եւ Յուդան ։ Փոքրիկ խիղճը շատ յարմար է սողոսկելու ։ Կիսախաւար անտառները, թփինները, փշամացառները, ճիւղերու տակ ծածկուած ճահիճները ճակատագրական ազդակներն են այդ սողոսկող խիղճին. ատոնք կը ծծեն իրենց մէջ, իրենց ծածուկ խորհրդաւորութեան մէջ կը մարզեն վատ համոզումները եւ անոնցմով կը սնուցանեն այդ սողունը ։ Տեսողութեան պատրանքները, անբացատրելի օդերեւոյթները, տեղի եւ ժամանակի խաւար շփոթութիւնը կը ձգեն մարդուն տեսակ մը կէս–կրօնական, կէս–անասնական սարսափի մէջ. սարսափ, որ սովորական ժամանակներու մէջ ծնած է սնոտապաշտութիւն, իսկ վայրագ րոպէներու՝ անասնութիւն ։ Զգայախաբութիւնը անոնց համար ճրագ մըն է որ ցոյց կուտայ եւ կը լուսաւորէ սպանութեան ճանապարհը ։

Աւազակն ալ իր խելացնորութիւնն ունի ։ Հրաշալի բնութիւնը կ'ազդէ երկու տեսակ. ան կը շլացնէ մեծ խիղճերը եւ կը կուրցնէ կատաղի հոգիները ։ Եթէ մարդը տգէտ է եւ անապատը խաբուսիկ, միայնութեան խաւարը կը միանայ այն ատեն հոգեկան խաւարին հետ, եւ ատոնք են որ անդունդներ կը բանան մարդուն մէջ ։ Զանազան ժայռեր, զանազան ձորեր, զանազան թաւուտներ, զանազան կատաղի անտառներու բացուածքները՝ ծառերու մէջէն վերջալոյսի լոյսով շաղուած — ատոնք մարդս կը մղեն դէպի խենթ ու կատաղի գործողութիւններ. կարելի էր վայրկեան մը ըսել որ ոճրագործ վայրեր կան ։

Պէնիօնի եւ Բէլլանի մէջտեղ բարձրացած մռայլ բլուրը որչա՜փ եղեռնական անցքերու վկայ է ։

Լայնածաւալ հորիզոնները հոգին կը մղեն դէպի ընդհ. գաղափարներ, որ երբեմն մեծ սրտերը կը դատապարտեն մնալ միշտ փոքրիկ հոգիներ. ահա քեզի օրինակ Ժան–Շուան ։

Ընդհանուր գաղափարները կ'ատեն մասնաւորները. ատոր մէջն կը կայանայ յառաջդիմութիւնը ։

Երկիր, հայրենիք. այս երկու բառերը իրենց մէջ կը պարունակեն ամբողջ Վանտէն, որ կռիւ մըն էր տեղական գաղափարներու եւ ընդհանուր գաղափարներու դէմ, կռիւ գիւղացիներու՝ հայրենասէրներու դէմ ։

Է.

ՎԱՆՏԷ ՎԵՐՋԱՑՆԵԼՈՒ ՎՐԱՅ ԷՐ ՊՐԸԹԱՆԻԱ

Պրըթանիան հին ապստամբ մըն է ։ Ամբողջ երկու հազար տարուան ընթացքին մէջ ամէն անգամ երբ ան ապստամբած էր, իրաւունքը իրենն էր. իսկ վերջին անգամը ան անիրաւ էր ։

(Շար.)

ներուն՝ առաջարկելով գործակցութիւն մը Ճափոնի դէմ, բայց Ուաշինկթըն պատասխանած է թէ «մէկ հատիկ մարտանաւ չի կրնար ղրկել»...

Ոչ թէ միջադէպ, այլ .. ջարդ

Երէկ արձագանգ տուինք Սոֆիայէն տրուած հեռագրի մը, որ կ'ըսէր թէ միջադէպ մը ծագած է պուլկարեւթուրք սահմանին վրայ եւ թուրք զինուոր մըն է վիրաւորուած ։

Արդ, մեր ստացած մանաւոր տեղեկութեանց համաձայն, եղածը ոչ թէ սահմանագլուխի սովորական միջադէպ մըն է , այլ լուրջ բախում մը, որ տեղի ունեցած է պուլկարեւթուրքեւհելլէն սահմաններուն վրայ։

Այս դէպքը երկրորդն է։ Թուրքիա կ'ուզէ կատարուած իրողութիւն մը ստեղծել՝ զինուորական անակնկալ եւ արագ շարժումով մը գրաւելու համար քանի մը բարձունքներ, որոնք կ'իշխեն Թրակիոյ վրայ եւ կը գտնուին Պուլկարիոյ սահմաններուն մէջ։

Վենիզէլոսի ապստամբութեան օրերուն, գիշեր ատեն, Թրքական վաշտեր յանկարծ մտան պուլկարական սահմանը՝ թէ սահմանային այդ սրբագրութիւնը ընելու եւ թէ Վենիզէլոսի բանակը կոնակէն հարուածելու համար ։ Պուլկարները թոյլ տուին որ Թուրքերը յառաջանան, եւ զանոնք 12 քիլոմեթր ներս քաշելէ վերջ փառաւոր ջարդ մը տուին, մօտ 800 Թուրքեր փռելով գետին։ Ազգ. Դաշնակցութիւնը քննիչներ ղրկեց, ստուգումներ եղան եւ մուխը մէջը խեղդուեցաւ՝ փոխադարձ համաձայնութեամբ ։

Արդ, Ուրբաթ օր Թուրքերը կրկին փորձած են «հարուածային շարժում» մը՝ այդ նպատակով , բայց պուլկար սահմանապահ ուժերը տուած են երկրորդ ջարդ մը եւ Թուրքերը բազմաթիւ դիակներ թողլով՝ փախուստ տուած են ։

Խորհրդային նաւատորմի օրը

« Իվնինկ Սթանտարտ» կը հաղորդէ թէ խորհրդային իշխանութիւնը որոշած է հաստատել «Խորհրդային Նաւատորմի Օր»ը, որ առաջին անգամ տօնուեցաւ երէկ, 24 յուլիս։ Համաձայն յայտագրին, Պալթիկի, Սեւ ծովի եւ Հիւս. ծովու խորհրդային մարտանաւերը հաւաքուեցան իրենց գլխաւոր նաւահանգիստները։ Քրոնշթատի մէջ տեղի ունեցաւ սուզանաւերու տողանցք մը, մասնաւոր կերպով շինուած ծխուն պատուանդանի մը առջեւ։ Կատարուեցան նաեւ յարձակումի եւ դիմադրութեան փորձեր։ Վլատիվոսթոքի եւ Ամուրի առջեւ ներկայացուեցան զանազան ծովային ճակատամարտներ՝ ճիշդ այնպէս ինչպէս պատահած են անոնք անցեալին մէջ ։

Խորհրդային Նաւատորմի Օրը սկիզբը պիտի ըլլայ մեծ շարժումի մը՝ ծովային ուսանողութիւնը մղելու համար ծովային ուժերու շարքերուն մէջ։ Լէնինկրատի մէջ պիտի կառուցուին ծովային չորս նոր խարիսխներ ։ Սպառազինութեան ազգ. գործավար հայազգի Թեւոսեան յայտարարած է թէ «մեծ թիւով բանուորներ յամառ կերպով կ'աշխատին նոր մարտանաւերու շինութեան։ Մեր երկրի լաւագոյն տարրերը կը գրաւին այս գործով։ Անցեալ տարուան ընթացքին մեր նաւատորմը զօրացաւ նոր յածանաւերով, որոնց արագութիւնը եւ ուժը զիրենք կը հաւասարեցնէ արեւմտ. պետութեանց արդի լաւագոյն մարտանաւերուն »։

Անգլօ-ճափոնական համաձայնութիւնը

Անգլօ-ճափոնական համաձայնութիւնը զանազան մեկնութեանց տեղի տուաւ կարգ մը մայրաքաղաքներու մէջ։

Ճափոնական մամուլը եւ առհասարակ Անգլիոյ հակառակորդ թերթերը գրեցին թէ բրիտանական կառավարութիւնը կը նահանջէ, լքելով Ծայր. Արեւելքի մէջ հետապնդուած աւանդական քաղաքականութիւնը։ Երկուշաբթի կէսօրէ վերջ անգլիական խորհրդարանին մէջ հարցապնդում մը կատարուեցաւ այս մասին։ Կոմունիստ երեսփոխան մը «ամօթ մըն է այդ համաձայնութիւնը» պոռաց։ Ընդդիմադիրները եւս քննադատեցին Թոքիոյի համաձայնութիւնը ։

Չէմպըրլէն նոր տեղեկութիւններ տալով համաձայնութեան մասին, յայտարարեց թէ Անգլիա ոչ մէկ դիրք կը լքէ Ծայր. Արեւելքի մէջ, թէ ապահովուած են անգլիական շահերը։ Համաձայնութեան իմաստն այն է որ Ճափոն իրաւունք կ'ունենայ, ներկայիս, կարգը պահպանելու գրաւման բանակին գտնուած վայրերուն մէջ եւ միջոցներ ձեռք առնելու ճափոնական բանակին ապահովութեան համար ։

Պերլին եւ Մոսկուա կը խորհրդակցին

Գրեցինք թէ Պերլինի եւ Մոսկուայի կառավարութիւնները վերսկսան բանակցիլ առեւտրական յարաբերութեանց մասին։ Այս առթիւ ճափոնական մամուլը յայտարարեց թէ Պերլին ոչ – յարձակման դաշնագիր կը կնքէ Մոսկուայի հետ, տասը տարուան համար։ Անմիջապէս հերքուեցաւ այս զրոյցը։

Պերլին կը հաղորդէ թէ բանակցութիւնները տեղի կ'ունենան բացարձակապէս առեւտրական գետնի վրայ։ Այսուհանդերձ դիտել կը տրուի թէ ի զօրու կը մնայ 24 Ապրիլ 1926ին կնքուած գերմանեւռուսական դաշինքը, որ ոչ – յարձակողական իրական համաձայնութիւն մըն է։ Արդ, այդ դաշինքին երկրորդ յօդուածը կը նախատեսէ քաղաքական եւ տնտեսական յարաբերութիւններ մշակել երկու երկիրները շահագրգռող հարցերու մասին։ Միաժամանակ կ'ընդունի որ երբ դաշնագիր կողմերէն մին յարձակումի կ'ենթարկուի, միւսը չէզոքութիւն պիտի պահէ եւ տնտեսական պաշարումի պիտի չմասնակցի։

Դիտելի է որ երկար ատենէ ի վեր գերմանական մամուլը չի յարձակիր Ռուսիոյ վրայ ։

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Սպանիոյ մէջ

Հակասական լուրեր կը հասնին Մատրիտէն։ Գրեցինք թէ չնորհազուրկ եղած է Զօր. Քուէյփօ տէ Լիանօ, որու համար պահ մը ըսուեցաւ թէ Ֆրանսա փախած է։ Սեւիլլայի այս հերոսին շնորհազրկումին պատճառն այն է որ ճառով մը քննադատած է օրուան իշխանութիւնը, պահանջելով աւելի շատ տեղ տալ զինուորականներու, անոնց որ արիւն թափեցին եւ ոչ թէ հանդիսատես մնացին՝ օրուան ղեկավարներուն նման։

Ներկայիս գոյութիւն ունի աթոռի կռիւ մը դահլիճին մէջ։ Զօր. Ֆրանքօ չկրցաւ կատարել վարչապետին ընտրութիւնը, որու թեկնածու կը ներկայանան երկու հոգի,— Սէրրանօ Սունէր, այժմ ներքին նախարար, որ իր փեսան է, եւ Կոմս Եորտանա, փոխ նախագահ պատերազմական խորհուրդին։ Երկուքն ալ գաղափարական հակառակորդներ իրարու։

Միւս կողմէ իր տեղեկացուի որ եւմտական եւ դատական նախարարները կ'ուզեն հրաժարիլ ։

Այս լուրերէն զատ, զրոյցներ կան թէ օրուան կառավարութեան դէմ դաւադրական ձեռնարկներ կատարուած են Սպանիոյ մէջ։ Երէկ Սպանիայէն ոչ մէկ թերթ ղրկուեցաւ Ֆրանսա։ Հեռագիր մը կը հաղորդէր միայն թէ Զօր. Ֆրանքօ հրովարտակով մը կը վերակազմէ բանակը,— ստեղծած է ութ զօրաբանակ ։

Հ ապարակ ջին բանախօսութիւն

ՖՐԱՆՍ. ՄԵԾ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ 150րդ ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նախաձեռնութեամբ Պօմ տի Վարանդեան սրահի յանձնախումբի

29 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Պօմոն Վարանդեան սրահին մէջ

կը բանախօսէ Պ. ՊՕՂՈՍ ՉԻԽՍԵԱՆ

կ'երգէ Օր. ՃԱՑՐԱՊԵՏԵԱՆ

խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը՝ ՍՕԼԱՐՆԵՐ

Մուտք 3 ֆր.

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած ՀԱՅ ԿԱՄ. եւ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԻԷՌ ՊՌԻԱՔՈԼՈՆՊԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Յուլիս. կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Արժանթէօյի անտառի Մօնթէն վիլ աղբիւրին մօտ

Խօսք կ'առնէ Գնդ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Երգ, պար, զուարթ մթնոլորտ. ընկերակցութեամբ թառի:

ՄԵԿՆՈՒՄ.— Արժանթէօյի կայարանէն օթօպիւս առնել եւ իջնել Ֆօնթէն Ռոզին։

ԾԱՆՕԹ.— Անձրեւի պարագային պատսպարուած վայր

Մուտքը ազատ է

Դաշտագնացութիւն դէպի St. Peray (ՍԷՆ ԲԷՐԷ)

կազմակերպուած Վալանսի «Սիամանթօ» գրադարանի վարչութեան կողմէ

6 Օգոստոս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն

Նուագ, պար, ճոխ պիւֆէ եւ զուարճացիչ ըմպելիներ

ՀԱՃԵԼԻ ԺԱՄԱՆՑ — Հանրակառքի կանոնաւոր երթեւեկ

ՄԵԿՆՈՒՄԻ ԱՌԹԻՒ

Ծախու է լաւ կահաւորուած սափրիչի խանութ մը, Ռընօփ ճիշդ քովը, տեղական յաճախորդներով, 2 աթոռ կիներու եւ 2 աթոռ այրերու յատուկ։ Տարեկան վարձք՝ 2880 ֆրանք։ Փութացէք օգտուիլ առիթէն։ Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Պ. Մ. Համբարձումեանի, 28 Ռիւ Նասիօնալ, Պիյանքուր։

ԾԱԽՈՒ Է առողջական պատճառաւ Քանի մէջ Boulevard Carnotի վրայ նպարեղէնի, պտուղի եւ բանջարեղէնի բանուկ խանութ մը։ Ապահով գործ։ Մանրամասնութեանց համար դիմել Tulekian, 25 Bld. Carnot, Cannes (Alp. Mar).

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնը ընդհ. խորհրդակցական խառն ժողովի մը կը հրաւիրէ Իսի լէ Մուլինոյի բոլոր կազմակերպութեանց վարչութիւնները յառաջիկայ Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ։

Օրակարգ.— Սանճաքէն գաղթող հայրենակիցներու օգնութեան հարց։

PARIS-MONDIAL

28 Յուլիս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 7.45—8, տրաբական բաժնին մէջ. (կարճ ալիք 25 մէթր 24 կամ 41 մէթր 25). պիտի նուագեն Պ. Նաճար (դաշնակ), Պ. Բենօ (ութրինգ եւ դափ), Պ. Սրգար (թառ եւ թափ)։

ՆԱՒԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

22 Յունիս — 30 Յունիս, 1939

ՓԱՐԻԶ (6), Յ. Ժ.— 75
ՔԱՆ, Տայ.— 75
ԿՈՆՍԹԱՆԹԻՆ, Յովհ.— 170
ԹԱՐԱՐ, Գոչ.— 75
ՆԻՍ, Յար.— 75
ԱՆԿԷՆ, Սուք.— 150
ԼԱՆՍԷՑ, Ս. Զ.— 150
ՍԱՐՍԷԼ, Ղ. Ն.— 75
ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, Օ. Ղ.— 150
ՌՕԱՆ, Մ. Թ.— 150
ՌՕԱՆ, Յ. Պ.— 145
ՌՕԱՆ, Գ. Ք.— 152
ՄՈՆՓԷԼԻԷ, Մ. Ճ.— 75
ՎԱՐՇԱՒԻԱ, Տ. Աբ.— 235
ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, Ս. Խ.— 300
ՎԻԼՖՐԱՆՇ, Թ. Ե.— 75
ՓՈՆ ԷՎԷԿ, Կ. Ս.— 40
ՔՐԵՍԻ, Հ. Նոտ. —150

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17. Rue Dameame Paris (13)

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԷՈՐԳ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Պէյրութի Հ. Մ. Ը. Մ.ի մարզիկներէն, երրորդ հանդիսացաւ կիրակի օր, Փարի – Փլաժի մէջ բացուած մարմնամարզիկներու կազմուածքի գեղեցկութեան մրցումին։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով, մեր աշխատակիցին կողմէ ։

ՋԻՒՆ եկաւ Անգլիոյ մէջ, ուր ձմեռը յիշեցնելու չափ ցուրտ մը կը տիրէ եւ անձրեւը դադար չունի ։

ԹՐՔԱԿԱՆ պատուիրակութիւն մը Փարիզ հասաւ, առեւտրական բանակցութիւններ կատարելու համար Ֆրանսայի հետ։ Թրքական դեսպանատան մէջ հացկերոյթ մը տրուեցաւ ի պատիւ պատուիրակութեան, — ներկայ էին ներքին նախարար Ալպէր Սարօ եւ ուրիշ կառավարական դէմքեր ։

ՓՈՒԱՐԻԷ, որ ձերբակալուած էր օտար պետութեան մը կողմէ կաշառուելու ամբաստանութեամբ, մեռաւ Փարիզի զինուորական հիւանդանոցին մէջ, ուր փոխադրուեցաւ քանի մը օր առաջ ստիպողական վիրարուժական գործողութեան մը համար ։

ՃԱՓՈՆ ծով իջեցուց նոր ու վիթխարի մարտանաւ մը «Տօքաքու», որուն շինութիւնն ու ծով իջեցումը եղան շատ գաղտնի։ «Տօքուքա»ն աշխարհի 3 կամ 4 ծովային վիթխարիներէն մին է եւ ունի 40,000 թոն տարողութիւն ։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլեւ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
27
ՅՈՒԼԻՍ
JEUDI
27 Juillet
1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4102

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԿՈՒ ԳՈՐԾԵԼԱԿԵՐՊ

Կասկած չկայ, որ Առանցքի երկու պետութիւնները կը գործեն համախորհուրդ ու միակամ։

Իրենց այդ ներդաշնակութեանը մէջ, սակայն, կայ գործելակերպի տարբերութիւն մը, որ չափազանց ուշագրաւ է։

Այս տարբերութիւնը աւելի կը շեշտուի, երբ նկատի ունենանք երկու երկիրներու աշխարհագրական դիրքերը։

Այսպէս, Գերմանիան միակտուր հող է։ Ընդարձա՛կ։ Տարածուած է գրեթէ երեք ծովերու միջեւ։ Ու այդ լայն հողամասին վրայ ունի պատկառելի բնակչութիւն մը։ Աւելին,— Գերմանիան դժուար խոցելի է թէ՛ ծովէն եւ թէ՛ ցամաքէն։ Ճիշդ է, իր նաւային ուժը համեմատաբար շատ տկար է։ Բայց, որեւէ թշնամի նաւատորմի համար դժուար է անոր ծովեզերքին մօտենալ ու մանաւանդ զինուորական գործողութիւններ կատարել։

Այսուհանդերձ, Գերմանիա, որ, ընդդէ՛մք, Առանցքին տիրական տարրն է եւ գլխաւոր մղիչը, ինչպէս նաեւ Իտալիայէն աւելի պահանջկոտ, իր զինուորական կեդրոնացումները կը կատարէ միայն մէկ ուղղութեամբ։ «Հարաւածային» շարժումով մը լրացուց իր արեւմտեան դիծը ու բաւարարուեցաւ։

Այժինքն, եթէ բանակ մը կը պահէ՝ որ խաղաղութեան շրջանի յատուկ սովորական թիւէն բարձր է, այսուհանդերձ ուժերու կեդրոնացում մը կատարած է միայն մէկ ուղղութեամբ, — Լեհաստան։ Կարպատներէն մինչեւ Պալթիկ՝ գայն առած է օղակի մը մէջ։ Եւ բանաձեւած է իր պահանջը։

Միւս կողմէ, ընդհակառակն, առիթը չէ փախցուցած կրկնելու թէ Արեւմուտքի մէջ հաշիւ չունի ու փակած է հողային ամէն վէճ։ Մարդ միամիտ պէտք է ըլլայ, անշուշտ, այլեւս հաւատալու համար թէ Գերմանիոյ Առաջնորդը թաքուն նպատակներ չի սնուցաներ նաեւ Արեւմուտքի մասին։ Բայց, քաղաքականութիւն կ'ընէ։ Ինչպէս ըրաւ Միւնիխի օրերուն։ Եւ ինչպէս պիտի փորձէ ընել, ապահովաբար, եթէ վաղը Տանցիկի վէճը իր լուծումին տանիլ ուզէ։

Իտալիա ճիշդ հակառակ ձեւով կը շարժի։ Աշխարհագրական տեսակէտէն՝ ան չունի Գերմանիոյ առաւելութիւնները։ Մոյկ մը՝ երկարած դէպի ծով։ Որով եւ՝ իր սահմաններուն ինչպէս տակաւ ենթակայ անգլեւֆրանսական ծովային միացեալ ուժերու գերակշիռ հարուածին։ Ասկէ զատ, Ալպանիան՝ որ իրն է այժմ՝ ծովո՛վ կապուած է իրեն։ Նոյնը՝ Լիպիան։ Մանաւանդ՝ Էրիթրէն ու Եթովպիան։ Կայսրութիւն մը, ուրեմն, որ ցրուած է եւ որուն կապը կրնայ լրջօրէն վտանգուիլ, եթէ Հռոմ փորձէ բանուիլ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ։

Հակառակ այս աննպաստ իրողութեան, սակայն, Իտալիա ոչ միայն ուժեր կը կեդրոնացնէ բազմաթիւ ճակատներու վրայ, — ինչ որ հասկնալի պիտի ըլլար՝ եթէ իր այդ աշխարհագրական դիրքէն բխող զուտ պաշտպանողական նպատակէ մը առաջնորդուած ըլլար, — այլեւ՝ իր այդ բոլոր կեդրոնացումներուն կուտայ... յարձակողական բնոյթ։

Այսպէս, հարիւր յիսուն հազար հոգի կեդրոնացուցած է Ալպանիա։ Ու իտալական թերթերը, վստահ, կ'երեւի, իրենց մեքենականացած բանակին, կը խօսին արագ արշաւանքէ մը՝ դէպի Կէլիպոլու։ Մօտաւորապէս նոյնքան ուժեր կեդրոնացուցած է Երկոտասան կղզիները։ Եւ դեռ կը շարունակէ փոխադրել, ինչպէս հաղորդեր էինք մեր երէկուան թիւով։ Ու միշտ նոյն տրամադրութիւններով։ Հռոմ ամիսներէ ի վեր ուժեր կը փոխադրէ նաեւ Լիպիա, ու կը սպառնայ Եգիպտոսի։ Էրիթրէ՝ Սուտանի նախատեսութեամբ։ Եւ, ի վերայ այսր ամենայնի, ահա Փոյի հովիտին ռազմափորձերը, ֆրանսական սահմաններուն մօտ։

Ռազմագէտ ըլլալու հարկ չկայ, ըմբռնելու համար որ՝ եթէ այս բոլորն ալ յարձակողական նպատակներէ կ'առաջնորդուին, կրնան ճակատագրական աղէտ մը ըլլալ Հռոմէական կայսրութեան համար։ Մանաւանդ որ, այդ ճակատներէն մէկ քանին իրենց դէմ պիտի ունենան ֆրանսական եւ բրիտանական անվիճելի կերպով հզօր ուժերը։

Այդ պարագային, ինչո՞ւ այս նոր ձեւի «ռազմափորձը»։ Ֆրանսական թերթի մը Հռոմի թղթակիցը կուտայ սա՛որ պատասխանը։

— «Զանազան ճակատներու վրայ դիւանագիտական յարձակումներ ու զինուորական կեդրոնացումներ պիտի ընենք, — ըսած է Տուչէին քարոզչութեան նախարարը — ժողովրդապետական ճակատը շուարումի մատնելու համար։ Ու մեր այս ընթացքով, անոնք պիտի չկարենան գիտնալ թէ ո՛ր պիտի ըլլայ մեր յառաջիկայ նշանակէտը»։

Շփոթեցնելու այս փորձը կրնա՞յ ծածկել «յառաջիկայ նշանակէտը»։ Կը տարակուսինք։

Իրողութիւնները որոշ կերպով կ'ըսեն, արդէն, թէ ոչ միայն Իտալիա, այլեւ Առանցքը՝ միացած, դժուա՛ր թէ փորձէ ընդհանուր բռնկում մը՝ նշանակէտ դարձնելով վայրեր, որոնց վրայ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ դրօշները կը ծածանին։

Բայց, այս բոլոր պատրաստութիւնները կը վկայեն միանգամայն, որ «յառաջիկայ նշանակէտը» պիտի կատարէ Իտալիա՛ն, որուն իբրեւ քօղ կը ծառայէ, թերեւս, նաեւ Տանցիկը։ Այդ պարագային, իր կեդրոնացումներուն մէկ մասը միայն կրնան ունեցած ըլլալ յարձակողական նպատակ, իսկ միւսները՝ պաշտպանողական։

Իսկ եթէ ո՛ր կրնայ ըլլալ այդ նշանակէտը,— կը խօսինք յաջորդով։

Վ. ԻՇԽ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԵՌՈՒՍԱԿԱՆ ԴԱՇԻՆՔԸ

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԼԱՒ ՃԱՄԲՈՒ ՄԷՋ

Անգլիական աղբիւրէ հասած տեղեկութեանց համաձայն, վերջապէս լաւ ճամբու մէջ մտած են անգլեւռուսական բանակցութիւնները։ Մոսկուա ցոյց կուտայ այնպիսի հաշտ տրամադրութիւն մը, որ տեսնուած չէր մինչեւ այժմ։ Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան ստացած տեղեկագիրը եւս լաւատեսութիւն կը յայտնէ։ Ֆրանսական թերթի մը թղթակիցը կը գրէ թէ Մոլոթով աւելի ժպտուն եւ աւելի հաճոյակատար տրամադրութեամբ մը՝ յայտնած է թէ քաղաքական համաձայնութեան մասին բանակցութիւնները այնքան զարգացած են, որ կարելի է յուսալ թէ ի մօտոյ, հաւանաբար մէկ շաբաթ վերջ, Խորհ. Միութեան, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի սպայակոյտի պետերը պիտի կարենան քով քովի գալ խորհրդակցութեան համար։

Քաղաքական դաշինքին ութ յօդուածներէն եօթը պատրաստ են գրեթէ։ Անուղղակի յարձակումներու պարագային թէ ի՛նչ ձեւով օժանդակութիւն պիտի տրուի փոխադարձաբար, ա՛յդ է որ քննութեան առարկայ է ներկայիս։ Այդ մասին կարծիքի փոխանակութիւններ կատարուեցան Լոնտոնի եւ Փարիզի միջեւ, Երեքշաբթի գիշեր։

Սպայակոյտներու խորհրդակցութեան մէջ, Ֆրանսան պիտի ներկայացնէ Զօր. Տումէն, որ հրամանատարն է Լիլի զօրաբանակին եւ անդամ պատերազմական Գեր. Խորհուրդին։ Անգլիացի զօրավարին անունը հաղորդուած չէ տակաւին Մոսկուայի։ Զինուորական այս խորհրդակցութիւնները կրնան տեւել երկար, բայց այդ չէ որ մտածել կուտայ քաղաքական վարիչներուն։ Բուն դժուարութիւնը կը կայանայ Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ հետ Խորհ. Միութեան գործակցութիւնը ճշդելուն մէջ։ Ամէն պարագայի կացութիւնը որոշ չափով պայծառացած է։ Անգլեւճափոնական համաձայնութենէն վերջ անգլեւռուսական համաձայնութիւնը կրնայ մեծ չափով ազդել խաղաղութեան ապահովութեան վրայ։

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ ԵՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երեքշաբթի հրատարակեցինք այն լուրը թէ ֆրանսական կառավարութիւնը որոշած է մարդահամար մը կատարել յատկապէս օտարականներու համար, յետագային ճշդելու նպատակով զանոնք զինուորագրելու պայմանները։

Լուրը տուած էր միայն «Թան», համառօտակի, (Փարիզի միւս թերթերը յաջորդ օրն անգամ արձագանգ չտուին այս լուրին)։ Այժմ ուղղակի Պաշտօնաթերթէն կը թարգմանենք հրովարտակը ամբողջութեամբ.—

Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահը,

Ի նկատի ունենալով 31 Մարտ 1938 թուակիր օրէնքը զինուորագրութեան մասին, ի նկատի ունենալով 12 Ապրիլ 1939 թուակիր հրովարտակ – օրէնքին 3րդ յօդուածը որ կը վերաբերի քաղաքական ապաստանի իրաւունքէն օգտուող օտարականներու զինուորագրութեան,

Համաձայն վարչապետին, Նախարար ազգ. պաշտպանութեան եւ պատերազմի, արտաքին նախարարին եւ ներքին նախարարին առաջարկին, հրովարտակ կը հանէ.

ՅՕԴ. 1— Կազմակերպուած է ընդհանուր մարդահամար մը օտարականներու մասին, համաձայն 12 Ապրիլ 1939 թուակիր հրովարտակին 3րդ յօդուածին։ Այս մարդահամարը օտարականներու առժամեայ արձանագրութիւն մըն է միայն եւ չի նախատեսեր այն որոշումները, որոնք պիտի տրուին Զինուորագրութեան Մարմինին կողմէ, որ պիտի կազմուի, յետագային, հրովարտակով մը։

ՅՕԴ. 2— Այն օտարականները, 20 — 48 տարեկան, որոնք որ եւ է հպատակութիւն չունենալով արձանագրուած չեն համաձայն 31 Մարտ 1938 թուակիր օրէնքին 3րդ յօդուածին, ենթակայ են մարդահամարի ու պիտի մտնեն «ընդհ. արձանագրութեան» մէջ։

ՅՕԴ. 3— Միւս օտարականները, 20 — 48 տարեկան, որոնք կը յայտարարեն թէ իբրեւ տարագիր եկած են Ֆրանսա եւ ընդունուած են ապաստանի իրաւունքի պայմաններուն մէջ, ենթակայ են նոյնպէս մարդահամարի եւ կը մտնեն «ընդհ. արձանագրութեան» մէջ, եթէ կը բնակին ֆրանսական հողի վրայ՝ այն պայմաններուն մէջ, որոնք յիշատակուած են 5րդ յօդուածով։

(Մնացեալը յաջորդով)

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԱՐՊՈՒԵՑԱՒ ՍԱՆՃԱՔԸ

20ԱԿԱՆ ՔԱՄԻՈՆ՝ ԽՏՐՊԷԿԻ ԵՒ ՊԻԹԻԱՍԻ.— ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ՔԱԼԵԼՈՎ ԿԻՋՆԷ ԾՈՎԵԶԵՐՔ.— ԹՈՒՐՔ ԶՕՐՔԸ ՃԷՊԷԼ ՄՈՒՍԱՅԻ ՄԷՋ.— ԱԼԵՔ - ՍԱՆՏՐԷԹՑԻՆԵՐԸ ՆԱՒՈՎ.— ՎԵՐՋԻՆ ՅՈՒԼԻՍ 14Ը ՍԱՆՃԱՔԻ ՄԷՋ։

Անտիոքէն կը գրեն 16 յուլիս թուականով.—

Այսօր սկսաւ փոխադրութիւնը։ Ֆրանսական իշխանութիւնը 20ական քամիոն յատկացուցած է Խտրպէկ եւ Պիթիաս գիւղերուն, մինչեւ ծովեզերք փոխադրելու համար գիւղացիներու գոյքերը։ Յուլիս 17ին վերջացած պիտի ըլլայ գոյքերու փոխադրութիւնը։ Ժողովուրդը քալելով պիտի իջնէ ծով։ Երախաներ, ծերեր եւ կիներ նաւերով պիտի փոխադրուին Թարթուս եւ Պուրճ-Սիւ. իսկ երիտասարդները գիւղերու արջառն ու կենդանիները քշելով պիտի երթան ցամաքէն։

Սանճաքի թուրք կառավարութիւնը օրեր առաջ 60ի չափ զինուոր տեղաւորած էր հայկական գիւղերու մէջ, 30ը Խտրպէկի մէջ եւ 20ը՝ Եօղուն Օլուք, ... կարգն ու կանոնը պահպանելու համար։

Շատ ողբերգական է Ալեքսանտրէթի հայութեան վիճակը։ Պազարի վերածուած են բոլոր թաղերու հրապարակները։ Վաճառքի հանուած են ամէն տեսակ տնական գոյքեր եւ առարկաներ, աւա՛ղ, սակայն, գնորդներ չկան։ Յիշեցէք 1914 — 1915ի տարագրութեան օրերը։ Նոյն տեսարանը եւ նոյն դե-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆՈՐ ԲՈՑՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ԱՐԾԻՒՆԵՐՈՒՆ

(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

ԽՄԲ.— Լիոնէն Զ. Ո. Միութեան մասնաճիւղը նամակով մը կը հաղորդէ թէ հանգանակութեան կը մասնակցի 250 ֆրանքով։ Միւս կողմէ հանգանակութիւն կը կատարէ իր շրջանակին մէջ, այս գումարը 1000ի հասցնելէ վերջ ղրկելու համար մեզի։

Եղանի գիրքին համար տրամադրուած են ուրիշ գումարներ եւս, գիրքը նուիրելու պայմանով Հ. Յ. Դ. Թանգարանին։ Բայց ընտրութիւնը կատարուած էր համաձայն կանոնագիրի փափաքին։

Կը հրատարակենք այդ նամակներէն մէկը.—

... Խմբագիր,

«Յառաջ»ի մէջ կարդացի Զ. Ո. Միութեան սրտառուչ կոչը, ինչպէս նաեւ գրաբարի ուսուցիչիս յուզիչ տողերը, Մուսա Լերան քաջ հայորդիներուն տեղափոխութեան առթիւ։ Բարի եղէք իմ երկու զաւակներուս՝ Պերճ եւ Տիրան Պասմաճեաններու անունով 500 ֆրանք արձանագրել հանգանակութեան։ Շատ կը ցաւիմ որ այստեղ ունեցած միջոցներս չեն թոյլատրեր աւելիով մասնակցելու։ Կը յուսամ որ ամէն Հայ օգնութեան պիտի փութայ հայկական այս — մաղթենք՝ վերջին — ողբերգութեան զոհերուն եւ վէրփէլի դիւցազներգութեան հերոս ժողովուրդին։

Մ. Պասմաճեան

ՑԱՆԿ 6

Պերճ եւ Տիրան Պասմաճեան	500
Զօմի Վալանսի մասնաճիւղ	400
Աշոտ Արթինեան (Գոմբէնը)	100
Ն. Շաքարեան (Մարսէյլ)	100
Յ. Կարապետեան (Պօմոն)	50
Յ. Կէօզիւմեան	50
Գրիգորիկ Ազօզլանեան	50
Նիկողոս Գրաճեան	50
Տիկին Նիկ. Գրաճեան	38
Հրանտ Զագարեան	25
Ընկեր Մ. Ցովսէփեանի եւ Պ. Ն. Լուսպարոնեանի միջոցաւ հանգանակուած հետեւեալներէն	
Յարութիւն Մանուկեան	50
Կարպիս Լուսպարոնեան	50
Սինան Ֆընտըքեան	50
Մանուկ Պալճեան	50
Սարգիս Պալճեան	50
Մարտիրոս Մուրատեան	50
Պետրոս Ալոճեան	25
Միհրան Ցովսէփեան	20
Կարապետ Մեթէլեան	20
Գումար՝	1728
Նախորդ գումար՝	9472
Ընդհ. գումար՝	11,200

*** ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ կողմէ վերջին պահուն ստացանք զեկոյց մը (պիտի հրատարակենք վաղը), որ կը տեղեկացնէ թէ Տիկին Նոյեմի Գարամաճեան եւս 50,000 ֆրանքով մասնակցած է հանգանակութեան բացումին, ինչպէս Վահրամ Նուպարը, իսկ Առաքել Նուպար՝ 100,000, ընդհ. գումար 200 հազար ֆրանք։ Բարեգործականը Պէյրութ փոխադրած է 1300 անգլ. ոսկի, որուն 3500 տոլարը Նիւ Եորքէն ստացուած։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԿՈՐԾԱՆՈՒՄԸ

Աստղագէտները կը հաղորդեն թէ աշխարհ պիտի կործանի այսօր։ Վերջապէ՛ս։ Մանկութենէս ի վեր կը լսեմ որ պիտի կործանի եւ տակաւին չէ կործանած։ Թիզ մը հասակ ունէի դեռ, երբ վանքին եռեւը կանգնած՝ արեւամուտէն վերջ երկա՛ր դիտեր եմ «պոչաւոր աստղ» մը, որ կը սպառնար իր ցոյցուն քէֆիէով խորտակել աշխարհը եւ կործանել։ Անկէ վերջ քանի՛ քանի՛ անգամ... իրար խաբեցին աստղագէտները։ Սուտ ելան ոչ միայն Իսրայէլի «ընկնաւոր» (լուսնոտ) մարգարէները, այլ եւ մեր աստղամոլիկ գիտունները։ Չկործանեցաւ աշխարհ։

Այս անգամ լուրը կուգայ Մեքսիկայէն,— նոր աշխարհէն։ Ապահովաբար ճիշդ է գուշակութիւնը։ Ի՛նչ լաւ բան։ Վերջապէս պիտի կործանի՛ աշխարհը։ Թո՛ղ կործանի, եւ որքան շուտ՝ այնքան լաւ։ Ալ ձանձրացանք, աղբա՛ր։ Եւ յետոյ, ի՞նչ վայելք մնաց որ արժէր ապրիլ։ Գետնին տակը անցնի։ Քար քարի վրայ չմնայ։ Փոշի՛ դառնայ եւ փոշին չհանգչի յաւիտեան, որպէսզի անգամ մըն ալ չվերակազմուի։ Շատո՛նց պէտք է կործանած ըլլար աշխարհը, որուն հիմերը խախուտ դրուած էին ի սկզբանէ, արցունքի եւ անարդարութեան վրայ, սուգի եւ վատութեան վրայ, դրժումի եւ սուտի վրայ։

Չեմ գիտեր, ճի՞շդ է թէ ոչ, աշխարհը կործաներ է անգամ մըն ալ Յովհաննէս մարգարէին օրով։ Աստղ մըն է իջեր երկինքէն, անդնդային զուր մըն է բացուեր.— «Եւ ելանէր ծուխ ի գրոյն որպէս զծուխ հնոցի մեծի. եւ խաւարեցան արեգակն եւ օդք։ Եւ ի գրոյն ելանէր մարախ»։ Աշխարհի կործանիչը «իշխանութիւն» կուտայ այս մարախներուն, որ չդպին խոտին ու ծաղկին, այլ միայն մարդոց,— մի՛ սպաննէք, այլ չարչարեցէք, կ'ըսէ, խայթեցէք կարիճի պէս, այնքան որ մարդիկ մահը փնտռեն ու չգտնեն։

Չեմ գիտեր, դարձեալ, թէ այս անգամ ի՛նչ ձեւով տեղի պիտի ունենայ կործանումը։ Եթէ կործանիչը միայն չարչարել կը խորհի մեզ՝ իր մուխը մարած օրն է։ Վասնզի մենք, Հայերս, չարչարանքէն զատ ուրիշ բան տեսած չըլլալով՝ այլեւս ծափ կը զարնենք երբ կը չարչարեն մեզ։ Նոյնիսկ ծարաւ ենք նոր տեսակ, չտեսնուած չլսուած չարչարանքներու։ Հօ՛, Լէնկթիմուրները եւ հին եւ նոր բոլոր Թուրքերը յուսահատեցուցեր ենք՝ մեզի համար չարչարանք ստեղծելու իրենց նիզերուն մէջ։ Բայց եթէ կ'ուզէ անպայման չարիք մը հասցնել մեզի, թող երջանկութիւն տայ մեզի, անկախութիւն տայ, Հայաստան տայ, իրարու քիթ ու բերան կը կոտրենք կը թափենք վար՝ մէկ օրուան մէջ։

Իր գիտնալիք բանն է անշուշտ, բայց եթէ պիտի կործանէ աշխարհը, թող կործանէ, ի՛նչ ձեւով որ կ'ուզէ։ Ես այս աշխարհին բանալիները շատո՛նց վերադարձուցած եմ իրեն։

Ո՛վ Յառաջընթերցներ, (թերեւս սխալ կազմութիւն ունի այս բառը, բայց ի՞նչ, թող Տարազ վերջին անգամ մը եւս մեզ գրէ նախքան աշխարհի կործանումէն առաջ), մտիկ ըրէք,— Այսօր, երեկոյեան ժամը 9ին ոչ Սիփան - Կոմիտասի նուագահանդէս, ոչ Զոմի ժողով, ուղղակի տուն գացէք, փառաւոր ճաշեցէք, տնեցիներով համբուրուեցէք, անկողին մտէք, Յայտնութեան գիրքը բացէք, կարդացէք, եւ որովհետեւ բան չի հասկցուիր՝ ձեր աչքերը շուտ կը խփուին։

Անկէ ետք թող կործանի աշխարհը, ցաւ չէք զգար։ Վերջին պահուն, աչք խփելէ առաջ, անգամ մը մտածեցէք թէ ի՛նչ կ'ընէ Արազը, այս պահուս։

Ապահովաբար հաշիւ կ'ընէ որ երկու օր վերջ տեղի պիտի ունենայ... վերճակահանութիւնը եւ պիտի հարստանայ։ Չի գրուած է թէ անպայման պիտի հասնի մուրատին՝ աշխարհը չկործանած։ Եւ մենք պիտի շինէ նոր աշխարհի մը, գրադարանը շալկը՝ լեռ քաշուելով եօթը տարի։

ԱՐԱԶ

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹ

La Nation, որ պաշտօնաթերթն է Ֆրանսայի Հանրապետական կուսակցութեան, 15 Յուլիսի թիւով կը հրատարակէ Լուի Մարէնի հետեւեալ յօդուածը.—

Պատերազմի յաղթական վախճանէն ասդին, ուրեմն 21 տարիէ ի վեր, առաջին անգամն է որ հողամաս մը, որուն վրայ կը ծածանէր ֆրանսական դրօշը, կը լքուի խաղաղութեան ժամանակ եւ գէշ պայմաններու մէջ: Օրերը կ՚անցնին եւ կառավարութիւնը, մամուլը, հանրային կարծիքը մահաշունչ լռութիւն մը կը պահեն: Գէշ նախանշան:

Ալեքսանտրէթի սանճաքը, հողային նոր պատառիկ մը, չի համապատասխաներ օսմ. կայսրութեան վարչական հին բաժանումներէն որեւէ մէկուն: Ընդհակառակն, Ալեքսանտրէթի գօտին, իր ամբողջութեանը մէջ, այնքան որոշ է իր բնական սահմանագծումով եւ զինուորական արժէքով, որքան տնտեսական, ցեղագրական եւ պատմական տեսակէտով:

Հինէն ի վեր, այս մանրանկար քաղաքին ծովածոցը գրաւած է ծովային եւ դիւանագիտական աշխարհի ուշադրութիւնը: Մասնաւորաբար մէկ դարէ ի վեր: Երբ Պրիան – Տալաւէ ընդդիմախօսութեան պահուն, Պրիան կը յայտարարէր թէ «Ալեքսանտրէթի ծոցը սարսափելի կէտ մըն է Միջերկրականի մէջ, թէ Ֆրանսայի ապագային համար էական անհրաժեշտութիւն մըն է տէր դառնալ անոր», իր առաջին վկայութեամբ ուրիշ բան չէր ըսեր, բայց եթէ կրկնել ինչ որ վկայած են, հինէն ի վեր, պետական մարդիկ, դիւանագէտներ, զօրավարներ, ծովակալներ: Այս նաւակայանը, իբրեւ ծովային արժէք, եզական կարեւորութիւն կը ներկայացնէ Արեւելեան Միջերկրականի մէջ,— առիկա ըմբռնելու համար, բաւական է բանալ քարտէս մը: Իսկ իբրեւ զինուորական արժէք, քաղաքը եւ անմիջական շրջապատը կը ներկայացնեն նոյն կարեւորութիւնը: Զինուորական հրամանատարները միշտ ուզեր են ձեռք ձգել զայն: Առկէց էր, որ Նափոլէոն կ՚երազէր կազմակերպել իր բանակներուն յառաջխաղացութիւնը դէպի Հնդկաստան: Ժթ. դարու ամբողջ տեւողութեան, Գերմանիա աշխատեցաւ իր տիրապետութեան տակ առնել Ալեքսանտրէթը: Վիլհէլմ Բ. երբ կ՚այցելէր Արեւելք (1898), կարծեց ստանալ խոստում մը թէ իրեն պիտի տրուի: Այդ շրջանին, մենք դիւանագիտութիւն մը ունէինք,— Արեւելքի մեր ներկայացուցիչները ծանօթ էին տեղական լեզուներուն, իրենց ամբողջ կեանքը կ՚անցնէին Արեւելքի մէջ, նոյնիսկ սերունդէ սերունդ: Մեր երկսեռ միսիոնարներուն հրաշալի գործունէութիւնը կը նպաստէր անոնց աշխատանքին: Ֆրանսա այնքան զօրաւոր էր Արեւելքի մէջ քափիթիւլասիոններով, որքան իր հիմնարկութիւններով: Երբ Թուրքիա պատերազմի մտաւ, Ֆրանշէ տ՚Էսփրէ եւ Օկանեոր, 1915 Յունուարին, առաջարկեցին ֆրանսական կառավարութեան՝ գրոհ տալ Ալեքսանտրէթի վրայ: Այդ մասին խօսելով, Էնվէր փաշա խոստովանեցաւ որ բաւական էր մեզի համար զօրամաս մը եւ քանի մը թնդանօթ ցամաք հանել Ալեքսանտրէթի մէջ, գրաւելու համար անառիկ դիրքը, առանց մէկ զինուոր կորսնցնելու: 1915 Նոյեմբերին, Քիչնէր, որ զինուորական ամբողջ արշաւախումբ մը նետած էր Տարտանէլի նեղուցներուն վրայ եւ ի վերջոյ խոստովանած ձախողութիւնը, յաջողեցաւ համոզել իր կառավարութիւնը որ ձեռնարկէ Ալեքսանտրէթը գրաւելու քանի մը զօրամասերով: Ան չատ պնդեց Նոյեմբերի վերջերը, հակառակ Պրիանի: Յետոյ, 26 Մարտ 1916ին, մտահոգութիւն ցոյց տուաւ Եգիպտոսի պաշտպանութեան մասին: Մարտ 29ին եկաւ Փարիզ եւ տեսաւ որ Փուանքարէն եւս նոյն տեսակէտներն ունի: Պատերազմի վերջաւորութեան, դաշնագիրները մեզի տուին Ալեքսանտրէթը, շրջակայքը եւ ամբողջ երկրամասը:

Բազմազան են արժէքները, զորս, ինչպէս միշտ ցոյց տրուած է, դիւանագիտական, զինուորական եւ քաղաքական տեսակէտներով կը ներկայացնէ հողի այս պատառիկը, որ կը գտնուի արեւելքէն արեւմուտք՝ Միջերկրականի եւ անապատին միջեւ, հիւսիսէն հարաւ՝ Անատոլուի եւ սուրիական սահմանային լեռնաշղթային միջեւ, իբրեւ արաբական աշխարհին յառաջընկէց մասը որ պատնէշ մըն է ընդդէմ Թուրքիոյ: Այդ տեսակէտով՝ կեդրոն մը որով շահագրգռուած է ամբողջ իսլամութիւնը: Հանգոյցն է բոլոր կարեւոր ճանապարհներուն, դէպի Հալէպ – Պէյրութ – Դամասկոս, Պաղեստին, Եգիպտոս: Դէպի Իրաք, Իրան եւ Հնդկաստան: Դէպի Հիւս. Հայաստան՝ հարաւային արեւելքի ուղղութեամբ, եւ Ռուսիա: Դէպի Անատոլու եւ Պոլիս: Դէպի ծով, այսինքն Հարաւ. Եւրոպայի երկիրները, Հիւս. Ափրիկէ, Փոքր – Ասիա եւ, Սուէզի ջրանցքով, դէպի Խաղաղականի եզերքները: Ուրիշ բազմաթիւ առաւելութեանց կարգին, ան ճանապարհն է քարիւղի աշխարհին:

Ամբողջական գօտին, որ մեզի յանձնուած էր պատերազմէն վերջ՝ պաշտպանելու համար Սուրիան, ունի նոյնքան մեծ կարեւորութիւն զինուորական տեսակէտով: Կիլիկիոյ հարաւային եւ հարաւ–արեւելեան երկու լեռնաշղթաները կը կազմեն պաշտպանութեան անառիկ դիրքեր: Ամանոսի եւ Կասիոսի լեռները, Ալեքսանտրէթի հարաւային կողմէն, նոյնքան արժէքաւոր դիրքեր են: Պատնէշներու շարք մը, զորս կարելի է պաշտպանել նուազագոյն ուժերով: Տիֆիէնյի զօրամասը առոր ապացոյցը տուաւ, խռովութեանց ամէնէն սաստիկ տարիներուն ոչ իսկ մէկ սպանեալ կամ վիրաւոր ձգելով:

Իսկ տնտեսական տեսակէտով՝ ըսքանչելի է այս երկրամասը: Դաշտավայրին մը, որու մասին խօսելով՝ բոլոր աշխարհագրագէտները միաձայն կը վկայեն թէ արգասաբերութեան տեսակէտով այնքան արժէք կը ներկայացնէ, որքան Նեղոսի տելթային վրայ ինկած երկրամասը,—Սուրին Կիլիկիոյ բամպակը, քարիւղը, եւ ամէն արտադրութիւն որ կը պակսի մեզի: Դանակը չչարժենք վէրքին մէջ: Թրքական վարչաձեւին տակ, այս երկրամասը այնքան ծառադրկուած էր որ ծայր աստիճան աղքատութեան մատնուած էր:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԻՐԱՆԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

1318ի (1939/40) նախահաշիւը հաստատեց առանց որեւէ փոփոխութեան, հակառակ այն հանգամանքին, որ անցեալ տարուան հետ համեմատած այս տարուան գումարը համարեա թէ կրկնակի էր դարձել (2,613 միլիոն): Ճիշդ է որ 1920ից սկսած, պետական նախահաշիւը տարէց տարի աստիճանաբար բարձրանում է, բայց այսպիսի յանկարծակի թռիչք դեռ չէր ունեցել:

1923/4ին, երբ ամերիկացի ելմտական խորհրդականների ղեկավարութեան տակ էր գտնւում երկրի եկամուտների ու ծախքերի վերին հսկակչիռը, պետական նախահաշիւը 231 միլիոնի մի գումար էր ներկայացնում, որ այն ժամանակ պատկառելի էր համարւում:

1934ից սկսած, յաւելումները կատարւում են խոշոր չափերով:

Այս գումարը կազմում է նախահաշուի ելքի մասը, իսկ մուտք նախատեսւում է 1,930 միլիոն: Տարբերութիւնը՝ 683 միլիոնի պակասը առաջանում է երկաթուղիների շինութեան եւ երկրի համար կարեւոր այլ ծախքեր նախատեսելու հետեւանքով:

Կառավարութիւնը նախատեսում է բաց մնացած գումարի մի մասը լրացնել զանազան աղբիւրներից:

Իսկ երկաթուղիների կառուցման եւ կարիքների համար նշանակւել է 406 միլիոնի մի գումար, որ չկար անցեալ նախահաշուի մէջ:

Յաւելում են ունեցել արհեստի եւ ճարտարարուեստի նախարարութիւնը եւ նրան ենթակայ գործարանները 125,5 միլիոն րիալ:

Ընթացիկ ծախքերի մէջ ամենախոշոր գումարը յատկացուած է ճանապարհների նախարարութեան (երկաթուղի, խճուղի եւ այլն) 853,5 միլ.:

Ապա արհեստի եւ ճարտարարուեստի նախարարութիւնը (մեքենաների սարքաւորում, եւն.) 454,8 միլիոն: Երրորդ տեղը բռնում է պատերազմական նախարարութիւնը՝ 415,4 միլ.:

Մուտքի գումարները նախատեսուած են երկրի եկամուտներով:

Պէտք է իմանալ, որ երկու խոշոր մենավաճառութեան— նաւթի եւ ձկնորսութեան— եկամուտները չեն մտնում պետական նախահաշիւների մէջ: Ինչպէս Անգլօ-իրան նաւթային ընկ. արտադրութիւնների (ըստ մաքսային վիճակագրի 1937/8ին 1,877 միլիոն) նոյնպէս եւ ձկնեղէնի արտածման (նոյն վիճակագրի համաձայն 11,5 միլիոն) պետութեան հասանելիք մասնաբաժինը համարւում է պետական պահեստի գումար եւ երբեք չի մտնում նախահաշիւների մէջ: (Անցեալ տարի նաւթային մասնաբաժնի գումարը եղել է 275,5 միլիոն):

×

Ազգային Դրամատունը (Բանկը Մելլի Իրան) որ հիմնուել է տասը տարի առաջ, պետական լինելով հանդերձ, ըստ ձեւի բաժնետիրական ընկերութիւն է:

Կառավարութիւնը շարունակելով հանդերձ իր տնտեսական քաղաքականութիւնը—որ կայանում է առաջնորդի դեր կատարելու մէջ— միաժամանակ քաջալերում է առեւտրական հիմնարկութիւններին եւ յենարան հանդիսանում նրանց գործունէութեան զարգացմանը: Մի ուղեգիծ, որ երկրի տնտեսական կատարեալ զարգացման ամենայաջող միջոցն է համարւում:

Սոյն տնտեսական տարւում արտաքին առեւտրի ընդհանուր արժէքը անցեալ տարուանից 93 միլիոն րիալով (կամ 6,4 առ հարիւր) յաւելում է ունեցել:

Այս տնտեսական տարում Իրանի առեւտուրը յաւելում է ունեցել այն երկրներում, որոնց հետ հաւասարութեան եւ ապրանքների փոխանակութեան համաձայնութիւն է կնքուած եղել: Այդ երկիրները ներկայացնում են Գերմանիան եւ Ռուսաստանը:

Այս երկու երկիրների հետ եղած առեւտուրը 629,3 միլիոնից (1935/6) բարձրացել է 875,7 միլիոնի: Այլ խօսքով՝ յաւելում է ունեցել 39 առ հարիւր: Մինչդեռ, այլ երկիրների հետ առեւտուրի չափը 769,2 միլիոնից իջել է 667,3 միլիոնի, այսինքն նուազում ունեցել է 13 առ հարիւր:

Այս յաւելումը մի աւելորդ անգամ երեւան է բերում չափը այն ազդեցութեան, որ ունենում են օտար դրամ ձեռք բերելը եւ առեւտրական այլ կանոնները արտաքին առեւտուրի ընթացքի վրայ:

Իրանի առեւտրական վիճակի վրայ բարերար ազդեցութիւն ունեցող ուշադրութեան արժանի մի ուրիշ ձեռնարկ է ներկայացնում Իրանի արդիւնաբերութեան չորրորդ ցուցահանդէսը, որ 1937 Յունիսին բացւելով Թեհրանում, ի յայտ բերեց երկրի ճարտարարուեստի եւ արդիւնաբերութեան բարգաւաճման աստիճանը:

Վերջին երկու տարում Իրանի դրամը հաստատուն արժէք է ձեռք բերել — մէկ ստերլինը՝ 80 րիալ: Պէտք է խոստովանել, որ միաժամանակ եղել են հակօրինական գործառնութիւններ զանազան մարդերում, բայց նրանց կարեւորութիւնը մեծ չի եղել:

Անդրիրանեան երկաթուղու շինութեան մասին պիտի յիշել որ առանձին կարեւորութիւն ներկայացնող ճարտարապետական արուեստի լուծումից բացի, մի այլ՝ վերին աստիճանի ուշագրաւ հանգամանք էլ է ներկայացնում այն փաստը, որ երկաթուղին կառուցուել է առանց ներքին կամ արտաքին դրամագլուխի աջակցութեան եւ միայն երկրի ընթացիկ եկամուտներով, ինչ որ երկրի տնտեսական կարողութեան լաւագոյն ապացոյցն է:

Երկաթուղու կառուցման համար 1937ին ծախսուել է 383 միլիոն րիալ եւ 1,643,600 ստերլին:

Իրանի ճարտարարուեստը 1937ին զարգացել եւ բարգաւաճել է նոր թափով: Հիմնուել են նոր գործարաններ, իսկ հիների պակասներն են լրացուել:

Իրանը ունի բրդեղէնի, շաքարի, մետաքսեղէնի, լուցկիի, ծխախոտի, երկաթի, հիւսուածեղէնի, կաշիի, քիմիական նիւթերի, ելեկտրականութեան եւ այլ ճարտարարուեստ:

Գիւղատնտեսութիւնը 1937ին, անյաջողութեան հետեւանքով զարիխարդինքը կատարելապէս բաւարար չէր: Հողագործութեան եւ անասնապահութեան բարելաւման ուղղութեամբ կառավարութիւնը ոչ մի աջակցութիւն չի խնայել:

Դրամատներ. 1937ին երկրի դրամատների գործունէութիւնը ընդհանրապէս գոհացուցիչ է: Ազգային դրամատան ընթացքը անցեալի պէս երկրի դրամատնային գործառնութեան յառաջդիմութեան առաջնորդն է հանդիսացել:

Դրամատների կազմակերպութեան տեսակէտից պէտք է յիշել, որ վերջին տարիներում գործադրուած մեծ ջանքերի հետեւանքով ներկայումս այդպիսի կազմակերպութիւնը երկրի տնտեսական կարիքներին եւ ակներեւ վերելքին համապատասխան կատարելութեան հասնելու միջոցներ է ձեռք առել: Այդ ուղղութեամբ աշխատանքներ են կատարուել 1938ին գիւղատնտեսութեան եւ ճարտարարուեստի դրամագլուխը աւելցնելու նպատակով 1939/40ին:

Սոյն տարում Ազգ. Դրամատունը ուզեց փոխարինել առեւտրական եւ օտար դրամների վերաբերմամբ եղած կանոնների ու սահմանափակումների ազդեցութիւնը, որ առեւտրականների դրամագլուխի մի մասը անգործածելի էր դարձնում: Տոկոսի սակը 6 առ հարիւրից իջեցուց 5 առ հարիւրի: Մի շարք առեւտրականներ դրամատան վարկերը չարաշահութեան ենթարկեցին: Այս խնդիրը մթերքի եւ կեանքի սղութեան պատճառներից մէկը դարձաւ:

Այս կացութեան շարունակութիւնը կարող էր հարուածել երկրի դրամի վարկին, ուստի տնտեսական հաւասարակշռութիւնը եւ երկրի դրամի վարկը պահպանելու տեսակէտից առաջնորդուած՝ դրամատունը ստիպուած եղաւ առաջքը առնել վարկային չափազանցութեան:

Բայց, երկրի արդիւնաբերութիւնը քաջալերելու նպատակով տրուած վարկերը ոչ միայն կրճատումների չենթարկուեցին, այլ դեռ նորանոր դիւրութիւններ էլ ընձեռեցին, որով դրամի շուկան կայունութիւն ձեռքբերեց ու չարաշահութիւնը վերացաւ:

Ներկայացուած թուերից երեւում է, որ հաշուեկշռի ընդհ. գումարը 2160 միլիոնից 2611 միլիոնի է բարձրացել, եւ այս տարբերութիւնը նկատելի է մօտաւորապէս բոլոր թուերի մէջ: Այդ բարձրացումն աւելի պարզ կը լինի եթէ համեմատուի 1936ի եւ անցեալի հաշուեկշռի հետ:

Պահեստի թանկագին մետաղներ 715 միլիոնից 780 միլիոնի են բարձրացել եւ նրանց օրինական արժէքը շրջանառութեան մէջ եղած թղթադրամների հանդէպ 84 առ հարիւր է կազմում, մինչդեռ եթէ առեւտրական արժէքով հաշուելու լինենք 100 առ հարիւր է մօտաւորապէս:

Այս ձեւով Իրանը թղթադրամների ապահովութեան տեսակէտից այն երկրների շարքումն է գտնւում, որոնք մետաղի ուժեղ ապահովութիւն ունեն:

Վերոյիշեալ պատրաստի մետաղի իրական արժէքը Լոնտոնի շուկայի ոսկու եւ արծաթի գնով եւ րիալի արժէքը 1 անգլ. ստերլինը 80 րիալ հաշուելով կը լինի 811,5 միլիոն րիալ:

Պարտքի, փոխանակագրերի հաշիւը աւելացել է 448 միլիոն րիալով:

Պետական հաշիւը հաւասար է 728 միլիոն, իսկ պահանջը 496 միլիոն, որով պետական հիմնարկութիւնները 1937ին պարտք են մնում 242 միլիոն:

Դրամատան դրամագլուխի ընդհ. գումարը 235 միլիոն րիալի է հասնում: 1937 նոյեմբեր 16ի օրէնքով արքայական գոհարեղէնների մի մասը նոյնպէս դրամատան են յանձնըւել, որ յետոյ բանկի դրամագլխի վրայ պիտի աւելանան:

Թղթադրամների պահեստը վերահսկող մարմնից դրամատան ստացած թղթադրամների գումարը 1013 միլիոն է, որանից 163 միլ. գանձարկղում պատրաստ է, իսկ 849 միլիոն շրջանառութեան մէջ է: Այս վերջինը անցեալ տարուանից աւելի է 36,5 միլիոն: Այս յաւելումը երկրի տնտեսական կատարեալ ընթացքի եւ արծաթէ դրամները շրջանառութիւնից դուրս բերելու եւ դրամատան վարկային քաղաքականութեան հետեւանք է:

Ի վերջոյ զեկուցումը ներկայացնում է պահանջների հաշիւները որ անցեալ տարուան համեմատութեամբ յաւելում է ունեցել 139,5 միլիոն, ապա տալիս է շահ ու վնասի հաշիւները, որից պարզւում է, որ զուտ շահ 1937 թուին ունեցել է 70,5 միլիոն որ եւ պիտի բաժանուի բաժնետէրերին:

×

Թէ մէկ եւ թէ միւս տեղեկագրերի պարունակած թւերն ու տրուած բացատրութիւնն այնքան պարզ են ու մեկին, որ նոր պարզաբանութիւններ տալու կարիք չենք զգում:

ԱՇԽԱՏԱԿԻՑ

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՃԱՄԲԱՐԻ ՏՈՂԱՆՑՔԸ

(Սեփ. թղթակցութիւն)

Այսօր բացուեցաւ Սկովտիոյ Monti– Castle – էտինպուրկ քաղաքին մէջ սկաուտական երէց բաժինի երրորդ համաշխարհային ճամբարը, մասնակցութեամբ 42 զանազան ազգերու: Այս ճամբարին մասնակցած են նաեւ Հայ Արինները:

Թէեւ Ամերիկա խոստացած էր զօրաւոր պատուիրակութիւն մը ղրկել այս ճամբարին, բայց վերջին պահուն զանազան պատճառներով չկրցաւ մասնակցիլ: Այնպէս որ, Ա. Մ. Գ.ի կարգով ճամբարին բացման տողանցքը առաջնորդելու պատիւը Հայերուն վիճակուեցաւ:

Մարսէյլէն եւ Եգիպտոսէն 8 հայրենանուէր երիտասարդներ միութեան մասնաճիւղերու դրօշները բռնած են, որոնցմէ Armenia մակագրութեամբ տախտակ մը եւ 10 մեթր հեռաւորութեան վրայ բարձրացիր եւ հպարտ մեր եռագոյնը խուռներամ եւ խանդավառ բազմութեանց մէջէն առաջնորդեց Հայ անունին վայել կեցուածքով երէց սկաուտներու համաշխարհային ճամբարը: Հայ տղաքը իրենց Հայ ըլլալը շեշտելու համար՝ փոխան սկաուտական սովորական լայնեզր գլխարկներու, իրենց գլխուն կը կրէին հայկ. փափախներ: Հայ արինները, ժիր, հպարտ ու կորովի, անսխալ ու համաչափ կը քալէին խուռներամ բազմութեան խելայեղ ծափահարութեանց մէջէն: Մինչ հոն պատուոյ կայմին վրայ սկովտիացի սկաուտ մը առաջին անգամ կը ծածանեցնէ մեր եռագոյնը: Անգլիական բանակին հետ եկող Կիպրոսցի երկու հայ տղաքներ իրենց յուզումնալից տպաւորութիւնը կը հաղորդեն մեզ տես այս փառաւոր արարողութեան, ի ներկայութեան անգլիական կառա–

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (151)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

«Մենք ուշացանք. նա արդէն հեռանում է...»:

Բարձրանալով դղեակի պատիկոնները, իշխանն ամէն տեղ տեսաւ ամայութիւն.— զօրքերն ու զարդերը հաւաքուած, բազմոցները քակած, կանթեղներն իջեցրած. միով բանիւ դղեակը բարեզարդութիւնից մերկացած էր:

— «Ինչո՞ւ այսպէս շուտ. այս ձմեռ ժամանակ...», մտածեց ինքն իրան իշխանը եւ սակայն իր հարցին պատասխան գտնել չկարողացաւ:

Երբ մտաւ Սեպուհի մօտ, վերջինս նստած էր կրակարանի առաջ եւ քաշում էր իր համրիչը:

— Դու այստե՞ղ, Մարզպետունի իշխան, բացականչեց Սեպուհը եւ դիմեց դէպի նրան մի բռնազբօսիկ ժպիտով, որ սակայն չէր մեղմում իր դէմքի տխրութիւնը:

— Ինչպէս տեսնում ես, Տէր Սեպուհ, ես այստեղ եմ, եկայ քո դղեակը հիւր, բայց դու երեւի հէնց դրա համար էլ մերկացրել ես նրան բարեզարդութիւնից:

— Աստուած մերկացրեց, սիրելի իշխան: Նա խլեց իմ դղեակի թանկագին զարդը... պատասխանեց Սեպուհը դողացող ձայնով եւ սեղմելով իշխանի ձեռքը տարաւ եւ բազմեցրեց նրան կրակարանի առաջ:— Նստիր այստեղ, տաքացիր, ցուրտն անշուշտ նեղացրած կը լինի քեզ. մեր Տաւուշի ձորն առատ է բուքերով... շարունակեց իշխանը եւ երկաթէ ունելիքը վերցնելով սկսաւ կրակը խառնել:

— Այո՛, ձեր լեռները մի փոքր սեղմեցին մեզ. այծենակաճները հազիւ էին մեզ սառելուց պահպանում:

— Ինչո՞ւ այս ձիւն ձմրան յիշեցիր ինձ, Տէր Մարզպետունի, հարցրեց Սեպուհը չկարողանալով կարծես համբերել, որ հիւրասիրութեան սահմանուած ժամերն անցնեն:

— Իսկ դո՞ւ ինչու այս ձիւն ձմրան մէջ հեռանում ես քո երկրից, հարցրեց իշխանը մեղմով ժպտալով:

— Ես իմ երկիրը յանձնեցի Ափխազաց թագաւորին եւ փոխարէն ստացայ Ճորոխի ափերը... գնում եմ իմ նոր կալուածը ժառանգելու, պատասխանեց Սեպուհը առանց ակնածութեան:

— Այդ ես գիտէի...: Բայց ինչո՞ւ անպատճառ այս ձիւն ձմրան մէջ:

— Մի օր աւելի մնալը մահ է ինձ համար... Այս դղեակի սենեակներում ապրում են այժմ դժոխային ճիւաղներ, որոնք օր ու գիշեր անհանգիստ են անում ինձ. ես փախչում, հեռանում եմ նրանցից...

— Դժոխային ճիւաղնե՞ր... ի՞նչ կը նշանակէ այդ, հարցրեց Մարզպետունին, տարակուսական մի հայեացք ձգելով Սեպուհի վրայ:

— Այո՛, ճիւաղներ... դու պատահե՞լ ես, տեսե՞լ ես նրանց:

— Ո՞չ... ո՛չ... պատասխանեց իշխանը եւ նրան այնպէս թուաց թէ Սեպուհը խելագարուած է:

— Բախտաւոր մարդ ես ուրեմն, ում որ ճիւաղները չեն չարչարում, նա անպայման բախտաւոր է... այո՛, ես էլ մի օր այդպիսին էի, բայց իմ բախտը քո թագաւորը կործանեց...

— Տէր Սեպուհ...

— Հա՛, ի՞նչ է անում այն թշուառականը. ապրում է, այնպէս չէ՞. հանդէսնե՞ր է կատարում Արգինեաց մէջ... մայրաքաղաքն առնելու վրայ է մտածում... եւ չէ յիշում իր չարագործութիւնը...

— Տէ՛ր Սեպուհ, ես քաղցած եմ, հրամայի՛ր նախ կերակրել ինձ, ընդհատեց իշխանը դիտմամբ, կամենալով արգելել Սեպուհի զայրոյթը:

Վերջինս մի վայրկեան մնաց լուռ եւ ապա իշխանին դառնալով՝ ասաց.

— Ների՛ր ինձ, Տէ՛ր Մարզպետունի. ես գրգռուեցայ, այդպէս չպէտք է անէի, այո՛, բայց... ի՞նչ ասեմ, հիւանդ եմ, սիրտս ու հոգիս ծածկըւած են վէրքերով. իմաստութիւնն այլեւս չի կառավարում իմ զգացմունքները...

Այս ասելով՝ նա ծափ զարկեց եւ դռնապանը ներս մտաւ:

— Ասա՛ թող ճաշ բերեն մեզ, հրամայեց Սեպուհը:

Ծառաներն իսկոյն ջուր բերին, որով իշխանները լուացուեցան եւ ապա պատրաստեցին ճաշը, որ կազմուած էր մի քանի համադամ խորտիկներից:

Սեպուհը ճաշից յետ զբաղեցրեց հիւրին աննշան զրոյցներով, որպէսզի առիթ չունենայ նորից գրգռուելու եւ իշխանի խաղաղ տրամադրութիւնը խանգարելու:

Բայց հետեւեալ առաւօտ նա խնդրեց Մարզպետունուն՝ յայտնել իր առաքելութեան նպատակը, ըստ որում ինքը երկար չպիտի մնար Տաւուշում:

— Ոստանում լուր առանք, թէ դու միացել ես Գուգարաց ու Տայոց իշխանների հետ, խօսել սկսաւ իշխանը,— եւ պայման դրել՝ յանձնել Ափխազաց թագաւորին Տայք, Գուգարք եւ Ուտի նահանգները: Այդ լուրն անախորժ տպաւորութիւն արաւ Արքունիքում, իսկ ինձ ուղղակի սարսափեցրեց: Ես եկայ խանգարելու այդ ազգավաճառ գործը:

— Դու ուշացել ես, նկատեց Սեպուհը սառնութեամբ

— Ի՞նչպէս թէ ուշացել եմ:

— Այնպէս: Մենք արդէն մեր գործն աւարտեցինք:

— Ի՞նչպէս թէ աւարտեցիք:

— Յիշուած նահանգները հաստատուն դաշնագրերով յանձնեցինք թէ՛ թագաւորին, իսկ նրանց փոխարէն ստացանք զանազան կալուածներ Ափխազիայում:

— Ո՞ր իրաւունքով արիք դուք այդ բանը:

— Այն իրաւունքով, որ մեզ տըրուած էր Հայոց թագաւորից:

— Նա ձեզ սոսկ վերակացուներ էր կարգել այդ նահանգների վրայ:

— Բայց յետոյ մենք ապստամբեցանք, տիրեցինք այդ նահանգներին եւ տիրապետ թագաւորը չկարողացաւ խլել այն մեզանից:

— Այսու ամենայնիւ, այդ նահանգները ձեր ժառանգական ստացուածքները չէին, դուք յափշտակեցիք տիրանենգութեամբ:

— Այո՛, ես չեմ ուրանում, յափշտակեցինք: Չլինէր Ցլիկ – Ամրամը Գուգարքն ու Տայքը չէին բաժանուիլ Հայոց թագաւորից: Ես ինքս ստեղծեցի այդ բաժանումը. պատմութիւնը յայտնի է քեզ. յայտնի է նաեւ այն պատճառը, որ ստիպեց ինձ այդ անելու:

(Շար.)

վարութեան ներկայացուցիչին, ինչպէս նաեւ լորտ Ռ. Պատըն Փաուլի, Սկովտերոյ կառավարիչին ամբողջ — կան կազմով։ Ասոնց բոլորին խո — կան կազմով։ Ասոնց բոլորին խո — նարհումը՝ մեր դրօշին ու անով Հայ անունին առջեւ, սփոփանք մը ներ — շնչեց միջազգային եղբայրակցու — թեան այս փառայեղ հանդիսու — թեանց մէջ հայութիւնը ներկայա — ցնող մեր տղոց, որոնք այս ճամբա — րին ամբողջ ծախքը հոգացեր էին ա — ռանց որ եւ է օժանդակութեան։ Այս կերպով, անոնք իրենց Հայու եւ սկաուտական դաւանանքին ու երդման երրորդ յօդուածին ծառայած եղան։

Այս ճամբարները, դժբախտաբար հայ մամուլի սիւնակներուն մէջ ի — րենց արժանավայել տեղը չեն կրեր առհասարակ։ Բայց, քաղաքական ներկայ պայմաններուն եւ հայ գաղ — թաշխարհի անկազմակերպ կացու — թեան մէջ, առանց աղմուկի Անկախ Հայաստանի դրօշը 48 ազգերու դրօշ — ներու կողքին եւ անոնց հետ հաւա — սար կերպով ծածանումը հաւատաւոր հայութեան ուշադրութենէն պէտք չէ վրիպի։

1933ին, երբ միջազգային սկաու — տական ճամբարը տեղի կ'ունենար Գուատիւէյէթի մօտ, ատկէ առաջ Լե — հաստան եւ Հունգարիա գաղթած 300 հազար հայութեան գոյութեան մա — սին միայն կարգ մը կրօնաւորներ տեղեկութիւն ունէին, անոնք ալ ի — րենց ծուխը չատցնելու կամ պատա — րագ մատուցանելու համար դարեր առաջ կաթոլիկացած հայութեան մէջ։

1933ի սկաուտական ճամբարը պատճառ եղաւ որ թմրածները ար. թննան եւ վեր առնեն դարերու ըն — թացքին փոշիներու տակ մնացած հայ աւետարանները, որոնց վրա ողջերուն պապերուն պապերը հայերէն լեզուով իրենց ծագումը կը յիշեն։ Մենք ա — կանատես եղանք նման յուզումնալի տեսարաններու։ Հունգար սկաուտա — կան կազմակերպութեան ընդհ. նա — խագահը, որ ծագումով Հայ է, ամէն անգամ որ մեր տղոց կը հանդիպի, իր Հայ ըլլալուն հպարտ, իր անունը կը ստորագրէ հայ տղոց յուշատետրե — րուն մէջ՝ Անտոն Փափեան ստորա — գրութեամբ։ Հապա՞ այն թերահա — ւատ բժիշկը որ մեր անունը կար — դալով եւ մեր տղոց հայ դրօշը տեսնելով, պատուոյ պատուանդանէն՝ խանդավառութենէն վարակուած հայ տղաքը կը ծափահարէ խանդավառ բացականչութիւններով։

Հապա այն որ ի տես եռագոյն եւ գծուած Արարատին՝ երեսը կը խա — չակնքէր եւ կը թելադրէր որ նոյնը ընէ իր 12 տարեկան հունգարացած տղան։ Շարքը երկար պիտի ըլլար․․։ Ու նաեւ երէկուան Մանչէսթրաբնակ ծանօթ առեւտրական Օտապաշեան անգլիախօս տղուն յուզումն ու աչքե — րու կայծկլտումը ու հայ տղաքը փն — տռե՞լը։ Ընդունեցէք որ եթէ ոչ շատ, գէթ բաւական պատճառ կայ ծափա — հարելու այս բուռ մը տղոց մասնակ — ցութիւնը միջազգային այս փառայեղ ցոյցին։

Անգլիական զանազան մեծ թերթե — րու ճամբարի թղթակիցները իրենց լուսանկարներով ու համակրալից արտայայտութիւններով կը չեշտեն տղոցքը առաջնորդելու մեր նա — խապատուութիւնը, որոնց կարգին հռչակաւոր «Տէյլի Մէյլ» նաեւ կու տայ իրեն պատկերազարդ բաժնին մէջ երկու նկարներ, որոնց երկուքն ալ Հայեր են։

Հայ բանակավայրը լեցուն է ամէն ազգերու սկաուտներու հրաւիրագրե — րով։ Շատերը ստիպուած կ'ըլլանք մերժել։ Մեզի յատկացուած ուտե — լիքները կը մնան անգործածելի։

Մեր տղոց ներկայութիւնը բանա — կավայրի կրակներուն շուրջը կը կազ — մէ, արդէն շատեր սկսած են «Իմ չի — նարի եարը», «Աչխոյժ նաւաստին» երգել, ի հարկէ իրենց հնչումով։

Զ. Ա.

Անծանօթ զանկին առջեւ

Ով որ չէ տեսեր մեծ եղեռնի սարսափը, ով որ չէ գտնուեր ու անցեր Ապրիլ 11ի ահաւոր ողբերգութեան վայրերը, թող երթայ Հայոց թան — գարանը ի Մոնմօրանսի եւ հոն, նը — ւիրական նշխարներու կողքին պիտի հանդիպի եւ այն խորհրդաւոր եւ սը — գաւոր անկիւնին, որ կը ներկայացնէ գամբարանը մեր մէկ միլիոն նահա — տակներուն ․․․

Ու սարսուռով եւ, եւ պիտի քաշ — ուի՝ տեսնելով զանկը այն անծանօթ նահատակին որ զետեղուած է հոն, լոյսերու մէջ, փոխադրուած Տէր Զօ — րի արիւնոտ անապատներէն․․․

Ու պիտի ծնրադրէ հոն վայրկեանի մը լռութեամբ։ Գուցէ եղած ըլլայ ան իր հօրը կամ մօրը, կամ քրոջ թէ եղբօր, եւ կամ սիրելիի մը զանկոս — կրը ․․․

Ուրեմն, պարզ այցելու մը չէ Հա — յը այդտեղ, ինչպէս Փարիզի ո եւ է թանգարանի մէջ, այլ՝ ուխտաւոր մը, եկած իր ցեղին մեծ մեռելնե — րուն յիշատակին առջեւ։

Ուխտի տաճար մըն է այդ շէնքը մեզ ամէնուս համար, լի սուրբերով ու մարտիրոսներով, հերոսներով եւ քաջերով, որոնց իւրաքանչիւրի կեանքը այնքան փոթորկոտ ու տա — ռապալից, այնքան սուղ արժած է ի — րենց։

Մեր աչքերը կը լեցուին, հին, հին վէրքեր կը նորոգուին, անոնց դէմ — քերուն ի տես եւ անոնց թողած ա — ռարկաներուն ցուցադրումով․․․

Շատ ենք տեսեր գանկոսկրեր Փա — րիզի կենդանաբանական թանգարա — նը, բայց ոչ այսպիսին, որ իր նմանը չունի աշխարհի ո եւ է մէկ թանգա — րանին մէջ, եւ որ այնքան թանգ է ան մեզ համար։ Ամբողջ պատմու — թիւն մը ամփոփած է իր մէջ, անցեալ մը տխուր բայց հպարտ, դառն բայց կորովի ․․․

Շատ ենք տեսեր սուր ու զրահներ, բայց ոչ մէկը այն արժէքը ունի մեզ համար, որքան դաշոյնը հաւու Անդ — րանիկի ․․․

Նափոլէոնի գլխարկը Լուվրի պա — լատի մէջ այնքան յարգի է, բայց մենք զայն չենք փոխեր Պետրոս Սէ — րէմճեանի գլխարկին հետ որ կը գը — տնուի մեր թանգարանին մէջ․․․

Այսպէս կենդանի են միշտ անոնք մեզի համար, ըլլալով նուիրական մասունքները նահատակ ժողովուրդի մը։ Այդ անմահ դէմքերը մեր ցեղին գրչի, լեզուի, գործի, զէնքի, տի — տաններն են։ Գաղափարական այդ հոյլը որ կրնայ ըսել ամէն ճամբոր — դի ու անցորդի թէ «մենք մեռանք, մեր հայրենիքի համար մեռանք» ․․․

Ու միակ մխիթարութիւնը որ ու — նինք, կը պարտինք կրկին Հ. Յ. Դաշնակցութեան, որ իր նախաձեռ — նութեամբ ու հովանաւորութեամբ պահապանն է այդ բոլորին, որ կը հաւաքէ ու կը խնամէ այդ գանձերը մի առ մի, Մշակոյթի Տուն անուան տակ, որ ամէն ինչ է Հայուն համար, միակ փրկուած հարստութիւնը ներ — կայիս, իր անհաշիւ կորուստներէն վերջ ․․․ ։

Ֆրանսա այս օրերուն իր հանրա — պետութեան հաստատման 150ամեա — կը կը տօնէ մեծ հանդիսաւորու — թեամբ։ Մենք ալ մեր տարեդարձ — ները ունինք տօնելու տխուր թէ ու — րախ, անոնք ալ մեզի համար մեծ տօներ են։ Չէ՞ որ մերն ալ ազատու — թեան պայքար մըն էր, ընդվզում եւ բողոք, խոյանք մը բռնակալութեան դէմ ․․․

Վաղն ալ Խանասորը կը տօնենք, փոքր ազգի մը մեծ հերոսութիւննե — րը, անվախ, անվեհեր, անձնուրաց մարտիկներու յիշատակը ։

Օրհնեալ ըլլան անոնք որոնք ինկան այդ ճամբուն վրայ, որպէսզի ազգը ապրի։ Անոնք արժանի են այժմ գը — րաւելու եւ զարդարելու այդ համեստ շէնքը որ թանգարան կը կոչուի եւ վաղը պիտի ըլլայ Հայոց պանթէոնը։

Ազգային պարտականութիւն է մտ — նել անգամ մը հոն եւ հաղորդուիլ ա — նոնցմով, մանաւանդ առաջնորդել մեր նորահաս սերունդը հոն, ուր շատ բան կայ դիտելիք ու սորվելիք։ Ան մեր արիւնէն եւ ոսկորէն շինուած է ․․․ ։

ՄԷՆ-ՍԷ

Միանձնանը Քրեմլինի մէջ

Եօզէֆ Վիսարիովիչ Ճուկաշվիլի կը բնակի Քրէմլին երեք յարկով փոքր տուն մը, որ ցարերու ժամա — նակ արտ էր։ Ժողովրդային զրոյցը կ'ըսէ թէ Լէնինն է որ անոր տուաւ Սթալին (պողպատ) մակդիրը։ Սթա — լին միշտ կ'աշխատի Քրեմլինի մէջ, ուր իր յարկաբաժինը երկրորդ կար — գի պանդոկի մը նմանութիւնը ունի ։ Յաճախ կը հանդիպի նաեւ կուսակ — ցութեան կեդրոնական կոմիտէին կեդրոնատեղին — Սթարայա Փլօ — շատ — Մոսկուայի բազմամարդ թա — ղը ։

Վերջերս սկսած է յաճախել Մոս — կուայի շրջակայքը իր անձնական բը — նակարանը, տաչա։ Քաղաքէն մէկ ժամ հեռի, Ուզօվա —Արխանկէլսքա — յա երկրամասին մէջ, այդ տաչան նախկին ոսկեհանքերու տէր միլիո — նատէրի մը կալուածն էր։ Նախորդ այդ տէրը, հիմակուան տիրոջ պէս, հալածուած ըլլալու մենամոլու — թեամբ բռնուած, ահագին պատեր բարձրացուցած էր իր բնակարանին շուրջ։ Սթալին նոյնութեամբ պահած է այդ պատերը ։

Իր թիկնապահին եւ երկրորդին՝ Կիրովի Լենինկրատի մէջ սպաննուե — լէն ի վեր Խ. Միութեան միահեծանը շատ քիչ կ'երեւի հրապարակաւ։ Երբ իր տաչան պիտի երթայ, նախապէս Կէփէուին կողմէ մաքրագործում կը կատարուի ճամբուն վրայ, զոր կը բռնեն հեծանաւորդ ոստիկաններ ։ Կ'օգտագործէ իր տեղափոխութիւն — ներուն պահուն երեք նմանօրինակ կառքեր։ Ճիշդ իրեն նմանող երկու մարդիկ կան, որոնք կառքերուն մէջ տեղ կը բռնեն զանազան առիթներով, մանաւանդ թատրոնին մէջ։

Սթալին շատ քիչ անգամ միայն այցելու կ'ընդունի Քրէմլին։ Փարիզի ներկայ ամերիկեան դեսպան Ուիլեըմ Պըլիթ, երբ նոյն պաշտօնով Մոս — կուա էր, անգամ մը ճաշեց Սթալինի եւ Վորոշիլովի հետ։ Հակառակ ամէն փոփոխութիւններու՝ Սթալինի ամէ — նէն հաւանական յաջորդը կը թուի ըլլալ Վորոշիլով։ Արդի Ռուսաս — տաններուն պետը խիստ ժուժկալ եւ սակաւապետ կեանք մը կը վարէ։ Ան — դադար կը ծխէ սակայն։ Իր գլխա — ւոր հաճոյքներն են Սինէմա (Քրեմ — լինի մէջ) եւ պար։ Շատ անգամ Քը — րէմլին բերել կու տայ Մոսկուայի Մեծ թատրոնին պարուհիներէն շա — տերը․․․ բայց մասնաւորապէս Մէ — մէնօվան, որ Անկարայի սովետական դեսպան ԳԱՐԱԽԱՆԻ ԿԻՆՆ էր, այն հայազգի դեսպանին, որ քանի մը տարի առաջ դատուեցաւ եւ մահ — ուան դատապարտուեցաւ քաղաքա — կան դատավարութիւններէն մէկուն մէջ։

1932 Նոյեմբերին Քրէմլինի մէջ յանկարծ մեռաւ Նատիէշտա Ալիլու — էվ Սթալին, պետին առաջին կինը, խորհրդաւոր պարագաներու տակ ։ Մարմինը այրել տուաւ Նոր Կոյսերու մենաստանին մատուռին մէջ։

Երէկ կը սպառնային այսօր կ'անուշցնեն...

«Ճիմհուրիյէթ»ի մէջ, Նատիր Նատի, այս խորագրով գրած խմբա — գրականի մը մէջ կ'ըսէ․

«Միայն թէ, Հաթայի մէջ ապրող փոքրամասնութեանց մասին քանի մը խօսք ունինք․— Այս հայրենակիցնե — րուն մէկ մասը քսան տարուան Ա. — թաթիւրքի յեղաշրջումին ինչ նշանա — կելը անպատճառ չըմբռնած պիտի ըլլան որ, իրենց մէջ, գէշ քարոզու — թեանց գործիք դառնալով խուճապի մատնուած եւ իրենց բոյները լքել ուզողներ կը գտնուին եղեր։ Անկա — րելի է չցաւիլ ի տես կացութեանը այս խեղճերուն, որոնք չեն կրնար զանազանել այն անդունդը որ մեզ կը բաժնէ կայսրութեան շրջանէն ։

Ի՞նչ բանէ կը վախնան։ Ի՞նչ կայ ։ Այն խարկանքը ունին թէ պիտի ու — տե՞նք զիրենք ։

Հաթայցի փոքրամասնութիւննե — րը։ Մեր Թուրքիայէն դուրս ապրող իրենց ազգակիցներուն նայելով պէտք է ժամ առաջ հանդարտեցնեն իրենց ջիղերը։ Հանրապետական կառավա — րութիւնը որ իր էութիւնը կը ստա — նայ ժողովուրդէն եւ ուղղամտութե — նէն, հետեւելիք ուրիշ ճամբայ չու — նի։

Յօդուածագիրը յետոյ մէջբերելէ վերջը Հաթայի նոր կուսակալ Շիւք — րիւ Սէօզմէնտւէրի ճառէն կարգ մը հատուածներ (Յ. Խ. մեր երէկուան թիւով տուած էինք այս ճառը), կը շարունակէ․—

Ինչպէս կ'երեւայ, Հանրապետա — կան կառավարութեան նպատակը մա — քուր եւ բացայայտ է։ Հայրենիքին մաս մը հայրենակիցները եթէ չըմ — բռնեն ազատութեան այն հովը որ կը փչէ մինչեւ երկրին ամէնէն ամայի անկիւնները, մեր սկզբունքներուն պատշաճող պարագայ մը չըլլար ։ Հաթայի մէջ բնակող փոքրամասնու — թեանց կը յանձնարարենք լաւ եւ շուտ ճանչնալ նոր Թուրքիան, որուն 20 տարիէ ի վեր չկրցան հետեւիլ ։ Եթէ կայսրութեան շրջանին սխալներ տեղի ունեցան, մոռցանք զանոնք ։ Իրենց ուշադիր ըլլալիք կէտը՝ ասկէ յետոյ մարդու պէս ապրիլ, այս կամ այն քարոզութենէն չտարուիլ, ու յառաջիկային զգուշանալ կարգ մը ընթացքներէ, որոնք միայն իրենց վնաս կը պատճառեն ։

Այս կէտերը աչքի առջեւ ունեցած պարագային, գեղեցիկ Հաթայի ի — րենց բոյներուն մէջ երջանիկ կեանք մը վարելու համար ոչ մէկ արգելք կայ։ Հաթայցի մեր ցեղակիցներէն կը սպասենք որ հոն գտնուած փոք — րամասնութիւնները ամէն օր լուսա — բանեն այս մասին ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Մայիս 28 Կրընոպլի մէջ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ, (յապաղած)․— Ան — կախութեան 21րդ տարեդարձը տօն — ուեցաւ 14 յուլիս ուրբաթ կէսօրէն վերջը ժամը 3ին, Պար Էտիւըն սրա — հին մէջ։ Աթոռները բռնուած էին ո — րոշուած ժամին։ Բազմութեան մէջ կը նշմարուէին շատեր, որոնք առա — ջին անգամ կ'երեւային այսպէսի տօ — նակատարութեանց մէջ։ Բեմը զար — դարուած էր ֆրանսական եւ մեր ազ — գային դրօշներով, ինչպէս նաեւ մեր անմահ մտաւորականներուն նկարնե — րով։ Նախագահ ընկեր Ղ. Թորոսեան ժամը 3ին բանալով հանդէսը քանի մը խօսքով բացատրեց տօնին իմաս — տը։ Երգչախումբը երգեց «Մեր Հայ — րենիքը» ղեկավարութեամբ Պ. Եր — ուանդ Տէր Կոմսեանին։ Ժողովուրդը ունկնդրեց յոտնկայս։ Տիկին Լ. Թո — րոսեան արտասանեց հայ տառապան — քի եւ վիշտի երգիչ Ա. Ահարոնեանի «Մասիս»ը։ Երգեցին տիկիններ՝ Ա — ղաւնուհի Կիմիչեան, Պայծառ Մու — րատեան եւՕր. Տէր Կոմսեան, Մար — սէյլէն՝ ընկեր Սամուէլ արտասանեց «Ուխտաւոր»ը, ժողովուրդին խնդ — րանքին վրայ արտասանեց նաեւ Ա — Ահարոնեանին «Ցարդանք քեզ»ը ։ Պ. Վարդան եւս արտասանութիւն մը ը — րաւ օրուան տօնին յարմար։

Յետոյ նախագահը բեմ հրաւիրեց ընկեր Վ. Իշխանեանը ջերմ ծափե — րուն տակ։ Ընկերը յստակօրէն պար — զեց Հայաստանի կազմութեան նա — խընթաց պարագաները, սկսելով 1918ի նախընթաց դէպքերէն։ Նկա — րագրեց հերոսական կռիւները եւ մեր Արամին դերը եւ հայ զօրքին քաջու — թիւնը։ Յետոյ ծանրացաւ Հայաստա — նի ներկայ կացութեան վրայ։ Դըժ — բախտաբար ի վիճակի չեմ ամփոփե — լու այդ գեղեցիկ բանախօսութիւնը ։ Ճառը վերջացուց ջերմ ծափերու տակ։ Լանսէյէն Պ. Յ. Տէրտէրեան երգեց «Տըլէ եաման»ը։ Հայ զին — ուորներէն խումբ մը մասնաւոր հրա — ման առած էին Մայիս 28ին ներկայ ըլլալու, զինուորական հագուստով։ Մին Երուանդ Գույումճեան բեմ եկաւ եւ իր քաղցր ձայնով երգեց «Անուշ գարունը»։ Յետոյ վիճակահանու — թեան դրուեցաւ ողջ հաւ մը եւ ողջ նապաստակ մը։ Ժողովուրդը իր մասնակցութիւնը բերաւ լայնօրէն եւ գոհացուցիչ գումար մը մնաց Մայիս 28ին յանձնախումբին։ Ցայտագրի լրացումէն վերջ, ժողովուրդը չէր ուզեր բաժնուիլ սրահէն, ազգային եւ հերոսական երգեր կ'երգէին խումբ առ խումբ։ Երանի թէ կարենայինք այս տօները օր մը տօնել մեր հա — րազատ հողին վրայ ։

Ղ. Թորոսեան

Երգի երեկոյ

ՍԷՆԹ ԱՆ, (Մարսէյլ)․— Յուլիս 22, շաբաթ երեկոյ, Սէնթ Անի հայ գաղթակայանին մէջ Տոքթ. Լ. Համ — բարձումեան համերգ մը տուաւ ։ Երգչախումբը, որ կը բաղկանայ վաթսուն պարմանի խաչուհիներէ, պատրաստած է ինք, Սէն Լուի մէջ ։ Խրախճանքի երեկոյ մըն էր Սէնթ Ա — նի համար, թաղեցի շատ մը ֆրան — սացիներ ալ ներկայ էին։ Համերգէն վերջը իրենց հիացումը յայտնեցին որ հայ ժողովուրդը զուգընթացաբար կը քալէ քաղաքակրթեալ ժողովուրդնե — րուն հետ ։

Պօղոս Համբարձումեանը բացման խօսքը ըրաւ։

Բացման խօսքէն վերջ սկսաւ խըմ — բերգը, նախ ֆրանսերէն ու յետոյ «Մեր հայրենիք»ը։Արտասանեց Օր. Գաբրիէլեան «Ողջոյն քեզ»։ Խումբը դարձեալ երգեց այս անգամ «Հայաս — տան երկիր դրախտավայր»ը։

Սէն Լուի պատանիներու եւ խա — չուհիներու կողմէ խօսք առաւ Պ. Փիլիկեան եւ ըսաւ․ «Պէտք է մէկդի թողունք ըսի ըսաները եւ փարինք հայ մշակոյթին, խորութիւն պէտք չէ դնենք, աշխատինք անցեալի պատ — մութիւնը կապել ներկային»։

Ցնծորդաբար երգուեցան,— Սարը Սարի նման չէ, Սօնա եար, Կուժն ա — ռա, Իմ չինարի եարը, Գարնան գու — թան հանեցին, եւն․։

Օրուան պատշաճ արտասանութիւն մը ըրաւ Միսաք Խրալեան,— «Նուէր հայ որբերուն, անոնք որ Տէր Զօրի անապատներէն եկան»։

Երկու խօսք տրուեցաւ Ստեփան Տնկոյեանի, որ դրուատեց հայ ժողո — վուրդի տոկունութիւնը եւ զօրաւոր կամքը, յիշեց որ մեզի հետ եղող ազ — գեր ժամանակի ընթացքին անհետա — ցան պատմութեան էջերէն, սակայն Հայը կայ ու կը մնայ։Թելադրեց Հայ մնալ, մինչեւ որ նոր Հայաստան մը ստեղծուի։

Սուրէն Սիմոնեան ջութակի վրայ նուագեց «Քեզ եմ մնում»ը, պահան — ջուեցաւ ուրիշ կտոր մը։ Այս անգամ «Ծիրանի ծառ»ը նուագեց շատ յաջող եւ շնորհալի կերպով։ Արտասանեց Օր. Համբարձումեան՝ Հայ դրօշին։ Եղան փանթէզիներ Խաչիկ Պէրպէր — եանէ, «Ծաղրերգ» (խմբական) Կո — միտասէ «հինգ էծ ունէր իւր էծերով կաթ էր կթում » եւայլն։

Ասոնցմէ վերջ բեմ բարձրացաւ Տոքթ. Լ. Համբարձումեան եւ բանա — խօսութեամբ մը խանդավառեց ներ — կաները։ Հայը Հայ պահել, — այս սկզբունքը ջատագովեց իր բանախօ — սութեամբ։ Մեղադրեց այն հայ ծը — նողքները որոնք անփոյթ կը գտնը — ւին իրենց զաւակներուն հայերէն սորվեցնելու մէջ։

Գոյացած հասոյթը պիտի յատկաց — ուի մեր նորաբաց եւ աղքատիկ ծաղ — կոցին որ այնքան կարիք ունի, եւ ուր 40—50 հայ մանուկներ հայերէն սոր — վելու ջանադիր են ։

Հանդէսէն վերջ Պ. Պօղոս Համբար — ձումեան Սէնթ Անի բնակչութեան կողմէ շնորհակալութիւն յայտնեց Տոքթ. Լ. Համբարձումեանի եւ Սէն Լուի Խաչուհիներու եւ պատանինե — րուն որ չքեղ երեկոյ մը վայելելու առիթ տուին ։

Միսաք Խրալեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (81)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ Թարգմ. Ս. Զ.

Եւ սակայն աւելի խոր նայելով, միշտ այդ միեւնոյն պատերազմն էր որ կը վարէր Պրըթանիը, այսինքն՝ տեղա — կան ոգւոյ պատերազմը ընդդէմ կեդ — րոնական ոգւոյն, միեւնոյն թէ՝ պա — տերազմը ընդդէմ յեղափոխութեա՞ն է կամ ընդդէմ միապետութեան, ընդ — դէմ ներկայացուցիչ պաշտօնատար — ներո՞ւ կամ ընդդէմ դուքսերու եւ բէ — րերու. միեւնոյն թէ՝ որո՞նք են մար — տնչող անձնաւորութիւնները՝ Նիքօլա Ռաբէն, Ֆրանսուա տը լա Նու, հրա — մանատար Բլիւվիօն, կամ տիկին Կարնա՞չ թէ Սթօֆլէն, Քօրքըրու եւ Լըշանտըլիէ տը Բիէրվիլ, Ռօհանի հրամանատարութեան տակ թագաւո — րին դէմ, իսկ Լա — Ռօշժաքըլէնի հրամանատարութեան տակ թագաւո — րին համար։

Այս հինաւուրց նախանդները ճահիճ մը կը ներկայացնէին. վազելը աւելի էր այդ քնաթաթախ ջուրերուն հա — մար. հովը կը փչէր, բայց զանոնք չէր կենդանացներ, այլ միայն կը յու — զէր. Ֆինիստէրը այն կէտն էր, ուր կը վերջանար Ֆրանսան. այնտեղ կը վերջանար մարդուն տրուած աշխա — տութեան դաշտը. այնտեղ կանգ կ'առ — նէր սերունդներու յառաջխաղացու — թիւնը։ «Կեցի՛ր» կը կոչէր Ովկիանո — սը Երկրին. «Կեցի՛ր» կը գոչէր Բար — բարոսութիւնը Քաղաքակրթութեան ։ Ամէն անգամ որ կեդրոնը՝ Փարիզը կը շարժի եւ կը զարգանայ, խնդիր չէ թէ ո՛վ կը զարգացնէ, թագաւո — րութի՞ւնը թէ Հանրապետութիւնը, յանուն Բռնապետութեա՞ն թէ յանուն Ազատութեան. ամէն պարագայի մէջ ատիկա նորութիւն մըն է, եւ Պրը — թանիի ճահիճը սկսած է ալեկոծ — ուիլ։ Թողէք մեզ հանգիստ. ի՞նչ կ'ու — զէք մեզմէ։ Մարէն կը զինուէր իր երկժանիով, Պօկաժը իր քարաբինա — յով։ Մեր փորձերը եւ ճիգերը, մեր նախաձեռնութիւնը օրէնսդրութեան և կրթութեան մէջ, մեր հանճարները, մեր փառքերը կը խորտակուին Հու — րու Պրըթօնի կարծր ճակատին դի — մաց. Պաղուժի ճղնաղանգը կը սպառ — նայ Ֆրանսական Յեղափոխութեան . Ֆաուի հրոսախումբը ապստամբած մեր փոթորկալից հասարակաց սա — հաններու դէմ, եւ Հօ—տէ—Պրէի զան — գակը Լուվրի աշտարակին դէմ պա — տերազմ կը հրատարակէ.

Սարսափելի խլութիւն։

Վանտէական ապստամբութիւնը տխրահռչակ թարաձայնութիւն է։

Այդ հսկայական գահավիժումը, տիտաններու այդ մենամարտը, այդ ահագին ապստամբութիւնը, որուն նախասահմանուած էր պատմութեան մէջ թողուլ միայն բառ մը՝ Վանտէ, բառ մը՝ փայլուն եւ սակայն մռայլ, որ իրմէ հեռու եւ բացակայ անձնա — ւորութիւններու համար անձնապան կ'ըլլայ, որ իր եսականութեան անձ — նատուր՝ կը զոհէ ժամանակը իր ան — սահման քաջութեան մեղկութեան նը — ւէր մը բերելու համար. առանց հաշ — ւի, առանց ռազմագիտութեան, ա — ռանց գործելակերպի, առանց ծրագ — րի, առանց նպատակի, առանց գլխա — ւորի, առանց պատասխանատուու — թեան, ցոյց տալով թէ ի՛նչ թուլու — թիւններու կը հասնի կամքը, ասպե — տական եւ վայրենի. իր կրքոտ ցնորք — ներով, որ լոյսի դէմ կը բարձրացնէ խաւարներու վանդակապատը. տգի — տութիւն, որ անսանական եւ միան — գամայն փառաւոր եւ երկար ընդդի — մութիւն մը ցոյց կուտայ ճշմարտու — թեան, արդարութեան, իրաւունքին, իմացականութեան, ազատագրու — թեան, ամբողջ ութ տարիներու սար — սափը, տասնըչորս նահանգներու ա — ւերը, դաշտերու քանդումը, հունձ — քերու ոչնչացումը, գիւղերու հրդե — հը, քաղաքներու աւերակները, տու — ներու կողոպուտը, կանանց եւ մա — նուկներու կոտորածը. խանձողը՝ ձգուած յարդի մէջ, սուրը՝ դրուած սրտի վրայ, սարսափ՝ քաղաքակր — թութեան համար, յոյս՝ պարոն Բի — դիի համար. ահա թէ ի՛նչ էր այդ պատերազմը, այդ անխիղճ եւ աղ — գասպան փորձը։

Բայց եթէ նկատի ունենանք, որ ա — տոր իբրեւ հետեւանք երեւան եկան այն ոյժերը, որոնք անհրաժեշտ հա — մարեցին ամէն կողմէ պատռել պը — թօնական հին խաւարը եւ լոյսի ամէն տեսակ նետերով ծածկել այդ մութ մացառները, ուրեմն պիտի ընդու — նինք, որ այս տեսակէտով Վանտէն ծառայեր է յառաջդիմութեան։ Ար — հաւիրքները իրերու ընթացքը կարգի բերելու այս մռայլ ընդունակու — թիւնն ունին։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԻՐՔ

ԵՐԵՔ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ

Ա.

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

1792ի ամառը շատ անձրեւային ան — ցեր էր. իսկ 1793ինը շատ տաք եղաւ։ Իբրեւ հետեւանք քաղաքային պատե — րազմի, ամբողջ Պրըթանիի մէջ՝ կա — րելի էր ըսել՝ երբեք ճամբայ չկար ։ Սակայն, շնորհիւ ամառուան գեղեց — կութեան, ճամբորդները անպակաս էին։ Լաւագոյն ճամբան այդ հանգա — մանքներուն մէջ՝ չորցած գետինն էր։

Յուլիսի պարզ օրուան մը վերջա — լոյսին, արեգակին մայրը մտնելէ գը — րեթէ ժամ մը յետոյ, ձիաւոր մը ե — կաւ Ավրանշի կողմէն եւ կանգ առաւ պանդոկի մը առջեւ, որ կը գտնուէր Բոնդօրսօնի մօտ ճամբուն վրայ եւ կը կոչուէր Քրուա — Պրանշար։ Անոր ճակտին վրայ քանի մը տարի շարու — նակ կարելի էր կարդալ այս վերտա — ռութիւնը. «Խմելու լաւ օշարակ» ։ Ամբողջ օրը շատ տաք էր, բայց հովը սկսած էր փչել։

Ճամբորդը փաթթուած էր լայն վե — րարկուի մը մէջ, որ կը ծածկէր ձի — ուն գաւակը. գլուխը դրած էր լայ — նեզր գլխարկ մը եռագոյն քօքարդով, բան մը որ քիչ համարձակութիւն չէր պահանջեր այնպիսի երկրի մը մէջ, որ պատուած է ցանկապատերով եւ հրացանի գնդակներով, որոնց համար քօքարդ մը՝ գեղեցիկ նշան առնելու տեղ մըն էր։ Վերարկուն կապուած էր պարանոցէն եւ ներքեւը կը լայննար ձեռքերը ազատ ձգելու համար։ Անոր տակէն կ'երեւար եռագոյն գօտի մը, ինչպէս նաեւ անոր մէջ կոխուած ա — տրճանակներու դուրս ցցուած կոթե — րը։ Հոնկէ կախուած էր սուր մը որ կ'երկարէր վերարկուին տակէն։

(Շար.)

րակատարները ։

Բոլորը պատրաստուած են մեկնելու, բացի կարգ մը տեղացի կալուածատէր եւ հարուստ Հայերէն, որոնք ապաւինելով Թուրք պաշտօնեաներու բարեկամութեան՝ որոշած են մնալ Սանճաք։ Կան քանի մը հայանուն մարդիկ, որ ստիպուած են մնալ Սանճաք... մոռցնելով անցած մէկ երկու տարուան ընթացքին իրենց կատարած տխուր արարքները ։

Հիմա ոմանք պիտի հարցնեն. «Ի՞նչ պիտի ընեն Սանճաքի երեւելի հայ եբեսփոխանները, որոնք երեսփոխանական ժողովի բեմէն յայտարարեցին թէ Հայերը Թրքական ծագում ունին»։ Իմացայ թէ Իսա Էֆէնտին ալ կը պատրաստուի Բէյրութ փոխադրուիլ։ Միւս երեսփոխանները դեռ որոշած չեն իրենց դիրքերը ։

Յուլիս 14ի ֆրանսական տօնը երէկ Անտիոքի մէջ տօնուեցաւ մեծ շուքով։ Կատարուեցաւ զինուորական փառաւոր տողանցք մը, որուն մասնակցեցան նաեւ Թուրք զինուորներ ։

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

Այս առաւօտ, առաջին շոգենաւը հասաւ Թարթուս, փոխադրելով 1200 Հայեր Ալեքսանտրէթի շրջանէն ։

Ճէպէլ Մուսայէն մեկնող առաջին կարաւանը հասաւ Պասիտ։ Դժբախտաբար ոչ բնակարան կայ եւ ոչ ալ վրան։ Բոլոր գաղթականները բացօթեայ դաշտի մէջ նետուած են։ Անտանելի դժուարութիւններ կան։ Մանաւանդ սնունդի մատակարարութիւնը շատ անկանոն է։

Այս առաւօտ 40 քամիոն նորէն ճամբայ ելաւ Ճէպէլ Մուսայէն։ Հաւանաբար երեկոյեան հասնին Պուլթրոսիէ ։

Պասիտ հասաւ Ճէպէլ Մուսացիներու երկրորդ կարաւանը՝ 80 քամիոններով։ Պիթիաս, Եողուն Օլուք եւ Հաճի Հապիպլի գիւղերու բնակչութիւնը այս ձեւով ամբողջութեամբ փոխադրուած է։ Կը մնան երկու գիւղեր, որոնց բնակչութիւնն ալ պիտի փոխադրուի այսօր։ Անկէ վերջ ամբողջ Ճէպէլ Մուսայի շրջանին մէջ մէկ Հայ չի մնար ։

Հակառակ առաջին կարաւանին հանդէպ ի գործ դրուած դժուարութեանց եւ ճնշումներուն, Թուրք զինուորներ ո եւ է խուզարկութիւն չեն կատարած այսօրուան քամիոններուն մէջ եւ մեր հայրենակիցները առանց նեղութեան հասած են Պասիտ ։

ԱՐԴԷՆ ԻՍԿ ՍԿՍԱՆ ՇԻՆԵԼ

Երէկ երկու ընկերներով Պասիտ գացինք, ուր տեղաւորուած էին արդէն երէկ հասնող Ճէպէլ Մուսացիները։ 24 ժամուան մէջ մեր աշխատասէր հայրենակիցները 100է աւելի հայմաներ շինած են եւ ժայռերը փորելով երեւան հանած երեք ակեր։ Հարիւրապետ Կոլ, որ Ճէպէլ Մուսայի Հայերուն փոխադրութեան եւ տեղաւորման գործով կը զբաղի, հիացում յայտնած է մեր հայրենակիցներու ցոյց տուած ստեղծագործ ոգիին հանդէպ։

Բարձր է Ճէպէլ Մուսացի գաղթականներու տրամադրութիւնը։ Բոլորն ալ հպարտ երեւոյթ մը ունին։ Իւրաքանչիւր գիւղի հայրենակիցները առանձին խումբերով բնակութիւն հաստատած են եւ շինած առանձին խրճիթներ, որոնց բոլորին վրայ կը ծածանին ֆրանսական դրօշներ։ Ծրագիր մը կար եկողները զանազան գիւղերու մէջ տեղաւորելու՝ 20—30ական ընտանիքով, սակայն շնորհիւ եղած դիմումներուն, հարիւրապետ Կոլ հաւանութիւն յայտնեց համախմբուած պահելու առաջարկին, մինչեւ որ Լիբանան՝ երկրագործական շրջաններ փոխադրուին անոնք։ Իւրաքանչիւր գիւղի հայութիւնը իր համախմբուած վայրը կոչած է իր հայրենի գիւղին անունով,— այսպէս՝ Պիթիաս, Եողուն Օլուք, Հաճի Հապիպլի եւայլն։

Ճէպէլ Մուսացի հայրենակիցները իրենց հետ բերած են նաեւ աճիւնները այն նահատակներուն, որոնք թաղուած էին Մուսա Տաղի գագաթին վրայ կանգնած կոթողին շուրջ։ Այդ աճիւնները կը պահուին դագաղի մը մէջ, առաջիկային դարձեալ թաղուելու համար մասնաւոր դամբարանի մը մէջ, իրենց նոր բնակավայրին մօտ ։

ՍՆՈՒՆԴԻ ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Դժբախտաբար շատ անկանոն է սնունդի մատակարարութիւնը։ Պէտք է վճռական կարգադրութիւններ ընել՝ օգնութեան հասնելու համար մեր հայրենակիցներուն։ Արդէն դիմումներ կատարուած են ֆրանս. կառավարութեան ։ Ով չի գիտեր, Ճէպէլի Մուսայի մեր ժողովուրդը աւուր հացի կարօտ վիճակ մը ունի ։

ԹԱՐԹՈՒՍ ՀԱՍՆՈՂ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԸ

Երէկ ժամը 10ին շոգենաւը Թարթուս ցամաք հանած է 750 հոգի, 500ը մեծ եւ 250ը փոքրիկներ, բոլորն ալ Տէօրթ — Եոլցի։ Թշուառ վիճակ մը ունին։ Ոչ բնակարան կայ եւ ոչ ծառ։ Ամէնքը մնացած են արեւի տակ։ Ջուր իսկ չկայ։ Մինչեւ երէկ երեկոյ ոչ մէկ յանձնախումբ կամ մարմին այցելած է Թարթուս, հետաքրքրուելու համար տարաբախտ գաղթականներու վիճակով ։

Վաղը Թարթուս պիտի հասնի երկրորդ կարաւանը։ Անհրաժեշտ է անմիջական օգնութիւն ։

Ճէպէլ Մուսայի Պիթիաս գիւղի հայ բնակիչները քիչ առաջ քամիոններու մէջ լեցուած Անտիոք հասան եւ ուղղուեցան դէպի Բէյրութ։ Տեսարանը չափազանց սրտաճմլիկ էր։ Մեծ մասամբ կիներ եւ երախաներ։ Գաղթողները յուզուած էին եւ շատեր չէին կրնար զսպել իրենց արցունքը։ Երիտասարդներ բաժնուած էին իրենց ընտանիքներէն, Օրոնդէսի վրայով եւ քալելով հասնելու համար Բէյրութ եւ անկէ ալ Պասիտ ու Պուլթրոսիէ ։

ԹՐՔԱԿԱՆ ԴՐՕՇԸ ՎԱՐ ԿԱՌՆԵՆ

20 Յուլիս թուականով Լաթաքիայէն կը գրեն Ազդակի .—

Երէկ, ճիշդ կէսօրուան ժամը 12ին Բէյրութի կառավարական շէնքին եւ պահակատան վրայէն վար առնուեցաւ Թրքական դրօշը անոր տեղ սկսաւ ծածանիլ ֆրանսական եռագոյնը ։

Քիչ վերջ, Բէյրութ գտնուող Թուրք ոստիկան – զինուորներն ու պաշտօնեաները քամիոնի մը մէջ լեցուելով հեռացան ։

Շուտով դրօշազարդուեցաւ Բէյրութ ֆրանսական դրօշներով եւ սկսաւ անվերջանալի խրախճանութիւնը։ Ազգային երգեր, պարեր եւ հրացանաձգութիւն շարունակուեցան մինչեւ երեկոյ ։

Սանճաք մեկնիլ ուզող կամաւոր շարժավարներուն թիւը 70ը անցած է, բայց Բէ. օր մեկնիլքները, Գըրըխանէն 120 ընտանիք փոխադրելու համար, 35 պիտի ըլլան։ Սանճաքի Հայոց Կաթողիկոսական փոխանորդը նամակով մը կ'օրհնէ բոլոր այն շոֆէօրները, որոնք ազգասիրաբար կը փութան Սանճաքի տարաբախտ ազգակիցներուն օգնութեան ։

*** Սանճաքի Թրք. ապահովութեան սպասարկութիւնը ստացած է «ժուրնալ» մը, իրր թէ Հայոց գաղթը կը դրդուի Ֆրանսացիներուն կողմէ, իսկ փոխադրութեան ծախքը կ'ապահովեն կուսակցութիւններն ու Բարեգործականը ։

Հալէպի Թուրքիոյ կցումը կը պահանջեն

— oo —

«Քրոնիկ» կը տեղեկանայ մասնաւոր աղբիւրէ մը թէ մաղպաթաներ կը պատրաստուին Հալէպի մէջ, պահանջելով այդ քաղաքին Թուրքիոյ կցումը։

Մաղպաթաները կը պատրաստուին Թուրքերէն եւ արաբերէն լեզուներով, ղրկուելու համար Անգարա ։

Ընկերական դասախօսութիւն Մարսէյլի մէջ

Կիրակի, Յուլիս 30ին, կէսօրէ ետք ժամը 5ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Դասախօսութիւն Պուլվար-Օssoի մէջ

կազմակերպուած Կ. Խաչի Պուլվար Օտտօի ենթամասնաճիւղի կողմէ, տեղի կ'ունենայ Հինգշաբթի Յուլիս 27, կէսօրէ ետք ժամը 3ին

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ Պ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Եաղմուրեան եւ իրենց ընտանեկան պարագաները խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն այն անոնց՝ որոնք անձամբ, հեռագրով, ծաղկեպսակով եւ նամակով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին իրենց ողբացեալ աղջկան՝ ՕՐ. ՎԱՐԴԱՆՈՅՇ ԵԱՂՄՈՒՐԵԱՆի մահուան առթիւ։ Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Յուլիս 19ին, 25 Bd. du Nord La Rosière, Beaument (Մարսէյլ), եւ մարմինը ամփոփուեցաւ St. Julienի գերեզմանատան մէջ։

Դաշտահանդէս Շ... վիլի անտառին մէջ

(ՄՈՆՓԱՐՆԱՍԻ ԿԱՅԱՐԱՆԻՆ ՎԵՐԵՒԸ)

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

30 Օգոստոս, կիրակի կէսօրէն մինչեւ երեկոյ

Գեղարուեստական բաժնին ի մասնակցութիւնը կը բերէ «Րաֆֆի» երգչախումբը, հայկական երգերով ու պարերով։

Ժամը 3ին այցելութիւն Իշխան «Արղութեան»ներու շիրիմին։

Եւրոպական պար անտառին մէջ ընկերակցութեամբ Նուս գախումբի

Ճոխ պիւֆէ։ Անձրեւի պարագային տեղի կ'ունենայ միայն շիրիմի այցելութիւն։

Փոն տը Սէվրէն առնել 1 թիւ օթօպիւսը եւ իջնել Շավիլ Puits sans vin, հարցնել գերեզմանատան քովի մէտոնի անտառը։

Համաժողովային բանախօսութիւն

ՖՐԱՆՍ. ՄԵԾ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ 150րդ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նախաձեռնութեամբ Պօմոնի Վարանդեան սրահի յանձնախումբի

29 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Պօմոնի Վարանդեան սրահին մէջ

կը բանախօսէ Պ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ

Կ'երգէ Օր. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը՝ Ս ԼՈՐՆԵՐ

Մուտք 3 ֆր.

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՀԱՅ ԿԱՄ. եւ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱՔՈԼՕՄԲԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Յուլիս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Արժանթէօյի անտառի Սօնթէն վիլ աղբիւրին մօտ

Խօսք կ'առնէ Գնդ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

երգ, պար, զուարթ մթնոլորտ ընկերակցութեամբ թառի։

Մեկնում.— Արժանթէօյի կայարանէն օթօպիւս առնել եւ իջնել Ֆօնթէն Ռոզիէ։

ԾԱՆՕԹ.— Անձրեւի պարագային պատսպարուած վայր

Մուտքը ազատ է

Դաշտագնացութիւն դէպի St. Peray (ՍԷՆ ԲԷՐԷ)

Կազմակերպուած Վալանսի «Սիամանթօ» գրադարանի վարչութեան կողմէ

6 Օգոստոս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն

Նուագ, պար, ճոխ պիւֆէ եւ զուարճացուցիչ ըմպելիներ

ՀԱՃԵԼԻ ԺԱՄԱՆՑ — Հանրակառքի կանոնաւոր երթեւեկ

ՄԵԿՆՈՒՄԻ ԱՌԹԻՒ

Ծախու է լաւ կահաւորուած սափրիչի խանութ մը, Օրէնժի ճիշդ քովը, տեղական յաճախորդներով, 2 աթոռ կիներու եւ 2 աթոռ այրերու յատուկ։ Տարեկան վարձք՝ 2880 ֆրանք։ Փութացէք օգտուիլ առիթէն։ Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Գ. Մ. Համբարձումեանի, 28 Ռիւ Նասիօնալ, Պիյանքուր։

ԾԱԽՈՒ Է

առողջական պատճառաւ Քաննի մէջ Boulevard Carnotի վրայ նպարեղէնի, պտուղի եւ բանջարեղէնի բանուկ խանութ մը։ Ապահով գործ։ Մանրամասնութեանց համար դիմել Tulekian, 25 B'd. Carnot, Cannes, (Alp. Mar).

ՅՈՒՇԱՏԻՏՐ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւն. ընդհ. խորհրդակցական խառն ժողովի մը կը հրաւիրէ Իսի լէ Մուլինոյի բոլոր կազմակերպութեանց վարչութիւնները յառաջիկայ Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ։

Օրակարգ.— Սանճաքէն գաղթող հայրենակիցներու օգնութեան հարց։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Փօզեան եւ Թադադեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ իրենց սիրեցեալ զաւկին ԿԱՐԱՊԵՏ ԹԱԴԱԴԵԱՆի մահուան առաջին եւ եղբօրորդւոյն ԳԷՈՐԳ ՓՕԶԵԱՆի երկրորդ տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն եւ պատարագ պիտի մատուցուի Գօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ, Այս Կիրակի (30 Յուլիս), առաւօտեան ժամը 11ին։

PARIS-MONDIAL

28 Յուլիս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 7.45—8, արաբական բաժնին մէջ, (կարճ ալիք 25 մէթր 24 կամ 41 մէթր 25), պիտի նուագեն Պ. Նաճար (դաշնակ), Պ. Բենօ (արբինգ եւ զախ), Պ. Արզար (թառ եւ թափ)։

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԵՐ

ԽՄԲԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՍՆԱՒՈՐ

Ռ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

55, Rue de la Sablière, (Courbevoie)

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, Paris (13)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԼՈՒՍԱԲԱՑ ԱՐԵՒԵԱՆ...

Ամսագրին Յունիս-Յուլիս միացեալ թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ՝ Խմբագրին յուշատետրը, ՓԱՅԼԱԿ ՍՕՍԱՍԱՐ՝ Մարդկային իմացականութեան տագնապը, Ա. ԱՐԱՄԵԱՆ՝ Բանաստեղծ Գ. Պէշկէօթիւրեան, Գ. ՊԷՇԿԷՕԹԻՒՐԵԱՆ՝ Անտիպ նամակ մը, ՌՈՒԲԷՆ ՈՐԲԵՐԵԱՆ՝ Գ. Պէշկէնթիւրեան, Արշ. ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ՝ Արեւմտահայ թատրոնը, Բժ. Բ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ՝ Մանկութիւնը հզօր նեցուկ, Ռ. ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ՝ Շիրվանզադէի մասին։

Այս թիւը կը պարունակէ Գ. Պէշկէնթիւրեանի, Եղ. Զափրասդի, Ս. Գմբէթեանի նկարները եւ խմբանկար մը (Սեւումեան, Զարիֆեան եւ Մանուէլեան)։ Ամրան առթիւ յաջորդ միացեալ թիւը լոյս պիտի տեսնէ, սովորականին պէս, Սեպտ.ի վերջերը։ Չվճարող բաժանորդներէն կը խնդրուի փութացնել իրենց բաժնեգինները։

Բաժանորդագրութիւն Ֆրանսա 40, արտասահման՝ 50 ֆրանք։

Մ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ, 46, Rue Richer, Paris (9)։

Կ'ուզուին գործաւորներ եւ գործաւորուհիներ

Ստանձնած ենք ֆրանսական բանակի զինուորներու համար հագուստեղէն կարելու գործը։ Տեւական աշխատանք, լաւ վճարում։ Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ ամէն օր, Հայ Մարտիկներու Միութեան գրասենեակը, 9, rue Thénard, Paris (5), մէթրօ Սէն Միշէլ։

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 28 ՅՈՒԼԻՍ

VENDREDI 28 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4103

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ԱՊԱԳԱՅ ՆՇԱՆԱԿԷՏ»Ը

Սխալ պիտի ըլլար, անշուշտ, գուշակութիւններ փորձել Իտալիոյ նպատակներու մասին:

Բայց, ինչպէս կ'ըսէինք երէկ, կարգ մը իրողութիւններ թոյլ կուտան ընել ենթադրութիւններ, որոնք կը հաստատուին նաեւ ուրիշ աղբիւրներէ:

Պարզ է, որ Հռոմ չունի այն պատրանքը թէ Թունուզը, Քորսիքան կամ Սուէզը կրնայ խլացնել զինուորական շարժումներով:

Մնաց որ, փաշական Իտալիան, զանազան առիթներով յայտնած է թէ ինք կը նայի նաեւ դէպի Ասիա: Մուսոլինի եւս, տարիներ առաջ, նման արտայայտութիւն մը ունեցաւ փաշական Գերագոյն Խորհուրդին առջեւ:

«Հռոմէական կայսրութիւն» բացատրութիւնը, ինքնին, լաւ-եայն կը տարածուի այդ հողամասին վրայ եւս, զորս պատմականօրէն ի'րը կը նկատէ նաեւ այսօրուան Հռոմը:

Այս տեսակէտէն ամէնէն պերճախօս փաստը կուտան, սակայն, Թրքական թերթերը, որոնք, մանաւանդ վերջին շաբաթներու ընթացքին, իրենց էջերը կը լեցնեն Իտալական պատրաստութեանց վերաբերեալ լուրերով, հրատարակուած զոյգ կամ չորս սիւնակներու վրայ եւ մեծատառ վերնագիրներով: Անոնք կը հրատարակեն նաեւ քարտէսներ, ուր ցոյց տրուած են Երկոտասան կղզիները եւ Թուրքիան: Իսկ կղզիներէն դէպի Թրքական ափերը՝ յարձակման սլաքներ են դրուած ...

Թուրքերէն «Թան» կը նախատեսէ նաեւ յարձակումի Թուականը:

— «Այլեւս որոշակի կը տեսնուի թէ միահեծան պետութիւնները նոր հարուած մը կը պատրաստեն օգոստոսի համար: Այս պատրաստութեանց մէջ ամէնէն աւելի մեծ կը չահագրգռեն Իտալիոյ բրածները: Արեւելեան Միջերկրականի մէջ ռազմափորձ ընելու պատրուակով, Իտալիա չորսի վրայ կը պահէ իր նաւատորմը: Եւ վերջին լուրերու համաձայն, նոր ուժեր կը ղրկէ Անատոլուի ծովեզերքին դիմացը գտնուող Երկոտասան կղզիները, եւ այդ կղզիներուն մէկ մասն ալ կը պարպէ: Իտալական այս բոլոր պատրաստութեանց նպատակն է օգոստոս 15ի մօտերը, միահեծան պետութեանց կողմէ կատարուելիք յարձակման ընթացքին, գործի անցնիլ Պալքաններու մէջ, Եգիպտոսի սահմանին վրայ եւ Թուրքիոյ ծովեզերքը»:

Մուրատ Սէրթօղլու եւս, «Եէնի Սապահ»ի մէջ, խօսելէ վերջը Արեւելեան Միջերկրականի կղզիներուն «անարդար բաշխման» մասին, կը շարունակէ.

— «Այդ կղզիները, որոնք միայն ռազմագիտական դիրք մը կրնան ըլլալ Թուրքիոյ դէմ, ուրիշ վտանգ մըն ալ կը ներկայացնեն. — Ջղային նոպայի մը պահուն, զինուորներուն կը հրամայուի ցամաք ելլել Թուրքիա: Եթէ զինուորները Իտալիա գտնուին, պատահմամբ տրուած այդ կարգի հրամանները կրնան ետ առնուիլ ժամանակին: Բայց, որովհետեւ այդ կղզիները այդքան մօտ են Թրքական հողին, մինչեւ որ ողջմտութիւնը վերադառնայ՝ ցամաք ելլել փորձող Իտալացիները կը մատնուին վիճակի մը, որ այլեւս անկարելի կը դառնայ վերադառնալ: Բուն վտանգը հոս է»:

Ապիտին Տավէր, «Ճումհուրիյէթ»ի մնայուն աշխատակիցը, որուն՝ Իտալիա մուտքը մերժուեցաւ վերջերս, կը պատմէ իր ճամբորդութիւնը՝ ընելով խոստովանութիւններ. — «Մարսիլիայէն Փիրէա եկած ժամանակ, ճամբորդեցի «Գէրօ Սիթի» շոգենաւով: Անցեալները այս նաւը հանդիպած է Հռոդոս, եւ նաւաղները տեսած են որ կղզին լեցուն է զինուորներով: Փիրէայի եւ Աթէնքի մէջ ալ ամէն մարդ կ'ըսէր թէ Իտալիա կարելի եղածին չափ շատ զօրք կը ղրկէ Ալպանիա եւ Երկոտասան կղզիները»:

Ապիտին Տավէր լաւատե՛ս է, սակայն.— «Իտալիա, կը շարունակէ ան, չի կրնար զօրք ցամաք հանել՝ Թրքական ծովեզերքը: Անակնկալ յարձակումի ձեւով կատարուելիք փոքր շարժում մը դատապարտուած է ձախողելու: Եթէ առաջին խոյանքին ոմանք կարենան ցամաք ելլել, անպայման կարճ ատենէն ծովը պիտի թափուին կամ գետին պիտի իյնան »:

Թողունք այս ալաթուրքը մեկնութիւնները, ու վկայութեան կանչենք նաեւ արաբական դիւանը,— « ... Իտալացիները յանկարծ պիտի յարձակին Նեղուցներուն վրայ: Այդ յարձակման պիտի օգնէ Պալք. երկիր մը, իսկ Եուկոսլավիա ճամբայ պիտի տայ: Յարձակումը այնքան արագ եւ զօրաւոր պիտի ըլլայ, որ Անգլիա եւ Ֆրանսա առիթ պիտի չունենան օգնութեան հասնելու, որովհետեւ Կէլիպոլուի թերակղզին գրաւուած պիտի ըլլայ՝ առաջին իսկ առիթով»:

Թողունք ե՛ւ այս կանխատեսութիւնները: Այս բոլորին մէջ, սակայն, ինչ որ կը մնայ որպէս չօշափելի իրականութիւն, այն է՝ որ Իտալիա՝ իր պատրաստութիւններով, ու Թուրքիա՝ իր խրաբանցումով կը վկայեն թէ «ապագայ նշանակէտ»ը կոչուած է ըլլալու այն ափը, ուր եթէ «ոմանք ցամաք ելլեն, կարճ ատենէն ծովը պիտի թափուին » ...

Ճի՞շդ է Ջէքէրիա Սէրթէլի նախատեսութիւնը նաեւ Թուականի մասին: Ատոր պատասխանը պիտի տան դէպքերը: Բայց մանաւանդ այն անակնկալները որոնք կրնան յանկարծ ծագիլ, եւ տարիներէ ի վեր Հռոմի փայփայած այս ծրագրին իրականացումը կրկին յետաձգել ...

Ամէն պարագայի, կանգուն բանակները անգործ պահելը երկրորդ մտահոգութիւն մըն է:

Իսկ հասունցած պտուղը չի կրնար երկար ատեն մնալ իր ճիւղին վրայ:

Վ. ԻՇԽ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ, ՖՐԱՆՍԱ, ՌՈՒՍԻԱ ՀԱՄԱՁԱՅՆ

ՇՈՒՏՈՎ ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՂՐԿՈՒԻՆ ԱՆԳԼԵՒՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՍՊԱՅԱԿՈՅՏԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ

Անգլեւռուսական բանակցութեանց մասին երէկուան լաւատեսութիւնը կը հաստատուի այսօր: Լոնտոնի մէջ այլեւս ապահով կը գտնեն անգլեւռուսեւֆրանսական համաձայնութեան կնքումը ի մօտոյ: «Տէյլի Էքսփրէս» կը գրէ թէ սկզբունքով համաձայնութիւն գոյացած է քաղաքական հարցերու մասին: Միակ կէտը որ տակաւին առկախ կը մնայ, «անուղղակի յարձակումներու » պարագան է: Այդ հարցն ալ կը լուծուի այսօր վաղը:

Համաձայնութիւնը, որ պիտի կնքուի Մոսկուայի մէջ, պիտի բովանդակէ հետեւեալ տրամադրութիւնները:

1.— Փոխադարձ եւ անմիջական օգնութիւն՝ երբ դաշնագիր կողմերէն մին յարձակումի կ'ենթարկուի ուղղակի:

2.— Փոխադարձ եւ անմիջական օգնութիւն՝ երբ դաշնագիր կողմերէն մին կը ստիպուի պատերազմի մտնել իբրեւ հետեւանք այլ պետութեան մը հանդէպ իր ունեցած յանձնառութիւններուն:

3.— Երաշխաւորութիւն օգնելու Լեթոնիոյ, Եսթոնիոյ, Ֆինլանտայի, Լեհաստանի, Ռումանիոյ, Թուրքիոյ, Յունաստանի, Եգիպտոսի եւ Փորթուկալի, երբ ուղղակի կամ անուղղակի յարձակումի մը ենթարկուին:

Ինչպէս ըսինք, միակ հարցը, որ լուծումի կը կարօտի, «անուղղակի յարձակումի» պարագան է: Այդ մասին, «Թայմզ» կը գրէ թէ Ռուսերը կը փափաքին որ երաշխաւորուի Պալթեան երեք պետութեանց անկախութիւնը, նոյնիսկ երբ «հրաւիրեալ յարձակումի» մը ենթարկուին, չեզոքական անկախութեան տրուած վախճանին ձեւով: Անգլիացիները հասկնալի կը գտնեն Ռուսերու մտավախութիւնը, բայց եւ այնպէս տրամադիր չեն իրաւունք տալու մեծ պետութեան մը, որ միջամտէ դրացի փոքր պետութեան մը ներքին գործերուն՝ այն առարկութեամբ թէ քաղաքական կասկածելի փոփոխութիւններ կը կատարուին այնտեղ:

«Տէյլի Միրըր» կը կարծէ թէ այս համաձայնութիւնը պատրաստ պիտի ըլլայ յառաջիկայ շաբաթ եւ պիտի հրապարակուի բրիտանական խորհրդարանին արձակուրդէն, ուրեմն Օգոստոս 4էն առաջ:

Չէմպըրլէն, պատասխանելով աշխատաւորական երեսփոխանի մը հարցումին, յայտարարեց թէ կը յուսայ համաձայնութեան կնքումը խորհրդարանին հաղորդել դալ շաբթուան սկիզբը:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԵՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ ԴԷՊԻ ՄՈՍԿՈՒԱ

«Փրէս Էսոսէյշըն»ի դիւանագիտական աշխատակիցը կը գրէ թէ Մոսկուայի մէջ կատարուելիք սպայակոյտներու խորհրդակցութեանց պիտի մասնակցի Անգլիոյ կողմէ Զօր. Այըրնսայտ, որու պիտի ընկերանան զինուորական խումբ մը փորձագէտներ, ինչպէս նաեւ ծովային եւ օդային յանձնախումբեր: Զօր. Այըրնսայտ, 1919ին, Արխանկէլի մէջ, կը հրամայէր անգլիական ուժերուն ընդդէմ Ռուսերուն: Այս պարագան անշուշտ պիտի գրաւէր Ռուսերու ուշադրութիւնը: Բայց «Իվնինկ Սթանտարտ» կը կարծէ թէ անհրաժեշտ պիտի գտնուի որ նման մասնագէտ մը անցնի բրիտանական զինուորական յանձնախումբին գլուխը:

Ֆրանսայի կողմէ՝ կը տրուին Զօր. Տումէնի եւ Զօր. Ռըքէնի անունները:

«Ռէօյթէր» կը հաղորդէ թէ շուտով յայտարարութիւն մը պիտի կատարուի միաժամանակ երեք մայրաքաղաքներու մէջ, հաղորդելով երեք երկիրներու սպայակոյտներու խորհրդակցութեան բացումը:

ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐԸ ԿԸ ԳՈՐԾԵՆ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Խորհրդարանն ալ օդը պիտի հանէին

Չորեքշաբթի կէսօրէ վերջ ահաւոր պայթում մը ցնցեց Լոնտոնի մեծ կայարանին շրջակայքը:

Ժամը 2.30 էր: Մրջիւնի բազմութիւն մը կայարանին առջեւ: Յանկարծ ռումբ մը պայթեցաւ ահաւոր որոտումով: Վաճառապահութեան գրասենեակը օդը ելաւ: Քանի մը վայրկեան վերջ՝ գետինը ծածկուած էր փլատակով, ջախջախուած կարասիներով: Թանձր ծուխ մը պատած էր կայարանը:

Խուճապ մը ծայր տուաւ պայթումէն անմիջապէս վերջ: Իրար կոխկրտելով՝ կայարանէն դուրս խուժեց ով որ կրցաւ:

Օգնութեան հասան ոստիկանութիւնը եւ հրշէջ գունդը: Փլատակներուն տակէն դուրս հանեցին վիրաւորները, 16 հոգի եւ 1 մեռեալ:

Առաջին քննութիւնը հաստատեց, որ պայթած էր ժամացուցաւոր ռումբ մը, ահաբեկիչի մը կողմէ պայուսակի մէջ դրուած եւ յանձնուած վաճառապահ գրասենեակին:

Ամբոխը կատղեցաւ, այնքան որ քիչ մնաց զոհ երթային բոլոր այն անցորդները որոնք Իրլանտացիի դէմք ունէին: «Մահ ահաբեկիչներուն» կը պոռային փողոցէ փողոց:

Ահաբեկիչները մինչեւ հիմա 58 ոճրափորձ կատարած են Լոնտոնի մէջ, 70 ոճրափորձ՝ գաւառներու մէջ: Զոհերուն թիւն է 1 մահ եւ 56 վիրաւոր: Մինչեւ այժմ դատապարտուած են 66 իրլանտացի հանրապետականներ, ոմանք թիապարտութեան:

*** Չորեքշաբթի գիշեր, ժամը 9,15ին երկրորդ ռումբ մը պայթեցաւ Վիքթորիա կայարանին մէջ: Վիրաւորուեցան քանի մը ճամբորդներ: Ռումբ մը պայթեցաւ նաեւ Լիվըրփուլի մէջ: Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ ահաբեկիչները ծրագրած էին օդը հանել բրիտանական խորհրդարանը: Գաղտնի ոստիկանութիւնը երեւան հանեց ոճրափորձին պատրաստութիւնները:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆՈՐ ԲՈՑՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ԱՐՇԻՒՆԵՐՈՒՆ

(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

Մարսէյլէն կը գրեն մեզի.— «Յառաջ»ի բացած հանգանակութիւնը ջերմ ընդունելութիւն գտած է մեր գաղութին մէջ ալ: Անհատներ եւ Միութիւններ արդէն իսկ աշխատանքի ձեռնարկած են եւ շօշափելի գումարներ կը ճարեն: Միւս կողմէ Ազգ. Վարչութիւնը խորհրդակցական ժողով մը հրաւիրած է Մարսէյլի ազգային կազմակերպութիւնները, այս ուրբաթ իրիկուն, ընդհանուր հանգանակութիւն մը կազմակերպելու համար:

Քաշանէն կը գրեն մեզի.— Մուսա Լերան մեր ազգակիցներուն օգնութեան հասնելու համար կազմուած է Յանձնախումբ մը Պանեօ - Քաշանի մէջ, մասնակցութեամբ տեղական ազգ. կազմակերպութիւններու:

ԽՄԲ.— Գ. Պաղտասարեան եւ Խ. Թէլեան նամակով մը կը յայտնեն թէ 500 ֆրանքով կը մասնակցին հանգանակութեան՝ պատասխանելով Եռանի կոչին, ու «Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը» գիրքը կը նուիրեն Հ. Յ. Դ. Թանգարանին: Ուրիշ նամակով մը Զոմական մը, որ կ'ուզէ անծանօթ մնալ, 500 ֆրանքով կը մասնակցի՝ պատասխանելով Եռանի կոչին, ու նոյնպէս նոյն գիրքը կը նուիրէ Հ. Յ. Դ. Թանգարանին: Համազգայինի Կեդրոնին կողմէ, Օր. Աստղիկ Առաքէլեան, Ա. Հանըմեան, Վ. Եարճանեան, Զաքըրեան, Եր. Յարութիւնեան եւ Թորգոմ Նալպանտեան եւս 500 ֆրանք ղրկած էին մեզի, նոյն գիրքը նուիրելու համար Պէյրութի ճեմարանին: Կը խնդրուի բոլորէն, որ համաձայնին՝ գիրքը նուիրելու համար Թանգարանին:

ՑԱՆԿ Է

Գ. Պաղտասարեան եւ Խ. Թէլեան	500
Զոմական	500
Paris Moderne վաճառատուն	100
Ա. Շահլամեան ընտանիք Պուա Քոլոմպ	100
Հրայր եւ Կորիւն Թաթուլեան	100
Պօղոս Պալիկեան, Մարսէյլ	100
Պօղոս Բարունակեան, Մարսէյլ	100
Ոսկիան Յովակիմեան, Կարտան	100
Մկրտիչ Մեղպուրեան, Պոնտի	50
Պ. Մելքոնեան	50
Յակոբ Քափուստեան	50
Ս. Գ., Մարսէյլ	50
Յ. Ինճէճեան	50
Լոռիս Բարանեան	50
Գուրգէն Ե. Անդրէասեան	50
Տիկին Սիրանոյշ Մեղպուրեան	25
Ծովասար Մեղպուրեան	25
Գ. Պօղոսեան	10
Ընկեր Մ. Յովսէփեանի եւ Պ. Ն. Լուսպարոնեանի ձեռքով հաւաքուած Փորթ Քլինեանքուրի հայրենակիցներէն Բ. անգամ (տեսնել ցանկը Դ. էջ)	140
Գումար՝	2150
Նախորդ գումար՝	11,200
Ընդհ. գումար՝	13,350

Ի ՆԱՍՏ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՍԱՆՃԱՔԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ

Չորեքշաբթի (26 Յուլիս), ստացանք հետեւեալ զեկոյցը.—

Հ. Բ. Ը. Մ. Կեդր. Վարչութեան նախաձեռնութեամբ եւ հովանաւորութեամբ կազմուած Արտակարգ Կեդր. Յանձնաժողովս, որուն պաշտօնը պիտի ըլլայ կազմակերպել եւ ղեկավարել Ալեքսանտրէթի Սանճաքին եւ Ճէպէլ Մուսայի աղետահար գաղթականներուն եղբայրական օգնութեան համար ձեռնարկուած համազգային հանգանակութիւնը, իր անդրանիկ նիստը գումարեց Նուպարեան Մատենադարանի ժողովասրահին մէջ 21 յուլիսին, Ուրբաթ, եւ նախնական խորհրդակցութիւններէ վերջ որոշեց.—

1.— Իր դիւանը կազմել հետեւեալ կերպով.—

Առաքել փաշա Նուպար՝ նախագահ, Պ. Խամէրեան՝ փոխ-նախագահ, Լ. Կ. Կէրտան՝ գանձապահ, Վ. Մալէզեան՝ Ա. ընդհ. քարտուղար, Լ. Բաշալեան՝ Բ. ընդհ. քարտուղար:

2.— Շրջաբերական մը ուղղել գաղութահայ բարեսիրական եւ հայրենասիրական կազմակերպութեանց, խնդրելու համար որ Հ. Բ. Ը. Մ.ի ութեան մասնաճիւղերուն հետ համերաշխաբար՝ ամէն շրջանակի պատկանող ազգայիններէ տեղական յանձնախումբեր կազմեն եւ անմիջապէս իրենց շրջավայրին մէջ հանգանակութեան ձեռնարկեն, ուղղակի յարաբերութեան մտնելով յանձնաժողովիս հետ, եւ ղրկելով հանգանակուած գումարները, որպէս զի Հ. Բ. Ը. Միութեան խողովակով հետզհետէ Պէյրութ փոխադրուին իրենց նպատակին գործածուելու համար՝ Անթիլիասի Կաթողիկոսարանի հովանիին ներքեւ կազմուած օգնութեան յանձնաժողովին կողմէ:

3.— Կազմել Փարիզի տեղական յանձնախումբը, նոյնպէս խառն, ապահովելու համար մասնակցութիւնը զանազան մարմիններու եւ անձնաւորութեանց, եւ հրաւիրել որ առաջին գումարումը ունենայ յառաջիկայ հինգշաբթի, 27 Յուլիս, Նուպարեան մատենադարանին մէջ, տեղական նուիրահաւաքութեան մասին անմիջական կարգադրութիւններ ընելու համար:

Յանձնաժողովս շնորհակալութեամբ արձանագրեց որ Առաքել փաշա Նուպար սոյն հանգանակութիւնը բացած է 100,000 ֆրանքով, ինչպէս եւ իրենց մասնակցութիւնը բերած են Տիկին Նոյեմի Գարամաճեան եւ Վահրամ Պէյ Նուպար արձանագրուելով 50,000ական ֆրանք:

Նոյնպէս գոհունակութեամբ տեղեկացաւ որ Հ. Բ. Ը. Միութեան կողմէ երկու անգամէն հեռագրով Պէյրութ փոխադրուած է 1300 անգլ. ոսկի, որուն 3500 տոլարը Նիւ Եորքի մէջ արդէն բացուած հանգանակութեան հաշւոյն:

Ի դիմաց Արտակարգ Կեդր. Յանձնաժողովի Ընդհ. քարտուղար

Վ. Մալէզեան

Փարիզ, 24 Յուլիս

Յ. Գ.— Սանճաքի Համազգայինի Արտ. Կեդր. Յանձնաժողովին ներկայիս կ'անդամակցին, ի հարկին ուրիշներու անդամակցութիւնը եւս խնդրելու առաջադրութեամբ.— Առաքել փաշա Նուպար՝ նախագահ, Պ. Խամէրեան՝ փոխ նախագահ, Լ. Կ. Կէրտան՝ գանձապահ, Վ. Մալէզեան՝ Ա. ընդհ. քարտուղար, Լ. Բաշալեան՝ Բ. ընդհ. քարտուղար, Զարեհ Նուպար պէյ, Արզումանեան, Վ. Խամէրեան, Ա. Խատիսեան, Ա. Կէնճեան, Ա. Ճիւմպիւշեան, Մ. Նալպանտեան, Ս. Զիլինկիրեան, Ա. Զօպանեան, Ս. Սաղըրեան, Տոքթ. Քօլեան:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ դահլիճը նիստ պիտի գումարէ այսօր կէսօրէ վերջ, զբաղելու համար ամուսնութիւնները եւ ծնունդները քաջալերելու հարցով,— այդ նպատակով վարկ բացուած է մէկ միլիար ֆրանք:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ չեղեալ հռչակեցին ճափոնեւամերիկեան առեւտրական դաշնագիրը:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԻՒՏՃԷՆ

Ա.

Ցունիս ամսուան կէսերին միայն «աշխարհի ամենառամկավար պետութեան» 1939 տարուան բիւդջէն հաստատուեց Գերագոյն Խորհրդի կողմից միաձայն եւ առանց քննութեան ենթարկելու:

Խորհրդային երկիրների պետական բիւդջէն չի նմանում միւս երկիրների պետական բիւդջէներին, որովհետեւ մինչդեռ այս վերջինները բովանդակում են միմիայն զուտ պետական եկամուտներն ու ծախսերը, խորհրդային բիւդջէն իր մէջ բովանդակում է նաեւ ժողովրդական - ազգային բոլոր տնտեսութեան եկամուտներն ու ծախսերը:

Խորհրդային կառավարութիւնը մասնաւորապէս եւ ընդհանրապէս դիկտատորական կառավարութիւնները իրենց ուզած ձեւով խաղում են թւերի հետ, այնպէս որ նրանց ներկայացրած թւերը մեծ մասամբ զուրկ են այն դրական եւ վճռական նշանակութիւնից եւ բովանդակութիւնից, ինչպիսի նշանակութիւն եւ բովանդակութիւն ունեն ռամկավարական երկիրներում ռամկավարական կառավարութեանց հրատարակած թւերը: Եւ այս՝ այն պարզ պատճառով որ, մինչ ռամկավարական երկիրներում ամէն մի հրատարակուած թիւ նախօրօք ժողովրդի իսկական ներկայացուցիչների եւ հանրային կարծիքը ներկայացնող մամուլի եւ քաղաքական կուսակցութեանց ստուգման է ենթարկւում եւ ապա միայն հրատարակութեան տրւում, մասնաւորապէս Խ. երկրում եւ ընդհանրապէս դիկտատորական երկիրներում թւերը հրատարակւում են եւ հասարակութիւնն ու իր «ներկայացուցիչներ»ը հրաւիրւում են ո՛չ թէ քննելու կամ ստուգելու, այլ ծափահարելու համար նոյն այդ թւերը, որոնք երբեմն բոլորովին արժէքից զուրկ են:

Թւերը կեղծելու խնդրում առաջին վկայականը կարելի է տալ խորհրդային կառավարութեան: Որպէս դաւաճան Ստալինի հրամանով գնդակահարուած Քամենեւը՝ դեռ իր իշխանութեան գլուխ եղած ժամանակ յայտարարեց.

— Խորհրդային ամենաբարեխղճօրէն կազմուած վիճակագրութիւնը մի քանի անգամ աւելի անվստահելի է քան դրամատիրական երկիրներում կազմուած անբարեխիղճ վիճակագրութիւնը:

Եւ այդ բնական է, որովհետեւ խորհրդային կառավարութիւնը իր տնտեսական կամ այլ քաղաքականութիւնը չի յարմարցնում երկրի տնտեսական կամ այլ դրութեան հետ, այլ թւերը հրատարակում է իր քաղաքական դրութիւնը միշտ եղածից աւելի փայլուն ցոյց տալու համար: Զարմանալի չէ ուրեմն, որ պետական բիւդջէն վեց ամիս գործադրելուց յետոյ միայն ներկայացւում է «պարլամենտ»ին եւ անմիջապէս վաւերացւում ու հաստատւում դիկտատորի հլու հպատակ «պատգամաւոր»ների կողմից:

Մինչեւ Ստալինեան «ամենառամկավար» սահմանադրութեան իրագործումը եւ «ազատօրէն» ընտրուած պատգամաւորների մասնակցութեամբ կազմուած Գերագոյն Խորհրդի գործի անցնելը, այսինքն, մինչեւ վերջին տարիներում գործադրուած մաքրագործումները, խորհրդային երկիրների այլ եւ այլ խորհուրդներում «պատգամաւոր»ները երբեմն յանդգնում էին ակնարկներ անել, հարցեր տալ, նոյնիսկ քիչ ու միչ քննադատութիւններ անել, այսօր սակայն պետական բիւդջէի մասին Գերագոյն Խորհրդում ո՛չ մի ակնարկութիւն իսկ չեն անում, այլ մի «ընկերուհի պատգամաւոր»ի առաջարկութեամբ միաձայն եւ անմիջապէս ընդունում են այդ բիւդջէն եւ անմիջապէս նոյնպէս միաձայն գոռում «կեցցէ՛ Ստալինը» եւ անվերջ անվերջ ծափահարում:

Մի հետաքրքիր հրապարակախօս թէ երգիծաբան իր ազատ ժամերին հաշուել է, որ գերմանական «պարլամենտ»ի ամէն մի «պատգամաւոր»ը ութսուն մարկ է ստանում ամէն մի անգամ «կեցցէ՛ Հիթլերը» գոռալու եւ նրա ճառը ծափահարելու համար: Եթէ այդպիսի մէկը հաշուէր, թէ «ամենառամկավար» երկրի Գերագոյն Խորհրդի ամէն մի «պատգամաւոր» ի՞նչքան է ստանում «կեցցէ Ստալինը» գոռալու եւ նրա ճառը ծափահարելու համար ամէն անգամ, հաւանօրէն պիտի գար այն եզրակացութեան, որ ռուս «պատգամաւոր»ն էլ բաւականաչափ լաւ է վարձատրւում իր ամէն մէկ կեցցէի եւ ծափի համար:

Այդ հաշիւը սակայն թողնենք անել ազատ ժամանակ ունեցողներին եւ դառնանք խորհրդային բիւդջէին ինչպէս որ նա կայ եւ ի՞նչ թւեր էլ, որ նա պարունակում է:

Խորհրդ. կառավարութեան ելմտական գործավարը իր մշակած բիւդջէն Գերագոյն Խորհրդին ներկայացնելուց առաջ վերեւից տրուած հրամանի համաձայն հայհոյեց իր նախորդներին, նրանց «վնասարար դաւաճան» կոչելով, եւ գովեց իրան ու իր աշխատակիցներին, որոնք աշխատում են Լենին - Ստալինեան սկզբունքները կիրարկելու համար երկրի ելմտական գործերի մէջ: Այսպիսի տգեղ եւ աններելի վերաբերմունք դէպի իր նախորդները իրանք իրանց թոյլ կըտան միայն դիկտատորական երկիրների նախարարները, որոնք գիտեն, որ վաղն էլ իրանց պիտի կոչեն նոյն ձեւով, ինչպէս իրանք են կոչում իրենց նախորդներին:

Այդ էլ թողնենք եւ անցնենք թւերին:

Խորհրդային այս տարուան բիւդջէում մուտք նախատեսուած է 155,5 միլիար (երկիլիոն) րուբլի: Ըստ խորհրդային պետական դրամատան նշանակած արժէքի, այս գումարը հաւասարում է 75 միլիար ամերիկեան դոլարի, մի գումար, որ խաղապէս աստղագիտական է: Ամերիկացի տնտեսագէտներից ոմանք դոլարը հաւասարեցնում են հինգ րուբլի: Այդ դէպքում, ուրեմն, խորհրդային պետական բիւդջէում ընդհանուր մուտք է նախատեսուած լինում երեսուն եւ մէկ միլիար ամերիկեան դոլար, դարձեալ աստղագիտական մի թիւ: Եթէ համեմատենք Ռուսաստանում հացի այսօրուան արժէքը նախապատերազմեան հացի արժէքի հետ և գըրա համեմատութեամբ էլ այսօրուան թուղթ րուբլին տանք ոսկի րուբլի (նախապատերազմեան) արժէք, այդ դէպքում տասը անգամ պիտի պակասի վերոյիշեալ գումարը եւ պիտի հասնի տասնեւ հինգ ու կէս միլիար րուբլու, այսինքն եօթուկէս միլիոն դոլարի: Իսկ եթէ Ռուսաստանում կօշիկի այսօրւայ արժէքը համեմատենք նախապատերազմեան իր արժէքի հետ, այդ դէպքում, վերոյիշեալ խորհրդային 155,5 միլիարը պիտի հասնի նախապատերազմեան երեք ու կէս միլիար րուբլի, այսինքն երկու միլիար տոլարից էլ պակաս:

Թող իմ ընթերցողները գնահատեն խորհրդային րուբլու արժէքը ի՛նչ օտար դրամի կամ հին ռուսական րուբլու արժէքի հետ որ կ՛ուզեն, ես նրանց չեմ խանգարում: Ես պիտի վերցնեմ հացի նախապատերազմեան եւ այսօրւայ արժէքների համեմատութիւնը իրար հետ: Թէեւ դա էլ ճիշդ պատկերը պիտի չտայ 155,5 միլիար խորհրդային րուբլի այսօրուան արժէքին:

Ի՞նչ գլխաւոր աղբիւրներից է գոյանում վերոյիշեալ աստղագիտական գումարը: Նրա երեք հինգերորդը, 92,5 միլիար րուբլին, գոյանում է անուղղակի հարկերից, բայց խորհրդային գործավարները, որոնք ճարպիկ են անհաճելի բառերը հաճելի դարձնելու համար, «անուղղակի հարկեր» հասկացողութիւնն էլ մեղմացրել, հաճոյալուր են դարձրել կոչելով «հարկեր շրջանառութիւնից ըստացուած»:

Եթէ ընդունենք, որ ճիշդ են խորհրդային վերջին մարդահամարի տըւած թւերը, Ռուսաստանում այժմ ապրում են 170 միլիոն մարդ (թէեւ այդ թիւն էլ նոյնքան կասկածելի է, ինչպէս խորհրդային իշխանաւորների հրատարակած բոլոր թւերը), այո՛, եթէ ընդունենք, որ Ռուսաստանի ազգաբնակչութեան թիւը 170 միլիոն է, մեզ համար պարզ պիտի լինի ուրեմն, որ խորհրդային ամէն մի քաղաքացի վճարում է տարեկան 500 րուբլի կառավարութեան՝ որպէս անուղղակի հարկ:

Բոլոր ընկերվարական կուսակցութիւնները իրենց ծրագրերում նշանակել են պայքար ի նպաստ անուղղակի հարկերի վերացման եւ ահա ինքն իրան ընկերվարական համարող կառավարութիւնը իր բիւդջէի երեք հինգերորդ մասը լրացնում է անուղղակի հարկերով, այն էլ վերոյիշեալ չափով, որ համեմատելու եթէ լինենք խորհրդային քաղաքացու միջին եկամուտի վրայ, 1800 րուբլի տարեկան, պիտի գտնենք, որ ամէն մի խորհրդային աշխատող քաղաքացի վճարում է իր եկամուտի երկու եօթերորդ մասը կառավարութեան որպէս անուղղակի հարկ: Եւ եթէ հաշուենք, որ այդ աշխատող մարդը մի ուրիշի (իր կնոջ, իր մօր, իր որդու) համար էլ վճարում է, պիտի յայտնի, որ խորհրդային ամէն մի քաղաքացի իր եկամտի երեք եօթներորդ մասը (կէսից մի քիչ պակաս) վճարում է կառավարութեան՝ որպէս անուղղակի հարկ: Կարծում եմ, որ ո՛չ մի պերճախօս հակասովետական յօդուածագիր չի կարող այնքան պերճախօս կերպով ներկայացնել այն տնտեսական թշուառութիւնը, որին ենթարկուած են խորհրդային քաղաքացիները:

Անցնենք:

Մի շատ աւելի հետաքրքիր եւ շատ բան պարզող թիւ պիտի յիշեմ խորհրդային բիւդջէից: Դա 17,5 միլիար րուբլին է, որ խորհրդային կառավարութիւնը ստանում է որպէս մուտք իր արդիւնաբերական, տնտեսական, առեւտրական ձեռնարկներից, որ՝ խորհրդային գործավարի լեզւում մեղմացած՝ կոչւում է «մուտք պետական ձեռնարկներից»:

Խորհրդային երկիրներում ամբողջ արդիւնաբերութիւնը, հանքեր, գործարաններ, առեւտուրը, դրամատները պետականացած են: Այլ խօսքով երկրի ամբողջ հարստութիւնը գտնւում է կառավարութեան ձեռին եւ այդ ամբողջ հարստութիւնը շահագործելով՝ խորհրդային պետութիւնը հազիւ տարեկան եկամուտ է ստանում (ոչ զուտ արդիւնք) միմիայն 17,5 միլիար րուբլի: Այսինքն, իր պետական բիւդջէի միայն հարիւրին 11ը: Նոյն կառավարութիւնը ունենալով իր տրամադրութեան տակ երկրի հարստութեան բոլոր աղբիւրները, 10 միլիար րուբլի էլ պարտք է անում: Եւ որովհետեւ միլիոնատէրները չեն, որ պիտի վճարեն այդ 10 միլիարը, ուրեմն այդ գումարն էլ պիտի վճարեն քաղաքացիները: Սա էլ քաղաքացիների խղճուկ եկամտից խլելու է՝ 45 րուբլի տարեկան ամէն մի աշխատաւորից եւ եթէ այդ աշխատաւորը վճարում է նաեւ իր հոգածութեան տակ ապրող մի մարդու փոխարէն, ուրեմն տարեկան պիտի վճարի 90 րուբլի: Սա էլ իր ձեւի մի անուղղակի հարկ է, որովհետեւ խորհրդային երկիրներում պետական փոխառութեան տոմսակները ամսաթոշակի տեղ տրւում են ամսաթոշակ ստացողներին:

Եկամուտի միւս աղբիւրների վըրայ պիտի չկանգնեմ, եւ միթէ՞ կարիք կայ: Միայն պարզ պիտի լինի իմ ընթերցողների համար, որ խորհրդային քաղաքացին իր ունեցած եկամուտի գրեթէ 55 առ հարիւրը կառավարութեան է վճարում նրա աստղագիտական թւեր ունեցող բիւդջէն ծածկելու համար: 155,500 միլիոն րուբլի բաժնուած 170 միլիոն մարդու մէջ, հաշուէ՛ք, թէ ամէն մի մարդ տարեկան ի՞նչ է վճարում: Մօտ հազար րուբլի, չէ՞:

Ի՞նչ բանի համար է ծախսւում ժողովրդի եկամուտների կէսից աւելին ծծող խորհրդային կառավարութիւնը:

Ամէնից առաջ երկրի պաշտպանութեան (նաւատորմիղ, բանակ եւ օդային ոյժ) համար պիտի ծախսուի 41 միլիար րուբլի: Դրա վրայ էլ եթէ աւելացնենք 5,5 միլիար րուբլի՝ Չեկայի համար (Չեկան մեղմացրած ձեւով կոչւում է այժմ ներքին գործերի գործավարութիւն, որպէսզի լսողներին հաճոյալուր լինի), կը ստանանք 46,5 միլիար րուբլի, այլ խօսքով՝ երկրի եկամուտի գրեթէ մէկ երրորդ մասը ծախսւում է երկրի զինուորական եւ ներքին պաշտպանութեան համար: Սա մի այնպիսի սոսկալի գումար է մանաւանդ համեմատած երկրի տնտեսական կարելիութիւնների հետ, որ ամէն մի խելքը գլխին մարդու մըտածելու առատ նիւթ պիտի տայ:

Խորհրդային երկիրները ներկայացնում են աշխարհի ամէնէն աղքատ պետութիւններից մէկը: Այդ աղքատ պետութիւնը իր պաշտպանութեան վրայ աւելի շատ է ծախսում՝ քան ամենահարուստ երկիրները, Միացեալ Նահանգներ, Ֆրանսա, Անգլիա, այլեւս չեմ ասում Ռուսաստանից անհամեմատ աւելի հարուստ Գերմանիան եւ Իտալիան:

Ամերիկեան տնտեսագէտների նման ամէն մի տոլարը հինգ րուբլի չեմ հաշուելու: Ոչ էլ խորհրդային պետական դրամատան նման՝ ամէն մի տոլարը երկու րուբլի, այլ պիտի հաշուեմ այն չափը, որ ընդունեցի ես, այն է ամէն մի տասը րուբլին 50 ամերիկեան սէնտ: Այս հաշուով, խորհրդային կառավարութիւնը իր բանակի, նաւատորմիղի, օդային ուժի վրայ՝ առանց Չեկայի ռազմական ուժերի, ծախսում է աւելի քան երկու միլիար ամերիկեան տոլար, իսկ եթէ Չեկայի վրայ ծախսուած դրամն էլ բարդենք, կը ստանանք, երկու միլիար երեք հարիւր միլիոն ամերիկեան տոլար, միշտ 10 խորհրդային րուբլին 50 ամերիկեան սէնտ հաշուելով: Իւրաքանչիւր խորհրդային քաղաքացի տարեկան վճարում է բանակը, նաւատորմիղը, օդային ոյժը եւ Չեկան պահելու համար տարեկան 260 րուբլի եւ եթէ մի հոգի էլ ունի իր հոգածութեան տակ, վճարում է 520 րուբլի:

Այստեղ մի համեմատութիւն միւս պետութիւնների հետ:

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԿԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդ թիւով)

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Կ՚ըսէինք թէ այս երկրամասը կատարեալ աղքատութեան մատնուած էր, Թրքական իշխանութեան տակ, իբրեւ հետեւանք ծառայրկութեան, աղբիւրներու ցամքելուն, ճամբաներու անխնամութեան: 1919ին, երբ Ֆրանսա հաստատուեցաւ այստեղ, Ճէզիրէի հետ երկիրը կերպարանափոխուեցաւ քանի մը տարուան ընթացքին եւ շնորհիւ երկու Ֆրանսացի սպաներու եւ Թուրքիայէն փախած գաղթականներու՝ դարձաւ հարուստ երկիր մը, որ կ՚աճէր բնակչութեամբ եւ խաղաղութեան մէջ: Տնտեսական տեսակէտով եւս բարգաւաճեցաւ երկիրը, երբ Ալեքսանտրէթի այս շրջանին մէջ շինել տըւինք ճամբաներ, երկաթուղի, ելեկտրական ցանց, ջրմուղ, ոռոգման ջրանցք, նոր մշակութիւններ: Ճախճախուտները չորցուեցան 20,000 հեկտար տարածութեան վրայ, երկրին պարգեւելով բարեբեր հողեր: 1919—1924, հունձքին արժէքը բարձրացաւ 1էն 4: Փոլ տիւ Վէու, մէկը անոնցմէ որոնք շատ լաւ կը ճանչնան Ալեքսանտրէթի շրջանը եւ եռանդագին փարած են երկրին օժանդակութեան գործին,— հոգ չէ թէ թերթերուն մեծամասնութիւնը մերժեն հրատարակել իր յօդուածները, որոնք գըրուած են յստակատեսութեամբ եւ հմտութեամբ,— կը գրէր անցեալ տարի. «1918ին, Ալեքսանտրէթ ճախճախուտ մըն էր, ջերմախտի օջախ, ուր կը կրկռային բիւրաւոր գորտեր, բնակիչները կը նմանէին ստուերներու»: Այս շրջանին մէջ, յետոյ, երկու երրորդով նուազեցաւ ջերմախտը: Ջերմախտին զոհերուն թիւը, 1923ին, 57 առ հարիւր համեմատութեամբ նուազեցաւ ընդհանուր մահերու թիւէն, իսկ 1933ին՝ 8 առ հարիւր: Մենք եռապատկեցինք դպրոցներու թիւը, հիմնեցինք լիսէ մը, բազմապատկեցինք արհեստագիտական, երկրագործական, ճարտարագիտական, առեւտրական կեդրոնները: Ստեղծեցինք աղջիկներու երկրորդական վարժարան մը, եւայլն. Բաւական եղաւ, սակայն, որ Թուրքերը գան, որպէսզի երկու տարուան ընթացքին քաղաքին բնակչութիւնը նուազի երկու երրորդով եւ շրջակայ դաշտերը խոպան մնան կէս առ կէս համեմատութեամբ:

Ցեղագրական տեսակէտով, հարցը աւելի եւս պարզ էր այս երկրամասին մէջ: Հիւսիսային մասը, Սուրբին Կիլիկիա, Թուրք քանի մը վաճառականներէ եւ պաշտօնէութենէն զատ, գրեթէ ամբողջովին գրաւուած էին Հայերը: Հարաւային մասը կը բնակէին 70 առ հարիւր համեմատութեամբ Արաբներ եւ քրիստոնեաներ: Ընտրութիւն մը ընել կեղծեցին Սանճաքին մէջ, բայց Ազգերու Դաշնակցութեան ներկայացուցիչները ըմբոստացան՝ տեսնելով խարդախութիւնը որ կը կատարուէր ի նպաստ Թուրքերուն: Առաջուընէ, այս վերջիններուն խոստացուած էր 22 աթոռ տալ ընդդէմ 18ի: Ֆրանսական իշխանութիւնը գործակցեցաւ կեղծարարներուն: Երեք տարի անընդհատ, Արաբները, Սուրիացիները, Հայերը, այլազան դաւանանքներու պատկանող բոլոր քրիստոնեաները պայքարեցան որ Թուրքերը չգան: Զպաշտպանուեցան սակայն իրենց այդ պայքարին մէջ: Փաստերը շատ են եւ անողորմ: Ազգութեանց սկզբունքը, մարդկային արժանաւորութիւնը ոտքի տակ կոխկրտուեցան մեր ոտքին տակ, մեր աչքերուն առջեւ, երկրի մը մէջ, ուր կը գտնուէինք զէն ի ձեռին, ուր գացեր էինք հոգատարութեան ուխտով պաշտպանելու փոքրամասնութիւնները եւ Սուրիոյ սահմանները, ուր առաքելութիւն մը ունէինք կատարելիք եւ հեղինակութիւն մը բազմադարեան:

Այսպէս ստեղծուեցաւ եօրինակ Ալզաս - Լօրէն մը այնտեղ,— արաբական՝ զոր կը պահանջէն Իսլամները, հայկական եւ քրիստոնէական, զոր կը պահանջէն աշխարհի բոլոր քրիստոնեաները:

Այս հարցին մասին թոյլ պիտի տըրուի անշուշտ ժողովրդագրութեան յիսուն տարիներու մասնագէտին՝ ցոյց տալ թէ միահեծան պետութիւնները մինչեւ ո՛ւր կրնան երթալ մամոլորութեանց մէջ զորս կը ծնին ցեղապաշտութիւն անունով: Աթաթիւրք, իր օգտակար բարեփոխութեանց կարգին, փոխեց նաեւ «Թրքական» գիրը ոչ թէ լատինական, այլ Ֆրանսական գիրերու: Այս սքանչելի յառաջդիմութիւնը կատարելէ վերջ, յայտարարեց թէ Թուրքերէնը «արեւ - լեզուն» է, «մայր - լեզուն» բոլոր միւս լեզուներուն: Անհաւատալի վարդապետութիւն, այնքան անհեթեթ, որքան նախնական եւ կատակերգական: Թուրք ժողովուրդը ընդունեց այս տեսութիւնը, մանաւանդ անոր համար որ չէր հասկնար ու կը ծաղրէր: Բայց Աթաթիւրք ժողովրդագրութեան մէջ սկսնակ, ալդէ հետեւցուց թէ — հարիւրապատիկ խայտառակ անհեթեթութիւն մը որ սակայն քաղաքական անմիջական հետեւանքներ ունեցաւ,— եթէ Թուրքերէնը մայրն էր բոլոր միւս լեզուներուն, Թրքական քաղաքակրթութիւնն ալ մայրն էր բոլոր քաղաքակրթութեանց !!! Սկսան պեղումներ կատարել այն աւերակներուն մէջ,

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (152)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Այո՛, յայտնի է. բայց չէ՞ որ դու արդէն քո վրէժը լուծեցիր. զրկեցիր Թագաւորին իւր ստացուածքներից, ստիպեցիր նրան փախուստ տալ քո երեսից, թագչել Սեւանում երկար ամիսներ եւ վերջոյ՝ կռուի բռնուել Բէշիրի հետ եւ մահացու վէրք ստանալ իւր կողերում. մի վէրք, որ վաղ թէ ուշ գերեզման պիտի տանէ նրան: Էլ ուրիշ ի՞նչ ես պահանջում նրանից. ինչո՞ւ քո մի զրկանքի պատճառով հարիւրն ես կամենում փոխարինել: Եւ վերջապէս ի՞նչ յանցանք ունի այդ նահանգների հայ ժողովուրդը, ի՞նչու մատնում ես նրանց օտար գազանին:

— Տէր Մարզպետունի, երբ դու խօսում ես, ինձ թւում է թէ՝ յանցաւոր եմ ես: Բայց երբ սկսում եմ անցեալը մտաբերել կամ ներկան քննել, այն ժամանակ արածներս շատ չնչին են երեւում ինձ:

«Աշոտ թագաւորը, այո՛, պատճառեց ինձ անփոխարինելի զրկանք, անդառնալի կորուստ: Նա յափշտակեց հարստութիւնը... Ինձ թւում էր թէ իմ անզուգական գանձը, իմ աննման վրէժխնդրութիւնս չի յագենայ, եթէ Արարատի ահաւոր ժայռերը նրա գըլխին չկուտակեմ... Բայց իմ ապստամբութիւնն ու Ուտիքը գրաւելը եւ ապա իւր փախուստը եւ Սեւանում թագչելը բաւական հանգցրին վրէժխնդրութեանս բոցը: Ես սկսել էի արդէն հաշտուել իմ դժբախտութեան հետ: «Թշնամուս կործանեցի, այժմ թող մոռանամ իրան», մտածում էի ինքս ինձ եւ պիտի մոռանայի... Ոչ, արդէն մոռացել էի... Բայց ի՞նչ անեմ, չեմ կարողանում յիշել, սարսափում եմ...

— Ի՞նչ, մի ուրիշ արդեօ՞ք պատահեց:

— Օ՛հ, իշխան, եթէ կարողանայի այլեւս չխօսել...

— Բայց ուրիշ ի՞նչ պատահեց...

— Ուրիշ ի՞նչ. ոչինչ... ոչինչ չպատահեց...

Վերջին խօսքերն արտասանելիս Սեպուհի դէմքը թռաւ. նա հեռացրեց Մարզպետունուց իւր հայեացքը, որի մէջ այդ վայրկեանին հրդեհւում էր մի հնոց:

— Բայց ի՞նչ պատահեց, սաս՛, թախանձեց իշխանը:

— Ի՞նչ պատահեց... Երկինքը կործանուեց, հասկանո՞ւմ ես, երկինքը. բայց չէ, այդ դու չես հասկանալ... Դժոխքը իւր բոլոր արհաւիրքներով փոխադրուեց երկրի վրայ՝ ինձ նման թշուառականին տանջելու, չարչարելու, իմ սիրտն ու հոգին կեղեքելու համար...:

— Հաւատա՛ ինձ, Տէր Սեպուհ, չեմ կարողանում քեզ հասկանալ, ասաց իշխանը երկիւղածին:

— Չե՞ս հասկանում... Ուրեմն աւելի մեկին խօսեմ... Տանջւում դարձեալ մի քանի վայրկեան. յիշեմ զարհուրելի պատմութիւնը...: Այս սահռով Սեպուհն ուղղուեցաւ բազմոցի վրայ թիկունքը յենարանին տալով՝ քաշեց համբիչը մի քանի անգամ, ապա շարունակեց.

— «Զարմանալի գաղտնիքն իմանալուց յետ մի դժոխային կատաղութիւն եկաւ վրաս. հրամայեցի շղթաներ զարկել իմ թշուառ ամուսնու ոտքերին եւ ձգել նրան այս դղեակի խաւարչուտ բանտը... Օ՛, ինչո՞ւ Աստուած միայն գազաններին է տուել պատառող ժանիքներ. միթէ՞ մարդ արարածը չի գերազանցում նրանց իւր անգթութեամբ... Այո՛, փակել տուի նրան զնդանի մէջ. հրամայեցի չայցելել նրան, լոյս չհաղորդել եւ ոչ իսկ լոյս առնել իրանից... այլ միայն տալ աւուր պարէնը, որպէսզի ապրէ խաւարի մէջ եւ տանջուի այդտեղ իւր յանցանքի համար:

«Այնուհետեւ ես հեռացայ Տաւուշից եւ սկսայ իմ ապստամբութեան գործը տնօրինել, որի սկիզբն ու վախճանը յայտնի է քեզ արդէն:

«Երբ նորէն վերադարձայ Տաւուշ՝ հրամայեցի հանել զնդանից թշուառ ամուսնուս: Եւ նա շղթայակապ, դողդողալով եկաւ եւ կանգնեց իմ առաջ... Օ՛, ինչո՞ւ այն վայրկեանին իմ աչքերը չկուրացան. ի՞նչպէս կարողացայ ես տեսնել նրան այն դրութեան մէջ եւ տակաւին յամառել... Նրա գիրուկ մարմինը նիհարել, զըւարթ դէմքը դալկացել եւ վառվռուն աչքերը մարել էին... Նա նայեց ինձ վրայ, կամեցաւ խօսել, բայց ես արգելեցի նրան... Ինչո՞ւ արդեօք Աստուծոյ ձեռը այդ րոպէին ինձ չհարուածեց. գուցէ նա կամենում էր բողոքել, գուցէ կամենում էր արդարանալ իմ առաջ եւ կամ բերել ապացոյցներ, որոնք իւր անմեղութիւնը պիտի հաստատէին... բայց ես անգութս ամէն բան մերժեցի: Նայեցի վրան գազանային աչքերով եւ գուժեցի իւր սիրահար թագաւորի ամօթահար պարտութիւնն ու անարգ փախուստը:

«Այնուհետեւ միակ շնորհը, որ ես կարողացայ անել նրան, այն էր որ հրամայեցի հանել երկաթէ շղթաները եւ առանց կապանքների փակել նրան վերին դամբարաններից մինում»:

Վերջին խօսքերի վրայ Ամրամը խոր հառաչեց եւ գլուխը ձեռքերի մէջ առնելով՝ մնաց լուռ: Թւում էր թէ նա չի կարողանում այլեւս սկսածը շարունակել, ուստի իշխանը խնդրեց նըրան լռել՝ եթէ մի ծանր վէճ արգելում էր իրան խօսել:

— «Ընդհակառակն, վիշտն սաստպում է ինձ խօսել, շարունակեց Սեպուհը՝ գլուխը վեր առնելով.— Որքա՜ն ժամանակ է որ ես չեմ խօսել, որքա՜ն ժամանակ է որ այս սրահներում միայն իմ տխուր հառաչանքներն եմ լսում, միայն իմ դառն արտասուքներն եմ տեսնում... Օ՛, ծանր, դժուարին կարի մի անտանելի դրութիւն է այդ. եւ սակայն նա վիճակուած է մեզ. թշուառ մահկանացուներիս... Բայց ինձ թւում է թէ՝ վշտերն առհասարակ կը մեղմանային, նրանք չէին տանջել մեզ անողորմաբար, եթէ մեզ շրջապատողները, մեր պատկերներն ու հոգին կրող մարդիկ՝ կարողանային մի վայրկեան մեր սիրտը քննել եւ նրան կեղեքող վշտերը տեսնել...: Ասա՛, այժմ ինձ, Տէր Մարզպետունի, ի՞նչպէս կը վարուէիր եթէ իմ վիճակում գտնուէիր:

— Ի՞նչ վիճակում, օրինակ:

— Եթէ յանկարծ իմանայիր, որ սիրածդ անձը դաւաճանել է քեզ:

— Ես ոչ մի մարդու կատարեալ չեմ համարում. ամէն մինը մեղանից ունի իւր թերութիւնը. այդ պատճառով էլ ես ներողամիտ եմ լինում միշտ դէպի ամէն մարդ, որ յանցանք է գործում իմ դէմ:

(Շար.)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Սիրելի Վաhէ, այս անգամ, սեփական տասնըմէկ թիւ հանրակառքս — արունքներս — զիս դէպի Փ. արուարձանը կը տանին ։

Շատ երկար չէ ճամբան, հազիւ քսան վայրկեան։ Ու մէկ շունչով կը կտրեմ զայն ։

Իրիկուն է, ու ետ վերադառնալու թոյլ չի տրուիր։ Կը համակերպիմ ու հիւր կը մնամ բարեկամիս ։

Մէյ մէկ նստարան դուրս հանե — լով կը նստինք սա «հաւաքական պատշգամ»ին վրայ։

Ժամը ութի մօտերն է եւ մենք ու սա հսկայ շէնքերուն վարի յարկերը ինկած ենք ստուերին մէջ ։ Բայց երկրորդ յարկէն կ'երեւի տակաւին արեւը իր վերջալոյսի կարմրագոյն ծովուն մէջ, թուլցած ու յոգնած բեւեռ — թեւիկներովը թափ տալով կ'ածապարէ ։

Ամէն անգամ երբ, վերջալոյսը կամ այգալոյսը կը տեսնեմ այս օտար երկինքին, կ'երեւակայեմ անմիջապէս, սիրելի Վաhէ, գիւղս, որուն այգալոյսը քնարերգական ու քնքոյշ բանաստեղծութիւն մըն էր սէրերով առլցուն։ Իսկ վերջալոյսը վիպերգութիւն մը հերոսական ... ։

Այստեղ կը բնակին յիսնեակ մը ընտանիքներ եւս, առանց բացառութեան բոլորն ալ Հայ։ Երեք հատ զօրանոցատիպ շէնքեր՝ երկու — երեքական յարկերով։ Ու ձեր բառով — ինչպէս կը սիրէք գործածել յաճախ — կատարեալ Հայնոց մը։ Արդէն իրենք իրրեւ անուն այս վայրին տուած են «Հայաստան»։

Լաւ է դիրքը։ Շէնքերուն առջեւը բաւական լայն ու երկար տարածութեամբ դաշտ մը կայ։ Ու ես, աչքերս յառած եմ դէպի հոն եւս, ականջներուս հնազանդ, թէեւ բարեկամիս անցեալէն պատմութիւն մը կը քակէ։

Դաշտը կատարեալ մեղուանոց մըն է Հայորդիներու ։

Պատանիներու խումբ մը, որոնց տարիքը՝ 14 — 15էն մինչեւ 20 կ'ե — րեւի, դաշտին մէկ կողմին վրայ գնդակ կը խաղան ։

Ֆրանսերէնով են իրենց բացականչութիւններն ու խօսակցութիւնները ։ Սակայն, բարեկամս կը վստահեցնէ թէ, բոլորն ալ հայերէն մաքուր խօսիլ, գրել եւ կարդալ գիտեն ։ Ու սորված են Կ. Խաչի տեղւոյն դպրոցին մէջ։ Բարեկամս կ'աւելցնէ.

— «Անոնք մինչեւ իրենց հոգիներուն խորը Հայու մաքուր զգացումներով պատուաստուած են ։ Միայն դժբախտութիւնը այն է, որ չենք կրնար անոնց հայերէն լեզուն գործածելի դարձնել երբ իրարու քով հաւաքուած կ'ըլլան։ Երբ կը խօսինք սիրով մտիկ կ'ընեն։ Կ'ընդունին որ իրենց ընթացքը սխալ եւ աններելի է, բայց կը պատասխանեն մեզի. «ակամայ կը գործածենք ֆրանսերէնը... Սակայն, վստահ եղէք, որ օտար սիրտ գոյութիւն չունի մեր կուրծքերուն տակ ...»։

Կայ եւ երկրորդ խումբ մը։ Աղջըկներ են, որոնք՝ 7—10—12 տարեկան կ'երեւին, եւ դաշտին վերիվէն շուրջ — պար կը դառնան ազատօրէն երգելով ֆրանսերէնը։ Ու այս միջոցին, հոգիիս մէջ հայրենի յիշատակներ կ'արթննան։ — Գիւղիս աղջիկները, որոնք լուսնակ գիշերներուն, տանիքներուն վրայ այսպէս շուրջ — պար կը դառնային, երգելով նոյնպէս գիւղիս սիրուն ու սիրավառ երգերը։

Բայց ահա, երրորդ խումբ մըն ալ մանուկներու, որոնք հազիւ 4 — 5 տարեկան կան, ու տակաւին ֆրանսական դպրոց չեն յաճախեր ու իրենց ծնողքներուն շունչովը կը սնանին։— Խումբով կ'երգեն «Պէպօ»ի երգերը, զորս սորված են այս վերջերս— կը յայտնէ բարեկամս։

Ես շատ եմ լսած «Պէպօ»ի երգերը «տխուք»երու վրայ, ու երկու անգամ ալ շարժանկարն եմ տեսած։ Բայց այս սիրունիկ սեւաչեայ Հայու ձագուկներուն երգածը ինծի աւելի անոյշ ու հաճելի թուեցաւ, երբ անոնք խումբով կը դայլայլէին ։

Դամբը ձեռիս կուրծ եմ մըտնում,
Ձեռս ու ոտըս թաց են ըլլում,
Հալալ, արիւն — քրտինք թափում,
Քէրս ու տէտիս(*) լաց են ըլլում։

Երբ այս ստուար խումբը կը վերջացնէ տուն մը, մանչերու 3 — 4 հոգինոց ուրիշ խումբ մը, որ աստնգմէ քիչ մը անդին կը գտնուի — անմիջապէս կը ձայնէ ․

Հէ՜յ fէօրօղլի, ջա՛ն fէօրօղլի...

Սակայն, կ'երեւի թէ այս մանչերու խումբը հազիւ կրցած է այդ մէկ տողին վարժուիլ, զոր կը կրկնեն շարունակ։ Ու միւս խումբը քիչ մը շունչ առնելէ ետք կը շարունակէ.

Դամբը ձեռիս աշխատում եմ,
Հալալ աշխատանքս եմ ուտում,
Վա՛յ այն մարդուն աշխարհումըս,
Խալխի դատած հացն է ուտում։

Ու այս բաժինը ամբողջութեամբ երգելէ վերջ կը փոխեն թէ երգը, թէ եղանակը, ու կը սկսին երգել հետեւեալ աքանչելի կտորն ալ ․

Հայո՛ց աղջիկներ, ձեր հոգուն մատաղ,
Երբ միտս էք գալիս՝ ասում եմ ես ա՜խ,
Հալւում եմ, հալւում օտարութեան մէջ,
Ա՛խ, սիրտըս խոցւում, ցաւիս չըկայ վերջ։

Բարեկամս կը յայտէ թէ, այս բոլորն ալ սորված են «տխուք»երու վըրայէն։

Ու այսպէս, օտար աստղերու տակ ծնած բայց դեռ իրենց ծնողքներուն շունչին տակ գտնուած սա Հայ մանկըտւոյն երգերով սիրտս կը լուամ ու կը զովացնեմ հոգիս պահիկ մը ։

Ներս քաշուելու ժամը հասած է ու կը վերցնենք նստարանները։ Այս միջոցին, քիչ անդիի դուռնէն 3 — 4 տարու սեւուլիկ — պուլիկ աղջնակ մը դուրս կելլէ եւ պատշգամի երկաթ վանդակորմին մօտենալով կը ձայնէ դէպի դաշտ ․

— Աղբարիկ, Արտաւազդ ...

Իրմէն քանի մը տարու մեծ եղբայրը կը կանչէ, որովհետեւ պառկելու ժամն է իրենց ։

Մօտենալով՝ անունը կը հարցնեմ։ Համարձակօրէն ու առանց կրկնել տալու կը պատասխանէ.

— Զապէլ ։

Պաչիկ մը կ'առնեմ ու կ'անցնինք բարեկամիս հետ։ Ու ան երկրորդ անգամ մըն ալ կը կանչէ աղբարիկին.

— Աղբարիկ, Արտաւազդ, եկուր, ժաման կը կանչէ։ Պիտի պառկինք։

Սիրելի Վահէ, դուն որ քանի մը լեզուներու ծանօթ ես, անգամ մը փորձէ օտար լեզուով մը, այս «աղ — բարիկը» թարգմանելով ու քովիկն ալ օտար անուն մը դնելով արտասանել, տեսնենքմեր ոսկեղէնիկին համն ու անուշութիւնը պիտի գտնե՞ս։ Չեմ կարծեր ։

Ինչ քաղցրութիւն ունիս դուն, իմ անուշիկ բարբառ ։

— Աղբարիկ, Արտաւազդ ...։

ԶԱՐՄԷՆ

(*) Քոյրս ու տատըս — մեծ մայր։

զորս ձգած են Հիթիթները եւ այդ պեղումներուն արդիւնքը օգտագործուեցաւ ծիծաղելի կերպով ի նըպաստ այդ տեսութեան։ Թուրքերու պատմութիւնը կատարելապէս ծանօթ է կեդր. Ասիոյ հիւսիսէն դէպի հարաւ գաղթէն սկսեալ, անցնելով արդի ռուսական Թուրքեստանի արեւելեան մասին վրայով։ Անոնք իրենց յետագայ զինուորական յաղթանակներով անցան Արեւմուտք։ Հակառակ այս ճշմարտութեանց, Աթաթիւրք տակնուվրայ ըրաւ ամէն տեսակէտ եւ յայտարարեց թէ իր ժողովուրդը բնիկ Հաթայցի է, նոր անուն մը որ տրուեցաւ Ալեքսանդրէթի երկրամասին, իբրեւ ցեղին օրրանը! Այս տեսութեանէն մեկնելով, վճռեց զայն դրաւել ի գին ամէն բանի։ Միահեծան իշխանութիւն կը նշանակէ մահ գիտութեան եւ ծնունդ պատերազմներու ։

Քաղաքական տեսակէտով, Ալեքսանդրէթի շրջանին հարցը աւելի եւս պայծառ է։ Մեծ պատերազմէն վերջ, Արաբները, Հայերը, քրիստոնեաները, Հրեաները, ոչ ոք կ'ուզէր ապրիլ Թրքական իշխանութեան տակ։ Ոչ մէկ գնով։ Մեծամասնութիւնը կը նախընտրէր մեռնիլ քան ապրիլ Թուրքին լուծին տակ։ Բոլորը կը պահանջէին Ֆրանսայի պաշտպանութիւնը։ Անատոլուէն խոյս տուին եւ եկան ապաստանիլ մեր դրօշին տակ ոչ միայն Արաբները եւ քրիստոնեաները,այլեւ Թուրքերը,որոնք կ'ուզէին հաւատարիմ մնալ իրենց հաւատքին, ամբարշտութիւն համարելով Աթաթիւրքի հակակրօնական և արդիական ձեռնարկները։ Ինչո՞ւ Ֆրանսա վարակուեցաւ ամէն բան լքելու հիւանդութեամբ, իր նախկին թշնամինեըրուն շրջապատուելու ախտով։ Պիտի խօսինք այդ մասին, ինչպէս եւ պատասխանատուութեանց մասին։

Այժմ այսքանը միայն ըսենք, որ եթէ կար հարց մը որ պէտք էր լուծուէր եւ լաւ լուծուէր, ամէն տեսակէտով եւ բոլոր շահագրգռուածներուն ընդհանուր գոհունակութիւն պատճառելով, ատիկա Ալեքսանդրէթի վրայ մեր հոգատարութեան հարցըն էր։ Բայց ատոր համար՝ պէտք է ղեկավար ունենալ, ղեկավարներ որոնք գիտնան գործել այնպէս ինչպէս կը խօսին. «Թիզ մը հող չենք տար ։ Ոչ մէկ իրաւունք ... եւն.»։

ԼՈՒԻ ՄԱՐԷՆ

« ՅԱՌԱՋ « ԿԱՐԴԱ ՈՂ ՄԻԱՑՆ ԶԱՐԳԱՆԱԼՈՒ, ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵ-ՐՈՒՆ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ, ԱՒԵԼԻ ՔՈՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻԴ ՀԵՏ ԿԱՊ-ՈՒԱԾ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ ԾԱՆՕԹԱՆԱ-ԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Ի՞նչ կը թելադրէ խարեխը

« Փէսթէր Լոյտ » կը հրատարակէ Պոլսոյ իր թղթակցին մէկ ուշագրաւ գրութիւնը վերոյիշեալ խորագրով, (18 յուլիս) .—

Եւրոպական մեծ պետութիւններու քաղաքական խոշոր խաղին մէջ, Թուրքիա լքեց իր աւանդական չէզոքութեան քաղաքականութիւնը եւ այլեւս անցաւ արեւմտեան ռամկավար պետութիւններու կողմը ։

Ցարդ խնդիրը կը վերաբերէր միայն Միջերկրական ծովին եւ անոր ապահովութեան, որու համար Թուրք քաղաքական ղեկավարները կը փորձէին լուսաբանել իրենց հայրենակիցները, իրենց բռնած նոր ուղղութեան մասին։

Ոչ մէկ անգամ խօսք չէր ըլլար Սեւ Ծովի եւ Թուրքիոյ համար անոր ունեցած նշանակութեան մասին, կարծես վախնալով որ այդ «մարզն» ալ քաղաքական հակամարտութեան ասպարէզ կը դառնայ ։

Սակայն, հակառակ ամէն բանի, Սեւ ծովի խնդիրը վերջ ի վերջոյ վճռական դեր ունեցաւ Թուրքիոյ դիրքը որոշել տալու համար։

Քարտէսի վրայ ակնարկ մը ցոյց կուտայ Թուրքիոյ գերազանց մասնակցութիւնը սեւծովեան ամբողջ ափերուն վրայ։ Եւ եթէ նկատի առնուի որ Թուրքիա իր ձեռքը կը պահէ այդ ծովի ելքն ու մուտքը, կարելի է ըմբռնել թէ ինչու Թուրքերը սեւ ծովը «իրենց» ծովը կը համարին եւ մասնաւոր ճիգեր գործ կը դնեն այդ հարուստ ծովափնեայ շրջանը պահպանելու ։

Բարեկամ՝ Ռուսաստանի հետ արեւելքէն եւ հիւսիսէն։ Բարեկամ եւ դաշնակից՝ Ռումանիոյ հետ արեւմուտքէն, Թուրքերը կրնան հանգիստ ձգել Սեւ ծովի ալիքները, առանց հաշուի առնելու Պուլկարիոյ տրամադրութիւնները եւ Սեւ ծովի մէջ ինքզինքնին զգալ իբրեւ իրենց տան մէջ ։

Սեւ ծովի երկար տարածութեամբ ափերը պիտի պաշտպանուին մէկ կէտ՝ Նեղուցներու վրայ։ Ծովային այս նեղուցին վրայ Թուրքիա կը պաշտպանէ Զոնկուլտաքի իր հանքային շրջանը, Քարա Պուլուքի մօտ իր երկաթի հանքերը, որոնք կը ծառայեն ծանր արդիւնաբերութեան եւ Սեւ ծովի ափերու անտառային հարստութիւնը, ծխախոտի դաշտերը, կաղինի անտառները, մէկ խօսքով հիւսիսային Անատոլուի ամբողջ տնտեսական հարստութիւնը ։

Սակայն որո՞ւ դէմ պիտի պաշտպանէ զայն։ Ո՞վ կը նկատուի յարձակողը ։

Ասկէ կը սկսի արեւմտեան պետութիւններու պրոպագանդը եւ անգլեւֆրանսական խաղը գերման «յաւակնութիւններուն» դէմ ։

Այդ պրոպագանդը կը գծուի Թուրքիոյ քաղաքական ղեկավարութեան առջեւ։ Թուրքիա սկիզբները անակնկալի եկաւ, յետոյ ալ վախցաւ այն պատկերէն, որ Գերմանիա կրնայ Ռումանիայի վրայով եւ Սեւ ծովի ափերով շարժուիլ դէպի Նեղուցները։ Այդ պարագայինՍեւ ծովը այլեւս Թրքական ծով պիտի չմնայ ։

Առանցքի երկրորդ սպառնալիքը կարելի է տեսնել Թուրքիոյ արեւմտեան ափերէն ոչ շատ հեռու, ուր իտալական կղզիները Թրքական ափերուն խիստ մօտիկ են։

Սոսկալի այս պատկերը շատ պարզօրէն եւ շատ դիւրութեամբ կը հասկցուի։ Եւ որովհետեւ չէին պակսեր «լաւատեղեակ շրջանակներու լուսաբանութիւնները», Թրքական մամուլը կրցաւ խիստ դիւրութեամբ ուրացնել Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ըմբռնումները։

Թուրքիա միայն իր գոյութեան մըտահոգութեամբ կրնար միանալ արեւմտեան պետութիւններու ճակատին ։

Հիմա Թուրքիա կրկին ինքզինքը ապահով կը զգայ Սեւ ծովի ափերուն վրայ, «խաղաղութեան ճակատ»ին իր մասնակցութեամբ ։

Այս շրջանի տնտեսական կառուցումը ասկէ ետք ալ պիտի շարունակուի եւ հիմա նախապատուութիւն կը տրուի ռազմանիւթերուն եւ սպառազինման կարիքներուն։

Ապագան միայն ցոյց պիտի տայ թէ ով պիտի ըլլայ Թուրքիոյ տնտեսական անփոխարինելի գործակիցը ։ Անհասկացողութիւնը, որ կը դանդաղեցնէ տնտեսական կեանքը եւ կը մղէ զայն դէպի ուժասպառում, դառնօրէն պիտի զգացուի, երբ քաղաքականութիւն ու տնտեսութիւն ներդաշնակօրէն չեն քալեր իրարու հետ։

Երկոտասան կղզիներ

Վերջերս, Պոլսոյ «Եէնի Սապահ» թերթը, արձագանգը ըլլալով էնկիւրիի, Իտալիայէն կը պահանջէր Երկոտասան կղզիները վերադարձնել Թուրքիոյ։ Ծանօթ է որ Իտալիա-Տրիպոլսի պատերազմին գրաւեց զանոնք վերադարձնելու խոստումով, բայց Լօզանի դաշնագրով վերջնապէս իւրացուց։ Թուրքերը զանոնք գրաւած էին 1522ին «Ռոտոսեան Ասպետներէն» երբ արշաւեցին Պալքանները։ Իտալիա վերջին տասնամեակներուն ամբողջովին վերանորոգեց զանոնք։ Շինեց ինքնաշարժի լայն ճամբաներ։ Եւ օժտեց հեռախօսի լայն ցանցերով ։

Միջազգային ներկայ տագնապալի վիճակին եւ մասնաւորաբար Միջերկրականի տիրապետութեան համարգուութիւն ունեցող սուր հակամարտութեան մէջ, Թրքական այս «անակնկալ» պահանջը նոր ապացոյց մըն է Թուրքեւիտալական յարաբերութիւններու վատթարացման, որ արդէն իսկ բուն բնոյթ ստացած էր անգլեւթուրք համաձայնութեամբ ու Սանճաքի Թուրքիոյ կցումով։

Թուրքիա այդ պահանջով կ'արծարծէ թուրքեւիտալական հին վէճ մը, որ անգամ մը վճռուեցաւ պատերազմով ։

Թրքական փոքր սախական ափին դէմ գտնուող Երկոտասան կղզիները մեծ նշանակութիւն ունին ինչպէս Թուրքիոյ, նոյնպէս Իտալիոյ համար ։ Գտնուելով Եգէական ծովին մէջ, Թուրքիոյ եւ Յունաստանի ափերուն, Երկոտասան կղզիները կայան մը կը հանդիսանան ոչ միայն Յունաստանի եւ Թուրքիոյ, այլեւ Նեղուցներու դէմ, որոնք հակառակ Անգլիոյ կողմէ Թուրքիոյ տրուած երաշխաւորութեան, հիմա կը գտնուին իտալական հսկողութեան տակ ...

Միւս կողմէ, Երկոտասան կղզիները կը գտնուին իտալական ափրիկեան կայսրութեան ճամբուն վրայ եւ անոր բանալին են։ Այդ պատճառով Հռոմ չի կրնար առանց վտանգի ոկաբացնել իր ազդեցութիւնը Միջերկրական ծովի արեւելեան մասին մէջ եւ հրաժարիլ Ափրիկէի մէջ իր ունեցած դիրքերէն ։

Երկոտասան կղզիները լայն առումով բաղկացած են 14 մեծ եւ 40 փոքրիկ կղզիներէ ։ Բուն կղզեխումբը բաղկացած է 12է աւելի մեծ կղզիներէ ուրկէ կ'առնէ իր անունը։ Այդ կղզիներն են՝ Քազոս, Փիսքոփիս, Նիզիրոս, Քոս, Քալիմնոս, Լերոս, Փաթմոս, Լիփսոս, Սիմի, Քալքի, Սթամփալիա եւ Քարփաթոս։ Այդ կղզիներն ունին 1140 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն։ Սովորաբար Երկոտասան կղզիներուն մէջ կը հաշուուի նաեւ ամենամեծ կղզին՝ Հռոդոս, որ ունի 1400 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն։

Բացայայտ է որ Թուրքիա, Երկոտասան կղզիներու վերադարձի հարցը յարուցանելով կ'ուզէ վերաքննել տալ Լօզանի դաշնագիրը, Տոտէքանէզի վերաբերմամբ։ Իտալիա, սակայն, որ կը ձգտի վերականգնել հին Հռոմի դիրքերը Միջերկրականի մէջ, կը պնդէ ի մէջ այլոց իր պատմական իրաւունքներուն՝ Երկոտասան կղզիներու,մասնաւորաբար Հռոդոսի վրայ, որ ատեն մը Հռոմէական կայսրութեան յենարանն էր Միջերկրական ծովի արեւելեան մասին մէջ ։

Երկոտասան կղզիները Իտալիոյ համար ռազմագիտականհսկայ նշանակութիւն ունին։ Հոս կը գտնուին իտալական նաւատորմի եւ օդային ուժերու կարեւոր յենակէտները։ Գլխաւոր կայանը կը գտնուի Լերոս կղզիին մէջ, որ ռազմական նաւահանգիստէ եւ օդակայանէ զատ ունի ամրացեալ ափեր եւ քարիւղի ու պէնզինի ստորերկրեայ մթերանոց ։ Իսկ ընծովեաներու կայանը կը գտնուի Հռոդոսի մէջ ։

Երկոտասան կղզիները կը գտնուին անգլիական յենակէտներու դիմաց՝ հիւսիս – արեւելեան Ափրիկէի մէջ— Աղեքսանդրիա եւ Փորթ Սայիտ — գլխաւոր կայանները Սուէզի ջրանցքին, որ բացառապէս կարեւոր է Իտալիոյ համար, որովհետեւ կը տանի դէպի իր ափրիկեան կայսրութիւնը ։

Հռոդոսէն մինչեւ Աղեքսանդրիա տարածութիւնը 550 քիլոմեթր է, իսկ իտալական Լիպիա գաղութէն հեռու է 520 քիլոմեթր։ Ան հակակշռող նշանակութիւն ունի նաեւ անգլիական Կիպրոս կղզիին համար, որ իրմէ հեռու է ընդամէնը 400 քիլոմեթր դէպի արեւելք ։

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Անկէնէն, փոքրիկն Ժիրայր Բաբերդեան, որ անցեալ տարի certificat d'etude պիտի անցնէր ու չարտօնուեցաւ, փոքր ըլլալուն պատճառաւ,— այս տարի 9 cantonներու 700 աշակերտներուն մէջ առաջին ելած է։Իսկ իրենց դպրոցի (Անկէն) հանդէսին prix d'honneur շահած է, ստանալով փառաւոր գիրք մը նուէր։

Ժիրայր մասնակցած է նաեւ ճամբորդական տպաւորութիւններու մըցումի մը եւ Hors concours հռչակուած է։

Դարձեալ Անկէնի վարժարանէն Ե. Աճէմեան եւս Prix d'honneur շահած է։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (82)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

Թարգմ. Ս. Զ.

Ձիուն ոտնաձայնին եւ կանգ առնելու աղմուկին վրայ՝ պանդոկին դուռը բացուեցաւ եւ երեւաց պանդոկապետը՝ լապտեր մը բռնած ձեռքը ։ Այժմ ցորեկուան եւ գիշերուան միջափոխման ժամն էր. ճամբուն վրայ դեռ լոյս էր, իսկ տան մէջ արդէն մթնած էր։

Հիւրընկալը քօքարդին նայեցաւ։

— Պ. քաղաքացի,— ըսաւ ան,— հո՞ս իջեւանիլ կ'ուզէք։

— Ո՛չ։

— Ո՞ւր կ'երթաք ուրեմն,

— Դէպի Տօլ։

— Ասանկ վայրկեանի մէջ ետ դարձէք դէպի Ավրանշ կամ առայժմ մընացէք Բօնդօրսօնի մէջ։

— Ինչո՞ւ համար։

— Որովհետեւ Տօլի մէջ կը կռուին։

— Է՛հ, ըսաւ ձիաւորը եւ շարունակեց, ձիուս գարի տուէք։

Հիւրընկալը բերաւ տաշտը եւ մէջը լեցուց տոպրակ մը գարի, ձիուն սանձը հանեց ու կենդանին սկսաւ փնչալ եւ ուտել։

Խօսակցութիւնը շարունակուեցաւ .

— Պ. քաղաքացի, այս ձին պետութի՞ւնն է տուած ձեզ։

— Ոչ՛։

— Ուրեմն ձե՞րն է։

— Այո՛, ես դրամով եմ գնած։

— Ո՞ւրկէ կուգաք ։

— Փարիզէն։

— Բայց ո՛չ ուղղակի։

— Ո՛չ։

— Այո՛, կը կարծեմ որ ճամբաները ընդհատուած են, բայց թղթատարը դեռ կը գործէ։

— Մինչեւ Ալանսօն։ Ես հոն ձգեցի թղթատարը։

— Օ՛հ, այսուհետեւ Ֆրանսայի մէջ այլեւս թղթատարներ չպիտի ըլլան. այլեւս չկան ձիեր. երեք հարիւր ֆրանքնոց ձին վեց հարիւր կ'արժէ. եւ ձիուն դարմանի գինը անհաւատալի չափերու հասած է։ Ես ինքս սուրհանդակի կայարանապետ եղած եմ, իսկ այժմ ահա պանդոկապետ եմ դարձած։ Հազար երեք հարիւր տասներեք կայարանապետներէն երկու հարիւրը հրաժարական տուած են ։ Դուք, Պ. քաղաքացի, նոր վճարացուցակի՞ն համաձայն կը ճամբորդէք։

— Այո՛, Մայիս 1ի ցուցակին համաձայն։

— Ամէն մէկ կայարանի համար կառքի մէջ՝ քսան սու, քապրիօլէտէն տասներկու սու եւ ֆուրկօնէն հինգ սու։ Ձեր ձին Ալասոնի՞ մէջ գնեցիք։

— Այո՛։

— Այսօր ամբողջ ճանապարհորդա՞ծ էք։

— Այո՛, արշալոյսէն սկսեալ։

— Իսկ երէ՞կ։

— Երէկ եւ միւս օրն ալ։

— Ատիկա կը նշմարեմ։ Դուք եկած էք կարծեմ Տօնֆրօնի եւ Մօրդէնի ճամբով, այնպէս չէ՞։

— Եւ Ավրանշի ճամբով։

— Մտիկ ըրէք ինծի, պարոն քաղաքացի, իջէք եւ հանգիստ ըրէք։ Յոգնած պէտք է ըլլաք. ձեր ձին արդէն շատ յոգնած կ'երեւի։

— Ձիերը իրաւունք ունին հանգստանալու, իսկ մարդիկ՝ ոչ։

Հիւրընկալին հայեացքը նորէն սեւեռեցաւ ճամբորդին վրայ. ան ճերմակմազերով լուրջ դէմք մըն էր հանդարտ եւ խիստ։

Յետոյ պանդոկապետը թեթեւ հայեացք մըն ալ ձգեց ճամբուն վրայ, որ ամայի էր, եւ ըսաւ.

— Եւ այսպէս դուք միայնա՞կ կը ճամբորդէք։

— Ես ուղեկիցներ ունիմ։

— Հապա ո՞ւր են։

— Ահա սուրս եւ ատրճանակներս։

Պանդոկապետը գնաց դոյլ մը ջուր բերաւ ձիուն տալու համար. եւ մինչդեռ ձին կը խմէր, պանդոկապետը կը դիտէր ճամբորդը եւ ինքն իրեն կ'ըսէր. «Ցայտնի կ'երեւի որ քահանայի կերպարանք ունի»։

Ձիաւորը շարունակեց.

— Դուք ըսիք որ Տօլի մէջ կը կռուի՞ն։

— Այո՛, հիմա այս պահուս սկսած պիտի ըլլայ։

— Ո՞վ է կռուողը։

— Մի «նախկին»՝ ուրիշ «նախկին»ի մը դէմ։

— Այսինքն թէ ի՞նչպէս։

— Այսինքն՝ «նախկին» մը, որ հանրապետութեան կողմն է,կը կռուի ուրիշ «նախկին»ի դէմ, որ թագաւորին կողմն է։

— Բայց չէ՞ որ այլեւս թագաւոր չկայ։

— Փոքրիկ թագաւորը դեռ կայ։ Եւ հետաքրքրականն այն է, որ երկու «նախկին»ներն ալ ազգակիցներ են։

Ձիաւորը մտիկ կ'ընէր ուշադրութեամբ։

— Մէկը երիտասարդ է, շարունակեց պանդոկապետը։ Եղբօր թոռը կը կռուի իր մեծ հօրեղբօր դէմ. հօրեղբայրը արքայական է, իսկ եղբօրորդին հայրենասէր. հօրեղբայրը Սպիտակներուն հրամանատարն է, իսկ եղբօրորդին Կապոյտներուն։ Ո՛հ, անոնք իրարու խնայել չեն գիտեր, կը տեսնէք. ատիկա մահու կռիւ մըն է։

— Մահու կռի՞ւ։

— Այո, պարոն քաղաքացի։ Սպասեցէք. կ'ուզէ՞ք տեսնել այն քաղաքավար դարձուածքները, որոնցմով անոնք կ'արտայայտուին։ Ահա յայտարարութիւն մը, որ ծեբունին, չեմ գիտեր ի՛նչպէս, հնար կը գտնէ փակցնել ամէն տեղ, բոլոր դռներուն, բոլոր ծառերուն, եւ մինչեւ անգամ իմ դրանս վրայ։

Հիւրընկալը լապտերը մօտեցուց իր դրան մէկ երեսին վրայ փակցուած քառանկիւնի թուղթին. եւ որովհետեւ յայտարարութիւնը տպուած էր շատ մեծ տառերով, ձիաւորը կրցաւ կարդալ իր ձիուն վրայ նստած։

«Մարքիզ Լանդընաք պատիւ ունի յայտարարելու իր փոքր եղբօրորդիին՝ դերկոմս Կօվէնի, որ եթէ տէր մարքիզը բախտ ունենայ բռնել զայն՝ փառաւոր կերպով պիտի գնդակահարէ պարոն դերկոմսը»։

— Եւ ահաւասիկ պատասխանը յարեց պանդոկապետը։

Դարձաւ եւ լապտերովը լուսաւորեց ուրիշ յայտարարութիւն մը, փակցուած դրան միւս երեսին վրայ ։ Ճամբորդը կարդաց .

«Կօվէն կը յայտնէ Լանդընաքին, որ եթէ գինք բռնէ, գնդակահար կ'ընէ»։

— Երէկ, ըսաւ պանդոկապետը, իմ դրանս վրայ փակցուցած էին առաջին յայտարարութիւնը, իսկ այս առաւօտ՝ երկրորդը։ Պատասխանը չուշացաւ։

(Շար.)

Ո՞ՒՐ Է ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ ՍԱՆՃԱՔԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ

Ա.— ՏԷՐԹ ՀԱՐԱՒ, ԾՈՎԵԶԵՐԵԱՑ ՇՐՋԱՆ.—

Լաթաքիայէն կը գրեն Պէյրութի թերթերուն (18 Յուլիս).— Գրեցինք թէ Մուսա Լերան գաղթականներու առաջին կարաւանը փոխադրուեցաւ Բասիթէ Մուսաֆ, ուր ժամատեղի դէմ պատուաստուելէ վերջ փոխադրուեցաւ, դարձեալ բեռնատար կառքերով, Պասիթի շրջանին մէջ Ալաճը Թուրք գիւղին մօտերը, ծովեզերք, անտառներով եւ մացառներով ծածկուած բացօթեայ վայր մը: Իշխանութիւնները ոչ մէկ պատրաստութիւն տեսած էին ժողովուրդը պատսպարելու եւ սնուցանելու համար: Ժողովուրդը բացօթեայ գիշերեց եւ պատկերը ողբերգական էր: Եթէ ժողովուրդը անմիջապէս չպատսպարուի, բարդութիւններ եւ հիւանդութիւններ կրնան առաջ գալ:

Եկողները 900 հոգի են, մինչեւ գալիքներուն ընդհանուր թիւը 7883 կը հաշուուի, Ճէպէլ Մուսայէն գաղթող ժողովուրդը ըլլալով 1272 ընտանիք:

Մանր եւ խոշոր կենդանիներուն թիւը կը հաշուուի 4332: Ֆրանս. իշխանութիւնը կը յայտարարէ թէ առժամեայ կայան մըն է այս եւ վերջնական տեղաւորումի մասին պիտի որոշուի աւելի վերջ:

Լաթաքիա հասաւ Զարեհ Վրդ. Փայասլեան, որու նախագահութեան տակ նիստ գումարեց Անթիլիասի Օգնութեան Մարմինը: Որոշուեցաւ դիմումներ կատարել Ֆրանս. իշխանութեանց եւ Անթիլիասի Կաթողիկոսարանին մօտ, կարգ մը հարցերու կարգադրութեան համար:

Ցանձնարարուած է այժմէն, քանի մը խանութպաններու, որ սննդեղէն հայթայթեն գաղթականներու: Հայ բժիշկները փոխն ի փոխ պիտի այցելեն հիւանդներուն: Լաթաքիոյ Ազգ. վարժարանը առժամապէս պիտի ծառայէ իբրեւ հիւանդանոց: Իշխանութիւնը խոստացած է անկողին եւ դեղօրայք հայթայթել: Գաղթականներուն բերած թրքական թղթադրամները պիտի ղրկուին Պէյրութի կամ Լաթաքիոյ դրամատունները, փոխարժէքը վերադարձնելու համար: Ֆրանսական իշխանութիւնը կ'արձանագրէ այս գումարները եւ որու պատկանիլը:

Ալեքսանտրէթէն նաւերով փոխադրուեցան քաղքցի, Հաճընցի, Կեսաբցի, Սւեդի, Հասանպէյլիցի, Պաղչէցի, Սօղուք Օլուքցի, Աթըքցի, Ֆարթըլցի գաղթականները, մօտ 1200 հոգի: Նաւ փոխադրութիւնը բաւական դժուար եղաւ: Դերկոմս Տրմէնքին թանկագին օժանդակութիւն մը ցոյց տուաւ, Հայոց թշուառութիւնը մեղմելու համար: Հակեց չողենաւ փոխադրութեան: Թուրքերը նեղութիւն կը պատճառէին, արդէն սկիզբէն թոյլ չտալին գոյք կամ չէնք ծախել: Ծախուածներուն գինը եւ պահանջեցին: Նոյնիսկ աշխատեցան, որ Հայոց փոխադրութիւնը կատարուի միայն ցամաքի ճամբով, որպէսզի խուզարկեն եւ գրաւեն: Ֆրանսական իշխանութիւնը թոյլ տուաւ որ գիւղացիներու կենդանիները հաւաքուին Պէյլանի կիրճը եւ Ֆրանսացի սպաներու եւ հայ հովիւներու հսկողութեամբ փոխադրուին Անտիոքի վրայով Բէսատ: Իսկ ժողովուրդը նաւ առաջնորդեց: Բոլորն ալ ցամաք հանուեցան Թարթուսի Լինօ նաւահանգիստը: Երկրորդ կարաւանը կը բաղկանար Հաճընցիներէ եւ Ալեքսանտրէթցիներէ: Պատուաստուելէ վերջ՝ փոխադրուեցան բոլորն ալ Թարթուսէն եօթը քիլոմեթր հեռու վայր մը, ուր պատկերը զարհուրելի էր: Ոչ իսկ մէկ ծառ կար ամբողջ տարածութեան մէջ, որ ծածկուած է փուշերով եւ քարերով: Ժողովուրդը կը տառապէր կիզիչ արեւուն տակ: Միակ առաւելութիւնը ակ մը կենալն էր, որ ճահիճ չինած էր:

Անմիջապէս դիմում կատարուեցաւ Օգնութեան Յանձնախումբին անունով Թաղապետութեան մօտ եւ ժողովուրդը փոխադրուեցաւ քաղաքին մօտակայ ձիթենիներու պարտէզներուն մէջ:

Կահկարասիներու մեծ մասը տակաւին կը մնայ ծովեզերք, իսկ միւս մասը անտուն գաղթականներուն մօտ:

Թարթուսի թաղապետութիւնը ջուր կը հայթայթէ ժողովուրդին:

Ազդուած այս երեւոյթէն, Ճորճ Գույումճեան անուն Ճէպէլ Մուսացի գաղթական մը իր ունեցած հինգ ոսկիով ձմերուկ գնեց եւ տրամադրեց իր բախտակիցներուն:

Տրուած հաւաստիքներու համաձայն, ժողովուրդը պիտի ցրուուի այստեղէն, անձ գլուխ տալով առ այժմ կէսը խոստացուած գումարին, այսինքն 12,5 սուրիական ոսկի չափահասներուն եւ 5 ոսկի փոքրերու համար:

Դիմումներ կը կատարուին, որպէսզի խոստացուած գումարը տրուի ամբողջութեամբ եւ ժողովուրդը գաղթէ իր ուզած տեղը:

Կ'ըսուի թէ Թարթուս հասնող գաղթականներուն բաժնուելէ յետոյ անձ գլուխ որոշուած գումարները, անոնք պիտի թոյլատրուին երթալ ուր որ կ'ուզեն:

Բ.— ՏԷՐԹ ԱՐԵՒԵՔ, ՀԱԼԷՊ.—

Հալէպէն կը գրեն (19 յուլիս).— Համաձայն եղած կարգադրութեանց, Գըրըգ Խանի, Րէհանիէի, Հայաշէնի եւ շրջականներու հայութիւնը, 430 ընտանիք, 2500 հոգի, երեք օրուան ընթացքին պիտի փոխադրուէր Հալէպ: Օրական 40 քամիոն պիտի ղրկուէր Հալէպէն: Առաջին 40 քամիոնները մեկնեցան կիրակի գիշեր, ժամը 12ին: Առաւօտուն վերադարձան միայն 20 քամիոններ: Որովհետեւ Թուրքերը Գըրըգ Խանի մէջ թէ սահմանագլուխի վրայ անտանելի դժուարութիւններ կը յարուցեն՝ ուշացնելու համար փոխադրութիւնը: Այսպէս, ժամերով խուզարկութիւններ կը կատարեն սահմանագլուխի վրայ, քամիոններէն իջեցնելով ամբողջ գաղթականներն ու գոյքերը: Ծարաւէն տառապող երախաներուն կաթիլ մը ջուրն անգամ կը խնայեն: Վերջապէս կը յիշեցնեն տարագրութեան շրջանի Թուրք դաղթիանները:

Այս առաւօտ հասնող հայրենակիցները, որոնք դիմաւորուեցան Հալէպի սահմանին վրայ մասնաւոր յանձնախումբերու եւ ազգային մարմիններու ներկայացուցիչներուն կողմէ, խակոյն տեղաւորուեցան դպրոցներու եւ եկեղեցիներու մէջ, որոնք պարպուած էին արդէն:

Հակառակ ընկճուած ըլլալնուն, մեր տարաբախտ հայրենակիցները յուսահատ չէին եւ կը պահէին իրենց հպարտ երեւոյթը:

Թրքական մաքսային պաշտօնեաներուն կողմէ, Ա. կարաւանի գոյքերուն խուզարկութեան միջոցին գրաւուած է որբեւայրի կնկան մը 10 ոսկին: Անհրաժեշտ դիմումները պիտի ըլլան Խաղ Ս.ի կողմէ, որպէսզի նման գրաւումներ չըլլան եւ սահմանին վրայ դժուարութիւններ չյարուցուին:

Գըրըգ Խանի Ա. կարաւանէն 75 ընտանիք տեղաւորուեցան Մէյտանի Հայ վարժարաններուն մէջ: Եղան ընտանիքներ՝ որոնք իրենց բնակարանին մէջ ընդունեցին գաղթողները:

Գ.— Ո՞ՒՐ ՊԻՏԻ ՓՈԽԱԴՐՈՒԻՆ ՎԵՐՋԸ.—

Պէյրութի «Լը Ժուռ»ը կը գրէ.— «Կը տեղեկացուի որ համաձայնութիւն մը գոյացած է 10 հազար հայ գաղթականներ աստիճանաբար Լիբանան փոխադրելու համար: Հայկական իշխանութիւնները հաստատած են այս լուրը եւ հաւանական կը գտնեն որ յիշեալ Հայերը Պէքաայի մէջ հաստատուին:

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Սպանիոյ մէջ

Հակասական լուրեր շրջան կ'ընեն Սպանիոյ ներքին կացութեան մասին: Կ'ըսուի թէ միապետութիւն հաստատելու հոսանք մը կայ որ կը գործէ: Զինուորականներու դժգոհութիւնը ըմբոստութեան մը ձեւը կ'առնէ: Կարգ մը զօրավարներ ձերբակալուած են իբրեւ դաւադիր:

Բոլոր այս զրոյցներուն առթիւ, Փարիզի սպանիական դեսպանատունը հերքում մը հրատարակելով ցաւ կը յայտնէ որ դիտումնաւոր եւ սխալ տեղեկութիւններ կը տրուին արտասահմանի մէջ Սպանիոյ ներքին կացութեան մասին:

Միւս կողմէ կը հաստատուի, որ Սեվիլլայի հերոսը, Զօր. Քուէյփօ տէ Լլանօ դեսպան նշանակուած է Պուէնոս-Այրէսի:

Ընկերական դասախօսութիւն Մարսէյլի մէջ

Կիրակի, Յուլիս 30ին, կէսօրէ ետք ժամը 5ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մեր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնենք հայրենակից Տէր եւ Տիկին Երուանդ Թոփալեանի եւ իրենց պարագաներուն, իրենց սիրահատար փոքրիկին մահուան առթիւ:

Գրիգոր Ասլանեան, Յարութիւն Ջատիկեան, Բարսեղ, Թորոսեան
Կիւլպէնկ Յուքիասեան, Վիէն

Դաշտահանդէս Շավիլի անտառին մէջ

(ՄԱՆՖԱՐՆԱՍԻ ԿԱՑԱՐԱՆԻՆ ՎԵՐԵՒԸ)

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

30 Օգոստոս, կիրակի կէսօրէն մինչեւ երեկոյ

Գեղարուեստական բաժնին ի մասնակցութիւնը կը բերէ «Րաֆֆի երգչախումբը, հայկական երգերով ու պարերով:

Ժամը 3ին այցելութիւն Իշխան «Արղութեան»ներու շիրիմին:

Եւրոպական պար անտառին մէջ ընկերակցութեամբ նուագախումբի

Ճոխ պիւֆէ: Անձրեւի պարագային տեղի կ'ունենայ միայն շիրիմի այցելութիւնը:

Փոն տը Սէվրէն առնել 1 թիւ օթօպիւսը եւ իջնել Շավիլ Puits sans vin, հասցնել գերեզմանատան քովի Մէօտոնի անտառը:

Հրապարակային բանախօսութիւն

ՖՐԱՆՍ. ՄԵԾ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ 150րդ ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նախաձեռնութեամբ Պօմ. նի Վարանդեան սրահի յանձնախումբի

29 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Պօմոն Վարանդեան սրահին մէջ

կը բանախօսէ Պ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ

կ'երգէ Օր. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը՝ Ս ԼՈՐՆԵՐ

Մուտք 3 ֆր.

Դաշտահանդէս դէպի St. Peray (ՍԷՆ ՓԷՐԷ)

կազմակերպուած Վալանսի «Սիամանթօ» գրադարանի վարչութեան կողմէ

6 Օգոստոս կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն

Նուագ, պար, ճոխ պիւֆէ եւ զուարճացուցիչ ըմպելիներ

ՀԱՃԵԼԻ ԺԱՄԱՆՑ — Հանրակառքի կանոնաւոր երթեւեկ

ՄԵԿՆՈՒՄԻ ԱՌԹԻՒ

Ծախու է լաւ կահաւորուած սափրիչի խանութ մը, Ռըէնօի ճիշդ քովը, տեղական յաճախորդներով, 2 աթոռ կիներու եւ 2 աթոռ այրերու յատուկ: Տարեկան վարձք՝ 2880 ֆրանք: Փութացէք օգտուիլ առիթէն: Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Պ. Մ. Համբարձումեանի, 28 Ռիւ Նասիօնալ, Պիյանքուր:

ԾԱԽՈՒ Է առողջական պտտճառաւ Քաննի մէջ Boulevard Carnotի վրայ նպարեղէնի, պտուղի եւ բանջարեղէնի բանուկ խանութ մը: Ապահով գործ: Մանրամասնութեանց համար դիմել Tulekian, 25 Bld. Carnot, Cannes (Alp. Mar).

ԹՂԹԱՏԱՐ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնս ընդհ. խորհրդակցական խառն ժողով մը կը հրաւիրէ Իսի լէ Մուլինոյի բոլոր կազմակերպութեանց վարչութիւնները յառաջիկայ Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ:

Օրակարգ.— Սանճաքէն դաղթող հայրենակիցներու օգնութեան հարց:

ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐՈՒՆ

(ցանկ Ա. էջ)

Վ. Երեւանեան, Յ. Պօղոսեան, Յ. Ադամեան, Ք. Տզրեան, Յ. Բալայեան, Ա. Աթճեան, Արզուեան, Յ. Քէսէլէճեան 10ական ֆր., Ս. Երէցպաքանեան, Բ. Պալճեան, Գ. Մելոյեան, Փ. Գալուստեան, Ո. Պիճիկեան 5ական, Յ. Բալայեան 3, Գ. Ասլանեան 2: Գումար 140 ֆրանք:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Պօղեան եւ Թագաճեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ իրենց սիրեցեալ զաւկին ԿԱՐԱՊԵՏ ԹԱԳԱԳՃԵԱՆի մահուան առաջին եւ եղբօրորդւոյն ԳԷՈՐԳ ՊՕՂԵԱՆի երկրորդ տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն եւ պատարագ պիտի մատուցուի Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին մէջ, Այս կիրակի (30 Յուլիս), առաւօտեան ժամը 11ին:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԹԻՒՆ

Պոնտիէն Պ. Մկրտիչ Մեղպուրեան 25 ֆր. կը նուիրէ Յ. Կ. Խաչի օգափոխութեան կայանին:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme .. Paris (13)

Անգլեւլեհ բանակցութիւնները ընդհատուած

Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի կ'իմանայ թէ ընդհատուած են անգլեւլեհական բանակցութիւնները: Անգլիոյ կողմէ Սըր Ճոն Սայմըն եւ Լեհաստանի կողմէ Քոչ չեն կրցած համաձայնիլ 8,500,000 անգլ. ոսկիի փոխառութեան պայմաններուն մասին (5 միլիոնը պիտի տար Անգլիա, 3,5 միլիոնը Ֆրանսա):

Լեհերը կ'ուզեն որ փոխառութիւնը կատարուի ոսկիով: Եւ կ'առարկէին թէ Անգլիոյ դրած պայմանները կրնան պատճառ դառնալ լեհական դրամին արժեզրկումին:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԱՇՏ կը տիրէ Միացեալ Նահանգներու մէջ: Անձրեւ չէ տեղացած 25 օրէ ի վեր: Հունձքը վտանգի տակ է: Հրդեհներ ծագած են կարգ մը անտառներու մէջ: Գետակները ցամքած են:

ՀՐԵԱՆԵՐԸ անարգած ըլլալով իր թերթին մէջ, «Լա Ֆրանս Անչէնէ» թերթին խմբագիրը Տարքիէ դատապարտուեցաւ 3 ամիս բանտարկութեան եւ 500 ֆրանք տուգանքի:

ԶՕՐ. ՍՔՈՊԼԻՆ, որ փախած է, մշտնջենական թիապարտութեան դատապարտուեցաւ՝ այն ամբաստանութեամբ թէ դիւրացուցած է ռուս Զօր. Միլլէրի առեւանգումը:

ԴԱՄԱՍԿՈՍԷՆ կը հեռագրեն թէ բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան, երեւան հանուած ըլլալով դաւադրութիւն մը ընդդէմ առժամեայ կառավարութեան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ԱՆԻԷԹԻ «ՇԱՀՐԻԿԵԱՆ» ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ

Անիէռ Cinéma Casino Bourguignons Villa Aubert

2 Օգոստոս, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8,45ին

ԹԱԹԱՐԱԿԱՆ ԱՐՇԱՒԱՆՔԸ

(ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՄԵԾ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ)

Բեմադիր՝ ԶԱՐԽԱՆԻՆ, Հայերէնի վերածեց՝ ԵՐ. ՍԷԹԵԱՆ

Երաժշտութիւն՝ Ա. Վ. ԱԼԷՔՍԱՆՏՐՈՖ

Դերակատարներ՝ Ա. ՊՈՒԶՄԱ, Ժ. ՊԱՊԱՆԵԱՆ եւ Ռ. ԲՈՒՇԱՅԱ

Նաեւ պիտի ցուցադրուին

ԳԵՂՋԿԱԿԱՆ ՀԱՐՍԱՆԻՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հայերէն խօսուն (տոքիւմանթէր)

Ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը եւ Երուսաղէմը

Մուտք 7 եւ 5 ֆր., 5 տարեկանէն վար փոքրիկներու 2 ֆր.

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած ՀԱՅ ԿԱՄ. եւ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱՔՈԼՈՆԲԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Յուլիս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Արժանթէօյի անտառի Մօնթէն վիլ աղբիւրին մօտ

Խօսք կ'առնէ Գնդ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Երգ, պար, զուարթ մթնոլորտ. ընկերակցութեամբ թառի:

Մեկնում.— Արժանթէօյի կայարանէն օթօպիւս առնել եւ իջնել Ֆօնթէն Ռուժի:

ԾԱՆՕԹ.— Անձրեւի պարագային պատսպարուած վայր

Մուտքը ազատ է

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵԱՆՔ ՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին Յունիս-Յուլիս միացեալ թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ՝ Խմբագրին յուշատետրը, ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ՝ Մարդկային իմացականութեան տագնապը, Ա. ԱՐԱՋԵԱՆ՝ Բանաստեղծ Գ. Պէշկէօթիւրեան, Գ. ՊԷՇԿԷՕԹԻՒՐԵԱՆ՝ Անտիպ նամակ մը, ՌՈՒԲԷՆ ՈՐԲԵՐԵԱՆ՝ Գ. Պէշկէօթիւրեան, Արշ. ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ՝ Արեւմտահայ թատրոնը, Բժ. Բ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ՝ Մանկութիւնը հզօր նեցուկ, Ռ. ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ՝ Շիրվանզատէի մասին:

Այս թիւը կը պարունակէ Գ. Պէշկէօթիւրեանի, Եղ՝ Զաֆրաստի եւ Գմբէթեանի նկարները եւ խմբանկար մը (Սեւումեան, Զարիֆեան եւ Մանուէլեան): Ամրան առթիւ յաջորդ միացեալ թիւը լոյս պիտի տեսնէ, փոքրականին պէս, Սեպտ.ի վերջերը: Զիճարող բաժանորդներէն կը խնդրուի փութացնել իրենց բաժնեգինները:

Բաժանորդագրութիւն Ֆրանսա 40, արտասահման՝ 50 ֆրանք:

Մ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ, 46, Rue Richer, Paris (9):

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Զուիցերիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 29 ՅՈՒԼԻՍ — SAMEDI 29 Juillet 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4104

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿԱՐ ԽՕՍՔ

ԱՅՍ ԱՅՆ ԺՈՂՈՎՈ՛ՒՐԴՆ Է...

Կ'ուզենք խոստովանութիւն մը ընել: Հանգանակութեան մեր սիւնակը բացինք վարանումով: Կը խորհէինք թէ, տնտեսական ներկայ ծանր պայմաններուն մէջ, ձեռնարկը չի տար սպասուած արդիւնքը: Բայց, կրկին, ներքին ձայն մը մեզի կ'ըսէր թէ ոչ միայն մամուլի մեր կոչումը, այլեւ մեր ժողովուրդի անվիճելի նուիրաբերումը չեն ներեր որ եւ է վարանում:

Ու ձեռնարկեցինք: Ութ օր է արդէն, եւ մեր Հանգանակութեան ցանկը բարձրացած է 16,000ի:

Գիտենք, չօչափելի գումար մը չէ սակայն: Բայց, դատելով այն միահամուռ շարժումէն, որ մեր ձեռնարկն ու խմբագրականները սանձեցին, կասկած չունինք, որ մեր այս Հանգանակութիւնը եւս յաջողութեամբ պիտի պսակուի:

Ծանրացանք այս կէտին վրայ, որովհետեւ, այս ողբերգութեան մէջ յոյսի, սփոփանքի, նոյնիսկ խրախուսանքի ազդակ մը կը նկատենք այն ճիգը, որ կրկին ի յայտ կուգայ, ահաւասիկ, ո՛րքան ջերմ ու ո՛րքան բոլորանուէր կերպով:

Այսպէս, գրեթէ ամէն օր խմբագրատուն կ'ընդունինք այցելուներ, որոնք, յաճախ անծանօթ մեզի, իրենց բաժինը կը բերեն անսեթեւեթ ու սրտաբուխ ձեւով մը: Տիկին մը, անցեալ օր, չըր-ջագգեստի մը համար խնայած դրամն էր բերած: Ուրիշներ՝ ուրիշ ձեւի զրկանքներու յանձնառութեամբ կը տրամադրեն 50 - 100 ֆրանք: Ու յաճախ խնդրելով որ «եթէ կարելի է անունը չգըր-ուի»...: Բազմաթիւ գրութիւններ կը հասնին նաեւ գաւառէն, հոծ Մարսէյլէն սկսած մինչեւ փոքրիկ աւանները, ուր հինգով-տասնով տուն-տեղ եղած են մերոնք, եւ կը տապլուին օրն ի բուն՝ «ուրիշին ձեռքը չնայելու համար»:

Անշուշտ, միայն գումարները չեն որ մեզ կը շահագրգռեն Հանգանակութեան մէջ: Այս ջերմ նուիրաբերումը իր մէջ ունի նաեւ բարոյական կողմեր:

Այսպէս, կը նշանակէ, ուրեմն, որ թաւալող երկու տասնամեակները, որոնք շա՜տ բան աղօտեցին մեր անցեալի բարքերէն ու արժէքներէն, դեռ կենդանի ու վառ կը պահեն զուարթերութեան այն ոգին, որ մեր ժողովուրդին ամէնէն ցայտուն ու ամէնէն գեղեցիկ արժանիքներէն մին կազմած է:

Ա՛յնքան դառնութիւններէ ու ա՛յնքան յուսախաբութիւններէ վերջ, ա՛յս սատրիճան անվերապահ ու միահամուռ ճիգ մը՝ նոյնիսկ տնտեսական ծանր պայմաններուն մէջ, յայտարար ու անժխտելի փաստ մըն է թէ՝ մեր ժողովուրդը իր մէջ դեռ անվթար ու առողջ կը պահէ նաեւ տոկալու, դիմագրաւելու եւ տեւելու իր սճանչելի բնազդը:

«Նոր բոյն Մուսա Լերան որբերուն» — այսպէս նախընտրեցինք կոչել այս Հանգանակութիւնը, որովհետեւ այս ձեռնարկը եւ իր գտած ընդունելութիւնը իր մէջ ունի երրորդ իմաստ մը: Մուսա Լեռը աշխարհագրական անուն մըն չէ մեզի համար: Ոչ ալ՝ որակումը մասնիկի մը՝ պատմական մեր հողերէն: Խոյա՛նք մըն է ան: Ընդվզում մը: Եղեռնի զարհուրանքներէն եւ անճար մորթոտումներէն անջատուող այն բացառութիւններէն մին, որոնք Հայոց Պատմութեան մեծագոյն Ողբերգութեան մէջ հերոսականներ կազմեցին: Դիւցազներգութիւն մըն է ան:

Ու կոթող մը յաղթանակի, որ աւելի տեւական է - եւ տեւապէս մե՛ր, - քան այն նիւթեղէն կոթողը, որ նոյն այդ հերոսականը կը բնորոշէր եւ զոր այժմ լքեցինք Թուրքերուն...

Բարոյական այդ կոթողը եւս իր մեծ բաժինը ունի, բնականաբար, Հանգանակութեան այսքան արագ ծաւալումին մէջ: Կը նշանակէ, ուրեմն, որ հայ բազմութիւններու մէջ պայքարի ոգին եւս դեռ ուժեղ է: Ու մնաւանդ տակաւին բարախուն, ուժգի՛ն է հերոսականներու ու յաղթանակներու պաշտամունքը:

Բայց, կայ, անտարակոյս, նաեւ խոր դառնութիւն մը՝ տըր-ուած ամէն մէկ գումարին մէջ, փոքր ըլլայ ան, թէ մեծ: Դառնութիւն մը, որ զսպուած է, բայց՝ մե՛ծ, եւ որ անզօր կատաղութեան մը բնոյթը ունի: Կիլիկիայէն, կամ Այնթապէն ու Մարաշէն վերջ, ահա եւ Հայոց ծոցը: Մանաւանդ Մուսա Տաղը...

Ճիշդ է, ոչ նոյն կորուստներով: Բայց, գրեթէ նոյն զիջող տրամադրութեամբ:

Հայ մարդը, որ այնքան անվերապահ կերպով իր արիւնն էր խառնած ֆրանսական արիւնին՝ նոյն այդ լեռներուն վրայ, իր դարաւոր երազը փայփայելով, անկարո՛ղ էհաշտուիլ, որ, նաեւ քսան տարի վերջ, քաղաքականութիւնը կրնայ այսքան անողոք կերպով հեգնել իր պտուղը, աճիւններն ու գոնէ ափ մը սեփական հողի վրայ ապրելու իր հզօր ցանկութիւնը...

— Այսուհանդերձ, կը գրէ «Ազդակ»ի թղթակիցը, մեր գաղթական հայրենակիցներուն տրամադրութիւնը բարձր է:

Ու կը խորհինք թէ ի՛նչ պիտի ըլլար զոհաբերութեանց չափն ու տրամադրութեան սատրիճանը, եթէ նոր ողբերգութիւններու տեղ, նոր յաղթանա՛կներու անունով կոչ մը ըլլար մեր ժողովուրդին...

Ահա թէ ինչ տխուր կողմեր եւ խտացած արժէքներ կը գտնենք տրուած ամէն մէկ գումարի մէջ...:

— Այս այն ժողովո՞ւրդն է որ Մուսա Տաղ կ'երգէր ու կը պարծենար — դառնօրէն կը գանգատէր մեր մէկ խմբագրականը՝ դեռ Հանգանակութիւնը չսկսած:

Ութ օր վերջ կարող ենք վերցնել հարցականը եւ ըսել անվարան.— Այո՛ այս այն ժողովուրդն է դարձեալ, որ՝ ոչ միայն կ'երգէ, այլեւ տեւապէս կ'ապրի իր Մուսա Տաղերը...

Վ. ԻՇԽ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԷՆԿԻՒՐԻ ԿԸ ՀԱՐՑՆԷ ՊԷԼԿՐԱՏԻ

«Ի՞ՆՉ ԴԻՐՔ ՊԻՏԻ ԲՌՆԷՔ ԵՐԲ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԻ..»

«Օթօ» թերթը կը հրատարակէ հետեւեալ հեռագիրը Էնկիւրիէն (27 Յուլիս).—

Ստոյգ աղբիւրէ քաղուած տեղեկութիւններու համաձայն, Թրքական կառավարութիւնը, վերջ դնելու համար Եուկոսլավիոյ արտաքին քաղաքականութեան մասին տարածուած այլազան զրոյցներու, որոշեց դիմել Պելկրատի կառավարութեան՝ խնդրելու համար որ ճշդէ թէ ի՛նչ դիրք պիտի բռնէր, երբ ընդհ. պատերազմ ծագէր եւ տարածուէր մինչեւ Պալքանները: Թրքական կառավարութիւնը պիտի հարցնէ նաեւ թէ Պելկրատի կառավարութիւնը տրամադի՞ր է կատարելու այն բոլոր պարտաւորութիւնները, որոնք կը բխին Պալքանեան Ուխտէն:

Լուի Մարէնի խմբակը կը բողոքէ Ալեքսանտրէթի պարպումի ձեւին դէմ

Ֆրանսական Խորհրդարանին Հանրապետական Դաշնակցութեան խմբակը ժողով գումարելով Լուի Մարէնի նախագահութեան տակ, կարծիքներու կարճ խորհրդակցութենէ մը վերջ հրատարակութեան տուաւ զեկոյց մը, որ կ'ըսէ.

1.— Երկու անգամ խնդրուեցաւ կառավարութենէն, որ լուսաբանութիւններ տրուին վերջին ձերբակալութեանց մասին: Ձերբակալուողները կա՛մ կապ ունին լրտեսական կազմակերպութեան մը հետ, հետեւաբար՝ պէտք է անմիջապէս յանձնել պատերազմական ատեանի, փոխանակ թոյլ տալու որ առիթ ծառայեն կուսակցական գրգռութեանց, եւ կամ առեւտրական կեղծ պայմանագրութեանց քօղին տակ՝ ծախուած են օտար քարոզչութեան: Պէտք է լուսաբանել հանրային կարծիքը: Միւս կողմէ, նկատելով որ Գ. Միջազգայինի անդամ 240,000 Ֆրանսացի կոմունիստներու անդամավճարները բաւական չեն գոցելու համայնավար ընդարձակ քարոզութեան մը ծախքերը, խմբակցութիւնը կը պահանջէ որ քննութիւն եւ հաւասար խստութեամբ հետապնդում կատարուի ամէն անոնց դէմ, որոնք օտար երկիրներու հաշւոյն քարոզութիւն կը կատարեն Ֆրանսայի մէջ:

2.— Ալեքսանտրէթի Սանճաքին պարպումին գալով, նկատելով որ՝ հակառակ յայտնուած յոյսերուն՝ Սանճաքի գաղթողներուն հանդէպ մարդկային վերաբերմունք ցոյց չէ տրուած, խմբակցութիւնը կը պահանջէ անյապաղ օգնութիւն հասցնել գաղթողներուն, եւ ամէն միջոց ձեռք առնել ի նպաստ այս վերջիններուն՝ համաձայն քաղաքականութեան մը, որ պատիւ բերէ Ֆրանսայի: Խմբակցութիւնը դիտել կուտայ թէ ֆրանքօ-թրքական համաձայնութիւնը բռնաբարուած է արդէն նոր սահմանները ճշդելու հարցին մէջ, ինչպէս եւ արգիլելով որ ոչ - քրիստոնեայ բնակչութիւնը չկարենայ գաղթել, դժուարութիւն յարուցանելով որ գաղթականները չկարենան իրենց ուզած հպատակութիւնը ստանալ: Խմբակցութիւնը ցաւ կը յայտնէ դարձեալ, որ վերջին համաձայնութիւնը ոչ մէկ յօդուած ունի որ պաշտպանէր դպրոցները եւ հիւանդանոցները:

Հիթլէր հիւա՞նդ է

Պայրէօթէն կը հեռագրեն թէ Հիթլէր Պայրէօթ հասնելով ներկայ գտնուեցաւ «Թրիսթան եւ Իզոլտ» օփերային: Իզոլտի դերը կը կատարէր Ֆրանսացի երգչուհին, Ժէրմէն Լիւպէն, Փարիզի օփերայէն:

Ապահովաբար, Հիթլէր յատկապէս Պայրէօթ է մեկնած, վերջ դնելու համար այն զրոյցներուն, որոնք զինք հիւանդ ցոյց կուտան: Արդարեւ, վերջերս լեհական թերթ մը, որ կը հրատարակուի Վարշաւիա, կը գրէր թէ Հիթլէր կը տառապի ջղասպառութենէ եւ երկու նոպայ անցուցած է: Այդ պատճառով Վիէննայէն կանչուած է ջղային հիւանդութեանց մասնագէտ մը, եւ 35,000 ֆրանք խոստացուած է բարձրանալու համար մինչեւ Պէրխթէսկատէն, Հիթլէրի լեռնային բնակարանը: Ըստ նոյն լեհական թերթին, Հիթլէր դիւշեր եւ ցերեկ աշխատեցաւ Ապրիլ եւ Մայիս ամիսներուն, ասկէ զատ մեծ ճիգ թափեց վերջ դնելու համար անձնական կռիւի մը, որ ծագած էր բանակին վերին հրամանատարներուն միջեւ: Այդ յոգնութեանց տակ կքած՝ ինկաւ երբ կը խօսէր սպայից ժողովի մը մէջ եւ անմիջապէս փոխադրուեցաւ իր լեռնային մենաստանը:

Հիթլէր մասնաւորաբար յոգնեցաւ հաշտեցնելու համար երկու զօրավարներ, Միլխ եւ Քայթէլ, եւ հազիւ կրցաւ առաջքն առնել մենամարտի մը: Բայց իր այս միջամտութիւնը քամեց իր ջիղերը, այնքան որ ուժասպառ ինկաւ եւ այլեւս ժամանակ մը ոչ ոք ուզեց տեսնել: Ցետոյ քիչ թէ շատ ապաքինած՝ գնաց կատարելու Մինիխի արուեստի ցուցահանդէսին բացումը, բայց չուշացաւ երկրորդ տագնապ մը:

Պէտք է աւելցնել թէ ուրիշ ոչ մէկ աղբիւր կը հաստատէ այս լուրը:

Թուրք նաւատորմը Ատալիա՞ կ'երթայ

Արաբական հեռագրական գործակալութեան տուած տեղեկութեանց համաձայն, Թուրք կառավարութիւնը որոշած է իր նաւատորմին մեծ մասը Ատալիոյ նաւահանգիստը կեդրոնացնել: Եւ ասիկա անոր համար, որ Իտալիա սկսած է Հռոդոս կղզիին մէջ նոր ամրութիւններ հաստատել: Միւս կողմէ Թուրք կառավարութիւնը Անատոլուի մէջ բնակութեան վայրեր սկսած է պատրաստել: Երկոտասան կղզիներու Թուրք գաղթականներու թիւը մօտ 2000 է:

«Իտալացիները կը խոշտանգեն Թուրքերը...»

Պոլսէն տրուած հեռագրի մը համաձայն, Երկոտասան կղզիներու Թուրք բնակչութիւնը կը հալածուի, կը խոշտանգուի, կը հարստահարուի Իտալացիներու կողմէ: Թուրք համայնքին պետը վտարուած է կղզիներէն, որովհետեւ Թրքական թերթ կը ստանար:

ՆՈՐ ԲՈՅՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ԱՐԾԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

ԽՄԲ.— Ալֆորվիլի Հայ Կապոյտ Խաչի Մասնաճիւղին Սանուց Միութեան կողմէ ստացանք նամակ մը, որով կը յայտնեն թէ Հանգանակութեան կը մասնակցին 100 ֆրանքով: Հանգանակութիւնը սպասուածէն, յուսացուածէն աւելի ծաւալ գտած ըլլալով,— շատեր բարի նախանձով մը սկսած են մրցիլ իրարու հետ, այսպէս եղաւ նաեւ Ետանի տրամադրած գիրքը ստանալու համար, եւ անշուշտ այս մրցումէն մեր գաղթող ժողովուրդն է որ կ'օգտուի,—ցանկերը շատ երկարած են, ուստի պիտի հրատարակուին մաս առ մաս: Կը խնդրուի անհամբերութիւն ցոյց չտալ՝ երբ գումարները ղրկուելէն անմիջապէս վերջ չեն հրատարակուիր ցանկերը մէկ երկու օր:

Ռոանէն կը գրեն մեզի թէ նախաձեռնութեամբ Մեսրոպ Թորոսեանի, Գ. Գէօչկէրեանի, Յ. Ստեփանեանի եւ Պ. Զալըմեանի՝ Հանգանակութիւն մը կատարուած եւ հաւաքուած է 810 ֆրանք:

ՑԱՆԿ 8

Փարիզի Հայ Շօֆէօրներու Միութիւն (որ ձեռնարկած է Հանգանակութիւն իր շրջանակին մէջ)	500
Ֆ. Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտոյի մասնաճիւղ	500
Օննիկ Պասմաճեան	200
Արփիար Հաճեան	200
Ցեսու Զրահեան	100
Գրիգոր Ալոյեան	100
Բ. Մարգարեան	100
Ֆ. Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Սանուց միութ.	100
Վիգէն Գարմէն, Ժընեւ	50
Մերկեր Սուքիասեան	50
Յարութիւն Եաղճեան	50
Ռոանի հանգանակիչ յանձնախումբի միջոցաւ, հետեւեալներէն	
Մեսրոպ Թորոսեան	200
Գէորգ Գէօչկէրեան	100
Խորէն Յովհաննէսեան	100
Ղազար Պագրճեան	50
Յարութիւն Ստեփանեան	50
Պաղտիկ Զալըմեան	50
Անդրանիկ Մինասեան	60
Կարապետ Պօղոսեան	30
Գեղամ Գըյըճեան	25
Սիրվարդ Զալըմեան	25
Յակոբ Կէրմէրեան	20
Յարութիւն Պալանեան	20
Աստուր Գըյըճեան	15
Արտաշ Գարակէօզեան	15
Արսլանեան Յակոբ	15
Արամ Գազանճեան	15
Պօղոս Վարդապետեան	10
Բենիամին Թորոսեան	10
Գումար՝	2,760
Նախորդ գումար՝	13,350
Ընդհ. գումար՝	16,110

Երախաները կը վերադառնան

Ֆ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ օդափոխութեան կայանի առաջին խումբը կը վերադառնայ Ռուայանէն եւ կը հասնի Փարիզ, Gare d'Orsay, 30 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5,20ին: Ծնողներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ որոշեալ ժամուն, առնելու համար իրենց երախաները:

*** Ֆ. Կապոյտ Խաչի օդափոխութեան կայանի երկրորդ խումբը կը մեկնի 2 օգոստոս չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 10,20ին: Երախաները բերել ժամը 9ին, Gare d'Orsay, Salle des Pas Perdus:

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ ԵՒ ՔԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՅՕԴ. 4.— Այն օտարականները, որոնք կ'իյնան ներկայ հրովարտակ - օրէնքին 2րդ եւ 3րդ յօդուածներուն տրամադրութեան տակ եւ կը լրացնեն՝ համաձայն յաջորդ 5րդ յօդուածին՝ բնակութեան պայմանները, պատի յայտարարութիւններով պիտի հրաւիրուին ներկայանալ, 20 օրուան ընթացքին, իրենց բնակավայրի ոստիկանութեան կամ, եթէ ոստիկանատուն չկայ, քաղաքապետութեան: Այն օտարականները, որոնք չեն ներկայանար, բայց եւ այնպէս կը լրացնեն 12 Ապրիլ 1939 թուակիր հրովարտակին 3րդ յօդուածին պայմանները, պիտի հրաւիրուին անհատապէս:

ՅՕԴ. 5.— Այն բոլոր օտարականները, որոնք ընդունուած են ապաստանի իրաւունքէն օգտուողներու դասակարգին մէջ, պիտի արձանագրուին «ընդհ. ցուցակագրութեան» մէջ, եթէ ունին ինքնութեան թուղթ մը օրինական պայմանաժամով: Իսկ եթէ ինքնութեան թուղթ չունին, դարձեալ պիտի արձանագրուին «ընդհ. ցուցակագրութեան» մէջ՝ երբ ընդունուած են ապաստանի իրաւունքով եւ Ֆրանսայի մէջ բնակած են երկու ամիս, համաձայն 12 Ապրիլ 1939 թուակիր հրովարտակին 8րդ յօդուածին, անշուշտ եթէ չկարենան հաստատել թէ դիմում կատարած են մեկնելու համար Ֆրանսայէն:

Եթէ դիմում կատարած են, մեկնելու համար ցուցակագրութենէն դուրս կը մնան՝ երեք ամիս պայմանաժամով, որ կրնայ նորոգուիլ նահանգապետին կողմէ, առանց սակայն թոյլատրելու որ տրուած պայմանաժամերուն ընդհանուր տեւողութիւնը անցնի մէկ տարին:

Այն օտարականներուն համար, որոնք ընդունուած են ապաստանի իրաւունքով եւ Ֆրանսայի մէջ կը բնակին աւելի քան երկու ամիսէ ի վեր՝ հաշուելով ներկայ հրովարտակին հրատարակութեան թուականէն, նախորդ հատուածին մէջ յիշատակուած պայմանաժամը պէտք է տալ սկսեալ այս վերջին թուականէն:

ՅՕԴ. 6.— Այն օտարականները, որոնք ցուցակագրութիւնը կատարուած ժամանակ՝ կը յայտարարեն թէ իրենքզիրենք տարագիր չեն համարիր կամ ապաստանի իրաւունքով ընդունուածներու մէջ չեն մտներ, չեն կրնար այնուհետեւ օգտուիլ այդ իրաւունքէն՝ երբ, յետագային, հրաման ստանան հեռանալու երկրէն:

Նոյն տրամադրութիւնը՝ նաեւ անոնց համար, որոնք իրենց ուղղուած հրաւէրներուն չեն պատասխաներ քսան օրուան ընթացքին:

ՅՕԴ. 7.— Այսուհանդերձ, եթէ նոր իրողութեան մը հետեւանքով՝ օտարականը յետագային լրացնէ այն պայմանները, որոնք ճշդուած են 4րդ յօդուածով, կրնայ մտնել ցուցակագրութեան մէջ:

ՅՕԴ. 8.— Հպատակութենէ զրկուած կամ ապաստանի իրաւունքով Ֆրանսա ընդունուած օտարականներու ցուցակագրութիւնը պիտի կատարուի հա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԻՒՏՃԷՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

կատարենք, ուրեմն, մի համեմատութիւն՝ միւս պետութիւնների հետ:

Խորհ. Ռուսաստանի պիւտճէն (10 խորհրդային րուբլին 50 ամերիկեան սենտ հաշուելով) 2,300,000,000:

Անգլիա՝ գաղթավայրերով 2,948 միլիոն: Գերմանիա (գաղտնի): Միացեալ Նահանգներ 1,126,000,000: Ճապոն 1,500,000,000: Ֆրանսա 1,048 միլիոն: Իտալիա 611,000,000:

Իսկ եթէ ամերիկացի տնտեսագէտների նման մի ամերիկեան դոլարը 5 խորհրդային րուբլի հաշուենք, խորհրդային կառավարութեան ծախսը բանկի վրայ պիտի հասնի ինը միլիար ամերիկեան դոլարի Չեկայի ծախսով: 8 միլիար ամերիկ. դոլարի՝ առանց Չեկայի ծախսերի:

Եթէ խորհրդային կառավարութեան տւած վերոյիշեալ Թւերը ճշմարտութեան մի քիչ մօտ լինեն էլ, բաւական է, որ խորհրդային պետական գործիչների՝ երկիրը քանդելու եւ ժողովուրդը կողոպտելու համար գործադրած ջանքերը ակներեւ լինեն:

Մի փոքրիկ համեմատութիւն ցարական կառավարութեան 1913 Թւականի բիւջէի՝ խորհրդային պետութեան այս տարուան բիւջէի հետ, աւելի պարզօրէն պիտի ցոյց տայ այն անխիղճ վերաբերումը, զոր խորհրդային ղեկավարները ունեն երկրի տնտեսութեան հանդէպ: Ցարական կառավարութիւնը ունենալով իր դիմաց աւելի ուժեղ Թշնամիներ– Թուրքիա, Գերմանիա, Աւստրիա,— եւ միեւնոյն ժամանակ պարտաւորուած լինելով պաշտպանել աւելի երկար սահմաններ, 1913ին իր բիւջէյում նախատեսել էր երկրի պաշտպանութեան համար միմիայն մի միլիոն րուբլի (կէս միլիոն դոլար) ուրեմն չորս անգամ աւելի քիչ քան խորհրդային կառավարութիւնը՝ ծախսում էր իր բանակի վրայ, եթէ ի հարկէ 10 խորհրդային րուբլին հաշուենք 50 ամերիկեան սենտ: Իսկ եթէ Ամերիկացիների նման հաշուենք, այդ դէպքում պիտի գտնենք, որ ցարական կառավարութիւնը իր բանակի, նաւատորմիղի եւ զինուորական բոլոր ուժերի վրայ ծախսում էր 16 անգամ աւելի քիչ՝ քան խորհրդային կառավարութիւնը ծախսում է այսօր:

Պիտի չմոռանանք, որ ցարական իշխանութեան օրերին երկիրը շատ աւելի հարուստ էր եւ արդիւնաբերութիւնն ու գիւղատնտեսութիւնն օրից օր աւելի էին զարգանում: Այդ այդպէս լինելով հանդերձ՝ ընկերվարականներս ամենախիստ կերպով քննադատում էինք ցարական կառավարութեան բիւջէն:

Համեմատելու արժանի են նաեւ սոյն բիւջէյում նշանակւած երկու Թւեր: Մինչ միմիայն Չեկայի համար նախատեսւածը 5,5 միլիար րուբլի ծախս, բոլոր մնացած գործավարութիւնների համար նախատեսւած է ընդամենը 6 միլիար ծախս, գրեթէ նոյնքան, ինչքան ծախսւելու է միմիայն Չեկայի վրայ: Չեմ կարծում, որ կարելի լինի աւելի պերճախօս փաստ ճարել՝ հաստատելու համար, որ խորհրդային կառավարութիւնը ճիշդ որ ոստիկանական կառավարութիւն է:

Պետական բիւջէյում նախատեսւած են ծախսեր.

1.— Արդիւնաբերութեան համար անհրաժեշտ միջոցներ հայթայթելու՝ 29 միլիար րուբլի,

2.— Սպառելու համար պէտք եղած առարկաները արդիւնաբերող ձեռնարկների համար միայն 6 միլիար րուբլի:

Երկուսի գումարը կ'անէ 35 միլիար րուբլի:

Եթէ համեմատենք պետական ձեռնարկների համար ծախսւող սոյն 35 միլիարը նոյն ձեռնարկներից ստացւելիք 17,5 միլիարի հետ, մեզ համար պարզ պիտի լինի, որ պետականացած գործարանները եւ արդիւնաբերութեան միւս ձեռնարկները հարիւրին յիսուն վնաս են անում, այն էլ մի երկրում, ուր արդիւնաբերականձեռնարկները մենաշնորհն են միմիայն խորհ. կառավարութեան եւ նոյն արդիւնաբերական ձեռնարկներից ստացւած արտադրութիւնները հէքեաթային արժէքներով են վաճառւում. օրինակ 400 րուբլի՝ մի զոյգ կօշիկը: Այս վնասը շատ աւելի աչքի է զարնում մանաւանդ նրա համար, որ վերոյիշեալ 35 միլիարին չեն պատկանում նաեւ առեւտրի եւ առեւտրական ձեռնարկների համար արւած ծախսերը, մինչդեռ 17,5 միլիար եկամուտի մէջ կան նաեւ նոյն առեւտրական ձեռնարկների եկամուտները:

Բիւջէի մուտքի բաժնում մեքենաների – տրակտորների կայաններից մուտք է նախատեսւած միմիայն երկու միլիար րուբլի, մինչդեռ ելքի բաժնում նոյն կայարանները պահելու համար նախատեսւած է 8,5 միլիար րուբլի, գրեթէ չորս եւ կէս անգամ աւելի:

Երկրագործութեան եւ սովխոզների (պետական գիւղատնտեսական ձեռնարկների) համար ծախս նախատեսւած է 4,5 միլիար րուբլի: Իսկ ինչքան մուտք են ստանում այդ ձեռնարկներից, չի նշանակւած բիւջէյում:

Եթէ՝ տնտեսագէտի չեմ ասում՝ այլ պարզ ընթերցողի աչքով էլ նայենք խորհրդային պետական բիւջէին, պիտի գտնենք, որ այդ բիւջէն կազմւած է առանց երկրի եւ ժողովրդի տնտեսական դրութիւնը եւ կարելիութիւնները նկատի ունենալու եւ պիտի արդարանայ 170 միլիոն ստրուկների ծոմապահութեան, եթէ չասեմ, քաղցածութեան շնորհիւ: Ժողովուրդը իրան պէտք է զրկի ամենատարրական եւ անհրաժեշտ առարկաներից, նոյնիսկ հացից, որպէսզի կարողանայ վճարել պետական ծախսերը:

Խորհրդ. կառավարութեան ելմտական գործավարը իր բացատրական ճառի մէջ յայտնում է, որ բոլոր գործավարութիւնները անպատասխանատու եւ անհաշիւ վերաբերւում են ցոյց տալիս պետական հարստութիւնը ծախսելու ժամանակ, բայց ամէնից շատ անխնայ եւ անպատասխանատու են վարւում պետական հարստութեան հետ երկրագործական եւ մեքենա – տրակտորական գործավարութիւնները:

Բիւջէի բոլոր յօդւածները մանրամասն քննութեան ենթարկելուց յետոյ, նրա մուտքի բաժնում չգտայ գիւղատնտեսութիւնից կամ պետականացած գիւղական հողերից ստացւած եկամուտների մասին մի յիշատակութիւն: Ստալինը ժՀ. համայնավար համագումարում պարծենալով յայտնում էր, որ Ռուսաստանում ցորենի բերքը արդէն հասնում է գրեթէ եօթը միլիար փութի: Հետաքրքիր է, ի՞նչ է լինում այդ եօթը միլիար փութ ցորենը, որ խորհրդային արժէքներով մօտ տասը միլիար րուբլի է անում: Արդեօք սոյն գումարը չի՞ մտցրւած պետական ձեռնարկներից ստացւած 17,5 միլիարի մէջ: Երկրորդ հարց, տրակտոր – մեքենաների կայարանների եւ երկրագործական նախարարութեան յատկացւած 13 միլիարը արդարացւո՞ւմ է արդեօք 10 միլիար ցորենի արժէքով:

Եթէ նոյնիսկ ենթադրենք, որ ցորենի արժէքը, 10 միլիարը, չի մտնում պետական ձեռնարկների 17,5 միլիար եկամուտի մէջ, դարձեալ 3 միլիարի բաց է երեւում: Ուրեմն երկրագնդի ամենամեծ գիւղատնտեսական երկրի ցորենի արտադրութիւնը ո՛չ միայն օգուտ չի տալիս, այլ և չի՛ արդարացնում իր ծախսերը: Ցարական Ռուսաստանը պատերազմից առաջ կէս միլիոն փութից աւելի ցորեն էր արտադրում, ժողովրդի պահանջները լիուլի բաւականացնելուց յետոյ:

Անցնենք «դաշնակից հանրապետութիւնների» բիւջէին:

Ռուսաստանի սահմաններում գտնւող 11 հանրապետութիւնների բիւջէն է 39 միլիար րուբլի, եթէ 10 սովետական րուբլին հաշուենք 50 ամերիկեան սենտ (հացի արժէքի համեմատութեամբ), ուրեմն մօտ երկու միլիար տոլար, այսինքն 4 միլիար Նիկոլայեան ոսկի րուբլի: Ցարական Ռուսաստանի 1913 Թւականի բիւջէում նախատեսւած գումարը: Որպէսզիվերջնական մի գաղափար կազմւի Ռուսաստանի քաղաքացիների արած զոհողութիւնների մասին՝ բիւջէն լրացնելու համար, այս գումարը միայն բաւական է այդ գաղափարը կազմելու համար:

Հետեւեալ չափերով է բաժանւում վերոյիշեալ 39 միլիարը 11 հանրապետութեանց մէջ.

Ռուսաստանի դաշնակից ընկերվարական խորհրդային հանրապետութիւնների Միութեան (խսկական Ռուսիա) 24 միլիար, Ուքրայնիա 6,5, Խազախստան 1.5, Ուզբէկստան 1,4, Սպիտակ Ռուսաստան 1,3, Ազրբէյջան 933 միլիոն, ամենայետին տեղը բռնում են Հայաստանը 440 միլիոն, եւ Քրկըզիան 386 միլիոն, Վրաստանը եւ միւս հանրապետութիւնները ստանում են իւրաքանչիւրը կէսից մինչեւ մէկ միլիար:

Սոյն 39 միլիար րուբլից 12 միլիարը ծախսւում է համապետական հաստատութիւնների վրայ. 27 միլիարը տեղական հաստատութեանց համար: Հետաքրքիր հարցը նրանումն է, որ 11 հանրապետութիւնների ընդհանուր եկամուտը կազմում է միայն 11 միլիար րուբլի, 28 միլիարը կը նշանակէ կեդրոնական բիւջէից է հոգացւում:

Բաւական պերճախօս են Թւերը այս մասում:

Ռուսաստանի դաշնակից հանրապետութիւնների Միութիւնը (խսկական Ռուսիան) ունի եկամուտ 8 միլիար, ծախս՝ 17,5 միլիար, այլ խօսքով, Ռուսիան ծախսում է մօտ երկու ու կէս անգամ աւելի քան եկամուտ ունի: Ուկրայնիայի եկամուտն է 1,9 եկամուտ ունի եւ ծախսն էլ համեմատելով Ռուսիայի հետ՝ Ուկրայնիան, Ռուսաստանի գրեթէ ամենահարուստ այդ մասը, շատ աւելի քիչ եկամուտ ունի եւ ծախսն էլ համեմատելով նոյն Ռուսիայէն աւելի քիչ է: Այստեղ էլ եկամուտը երկուսուկէս անգամ աւելի պակաս է ծախսերից: Վրաստանի եկամուտն է միայն 182 միլիոն, ծախսը՝ 630 միլիոն, ուրեմն ծախսը երեքուկէս անգամ աւելի շատ է քան եկամուտը, իսկ Քրկըզիայում ծախսերը գրեթէ չորս անգամ աւելի շատ են՝ քան եկամուտը: Բելոռուսիայում (Սպիտակ Ռուսաստանում) ծախսերը հինգ անգամ աւելի շատ են քան եկամուտները, մինչդեռ Հայաստանում միայն կրկնապատիկն են: Որովհետեւ տեղական բիւջէների բացը փակւում են Միութեան ընդհանուր բիւջէից: Վերոյիշեալներից պարզ երեւում է, որ Հայաստանը իր տեղական ծախսերը փակելու համար համեմատելով ամենից քիչ է ստանում: Մինչդեռ Բելոռուսիայի ամէն մի բնակչի իր կառավարութեան վճարած մէկ րուբլի հարկի դիմաց կեդրոնական կառավարութիւնը վճարում է նոյն կառավարութեան 5 րուբլի, Վրաստանում ամէն մի քաղաքացու իր կառավարութեան վճարած ամէն մի րուբլու դիմաց կեդրոնական կառավարութիւնը նոյն կառավարութեան վճարում է երեք եւ կէս րուբլի, Հայաստանի ամէն մի քաղաքացու իր կառավարութեան վճարած տուրքի դիմաց՝ կեդրոնական կառավարութիւնը վճարում է միայն երկու րուբլի, այսինքն երկուքուկէս անգամ պակաս Սպիտակ Ռուսաստանին եւ մէկ ու երեք քառորդ պակաս՝ Վրաստանին վճարւած գումարներից:

Ինչո՞վ պէտք է բացատրել սոյն տարբերութիւնը, արդեօք նրանո՞վ, որ Հայաստանի ժողովուրդը աւելի հարուստ է եւ առատօրէն վճարում է թէ իր կառավարութեան եւ թէ կեդրոնական կառավարութեան բիւջէները, թէ Հայաստանի կառավարութիւնը աւելի խնայող է, բաւականանում է տեղական եկամուտով եւ չի ուզում ծանրանալ կեդրոնական կառավարութեան բիւջէի վրայ եւ կամ գուցէ կեդրոնական կառավարութիւնը Հայաստանի վերաբերմամբ աւելի խնայող է քան Վրաստանի կամ Բելոռուսիայի վերաբերմամբ: Դժբախտաբար մանրամասն Թւեր չկան, որոնց վրայ յենւած կարելի լինէր վերոյիշեալ երեք հարցերին դրականապէս պատասխանել:

Հետաքրքիր եւ ուշադրութեան առնելիք մի կէտ է նաեւ խսկական Ռուսիայի եւ Ուկրայնիայի տեղական եկամուտների համեմատութիւնը: Ռուսիան իր 90 միլիոն ժողովրդով տեղական հարկ է վճարում 8 միլիար, մինչդեռ Ուկրայնիան իր 40 միլիոն բնակիչով վճարում է միայն 1,9 միլիար, համեմատելով վճարւած գումարները ազգաբնակչութեան Թւի հետ, պիտի տեսնենք, որ Ուկրայնցի ամէն մի քաղաքացի երկու անգամ աւելի քիչ է վճարում իր կառավարութեան քան ամէն մի ռուս քաղաքացի վճարում է իր կառավարութեան: Այստեղ էլ ակամայ հարց է գալիս, ինչո՞ւ համեմատաբար աւելի հարուստ չրջան եղող մի վայրի քաղաքացիները երկու անգամ աւելի քիչ պիտի վճարեն իրենց տեղական կառավարութեան քան վճարում են Ռուսիայի համեմատաբար աւելի աղքատ չրջանի քաղաքացիները: Արդեօ՞ք պիտի ենթադրել, որ Ուքրայինայի կառավարութիւնը աւելի խնայող է, թէ ուրիշ պատճառներ կան: Սոյն մասում էլ բիւջէյում տրւած Թւերը կարելիութիւն չեն տալիս ճիշդ պատասխան տալու:

Համեմատաբար կեդրոնական բիւջէից ամէնից շատ օգտւում են Սպիտակ Ռուսիան, Ռուսիան եւ Վրաստանը եւ ամէնից քիչ օգտւում են Հայաստանը եւ Ուկրանիան:

Ցոյց տալու համար, որ յիշեալ կեդրոնական կառավարութիւնը Հայաստանի եւ Ուկրանիայի վրայ այնքան էլ լաւ աչքով չի նայում, ասեմ նաեւ, որ Վրաստանին խոստացւած է նիւթական միջոցներ նոր ելեկտրականներ ցանց կառուցանելու, Սեւծովեան երկաթուղին վերջացնելու, Կոլխիդայի ճահիճները չորացնելու, «Գրուզնէֆթի» վաղուց սկսւած ծրագիրը իրականացնելու եւայլ մի քանի աշխատանքներ կատարելու համար:

Ազրբէյջանին խոստացւած է Մուղանի անապատը ջրելու եւ նրան եգիպտական բամպակի մշակութեան կեդրոն դարձնելու համար մեծաքանակ գումարներ: Ուզբէկստանին մի միլիար է խոստացւած մանարաններ չինելու համար: Մեծ խոստումներ տրւած են նաեւ Բուրխաններին, Ռաստովի ինքնավար չրջանին եւն., բայց ոչի՛նչ խոստացւած է ո՛չ Հայաստանին, ո՛չ էլ Ուկրանիային...

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԿԵԱՆ

Թէհրան

ՕՐՈՒԱՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

Քանի մը օրով հեռացեր էի Փարիզէն, հանգստանալու համար:

Ի՞նչ սեւ ու մութ հանգիստ ...

Ո՞ր հայ մարդը իրաւունք ունի հանգիստ վայելելու օտարի տանը մէջ...

X

Ուրախ կարօտով մը վերցուցի «Յառաջ»ի վերջին Թիւերը, զորս դեռ չէի ստացած: Նայուածքս ինկաւ «Նոր բոյն Մուսա Լերան արծիւներուն» խորագրին վրայ:

Ահազանգ մը ու... հանգանակութի՛ւն:

Բացուած են մամուլի էջերը, հայ սրտերը...

Ոսկի է ամբողջ գաղթաշխարհը մեծով, պզտիկով «եղբայրական օգնութիւն» հասցնելու, կեանքի կարօտ իր հարազատներուն:

Մուսա Լերան պարտուած յաղթականներու ժառանգ՝ հայս ու աղջիկ, ծեր ու երիտասարդ, արիւնոտ հաւքեր, իրենց հարազատ բոյները լքած, ապաստան կը փնտռեն...

Հաւքեր՝ որոնց սիրելիներուն դեռ Թարմ արիւնովը դրոշմուած այդ բոյները պիտի մնան անմահ կոթողները մեր ցեղի պանծալի զաւակներուն:

Աւելի՛ դիւրին էմարդ մեռցնելը, քան թէ մարդ ապրեցնելը:

Այսօր, Մուսա Լերան Հայերը ապրիլ կ'ուզեն... մեզմէ:

Անոնք խորապէս կը հաւատան, եւ իրաւունք ունին հաւատալու, որ տարագիր «Հաւաչանաց կամուրջէն անցած ամէն վիրաւոր հոգի, (ար... հասահմանի բովանդակութիւնը), պիտի գտնայ ԳՆԵԼ ու փրկել կեանքը, ահուսարսափի մատնուած իրենց մատղաշ քոյրերուն ու եղբայրներուն:

Արտասահմանի բովանդակ հայութիւնը, պիտի գիտնայ փրկել կեանքն ու պատիւը իրենց սիրելի հարսերուն ու աղջիկներուն...

Այսպէս կը հաւատան ու կը վստահին Մուսա Լերան, Նոր օրերու մեր խաչեալները ...

Անխիղճ ճակատագիր ... մինչեւ ե՞րբ պիտի համարձակիս փորձել մեծանձնութիւնը ցեղի մը վերապրող զաւակներուն ...

Մինչեւ ե՞րբ, զանոնք ազգովին ոգեւորելու պատեհ բացնելէ վերջն ալ, անոնց ազգային խիղճն ու ազգային գիտակցութիւնը նժարի մէջ դնել պիտի փորձես ..

— Ամէն անգամ, ապահովաբար, երբ որ սեփական չահերդ հաւասարակշռելու պէտքը զգաս ...:

X

Տուր, իմ սիրելի եւ տարագիր ժողովուրդ, տուր, որքան որ կրնաս:

Միշտ տուր: Մի խնայեր լումադ մանաւանդ ցեղիդ պանծալի զաւակներուն: Խղճի խաղաղութիւնը վեր է ամէն հարստութենէ ...

Տուր:

Ինչի՞ր պիտի զոհէիր արդեօք, քու մէկ զաւկիդ կեանքը սուրէն ու հուրէն ազատելու համար ...

Ա. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Յառաջդիմասիրացի հանդէսը

ՔԱՇԱՆ

Կիրակի օր տեղի ունեցաւ Յառաջդիմասիրացի պարոցական տարեվերջի հանդէսը: Վարչութեան կողմէ հանդէսը բացաւ Պ. Ս. Գարակէօզեան: Հակառակ արտայայտուած փափաքներու՝ կարելիութիւն չէ բռնադծուած տօնելու միութեան տասնամեակը, յարմար սրահի մը չգոյութիւնը արգելք եղաւ այդ ծրագրին: Յառաջիկայ աշնան կ'իրականանայ այդ ձեռնարկը: Պ. Գարակէօզեան ներկայացուց օրուան նախագահը՝ Տիրան վրդ. Ներսոյեանը՝ որ սիրայօժար եկած էր հայ գաղութի մը ներքին աշխատանքները մօտէն տեսնելու եւ անոնց ապրումները վայելելու:

Աշակերտները երգեցին «Յառաջդիմասիրաց»ը՝ առաջնորդութեամբ տիկին Աբրահամեանի, որ սորվեցուցած էր նաեւ մանկական խաղեր եւ երգեր:

Թառիստ Գարեգինը նուագեց գեղեցիկ կտորներ: Աշակերտները ըրին յաջող կերպով զանազան արտասանութիւններ:

Վարագոյրը բացուելուն, մեր առջեւ գտանք անակնկալ երեւոյթ մը. Պ. Նշան Սէրգոյեանը, յարգելի դպրապետը հայ եկեղեցիին, բեմին վրայ է իր երկսեռ խումբով՝ կազմուած «Յառաջդիմասիրաց»ի աշակերտութենէն: Ան մէկ ամսուան ընթացքին կարողացած էր կազմել այդ խումբը եւ անոնց սորվեցուցած էր նօթագրութիւն եւ եկեղեցական ազգային երգեր: Երգեցին «Ով մե-

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Բայց միթէ՞ չկայ յանցանք, որին անկարելի լինէր ներել, որի համար մարդկանց սիւնից կախէին, կըրակում այրէին, ջրահեղձ անէին...

— Ինչպէս չէ, կայ:

— Ո՞րն է այդ, սաս՛... Ասա՛, իշխան, կամենում եմ լսել:

— Հայրենիքի դէմ արած դաւաճանութիւնը:

— Միայն ա՞յդ:

— Միայն այդ յանցանքն է, որին չէ կարելի ներել:

— Իսկ եթէ դաւաճանէր քեզ քո սիրած... Բայց ի՞նչ եմ խօսում. միթէ՞ կարող ես դու ինձ հասկանալ... Ահա՛ ինչո՞ւ համար էի ասում թէ՝ մեր վշտերը կը մեղմանային, եթէ ընկեր մարդիկ կարողանային նրանց էութիւնն ըմբռնել:

— Խօսի՛ր, Տէր Սեպուհ, ես կարող եմ հասկանալ:

— Կարո՞ղ ես... Դէհ, սաս՛. ի՞նչ կ'անէիր, եթէ յանկարծ իմանայիր, ներիր համարձակութեանս, թէ Գոհար իշխանուհին դաւաճանել է քեզ... Մի՛ դատիր քո այժմեան սրտով, դարձի՛ր դէպի քո անցեալը, երիտասարդացի՛ր, յիշի՛ր այն խանդն ու կրակը, որ վառել, բորբոքել է քո սիրտը...:

— Զգիտեմ, այդ վիշտն անծանօթ է եղել ինձ:

— Անծանօ՞թ է եղել... Օ՛, որքա՛ն ուրեմն երջանիկ ես դու. եւ ահա՛ այդ է պատճառը, որ Մարզպետունեաց Տէրը մաքուր խղճով, խաղաղ սրտով իւր տան շինութեան եւ Հայրենեաց փառքին համար է աշխատել, մեծ հայրենասէրի հռչակ է ստացել. իսկ Ցլիկ-Ամրամը, որի սիրտը պակաս չի բաբախել Հայրենեաց սիրոյ համար, դարձել է մի մատնիչ, դաւաճան...: Այո՛, եթէ մի ժամ, մի վայրկեան դու կարողանայիր ըմբռնել այն վշտի էութիւնը, այն ժամանակ կը հասկանայիր թէ՝ ինչո՞ւ ես նրան աշտարակում փակեցի... Նրան, իմ Ասպրամին, որին սիրում էի այնպէս, ինչպէս որ չէին կարող սիրել տասն անգամ տասը սրտեր միասին... Այո՛, փակեցի նրան աշտարակում, բայց եթէ գիտենայիր թէ՝ ո՛րքան տանջւում էի ես, տեսնելով նրան զուրկ արեւի ջերմութիւնից, սիրոյ խնամքներից, մեն-մենակ իւր վշտերի հետ... Քանի՛ քանի անգամ կամեցայ գնալ, մտնել այն մենարանը, ուր հեծում էր Թշուառ կինը. բանալ նրան նորէն իմ գիրկը, սեղմել իմ կրծքին եւ ասել՝ «Ասպրամ, ներում եմ քեզ...»: Բայց, ի՞նչ մեղքս Թագցնեմ, այն միտքը թէ՝ գուցէ նա աւելի երջանիկ է համարում իրան իւր սիրոյ համար տանջուելով, քան թէ կը համարէր՝ նորէն իմ գիրկը դառնալով, ոտքերս կասեցրին...»:

«Եւ այսպէս ամիսներ անցան: Ներքին հպարտութիւնս Թոյլ չէր տալիս ինձ մօտենալ յանցաւորին եւ ասել նրան լեզւով այն, ինչ որ վաղուց ասել էի սրտով: Բայց հոգիս հետզհետէ աւելի էր խռովւում: Լինում էին վայրկեաններ, երբ տխրութիւնը ծանրանում էր վրաս, անձուկը խեղդում էր ինձ եւ ես լուռ, անխօս, առանց հառաչել իսկ կարենալու, սկսում էի դառնապէս արտասուել...:

«Մի անգամ գիպուածով տեսայ որ կերակուր տանող աղախինը վերադառնում էր աշտարակից՝ բերելով իւր հետ կերակրի խանը բոլորովին անձեռնամուխ: Իմ հարցին թէ՝ «ինչո՞ւ չէ կերել տիկինը», աղախինը պատասխանեց թէ՝ «չհաճեցաւ ուտել եւ հրամայեց այլեւս կերակուր չտանել իրան»: Այս տարօրինակ պատուէրը կասկածի մէջ ձգեց ինձ: «Զլինի թէ կամենում է սովամահ անել իրան», մտածեցի ինքս ինձ եւ սկսայ իմ խղճից տանջուել չարաչար: Նորէն հին մտքերը պաշարեցին ինձ. նորէն սրտոչեցի գնալ նրա մօտ, հանել Թըշուառին աշտարակից, վերադարձնել իրան իւր Տիկնութիւնը... Եւ սակայն հակառակ մտքեր էլ ունեցայ, ուստի եւ երկար մնացի իմ խցում: Անցան շատ ժամեր: Դղեակի եկեղեցու ժամհարը, որ դռների ետեւից «Ալէլուիա» հնչելով եւ կոչնակը զարկելով հրաւիրում է մարդկանց աղօթելու, ըսԹափեցրեց ինձ Թմրութիւնից: «Ինչո՞ւ համար եմ ուշանում. ազատենք վերջապէս Թշուառին», մտածեցի ինքս ինձ եւ վեր Թռայ տեղից: Բայց ... Օ՛, ի՛նչ վայրկեան էր այն, ինչո՞ւ չանթահար չեղայ ես...

— Ի՞նչ պատահեցաւ, հարցրեց իշխանը վախենալով:

— Ի՞նչ պատահեցաւ... Ահա թէ ինչ. շտապ շտապ դիմեցի դէպի աշտարակը. հրամայեցի պահապանին երկաթապատ դուռը բանալ. ներս մըտայ եւ ի՞նչ տեսայ. Աստուած իմ... Իմ կինը, իմ սիրած Ասպրամը կախուած առաստաղից...:

— Կախուա՞ծ, բացականչեց իշխանը սարսափելով:

— Այո՛, կախուած... Նա հանել էր երկաթէ կանթեղը եւ նրա պարանը իւր փողն անցուցել... Թեթեւ մարմինը տակաւին ճօճում էր օդի մէջ... Այդ տեսարանը զարհուրեցրեց ինձ, երկինքը կարծես փլաւ իմ գլխին եւ դժոխոց ոգիները պատեցին իմ չուրջը իրանց արհաւիրքներով... Մի վայրկեան միայն տեսայ ես զարհուրելի պատկերը. մռնչեցի ինչպէս անապատի առիւծը, որ զոռում է հսկայի հարուածն առնելուց. իմ ձայնը որոտաց ղղեակի կամարներում. մարդիկ իրար անցան, իսկ ես յափշտակեցի նրան, սեղմեցի կրծքիս եւ խելագարի նման դուրս փախայ աշտարակից... Մի վայրկեան ինձ այնպէս Թուաց թէ նա կենդանի է. թէ շուտով պիտի խօսէ իմ ականջին. թէ իւր լուսալիր աչքերը պիտի բանայ... Աւա՜ղ, այդ միայն ցնորք էր, Ասպրամը մեռել էր անյարիր. նրա սիրուն դէմքը կապտել, գեղանի աչքերը հանգել, չըրթունքները փակուել եւ սիրտը դադարել էր տրոփելուց. ես այդ տեսայ, զգացի, ձեռքերով շօշափեցի եւ նորէն անշնչացած մարմինը գրկելով սկսայ դառնապէս նրա մահը ողբալ:

«Ի՞նչ պատահեց ինձ այնուհետեւ, չգիտեմ. մի քանի օր շարունակ ես խելագարուկ էի... վերջին վայրկեանին միայն, երբ զոհի դագաղը իջեցնում էին գերեզման, նորէն իմ սիրտը փղձկաց, նորէն արտասուաց աչքերը բացուեցան եւ ես սկսայ իմ կորուստը ողբալ»:

Այս խօսքերի վրայ Սեպուհը խոր հառաչեց եւ գլուխը կախելով լռեց մի րոպէ:

(Շար.)

ծառքանչ»ը եւ «Ալաքեազ»ը շատ ներդաշնակ: Ներկաները շատ գոհ էին քէ ժամանակուան ընթացքին ձեռք բերուած այս արդիւնքէն եւ գնահատական արտայայտութիւններ ունեցան: Պ. Նշան Սէրգոյեան եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան հաւանութիւնով պիտի շարունակէ յառաջիկայ տարեշրջանին եւս եւ շատ յոյս ունինք որ մէկ քանի ամիսներու ընթացքին շըրջանս պիտի ունենայ իր կանոնաւոր երգչախումբը: Ներկաներու փափաքին գոհացում տալու համար, Պ. Սէրգոյեան մեներգեց «Հայաստան»ը եւ արժանացաւ ծափերու :

Օր. Անահիտ Գավէզեան մեներգեց իր զուարթ եւ կենսունակ արտայայտութիւնով :

Պ. Նշան Պէշիկթաշլեան խանդավառ խօսքերով եւ իրեն յատուկ երգիծական նրբութիւններով բացաւ աճուրդը՝ որուն առարկան էր պատի ժամացոյց մը: Մէկ քանի վայրկեաններու ընթացքին սրահը ելեկտրականացած էր, շատ անուններու մէջէն յաճախակի կը կրկնուէին Պ. Ալլահվերտեանը եւ մանաւանդ Տէր եւ Տիկին Կարպիս Պետրոսեան որոնք մրցումին յափշտակը կտրած էին: Անոնց ուրախութիւնը չափ չունէր, երբ արդէն 690 ֆրանքի կը բարձրանար գումարը: Տէր եւ Տիկին Կ. Պետրոսեան ըստանալով ժամացոյցը, նուիրեցին զայն «Յառաջդիմասիրաց»ի ներկաներու ուժգին հուրրաներուն մէջ :

Տիկին Ցամիկ Քիւթիւճեան կը մեներգէ «Սեւորակ աչերը» եւ «Վարդ քաղեցի» աշուղական նրբութեամբ :

«Յառաջդիմասիրաց»ի նախկին սաներէն Օր. Էլիզա Աբրահամեան կ'արտասանէ երկու հայերէն կտորներ, անոր յստակ եւ արծաթահնչիւն հայերէնը կը գգուէր մեր ականջները եւ կը յուզէր մեր հոգիները :

Տիկին Արմենուհի Ցակոբեան Սայեաթ Նովայի կտորներու իմաստը ու ոգին իրացուցած կը մեներգէ «Ջախորդ օրեր»ը :

Օրուան նախագահ՝ Փարիզի փոխ-հովիւ Տիրան վարդապետ Ներսոյեան կը խօսի՝ յայտնելով իր տպաւորութիւնը աշակերտներու եւ հանդէսի մասին:

« Հայկական մեծ ընտանիքի մը մէջ կը նկատեմ ինքզինքս, կարծես թէ մեծ տուն մը մէջ հաւաքուած ենք եւ կը կատարենք խրախճանքմը հարազատ եւ խակատիպ գոյներով, հոս բեմը եւ ունկնդիրները չեն անջատուած, անոնք նոյնացած են իրարու մէջ եւ կազմած են ամբողջութիւն մը, հայկական զգացումը հոգիներու մէջէն կէր եւ տարափոխիկ հաղորդականութիւն մը ստեղծեր է ամէնուդ մէջ, ուրախ եւ երջանիկ եմ որ սրտցաւ գաղութ մը գոյութիւն ունի հոս, ունի հայ լաւ աշակերտութիւն մը: Այս տաքութիւնը որ կայ այս մթնոլորտին մէջ, գործի մը յարատեւութեան հիմնական մասը կը կազմէ. ազգային հաղորդութեան մէկ պահն է որ կ'ապրինք այս կերպով, պահեցէք ձեր մէջ այդ անկեղծ ու սրտցաւ շունչը, մեր հայրենիքին հետ միանալու միակ կամուրջն է այն: Կը մաղթեմ որ այդ շունչը ըլլայ մշտավառ բոցերու մէջ, որպէսզի հայ կեանքը չմեռնի »:

Ներկաները կը կանգնին ոտքի, « Հայր մեր»ը խմբերգի կը վերածուի ու սրահը կը դառնայ տաճար մը, հոգիներէն կը պոռթկայ մաղթանքը անկեղծ ու լիաշունչ:

Համայնական այդ «Հայր մեր»ը չափազանց խռովիչ էր: Մայրեր ու հայրեր յոտնկայս կ'երգէին եւ հոգիներու խորը անթեղուած հայ եկեղեցւոյ ոգին յարութիւն կ'առնէր, սրահին մէջ, շատերուն աչքէն արցունք բերելով: Նախագահը պահպանիչով փակեց հանդէսը :

Թղթակից

Ինչպէս պարպուեցաւ Սանճաքը

Լաթաքիայէն կը գրեն (16 յուլիս) «Զարթօնք»ի.—

Սուէտիոյ ժողովուրդին մէկ մասը հասաւ Պաղճըղազ, Քէսապի շրջանը: Անթիլիասի Օգնութեան Կեդր. Յանձնախումբին կողմէ կազմուած մարմինը մեկնեցաւ յիշեալ վայրը, ընդունելու համար գաղթականները, իրենց տանելով քինին եւ խտացուած կաթ:

Լաթաքիոյ դրամատան հասած հրահանգի մը համաձայն, բաւական նաչափ գումար պիտի տրամադրուի գաղթականներու պէտքերուն համար :

Խտըրպէկի եւ Պիթիասի կարաւանը, մօտաւորապէս 900 հոգի, 43 քամիոններով փոխադրուեցաւ Քասթէլ Մուսֆ: Պատուաստուելէ վերջ՝ Պասիտի շրջանը փոխադրուեցաւ, Թրք. Ալաճադիւղին մօտ :

Ժողովուրդը բացօթեայ բնակութիւն հաստատեց: Իշխանութիւնները այս թշուառ անձերը պատսպարելու եւ սնուցանելու համար ոչ մէկ կանխապատրաստութիւն տեսած էին :

Այրերը ձեքէլը Աքրայի վրայով, ցամաքէն հասան:

Կահ կարասիները եւս, ծովու ճամբով կը փոխադրուին:

Ժողովուրդին վիճակը ողբերգական է: Ոչ մէկ օգնութիւն կը ստանայ: Ֆրանսական իշխանութիւնները այսօր մաս մը ուտելիք բաշխեցին գաղթական թշուառներուն :

*** Ալեքսանտրէթէն ծովու եւ ցամաքի ճամբով մեկնած Հայոց թիւը 1050 ընտանիք է, 4300 անձ: Ունին 578,325 քիլօ ծանրութեամբ շարժուն գոյք, 370 եզ եւ կով, 980 այծ, 21 ոչխար, 42 ձի, եւ 87էշ, քիչ թիւով գոմէշ եւ խոզ: Այս կենդանիները ցամաքէն Անտիոքի ճամբով փոխադրուեցան Քէսապ, ապա Լաթաքիա :

Հալէպէն կը գրեն նոյն թերթին (17 Յուլիս).—

Հալէպի մէջ Սանճաքի գաղթականները պատսպարելու համար տրամադրելի են հայ երեք յարանուանութեանց վարժարանները, Ֆրանսական քարանթինայի շէնքը եւ Ֆրանսական հին հիւանդանոցը:

** Ֆրանսացիները առողջապահական սպասարկութիւն մը կազմակերպած են Սանճաքէն հասնելիք գաղթականաց առողջութեան հսկելու համար եւ պատրաստակամութիւն յայտնած անդամալուծի գործին մասնակցելու :

Սանճաքի Հայոց առաջնո. փոխանորդը կը յայտարարէ թէ Թուրք կառավարութիւնը չթոյլատրեց որոշ չափէն աւելի ցորեն, գարի, ձաւար եւ այլ արմտիք Սանճաքէն դուրս հանուիլը: Անհրաժեշտ կը դառնայ դիմում կատարել բարձրագոյն իշխանութեանց մօտ :

Ետոյ խնդրեց արտասահմանի հայութեան գուրգուրանքը հրաւիրել Սանճաքէն՝ դէպի Սուրիա եւ Լիբանան հասնելիք ապաբախտ ազգակիցներու վրայ, որոնք երբեւիցէ չթերացան իրենց ազգային պարտականութեանց մէջ :

«Մենք մա դուն թէս կը հագցնենք փապուճը»

Այսպէս կ'ըսէ Թուրքերէն «Թան», եւ կը շարունակէ (13 յուլիս).—

Այլեւս բացորոշ է որ միահեծան պետութիւնները Օգոստոս ամսուան համար պատերազմի կը պատրաստուին: Օգոստոս մէկէն սկսեալ բանակի արձակուրդները դադրեցուած են: Այնան կատարուելիք ռազմափորձերը պատրուակ բռնելով, զօրաշարժի ըսկսուած է: Հունձքի եղանակը չըրացած, բերքը կարենալ քաղելու համար հարիւր հազարաւոր օգնական ուժեր ղրկուած են: Սահմանագլուխի ամրութիւնները զօրացուած են: Մէկ խօսքով, Օգոստոսին յարձակումի ըսկսելու համար անհրաժեշտ բոլոր միջոցները ձեռք առնուած են :

Այս պատրաստութիւններուն մէջ մեզ ամէնէն աւելի շահագրգռողը իտալական պատրաստութիւններն են: Արեւելեան Միջերկրականի մէջ ռազմափորձեր կատարելու պատրուակին տակ Իտալիա իր նաւատորմը շոգիի վրայ կը պահէ: Եգիպտոսի սահմանակից ափրիկեան Տրիպոլիսի զինուորներուն թիւը բարձրացուցած է : Ալպանիոյ մէջ, Յունաստանի սահմաններուն վրայ, 150,000 նոր բանակ մը կեդրոնացուցած է: Հիւսիսային Իտալիա գտնուող ուժերը դէպի հարաւ փոխադրուած են: Եւ դեռ Իտալիա անընդհատ զօրք կը ղրկէ դէպի Երկոտասան կղզիները :

Իտալական բոլոր այս պատրաստութիւններուն կէտ նպատակն է, Օգոստոս 15ի առեւները սկսուելիք յարձակման միջոցին, անմիջապէս գործի ձեռնարկել Պալքաններու եւ Եգիպտոսի սահմաններուն մէջ, ինչպէս նաեւ Թուրքիոյ ծովեզերքներուն դէմ :

Իտալիոյ Միջերկրականի մէջ մնուցած նպատակներուն ծանօթ ենք: Իտալիոյ Միջերկրականի մէջ «կենսական տարածութիւնը» ներկայացնող քարտէսը Հռոմի փողոցներէն մէկուն մէջ կախուած է շատոնց :

Այս քարտէսը հինգ կտորներէ բաղկացած է: Երկուքը ցոյց կուտան թէ հին Հռոմէական կայսրութիւնը ի՞նչպէս պիտի վերհիմնուի, իսկ հինգերորդին մէջ ալ՝ Մուսոլինիի ծրագրած նոր հռոմէական կայսրութիւնը կը ներկայացուի :Այս քարտէսին մէջ կեսարի օրով գոյութիւն ունեցող սահմանները ցոյց կուտան նոր կայսրութեան տարածութիւնը :

Բայց Իտալիա ինչ նպատակ ալ հետապնդէ, ներկայ պայմանները հինէն շատ տարբեր են: Հին Հռոմէական կայսրութեան օրով ոչ անգլիական, ոչ ֆրանսական նաւատորմ կար եւ ոչ ալ իրեն դիմադրելու կարող ո եւ է պետութիւն: Ջենք հաւատար որ ներկայ ուժերուն հետ բախում ունենալու քաջութիւնը ունենայ Մուսոլինի: Եւ այս պատճառով ալ, մեր տեսակէտով, Միջերկրականի խաղաղութիւնը խանգարող վտանգ չենք տեսներ :

Սա իտալական ազգը, Թրիէսթէն Գերմանիոյ վարձու տալէ վերջ, եթէ ուրիշներու հողին վրայ հաստատուելու յոյսեր տածէ, սոոր դուք ի՞նչ կ'ըսէք:

Իմ կարծիքս, կ'ըսեմ թէ տարիներով հագնելէ յետոյ հոտած «ճիզմէ»ն եւ իր գերման բարեկամներուն նուիրելէ ետքը, մէկ նորը փնտռելու ելած է:

Սակայն Իտալիա իր մերկ ոտքը նոր ճիզմէով մը ծածկելու համար սխալ դուռ մը կ'առնէ :Որովհետեւ, անոր աչք տնկած հողերուն ժողովուրդը պատմական համբաւ մը ունի: Անոնք փապուճը թէրս կը հագցնեն :

Անոնց կատարած խելքի ու մտքի մէջ չսեղմուելիք գործերէն մին ալ Երկոտասան կղզիներուն մէջ տեսած պատրաստութիւններն են :

Այս լուրն առնելուս, ակամայ հեռաւոր պատմութիւնը յիշեցի.— Այս դէպքը պատահած է Թրքական Մուկլայի Իտալացիներու կողմէ առժամեայ գրաւման ընթացքին: Այդ առեններ պատահմամբ Ռամազան է եղեր: Գիշեր մը, ծերուկ մոլլա մը Մուկլայի բերդէն իփթարի թնդանօթը արձակելուն պէս, բոլոր Իտալացիները, իրենց զէնքերը, նոյնիսկ կօշիկները ձգելով՝ փախուստի ճամբան բռնած են :

Այսօրուան իրենց բուն նպատակը ինծ անծանօթ կը մնայ: Սակայն եթէ աճապարելիք գործ մը ունին, եթէ Երկոտասան կղզիներուն անմիջական պարպումը կ'ուզեն, անոնց կը թելադրեմ որ, Թուրք մուէզզինի մը ձեռք մը թնդանօթ արձակել տան:

Ձեկոյց Հ. Բ. Ը. Միութեան

Հրատարակութեան խնդրանքով .—

1.— Նկատելով որ Ալեքսանտրէթի Սանճաքէն եւ Ճէպէլ Մուսայէն բազմահազար Հայեր խուճապահար կը գաղթեն դէպի Լիբանան եւ շատերը անդոհի եւ խեղճութեան մատնուած են, Միութեանս Կեդր. Վարչութիւնը, տեղի տալով ամէն կողմէ իրեն ուղղուած կոչերուն, հարկ տեսաւ ձեռնարկել համազգային հանգանակութեան մը, երկիցս բունազրկուած մեր տարաբախտ հայրենակիցներուն եղբայրական օգնութիւն ընծայելու համար: Այդ առթիւ Փարիզի մէջ կազմուեցաւ Արտակարգ Կեդր. Յանձնաժողով մը, որուն նախագահութիւնը ստանձնեց Միութեան Պատուոյ Նախագահ Վսեմ. Առաքել Փաշա Նուպար:

Այս յանձնաժողովը որոշեց կոչ ուղղել որ ամէն հայ գաղութ իր մասնակցութիւնը բերէ սոյն եղբայրական օգնութեան գործին, կազմելով տեղական Յանձնախումբեր :

2.— Կեդր. Վարչ. Ժողովը, իր վերջին նիստին մէջ, կարգ մը կարեւոր ձեռնարկներու եւ նպաստներու մասին որոշումներ տալով, գլխաւորաբար վաւերացուց Պէյրութի մէջ յառաջիկայ հոկտեմբերին Աղջկանց Բարձրագոյն Նախակրթարան մը հաստատելու ծրագիրը: Այդ վարժարանը պիտի կրէ Օր. Դարուհի Ցակոբեանի անունը, իր յիշատակին համար իր ծնողաց կողմէ Միութեանս կտակուած հիմնադրամէն վարկ մը բացուած ըլլալով յօգուտ այդ կրթարանին :

3.— Մասնաւորաբար Հ. Բ. Ը. Միութեան նպաստընկալ եւ սեփական վարժարաններուն վիճակը ուսումնասիրելու եւ տեղական մասնաժողովներուն հետ համախորհրդաբար բարելաւելու պաշտօնով, Գահիրէի Գալուստեան վարժարանի, Մելգոնեան Կրթ. հաստատութեան եւ Կալկաթայի Ճեմարանի նախկին տնօրէն Գրիգոր Կիրակոսեանը առժամապէս նըշանակեց Կրթ. Ընդհ. Քննիչ, որ անմիջապէս պիտի այցելէ Յունաստան, Պուլկարիա եւ Սուրիա :

×

Ցայտագիր Մելգոնեան մատենաշարի

Միութեանս Կեդր. Վարչ. Ժողովը որոշած ըլլալով Հայաստանի յատուկ տրամադրելի գումարներէն Մելգոնեան վարկի հաշուոյն 1000 անգլ. ոսկի յատկացնել հայագիտական, գըլխաւորաբար բանասիրական, պատմական եւ գրական բացառիկ նշանակութիւն ունեցող հին մեծարժէք հրատարակութեանց, այդ կարեւոր գործով զբաղելու համար նշանակած է Յանձնաժողով մը, հետեւեալ կազմով.— Լ. Կ. Կէօտան, ատենապետ, Ա. Չօպանեան ատենադպիր, Գեր. Հ. Արիս Վարդանեան, Փրոֆ. Ն. Ադոնց, Արմենակ Սագըզ եւ Լեւոն Բաշալեան: Յանձնաժողովին խորհրդական նշանակուած են, պատուակալ թղթակցի հանգամանքով, Գեր. Գաբրիէլ արք. Ցովսէփեան եւ Օր. Սիրարփի Տէր Ներսէսեան (Նիւ Եորք), Գեր. Հ. Ակինեան (Վիէննա) եւ Գեր. Հ. Հացունի (Վենետիկ):

Մելգոնեան հրատ. յանձնաժողովը, որ կոչուած է յառաջիկային եւս հաւանականօրէն իր տրամադրութեան տակ դրուելիք գումարները յատկացնել վերոգրեալ նպատակին, յետ խորհրդակցութեան՝ իր գործունէութեան ծրագիրը որոշած է հետեւեալ սահմաններուն մէջ.—

1.—Հրատարակել նախնեաց անտիպ ու տպուած կամ սպառած գործեր, արդիական բանասիրութեան պահանջներուն համաձայն, եւ, ի պահանջել հարկին, օտար լեզուներու թարգմանութեամբ, մասնագէտներու միջոցաւ :

Բնագիրներու այս բաժնին կը պատկանին հայ մատենագրութեան բոլոր ճիւղերը, ինչպէս Ս. Գրականք, Պատմագիրք, Հայրախօսականք, Կանոնագիրք, Իմաստասիրականք, Քերականք, Բժշկագիտականք, Քերթողականք, գրաբար եւ միջնադարեան, եւայլն :

Նաեւ այս բնագիրներու մասին բանասիրական, լեզուական եւ պատմական հետազօտութիւններ :

2.— Հրատարակել հայերէն գրչագիրներու ցուցակներ եւ գրչագրական յիշատակարաններու ժողովածուներ:

3.— Հրատարակել հայ հին եւ նոր լեզուի եւ բարբառներուն նուիրուած գիտական աշխատութիւններ, մանաւանդ նիւթեր հայ բարբառներու ուսումնասիրութեան համար:

4.— Հրատարակել հայկական նախապատմական եւ պատմական հնագիտութեան վերաբերող արձանագրութիւններ եւ ուսումնասիրութիւններ :

5.— Հրատարակել հայ արուեստի, ինչպէս մանրանկարչութեան, դրամագիտութեան, ճարտարապետութեան Ալպոմներ եւ ուսումնասիրութիւններ :

6.— Հրատարակել հայ ազգագրութեան զանազան ճիւղերուն վերաբերող նիւթեր (հէքեաթ, առասպել, զրոյց, աւանդութիւն, եւն.), նոյնիսկ վերհրատարակելով զանազան պարբերականներու մէջ մասնագէտներու կողմէ գրուած կարեւոր նիւթերը :

7.— Հրատարակել արդի աշխարհաբարով, հայ հին ու նորագոյն մեծ հեղինակներու գրաբար կամ գաւառաբարբառով գրուած կարեւորագոյն երկերը, ինչպէս նաեւ ժողովրդային հին դիւցազնավէպերը :

8.— Հրատարակել հայ նոր գրականութեան անդրանիկ վարպետներուն անտիպ, կամ տպուած ու սպառած, եւ կամ պարբերականներու մէջ կորսուած լաւագոյն գործերը, կենսագրական եւ գրադատական ուսումնասիրութիւններով :

9.— Հրատարակել հայ անցեալ կեանքի ո եւ է երեւոյթը լուսաբանող լուրջ աշխատութիւններ, եւ մանաւորապէս Հայոց Պատմութիւն մը, ամբողջական կամ ո եւ է շրջանի, ինչպէս նաեւ հայ հին եւ նոր մատենագրութեանց պատմութիւնը :

Յանձնաժողովը, այս ծրագիրը կազմելէ վերջ, նկատի ունենալով որ Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդր. Վարչ. Ժողովը Մելգոնեան նուիրատուութենէն առ այժմ լոկ հազար անգլ. ոսկի տրամադրած է իրեն, որոշած է այդ գումարով ի լոյս ընծայել հետեւեալ գործերը .—

1.— Բարսեղ Կեսարացւոյ «Վեցօրեայք»ի ոսկեդարեան թարգմանութեան քննական հրատարակութիւնը :

2.— Մովսէս Կաղանկայտուացիի «Աղուանից աշխարհի պատմութիւն»ը, ներածական ուսումնասիրութեամբ եւ ծանօթութիւններով :

3.— Միջնադարեան բանաստեղծ Ֆրիկի տաղերուն ամբողջական հաւաքածոն, ներածութեամբ :

4.— Քուչակեան տաղերու լիակատար հաւաքածոն, ներածութեամբ :

5.— Էջեր հայկական գեղարուեստէն, ֆրանսերէն լեզուով, պատկերազարդ:

6.— Բիւզանդական պատմութեան մէջ յանուած մեծ հայ դէմքերու նուիրուած մենագրութիւններ :

7.— Խաչատուր Միսաքեանի հատընտիր էջերու հաւաքածոն, ներածութեամբ եւ ծանօթութիւններով:

Իւրաքանչիւր գործ առանձինն պիտի ծանուցուի իր հրատարակութեան ժամանակ, եւ հրապարակ պիտի հանուի բոլորովին մատչելի գիներով:

Դիւան ընդհ. Տնօրէնութեան

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ սպայակոյտին պետը, Զօր. Հալտէր Օգոստոս 1ին կը մեկնի Իտալիա, ներկայ գտնուելու իտալական ռազմափորձերուն :

ԱՆԳԼԻՈՑ արեւելեան ծովեզերքներուն վերեւ երեւցած ըլլալով օտար օդանաւեր, օդային նախարարութիւնը յայտարարեց թէ Հիւս. ծովուն վրայ յաճախակի օդային թռիչքի փորձեր կը կատարուին դրացի պետութեանց կողմէ, բայց չի բռնաբարուիր անգլիական հողերու սահմանը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (83)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Հեղինակ՝ ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ — Թարգմ. Ս. Զ.

Ճամբորդը կիսաձայն, կարծես ինքնիրենը կը խօսէր, արտասանեց յետադայ քանի մը բառերը, որ պանդոկապետ լսեց, առանց սակայն հասկնալու անոր միտքը.

«Այո, այս աւելի է քան թէ պատերազմը հայրենիքին մէջ. այս պատերազմ է ընտանիքի մէջ: Այսպէս ալ պէտք է եւ սակայն շատ լաւ է: Ժողովուրդներուն մեծ վերածնումները այս զոհերով կը գնուին»:

Եւ ճամբորդը ձեռքը գլխարկին տարաւ, աչքերը յառեց երկրորդ յայտարարութեան եւ բարեւեց զայն:

Հիւրընկալը շարունակեց.

— Տեսէ՛ք, պարոն քաղաքացի թէ գործը ի՛նչպէս է: Քաղաքներու եւ աւաններու մէջ մենք յեղափոխութեան կողմնակից ենք, բայց գիւղերու մէջ հակառակ են. ուրիշ խօսքով՝ քաղաքներու մէջ Ֆրանսացիներ են, իսկ գիւղերու մէջ Պրըթոններ: Այս պատերազմը ուղղուած է քաղաքացիներու կողմէն գիւղացիներու դէմ: Անոնք մեզ կ'անուանեն դատարկապորտներ, իսկ մենք զանոնք կը կոչենք ռամիկներ: Ազնուականներն ու տէրերը անոնց կողմն են:

— Բայց ոչ ամէնքը, ընդհատեց ձիաւորը:

— Անշուշտ, ոչ ամէնքը, Պ. քաղաքացի, քանի որ հոս ունինք դերկոմս մը մարքիզի մը դէմ:

Եւ պանդոկապետը ինքն իրեն յաւելեց.

«Արդէն ոչ մէկ կասկած չկայ որ ես կը խօսիմ քահանայի մը հետ»:

Եւ ձիաւորը յարեց.

— Եւ երկուքէն ո՞րը կը յաղթէ:

— Մինչեւ հիմա դերկոմսը: Բայց անոր գործը դժուար է: Ծերունին դաժան մարդ մըն է: Այս երկուքը այստեղի ազնուականներն են Կօվէններու ընտանիքէն: Այդ ընտանիքը երկու ազգաճիւղ ունի. մեծ ազգաճիւղը, որուն պարագլուխն է մարքիզ Լանդընաք, եւ փոքր ազգաճիւղը՝ որուն պարագլուխն է դերկոմս Կօվէն: Այժմ երկու ազգաճիւղերը կը կռուին իրարու դէմ: Ծառերու մէջ սանկ բան չկայ՝ բայց մարդոց մէջ կայ: Մարքիզ Լանդընաք Պրըթանիի մէջ ամենակարող է. գիւղացիներու համար ան արդէն իշխան մըն է: Իր ցամաք ելլելու առաջին օրը ան իսկոյն ութը հազար մարդ ունեցաւ. շաբաթուան մը մէջ երեք հարիւր ծուխեր ապստամբեցան:

Եթէ ան կարողանար ծովեզրին մէկ անկիւնին միայն տիրել, Անգլիացիները ցամաք պիտի իջնէին: Բարեբախտաբար Կօվէնը, անոր արկածախնդիր փոքր եղբօրորդին, հոն է գտնուեր: Ան հանրապետականներու հրամանատարն է եւ իր մեծ հօրեղբայրը վանդակի մէջ բռնած կը պահէ: Ատոնցմէ զատ՝ բարեբախտաբար զուգադիպութեամբ մը՝ այդ Լանդընաքը երբ ցամաք ոտք դրաւ, ահագին քանակութեամբ գերիներու հետ հրացանի բռնել տուաւ երկու կիներ, որոնցմէ մէկը ունէր երեք որդիներ, որոնք որդեգրուած էին Փարիզեան զօրավաշտէ մը. այդ պատճառով զօրավաշտը սարսափելի է դարձած: Վաշտը կը կոչուի «Կարմիր Գդակի ջոկատ»: Անոր մէջ այդ Փարիզցիներէն շատ մարդ չէ մնացեր այլեւս, բայց կատաղի են այն սուինները, որոնք կը մնան դեռ: Անոնք միացած են հրամանատար Կօվէնի զօրասիւնին: Ոչինչ չի դիմանար անոնց: Անոնք նպատակ մը ունին. կնոջ վրէժը լուծել եւ մանուկները ետ առնել: Ոչ ոք չգիտեր թէ ծերունին փոքրիկները ի՞նչ ըրած է: Ահա թէ ինչ բան է որ կը կատղեցնէ Փարիզեան կրենատիէները: Երեւակայեցէք որ եթէ մանուկները այս գործին մէջ խառնուած չըլլային, այս պատերազմը ներկայ կերպարանքը չէր ստանար: Դերկոմսը բարի եւ քաջ երիտասարդ մըն է, բայց մարքիզը սոսկալի ծերունի մըն է: Գիւղացիները ներկայ կռիւը կը կոչեն՝ սուրբ Միքայէլի պատերազմը ընդդէմ Բեհեզզեբուղին: Դուք գիտէք, գուցէ, որ սուրբ Միքայէլը այս երկրին պահապան հրեշտակն է: Ծովախորշին մէջ կը բարձրանայ լեռ մը, որ անոր անունով կը կոչուի: Այնտեղ այնպէս հաւատացած են որ ան գետին տապալած է սատանան եւ զայն թաղեր է ուրիշ լերան մը տակ, որ կը գտնուի այստեղէն քիչ հեռու եւ կը կոչուի Դօնպլէն:

— Այո՛, շշնջաց ձիաւորը լատիներէն, Դօնպլէն՝ գերեզման Պելենուսի, Պէլուսի, Պէլի, Պէլիտի եւ Բեհեզզեբուղի:

— Կը տեսնեմ որ դուք գիտէք այս բաները:

Եւ հիւրընկալը ինքնիրեն մեկուսի ըսաւ.

«Անտարակոյս սա քահանայ մըն է, քանի որ լատիներէն ալ գիտէ»:

Յետոյ յարեց.

— Այսպէս ուրեմն, պարոն քաղաքացի, գիւղացիներու համար այս պատերազմը՝ այդ հրեշտակին եւ սատանային նախկին պատերազմն է, որ կը վերսկսի այժմ: Եթէ այսպէս է, յայտնի է ուրեմն, որ անոնց համար սուրբ Միքայէլ հրեշտակը՝ արքայական հրամանատարն է, իսկ Բեհեզզեբուղը՝ հայրենասէր հրամանատարն է: Բայց եթէ կայ իսկապէս սատանայ մը, անտարակոյս Լանդընաքն է, եւ եթէ կայ անոր հանդէպ հրեշտակ մը, անշուշտ անիկա Կօվէնն է: Բայց դուք, պարոն քաղաքացի, բան մը չէ՞ք ուզեր ուտել:

— Ես հետս ունիմ շիշ մը գինի եւ կտոր մը հաց: Բայց դուք ինծի այն ըսէք թէ այժմ ի՛նչ կը կատարուի Տօլի մէջ:

— Ահա թէ ինչ: Կօվէն՝ ծովեզերեայ արշաւող զօրաբաժնին հրամանատարն է: Լանդընաքի նպատակն էր ամէնքը ապստամբեցնել: Ստորին Պրըթանիի համար իբրեւ յենարան՝ ոտք հանել նաեւ Նորմանտիան, բանալ Բիդիի դռները եւ քսան հազար Անգլիացիներով եւ երկու հարիւր հազար գիւղացիներով օգնութեան հասնիլ վանտէական մեծ բանակին: Կօվէն այս ծրագիրը խանգարեց. ան բռնած է ծովափը եւ Լանդընաքը կը մղէ դէպի երկրին ներսերը, իսկ Անգլիացիները դէպի ծովուն խորերը: Լանդընաք հոս էր. ան զայն հոսկէ դուրս հանեց. երկրորդ անգամ անորմէ առաւ Բօնդ-օ-Պօ. քշեց զայն Ավրանշէն, քշեց զայն Վիլլէտիէօյէն, արգիլեց զայն Կրանվիլ հասնելէ եւ կը շարժէ իր բանակը զանիկա վերստին դէպի Ֆուժէրի անտառը մղելու եւ այնտեղ փակելու համար:

(Շար.)

մաճայն այն տարիքին, զոր կը ներկայացնէ չահագրգռեալը տարւոյն յունուար 1ին:

Այն օտարականները, որոնք հպատակութիւն չունին եւ 20 — 48 տարեկան են, բայց ցուցակագրուած չեն դեռ, «ընդհ. ցուցակագրութեան» մէջ պիտի արձանագրուին 1939 Սեպտեմբեր 1էն առաջ:

Իսկ ապաստանի իրաւունքով ընդունուած օտարականներու ցուցակագրութիւնը պիտի կատարուի հետեւեալ ձեւով.—

1.— Անոնք որ 20 — 27 տարեկան են, պիտի ցուցակագրուին 1939 Սեպտեմբեր 1էն առաջ:

2.— Անոնք որ 27 — 35 տարեկան են, պիտի ցուցակագրուին 1940 Յունուար 1էն առաջ:

3.— Անոնք որ 35—40 տարեկան են, պիտի ցուցակագրուին 1940 մարտ 1էն առաջ:

4.— Անոնք որ 40 —48 տարեկան են, պիտի ցուցակագրուին 1940 սեպտեմբեր 1էն առաջ:

Այն օտարականները, որոնք պիտի ընդունուին իբրեւ որ եւ է երկրի հպատակութենէն զրկեալ կամ իբրեւ ապաստանի իրաւունքով Ֆրանսա մտած՝ այս թուականներէն վերջ, պիտի ցուցակագրուին անմիջապէս որ կատարուի այդ ճշդումը:

ՅՕԴ. 9.— Ցուցակագրութիւնը պիտի կատարուի այն նահանգապետութեանց կողմէ, որու սահմաններուն մէջ կ'ապրին օտարականները: Օտարականները կրնան արձանագրուիլ նահանգապետութեանց նախաձեռնութեամբ կամ իրենց իսկ խնդրանքով, կամ իրենց ազգականներուն, օրինական ներկայացուցիչներուն խնդրանքով:

ՅՕԴ. 10.— Լրացուցիչ հրովարտակ մը պիտի ճշդէ թէ ի՛նչ պայմաններու մէջ պիտի կատարուի զինուորական քննութիւնը, ո՛ր բանակներուն մէջ պիտի ծառայեն օտարականները եւ ո՛րքան տեւողութեամբ:

ՅՕԴ. 11.— Ներկայ հրովարտակը գործադրելի է նաեւ Ալճերիոյ մէջ: Լրացուցիչ հրովարտակ մը պիտի ճշդէ այն պայմանները, որոնց համաձայն՝ հրովարտակը գործադրելի պիտի դառնայ նաեւ գաղութներու եւ անդրծովեան երկրամասերու մէջ:

22 Յուլիս 1939

ՍԱՆՃԱՔԻ ՀԱՅԵՐԸ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

Թուրքերու վայրագ յարձակումը

Սուրիոյ հայերէն թերթերը նոր մանրամասնութիւններ կուտան Սանճաքէն փոխադրուած Հայերու մասին:

Այսպէս, Եողուն Օլուքի մնացեալ Հայերը փոխադրուած են 42 քամիոններով:

Կենդանիներու փոխադրութիւնը, ինչպէս գրեցինք, տեղի կ'ունենար ցամաքէն: 21 յուլիսի երեկոյեան, Քէսապի սահմանին վրայ, յարձակման կ'ենթարկուին Ճէպէլ Մուսայի երիտասարդները: Թուրքերը ոչ միայն կը գողնան 300 այծեր, այլեւ կը վիրաւորեն երկու երիտասարդներ:

Այս սառը յարձակումին լուրը չանթահարիչ տպաւորութիւն գործեց:

*** Գրած էինք թէ 4500 գաղթականներ առժամաբար փոխադրուած են Թարթուս: Այս քաղաքը փոքր է եւ ունի 5000 բնակիչ: Հետեւաբար, գրեթէ նոյնքան թիւով գաղթականներու բնակչութեան պատսպարումը անկարելի դարձած է: Շատ թշուառ վիճակի մէջ են Տէօրթ Եոլցի գաղթականները: Ամէնէն մխիթարականը այն է, որ, հակառակ տիրող թշուառութեան եւ նեղութիւններուն, գաղթականներու տրամադրութիւնը բարձր է:

*** Գրըգ Խանի վերջին կարաւանը եւս հասած է Հալէպ: Գրըգ Խանի մէջ պատահած են բռնութեան դէպքեր: Տանտէրը տակաւին դուրս չելած՝ Թուրքերը խուժած են ներս: Այս ձեւով գրաւուած է Սողուք Սու գիւղը, որուն բնակիչները չեն կրցած տէր ըլլալ իրենց հունձքին եւ երեսի վրայ ձգելով հեռացած են:

*** «Զարթօնք» կը գրէ թէ ֆրանսական մարզպանը սկսած է զբաղիլ Սանճաքէն գաղթած Հայերու գործերով: Բարձրաստիճան պաշտօնատար մը ղրկած է այն վայրերը, ուր կը հասնին գաղթականները:

«Ազդակ» կը գրէ թէ ամբողջհայութիւնը պարպած է Սանճաքը: Այժմ կը մնայ ժողովուրդը փոխադրել առժամեայ կայաններէն դէպի իրենց վերջնական բնակավայրերը:

Թուրքերը ռազմամթերք գրաւեր են Մուսէտիոյ մէջ

«Ճիւմհուրիյէթ»ի թղթակիցը կը գրէ Սանճաքէն.—

Իրենց խառնուած ըլլալը յայտնելով զինուոր կատարողներու մէջ Մուսատաղի Պիթիաս գիւղին ժողովուրդն ալ կայ: Այս գիւղին մէջ միայն հինգ ընտանիք մնացած է: Ասոնք դացած առեն՝ մօտ հարիւր զէնք յանձնած են մեր ոստիկան զօրքերուն: Բայց Սուէտիոյ մէջ միջադէպ մը տեղի ունեցած է, երբ Հայերը կարեւոր քանակութեամբ զէնք եւ ռազմամթերք ուզած են փախցնել: Զորս Հայեր կ'աշխատէին նաւով մը փոխադրել ասոնք, բայց տեղի ունեցած միջամտութեան վրայ, կը ստիպուին լքել իրենց բեռը: Երկուքը յաջողած են փախչիլ:

Հոս 2 սնտուկ ռազմանիւթ, 2 սնտուկ ռումբ, մէկ գնդացիր եւ մօտ 700 զէնք ձեռք անցուած է:

ՆԱԽԱՐԱՐ ՄԸ ԽԱՇԽԱՇ ԿԸ ՄՇԱԿԷՐ

Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ Հանր. Ապահովութեան տեսուչը երեւան հանեց ափիոնի պատմութիւն մը: Լապուէ գիւղին մօտ, ընդարձակ տարածութեան մը վրայ, որ կը պատկանէր հողագործական նախարարին, մեկոն (խաշխաշ) տնկուած էր: Լուրը դայթակղութիւն պատճառեց եւ նախարարին հետ դահլիճին դիրքն ալ խախտեց, որովհետեւ մեկոնի մշակութիւնը կամ ափիոնի արտադրութիւնը բացարձակապէս արգիլուած է երկրին մէջ, մարզպանին հրովարտակով:

Կառավարութիւնը յայտարարեց թէ չուրանար նման մշակութիւններու գոյութիւնը երկրին մէջ, թէ Սուրիա եւ Լիբանան տարեկան 100,000 թոն մեկոնի բերք մը կուտան: Միւս կողմէ կառավարութիւնը հաւաստեց թէ հողագործական նախարար Հայտար պէյ բնաւ պատասխանատուութիւն չունի, քանի որ մեկոնի երեւան հանուած մշակութիւնները կը պատկանին ուրիշի: Արդարեւ, երկրին մէջ շատեր կան, (երեսփոխան, բարձրաստիճան կրօնապետներ, եւայլն), որոնք կը զբաղին մեկոնի մշակութեամբ:

Եւ սակայն ոստիկանական քննութիւնը երեւան հանեց այլապէս դայթակղեցուցիչ պարագայ մը,— Պաալպէքի մէջ, հողագործական նախարարին հօրեղբօր մօտ, գտնուեցաւ 300 քիլօ փոշի ափիոն: Ոստիկանութիւնը Գասէր գիւղին մէջ եւս երեւան հանեց չորս հեկտար մեկոնի մշակութիւն, որ կը պատկանէր Պութրոս Թահրի,— այս վերջինը յայտարարեց թէ ինք մշակութիւնը կը կատարէր ի հաշիւ Մէճիտ Արսլանի, ազգայնական երեսփոխան եւ հողագործական նախորդ նախարար:

Կը կարծուի թէ տակաւին շատ ուրիշ մեղսակցութիւններ կան մեկոնի մշակութեան մէջ, որ գաղտնօրէն կը կատարուի ամէնուրեք: Հաւանական է որ դահլիճը հրաժարի:

Ընկերական դասախօսութիւն Մարսէյլի մէջ

Կիրակի, Յուլիս 30ին, կէսօրէ ետք ժամը 5ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Դաշտահանդէս Շավիլի անտառին մէջ

(ՄՈՆՓԱՐՆԱՍԻ ԿԱՅԱՐԱՆԻՆ ՎԵՐԵՒԸ)

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

30 Յուլիս, կիրակի կէսօրէն մինչեւ երեկոյ

գեղարուեստական բաժնին ի մասնակցութիւնը կը բերէ «Րաֆֆի երգչախումբը, հայկական երգերով ու պարերով:

Ժամը 3ին այցելութիւն Իշխան «Արղութեան»ներու շիրիմին:

Եւրոպական պար անտառին մէջ ընկերակցութեամբ նուագախումբի

Ճոխ պիւֆէ: Անձրեւի պարագային տեղի կ'ունենայ միայն շիրիմի այցելութիւն:

Փոն տը Սէվրէն առնել 1 թիւ օթօպիւսը եւ իջնել Շավիլ Puits sans vin, հարցնել գերեզմանատան քովի Մէօտոնի անտառը:

Հրապարակային բանախօսութիւն

ՖՐԱՆՍ. ՄԵԾ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ 150րդ ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նախաձեռնութեամբ Պօմոնի Վարանդեան սրահի յանձնախումբի

29 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Պօմոն Վարանդեան սրահին մէջ

կը բանախօսէ Պ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ

կ'երգէ Օր. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը՝ ՍԻԼՈՐՆԵՐ

Մուտք 3 ֆր.

Դաշտագնացութիւն դէպի St. Peray (ՍԷՆ ԲԷՐԷ)

կազմակերպուած Վալանսի «Սիամանթօ» գրադարանի վարչութեան կողմէ

6 Օգոստոս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն

Նուագ, պար, ճոխ պիւֆէ եւ զուարճացուցիչ ըմպելիներ

ՀԱՃԵԼԻ ԺԱՄԱՆՑ — Հանրակառքի կանոնաւոր երթեւեկ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մարսէյլ — Փրատոյի Մայր եկեղեցիի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ յառաջիկայ Կիրակի, 30 Յուլիս, Ս. Պատարագէ ետք մասնաւոր Հոգեհանգիստ պիտի կատարուի ողբացեալ Հայկազն Գույումճեանի եւ իր զաւկին՝ Քերովբէ Գույումճեանի յիշատակին, համաձայն Գույումճեան ընտանիքի փափաքին:

ԹՈՒՇԱՏԵՍԸ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնս ընդհ. խորհրդակցական խառն ժողովի մը կը հրաւիրէ Իսի լէ Մուլինոյի բոլոր կազմակերպութեանց վարչութիւնները յառաջիկայ Շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ:

Օրակարգ.— Սանճաքէն գաղթող հայրենակիցներու օգնութեան հարց:

Le Gerant : H. STEPHAN

17. Rue Damesme .. Paris (13)

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ԱՆԻԷԹԻ «ՇԱՀՐԻԿԵԱՆ» ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ

Անիէռ **Cinéma Casino Bourguignons** (Villa Aubert)

2 Օգոստոս, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8,45ին

ԹԱԹԱՐԱԿԱՆ ԱՐՇԱՒԱՆՔԸ

(ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՄԵԾ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ)

Բեմադիր՝ ԶԱՐՏԱՆԻՆ, Հայերէնի վերածեց՝ Եր. ՍԷԹԵԱՆ

Երաժշտութիւն՝ Ա. Վ. ԱԼԷՔՍԱՆՏՐՈՎ

Դերակատարներ՝ Ա. ՊՈՒՉՄԱ, Ժ. ՊԱՊԱՆԵԱՆ եւ Ռ. ԲՈՒՇԱՅԱ

Նաեւ պիտի ցուցադրուին

ԳԵՂՋԿԱԿԱՆ ՀԱՐՍԱՆԻՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հայերէն խօսուն (տոքիւմանթէր)

Ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը եւ Երուսաղէմը

Մուտք 7 եւ 5 ֆր., 5 տարեկանէն վար փոքրիկներու 2 ֆր.

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած ՀԱՅ ԿԱՄ. եւ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Յուլիս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Արժանթէօյի անտառի Մօնթէն վիլ աղբիւրին մօտ

Խօսք կ'առնէ Գնդ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Երգ, պար, զուարթ մթնոլորտ. ընկերակցութեամբ Թառի:

Մեկնում.— Արժանթէօյի կայարանէն օթօպիւս առնել եւ իջնել Ֆօնթէն Ռոպին:

Ծանօթ.— Անձրեւի պարագային պատսպարուած վայր

Մուտքը ազատ է

ՄԵԿՆՈՒՄԻ ԱՌԹԻՒ

Ծախու է լաւ կահաւորուած սափրիչի խանութ մը, Ռեքնօի ճիշդ քովը, տեղական յաճախորդներով, 2 աթոռ կիներու եւ 2 աթոռ այրերու յատուկ: Տարեկան վարձք՝ 2880 ֆրանք: Փութացէք օգտուիլ առիթէն: Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Պ. Մ. Համբարձումեանի, 28 Ռիւ Նասիօնալ, Պիյանքուր:

Ամերիկա ինչո՞ւ չեղեալ համարեց դաշինքը

Երէկ հաղորդած էինք թէ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը չեղեալ համարած է իր եւ Ճափոնի միջեւ գոյութիւն ունեցող առեւտուրի եւ նաւարկութեան դաշնագիրը, որ կնքուած էր 1911ին: Այս որոշումը տուած է նախագահ Ռուզվէլթ, խորհրդակցելէ վերջ Հըլի հետ:

Այս դաշնագիրը կը դադրի ի զօրու դառնալէ, սակայն, վեց ամիս վերջը (1940 յունուար 26): Ասիկա կը նկատուի ազդարարութիւն մը Ճափոնի, որ պէտք է վեց ամսուան ընթացքին վերաքննէ իր քաղաքականութիւնը Ծայր. Արեւելքի մէջ ամերիկեան շահերու պահպանումին տեսակէտով: Մ. Նահանգները տրամադիր չեն հրաժարելու, Չինաստանի մէջ, «բաց դուռի» իրաւունքէն: Բայց, Ճափոնի հանդէպ պատժամիջոցներու դիմելէ առաջ, Սպիտակ Տունը պէտք տեսած է ձեւով մը գոհացնել Ամերիկայի հանրային կարծիքը, որ մտահոգ է Ճափոնի նուաճումներէն:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 376.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Զուիցերիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 30 ՅՈՒԼԻՍ
DIMANCHE 30 Juillet 1939

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 4105

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԽԱՆԱՍՈՐ

Ժողովուրդներու պատմութիւնն ու աշխարհագրութիւնը երբեմն տարօրինակ կերպով կը զօդուին իրարու: Կը նոյնանան, նոյնիսկ: Իրարու կը փոխարձեն արժէքներ, որոնք նոր իմաստ ու նոր խորհուրդ են ստացած, դառնալով ազգային նոր հարստութիւններ, — փառքեր ըլլան անոք, թէ արիւնաներկ ողբերգութիւններ:

Խանասորը նման արժէք մըն է, անտարակոյս:

Դաշտ մը կամ աննշան վայր մըն էր եղած դարերով: Կամ՝ հողամաս մը, որ նոյնիսկ աշխարհագրութեան մաս չէր կազմեր թերեւս: Բայց, յանկարծ դարձաւ անուն մը: Տարածուեցաւ իր նեղ սահմաններէն դուրս, եւ ստացաւ նոր իմաստ ու նոր խորհուրդ:

Անուն մը, սակայն, որ միայն կամ երբեք աշխարհագրական չէր այլեւս, եւ որ կը դառնար մէկ մասը մեր նորագոյն պատմութեան:

Այդպէս էր որ, իրենց կարգին, միայն աշխարհագրական անուններ ըլլալէ դադրեցան Վանը, Սասունը, Շապին Գարահիսարը, Ուրֆան կամ Մուսա Տաղը: Ինչպէս, դարերու ընթացքին, դադրեր էին միայն աշխարհագրական անուններ ըլլալէ՝ Անին, Տարօնը, Դուինը, Էջմիածինը, Աշտիշատը, Վանանդը կամ Ջուարթնոցը,— իրրեւ նուիրեղէն խորհրդանշանները մեր անցեալ փառքերուն, ողբերգութեանց կամ ստեղծագործական նուաճումներուն:

Նուիրեղէն՝ այն իմաստով, որ իրենց մէջ կը բովանդակեն բարոյական հարստութիւններ, ժառանգութիւններ եւ ներշնչման խորհուրդներ:

Նման անուններու համադրոյթը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ գումը պատմութեան և աշխարհագրութեան: Կամ՝ միախառնումը երկու ամբողջութիւններու,— Ազգին ու Հայրենիքին,— որոնք սակայն, իրարմով է որ կ՚ամբողջանան կատարելապէս:

×

Խանասորը, իր կարգին, ունի իր առանձին յատկանիշը, ինչպէս մեր բոլոր «պատմական անունները»:

Այդ տեսակէտէն, անիկա իր նախորդներէն ու իր յաջորդներէն կը տարբերի ոչ միայն ժամանակագրական կարգով, այլեւ իրրեւ առաջին յայտարարը այն մեծ Անկինադարձին, որ յանկարծ երեւան եկաւ Հայոց նորագոյն պատմութեան մէջ, մեր դարաւոր ստրկութիւնն ու Ազատագրութիւնը անջատելով իրարմէ:

Կուկունեան եւ Խանասոր:

Առաջինը, որ ազդանշան մըն էր՝ իբրեւ գործօն նախաշարժում մը, նախապարտութիւն մը եղաւ, սակայն, «դեռ սահմանը չանցած»:

Աշտարակեցիի դառն յուսախաբութենէն վերջ, հարկ պիտի ըլլար, կ՚երեւի, մեր առաջին դրոհը եւս — Կուկունեանն եւ իր զինակիցները — նոյն ճակատագրին ենթարկել, որպէսզի վերջնապէս (վերջնա՞պէս ....) ըմբռնէինք թէ՝ Հայաստանի վրայ դրուած «երկու գերեզմանաքարերու» այսօրուան ողբերգութիւնը դեռ ա՛յն օրերէն կ՚ազդարարէր մեզի անողոք ճշմարտութիւն մը,— Երեւանէն Վան տանող ճամբան Սիպերիայէն կամ Սախալինէն կ՚անցնի ...

Խանասորը իր մէջ կը բովանդակէ նաեւ այդ յուսախաբութեան սրբագրութիւնը: Կամ՝ անտեսումը, նոյնիսկ նուաճումը — Թաքուն ձեւով, անշուշտ,— Հիւսիսի «քրիստոնեա՛յ» արգելքին ...

Բայց, ինչ որ բացառապէս կը բնորոշէ Խանասորով, այն իրողութիւնն է, թէ ան մեր յեղափոխութեան առաջին հարուածն է եղած: Մե՛ր հողին վրայ: Տրուած՝ կազմակերպեալ, արդ ու սարսափազդու թափով մը ...

Խանասորը առաւելապէս իբրեւ այդպիսին է որ կ՚անջատուի մեր յետագայ մարտնչումներէն եւս, որոնց մէջ թերեւս աւելի ամեհի, աւելի կայծակնաթափ ու խիզախ եղան մեր հէքեաթային հերոսները՝ ընդհանրապէս, ու անոնցմէ Սերոփ մը, Անդրանիկ մը, Գէորգ Չաւուշ մը, Մուրատ մը կամ Քեռի մը՝ առանձնապէս:

Բայց, մինչեւ այն օրը երբ «Խանը Բասեն ելաւ», կամ Անդրանիկը «Իբրեւ արծիւ սաւառնում էր», «Կարկուտ տեղացա՛ծ էր Խանասորայ դաշտումը»...

Այսինքն, հայ զանգուածը որ, մինչեւ Խանասոր, վեց դարեր շարունակ աղօթա՛ծ էր միայն եւ տեւապէս հարուածուած, առաջին անգամ Խանասորով կը մղուէր խորհելու թէ՝ ուրեմն կարելի՛ է փոխադարձ կերպով հարուածել ...:

Այդ կարելիութիւնը սկսած է Խանասորով:

×

Իշխան Արղութեանի գերեզմանին վրայ, այսօր, իրենց աւանդական այցը կը կատարեն Շավիլի ու շրջակայքի մեր ընկերներն ու ազատատենչ հայրենակիցները, այդ յաղթանակին տարեդարձին առիթով:

Ազգային բազմաթիւ գերեզմաններ ունենալու առաւելութիւնը մեր բարոյական հարստութիւններէն մէկն է, անտարակոյս:

Ու մեր «խմացեա՛լ մահերու» բազմութեամբն է որ մենք — ողջերս — ոչ միայն առանձին չենք, այլեւ քիչ չենք, կամ տկար:

Ինչքա՛ն աւելի հզօր պիտի զգայինք մենք մեզ՝ արտասահմանի մէջ, եթէ նման ներշնչարաններ այցելելու հնարաւորութիւնը պակաս չըլլար ամէն մէկ հայ գաղութի:

Վ. ԻՇԽ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՅԱՄԱՌԻ ՏԱԿԱՒԻՆ

ԽՕՍՔԸ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆՆ Է

Այլեւս որոշ է որ անգլեւռուսական քաղաքական համաձայնութիւնը գրեթէ ստացած է իր վերջնական ձեւը, այժմ կը մնայ լուծել միայն «անուղղակի յարձակում»ի հարցը, որու վրայ շատ կը պնդէ Մոսկուա: Այս հարցը առաւելապէս զինուորական հանգամանք ունենալով՝ Լոնտոն եւ Փարիզ յարմար լապէս զինուորական բանակցութիւնները, քաղաքական բանակցութեանց առընթեր: Կը կարծուի թէ զինուորականները իրենց կարծիքներուն արտայայտութեամբ պիտի յաջողին համաձայնութեան եզր մը գտնել: Վաղը Չէյմպըրլէն յայտարարութիւն մը պիտի ընէ բրիտանական խորհրդարանին մէջ այս մասին: Հաւանաբար զինուորական պատուիրակութիւնները Մոսկուա զրկուին այս շաբթուան սկիզբը: Ֆրանսա ամէն պատրաստութիւն տեսած է արդէն:

ԳԵՐՄԱՆԵՒՌՈՒՍ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Գրած էինք թէ առեւտրական բանակցութիւններ կը կատարուին Ռուսիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ: Այս բանակցութիւնները ընդհատուած էին անցեալ Դեկտեմբերէն ի վեր:

Բանակցութեանց նիւթը կը կազմէ առեւտրական փոխանակութիւն մը,— Ռուսիա կ՚ուզէ ստանալ մեքենաներ, իսկ Գերմանիա՝ երկաթ, փայտ եւ մանկանէզ:

Օգոստոսի մէջ, կ՚ըսուի, Մոսկուա պիտի մեկնի Տոքթ. Վոհլթաթը, որ այնքան աղմուկ հանեց իր խօսակցութիւններով անգլիացի նախարարի մը հետ, շաբաթ մը առաջ: Մոսկուայի գերմանական դեսպանը, Ֆոն Շուլէմպուրկ, յետաձգած է իր ամառնային արձակուրդը եւ Մոսկուա կը մնայ, մօտէն հետեւելու համար այս բանակցութեանց:

Գերմանեւռուսական առեւտրական փոխանակութիւնները չափազանց նուազած էին վերջերս,— 800 միլիոն մարքէն իջած էին 100 միլիոն մարքի: Գերմանիա 1938ին Ռուսիայէն ստացած է 47 միլիոն մարքի ապրանք, մինչ նախորդ տարին ստացած էր 65 միլիոն:

Ալյուհանդերձ քաղաքական կարգ մը շրջանակներ կը կարծեն թէ Գերմանիա առեւտրական այս բանակցութեան կողքին պիտի ջանայ քաղաքական ձեռնարկներ ալ կատարել, ինչպէս ըրաւ Լոնտոնի մէջ: Պերլին հերքեց սակայն նման հաւանականութիւն մը:

Չորեքշաբթի, Մոսկուա կը մեկնի գերման տնտեսագէտներու յանձնախումբ մը, մասնակցելու համար գերմանեւռուսական բանակցութեանց: Կ՚ըսուի թէ տնտեսական նախարարը Տոքթ. Ֆունք եւս պիտի երթայ Մոսկուա:

ՏԱՐՑԱՆԵԼԻ ԱՄՐԱՑՈՒՄԸ

Անգլիա լայն կը բանայ քսակը

Թուրքիա մեծ թափով կը շարունակէ իր զինուորական պատրաստութիւնները: «Իվնինկ Սթանտարտ» կը գրէ թէ՝ Նեղուցներու ամրացումը կը կատարուի շատ լայն ծրագրով մը: Անգլիա ամէն կերպով պիտի օգնէ Թուրքիոյ՝ Նեղուցներու ամրացումին համար: Լոնտոն 20 միլիոն անգլ. ոսկիի նոր փոխ մը պիտի բանայ Էնգիւրիի: Մինչ ֆրանսական զինուորական պատուիրակութիւնը բանակցութիւններ կը կատարէ Էնգիւրիի մէջ, Լոնտոն հասած է արդէն Թրքական նոր պատուիրակութիւն մը բոլորովին նոր առաքելութեամբ:

«Տէյլի Հէրըլտ»ի համաձայն, ֆրանս. պատուիրակութիւնը պիտի այցելէ նաեւ սուրիական սահմանագլուխը, քննելու համար, պատերազմի մը պարագային, Թրքական բանակին եւ սուրիական ուժերուն գործակցութեան խնդիրը:

Սըր Ճոն Անտէրսըն, քաղաքային պաշտպանութեան նախարարը, Լոնտոնի մէջ ընդունած է Թրքական նոր պատուիրակութիւնը, որ պիտի ուսումնասիրէ օդային յարձակման դէմ պաշտպանութեան միջոցները:

Թրքական պատուիրակութեան նախագահն է Զօր. Հիւսնի Քիլքիս: Պատուիրակութեան մաս կը կազմեն նաեւ սպայակոյտի երեք սպաներ:

Պալք. պետութեանց վեհապետներու խորհրդաժողովը

Պոլսէն կը հաղորդեն թէ Ռումանիոյ Կարոլ Թագաւորին ճամբորդութիւնը առիթ պիտի տայ Պալքանեան Պետութեանց պետերու խորհրդաժողովի մը, որուն պիտի մասնակցին Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ եւ Յունաստանի Թագաւորներն ու Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահը՝ Իսմէթ Ինէօնիւն:

Բանակցութիւնները որոնք առենէ մը ի վեր տեղի կ՚ունենան Պալքանեան պետութիւններու միջեւ, նպատակ ունին վերջին ճիգ մը եւս ընելու, որպէսզի Պուլկարիա մտնէ Պալքանեան Ուխտին մէջ: Սոֆիայի Թրք. դեսպանը Էնկիւրի մեկնած է օդանաւով: Ան, Սոֆիայի պետական շրջանակներու հետ շփում ունենալէ վերջ, մեկնած է Էնկիւրի, Իսմէթ Ինէօնիւի եւ Սարաճօղլու Շիւքրիին հետ տեսակցելու համար: Պոլսոյ մէջ կը կարծեն թէ Սոֆիայի Թուրք դեսպանը Էնկիւրի տարած է այն հաւաստիքը թէ Պուլկարիա տրամադիր է Պալքանեան Ուխտին մէջ մտնելու: Միւս կողմէ, կ՚ըսէ, նոյն աղբիւրը, ռումէն արտ. նախարարը Կաֆէնկօ, Էնկիւրի ըրած իր վերջին այցելութեան, յայտարարած է թէ ռումէն կառավարութիւնը լուծում մը կը փնտռէ՝ ի նպաստ ռումանեւպուլկար յարաբերութեանց:

Թրքական շրջանակները կը յուսան որ Կարոլ Թագաւորի եւ Իսմէթ Ինէօնիւի վերջին տեսակցութեան ընթացքին Ռումանիոյ վեհապետը պիտի համոզուի Պուլկարիոյ հետ համաձայնութեան մը գալու անհրաժեշտութեան:

ՆՈՐ ԲԱՑՆ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ԱՐԹԻՆԵՐՈՒՆ

(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ)

ԽՄԲ.— Մարոքէն մեզի կը գրեն թէ գաղութը մեր հանգանակութեան կը բերէ իր մասնակցութիւնը 2600 ֆրանքով (հանգանակութիւնը կը շարունակուի).—

«Յուլիս 23ին, կիրակի, Մարոքի հայ համայնքին 6րդ ընդհ. ժողովը բացուեցաւ լաւ տրամադրութեան մէջ: Անդամները մեծամասնութեամբ ներկայ էին ժողովին: Ժողովը փակելէն վերջ՝ կարդացինք Յառաջի Յուլիս 16ի խմբագրականը բոլորին ներկայութեան, (խմբագրականին խորագիրն էր՝ «Ո՞ր օրուան եւ ո՞ր ժամուն կը սպասենք»): Ներկաները ոգեւորուած՝ 10 վայրկեանի մէջ Մուսատաղցիներուն համար հաւաքեցին 2600 ֆրանք: Վարչութեան ուրախութիւնը չափ չունէր այս յաջողութեան համար»:

ՑԱՆԿ 9

Տէր եւ Տիկ. Զ. Մուշաֆեան իրենց մօր Տիկ. Մ. Տամլամեանի յիշատակին	300
Փափազեան եղբայրներ, Վիէն	200
Փարիզի Սալնոյ Ձորի Հայր. Միութիւն	200
Տիկին Անգինէ Հավլուճեան	100
Մ. Քիւրքճեան ընտանիք (Օլնէ Սու Պուա), փոխան ծաղկեպսակի Սարգիս Տիլչեանի մահուան առթիւ	100
Արամ Գազանճեան, Կեսարացի	100
Զաւէն Էմիրզայեան	50
Մելքոն Պասմաճեան	50
Արմենակ Յակոբեան	50
Մարոքի հայ գաղութի անդամներէն Արշակ Տէյիրմէնճեան	500
Աւետիս Զաքըրեան	200
Զարեհ Պերկամալի	200
Յակոբ Պալթայեան	100
Տոքթ. Յ. Դուրեան	100
Գուրգէն Սալէպեան	100
Մարտիկ Շաքարեան	100
Յակոբ Մէրճանեան	100
Կիւլպէնկ Գարապոլիքեան	50
Վահան Փափազեան	50
Ճիվան Թադէոսեան	50
Բաղաբէն՝ Թ. Անանեան	100
Ասատ Սիւրմէնեան	100
Յարութիւնեան եղբարք	150
Յովհաննէս Գազանճեան	100
Վահէ Տէյիրմէնճեան	100
Մէքնէսէն՝ Յարէթ Պօլոյեան	100
Յարութիւն Վարդովեան	100
Ֆէսէն՝ Մկրտիչ Սարգիսեան եւ որդի	100
Սաֆիէն՝ Խ. Զաքրեան եւ Մ. Եսայեան	100
Մոկատորէն՝ Երուանդ Գարապոլիքեան	100
Պ. Երուանդ Քիւրքճեանի աշխատանոցին մէջ հանգանակուած.— Եր. Քիւրքճեան	50
Աբրահամ Գասապեան	50
Նիկողոս Տանաճեան	50
Թադէոս Գլճեան	50
Խարոյեան	10
Արշակ Խարոյեան	10
Շահէն Մակարեան	10
Մոնփելիէի գաղութին մէջ հանգանակուած նախաձեռնութեամբ Սարգիս Գասապեանի եւ Արայ Տէր Վարդանեանի՝	
Սարգիս Գասապեան	300
Արիստակէս Ղուկասեան	100
Յարութիւն Թահմազեան	50
Արմենակ Մարգարեան	25
Հմայեակ Մինասեան	25
Մկրտիչ Ճուհարիկեան	20
Սուրէն Քոչոեան	20
Աւետիս Պետոեան	10
Տիգրան Փէշիքճեան	10
Յակոբ Գասպարեան	10
Յովհաննէս Յակոբեան	10
Արա Տէր Վարդանեան	20
Գումար՝	4580
Նախորդ գումար՝	16,110
Ընդհ. գումար՝	20,690

Երախաները կը վերադառնան

Ֆ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ օդափոխութեան կայանի առաջին խումբը կը վերադառնայ Ռուայանէն եւ կը հասնի Փարիզ, Gare d'Orsay, 30 յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5,20ին: Ծնողներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ որոշեալ ժամուն, առնելու համար իրենց երախաները:

*** Ֆ. Կապոյտ Խաչի օդափոխութեան կայանի երկրորդ խումբը կը մեկնի 2 օգոստոս չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 10,20ին: Երախաները բերել ժամը 9ին, Gare d'Orsay, Salle des Pas Perdus:

Անգլիա՛ եւս չեղեալ պիտի համարի

Երէկ հաղորդած էինք թէ Միացեալ Նահանգներու նախագահը Թօքիոյի կառավարութեան հաղորդած է Սպիտակ Տան որոշումը՝ ճափոնեւամերիկեան առեւտրական դաշինքը չեղեալ համարելու վեց ամիս վերջ, եթէ Ճափոն շարունակէ իր նուաճողական քաղաքականութիւնը Ծայր. Արեւելքի մէջ:

Լոնտոնէն կը հաղորդեն թէ անգլեւճափոն բանակցութիւնները կրկին դժուարութեան կը բախին, որովհետեւ Մեծն Բրիտանիա չի համաձայնիր չինական դրամատուններու մէջ պահ դրուած գումարները քաշելու եւ, այս կերպով, կը շարունակէ չինական տոլարը ամուր պահել: Իսկ չինական տոլարին պահպանումը ամուր կը պահէ, իր կարգին, Չան Քայ Շէքի դիրքը եւ կը դժուարացնէ ճափոնական բանակին գործողութիւնները:

Լոնտոնի կառավարութիւնը, հետեւելով Ամերիկայի օրինակին, տրամադիր է ինք եւս չեղեալ համարելու անգլեւճափոն առեւտրական դաշնագիրը, եթէ Թօքիոյի խորհրդաժողովը ձախողի:

Միւս կողմէ, առջի օր, Գերմանիոյ եւ Ճափոնի միջեւ կնքուեցաւ առեւտրական դաշնագիր մը՝ ցոյց տալու համար երկու երկիրներու բարեկամական կապը:

«Քաղաքական տաքեր»ը սկսա՞ն

Ամառը ուշացած էր Եւրոպայի մէջ: Երկու օրէ ի վեր տաքերը սկսած են: Եւ ահա Հավասի թղթակիցը Պերլինէն կը հեռագրէ թէ գերմանական մայրաքաղաքին մէջ վախ կը յայտնուի որ «քաղաքական տաքերը» սկսին այս օրերս:

Հիթլէր, որ Պայրէօթ կը գտնուէր, յանկարծ Պերլին վերադարձաւ ուրբաթ առաւօտ, թէեւ երբեք չէր սպասուէր: Որքան ալ կ՚ըսուի թէ դարձեալ պիտի մեկնի Պայրէօթ, կասկածողներ կան թէ գերման քաղաքականութեան վարիչները քաղաքական հակայարձակում մը պիտի փորձեն, իբրեւ պատասխան Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի յամառ աշխատանքներուն՝ իրենց կապելու համար Ռուսիան, ամերիկեան կառավարութեան յորոշումին՝ նեղը դնելու համար Ճափոնիան: Անշուշտ Պերլին պիտի չգոհանայ գերմանեւճափոնական

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՄԱՌՕՏ ՊԱՏԿԵՐ ՀԱՅ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ ՍԿԻԶԲԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԺԹ. ԴԱՐ

ԱՆԳԻՐ ԵՒ ԳՐԱՒՈՐ.—ՎԱՆՔԵՐ ԵՒ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ

ԽՄԲ.— Իր շրջանաւարտ հետեւողներուն եւ նորագոյն կարգերուն դիւրութիւն եւ ծառայութիւն ընծայելու դիտաւորութեամբ, Տարազ ջանացած է հետեւեալ համառօտ պատկերը ամփոփել եւ ներկայացնել ի մասին Հայ Անգիր եւ Գրաւոր Դպրութեան, ինչ կերպով որ դարերու ընթացքին աւանդուած է: Համառօտագրողին փափաքն է այս յաւէտ կենդանի մատենագրական ծանօթութիւնները իր ընթերցողներուն առջեւ պարզելով, տեսնել որ անոնք, ընթերցումէն վերջ, յատուկ տետրակի մը մէջ կ'ընդօրինակեն, իրենց կարգին, ազգային մատենագրական կեանքին այս ուրուագիծը, ինչպէս ըրած է իսկ Տարազ:

ԱՆԳԻՐ ՇՐՋԱՆ.— Գողթան երգեր եւ երգիչներ.— Մարիամ Կատինա (Խորենացիին վկայութեամբ), Արտաւազդ Ա. Թագաւոր՝ որ յունարէն լեզուով շարադրեց ողբերգութիւններ, որոնք մեր հին գրական (բայց անգիր) շրջանի մէջ ծանօթ են իբրեւ յունական ողբերգութիւնք, խօսք յունականք.— *Արդար, որ Եդեսիոյ նշանաւոր Դիւանը կամ ճոխ Մատենադարանը կանգնեց եւ զարդարեց ազգի ազգի պիտանի մագաղաթներով, որոնց անկորուստ պահպանումը դժբախտաբար կարելի չէ եղած քաղաքական վրդովումներու հետեւանքով, որոնց թատր եղած է Հայաստան Աշխարհ մեծ ու փոքր դրացիներու մահացու ատելութեան պատճառով:* Թուղթ Աբգարու առ Յիսուս Քրիստոս եւ պատասխանին: *Նաեւ Թուղթք* Աբգարու առ Տիբեր կայսր, առ Ներսեհ, առ Արտաշէզ: Հրովարտակ Աբգարու առ Հայս եւ Նամակ ընդունելութեան առ Թադէոս.— *Երուանդ Բ. որ Եդեսիոյ Աբգարաշէն դիւանը ալ աւելի ճոխացուց.— Արտաշէս Բ.— Վրոյր Բանաստեղծ: Մաժան՝ Վերակացու Մեհենից: Յետոյ, մինչեւ Լուսաւորիչ երեւցած մատենագիրներ, որոնք յունարէն կամ ասորերէն տառերով գրագեցան հայկականութեամբ, խնդիր չէ թէ ծագումով ըլլային հայ կամ օտար, այլ խնդիրը այն է, թէ հայ Մատենագրութեան անգիր շրջանին անմոռանալի դէմքերը մնացած են, եւ որոնց անունները ահա, Հայորդիներուն այս տեսակ մը լքումի, այլ հոգեկան ինքնամփոփ խանդավառութեան այս օտարաբոյր կծուահամ շրջանին իսկ, կը հնչեն հայ շրթունքներէն: Յիշատակուածներէն դուրս այդ անուններն են.— Բարդածան, Խոռոհբուտ, Արտիթէոս, Բուրմ, Ղերուբնա, Ուղիւպ կամ Ողիմպիոս:*

Դ. ԴԱՐ.— Գր. Լուսաւորիչ.— Ագաթանգեղոս.— Բիւզանդ կամ Բուզանդ Փաւստոս.— Զենոբ Գլակ.— Ներսէս Պարթեւ.— Պրոյերեսիոս կամ Պարոյր Հայկազն: Լուսաւորիչ շարադրեց Յաճախապատումը կամ քրիստոնէական ճառեր, զոր Սուրբը արտասանեց իբրեւ առաջին ախոյեան քրիստոնէութեան Արեւելքի իր ուշիմ ազգին մէջ, երբ ներկայ «չնաշխարհիկ» քաղաքակրթութեան շահամոլ պահակները անուն իսկ չունէին պատմութեան մէջ: Լուսաւորիչի կ'ընծայուին նաեւ Պատարագամատոյց, զանազան Աղօթքներ, եւն. եւն.: Ագաթանգեղոս գրի առած է Պատմութիւն Սրբոյն Գրիգորի, նաեւ իր անունով հասած Դաշանց Թուղթ մը, որ անվաւեր նկատուած է նպատակաւոր քարոզութեան մը իբրեւ նիւթ համարուելով: Զենոբ Գլակ (Ասորի մականունով) գրած է Պատմութիւն Տարօնոյ: Ներսէս Մեծն Պարթեւ, ըստ աւանդութեան եւ ըստ պատմութեան հիմնադիր հազարի չափ մեծ ու փոքր վանքերու, այսինքն ազգային-կրօնական կրթարաններու, սերմնարաններ այն ընիկ մտաւոր զարգացումին, որ դարերու ընթացքին այնքան նշանաւոր հանդիսացուց Հայաստանը ոչ միայն ինք իրեն մէջ, այլ նաեւ յաչս բոլոր օտարներուն: Ներսէսի կը պատկանին նաեւ Հանգստեան զանազան Շարականներ: Բիւզանդ Փաւստոսի կամ Փոստոսի կարեւոր գործն է Պատմութիւն Հայոց: Պրոյերեսիոս կամ Պարոյր հելլենական գիտութիւններով պերճացած հայածնունդ հսկայ միտք մը, հոմերական, սոկրատեան ոգիով, զարդ մը յաւէտ Աթենական բեմերուն վրայ եւ միշտ հոգածու՝ որպէսզի իր հայադրոշմ ինքնութիւնը պահուի եւ յիշատակուի:

Չորրորդ դարուն Հայաստանի մէջ սկսան փայլիլ հետեւեալ վանքերը կամ վանորայք.— Գլակայ վանք (տեսակ մը վարժապետանոց, այո, աւելի կրթարան կամ ուսումնարան անունով եւ նպատակով քան կրօնական դիտաւորութեամբ կամ այլամերժ նպատակով, ինչպէս արդէն բոլոր վանքերը ամէն ժամանակներու մէջ): Այս վանքը հաստատուած էր Տարօն գաւառը, եւ իր անունը առած էր Զենոբէն՝ զոր Ս. Լուսաւորիչ առաջին առաջնորդ կարգեց իր կանգնած այս մենաստանին: Գլակայ այս վանքը կը կոչուի նաեւ Ս. Կարապետի վանք, վանքին եկեղեցիին անունով: Այս վանքն է որ կոչուած է նաեւ Իննակնեան՝ նոյնչափ թիւով հոն բխած բարեկամ աղբիւրներուն համար: Մեր ազգին պատմութիւնը կ'աւանդէ, թէ հեթանոսութեան ժամանակ հոն բարձրացած էին կրկին բագիններ եւ արձաններ, Գիսանէ եւ Դեմետր երկու եղբայրներու անունով, որոնք Վաղարշակի թագաւորութեան ժամանակ Հնդկաստանէն փախչելով Հայաստան ապաստանած էին: Հայոց թագաւորը իբրեւ պարգեւ անոնց շնորհեց Տարօնի երկիրը (գաւառը) որդւոց որդի ժառանգութեան իրաւունքով: Ասոնք իրենց մահէն վերջ աստուածներուն կարգը դասուելով, ընդունեցին զոհեր, պաշտամունք եւ զանազան բագիններ կանգնեցան իրենց անունով: Գլակայ վանքը երկու անգամ վնասուեցաւ երկրաշարժէ: Մետասաներորդ դարուն ալ՝ Իսլամ օրէնսդիր Մահմետի ազգականին՝ Ապտուրրահմանի ժամանակ՝ պարսկական զօրքերը այրեցին քանդեցին Մագիստրոսի ձեռքով նոյն վանքին մէջ կատարուած ամուր շէնքերը: Բայց գիտենք թէ այդ եւ բոլոր միւս հայկական վանքերուն գլխուն ինչ աւերիչ ու կործանարար փոթորիկներ պիտի պայթէին ուրիշ չարանուն հեթանոսներու կողմէ, արեւմտեան կեղծապարիշտ քրիստոնէութեան ոչ միայն անտարբեր այլեւ քաջալերիչ ակնարկներու առջեւ:— Ղազարու վանք, զոր կանգնեց նոյն Ս. Լուսաւորիչ, հոն ամփոփելով Պետրոս եւ Անդրէաս առաքեալներուն նշխարները: Այս վանքն է որ յետոյ կոչուած է Եղիազարու վանք, «Ղազար» անունին տարբեր ձեւովը: Ժամանակ անցնելով, Եղիազարու վանքը կրեց նաեւ Սուրբ Առաքեալք անունը, եւ ուրիշ համանուն վանքերէ որոշուելու համար կոչուած է Տարօնոյ կամ Մշոյ Սուրբ Առաքեալք, Մուշէն երկու ժամ հեռի, եւ պարսպապատ եւ ունէր երկու եկեղեցի:— Լուսաւորչի կ'ընծայուի դարձեալ Էջմիածին, եւ անոր մօտաւոր մենաստանները ի պատիւ Հռիփսիմեայ եւ Գայիանեայ, նաեւ Աղջոց, Հոգեաց եւ Ձորոյ վանքերուն շինութիւնը:— Անուանի էին դարձեալ Մատրավանք կամ Մարգարէանոց Սրբոյն Յովհաննու, ըստ Բիւզանդի, նաեւ Տիրաշինի Ուխտ, Թանահատք, Տիրանաշէն կամ Սրբոյն Ներսէսի վանք:— (Մի՛ անգամ ընդ միշտ կրկնենք, թէ այս համառօտ պատկերին մէջ յիշատակուած են միայն մեզ հետաքրքրող նիւթերուն տիրական կամ գլխաւոր գիծերը:

ՏԱՐԱԶ

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

«ՊՈՀԵՄԱԿԱՆՔ»

Je suis donc le Phénix qui renaît de sa cendre;
Le grain qui pour produire en la terre pourrit.
Je suis ce Pellican et cette Salamandre
Qui en feu prend naissance et du feu se nourrit.

(Անյայտ բանաստեղծ մը)

Բոլոր անոնց՝ որոնք դրուատեցին Ահարոնի «Մագաղաթներ»ը, բոլոր անոնց՝ որոնք քամահրեցին ու կարծեցին քննադատել նոյն մատեանը, քերթողը տուաւ ահաւասիկ իր պատասխանը.— իր «Պոհեմականք»ը:

Երբ կարաւանը կը մօտենայ գիւղին, վայնասուն մը կը փրթի: Կոչնակը կը ղօղանջէ, աքլորներ կը դըլդըլան, ճտուկներ ու լամուկներ կը վայրաբանեն. եւ սակայն կարաւանը սէգ եւ անզգած, կ'անցնի, կը շարունակէ իր ճամբան: Թերեւս մոգերու կարաւանն է որ խունկ ու զմուռս կը տանի անծանօթ Աստուծոյ մը. թերեւս անցքն է մարգարէի մը որ Սինայէն վար բերած է երկինքի բարբառը, կամ կ'երթայ անապատին մէջ քանդակելու ոսկեղէն Սփինքսը:

Կարծիքները, թեր կամ դէմ, կ'անցնին, կը ցնդին, բայց գործը կը մնայ ու կը տեւէ: Որովհետեւ կարծիքները առհասարակ մերձաւորագոյն գընահատութիւններ են, մինչ կենդանի ու ճշմարիտ գործը կը խուսափի անհատական չափանիշներէ, չի պատշաճիր տարազներու եւ կաղապարներու եւ հետեւաբար կը յորդի ու կը խեղդէ՛ եւ՛ գովասանքները, եւ՛ պարսաւները:

Արուեստի մազին մէջ չի բաւեր արդարեւ որ հեղինակ մը մնայ յուզումներու, մտածումներու միջին, ընթացիկ մակարդակին վրայ, որ անիկա բաւականանայ արտայայտութեան ծանօթ եւ հնաւանդ ձորձերով: Շատերու թռիչքը հազիւ կը հասնի այդ մակարդակին ու այնուհետեւ կը փշրի. անոնք կ'աշխատին մամուլին համար, բայց ոչ յօգուտ արուեստին. կուտան առօրեայ հացը, որ անհրաժեշտ է անշուշտ, բայց ոչ նշխարը՝ որ հաղորդութիւն մըն է, ու հաղորդակցութիւն անծանօթին հետ:

Այո, հաղորդակցութիւն այն աշխարհին հետ, որ կ'իյնայ մեր իմացումի սահմանէն անդին: Հոդ է արուեստի կոչումը: Աւելի ճիշդ, իրենցմէ, արուեստագէտներէն կը սպասենք հոգեկան հետախուզութիւն: Անոնք գիտնալու են մեր սովորական յուզումներէն ու մտածումներէն անդին բախել անծանօթին դուռը, ընդլայնել մեր զգայնութեան ու խորհողութեան թափը եւ ծիրը, մեզի իմացնել մեր բոլոր թաքուն լարերուն հծծիւնները եւ տպաւորութիւնը տալ մեզ մեր ներքին անսահմանութեան:

Երբեմն, ԺԹ. դարու նիւթապաշտ մտածողութիւնը կը կարծէր վերջնապէս բացատրած ըլլալ մարդը, սպառել անոր իմաստը: Հոգեկան եւ կենսական երեւոյթները մաթեմաթիքական տարազներու կը ջանային վերածել: Արդի գիտական միտքը կը յայտարարէ. «Մարդը, սա Անծանօթը»: Ոչինչ այնքան տարտամ, խուսափուկ, եւ առաձգական է՝ որքան մարդկային հոգիին հորիզոնը եւ զենիթը. ոչ մէկ արկածախնդրութիւն այնքան գլխապտոյտ կրնայ տալ, որքան «Ես»ի, «անհատ»ի խորաչափութիւնը:

Ինչ որ կ'անուանենք յոյզ, խորհուրդ, երեւակայութիւն, սարսուռներն են մեր զգայնութեան, յարաշարժ պատկերներն են՝ ինկած մեր հոգիի հեղուկ մակերեսին վրայ՝ որոնք կ'ընդլայնին օղակ օղակ, կը սուզուին խորերը, ու կ'երթան կորսուիլ ենթագիտակից խաւարին մէջ:

Ապա ուրեմն ոչ մէկ գաղափար կամ զգացում վերջնական ու միանուագ չէ. ներքին պահեր են անոնք, աշխարհի ցոլացումն են անոնք մեր պղտոր կամ պայծառ ջրերուն խորը, արձագանգներ՝ որ կը փշրին մեր բաւիղին որմերուն վրայ:

Բանաստեղծութիւնը որ կաթնաղբիւրն է բոլոր արուեստներուն,— իր իսկութեան մէջ ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ արտայայտութիւնը հոգիի յարափոփոխ այդ վիճակներուն, որոնք ծանօթէն, կը սկսին ու կ'ընդլայնին դէպի անծանօթը, դէպի անբացատրելին: Այդ ճամբուն վրայ կը թափանի ահաւասիկ մեր բարբառը, մեր հայեացքը. շատ յաճախ կը յոգնի ու կը կասի. զօրաւորները կը շարունակեն ու կը ջանան անդին անցնիլ իմաստներուն եւ բառերուն սահմաններէն:

Բանաստեղծներէն ամէնէն եզականները անոնք չե՞ն միթէ, որ, փոխանակ տատամսելու մարդուն աստենական հոգին վրայ, կը գլեն ու կ'անցնին դէպի մարդուն անդենականը. անոնք չե՞ն որ կը ճոխացնեն մարդկային հոգին, բարբառը, արուեստը: Ի՜նչ փոյթ թէ իրենց «ասացուած»ները միշտ իմանալի չըլլան ոմանց. լոյսը մեղաւոր չէ եթէ ոմանք կոյր են, կարճատես կամ թերատես. արուեստի պարտականութիւնը չէ ճապաղ հասարակութեան մը ծանծաղուտին մէջ խրիլ, այլ խանդավառ մարդիկը հրաւիրել ու բարձրացնել իրենք իրենց անձէն վեր:

Ահարոնի մէջ կը ցայտէ, կը պոռթկայ ահաւասիկ բանաստեղծ մը, ա՛յն որ լիովին կը լուսաբանէ բանաստեղծութիւնը: Անիկա պիտի մնայ եզական մէկ վերջալոյսը «անհետացած սերունդի» մը, որ կեանք եւ Արուեստը իրարու հետ չփոթելու կիրքը ունեցաւ: Մէկը ԺԹ. դարէն ժառանգ մնացած այն սրբազան, իտէալանուէր այն մեծ երախաներէն որոնք այսօր մեր մէջ մոլորած ըլլալու երեւոյթը ունին, ունին պատճառներ՝ իրականութիւնը չըմբռնելու, եւ դիրք բռնած են աշտարակին գագաթը: Կարծէք իրենց ու աշխարհի միջեւ կը մնայ անջրպետ մը եւ անլուծելի թիւրիմացութիւն մը: Իրենց մեկուսացումը, վերացումը չի հասկցուիր աշխարհի «չէն պայծառ» մարդոցմէն, որոնք կը մոռնան որ երկրի ու անջրպետի գերագոյն իւրացումը եւ վայելքը տրուած է տնանկ ու սնանկ այդ թագաւորներուն՝ բանաստեղծներուն:

Ահարոն մինչեւ վերջն ալ կարծէք պիտի մնայ այդ ուղղափառ ու ազնուական երախան, որ կը յամառի ամէն իր վերածելու հէքեաթի մը, ամէն պահ՝ երգի մը. որովհետեւ ան աշխարհին ու ժամանակին կը նայի իր հոգիի պրիսմակին մէջէն, որ կը տարբաղադրէ լոյսը եւ պատկերները, կը պարուրէ երփներանգ միգամածով: Մտնել Ահարոնի քերթուածներէն ներս, կը նմանի ընկղմիլ ջրասոյզ անրջային աշխարհ մը, կամ թափանցել Միջնադարեան կոթական տաճարէ մը ներս, ուր սրբատաշ մտածումներ, մարմարակերտ խորհուրդներ, հոլանի մեղեդիներ կը ծաղկին ու կը ծիւրին կիսաստուերին մէջ:

«Մագաղաթներ» եւ «Պոհեմականք»... Ահա հպարտ, ցաւատանջ ու ինքնասոյզ կեանքի մը ամբողջ համայնապատկերը՝ իր սլացքներով ու գահավէժներով, իր պայծառ կամ մթագին պահերով, իր բոցերով, ու մուխ ու մոխիրով, բանաստեղծօրէն ընդլայնուած, խորացած կեանք մը: Հոն է մանկութիւնը՝ որ «կորուսեալ դրախտն» է Ահարոնի, ինչպէս ամէն ամէնուս: Հոն է երիտասարդութիւնը քերթողին, որ ծաղկազարդ անուրջներով, ու սէրերով խնկաւէտ. ու հոն է մանաւանդ չափահասութիւնը քերթողին, զոր յուշեր ու կարօտներ կը խոցոտեն շարունակ եւ որ բաղձանքը ունի անկարելի վերադարձներուն, եւ անյոյս ոգորումներուն. պահեր կան հոն, որոնք յաւիտենականի ցօղը կամ մասունքը ըլլան կարծէք. հոգեկան երկինք մը՝ ուր տեսիլքներ, խորհուրդներ կը կուտակուին թխպայոյզ ամպերու նման, կ'որոտան ու կը փայլատակեն: Բայց այդ մատեաններէն կը սահին հովասուն լճափեր, լայնարձակ դաշտեր, սարալանջեր, հայրենական կամ տարաշխարհիկ հորիզոններ: Վերջապէս ամբողջ կեանք մը բացուիկ, ծանրագին ու խորազգաց ապրումներն են այդ քերթուածները, զոր մերթ բիւրեղ ադամանդներու նման կուռ են ու յղկուն, մերթ թաւշային ու ծորուն՝ ինչպէս բէհեզը, սնդուսը:

Փիւնիկի մը նման, որ կը վերածնի շարունակ, Ահարոն կը թարմանայ, կը բոցավառի մատեանէ մատեան, հատորէ հատոր, քերթուածէ քերթուած: Թուականները կը սահին, կը նահանջեն, բայց Ահարոնի սիրտը կը սնանի ինքզինքով ու կը մնայ միշտ տենդավառ ու տոչորուն: Նոյն Փելիքանն է ան Նիկիայի ժպտուն ափերուն վրայ, ու նոյնը՝ տարիներ վերջ, պոհեմական մելամաղձոտ գիւղանկարներու դիմաց: «Քալեցէք, վերաշահելով, իւրացնելով ժամանակը» ըսած էր Պօղոս առաքեալ: Ահարոն գիտցած է մերթ ընդ մերթ իր քերթուածներուն մէջ կապտել չքնաղ րոպէները, վաղանցիկ ներկաներու հըմայքն ու բոյրը, երբեմն ալ մահաբոյր, սեւ թովչանքը:

Ահարոն տենդոտ, հեւ ի հեւ դրողը չէ եղած երբեք: Ան չի հետեւիր օրուան պահանջներուն կամ դրական նորաձեւութեանց. ան գիտէ որ լաւագոյն, մնայուն գործերը երկար ու լուռ երկունքներով կը հասուննան. թէ քերթողը իմաստուն ծառի նման գիտնալու է համբերել ու իր պտուղներուն մէջ ամբարել երկրի աւիւները, երկինքի պայծառութիւնը, եղանակներուն եւ ժամերուն հրաշքը, մարդուն դառնութիւնը...

Ահա թէ ինչու իր մատեանները տըպաւորութիւնը կը թողուն յուռթի եւ զտարիւն այգիի, ուր, ողկոյզ առ ողկոյզ, կը բիւրեղանայ եւ կը խմորուի խաղողը, գինին ու գինովութիւնը:

«Ողկոյզի պէս ես գլխ ամէն օր կը քամեմ
Թասի մը մէջ համակ սատափ, լոյս ու պորփիւր,
Եւ չեմ հաներ ըմպումներէն վերջ բիւրաբիւր,
Այլ փրփրալից կը ծովանամ, առասպել մ'եմ»:

(«Պոհեմականք», էջ 120)

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ԱՍՏՂԵՐՈՒ ԱԶԴԵՑՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Շարժանկարի աստղերուն մասին է մեր խօսքը: Ամէնուն համար տեսանելի է որ շարժանկարի դերասաններն ու դերասանուհիները պաշտամունքի առարկայ են, նման ողիմպեան աստուածներու եւ աստուածուհիներու:

Բոլոր երկիրներու երկսեռ պրոլետարներն ու պուրժուաները, ուրանալով իրենց կրօնքն ու անկրօնութիւնը, հեթանոսական վառ սիրով մը կը պաշտեն շարժանկարի վէտէթները: Սա տարբերութեամբ որ՝ այր հասարակութիւնը կը պաշտէ դերասանուհիները, իսկ իգական հասարակութիւնն ալ կը պաշտէ դերասանները:

Երկու սեռէ աստղերն ալ կը պահեն իրենց հիացողները չմաշող ազդեցութեան մը ներքեւ:

Ո՞ւր է եւ ի՞նչ է իրենց զօրութեան գաղտնիքը:

Միթէ իրենց աստուածութիւնը կը պարտին միայն իրենց տաղանդի՞ն.— անշուշտ ո՛չ:

Իրենց զգլխիչ գեղեցկութի՞ւնն է լոկ գաղտնիքին բանալին.— բնականաբար ո՛չ:

Իրենց ստացած առասպելական գումարնե՞րն են արդեօք որ զիրենք ըրած են դից փոխանորդները.— դարձեալ ո՛չ:

Իրենց չքեղ զգեստնե՞րն են, այն դիւթական տեսարաննե՞րը որոնց մէջ կը դերակատարեն.— էլի ո՛չ:

Անշուշտ այս բոլորը կ'օգնեն իրենց աստուածութեան: Եւ սակայն բուն

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (124)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Իշխանը, որ քաջ ըմբռնում էր նրա վշտի ծանրութիւնը, կամեցաւ մխիթարական խօսքեր ասել նրան, բայց դրանք հակառակ ազդեցութիւն արին Ամրամի վրայ:

— Մի՛ խօսիր ինձ մխիթարութիւնից, Տէր Մարզպետունի, բացականչեց նա կարծես վրդովուած.— դու չես կարող մխիթարել այն մարդուն, որ կորուսել է իւր կեանքից աւելի թանկագին գանձը, որի հոգին մեռել, սիրտն ընդարմացել է եւ որ ապրում է միայն տանջուելու համար...: Կամենո՞ւմ ես ինձ մխիթարել, ցոյց տուր թէ ո՞ր ճանապարհով կարող եմ ես աւելի լաւ վրէժխնդիր լինել իմ թշնամուն եւ քո թագաւորին... Այո՛, միայն վրէժխնդրութիւնը, անողոք, կործանիչ վրէժխնդրութիւնը կարող է ինձ մխիթարել... Իմ սիրտը կ'ուրախանայ, հոգիս կը հրճուի, երբ տեսնեմ Աշոտին իմ ձեռքով պատրաստած դժոխքի մէջ տանջուելիս... Դու կարծեմ ասացիր, թէ նա մեռնում է, բայց Աստուած մի՛ արասցէ. ես չեմ կամենում որ նա մեռնի: Միթէ յաւիտենականութեան մէջ կարո՞ղ են այնպիսի տանջանքներ տալ նրան, որպիսին ես եմ ցանկանում: Ոչ՛, թող նա ապրի, մինչեւ որ Ցլիկ-Ամրամը իւր դժոխքը պատրաստէ...:

— Տէր Սեպուհ, դու գրգռւում ես... բայց թոյլ տուր հարցնել: Չէ՞ որ մի ժամ առաջ ասացիր թէ՝ թագաւորի փախուստից յետ հաշտուել էիր քո դժբախտութեան հետ, արդ, ինչո՞ւ նորէն բորբոքւում ես ատելութիւնդ:

— Ասացի, այո՛, հաշտուել էի իմ դժբախտութեան հետ. բայց չէ՞ որ այդ այդ հաշտութեան յաջորդեց մի ուրիշ, առաւել սոսկալի դժբախտութիւն. չէ՞ որ թշուառ ամուսինս կախուեցաւ...

—Եւ ուրեմն դրա՞ համար մեր հայրենի նահանգները յանձնեցիր Բէքրին:

— Այո՛, դրա համար: Ես չէի կարող ապրել այլեւս Տաւուշում. այս դղեակն ինձ համար դարձել է դժոխք. նրա սրահներում ճիւաղներ էին ապրում. նրա ամէն մի անկիւնը յիշեցնում է ինձ Ասպրամին. իսկ այն մենարանից, ուր թշուառ կինը կախուեցաւ, դիւական ձայներ են հնչում իմ ականջին... Օ՛, սոսկալի մի վայր է այս. այդ է ահա՛ պատճառը, որ ես փախչում եմ այստեղից:

— Տէր Սեպուհ, դու կարող էիր հեռանալ Տաւուշից. ի՞նչ հարկ կար Բէքրին յանձնելու քո նահանգը:

— Որպէսզի ինձանից յետ Աշոտը չտիրէր նրան:

— Եւ միթէ՞ կարծում ես թէ Բէքրը կը կարողանայ ժառանգել այս երկիրը:

— Եթէ չկարողանայ, գոնէ կը պատերազմէ Աշոտի հետ, կը խանգարէ նրա հանգստութիւնը, կ'աւերէ նրա երկիրը... Իսկ ինձ այդ է հարկաւոր:

Իշխանը տեսնելով որ միայն կիրքն է խօսում Սեպուհի մէջ եւ որ ինքը խրատներով չպիտի կարողանայ նրա ապստամբ սիրտը նուաճել, զղջաց որ եկել է Տաւուշ, ուստի եւ դադարեց նոր հարցեր ու դիտողութիւններ անելուց:

Մի երկու օրից յետ Ցլիկ-Ամրամը իւր ստացուածքներով ու հաւատարիմներով հեռացաւ Տաւուշից, թողնելով իւր տիրած կալուածները Ափխազաց թագաւորին, որի հաւատարմատարները հասել էին արդէն Տաւուշ:

Հեռացաւ նաեւ Մարզպետունի իշխանը: Բայց չգնաց Ուտի, այլ դիմեց Գուգարաց եւ Տայոց իշխաններին, որպէսզի կարողանայ յետ կանգնեցնել նրանց Բէքր թագաւորին տուած խոստումներից:

Բայց նախ քան Տաւուշից հեռանալը՝ իշխանն Աբասին գրեց մի նամակ, որի մէջ բացատրեց Սեպուհի նոր դաւաճանութեան պատճառը: Եւ նկարագրելով հարուածի այն ծանրութիւնը, որ ճնշում էր ապարախտ Սեպուհին, արդարացրեց մինչեւ անգամ նրան, առարկելով թէ՝ ամէնքին չէ տրուած անձնականը ընդհանուրին զոհելու քաջութիւնը, եւ թէ Սեպուհը հայ եւ հայրենասէր լինելուց առաջ՝ մարդ էր, մսից ու արիւնից կազմուած, հետեւապէս չէր կարող տանել բարեկամի կողմից իրան հասած անխիղճ զրկանքը...:

Իշխանը Սեպուհի խօսածների եւ մանաւանդ նրա տխուր հրաժեշտի ազդեցութեան տակ լինելով՝ իւր նամակը գրեց այնպիսի ոգով, որ ուղղակի դատապարտում էր Աբասին. նա չկարողացաւ գուշակել թէ՝ այդ գրութիւնը ծանր ազդեցութիւն կ'անէ հիւանդ թագաւորի վրայ, որ առանց այն էլ բաւական շատ էր տանջուել ճակատագրի հարուածներից:

Սակայն մի երկու օրից, երբ սուրհանդակը հեռացել, եւ գուցէ, արդէն Շիրակ էր մտել, նա մտաբերեց այդ նամակը, յիշեց իւր գրածները եւ սաստիկ զղջաց: Բայց արդէն ուշ էր. նամակն այլեւս անկարելի էր վերադարձնել:

Մարզպետունին իւր նամակում խնդրել էր թագաւորին՝ ուղարկել շուտով Ուտիք Վահրամ Սեպուհին մի քանի զօրաւոր գնդերով, որպէսզի մինչեւ Ափխազցիները գալը՝ իրանք գրաւէին Ուտեաց, Գուգարաց եւ Տայոց աշխարհները:

Անցաւ մի տասն օր եւ ահա՛ Սեպուհը իւր Արարատեան գնդերով մըտաւ Ուտիք եւ առանց Մարզպետունու հրահանգներին սպասելու, առաջ վարեց իւր զօրքերը եւ այդ նահանգի բոլոր ամրութիւնները գրաւեց, հալածելով ամէն տեղից Ափխազաց հաւատարմատարներին: Եւ որովհետեւ ժողովուրդը հակառակ էր օտարին հընազանդելու եւ նրան հարկ տալու անխորհուրդ մտքին, ուստի ամէն տեղ աջակցեց արքայական զօրքերին: Նոյն յաջողութիւնները ունեցաւ Վահրամը նաեւ Գուգարքում:

Ապա խոտորելով դէպի արեւմտեան հարաւ՝ նա մտաւ Տայոց աշխարհը, ուր հանդիպեց Գէորգ Մարզպետունուն: Վերջինս յայտնեց նրան թէ՝ Գուգարաց եւ Տայոց վերակացու իշխաններն իրանց հաւատարիմներով հեռացել են արդէն Ափխազիա եւ թէ Տայոց ամրութիւնները, իբրեւ աւելի մօտ այդ երկրին, բռնուած են արդէն Ափխազաց զօրքերով:

(Շար.)

գաղտնիքը այլ բաներու մէջ է, առանց ատոնց անկարելի պիտի ըլլար աստուածացումը։

Ուշադիր ակնարկ մը բաւական էր՝ վերահասու ըլլալու համար աստղերուն աստուածացման նպաստող պարագաներուն։

Ուրեմն կը բանամ գաղտնեաց քողը․ գոնէ քանի մը հատը գլխաւորներէն ։

Շարժանկարի դերասան մը որ կը խաղայ ժապաւէնի մը մէջ հերոսի դերը, յանկարծ, դէպքերու բերումով, կը ստիպուի կռուիլ քառասուն հոգիի դէմ, յաճախ մէկ մինակը ։ Օդին մէջ կը թեւածեն ձիեր, աթոռներ, գաւազաններ։ Կը շարժին բռունցքներ, ձեռքեր, գլուխներ, ոտքեր։ Մարդիկ կը տապալին, կը կործանին։ Արիւն, աւեր։ Կռիւը վերջացած կ'ըլլայ։ Տեսարանը կը ներկայացնէ փոքրիկ ճակատամարտի մը վայրը։ Վիրաւորներ ու դիակներ։ Եւ անոնց մէջ, յաղթական, կանգուն հերոսը, հագիւ թեթեւ վէրքով մը։ Նման հազարգլխանի վիշապի մը յաղթած դիւցազունի մը։ Գեղեցիկ անսականօրէն, վսեմ սարսափականօրէն։

Ու հիմա ի՞նչպէս կ'ուզէք որ կինեմա յայտնէն զինքը իբրեւ աստուած։ Չէ՞ որ ոյժի պաշտամունքը առհաւական է։ Չէ՞ որ գեղեցկութեան պաշտամունքը բնազդական է։ Չէ՞ որ զօրութեան պաշտամունքը մարդկային է։ Կին եղիր ու դիմացիր ուժեղ, գեղեցիկ ու ազնիւ ադամարդուն։ Կին եղիր եւ հերոսը դիւցազուն մի չըներ, կամ դիւցազունը մի աստուածացներ։

Երբեմն կինը հանդիսատես կ'ըլլայ, միեւնոյն ժապաւէնին մէջ, քանի մը կռիւներու։ Խաղին հերոսը գրեթէ անխոցելի է, անպարտելի եւ անմահ։ Եթէ պատահի որ վէրք մը ստանայ, պահիկ մը կը պառկի հիւանդանոցը ու անմիջապէս կ'աղէկնայ։

Կին կ'ուզեմ որ դիմանայ սասնկ դերին։ Մարդ քարէ չինուած ըլլալ է որ չհիացի երիտասարդ, ուղղ, գեղեցիկ, խելացի, լեզուանի, ուսեալ, քաջ արուեստագէտի մը։ Ու տակաւին այդ աստուած դերասանը, խաղին մէջ, ըլլայ ամերիկեան ազնուական թէ հիւրասենեակի մը աստղին ներքեւ, միշտ ներկայանալի է։ Ածիլուած, խնամուած, ըղձանքը արդուկուած, իր վրայ ամէն բան նոր ու ճաշակաւոր։ Ոչ ծախող, ոչ անօթեցող, ոչ ալ այլ կենցաղներ ունեցող։ Օրական քանի մը համբոյր, գգուանքներ, սիրավառ պատմութիւններ, երգեր ու հերոսական արկածներ։ Ահա իր կեանքը։ Ոչ կը ծերանայ, ոչ կը տգեղնայ։ Ոչ կը հարի, ոչ կը թքնէ, ոչ կը խնջէ։ Ակռան չի ցաւիր, ստամոքսը կազ չունի։ Խօսիլ էակն է, խօսիլ սիրահարը, խօսիլ ամուսինը, խօսիլ ամուրին, խօսիլ աստուածը։

Ու դուն կարդուած կնիկ եղիր ու տես այդ աստուածարեալներէն Րոբերթ Թայլըրը, Կարի Գուբըրի, Գըրէկ Գէյպըլ բաղդատէ խայտառակալից ամուսնոյդ Մարտիրոսի հետ։ Անշուշտ ամէնէն հաւատարիմ կնոջ աչքին իսկ իր ամուսինը պիտի երեւի հասարակ, տգեղ, տափակ, անշնորհք, ջղային, անխիղճ հրէշ մը։

Իսկ աստուածարեալ դերասանը ամէն շնորհ, մաքրութիւն, բարութիւն, հոգի եւ համբոյր։

Քիչ մըն ալ խօսինք դերասանուհիներուն աստուածութեան մասին։

Հանդիսատես էք շարժանկարի ժապաւէնի մը որուն գլխաւոր դերակատարը դերասանուհի մըն է։ Հերոսուհին առաւօտուն կ'արթննայ իր քունէն՝ վարդենիի մը նման։ Կ'արթննայ հիմնեան ննջասենեակի մը մէջ, արքայական անկողնի մը մէջ, տօնական օրուան անկողնի մը մէջ, տօնական օրուան մը եւ հէքեաթային հանդէսի մը մէջ։ Այս բոլորը դեռ ոչինչ։ Կ'արթննայ եւ արդէն կազմ ու պատրաստ է կարծես չքեղ երեկոյթէ մը մուտք գործելու, քանի որ գլխուն եւ դէմքին վրայ որ եւ է բան չէ խանգարուած։ Մազերը ոսկեխոպոպ, աւելի քան յարդարուած են, երեսին ներկերը, գիշերը, հրեշտակներուն ձեռքով գծուած եւ մնացած անաղարտ։ Դիմագիծերը անփոփոխ։ Բերանը, վստահարար, վարդաբոյր։ Աչքին քովերը ոչ մէկ աղտեղութիւն։ Լուացուելու պէտք չունի։ Իր դէմքը զուարթունները լիզած են։ Նման է ամբողջ օր մը լուացուած, օծուած, ներկուած, յարդարուած կնոջ մը, մինչդեռ տակաւին անկողնէն չէ ելած։ Անկողնէն ելլելէն վերջ ալ ոչ մէկ դոհէկ վայր չերթար։ Այսպիսի հրաշածաղիկի մը ի՞նչպէս չխրահարուի մարդ կոչուող տկար արարածը։ Մարդ ի՞նչպէս աստուածուհի չընէ այս չքնաղը։

Նոյն այդ հերոսուհին կը մտնէ վայրենիներու մէջ, կը բնակի կոյս անտառներու խորը, յաճախ տարիներով, եւ սակայն միշտ մաքրամաքուր է, միշտ ներկայանալի, միշտ մազերը յարդարուած, վերջին նորաձեւութիւնով, միշտ յօնքերը ածիլուած եւ նրբենի գիծեր քաշուած անոնց տեղ, միշտ երկար թարթիչներով, միշտ եղունգները խնամուած, շրթունքը վարպետօրէն քսուած։ Եւ այս բոլորը ընելու համար մէկ վայրկեան իսկ չզբաղիր կամ չի զբաղեցներ ուրիշները։ Երբեք չես կրնար տեսնել այս աստուածայինը որ լուայ իր ոտքերը, որ կարկտէ իր գուլպան, որ կարէ իր եղունգները, որ կերակուր եփէ, որ այն տեղը երթայ, որ այս տեղը քեզ սպասցնէ ժամերով։ Ուտելը անգամ գրեթէ չես տեսներ, խածնելը, կրծելը բնաւ։ Ու տակաւին միշտ երիտասարդ է, միշտ գեղեցիկ, միշտ ցանկայարոյց ։

Մարդ կ'ուզեմ որ դիմանայ սասնկ չքնաղին։ Ի՞նչոր Աստուածամայրը չես գրկեր, վար չես առներ խորանէն, ուհճիի մը դրկէն վրայ չես դներ ու Աստուածամօր տեղ խորանը չես բարձրացներ դերասանուհին։

Երիկ մարդիկը ի՞նչպէս կ'ուզէք որ չբացագանչեն․

— Կը սիրեմ Կրէթա Գարպօն․․․

— Կը պաշտեմ Մարլէնը ․․․

— Մեռնի՜մ Սիլվիա Միտնէյիս համար ։

Անգամ մը, բարեկամներէս մէկը ըսաւ․

— Իմ ամէնէն սիրած կինս Միրնա Լոյն է ․․․

Ուրիշ մը ըսաւ ․

— Միրնա լո՞յն․․․ անիկա իմ սիրած կինս է․․․ չհամարձակիս սիրել զինքը, խայտառակ ․․․

Ու քիչ մնաց որ արիւն վազէր։

Հիմա կարծեմ բաւական ճշդեցի դերասաններուն եւ դերասանուհիներուն աստուածութեան գաղտնիքը ։

Ըսե՞մ վերջին գաղտնիքն ալ։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ժողովրդապաշտ վէպը

Les Cahiers de Paris թիւ մը նուիրած է ամերիկեան վէպին։ Իբրեւ ժողովրդապաշտ (populiste) պարբերական, թերթին խմբագրութիւնը ուզած է հասկնալ թէ ամերիկեան գրողներուն մօտ ի՞նչ համակրանք կը վայելէ այն գրական վարդապետութիւնը, որուն հիմը դրին երկու ֆրանսացի գրագէտներ, քանի մը տարի առաջ, — Լէոն Լըմոնիէ եւ Անտրէ Թէրիվ ։

Այս առթիւ, գրական ժողովրդապաշտ շարժումին տեսաբանը, Լէոն Լըմոնիէ, կը յայտարարէ․ — Ժողովրդապաշտ շարժումը խոր հետաքրքրութիւն շարժեց Ամերիկայի մէջ առաջին իսկ օրէն։ Եղան գրականութեան փրոֆէսէօրներ, ինչպէս Շուարց եւ Ֆէլիքս Ուոլթըր, որոնք ուսումնասիրութեան առարկայ դարձուցին ժողովրդապաշտ դպրոցին տեսակէտները։ Ամերիկեան ամէնէն կարեւոր պարբերաթերթերը երկար ուսումնասիրութիւններ հրատարակեցին այն հարցերուն մասին, զորս կը շօշափէ ժողովրդապաշտութիւնը ։ Քոլոմպիայի եւ Նիւ-Եորքի համալսարաններէն շրջանաւարտ երկու երիտասարդ իրենց թէզը նուիրեցին ժողովրդապաշտ գրական ուղղութեան ։

Ի վերջոյ Լէոն Լըմոնիէ կը յայտնէ թէ ինք ես, երբ կը ճամբորդէր Հիւս․ Ամերիկայի մէջ, ընթացք տալով գրրական խմբակցութեանց խնդրանքին, դասախօսութիւններ տուած է Նիւ-Եորքի եւ Քէպէքի մէջ։ Այս ամէնը կը հաստատեն որ, եթէ անգլիական գրականութիւնը ազնուապետական է եւ մտաւորապաշտ, այս պատճառով ինքն իր երկրին մէջ ամփոփուած, ընդհակառակն ամերիկեան գրականութիւնը բնապաշտ է եւ կը հետեւի ֆրանսական բնապաշտ դպրոցին, որուն ծոցէն ծնաւ ժողովրդապաշտութիւնը։

Եւ հիմա Les Cahiers de Parisին ըստացած պատասխանները։ Խմբագրութիւնը կը հարցնէր ․

— Ժողովրդապաշտ դպրոցին մտահոգութիւնները այս կամ այն ձեւով կը համապատասխանե՞ն ձեր վէպին ցանկութիւններուն։ Կը խորհի՞ք որ ժողովրդապաշտ շարժումը դեր մը կը խաղայ ամերիկեան արդի վէպին մէջ։

Սինքլէր Լուիս, որ ստացաւ Նոպէլի գրական մրցանակը, ծանօթ՝ ամերիկեան միջին դասակարգի մարդոց կեանքին քաղած իր վէպերով, կ'ըսէ․ — Ֆրանսական ժողովրդապաշտ շարժումը ճիշդ ու ճիշդ կը համապատասխանէ իմ գրական ստեղծագործութիւններուս ձգտումին։ Նոյնքան եւ ամերիկեան ընկերվարական կամ ձախ վիպագիրներու ցանկութեան։ Կարդ մը քննադատներ նկատել կուտան թէ ամէնէն կարեւոր շարժումն է որ ստեղծուած ըլլայ երբեք ամերիկեան գրականութեան մէջ։

Ուիլեըմ Քարլոս Ուիլեըմս, բանաստեղծ եւ վիպագիր, լաւագոյն աշակերտը Ուիթմէնի, կտրուկօրէն կը յարձակի մաքրապաշտութեան վրայ․ — Ես կը ներկայացնեմ հասարակ մարդիկը ոչ թէ անոր համար որ հասարակ են, այլ որովհետեւ կենդանի են, կ'ապրին, իրական ուժերով կը դիմադրեն կեանքի աննպաստ պայմաններուն, եւ ոչ թէ խամաճիկներու նման, որ ուրիշ կեանք մը կը խաղան։ Ես ժողովրդապաշտ շարժումին հետ եմ, որովհետեւ ժողովուրդին մէջ միայն կը գտնուի միակ յոյսը, զոր կրնայ ունենալ մարդը ։

Շէրվուտ Էնտէրսըն, վիպագիր, կը գրէ թէ գրագէտը պէտք է ներկայացնէ իր իսկ միջավայրը․

— Ունինք համբաւ չինած գրականութիւն մը, որ կը ջանայ յաւերժացնել հարուստներու կեանքը։ Բայց մեր մեծագոյն գրողները անոնք են եղած, որ թելադրուած են ժողովրդային պայմաններէն։ Իմ վէպերս կը նկարագրեն աղքատ ու խոնարհ դասակարգի մարդոց կեանքը, որովհետեւ ես ալ կուգամ այդ խոնարհ խաւերէն, եւ ինծի հետ չատ ուրիշներ ։

Լուի Պրոմֆիլտ, որքան վիպագիր, նոյնքան աշխարհագնաց որովհետեւ շարունակ կը ճամբորդէ Եւրոպայէն Ասիա, երկրէ երկիր, կը յայտարարէ ․

— Ինծի անծանօթ չէ ժողովրդապաշտ շարժումը։ Կարդացած եմ բազմաթիւ հեղինակներ, որոնք կը պատկանին այդ դպրոցին։ Որոշ չափով կրած եմ իր ազդեցութիւնը, գէթ այն վէպերուս մէջ, որոնք կը շօշափեն խոնարհ մարդոց կեանքը։ Բայց իմ կարծիքովս, գրողը ազատ է գրելու ամէն դասակարգի մարդոց մասին, ամէն միջավայրի մասին։ Ես կ'աշխատիմ տալ տիեզերական պատկեր մը՝ ներկայացնելով մարդիկը ամէկ երկրի մէջ։ Ամերիկեան գրականութեան մէջ, ճիշդ է, ժողովրդապաշտ դպրոցը մեծ նուաճումներ կը կատարէ, բայց որքան գիտեմ՝ իր դերը աւելի քաղաքային գոյն ունի քան թէ ընկերային ։

Ֆիլ Սթրոնկ, որ իր վէպերով կը նկարէ ամերիկեան ագարակապանները, համեստ գիւղացիները, անոնց պարզուկ կեանքը եւ թշնամութիւնը հանդէպ կեդրոնական քաղաքներու դրամատէրներուն, կ'արտայայտէ որոշ վերապահութիւն մը, ճիշդ ինչպէս Պրոմֆիլտ ․

— Ես կը ներկայացնեմ ամերիկացի պարզամիտ ագարակապանները ։ Բայց եթէ ծնած ըլլայի տան մը մէջ, ուր արծաթէ դգալ կը գործածեն, պիտի նկարագրէի այն մարդիկը, որոնք արծաթէ դգալ կը գործածեն, ինչպէս Հէնրի Ճէյմսը։ Դժբախտաբար կամ բարեբախտաբար, ծնած եմ այնպիսի մարդոց մէջ, որոնք արօրին կոթը կամ եզան պոչը կը բռնեն; ուստի կը նկարագրեմ արօրը, կը ներկայացնեմ գիւղացիներու խօսակցութիւնը, ցոյց կուտամ թէ ի՛նչպէս կ'ուտեն հնդկահաւը, առանց արծաթէ դգալ գործածելու ։

Էլիզապէթ Րապըրց, կին վիպագիր մը, սխալ կը գտնէ գրելու նախ այն ցանկութեամբ որ հաւատարիմ մնայ այս կամ այն դպրոցին ․

— Ես գրել սկսայ գաղափարով մը զոր կ'ուզէի բացատրել եւ իրողութեամբ մը զոր կը փափաքէի պարզել։ Իմ առաջին վէպս է Մարդուն ժամանակը,— ընտրեցի գլխաւոր հերոսը, Էլլէն Չըսըր, տիպարս առնելով այն սովորական մարդոցմէն՝ անոր համար որ կ'ուզէի ներկայացնել մարդը մարդուն նման։ Ցետոյ սկսայ մանրամասն ներկայացնել բարքերը, ցանկութիւնները, յոգնութիւնը, թերութիւնները, սխալները, կիրքերը, հաւատքը, այդ ամէնը քաղելով հանդիպած մարդէն, հանդիպած միջավայրէն։ Եթէ իմ այս ընտրութիւնս կամ նկարագրութիւնս կը համապատասխանէ գրական դպրոցի մը, — պատահմունք է, կամ ատիկա արտայայտութիւնն է ընկերային ընդարձակ շարժումի մը, ժամանակի ոգիին, որուն հաղորդակից կը մնամ ։

Աստուածացած են, մեր մէջ, այդ դերասաններն ու դերասանուհիները որովհետեւ կը տեսնենք միմիայն իրենց պատկերները ։

Աստուածները, ամէն դարու մէջ, եղած են միշտ՝ կա՛մ արձան, կա՛մ նկար ։

Միսով ու ոսկորով յայտնուող մէկը չի կրնար պաշտուիլ իբրեւ Աստուած։ Որովհետեւ մարմինը, որքան ալ կատարեալ ըլլայ, վերջ ի վերջոյ կատարեալ խայտառակութիւն է։

Ուրեմն կեցցէ՞ պատկերապաշտութիւնը ։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Հէվլոք Էլլիս

Թերթերը գրեցին թէ մեռաւ Հէվլոք Էլլիս, 80 տարեկան հասակին մէջ։

Հէվլոք Էլլիս հռչակաւոր է իբրեւ հեղինակ սեռային հոգեբանութեան ։ Զաւակն էր նաւապետի մը, որ կը գտնուէր ծովային առեւտուրի ընկերութեան մը սպասարկութեան մէջ ։ Ութ տարեկան էր երբ սկսաւ շրջիլ, հօրը հետ, ծովերուն վրայ, համաշխարհային շուկաներուն մէջ ու մինչեւ—միշտ հօրը հետ—հոն ուր կիները իրենց մերկութիւնը կը ցուցադրեն հանրային պարտէզի մը ծաղիկներուն պէս։ Բայց ուշիմ տղայ, ինքնաշխատութեամբ հասաւ մտաւորական որոշ զարգացման եւ 20 տարեկանին սկսաւ հետեւիլ Ս․ Թոմայի հիւանդանոցին բժշկական դասախօսութեանց ։

Սեռային հարցերը առաջին օրէն իր հետաքրքրութիւնը արթնցուցին, — նուիրուեցաւ սեռային հոգեբանութեան ուսումնասիրութեան եւ հրատարակեց գիրքեր, որոնք դայթակղութիւն պատճառեցին։ Այսպէս 1898ին իր «Սեռային Հոգեբանութեան ուսումնասիրութիւններ» աշխատութիւնը, 6 հատոր, արգիլուեցաւ հրապարակ հանել Անգլիոյ մէջ։ Գրավաճառ մը մտիկ չըրաւ եւ դատապարտուեցաւ իբրեւ «խաթարող հանրային բարոյականը»։ Իր վերջին տարիներուն հիմնեց «կաճառ» մը, զուտ սեռային հարցերու քննութեան համար ։

Իր բոլոր գործին ալ Ֆրանսերէնի թարգմանուած են Վան Ժէննէփի կողմէ,— յիշենք «Սեռային Հոգեբանութիւնը» սքանչելի համադրական գործը, եւ ուրիշ մօտ 20 հատորներ՝ սեռային կեանքի զանազան երեւոյթներու ուսումնասիրութեան նըւիրուած։ Այս վերջին գործերը՝ հրատարակութիւն Mercure de Franceի։

Հէվլոք Էլլիսի այս աշխատութիւններուն առթիւ (?) ... Ցաւօք չէ ...

Աշնամերչ

ԶՈՒԱՐԹԻՆ

Ալ կը փըլի՜ս, 1 պատկեր, 1 ինչպէս
մոխիրը ափիս մէջ ,
Կ'անհետանա՜ս անշըշուկ՝ ինչպէս
լոյսը իրիկուան ,
Արդէն հազիւ կը լըսեմ ձայնը որ զիս
զգլխեց ,
Կ'աղօտի դէմքըն անոյշ՝ որու՛ն սիրով
արբեցայ ։

Ո՞ւր են աչքերն սեւագեղ եւ մազերը
հոտաւէտ ,
Ո՞ւր շրջազգեստներն երփներանգ մեծ
հովերէն սարսռուն ,
Կեա՜նք, ո՞ւր կը տանիս միշտ այսպէս
մեր օրերը տրոփուն ,
Եւ դո՛ւն, սի՛րտ իմ մոռացկոտ, ո՞ր
վատութիւնը քեզ ծնաւ ։

Լուռ լուսին մը հոգեվար կը տըժգունէ ափունքը ,
Ջուրը անվերջ կը հեծէ իր տրտունջը
անօգուտ ,
Անմատչելին աստղերուն, Տէ՜ր ,
հոգւոյս մէջ կ'երերայ՝
Մինչ կ'ընկղմիմ յամրօրէն ուրուականի շուքիս մէջ։

ԳԵՂԱՄ ՍԱՅԱՊԱԼԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ․— «Le Marchand de Cendres», Գեղամ Սայապալեանի ֆրանսերէն բանաստեղծութեանց հատորը, փայլուն ընդունելութիւն մը գտած է ֆրանսական եւ պելժիական շրջանակներու մէջ։

Այս ոտանաւորը, քաղուած վերոյիշեալ գիրքէն՝ եւ ազատ ձեւով հայերէնի վերածուած հեղինակին կողմէ, կը հրատարակենք իբրեւ նմոյշ ։

ՍԱՅԵԱԹ ՆՈՎԱՅԷՆ

Թէ արէգագ ասիմ, եա՛ր , դո՛ւն իս
անճըման ,
Թէ ջավայիր ասիմ, ջա՛ն, չկայ քիզ
ճըման ,
Ծուցիդ մէջըն՝ վարդ, մանիշակ,
սըմբուլ , սուսան ,
Դո՛ւն իս անճման ։

Թէ վարդ ասիմ բացվել իս կարմիր
վարդի պէս ,
Շատ սիրուն իս, բաց իս էլի միխակի
պէս,—
Սայեաթ — Նօվէն վո՞ւնց դիմանայ ,
չկայ քիզ ճըման ,
Դո՛ւն իս անճման

ՍԱՍՏԻԿԷՆ

Պարսիկ թագաւոր մը անհաւասար գնահատութիւն կատարած ըլլալով իր պալատականներուն մասին, խորհրդական մը հարցուց․—

— Աստուծոյ առաջ արարածները հաւասա՞ր են ։

= Ով որ երկու օր է եղել թագաւորի ծառայութեան,— Երրորդ օրը Շահի կողմից կ'արժանանայ ուշադրութեան,— Ցոյս ունեմ, որ մեծ Արարչին նուիրածներն անտարակոյս, —Բարձրեալի դրան չէմքին պիտի չըլնեն անյոյս ։— Մեծութեան յատուկ է միշտ խոնարհութիւն ու հեզութիւն, —Այս պայմանը զանց առնողը դիմում է դէպ դժբախտութիւն ։

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (84)

ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔ

Վէպ՝ ՎԻԿԹՈՐ ՀԻԻԿՕ — Թարգմ․ Ս․ Զ․

Մինչեւ երէկ ամէն բան լաւ կ'երթար ։ Կօվէն իր զօրախմբով այստեղ էր ։ Ցանկարծ զարնուեցաւ տագնապի զօրակը։ Ծերունին, որ չատ խորամանկ է, կ'ուզէ յանկարծակիի բերել։ Ակը հասկցուի որ ան յառաջացեր է ․․․ վրայ։ Եթէ գրաւէ Տօլը եւ եթէ ․․․-Տօլ լերան վրայ մարտկոց մը ․․․ հաստատէ, քանի որ թնդանօթ ունի, ․․․ քեզ ծովեզերքի կտոր մը, ուր․․․էն Անգլիացիները կարող են ցամաք ելլել, եւ այն ժամանակ ամէն ․․․ կորսուած է։ Ահա թէ ինչո՛ւ հա․․․ Կօվէն, որ խիստ ուշիմ է, ըղ․․․ թէ վայրկեան մը իսկ պէտք չէ ․․․նցնել․ ոչ ուրիշին խորհուրդ ․․․ցուց, ոչ հրամաններ խնդրեց ու ․․․ հրամաններու սպասեց, այլ մի․․․ ինքն իր խորհուրդին դիմելով ․․․րչափ հրաման արձակեց․ լծեց ․․․րեւտանին, հաւաքեց իր զօրախումբը, մերկացուց իր սուրը, եւ ահա այս վայրկեանիս, երբ Լանդընաք կը յարձակի Տօլի վրայ, Կօվէն կը նետուի Լանդընաքի վրայ։ Եւ Տօլի մէջ այս երկու պըրթօն ճակատները իրարու պիտի ընդհարին։ Փառաւոր ընդհարո՜ւմ։ Այժմ երկուքն ալ այնտեղ են ։

— Ո՞րչափ ժամանակ պէտք է Տօլ երթալու համար։

— Ամէնէն քիչը երեք ժամ զօրախումբի մը համար, որ սայլեր ունի․ բայց զօրքը այժմ այնտեղ կ'ըլլայ։

Ճամբորդը ականջը սրեց եւ ըսաւ․

— Արդարեւ, կարծես թնդանօթի ձայներ կը լսեմ։

Պանդոկապետն ալ նոյնպէս սրեց լսողութիւնը։

— Այո, պարոն քաղաքացի։ Կը լըսուի նոյնպէս հրացանաձգութիւն ալ ։ Պէտք է որ գիշերը դուք հոս անցընէք։ Հոն լաւ բանի մը չէք հանդիպիր։

— Չեմ կրնար հոս կենալ, պարտաւոր եմ շարունակել ճամբաս։

— Աղէկ բան չէք ըներ։ Չեմ գիտեր թէ ի՞նչ գործով կ'երթաք, միայն կ'ըսեմ ձեզի թէ եթէ գործը չի վերաբերիր այնպիսի մէկու մը համար, որ աշխարհի մէջ ձեզ համար ամենաթանկագինն է, չարժեր այսչափ մեծ յանդգնութիւն։

— Ճիշդ այդպիսի ամենաթանկագինի մը համար է խնդիրը։

— Գուցէ ձեր որդին կամ անոր պէս ուրիշ մը․․․

— Գրեթէ այդպէս, պատասխանեց ձիաւորը։

Պանդոկապետը գլուխը վեր բարձրացուց եւ առանձինն ինքնիրեն ըսաւ․

«Այս քաղաքացին ճշմարիտ որ քահանայի տպաւորութիւն կը թողու»։

Ապա քիչ մը մտածելով, նորէն ինքնիրեն կրկնեց․

«Եթէ այդպէս է, ուրեմն քահանայ է եւ որդիներ ալ ունի»։

— Սանձեցէք իմ ձիս, ըսաւ ճամբորդը։ Որչա՞փ պէտք է վճարեմ։

Վճարեց ուզածը։

Պանդոկապետը տաշտը եւ դոյլը դրաւ պատին մօտ եւ վերադարձաւ ճամբորդին մօտ։

— Քանի որ դուք վճռած էք մեկնիլ, մտիկ ըրէք ուրեմն իմ խորհուրդըս։ Ցայտնի է որ դուք կ'երթաք Սէն-Մալօ։ Եթէ այդպէս է, ուրեմն լաւ կ'ըլլայ որ դուք չերթաք Տօլի ճամբով։ Երկու ճամբայ կայ․ առաջինը կ'երթացուի դաշտի ճամբով, իսկ երկրորդը՝ ծովափի երկարութեամբ։ Մէկը գրեթէ նոյնքան կարճ է, որչափ միւսը։ Ծովափը երկարող ճամբով կ'երթցուի Սէն-Ժորժ-տը-Պրահէնի, Շէրրէօյի եւ Իր-էլ-Վիվիէի կողմը ։ Այդ ճամբով Տօլը կը թողուք հարաւ եւ Քանքալը՝ հիւսիս։ Երբ այս փողոցին ծայրը հասնիք, պարոն քաղաքացի, ձեր առջեւ կը բացուին երկու ճանապարհ, Տօլի ճանապարհը դէպի ձախ, իսկ Սէն-Ժորժ-տը Պրահէնի ճանապարհը դէպի աջ։ Աղէկ մտիկ ըրէք ինծի․ եթէ Տօլ երթաք, կրնաք կոտորածի հանդիպիլ։ Եւ ատոր համար թողէք ձախակողմի ճանապարհը եւ բռնեցէք աջը։

Բ․

ՏՕԼ

Տօլ՝ Պրըթանիի մէջ սպանիական քաղաք, ինչպէս կը բնորոշեն զայն հին պատմական յիշատակարաններու մէջ․ բայց այդ քաղաք մը չէ, այլ փողոց մըն է։ Մեծ եւ հին գոթական փողոց, որուն աջ ու ձախ կողմերը կը բարձրանան սիւնազարդ դռներ, որոնք շարուած են անկանոն, կազմելով փողոցին մէջ հանդրուաններ եւ անկիւններ, երբեմն բաւական մեծ չափերով։ Քաղաքին մնացած մասը փողոցներու ցանց մըն է, որոնք կը միանան այս մեծ միջաձիգ փողոցին և բացուած անոր մէջ՝ ինչպէս վտակները գետին մէջ։ Քաղաքը, առանց դըռներու եւ պարիսպի, բոլորովին բաց, որուն վրայ կ'իշխէ Մօն-Տօլ լեռը, կարող չէր պաշարման դիմանալ․ բայց անոր փողոցը կարող էր կրել այդպիսի պաշարում մը։ Տուներու սարաւանդները, որոնք սակէ յիսուն տարի առաջ դեռ կը տեսնուէին, եւ սիւնապատ երկու միջնարահներ, որոնք կը գտնուէին այդ փողոցին եզերքը, վերջինիս կը վերածէին չատ հաստատուն եւ չատ դիմացկուն պատերազմի դաշտին։ Որքան տուն, այնքան բերդ, որոնք պէտք էր մէկը միւսին ետեւէն առանձին առանձին գրաւել։ Հին շուկանը գտնուէր փողոցին գրեթէ կեդրոնը։

Քրուան-Պրանշարի պանդոկապետը ճիշդ ըսած էր։ Այն վայրկեանին, երբ ան կը խօսէր, մոլեգին բազմութիւն մը իրար խառնուելով լեցուցած էր Տօլը։ Քաղաքին մէջ յանկարծակի պայթած էր գիշերային մենամարտ մըընդմէջ Սպիտակներու, որոնք եկած էին առաւօտուն, եւ Կապոյտներու, որոնք առաջիններուն վրայ յարձակած էին երեկոյին։ Ուժերը անհաւասար էին․ Սպիտակները վեց հազար հոգի էին, իսկ Կապոյտները՝ հինգ հազար հարիւր հոգի․ հաւասար էին անոնք իրենց մոլեգնութեամբ միայն․ հոս զարմանալին հազար հինգ հարիւրն էր, որ պիտի հարուածէր վեց հազարը։

(Տար․)

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Դաշնակահարուհի Օր․ Ճամպազ ստացած է Chanson au Sanatoriumի շըքանշանը։

առեւտրական դաշինք մը կնքելով՝ այն պահուն, երբ Ամերիկա չեղեալ համարեց իր դաշինքը, այլեւ պիտի փորձէ կատարել պայթուցիկ ձեռնարկ մը, դէթ այն տպաւորութիւնը ձգելու համար գերման ժողովուրդին վրայ թէ Գերմանիա միշտ կը յաղթանակէ, եւ չի պարտուիր երբեք :

Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ Հրեաները

Հրեաներու Օգնութեան միջազգային մարմինը վիճակագրութիւն մը հրատարակեց, որու համաձայն .—

Գերմանիոյ մէջ կը բնակէին, նախ քան Հիթլէրի իշխանութիւնը, 650,000 Հրեաներ: Ներկայիս՝ միայն 300,000 Հրեաներ: Պակսած 350,000 Հրեաներէն 200 հազարը գաղթած են արտասահման, 30,000ը բանտերու մէջ կը գտնուին, 90 հազարը մեռած են, 20 հազարը անձնասպան եղած եւ 8000ը անհետացած:

Աւստրիոյ մէջ կը բնակէին 300 հազար Հրեաներ: Ներկայիս՝ միայն 140 հազար: Պակսած Հրեաներէն 130 հազարը գաղթած են արտասահման, 10 հազարը բանտերու մէջ կը գտնուին, 10 հազարը անձնասպան եղած են, 5,000ը սպաննուած են :

Գերմանիայէն եւ Աւստրիայէն մեկնած Հրեաներէն 15,400ը տակաւին տուն տեղ չունին: Կը թափառին երկրէ երկիր, արտօնութիւն խնդրելով բնակելու: Իսկ 7,900 Հրեաներ ամիսներէ ի վեր կը թափառին ծովերու վրայ, որովհետեւ ոչ մէկ երկիր թոյլ կուտայ ցամաք ելլել:

Ալեքսանտրէթի նաւահանգիստը պիտի մեծցնեն

Թուրքիոյ հանրօգուտ նախարար զօր. Ալի Ֆուատ ի մէջ այլոց հետեւեալը յայտարարած է Թուրք լրագրողներուն.

— « Իսքէնտէրունի փոքր նաւահանգիստը այնպէս մը պիտի մեծցնենք, որ կարենայ գոնէ 20 տարի գոհացնել առեւտուրի ապագայ զարգացումը: Մօտերս հոն ալ պիտի երթամ: Նաւահանգիստի գործին հետ պիտի քննեմ նաեւ ելեկտրականացումի խնդիրը: Բայց ամէնէն կարեւոր չինութիւնները մեքենական դարձնելու հարցն է »:

Նախարարը այս առթիւ ըսած է նաեւ թէ երկաթուղին երկու ամիսէն Էրզրում պիտի հասնի եւ թէ անկէ յետոյ պիտի ձեռնարկուի լայնցնելու Էրզրում Կարս նեղ գիծը:

Միւս կողմէ, ուրիշ երկաթուղի մը Սղերդ պիտի հասնի 1940ի վերջը: Գիծը Սղերդէն պիտի երթայ Պիթլիս, Թէրիպօթներով պիտի միանայ Վանի եւ անկէ պիտի երկարի մինչեւ Իրանի սահմանը :

Ներկայ Խորհրդարանը պիտի գործէ երկու տարի եւս

Ֆրանսական դահլիճը նիստ գումարեց ուրբաթ կէսօրէ վերջ եւ, ինչպէս գրեցինք, զբաղեցաւ ամուսնութիւններու եւ ծնունդները քաջալերելու հարցով: Անկէ զատ, օրակարգին վրայ կային հետեւեալ հարցերը,— ցորենի պաշտօնատան վերակազմութիւնը, ազգ. պաշտպանութեան ձեռնարկները, խորհրդարանին շրջանը, եւայլն:

Այս նիստին մէջ ստորագրուեցան ութսուն հրովարտակ – օրէնքներ, որոնք երէկ ներկայացուեցան, նախարարական խորհուրդին մէջ, Հանրապետութեան նախագահին:

Ըստ այդ հրովարտակներուն, քաջալերելու համար ծնունդները՝ 2 — 3 հազար ֆրանք նպաստ պիտի յատկացուի այն ֆրանսացի ընտանիքին, որ կ'ունենայ իր առաջին երախան,— այս նպաստը պիտի բարձրացուի յաջորդ զաւակներուն թիւին համաձայն: Հողագործութեան կապուած ընտանիքները եւս նպաստ պիտի ստանան որոշ պայմաններով:

Ցետոյ պայքար պիտի բացուի ալքոլամոլութեան, պոռնկագրութեան եւ վիժումներու դէմ: Հրովարտակ մը փոփոխութիւն կը մտցնէ որդեգրութեան ընդունուած օրէնքներուն մէջ: Ուրիշ հրովարտակով մը երկու տարի կ'երկարաձգուի ներկայ խորհրդարանին գործունէութեան շրջանը :

Բոլոր այս օրէնքները պիտի հրատարակուին պաշտօնաթերթին մէջ երեքշաբթի եւ չորեքշաբթի :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ վիճակագրութեան մը համաձայն, ներկայիս Եթովպիոյ մէջ կը բնակին 70,000 իտալացի աշխատաւորներ: Անցեալ մայիսին, Եթովպիա գացին 317 բանուորներ եւ 22 ընտանիքներ, իսկ Եթովպիայէն վերադարձան 3243 Իտալացիներ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ բացուեցաւ Խորհ. Միութեան Գեր. Խորհուրդը: Սթալինի մօտ տեսնուեցաւ նաեւ Լիթվինովը, որ հակառակ իր փափաքին՝ չէր կրցած մեկնիլ արտասահման, հանքային ջուրերու մէջ դարմանուելու: Օտար դիւանագիտական ներկայացուցիչներու շարքին՝ տեսնուեցաւ նաեւ գերման դեսպանը, Ֆոն Շուլէնպուրկ, որ Պերլին կը կարծուէր:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ձոյլ ոսկին, մէկուկէս միլիար արժէքով, որ պահ դրուած էր ֆրանսական պետական դրամատան մէջ, վերադարձուեցաւ Սպանիոյ արդի կառավարութեան :

ԱԼԺԷԻ նաւահանգիստին մէջ արեւին տակ դրուած կաղի պայթիւնի մը հետեւանքով ծանր արկածներ առաջ եկած են,— 16 մահ, 45 վիրաւոր եւ 20 միլիոն ֆրանքի վնաս: Կը կարծուի թէ մահերու թիւը 16էն աւելի է: «Սէնթ «Ամբուազ» նաւը բոցերու ճարակ եղած է: Հրդեհը տարածուած է քարափին զանազան կողմերը եւ մոխիր դարձուցած է քարափին վրայ դիզուած ապրանքները :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ 78 «պաակաւորներ» որոնք շքանշան ստացած էին Խորհ. կառավարութենէն, զրկուեցան այդ պատիւէն եւ շքանշանները ետ առնուեցան: Ատոնց մէջ է Ուկլանով, որ ժամանակին միացած էր Պուխարինի եւ յետոյ զղջում յայտնած :

« ՍԻՒՆԻՖ» քարիւղաբարձ շոգենաւը, անգլիական ծովեզերքին մօտ, մառախուղին պատճառով, զարնուեցաւ չուետական շոգենաւի մը: «Սինիֆ» խոշոր վէրք մը ստացաւ, բայց յանկարծ պայթում մը լսուեցաւ եւ նաւը պաշարուեցաւ բոցերով: Քարիւղը, բոց առած, տարածուեցաւ ծովուն վրայ: Օգնութեան հասան անգլիական շոգենաւերը եւ ազատեցին նաւաստիներէն ոմանք: Նաւապետը եւ 18 նաւաստիներ զոհ գացին բոցերուն :

Պետրոս եւ Ցոլիկ Եղիազարեան, Օրիորդներ Կատարինէ եւ Գոհար Եղիազարեան, Պ. Պ. Մկրտիչ եւ Միհրան Եղիազարեան (Իրան), Տիկին Աննիկ Շալճեան, Տիկին Աղաւնի Սեւումեանց, Տիկին Էլիզա Էլմասեան (Պաքու), սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի հօր, եղբօր, մօրեղբօր՝

ՍՏԵՓԱՆ ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ յետ կարճատեւ հիւանդութեան, յուլիս 28ին:

Ցուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 31 Յուլիս, երկուշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 3,30ին հայ կաթողիկէ եկեղեցիին մէջ, 10 Rue Thouin, Փարիզ (6), մէթրօ Monge, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Պանթէօ – Փարիզին գերեզմանատունը :

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի նրեկայս իբր այն նկատել :

Դաշտահանդէս Շավիլի անտառին մէջ

(ՄՈՆՓԱՐՆԱՍԻ ԿԱՑԱՐԱՆԻՆ ՎԵՐԵՒԸ)
ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ
30 Յուլիս, կիրակի կէսօրէն մինչեւ երեկոյ
կը խօսի Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

գեղարուեստական բաժինին իր մասնակցութիւնը կը բերէ «Րաֆֆի» երգչախումբը, հայկական երգերով ու պարերով:

Ժամը 3ին այցելութիւն Իշխան «Արղութեան»ներու շիրիմին:

եւրոպական պար անտառին մէջ ընկերակցութեամբ նուագախումբի ճազ պէնտ: Անձրեւի պարագային տեղի կ'ունենայ միայն շիրիմի այցելութիւն:

փօն տը Սէվրէն առնել 1 թիւ օթօպիւսը եւ իջնել Շավիլ Puits sans vin, հարցնել գերեզմանատան քովի Մէօտոնի անտառը:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած ՀԱՅ ԿԱՄ. եւ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
30 Յուլիս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ
Արժանթէօյի անտառի Մօնթէնի վիլ աղբիւրին մօտ
Խօսք կ'առնէ Գնդ. Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Երգ, պար, զուարթ մթնոլորտ. ընկերակցութեամբ թառի:

ՄԵԿՆՈՒՄ.— Արժանթէօյի կայարանէն օթօպիւս առնել եւ իջնել Ֆօնթէն Ռոզիէ:
ԾԱՆՕԹ.— Անձրեւի պարագային պատսպարուած վայր
Մուտքը ազատ է

ԿՈՉ

Ֆրանսայի Լէգ. Միութեան Մասնաճիւղերու, ինչպէս նաեւ ծէպէլ Մուսայի ու Սուրիոյ մեր հերոսական ընկերներուն անունով կը հրաւիրեմ բոլոր մեր ընկերներն ու ֆրանսասէր հայրենակիցները որ առատաձեռնօրէն մասնակցին՝ Սանճաքի գաղթականներուն համար բացուած հանգանակութեան: Դրամական առաքումներ եւս կարելի է ընել հետեւեալ հասցէներուն:

Diran Tékéian, 6 rue d'Arcole, Marseille, Bar Massis, 7 rue des Petits Maries, Marseille, Lyon.— 154, rue Pierre Corneille. Valance.— Bagdalian, 4, rue Bouffier, Decines. – Sirouni 8 av. du Maréchal Foch, Mice Cannes.— H. Neehanian, 1 av. Bel Air.

ՏԻՐ. ԹԷՔԷԵԱՆ
Գատուոյ նախագահ ֆրանսական բանակի նախկին
Լէգէոնականներու Միութեան

×

Սանճաքի գաղթականներուն օգնութեան համար Փարիզի եւ շրջակայքի հայութեան մէջ հանգանակութիւն կատարելու նպատակով Բարեգործական Ընդհ. Միութեան նշանակած Յանձնախումբը խորհրդակցական նիստ մը գումարեց Յուլիս 27ին, հինգշաբթի օր, Նուպարեան Մատենադարանին մէջ, եւ որոշեց որ, իր կազմը ամբողջացնելու եւ զօրացնելու համար իր մէջ ներկայացուած ըլլան Փարիզի եւ շրջակայքի բոլոր ազգային Միութիւնները եւ Մարմինները:

Հետեւաբար, կը խնդրուի Փարիզի բոլոր ազգային միութիւններէն եւ մարմիններէն որ հաճին իրենց ներկայացուցիչը ղրկել հանգանակութեան յանձնախումբին յառաջիկայ նիստին, որ տեղի պիտի ունենայ երեքշաբթի, 1 Օգոստոս, ժամը 4ին, 8 րիւ Պոսիօ, Բարեգործականի Տան մէջ:

×

ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ մէջ կազմուած է հանգանակիչ մարմին մը մասնակցութեամբ տեղական բոլոր միութիւններուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մարսէյլ – Փրատոյի Մայր եկեղեցիի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ յառաջիկայ Կիրակի, 30 Յուլիս, Ս. Պատարագէ ետք մասնաւոր Հոգեհանգիստ պիտի կատարուի ողբացեալ Հայկազն Գույումճեանի եւ իր զաւկին՝ Քերովբէ Գույումճեանի յիշատակին, համաձայն Գույումճեան ընտանիքի փափաքին:

Le Gerant : H. STEPHAN

17 Rue Damesme .. Paris (13) Imprimerie A-DER (AGOPIAN)